DİYANET MUSAHHAH FETVALAR

DİNLER

SEMAVÎ DİNLER

1) Haniflik ne demektir?

Haniflik, İslamî literatürde, cahiliye döneminde Hz. İbrahim'in getirdiği din, hanifler de bu dine bağlı insanlar demektir. Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Peygamberliğinden önceki dönemde Mekke'de yaşayan Kuss bin Sâide, Varaka bin Nevfel, Abdullah bin Cahş ve Osman bin Huveyris gibi bazı insanlar o zamanki toplumda yaygın olan puta tapıcılıktan uzak duruşları ve tektanrı inancına bağlılıkları ile tanınırlardı. Hz. Hatice'nin akrabası olması bakımından Peygamberimiz (s.a.s.)'e(s.a.s.) yakınlığı olan ve onunla görüşüp konuşmaları bize kadar ulaşan Varaka bin Nevfel örneğinde olduğu gibi bu kişilerden bazıları Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerden de haberdardılar. İslamî kaynaklar bunları Hanif terimiyle isimlendirmiştir. Çünkü bunlar Hz. İbrahim'den kendilerine intikal eden tektanrıcılık esaslarına inanmaya devam eden şahsiyetlerdi. Kur'an-ı Kerim de Hz. İbrahim'in Hanif olduğunu açıkça beyan etmişti: *"İbrahim ne Yahudi idi ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi*." (Âl-i İmrân 3/67)

2) Kabala hakkında bilgi verir misiniz?

Kabala; Tevrat'ın batınî (gizli) manasını açıklayan mistik Yahudi tefsir geleneğine verilen isimdir. İbranice gelenek, an'ane anlamına gelen Kabbala'dan alınmadır. Yahudilere göre Tevrat'taki batinî manâları herkes anlayamaz. Bu nedenle Tevrat'ın batınî anlamlarını bilme yeterliliğine sahip Yahudî din adamlarının tefsirlerine ihtiyaç vardır. Bu da Yahudilik içerisinde Kabala kültürünün önemli bir konuma sahip olmasını doğurmuştur. Kabala anlayışı 14. yüzyılda 'Mois de Leon' adlı İspanyalı bir Yahudi din adamı tarafından, zengin Yahudiler için yazılan Tevrat tefsiri ile birlikte bir gelenek halini almıştır. Bu çalışma, daha sonra Tevrat'ın mistik yorumu olan Zohar'ın temelini teşkil etmiştir. Başta Zohar olmak üzere harflere ve kelimelere gizli anlamlar yükleyen bu tür batınî ve hurufî tefsirler, Kabbala'nın temelini oluşturmuştur.

3) Zebur hakkında bilgi verir misiniz?

Dört büyük mukaddes kitaptan biri olan ve kelime olarak "parça, yazılı şey ve kitap" anlamlarına gelen Zebur, Yüce Allah tarafından Hz. Dâvud (a.s.)'a indirilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Rabbin göklerde ve yerde olanları en iyi bilendir. And olsun ki; biz Peygamberlerin kimini kiminden üstün kılmışızdır. Davûd'a da Zebur verdik."* (İsra, 17/55) Bu âyetten Zebur'un Hz. Dâvud (a.s.)'a indirildiği açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir hadis-i şerifte, Zebur'un ehl-i kitap tarafından okunduğunu haber vermiştir (Buhârî, Teyemmüm, 6). İsrailoğulların'a doğru yolu göstermek için nâzil olan Zebur'un aslı İbranîcedir. Kaynaklarda belirtildiğine göre Zebur'un metni manzumdur. Zebur'da genellikle Hz. Dâvud'un Allah'a yakarışları ve ilâhîleri yer almaktadır. Yahudilerin, 'Tevrat'tan sonra kitap gelmeyecektir. ' yolundaki iddiaları Zebur'un Hz. Dâvûd'a verilmesiyle nakzedilmiş bulunmaktadır (Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1938, IV, 3081).

Şüphesiz Zebur Yüce Allah tarafından indirilmiştir. Bu bakımdan, Allah'tan Hz. Dâvûd'a indirildiği şekliyle ona inanmak, imanın gereklerindendir. Fakat günümüzde Zebur'un bu orijinal metni mevcut değildir. Bu gün Kitab-ı Mukaddes içerisinde, Ahd-i Atik bölümünde Mezmurlar adı altında mevcut olan kitap, insanlar tarafından müdahaleye mâruz kalmış ve bozulmuştur. Zebur Hıristiyanlığın yayılmasından sonra Lâtinceye çevrilmiştir. Bugün Yahudiler ve Hıristiyanlar ayinlerinde Zebur'u okumaktadırlar. Özellikle Hıristiyanlar ayinlerinde Zebur'dan seçilmiş parçalar okumayı ihmal etmemektedirler. Günümüzde Zebur'da yer alan bilgiler hakkında bir Müslüman'ın takınması gereken tavır şu şekilde ifade edilebilir: Eğer bu bilgiler, Kur'an ve sahih hadislerdeki bilgilere uygunsa kabul; değilse reddedilir. Ayet ve hadislerde bu bilgilerden hiç bahsedilmiyor ve İslâm'ın temel prensiplerine de zıt düşmüyorsa Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şu tavsiyesi doğrultusunda hareket edilir: *"Ehl-i Kitabı tasdik de etmeyin, tekzip de (yalanlamayın). 'Biz Allah'a ve bize indirilenlere iman ettik' deyin."* (Buhârî,Tefsîr, 13)

4) Hıristiyanlığın inanç esasları nelerdir?

İnanç bildirgeleri (kredolar) kişisel iman ikrarı tarzında düzenlenmiş resmi inanç doktrininin özetidir. Hıristiyanlık tarihine baktığımızda bir dizi kredonun (inanç bildirgesinin) varlığını görüyoruz. Bunlardan iki tanesi, Havariler ve İznik-Kadıköy Kredoları Hıristiyanlar için son derece önemlidir. Her Pazar günü milyonlarca Hıristiyan bu inanç akidelerini kiliselerde ezbere okumaktadır.

Havariler Akidesi şöyledir:

Her şeye gücü yeten Baba Tanrı'ya inanıyoruz. O göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Onun biricik oğlu ve Rabbimiz Îsâ Mesih'e de iman ediyoruz. O kutsal ruh tarafından gebe bırakılmış, Bakire Meryem'den doğmuştur. Pontus Pilate'nin yönetimi altında acı ve ıstırap çekmiştir. Çarmıha gerilmiş ölmüş ve gömülmüştür. Cehenneme indi ve oraya galip geldi. Üçüncü günde ölümden dirildi ve göğe yükseldi Her şeye gücü yeten Baba Tanrı'nın sağ yanında Ölüleri ve dirileri yargılamak için tekrar gelecek. Kutsal Ruha, Kutsal Katolik Kilisesine, azizlerin iştirakine günahların affına, ölümden sonra dirilmeye ve ebedi yaşama inanıyorum.

İznik Akidesi ise şöyledir:

Her şeye gücü yeten ve tek olan Baba Tanrı'ya inanıyoruz, O göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunan görünür görünmez her şeyin yaratıcısıdır. Tek rab olan Îsâ Mesihe de inanıyoruz. O tanrının biricik oğludur, ezeli olarak Tanrı'dan sudur etmiştir. O Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık ve hakiki Tanrı'dan hakiki Tanrı'dır. O yaratılmamıştır, doğrudan Tanrı'dan meydana gelmiş ve onunla aynı cevhere sahiptir. Onun sayesinde her şey yaratılmıştır. Bizim ve bizim günahlarımız için gökten yeryüzüne inmiştir.Kutsal Ruhun kuvvetiyle bakire Meryem'den beden almış ve beşer olmuştur. Bizim için Pontus Pilate'nin idaresi altında çarmıha gerilmiştir. Acı çekmiş, ölmüş ve gömülmüştür. Kutsal kitaplara göre üçüncü günde ölümden dirilmiş ve göğe yükselmiştir. Babanın sağ yanında oturmaktadır. Yaşayanları ve ölenleri yargılamak için muzaffer bir şekilde tekrar gelecektir. Onun krallığının sonu yoktur.Babadan ve oğuldan sudur eden yaşamın vericisi olan Rab Kutsal Ruha inanıyoruz. Baba ve Oğul ile birlikte ona da tazim ve ibadette bulunulmaktadır. O, Peygamberler aracılığıyla konuşur. Tek bir kutsal Katolik ve apostolik Kiliseye inanıyoruz. Günahların affi için tek bir vaftizci kabul ediyoruz. Ölülerin dirileceğini ve ahiret hayatının geleceğini bekliyoruz (Yaşayan Dünya Dinleri, 93-95).

5) Hıristiyan sakramentleri nelerdir?

İnancın göstergesi olan sakramentler ilahi rahmet ve lütfun arandığı ve bahşedildiği, düzenli olarak yapılan ayinlerdir. Roma Katolik Kilisesi ve Doğu Ortodoks Kilisesi mensupları; vaftiz, konfirmasyon, tövbe/günah itirafı, evharisti/kutsal komünyon, evlilik, rahip takdisi, ölüm esnasında hastayı son yağlama adı altında 7 ritüeli sakrament olarak kabul ederken, Protestan Kiliselerinin müntesipleri genel olarak sadece vaftiz ve evharisti/kutsal komünyonu sakrament olarak kabul etmektedir.

1- Vaftiz: Suya dalma veya vücudun belirli kısımlarını yıkamak suretiyle yapılan vaftiz sakramenti, Hıristiyan imanını kabulün ilk aşaması olarak görülmektedir. Bazı Protestan gruplar adayın ergenlik çağına geldikten sonra vaftiz edilmesini öngörmesine rağmen Hıristiyanların büyük çoğunluğu adayı bebeklik döneminde vaftiz etmektedirler.

2- Konfirmasyon: Vaftizle Hıristiyan olan kişilere Kutsal Ruhun inayetinin verilmesi sakramentidir. Doğu Ortodoks kiliseleri bu sakramenti, bebeklerin vaftizinden hemen sonra uygularken, Roma Katolikleri çocukların yedi-ondört yaşları arasında uygulamaktadır.

3- Tövbe/Günah İtirafı: Kişinin işlediği günah veya hatasını kilisede itiraf etmesi ve rahibin de Baba, Oğul, Kutsal Ruh adına söz konusu günah ve hatayı bağışlaması sakramentidir.

4- Evharist/Komünyon: Îsâ'nın çarmıha gerilmesinden önce havarileriyle yediği son akşam yemeği anısına icra edilen bu sakrament, düzenli olarak Pazar günleri yapılmaktadır. "Rabbin Son Akşam Yemeği" ve "Ekmek ve Şarap Ayini" olarak da bilinen bu ayine iştirak eden Hıristiyanlar, Îsâ'nın bedenini ve kanını temsil eden küçük bir parça özel yapılmış ekmek yerler ve bir yudum şarap içerler. Böylece Rab Îsâ Mesih ile bütünleşirler.

5-Evlilik: Evlenecek çift için bazı özel duaların yapıldığı bir ayindir. Bu sakramentin amacı evlenecek erkek ve kadını takdis etmektir.

6- Rahip Takdisi: Din adamlarının rahip olarak atanma seremonisidir. Bu ayin esnasında rahip olarak atanacak kişi hayatını Hıristiyan topluluğuna adamayı vaad eder. Rahip Takdisi ayinine takdis edilecek rahiplerin akrabaları, tanıdıkları ve ilgi duyanlar katıldığı için çok kalabalık ve görkemli törenler yapılır.

7- Hastayı Yağlama: Roma Katoliklerince ölümü kaçınılmaz olan hastalara uygulanmaktadır. Doğu Ortodokslarınca ise hastayı rahatlatmak için gerekli olduğu her durumda uygulanmaktadır. Bu sakramentin uygulanması esnasında toplu veya özel ayinlerle dualar eşliğinde hastaya yağ sürülür.

Hıristiyanlığın gizemleri doğumdan ölüme kadar kişinin birçok özel yaşamını kilisede dualar eşliğinde icra etmesini sağlamaktadır. Bu ayinlere elbette yakınlar, akrabalar ve tanıdıklar da katılmaktadır. Bundan dolayı Hıristiyanlar, diğer din mensuplarına kıyasla ibadethanelerine daha çok muhtaçtırlar ve kilise insanların günlük hayatını daha çok etkilemektedir (Yaşayan Dünya Dinleri, 98).

6) Katolik ne demektir?

Katolik kelimesi, ilk defa Antakyalı Aziz Ignatıus (Ö. 107) tarafından yerel cemaatlere karşın Hıristiyan Kilisesinin evrenselliğini ve bütün Hıristiyanlar tarafından kabul edilen ortak inanışı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Ortaçağda, özellikle sapkın kabul edilen çeşitli Hıristiyan topluluklarının ortaya çıkmasıyla birlikte bu terim, sapkınlığın karşıtı olarak, gerçek ve doğru Hıristiyanlığı ifade etmek için kullanılmıştır.

Doğu ile Batı Kiliselerinin birbirinden ayrılmasından sonra, merkezi İstanbul olan Doğu Kilisesi, doğru inanış anlamına gelen "Ortodoks" adını, Roma merkezli Batı Kilisesi ise doğru inancın ve gerçek Hıristiyanlığın evrensel temsilcisi olduğunu ifade etmek amacıyla "Katolik" adını kullanmaya başlamıştır. Bu ayrışmadan sonra Katolik kelimesi, geleneksel anlamı yanında iki büyük Hıristiyan mezhebinden birinin adı haline gelmiş ve bu durum 16. yüzyıla kadar devam etmiştir.

16. yüzyıldan itibaren Katolik dünyasında yeni bir bölünme süreci yaşanmış ve Katolik Kilisesinin geleneksel Hıristiyanlık anlayışını reddeden Protestan mezhepleri doğmuştur. Bu mezheplerin ortaya çıkmasından sonraki süreçte ise Batı dünyasında "Katolik" terimi, genellikle "Protestan" teriminin karşıtı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Reform sürecinde Protestan akımlara kapılmayarak Roma'daki Papa'ya bağlılığını sürdüren Hıristiyanlar Katolik olarak adlandırılmıştır. Roma Kilisesi gerçek ve evrensel Hıristiyan Kilisesinin yegâne temsilcisi olduğu iddiasını sürdürmüştür.

7) Ortodoks ne demektir?

Grekçe'orthos' ile'doxa' kelimelerinden gelen ve doğru inancı ifade eden Ortodoks terimi, genel kullanımda bir dinin öğretisine, ilkelerine, doktrin ve dogmasına, geleneksel olarak doğru kabul edilen düşüncelerine uygun, düşünce ve inanç tarzını ifade etmek için kullanılmaktadır. Özel anlamda bu terim Hıristiyan toplumunun 11. yüzyılda Doğu ve Batı şeklinde ayrılmasından sonra ortaya çıkan Grek ve Slav ağırlıklı Doğu Hıristiyanlığını ifade etmede kullanılmaktadır.

Ortodoks terimi Doğu Batı ayrışmasından önce, Hıristiyanlığın ilk beş yüzyılında ana kitleden ayrılmış olan Ermeni ve Süryani gibi diğer doğulu Kiliseler tarafından da kullanılmakla birlikte bu terim, genellikle İstanbul'daki Fener patriğinin unvan üstünlüğünü tanıyan ve onunla birlikte hareket eden özerk veya bağımsız yerel kiliselerin oluşturduğu Hıristiyan grubunu tanımlamak için kullanılmıştır.

8) İncil'e nasıl iman ederiz?

Kelime olarak "müjde, tâlim ve öğretici" anlamına gelen İncil, Hz. Îsâ aracılığıyla insanlara indirilen kutsal kitabın adıdır. İncil, İsrailoğulları'na daha önce gönderilen Tevrat'ı tasdik eden bir kitaptır. Kur'an-ı Kerim'de: *"O Peygamberlerin izleri üzere Meryemoğlu Îsâ'yı, önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gönderdik. Ona, içerisinde hidayet ve nur bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için doğru yola iletici ve bir öğüt olarak İncil'i verdik."* (Mâide, 5/46) buyrulmaktadır. Bu ayette de belirtildiği gibi İncil Tevrat'ı tasdik edicidir.

Şüphesiz İncil Allah tarafından indirilmiştir. Bu bakımdan, Allah'tan Hz. Îsâ'ya indirildiği şekliyle ona inanmak imanın gereklerindendir. Fakat günümüzde İncil'in bu orijinal metni elde yoktur. Bu gün İncil adı altında mevcut olan kitap, insanlar tarafından müdahaleye mâruz kalmış ve bozulmuştur.

Günümüzde İncil'de yer alan bilgiler hakkında bir Müslüman'ın takınması gereken tavır şu şekilde ifade edilebilir: Eğer bu bilgiler, Kur'an ve sahih hadislerdeki bilgilere uygunsa kabul; değilse ise reddedilir. Ayet ve hadislerde hiç bahsedilmiyor ve İslâm'ın temel prensiplerine de zıt düşmüyorsa Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şu tavsiyesi doğrultusunda hareket edilir: *"Ehl-i Kitabı tasdik de etmeyin, tekzip de (yalanlamayın). 'Biz Allah'a ve bize indirilenlere iman ettik' deyin."* (Buhârî, Tefsîr, 13)

9) Hz. Îsâ tekrar dünyaya gelecek midir?

Kur'an-ı Kerim'de, Allah Teâlâ'nın Hz. Îsâ (a.s.)'yı Yahudilerden koruduğu, onu öldürülmelerine imkân vermeyip mahiyeti anlaşılamayan bir şekilde katına yükselttiği ifade edilmektedir. Konuyla ilgili âyetlerde şöyle buyrulmaktadır: *"Bir de inkârlarından ve Meryem'e büyük bir iftira atmalarından ve'Biz Allah'ın Peygamberi Meryem oğlu Îsâ Mesih'i öldürdük' demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Fakat zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler."* (Nisa, 4/156-157) *"Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Nisa, 4/158) *"Hani Allah şöyle buyurmuştu: Ey Îsâ! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim. Seni inkar edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim."* (Âl-i İmran, 3/55)

İslam bilginleri, bu ayetler ile Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen haberlere dayanarak farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: Bir kısım bilginler Allah Teâlâ'nın Hz. Îsâ (a.s.)'yı cismiyle ve ruhuyla kendisine yükselttiği görüşünü benimsemişlerdir. Bazı âlimlere göre ise Hz. Îsâ (a.s.) vefat etmiştir. Allah Teâlâ, nebilerin, sıddıkların ruhunu yükselttiği gibi onun ruhunu da yükseltmiştir. Tefsir ve akâid kaynaklarında Hz. Îsâ'nın kıyamete yakın bir zamanda dünyaya ineceği ve onun sayesinde Hıristiyanlığın teslis akidesinin (Allah-Ruhu'l-Kudüs-Îsâ), İslam'ın tevhid akidesine dönüşeceği ifade edilmekle birlikte, bu görüş sadece Hz. Peygamber (s.a.s.)'e atfedilen haberlerde yer almaktadır. Özellikle son devir İslam âlimlerinin bir kısmı, Kur'an-ı Kerim'de açıkça yer almamış olması nedeniyle, Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inişi hadisesini farklı yorumlamakta, ilgili hadisleri ya zayıf addetmekte ya da Hz. Îsâ'nın inişini onun getirdiği tevhidî çizginin yeniden hakim olması şeklinde te'vile tabi tutmaktadırlar. (Bu konularda daha geniş bilgi için, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin "Îsâ" maddesine bakılabilir.)

10) Hz. Nûh hakkında bilgi verir misiniz?

Hz. Nûh Hz. Âdem'in oğlu Şît'in (Şîs) neslinden Lamek'in oğlu olup, adı Kur'an'da kırk üç yerde geçen büyük bir Peygamberdir. Ayrıca yüce Allah tarafından kendilerinden sağlam söz alınan beş büyük Peygamberden biri ve bunların ilkidir (Ahzâb, 33/7; Ahkaf, 46/35). 950 yıl yaşamış ve kavmini Allah'ın dinine davet etmiştir (Ankebût 29/14). Kur'an'da Nûh'tan önceki bazı Peygamberler de anılmakla birlikte onların inkârcılarla mücadelesi hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Nûh'un soyu, hayatı, Peygamberliği, inkârcı toplumuna karşı sergilediği mücadele ve Nûh tufanı hakkında Hûd sûresinde genişçe bilgi verilmiştir (bkz. 11/25-49; ayrıca krş. A'râf 7/59-64).

Hz. İdris'ten sonra âdemoğulları doğru yoldan ayrıldılar ve putlara tapmaya başladılar. Cenab-ı Hak onlara Nûh Peygamberi gönderdi. Hz. Nûh uzun yıllar kavmini Allah'ın birliğine davet etti. Oğulları Sâm, Hâm ve Yâfes ile eşleri ve çok az kimse iman etti. Geri kalan büyük çoğunluk inanmadı. Hatta kendisinin Yâm adındaki oğlu bile Hz. Nûh'a inanmadı. Hz. Nûh kavmine nasihat ettikçe, onlar da ona ezâ, cefâ, tahkir ve alay ile karşılık verdiler. Allah Nûh'a gemi yapmasını emretti. Hz. Nûh gemiye bindi ve her türlü hayvandan birer çift aldı. Oğlu Yâm'ı da gemiye davet etti. Fakat o, *"Ben dağa çıkar kurtulurum."* diye gemiye binmedi. Hz. Nûh'Bugün Allah'ın merhametinden başka sığınacak yer yoktur' diye nasihat ederken araya bir dalga girdi, Yâm boğuldu. Nûh'tan sonra insanlık Nûh'un üç oğlundan üredi. Arabın, İranlıların ve Rum'un babası "Sâm" ve Sudan halkının babası "Hâm" ve Türk kabilelerinin babası Yâfes'tir (Ahmet Cevdet, Kısas-ı Enbiya, I, 6).

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nûh ile ilgili bir sure ve başka surelerde Hz. Nuh'un adının geçtiği pek çok ayet vardır. Bunlardan bir kaçı burada zikredilebilir: *"Andolsun, biz Nûh'u kendi kavmine Peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tûfan kendilerini yakalayıverdi."* (Ankebût, 29/14) *"Gemi, inkar edilen kimseye (Nuh'a) bir mükafat olarak gözetimimiz altında yüzüyordu."* (Kamer, 54/14) *" (Ey Muhammed!)*

Nûh'u da hatırla. Hani o daha önce dua etmişti de biz onun duasını kabul ederek, kendisini ve ailesini o büyük sıkıntıdan (tufandan) kurtarmıştık." (Enbiyâ, 21/76) Rivayete göre Hz. Nûh tûfandan sonra 350 yıl yaşamış ve Mekke'de vefat etmiştir (Ömer Faruk Harman, "Nûh", İFAV Ans. , III, 499).

11) Hz. İbrahim hakkında bilgi verir misiniz?

Hz. İbrâhim Mezopotamya'da, Keldânîler'in Ur şehrinde doğmuş; eşi Saray (Sâra), babası Âzer ve diğer akrabalarıyla birlikte buradan Harran'a gitmiş; babası burada ölmüş, kendisi de eşi Sâre ve kardeşinin oğlu Lût ile birlikte Filistin'deki Ken'an diyarına göçmüştür. Ülkede baş gösteren kıtlık yüzünden eşiyle birlikte Mısır'a gitmiş, orada Hâcer kendisine câriye olarak verilmiş, daha sonra tekrar Ken'an diyarına dönmüştür. Hacer'den Hz. İsmail, Sâra'dan da Hz. İshak doğmuştur. Ketura isimli eşinden başka çocukları da olmuştur.

Hz. İshak dünyaya geldikten sonra annesi Sâra, Hâcer'i ve oğlu Hz. İsmâil'i istemez; bunun üzerine Hz. İbrâhim Allah'ın emrine uyarak Hâcer'le İsmâil'i Mekke'nin bulunduğu bölgeye getirir. Kur'an'da bu husus Hz. İbrâhim'in ağzından, *"Ey Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki Rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinler! "Rabbimiz, neslimden bir kısmını senin Beytülharâm'ının yanında, ekinsiz (kuru) bir vadiye yerleştirdim."* (İbrâhim, 14/37) şeklinde ifade edilir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim ile ilgili 98 ayet bulunmaktadır. Hz. İbrahim'in Peygamber olduğu ve kendisine suhuf verildiği Kur'an-ı Kerim'de açıkça beyan edilmiştir. *"Andolsun, biz Nûh'u ve İbrahim'i Peygamber olarak gönderdik. Peygamberliği ve kitabı onların soylarına da verdik. Onlardan kimi doğru yola ermiştir, ama içlerinden birçoğu da fasık kimselerdir."* (Hadid, 57/26) Allah Hz. İbrahim'i insanlık için bir önder yapmıştır. Bugün bile üç büyük ilahî dinin mensupları Hz. İbrahim'de birleşmekte, her biri onu önder kabul etmektedirler. *"Ben seni insanlara önder yapacağım." İbrahim de, "Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)" demişti. Bunun üzerine Rabbi, "Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz" demişti."* (Bakara, 2/124)

Yeryüzünün ilk ibadet evi olan Ka'be Hz. İbrahim tarafından yeniden inşa edilmiştir. *"Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" diyorlardı."* (Bakara, 2/127) Hz. İbrahim ve nesli üstün kılınmış bir nesildir. *"Şüphesiz, Allah, Adem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."* (Âl-i İmrân, 3/33-34) Kur'an-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim'in vefatıyla ilgili bilgi yoktur. Kısas-ı enbiyâ kitaplarında onun 195 veya 200 yaşında öldüğü, Ken'an'da eşi Sâra'nın yanına defnedildiği ifade edilir. (Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, III, 322)

12) Hz. Mûsâ hakkında bilgi verir misiniz?

Kur'an-ı Kerim'de adından 196 yerde bahsedilen Hz. Mûsâ; gerek Kitâb-ı Mukaddes'te gerekse Kur'an-ı Kerîm'de kendisine en geniş yer ayrılmış bulunan Peygamberdir. Tevrat'ın beş kitabından dördü (Çıkış, Levililer, Sayılar, Tesniye) onu ve başından geçenleri anlatır. Tevrat'a göre Hz. Mûsâ, Ya'kub'un oğullarından Levi'nin soyundandır. Babası; Levi'nin oğlu Kohat'ın oğlu Amran (İmrân), annesi ise Kohat'ın kız kardeşi Yokebed'dir (Çıkış, 6/18-20).

Kur'an-ı Kerîm'de yer alan ve ana hatlarıyla Kitâb-ı Mukaddes'in verdikleriyle uyuşan bilgilere göre Hz. Mûsâ'nın doğduğu yıl Mısır Firavunu, yüzyıllardır bu ülkede yaşayan ve sosyoekonomik durumları gittikçe kötüleşen İsrâiloğulları arasından çıkacak birinin kendi saltanatını elinden alacağına işaret eden bir rüya görmüş; bunun üzerine onların erkek çocukları hakkında ölüm fermanı çıkarmıştı. Sıkı bir şekilde uygulanan bu katliamdan Mûsâ'yı kurtarmak isteyen annesi, Allah'ın emri uyarınca onu (üç aylıkken), harç ve ziftle sıvadığı bir sepete koyarak; (Çıkış, 2/2-3) Nil nehrine bırakmış, ablasına da gelişmeleri uzaktan takip etmesini söylemişti. Nihayet Firavun'un ailesi bebeği bularak Firavun'un eşi Âsiye'ye getirirler. Çocuğun hayatına kıyılmaması ve kendisinde kalması hususunda kocasını da razı eden Âsiye, onun için bir süt annesi arar; fakat çocuk hiçbir kadının memesini emmez. Durumu öğrenen ablası onlara annesini tavsiye eder (Tevrat'a göre Mûsâ'yı nehirde bulan ve onu emzirmesi için annesine veren, Firavun'un kızıdır; bkz. Çıkış, 2/5). Böylece evinde annesi tarafından emzirilen Mûsâ tekrar Firavun ailesine teslim edilir; okuma yazma da dahil olmak üzere çok iyi bir

eğitim görür. Olgunluk çağına ulaşınca Allah tarafından kendisine "hüküm ve ilim" verilir (geniş bilgi için bkz. Kasas 28/7 vd. ; krş. Çıkış, 2/2-10).

İsrâiloğulları'ından birinin Mısırlı biriyle dövüştüğünü gören Mûsâ, İsrailli'nin yardım istemesi üzerine Mısırlı'ya bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. Beklemediği bu durum karşısında Allah'tan af diledi; Allah da onu bağışladı (Kasas, 28/15- 16). Ertesi gün olayın duyulması üzerine yetkililer Mûsâ'nın öldürülmesine karar verdiler. Durumu öğrenen Mûsâ Medyen'e kaçtı. Burada tanıştığı bir kızla evlendi ve sekiz (veya on) yıl boyunca kayınpederinin koyun sürüsünü güttü. Daha sonra Mısır'a dönmek üzere ailesiyle birlikte yola çıktı. Yolda, Tûr dağının yanında gördüğü bir ateşe yaklaştığında yakındaki bir ağaçtan *"Ey Mûsâ! Muhakkak âlemlerin rabbi olan Allah benim!"* şeklinde bir ses geldi ve bu sözle başlayan ilk vahye muhatap oldu (bu ve daha başka vesilelerle Allah kendisine aracısız hitap ettiği için Hz. Mûsâ "kelîmullah" diye anılır).

Bu arada Allah tarafından kendisine, asâsının yılana dönüşebilmesi ve elinin kar gibi beyazlaşması şeklinde iki mûcize verildi ve Firavun'a gidip kavmini onun zulmünden kurtarmakla görevlendirildi; isteği üzerine kendisinden daha güzel konuşan büyük kardeşi Hz. Hârûn'u da yanına alması uygun görüldü. Hz. Mûsâ, ailesini Medyen'e geri göndererek Mısır'a gitti ve Hz. Hârûn'u da yanına alıp Firavun'un huzuruna çıktı. Ona Allah'ın elçisi olduğunu bildirdi ve İsrâiloğulları'nın kendisiyle birlikte Mısır'dan ayrılmalarına izin vermesini istedi. Ancak, mûcizeler göstermesine rağmen Firavun'u ikna edemedi; bu arada Firavun ve Mısır halkının başına gelen şiddetli felâketler de Firavun'un ikna olmasına yetmedi. Firavun, her felâket gelmesinde Hz. Mûsâ'ya, eğer Allah'a dua edip kendilerini musibetten kurtarırsa isteğini yerine getireceğine dair söz veriyor, fakat sıkıntı geçince sözünden dönüyordu (ayrıntılı bilgi için bkz. A'râf 7/103-138). Nihayet Allah'ın buyruğu uyarınca Hz. Mûsâ, bir gece İsrâiloğulları'nı yanına alarak, Sînâ'ya geçmek üzere gizlice Kızıldeniz'e doğru yola çıktı; sabahleyin durumu öğrenen Firavun da kuvvet toplayarak peşlerine düştü. Bir mûcize sonucu denizin yol vermesiyle Hz. Mûsâ ve kavmi karşıya geçerken, aynı yoldan geçmeye kalkışan Firavun ve beraberindekiler boğulup gittiler.

Kavmiyle birlikte Sînâ'ya ulaşan Hz. Mûsâ, onların başına Hz. Hârûn'u bırakarak ilâhî vahyi almak üzere Tûr dağına gitti ve kırk gece orada kaldı. Bu arada kavmi, Hârûn'un ikazlarına rağmen, Sâmirî isimli bir kuyumcunun yaptığı altın buzağı heykeline tapmaya başladı. Döndüğünde durumu öğrenince son derece üzülen ve öfkelenen Mûsâ, kavminden seçtiği yetmiş kişiyle birlikte, işledikleri günahlardan dolayı tövbe etmek üzere tekrar Tûrisînâ'ya gitti.

Hz. Mûsâ İsrâiloğulları'nı, Allah'ın kendileri için takdir ettiği kutsal topraklara götürmek istedi. Fakat kavmi onun bu isteğini reddettiği için arz-ı mev'ûd kendilerine kırk yıl haram kılındı ve bu süre içinde, Hz. Mûsâ da yanlarında olmak üzere, çölde dolaşıp durdular (Mâide 5/21-26). Tevrat'taki bilgilere göre kırk yıllık çöl hayatının sonuna doğru Hz. Hârûn 123 yaşında Hor dağında öldü; daha sonra arz-ı mev'ûda yaklaştıklarında da Hz. Mûsâ 120 yaşında vefat etti; Moab diyarında Beyt-peor karşısındaki dereye defnedildi (Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, c. 1, s. 123; Tesniye, 32/50; 34/6-7).

13) Hz. Dâvûd hakkında bilgi verir misiniz?

Kur'an-ı Kerim'de11 yerde adı zikredilen Hz. Dâvûd; Hz. Yakub'un oğlu Yehuda'nın soyundandır. Kayınpederi Talut'un ölümünden sonra İsrailoğullarına hükümdar olmuştur. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde belirtilmiştir: *"Derken, Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Dâvûd, Câlût'u öldürdü. Allah ona (Dâvûd'a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah'ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir."* (Bakara, 251)

Hz. Dâvûd'un yaşadığı dönemde Filistinliler İsrailoğulları için güçlü bir düşmandı. Başlarında Câlût (Golyat) isimli çok iri ve güçlü bir savaşçı kumandanları vardı. İsrâiloğulları ordusu düşmana yaklaşınca korku ve gevşeme alâmetleri ortaya çıktı.

Tâlût'un ordusunda üç oğlu bulunan bir baba (Yesse), onlardan doğru bir haber getirsin diye çobanlık yapan, küçük oğlu Dâvûd'u gözcü olarak göndermişti. Dâvûd orduya yetiştiğinde Golyat (Câlût) meydana çıkmış, teke tek savaşmak üzere karşı taraftan bir savaşçı istemişti. Tâlût onun karşısına çıkmak istiyor, bunun ölüm demek olduğunu bilen komutanları onu engellemeye çalışıyorlardı.

Hz. Dâvûd çevresindekilere Golyat'ı öldürenin ödülünü sordu. "Onu öldürene kral büyük servet verecek, onu kızıyla evlendirecek ve hanedanını imtiyazlı kılacak" dediler. Hz. Dâvûd buraya savaşmak için gelmemişti, daha önce kendisini bir savaşta denemiş de değildi. Sürüden koyun kapan bir aslanla ayıyı öldürdüğünü hatırlatarak Tâlût'tan, Golyat'a karşı savaşmak üzere izin istedi. Kumandan kendini uyardıysa da aldırmadı, talebinde ısrar etti.

Tâlût ona zırh giydirdi ve izin verdi. Golyat'a doğru ilerlerken zırh ağır geldiği ve hareketini sınırladığı için onu da çıkarıp attı. Yanında yalnızca vadiden seçtiği taşlarla sapanı vardı. Golyat'la birkaç cümle konuştuktan sonra sapanına uygun bir taş koydu ve onunla düşmanını başından vurdu, yere düşünce de kılıcını elinden aldı ve boynunu kesti. Bundan sonra Filistinlilerin mağlûbiyeti kolaylaştı, zafer İsrâiloğulları'nın oldu. Bu ilk ve en önemli çarpışmada Hz. Dâvûd zırhın kendisinin hareketlerini kısıtladığını görmüş ve zırhı sırtından yere atmıştı. Sonra Allah ona yüksek kaliteli olan ve insanın hareketlerini engellemeyen zırh yapmayı öğretmişti. *"Bir de Dâvûd'a, sizin için, zırh yapma sanatını öğrettik ki, savaşlarınızda sizi korusun. Şimdi siz şükrediyor musunuz?"* (Enbiyâ, 21/80)

Tâlût sözünde durdu, kendisini askerin başına geçirdi ve kızıyla da evlendirdi. Habrun (bugünkü el-Halîl) şehrinde yaşayan halkın bir kısmı onu diğer kısmı da Tâlût'un bir oğlunu hükümdar olarak kabul ettiler. İki grup iki yıl kadar aralarında savaştılar. Sonunda Tâlût'un oğlu öldü ve bütün İsrâiloğulları'nın ileri gelenleri Dâvûd'un etrafında birleştiler. Başka Peygamberleri kendi kavminden bazı insanların inkâr ettiği gibi Hz. Dâvûd'u da kendi kavminden bazı insanlar inkar etmişlerdi. Allah onların durumunu şöyle açıklamıştır: *"İsrailoğullarından inkar edenler, Dâvûd ve Meryemoğlu Îsâ diliyle lanetlendi. Bu, onların isyan etmeleri ve hadlerini aşıyor olmalarından ötürüydü."* (Mâide, 5/78)

Dâvûd ülkeyi güzel idare ettiği gibi yaptığı savaşlar sonunda sınırlarını Fırat'tan Akabe körfezine kadar genişletti. Hz. Dâvûd'un çok hoş bir sesi vardı. Allah Teâlâ kulu Dâvûd'a, dilediği birçok önemli ve faydalı şeyi öğretmişti, krallık nasip etti ve sonunda kendisine Zebur'u (Mezâmir) göndererek Peygamberlik de lutfeyledi (Hz. Dâvûd hakkında ayrıca bkz. Sâd, 38/17 vd.). *"Andolsun! Biz Dâvûd'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, 'Hamd, bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur' dediler."* (Neml, 27/15) (Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, I, 390; IV, 574)

14) Hz. Îsâ hakkında bilgi verir misiniz?

Hz. Îsâ Kur'an-ı Kerim'de 34 yerde Îsâ, 9 yerde de Mesih olarak zikredilmiştir. Âl-i İmran suresinin 45. den 62. ayetine kadar olan bölümde Hz. İsâ'nın dünyaya gelişi, özellikleri, görevi, kendisine tuzak kurulması ve yüce Allah'ın katına yükseltileceğinin bildirilmesi hakkında bilgi verilmekte, Rasûlüllah'tan bu hakikatleri inkâr edenleri karşılıklı lânetleşmeye çağırması istenmektedir. Bu konularda Kur'an-ı Kerîm'in başka sûrelerinde de açıklamalar bulunmaktadır. Hz. Îsâ Hıristiyanlık'ta ve İslâm'da hem Îsâ hem de Mesîh olarak adlandırılmaktadır. Fakat Kur'an'ın ifadesiyle; *"Meryem oğlu Îsâ Mesîh ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur."*(Nisâ, 4/171) Hıristiyanlık'ta ise o, Tanrının oğlu dolayısıyla Tanrı kabul edilmektedir.

Kur'an-ı Kerîm Hz. Îsâ'nın doğum yeri ve doğum tarihi hakkında bilgi vermemektedir. İnciller'de onun Beytlehem'de dünyaya geldiği kaydedilmekle birlikte Nâsıralı olarak takdim edilmektedir (krş. Matta, 2/1, 13/54-57; Markos, 6/1-4; Luka, 2/4-11, 4/16, 24; Yuhanna, 1/45). Hz. Îsâ'nın doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bazı tarihî bilgiler ışığında yapılan araştırmalar onun doğum tarihinin milâttan önce 5 yılının sonu veya 4 yılının başı olduğunu göstermektedir. Hz. Îsâ'nın doğduğu ay ve gün hakkında da kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Îsâ'nın İmrân ailesine mensup olduğu ve bu ailenin Allah tarafından seçilip üstün kılındığı belirtilmekte; Îsâ'nın annesi Meryem'in babasından İmrân ismiyle söz edilmektedir (Âl-i İmrân, 3/33-35). Âl-i İmrân suresi 35-44. âyetlerde açıklandığı üzere, Kur'an'a göre İsrâiloğulları'ndan İmrân'ın karısı hamile kalır ve doğacak çocuğunu Allah'a (mâbet) adar. Umduğunun aksine bir kız doğurur, *"Ben onun adını Meryem koydum ve işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı sana ısmarlıyorum."* diyerek mâbede emanet eder. Hz. Zekeriyyâ Meryem'in bakımını üstlenir ve Meryem, mâbedin doğu tarafında bir odaya (mihrap) yerleştirilir. Hz. Meryem orada Allah tarafından rızıklandırılır; iffetli, her çeşit kötülükten uzak olarak büyür, herkesin imrendiği erdemli bir şahsiyete ulaşır.

Cebrâil, Meryem'e insan şeklinde görünür. Meryem irkilir ve ondan Allah'a sığınır. Cebrâil Allah tarafından görevlendirilmiş elçi olduğunu bildirerek Meryem'e bir erkek çocuk doğuracağı müjdesini verir. Meryem, iffetli bir insan olduğu ve kendisine erkek eli değmediği halde nasıl çocuğunun olacağını sorunca da Cebrâil, bunun Allah için kolay olduğunu söyler. Daha sonra Allah ruhundan üfler ve Meryem hâmile kalır (ayrıca bkz. Enbiyâ 21/91; Tahrîm 66/12).

Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Îsâ'nın hayatının tebliğ faaliyetine kadar geçen dönemiyle ilgili olarak sadece şu ifade yer alır: *"Meryem oğlu ile annesini de bir âyet yaptık; ikisini de kalmaya elverişli, kaynak suyu bulunan yüksekçe bir yere yerleştirdik."* (Mü'minûn 23/50) Daha sonraki dönemi hakkında verdiği bilgiler de İnciller'deki kadar ayrıntılı değildir. Kur'an'a göre Hz. Îsâ, semadan sofra indirmenin (Mâide 5/111; Saf 61/14) dışında, çamurdan kuş yapıp ona üfleme ve onun da kuş oluvermesi, ölüyü diriltme, körü ve cüzzam hastalığına tutulmuş kişiyi iyi etme, evlerde yenilen ve biriktirilen şeyleri haber verme gibi çeşitli mûcizelerle desteklenmiştir (Âl-i İmrân 3/49; Mâide 5/110). Peygamberliğini ortaya koyan açık delillere rağmen Hz. Îsâ'ya inanmayanlar onu öldürmek üzere tuzak kurar, plan yaparlar, fakat Allah onların planlarını bozar (Âli İmrân, 3/54) ve Hz. Îsâ'yı kendi nezdine yükseltir (Nisâ 4/158). Kur'an-ı Kerîm'e göre Hz. Îsâ İsrâiloğulları'na gönderilmiş bir Peygamberdir ve kendisine İncil verilmiştir (Âl-i İmrân 3/49; Nisâ 4/171; Zuhruf 43/59; Hadîd 57/27; Saf 61/6).

Adı Îsâ, sıfatı Meryem oğlu, lakabı Mesîh olarak geçen (Âl-i İmrân 3/45) Hz. Îsâ ile ilgili olarak Kur'an'da kullanılan belli başlı ifadeler şunlardır: Îsâ Allah'tan bir kelimedir (Âl-i İmrân 3/45; Nisâ 4/171) ve bir ruhtur (Nisâ 4/171); Rûhulkudüs ile desteklenmiştir (Bakara 2/87, 253; Mâide 5/110); annesiyle birlikte Allah tarafından bir âyet kılınmıştır (Mü'minûn, 23/50); Allah ona kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştir (Mâide 5/110; Âl-i İmrân 3/48); annesine karşı hürmetkârdır (Meryem 19/32); sâlihlerdendir, şânı yücedir, Allah'a yakın olanlardandır (Âl-i İmrân 3/45-46); Allah ona kitap vermiş, onu Peygamber yapmış, mübarek kılmıştır (Mâide 5/75; Meryem 19/30-31); bir insandır, bir kuldur (Nisâ 4/172; Mâide 5/75; Meryem 19/30; Zuhruf 43/59); beşikte iken konuşan Peygamberdir (Âl-i İmrân 3/46; Mâide 5/110; Meryem 19/29-33); Tevrat'ı tasdik etmiş, bazı hususlarda onu neshetmiştir (Âl-i İmrân 3/50-51; Mâide 5/46; Zuhruf 43/63); kavmine namazı ve zekâtı emretmiştir (Meryem 19/31); ayrıca *"Ey İsrâiloğulları! Bilin ki benden önceki Tevrat'ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim."* (Saf, 61/6) diyerek Hz. Muhammed (s.a.s.)'in geleceğini müjdelemiştir.

Kur'an'da Hz. Îsâ'nın babasız dünyaya gelişi ilâhî kudretin bir tecellisi olarak nitelenmekte ve Âl-i İmran Suresinin 59. âyetinde onun yaratılışıyla Hz. Âdem'in yaratılışı arasındaki benzerliğe işaret edilmektedir. Ayrıca Kur'an'da Hz. Îsâ'nın kendisini aslâ ilâh olarak takdim etmediği açık biçimde belirtilmektedir (Mâide, 5/116-117). Hz. Îsâ'nın Hıristiyanlık'taki "teslîs" inancının bir öğesi haline getirilmesi ve Kur'an'ın bu anlayışı mahkûm etmesi hakkında bkz. Nisâ 4/171; Mâide 5/72- 76. Öte yandan Kur'an Hz. Îsâ'nın öldürülmediğini, çarmıha da gerilmediğini; Allah katına yükseltildiğini bildirmektedir (bu konuda bilgi için bkz. Nisâ 4/155-161). (Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, I, 566)

DİĞER DİNLER VE YENİ DİNÎ AKIMLAR

15) Sâbiîlik hakkında bilgi verir misiniz?

Sâbiîler, Kur'an'da üç yerde (Bakara, 2/62; Maide, 5/69; Hac, 22/17) geçmektedir. Bu nedenle Müslüman âlimler ve müfessirler Sabiîlerin inançları konusu ile ilgilenmişlerdir. Sabiîler hakkında yapılan araştırmalar, bunların üç kısma ayrıldığını göstermektedir. Birinci kısımda yer alan Sabiîler, Yahudîlik inancına mensup olmakla birlikte Yahudîlerin bir takım temel görüşlerine muhalif olan bir inanç grubudur. Nitekim Hz. Yahya da kendisi Yahudi olmasına rağmen yaşamış olduğu asırdaki Yahudî anlayışına karşı çıkmış ve Yahudiler tarafından öldürülmüştür. Bu nedenle Hz. Yahya, Sabiîler tarafından en saygın Peygamber kabul edilmiştir. Bu kısımda yer alan Sabiîlere "Hanif Sabiîler" de denmiştir. İkinci kısımda yer alan Sabiîlere ise Mandenler denmektedir. Mandenler ilk Sabiîliğin sahip olduğu inanç ve prensipleri benimsemekle birlikte bu prensiplere yenilerini ekleyerek farklı bir inanç sistemi oluşturmuşlardır. Bunlar Peygamberler arasında bir takım ayrımlara giderek kimi Peygamberlere saygı duymuş kimilerini ise dışlamışlardır. Onlara göre Hz. Yahyâ yanında Hz. Âdem ve Hz. Nuh da saygın Peygamberler iken Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed (s.a.s.) kötülük Peygamberleridir. Üçüncü kısım Sabiîler ise aslen Sabiî inançlarını paylaşmamakla birlikte sadece onların hukuki statüsüne sahip olabilmek için bu adı alan ve yıldızlara tapmalarıyla tanınan Mezopotamya (Harran) putperestlerinden oluşmaktadır. Bu üç kısımdan birincisi günümüze kadar

varlığını sürdürememiştir. Üçüncüsü ise Sabiî adını taşımakla birlikte esasen bu inanca sahip değildirler. Dolayısıyla günümüzde Sabiîlik denildiğinde akla gelen grup Mandenlerdir.

Yahudi olmalarına rağmen Yahudiliğin ana ekseni dışına çıkan Mandenler, Filistin'de uğradıkları katliam nedeniyle Kuzey Mezopotamya'ya göç etmişlerdir. Burada karşılaştıkları yeni inanç ve kültürlerden de etkilenerek, İran dinlerinden, Asur-Babil inançlarından ve Hıristiyanlıktan aldıkları çeşitli öğeleri kendi inançlarına katmışlar ve böylece Yahudilikten iyice uzaklaşmışlardır. Mandenler, VII. yüz yılda Irak'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra İslam hakimiyeti altına girmişler ve zimmî statüsüne sahip olmuşlardır.

Mandenler'in üç önemli kutsal kitabı vardır. Bunlar yaklaşık altı yüz sayfa olan ve "Âdem'in Kitabı" diye de isimlendirilen Ginza (Hazine), Draşia d Yahya (Yahya'nın Öğretileri), ve Qolasta (Övgü)'dır. Mandenler ikili bir anlayışa sahiptirler. Bu anlayışa göre, "Işık Evreni" ve "Karanlık Evreni" diye iki evren vardır. Işık Evreni'nin hakimi, "Yüce Yaşam", "Kudretli Ruh" ya da "Yüceliğin Efendisi" olarak nitelendirilen ve tüm eksikliklerden uzak bulunduğuna inanılan "Malka d Nhura" (Işık Kralı)'dır. Işık Kralına gündüz üç, gece iki kez dua ederler. Bu dualar kuzeye dönülerek gerçekleştirilir. Bunun yanında diğer bir önemli ibadet ise vaftizdir.

Sabiîler kutsal kabul edilen ve uzun beyaz bir elbise olan "Rasta"yı sürekli giymek zorundadır. Din adamları ise Rasta'ya ek olarak, sağ elin küçük parmağına takılan altın yüzük gibi bazı özel eşyalar da kullanırlar. Sabiîler başka dinden olanlarla evlilik yapmadıkları için kapalı bir toplum hüviyetine sahiptirler.

Günümüzde sayıları otuz bini bulan Sabiîler, Dicle ve Fırat kıyıları ile Irak'ın çeşitli bölgelerinde yaşamaktadırlar. Bununla birlikte Amerika İsveç ve Avustralya gibi ülkelere göç eden Sabiîler de vardır. (Bu konuda geniş bilgi için bkz: TDV İslam Ansiklopedisi Sabiîlik Md.)

16) Konfüçyüsçülük (konfüçyanizm) hakkında bilgi verir misiniz?

Konfüçyüs kendisini din kurucusu olarak anmamıştır. Onun öğretilerinin bir din halini alması uzun bir dönem sonucunda olmuştur. Esasında Konfüçyüsçülük Konfüçyüs'e dayandırılan, Çin'e ait inanış ve ayinler birliğidir.

Konfüçyüsçülüğün belirli bir inanç sistemi ve dini teşkilatı yoktur; fakat Tanrı kavramı ve kutsal metinleri vardır. Tanrı Tien olarak da ifade edilen Gök Tanrı'dır. O, tabiat düzeninin idarecisi, her şeyin üstünde yüce yaratıcıdır. Tanrı, düşkün insanları korumak için hükümdarlar, "Tanrı yoluna" yardımcı olmaları ve ülkenin her yanında huzuru sağlamaları için öğretmenler göndermiştir. Konfüçyüs, öbür dünyanın varlığını inkâr etmemiş, yapılan günahların cezasız kalmayacağını belirtmiştir. Dua ve ibadet Konfüçyüsçülük'te bir görevdir; fakat devamlı değildir. Bu, dini mânâda oruç tutup temiz olduktan sonra ifa edilen kurbandan ibarettir.

Ahlakî ilkeler çok önemlidir. Konfüçyüs, dünyada beş şeyi her şeye uygulayabilme yeteneğine "mükemmel erdem" adını vermiştir. Bu beş şey ağırbaşlılık, cömertlik, samimiyet, doğruluk ve nezakettir. Konfüçyüs'ün telkini şu dört husus üzerine dönmüştür: Kültür, iş yönetimi, üste karşı dürüst davranma, verilen söze bağlılık. Konfüçyüsçülükte beş temel insani ilişki vardır: Amir ile memur, ebeveyn ile çocuklar, karı ile koca, kardeşler, arkadaş ve dostlar arasındaki ilişki ve saygı. Diğer taraftan dinler tarihçileri Kofüçyüsçülüğün bir din mi, ahlakî öğreti mi, felesefi bir nazariye mi, Çin'in kadim geleneğinin bir yorumu mu olduğu gibi konularda farklı görüşler ortaya koymuşlarıdır. Günümüzde 800 milyon civarında bu din yahut öğretiye bağlı insan yaşadığı tahmin edilmektedir.

17) Taoizm hakkında bilgi verir misiniz?

Çinin en eski dinlerinden biridir. Şintoizm ve Konfüçyanizme reaksiyondan doğmuştur. Kurucusu Lao Tzu dur. Hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. MÖ. 604- 517 yılları arasında yaşadığı, Honan da doğduğu, Konfüçyüsün çağdaşı olduğu sanılmaktadır. Taoizm Tao kavramı üzerine inşa edilmiştir. Taoizmin kendine göre büyücüleri rahipleri, rahibeleri, dini şefleri ve kendine has ayinleri vardır. İlkbaharda ateş yakılır, Taoist rahipler yarı çıplak durumda, ateşe pirinç ve tuz atıp yalınayak koşarak üzerinden geçerler. Taoizmin temeli mistik bir panteizmdir. Tao, dünyayı yöneten bir sebeptir ve insan onu bilmelidir. Tao, âlemden önceki yaratıcı prensiptir. O görülemez, işitilmez ve kavranılamaz. O

hiçbir şeye sığmaz. Her şeyin temeli O'dur. Taoizmde ayrıca bir de "Te" vardır. Bütün varlıkları Tao meydana getirir, Te ise onları besler, büyütür, tamamlar.

Taoistlere göre iyi bir Taoist, kendi içini meşguliyetlerden ve pisliklerden temizleyerek mücerret gerçeklerle doldurmalıdır. Maddeden arınmakla insan halis ruh haline gelir. Mistisizmin en yüksek makamı, fertle mutlak varlık arasında tam birleşme merhalesidir. Bu da, tam birleşme yoluyla bir şahsiyet haline gelmekle olur. Taoizm, Konfüçyizm'in tersine pasifliğe yönelir. Bunlara göre fazilet, çalışmamaktır. İnsanları mukaddes dağlarda ve uzak adalarda düşünerek yaşamaya davet ederler. Yasaların, ilmin ve medeni gelişmelerin insan fıtratını bozduğunu ileri sürerler ve fıtratın asıl temizliğini kazanması için tabii hayata dönülmesi gerektiğini savunurlar. Taoistler ömrün uzamasına önem verirler. Yaşlılık onlara göre mukaddeslik alâmetidir. Taoist inancın hedeflerinden biri de ömrün uzatılması ve ebedileştirilmesidir. Bazıları ömrün yüzyıllar sürebileceğini iddia ederler. Taoizmin kurucusu Lao-tzu savaşa karşıdır. Bunun için o savaş aletlerini iyi görmez. Yine Taoizmde devlete müspet vazifeler düşmez. Maddi ilerleme küçümsenir. Birçok memuriyet ve müessese gereksiz görülür. Günümüzde 100 milyon civarında Taoist yaşadığı tahmin edilmektedir.

18) Şintoizm hakkına bilgi verir misiniz?

Japonların milli dini olan Şintoizm Japoncada karşılığı Kami-Nomiçi olup "tanrıların yolu" demektir. Şintoizmin herhangi bir kurucusu yoktur. Şintoizmin geçirdiği safhalar üç devrede incelenir. Bunlar, **a)** mitolojik dönemlerde başlayan ve Budizm'in Japonya'ya girişine kadar devam eden dönem, **b)** Budizm, Şintoizm mücadelesinin kızıştığı 9. yüzyıla kadar süren dönem, **c)** Şintoizmle Budizm'in birbirinden ayrıldığı, 1192'den 1868 reformuna kadar devam eden dönemdir. Şintoizm milli, iptidai, politeist bir din olup diğer dinlere karşı hoşgörülü bir din dir. Onun iki temel özelliği **a)** Milli bir din olması, **b)** Tabiata bağlanmaya önem vermesidir.

Şintoizmde ruh veya Tanrı için "kami" kelimesi kullanılır. Ruhun ölümden sonra yaşadığına inanılır ve ölen herkes "kami" olur. Ancak her kami tanrı olmayabilir. Sekiz milyon tanrı bulunduğuna inanılır. Bunların en büyüğü güneş tanrıçası Amaterasu'dur. Şintoistlere göre birbiriyle hem kardeş hem karı-koca olan Gök (Baba Tanrı) ile Yer (Ana Tanrı) bütün Japon adalarını ve diğer Tabiat Tanrılarını doğurmuşlardır. Bu iki ilah inancı etrafında dönüp dolaşan başka Tanrı inanışları da vardır. Dağ, ırmak, ateş, gök gürlemesi, fırtına, yağmur, vb. ilahlar dışında her meslek sahibinin de ayrı bir ilahı vardır. Ölüler yaşayanlara muhtaçtır. Kendilerine ikram yapıldığı, mezarın üzerine yiyecek, içecek, eşya vs. konulduğu sürece mesut olurlar.

Ailenin, köyün, klanın ve imparatorun atalarının ruhları en başta gelen ruhlardır. İmparator Güneş ilahesinin torunudur. Genellikle Japonlar dünyanın iyi ve kötü ruhlarla dolu olduğuna inanırlar. Şintoizmde ibadet tapınak ve evde yapılabilir. Japonya'da yüzbinin üzerinde mabet olduğu söylenmektedir. Mabetlerde genellikle eskiliği açısından değerli olan ayna, kılıç, mücevherli taş ve Amatarasu'nun heykeli bulunur.

Japonların ibadet şekilleri çok sade ve basittir. İbadet etmek isteyen kişi mabede gider, elini, yüzünü ve ayaklarını Müslümanların abdest almaları gibi yıkar. Mabetteki kıymetli eşya karşısında diz çöker. ibadetini tamamlar ve dışarı çıkar. Eskiden ibadette kurban bulunmasına rağmen, günümüzde rastlanmamaktadır. İbadet için temizliğe çok önem veren Japonlar bunu ihmal etmeyi büyük günah sayarlar. Bazı özel durumlarda islam inancındaki gusüle benzer bir temizlik yaparlar. İbadeti rahipler idare eder. Özel öğretimlerle yetiştirilirler.

Evlenme törenleri mabetlerin bitişiğindeki evlenme salonlarında rahipler tarafından icra edilir. Cenaze törenlerini ise Budist rahipler yönetir. Bu anlayış bir Japon tarafından "Biz Şintoist doğar, Budist ölürüz" şeklinde kabul edilir. Onlara göre "Aile bir dindir, aile ocağı ise tapınaktır." Ölülere karşı görevini yapan insan, yaşayanlara karşı olan vazifelerini de yerine getirmiş olur. Çok eski zamanlardan kalma duaları ve sıhri formülleri ezbere okumak, ilahlara hediyeler takdim etmek Japonların bugünde vazgeçemedikleri davranışlardandır. Şintoizmin kutsal metinleri ikidir: a) Kojiki, b) Nihongi. Günümüzde Şintoistlerin sayısının 4.000.000′un üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

19) Hinduizm hakkında bilgi verir misiniz?

Hinduizm, Hint yarımadasında yaşmakta olan halkın çoğunluğunun dinî inanç ve geleneklerini ifade eder. Kelime Batılılar tarafından kullanılarak yaygınlaştırılmıştır. Bölge halkı dini geleneklerini

“Sanatana Dharma” (ezeli-ebedi din) biçiminde ifade etmektedir. Hinduizm BRahmanların hakimiyet sağladıkları dönemde ise Brahmanizm terimi ile ifade edilmiştir. Günümüzde Hinduizm ve Brahmanizm terimlerinin bir biri yerine kullanıldığı bilinmektedir.

Hinduizm Ari ırkın üstünlüğü, kast sistemi, sınırsız bir vatan sevgisi ve bağlılık duygusu kavramları üzerine kurulmuş toplumsal ve siyasi olguların bir özel görüntüsüdür. Hinduizmin bir ilk lideri, temel tebliğini, bildiren bir ilk kurucusu olmadığı için bir anlamda kurucularının kalabalık olduğunu söyleyebiliriz.

Hinduizm çok tanrılı bir karaktere sahiptir. Tanrı Brahma’nın dünyayı meydana getirdiğine inanılır. Tanrı Şiva ve Vişnu Brahma’dan sonra gelir. Rigveda’da “Tanrı’nın gerçekliğin tek olduğunu ama bilgeler tarafından farklı adlarla anıldığı” ifadesi bulunmaktadır. Hindulara göre bütün bunlar tek olan Brahman’ın tezahürleridir. Hinduizmde saygı gösterilen bazı varlıklar Kaylasa, Himalaya Dağları, Ganj Yamuna Nehridir. Vedalar Dönemi’nde önemli sayılan pek çok Tanrı bugün unutulmuş gibidir; onlara nadiren dua edilir.

Hinduizm’in Tanrı anlayışı çeşitli mezhep ve ekollere göre değişik şekilde algılanmıştır. Bir kısım Hindu’lar monoteisttirler. Bir Hindu doğumundan ölümüne kadar bütün hayatı boyunca belirli merasimleri yerine getirmekle mükelleftir. Nitekim adaklarının yerini bulması için ziyaret, kalbin aydınlanması için meditasyon şarttır. Vedalar Döneminde ölenlerin cesetleri kısmen gömülür, kısmen yakılırken, günümüzde ise Muktilerin (Hindu inancına göre reenkarnasyon döngüsünden kurtulmuş ermiş kişi) dışında bütün cesetler yakılmaktadır. Dulların da yakıldığı Hindistan’da bu uygulama genel bir kaide halini almıştır. Bununla beraber günümüzde ara sıra da olsa dulların yakıldığına şahit olunmaktadır. İnançlarına göre bu dini merasimden sonra kadın gökyüzünde kocasıyla birleşmektedir.

Hinduizm mukaddes kitaplarının tamamını içine alan metinler Veda’lardır. Sanskritçe yazılmış olan Vedalar 4 bölümden oluşur.a.) **Rigveda:** Tanrıları tazim için yazılmış on kitaptan ibarettir. b) **Samaveda:** Kurban esnasında söylenen ilahileri ihtiva eder. c) **Yajurveda:** Bu da kurbanla ilgili formüllerden meydana gelmiştir. d) **Atharvaveda:** Kâinat ve büyü ile ilgili dualardan ibarettir. Ayrıca Vedaları tamamlayan Brahma, Upanişad ve Aranyakalar da temel metinlerdir.

Hinduizmde halkın ayrıldığı sınıflardan her birine “Kas”t denir. Bir bakıma Kast aynı işle meşgul olan görev ve gelenekleriyle bir birine sımsıkı bağlanan insanların meydana getirdiği birlik diye de tanımlanabilir. İnsanlar kendi isteği doğrultusunda Kast seçemez, belli bir Kast’ta dünyaya gelir. Bununla beraber sonradan Kast terk eden, Kast dışı sayılan gruplar da vardır. Bunlara dokunulmazlar denir. Kast sistemi Hinduizm inançlarından kaynaklanır. Belli başlı 4 Kast vardır: **a)** BRahmanlar (rahip ve âlimler), **b)** Kşatriya (prensler ve askerler), **c)** Vaişya (tüccar, esnaf ve çiftçiler), **d)** Şudra (işçiler, sanatkârlar).

Meslekler Kastlara ayrıldığı gibi, evlenmeler de ancak aynı Kast içinde cereyan edebilir. Yeme - içme, giyim - kuşam, nişan ve düğün merasimleri de her Kast için belli özellikler taşır.

Hinduizmin önemli bir kavramı da “Karma”dır. Bir sebep-sonuç kanunu olan karma, insanın geçmişte yaptığının gelecekte ayrıca görüleceği esasına dayanır. İnsan ektiğini biçer. Bugün ekilen yarın alınacaktır. İyiliklerin karşılığı iyilik, kötülüklerin karşılığı kötülük olacaktır. Karma, her kararın doğru ve yanlış sonuçlarını tespit eden bir kavramdır. Karma’da, asıl olan mükâfat beklemeden hareket etmektir. Böylece sonuç bekleme arzusu frenlenmiş olur. Karmaya göre ölüm yokluk değil bir halden diğerine geçiştir.

Hinduizmin diğer bir kavramı da “reenkarnasyon”dur. Ruhun bir bedenden ötekine geçtiği inancının adı olan reenkarnasyon, karma doktrine bağlı olarak doğmuştur. Reenkarnasyon inancına göre, bedenden ayrı olarak ruhun ölümden sonra devamlılığı, ruhun kendi derecesi içinde yüksek veya alçak bir şekilde meydana gelmektedir. Buna göre insan yaptıklarına uygun tarzda, insan, hayvan veya Tanrı olarak yeniden doğar. Ölümden sonraki hayatta mutlu olmak, hayatta iken doğru hareket etmeğe bağlıdır.

Hinduizmin başka bir kavramı da “Hulul” (Enkarnasyon-Avatara)’dır. Arapça bir kelime olan hulul Tanrı Vişnu’nun insan şeklinde kendini göstermesi anlamına gelir. Hinduizme göre Tanrı her döneminde çeşitli şahsiyetlere bürünerek kendini göstermiş, kötülüğü yok ederek, insanların ihtiyacı olan kanunları bildirmiştir. Böylece Tanrısal mesajlar sonsuza kadar devam edecektir.

Hinduizmde ayin ve ibadetler 3 temele dayanır. Bunlar; a) Güzel ameller, b) Bilgi sahibi olmak, c) Tanrı ile beraber olmaktır. Bu gayelere ulaşmak için sırayla şu hususlar yerine getirilmelidir: Ölenler için kurbanlar kesmek, güneşe saygı göstermek, doğumda ve ölümde ibadet etmek, mukaddes metinleri devamlı okumak, hakikat bilgisini elde etmeye çalışmak, her an Tanrı'nın varlığını düşünerek O'na kullukta bulunmak.

Hinduizmde ayin esnasında bir takım kutsal sözler telaffuz edilir. "Om" en etkili kelimedir. Hemen her yerde ibadet etmek mümkündür. Tapınaklar olmakla beraber ibadet ve ayinlerde ferdilik tercih edilir. Tanrı her yerde yapılan ibadeti gördüğü için, ibadetin belirli bir şekli ve düzeni yoktur. İlk ibadete sabah şafaktan önce başlanır; doğuya doğru dönülerek oturulur. Evlerde de genellikle tapınılan puta ayrılmış bir oda bulunur.

İnekler tüm kâinatın anası olan Devi'nin yani Tanrıça'nın sembolü sayıldığı için, inek ve öküzler caddelerde, alış veriş merkezlerinde veya diledikleri her yerde serbestçe dolaşılabilir. Etinin yenilmesi yasaktır.Tapınaklarda yapılan ibadet evdeki ibadetten biraz farklıdır. İbadete boru çalınarak başlanır. Her köyde tapınak vardır. Büyük mabetlerin hemen yakınında kutsal yıkanmayı sağlayan havuzlar bulunur.

Kutsal sayılan 7 ziyaret yeri vardır. Hinduların hayatında önemli rol oynayan bu kutsal yerlere ziyaret ve Hac seferlerinin en bilineni Benares'e yapılan ziyarettir. Hinduların bunların dışındaki günlük olmayan ibadetleri ise ateş ayini, büyük kurban töreni, kutsal günlerde oruç tutmak, hacca gitmek, karşılıksız hizmet etmektir.

Günümüzde Hindistan, Seylan, Pakistan, Nepal ve Hint Yarımadasındaki diğer bölgeler de yoğun taraftara sahip olan Hinduizm mensuplarına dünyanın birçok ülkesinde de rastlanmaktadır. 800. 000. 000un üzerinde inananı bulunan Hinduizm günümüz dünyasında bağlılarının yaşamlarını şekillendirmeye devam etmektedir.

20) Mecusilik hakkında kısaca bilgi verir misiniz?

Ateşperestlik olarak da adlandırılan Mecusilik, Eski İran kökenli bir dinsel gelenektir. Mecusilik bugün hala yaşayan bir din olarak varlığını devam ettirmektedir. İran'da yaşayan Gabarlarla Hindistan ve dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Parsiler Mecusi inanç ve öğretilerine bağlılıklarını sürdürmektedirler. Batıda Zoroaster olarak bilinen ve ismi "güzel develere sahip olan" anlamına gelen Zerdüştün ne zaman ve nerede doğduğu tam olarak bilinmemektedir. M. Ö. 1600-1400 yıllarında yaşamış olması muhtemeldir.

Kutsal kitapları olan Avesta'ya ve Yunan kaynaklarına göre Zerdüşt Doğu İran'da yaşamıştır. Zerdüşt yirmi yaşına geldiğinde önemli değişiklikler yaşamaya başlamış sık sık dağlara ve ıssız yerlere çekilerek inziva yaşantısı sürmeye çalışmıştır. Otuz yaşındayken Tanrı'nın meleği Vohu Manah kendisine gelmiş ve ilk vahiylerini iletmiştir. Vahiy getirme daha sonraki günlerde de devam etmiştir. Zerdüşt yaşadığı dönemin çoktanrıcılığına karşı tektanrı inancına dayalı bir öğretiyi insanlara yaymakla görevli olan bir elçi olarak faaliyetlerine başlamıştır.

Zerdüşt ilk 10 sene tebliğinde çok başarılı olamamış, kendine inananları çoğaltamamış ve Kral Vistaşpa'nın ülkesine göç etmiştir. Vistaşpa maiyetiyle birlikte Zerdüşt'e inanınca inananların sayısı hızla artmıştır. Komşu Turanlılarla Vistaşpa arasında yapılan bir savaşta Zerdüşt de öldürülmüştür. (Tahminen M. Ö. 1400)

Kur'an-ı Kerim Mecusilerden sadece bir ayette ismen (mecus olarak) bahsetmekte, onları Mü'minler, Yahudiler, Hıristiyanlar, Sabiler ve müşriklerle birlikte anarak Allahın onların arasında hükmedeceğini vurgulamaktadır (Hac, 22/17).

Persler döneminden itibaren Mecuş adı verilen yönetici rahip sınıf mensupları, başta Anadolu olmak üzere çeşitli bölgelerde oluşturulan kolonilerde yerleşmişler ve onların temsil ettiği inanç sistemi zamanla yerli halk tarafından Mecusilik olarak adlandırılmaya başlanmıştır. İslamî dönemde Mecusilerin büyük bölümü Müslümanlaşmak ya da Hıristiyanlaşmak suretiyle din değiştirmiştir.

Zerdüşt hayattayken inancını Tacikistan ve Belucistan'ı da içine alan Harezm bölgesine yayma fırsatı bulmuştur. Zerdüşt'ün ölümünden sonra ise Zerdüştlük İran'da yayıldı. Persler'in Asur ve Babil'i ele

geçirmeleri ile Zerdüştlük buralarda da yayıldı. Daha sonra Hindistandan Avrupa'ya, Horasandan Arap Yarımadasına kadar oldukça geniş bir bölgede taraftarlar edindi.

Günümüz Mecusileri büyük oranda Hindistan'da, başta ABD ve Kanada olmak üzere çeşitli Batı ülkelerinde yaşamaktadır. İran'da yaşayan ve Gabarlar olarak bilinen Mecusiler küçük bir gruptan ibarettir (Yaşayan Dünya Dinleri, s. 513).

Mecusiliğin kutsal kitabı Avesta'dır. Mecusi geleneği orijinal Avesta'nın, Kral Viştaspa tarafından 12. 000 öküz derisi üzerine altın mürekkeple yazıldığını ve bunun iki nüshasından birisinin Şiz kraliyet hazinesine, diğerinin ise Stakhr arşivine konulduğunu kabul eder. Stakhr nüshası Büyük İskender'in İran'ı istilası sırasında (M. Ö. 4. yüzyılda) çıkan yangında yok olmuştur.

Tarihin çeşitli dönemlerinde monoteizmden politeizm ve düalizme kadar farklı inanç özellikleri Mecusi geleneğinde kendini göstermiştir. Zerdüşt, başlangıçtan beri var olan bir tek gücün, Ahura Mazda'nın üstünlüğünü savunmuştur. Ahura Mazda her şeyi bilen, mutlak iyi ve mükemmel olan tanrıdır. Zerdüşt bütün varlıkların Ahura Mazda'dan zuhur ettiğine inanmaktaydı.

Zerdüşt iyilikle kötülüğün metafizik boyutta değil ahlaki boyutta var olduğunu düşünmüştür. Kötülük ve yalana rağbet eden ruhlar, Ahura Mazda'nın düşmanları olarak görülmüştür.

Zerdüşt'ün kurmaya çalıştığı bu tek tanrıcı inanç sistemi fazla başarılı olamamış, doğa tapınmacılığına dayalı Mitraik politeist geleneği tam anlamıyla alt edememiştir. Zerdüştçü rahipler, vaaz ve dinsel uygulamalarında Zerdüşt tarafından bahsedilen ilahi varlıklarla birlikte geleneksel İran politeizminin Mitra ve Anahita gibi tanrısal varlıklarına da yer vermişlerdir.

Mecusilikte önemli bir kült objesi olan ateşle ilgili inanışlar ve uygulamalar oldukça önemlidir. Ateş Tanrı tarafından yaratılan saf, temiz ve iyi bir varlık olarak görülür. Bu nedenle erken dönemlerden itibaren ateş Mecusi tapınaklarında önemli bir yer tutar. Özellikle Sasaniler döneminde tapınaklardan temizlenen tanrı suretlerinin yerini kutsal ateş almıştır.

Mecusiliğin ahlak sisteminin özü iyi düşünce, iyi söz ve iyi davranış esasına dayalıdır. Beş vakit dua Mecusiliğin günlük ibadetleri arasında oldukça önemlidir. Güneş doğarken, öğlen tepedeyken, öğleden sonra, güneş batarken ve gece olmak üzere bu beş vakitte her Mecusi güneşe, ışığa ya da ateşe dönerek dua eder (Yaşayan Dünya Dinleri, 521).

21) Şamanlık hakkında bilgi verir misiniz?

Eski Türk dininde şamanlar (kamlar) önemli bir yer tutmaktadır. Şaman dini/sihri/mistik bir otorite tipini temsil etmektedir. Şamanizm bir dini-sihrî-mistik olaydır. Ona Palolitik Çağ'dan bu yana rastlanılmaktadır. Şamanları özellikle eski Türk dinine mahsus bir otorite tipiymiş gibi algılamak yanlıştır.

Şamanlar gerek Türklerde gerekse öteki birçok toplumda yer almıştır. Şaman her şeyden önce kendi özel usulleri sayesinde vecd hali içinde ruhunun göklere yükseldiğini, yer altına indiğini ve oralarda dolaştığını hisseden bir trans ustasıdır. Şamanların Tanrı veya tanrılar ile insanlar ve ruhlar arasında aracılık yapma kabiliyetine sahip olduğuna inanılmaktadır.

Herkes şaman olamaz. Bu teknik kendi kendine öğrenmekle de elde edilemez. Bunun yollarından birisi irsiyettir. Bir başka yöntem şaman olmaya doğal istidattır. Şamanlık mesleğine eğilim ve istidat çoğu zaman garip davranışlarla kendini gösterir. Dalgınlık, hayal görme, inzivaya çekilme, kendi kendine konuşma, zaman zaman bayılma, sara nöbetlerine benzer patolojik haller, ağaç kabukları ile beslenme, kendini ateşe ve suya atma, bıçakla kendini yaralama bunun belirtilerinden sayılır.

Şamanlar özel bir kıyafetle toplumda ayırt edilmektedir. Her şamanın kendine has özel bir cübbesi, külahı, davulu ve maskesi mevcuttur. Şamanların trans halinde gerek göğe yükselişleri gerekse yer altına inişleri toplumların hayatında önemli bir yer tutar. Sürüler ve ürünün rekoltesi hakkında bilgiler, ölen ve yer altına gidemeyen ruhların oraya ulaştırılması, hastanın ruhunun tutsaklıktan kurtarılarak sahibine iadesi, bu yolculuğun ana amaçlarını oluşturur. Onlar kötü ruhlarla mücadelenin kahramanları olarak görülmekte, hastalıklar, kötü ruhlar ve kara büyü onların uzmanlık alanına girmektedir.

Şamanlar ölüme, hastalıklara, kısırlığa, kötü ruhlara karşı hayatı, sağlığı, verimliliği ve aydınlığı savunurlar (Yaşayan Dünya Dinleri, 539).

22) Brahmanizm ve budizm hakkında bilgi verir misiniz?

Gerçekte Brahmanlar tek Tanrı'ya inanmakla birlikte O'nun yarattıklarını da Tanrı'nın birtakım tezahürleri olarak görerek onlara da tapmaktadırlar. Bu nedenle Brahmanizm çok tanrılı bir din olarak kabul edilmektedir. Hintliler, Tanrı'nın tarihin her devresinde farklı farklı şahsiyetlere bürünerek kendisini insanlara gösterdiğine inanırlar. Bu hulûl (avatara=enkarnasyon) anlayışı, hem Tanrı'nın bedenleşmesi hem de binlerce ilâhın mevcudiyeti inancına yol açmıştır.

Diğer taraftan bu dinde mevcut olan kast sistemi, dinin evrensel gereği olan eşitlik ve kardeşlik unsurlarıyla da çelişmektedir ve bu din, kapalı bir din hüviyetindedir. Dışarıdan biri bu dine giremez ve ona mensup olanlar da ebedî bir tenâsüh hali içindedirler. Brahmanizm'de de "ileride gelecek, beklenen kimse" inancı vardır.

Budizm, aslî hüviyetini kaybedip çok tanrıcılığa sapan Brahmanizm'deki puta tapma inancını reddedip ona karşı çıkmaktan doğmuş bir dindir. Ancak ana din olan Brahmanizm'den alınan birçok esası taşımaktadır. Bir bakıma Brahmanizm'deki putların kırılması yolunda bir reform niteliği taşır. Ancak putlara karşı olan Buda'nın getirdiği din, kendisinden sonra Buda heykellerine tapma şeklinde putperest bir karaktere bürünmüştür. Buda, hayatın tabii olaylarını bir ıstırap olarak görüyor ve bundan kurtuluşu bütün arzu ve ihtiraslardan uzaklaşmaya bağlıyordu. Bu da onları aşırı riyâzet, nefse ezâ ve hatta dünya hayatının tamamen terk edilmesi gibi aşırılıklara sevk ediyordu. Budizm'de de ileride gelecek bir kurtarıcı (Maitreya veya Metteya) müjde ve beklentisi vardır.

23) Sabataycılık nedir?

Sabataycı 1648 yılında, İzmir'de kendisini mesih ilan eden Yahudi asıllı Sabatay Sevi'ye inanan kimselere verilen isimdir. 1622–1676 yılları arasında yaşayan Sabatay Sevi Yahudi mistisizmi ve Kabala'ya büyük ilgi duydu. 1648 yılında kendisini Yahudilerce beklenen Mesih olarak ilan etti. 1660'larda bu açıklama üzerine Avrupa'nın her yerinden Yahudiler heyecanla gözlerini İzmir'e diktiler. Ancak Osmanlı yönetimi siyasi ve sosyal sıkıntılara yol açabileceği endişesiyle işe el koydu, Sabatay Sevi'yi Müslüman olmaya zorladı. Sevi, Müslümanlığı kabul etti. Yahudiler ondan yüz çevirdiler, ancak bazı kimseler onun zorlandığı için görünüşte Müslümanlığı kabul ettiğini söyleyerek ona inanmayı sürdürdü ve onunla birlikte sürgüne gitti. O günden sonra''dönme'' adıyla da anılan bu cemaat başta Selanik olmak üzere farklı yerlerde yüzyıllarca yaşadı. Kapancılar, Yakubiler, Karakaşlar adıyla üç ayrı gruba bölündü. İç evlenmelerle bütünlüğünü korudu. 19. yüzyılda batılılaşmanın etkisinde kaldı, modern okullar (Fevziye, Terakki) açtı, üyeleri arasında çokça mason ve Jöntürk vardı. Cemaatin önemli bir bölümü 1924'te mübadeleyle Türkiye'ye geldi. II. Dünya Savaşı sırasındaki''varlık vergisi'' uygulamasında, gayrimüslimler gibi çok yüksek vergi ödemek zorunda kaldılar. Ilgaz Zorlu, Sabetaycıların Müslüman gibi gözükmekle birlikte, yüzyıllar boyu evlerde gizlice Yahudi geleneklerini ve Sabatay'dan kalma özel ayinlerini sürdürdüklerini belirtmektedir. (Geniş bilgi için bkz: TDV İslam Ansiklopedisi, Sabatay Sevi Md, XXXV/334-335.)

24) Satanizm nedir?

Satanizm, Şeytanı kutsal bir varlık olarak yücelten ve bazı mezheplerinde ona tapmayı emreden öğretidir. LaVeyan Satanizm gibi kimi türlerinde ise, Tanrı'nın ya da Şeytan'ın varlığına inanılmaz; ancak Şeytani değerler yüceltilir. Özel olarak Hıristiyanlığa genel olarak da bütün dinlere alternatif olma iddiasıyla ortaya çıkan, geçmişi oldukça eskiye dayanmasına rağmen son zamanlarda yeni bir din hüviyetine bürünmeye çalışan bir harekettir.

Kelime olarak şeytana inanma ve tapınma anlamına gelen Satanizm; Şeytana tapınma faaliyeti adı altında Yahudi-Hıristiyan geleneğine ve tahakkümüne, özellikle de Hıristiyanlığa karşı başlatılan bir reaksiyonun adı olmuştur. Buna Modern Protesto Hareketi de denmiştir. Bu hareket başta Hıristiyanlık olmak üzere bütün dinlere ve dinlerin ortaya koymuş olduğu kutsal değerlere karşı bir başkaldırıyı temsil eder. Başta İngiltere, Fransa ve Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde özellikle de Amerika'da ortaya çıkan, oradan diğer ülkelere yayılan Satanizm, Şeytan'ın en önemli özelliği olan muhalefet ve başkaldırıyı esas alarak dinin ve dini olan her şeyin karşısında; fakat Şeytanın ve onun temsil ettiği her şeyin yanında yer alma hareketidir.

İslam dinine göre Hz. Âdem'e secde etmediği için huzurdan kovulan, ilâhî rahmetten uzaklaştırılan, âsi, azgın, nankör ve kâfir gibi sıfatlarla nitelendirilen Şeytan, ateşten yaratılmış, cin taifesinden bir varlıktır. O, vesvese vermek, kötü duygu ve düşünceleri telkin etmek, çirkin fiilleri güzel göstermek suretiyle Allah'ın zikrinden yüz çeviren insanları kandırır, azdırır, saptırır ve neticede hüsrana sürükler. Ancak Şeytan ihlaslı ve muttakî mü'minlere karşı hile, aldatma ve kötülüklerini icra edemez.

25) Reiki din midir?

Reiki'nin kaynağının Hıristiyanlık ve Budizm olduğu söylenebilir. Uzak doğunun münzevî hayatıyla birlikte "mistik" unsurları da bünyesinde barındırmaktadır. Reiki'nin hiçbir inanç sistemi ya da felsefe ile bağlantılı olmadığı iddiası tutarlı değildir. Reiki adı altında elle dokunmak ve enerji aktarmak suretiyle uygulanan tedavi yöntemleri, insana has genel bir özellik olup Allah'ın yaratılıştan insana bahşettiği meleke ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ile ilgilidir. İnsanın eşyayı maddi ve manevi tesir gücüyle hakimiyeti altına almaya çalışması, tarihi süreçte daha ziyade Budizm, Hinduizm ve çeşitli mistik ve dinî ekollerde yaygın olarak görülmüştür. Günümüzde ise Reiki ve benzeri yönelişlerin, modern dünyada ortaya çıkan fizikî ve ruhî bunalımlar karşısında, özellikle dini bakımdan iç huzura kavuşamamış insanlar tarafından bir sığınak olarak görüldüğü söylenebilir.

Bir Müslüman her türlü rahatsızlık karşısında öncelikle tıbbî tedaviye müracaat etmeli, bu tedavi sürecinde Allah'a dua edip, O'ndan şifa dilemeli, Allah'ın dualara icabet ettiğini ve O'nun gerçek şifa veren olduğunu aklından çıkarmamalıdır. İslam diniyle müşerref olan ve onun buyruklarıyla yaşamaya çalışan bir kimsenin, başka inanç sistemlerinin bir unsuru olan Reiki ve meditasyon gibi yöntemlerle uğraşmak yerine; kendi sahip olduğu dinî-manevî değerleri tanıması ve iç huzurunu bu değerler paralelinde araması daha uygun bir davranıştır.

26) Müslümanların kiliseye girmesi caiz midir?

Ayine katılmayıp, gezi, gözlem bilgi edinme gibi amaçlarla veya ihtiyaç ve zaruret halinde kiliseye girmekte dinen bir sakınca yoktur.

27) "Dinlerarası diyalog" nedir? Bu tür faaliyetlerde bulunmak uygun mudur?

Diyalog, iki veya daha fazla kişinin karşılıklı konuşması, değişik ırk ve kültürlerden, farklı inanç ve kanaatlerden, farklı siyasi anlayışlardan insanların bir araya gelerek, medeni ölçüler içerisinde birbirleriyle iletişim kurma yoludur.

Dini alanda diyalog ise; hem bir dine mensup farklı grupların, hem de farklı dinlere mensup insanların, inanç ve düşüncelerini birbirlerine zorla ve etik olmayan yollarla kabul ettirme girişiminde bulunmaksızın, ortak meseleler etrafında hoşgörü ortamı içinde konuşabilmesi, tartışabilmesi ve işbirliği yapabilmesi demektir.

Dinler arası diyalog, kişilerin din tercihi konusunda tam bir hürriyete sahip olması ilkesine dayanmaktadır. İslâm dini de, din tercihi konusunda kişilere tam bir hürriyet tanımıştır. Bu esas; *"Dinde zorlama yoktur."* (Bakara, 2/256) ayetine dayanmaktadır. Konu ile ilgili diğer bazı ayetler ise şöyledir: *"Dileyen mü'min, dileyen kâfir olsun."* (Kehf, 18/29) *"Rabbin dileseydi yeryüzündekilerin hepsi toptan mutlaka inanırdı. O halde sen mi insanları mü'min oluncaya kadar zorlayacaksın."* (Yunus, 10/99)

Din hürriyeti belli bir zamana veya zümreye has olmayıp, süreklilik ve genellik arz eder. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s.) dâhil kimseye baskı ve zorlama yetkisi verilmemiştir. Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde akla ve serbest düşünceye atıf yapılmış olması (Bakara, 2/66; En'am, 6/50); kişilerin hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın, kendi düşünceleri ve değerlendirmeleri ile doğruyu bulmaları gerektiğine işaret etmektedir.

Müslümanların, geçmişte İslam'a karşı husumet içinde olmayan gayrimüslimlerle geliştirdikleri güzel ilişkiler, insanlığa ışık tutacak çok önemli bir tarihi tecrübe oluşturmaktadır. Esasen bu ilişkilerinin temel ölçüleri Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilmiştir: *"Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah âdil davrananları sever. Ancak Allah sizi, sizinle din konusunda savaşan,*

sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder." (Mümtehine, 60/8-9)

Dinler arası diyalog kavramının Vatikan kaynaklı olması, burada Dinler Arası Diyalog Konseyi'nin bulunması; ayrıca bu terimin, bizzat bazı kilise yetkililerinin de ifade ettiği gibi misyonerliğin bir aracı olarak kullanılıyor olması ve benzeri sebepler, toplumumuzun bazı kesimlerinde diyalog hususunda tereddütler oluşturmuştur. Ancak art niyet taşımayan, samimi ve gerçek anlamdaki diyalog çalışmaları, her zaman faydalı ve gereklidir.

Diğer din mensupları ile diyalog kurmak, İslâm'ın temel ilkelerinden ve tevhit inancından taviz vermek demek olmadığı gibi Kur'an'ın Yahudilik ve Hıristiyanlıkla ilgili tespitlerini yok saymak anlamına da gelmez. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de; *"De ki: Ey Kitap ehli! Ancak Allah'a kulluk etmek, O'na bir şeyi eş koşmamak, Allah'ı bırakıp birbirimizi rab olarak benimsememek üzere, bizimle sizin aramızda müşterek bir söze gelin."* (Âl-i İmrân, 3/64) buyrulmaktadır. Bu bağlamda, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Peygamberliğini kabul etmemek, diyaloga engel teşkil etmediği gibi, diyalog sebebiyle İslâm'ın Peygamberlik inancından vazgeçilmesi de söz konusu değildir.

Hak din, ilk insan ve ilk Peygamber Hz. Âdem'le başlamıştır. Esas itibariyle hak dinin temel prensiplerinde değişiklik yoktur. Fakat kabiliyetlerin, zaman ve mekânın, sosyal şartların değişmesine ve gelişmesine bağlı olarak ibadet şekilleri ve bazı hükümlerde değişiklikler olmuştur. Peygamberlerin getirdiği esaslarla fikirler geliştikçe, medeniyet ilerledikçe Allah Peygamberleriyle ortaya koyduğu dinlerini de tekâmül ettirmiştir. Bu tekâmül, Musevilik ve Hıristiyanlıktan sonra İslâmiyet ile zirveye ulaşmıştır. Buna paralel olarak, sahifeler halinde başlayan ilahi kitaplar, Tevrat ve İncil'den sonra, kıyamete kadar sürecek olan sonsuz mucize Kur'an-ı Kerim'le noktalanmıştır.

İslâm belirli bir topluma değil bütün insanlığa gönderilmiştir. Kur'an-ı Kerim, diğer kitapların da ihtiva ettiği temel esasları yeniden ortaya koymuş; daha önceki kitaplarda yer alan gerçekleri tasdik etmiş, tahrif edilen hususları da düzeltmiştir. İslâm'da, hak dinin temel prensipleri kesin bir şekilde ortaya konmuş, zamana ve mekâna göre değişebilecek hükümler din bilginlerinin içtihatlarına bırakılmıştır. Onun kıyamete kadar hak din olarak geçerliliğini sağlayan da bu niteliğidir.

Kur'an-ı Kerim bütünlük içinde incelendiğinde, kendilerine Peygamberlerin mesajı ulaşan kimselerin Ahiret hayatında kurtuluşa erebilmeleri için, diğer iman esaslarıyla birlikte Allah'ın gönderdiği bütün Peygamberlere de inanmaları gerektiği görülecektir. Peygamberlerden bazılarına iman edip bazılarını kabul etmemek, İslâm inancı ile bağdaşmaz. Nitekim Kur'an'da; *"Şüphesiz, Allah'ı ve Peygamberlerini inkâr edenler, Allah'a inanıp Peygamberlerine inanmayarak ayrım yapmak isteyenler, 'Peygamberlerin kimine inanırız, kimini inkâr ederiz. ' diyenler ve böylece bu ikisinin arasında bir yol tutmak isteyenler var ya; işte onlar gerçekten kafirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."* (Nisa, 4/150-151) buyrulmaktadır.

Sonuç olarak, dünya barışı ve insanlığın problemlerinin çözümü için diğer din mensuplarıyla diyalog, dinimizin ön gördüğü bir faaliyet olup, İslâm'ın temel ilkeleri ve tevhit inancından taviz verilmesi anlamına gelmez.

AKAİD (İNANÇ)

ALLAH'A İMAN

28) Allah'ın varlığının delilleri nelerdir?

İslam âlimlerine göre Allah'ın varlığının delilleri akli ve nakli olmak üzere iki kısımdır. Naklî deliller Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yer alan delillerdir. Şu da var ki naklî deliller aynı zamanda aklî temellendirmelere dayandığı için bir bakıma onları da aklî deliller kategorisinde düşünmek mümkündür. Aklî deliller çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın zatından, sıfatlarından ve isimlerinden bahseden birçok âyet-i kerime vardır. Bu âyetler Allah'ın evreni ve içindekileri belli bir ölçü ve düzene göre yarattığı, vurgularken, aynı zamanda O'nun ibadete layık tek mabut olduğu da bildirir. Bunlardan bazıları şunlardır:

"Görmüyor musun ki Allah gökten su indirdi. Biz onunla türlü türlü ürünler çıkardık. Dağlarda da beyaz, kırmızı (birbirinden farklı) çeşitli renklerde yollar (katmanlar) var, simsiyah taşlar da var."

(Fâtır, 35/27) *"Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Sonra bir de gördünüz ki siz beşer olmuş (çoğalıp) yayılıyorsunuz."* (Rûm, 30/20) *"Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! " "Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir!" "Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! " "Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır! "(Gâşiye, 88/17-20) "İnsan, bizim kendisini az bir sudan (meniden) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir." "Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: "Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek? " "De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir. O her yaratılmışı hakkıyla bilendir." "O, sizin için yeşil ağaçtan ateş yaratandır. Şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz." "Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir." "Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak "Ol! " demektir. O da hemen oluverir." "Her şeyin hükümranlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir! Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz." (Yâsîn, 36/77-83)*

"Hükümranlık elinde olan Allah, yücedir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir. O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır. O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun? Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin halde sana dönecektir." (Mülk 67/1-4)

"Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır." (Bakara, 2/164) *"Biz yeryüzünü bir beşik, dağları da onun için birer kazık kılmadık mı? Sizi çift çift yarattık, uykunuzu dinlenme vakti kıldık, geceyi bir örtü yaptık, gündüzü geçimi sağlama vakti kıldık, üstünüze yedi kat sağlam gök bina ettik, parlak ışık veren güneşi varettik, taneler, bitkiler ve ağaçları sarmaşdolaş bahçeler yetiştirmek için yoğunlaşmış bulutlardan bol yağmur indirdik."*

(Nebe', 78/6-16) *"Sizi biz yarattık. Hâlâ tasdik etmeyecek misiniz? Attığınız o meniye ne dersiniz? ! Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz? Sizin yerinize benzerlerinizi getirmek ve sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yeniden yaratmak üzere aranızda ölümü biz takdir ettik. (Bu konuda) bizim önümüze geçilmez. Andolsun, birinci yaratılışı(nızı) biliyorsunuz. O halde düşünseniz ya! Ektiğiniz tohuma ne dersiniz? ! Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz? Dileseydik, onu kuru bir çöp yapardık da şaşkınlık içinde şöyle geveleyip dururdunuz: "Muhakkak biz çok ziyandayız! " "Daha doğrusu büsbütün mahrumuz! " İçtiğiniz suya ne dersiniz? Siz mi onu buluttan indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz? Dileseydik onu acı bir su yapardık. O halde şükretseydiniz ya!.. Tutuşturduğunuz ateşe ne dersiniz? ! Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz? Biz onu bir ibret ve ıssız yerlerde yaşayanlara bir yarar kaynağı kıldık. O halde, O yüce Rabbinin adını tesbih et (yücelt)."* (Vâkıa, 57/58-74)

Allah'ın varlığı ile ilgili aklî delillere gelince, önce şunu kaydetmek gerekir ki, aklını kullanan her akıl sahibi esere bakıp müessiri (eseri meydana getirici), binaya bakıp bânisini (binayı yapanı), yaratılmışlara bakıp yaratıcısının bulunması gerektiğine hükmeder. Tarih boyunca filozoflar ve teologlar birçok aklî delilden söz etmişlerdir. Bunların bazıları hudus delili, imkân delili, fıtrat delili, nizam delili, kabul-ı amme delilidir.

29) Allah'ın varlığı ispat edilebilir mi?

İspat, sözlükte, bir şeyin sabit, gerçek olduğunu ortaya koymak demektir. Bu bağlamda Allah'ın varlığının sübutunu yani gerçekliğini aklî bakımdan delillendirmek mümkündür. Kur'an-ı Kerimde bu konuda yüzlerce ayet vardır. Diğer taraftan Allah'ın zatı duyularla idrak edilebilir olmadığı için O'nun varlığını herkesin kabul etmeye mecbur kalacağı şekilde ispatlamak mümkün değildir. Ama Allah'ın varlığı ile zâtını ayırmak gerekir. Buna göre Allah'ın zatı duyu organlarının algılarına konu olmaz ama tekrarlamak gerekir ki O'nun varlığını akıl ve nakilden (ayet ve hadisler) getirilen pek çok kanıtlarla ispatlamak mümkündür ve ispatlanmaktadır. İslam düşünce tarihinde Allah'ın varlığının kanıtlarının anlatıldığı eserler "İsbât-ı Vâcib" diye isimlendirilmiş olup sayıları kabarık bir yekûna ulaşmaktadır.

30) Allah'a isim olarak tanrı kelimesini kullanmak caiz midir?

“Tanrı” kelimesi, Arapça “ilah” kelimesinin karşılığıdır. Bu kelime genel olarak “tanrı kabul edilenlere” verilen bir cins isimdir. “Allah” kelimesi ise Arap dilinde, her harfinin özelliği olan ve her biri ayrı ayrı harfler halinde O yüce varlığa delalet eden özel bir isimdir. Bu bakımdan, kelâm âlimlerine göre “Allah” kelimesi, Cenab-ı Hakkın yüce zatına ve bütün kemal sıfatlarına delalet eden “ism-i azam” ve “lafza-ı celal” yani özel ve en yüce bir isimdir. Hiçbir dilde bu kelimenin ifade ettiği özel manayı kapsayacak bir kelime bulunmamaktadır. Bu sebeple Müslümanların, ibadet ettikleri tek yaratıcılarını “Allah” diye anmaları daha doğru olur. Fakat Allah “esma-i hüsna” denilen 99 isminden biriyle anılabileceği gibi, dinimizin bildirdiği mutlak kemal sahibi, noksanlardan münezzeh olan yüce Allah’ı anma niyetiyle Türkçe olarak “Tanrı” diye de anılmasında bir sakınca yoktur.

31) Allah’ın bir olması ne demektir?

İslâm inancına göre Allah birdir ve tektir. Bu bir oluş, sayı yönüyle bir “bir”lik değildir. Çünkü sayı bölünebilir ve katlanabilir. Allah böyle olmaktan yücedir. O’nun bir oluşu, zâtında, sıfatlarında, isimlerinde ve fiillerinde, rab oluşunda ve hâkimiyetinde eşi ve benzeri olmayışı yönündendir. Onun birliği, varlığının zorunlu olup yokluğu düşünülemeyen tek varlık olmasını ifade eder. İhlâs sûresinde Allah’ın bir olduğu, hiçbir şeye muhtaç olmadığı, doğurmadığı ve doğurulmadığı, O’nun hiçbir denginin bulunmadığı ifade edilir. Kâfirûn sûresinde de ibadetin ancak Allah’a yapılacağı, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in, kâfirlerin taptıklarına önceden tapmadığı gibi, sonra da tapmayacağı ısrarla vurgulanmaktadır. Evrenin onca büyüklüğüne rağmen tam bir uyum ve ahenk içinde varlığını sürdürmesi Yaratıcı’sının bir olduğunu açıkça göstermektedir.

Kur’an-ı Kerîm’in pek çok sûresinde Allah’ın birliğini, eşi ve benzerinin bulunmadığını vurgulayan pek çok âyet vardır: *“Allah hiçbir çocuk edinmemiştir. Onunla birlikte başka hiçbir ilah yoktur. Öyle olsaydı her ilah kendi yarattığını alır götürür ve mutlaka birbirlerine üstün gelmeye çalışırlardı. Gaybı da, görülen âlemi de bilen Allah, onların yakıştırdığı nitelemelerden uzaktır. Onların koştukları ortaklardan çok yücedir.”* (Mü’minûn 23/91-92), *“Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş’ın Rabbi Allah onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir.”* (Enbiyâ 21/22)

32) Allah’ın birliğinin delilleri nelerdir?

Yüce Allah’ın vahdaniyeti/birliği hem naklî hem de aklî deliller yoluyla bilinir. Nakli delillerin başında Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.s.)’in açıklamaları gelir. Kur’an-ı Kerim insanları aklını kullanarak evren ve yaratıklar üzerinde düşünmek suretiyle Allah’ın birliğini ikrar etmeye çağırır. Kur’an’da şöyle buyrulur: *“De ki: “O, Allah’tır, bir tektir.” “Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.)” “Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir).” “Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.”* (İhlâs, 112/1-4). *“ (Allah) göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir.”* (Meryem, 19/65) *“Hiçbir şey onun benzeri değildir.”* (Şûrâ, 42/11) Bu âyetler ve Kur’an’da Allah’ın birliğini ve birliğinin mahiyetini açıklayan daha birçok âyete göre Allah’ın bir olması, O’nun hiçbir şeye muhtaç olmaması, her şeyin ona muhtaç olması, zatının doğmak ve doğurmak gibi bir sebebe dayanmaması, zat ve sıfatlarında kemâl sahibi olması, yaratıklar içerisinde eşi ve benzerinin bulunmaması anlamına gelir. Evrendeki her şey cins, nevi ve türler olma açısından birbirinin benzeri iken eşi, ortağı ve benzeri olmayan Yüce Allah her şeyden münezzehtir. Demek ki Kur’an’a göre Allah’ın birliği, mahiyeti itibarıyla kendine özgü bir tekliktir.

Kur’an’da Allah’ın vahdaniyeti ve diğer sıfatları konusunda zikredilen nakli deliller aynı zamanda akli delilleri de içerir. Bu şu âyette açıkça görülmektedir: *“Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş’ın Rabbi Allah onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir.”* (Enbiya, 21/22) Bu âyet iki ilâhın varlığını ya da ilahlıkta müşterekliği/ortaklığı kabul etmenin aklen muhal/imkânsız olduğunu ifade eder. Öyleyse Yüce Allah’ı bu türden nitelendirmelerden tenzih etmek gerekir. O bütün fiillerinde mutlak güç ve irade sahibi olan tek ilahtır. Bu bakımdan kâinatın ve kâinatta meydana gelen olayların yaratılmasında birden fazla ilâhın müdahil olduğunu varsaymak batıldır. Zira bu durum evrenin fesadını gerektirir.

33) “İsm-i A’zâm” hakkında bilgi verir misiniz?

İsm-i a’zâm sözlükte “en büyük isim” anlamına gelmektedir. Terim olarak Allah’ın en güzel isimleri içerisinde yer alan bazı isimleri için kullanılmıştır. Bir grup İslâm âlimi, Allah’ın isimlerinin hepsinin

eşit derecede büyük ve üstün olduğunu söylemiş, birini diğerlerinden ayırmamışlardır. Bir grup ise hadisleri göz önünde bulundurarak, bazı isimlerin diğerlerinden daha büyük ve faziletli olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bazı hadislerinde ism-i a`zamdan bahsedilmekte, bu isimle dua edildiği zaman, duanın mutlaka kabul edileceği bildirilmektedir (Ebû Dâvûd, Vitr, 23; Tirmizî, Da`avât, 64, 65, 100; Nesâî, Sehv, 58; İbn Mâce, Duâ, 9, 10). Fakat Allah'ın en büyük isminin hangisi olduğunu kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Çünkü bu hadislerin bir kısmında "Allah" ismi, bir kısmında ise''rahmân, rahîm" (esirgeyen, bağışlayan), "hayyü'l-kayyûm" (diri ve her şeyi ayakta tutan), "zü'l-celâli ve'likrâm" (ululuk ve ikram sahibi) isimleri Allah'ın en büyük ismi olarak belirtilmektedir. Öte yandan Hz. Ali'nin ism-i a'zamı şu altı isim olarak saydığı zikredilmektedir: Ferd, Hay, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs".

Konuyla ilgili bir hadis şöyledir: *"Rasulullah (s.a.s.) bir kişinin şöyle dua ettiğini işitti: "Allah'ım, şehadet ettiğim şu hususlar sebebiyle senden talep ediyorum: Sen, kendisinden başka ilah olmayan Allah'sın, birsin, samedsin (hiçbir şeye ihtiyacın yok, her şey sana muhtaç), doğurmadın, doğmadın, bir eşin ve benzerin yoktur." Bunun üzerine Efendimiz (s.a.s.) buyurdular: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin olsun, bu kimse, Allah'tan İsm-i Azamı adına talepte bulundu. Şunu bilin ki, kim İsm-i Azamla dua ederse Allah ona icabet eder, kim onunla talepte bulunursa (Allah ona dilediğini mutlaka) verir."* (Tirmizî, Daavât, 65) Başka bir hadis de şöyledir: *"Bir adam şöyle dua etmiştir "Ey Allah'ım, hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur. Sen semavat ve arzın celal ve ikram sahibi yaratıcısısın, Hayy ve Kayyumsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin.) Bu isimlerini şefaatçi yaparak senden istiyorum! " (Bu duayı işiten) Resulullah (s.a.s.) sordu: "Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz? " "Allah ve Resulü daha iyi bilir? " "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim ki, o Allah'a, İsm-i Azam'ı ile dua etti. O İsm-i Azam ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir."* (Ebû Dâvud, Salât, 368)

34) "Esmâ-i Hüsnâ" ne demektir?

İsmin çoğulu olan esmâ kelimesi ile, "en güzel" anlamındaki hüsnâ kelimesinin oluşturduğu bir sıfat tamlaması olan esmâ-i Hüsnâ, "en güzel isimler" anlamında yüce Allah'ın bütün isimleri için kullanılan bir terimdir. Kur'an-ı Kerimde *"Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur."* (Tâhâ, 20/8), *"En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O galiptir, hikmet sahibidir."* (Haşr 52/24) meâlindeki âyetlerde de ifade edildiği gibi en güzel isimler Allah'a mahsustur. Çünkü bütün kemal ve yetkinliklerin sahibi O'dur. O'nun isimleri en yüce ve mutlak üstünlük ifade eden kutsal kavramlardır. Allah'ın isimlerine esmâ-i ilâhiyye de denilir.

Allah Teâlâ'nın Kur'an'da ve sahih hadislerde geçen pek çok ismi vardır. Kul bu isimleri öğrenerek Allah'ı tanır, O'nu sever ve gerçek kul olur. Kur'an'da *"En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin."* (A`râf, 7/180) buyrularak, esmâ-i hüsnâ ile dua ve niyazda bulunulması emredilmiştir. Esmâ-i hüsnânın birden fazla olması, işaret ettiği zâtın birden çok olmasını gerektirmez, bütün isimler o tek zâta delâlet ederler: *"De ki: İster Allah deyin, ister Rahmân deyin, hangisini deseniz olur."* (İsrâ, 17/110)

Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadislerinde, yüce Allah'ın 99 isminden söz ederek bu isimleri sayan ve ezberleyen kimselerin cennete gireceğini haber vermiştir (Buhârî, Da`avât, 68; Tevhîd, 12; Müslim, Zikr, 2; Tirmizî, Da`avât, 82). Hadislerde geçen "saymak" (ihsâ) ve "ezberlemek" (hıfz) ile maksat Allah'ı güzel isimleriyle tanımak ve O'na iman, ibadet ve itaat etmektir. Allah'ın isim ve sıfatları 99 isimden ibaret değildir. Allah'ın âyet ve hadislerde geçen başka isimleri de vardır. Hadiste 99 sayısının zikredilmesi, sınırlama anlamına değil, bu isimlerin Allah'ın en meşhur isimleri olması sebebiyledir.

35) Çocuklara Allah'ın isimleri konabilir mi?

Bir anne-babanın çocuğuna karşı görevlerinden birisi ona güzel isim vermektir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), bir hadisinde insanların kıyamet günü isimleri ile çağırılacağını belirterek *"çocuklarınıza güzel isim koyunuz."* (Ebû Dâvûd, Edeb, 69) buyurmuştur. Çocuklara Allah'ın isimlerini vermeye gelince, hemen belirtmek gerekir ki Allah'a has isimler çocuklara verilmemelidir. Şayet çocuklara ilahî isimler verilecekse başına "kul" anlamına gelen "abd" kelimesi eklenmelidir. Abdullah, AbdurRahman, Abdurrahim, Abdulkadir, Abdüllatif gibi.

36) "Allah'ın zaman ve mekândan münezzeh olması" ne demektir?

Allah'ın zaman ve mekândan münezzeh oluşu, O'nun hiçbir şekilde zaman ve mekanla ilişkilendirilmemesi demektir. Zira zaman ve mekan mahluk yani "yaratılmış" bir şeydir. Allah ise Yaratıcı'dır. Dolayısıyla O yaratıklara has özelliklerden münezzeh yani uzaktır. Biraz daha açarak ifade etmek gerekirse, "mekan" varlık ve nesnelerin bulunduğu yerdir. Söz gelimi bir meyve ağaçta, ağaç bahçede, bahçe bir bölgede, bölge dünyada, dünyamız güneş sisteminde, güneş sistemi galakside, galaksiler uzayda bulunmaktadır. Bunların hepsi mahluk, yani yaratılmış bir şeydir. Zamana gelince bu, varlıklardaki hareketliliğin birimsel olarak ifade edilmesi olup varlıktan ayrı bir şey değildir. Sonuçta bu da mahluk yani yaratılmış bir şeydir. Allah ise her şeyi var eden, yaratandır (Enâm, 6/102). *"O gökleri ve yeri yaratandır."* (Fâtır, 45/1) O halde O, her çeşit zaman ve mekan kayıtlarından uzaktır.

37) "Allah'ın gazabı" ne demektir?

Sözlükte "kızmak, öfkelenmek; kızgınlık, öfke duygusu" anlamına gelen gazap genellikle rızâ ve hilim kavramlarının karşıtı olarak kullanılmaktadır. Allah rahîm, halîm olduğu gibi aynı zamanda gazap edendir. Bir kutsî hadise göre Allah, "Rahmetim gazabımı geçmiştir (kuşatmıştır)." (Buhârî, Tevhid, 15, 22, 28, 55; Müslim, Tevbe, 14-16) buyurmuştur. İslam âlimlerine göre Allah'ın gazabı, küfür ve isyan gibi birtakım tutum ve davranışları yadırgaması, zat-ı ulûhiyetine ve her şeyden müstağniliğine uygun olarak bir çeşit "öfke"si ve onlara hak ettiklerinin karşılığını vermesi demektir.

38) Allah korkusu hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte korkmak, bilinen veya hissedilen bir işaretten dolayı irkilmek, bir tehlike karşısında ne olacağı endişesi içinde olmak, gelecekte hoşlanmadığı bir şeyle karşılaşma düşüncesiyle kalbin yanıp üzülmesi demektir. Allah korkusu, terim olarak, "Allah'ın sonsuz yüceliği karşısında irkilmek, O'nun sonsuz büyüklüğüne paralel olarak hamd ve tesbih yapılamayacağını fark etmek, O'nun sayısız nimetlerine karşı yeterince şükredememe endişesi içinde olmak, O'nun sınırsız kemâline karşı duyduğumuz yahut duymamız gereken muhabbetin bazı tutum ve davranışlarımızla zarar göreceği kaygısını taşımaktır."

Allah korkusu Kur'an'da teşvik edilen korkulardan biridir. *"Eğer mü'minler iseniz benden korkun."* (Âl-i İmrân, 3/175) *"Ey kullarım! Benden korkun, sakının."* (Zümer, 39/16) gibi birçok âyette Allah'tan korkulması emredilmiştir. Ancak Allah korkusu; insanın karanlıktan, açlıktan, yırtıcı hayvanlardan ve düşmandan korkması gibi bir korku değildir. İnsan, isyânı sebebiyle Allah'ın rahmet, mağfiret, rıza, sevgi, dostluk ve nimetlerinden mahrum kalmaktan; ilâhî huzurda hesap vermekten ve dünya ve âhirette azabına uğramaktan korkar.

Kur'an'da Allah'ın gıyabında, makamından, vaîdinden ve azabından korkmak söz konusu edilmiştir.a.) Allah'ın gıyabında korkmak (Mâide, 5/94; Yâsîn, 36/11); Allah'ı görmeden, henüz huzuruna varmadan korkmaktır. b) Allah'ın Makamından korkmak (Rahmân, 55/46; Nâzi'ât, 79/40-41); Kur'an'da "Allah'ın makamından korkma" ifadesi kullanılmış ve bu korkuya sahip olanlar, cennetle müjdelenmişlerdir. Allah'ın makamı ile murat, insan ve cinlerin kıyamet gününde hesap vermek için Allah'ın huzurunda durmalarıdır. Allah, kullarının gizli-âşikâr bütün yaptıklarını bilir, görür ve söylediklerini duyar. İnsanlar Allah'ın denetimi ve gözetimi altındadırlar. c) Allah'ın va'îdinden korkmak (İbrahim 14/14); Allah'ın rızasından, cennet ve nimetlerinden mahrum kalmaktan, lanete ve sürekli azaba uğramaktan korkmaktır. Allah, mü'minlere cennet; kâfir ve münafıklara ise cehennem va'dinde bulunmuştur (Tevbe, 9/68, 72). d) Allah'ın azabından korkmak (Ra'd 13/6; Hicr 15/49; Fussilet 41/43; Hadîd 57/20).

Allah korkusu; Allah'ın celal sıfatlarına, vaîd ve azabına yöneliktir. "Allah kullarına zerre kadar zulmetmez." (Nisâ, 4/40) Yüce Allah; varlığını, birliğini, meleklerini, kitaplarını, âyetlerini ve Peygamberlerini inkâr edenleri, yalanlayanları ve isyân edenleri cezalandıracağını Kur'an'da bildirmiştir. İsyankâr insan, tövbe edip af dilerse bağışlanır. İnkâr, isyân ve zulmüne devam ederse cezalandırılır. İşte insan, bu inkâr, isyân ve zulüm sebebiyle Allah'ın cezalandırmasından korkar. Yüce Allah, kendisini hem bağışlayan hem de cezalandıran olarak tanıtmıştır. İşte Allah korkusu insanın; Allah'ın mağfiret ve rızasından mahrum kalma, acı ve şiddetli azabına uğrama endişesi taşımasına yöneliktir. Allah korkusu deyince bunun anlaşılması gerekir

Allah'ın azabından korkulması gerekir. Çünkü Allah'ın azabı; büyük (Bakara, 2/7), alçaltıcı (Bakara, 2/90), şiddetli (Bakara, 2/165), korkunç (İsrâ, 17/57), sert (Lokmân, 31/24) ve kötü (Zümer, 39/24) bir

azaptır. Allah, suçsuz yere hiç kimseyi cezalandırmaz. Ancak insanlar cezalandırmayı hak ettikleri bir suç işledikleri takdirde cezalandırır. Asıl cezalandırma yeri âhirettir. Bununla birlikte Allah, dünyada da insanları çeşitli şekillerde ıslah olmaları için cezalandırabilir. Geçmiş kavimlerden birçok insan ve toplumu inkâr ve isyânları sebebiyle cezalandırmıştır (Ankebût, 29/40; En'âm, 6/65). Allah korkusu hem dünyada hem de âhirette cezalandırılmaktan korkmayı ve cennet nimetlerinden mahrum kalmayı ifade etmektedir. Kur'an'da Allah'ın azabından emin olunmaması istenmiş (A'râf, 7/97) ve Allah'ın azabından ancak hüsrana uğrayanların emin olacakları bildirilmiştir (A'râf, 7/99).

Kur'an'da Peygamberlerin (Ahzâb, 33/39), âlimlerin (Fâtır, 35/28), akıllı insanların (Ra'd, 13/19), hidâyete erenlerin (Tevbe, 9/18), muttakilerin (Enbiyâ, 21/49), sâlihlerin (Beyyine, 98/7-8), namazlarını kılan (Me'âric, 70/27), hayırda yarışan (Mü'minun, 23/60), kurtuluşa eren mü'minlerin (Nur, 24/52), meleklerin (Enbiyâ, 21/26), canlı ve cansız bütün varlıkların (Nahl, 16/49-50; İsrâ, 17/57) Allah'tan korktukları bildirilmiştir.

Allah'tan korkanlar; Peygamberin uyarısına kulak verirler (Fâtır, 35/18), îmân edip sâlih ameller işlerler (Beyyine, 98/7-8), Kur'an'dan öğüt alırlar (Tâ-hâ, 20/3), Kur'an kıssalarından ibret alırlar (Nâzi'ât, 79/26), Allah ve Peygamberin emirlerine uyarlar (Nahl, 16/49-50), Kur'an okununca derileri ürperir, kalpleri Allah'ın zikrine karşı yumuşar (Zümer, 39/23; Enfâl, 8/2) ve günahları terk ederler (Mâide, 7/27-28). Allah'tan korkan insan; hırsızlık, gasp, hainlik, iftira, zulüm ve işkence yapamaz, insan öldüremez, içki içemez, kumar oynayamaz, hiç kimsenin bulunmadığı bir yerde olsa bile suç işleyemez, namazını, orucunu, zekâtını ve haccını terk edemez, hiçbir görevini ihmal edemez. Çünkü Allah korkusu bütün bunlara mani olur. Allah'tan korkan kimse; ibadetlere devam eder, günahlardan sakınır, bir günah işleyince üzülür ve hemen bu günahından tövbe eder, nefsini hesaba çeker ve ahlâkını güzelleştirir.

MELEKLERE İMAN VE CİNLER

39) Meleklerin varlığının kanıtları nelerdir?

Melekler gözlem ve deneye dayanan pozitif bilimlerin ilgi alanı dışında kalan fizik ötesi varlıklardır. Onların gözle görünmez, duyu organlarıyla algılanamaz varlıklar oluşu, inkâr edilmelerine gerekçe olamaz. Pozitif bilimlerin ilgi alanı dışında kalan ve duyu organlarıyla algılamayan nice varlıkların mevcudiyetine inanıldığı bir gerçektir. Esasen insan aklı meleklerin varlığını aklî bakımdan imkânsız görmez, bunu caiz ve mümkün görür. Bu durumda, konuyla ilgili kesin bilgi veren anlamı açık çok sayıda ayet ve hadislerdir. Bunlar meleklerin varlığı konusunda müminlerde hiçbir şüphe bırakmaz. Maddeleştirerek meleklerin varlığı ilgili bazı kanıtlar şöyle sıralanabilir: a) Bütün ilahî dinlerde melek inancı vardır. b) Bütün Peygamberler getirdikleri mesajda meleklerin varlığından söz etmişlerdir. c) Allah'ın kelamı olduğunda hiçbir şüphe olamayan Kur'an-ı Kerim'de meleklerin varlığına ve özelliklerine ilişkin onlarca ayet bulunmaktadır. d) Hayatı boyunca hiçbir zaman yalan söylememiş olan Hz. Peygamber (s.a.s.) pek çok hadisinde meleklerden, onların özelliklerinden ve kimi zaman onları gördüğünden bahsetmiştir. e) Yüce Yaratıcı'nın makro ve mikro âlemde halkettiği varlıklardaki eşsiz güzellik ve mükemmelliği görüp değerlendiren ve bu suretle Allah'ı tesbih ederek yücelten özel varlıkların bulunması aklın kabul edeceği bir husustur.

40) Meleklerin özellikleri nelerdir?

Melekleri diğer varlıklardan ayıran özellikler şu şekilde özetlenebilir: a) Melekler nurdan yaratılmış, yemek, içmek, erkeklik, dişilik, evlenmek, uyumak, yorulmak, gençlik, ihtiyarlık gibi fiillerden ve özelliklerden arınmış nuranî varlıklardır. Bir ayette şöyle buyrulur: *"O'nun katındaki melekler kendisine ibadet etmekten, ne çekinirler ne de yorulurlar. Gece gündüz Allah'ı tesbih ederler ve usanmazlar."* (Enbiya 21/19-20) b) Melekler Allah'a isyan etmezler. Bir ayette şöyle buyrulur: *"Melekler kendilerine her şekilde hâkim ve üstün olan Rablerinden korkarak ne emrolunursa onu yaparlar."* (Nahl, 16/50) c) Melekler kanatlı, son derece süratli, güçlü ve kuvvetli varlıklardır (Fâtır, 35/1; Hakka, 69/17; Meâric 30/4). d) Melekler Allah'ın izniyle çeşitli şekil ve kılıklara bürünebilir. Nitekim Cebrail bazen Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ashaptan Dıhye suretinde görünmüştür. Yine, söz gelimi, Cebrail Meryem validemize bir insan şeklinde görünmüştür (Meryem, 19/16-17).

41) Melekler gaybı bilebilir mi?

Gaybı ancak Allah bilir. Bu bakımdan melekler gaybı bilemez. Eğer kendilerine Allah tarafından gayba dair bir bilgi verilmişse ancak o kadarını bilebilirler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği üzere, Allah Adem'e varlık ların isimlerini öğretmiş, sonra da isimlerin verildiği varlıkları meleklere göstererek bunların isimlerini haber vermelerini istemiş, bunun üzerine melekler: *"Seni tenzih ederiz. Senin öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur."* diyerek cevap vermişlerdir. Sonra Allah Âdem'e varlıkların isimlerini haber vermesini istemiş, o da söyleyiverince meleklere şöyle seslenmiştir: *"Size demedim mi ki göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ben bilirim. Neyi açıklarsanız neyi de gizlemişseniz ben bilirim."*(Bakara, 2/31-33)

42) "Kirâmen Katibîn" melekleri hakkında bilgi verir misiniz?

"Değerli yazıcılar" anlamına gelen Kirâmen Katibîn insanların yanlarında bulunan ve onların yaptıkları işleri amel defterine yazmakla görevli bulunan melekler demektir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: *"Hâlbuki sizin üstünüzde hakiki bekçiler ve çok değerli yazıcılar (kirâmen katibîn) vardır ki, onlar ne yaparsanız bilirler."* (İnfitâr, 82/11-12) Hafaza, rakîb-atîd melekleri de denilen bu meleklerin belirtilen yazma görevinden başka ahiret günü hesap sırasında yapılan işlere şahitlik edecekleri de ayetlerde bildirilmektedir: *"Sûr'a da üflenmiştir. İşte bu tehdidin (gerçekleşmiş) günüdür. O gün herkes beraberinde sürücü ve şahit (iki) melek bulunduğu halde mahşere gelmiştir."* (Kaf, 50/20-21) Diğer taraftan İslam âlimleri söz konusu meleklerin yazma daha doğrusu kayda alma görevini nasıl yaptıkları konusunda kesin bir şey söylenemeyeceğini beyan etmişlerdir.

43) Cinlerin varlığı hak mıdır?

Cin sözlükte "örtülü ve gizli varlık, görünmeyen şey" anlamındadır. İnsanın duyu organlarıyla idrak edilemeyen bu varlıklar gayb âlemine ait olup mahiyetleri konusunda fazla bir şey söylemek mümkün değildir. Cinlerin varlığı ve mahiyetlerine dair bilgiler ancak ilahî vahiy yoluyla Peygamberlere Allah'ın bildirdiği kadarıyla bilinir. Kur'an-ı Kerim'de cinlerin alevli/dumansız, yalın ateşten yaratıldıkları zikredilir (Hicr, 15/27; Rahmân, 55/15). Ayrıca Kur'an'da "Cin sûresi" adıyla bir sûre mevcut olup, daha birçok âyette ve sahîh hadislerde cinlerden bahsedilmektedir. Bu bakımdan cinlerin varlığı gerçek olup her müminin buna inanması gerekir. İnsanlık tarihi ve tecrübesi, dinî, felsefî ve sosyal bilimler yanında çeşitli fennî/bilimsel araştırmalar da cinlerin varlığını imkânsız görmemektedir.

Cinlerin insanlardan daha uzun ömürlü olduğu, insanların bilemediği gizli şeyleri bildikleri ve eşyaya tasarrufta olağan dışı maharetlere sahip oldukları âyet ve hadis yorumlarından çıkarılmaktadır. Bununla birlikte cinler görünmeyen gayb âlemine ait bir boyutta oldukları için onların yaşayış tarzı, insanlarla ilişkileri gibi konularda kesin yargılarda bulunmak mümkün görülmemiştir. Gayb âlemiyle ilgili varlıklar olmalarına rağmen cinler de "mutlak gaybı" bilmezler. Zira gaybın bilgisi sadece Allah'a aittir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur: *"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir kurt gösterdi. Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinler anladılar ki, eğer gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaklardı."* (Sebe', 34/14) Bu itibarla her ne kadar cinlerin hayat sürelerinin uzunluğu, ruhanî ve manevi varlıklar olmaları, meleklerden haber çalmaları gibi sebeplerle, insanların bilmediği, geçmişe ve şu ana ait bazı olayları bilebildikleri ileri sürülse de onların "mutlak gaybı" bilmedikleri gibi gaybla ilgili verdikleri bilgilere de güvenilmez.

Zâriyât sûresinin 56. âyetinde cinlerin de insanlar gibi Allah'ı bilip ona ibadet etmekle sorumlu oldukları şöyle belirtilir: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım". Bu demektir ki cinler de insanlar gibi Allah'a inanıp emir ve yasaklarına uymakla sorumlu tutulmuşlardır.

44) Cinler ve şeytanlar insanlara zarar verebilir mi?

Cinler de insanlar gibi sorumlu varlıklar olarak yaratılmıştır (Zâriyât, 51/56). Allah'a inanıp, O'na ibadet eden iyi amel sahibi olan cinler olduğu gibi insanlara zarar vermek isteyen ve onları iman ve güzel amelden alıkoymaya çalışan kâfir cinler de vardır. Kur'an-ı Kerimde insan ve cinlerin şeytanlarından söz edilir: *"İşte böylece biz her Peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. O halde onları iftiralarıyla baş başa bırak."* (En'âm, 6/112) Bu âyette işaret edildiği üzere şeytan işi amel işleyen cinlere şeytan denmektedir. Şeytanların başı olan İblîsin'in cinlerden olduğu Kehf Sûresinin 50. âyetinde şöyle ifade edilir: "Hani biz meleklere, 'Âdem için saygı ile eğilin. ' demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi siz, beni

bırakıp da İblis'i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandırlar. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir! "

Genel olarak Kur'an-ı Kerime özel olarak da Türkçe meallerini zikrettiğimiz bu iki âyete bakıldığında şeytanların ve dolayısıyla cinlerin kötülerinin insanlara zarar vermek istemeleri öncelikle inanç ve amel bakımındandır. Zira Kur'an'a ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in açıklamalarına bakıldığında şeytan ve şeytan işi ameller işleyen cinlerin düşmanlığı ancak insanları aldatmak ve kötülüğe teşvik etmek suretiyle olmakta, maddi ve fizikî bir zarar vermeden söz edilmemektedir. Bunun için Yüce Allah; *"Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır."* (Bakara, 2/208) buyurmuştur. Burada şeytanın adımlarını izlememekten maksadın şeytanların ve cinlerin vesvesesine kapılarak kötü ameller işlememek olduğu açıktır. Zira Cin sûresinin 6. âyetinde şöyle buyrulmaktadır: *"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınırlardı da, cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı."* Bu âyette açıklandığı üzere cinlerin insanlara zarar vermesi Yüce Allah'ın açık ikazına rağmen insanların cinlere sığınıp onlarla iletişim kurma ve medet umma hevesleri yüzündendir.

Bunun için Felak ve Nas sûrelerinde inananlara insanların, cinlerin ve her türlü yaratığın şerrinden ve vesvesesinden her şeyin Rabbi olan Yüce Allah'a sığınmaları beyan edilmiştir. Bu demektir ki gerçekten Allah'a iman edenler üzerinde şeytanların ve cinlerin hâkimiyeti, bir baskı kurması ve zarar vermesi söz konusu değildir. Şeytanın ve cinlerden şeytanların hâkimiyeti ve zararı sadece onu dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar için söz konusudur (Nahl, 16/99-100).

Bu bakımdan müminlerin cin ve insan şeytanların her türlü şerrinden ve zarar vermesinden Allah'a sığınması ve onlardan korkmaması gerekir. Çünkü eğer bir kimse cinlerden korkar veya onlara itibar ederse onları şımartmış; sefahat ve tuğyanlarında onları cesaretlendirmiş olur. Herhangi bir meselede onlara sığınarak, onlardan yardım talep etmek; onlara yüz verip daha ziyade tuzaklarına düşmek demektir. Durum böyle olunca insanlara asıl fenalığı cinlerden ziyade insanların kendileri, onlara meyletmek suretiyle yapmış olurlar. Onlara hiçbir şekilde meyletmeyen ve iradesini sadece hak ve hakikat doğrultusunda kullanan kimseler ise cin ve şeytanlardan gelebilecek her türlü maddi ve manevi etki ve zarardan korunmuş olurlar.

KİTAPLARA İMAN

45) İlahî kitaplara imanın İslam'daki yeri nedir?

Allah'ın gönderdiği kitaplara inanmak iman esaslarındandır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde birçok açıklama vardır. Söz gelimi, Kur'an'ın ikinci suresinin başında "hidayet" üzere olanların özellikleri sayılırken, onların Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ve ondan önceki Peygamberlere indirilenlere iman ettikleri (Bakara, 2/4) belirtilir. Aynı surenin sondan bir önceki ayetinde de müminlerin Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve Peygamberlerine inandıkları (Bakara 2/285) ifade olunur. Ayrıca *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, Peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, şüphesiz derin bir sapıklığa sapmıştır."* (Nisa, 4/136) buyrularak ilahî kitapları inkâr eden kimsenin dalalet içinde olacağı belirtilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir hadisinde iman esaslarını sayarken bunlardan birisinin Allah'ın gönderdiği kitaplara inanmak olduğunu (Müslim, İman, 1) bildirmiştir. Esasen Allah'a inanan bir kimse O'nun mesajlarını bildirmek üzere kitap indirmesini benimser, inanır.

46) "Ehl-i kitab" ne demektir?

Kitap ehli anlamına gelen "Ehl-i Kitap"; Allah'ın Peygamberlerine indirdiği kitaplara iman edenlere verilen bir isimdir. Kitap Ehli, Kur'an'da; *"kendilerine kitap verilenler"* (Müddessir, 74/31), *"kendilerine kitap verdiklerimiz"* (Bakara, 2/121) ve *"kendilerine kitaptan bir pay verilenler"* (Nisa, 4/44) şeklinde de ifade edilmiştir. Kur'an'da Yahudi ve Hristiyanlara "Ehl-i Kitap" denildiği gibi (Nisâ, 4/153; Mâide, 5/15, 19) diğer Peygamberlere indirilen kitaplara iman edenlere de "Ehl-i Kitap" denilmiştir (En'âm, 6/84-90).

Çeşitli ayetlerde Ehl-i Kitabın kâfir olanlarının; hakkı batıla karıştırdıkları (Âl-i İmrân, 3/71), bile bile Allah'a karşı yalan söyledikleri (Âl-i İmrân, 3/75), emanete riayet etmedikleri (Âl-i İmrân, 3/75), kendilerine verilen kutsal kitapları tahrif ettikleri (Âl-i İmrân, 3/78), Peygamberleri öldürdükleri (Âl-i İmrân, 3/112), Müslümanları sapıtmak (Âl-i İmrân, 3/69) ve küfre düşürmek istedikleri (Bakara, 2/109), Tevrat ve İncil'in hükümlerini hakkıyla uygulamadıkları (Mâide, 5/68) bildirilmiştir. Fıkhî bakımdan Ehl-i Kitapla ilgili olarak özel hükümler vardır.

47) "Kitab-ı mukaddes" ne demektir?

Kutsal kitap anlamına gelen Kitab-ı Mukaddes genelde Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen yazılar koleksiyonuna verilen addır. Batı dillerinde bunun karşılığı olarak "Bible" kullanılır. Yahudi Kitab-ı Mukaddes'i sadece Eski Ahit iken Hıristiyanlar bu kavramla Eski ve Yeni Ahid'in tamamını kast ederler.

48) Tevrat (Eski Ahit) hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "kanun, talim ve şeriat" anlamına gelen Tevrât, ıstılahta, Yüce Allah'ın vahiy yoluyla Hz. Mûsâ'ya, kavmine tebliğ etmesi için indirdiği kitabın adıdır. Kur'an-ı Kerim toplam 17 yerde bu kitaba atıfta bulunmakta, ancak onun Yahûdîler tarafından tahrif edildiğini de bildirmektedir (Bakara, 2/75; Âl-i İmrân, 3/3, 48, 50, 56, 93; Mâide, 5/43, 44, 46, 66, 68, 110; A'râf, 7/157; Tevbe, 9/111; Fetih, 48/29; Sâf, 61/6; Cum'a, 62/5). Yahûdîler Tevrat'ın birbirinin tamamlayıcısı olduğuna inandıkları beş kitaptan oluştuğunu kabul etmektedirler. Bunlar; Tekvin, Huruç, Tevrat, Sayılar ve Tesniye'dir. Tarihî kayıtlara göre ilk kez Asur Kralı Buhtunnasr Kudüs'ü işgal edince Tevrat nüshalarını yakmıştır. Yahûdîlere göre Azra isimli biri yüz sene sonra Tevrat'ı ezberinden tekrar yazmıştır. Bu nedenle Yahûdîler Azra'yı da Peygamber olarak kabul ederler. Bu zatın Kur'an'da zikrolunan Hz. Üzeyr olabileceğini düşünenler de vardır. Yine Yahûdî kaynaklarına göre Roma Kralı Artiokus da Filistin'i işgal ettikten sonra Tevrat nüshalarını ikinci kez yaktırmıştır. Böylece Tevrat'ın nasıl yazıldığı hususunda net bilgi yoktur. Ancak Müslümanlar, Allah'ın Hz. Mûsâ'ya bir kitap verdiğine ve bunun Tevrat olduğuna inanırlar. Fakat o Tevrat'ın bugünkü Tevrat olmadığı da bir gerçektir. Yahudiler'in kutsal kitabına Hıristiyanlarca eski ahit adı verilmektedir.

49) Zebur hakkında bilgi verir misiniz?

Kelime olarak "yazılı şey ve kitap" anlamına gelen Zebur, Hz. Dâvûd'a indirilmiş olan ilâhî kitabın adıdır. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyurulur: *"Gerçekten biz, Peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Dâvûd'a da Zebur'u verdik."* (İsrâ, 17/55) Zebur, ilâhî kitapların en küçüğü olup, yeni dinî hükümler getirmemiştir. Bugün elde mevcut olan Zebur nüshaları, lirik söyleyiş ve ilâhîlerden, Allah'a övgü ve hikmetli sözlerden ve birtakım nasihatlerden meydana gelmiştir. Mezmûrlar adıyla Eski Ahid'de yer almaktadır.

50) İncil (Yeni Ahit) hakkında bilgi verir misiniz?

"Yeni Ahit" Kitab-ı Mukaddes'in Hıristiyanlara ait olan kısmının adıdır. İncil, Hz. Îsâ'ya verilen ilâhî ve Kutsal Kitâbın Kur'an-ı Kerim'deki ismidir. İncil kelimesi; iyi haber ve müjde anlamına gelir. Latinceye: "Evangelium" olarak geçmiştir. Hristiyan dünyasında genel kabul gören; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerinden başka; Barnaba İncili ve Saint Thomas İncili de meşhur İncil metinleridir.

Havariler, vaazlarında ve göndermiş oldukları mektuplarda, Hz. Îsâ'nın hayatını ve sözlerini nakletmişlerdir. Hz. Îsâ'nın öğretilerini yazan pek çok risale yazılmıştır. Miladî 325 yılında toplanan İznik Konsülü'nün kararıyla incelemeye tabi tutulan bu risalelerden, yeni ahdi (Ahd-i Cedîd) oluşturan dört kitap seçilmiştir. Bunlar Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'dır. Bu İncillere çeşitli din, kültür ve felsefelerden pek çok şey girmiştir. Bununla birlikte, bu İncillerde Hz. Îsâ'nın öğütleri, güzel sözleri ve prensipleri de bulunmaktadır.

51) Kitab-ı mukaddes'te yer alan her hususa inanmalı mıyız?

Bir Müslümana önceki mukaddes kitaplarda bulunan bir hususun haber verilmesi durumunda, eğer bu husus Âdem'in topraktan yaratılması, cennet ve cehennemin varlığı gibi Kur'an ve sahih hadislerle doğrulanıyorsa kabul edilir, ayet ve hadislere aykırı ise reddedilir. Ayet ve hadislerde hiç bahsedilmiyor ve İslam'ın temel prensiplerine de zıt düşmüyorsa Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tavsiyesi doğrultusunda hareket edilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu hususta şöyle buyurmuştur: *"Ehl-i kitabı tasdik de etmeyiniz, tekzip de. 'Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e inandık. ' deyiniz."* (Buharî, İ'tisâm, 25)

52) Kur'an-ı Kerim'i diğer kutsal kitaplardan ayıran özellikleri nelerdir?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'e Cebrâil aracılığıyla Arapça olarak indirilen ve bize kadar hiçbir değişikliğe uğramaksızın tevâtür yoluyla gelen Kur'an-ı Kerim'i diğer kutsal kitaplardan ayıran birçok özellikten bahsedilebilir. Bunlardan bazıları şunlardır: a) Kur'an-ı Kerim'in hem lafzı yani ifadeleri hem içeriği mucizedir. b) Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber (s.a.s.)'e toptan değil, zamanın ve olayların akışına göre parça parça indirilmiştir. c) Kur'an-ı Kerim, en son kutsal kitaptır ve ondan sonra başka bir ilâhî kitap gelmeyecektir. d) Kur'an, bize kadar hiçbir değişikliğe uğramadan gelmiş, kıyamete kadar da bu vasfının koruyacaktır. e) Kur'an-ı Kerim'in kapsadığı yüce gerçekler kıyamete kadar bütün insanların ve çağların ihtiyacını karşılayacak değerdedir. f) Kur'an-ı Kerim kolayca ezberlenebilir karakterdedir. Nitekim tarih boyunca yüz binlerce insan onu ezberlemiştir.

53) Kur'an-ı Kerim'de kaç ayet bulunmaktadır?

Bilindiği gibi ayet Kur'an cümlelerine verilen isimdir. Kur'an-ı Kerim üzerinde noktalama çalışmaları yapılırken ayetlerin belirlenmesinde bazı küçük farklılıklar olmuş, söz gelimi bazı âlimlerin müstakil ayet olarak belirlediği bir ibare bazı âlimlerce iki ayet olarak düşünülmüş, böylece ayetlerin sayısı konusunda küçük farklılıklar ortaya çıkmıştır. İslam âlimlerinden, söz gelimi, Ebu Amr ed-Dâni'ye göre âyetlerin sayısı 6000, İsmail b. Cafer'e göre 6214, Zemahşerî'ye göre 6666, yine söz gelimi, Ehl-i Mekke'ye göre 6219, Ehl-i Kûfe'ye göre 6236, Basralılara göre 6204, Şamlılara göre 6226'dır. Bunlardan bizim kültürümüze, akılda kolay kalacağı için ayet sayının 6666 olarak veren görüş yerleşmiştir. Bugün basılan nüshalardaki ayet sayısı 6236'dır.

54) "Kur'an'ın korunmuşluğu"nun kanıtları nelerdir?

Kur'an-ı Kerim Yüce Yaratıcı'nın kıyamete kadar gelecek bütün insanlara indirdiği son ilahi mesajıdır. O, bu yüce kelâmı indirmekle kalmamış, onun korunmasını da bizzat üzerine almıştır. Nitekim O, bu gerçekliği şöyle açıklamıştır: *"Şüphesiz o zikri (Kur'an'ı) Biz indirdik Biz! Onun koruyucusu da elbette biziz."* (Hicr, 15/9) Bu ilahî beyan onun korunmuşluğu konusunda müminler için en büyük güvencedir. Nitekim tarih de bunun canlı şahidi olmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim inzal olmaya başladığında bir taraftan derilere yazılırken bir taraftan da birçok mümin tarafından ezberlenerek hafızalara yazılmış, ayrıca Müslümanların inanç ve amelî dünyalarına taşınarak hayata yansımış ve yazılmıştır. Diğer taraftan İslam fetihlerinin artması ve yeni beldelerin İslam'a dâhil olmasıyla, üçüncü halife Hz. Osman bir komisyon kurmuş, Kur'an nüshaları çoğaltılmış, bunlar Mekke, Kufe, Basra, Şam, Bahreyn, Yemen'e gönderilmiştir. Müslümanlar bu ana nüshalara göre pek çok Kur'an nüshası yazmış, böylece bu ilahî kitap hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir. Son olarak şu da kaydedilmelidir ki, bugün Taşkent, İstanbul, Kahire ve Medine'de Hz. Osman döneminde istinsah edilen nüshalar olmasa bile bu nüshadan kopyalandığı güçlü ihtimal dâhilinde bulunan Kur'an nüshaları vardır. Bu nüshalardan, meselâ birisi, Tayyar Altıkulaç tarafından *"Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif"* adıyla basılmıştır (İSAM Yayınları, İstanbul 2007).

55) Kur'an'ın mucize oluşunun kanıtları nelerdir?

Kur'an, lafzı, üslûbu ve içeriği bakımından akıllara durgunluk veren, hayrette bırakan büyük ve ebedî bir mûcizedir. Diğer Peygamberlerin mûcizeleri, dönemleri geçince bittiği, onları yalnız o dönemde yaşayanlar gördüğü halde, Kur'an mûcizesi kıyamete kadar sürecektir.

Kur'an-ı Kerîm hem söz hem de mâna yönünden mûcizedir ve eşsizdir. Onun söz yönünden mûcize oluşu, Arap edebiyatının en üst noktada olduğu bir dönemde inmesine rağmen, Araplar'a kendisinin bir benzerini getirmeleri için meydan okumuş olması, onları bu konuda âciz bırakmasıdır. Nitekim bu husus Ku'an'da şöyle açıklanır: *"Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin. Eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan başka şahitlerinizi (yardımcılarınızı) çağırın. Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının."* (Bakara, 2/23-24; Hûd 11/13; Tûr, 52/33-34) Kur'an'ın bu meydan okuması karşısında hasımların en kolay bir yol olarak bunu yapmak yerine, en zor bir yol olan kılıca davranarak savaşı tercih etmeleri aciz kaldıklarının kesin kanıtıdır.

Kur'an-ı Kerîm mâna yönüyle de mûcizedir. Hz. Muhammed (s.a.s.)'in okuma yazma bilmeyen bir kimse iken, Allah'tan aldığı vahiy ile insanlara bildirdiği Kur'an, en yüksek gerçekleri de kapsamaktadır. İster pozitif ister sosyal bilimler alanında, insanlığın asırlar sonra ulaştığı gerçekler, asırlar önce Kur'an tarafından haber verilmiş, hiçbir buluş, onun getirdiklerinin aksini ortaya koyamamıştır. Aksine bilimsel gelişmeler, Kur'an'ın anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca ilgili

kaynaklarda genişçe açıklandığı üzere, Kur'an'ın ses uyumu, dinleyenleri sıkmaması, her asırda yüz binlerce insan tarafından ezberlenmesi vb. açılardan da onun mucize olduğu açıktır.

PEYGAMBERLERE İMAN (Halk 5; Teşkilat 2)

56) Peygamberlik inancının islam'daki yeri nedir?

Peygamberlere iman, imanın altı esasından biridir. Peygamberlere iman demek, insanlara doğru yolu göstermek için, Allah tarafından seçkin kimselerin gönderildiğine, bu kimselerin Allah'tan getirdiği bütün bilgilerin gerçek ve doğru olduğuna inanmak demektir. Bu aslında ulûhiyetin gereğidir. Dolayısıyla Allah'a inan bir kimse O'nun Peygamberler gönderdiğine de inanmalıdır. Yüce Allah her Müslümana, aralarında herhangi bir ayırım yapmadan bütün Peygamberlere inanmayı farz kılmıştır: *"Peygamber de kendisine Rabbi tarafından indirilene iman etti, müminler de. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine iman ettiler. Allah'ın Peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız."* (Bakara, 2/285) Bu sebeple Peygamberlerin bir kısmına inanıp, diğerlerini tasdik etmemek küfür sayılmıştır: *"Allah'ı ve Peygamberlerini inkâr edenler ve Allah ile Peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına inanmayız diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu? İşte gerçekten kâfirler bunlardır."* (Nisâ, 4/150-151) Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) de bir hadisinde iman esaslarını sayarken bunlardan birinin Peygamberlere inanmak olduğunu belirtmiştir (Müslim, İman, 1).

57) Her topluluğa Peygamber gönderilmiş midir?

Kur'an-ı Kerim'den anlaşıldığına göre kendilerine Peygamber gönderilmemiş hiçbir topluluk yoktur. Nitekim bir ayette şöyle buyrulmuştur: *"Şüphesiz biz, seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki, aralarında bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın."* (Fâtır, 24) Başka bir ayette de şöyle buyrulmuştur: *"Her ümmetin bir Peygamberi vardır."* (Yunus, 47) Şu kadar var ki Peygamberlerin vefatından sonra onların tebliği unutulmuş, böylece "fetret dönemi" adı verilen dönemler ortaya çıkmıştır. Şu ayet de fetret dönemi insanların azaba maruz kalmayacağını bildirmektedir: *"Biz Peygamber göndermedikçe azap edici değiliz."* (İsrâ, 15)

58) Peygamberlerin sayısı kaçtır?

İlk Peygamber Hz. Âdem'den son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)'e kadar pek çok Peygamber gelip geçmiştir. Gönderilen Peygamberlerin sayısı konusunda Kuran'da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bir hadiste Peygamberlerin sayısının 124. 000 olduğu, bunlardan 315'ini resullerin teşkil ettiği haber verilmektedir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 266). Fakat bir âyette *"Andolsun, senden önce de Peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var. Sana kıssalarını bildirmediğimiz kimseler de var."* (Mü'min, 78) buyrulması göz önünde bulundurulursa Peygamberlerin sayısı ile ilgili bir rakam belirlemeksizin Hz. Âdem'den Hz. Muhammed (s.a.s.)'e kadar gönderilmiş olan Peygamberlerin hepsine inandım, hepsinin hak ve gerçek olduklarını kabul ettim, demek daha uygundur.

59) Mucize ne demektir?

Sözlükte "aciz bırakan, güçsüz kılan, karşı konulmaz, harika olay, kudretsizlik ve takatsızlık veren iş" anlamlarına gelen mucize, terim olarak, insanların benzerini meydana getirmekten aciz kalacakları ve âdeta meydan okuma şeklinde, Peygamberlik iddiasında bulunan zattan adetin hilafına ve tabiat kanunlarının aksine olarak zuhur eden harikulâde olaylara denir. Asıl maksadı, Peygamberin nübüvvet davasını ispat ve doğrulamaktır. Herhangi bir olayın mucize olabilmesi için onun nübüvvet görevi verilmiş kişilerin elinde zuhur etmesi gerekir. Mucize gerçekte Allah'ın fiilidir, "Peygamber mucizesi" denilmesi mecazîdir. Bu nedenle olayın onun aracılığıyla olması, tabiat kanunlarının çok üstünde ve onlara aykırı olması, iddiaya uygun olarak ortaya konulması, bir tekzip ya da inkârdan sonra meydana gelmesi ve insanoğlunun aciz kaldığı bir olay türünden gerçekleşmesi gerekir. Diğer taraftan Peygambere verilen mucizeler, bir yönüyle îmânın temel esaslarından olan nübüvvetle, diğer yönüyle de vahiy ile alâkalıdır. Dolayısıyla mucizeye inanmak gerekir: "Ona, Rabbinden (başka) mucize indirilmeli değil miydi? Derler. De ki: Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım." (Ankebût, 29/50) Akıl bakımından da mucize imkânsız değildir. Çünkü her an insanın çevresinde meydana gelen olaylar, hayatın kendisi ve her sahası mucizelerle doludur. Varlıkların yaratılması, ömrü tamamlanınca yok olması ve hayatın kesintisiz olarak devam etmesi bunun en güzel

örneğidir. Sürekli müşahede ettiğimiz ve bu nedenle değişmez sandığımız tabiat kanunlarını var eden Allah'tır. Allah bu kanunları dilediği zaman, Peygamberleri vasıtasıyla değiştirebilir. Bu değişiklik bir mucizedir. Bu durumda mucizenin vukuu için aklî bir engel yoktur. Aksine akıl, mucizenin meydana gelmesini kabul edip benimser.

60) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hangi mucizeleri vardır?

İslam âlimleri Hz. Peygamber (s.a.s.)'in nübüvveti esnasında ortaya koyduğu mucizeleleri, manevî (aklî), hissî (maddî) ve haberî olmak üzere üç şekilde sınıflandırmıştır. Manevî mucizeye en büyük örnek Kur'an'dır. Çünkü Kur'an her çağdaki akıl sahibi insana hitap eden, akıllara durgunluk veren, başkalarının benzerini meydana getirmekten aciz kaldıkları büyük ve ebedî bir mucizedir: "Eğer kulumuza indirdiklerimizden her hangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz, Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın." (Bakara, 2/23) Bir hadiste de şöyle buyrulmuştur: "Hiçbir Peygamber yoktur ki, onlara kendi zamanlarındaki insanların inandıkları bir mucize verilmiş olmasın. Bana mucize olarak verilen ise ancak Allah'ın bana vahyettiğidir." (Buhârî, İ'tisâm, 1) Hissî mucize olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in nübüvvet mührü, Ay'ın ikiye bölünmesi, parmaklarının arasından suyun akması, bir ziyafet esnasında zehirlenmek istenince olaydan haberdar olması, bir hurma kütüğünün teessürünü inilti şeklinde duyurması vb. örnek olarak verilebilir. Haberî mucizeler için de Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mekke'nin fethi, İslâm'ın tebliği ve meydana gelen savaşlarla ilgili açıkladıkları olay ve haberler buna örnek olarak gösterilebilir.

61) Kur'an-ı kerîm'de hangi mucizelerden söz edilmektedir?

Kur'an-ı Kerim'de bazı Peygamberlere verilen mucizelerden bahsedilmektedir. Bunlardan kimileri şunlardır: a) Hz. İbrâhim, Bâbil Hükümdarı Nemrud tarafından ateşe atılmış ve ateş Allah'ın *"Ey Ateş, İbrâhim'e karşı serin ve zararsız ol."* emrine uyarak onu yakmamıştır (Enbiyâ, 21/58-69). b) Hz. Sâlih'in, Semûd kavminin isteği üzerine bir deve getirmesi, Semûd kavminin azarak deveyi kesmesi, buna karşılık yüce Allah'ın müthiş bir deprem ile onları yok etmesi (Şuarâ, 26/141-158). c) Hz. Ya`kub'un oğlu Yûsuf'un gömleğini kör olan gözüne sürmesi sonucu gözlerinin açılması (Yûsuf, 12/92-96).

d) Hz. Mûsâ'nın elindeki asânın yılan haline gelmesi (Tâhâ, 20/17-21); elini koynuna sokup çıkardığında elinin eksiksiz ve bembeyaz olması (Tâhâ 20/22; Neml 27/12; Kasas 28/32); asâsının Firavun'un huzurundaki sihirbazların ip ve sopalarını yutuvermesi (Tâhâ, 20/65-70); asâsını denize vurunca denizin yarılıp, İsrâiloğulları'nın açılan yoldan geçmesi, Firavun ve ordusu geçeceği sırada denizin tekrar kapanıp onları boğması (Şuarâ, 26/61-66). e) Hz. Süleyman'ın bir kuşla konuşması (Neml, 27/20-28); karıncanın sözünü anlaması (Neml, 27/18-19), f) Hz. Îsâ'nın Allah'ın izniyle çamurdan kuş yapıp, onu üflediği zaman canlı bir kuş olup uçması, ölüleri diriltmesi, anadan doğma körü ve alaca hastalığına yakalanmış kimseyi iyileştirmesi (Mâide, 5/110), havârilerin isteği üzerine gökten bir sofra indirmesi (Mâide, 5/114-115).

62) "Ülü'l-azm" Peygamberler kimlerdir?

"Ülü'l-azm" Peygamberler, aldıkları ağır görev ve yüklendikleri sorumluluk karşısında herhangi bir yılgınlık göstermeden dini insanlara tebliğ görevini yerine getiren, bütün zorluklara göğüs germede azim ve sebat gösteren Peygamberler demektir. Kur'an'da ulü'l-azm Peygamberlerin isminin geçtiği bir âyette şöyle buyrulur: *"O, dini ayakta tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahy ettiğimiz, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve Îsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı."* (Şûrâ, 42/13; Ahzâb, 33/7) Ulü'l-azm Peygamberler Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ ile Hz Peygamber'dir.

AHİRET, ÖLÜM, KABİR VE KIYAMET

63) Ahiret inancının delilleri nelerdir?

Ahiret ve ahiretteki durumlar "gayb" yani duyular ötesi alana ait olduğu için gözlem ve deneye dayanan pozitif bilimlerin ilgi alanı dışında kalır. Ancak bu, ahiret inancının aklen temellendirilemeyeceği anlamına gelmez. Nitekim bazı ayetlerde ahiret inancına dair bilgiler verilirken aklî temellendirmelere dayanak teşkil edecek yaklaşımlar ortaya konulur. Söz gelimi, şu ayet, *"İnsan, bizim, kendisini az bir sudan (sperm) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık düşman kesilmiştir.*

Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki, "Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek? " De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir." (Yâsin, 36/78-79) bunun bir örneğidir. Aklî olarak düşünüldüğünde, insanı meniden yaratan Yüce Yaratıcı, ikinci kez elbette yaratacaktır.

Bu âlemin ve insanın sonradan var olduğu, âlemin kıyametten, insanın da ölümden sonra yaratılmasının Allah'a zor olmayacağı aklın kolayca kabul edeceği bir husus olarak görülmektedir. Zira bu âlemin bir sonunun olacağı, insanın da ölümlü olduğu aşikârdır. Allah'ın kudretine gelince, bu fiziki âlem onca büyüklüğü ve düzeni ile Yaratıcı'nın her şeye kudretinin yettiğini açıkça göstermektedir.

Bütün bunların yanında, İslam âlimleri ahiretin gerçekliğine dair birçok delil sırlamışlardır. Bunlardan bazılarına değinilebilir: a) Bütün Peygamberler kıyametten, insanların hesaba çekileceğinden, dünya hayatından sonra ayrı bir hayat kurulacağından, iyilerin cennette, kötülerin cehennemde kalacağından bahsetmişlerdir. İnsanlığın güven ve ahlak abidesi olan Peygamberlerin yalan söylemesi mümkün olmadığına göre bütün bunlar haktır, gerçektir. b) İnsandaki adalet duygusu, âhirete inanmayı zorunlu kılar. Esasen insanlardaki adalet duygusunun temeli de Allah'ın adil olmasıdır. Diğer taraftan görüyoruz ki bu dünyada herkes işlediği suçun cezasını tam anlamıyla çekmemekte, birtakım haksızlıklar meydana gelmektedir. O halde adaletin tam olarak gerçekleşeceği bir yerin yani ahiretin olması zorunludur. c) İnsandaki sorumluluk duygusu ahiretin varlığına inanmayı zorunlu kılar. Yüce Allah insanı, iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, hayır ile şerri ayırt eden ve seçen bir varlık olarak yaratmış, bu seçiminden dolayı da sorumlu tutmuştur. İnsanın belli davranışlarından sorumlu olması bu sorumluluğunun karşılığını göreceği bir hayatı ve yurdu gerekli kılmaktadır. Bir âyette şöyle buyurulur: *"Göğü, yeri ve ikisi arasındaki şeyleri biz boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Vay o inkâr edenlerin ateşteki haline! Yoksa biz, iman edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Veya (Allah'tan) korkanları yoldan çıkanlar gibi mi sayacağız."* (Sâd 38/27-28) d) İnsandaki sonsuzluk ve ebedîlik isteği ve duygusu, âhirete inanmayı gerekli kılar. Zira insana bu isteği ve duyguyu veren Yüce Yaratıcı'dan başkası değildir. Madem bu isteği ve duyguyu vermiştir elbette bu istek ve duygunun karşılanacağı âlemi yani ahireti yaratacaktır.

64) Berzah hayatı ne demektir?

Berzah, sözlükte iki şey arasındaki engel, perde ve ayırıcı sınır anlamına gelmektedir. Dinî ıstılahtaki karşılığı ise: Ölümden sonra başlayan ve mahşerdeki dirilişe kadar devam edecek olan kabir hayatıdır. Buna göre ölen herkes berzah âlemine girecektir. Şu âyette "Berzah" ölümden sonra yeniden dirilişe kadar geçecek zaman diliminin oluşturduğu engel anlamındadır: *"Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır."* (Mü'minûn, 23/100)

Kısaca değinmek gerekirse, insanın ölümüyle ahiret hayatı başlamış olur. Berzah hayatı ahiret hayatının ilk durağıdır. Nitekim bir hadiste bu açıkça belirtilmiştir (Tirmizi, Zühd, 5). Bu hayat bedensel olmaktan çok ruhsaldır. İnsanlar öldükten sonra iman ve amellerine göre kıyamete kadar ruhani olarak ayrı bir hayat yaşarlar. Kabir müminler için cennet bahçelerinden bir bahçe, inkarcılar için cehennem çukurlarından bir çukurdur.

65) Ölümü temenni etmek caiz midir?

Bir mümin ne kadar sıkıntı çekerse çeksin ölümü temenni etmemelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Sizden hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan ötürü ölümü asla temenni etmesin. Şayet ölümü istercesine olağanüstü bir darlık içinde kalırsa, o zaman şöyle desin: Allah'ım! Benim için yaşamak hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat, benim için ölüm hayırlı olduğu vakit de beni öldür."*(Tirmizî, Kıyâmet, 26)

66) Ölünün arkasından ağlanır mı?

Ölüm acı bir olay, insan da acıklı olaylar karşısında acısını yansıtan bir varlıktır. Dolayısıyla, ölüm sebebiyle bir insanın üzülmesi, hüzünlenmesi, kederli bir hâl alması normaldir. Hatta acısını açığa vurup sessizce ağlaması ve gözyaşı dökmesinde bir sakınca yoktur. Peygamberimiz (s.a.s.) de oğlu İbrahim'in, kızının ve kızının çocuğunun vefâtlarında bizzat gözlerinden yaşlar akıtarak ağlamış; kendisine, ağlamayı yasakladıkları hatırlatılınca, bunun yasak olan ağlama şekli olmayıp, gözyaşı

dökmekle Allah'ın azap etmeyeceğini, ancak mübarek diline işaret ederek onunla azab edeceğini belirtmiş ve; *"Muhakkak ki ölü, ehlinin üzerine bağırıp çağırmasıyla azap duyar."* (Buhârî, Cenâiz, 43) buyurarak ağlamakta mahzur olmadığını, ancak dille Allah'ın takdirine dil uzatmanın ve cahiliye döneminde olduğu gibi yakapaça yırtarak ağlamanın doğru olmadığını beyan etmiştir. Nitekim onun, oğlu küçük İbrahim'in vefâtında gözlerinden yaşlar akıtması, sonra da; "Göz ağlar, kalp üzülür, fakat Rabbimizin razı olmayacağı söz söylemeyiz." (Buhârî, Cenâiz, 32, 42, 43) buyurması bu konuda müminler için açık bir örneklik teşkil eder.

67) Kıyamet hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "dikilmek, ayağa kalkmak, durmak ve canlıların Allah huzurunda saygıyla duracakları gün" anlamlarına gelen kıyâmet, dinî kavram olarak Yüce Allah'ın ezelde takdir ettiği zaman gelince, dünyadaki bütün canlıların ölmeleri ve bu dünya hayatının sona ermesidir.

Yine Kur'an'da kıyâmetin kesin olduğu ve yakın bulunduğu (İsra, 17/51) şiddet ve dehşeti hakkında bilgi verilmektedir. Kıyâmet ve onunla ilgili diğer haller iman konusunu da ilgilendirdiğinden bu hususa işaret eden âyetler daha çok Mekke'de nazil olmuştur. Bu âyetlerin bir kısmında konunun önemine dikkat çekmek için kıyâmet gününe yemin edilmektedir (Kıyâme, 75/1). Ay'ın ve Güneş'in bir araya toplanıp, insanın kaçacak yer arayacağı bildirilmekte (Kıyâme, 75/9-10), kıyâmetin büyük bir sarsıntıyla peş peşe iki kez geleceği, emzikli kadınların bile çocuklarını atacağı, göğün yarılıp, yıldızların dökülüp saçılacağı, insanın anasından, babasından, eşinden, çocuğundan kaçacağı, kabirlerin içindekilerini dışarı atacağı, dağların renkli pamuklara döneceği, herkesin yaptığının karşılığını -zerre kadar bile olsa- göreceği anlatılmaktadır (Hac, 22/1, 2; Kıyâme, 75/1, 15; Mürselât, 77/7, 19; Nebe'; 78/38, 40; Nâzi'at 6/9, 34, 42; Abese, 80/33, 42; Tekvîr, 81/1, 13; Mutaffifin, 83/1, 15; Zilzal, 99/1, 8; Kâri'a, 101/1, 11).

Kıyâmet İsrafil adındaki meleğin sura üfürmesiyle başlayacaktır. Buna nefha-i ulâ denir. Bunun olabilmesi için yeryüzünde hiçbir iyi insanın kalmaması gerekir. Bu hususta bir hadiste şöyle buyrulmuştur: *"Kıyâmet ancak kötü insanlar ve kâfirler üzerine kopacaktır."* (Müslim, Fiten, 131) İsrafil ikinci kez sura üfürünce, bütün insanlar yeniden dirileceklerdir. Buna da ikinci nefha denilmektedir.

Kıyametin ne zaman kopacağı tamamen Allah'ın bilgisi dahilindedir. Dolayısıyla müminler için önemli olan kıyametin ne zaman kopacağı değil, bir gün mutlaka bunun gerçekleşeceğine inanmak ve ahiret hayatı için hazırlıklı olmaktır.

68) Kıyamet alametleri nelerdir?

Kıyâmetin ne zaman kopacağı bilinmemekle birlikte Hz. Peygamber (s.a.s.), onun meydana gelme zamanına işaret eden bazı önemli olay ve belirtiler hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bu işaretler büyük ve küçük olmak üzere iki kategoride gösterilmiştir. Kıyâmetin küçük alametleri olarak, din ve inanç hakkında bilgisizliğin yaygınlaşması, içkinin çokça içilmesi, fitne, öldürme ve kargaşanın çoğalması, maddî refahla birlikte kanaatsizlik ve nankörlüğün artması, Allah rızası yerine çıkar ve menfaatlerin ön plana çıkması gibi olayları saymak mümkündür.

Büyük alametler ise şu hadiste bildirilmiştir: *"On alamet meydana gelmedikçe kıyâmet kopmaz. Deccal'ın çıkışı, Hz. İsâ'nın yeryüzüne inmesi, Ye'cuc ve Me'cucun çıkışı, Dâbbetü'l Arz'ın çıkışı, güneşin batıdan doğması, doğuda, batıda ve Arap yarımadasında meydana gelmek üzere yerin batışı, duman ve insanları mahşer yerine sürecek olan ve Aden çukurundan çıkan bir ateşin zuhuru."* (Müslim, Fiten, 13) Bu hadiste geçen alametlerin bir kısmı aynı zamanda Kur'an'da da muhtelif ayetlerde yer almaktadır.

KAZA VE KADER

69) Kazâ ve kadere iman ne demektir?

Kader ve kazâya iman yüce Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvîn sıfatlarına inanmak demektir. Bir başka deyişle bu sıfatlara inanan kimse, kader ve kazâya da inanmış olur. Bu durumda kader ve kazâya inanmak demek, hayır ve şer, iyi ve kötü, acı ve tatlı, canlı ve cansız, faydalı ve faydasız her ne varsa hepsinin Allah'ın bilmesi, kulun dilemesine bağlı olarak bunların Allah'ın kudreti ve yaratması ile

olduğuna, Allah'tan başka yaratıcı bulunmadığına inanmak demektir. Esasen dünyada meydana gelmiş ve gelecek olan her şey, Allah'ın ilmi, dilemesi, takdiri ve yaratması ile olur. Her şeyin bir kaderi vardır.

70) Kader ve kazaya inanmak iman esası mıdır?

Kader ve kaza, iman esaslarından söz eden ayetlerde (Bakara 2/177, 285; Nisa 4/136) zikredilmemiştir. Ancak her şeyin Allah'ın takdirine bağlı bulunduğuna işaret eden ayetlerin yanı sıra ilahî ilmin olmuş ve olacak tüm varlık ve olayları kuşattığını belirten ayetlerde de bu esas vurgulanmıştır. Bu ayetlerin bir kısmı şunlardır: *"O'nun katında her şey bir ölçü (miktar) iledir."* (Ra`d, 13/8); *"Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir."* (Furkan, 25/2); *"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez."* (Tevbe, 9/51) Bu âyetlerden başka Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu, dilediğini sapıklığa sevkedip, dilediğini hidayete erdirdiğini, insanlar arasında ölümü O'nun takdir ettiğini bildiren âyetler de (Zümer, 39/62; Sâffât, 37/96; A`râf, 7/178; Vâkıa, 56/60) kapsam açısından kâinatta her şeyin belli bir kadere bağlı bulunduğu, bunun da Allah Teâlâ tarafından belirlendiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de Cibrîl hadisi diye bilinen hadiste açıklandığı gibi, kadere imanı iman esasları arasında saymıştır. Bu hadiste geçtiğine göre Cebrâil (a.s.) Peygamberimiz'e (s.a.s.), "İman nedir?" diye sormuş, o da, *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır."* cevabını vermiştir (Müslim, Îmân, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; İbn Mâce, Mukaddime, 9).

71) Kader inancı ile sorumluluk nasıl bağdaştırılabilir?

Sorumlu tutulma ise insanın irade sahibi, yani kendisine irade verilmiş bir varlık olarak inanç ve amellerinden sorguya çekilmesidir. Bu ikisi birbirine aykırı değildir. Allah adildir, kimseye zulmetmez. Eğer Allah insana irade vermiş olmasaydı, inanmayan yahut kötülükler içinde hayat yaşamış insanları cezalandırmaması gerekirdi. Daha açık ifade etmek gerekirse, insanın sorumlu kılınması tamamen kendisine verilen irade sebebiyledir. Hiç kimse irade sahibi olduğunu inkâr etmiyorsa, sorumlu olduğunu da inkâr edemez, etmemelidir. Nitekim Allah insanı, iradesi dâhilinde olmayan şeylerden sorumlu kılmayacaktır. Söz gelimi insanın cinsiyeti, doğduğu yer, doğum tarihi vb. hususlar sorumluluk dâhilinde değildir.

72) "Allah böyle yazmış, ben ne yapayım? " demek doğru mudur?

Kader ve kazâya inanmak iman esaslarındandır. Ancak insanlar kaderi bahane ederek, kendilerini sorumluluktan kurtaramazlar. Bir insan "Allah böyle yazmış, alın yazım buymuş, bu şekilde takdir etmiş, ben ne yapayım? " diyerek günah işleyemeyeceği gibi, günah işledikten sonra da kendisini suçsuz gösteremez, kaderi mazeret olarak ileri süremez. Çünkü bu fiiller, insanlar böyle tercih ettikleri için, bu seçime uygun olarak Allah tarafından yaratılmışlardır. Burada dileyen, tercih eden, isteyen kuldur; yaratan da Allah'tır. Kul sorumluluk doğuran fiilleri irade edendir ama yaratan değildir; zira yaratmak Allah'a mahsustur. Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah her şeyin yaratıcısıdır."* (En'am, 6/102) buyrulmaktadır. Her şeyin yaratıcısının Allah olması bizim kötü ve yanlış işleri, sorumluluktan kaçarak Allah'a havale etmemize yol açmamalıdır. Bu kaderi istismar etmek olur. Ayrıca kader ve kazâya güvenip çalışmayı bırakmak, olumlu sonucun sağlanması ya da olumsuz sonuçların önlenmesi için gerekli sebeplere sarılmamak ve tedbirleri almamak, İslâm'ın kader anlayışı ile bağdaşmaz. Allah her şeyi birtakım sebeplere bağlamıştır. İnsan bu sebepleri yerine getirirse Allah da o sebeplerin sonucunu yaratacaktır. Bu da bir ilâhî kanundur ve bir kaderdir. Sonuç olarak insanların, "Ben ne yapayım, kaderim böyle." demesi doğru değildir.

73) Tevekkül ne demektir, kader ile ilişkisi nedir?

Sözlükte güvenmek, dayanmak, işi başkasına havale etmek anlamlarına gelen tevekkül terim olarak, hedefe ulaşmak için gerekli olan maddî ve mânevî sebeplerin hepsine başvurduktan ve yapacak başka bir şey kalmadıktan sonra Allah'a dayanıp güvenmek ve ondan ötesini Allah'a bırakmak demektir. Meselâ bir çiftçi önce zamanında tarlasını sürüp ekime hazırlayacak, tohumu atacak, sulayacak, zararlı bitkilerden arındırıp ilâçlayacak, gerekirse gübresini de verecek, ondan sonra iyi ürün vermesi için Allah'a güvenip dayanacak ve sonucu O'ndan bekleyecektir. Bunların hiçbirisini yapmadan "Kader ne ise o olur" tarzında bir anlayış tembellikten başka bir şey değildir ve İslâm'ın tevekkül anlayışıyla bağdaşmaz.

Tevekkül, Müslümanların kadere olan inançlarının tabii bir sonucudur. Tevekkül eden kimse Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmuş, kaderine razı bir kimsedir. Fakat kadere inanmak da tevekkül etmek de tembellik, gerilik ve miskinlik demek olmadığı gibi, çalışma ve ilerlemeye mâni de değildir. Çünkü her Müslüman olayların, ilâhî düzenin ve kanunların çerçevesinde, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde olup bittiğinin bilincindedir. Yani tohum ekilmeden ürün elde edilmez. İlâç kullanılmadan tedavi olunmaz. Sâlih ameller işlenmedikçe Allah'ın rızâsı kazanılmaz ve dolayısıyla cennete girilmez. Öyleyse tevekkül, çalışıp çabalamak, çalışıp çabalarken Allah'ın bizimle olduğunu hatırdan çıkarmamak ve sonucu Allah'a bırakmaktır.

Yüce Allah bir âyette *"Kararını verdiğin zaman artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever."* (Âl-i İmrân, 3/159) buyurmuş, müminlerin bir başka varlığa değil, yalnızca kendisine güvenmelerini emretmiş, çünkü tevekkül edene kendisinin yeteceğini bildirmiştir (Âl-i İmrân, 3/122, 160; Mâide 5/11; Tevbe 9/51; İbrâhim 14/11; Teğabün, 64/13; Talâk, 65/3). Hz. Peygamber (s.a.s.) de devesini salarak tevekkül ettiğini söyleyen bedevîye *"Önce deveni bağla, Allah'a öyle tevekkül et."* (Tirmizî, Kıyamet, 60) buyurarak tevekkülden önce tedbirin alınması için uyarıda bulunmuştur.

74) "Hayır ve şer Allah'tandır" ne demektir?

"Hayır ve şer Allah'tandır", demek bunları yaratan Allah'tır, demektir. Çünkü Yaratıcı O'dur ve O'ndan başka yaratıcı yoktur. Kula bakan yönüyle ise hayrı ve şerri irade eden, tercih eden kuldur. Bundan dolayı da insanlar hayır ve şer, iyi ve kötü bütün davranışlarından sorumludur.

Başka bir ifadeyle, "âmentü"de ifade edildiği üzere her Müslüman kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanır. Yani âlemlerin yaratıcısı olan Allah Teâlâ hayrı da şerri de irade eder ve yaratır. Çünkü âlemde her şey onun irade, takdir ve kudreti altındadır. Âlemde ondan başka gerçek mülk ve kudret sahibi, tasarruf yetkisi olan bir başka varlık yoktur. İnsan, hayrı da şerri de kendi iradesi ile kazanır. Allah'ın hayra rızâsı vardır, şerre ise yoktur. Hayrı seçen mükâfat, şerri seçen ceza görecektir. Şerrin Allah'tan olması, kulun fiilinin meydana gelmesi için Allah'ın tekvînî iradesinin ve yaratmasının devreye girmesi demektir. Yoksa Allah kulların kötü filleri yapmalarından hoşnut olmaz, şerri emretmez, şerre teşrîî (dinî) iradesi yoktur.

Diğer taraftan İslam âlimlerine göre, Allah'ın şerri irade edip yaratması kötü ve çirkin değildir. Fakat kulun şer işlemesi, şerri kazanması, şerri tercih etmesi ve şerle nitelenmesi kötüdür ve çirkindir. Meselâ usta bir ressam, sanatının bütün inceliklerine riayet ederek, çirkin bir adam resmi yapsa, o zatı takdir etmek ve sanatına duyulan hayranlığı belirtmek için "ne güzel resim yapmış" denilir. Bu durumda resmi yapılan adamın çirkin olması, resmin de çirkin olmasını gerektirmemektedir. Yüce Allah mutlak anlamda hikmetli ve düzenli iş yapan yegâne varlıktır. Onun şerri yaratmasında birtakım gizli ve açık hikmetler vardır. Canlı ölüden, iyi kötüden, hayır şerden ayırt edilebilsin diye, Allah eşyayı zıtlarıyla birlikte yaratmıştır. Ayrıca insana şer ve kötü şeylerden korunma yollarını göstermiş, şerden sakınma güç ve kudretini vermiştir. Dünyada şer olmasa hayrın mânası anlaşılamaz, bu dünyanın bir imtihan dünyası olmasındaki hikmet gerçekleşemezdi. Şer Allah'ın adalet ve hikmeti gereği veya kendisinden sonra gelecek bir hayra vasıta ve aracı olmak ya da daha kötü ve zor bir şerri defetmek için yaratılmıştır.

Öte yandan Allah'ın kudreti ile meydana gelen her işte ya kendimiz, ya başkaları, ya da toplum için birtakım faydalar bulunabilir. Bir şeyin şer olması bize göredir. Bir âyette bu husus şöyle açıklanmaktadır: *"Umulur ki, hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırdır. Ve yine umulur ki, sevdiğiniz bir şey de sizin için şerdir. Siz bilmezsiniz, Allah bilir."* (Bakara, 2/216)

75) Kader değişir mi?

İnsan, kendisine bakan yönüyle kaderinin ne olduğunu bilmemektedir. Dolayısıyla insana düşen Allah'ın verdiği akıl, irade ve imkanlar çerçevesinde görevlerini en iyi şekilde yapma gayret içinde olmasıdır. Allah'a bakan yönüyle ise kader O'nun olmuş, olacak her şeyi bilmesidir. Esasen O'nun mutlak ulûhiyetinin gereği de O'nun her şeyi bilmesidir. Bu açıdan bakıldığında kaderin değişmesinden söz etmek Allah'ın ilminin değişmesinden söz etmek demektir; bu ise mümkün değildir. Dolayısıyla kaderde değişme bahis konusu olamaz. Ancak bazı İslam âlimleri Allah'ın dilemesi halinde kaderin değişebileceğini söylemiştir. Onlara göre, kader, Allah'ın takdiri, kaza ise bunun infazı demektir.

Bazen Allah, atâ yani nimetlendirme, af ve mağfiret sayesinde kazayı bozabilir ve hükmünü gerçekleştirmez.

Kaderin değişebileceğini belirten âlimler kaderi, kader-i mutlak (mutlak kader) ve kader-i muallâk (şarta bağlanmış kader) diye ikiye ayırmışlardır. Değişmenin ilkinde değil, ikincisinde yani şarta bağlı kaderde olabileceğini kaydetmişlerdir. Onlara göre, sadakanın belayı def edeceğini, sıla-i rahim yapmanın ömrü uzatacağını belirten hadisler bunu teyit etmektedir. Bu ikinci kaderin Allah'ın ilmine bakan yönüyle düşünüldüğünde, yine bir değişikliğin olmadığını Allah'ın kulların şarta bağlı konularda nasıl davranacaklarını bildiğini, ancak insanları iyiliğe teşvik için bu rivayetlerin bulunduğunu ifade etmişlerdir.

76) Belalar ve musibetler kader midir?

Belaları ve musibetleri üç gurupta değerlendirmek gerekir.a.) İnsan iradesinin söz konusu olmadığı belalar ve musibetler (depremler, engelli olarak doğmak gibi). b) İnsan iradesinin kısmen söz konusu olduğu belalar ve musibetler (kısmen kabahatli olduğumuz trafik kazaları gibi). c) İnsan iradesinin söz konusu olduğu belalar ve musibetler (alkollü araç kullanarak sebebiyet verilen kazalar, dikkatsizlik ve tedbirsizlik sonucu maruz kalınan hastalıklar gibi). Allah'ın ilmine bakan boyutuyla bunların hepsi kader olmakla birlikte, ilki ve belli oranda ikincisi terim anlamıyla da kaderdir. Bu çeşit bela ve musibetler sabretmek şartıyla günahlara kefaret olduğu gibi Allah katında daha yüksek derece almaya da vesiledir. Sonuncusu ise insanların hatasından kaynaklandığı için, ilahi ilim açısından kaderin dışında olmamakla beraber insanlar bundan sorumludur. Mümine düşen her çeşit bela ve musibetlerden Allah'a sığınmak, fakat eğer bunlara maruz kalınırsa sabretmek ve kadere inanarak teselli bulmaktır. Şunu unutmamak gerekir ki Allah sonsuz rahmet ve inayet sahibidir. Dolayısıyla musibete maruz kalan bir kimseyi, sabretmesi şartıyla büyük mükâfatlara nail kılacaktır. Ayrıca Allah insanları imtihan ettiği için, dilerse birtakım bela ve musibetler verebilir. İnsanlar bu durumda kulluklarının gerektirdiği tutum içinde olmalıdırlar.

77) Rızık nedir; kaderle bağlantısını açıklar mısınız?

Sözlükte "azık, yenilen, içilen ve faydalanılan şey" anlamına gelen rızk, terim olarak, "yüce Allah'ın, canlılara yiyip içmek ve yararlanmak için verdiği her şey" diye tanımlanır. Bu tanıma göre rızık, helâl olan şeyleri kapsadığı gibi, haram olanları da kapsamaktadır. Her şeyin kaderle bağlantısı olduğu gibi rızık konusunun da kaderle bağlantısı vardır. Nitekim bir ayette şöyle buyrulmuştur: *"Allah'ın, rızkı dilediğine bol verdiğini ve (dilediğine) kıstığını görmediler mi? Bunda inanan bir toplum için elbette ibretler vardır."* (Rum, 30/37) Diğer taraftan "haram kazancın rızık olup olmadığı da tartışılmıştır. Rızık konusunda İslam âlimleri şu temel prensipleri benimsemiştir: a) Yegâne rızk veren Allah Teâlâ'dır. Kur'an'da, *"Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir."* (Hûd, 11/6) buyrularak, tüm canlıların rızkını verenin Allah olduğu bildirilmiştir. b) Rızkı yaratan ve veren Allah Teâlâ'dır. Kul, Allah'ın evrende geçerli tabii kanunlarını gözeterek çalışır, çabalar, sebeplere sarılır ve rızkı kazanmak için tercihlerde bulunur. Allah da onun bu tercihine ve çabasına göre rızkını yaratır. Allah'ın yegâne rızık veren olması, tembellik yapmayı, çalışmamayı, yanlış bir tevekkül anlayışına sahip olmayı gerektirmez. Kazanç için, meşrû yollardan gerekli girişimde bulunmak kuldan, rızkı yaratmak ise Allah'tandır. c) Haram olan bir şey, onu kazanan kul için rızık sayılır. Fakat Allah'ın haram olan rızkı, kulun kazanmasına rızâsı yoktur. Bir âyette, *"Artık Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin."* (Nahl, 16/114) buyrularak, helâl yenilmesi emredilmiş, haram yasaklanmıştır. d) Herkes kendi rızkını yer. Bir kimse başkasının rızkını yiyemeyeceği gibi, başka biri de onun rızkını yiyemez.

78) "Ecel" ne demektir, kaderle bağlantısı nedir?

Sözlükte "önceden tespit edilmiş zaman ve süre" anlamına gelen ecel, terim olarak, insan hayatı ve diğer canlılar için belirlenmiş süreyi ve bu sürenin sonunu yani ölüm anını ifade eder. Her ferdin ve toplumun bir eceli vardır. Ecel tek olup Allah'ın kazâ ve kaderiyledir. İnsanları dirilten, rızıklandıran ve öldüren Allah olduğundan, eceli belirleyen de O'dur. *"Aranızda ölümü takdir eden biziz."* (Vâkıa, 56/60) âyeti bu hususu ortaya koymaktadır. Kur'an âyetlerinden anlaşıldığına göre, ecel ne vaktinden önce gelebilir ne de geciktirilebilir: *"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler."* (A`râf, 7/34; Yûnus, 10/49), *"Allah eceli geldiğinde hiçbir kimse için erteleme yapmaz."* (Münâfikun, 63/11)

Ecel hiçbir sebeple değişmez. Bazı ibadet ve güzel davranışların ömrü artıracağına dair hadisler (Süyûtî, Câmiu's-sagîr, II, 44) insanları hayırlı ve güzel işlere teşvik etmeyi amaçlayan hadisler olup, genellikle şu anlamda yorumlanmışlardır: a) Ömrün artmasından maksat, elem ve kederden uzak, huzur ve mutluluk içinde, sağlıklı, güçlü ve kuvvetli yaşamaktır. b) Yüce Allah bu gibi kimselerin iyilik yapacağını bildiği için ezelî planda onların ömrünü buna göre fazla belirlemiştir.

79) "Öldürülen bir kimse" (maktûl) eceliyle mi ölmüştür?

Ehl-i Sünnet bilginlerine göre, öldürülen şahıs (maktul) bütün insanlar gibi eceliyle ölmüştür. Çünkü ecel, hayatın tereddütsüz olarak son bulduğu andır. Şayet maktul öldürülmemiş olsaydı, o anda tabii veya bir başka biçimde ölecekti. Bu hususu belirleyen ilâhî iradedir. Şu halde katil o kişiyi öldürmekle onun ecelini öne almış değildir. Katilin cezayı hak etmesinin sebebi de, Allah'ın *"Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın. İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız."* (En`âm, 6/151) buyruğu ile yasakladığı bir şeyi işlemesi, kul olarak kendine verilen gücü kullanma hususunda dinin haram kıldığı bir davranışı isteme ve yapma yönünde seçimini yapmış olmasıdır. Onun bu seçimi üzerine de sünnetullah diye ifade edilen tabiat kanunlarına göre Allah, ölüm denen sonucu yaratmış olmaktadır. Allah'ın bu durumu ezelî ilmiyle biliyor olması, kulun iradesinin elinden alınmış olması anlamına gelmez.

80) Hidayet nedir, hidayetin Allah'tan olması ne demektir?

Hidayet sözlükte "yol göstermek, doğru yola iletmek ve gerçeğe ulaştırmak" anlamına gelir. Terim olarak ise, Allah'ın kitap ve Peygamberleri vasıtasıyla insanlara doğru yolu göstermesi ve onları bu yola ulaştırması demektir. Allah kendisini bu vasfından dolayı hâdî (hidayet veren) olarak nitelendirmiştir.

Kelâm ilminde hidâyet kavramı, daha çok kulların fiilleri açısından değerlendirilmiştir. Selef âlimleri hidâyet için, Allah'ın Peygamber ve kitap göndermesini yeterli görmekle beraber, asıl hidâyeti, kulun gerçeğe ulaşmasını sağlayan ilâhî irade, kulu hidâyete muvaffak kılması ve ilhamı kalbinde yaratıp hayrı kolaylaştırması olarak açıklamışlardır. Eş'arî âlimler hidâyeti, Allah'ın doğru yolu gösterip ona ulaştırması; îmânı müminlerin kalbinde yaratılması olarak izah etmişlerdir. Mâturidî bilginleri ise, hidâyetin "doğru yolu gösterip açıklama" ve "ona ulaştırma" olmak üzere iki anlama geldiğini benimsemişler ve ilkine hidâyet-i mûsile, ikincisine de hidâyet-i gayr-i mûsile, adını vermişlerdir.

Sonuç olarak "hidayetin Alah'tan olması", Allah'ın indirdiği kitaplar ve gönderdiği Peygamberlerle doğru yolu açıklaması ve kulun bu hususta olumlu irade göstermesi karşısında onun kalbinde imanı halk etmesidir.

81) "Dalalet" nedir, "Allah'ın dilediğini dalalete sevk etmesi" ne anlama gelir?

Dalalet sözlükte, gizlemek, kaybolmak, sapmak, unutmak ve doğru yolu bulamamak gibi anlamlara gelir. Dînî literatürde ise hidâyet kavramının zıddı olup, bilerek veya bilmeyerek doğru yoldan sapmak demektir. Kur'an'da dalâlet kavramı türevleriyle birlikte yüz doksan bir yerde geçmektedir. Dalâlet kavramının içeriğinde biri sapma diğeri saptırma olmak üzere iki anlam bulunmaktadır. Kur'an'da, Allah'a, meleklere, kitaplara, Peygamberlere ve ahiret gününe inanmamak (Nisâ, 4/136), Allah'a şirk koşmak (Nisâ, 4/116), zulüm yapmak (Lokmân, 31/11) gibi davranışlar sapma olarak ifâde edilmiştir. Saptırma terimine gelince, Kur'an bunu da kişinin kendi kendisini saptırması (Bakara, 2/108) ve Allah'ın kullarını saptırması olmak üzere iki şekilde vasıflandırmıştır. *"Verdiği misallerle Allah ancak fasıkları saptırır."* (Bakara, 2/26); *"Allah kimi hidâyete erdirmek isterse onun göğsünü İslâm'a açar ve her kimi de saptırmayı dilerse onun göğsünü daraltır."* (En'âm, 6/125)

Allah'ın insanları saptırması, insanların fiillerini onları iradeleri doğrultusunda yaratması olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla insanların dalâletinde Allah'ın herhangi bir zorlama ve baskısı yoktur. Çünkü Allah, olmuş ve olacak her şeyi bilir. Hidâyet ve dalâletten her biri kulların seçimiyle takdir edilip kazanılmış, ilâhî kazâ ve kaderle de yaratılmıştır.

MEZHEPLER

82) Mezhep nedir?

Mezhep sözlükte "gitmek, gidilen yer, yol" anlamına gelir. Terim olarak ise şöyle tanımlanmıştır: "Dinin inanç esaslarını veya amelî hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşımlara sahip düşünce bütünü, bu yaklaşımlar etrafında meydana gelen ekolleşme, ekolleşmelerin ürünü olan ilmî birikim."

Mezhepler tarihi ilmi açısından "İslâm mezhepleri" bu dinin tarihinde ortaya çıkan düşünce, inanç, fıkıh ve siyaset alanındaki zümreleşmeler olarak açıklanmış ve mezhep "İslâm dininin anlaşılma, yorumlanma hatta bir çeşit düşünce ekolleri" olarak anılmıştır.

Mezhep asla bir din olmadığı gibi mezhep kurucusu kabul edilen imam veya müçtehit de hiçbir şekilde bir din koyucusu veya tebliğcisi değildir. Yüce Allah tarafından konulan ve Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından tebliğ edilen İslam dininin gerek inanç, gerekse fıkıh alanına giren meselelerini delilleriyle birlikte ele alıp bunlara ilişkin yorum ve çözümler getirme ihtiyacı karşısında, delillerden hüküm çıkarma yeterliliğine sahip bilginler birbirinden farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Genellikle fıkıh mezhepleri, kurucularının isimleri ile anılır. Hanefi mezhebi, Şafii mezhebi gibi. Akaid mezhepleri ise Havâriç, Mu'tezile gibi belli topluluklara izafe edildiği gibi kurucusuna izafetle de anılmıştır: Matirîdî, Eş'arî gibi.

83) İtikâdî ve siyasî mezheplerin ortaya çıkış sebepleri nelerdir?

Tarihi ve sosyolojik olgu olarak mezheplerin tarih sahnesine çıkışı öteki benzer olgular gibi birçok sebeple yakından ilgilidir. Her şeyden önce ihtilaf konusu meselelerin kapalı olması, insanların arzu, heves ve isteklerinin değişik bir karakter taşıması, herkesin eğitim düzeyi ve ilgi alanının farklılığı, çoğu kere insanların içinden geldiği sosyal yapıyı sağlıklı bir biçimde sorgulamaksızın benimsemesi, kişilerdeki idrak kabiliyet seviyesinin farklı olması, ayrıca kimi insanlarda liderlik hırsı ve başkalarına hükmetme arzusu gibi hususlar çeşitli ayrılıklara yol açmaktadır.

Diğer taraftan şu temel faktörler de ihtilaf sebepleri olarak ortaya konulmuştur: a) Âyet ve hadislerin farklı yorumlanmasından kaynaklanan sebepler, b) Kader konusuyla ilgili tartışmaların doğurduğu sebepler, c) Siyasi sebepler, d) Kabile fanatizmi ve milliyetçilikten kaynaklana sebepler, e) Müslümanların farklı sosyokültürel yapılarla temaslarından doğan sebepler.

Sözü edilen sebepler İslâm kültür tarihinde Selefîlik, Matürîdîlik, Eş'arîlik, Mu'tezile, Şia, Haricîlik gibi itikadî ve siyasî mezheplerin doğmasına yol açmıştır.

84) Amelî/fıkhî mezheplerin ortaya çıkış sebepleri nelerdir?

Amelî mezheplerin ortaya çıkışı temelde dinî sebeplere dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde bir ihtilaf söz konusu değildi. Zira bir problem olduğunda Hz. Peygamber (s.a.s.)'e sorularak çözümleniyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra, sahabe ve tabiûn döneminden itibaren görüş ayrılığı başlamış, asr-ı saadetten uzaklaştıkça da bu ihtilaflar çoğalmıştır. Bu görüş ayrılıklarının sebepleri şöyle sıralanabilir; a) Kitap ve sünnette geçen bazı kelime ve cümlelerin farklı anlaşılması ve yorumlanması, b) sözün hakikat veya mecaz anlamlarına çekilebilmesi, c) hadislerin yeterince bilinmemesi, sıhhat derecesi ve ölçüsü konusundaki farklı anlayışlar, d) İçtihat usûl ve gücünün farklılığı, e) sosyal ve tabiî çevrenin tesiri.

Bu sebeplerden kaynaklanan görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte, müçtehit imamlar devrine kadar mezheplerden söz edilmemektedir. Her merkezde birçok âlim ve müçtehit bulunmakta, soruları cevaplandırmaktaydılar. Fakat bunlara nispet edilen bir mezhep yoktu. Bu devirde, fıkhın ve fıkıh usulünün tedvin edilmesi, nazari konularda içtihat edilmeye başlanması, fıkıh mekteplerinin teşekkül ederek münazara ve münakaşaların başlaması gibi sebeplerle mezhepler oluşmuş, birçok amelî mezhep ya da düşünce sistemi ortaya çıkmıştır. Bunlardan büyük bir bölümü, taraftar bulamadığı için zamanla yok olmuştur. Ancak Hanefî, Şafiî, Malikî, Hanbelî ve Caferî mezhepleri hayatlarını devam ettirmektedirler.

85) Mezhepler nasıl gruplandırılabilir/mezhepler kaç çeşittir?

Literatürde İslâm mezhepleri üç kategoride ele alınır: a) İtikâdî mezhepler. Bunlar İslam'ın inanç konularına dair hükümleriyle ilgili olarak ortaya çıkan zümreleşmelerdir. Allah'ın sıfatları, kader, dini

prensipler karşısında akla verilen rol ihtilaf konularından bazıları; Mu'tezie, Selefiyye, Matürüdiyye gibi fırkalar da bu alanda ortaya çıkmış olan bazı mezheplerdir. b) Amelî yani fıkhî mezhepler. Bunlar dinin amelî yönü, başka bir ifadeyle fıkhî yönüyle ilgili olarak ortaya çıkmış olan mezheplerdir. Hanefilik, Şafiilik gibi. c) Siyasî mezhepler. Bunlar da yönetime ilişkin alanlarda ortaya çıkan mezheplerdir. Haricîlik ve Şiilik gibi. Şu kadar var ki siyasi mezhepler zamanla itikadî ve fıkhî konularda da kendilerine has anlayışlar geliştirmişler; bu yönüyle hem itikadî hem amelî mezhepler kategorisinde de ele alınmışlardır.

86) Selefîlik mezhebi hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte selef "önceki nesil", selefiyye de "bu nesle mensup olanlar" anlamı taşır. İslâmî literatürde Selef ilk dönemlere mensup bilginler ve geçmiş İslâm büyükleri anlamında, Selefiyye terimi ise iman esaslarıyla ilgili konularda ilk dönem bilginlerini izleyerek âyet ve hadislerdeki ifadelerin zâhiri ile yetinip bunları aynen kabul eden, teşbih ve tecsîme düşmeyen (Allah'ı yaratıklara benzetmeye ve cisim gibi düşünmeye yeltenmeyen), bunları başka bir anlama çekme (te'vil) yoluna gitmeyen Ehl-i Sünnet topluluğunu belirtmek için kullanılır. Allah'ın zâtî, fiilî ve haberî sıfatlarının hepsini te'vilsiz, nasılsa öyle kabul ettiği için Selefiyye'ye "Sıfâtiyye" de denilmiştir.

"Ehl-i Sünnet-i hâssa" ismi ile kastedilen zümre olan Selefiyye Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbîlerin inançta takip ettikleri yolu doğrudan doğruya izleyen gruptur. Tâbiûn, mezhep imamları, büyük müctehidler ve hadisçiler Selefiyye'dendirler. Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik ortaya çıkıncaya kadar, Sünnî Müslüman çevrede hâkim olan inanç, Selef inancıdır. İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed b. Hanbel -bir kısım görüşleri itibariyle Ebû Hanîfe, Evzaî, Sevrî gibi müctehid imamlar, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Dârimî, İbn Kuteybe ve Beyhakî gibi hadisçiler, Taberî, Hatîb el-Bağdâdî, Tahâvî, İbnü'l-Cevzî ve İbn Kudâme gibi bilginler Selef düşüncesinin önde gelen isimleri arasında sayılabilir.

İlk dönem (mütekaddimûn) Selefiyye anlayışının en belirgin özelliği inanç konularının yorumlanması konusunda akla rol vermemek, âyet ve hadislerin zahiri açıklamalarıyla yetinmek, mânası apaçık olmayan, bu sebeple de başka mânalara gelme ihtimali bulunan âyet ve hadisleri (müteşâbihât) yorumlamadan, bunları bilmeyi Allah'a havale etmektir. Selefiyye'nin müteşâbihler konusundaki görüşüne şunlar örnek gösterilebilir: *"Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir."* (Fetih, 48/10) âyetini Selefiyye şöyle değerlendirir: "Yüce Allah âyette elinin(yed) varlığını bildirmektedir. Allah'ın elinin olduğuna inanırız, fakat bu elden kastedilen mânayı Allah'a havale ederiz, bunu ancak Allah bilir, der, mahiyeti üzerinde düşünmeyiz. Başka bir mânaya yorumlamadığımız gibi, onu yaratıkların eline de benzetmez, Allah'ın kendine has bir sıfatı olarak kabul ederiz. Bu konuda soru sormaktan da kaçınırız." İmam Mâlik'e (ö. 179/795) *"Allah Teâlâ Kur'an'da rahmân arşa istivâ etti."* (Tâhâ, 20/5) buyuruyor. Nasıl istivâ etti? Diye sorulmuş o da şu cevabı vermiştir: "İstivâ bilinen bir şeydir (âyetle sabittir). Nasıllığı akılla kavranamaz. Allah'ın arşa istivâ ettiğine inanmak farzdır. Mahiyeti hakkında soru sormak da bid'attır."

XIV. asırdan önce yaşamış olan Selef bilginleri akıl karşısında kesin tavır takınıp, nakli tek hâkim kabul ederken, sonraki Selef bilginleri akıl karşısındaki tutumlarını gözden geçirmişler, inanç konularında az da olsa akla yer vermişlerdir. Bu dönemin en önemli ismi sayılan İbn Teymiyye (ö. 728/1328) sağlam olduğu bilinen nakil ile aklıselimin asla çelişmeyeceğini, dolayısıyla te'vile de gerek kalmayacağını ısrarla savunmuştur. Ona göre akılla nakil çelişirse ya nakil sahih değildir veya akıl sağlıklı bir muhakeme yapamamaktadır.

Selef'in akılcılığı hiçbir zaman kelâm ve felsefedeki akılcılık gibi olmamış, nasların müsaadesi ile sınırlı bir çerçevede kalmıştır. Sonraki dönemin en meşhur Selef âlimleri (müteahhirîn-i Selefiyye) arasında İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), İbnü'lVezîr (ö. 840/1436), Şevkânî (ö. 1250/1834) ve Mahmûd Şükrî el-Âlûsî (ö. 1342/1924) sayılabilir.

Selefiyye günümüze kadar az çok taraftar bulmuştur. Genellikle fıkıhta Hanbelî olanlar akaidde Selefî'dirler. Hadisle ilgilenen bilginler de çoğunlukla Selef inancını benimsemişlerdir. Günümüzde dünya Müslümanlarının % 12'si Selefî'dirler. En yoğun oldukları ülkeler Suudi Arabistan, Küveyt ve Körfez ülkeleridir. Muhammed b. Abdilvehhâb'ın yolunu takip eden Vehhâbîler inanç alanında kendilerini Selefî olarak anarlar. Selefîler'in Kur'an ve hadislerin zahirine sıkı sıkıya bağlıklıları bugün de devam etmektedir. Bunun sonucu olarak Selefî çevrelerde kelâm, felsefe ve tasavvuf gibi alanlara ve bu alanlarda ortaya konulan yorum ve yaklaşımlara itibar edilmez.

87) Matüridilik hakkında bilgi verir misiniz?

Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Maturîdî'nin akaid sahasındaki görüşlerini benimseyenlerin oluşturduğu Matürîdîlik, Ehl-i Sünnet'in iki ana kelam mezhebinden biridir. Mezhebin kendisine nispet edildiği İmam Matürîdî, 852 yılında Semerkant'ın Matürid kasabasında dünyaya gelmiştir. Eserlerinde Ehl-i Sünnetin görüşlerini ayet ve hadislerin yanında akli delillerle de savunan Matüridî, Mutezile ve Şia'nın görüşlerini eleştirmiştir. 944 yılında doğduğu yer olan Semerkant'ta vefat etmiştir. İmam Matürîdî'nin fıkıhta Hanefî olmasından hareketle Matürîdîliğin, Hanefîliğin devamı olduğunu söyleyenler olmuştur. Bu görüşü savunanlar, İmam Matürîdî'nin Ebû Hanife'ye ait kelam konusundaki görüşleri açıklayıp geliştirmesinden yola çıkarlar. Bu konuda Hanefîliğin Matürîdîliğe etkisi olmuşsa da, İmam Matürîdî ve öğrencilerinin kelami meseleleri eserlerinde sistemli ve özgün bir biçimde ele almaları, Matürîdîliğe müstakil bir mezhep hüviyeti kazandırmıştır.

Matürîdîlik inanç konularını ele alırken ayet ve hadislerin yanında aklı da kullanması bakımından Selef'ten ayrılmaktadır. Ehl-i Sünnetin temel meselelerinde Eş'arîlik ile aynı görüşte olan Matürîdîlik, kulda başlı başına cüz'i bir iradenin varlığını kabul etmesi, Allah'ın kuldan gücünün yetmeyeceği şeyleri istemeyeceği, Allah'ın fiillerinin mutlaka bir hikmetinin bulunduğunun kabul edilmesi gibi meselelerde kendine has sonuçlara ulaşmıştır. Günümüzde fıkıhta Hanefî mezhebine bağlı olanlar ve genelde Türkler inanç konularında Matüridîdirler. Matürîdîlik, Türkiye, Balkanlar, Orta Asya, Çin, Hindistan, Pakistan ve Eritre'de yayılmıştır.

88) Eş'arîlik hakkında bilgi verir misiniz?

İnanç konularında Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail el-Eş'arî'nin görüşlerini benimseyenlerin oluşturduğu Eş'arîlik, Ehl-i Sünnetin itikadi bir mezhebidir. Mezhebin kendisine nispet edildiği İmam Eş'arî, 873 yılında Basra'da dünyaya gelmiştir. Kırk yaşına kadar Mutezile'ye bağlı olan İmam Eş'arî daha sonra bu mezhepten ayrılarak Eş'arîliği kurmuştur. İnanç konularında, daha önceden mensubu bulunduğu Mutezile ve diğer Ehl-i Sünnet harici mezheplerin görüşlerini Kur'an ve Sünnetin yanında aklı da kullanarak eleştiren İmam Eş'arî'nin kelam metodu, kendisinden sonra gelen mezhep mensubu âlimlerin de katkılarıyla geliştirilerek Eş'arîlik müstakil bir mezhep hüviyetine kavuşmuştur.

Eş'arîlik, inanç konularında tevile Matürîdîlikten daha fazla yer vermiştir. Ehl-i Sünnetin temel esaslarında Matürîdîlikle birleşen Eş'arîlik, kendilerine dini tebliğ ulaşmayan kişilerin Allah'ı bulmakla yükümlü olmamaları, iyi ve kötünün akılla değil dinin naslarıyla bilinebileceği gibi hususlarda kendine has görüşleri savunmuştur. Eş'arilik Malikîler başta olmak üzere, diğer fıkıh mezhep mensuplarınca da sınırlı oranda benimsenmiştir. Günümüzde bu mezhebin bağlıları Hicaz, Kuzey Afrika, Mısır, Irak, Suriye ve Endonezya'da varlığını devam ettirmektedir.

89) Mürcie hakkında bilgi verir misiniz?

Kelime olarak ümit verenler anlamına gelen Mürcie, Haricîlik ve Mutezile'nin aksine, büyük günah işleyenlerin imanları olduğu sürece, Allah'tan affedilmelerinin umulacağını savunmaktadır. Mürcie kişinin imanı olduktan sonra işlediği günahların onun imanına zarar vermeyeceğini, imanda artma ve eksilme olmayacağını ve Allah'ın vadinden dönmeyeceğini fakat tehdidinden dönebileceğini savunur. Günümüzde müstakil bir mezhep şeklinde mensubu bulunmayan Mürcie'nin savunduğu görüşler tarih kitaplarında bir yorum tarzı olarak karşımızda durmakta, birtakım çağdaş akımlarda da Mürcie'nin yorum tarzına benzer dinin ümit verici yönünün dikkate değer oranda ön plana çıkarılıp, tehdit içeren kısımlarının dile getirilmediği yaklaşımlara rastlanabilmektedir.

90) Hâricîlik hakkında bilgi verir misiniz?

Hz. Ali ile Muaviye arasında meydana gelen Sıffin savaşının ardından, Hz. Ali'nin halife seçim işini hakeme bırakmayı kabul etmesi dolayısıyla, büyük günah işlediğini ve dinden çıktığını iddia ederek, Hz. Ali'nin saflarından ayrılanların oluşturduğu Haricîlik, ayet ve hadislerin zahirine sıkı bağlılığıyla ve muhaliflerine karşı sert tutumlarıyla tanınmıştır. Haricîlik tarihi süreçte daha çok, kolayca kandırılabilen, düzenli bir yerleşik hayata sahip olmayan bedeviler arasında yayılmıştır. Haricîler ruhuna ulaşmadan çok fazla Kuran okumalarıyla ve ayetlerin zahirinden ayrılmamalarındaki aşırı tutumlarıyla bilinirler.

Haricîlikte devlet başkanını seçmek inananlar için zaruri bir vazife olmayıp, devletin başkansız da olabileceği fikri benimsenmiştir. Bu mezhebe göre, büyük günah sahibi devlet başkanına itaat caiz olmayıp, böyle bir devlet başkanının görevden alınması inananlar için bir görevdir. Haricîler, büyük günah işleyenlerin iman dairesinden çıktıkları için kafir olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu tür anlayışları ve buna bağlı olarak kontrolsüz birtakım tasarrufları sebebiyle Haricîler, İslam toplumunda anarşinin ilk tohumlarını atmışlardır.

Aşırı görüşleri ve tahammülsüz tutumlarıyla tarihte Müslüman toplum için birçok sıkıntılara yol açan Haricîlik, tek bir kolu haricinde günümüze ulaşamayıp görüşleri tarihin sayfalarında kalsa da, dini sahadaki bazı yorum tarzları ve muhataplarına karşı takındıkları dışlayıcı, tekfir edici ve öteleyici tavırları, bazı aşırı gruplarda varlığını sürdürebilmektedir. Günümüze ulaşabilen tek Haricî koluysa Ehl-i Sünnete çok yakın olan İbazîliktir.

91) Hanefi mezhebi hakkında bilgi verir misiniz?

Kurucusu Ebû Hanife'ye nisbetle anılan Hanefîlik günümüzde de en fazla bağlısı bulunan fıkıh mezhebidir. Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanife 80/699 yılında Kûfe'de dünyaya gelmiştir. Babası kumaş tüccarı olan Ebû Hanîfe bir taraftan baba mesleğini sürdürürken diğer yandan Kûfe'de birçok alimden ders alarak yetişmiştir. 18 yıl fıkıh dersi gördüğü Hammad b. Ebî Süleyman onun en önemli hocasıdır. Hocası Hammad'ın vefatından sonra Kûfe'de onun ders kürsüsüne oturmuştur. 30 yıl kadar süren ders halkasına katılan talebe sayısının 4000'i aştığı ve bunlardan en az 40 kadarının içtihad derecesine ulaştığı kabul edilmektedir.

Emeviler ve Abbasiler devrini yaşayan Ebû Hanîfe bu çalkantılı dönemlerde birçok sıkıntılara maruz kalmış, kendisine teklif edilen devlet görevlerini kabul etmemiştir. Kûfe'de derslerini sürdüren Ebû Hanîfe, halife Ebû Cafer el-Mansur tarafından aralarındaki anlaşmazlık sebebiyle hapse atılmıştır. Hapiste öldüğüne dair bilgiler nakledilmekle birlikte, sürgün hayatı yaşadığı Kûfe'deki evinde h. 150/767 yılında vefat etmiştir.

Birçok menakıb kitabında kendisinin sahabeden kimselerle görüştüğü ve tabiundan olduğu zikredilmektedir. Ebû Hanîfe künyesiyle ilgili olarak kaynaklarda daha çok, "Hanîfe"nin o zaman Irak'ta bir çeşit divit olduğu ve Ebû Hanîfe'nin yanında çoğu zaman divit taşıdığından dolayı bu künyeyle anıldığı zikredilir. Bunun yanında hanîfenin boyun eğen ve dini Allah'a özgüleyen anlamında "hanif" kelimesinin müennesi olduğu veya Ebû Hanîfenin Hanîfe isminde bir kızı olduğu rivayetleri de kaynaklarda geçmektedir. Ancak Ebû Hanîfe'nin kaynaklarda Hammad isimli oğlu haricinde kız veya erkek başka bir çocuğunun varlığından söz edilmez.

Ebû Hanife Abdullah İbn Mes'ud'dan kendisine kadar gelen dönemdeki Irak rey ekolüne mensup âlimlerin mirasını bir içtihat meclisi niteliğindeki ders halkalarında geliştirip sistematik hale getirerek daha sonra İslam âleminde bağlısı en fazla olacak fıkıh mezhebinin ilk temellerini atmıştır. Hanefî mezhebinde Ebû Hanife'nin ders halkalarında yetişen Ebû Yusuf, Muhammed ve Züfer gibi âlimlerin son derece önemli yeri vardır. Zira bu ilk nesil mezhep âlimleri kendisinden çok fazla kitabın naklolunmadığı Ebû Hanife'nin görüşlerini tedvin ederek, mezhebin görüşlerinin yazılmasında ve sistematik hale getirilmesinde büyük rol oynamışlardır.

İlk nesil âlimlerinin ve bunu takibeden bir iki asırlık zamandaki Tahâvî, Kerhî, Cessâs, Kudûrî ve Debûsî gibi alimlerin önemli katkılarıyla mezhep tam olarak oluşmuş ve İslam aleminin değişik yerlerinde görüşleri hızla yayılmıştır. Ebû Yusuf'un Abbasiler devrinde kadı'l-Kudat'lık makamında bulunması mezhebin resmi bir nitelik kazanmasına sebep olmuş, aynı şekilde İslam tarihindeki en uzun ömürlü devletlerden Osmanlı Devleti'nin de resmi mezhebinin Hanefî mezhebi olması mezhebin yayılmasına hizmet etmiştir.

Hanefî mezhebi meselelerin çözümünde nasların yanında reye de yer vermesi, böylece naslar ile rey arasında makul bir denge kurmaya çalışması, istihsan metoduna sıklıkla başvurması gibi özellikleriyle diğer mezheplerden ayrılmaktadır. Hanefî mezhebinde diğer mezheplerden farklı olarak mezhep kitaplarında, farazî fıkıh meselelerine de yer verilerek teorik fıkhın ve fıkıh biliminin metodolojisi olan fıkıh usûlünün gelişmesine büyük katkı sağlanmıştır.

Ana hatlarıyla ifade etmek gerekirse günümüzde Türkiye, Balkanlar, BosnaHersek, Ukrayna, Kırım, Azerbaycan, Kafkasya, Kazan, Ofa, Ural, Sibirya ve Türkistan Türkleri, Çin, Mançurya ve Japonya

Müslümanları, Afganistan, Horasan, Belûcistan, Siyam (Tayland), Hint, Keşmir, Pakistan ekseriyetle Hanefî'dir. Yemen, Hicaz, Mısır. Filistin, Cezayir ve Tunus'ta Hanefî'lerin sayısı oldukça az, Etiyopya, Suriye ve Irak'ta ise nispeten daha fazladır. (Geniş bilgi için TDV. İslam Ansiklopedisi'nin "Hanefî Mezhebi" maddesine bakılabilir.)

92) Şafiî mezhebi hakkında bilgi verir misiniz?

Kurucusu İmam Şafii'ye nisbetle anılan Şafiî mezhebi Hanefî mezhebinden sonra en fazla bağlısı olan fıkıh mezhebidir. Şafiî mezhebinin kurucusu İmam Şafiî Hicrî 150/767 yılında Gazze'de doğmuştur. Küçük yaşta babasını kaybeden İmam Şafiî devrinin değişik ilim merkezlerinde tahsil gördü. Rey ekolünün karşısında hadis ekolünün temsilcisi olan İmam Şafiî, İmam Malik, Ahmed b. Hanbel ve İmam Muhammed gibi birçok diğer mezhep imamlarıyla da görüşüp onlardan istifade etme imkânı bulmuştur.

İmam Şafiî ilk önce Bağdat'ta fıkhî görüşlerini ortaya koymuş ve bu görüşler Şafiî mezhebinde imamın eski görüşlerini ifade etmek için "eski mezhep" diye anılmıştır. Daha sonra Hicrî 200 yılında Mısır'a göç eden İmam Şafiî burada sonraları "yeni mezhep" diye anılacak görüşlerini ortaya koymuştur. İmam Şafiî ilk olarak fıkıh usulüne dair görüşlerini içeren er-Risale isimli eserini kaleme alarak fıkıhtaki usulünü ortaya koymuştur. İmam Şafiî'nin el-Hucce isimli eseri eski mezhebine ait görüşlerini, el-Ümm ise yeni mezhebine ait görüşlerini içermektedir. İmam Şafiî Hicrî 204 yılında Mısır'da vefat etmiş ve orada Karafe denilen yere defnedilmiştir.

Şafiî mezhebi hadis ve kıyasa meselelerin çözümünde büyük önem vermiştir. Hanefîlerin sıkça kullandığı istihsan ve Malikilerin kullandığı maslahat ilkesini işletmemiş ve bu iki delilin fıkhî meselelerin çözümünde kullanılmasına karşı çıkmıştır. Şafiî mezhebinde sahabe kavlinin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Başka bir delilin bulunmadığı yerde sahabe kavli de Şafiî mezhebinde delil olarak kabul edilmiştir.

Şafiî mezhebinin yayılmasında Eyyubîler'in ve yargıçların dört mezhebe göre atanmasını emretmekle beraber Şafiî mezhebine daha fazla önem veren Memluk sultanı Baybars'ın önemli katkıları olmuştur. Hanefî mezhebinden sonra en fazla bağlısı bulunan Şafiî mezhebi Mısır, Irak, Endonezya adaları, Suriye, Ürdün başta olmak üzere günümüzde Anadolu'nun doğusu, Kafkasya, Azerbaycan, Hindistan, Filistin, Seylan ve Malaya Müslümanlarının ekserisini teşkil etmektedir.

93) Malikî mezhebi hakkında bilgi verir misiniz?

Kurucusu İmam Malik'e nisbetle anılan Malikî mezhebi Medine merkezli ve Hicaz fıkhının sistematik bir hale getirilmesiyle ortaya çıkan fıkıh mezhebinin adıdır. Malikî mezhebinin kusucusu İmam Malik 93/711 yılında Medine'de doğmuş 179/795 yılında aynı şehirde vefat etmiştir. Medine'de döneminin seçkin âlimlerinden ders alan İmam Malik belli bir süre sonra Peygamber mescidinde dersler okutmaya başlamıştır.

Hayatı boyunca hep Medine'de kalan İmam Malik'in fıkhının yapısında bu şehrin çok önemli bir yeri vardır. O diğer mezheplerden ayrı olarak Medine halkının amelini hüküm çıkarmada bir delil olarak kullanır. Maliki mezhebinin oluşmasında İmam Malik'in Mescid-i nebi'de yaptığı derslerin büyük önemi bulunmaktadır. Derslerinde Ebû Hanife'nin ders halkasının aksine, öğrencileriyle meseleleri tartışma ve fikir alışverişinde bulunma yerine sadece bilgi verme anlatma metodunu uygulamıştır. Bu nedenle devrinde mezhep tam sistematik hale gelememiş, bunu öğrencileri yapmıştır. İmam Malik'in, ders halkalarında ve Muvatta'ında takip ettiği metoda göre gittikleri yerlerdeki fıkhî problemleri çözmeye çalışan talebeleri Malikî mezhebini sistematik bir hale getirip, mezhebin görüşlerini ve usulünü kaleme almışlardır. Maliki mezhebi hadislerin yanında, maslahatı, istihsanı ve istıshabı da fıkhî meseleleri çözerken dikkate almıştır.

Sahnun'un el-Müdevvene isimli eseri Malikî fıkhındaki en önemli eserdir. Zira Muvatta'yı bizzat İmam Malik kaleme almış olmasına rağmen bu kitap fıkıh sistematiğine göre kaleme alınmamıştır. Bu nedenle bütün fıkhî konuları içermemektedir. Ancak el-Müdevvene İmam Malik'in ve mezhebin önemli müçtehit alimlerinin fıkhî görüşlerini sistematik bir tarzda işlemektedir. Malikî mezhebi daha çok İmam Malik'in talebeleri vasıtasıyla Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs'te yayılmıştır. Bugün de Afrika'nın kuzeyi ve batısındaki Libya, Trablus, Tunus, Cezayir, Fas, Merakeş, Sudan ve Afrika

sahillerinin çoğunluğu Malikî olup, Irak, Suriye, Hicaz ve yukarı Mısır'da da bu mezhebin bağlıları bulunmaktadır.

94) Hanbelî mezhebi hakkında bilgi verir misiniz?

Kurucusu Ahmed b. Hanbel'e nisbet edilen Hanbelî mezhebi, diğer üç önemli fıkıh mezhebinin tarihi olarak sonuncusudur. Mezhebin kurucusu Ahmed b. Hanbel Hicrî 164/780 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiş 241/855 yılında doğduğu yer olan Bağdat'ta vefat etmiştir. Devrinin önemli alimlerinden ilim tahsil eden Ahmed b. Hanbel özellikle hadis ilmiyle meşgul olmuştur. Bu nedenle uzak yerlere hadis rivayeti için hadis yolculukları yapmıştır. Daha sonra bu yolculukların neticesinde ulaştığı rivayetleri meşhur kitabı Müsnedinde bir araya getirmiştir. İmam Şafiî'den uzun yıllar ders alan Ahmed b. Hanbel, Hanefî mezhebinin önemli müçtehitlerinden Ebû Yusuf'tan da istifade etme imkanı bulmuştur.

Hayatındaki önemli olaylardan bir tanesi de Hâlife Me'mûn'un ortaya attığı Kur'an'ın mahlûk olduğu fikrini savunmadığı gerekçesiyle işkenceye tabi tutulmasıdır. Fetva ve mezhebiyle ilgili usulü yazmaktan ziyade topladığı hadisleri yazmış ve mezhebinde de daha çok senedi sahihse hadislerle amel etmiştir. Yeri geldiğinde istihsanla da amel eden Hanbelîler sedd-i zerayi prensibini en fazla çalıştıran mezhep mensuplarıdır. Mezhebin gelişmesine Hanbelî fıkhının önemli âlimlerinden İbn-i Teymiyye'nin büyük katkısı olmuştur. Bugün Suudi Arabistan ve çeşitli körfez ülkelerinde Hanbelî mezhebi İbn-i Teymiyye tarafından yapılmış yorumu çerçevesinde yaşanmaktadır. Hanbelî mezhebi diğer üç önemli fıkıh mezhebinden sonra ortaya çıkmasının da tesiriyle bağlısı en az olan fıkıh mezhebidir. Bugün Suudi Arabistan başta olmak üzere Irak, Suriye, Filistin ve Mısır'da Hanbelî mezhebinin bağlıları bulunmaktadır.

95) Caferiyye mezhebi hakkında bilgi verir misiniz?

Şia'nın altıncı imamı Cafer es-Sadık'a nispetle anılan Caferiyye mezhebi, İsnaaşeriyye Şiasının fıkıh mezhebi olup İmamiyye olarak da anılır. Mezhebin kendisine nispet edildiği Cafer es-Sadık Hicri 80/699 veya 83/702 yılında Medine'de dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini babası ve dedesinden gören Cafer es-Sadık Sünni kaynaklarca da kendisinden saygıyla bahsedilen bir şahsiyettir. Cafer es-Sadık 148/765 yılında Medine'de vefat etmiştir.

Caferiyye mezhebinde dini meseleleri çözümleme noktasında izledikleri metoda göre birbirinden ayrılan Ahbârîler ve Usûlîler şeklinde iki temel eğilim görülür. Ahbârîler hüküm çıkarmada hadisleri temel alırlar ve Kur'an'ın da ancak bu hadisler çerçevesinde anlaşılabileceğini söylerler. Ahbârîler'e göre dört hadis kitabındaki hadisler tamamıyla sahih olup Hz. Peygamber (s.a.s.) ve masum imamların söz, fiil ve takrirlerini kesin biçimde ifade etmektedir. Bu dört kitap Küleynî'nin (ö. 329/940-41) el-Kâfî, İbn Bâbeveyh'in (ö. 381/991) Men lâ yahduruhü'l-fakîh, Ebû Ca'fer et-Tûsînin (ö. 460/1067) el-İstibsâr li mahtü-life mine'l-ahbâr ve Tehzîbü'l-ahkâm adlı eserleridir. Usûlîler'e göre ise bunların ve benzeri kitapların ihtiva ettikleri rivayetlerin tamamı sahih olmayıp, hükümleri çıkarmada Kitap, sünnet, icma ve akıl temel alınmalıdır. Ancak Şia'nın sünnet ve icma anlayışı Sünnî mezheplerden farklı olup Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanında masum imamların da söz, fiil ve takrirlerini içermekte ve sadece Ehl-i beytin rivayet ettiği hadisler sahih kabul edilmektedir.

İmamların masumiyeti gibi anlayışlarla Sünnî mezheplerden ayrılan Caferiyye mezhebi, yukarıda saydığımız usul anlayışındaki farklılıktan dolayı, furu meselelerde de Sünni fıkıh mezheplerinden farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Caferiyye mezhebi furu fıkhındaki hükümler itibariyle Sünnî fıkıh mezheplerine en yakın mezheplerden olmakla beraber; müt'a nikahını caiz görme, abdestte çıplak ayaklar üzerine meshi yeterli sayma, boşamada iki şahit zorunluluğu, beş vakit namazı üç vakitte cem ederek kılma, ölenin kişisel eşyalarının büyük oğluna verilmesi, yeryüzü sayılmayan şeyler üzerine secde edilmemesi gibi meselelerde Sünnî fıkıh mezheplerinden ayrılır. Caferilik İran'ın resmi mezhebi olup Caferiler ayrıca Irak, Azerbaycan, Bahreyn, Pakistan gibi ülkelerde varlıklarını sürdürmektedir. Türkiye'de Kars ve Iğdır illerimizle, buradan gelerek bazı kent merkezlerinde yaşayan Caferi vatandaşlarımız vardır.

96) Zeydiyye mezhebi hakkında bilgi verir misiniz?

Şia'nın dördüncü imamı Zeyd'e nisbetle anılan mezhep Ehl-i Sünnet'e çok yakıdır. Pek çok konuda hükümleri Hanefî mezhebiyle paralellik arzeder. Mezhebin kendisine nisbet edildiği Zeyd b. Ali Hicri

80/699 yılında Medine'de dünyaya gelmiştir. Medine'de hadis ve fıkıh başta olmak üzere devrinin önemli ilimlerini tahsil eden Zeyd b. Ali zamanındaki Şia'nın aşırı gruplarına karşı çıkmıştır.

Zeydiyye mezhebi İmam Zeyd'e nisbet edilen ve onun fıkhi görüşlerini bir araya getiren el-Mecmu isimli kitap ve yetiştirmiş olduğu talebeleri vasıtasıyla yayılmıştır. El-Mecmû fıkıh bablarına göre tertip edilmiş olup mezhep âlimlerince üzerine pek çok çalışmalar yapılmıştır.

İmamın içtihatlarından hareket edilerek Zeydiyye mezhebinin usul ve metodolojisi sonraki devir âlimlerince sistemleştirilmiştir. Hüküm çıkarmada esas aldıkları deliller, Kitâb, Sünnet, İcmâ', Kıyas, İstihsan ve Akıl'dır. Akıldan maksatları: Şer'î delillerde hükmü bulunmayan bir meselenin akıl yoluyla -iyi veya kötü, faydalı yahut da zararlı olduğuna hükmedilerek- çözüme bağlanmasıdır. Füruda Hanefî mezhebine çok yakınlık arzeden Zeydiyye mezhebinde içtihada büyük önem verilmiş, içtihat kapısının kapanması fikrine şiddetle karşı çıkılmıştır. Müt'a nikahını kabul etmeme gibi hususlarda diğer Şia fıkıh mezheplerinden ayrılırlar. Günümüzde Zeydiyye mezhebi mensupları ağırlıklı olarak Yemen'da yaşamaktadır.

97) İbâziyye mezhebi

Kurucusu olduğu kabul edilen Abdullah b. İbaz'a nisbetle isimlendirilen mezhep, Haricî gruplar içinde en mutedili olup bu akımın günümüze ulaşabilmiş tek koludur. Mezhebin mensuplarından bazıları İbazîye'yi Hariciye'nin bir kolu olarak kabul ederken diğer bir kısmı da buna karşı çıkmışlardır.

Her ne kadar İbaziyye mezhebi Abdullah b. İbaz'a nisbetle tanınsa da mezhebi asıl sistemleştiren şahıs Cabir b. Zeyd el-Ezdî'dir. Kelami görüşleriyle ön plana çıkan bu mezhep özellikle devletin adaletli bir nizama kavuşturulmasına ve Kur'an'ın öngördüğü esasların hayata tatbiki hususuna önem vermiştir.

İbaziyye mezhebi, Cabir b. Zeyd'in ve öğrencilerinin çalışmalarıyla İslam âleminin değişik yerlerine yayılmış, Ehl-i Sünnete yakın bir çizgide olmaları, Hariciler'in aşırılıklarını devam ettirmemeleri, kimi zaman diğer mezheplerden de yararlanma yoluna giderek olumsuz mezhep taassubundan uzak olmaları gibi sebeplerle tüm Sünni kaynaklarca Hariciler'in en ılımlı grubu olarak anılmış ve anılan sebeplerin de tesiriyle günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir.

İbaziyye mezhebi mensupları günümüzde başta Umman olmak üzere Hadramut, Zengibar, Libya, Tunus, Cezayir ve Batı Sahra'nın çeşitli yerlerinde varlıklarını sürdürmektedirler.

98) Dört hak mezhep kavramını açıklar mısınız? Hak mezhepler dört tane midir?

Gerek itikadî mezhepler gerekse fıkhî mezhepler din olmayıp dinin anlaşılma biçimleri başka bir ifadeyle yorumlardır.Bu ifade tarihi süreç içinde bağlıları artıp devam eden Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbelî mezheplerini nitelemek üzere kullanılmıştır. İlk dönemlerde Süfyan-ı Sevrî, Hasan-ı Basrî gibi farklı müçtehitlerin de kendilerine has mezhepleri bulunmaktaydı. Ancak zaman içinde bunların mensupları kalmamıştır. Diğer taraftan bazı İslam âlimleri kimi konularda kendilerine has farklı görüşleri bulunan Caferi, Zeydi, İbazî gibi fıkıh mezheplerinin de "Hak" kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Esasen Kur'an-ı Kerim'de; *"Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da Müslüman diye isimlendirdi."* (Hac, 22/78) buyrularak Hz. Âdem'den kıyamete kadar ilahi esaslara göre hayatlarını tanzim edenlerin, dinin yorumunda farklı mezhep, meşrep ve anlayışlara sahip olsalar da Müslümanlık ortak paydasında bir araya geldikleri, bir başka ayette de tüm Müslümanların kardeş olduğu (Hucurat, 49/10) açıkça belirtilmiştir.

99) Bir kişi hiçbir mezhebe bağlanmadan dini hayatını yaşayabilir mi? Fıkhî mezheplerden birine bağlanmak gerekli midir?

Fıkıh mezhepleri dinin amelî boyutunun detayı ile ilgili konularda tarihi süreç içinde ortaya çıkmış anlayış ve yorumlardır. Ama aynı zamanda kolaylıktır. Teorik olarak bir kişi hiçbir mezhebe bağlı kalmadan, ya kendi araştırmasıyla veya mezhep ayrımı gözetmeden dilediği âlime meselesini sorarak dini hayatını yaşayabilir, ancak böyle bir yol izlemenin bazı zorlukları da beraberinde getireceği aşikârdır.

Her şeyden önce, fıkhî konularda, özellikle detaya ilişkin meselelerde, bir kimsenin "kendi araştırmasıyla" karara varabilmesi için Kur'an-ı Kerim ve hadisleri çok iyi bilmesi gerekir. Bunun

kolay bir şey olmadığını teslim etmek gerekir. “Bir âlime sorma” hususuna gelince bunun da birtakım zorlukları bulunmaktadır. İnsan her zaman her hususta soru soracağı âlimi bulamayabilir yahut aynı meselede farklı âlimlerin değişik ve çelişkili cevaplarıyla karşılaşabilir. Oysa bir mezhebe bağlandığında o mezhebin âlimlerinin uzun ve samimi gayretleriyle ortaya konulan içtihatları büyük bir kolaylık teşkil edecektir. Sonuç olarak muayyen bir fıkıh mezhebine bağlanmak dinî bir zorunluluk olmayıp, kişinin dinî hayatını yaşarken kolaylık ve kendi içinde tutarlılık arzusunun doğal bir sonucudur.

100) Bir kimse bazı meselelerde başka bir mezhebin görüşüne göre amel edebilir mi?

Bir kimsenin belli bir mezhebe bağlanması dini bir gereklilik olmayıp, kişiye amelî hayatında kolaylık sağlayan bir yoldur. Bu anlamda mezhepler ayet ve hadisler göz önünde bulundurularak orya çıkmış yorumlardır. “Hak kabul edilen” bu yorumların hepsi saygıdeğerdir, hepsi “Allah’ın rızasını” temel alan içtihatlar bütünüdür. Bu çerçevede bir fıkıh mezhebinin bağlısı kendi mezhebindeki bir görüşü uyguladığı zaman sıkıntı yaşayacak ve zorluk çekecekse, o sıkıntı ve zorluğu aşmak için, başka bir fıkıh mezhebinin hükmünü taklit edebilir, bunda mahzur yoktur. Ancak başka mezheplerin hükümlerini taklit ederken, bir zaruret olmaksızın, keyfî olarak diğer mezheplerin sadece kolay hükümlerini almak ve mezheplerin görüşlerini sonuçta hiçbir fıkıh mezhebine uygun olmayacak bir biçimde birleştirmek yani telfik samimi kulluk duygusuyla bağdaşmayacağı için uygun görülmemiştir.

101) Mezhep değiştirmek caiz midir?

Müslümanlar asırlar boyu, dini hayatlarında çelişmezlik ve iç dünyalarında tutarlılık sağlamak için belli bir mezhebe bağlanmışlardır. Kişilerin muayyen bir fıkıh mezhebine bağlanması, anne babalarının mezhebi, yaşadıkları çevrenin tesiri ve aldıkları din eğitimiyle yakından alakalıdır.

Mezhepler dinin kendisi olmayıp, dinin yetkin müçtehit âlimlerce yapılmış sistematik birer yorumudur. Kişi sosyal çevresinin değişmesi, evlenme ve benzeri sebeplerle dini hayatında, mensubu bulunduğu mezhebinden dolayı bir takım zorluklarla karşılaşabilir. Böyle durumlarda veya hiç böyle bir durum olmasa dahi bir mezhepten diğerine geçilebilir. Bunun için yapılması gerekli olan özel bir işlem bulunmamaktadır. Kişi geçmek istediği mezhebin hükümlerini öğrenip uygulamak suretiyle mezhebini değiştirmiş olur. Ancak mezhep değiştirmek isteyen şahsın bu kararını verirken iyice düşünmesi, şimdiye kadar bağlandığı mezhebin hükümlerini birden bırakmanın, psikolojisi ve iç dünyasında meydana getirebileceği olumsuzlukları göz ardı etmemesi uygun olur.

102) Eşlerin farklı fıkhî mezheplere mensup olması evliliğe engel teşkil eder mi?

Evlilik “karı koca arasında birlikte yaşama hakkı tanıyan, taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir akittir.” Evliliğin taraflar, icap ve kabul, şahitler, mehir gibi birçok kendine özgü unsur ve şartları bulunmaktadır. Bu gibi şartlarda bir eksiklik yoksa mezhep farklılığı evlenmeye mani değildir. İki farklı mezhepteki insan evlenebilir ve evlilik hayatı boyunca farklı mezheplere bağlı olarak evliliklerine devam edebilirler. Ancak evlilik hayatı ölüme kadar devam eden bir birliktelik ve hayatı paylaşma olduğu için eşlerden biri, dini bir zorunluluk olmamakla beraber, aile hayatında daha uyumlu olmak ve mezhep farklılığından kaynaklanan birtakım problemleri aşmak için diğerinin mezhebine geçebilir.

103) Telfik nedir, caiz midir?

Telfik sözlükte, bir kumaş parçasını diğerine yapıştırmak manasına gelir. Terim olarak ise iki veya daha fazla mezhebin birbirine zıt olan hükümlerini belirli bir fıkhî hadisede bir araya getirme ve o hükümlerden birleşik bir suret meydana getirmektir. Telfik, sonuçta ulaşılan hükmün icmaya aykırı olup olmamasına göre ikiye ayrılmaktadır. İcmaya aykırı olan telfikte ulaşılan sonuç hiçbir fıkıh mezhebinde bulunmayan bir sonuca kişiyi ulaştırmaktadır ki bu çeşit telfik caiz değildir.

Örneğin Hanefî mezhebinde bâliğa olan bir kadın ile nikah akdinin sıhhatinde, velisinin izni şart değil iken diğer mezheplerde nikah akdinin sahih olabilmesi için velisinin izni şarttır. Mâlikî mezhebinde akit esnasında şahitlerin hazır bulunması şart değil iken diğer mezheplerde şarttır. Şâfiî mezhebinde nikah esnasında mehrin tesmiyesi şart değil iken Mâlikî mezhebinde şarttır. Bir erkek ile bir kadın bu üç mezhebin kendi işlerine gelen hükümlerini alarak, velinin izni olmaksızın, şahitsiz ve mehir

belirtilmeden nikah akdi yapacak olsalar, bu üç mezhebin birbirine zıt olan hükümlerini bir akitte cem' etmiş olurlarsa icmaya muhalif olan telfik meydana gelmiş olur.

Ancak telfikle ulaşılan sonuç fıkıh mezheplerinden birinin görüşüyle uyuşuyorsa bu çeşit telfiğin caiz olup olmaması noktasında fikir birliği yoktur. Örneğin Mâlikî mezhebinde abdestin sıhhati için "delk", yani uzuvların ovulması gereklidir. Şâfiî mezhebinde ise bu gerekli değildir. Fakat Şâfiî mezhebinde şehvetsiz dahi olsa bir kadına dokunmakla abdest bozulurken Mâlikî mezhebinde bozulmaz. Şu halde bir kimse bu iki mezhebin birbirlerine zıt olan hükümlerini alsa, yani uzuvlarını ovalamadan abdest alıp şehvetsiz olarak bir kadına dokunsa ve bu abdest ile namaz kılsa kıldığı bu namaz her iki mezhebe göre de abdestsiz kılınmış olur. Fakat bununla beraber kılmış olduğu bu namaz Hanefî mezhebine göre sahihtir. Çünkü Hanefî mezhebinde abdest alırken abdest azalarını ovalamak farz olmadığı gibi, bir kadına dokunmakla da abdest bozulmaz. Bundan anlaşıldığına göre meydana gelmiş bu amel, üçüncü bir mezhebe göre sahih olduğundan icmaya muhalif olmamaktadır.

104) Farklı mezhepten olan imamın arkasında kılınan namaz geçerli midir?

Herhangi bir fıkıh mezhebine bağlı olan kişi, başka mezhepten olan bir imamın arkasında namazını kılabilir. İmamla cemaat arasındaki mezhep farkı, namazın sıhhatine engel teşkil etmez. İmama uyan kişi de imamın, kendi mezhebindeki namaz için gerekli şartları yerine getirip getirmediğini araştırmakla sorumlu değildir. Ancak imama uyan kişi imamın kendi mezhebine göre abdesti olmadığını kesin olarak biliyorsa Hanefî ve Şafiî mezhebine göre bu kişinin o imama uyarak kılacağı namaz sahih olmaz. Örneğin burnu kanadığı halde abdest almadan namaz kıldıran bir Şafiî'nin arkasında Hanefî mezhebinden birinin kıldığı namaz geçerli değildir.

Malikî ve Hanbelî mezhebine göreyse imamın namazı kendi mezhebine göre sahih oluyorsa, imama uyan kişinin mezhebine göre sahih olmasa dahi, ona uyan kişinin namazı geçerlidir. Zira onlara göre önemli olan imamın namazının kendi mezhebine göre sahih olmasıdır. Örneğin Malikî veya Hanbelî birisinin, başının tamamını mesh etmemiş dahi olsa bir Hanefî veya Şafiî imamın arkasında kıldığı namaz geçerlidir.

105) Bir kimsenin diğer mezheplerdeki hükümleri de dikkate alarak hareket etmesinin (müraâtü'l-hilâf) hükmü nedir?

İslam fıkhında müçtehitler, hüküm çıkarmada kullandıkları metot ve usullerinin farklı olmasından dolayı aynı meselede farklı sonuçlara ulaşabilmişlerdir. Örneğin vücuttan kan çıkması Hanefî mezhebine göre abdesti bozduğu halde Şafiî mezhebinde yerleşik olan görüşe göre bu durum abdeste zarar vermemektedir. Bu gibi durumlarda kişinin bağlısı olmadığı diğer fıkıh mezhebinin hükümlerini de dikkate alarak hareket etmesi, bir kısım İslam âlimince müstehap, yani yapılması dinen güzel bir hareket olarak görülmüştür.

Şafiî ve Hanefî mezhebine göre cemaatle namaz kılan bir kişinin namazının sahih olabilmesi için imamın namazının kendi mezheplerine göre geçerli olması şartı arandığından, Hanefî ve Şafiî mezhebine mensup kişilere namaz kıldıran imamların, namazı ve abdesti bozan hususlarda bu mezheplerin hükümlerini de dikkate almaları uygun olur.

106) Caferiyye mezhebinin ehl-i sünnetten ayrıldığı temel fıkhî hükümler nelerdir?

Caferiyye ile Ehl-i Sünnet fıkıh mezhepleri arasında, deliller ve delillerden hüküm çıkarma metodundaki bazı farklılıklar, değişik amelî-fıkhî hükümlere ulaşılmasına sebep olmuştur. Caferiyye mezhebinde hükümlere ulaşmada kaynak olarak kullanılan sünnet malzemesinin Sünnilerden farklı olup, masum kabul edilen imamların hadislerinin de kaynak değeri taşıması, icma anlayışındaki farklılık, kıyasın delil olarak kabul edilmemesi ve akıl delili gibi usul konularındaki ayrılıklar, füruda farklı sonuçlara varılması sonucunu doğurmuştur.

Ehl-i Sünnetle, Caferiyye arasında cidii yakınlıklar görülmektedir. Caferî alim M. Cevad Mağniye el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-hamse isimli eserinde Caferiyye mezhebinin fıkhî görüşlerinin genellikle dört ana Sünnî mezhepten biriyle örtüştüğüne dikkat çekmiştir. Caferiyye mezhebinin Ehli sünnet fıkıh mezheplerinden ayrıldığı temel fıkhî meseleler şu şekilde sayılabilir:

1- Abdestte ayakların üst kısmını bileklere kadar mesh etmek abdestin farzlarındandır. Abdestte ayakları yıkamak caiz olmadığı gibi mestler üzerine yapılan meshde geçerli değildir. 2- Daha yıkanmamış ve soğumuş ölüye dokunmak gusül abdesti almayı gerektirir. 3- Secde sadece yeryüzü cinsinden olan şeylerle, yerin bitirdiği ancak yenmeyen şeylerin üzerine yapılabilir. Yenilen ve giyilen şeylerle, altın, gümüş, akik, firuze gibi şeylerin üzerine secde edilmez. 4-Ezanda "Hayye ale'l-felâh"tan sonra "Hayye ale'l-hayri'l-amel" cümlesinin eklenmesi gereklidir; zira bu ezanın bir parçasıdır. "Eşhedü enne Aliyyen Veliyyullah" cümlesi ise ezan metninin parçası olmamakla birlikte, şehadet cümlelerinden sonra okunması müstehaptır. 5- Namazda kasıtlı olarak elleri bağlamak namazı bozar. 6- Para ve sikke halinde basılmamış altın ve gümüş zekata tabi değildir. 7- Ticaret mallarından elde edilen kârdan humus (kazancın beşte biri) verilir. 8- Müt'a nikahı caizdir. 9- Erkek, hanımının halası veya teyzesini rızalarını almak koşuluyla aynı nikahta bir araya getirebilir. 10- İki şahit huzurunda yapılmayan boşamalar geçerli değildir

107) Müt'a nikahı hakkında bilgi verir misiniz?

Kelime manası olarak faydalanma anlamına gelen müt'a, fıkıh terimi olarak, bir erkekle bir bayanın akit esnasında belirlenen bir mehir karşılığında, geçici süreyle evlenmesidir. Müt'a nikahının İslam'ın ilk yıllarında meşru olduğu, ancak daha sonra Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bunu kesin olarak yasakladığı bilinmektedir (Buharî, Nikah, 31, Müslim, Nikah, 30).

Caferiyye mezhebine göre müt'a Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından değil Hz. Ömer tarafından yasaklanmıştır. O nedenle müt'a günümüzde de geçerli bir nikah türüdür. Caferiyye müt'anın caiz oluşuyla ilgili olarak *"Onlardan (nikahlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine ücretlerini/mehirlerini verin."* (Nisa24) ayetini delil olarak sunmaktadır. Genel Müslüman çoğunluğa mensup alimlere göre ise, söz konusu ayetteki "ücret" tabiri "mehir" anlamına gelmektedir. Ayrıca, yukarıda belirtildiği üzere, bu nikah türü Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından yasaklandığı muhakkaktır. Diğer taraftan, Kurân'da bir mümin erkek için beraber olmasında sakıca bulunmayan kadınlar olarak "eşler ve cariyeler" sayılıp bunun dışında bir şıkka yer verilmemesi (Mü'minûn, 23/36) müta nikahının geçerli olamadığını göstermektedir.

Sonuç olarak aileye büyük önem veren, kadını koruyup gözeten İslam dininin nikahta hedeflediği süreklilik, gelecek nesillere sıcak bir aile ortamında ve ana babanın gözetiminde yetişme imkanı sağlamak gibi birçok hikmetleri devre dışı bırakan, diğer taraftan uygulamada birçok istismara kapı aralayan müt'anın yasaklanmasının çok yerinde olduğu açıktır. Konuyla ilgili geniş bilgi için TDV İslam Ansiklopedisi "Müt'a" maddesine müracaat edilebilir.

108) Humus hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte beşte bir anlamına gelen humus, fıkıh terimi olarak ganimetlerden ve ganimet hükmündeki mallardan alınan beşte birlik paydır. Enfal suresinin 41. ayetinde ganimet olarak ele geçen malların beşte birinin (humusunun) aynı ayette zikredilen sınıflara verilmesi emredilmiştir.

Caferiyye mezhebi humusun ayette belirtilen çerçevesini genişleterek, konuyu fıkıh kitaplarında zekattan sonra ayrı bir başlık altında incelemiştir. Adı geçen mezhebe göre ticaret, ziraat ve mesleğin icrası neticesinde elde edilen kârdan sene sonunda, kişinin kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu ev halkının ihtiyaçları çıkarıldıktan sonra humus verilmesi gerekir (Allâme Hillî, Muhtasarü'n-nafi', 87).

Genel Müslüman çoğunluğa bağlı alimler ise humustan söz eden ayetin ganimetlerle ilgili olduğunun gayet açık bir nitelik taşıdığını, ticaret vb. kârları kapsamadığını, ticari gelirlere ise zekat ve fıtranın terettüp ettiğini belirtmişlerdir.

109) Vehhâbîlik hakkında bilgi verir misiniz?

On sekizinci asırda Muhammed b. Abdilvehhab'ın görüşleri etrafında oluşan dinî-siyasî içerikli bir akım olan Vehhabîlik, günümüzde Suudi Arabistan'ın resmî mezhebidir. Muhammed b. Abdilvehhab Riyad yakınında Uyeyne'de dünyaya gelmiş, babasından bir müddet ilim tahsil ettikten sonra Mekke ve Medine'ye gitmiştir. Burada İbni Teymiyye'nin fikirlerinden etkilenen İbn Abdilvehhab, Basra'ya geçerek dinin bizzat ana kaynaklarından öğrenilmesi gerektiğini savunmuştur.

Riyad çevrelerinde''emr bi'l-ma'ruf nehy ani'l-münker'' hareketini başlatan Abdülvehhab, ilk dönemler yerel bazı tepkilerle karşılaşsa da bölgenin nüfuzlu kabilelerinden Suudilerle anlaşarak bu ailenin himayesinde görüşlerini yaymaya başlamıştır.

İbn Abdilvehhab görüşlerini içeren Kitabu't-Tevhid'de Müslümanların birçok noktada şirke düştüğünü savunmuş, onları içine düştüklerini iddia ettiği şirkten kurtarmaya çalışmıştır. İbn Abdilvehhab'a göre tevhit sadece dil ve kalp ile değil yapılan davranışlar yoluyla da ortaya konmalıdır. O nedenle türbe ziyaretleri, tarikatlar, şefaat gibi konularda Müslümanların büyük çoğunluğunu dışlayıcı bir tavır takınan İbn Abdilvehhab, her türlü yolla onları tevhide daveti mezhebinin şiarı olarak benimsemiştir. Bu tutumu diğer Müslümanların tepkisine yol açmıştır.

Bidat anlayışının sınırlarını çok fazla genişleten Vehhabilik, türbe ve mezar ziyaretleri, şefaat ve tevessül gibi konuları bidat ve şirk dairesine sokarak, muhaliflerinin tevhitten uzaklaştığını iddia etmiştir. Ayrıca bu gibi kimselerle kuvvet kullanılarak mücadele fikrini savunan Vehhabiliği, nüfuzlarını genişletmek için kullanan Suud ailesi, Hicaz ve Necid bölgesi Araplarını Muhammed b. Abdülvehhab'ın fikirleri etrafında toplayarak Osmanlılara başkaldırmış, uzun süren mücadeleler ve batılı güçlerin de desteğiyle bugünkü Suudi Arabistan devletini kurmuştur. Günümüzde mensupları en fazla Suudi Arabistan'da bulunan Vehhabilik, münferit olarak diğer İslam ülkelerinde de kendine taraftar bulabilmektedir.

110) Kadıyânîlik/Ahmedîlik hakkında bilgi verir misiniz?

Kadıyânîlik, on dokuzuncu asırda Mirza Gulam Ahmed'in fikirleri etrafında Hindistan'da oluşup, ardından Avrupa'nın değişik yerlerinde kendine taraftar bulan çağdaş bir dini akımdır. Mensuplarının Ahmedîye ismini benimsemesine rağmen, hareket, kurucusunun doğduğu yere nispetle Kadıyanîlik şeklinde meşhur olmuştur. Hayatı incelendiğinde istikrarlı bir görüntü vermekten uzak olan Mirza Gulam'ın çocukluk yılları, Kadiyan'da geçmiştir. İlk dönemlerde İngiliz ve Hinduları eleştiren yazılar kaleme alan Gulam Ahmed daha sonraları, İngilizlere karşı silahlı mücadelenin gereksizliğini ve cihadın savaş yoluyla değil fikir mücadelesi şeklinde gerçekleştirilmesini savunmuştur.

İlk başlarda Ehl-i Sünnetin temel inançlarının dışına çıkan fikirler ileri sürmekten sakınan Gulam Ahmed, aşamalı olarak önce kendisinin, müceddid, ardından mehdi, ardından gölge Peygamber, daha sonra Müslümanlar için mehdi diğer din mensupları için Mesih olduğunu iddia etmiştir. İçinde bulunduğu şartlara göre söylemlerini değiştiren ve bulunduğu durumdan istifade etmeyi amaçlayan Gulam Ahmet, 1908 yılında vefat etmiştir.

Hareket, Gulam Ahmed'den sonra Kadıyan Kolu ve Lahor Kolu şeklinde ikiye ayrılmıştır. Daha katı görüşlere sahip olan Kadıyan Kolu, Gulam Ahmed'in Peygamberliğini savunduğu için Müslüman âlimler tarafından İslam dışı olarak görülmüştür. Nisbeten ılımlı görüşlere sahip olan Lahor Kolu ise Gulam Ahmed'in Peygamber değil, müceddid olduğunu ileri sürdüğü için İslam dairesi dışında değerlendirilmemiştir. Müslüman yazarlar hareketin İngilizler tarafından kurulduğunu ve desteklendiğini ifade etmişlerdir Avrupa'da güçlü teşkilatlar kuran hareket, İngiltere, Hollanda, Almanya, Danimarka, İspanya, Güney Amerika, ABD, Asya ve Pasifik Adaları ve Afrika'da da bürolar açmıştır.

111) İsmailîlik hakkında bilgi verir misiniz?

İmametin Ca'fer es-Sadık'tan sonra, daha önce ölen oğlu İsmail'e geçtiğine inananların oluşturduğu Şia'nın aşırı bir kolu olan İsmaililik, günümüze Nizâriye ve Müsta'liye isimli kollar vasıtasıyla ulaşmıştır. İsmailiye'nin on birinci imamı Ubeydullah el-Mehdi, 909 yılında Kuzey Afrika'da Fatımî devletini kurmuş ve bu devlet daha sonra Kahire'yi başşehir yapmıştır. Böylece İsmailîlik, arkasına aldığı siyasi gücün de etkisiyle geniş kitlelere yayılma imkanı bulmuştur. Altıncı Fatımî halifesi Hakim b. Emrillah'ın ilahlığını ilan ederek, Dürzîler'in İsmailîlik'ten ayrılmasından sonra, ikinci ciddi ve günümüze kadar sürecek olan bölünmeyse halife Mustansır'ın ölümünün ardından gerçekleşti. İmametin Mustansır'ın oğullarından Nizar'a geçtiğini savunanlar Nizariye (Doğu İsmailileri) kolunu, Ahmed el-Müsta'liye geçtiğini savunanlar ise Müsta'liye (Batı İsmailileri) kolunu oluşturdular.

Nizariye Hasan Sabbah'ın da katkılarıyla İran civarlarında yayılmış, Müsta'liye ise Fatımî Devleti yıkılana kadar Mısır'da varlığını sürdürmüş, ardından Yemen'e, oradan da Hindistan'a geçmiştir.

Genel olarak İslam'ın emirlerini, eski din ve felsefelerin de etkisinde kalarak uzak yorumlarla yorumlayan İsmailiye'nin kolları, bu nedenle Batıniyye olarak da isimlendirilmiştir.

İmamın emrettiği durumlarda cihadı farz olarak kabul eden bu gruplar, yıllarca İslam muhitlerinde terör estirmiş, çoğu zaman İslam devletinin düşmanlarınca bu gruplar yönlendirilerek Müslüman toplum huzursuz edilmiş, İslam devleti zayıf düşürülmeye çalışılmıştır. İsmailîliğin kollarında namaz, oruç, hac ve zekat, ayet ve hadislerin zahirinin haricinde tamamen batınî yorumlarla asıl şeklinden uzaklaştırılmıştır. Günümüzde Hindistan, Pakistan, İran ve Orta Asya'da Nizarî ve Musta'li kollarına mensup onbeş milyon civarında İsmailî olduğu tahmin edilmektedir.

112) Dürzîlik hakkında bilgi verir misiniz?

Altıncı Fatımî halifesi Hâkim b. Emrillah'ın uluhiyetini öne sürerek İsmaililik'ten ayrılan, birçok kültür ve dinlerden öğelerin içerisinde yer bulduğu İslam dışı bir mezhep olan Dürzilik, Hamza b. Ali ez-Zevzeî'nin öncülüğünde 1071 yılından itibaren kurulmuştur.

Dürzîlik inancına göre mezhep mensupları ibadet etmekle mükellef olmayıp, bu İslam dışı inanış, Hakim b. Emrillah'ın ulûhiyetini kabul etmek, Hamza b. Ali ve onun yardımcılarının bu sistemdeki yerlerine saygı duymak ve farz kılınan yedi vasiyete bağlı kalmak gibi esaslara dayanmaktadır. Ahiret inancını inkar eden Dürziliğin, tarihte varlığından bahsedilen kutsal metinleri bilim dünyasının eline geçmiştir. Dürzi inancında, Hakim'in bir gün tekrar dünyaya döneceği ve dünyayı ıslah edeceği inancı bulunmakta olup, Hakim'in gaybetinden sonra mezhebe giriş ve çıkışlar tamamen sona ermiş, böylece Dürzîlik kapalı bir mezhep hüviyeti kazanmıştır.

Haçlı seferleri esnasında Hristiyanları destekleyen Dürzîler Müslümanların tepkisini çekmiştir. Günümüzde Suriye, Lübnan ve Filistin bölgesinde olmak üzere yarım milyon civarında Dürzî bulunmaktadır.

113) Bâbîlik ve Bahâîlik hakkında bilgi verir misiniz?

Bâbîlik Mirza Ali Muhammed tarafından 1844 yılında kurulmuştur. Mirza Ali 1819 yılında Şiraz'da dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta babasını kaybeden Mirza, dayısı tarafından çocukken bazı normal olmayan davranışlarından şifa bulması için Kerbelâ'ya gönderilmiştir. Burada bulunduğu esnada aşırı batınî yorumlara sahip Kazım er-Reştî'den etkilenen Mirza, 1844 yılında Mehdi'ye açılan kapı anlamında "bab" olduğunu ilan etmiştir. İran'ın çeşitli bölgelerinde görüşlerini yaymaya çalışan Mirza Ali, İran'lı yetkililerce hareketleri sakıncalı bulunarak 1850'de öldürülmüştür.

Mirza Ali, görüşlerini kendi yazdığı ve kutsal olarak sunduğu el-Beyan'da ortaya koymuştur. Ona göre Hz. Peygamber (s.a.s.)'in risaletinin ve Kur'an'ın hükmü sona ermiş, Kur'an'ın yerini vahiy ürünü olduğunu iddia ettiği el-Beyan almıştır. Ayrıca bu mezhepte 19 sayısı kutsal sayılarak bu sayı üzerine birçok hükümler bina edilmiş, İslam'daki birçok hükümler kaldırılmış veya değiştirilmiştir. Mirza Ali Muhammed'in ölümünden sonra taraftarlarından bazıları onun görüşlerini devam ettirmişlerdir. Bahailîğin kurucusu Mirza Hüseyin Ali Nuri de onlardan biri olarak hareket ederken, 1863 yılında Bâb Mirza Ali Muhammed'in müjdelediği mehdinin kendisi olduğunu ilan etmiş ve etrafında taraftar toplamaya başlamış, böylece Bahaîlik ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar sürgün hayatı yaşayan Hüseyin Ali, 1892 yılında Akka'da ölmüştür.

Bahâilik'te Mirza Ali Hüseyin'in kaleme aldığı ve ilahi vahiy ürünü iddia ettiği el-Îkan, el-Akdes ve birçok risale kutsal kabul edilir. Bu kitaplar birçok batınî tevillerle dolu olup, İslam'ın birçok itikadî-amelî hükümlerini değiştirmiş veya ortadan kaldırmıştır. Bahâilik ve Bâbilik inancına göre Allah'ın varlığı idrak edilemez. İnsanlar ancak Allah'ın yansıması ve tezahürü mahiyetindeki Peygamberler vasıtasıyla Allah'ı kavrarlar. Peygamberlere bu şekilde ilahî bir vasıf isnat eden bu anlayış, kıyameti ve ahireti de inkar etmektedir. On dokuz motifinin sıkça işlendiği, İslam'daki ibadetlerden esinlenen yeni ibadet anlayışları geliştiren Bahaîlik ve Babîlik sonuç itibariyle İslam dışı müstakil bir mezhep veya din hüviyeti taşımaktadır. Günümüzde İran başta olmak üzere, Pakistan, Avrupa ve Amerika'da Bahâiler'in varlığı bilinmektedir.

114) Alevlik nedir?

Alevilik, X. yüzyıldan itibaren, İslam'ı kabul etmeye başlayan göçebe ve yarı göçebe oymakların, bu yeni dinle birlikte önceki inanç ve geleneklerini bir biçimde bağdaştırdıkları, sonraki dönemde bünyeye bazı Hurufî ve Şiî unsurların katıldığı; "Hak-Muhammed-Ali" anlayışına dayalı, yol mensubunun, dört kapı-kırk makam ile "insan-ı kamil" olacağını benimseyen; batınî, tasavvufî özellikleri öne çıkan sosyokültürel bir yapıdır. Bu yapının temel kaynakları olan erkânnameler, özellikle Buyruk, deyiş ve nefesler ile velayetnamelerde İslâm üst kimliğine olumlu göndermeler yapılmıştır. Allah inancı kimi zaman vahdet-i vücûd, kimi zaman vahdet-i mevcut anlayışına dayalı olarak kabul edilmiş; âlemin, Âdem'in, insanın en büyük Tanrı tecellisi olduğuna inanılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Peygamberliği genel olarak benimsenmiş, onun "ehli beyt"ine özel bir sevgi beslenmiştir. Hz. Ali ise "şâh-ı velayet" olarak anılmıştır. Kur'an-ı Kerim'e "kelâm-ı kadim" olarak saygı duyulmuştur. Meleklerin varlığı, ilahî kitaplar ve ahiret inancı yine belli esneklikte, çoğunlukla kabul edilmiştir. Aynı esneklik temel İslamî ibadetlerde, daha geniş ölçekte kendisini göstermiş, çoğunlukla erkân bu ibadetlerin yerine konulmuş, bazı dönemlerde ve bölgelerde ise, sayıları sınırlı da olsa erkânla birlikte bu ibadetleri yerine getirenler olmuştur. Temel erkânı teşkil eden "cem"lerde on iki hizmet yerine getirilmiş, taliplerin mürşidin rehberliğinde, dört kapı (şeriat, tarikat, marifet, hakikat) ile her birinin on makamından yani kırk makamdan geçerek "Hak'ka ulaşacağına inanılmıştır. Ayrıca temel ahlak ilkeleri "eline-beline-diline" dikkat etmek olarak formüle edilmiştir. (Bu konuda daha geniş bilgi için Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin "Bektaşilik" (V, 373-379) ve "Kızılbaşlık" (XXV, 546-557) maddelerine bakılabilir).

115) Mehdilik hakkında bilgi verir misiniz?

Mehdi kelimesi sözlükte "hidayete ermiş" kimse demektir. Istılahta ise dünyada fesat ve bozgunculuğun hüküm sürdüğü esnada ortaya çıkıp insanları hidayete erdireceğine inanılan kimse anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'de mehdilik kavramıyla ilgili her hangi bir ayet bulunmamaktadır. İki temel hadis kaynaklarından Buhari ve Müslim'in Sahih'lerinde de yine açık bir rivayetle karşılaşılmamaktadır. Bu bakımdan yaygın İslamî anlayışa mensup kelâm âlimlerinin eserlerinde mehdilik ile ilgili açıklamalardan söz edilmemektedir. Ancak Tirmizî, İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'un Sünen'leri ile Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Mehdi'nin geleceği, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in soyundan olacağı, adının Peygamber'in adı ile aynı olacağı ile bazı fizik özelliklerine dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır. İslam alimleri özellikle Selefî alimler bu hadisleri sahih kabul ederken diğer bazı alimler bunları zayıf yahut tartışmaya açık bulmuşlardır. Bu sebeple konu Ehl-i sünnette bir inanç esası olarak ele alınmamıştır. Diğer taraftan Şia mehdiliği "imamet" inancının bir parçası olarak ele almış, On İkinci İmamın beklenen Mehdi (mehdi el-muntazar) olduğuna inanmıştır (Konuyla ilgili olarak geniş bilgi için, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin "Mehdi" (XXVIII, 369–374) ve "Mehdilik" (XXVIII, 384–386) maddelerine bakılabilir).

116) Ehl-i Beyt hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlük anlamı bakımından "ev halkı" demek olan ehl-i beyt, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in aile fertleri anlamına gelir. Kur'an-ı Kerîm'de üç âyette geçmektedir. Bunların birinde Hz. İbrâhim'in hanımı (Hûd 11/73), birinde Hz. Mûsâ'nın annesi (Kasas 28/12), birinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in (Ahzâb, 33/33) ehl-i beyt'i zikredilmiştir. Hadislerde de ehl-i beyt terkibi yer almaktadır. Söz gelimi, bunların birinde Rasûlüllah ümmetine, Kur'an ile Ehl-i beyt'inden ibaret olan iki değerli kaynak bıraktığını söylemiş (sekaleyn hadisi) ve onlar hakkında dikkatli olmalarını istemiştir (Müsned, V, 181; Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 36). Bu tür hadislerin bazılarında ise Resul-i Ekrem (s.a.s.) insanlara Kur'an'la birlikte sünnetine sarılmalarını tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 84; el-Muvatta, Kader, 3). İslam âlimlerine göre gerek sünnete gerekse ehl-i beyte vurgu yapan rivayetler birbirine aykırı değildir. Zira bunlardan maksat Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) Kur'an'ı anlayıp hayatına taşıması demek olan söz, uygulama ve takrirleridir. Esasen ehl-i beyt sevgisi Resulullah (s.a.s.) sevgisinin bir parçası ve tezahürüdür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu bir hadisinde şöyle beyan etmiştir: *"Allah'ı size nimetler verdiği için sevin. Allah'ı sevdiğiniz için de beni sevin. Beni sevdiğiniz için de ehli beytimi sevin."* (Tirmizî, Menâkıb, 32)

Kimlerin ehl-i beyte dahil oldukları konusunda bazı kesimler arasında farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. İslam'ın ana gövdesini oluşturan anlayışa mensup alimlere göre Peygamber'in hanımları ehl-i beyte dahildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ehl-i beytinden bahseden ayette (Ahzab, 33/33) doğrudan Peygamber'in hanımlarına seslenilmektedir. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.s.), Zeyneb ile evlendiği gün başta Âişe olmak üzere bütün hanımlarının odalarını dolaşmış, her birine, *"Allah'ın selâmı üzerinize olsun ey Ehl-i beyt! "* diye hitap etmiş ve onların Ehl-i beyt mensupları olduğunu vurgulamıştır

(Buhârî, Tefsîr, 33/8). Öte yandan söz konusu ayet nazil olduğunda Rasûlüllah (s.a.s.) orada bulunan veya sonradan gelen Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i abâsının altına alarak, *"Allahım, bunlar benim ehl-i beytimdir, onları günahlarından temizle! "* diye dua etmiştir (Tirmizî, Menâkıb, 31). Diğer bir telakkiye göre sadaka almaları haram kılınan Ebû Tâlib, Âkil, Ca`fer ve Abbas'ın ailesine mensup olanlar yanında Abdullah b. Mes`ûd ile Selmân-ı Fârisî gibi sâhabîler de ehl-i beyt'e dahildir. Bazı kesimler ise ehl-i beyt'i Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ile bunların soyundan gelen imamlarla sınırlamışlardır. Oysa Hz. Peygamber'le (s.a.s.) birlikte bu beş kişi "ehl-i kisâ" veya "ehl-i âbâ" diye de anılır. Bunlar ehl-i beyttendir fakat ehl-i beyt bunlardan ibaret değildir. İlgili ayetin bağlamı ve diğer hadislerden anlaşılan budur.

Öte yandan ehl-i beyt müslümanlar arasındaki önemli ortak paydalardan birisidir. Hangi kültürel arkaplandan gelirse gelsin bütün müslümanlar ehl-i beyt sevgisine sahiptir (Geniş bilgi için Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin "ehl-i beyt" maddesine, X, 498-501 bakılabilir).

117) Cem evleri hakkında bilgi verir misiniz?

Alevilik ve Bektaşilik'te "erkân" cem adı verilen toplantılarda gerçekleştirilir. Cem kelime anlamı bakımından da "toplanma, bir araya gelme" demektir. Cemlerde, cemin türüne göre bazı farklılıklar varsa da, temelde, "mürşitlik, rehberlik, zakirlik, farraşlık, sakkâlık, peykçilik, bekçilik, gözcülük, meydancılık, sofracılık, çerağcılık, pervanelik"ten oluşan on iki hizmet yerine getirilir. Cem evi bugünkü anlamıyla bu hizmetlerine yerine getirildiği mekanın adıdır. Fakat bu adlandırma şehirleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni bir adlandırmadır. Geçmişte cemlerin yapıldığı mekanlar diğer tarikatlarda olduğu gibi dergah veya tekke diye anılmıştır. Anadolu ve Balkanlarda Hacı Bektaş Veli Dergahı, Abdal Mûsâ Dergahı, Demir Baba Tekkesi, Otman Baba Tekkesi gibi pek çok dergah ve tekke bulunmaktadır. Dergah veya tekkenin bulunmadığı yerlerde ise cemler dedenin veya taliplerden birinin elverişli evinde icra edilmiştir (Alevi tekke ve dergahları hakkında başka birçok çalışma yanında, Baki Öz'ün *Dünya'da ve Türkiye'de AleviBektaşi Dergahları* isimli çalışmasına bakılabilir). Günümüzde, cem evleri tasavvufi kabuller çerçevesinde, dört kapı kırk makamı temsilen dört kapı ve kırk köşeli veya On İki İmamı temsilen on iki köşeli vb. değişik şekillerde inşa edilmektedir.

118) Cem evleri ibadethane midir?

İbadethane bir dinin temel ruh, ilke ve kurallarına göre ibadetlerin yapıldığı mekan demektir. Söz gelimi Yahudilikte sinagog, Hıristiyanlıkta kilise, İslamiyet'te mescit veya cami bu anlamda mabetlerdir. Cem evleri ise Alevilik ve Bektaşilik'te erkânın yerine getirildiği mekanlardır. Bir dinin mabediyle o dine dair mistik, ilmi, kültürel ve benzeri faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekanları birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü cem ya da zikir meclisleri tasavvuf ekollerine mensup kişilerce belli adab ve erkan çerçevesinde gerçekleştirilir. Bu adab ve erkandan sadece 'ikrar vermiş' ve o yola mensup kişiler sorumlu tutulur. Hatta gelenekte ikrar vermeyenlerin meclislere alınmadığı da bilinmektedir. Dolayısıyla daha çok tasavvuf erbabının icra ettiği bir erkanın bütün Müslümanların ortak ibadethane olan cami yahut mescitler alternatif olarak düşünülmesi, dini metinler, ondört asırlık dini tecrübe, bunlar çerçevesinde oluşan ortak Müslüman aklı ve bilimsel bilgi açısından mümkün görünmemektedir.

Öte yandan başta Yesevilik olmak üzere Haydarilik, Vefailik, Melametilik gibi çeşitli mistik gelenekleri içinde barındıran Alevilik ve Bektaşilik'te, vaktiyle dergah, tekke, niyaz evi, meydan evi, kırklar meydanı, büyük ev vb. isimlerle anılan bu mekanlar, hiçbir zaman caminin alternatifi ve muadili bir ibadethane olarak görülmemiştir. Dolayısıyla bugün itibariyle daha çok cem evi ismiyle anılan ve tasavvuf geleneğindeki benzerleri gibi adab ve erkanın yürütüldüğü bu mekanların da, camilerin alternatifi ve muadili görülmesine yol açacak bir algıya neden olunmaması gerektiği açıktır. Çünkü cami, belli bir mezhebin, namaz kılanların ve camiye gelenlerin, Sünnilerin veya Hanefi-Maturidi anlayışını benimseyenlerin değil; mezhebi, meşrebi ve İslam içi inanç grubu, dini pratiği ne olursa olsun, bütün Müslümanların ortak mabedi olmuş ve böyle algılanagelmiştir. Sonuç olarak Kadirilik, Nakşibendilik, Şazelilik gibi tasavvufi yapıların zikir meclisleri nasıl ki caminin alternatifi ya da muadili bir ibadethane olmayıp o yapıya ait özel yerler ise cem evleri de caminin alternatifi ya da muadili bir ibadethane olmayıp Alevilik ve Bektaşiliğe ait erkân merkezleridir.

TAHARET

TEMİZLİK

119) Hükmi kirlilik / hades ve hükmi temizlik / hadesten taharet ne demektir?

Dini literatürde hükmi kirlilik, abdestsizlik veya cünüplük sebebiyle insanda meydana geldiği var sayılan kirlilik halidir. Kaynaklarda bu durum hades terimiyle ifade edilir (Buhârî. Vudû, 2, Merğînânî, el-Hidâye, 1/14, 25, 43). Hades, büyük hades ve küçük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilikler büyük hades, abdest gerektiren hükmî kirlilik de küçük hadestir (Merğînânî, el-Hidâye, 1/16). Büyük hükmi kirlilikten gusül ile, küçük hükmi kirlilikten de abdest ile temizlenilir. Suyun bulunmaması veya bulunduğu halde kullanma imkânının olmaması halinde her ikisinden temizlenme yolu ise teyemmümdür (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 1/165).

120) Ayakta idrar yapmanın hükmü nedir?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in küçük abdest bozma konusundaki davranışları ile ilgili rivayetler, küçük abdesti (bevli) çömelerek yapmanın İslâm adabından olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bir engel olmaması halinde ayakta idrar yapmak tenzihen mekruh kabul edilmiştir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 229). Zira ayakta idrar yapılırken idrar serpintisinde korunmak güçtür. Oysaki Peygamber Efendimiz (s.a.s.) idrardan sakınmayı emretmiş; kabir azabının çoğunun idrar serpintisinden dolayı olacağını haber vermiştir (Buhârî, Vudû 55, 56; İbn Mâce, Tahâra 26).

Kişi, çömelmekte zorlanır ya da abdest bozacağı yer çömelmeye uygun olmazsa üzerine idrar sıçratmamaya özen göstererek ayakta idrar yapabilir.

121) Tuvalet kağıdı ile temizlenmenin bir sakıncası var mıdır?

Dinimizde namazın sahih olma şartlarından biri de, insan vücudunun, elbisesinin ve namaz kılacağı yerin dinen pis sayılan şeylerden temiz olmasıdır. Aslolan bu temizliğin su ile yapılmasıdır. Su ile temizlik İslâm toplumlarının en belirgin özelliklerinden birisidir. Taharet için su bulunmadığında, diğer temizlik malzemeleriyle de taharet yapılabilir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 38). Necaset mahallinin su ile iyice temizlendikten sonra kurulanması en uygun olanıdır. Bazı kaynaklarda yazı malzemesi olduğu için kâğıdın temizlik malzemesi olarak kullanılması uygun görülmemişse de, günümüzde tuvalet kâğıtları, temizlik için üretildiğinden, bunların temizlik amacıyla kullanılmalarında bir sakınca yoktur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, 1/340).

122) Alkolün temizlikte kullanılması caiz midir?

Alkollü içeceklerin içilmesi dinimizde kesin olarak haram kılınmıştır (Mâide 5/90- 91). Bunlar necis oldukları için kullanılmaları da caiz değildir. Dolayısıyla elbise ve beden üzerine dökülmeleri halinde yıkanmaları gerekir. Zira üzerine şarap, şampanya, rakı, konyak ve benzeri alkollü bir içki dökülmüş olanlar bunları yıkamadıkça namaz kılamazlar. İçmek için değil de, temizlik amacıyla üretilmiş olan alkollü maddelerin içilmesi haram olmakla birlikte (Buhârî, Edep, 80, Müslim, Eşribe, 73), temizlik maddesi olarak kullanılması caizdir. Bu nedenle, namaz kılmadan önce bu ürünlerin sürüldüğü yerlerin yıkanması gerekmez (Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi', V, 115; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, II, 87-88).

123) Dövme yaptırmak, abdeste veya gusle engel midir? Kalıcı dövme ile geçici dövmenin bu konudaki hükmü aynı mıdır?

Dövme yani vücuda iğneler batırarak deri altına boya zerk etmek sureti ile deri üzerinde çeşitli şekiller oluşturmak dinimizce yasaklanmıştır. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "*Dövme yapan ve yaptıran kadınlara, kaş ve yüzlerinden tüy yolan ve yolduranlara, dişlerini seyreltip inceltenlere ve bu şekilde Allah'ın yarattığı şekli değiştirenlere Allah lânet etmiştir*" (Buhârî, Libâs, 87; Müslim, Libâs, 120). Dövme yaptırmak yasaklanmış olmakla birlikte, deri üzerinde suyun alta ulaşmasına engel olacak bir tabaka oluşturmadığı için gusül ve abdeste engel değildir(İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1421/2000, I, 330).

Vücudunda dövme bulunan bir kimse mümkünse, sağlığına zarar vermeyecek yöntemlerle onu ortadan kaldırmalıdır. Bu mümkün olmazsa Allah'tan bağışlama dilemesi, yaptığına pişmanlık duyması gerekir. Yapıştırma yöntemi ile deri üstüne yapılan geçici 'dövme' ise suyun deriye ulaşmasına engel olacağından gusül ve abdeste engel olur.

124) Üzerinde kan, idrar vb. necâset bulunan kimse namaz kılabilir mi?

Namaz kılan kimsenin vücut, elbise ve namaz kılacağı yerde necâset yani pislik bulunmaması, namazın şartlarından biridir. Bunlar belirlenen ruhsat miktarlarını aşması halinde namazın sıhhatine/ geçerliğine engel olur. Necasetler, necâset-i ğalîza ve hafîfe olarak iki kısımdır: Necâset-i ğalîza; ağır necâset anlamına gelmekte olup insan dışkı ve idrarı, kan, irin, kusmuk, şarap, leş, eti yenmeyen hayvanların dışkı, idrar ve salyaları, kümes hayvanlarının pislikleridir. Giysilerde, bedende veya namaz kılınacak yerde bu pisliklerden birinden, katı ise bir dirhemden (2, 08 gr.) fazlası; sıvı ise avuç içinden/ el ayasından fazla bir alanı kaplayacak miktarı namazın sıhhatine engel olur.

Necâset-i hafîfe; hafif necaset anlamına gelmektedir. Kümes hayvanları dışındaki eti yenen ehlî hayvanların dışkı ve idrarları ile kuşların pislikleri bu tür necasettendir. Bunların beden veya elbisenin 1/4 'inden fazlasına bulaşması halinde namaz sahih olmaz. Bu miktarlardan az olan ise namaza mani değildir. Fakat bu pislikleri tamamen temizlemek mümkünse bunlarla namaz kılmak mekruhtur (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, I, 209-210).

125) Kurumuş necasetin elbiseye dokunması ile elbise kirlenmiş olur mu?

Namazın sahih olması için bedenin, elbisenin ve namaz kılınacak yerin temiz olması gerekir. Necaset ister yaş ister kuru olsun, elbiseye bulaşmış veya yapışmış olması esas alınır. Dolayısıyla elbisede veya bedende kurumuş pisliğin bulunması namaza mani olduğundan temizlenmesi gerekir. Ancak necaset elbisede iz bırakmazsa sadece dokunmuş olması namaza mani olmaz. Hayvan tersi ve dışkı gibi katı bir pislik, ayakkabıya yapışıp üzerinde kuruduğu zaman, ayakkabının yere sürtülmesiyle temizlendiği kabul edilir (Merğînânî, el-Hidaye, I, 34-35). Ancak mümkün olursa yıkamak daha iyidir.

126) Küçük abdest yapılan toprak kuruduktan sonra elbiseye sürülse elbise kirlenmiş olur mu?

Namaz kılmak isteyen kimsenin vücudunun, elbisesinin ve üzerinde namaz kılmak istediği yerin temiz olması şarttır. Necaset bulaşan toprak kuruduğunda, yerinde necasete ait bir iz kalmamışsa, Hanefilere göre oranın kuruması temizlenmesi sayılır. Dolayısıyla elbise böyle bir toprağa değmekle pislenmiş olmaz ve o yerde de namaz kılınabilir (Merğînânî, el-Hidaye, I, 35; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 311). İmam-ı Şafiî ise böyle bir yerde namaz kılınamayacağı görüşündedir (Nevevî, el-Mecmû', Mektebetü'l-İrşâd, Cidde, ts. , II, 250).

127) Necaset bulaşmış bir elbise, kuru temizleme yöntemi ile temizlenebilir mi?

İslâm dini her alanda olduğu gibi elbise temizliğine de önem vermiştir. Kur'an'da; *"Ey bürünüp örtünen! Kalk (ve) uyar, Rabbini tekbir et (yücelt). Elbiseni de temizle. Pislikten (şirkten veya görünen pislikten) kaçınıp uzaklaş*" (Müddessir, 1-5) buyrulmaktadır. Elbisedeki pislik elde yıkanarak veya çamaşır makineleriyle temizlendiği gibi kuru temizleme cihazları kullanılarak da temizlenebilir. "Kuru temizleme" diye bilinen, uygulama konusunda ilgililerden edinilen bilgilerde, bu işlemin ilaçlı ve leke çıkarıcı su ile yıkanarak veya sadece lekelerin çıkarılması amacıyla lokal (kısmî) temizleme şeklinde yapıldığı, lokal temizlemelerde önce temizlenmesi gereken yerin tespit edilip, bu kısımdaki lekenin buharla ve leke çıkarıcı ilaçlarla gerektiği kadar ısıtılıp, sürtülüp, yumuşatılması ve bu esnada oluşan ıslaklığın hava ile vakumlanması şeklinde bir işlem uygulandığı anlaşılmıştır. Bu şekilde temizlenen eşyanın dinen de temiz olmasına engel bir durum görülmemektedir.

ABDEST

128) Güneş enerjisi ile ısıtılan su ile abdest almanın hükmü nedir?

Klasik fıkıh kaynaklarımızda güneş altında bırakılan bakır, tunç, alüminyum gibi kaplardaki su ile abdest almanın mekruh olduğu belirtilmektedir. Ancak bu hüküm, güneş altında bekletilen suyun baras (alaca) hastalığına sebep olacağını ifade eden bir rivayete dayandırılmaktadır (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik I, 87; İbnü'l Hümam, Fethu'l-Kadîr I, 56; Mâverdî, elHavi'l-kebîr, I, 52). Bu hadis zayıf kabul edilmektedir (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, Tahâre 7; Dârakutnî, es-Sünen, Tahâre 7; İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 46). Yine kaynaklarda testi, küp, çömlek gibi topraktan yapılan kaplardaki su ile abdest almanın ise sakıncasının olmadığı belirtilmekte (Şirbînî, Muğnî'lmuhtâc I, 19; Hâşiyetü'l-Büceyremî ale'l-Hatîb, I, 244); gerekçe olarak da bu kaplardaki suyun hastalığa sebep olmadığı gösterilmektedir. İmam Şafiî de güneşte ısıtılan su ile abdest almayı sadece tıbbi açıdan mekruh gördüğünü ifade etmektedir (Şafiî, el-Ümm I, 3). Ayrıca Şafiî kaynaklarda, söz konusu hükmün, kaptaki suyun tabiatını

değiştirecek derecede sıcaklığın yüksek olduğu bölgelerle alakalı olduğuna dikkat çekilmektedir (Şirbînî, Muğnî'lmuhtâc I, 19).

Sonuç olarak güneş altında ısıtılan su ile abdest almanın uygun bulunmayışının gerekçesi bir hastalığa neden olmasıdır. Ancak günümüzde güneş enerjisi ile ısıtılan suyu kullanmanın bir sakıncası bilinmemektedir. Dolayısıyla böyle bir su ile abdest almak ve gusül etmekte dinen bir sakınca yoktur.

129) Vücudunda kırık, çıkık veya yara sebebiyle sargı bulunan kimse nasıl abdest alır?

Abdest organlarından birinde yara, kırık, çıkık ve benzeri nedenlerle sargı bulunan kişi, organlarını yıkaması sağlığına zarar verecekse veya yaranın iyileşmesini geciktirecekse yahut rahatsızlığı sebebi ile uzuvlarını yıkayamıyorsa ıslak elle mesh eder. Sargının abdestsiz veya cünüp iken sarılmış olması meshe engel olmadığı gibi; bunun belirli bir süresi de yoktur (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, I, 13-14). Meshin de zarar vermesi durumunda, bu da terk edilir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, I, 13). Sargı abdest veya gusül uzuvlarının çoğunluğunda ise, teyemmüm eder (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, I, 171). *"Eğer cünüp iseniz iyice (yıkanıp) temizlenin. Eğer hasta veya seferdeyseniz veya tuvaletten gelmişseniz veya kadınlara dokunmuşsanız, su da bulamamışsanız temiz bir toprağa yönelip onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin"* (Mâide 5/6) âyeti bu tür durumlarda teyemmüm edilebileceğini ifade etmektedir.

130) Gözdeki lens abdest ve gusle engel midir?

Gusülde ve abdestte gözün iç kısmını yıkamak farz değildir. Dolayısıyla göze lens takmak gusle ve abdeste engel değildir (Kasânî, Bedaiu's-Sanâî', 1, 67).

131) Cilde veya tırnaklara yapışan veya sürülen maddeler abdest ve gusle engel olur mu?

Gusül veya abdest alırken, yıkanması gereken organların kuru yer kalmayacak şekilde yıkanması gerekir. Aksi halde gusül veya abdest geçerli olmaz. Dolayısıyla, gusledecek veya abdest alacak kimsenin bedeninde veya abdest organlarında suyun ulaşmasına engel olacak bir madde bulunmamalıdır (Ali el-Kârî, Feth-u Bâbi'l-İnâye, 1, 31). Ancak mesleğini icra ederken tırnaklarının arasına boya giren boyacı veya tırnaklarının arasına çamur girip de çıkartamayan çiftçi ve benzeri meslek sahipleri bundan müstesnadır (İbnu Âbidîn, er-Reddu'l-muhtâr, I, 154; el-Fetâva'l-hindiyye, I, 4). Dolayısıyla cilde yapışan ve tırnak aralarında kalan hamur, mum, zamk, boya vb. şeyler abdest ve gusle engel olmaz.

132) Özür ne demektir? Özürlü kimse ne zaman ve nasıl abdest alır?

Özür "sonradan ortaya çıkan ve mükellefin işini kolaylaştırmaya yarayan durum" olarak da tanımlanır (İbnu Emîru Hac, et-Takrir ve't-tahbir, ll, 204). Fıkıhta özür kavramının en çok kullanıldığı konuların başında sürekli devam eden abdest bozucu haller gelir. Sürekli burun kanaması, idrarını tutamama, sürekli kusma, yellenme, yaranın sürekli kanaması ve akması, bayanların akıntıları, (bayanlar için hayızda üç günden az veya on günden çok; nifasta kırk günden çok kan gelmesi gibi durumları) gibi abdesti bozan ve kısmen süreklilik taşıyan bedenî rahatsızlıklara özür, böyle kimselere de özür sahibi denilir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâi, l, 238, 239; Merğînânî, el-Hidâye, l, 32, 33; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, l, 305).

Bir kimsenin ibadet konusunda özürlü sayılabilmesi için özrünün, bir namaz vakti içinde abdest alıp namaz kılacak kadar bile kesilmemesi ve her namaz vaktinde en az bir defa tekrarlaması gerekir. Özür hali, sebebin tam bir namaz vakti süresince kesilmesiyle ortadan kalkar (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, l, 305).

Özürlü kimse her namaz vakti için abdest alır. Zira Hz. Peygamber özürlü bir kadına böyle yapmasını bildirmiştir (Buhârî, Vudû', 63; Ebû Dâvud, Tahâre, 110, 112). Özürlü, özür halinin abdesti bozmadığını varsayarak o vakit içinde aldığı abdestle, onu bozan yeni bir durum meydana gelmedikçe, dilediği kadar farz, vâcip, sünnet, eda ve kazâ namazı, cuma ve bayram namazı kılabilir, Kâbe'yi tavaf edebilir, Mushaf'ı tutabilir (Merğînânî, el-Hidâye, l, 32). Ancak özür sahibinin abdesti namaz vaktinin çıkmasıyla bozulur. Dolayısıyla yeni namaz vaktinde tekrar abdest alması gerekir.

Özür sahibi kimsenin abdesti özür hali dışında abdesti bozan diğer şeylerle bozulur (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâi, l, 240). Meselâ idrarını tutamayan kimsenin burnu kanamakla abdesti bozulur. İmam Şâfiî'ye göre özürlü kimsenin bir namaz vakti içinde kılacağı her namaz için ayrı ayrı abdest alması gerekir. Onun abdesti kıldığı namaz bitince son bulmuş olur. Malikî mezhebine göre özür sahibinin abdesti vaktin girmesi veya çıkması ile değil, özrün dışında abdesti bozan bir şeyin meydana gelmesi ile bozulur (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, l, 47). Özürlü kimsenin bu sebeple elbisesine bulaşan idrar, kan özür devam ettiği sürece namazın sıhhatine engel olmaz. Özürlü kimse de özürsüz kişinin aldığı gibi abdest alır. Özür sahibi birisi ancak kendisi gibi özürlü olanlara imamlık yapabilir.

133) Özür sahibinin elbise veya bedenine bulaşan özür kaynaklı necaset namaza engel midir?

İslâm dininde yükümlülükler mükelleflerin güçlerine uygun olarak belirlenmiştir. Zira *"Allah her kişiyi, ancak gücünün yettiği ölçüde sorumlu tutar."* (Bakara, 2/286), âyeti bu temel prensibi net bir şekilde ortaya koymaktadır. İslâm, özür sahiplerinin ibadetlerini yerine getirebilmeleri için birtakım kolaylıklar getirmiştir. Bu çerçevede özürlü kimsenin çamaşırına özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, cerahat gibi şeyler özrü devam ettiği müddetçe namaza engel olmaz. Ancak bunlar kişinin çamaşırına veya elbisesine tekrar bulaşmayacaksa, yıkanması gerekir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, l, 139, 281, 283; ez-Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî, l, 288). Kişiyi özürlü kılan hal, bir namaz vakti boyunca hiç meydana gelmezse, özür hali ortadan kalkmış olur, dolayısıyla bu kimse özür sahibi olmaktan çıkar.

134) Özürlü kimsenin sabah namazı için aldığı abdest ne zamana kadar devam eder?

Özür sahibi kimsenin her namaz vakti için abdest alması gerekir. Özür sahibinin abdesti Hanefî mezhebinde benimsenen görüşe göre namaz vaktinin çıkması ile bozulur. Buna göre sabah namazı için alınan abdest de sabah namazının vaktinin çıkması (güneşin doğması) ile bozulmuş olur. Ancak sabah namazının vakti içinde özrünün geçici olarak kesildiği bir anda abdest almış ve henüz özrü ortaya çıkmadan ve abdestini bozacak başka bir şey de meydana gelmeden güneş doğarsa, bu durumda namaz vaktinin çıkmasıyla abdesti bozulmuş olmaz.

Özürlü kişi güneş doğduktan sonra aldığı abdestle abdestini bozacak başka bir şey olmadığı sürece, Cuma namazı dahil öğle vaktinin sonuna kadar dilediği namazları kılabilir. Çünkü vakit çıkmamıştır (Merğînânî, el-Hidâye, l, 33; Kâsânî, Bedâiü's-Sanâi, l, 241). Maliki mezhebine göre özürlünün abdesti, vaktin girmesi veya çıkmasıyla bozulmaz; abdesti bozan başka bir halin meydana gelmesiyle bozulur (İbn Rüşd, Bidâyetü'lmüctehid, l, 47).

135) Abdest ve teyemmüme güç yetiremeyen kişi nasıl namaz kılar?

İnsanlar ancak yapabileceklerinden sorumludurlar. Zira dinimiz, kişiye güç yetirmeyeceği yükü yüklemez. Hastalığı veren de yükümlülükler yükleyen de Allah'tır. Dolayısıyla kişi gücü neye yetiyorsa onu yapmakla mükelleftir (Hac, 22/78, Fetih, 48/17). Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerimde: *"Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar"* (Bakara, 2/286) buyurmuştur. Bu ilke, ibadetlerin kişiye gerekliliği konusunda olduğu gibi, ibadetlerin yapılışı ile ilgili konularda da geçerlidir. Mesela, aklı olmayana namaz farz değildir.

Buna göre, abdest almaya gücü yetmeyen ve kendisine yardım edecek kimsesi de olmayan kişi, teyemmüm ederek namazlarını kılar. Ancak kolları ve ayakları sağlam olduğu halde, necis bir mekânda haps olup, temiz su ve temiz toprak kullanmaktan aciz olan veya ağır hasta olan kişi, kendi başına abdest alıp teyemmüm edemediği gibi bu konuda kendisine yardım edecek birini de bulamıyorsa Ebu Hanife'ye göre namazlarını kılmaz. Bu kişi daha sonra imkân bulduğunda veya iyileştiğinde kılamadığı namazları kaza eder. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre ise bu durumda olan kişi; abdestli olmasa bile, yapabiliyorsa vakte hürmeten namaz kılanların hareketlerini yapar, iyileştiğinde de yine namazlarını kaza eder. Ebu Hanife'nin bu görüşe döndüğü rivayet edilmektedir. Fetvâ bu görüşe göredir (Haskefî, ed-Dürri'l-Muhtar, "Reddü'l-Muhtar ile birlikte", Mısır, 1966, I, 252-253).

Öte yandan kolları ve ayakları kesik olduğu için abdest almaya gücü yetmeyen ve kendisine yardım edecek kimsesi de bulunmayan kişi ise, yapabildiği kadarıyla teyemmüm eder ve namazlarını kılar. Eğer yüzünde bir yara veya özür bulunduğu için abdest alamadığı gibi teyemmüm de yapamayacak durumda ise, bu kişiye abdest ve teyemmüm yükümlülüğü yoktur; kendisini abdestli gibi kabul ederek, kılabildiği şekilde namazlarını kılar. Bu namazları daha sonra iade etmesi söz konusu değildir(Bkz. İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, Beyrut, ts. I, 148,151; İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, Riyad, 1423/2003, I, 185, 423).

136) Kadınların başlarının açık olması abdestlerine zarar verir mi?

Müslüman hanımların tesettür/örtünme kurallarına riayet etmeleri farzdır (Nur, 24/31, 60; Ahzab, 33/33, 53-55, 59). Ergenlik çağından itibaren müslüman bayanların namahrem (kendileriyle evlenebileceği) erkeklerin bulunduğu yerlerde ve evlerinden dışarı çıkarken başlarını örtmeleri dini bir gerekliliktir. Ancak bu kurallara riayet etmemek, örneğin başı açık olarak gezmek, abdesti bozmaz. Abdesti bozacak durumlardan biri meydana gelmedikçe almış olduğu abdestle namaz kılabilir.

137) Kalın bağırsak ameliyatından dolayı abdestini tutamayan kimse ne yapar?

Özürlü kimsenin çamaşırına özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, dışkı, cerahat gibi şeyler özrü devam ettiği müddetçe namaza engel değildir. Özür hali devam ettiği için bundan kaçınılması mümkün değildir. Ancak bunlar elbisesine tekrar bulaşmayacaksa, temizlenmesi gerekir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, l, 139, 281, 283; Zuhaylî, el-Fıkhu'l- İslâmî, l, 288). Özür sahibi insanlar; bir vakit için aldığı abdestle o vakit çıkıncaya kadar bütün ibadetlerini yapabilirler. Mesela: Öğle vaktinde aldığı abdestle ikindi vaktine kadar diledikleri kadar namaz kılabilirler. Ancak yeni bir vakit girdiğinde tekrar abdest almaları gerekir. Maliki mezhebine göre namaz vakitlerinin girip çıkmasıyla özürlünün devam eden özründen dolayı abdesti bozulmaz (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, l, 47; Zuheylî, el-Fıkhu'l-İslâmî, c. 1, 291, 294). Kalın bağırsak ameliyatı olup da sürekli dışkı çıkaran ya da bir namaz vakti hiç kesilmeden dışkı çıkarıp, sonra da her namaz vakti bu özrü en az bir kez tekrarlanan kişi özür sahibi sayılır.

Bu durumda olan kişinin dışkısı, üzerinde bulunan bir torbada toplanıyorsa; bu torbayı çıkarıp boşaltmakta önemli bir zorluk yoksa boşaltır. Boşaltması ciddi anlamda sıkıntı veriyorsa, bu torba vücudunun bir parçası gibi düşünülebilir.

138) Tenya ve benzeri bağırsak kurtları abdesti bozar mı?

Vücuttan çıkan her türlü kan irin, akıntı, önden ve arkadan çıkan her şey abdesti bozar. Aynı şekilde arkadan (dübür) çıkan tenya ve benzeri kurtlar da abdesti bozar. Çünkü bunlar, necaset mahalli olan yerden çıkmaktadırlar (Merğînânî, el-Hidaye, I, 15).

139) Kusmak abdesti bozar mı?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kusmaktan dolayı abdest aldığı rivayet edilmiştir (Tirmizî, Taharet, 64). Ancak bunun ağız dolusu olması gerekir (Meydanî, el-Lübab, I, 18). Ağız dolusu kusulan şey, ister yemek, ister safra, ister kan olsun, abdesti bozar. Balgam ise tükürük hükmünde olup abdesti bozmaz. Ağız dolusu sayılmanın ölçüsü, gelen kusmuğun zorlanmadan tutulamayacak bir durumda olmasıdır. Aynı mekânda gelip, toplamı ağız dolusu olan kusmukla da abdest bozulur (Merğînânî, el-Hidâye, I, 14; Mevsılî, el-İhtiyar, I, 10).

Şafiilere göre abdest sadece ön ve arkadan çıkan şeylerle bozulur. Bunların dışındaki yerlerden gelen sıvılar abdesti bozmaz. Dolayısıyla onlara göre, kusmakla abdest bozulmaz (Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebîr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1414/1994, I, 199-200).

140) Bayılma ve aklını yitirme abdesti bozar mı?

Az ya da çok süre bayılmak, çıldırmak akıl hastası olmak, yürüyüşte gayrı ihtiyari bir sallantı meydana getirecek derecede sarhoş olmak veya sara nöbeti tutmak gibi aklın algılama gücünü gideren şeylerle abdest bozulur. Bunların kendileri abdest bozucu değildir. Ancak bu durumda olanlar, yaptıklarını veya kendilerinden meydana gelen şeyi bilmedikleri için abdestleri bozulmuş olur (Mevsılî, el-İhtiyar li ta'lili'l-Muhtar I, 10).

141) Gülmek abdesti bozar mı?

Namaz dışında gülmek abdesti bozmaz. Namazda iken, yanındaki şahısların duyabileceği şekilde sesli olarak gülmek hem abdesti hem de namazı bozar (Merğînânî, I, 15). Nitekim Hz. Peygamber namazda sesli olarak gülen birisine hem namazını ve hem de abdestini yenilemesini emretmiştir (Darekutnî, Sünen, I, 162). Ancak namazda ses çıkarmadan tebessüm etmek namazı da abdesti de bozmaz. Bazı

mezhepler namazda gülmekle sadece namazın bozulacağı görüşündedir (İbn Kudame el-Muğnî, I, 211).

142) Bedeninde veya bir uzvunda sargı ya da yara bulunan kimse nasıl abdest alır?

Kırılan veya yaralı olan bir organı yıkamak, yaraya zarar verirse veya yaranın iyileşmesini geciktirecek olursa üzerine bağlı olan alçı veya bez sargıya yahut ip ya da başka bir şeyle bağlanan pamuğa abdestte veya gusülde bir defa mesh edilir. Vücudun herhangi bir yerinde kırık, çıkık veya yaradan dolayı sargı bulunduğunda, abdest alırken veya guslederken yaraya zarar vermiyorsa bu sargı çözülerek altı yıkanır ve yaranın üstü mesh edilir. Ancak sargının çözülmesinin zararlı olması halinde çözülmeyip üzerine mesh edilebilir.

Sargı üzerine meshin meşruluğu sünnetle sabittir. Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: *"Bileklerimden biri kırılmıştı. Peygamber (s.a.s.)'e sordum, O da sargıların üzerine mesh etmemi emretti"* (İbni Mâce, Taharet, 134). Sargının bir defa mesh edilmesi yeterlidir. Yapılan bu mesh ile, o uzuv hükmen yıkanmış olur. Sargının abdestsiz veya cünüp iken sarılmış olması meshe engel olmadığı gibi, sargı üzerine meshin belirli bir süresi de yoktur; yara veya kırık iyileşinceye kadar aynı sargı üzerine mesh edilebilir.Üzerine mesh ettikten sonra sargının değiştirilmesi veya düşmesi halinde, mesh bozulmaz; iade edilmesi de gerekmez. Ancak, yaranın iyileşmesi halinde, sargı açılmış olsun veya olmasın, mesh bozulur.

143) Mest nedir? Mest nelere ve nasıl yapılır? Mest üzerine mesh etmenin şartları nelerdir?

Mest, ayakları topuklarıyla yani ayak bilekleriyle beraber örten bir tür ayakkabıya verilen isimdir. İslâm dini namazı, dinin temel vecîbelerinden saymış olmasının yanı sıra, her türlü mükellefiyette zorluğu gidermeye ve kolaylığı temin etmeye de ayrı bir önem vermiştir. Bu kabilden olmak üzere, mükellefler için mest veya sargı üzerine mesh yaparak abdest alma ve böylece üzerine düşen ibadetleri ifa etme imkânı getirmiştir.

Mesh, bir nevi hükmî temizlik olup; abdestte bir uzvun, ayağa giyilen mestin veya yaraya sarılan sargının üzerine ıslak elle; teyemmümde ise toprağa sürülmüş elle yüz ve kollar üzerine yapılır. Abdest alırken mestler üzerine mesh etmek Peygamberimiz (s.a.s.)'insünneti ile sabittir. Nitekim, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in abdest aldığını ve mestlerinin üzerine mesh ettiğini bildiren birçok rivayet vardır (Buhârî, Vudu, 35, 48; Müslim, Taharet, 72, 73).

Mestler üzerine meshin caiz olabilmesi için gerekli olan şartlar şunlardır: a) Ayaklar yıkanarak alınan bir abdestten sonra giyilmiş olması, b) Ayağa giyilmiş olarak normal bir yürüyüşle yaklaşık 5 km. veya daha fazla yürüyecek kadar dayanıklı olması, c) Mestlerin bağsız olarak ayakta durabilecek kadar sağlam ve kalın olması, d) Mestlerin her birinde, ayak parmağının küçüklerinden üçünün gireceği kadar genişlikte delik bulunmaması,e) Hemen suyu emerek ayağa geçirmemesi, f) Mesti giyenin ayağı tümüyle kopuk ve yok olmaması; en azından ayağının ön kısmında, elin küçük parmağıyla üç parmak kadar bir parça bulunmalıdır.

Mestler üzerine mesh edildiği gibi, mest özelliği taşıyan çizme, potin, yukarıdaki şartları taşıyan çorap ve benzeri şeyler de Hanefîler'e göre mest hükmündedir. Devamlı olarak yerle temas halindeki çizme ve ayakkabılara mesh etmek yeterli olmayıp; varsa üzerindeki necis maddelerin de temizlenmesi gerekir.

Abdestli olarak ayağına mest giyen kimse, mest giydikten sonra ilk defa abdestinin bozulmasından itibaren, mukim ise bir gün, yolcu ise üç gün mestleri üzerine mesh edebilir. Peygamberimiz (s.a.s.) misafir için üç gün üç geceyi, mukim için de bir gün bir geceyi mest süresi olarak tayin etmiştir (Neseî, Taharet, 98).

Mesh ile abdest aldıktan sonra, abdestli iken ayağından mestlerini veya birini çıkarırsa, hades (abdestsizlik hali) ayağına geçmiş kabul edilir ve abdestini bozmadan ayaklarını yıkayıp tekrar mestleri giymesi gerekir. Abdesti yokken çıkarmışsa, tekrar abdest alması gerekir. Süresi dolduğunda, abdestli ise mestleri çıkarıp ayaklarını yıkaması yeterlidir; abdestsiz ise ayağını yıkayarak tam abdest almalıdır (Kasânî, Bedâiu'ssanaî, I/9).

144) Özen göstermeyenin abdesti geçerli olur mu?

Abdestte, yüzü, dirseklerle birlikte kolları yıkamak, başı mesh etmek ve ayakları topuklarla birlikte yıkamak farzdır. Yıkanması gereken organların, kuru yer kalmayacak şekilde yıkanması ve başın dörtte birinin mesh edilmesi durumunda abdest geçerlidir. Zaruret olmadan bu organlardan az da olsa bir miktarı kuru kalırsa abdest sahih/geçerli olmaz. Peygamberimiz, (s.a.s.) abdest alırken ayaklarını yıkayıp ökçelerine su ulaşmayan birisini gördüğünde: *"Vay bu ökçelerin ateşten haline"* (Buhârî, Vudû 27, 29; Müslim, Tahâre 25, 26, 28) diyerek uyarıda bulunmuştur. Yine Peygamberimiz (s.a.s.); abdest alıp da ayağında tırnak kadar bir yer kuru kalan birisi yanına geldiğinde ona: *"Dön de abdestini güzelce al"* buyurmuşlardır (Müslim, Tahâre, 31; Ebû Dâvûd, Tahâre, 67; İbn Mâce, Tahâre, 139).

Suyun abdest organlarının tamamına ulaşabilmesi için varsa parmaktaki yüzüğün oynatılması, el, yüz ve ayakta bulunan ve suyun deriye temasını önleyen maddelerin imkân dâhilinde çıkartılması gerekir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 104).

Abdestin yukarıda belirtilen farzlarının yanı sıra besmele ile başlamak, niyet etmek, organları üçer defa yıkamak gibi sünnetleri de vardır. Bu sünnetler, abdestin farzlarını tamamlar ve daha fazla sevap kazanmaya vesile olur. Farzları yapmış olmak, alınan abdest için geçerlidir. Ancak abdest alırken özen göstermemek veya abdestin sünnetlerini kasten terk etmek mekruhtur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, Riyad, 1423/2003, I, 218-219).

145) Çıplak ayak üzerine mesh edilebilir mi?

Kur'an-ı Kerim'de abdestle ilgili olarak *"Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edipher iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın"* buyurulmaktadır (Mâide, 5/6). Ehl-i sünnet mezheplerinin tamamı, bu âyet-i kerime'de yıkanması emredilen; yüzün, dirseklerle birlikte kolların ve topuklarla birlikte ayakların yıkanmasının farz olduğu konusunda görüş birliği içindedirler (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Mısır, 1395/1975, I, 15-16).

Hz. Peygamber ve ashabının abdest alırken ayaklarını yıkadıklarına dair tevatüren (el-Kettânî, Nazmu'l-mutenâsir, Mısır, ts. , s. 59) nakledilen hadisler (Buhârî, Vudû 7, 24, 28, 38, 39, 41, 42; Müslim, Taharet 3, 4, 18; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 59, IV, 112) ayakları yıkamanın farz olduğuna delildir. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.), abdest alırken ayaklarını mesh eder gibi yıkayıp da ökçelerine su ulaşmayan kişileri gördüğünde: *"Vay o topukların ateşten haline"* buyurmuştur (Buhârî, Vudû 27, 29; Müslim, Tahâre 25, 26, 28; Mâlik, Tahâre, 5). Yine Peygamberimizin, abdest alıp da ayağı üzerinde tırnak kadar kuru yer kalan birisi yanına geldiğinde ona: *"Dön de abdestini tam al"* buyurmaları (Müslim, Tahâre, 31; Ebû Dâvûd, Tahâre 67; İbn Mâce, Tahâra 139), abdestte ayakların yıkanmasının farz olduğuna delildir. Bu âyet-i kerime ve hadisler gösteriyor ki abdestte çıplak ayak üzerine mesh etmek caiz değildir.

146) Tedavi maksadı ile cilde sürülen ilaç vb. maddeler abdeste engel olur mu?

Abdest alırken yıkanması gereken bir organın üzerine tedavi maksadıyla sürülen ancak tabaka oluşturan merhem vb. maddelerin yıkanması, yapılan tedaviye engel teşkil etmiyorsa, bu organın yıkanması gerekir. Eğer yıkamak zarar veriyorsa, ıslak elle üzerine mesh edilir. Mesh etmek de zararlı ise o da terk edilir (İbn Âbidîn, Reddu'lMuhtâr, I, 186 vd.). Çünkü dinimiz zaruretler halinde yasakları mubah kılmış, kişiye kaldıramayacağı yükü yüklememiş, zorluğun giderilmesini ilke edinmiştir. Bu maddeler deri üzerinde bir tabaka oluşturmuyorlarsa, abdeste hiçbir zararları olmaz.

147) Abdest nasıl alınır?

Abdest, "belli organları usulüne uygun olarak su ile yıkamak ve bazılarını da ıslak el ile mesh etmek" şeklinde tarif edilir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 12). Abdestle ilgili, Kur'an-ı Kerîm'de, *"Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar kollarınızı yıkayın, başınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin"* (Mâide, 5/6) buyurulur. Hz. Peygamber (s.a.s.) de hem abdestin nasıl alınacağını müslümanlara fiilî olarak göstermiş (Merğînânî, el-Hidâye, I, 13) hem de abdestsiz olarak kılınacak hiçbir namazın Allah katında kabul olunmayacağını belirtmiştir (Buhârî, Vudû 2; İbn Mâce, Tahâret, 47).

Abdestin bu ayette ifadesini bulan dört farzında sünnî fıkıh mezhepleri ittifak etmişlerdir. Ancak Hanefî mezhebinin dışında kalan diğer üç sünnî mezhebin bunlara bazı şartlar ilâve ettiği görülür. Meselâ abdeste niyet etmek bu üç mezhebe göre, abdeste başlarken besmele çekmek Hanbelîler'e göre,

dört farzın âyette sayılan sıraya uygun yapılması (tertîp) Şâfiî ve Hanbelîler'e göre, bu işlemlerin ara verilmeden yapılması (muvâlât) Mâlikî ve Hanbelîler'e göre, farzdır. Dört mezhebin farz saydığı hususları da içerecek şekilde sünnet ve âdâbına (Buhârî, Vudû, 8; Ebû Dâvûd, Taharet, 65) riayet edilerek, abdest şöyle alınır:

Niyet ve besmele ile abdeste başlanıp önce eller bileklere kadar ve parmak araları da ovuşturularak üç defa yıkanır. Varsa deri üzerindeki hamur, boya, sakız gibi maddeler temizlenir. Parmaktaki yüzük oynatılır. Misvak veya diş fırçası ile, bunlar yoksa sağ elin parmaklarıyla dişler temizlenir. Sağ el ile üç defa ağza, üç defa da burna su verilir. Üç kere yüz yıkanır. Sonra dirsekle birlikte sağ kol üç defa, sonra aynı şekilde sol kol üç defa yıkanır. Sağ el ıslatılarak avuç ve parmakların içiyle başın üstü bir defa mesh edilir. Bu şekilde başın dörtte birini mesh etmek yeterli ise de iki elle başın tamamının mesh edilmesi Maliki mezhebine göre farz (İbn Cüzey, el-Kavaninü'l-fikhıyye, s. 23), diğer mezheplere göre sünnettir. Eller yine ıslatılarak başparmakla kulağın dışı, şahadet parmağı veya serçe parmakla içi mesh edildikten sonra her iki elin arkasıyla boyun mesh edilir. Önce sağ, sonra sol ayak, parmak uçlarından başlanarak topuk ve aşık kemikleri de dahil olmak üzere yıkanır. Parmak aralarının yıkanmasına özen gösterilir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâî, 1, 65-75).

148) Periton diyalizine giren hastanın abdesti ne zaman bozulur?

Periton diyalizi böbrek yetmezliği hastalığında kullanılan bir tedavi yöntemidir. Bu yöntemle karın boşluğuna bir katater yerleştirilir. Bu kataterden verilen diyaliz sıvıları ile karın boşluğu doldurulur. Karın zarı bir filtre görevi görür. Kandaki zararlı madde ve fazla sıvılar karın boşluğundaki sıvıya geçer. Bu sıvının boşaltılması ile vücutta biriken fazla sıvı ve zehirli maddeler vücuttan atılır. Yukarıda izah edildiği şekliyle Periton Diyalizi uygulanan böbrek hastalarının karın boşluğuna verilen ve daha sonra dışarı atılan sıvılar vücuttaki dinen pis sayılan bir nesnenin dışarıya çıkması hükmündedir. Bu itibarla, idrardan korunma hususunda gösterilen titizliğin, bu su için de gösterilmesi gerekir. Mezkûr sıvının anlatıldığı şekilde vücut dışına çıkışı veya çıkarılışı, normal hallerde vücuttan dışarı çıkan dinen pis bir maddede olduğu gibi abdesti bozar. Elbiseye veya bedene bulaşması halinde bu kısmın yıkanması gerekir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', 1, 119, Merğînânî, el-Hidâye, 1, 15).

149) Varis çorabı üzerine mesh yapılabilir mi?

Varis hastalığından dolayı ayağa giyilmesi gereken özel çoraplar, kırık, çıkık üzerindeki sargı hükmündedir. Kırık, çıkık üzerindeki sargıya mesh edilmesinde de bir sakınca yoktur (İbn Mâce, Taharet, 134; Kâsânî, Bedaiu's-sanâi', I, 89; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 278). Bu itibarla, varis çorapları üzerine mesh edilmesinde de bir sakınca yoktur.

150) Kına, oje, ruj ve jöle gibi makyaj malzemeleri abdest ve gusle engel midir?

Abdest ve gusülde yıkanması gereken organların -zaruret olmadıkça- tamamının hiç kuru yer kalmadan yıkanması gerekir. Buna göre abdest alırken, yıkanması gereken organlardan birinde kuru yer kalırsa, abdest sahih/geçerli olmaz (Müslim, Tahâre, 31; Ebû Dâvûd, Tahâre, 67). Gusülde ise vücutta, suyun ulaşabildiği her yerin yıkanması gerekir (Mâide, 5/6). Bu itibarla, abdest veya gusül alacak kimsenin, yıkanması gereken organlarında, suyun altına ulaşmasına engel olacak bir tabaka bulunmamalıdır (Müslim, Hayz, 35-38).

Oje ve ruj gibi vücut üzerinde tabaka oluşturup suyun bedene ulaşmasına mani olan maddeler abdest ve gusle engel olur. Bunların abdest veya gusülden önce giderilmesi gerekir (Alî el-Kârî, Fethu bâbi'l-İnaye, I, 31). Jöle ise bir tabaka oluşturmadığından abdest ve gusle engel olmaz.

151) Hemoroid/basur hastalığından dolayı gelen kan nasıl temizlenir, abdest nasıl alınmalıdır?

Hemoroidin ya da başka bir uzvun kanaması ile abdest bozulur. Ancak kanadığı halde akmayan ve çıktığı yerin dışına taşmayan kanamalar abdesti bozmaz (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 9). Şâfiî ve Malikî mezhebine göre kanama hiçbir şekilde abdesti bozmaz (İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 195).

Hemoroid kanaması süreklilik taşıyorsa bu kimse özürlülere tanınan kolaylıktan istifade edebilir. Şöyle ki, dinmeyen burun kanaması, yaradan kan sızması, idrar tutamama, devamlı yellenme gibi bedenî rahatsızlıklar, en az bir namaz vakti süresince devam etmesi halinde, özür olarak kabul edilmiştir. Böyle olan kimseye de özürlü denir. İslâm dini kolaylık dinidir; kişiye gücünün üstünde yük yüklemez.

Özürlü sayılan kişilerin ibadetlerini yerine getirebilmeleri için birtakım kolaylıklar getirmiştir. Özürlüler, her vakit için abdest alır ve mazeret teşkil eden rahatsızlığından başka, abdest bozan bir hal meydana gelmedikçe, bu abdestle o vakit içerisinde dilediği kadar namaz kılar, Kur'an-ı Kerim okur ve diğer ibadetlerini yaparlar. Namaz vaktinin çıkmasıyla veya başka abdest bozan bir halin meydana gelmesiyle özürlü kimsenin abdesti bozulur. Kişiyi özürlü kılan hal, bir namaz vakti boyunca hiç meydana gelmezse, özür ortadan kalkmış olur ve o kimse özür sahibi olmaktan çıkar. Özürlü kimseden akan kan, irin, idrar gibi şeylerin çamaşıra bulaşması halinde, bundan kaçınılması mümkün değil ve temizlendiğinde tekrar bulaşacaksa çamaşır yıkanmadan namaz kılınabilir. Fakat elbiseye tekrar bulaşmayacaksa, yıkanması gerekir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 28-29).

152) Saç boyası, abdest ve gusle engel midir?

İçeriğinde kan gibi dinen temiz olmayan şeyler bulunmadığı sürece, el veya başa sürülen kına, boya gibi maddelerin katı atıkları iyice yıkanıp, sürüldüğü yerlerden temiz ve saf bir su akması durumunda, bunların deri ve saçlarda bıraktığı renk suyun deriye nüfuzuna engel olmaz (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 329-331). Dolayısıyla deri üzerinde tabaka oluşturmayan, kına (Buhârî, Libâs, 66; İbn Mâce, Libâs, 34) saç boyası ve jöle gibi maddeler abdest ve gusle mani değildir.

153) Abdest alırken niyet etmek farz mıdır?

Abdest alırken niyet etmek, Hanefi mezhebine göre sünnet, diğer üç mezhebe göre farzdır. Hanefiler, abdest ayeti olarak bilinen (Mâide 5/6) âyette emredilen fiiller arasında niyetin bulunmayışını delil olarak alırlar. Çünkü bu ayette; yüzü yıkamak, kolları dirseklerle birlikte yıkamak, başı mesh etmek ve ayakları topuklarla birlikte yıkamak emredilmektedir. Zira abdestte; kirlerden temizlenme nitelikleri ağır basmaktadır. Dolayısıyla hikmeti bilinen bir ibadet olarak abdestte niyet etmek şart değildir. Ayrıca, namazın şartlarından olan 'necasetten taharet' ve 'setr-i avret'te niyetin zorunlu olmayışı, abdestte de niyetin farz olmadığını gösterir (Kâsânî, Bedaiu's-sanâi', I, 106-107; Merğînânî, el-Hidâye, I, 13).

Abdest alırken niyet etmenin farz olduğunu söyleyenler ise; Cenâb-ı Hakk'ın: *"Onlar dini yalnız Allah'a has kılarak, ona kulluk etmekle emrolunmuşlardır."* (Beyyine, 93/5) âyeti ile Hz. Peygamber (s.a.s.)'in: "*Bütün ameller niyetlere bağlıdır…*" (Buhârî, Bed'u'l-vahy, 1; Müslim, İmâre, 155) hadisinden hareketle her ibadette olduğu gibi abdestte de niyet etmenin farz olduğunu söylemişlerdir (Şirbînî, Muğnî'l-Muhtâc, Beyrut, ts. , I, 47).

154) Çorap üzerine mesh etmek caiz midir?

İslâm âlimleri, abdest alırken ayağa giyilen deri ve benzeri sert ve dayanıklı maddelerden yapılan mestler üzerine mesh etmenin, Rasûlüllah (s.a.s.)'in sünnetiyle sabit olduğu (Buhârî, Vudu' 35, 48; Müslim, Taharet 72, 73; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 245) konusunda görüş birliği içersindedirler Ancak çoraplar üzerine mesh etme konusunda, görüş farklılıkları vardır. Bu ihtilâf, öncelikle Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'den, çorap ve ayakkabı üzerine mesh ettiğine dair gelen rivayetlerin sıhhatindeki görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.)'in üzerine mesh ettiği mestlerin keyfiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür (İbn Rüşd, Bidayetü'l-müctehid, I, 92-93).

İmam Muhammed ve İmam Ebû Yusuf, aşağıda belirtilen şartları taşıyan çoraplar üzerine mesh etmeyi caiz görmüşlerdir. Buna göre ayağa giyilen çorap vb. bir şeyin üzerine mesh edilebilmesi için bunların; ayağa giyilmiş olarak normal bir yürüyüşle en az bir fersah (yaklaşık 5 km.) veya daha fazla yürüyecek kadar dayanıklı olması, giyildiğinde çorabın bağsız olarak ayakta durabilecek kadar sağlam ve kalın olması, hemen suyu emerek ayağa su geçirmemesi, çorapların kıl, pamuk, yün vb. giyimde kullanılan ürünlerden imal edilmiş olması ve içini gösterecek kadar şeffaf olmayıp, kalın olması gerekir (el-Hidaye, Merğînânî, I, 30; Mehmet Zihni, Ni'met-i İslâm, İstanbul 1971, s. 83).

Ebû Hanîfe, önceleri kalın da olsa çorabın alt kısmının deri ile kaplı olmadıkça üzerine mesh etmenin caiz olmayacağı görüşünde iken, vefatına az bir zaman kala bu görüşünden vaz geçerek, caiz olduğu kanaatine varmıştır. Hastalığında kalın çoraplar üzerine mesh ederek, ziyaretçilerine: *"Vaktiyle başkalarına nehyettiğim şeyi, şimdi kendim yapmaktayım"* demiştir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', (Thk. Muhammed Adnan) Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1998, I, 83).

155) Tuvalette abdest almak günah mıdır?

Abdest alınan yerin temiz olması esas olup, necaset mahalli olan pis yerlerde abdest alınması tenzihen mekruhtur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 133). Ancak günümüzde temizlik amacıyla tanzim edilen mekânlarda genellikle banyo, lavabo ve klozetler birlikte yer almaktadır. Bu durumdaki banyolarda, necaset bulunmadığı için abdest almak veya banyo yapmakta sakınca yoktur. Banyo, lavabo ve klozetlerin farklı mekânlarda yer aldığı evlerde, abdest almaya müsait bir yer varken, tuvalette abdest alınmaması daha uygun olur. Sadece tuvalet amacıyla kullanılan mekânlarda abdest veya gusül abdesti almak zorunlu olduğu durumlarda, üzerine necaset sıçratmamaya özen gösterilmeli ve bunun için gerekli tedbirler alınmalıdır.

156) İdrar torbası kullanmak zorunda olan hastaların abdesti bozulmuş olur mu?

Devamlı burun kanaması, idrarı tutamama, kusma, yaranın devamlı kanaması, kadınlardaki akıntı gibi abdesti bozan ve en az bir namaz vakti süresince devam eden ve her namaz vaktinde tekrarlanan bedenî rahatsızlıklara özür/mazeret, böyle kimselere de özür sahibi kimse denilir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', l, 238, 239; el-Merğînânî, el-Hidâye, l, 32, 33). Buna göre; kendisinden devamlı idrar geldiği için idrar torbası kullanmak zorunda olan hastalar, dinî açıdan özür sahibi konumundadırlar. Özür sahipleri, her namaz için vakit çıktığında abdest almak suretiyle namazlarını kılarlar. Bu abdestle vakit içinde diledikleri kadar farz veya nafile namaz kılabilirler (el-Merğînânî el-Hidâye, I, 32). Ancak mümkün olduğunca namaza başlamadan önce torbadaki idrarın boşaltılmış olmasına dikkat edilmelidir. Bu nedenle abdeste başlamadan önce idrar torbası boşaltılmalıdır. Şu kadar var ki, vakit namazı için abdest alındıktan sonra, torba içinde biriken idrar ile kılınan namaz geçerlidir. Bu özürleri dışında abdesti bozan başka bir hal olmadıkça, vakit içinde abdestleri devam eder, vakit çıkınca bozulur.

157) Tedavi amaçlı sargı ve yara bantları abdest ve gusle engel olur mu?

Vücudun herhangi bir yerinde kırık, çıkık veya yaradan dolayı sargı bulunması abdeste ve gusle engel değildir. Vücudun bir yerinde sargı bulunursa abdest alırken veya guslederken bu sargı çözülerek altı yıkanır; su yaraya zarar verecekse yaranın etrafı yıkanıp yaranın üstü mesh edilir. Ancak yaraya su dokundurmak tehlike arz ettiğinde veya sargıyı hemen çözüp kaldırmak mümkün olmadığında, bu sargılar çözülmeyip üzerine mesh edilebilir. Bu durumda yara üzerindeki sargıyı mesh etmek, altını yıkamak hükmündedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), Uhud savaşında yaralanan yanağını sarmış ve abdest alırken bu sargının üzerini mesh etmiştir (Heysemî, Mecmeu'z-zevaid, I, 18). Sargı çözüldüğü takdirde onu iyice saracak birinin bulunamayacağı durumlarda da sargı çözülmez ve aynı şekilde üzerine mesh edilir (Kâsânî, Bedâi'ü's-sanâi' (Tah. Muhammed Adnan), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1998, I, 90-91; Merğînânî, el-Hidâye I, 30).

Sargının abdestsiz veya cünüp iken sarılmış olması meshe engel olmadığı gibi, sargı üzerine meshin belirli bir süresi de yoktur; yara veya kırık iyileşinceye kadar aynı sargı üzerine mesh edilebilir. Ayrıca sargı üzerine mesh ederken niyete de ihtiyaç yoktur. Açık bir yaranın yıkanması zarar verecekse, bu yara üzeri ıslak elle mesh edilir. Mesh edilmesinin de zarar vermesi durumunda, bu da terk edilebilir. Yara veya sargılı kısım, abdest veya gusül uzuvlarının çoğunluğunda ise, abdest veya gusül yerine teyemmüm edilir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1421/2000, I, 134 vd.). Abdest organlarını üçer defa yıkamak sünnet ise de, sargı üzerine bir defa mesh etmek yeterlidir. İkinci ve üçüncü defaya gerek yoktur.

158) Diş doldurtmak veya kaplatmak abdest ve gusle engel olur mu?

Tedavi amacıyla diş doldurmak veya kaplatmak caiz olup abdest ve guslün sıhhatine engel teşkil etmez. Ancak çıkarılıp takılabilen/sabit olmayan dişlerin gusül abdesti esnasında ağzı yıkarken (mazmaza) çıkarılması gerekir.

Diş dolgusu yapıldıktan ve dolguyu korumak için üstü de kaplandıktan sonra, dolgu ve kaplamanın dışı, dişin dış kısmı hükmünü alır. Bu sebeple, ağız yıkanınca, kaplama yapılan dişler de yıkanmış sayılır. Bu nedenle kişi, gerektiğinde tedavi amaçlı olarak dişlerine dolgu veya kaplama yaptırabilir ve abdest ya da gusül alıp, ibadetlerini yapabilir. Yapılan bu işlem tedavi amaçlı ve zorunlu olduğundan, mezhepler arasında bir ihtilaf söz konusu değildir.

Diş dolgusu veya kaplaması konusundaki ihtilaflar, guslün veya abdestin geçerli olup-olmayacağı konusuyla alakalı bir durum değildir. Çıkan dişin yerine bağlandığında kullanılan tel veya başka bir madde, çok sıkı bağlanacağı için, suyun altına girmesine engel olur. Buna rağmen fukahâ, kopan dişi yerine bağlatmanın caiz olduğunda görüş birliği içindedirler.

159) Abdest alırken başörtüsünün üzerinden baş mesh edilebilir mi?

Abdestte başın mesh edilmesi farzdır. Ayet-i kerimede; *"Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın"* (Mâide, 5/6) buyrulmaktadır. Sözlük anlamı ile mesh, bir şeyin üzerindeki kalıntıyı el ile silip gidermek demektir. Buna göre başın mesh edilmiş olması için ıslak elin başa temas etmesi şarttır. Bu sebeple ıslak elin başa temasını önleyecek başörtüsü, bone, peruk vb. şeyler üzerine yapılan "mesh" geçerli olmaz (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut, 1424/2003, I, 159). Ancak bayanlar abdest alırken başörtülerini çıkartmadan, ellerini başörtülerinin altına sokarak başlarını mesh edebilirler. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) sarığını çıkarmadan, altından elini sokarak mesh yapmıştır (Ebu Dâvud, Tahâre, 57).

160) Abdest alan kimseye selam verilebilir mi?

Selam dinimizin çok önem verdiği simgelerden birisidir. Hz. Peygamber selamlaşmanın, Müslümanlar arasında sevginin yayılmasına sebep olacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Edeb, 134). Ancak selam verildiği takdirde selama karşılık veremeyecek durumda olan kimselere selam vermek uygun değildir. Meselâ, ezan, Kur'an-ı Kerîm ve hutbe okuyana, hutbe dinleyenlere selam vermek mekruh kabul edilmiştir. Ancak avret mahalli örtülü bir şekilde banyo yapan kimsenin, kendisine verilen selamı alması caizdir (İbn Nüceym, Bahru'r-râik, Beyrut, ts. I, 272). Zira, bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.), kızı Fatıma'nın hazırladığı örtünün arkasında guslederken kendisine selam verilmiş, O da: "merhaba" diyerek karşılık vermiştir (Buhârî, Gusl, 21, Salât, 4, Edeb, 94; Müslim, Hayz, 70, Müsafirin, 82). Abdest de ibadete hazırlık ve bir yönü ile ibadet sayıldığından abdestle meşgul olan kimseye selam vermemek daha uygundur.

161) Abdest organlarını elbiseyle kurulamanın veya abdest suyunun elbiseye sıçramasının sakıncası var mıdır?

Abdest ve gusülde kullanılmış sulara 'ma-i musta'mel' (kullanılmış su) denir. 'Kullanılmış su' hükmi kirliliği giderme özelliğini yitirmiş olsa bile, necis sayılmaz. Bu sebeple bu tür sular bulaşmış olduğu yeri kirletmiş olmaz (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 16). Bununla beraber abdest alan kimsenin, hijyen ve temizlik açısından bu gibi suların, üzerine sıçramasından kaçınmaya özen göstermesi ve abdestten sonra, kâğıt veya havlu gibi şeylerle kurulanması uygun olur. Bu imkân bulunamadığında, ihtiyaç halinde kişi elbisesiyle abdest organlarını kurulayabilir.

162) Abdest ve gusül alırken takma dişleri çıkartmak gerekir mi?

Abdest veya gusülde yıkanması gereken uzuvlara suyun ulaşmasına engel olacak bir tabaka bulunmamalıdır (Müslim, Tahâre, 31; Ebu Dâvûd, Taharet, 99; Alî el-Kârî, Fethu bâbi'l-İnaye, I, 31).

Hanefilere göre gusül için, ağza ve burna su almak farzdır (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, I, 60). Bu itibarla guslederken, çıkarılıp takılabilen dişlerin ağzın yıkanması esnasında çıkarılması gerekir. Bazı müçtehitlere göre, ağza ve burna su almak sünnettir. Bunlara göre, çıkarılıp takılabilen dişler çıkarılmadan alınan gusül geçerli olmakla birlikte sünnet terk edilmiş olur (Şirbînî, Muğnî'l-muhtâc, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1418/1997, I,122). Abdestte ise ağzın yıkanması sünnet olduğundan abdest esnasında takma dişlerin çıkarılmaması abdestin geçerliliğine engel olmaz.

163) Abdestin sadece farzlarıyla yetinildiğinde abdest geçerli olur mu?

Abdestin farzlarıyla alakalı olarak Kur'an-ı Kerim'de, *"Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzle rinizi, dirseklerinizle birlikte ellerinizi ve - başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın."* (Mâide, 5/6) buyrulmuştur. Bu ayetten hareketle abdestin farzları; dirseklerle beraber elleri ve yüzü birer defa yıkamak, başın dörtte birini bir defa mesh etmek ve ayakları topuklarla birlikte aşık kemiklerine kadar bir defa yıkamak şeklinde belirlenmiştir. Ancak Peygamberimiz (s.a.s.),

abdest alırken, ellerini dirsekleri ile beraber üç kere yıkamış, ağzına ve burnuna üçer kere su vermiş, yüzünü üç kere yıkamış, başını mesh etmiş, ayaklarını bilekleriyle beraber üç kere yıkamış ve şöyle buyurmuştur: "Kim benim abdest aldığım gibi abdest alır ve aklından dünyalık şeyleri geçirmeden iki rekât namaz kılarsa geçmiş günahları bağışlanır" (Buhârî, Vüdû, 2324, 25). Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s.)'in aldığı gibi abdest almak sünnettir.

Bir Müslümanın, yerine getirmekle yükümlü olduğu herhangi bir ibadetin sorumluluğundan kurtulması için o ibadetin farzlarını ve vaciplerini yerine getirmesi yeterlidir. O ibadetin sünnetleri elde edilecek sevabın arttırılmasına vesile olur, terk edilmeleri halinde ise bir sorumluluk doğurmaz. Ancak abdest alırken sünnetlerini kasten terk etmek mekruhtur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, Riyad, 1423/2003, I, 218-219).

164) Kolonya kullanmak abdest ve namaza zarar verir mi?

Bileşiminde alkol ve türevi olan katkı maddelerini içeren parfüm, kolonya, el ve yüz kremleri temizlik ve güzel koku amacıyla kullanılabilir. Zira, içilmenin dışında bir amaçla üretilen alkollü maddelerin içilmesi haram olmakla birlikte (Buhârî, Edep, 80, Müslim, Eşribe, 73), bu maddelerin temizlik, hijyen ve güzel koku amacıyla kullanmasında dinen bir sakınca yoktur. Bunları kullanmakla abdest bozulmadığı gibi, namaz kılmadan önce bu ürünlerin sürüldüğü yerlerin yıkanması da gerekmez (Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi', V, 115; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, II, 87-88).

165) Kötü söz söylemek veya küfretmek abdesti bozar mı?

Küfretmek veya kötü söz söylemek İslâm ahlakıyla bağdaşmayan çirkin bir davranıştır. Bir müminin bu tür çirkin söz ve davranışlardan uzak durması gerekir. Ancak küfretmek, kötü söz söylemek, dedikodu yapmak ve benzeri şeyler abdesti bozmaz. Çünkü abdest ancak vücuttan çıkan kan, irin, idrar, dışkı ve benzeri şeylerden dolayı bozulur (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 9-10). Bununla birlikte kötü söz söyleyenin ya da başkalarına küfredenin abdest alması tavsiye edilir.

166) Güzellik ya da tedavi maksatlı 'takma tırnak' yaptırmak, abdeste ve gusle engel midir?

Abdest veya guslün geçerli olması için suyun, bedenin veya abdest organlarının yıkanması gereken kısmın her tarafına ulaşması gerekir. Yıkanması gereken yerlerde kuru yer kalırsa gusül ve abdest geçersiz olur. Abdest alacak veya gusledecek kimsenin bedeninde, suyun deriye ulaşmasını engelleyecek bir şey varsa önce onu gidermesi gerekir (Müslim, Tahâre, 31; Ebu Dâvûd, Taharet, 99; Alî el-Kârî, Fethu bâbi'l-İnaye, I, 31). Bu itibarla, güzellik amacı ile tırnakların üzerine yapıştırılan yapay tırnaklar suyun kişinin kendi tırnağına ulaşmasına engel olacağı için gusül ve abdeste de engel olur. Ancak tedavi amacı ile zorunlu olarak bedene takılan veya yapıştırılan kalıcı materyal ise suyun bedene ulaşmasına engel olsa bile, gusül ve abdeste engel olmaz. Böyle durumlarda takılan veya yapıştırılan şeyin üstünün yıkanması, bu da mümkün olmazsa üzerinin mesh edilmesi yeterlidir. Çıkarılıp takılabilen tırnakların ise abdest ve gusül için çıkartılıp altlarının yıkanması gerekir.

167) "İstibra" ve "istinca" ne demektir ve nasıl yapılır?

Küçük abdest bozduktan sonra idrar yolunda kalabilecek idrar damla ve sızıntılarının tamamen kesilmesi için bir süre bekleme, bundan sonra vücuttaki idrar sızıntılarını temizleme işlemine fıkıh dilinde "istibrâ" denilir. Özellikle erkekler açısından istibrâ önemlidir. Şayet özür hali söz konusu değilse vücuttan idrar sızıntısı olduğu sürece abdest geçerli olmaz. Bunun için de idrarın vücuttan iyice çıkmasını beklemek, bu amaçla biraz hareket etmek, yürümek veya öksürmek gerekir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1421/2000, I, 344-345). Bunun için Hz. Peygamber *"İdrardan sakınınız, çünkü kabir azabının çoğu idrardan sakınmama sebebiyledir"* buyurmuştur (Buhârî, Vudû 55; İbnMâce, Tahâret 26).

Literatürde "istincâ" terimiyle ifade edilen temizlik, büyük abdest bozulduktan sonra dışkı ve idrar yollarında yapılacak temizliktir. Aslolan bu temizliğin su ile yapılmasıdır. Su bulunmadığı takdirde bu temizlik tuvalet kâğıdı, bez vb. en uygun temizlik araçlarıyla yapılabilir. Temizlik sol elle yapılmalı, suyun ve diğer temizlik araçlarının kullanımında israftan kaçınılmalı, fakat temizliğin titizlikle yapılmasından da ödün verilmemelidir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1421/2000, I, 344-345).

168) Abdest alırken belli duaları okumak şart mıdır?

İlmihal kitaplarında abdest alırken her organın yıkanması sırasında okunacak me'sur bazı dualara yer verilir (Nevevî, el-Ezkâr, Beyrut, 1421, s. 28- 29). Hz. Peygamber, her organ yıkanırken okunması için ayrı ayrı dua zikretmese de, abdestin bitiminde okunması için ümmetine şu duayı öğretmiştir. *"Ben inanır ve şahitlik yaparım ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Yine inanırım ki Muhammed O'nun kulu ve Peygamberidir. Allah'ım beni tevbe edenlerden ve temizlenenlerden eyle" Hz. Peygamber kim bu duayı okursa kendisi için Cennetin sekiz kapısının açılacağını ve dilediği kapıdan içeri girmesine izin verileceğini müjdeler"* (Tirmizî, Taharet, 41).

169) Abdest bitmeden önce, yıkanan organı kurulamak caiz midir?

Abdest alan kişi, abdest organlarındaki ıslaklığı havlu vb. bir şeyle kurulayabileceği gibi, kurulamadan da bırakabilir. Kurulanmayı abdestin sonuna bırakmak sünnettir. Zira Rasûlüllah (s.a.s.)'in abdest aldıktan sonra yüzünü kuruladığı bir havlusunun bulunduğu rivayet edilmektedir (Tirmizî, Taharet, 40). Abdest alırken tüm organları ara vermeksizin peş peşe yıkamak (vilâ) da Hanefi mezhebine göre sünnet olduğundan (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 9; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1421/2000, I, 156), bir özür olmaksızın abdest bitmeden yıkanan organların kurulanması durumunda, sünnet terk edildiği için mekruh işlenmiş olur. Ancak abdest alan kişi, abdest esnasında bir organını yıkadıktan hemen sonra, alerji vb. özür sebebi ile kurulama ihtiyacı duyarsa, bunu yapmasında bir sakınca olmaz.

170) Namazda veya namaz dışında ağlamak abdesti bozar mı?

Her ne sebeple olursa olsun namaz dışında ağlamak ve buna bağlı olarak gözden yaş akması abdesti bozmaz. Ancak namaz esnasında ses çıkararak ağlaması kişinin namazını bozar, abdestini bozmaz (Merğînanî, el-Hidâye, I, 61).

171) Süt emzirmek abdesti bozar mı?

Abdest; ön ve arkadan idrar ve dışkı; vücuttan da kan, irin, ağız dolusu kusmuk vb. necis şeylerin çıkmasıyla ve kadınlara mahsus özel haller ile bozulur (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 9-11). Dolayısıyla süt emzirmekle abdest bozulmaz.

172) Abdest alırken diş etinde kanama meydana gelen kişinin abdesti bozulur mu?

Bedendeki bir yaradan çıkıp yaranın dışına akan kan abdesti bozar. Ancak diş etinden çıkan kan, karıştığı tükrüğün yarısı veya daha fazlası kadar ise abdesti bozar (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 10). Şafiilere göre ise abdest, sadece ön ve arkadan çıkan şeylerle bozulur. Bunların dışındaki yerlerden gelen sıvılar abdesti bozmaz. Dolayısıyla diş eti kanamasıyla abdest bozulmaz (Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebîr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1414/1994, I, 199-200).

173) Misvak kullanmanın hükmü nedir? Dişlerin fırçalanması misvak kullanmak yerine geçer mi?

Abdest alırken misvak ve benzeri bir şeyle ağız ve diş temizliğini yapmak sünnettir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 8). Zira bu temizlik fıtrattan sayılmaktadır (Müslim, Taharet 56; Ebû Dâvûd, Taharet 29).

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamasında ağız ve diş temizliği asıl olup, o dönemde diş temizliğinde misvak kullanılmakta idi. Bugün misvak yerine diş fırçası kullanılmaktadır. Bunda bir sakınca yoktur. Ağız ve diş sağlığı için uygun olan herhangi bir ürünün kullanılmasıyla bu sünnet yerine getirilmiş olur. Ancak Peygamber'e tabiiyet açısından misvak tercih edilebilir. Allah Rasulü (s.a.s.) bir hadislerinde: *"Ümmetime ağır gelmesinden (meşakkat) endişe etmeseydim, onlara her namaz vaktinde dişlerini misvakla temizlemelerini emrederdim"* (İbni Mâce, Taharet 7) buyurmuştur.

174) Abdestli iken az da olsa uyumak abdesti bozar mı?

Yan üstü yatarak, bağdaş kurarak, dirseklere dayanarak, ayakları yan tarafa çıkarıp oturarak, namaz dışında secde haline geçerek uyumak veya oturup dayandığı şey alındığı takdirde düşecek derecede bir şeye yaslanarak uyumak abdesti bozar. Ancak, uyku ile uyanıklık arasındaki hal, oturağı tamamen yere yerleştirerek uyumak veya bir yere dayanmadan uyumak abdesti bozmaz (Mevsılî, el-İhtiyar, I, 10).

175) Abdestli iken mestlerin çıkarılıp giyilmesi abdesti bozar mı?

Abdestte ayaklarını yıkadıktan sonra mestlerini giyen kimsenin, bu abdesti devam ettiği sürece mestleri çıkarıp giymesiyle abdesti bozulmaz. Mestlerin üzerine mesh etmek suretiyle abdestini tamamladığı durumlarda ise, daha sonra mestlerini çıkaracak olursa meshi bozulur. Bu durumda sadece ayaklarını yıkayıp mestlerini giymesiyle abdesti devam eder (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 25; Merğînânî, el-Hidâye, I, 29).

176) Mest üzerine giyilen çoraplara mesh edilebilir mi?

Mestler üzerine giyilen çoraplar, ince olup üzerine mesh edildiğinde, altına ıslaklığı geçirirse, bunlar üzerine mesh edilmesi caizdir. Islaklık alta geçmediği takdirde mesh üzerine mesh gerçekleşmiş olmaz. Mest üzerine giyilen çoraplar, üzerine mesh yapılabilecek evsafta ise bu çoraplar üzerine de mesh yapılabilir. Zira bunlar mest üzerine giyilen çizme hükmündedir (Mevsılî, el-İhtiyar, I, 24).

177) Abdest aldıktan sonra giyilen meste mesh etmek gerekir mi?

Mestler, ayaklar yıkandıktan sonra abdestli iken giyildiğinde, tekrar abdest alınıncaya kadar üzerlerine mesh etmek gerekmez. Ancak abdesti bozulan kişi, yeni bir abdest alacağı zaman mest üzerine mesh yapar (Mevsılî, el-İhtiyar, I, 24).

178) Küçük abdest bozan bir kimse belli bir süre geçmeden abdest alabilir mi?

Küçük abdest bozduktan sonra, idrar yolunda kalabilecek damla ve sızıntılarının tamamen kesilmesi için bir süre beklemek uygun olur. Bu beklemeye istibra denir. Hz. Peygamber istibrayı tavsiye etmiştir (Buhârî, Vudû, 55. İbn Mâce, Taharet, 26). Küçük abdest bozulduktan sonra, şahsa, şartlara ve hatta yaşa bağlı olarak az veya çok sızıntı gelebilir. Onun için idrar yaptıktan sonra, kalıntıların bitmesi için istibra yapılmalıdır. İstibra, yürümek, öksürmek, hareket etmek vb. yollarla yapılır.

Küçük abdestini bozduktan sonra istibrâ yapmadan abdest alan kişiden, namaz kılarken akıntı gelirse abdesti bozulur ve yeniden abdest alması gerekir (Merğînânî, el-Hidaye, I, 14). Ayrıca temizlik iyi yapılmadığı takdirde geriye kalan idrar sızıntısı elbiseye bulaşacak ve belli bir orana ulaşacak olursa (avuç ayası kadar bir sahayı kaplaması) namazın sıhhatine engel olur (Mevsılî, el-İhtiyar, I, 31).

İdrar yaptıktan sonra sızıntısı olmayan kişilerin, beklemeden hemen abdest almalarında bir sakınca yoktur. İstibra ve temizlik konusunda gerekli hassasiyeti gösteren kişinin, yersiz düşünce ve vesveseye itibar etmemesi gerekir.

179) Özür sahibi bir kimse cemaate namaz kıldırabilir mi?

Abdest bakımından özür sahibi olan kişi, kendisi gibi özür sahibi olanlara imam olarak namaz kıldırabilir. Fakat bu kişi özrü olmayanlara imam olamaz. Çünkü imamın durumu cemaatin durumundan aşağı olmamalıdır (Merğînânî, el-Hidaye, I, 57). Ancak Şafiîlere göre, herhangi bir özrü olmayan kişiler, özür sahibi olan kimseye uyabilirler (Şirbînî, Muğnî'l-Muhtaç, Beyrut, 1418/1997, I, 367).

180) Hanefi mezhebine mensup bir kimsenin bir yeri kanarsa abdest konusunda şafiî mezhebini taklit edebilir mi?

Abdestli olan bir kişinin vücudunun herhangi bir yerinden çıkan kan, çıktığı yerin etrafına dağılırsa abdesti bozulur (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 9). Şafiî mezhebine göre idrar ve dışkı yolları dışında vücudun herhangi bir yerinden çıkan kan abdesti bozmaz (Maverdî, el-Hâvi'l-Kebîr, Beyrut, 1414/1994, I, 199-200).

Hanefi mezhebine mensup olan bir kişinin bir yeri kanasa, , abdest almada zorluk olması, cemaate yetişememe endişesi, namazda iken namazı bozmak ve benzeri mazeretlerin bulunması halinde, Şafiî mezhebini taklit ederek, yeniden abdest almadan namazını kılabilir. Zira mezhepler arasında ihtilaf olan konularda, belli bir mezhebe bağlı kalmak zorunlu olmayıp, mazerete binaen başka bir mezhebin görüşü ile de amel edilebilir (İbn Âbidîn, Raddu'l-Muhtâr, I, 51).

181) Mezhepler arasında abdestin farzları konusunda farklılık var mıdır?

Hanefilere göre abdestin farzları, Kur'an-ı Kerim'de (Maide, 5/6) ifade edildiği üzere; yüzü yıkamak, kolları dirseklerle birlikte yıkamak, başı mesh etmek, ayakları topuklarla birlikte yıkamaktır (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 11). Şafiîlere göre bu şartlara ilaveten, abdeste niyet etmek ve tertip (abdest organları yıkanırken ayetteki sırayı gözetmek) de farzdır (Şirbînî, Muğnî'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 47-54).

Hanbelîler, tertibi ve organların ara verilmeden art arda yıkanmasını (muvâlât) (el-Buhuti, Keşşâfu'l-Kına', Beyrut, 1402, I, 175); Malikiler ise, niyet ve abdest organlarının art arda yıkanması yanında, organların yıkanırken ovulmasını da abdestin farzlarından sayarlar (Haraşî, Şerhu Muhtasarî Halîl, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts, I, 120).

Öte yandan abdestin ittifak edilen farzlarının detayıyla ilgili de mezhepler arasında bazı farklılıklar vardır. Hanbelilere göre yüzü yıkamanın kapsamına ağza ve burna su vermek dahildir (İbn Kudame, el-Muğnî, Daru Alemi'l-Kütüb, ts. , I, 166). Aynı şekilde hem Malikilere, hem de Hanbelilerce tercih edilen görüşe göre başın tamamını mesh etmek, başı mesh etme farzının kapsamındadır (İbn Kudame, el-Muğnî, Daru Alemi'l-Kütüb, ts. , I, 175-176, 185; Haraşî, Şerhu Muhtasarî Halîl, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts, I, 124-125).

182) Kadınlarla tokalaşmak veya kadına dokunmak abdesti bozar mı?

Bir erkeğin yabancı bir kadınla tokalaşması veya dokunması, günah olmakla beraber, Hanefi mezhebine göre bu durumda erkeğin de kadının da abdesti bozulmaz (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 11). Şafiî mezhebine göre ise, bir kişi karşı cinsten olan ve kendisiyle evlenmesi ebedi haram olmayan bir kimseye arada bir engel olmaksızın dokunursa, her ikisinin de abdesti bozulur (Maverdî, el-Hâvi'l-Kebîr, Beyrut, 1414/1994, I, 183-187).

183) Abdestli olup olmadığını unutan ya da abdestinde şüphe eden bir kimse ne yapmalıdır?

Bir kimse abdest aldığından emin olduğu halde, abdestini bozup bozmadığı konusunda şüpheye düşse, o kimse abdestli sayılır. Öte yandan abdestini bozduğunu bildiği halde, sonradan abdest alıp almadığından şüphe eden kimse de abdestsiz sayılır. Çünkü kesin olarak bilinen bir şey şüphe ile ortadan kalkmaz (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 11; İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, I, 101- 102).

184) Kulak akıntısı abdesti bozar mı?

Bir ağrı ve sızı olmaksızın kulaktan, göbek ve gözden çıkan akıntı abdesti bozmaz. Akıntı ağrı ve sızıyla çıkarsa o zaman abdest bozulur. Zira ağrı yaranın varlığına delildir. Yaradan akan sıvı da abdesti bozar (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 147).

185) Askerde çizme veya bot üzerine mesh caiz midir?

Abdest alırken üzerine mesh yapılan mest; deri vb. maddelerden yapılan, ayakları topuklarla birlikte örten, içine su geçirmeyen, bağsız ayakta durabilen bir pabuç çeşididir. Ayakları aynı şekilde örten bot, potin vb. pabuçlar da mest hükmündedir. Bu itibarla bir asker, abdestli olarak giymiş olduğu botların üzerine mesh edebilir ve üzerinde ya da altında namaza engel bir pislik yoksa bu botlar ile namazını kılabilir (Merğînânî, el-Hidaye, I, 29).

186) Cinsel organa dokunmak abdesti bozar mı?

Cinsel organa dokunmak Hanefilere göre abdesti bozmaz. Çünkü cinsel organa dokunmakla vücudun herhangi bir organına dokunmak hüküm bakımında aynıdır (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 10-11). Zira Peygamber Efendimiz (s.a.s.) kişinin cinsel organının vücudunun diğer bölümleriyle aynı olduğunu ifade etmiştir (Ebu Dâvud, Taharet, 71). Şafiîler ise ilgili hadislere (Tirmizî, Taharet, 62) dayanarak kişinin kendi cinsel organına avuç içi ile dokunmasının abdestini bozacağını söylemişlerdir. Yine onlara göre, aralarında dinen evlenme engeli bulunmayan kadın ve erkekten birinin, elinin veya teninin diğerinin tenine temas etmesi ile de abdest bozulur (Ahmed b. Hüseyin, Şerh-u İbnü'l-Kâsim, Ankara, 2009, s. 14).

187) Evli çiftlerin birbirini çıplak olarak görmeleri abdesti bozar mı?

Eşler arasında 'avret' (bakılması haram olan yerler) konusunda bir sınırlama yoktur. Karı-koca birbirini çıplak olarak görebilirler, vücutlarının tamamına bakabilirler. Eşlerin birbirlerinin çıplak bedenlerine bakmaları sebebi ile cinsel organlarından bir sıvı gelmedikçe abdestleri bozulmaz (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', 1406 /1976, Beyrut, I, 37).

188) Kadınların ve erkeklerin cinsel organından yel gelmesi abdesti bozar mı?

Erkeğin ve kadının cinsel organlarından çıkan yel, abdesti bozmaz. Bununla birlikte abdest alması müstahaptır (Heyet, el-Fetâve'l-Hindiyye I, 9).

GUSÜL

189) Gusül ne demektir? Gusül abdesti nasıl alınır?

Gusül; cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilik hallerinden kurtulmak için yapılması gereken dinî temizlik demektir. Kur'an-ı Kerim'de, *"Eğer cünüp iseniz, iyice temizlenin (yıkanın)"* buyrulmaktadır (Nisâ, 4/43; Mâide 5/6). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadis ve uygulamalarıyla da, cünüplük halinde veya hayız ve nifas sonrasında gusletmek emredilmiştir, (Buhârî, Gusül, 28; Müslim, Hayız, 87, 88).

Gusül abdesti ağıza su alıp boğaza kadar çalkalamak, buruna su çekmek ve bütün vücudu hiç kuru yer bırakmayacak şekilde yıkamak suretiyle alınır. Burada sayılan işlemler guslün farzlarıdır. Birinin eksik bırakılması halinde gusül geçersiz olur. Guslün bu farzlarından başka bir de sünnetleri vardır. Sünnetleri de yerine getirilerek gusül şöyle yapılır:

Gusletmek isteyen kimse niyet ederek besmele çeker. Ellerini yıkar, vücudunda bir necaset/maddi kirlilik var ise onu temizler, avret yerlerini yıkar. Sonra sağ eli ile üç defa ağzına su vererek iyice çalkalar, daha sonra üç defa burnuna su çekerek temizler ve namaz abdesti gibi abdestini tamamlar. Sonra da, hiç kuru yer bırakmamaya dikkat ederek bütün vücudunu yıkar. Guslettiği yerde su toplanıyorsa, son olarak ayaklarını yıkayıp guslünü tamamlar. Göbek boşluğu, kulakların iç kıvrımları, küpe delikleri, bıyık, saç, sakal ile bunların diplerinin ıslanmasına özellikle dikkat eder Nitekim hadislerde Peygamber efendimizin gusledişi şöyle tasvir edilmektedir: Peygamber (a.s.) cünüplükten (çıkmak için) yıkanacağı zaman, ellerini ve avret yerlerini yıkayarak başlardı. Sonra namaz abdest gibi abdest alır, parmaklarıyla saçlarının dibini hilaller, sonra da başına üç defa su dökerek bütün vücudunu yıkardı (Buhârî, Gusül, 1; Ebû Dâvûd, Taharet, 242).

190) Guslederken ve abdest alırken vesvese sebebiyle organları tekrar tekrar yıkamanın hükmü nedir?

Vesvese, çeşitli sebeplerle insanın yaşadığı kararsızlık, şüphe ve kuruntu halidir. Bu, çoğu kere abdest ve guslün alınıp alınmadığı, tamam olup olmadığı ya da bozulup bozulmadığı şüphesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Gusül ve abdest alan kişinin vesvese sebebi ile gusül ve abdestini tekrarlaması gerekmez. Hatta kişi bu tür vesveselere itibar etmemeli (İbn Mâce, Tahâret, 48), içine doğan şüphe ve tereddüt hallerinin asılsız olduğunu kendine telkin etmeli, ihtiyaç duyulması halinde psikolojik tedaviye yönelmeli; ayrıca manevi destek olarak Felak ve Nas Surelerini anlamlarını da düşünerek okuyup bu halden kurtulmak için Allah'a dua etmelidir.

191) Uyku halinde cinsel organdan gelen akıntı guslü gerektirir mi?

Bir kimse, uykudan uyanınca ihtilam olduğunu (yani, rüyada cinsel ilişkide bulunduğunu) hatırlar ve üzerinde de yaşlık görürse kendisine gusül lazım gelir. Uykudan uyanınca ihtilam olduğunu hatırlamayan fakat üzerinde yaşlık gören kimsenin de gusül yapması gerekir. İhtilam olduğu halde bunu gösteren bir yaşlık bulunmazsa yıkanmak gerekmez. Zira bir hadisi şerifte Hz. Âişe validemiz kendisine sorulan bir soruya cevaben şöyle demektedir: Rasûlüllah (s.a.s.)'e ihtilâm olduğunu hatırlamadığı halde (çamaşırında) ıslaklık bulan kimsenin durumu soruldu. Efendimiz: 'Gusleder' buyurdular. İhtilâm olduğunu gören, fakat ıslaklık bulmayan kişinin durumu sorulunca, *"Ona gusül gerekmez"* buyurdu. *"Bunu gören kadına da gusül gerekir mi? "* diye sorulunca, Rasûlüllah (s.a.s.) *"Evet, çünkü kadınlar erkeklerin benzeridirler."* buyurdu (Ebû Dâvûd,

192) Cünüp olarak uyumak, yemek ve içmekte bir sakınca var mıdır?

Cünüplük, cinsel ilişki veya şehvetle meninin gelmesi sebepleriyle meydana gelen ve belirli ibadetlerin yapılmasına engel olan hükmî kirlilik halidir. Cünüp olan bir kimse, namaz kılmak ve Kur'an okumak gibi ibadetleri yerine getiremez. Dolayısıyla, ibadetlerini yapmaya engel olan bu durumdan ilk fırsatta guslederek kurtulmaya çalışmalıdır. Öte yandan bu durumdaki bir kimse ihtiyaç halinde, herhangi bir namazın geçmesine sebebiyet vermemek kaydıyla, cinsel bölgesinin maddi temizliğini yaptıktan sonra abdest alarak ya da sadece el ve ağzını yıkayarak uyuyabilir, yiyip içebilir ve başka işlerle meşgul olabilir (Buhârî, Gusül, 27; Müslim, Hayz, 6 (21, 22, 24). Çünkü cünüplük, gusül ve abdest gibi özel bir temizliği gerektirmeyen işlerin yapılmasına engel değildir. Hz. Peygamber, cünüp olmakla müminin necis/maddeten pis olmayacağını ifade etmiştir (Buhârî, Gusül, 23). Fakat cünüp birinin namazını kaçıracak şekilde yıkanmayı geciktirmesi haram, elini ağzını yıkamadan yiyip içmesi ise mekruh görülmüştür. Bu itibarla zorunlu bir durum olmadıkça insan hemen boy abdesti almalı ve bir an önce yıkanıp temizlenmelidir.

193) Sezaryen yöntemi ile doğum yapmak guslü gerektirir mi?

Doğum, organları belirmiş olan çocuğun düşmesi ya da sezaryen işleminden sonra çoğunlukla kadında bir süre kanama olur. Buna lohusalık kanı denir. Nadiren kan gelmediği de olur. Lohusalık kanı en fazla kırk gün devam eder. Kırk günün sonunda lohusalık hali sona ermiş olur. Sezaryen yöntemi ile çocuk dünyaya getirmek de lohusalık açısından normal doğum ya da düşük yapmak hükmündedir. Doğum, düşük veya sezaryenden sonra rahimden kan gelmezse kadın ilk fırsatta guslederek lohusalık (nifas) halinden temizlenir. Rahimden kan gelirse, kanın kesilmesinden sonra gusletmek gerekir (el-Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 3; es-Serahsî, el-Mebsût, III, 210).

194) Âdet hali devam eden kadın gusül abdesti alınca temizlenmiş olur mu?

Adet hali devam eden bir kadın, gusül abdesti alınca temizlenmiş olmaz. Çünkü gusletmek ay halinin bitimi ile farz olur. Bu nedenle İslam âlimleri adet hali devam ederken alınan guslün geçersiz olduğunu ifade etmişlerdir (İbn Kudame, Muğnî, I, 168, 242).

195) Bedenin herhangi bir yerine sürülen boyalar abdest ve gusle engel midir?

Abdestte ilgili organların, gusülde ise tüm bedenin yıkanması farzdır. Bu itibarla abdest veya gusülde, yıkanması gereken uzuvlarda, suyun deriye ulaşmasına engel olacak herhangi bir tabaka bulunmamalıdır. Bu tür maddelerin abdest ve gusülden önce vücuttan temizlenmesi gerekir. Ancak kına gibi suyun deriye geçmesine engel olmayan boyalar abdest ve gusle mani değildir. Zira pek çok hadis, sahabîlerin kına kullandıklarını (Ebû Dâvud, Tereccül 19; İbnu Mâce, Libâs, 34), Hz. Peygamber (s.a.s.)'in de kına kullanmayı tavsiye ettiğini göstermektedir (Ebû Dâvud, Tereccül, 18; Tirmizî, Libâs, 20).

196) Cünüp olarak denize giren kimse gusül abdesti almış olur mu?

Cünüp olan kimsenin gusül abdesti alarak temizlenmesi gerekir. Gusül ile ilgili ayette bütün vücudun iyice yıkanması emredilmektedir (Mâide, 5/6). Hanefilere göre gusül için niyet şart olmamakla birlikte, ağza ve burna su almak farzdır (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, I, 60). Bu itibarla, denize giren kimse, ağız ve burnuna su aldığı takdirde gusletmiş olur. Bazı müçtehitlere göre ise, ağza ve burna su almak sünnettir; fakat niyet farzdır. Bunlara göre de ağza ve burna su almasa bile, niyet etmişse gusül geçerli olur (Şirbînî, Muğnî'l-muhtâc, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1418/1997, I, 122).

197) İdrardan sonra gelen akıntı guslü gerektirir mi?

İdrardan sonra gelen beyaz ve bulanık sıvıya 'vedî' denir. Vedî, bazen ağır yük taşımaktan dolayı da gelebilir. Vedî, abdesti bozmakla birlikte, guslü gerektirmez (Merğînânî, el-Hidaye 1, 17). Hanefî mezhebine göre Vedî, necaset-i galiza, yani kaba pislik olarak değerlendirildiğinden, dağıldığında el ayasını kaplayacak miktarda çamaşıra bulaşması halinde namaza engel kabul edilmiştir. Bu durumda belirtilen alan temizlenmedikçe, vedî bulaşmış elbise ile namaz kılınması caiz değildir (Mergînânî, el-Hidaye1. 35).

198) Lens gusle engel midir?

Abdest ve gusülde gözün iç kısmının yıkanması farz değildir (Mevsılî, el-İhtiyar, I, 11). Zira gözlerin iç kısmını yıkamakta meşakkat vardır. Ayrıca bu durum gözlere de zarar verebilir. Bu itibarla lens gözlerin iç kısmına konulduğundan abdest ve gusle engel değildir.

199) Kadınların fitil kullanması gusül gerektirir mi?

Fitil kullanmak, gusül almayı gerektirmez. Çünkü guslü gerektiren şey, meni gelmese bile filen cinsel temas veya erkekten meni gelmesi, kadının da orgazm olma halidir. Dolayısıyla, kişi orgazm olmadığı sürece fitil kullanmakla gusül gerekmez.

200) Adet döneminde, lohusalıkta yahut cünüpken vücut genel temizliği yapmakta bir sakınca var mıdır?

Bazı kaynaklarda cünüplük, lohusalık ve hayız hallerinde gusletmeden saç ve tırnakları kesmenin, koltuk ve kasık temizlemenin tenzihen mekruh olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır (Fetavay-ı Hindiyye, V, 358). Ancak bu konuda bir ayet ya da hadis bulunmamaktadır. Öte yandan diğer bazı kaynaklarda, yapılan bu değerlendirmenin uygun olmadığı da ifade edilmiştir (Büceyrimî, Tuhfetü'l-Habib, I, 364, Beyrut, 1996; Dimyati, İanetü't-Talibin, Beyrut, I, 79). Bu sebeple cünüp, lohusa ve hayız halinde olanların gusletmeden saç ve tırnaklarını kesmesinde; koltuk ve kasık temizliği yapmasında bir sakınca yoktur (Buhutî, Keşşafü'l-Kına', I, 158, Beyrut, 1402).

201) Aklî dengesi yerinde olmayan kişi gusül ile mükellef midir?

Kişinin dinen sorumlu olması için, edâ ehliyetine sahip olması gerekir. Eda ehliyetine sahip olabilmek için de aklî melekelerinin yerinde olması ve ergenlik çağına ulaşmış olması şarttır. Bu iki niteliği taşıyan herkes, dinen sorumlu kabul edilir. Zihinsel engelliler eda ehliyetine sahip olmadıkları için, gusül, abdest, namaz vb. dini vecibelerle yükümlü değillerdir (Tirmizî, Hudûd, 1; el-Pezdevî, Kenzü'l-Vüsûl, I, 331).

202) Çıplak olarak banyo yapılabilir mi?

Banyoda tek başına yıkanırken, başkaları tarafından görülmemek için bütün tedbirleri almak kaydıyla, avret yerlerinin örtülmemesi caizdir.

203) Besmele ve niyet unutulduğunda gusül veya abdest sahih olur mu?

Abdeste ve gusle başlarken niyet etmek ve besmele çekmek sünnettir (Merğînanî, Hidaye, I, 12). Bu bakımdan niyet etmeden ve besmele çekmeden alınan abdest ve gusül geçerlidir. Şu kadar var ki, abdest ve gusülden önce besmele ve niyetin unutulması sünnet sevabından mahrum olunmasına neden olur. Şafi mezhebine göre ise abdest ve gusülde niyet farz, gusle başlarken besmele çekmek ise sünnettir (Şirbînî, Muğnî'l-muhtâc, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1418/1997, I, 85-86; Yusuf el-Erdebilî, el-Envâr, I, 31-39).

204) "Gusülden sonra abdest alan bizden değildir" diye bir hadis var mıdır?

Bazı kaynaklarda *"Gusülden sonra abdest alan bizden değildir"* anlamında bir rivayet yer almakta ise de (Taberânî, el-Mucemü'l-Kebir, Bsk. Mektebetü'l-Maârif, Musul, 1983, II, s. 267), hadis175 âlimleri bu rivayetin illetli olduğunu belirtmişlerdir (Nasiruddîn el-Elbanî, Zaifu'l-Cami, 2. Baskı, 1990/1410, 797, No 5535). Nitekim İbn Ömer, 'hangi abdest gusülden daha umumidir ki! ' diyerek gusülden sonra abdeste ihtiyaç olmadığını belirtmiştir (Taberânî, el-Mucemü'l-Kebir, 1983, XII, s. 371). Hz. Âişe validemiz de, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in gusül abdesti aldıktan sonra namaz abdesti almadığını rivayet etmiştir (Tirmizî, Taharet, 79).

205) Abdest veya gusül alırken konuşmak abdeste veya gusle zarar verir mi?

Abdest veya guslederken konuşmak abdeste veya gusle zarar vermez. Ancak, bir ihtiyaç olmadıkça konuşmamak adaptandır. Abdest veya gusül almaya başlayan kişi, yaptığı ibadete odaklanmalı, dünyevi meşguliyet, duygu ve düşüncelerden mümkün olduğunca uzaklaşmalıdır (Şurunbülalî,

Meraki'l-Felah, Mektebetü'l-Asriyye, 1425/2005, I, s. 49). Bu itibarla, ihtiyaç olmadıkça abdest veya boy abdesti alırken konuşulmamalıdır. Bir zaruret veya ihtiyaç halinde konuşmakta ise bir sakınca yoktur.

206) Guslederken suyun küpe deliklerine ulaşması şart mıdır?

Gusül, cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilik hallerinden kurtulmak için gerekli olan dinî temizliktir. Guslün farzları, ağzı, burnu ve bütün bedeni hiç kuru yer kalmayacak şekilde tam olarak yıkamaktır. Kur'an-ı Kerim'deki *"Eğer cünüp iseniz, iyice temizlenin (yıkanın)"* (Nisâ, 4/43; Mâide 5/6) emri gereği, bedenin zahmetsiz yıkanabilen bütün organlarını birer defa yıkamak gerekir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 151-152).

Yıkanmasında güçlük ve zahmet olan göz, tıkanmış küpe deliği gibi yerleri yıkamak ise farz değildir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 152). Gusül esnasında, kadının, küpelerini ve dar olan yüzüğünü oynatması gerekir. Kulak deliğinde küpe bulunmazsa kulağını yıkarken deliğe su girmesi yeterlidir. Suyun kulak deliğine ulaşması konusunda önemli olan, galebe-i zan yani kalbin kanaatidir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 152, 155).

207) Sarhoş olan birinin ayılınca gusül abdesti alması gerekir mi?

Gusül cinsel ilişkiden veya şehvetle meni gelmesinden/orgazm olmaktan dolayı ya da kadınların âdet ve loğusalıkları bittiği zaman gerekir. Bunlardan birisinin bulunmaması durumunda ayık için gusül gerekmediği gibi sarhoş için de gerekli değildir. Fakat sarhoşken durumunun ne olduğunu bilemez bir halde olduğu için yıkanması iyi olur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 170). Ancak sarhoş veya bayılmış olan bir kimse kendine geldiğinde, çamaşırında meni bulursa, gusletmesi gerekir.

208) Vücudunda akupunktur bantları bulunan kimse abdest veya gusül alabilir mi?

Bir rahatsızlıktan dolayı üzerinde sargı bulunan bir organın abdest alırken su ile yıkanması sağlık açısından zararlı ise, bu sargı çözülmeyip üzerinin mesh edilmesiyle yetinilir (İbn Mâce, Taharet, 134). Yapılan bu mesh o organı hükmen yıkama sayılır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, Beyrut, 1421/2000 I, 134 vd.).

Sağlık amaçlı uygulanan akupunktur tedavilerinde, kullanılan iğnelerin ve üzerlerindeki bantların çıkartılıp tekrar takılması mümkünse ve sağlığa zararlı değilse çıkartılıp altları yıkanmalıdır. Tedavi süresince çıkartılıp takılmaları mümkün değilse ya da çok büyük külfet gerektiriyorsa, kullanılması gerekli olduğu müddetçe gusül ve namaz abdestine mani olmaz. Bu durumda sargı bezi üzerine mesh hükümleri geçerli olur.

209) Gusülde ağza ve burna su vermenin ölçüsü nedir?

Gusül abdesti alırken, boğaza varıncaya kadar ağzı çalkalamak ve genize kadar da buruna su çekmek sünnettir. Bunun sınırı, ağza su verirken suyu boğaza kadar, buruna verirken de burun yumuşağına kadar suyu ulaştırmaktır. Bu hüküm oruçlu olmayan kimseler içindir. Oruçlu olanların boğaza veya genize su kaçma ihtimali olduğu için böyle yapmaları uygun olmaz. Onlar gusülde ağza ve burna su verirken abdestte yaptıkları gibi yaparlar (İbn Âbidîn, Raddu'l-Muhtâr, Riyad, 1423/2003, I, 237, 291).

210) Guslederken yellenmek, gusle yeniden başlamayı gerektirir mi?

Gusül abdesti alırken, yellenme, burun kanaması, yaranın kanaması vb. namaz abdestini bozan şeylerden birinin meydana gelmesi, gusle yeniden başlamayı gerektirmez. Çünkü bunlar, kişinin cünüp olmasını gerektiren hususlardan değildir (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 12). Ancak gusülden sonra namaz kılmak isteniyorsa, o zaman namaz için abdest alınması gerekir.

211) Rüyasında avret yeri (cinsel organ) gören kimseye gusül gerekir mi?

Bir kişinin rüyasında ilişkide bulunmaksızın sadece cinsel organ (avret yeri) görmesi gusül abdesti almasını gerektirmez. Bunu görenin erkek veya kadın olması fark etmez. Ancak kişinin rüyasında cinsel organ görmesinden dolayı orgazm olup, meni gelmesi halinde ise gusül gerekir. Gusül uykuda

veya uyanık halde iken avret yeri/cinsel organ görmekten değil, şehvetle meni gelmesinden dolayı gerekli olur (Merğînânî, el-Hidâye, I, 16, İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 164).

212) Eşler birlikte çıplak olarak banyo yapabilirler mi?

Eşler arasında avret konusunda bir sınırlama olmadığı için bir arada banyo yapmalarında sakınca bulunmamaktadır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.)'in eşleriyle birlikte yıkandığı bilinmektedir (Buhârî, Gusül, 2).

213) Adetli kadınların, cenazenin yanında bulunmaları ve kabir ziyareti yapmaları caiz midir?

Adetli olsun veya olmasın kadınların cenazenin yanında durmaları, açıp yüzüne bakmaları ve kabir ziyaretinde bulunmaları, tercih edilen görüşe göre, caizdir (İbn Nüceym, er-Bahr er-Râik, II, 210; Haskefî, Dürrü'l-muhtâr, Beyrut, 1386, I, 293).

214) Bir kadının vajinal muayene olması ya da ultrason çektirmesi guslü gerektirir mi?

Gusül; meni gelmese bile cinsel ilişkiden dolayı veya dokunma, düşünme, elle tatmin, rüyalanma gibi yollarla meni gelmesi sebebiyle, bir de kadının hayız ve nifas durumunun sona ermesiyle gerekir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 12). Kadın doğum uzmanına vajinal muayene olan ya da ultrason çektiren bir bayanda, böyle bir durum söz konusu olmadığı için gusül etmesi gerekmez.

215) Tüp bebek tedavisi sürecinde dışarıda döllendirilen embriyonun anne rahmine yerleştirilmesi guslü gerektirir mi?

Gusül; meni gelmese bile cinsel ilişkiden dolayı veya dokunma, düşünme, elle tatmin, rüyalanma gibi yollarla meni gelmesi sebebiyle, bir de kadının hayız ve nifas durumunun sona ermesiyle gerekir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 12). Embriyonun rahme yerleştirilmesinde bu anlamlardan hiç birisi yoktur. Bu itibarla embriyo transferi guslü gerektirmez.

216) Kadınların hayız ve nifas hallerinde yapamayacakları şeyler nelerdir?

Hayız ve nifaslı kadınlar için bazı özel hükümler vardır. Bu hallerden biri kendinde bulunan kadınlar; 1.Cinsel ilişkide bulunamazlar. Kur'an-ı Kerim'de: *"Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki, "O bir ezadır (rahatsızlık tır.) Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın…"* buyrulmaktadır (Bakara, 2/222). 2.Namaz kılmaz, oruç tutmazlar. Çünkü Hz. Peygamber bu durumdaki kadınların oruç tutmayacaklarını ve namaz kılmayacaklarını bildirmiştir (Buhârî, Hayz, 1). Bu konuda müçtehitler görüş birliği içindedirler. Hayız ve nifas hallerinde kılınmayan namazlar daha sonra kaza edilmez; bu hallerde tutulmayan Ramazan oruçları ise kaza edilir. Hz. Âişe, (r.a.) hayız hali sona eren kadının namazlarını kaza edip etmeyeceğini soran bir kadına "*Rasûlüllah zamanında ay halinden çıktığımızda bize oruçları kaza etmemiz emredilir, namazları kaza etmemiz ise emredilmezdi"* cevabını vermiştir (Müslim, Hayz 15). 3.Hayız ve nifas halindeki kadınlar, Kâbe'yi tavaf edemezler. Hz. Peygamber (s.a.s.) ay hali sebebi ile hac yapamayacağından endişe ederek ağlayan Hz. Âişe'ye (r.a.) *"Kâbe'yi tavaf etmek dışında, haccedenlerin yaptığı her şeyi yap"* buyurmuştur (Buhârî, Hayz, 1). 4.Özel hallerinde kadınların Kur'an okuyamayacaklarına dair açık bir nas bulunmadığından, âdet gören veya loğusa olan kadınların Kur'an-ı Kerim'i okumaları konusunda İslâm bilginleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Hanefî ve Şafiîlere göre hayızlı ve loğusa kadınlar, dua kastıyla dua anlamı içeren ayetler dışında Kur'an okuyamazlar (Serahsî, Mebsût, Dâru'l-Marife, ts. , III, 151-152; Şirbînî, Muğnî'lMuhtâc, Beyrut, 1418/1997, I, 120-121, 172) İmam Mâlik'ten gelen bir rivayete göre hayızlı veya loğusa olan kadınlar el sürmeden ezbere veya yüzünden Kur'an-ı Kerim'i okuyabilirler (Abderî, et-Tâcü ve'l-iklîl, Beyrut, 1398, I, 375). İmam Mâlik bu durumdaki öğretici ve öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i tutmalarını da öğretme ve öğrenme zaruretine binaen câiz görmüştür (Düsûkî, Haşiye ale'ş- Şerhi'l-kebîr, Beyrut, ts. , I, 174).

217) Rüyasında orgazm olan kadının gusletmesi gerekir mi?

Fıkıh dilinde cünüplük, cinsel ilişki veya şehvetle meninin gelmesi sebepleriyle meydana gelen ve belirli ibadetlerin yapılmasına engel olan hükmî kirlilik halinin adıdır. Meni –ya da akıntı- gelsin veya

gelmesin cinsel ilişki sonunda kadın da erkek de cünüp olur. Erkek veya kadından her ne suretle olursa olsun şehvetle meninin gelmesi cünüplüğün ikinci sebebidir. Şehvetle gelen meninin uyku halinde veya uyanıkken gelmiş olması sonucu değiştirmez (Merğînânî, el-Hidaye, I, 16).

Ergenlik çağına ulaşan yetişkin erkek veya kadının uykuda orgazm olmasına ihtilâm denilir. Bir kişi rüyasında cinsel ilişkide bulunsa, ancak uykudan uyandığında üzerinde veya çamaşırında ıslaklık görmese gusletmesi gerekmez (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 164). Buna karşılık, rüya gördüğünü hatırlamamakla birlikte, uyandığında üzerinde veya çamaşırında meni görürse gusletmesi gerekir (Ebû Dâvûd, Tahâret 95; Tirmizî, Tahâret, 82).

Hz. Âişe (r.a.) şöyle anlatır: "Rasûlüllah'a, "bir kimse uykudan uyandıktan sonra çamaşırında ıslaklık bulsa, ancak ihtilam olduğunu hatırlamasa (yıkanması gerekir mi?)" diye soruldu. O da "*Evet, yıkanmalıdır*! " diye cevap verdi. Sonra, ihtilam olduğunu görüp de, yaşlık göremeyen kimsenin durumu soruldu:"*Ona gusül gerekmez*" dedi. Ümmü Süleym (r.a.) sordu: "Bunu kadın görecek olursa, kadına gusül gerekir mi? " Buna da: "*Evet! Kadınlar, erkekler gibidir!* " cevabını verdi." (Ebû Dâvûd, Tahâret 95; Tirmizî, Tahâret 82) Yine Âişe (r.a.) anlatıyor: "Ümmü Süleym (r.a.), Rasûlüllah (s.a.s.)'a: *"Rüyasında, erkeğin gördüğünü gören kadına, guslün gerekip gerekmeyeceğini sordu. Rasûlüllah: 'Evet! Suyu görürse! ' cevabını verdi*" (Müslim, Hayz 33; Muvatta, Tahâret 84; Ebû Dâvûd, Tahâret 96; Nesâî, Tahâret, 131).

Kadın ihtilâm olur da ıslaklık cinsel organının dışına çıkmazsa İmam Muhammed'e göre gusül gerekirse de. Diğer Hanefi imamlarına göre gerekmez. Çünkü onlara göre gusül gerekmesi için ıslaklığın cinsel organının dışına çıkması şarttır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 164). Ancak ihtiyaten, rüyada orgazm olan bir bayan gusletmelidir.

218) Âdetli kadın camiye girebilir mi?

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre; cünübün, hayızlı ve nifaslı kadınların camiye girmeleri caiz değildir (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 13; el-Abderî, et-Tâc ve'l-İklîl, Beyrut, 1398, I, 317; Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 109).

Cünüplük, hayız ve nifas halleri, dinimizce hükmen kirlilik sayılmakta ve ibadetlere engel kabul edilmektedir. Camiler de ibadet mekânıdırlar. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde "*Ben hayızlı ve cünüp kimsenin mescide girmesini/bulunmasını helal görmüyorum."* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Taharet, 93; İbn Huzeyme, Sahih, II, 284, Riyad 1981). Bazı âlimler ise ihtiyaç halinde örneğin camideki bir eşyayı almak için, adetli kadının camiye girmesini veya caminin içinden geçmesini caiz görmüşlerdir (İbn Kudame, el-Muğnî, Beyrut, 1405, I, 166). Bunun dayanağı, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir defasında, adet gününde olan Hz. Âişe'den mescide seccade getirmesini istemesidir (Müslim, Hayz 11; Ebû Dâvûd, Taharet 104).Zahirilere göre ise adetli kadın, ihtiyaç olsun veya olmasın, camiye girebilir ve orada durabilir (İbn Hazm, Muhallâ, Daru'l-Fikr, V, 196).

219) Âdetli hanımların, dua, zikir ve istiğfar ile meşgul olmak, Kâbe'yi temaşa etmek veya Hz. Peygamberi ziyaret etmek gibi amaçlarla Harem-i Şerif'e ve Mescid-i Nebevî'ye girmeleri caiz midir?

Din İşleri Yüksek Kurulu 2009 tarih 109 no'lu mütalaasında; şartlar gereği ömründe sadece bir defa hac yapma fırsatı yakalayabilen kadınların durumlarını dikkate alarak, ulemanın çoğunluğuna göre caiz olmamakla birlikte, hacda âdetli iken dua, zikir ve istiğfar ile meşgul olmak, Kâbe'yi seyretmek veya Hz. Peygamberi ziyaret etmek gibi amaçlarla Harem-i Şerif'e ve Mescid-i Nebevî'ye girmek isteyen âdetli hanımların, buna cevaz veren âlimlerin görüşleri doğrultusunda amel edebilecekleri ifade olunmuştur.

TEYEMMÜM

220) Teyemmüm nedir, nasıl yapılır; teyemmümü bozan şeyler nelerdir?

Teyemmüm, su bulunmadığında, ya da var olan suyu kullanma imkânı olmadığında, abdestsizlik, cünüplük gibi hükmî kirliliği gidermek amacıyla temiz toprağa sürülen ellerle yüz ve iki kolun mesh edilmesi şeklinde yapılan hükmî temizlik demektir.

Kur'an-ı Kerim'de, *"Eğer hasta iseniz, yolculukta bulunuyorsanız, tuvaletten gelmiş iseniz veya kadınlara yaklaşmışsanız da su bulamamışsanız temiz bir toprağa yönelip, onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin (teyemmüm edin)"* (Nisâ, 4/43; Mâide 5/6) buyrulmaktadır.

Teyemmüm; niyet ederek temiz bir toprağa veya toprak cinsinden bir şeye eller vurularak yüzü ve kolları dirseklerle birlikte mesh etmekten ibarettir. Teyemmüm edecek kimse, ne için teyemmüm edeceğine de niyet eder. Parmakları açık olarak ellerini temiz bir toprağa veya toprak cinsinden bir şeye vurur, ileri ve geri hareket ettirerek kaldırır, hafifçe birbirine vurarak ellerini silkeler. Ellerinin içiyle yüzünün tamamını bir kere mesh eder. Sonra ikinci defa ellerini aynı şekilde toprağa vurur ve sol elin içi ve dirseğiyle birlikte sağ kolunu mesh eder; daha sonra da sağ elinin içiyle sol kolunu aynı şekilde mesh eder

Abdesti bozan şeyler, teyemmümü de bozar. Ayrıca, abdest veya gusle yetecek suyun bulunması, hastalığın iyileşmesi, suyu kullanabilme imkânının elde edilmesi gibi, teyemmüm etmeyi mubah kılan mazeretlerin ortadan kalkması da teyemmümü bozar (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 19- 22).

221) Teyemmüm uygulamasının dayanağı nedir?

Teyemmüm, suyu temin etme veya kullanma imkânının bulunmadığı durumlarda hades denilen büyük ve küçük hükmî kirliliği gidermek maksadıyla, temiz toprak veya toprak türünden bir maddeye sürülen ellerle yüzü ve iki kolu mesh etmekten ibaret hükmî temizlik demektir.

Abdest ve gusül normal durumlarda su ile yapılan ve maddî temizlenme özelliği de taşıyan hükmî birer temizliktir. Teyemmüm ise suyun bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanma imkanının olmadığı istisnaî hallerde başvurulan, abdest ve gusül yerine geçen dini nitelikli bir temizlik yöntemidir.

Teyemmüm uygulamasının dini dayanağını ayet ve hadisler teşkil etmektedir. Teyemmümün hangi şartlarda yapılabileceği ayetlerle belirlenmiş ayrıca hadislerle de açıklanmıştır. Nitekim 'abdest ayeti' diye bilinen Mâide, 5/6 ayetinde, 'abdest' ve 'gusül' aslî temizlenme yöntemleri olarak sunulduktan sonra su bulunamaması durumunda teyemmüme başvurulabileceği ifade edilmiştir: *"Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve –başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya "kadınlara dokunur." (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin (Teyemmüm edin). Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat o sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz"* (Mâide, 5/6).

Teyemmüm ile ilgili bir diğer ayette de *"... su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin."* (Nisâ, 4/43) buyrularak teyemmümün içeriği ve hangi şartlarda bu yönteme başvurulabileceği pekiştirilmiştir.

Hadis kaynaklarımızda teyemmüm ile ilgili pek çok hadis yer almaktadır. Bu hadisler teyemmümün meşru kılınış sürecini ve uygulamasını göstermektedir. Teyemmümü konu edinen hadislerden birinde, cünüp olup su bulamayan ve mesh etmek amacıyla bütün vücudunu toprağa bulayan sahabîye Rasûlüllah (s.a.s.): *"İki elini ve yüzünü mesh etmen sana kâfî gelir"* demiş ve nasıl teyemmüm edileceğini ayrıca uygulayarak göstermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in teyemmüm uygulamasında ellerini yere vurduğu, yüzünü ve ellerini (dirseklere kadar) mesh ettiği rivayet edilmiştir (Buhârî, Teyemmüm, 4, 5, 8; Müslim, Hayz, 28).

222) Hangi durumlarda abdest yerine teyemmüm edilir?

Teyemmüm, bazı durumlarda abdest ve gusül yerine geçen istisnâî bir uygulama olup, ancak belli bir mazeretin bulunması halinde yapılabilir. Abdest ve gusül için su bulunmaz veya bulunur da kullanma imkânı olmazsa her ikisi yerine geçmek üzere teyemmüm yapılır. Teyemmümün su bulunmadığında yapılabileceği ayet-i kerimlerde açıkça belirtilmiştir (Mâide, 5/6; Nisâ, 4/43). Teyemmümle ilgili hadisler de su bulunamadığında teyemmümün yapılabileceği yönündeki Kur'an hükmünü teyit etmektedir. Nitekim bir kenara çekilip duran, cemaatle namaza iştirak etmeyen birini gören Rasûlüllah; *"-Ey falan! Neden cemaate iştirak etmiyorsun? " diye sorduğunda adam: "-Ey Allah'ın Resulü, cünüp oldum; su da yok"* deyince Peygamber (s.a.s.): *"Toprağı kullan, o sana yeterlidir"* buyurdular (Buhârî, Teyemmüm, 9).

Ayrıca teyemmüm; a) Abdest veya gusle yetecek miktarda su bulunamaması durumunda, b) Su bulunduğu halde, suya ulaşma imkânının olmadığı hallerde, c) Su bulunduğu halde, havanın çok soğuk oluşu, banyo yapacak yerin bulunmayışı gibi engellerle suyu kullanma imkânının bulunmadığı hallerde, d) Sağlık açısından kullanılmasının sakıncalı olması durumunda, e) Vücudun veya abdest organlarının yarısından fazlasının yara, yanık vb. sebeplerle yıkanamaması durumunda edilir. Bu durumda teyemmüm, abdest ve guslün yerine geçer. Uzuvlarının yarısından azında yara olan bir kimse ise, sağlam olan organlarını yıkar, yaralı olanları mesh eder. Konu ile ilgili bir rivayette ifade edildiğine göre, cünüp olan yaralı bir kişiye gusletmesi söylenmiş, o da yıkanmış ve bu sebeple ölmüştür. Haber Rasûlüllah'a ulaşınca, -*"O'nu öldürmüşler Hâlbuki o'na, teyemmüm yeterliydi."* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Taharet, 125). f) Yıkandığı veya abdest azalarını yıkadığı takdirde hastalanması, hastalığının artması veya uzaması söz konusu olan kimse de teyemmüm eder.

223) Su mevcut olduğu halde abdest alıncaya kadar namaz vaktinin çıkmasından endişe eden kişi teyemmümle namaz kılabilir mi?

Abdest alma imkânı varken, cuma namazı ve vakit namazları gibi vaktinde kılınamadığı zaman kaza edilen namazların, vaktin çıkacağı endişesi ile teyemmüm ederek kılınması caiz değildir. Zira abdest alındığı takdirde bu namazlara yetişilemediğinde, cuma namazı yerine öğle namazı, vakit namazı yerine ise kazası kılınır (Merğînâni, el-Hidaye, el-Mektebetü'l-İslamiyye, trs, I/27). Maliki Mezhebi'nde tercih edilen görüşe göre, abdest alma imkânı varken, abdest veya gusül alındığı takdirde farz namazlardan birinin vakti geçecek ise, bu namaz teyemmüm ederek kılınabilir (en-Nefrâvî, el-Fevâkihü'd-Devvânî, Mektebetü's-Sahâfeti'd-Dîniyye, I, 418).

224) Cünüp olan kimse yıkanmak için su ve uygun bir yer bulamazsa ne yapar?

Yıkanmak için uygun su bulamayan veya soğukta gusül abdesti aldığı takdirde hastalanacağı kanaatinde olan ya da gusül abdesti alabileceği uygun bir yer bulamayan cünüp kimse, teyemmüm ederek namazını kılar. Çünkü bunda zaruret vardır (Merğînânî, el-Hidaye, el-Mektebetü'l-İslamiyye, t. s. , I, 25).

225) Teyemmüm ile cenaze namazı kılınabilir mi?

Abdest almakla meşgul olduğu takdirde cenaze namazını kaçıracak olan kimse, teyemmüm ederek cenaze namazını kılabilir. Zira cenaze namazının kazası yoktur (Mevsılî, el-İhtiyar, Beyrut, 1985, I/21-22). Mümin kardeşine karşı son görevini yerine getirmek isteyen kimse, bu durumda cenaze namazını teyemmüm ile kılarak sevaptan mahrum kalmamış olur. Abdestsiz olarak veya yukarıda anlatılan şatlar altında teyemmüm etmeden cenaze namaz kılmak ise caiz değildir.

226) Abdest alabileceği uygun bir ortam bulamayan kadın, teyemmüm ederek namazını kılabilir mi?

Kadının abdest alırken avret yerleri namahrem kimseler tarafından görecekse, kendisi hükmen suyu kullanmaktan aciz kabul edilir ve teyemmüm ederek namazını kılar (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, I, 104). Ancak abdest alabilecek uygun bir ortam bulamayan kadın, namaz vaktinin sonlarına kadar bekler. Eğer vaktin çıkacağından korkarsa teyemmüm ederek, namazını kılar. Bununla birlikte ihtiyaten o namazı iade eder (Tahtavî, Haşiyetü't-Tahtavî alâ Merakı'l-Felah, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997, s. 106).

KADINLARA MAHSUS HALLER

227) Kadınların özel halleri nelerdir?

Kadınların, hayız (adet/ay hali), nifas (lohusalık) ve istihâza (özürlülük) olmak üzere kendilerine özgü üç halleri vardır.

Hayız, ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli aralıklarla belirli sürelerle gelen kanamayı ifade eder. Bu durum, kadınların ergenlik dönemine girmelerinden menopoz dönemine kadar görülen fizyolojik bir olaydır. Türkçede bu olaya, hayız hali denildiği gibi, adet hali, adet görme, adet kanaması, aybaşı hali, tıp dilinde de 'regl' denilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de; 'Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: *"O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizlenınceye*

kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever." (Bakara 2/222) buyrulmaktadır.

Nifas ise, doğum yapan kadının rahminden gelen kanamaya denir. Buna lohusalık hali, böyle kadına da lohusa denir. Doğumdan veya organları beliren ceninin düşürülmesinden sonra görülen kan, nifas kanıdır. Lohusalık hali, alt sınırı olmamakla birlikte, en çok kırk gün sürer. Peygamberimiz bir hadisinde; *"Lohusaya (azamî) kırk gün müddet tayin edilmiştir. Kırk gün sonunda temizlenirse (ne âlâ!) Aksi halde (lohusa), namaz kılmak için o kırk günü aşmaz''* buyrulmaktadır (Dârimî, Kitabu'l Vudu, 98/956).

İstihâza ise, kadınların görmüş oldukları âdet ve lohusalık kanaması dışında, rahim içi damarlardan bir hastalık veya yapısal bozukluk sebebiyle oluşan kanamadır. Daha genel bir ifadeyle, kadının âdet ve lohusalık dışındaki kanamaların tümüne verilen addır. Âdet çağı içerisinde bulunan kadının (yaklaşık 9-55 yaş arası), üç günden az ve on günden fazla gördüğü, doğum yapan lohusanın 40 günden fazla gördüğü, 9 yaşından küçük kızların veya menopoz dönemindeki kadınların gördükleri kanlar istihaze kanıdır. Hz, Âişe şöyle demiştir: Fâtıma bintu Hubeyş, Rasülullah'a hitaben: Ey Allahın Resulü ben temiz olamıyorum, namazı terk edeyim mi? Diye sordu. Rasûlüllah: *"Bu, ancak bir damar (kanı)dır, hayız değildir. Adet günlerin geldiği zaman namazı bırak, tamamlanınca da temizliğini yap ve namazını kıl"* buyurdu (Buhârî, Hayz, 11)

Hayız ve nifas ile ilgili bazı özel hükümler bulunmakla birlikte, istihâza bir özür hali kabul edildiğinden, onunla ilgili herhangi özel bir hüküm bulunmamaktadır.

228) Kadın adetliyken nikahı kıyılabilir mi?

Kadınların adet hali, birtakım hususları yerine getirmelerine engel olmakla birlikte, bunun nikahla alakası yoktur. Dolayısıyla kadın adetli iken kıyılan nikah geçerlidir. Ancak adetli iken cinsel ilişkide bulunmak haramdır. Nitekim Kur'an'da; *"Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever"* (Bakara, 2/222) buyrulmaktadır. Buna göre adetli halde bulunan bir kadına nikah kıyılabilir ancak temizleninceye kadar onunla cinsel ilişkide bulunulamaz (Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 132; Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 26-28).

229) Âdet kanaması 10 günden fazla süren bir kadın ibadetlerini yerine getirmede nasıl hareket etmelidir?

Hanımların âdet halleri en az üç, en çok on gün devam eder. İki adet hali arasındaki temizlik süresi ise en az on beş gündür (Darekutnî, Sünen, Hayz, 61). Bu süre daha uzun da olabilir. Bazı kadınların adet günleri, düzenlidir. Adet günlerinin değişmesi de söz konusu olabilir. Önceki mutat ay hali mesela altı gün olan bir kadın daha sonraki ayda altıncı günün bitiminde temizlenmeyip kan görmeğe devam etse, bu durum on günü aşmadıkça normal âdeti olan altı güne ilaveten kan gördüğü günler de ay halinden sayılır. Kısaca kaç gün kan görmüşse o günler ay hali günleridir. Âdeti olan altı günden sonra kan görmeğe devam ettiği günlerde de ay hali hükümleri geçerli olur (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 26-27).

Fakat aynı kadın bu altı günün bitiminde temizlenmeyip kan görmeğe devam eder ve bu süre on günü geçer ve mesela on iki güne ulaşırsa bu kadının ay hali altı gün olarak kabul edilir. Altı günü on iki güne tamamlayan son altı günlük sürede görülen kan istihaze yani özür kanı sayılır. Onuncu günden sonra görülen kan her halükârda özür kanı olduğu için kadın bu günlerde namazını kılar, orucunu tutar. Mutat günleri olan altı günü, on güne tamamlayan dört günde kılmadığı namazları, tutmadığı oruçları ihtiyaten kaza eder (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. , I, 30).

230) Cünüp olan bir bayan, henüz gusletmeden önce adet olsa, ayrıca gusül alması gerekir mi?

Cünüp olup da henüz gusletmeden önce adet görmeye başlayan bir kadının hemen gusletmesi şart değildir, guslü âdetinin bitimine kadar geciktirebilir (Zebîdî, ElCevheratu'n-Neyyira, Mektebetu Hakkaniyye, Pakistan, ts. , I, 13; İbn Nüceym, el- Bahru'r-râik, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts. , I, 64). Ancak bu durumda olan bir kadın âdetinin bitmesini beklemeden temizlik amacıyla boy abdesti alabilir.

231) Âdet dönemi başlamadan birkaç gün önce başlayan akıntının hükmü nedir? Bu esnada ibadet yapılabilir mi?

Âdet gören kadınlardan gelen ve kan renginde olmayıp bulanık olan akıntılar - konuyla ilgili farklı görüşler olmakla birlikte- ister âdet günlerinin başında, ister sonunda olsun hem başta hem de sonda hayız kanından sayılır. (Mergînânî, Hidâye, I, 32, Beyrut, 1410/1990; Mevsılî, İhtiyar, I, 37, Beyrut 1423/2002) Buna göre, âdet öncesi sürekli akıntılar gören bir kadın, bu akıntıların başlamasından itibaren âdet günü sona erene kadar namaz kılmaz. Ancak 10 gün geçtiği halde akıntı devam ediyorsa 10 günden sonraki akıntılar hayızdan değil özür kanıdır. Akıntısı 10 günden fazla devam eden bir kadın, "özür sahibi" kimselerin yaptığı şekilde abdest alır ve namazını kılar (Mevsılî, İhtiyar, İstanbul, ts. I, 29-30).

232) Menopoz döneminde ibadetler nasıl yerine getirilir?

Menopoz, kadınlarda gebe kalma ve doğurma yeteneğinin sona ermesi, âdetten kesilme, âdet görmeme hali demektir. Menopoz dönemine geçiş esnasında adet düzensizlikleri ve adet günlerinde değişiklik meydana gelebilir. Fıkıh kitaplarında, menopoza giren bir kadının 55 yaşını doldurmadıkça, kendisinden gelen kanın adet kanı olduğu belirtilmektedir. Ancak bu, herhangi bir ayete veya hadise dayanmamaktadır (İbn Âbidîn, Haşiyetu Redd'i-Muhtar, Beyrut, 1421/2000, III, 515). Günümüzde tabiplerin belirttiğine göre menopoza giren bir kadın, ilk bir sene içersinde tekrar adet görebilir. Bu durumdaki kadın, normal adetlinin yapamayacağı şeyleri yapamaz. Ancak bir sene geçtikten sonra görülen kan, özür kanı olarak kabul edilmektedir. Fakat en iyisi bu durumda olan kadının bir kadın doğum uzmanına muayene olup, kanamasının adet kanaması mı yoksa özür mü olduğunu tespit ettirmeli ve ibadetlerini ona göre yapmasıdır.

233) Âdet görmeyen kızın veya ihtilam olmayan erkek çocuğun mükellefiyeti ne zaman başlar?

Dini hükümlerle mükellef olma, ergen olmakla başlar. Erkek çocuklar, ihtilam olmakla; kızlar ise adet görmekle buluğa ermiş yani ergen sayılırlar. Erkekler, genelde 12-15; kızlar ise, 9-15 yaşlar arasında buluğa ererler (ergen olurlar). Sıcak iklimlerde bu durum daha erken olabileceği gibi, soğuk iklimlerde daha geç yaşta buluğa erebilmektedir. Erkek olsun, kız olsun, 15 yaşına kadar ergenliğe ulaşamamış bir çocuk, 15 yaşını bitirdiği tarihten itibaren hükmen ergen ve mükellef sayılır (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 271- 272).

234) Âdet kanı farklı renklerde olabilir mi? Adet günlerinden önce ve sonra görülen farklı renklerdeki sıvılar adet kanı sayılır mı?

Ergenlik çağına gelen bir kadından, hastalık sebebiyle olmaksızın gelen kan hayız kanıdır. Hayız kanı, siyah, kırımızı, yeşilimtırak ve sarı olabileceği gibi bulanık yahut toprak renginde de olabilir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. , I, 27). Hanımların adet halleri en az üç, en çok on gün devam eder. İki adet hali arasındaki temizlik süresi en az on beş gündür (Darekutnî, Sünen, Hayz, 61). Bu süre daha uzun da olabilir. Bazı kadınların adet günleri, düzenli olup belli günlerde gerçekleşir. Adet günleri sabit olan kadınların bu günlerinden önce ve sonra görecekleri renkli sıvı ve akıntılar özür kanı hükmünde olup adet kanı sayılmaz.

235) Hamile bir bayanın kanama görmesi adet hükmünde midir?

Hamile bir bayanın gördüğü kanama adet değil, istihaze (özür) kanıdır. İstihaze kanı, vücudun herhangi bir yerinden akan kan hükmündedir. Bu kanın akmasıyla yalnız abdest bozulur, gusül gerekmez (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 27).

İstihaze kanının süreklilik arz etmesi halinde genel özürlülük hükümleri geçerli olur. Buna göre sürekli kan gören hamile bir kadın, her namaz vaktinin girmesi ile yeni bir abdest alır; başka bir sebeple bozulmadıkça bu abdest o vakit çıkıncaya kadar geçerli olur (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 29).

236) Bayanlar adetli iken saç boyatabilirler mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Saçı olan, bakımına özen göstersin."* (Ebû Dâvûd, Teraccül, 27) buyurmuştur. Saçları temizlemek, yıkamak, koku sürmek, taramak Peygamberimiz (s.a.s.)'inteşvik ettiği hususlardandır. Toplum tarafından yadırganmayacak şekilde ve yabancı erkeklere yönelik olmamak

kaydıyla kadınlar saçlarını boyatabilirler. Bunu kına ile yapabilecekleri gibi, günümüzde kullanılan saç boyaları ile de yapabilirler (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 329-331). Hayızlı ve nifaslı kadınlar ile cünüp olan kişilerin, yeme-içme gibi günlük insani ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan mubah işleri yapmaları dinen yasaklanmamıştır (İbn Nüceym, el Bahr er-Râik, I, 49.) Bu itibarla, bu işler kapsamında olan saç boyatma da, adetli kadınlar için yasak değildir. Saç boyamanın adet döneminde veya başka zamanlarda yapılması arasında fark yoktur.

237) Âdetli bir bayan tırnaklarını kesebilir mi?

Bayanların adet dönemlerinde tırnak kesmeleri ve istenmeyen tüyleri gidermelerinden dinimizce bir sakınca yoktur. Ancak bazı âdap kitaplarında adetli veya cünüp iken tırnak kesme, istenmeyen tüyleri giderme ve tıraş olmak gibi işlemlerin boy abdesti aldıktan sonra yapılması daha uygun görülmüştür (Tahtâvî, Hâşiye ala Merâki'l-Felâh, 44).

238) Kadınlar adetli veya loğusa iken dua edebilirler mi?

Hanımlar âdet günlerinde veya nifâs (loğusalık) hallerinde iken dua edebilirler; zikir ve dua anlamı taşıyan âyet-i kerimeleri okuyabilirler. Bunun yanında, Kelime-i şehâdet, Kelime-i tevhid, istiğfar, salâvat-ı şerife getirebilirler. Aynı şekilde tefsir, hadis ve fıkıh gibi dinî eserleri okuyup mütalaa edebilirler (Merğînânî, el-Hidâye, I, 31; İbn Nüceym, Bahru'râik, I, 49; Şirbînî, Muğnî'l-Muhtâc, Beyrut, 1418/1997, I, 120-121, 172).

239) Kadınlardan gelen akıntı abdesti bozar mı?

Dört mezhebe ait kaynaklarda insanın önünden ve arkasından gelen her şeyin abdesti bozacağı ifade edilmektedir (Merğînânî, el-Hidaye, 1/32, İbn Kudame, El-Muğnî, 1/191, Nevevî, Ravzatü'tTalibin, 2/102, Kâsânî, Bedaiu's-Sanaî, 1/2, İbu'l-Cüzey, El-Kavaninu'l-Fıkhiyyetü, 1/20). Kadınlardan gelen adet, loğusalık ve istihaze kanı dışındaki akıntılar da bu kabildendir. Günümüzde bazı âlimler, gelen bu akıntının necaset kaynaklı olmadığı gerekçesiyle abdesti bozmadığı görüşündedirler.

240) Lohusalık süresi ne kadardır? Bu sürede ibadetler nasıl yapılır?

Lohusalık/nifas hâli, doğum yapan veya organları belirmiş çocuk düşüren kadının doğumdan sonra kanamasının devam ettiği haldir. Böyle kadına lohusa denir. Her kadın için farklı nifas süreleri olabilir. Bu, kadınların fiziki bünyelerine, kalıtım ve çevre şartlarına göre değişir. Doğumdan veya organları belirmiş ceninin düşürülmesinden sonra görülen kan, nifas kanıdır. Lohusalık hâlinin alt sınırı yoktur. Hanefi mezhebine göre üst sınırı kırk gündür. Kırk günden fazla görülen kan, nifas kanı değil, özür kanıdır. Lohusalık günlerindeki akıntı bir süre kesilip sonra devam ederse, akıntının kesildiği günler de lohusalık hâlinden sayılır (el-Cezirî, Kitabu'l-Fıkh Ale'lMezahibi'l-Erbaa, s. 79-80) Şafi mezhebine göre de en azının sınırı yoktur, ancak üst sınırı 60 gündür (Şirbînî, Muğni'l-muhtac, Beyrut, ts. , I, 185).

Kadınlar nifas hallerinde, cinsel ilişkide bulunamaz (Bakara, 2/222); namaz kılmaz, oruç tutmaz (Buharî, Hayz, 1; Müslim, Hayz, 14, 15) ve Kâbe'yi tavaf edemezler (Buhârî, Hayz, 1/77). Bu konuda müçtehitler görüş birliği içindedirler.

Kadınlar hayız ve nifas hallerinde kılmadıkları namazları daha sonra kaza etmezler, ancak, tutamadıkları oruçları kaza ederler (Müslim. Hayz, 67-69).

Doğum yapan kadının kanaması kırk gün dolmadan kesilirse, kadın yıkanır ve ibadetlerini yapmaya başlar. Kırk gün geçtiği halde kan kesilmemişse, özürlü sayılır, yıkanarak ibadetlerine başlar.

241) Kadınların hayız ve nifas hallerinde yapamayacakları şeyler nelerdir?

Hayız ve nifaslı kadınlar için bazı özel hükümler vardır. Bu hallerden biri kendinde bulunan kadınlar; 1- Cinsel ilişkide bulunamazlar. Kur'an-ı Kerim'de: *"Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki, "O bir ezadır (rahatsızlıktır.) Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın…"* buyrulmaktadır (Bakara, 2/222). 2- Namaz kılmaz, oruç tutmazlar. Çünkü Hz. Peygamber bu durumdaki kadınların oruç tutmayacaklarını ve namaz kılmayacaklarını bildirmiştir (Buhârî, Hayz, 1). Bu konuda müçtehitler görüş birliği içindedirler. Hayız ve nifas hallerinde

kılınmayan namazlar daha sonra kaza edilmez; bu hallerde tutulmayan Ramazan oruçları ise kaza edilir. Hz. Âişe, (r.a.) hayız hali sona eren kadının namazlarını kaza edip etmeyeceğini soran bir kadına "*Rasûlüllah zamanında ay halinden çıktığımızda bize oruçları kaza etmemiz emredilir, namazları kaza etmemiz ise emredilmezdi"* cevabını vermiştir (Müslim, Hayz 15). 3- Hayız ve nifas halindeki kadınlar, Kâbe'yi tavaf edemezler. Hz. Peygamber (s.a.s.) ay hali sebebi ile hac yapamayacağından endişe ederek ağlayan Hz. Âişe'ye (r.a.) *"Kâbe'yi tavaf etmek dışında, haccedenlerin yaptığı her şeyi yap"* buyurmuştur (Buhârî, Hayz, 1). 4- Özel hallerinde kadınların Kur'an okuyamayacaklarına dair açık bir nas bulunmadığından, âdet gören veya loğusa olan kadınların Kur'an-ı Kerim'i okumaları konusunda İslâm bilginleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Hanefî ve Şafiîlere göre hayızlı ve loğusa kadınlar, dua kastıyla dua anlamı içeren ayetler dışında Kur'an okuyamazlar (Serahsî, Mebsût, Dâru'l-Marife, ts. , III, 151-152; Şirbînî, Muğnî'lMuhtâc, Beyrut, 1418/1997, I, 120-121, 172).İmam Mâlik'ten gelen bir rivayete göre hayızlı veya loğusa olan kadınlar el sürmeden ezbere veya yüzünden Kur'an-ı Kerim'i okuyabilirler (Abderî, et-Tâcü ve'l-iklîl, Beyrut, 1398, I, 375). İmam Mâlik bu durumdaki öğretici ve öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i tutmalarını da öğretme ve öğrenme zaruretine binaen câiz görmüştür (Düsûkî, Haşiye ale'ş- Şerhi'l-kebîr, Beyrut, ts. , I, 174).

242) Âdetli kadın metafa girip tavaf yapabilir mi? Bu durumdaki kadın nasıl davranmalıdır?

Âdetliyken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra adet görmeye başlayan kadınlar, tavafın dışında haccın bütün menâsikini yerine getirebilirler. Ancak tavaf edemezler. Çünkü Rasûlüllah (s.a.s.), Hz. Âişe'ye "*Bu, Allah Teâlâ'nın, Hz. Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir şeydir (senin elinde olan bir şey değildir). Hacıların, hacla ilgili yaptıklarını sen de yap. Ancak adet gördüğün sürece Kâbe'yi tavaf etme*" buyurmuştur (Buhârî, Hayz, 1).

Âdetli oldukları için bayram günlerinde ziyaret tavafını yapamayan kadınlar adetleri bitince bu tavaflarını yaparlar. Bu gecikmeden dolayı kendilerine herhangi bir ceza gerekmez. Ziyaret tavafını yaptıktan sonra adet gören kadınlar, ülkelerine dönmeden önce, vacip olan veda tavafını yapacak imkân bulamazlarsa, bu tavafı terk ederler. Bundan dolayı da bir ceza gerekmez (Semerkandî, Tuhfetü'l-Fukahâ, Beyrut, 1405/1984, I, 410, 414).

243) Adetli kadınların, cenazenin yanında bulunmaları ve kabir ziyareti yapmaları caiz midir?

Adetli olsun veya olmasın kadınların cenazenin yanında durmaları, açıp yüzüne bakmaları ve kabir ziyaretinde bulunmaları, tercih edilen görüşe göre, caizdir (İbn Nüceym,er-Bahr er-Râik, II, 210; Haskefî, Dürrü'l-muhtâr, Beyrut, 1386, I, 293).

244) Âdetli hanımların, dua, zikir ve istiğfar ile meşgul olmak, Kâbe'yi temaşa etmek veya Hz. Peygamberi ziyaret etmek gibi amaçlarla Harem-i Şerif'e ve Mescid-i Nebevî'ye girmeleri caiz midir?

Din İşleri Yüksek Kurulu 2009 tarih 109 no'lu mütalaasında; şartlar gereği ömründe sadece bir defa hac yapma fırsatı yakalayabilen kadınların durumlarını dikkate alarak, ulemanın çoğunluğuna göre caiz olmamakla birlikte, hacda âdetli iken dua, zikir ve istiğfar ile meşgul olmak, Kâbe'yi seyretmek veya Hz. Peygamberi ziyaret etmek gibi amaçlarla Harem-i Şerif'e ve Mescid-i Nebevî'ye girmek isteyen âdetli hanımların, buna cevaz veren âlimlerin görüşleri doğrultusunda amel edebilecekleri ifade olunmuştur.

245) Âdetli kadın camiye girebilir mi?

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre; cünübün, hayızlı ve nifaslı kadınların camiye girmeleri caiz değildir (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 13; el-Abderî, et-Tâc ve'l-İklîl, Beyrut, 1398, I, 317; Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 109).

Cünüplük, hayız ve nifas halleri, dinimizce hükmen kirlilik sayılmakta ve ibadetlere engel kabul edilmektedir. Camiler de ibadet mekânıdırlar. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde "*Ben hayızlı ve cünüp kimsenin mescide girmesini/bulunmasını helal görmüyorum."* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Taharet, 93; İbn Huzeyme, Sahih, II, 284, Riyad 1981). Bazı âlimler ise ihtiyaç halinde örneğin camideki bir eşyayı almak için, adetli kadının camiye girmesini veya caminin içinden geçmesini caiz

görmüşlerdir (İbn Kudame, el-Muğnî, Beyrut, 1405, I, 166). Bunun dayanağı, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir defasında, adet gününde olan Hz. Âişe'den mescide seccade getirmesini istemesidir (Müslim, Hayz 11; Ebû Dâvûd, Taharet 104). Zahirilere göre ise adetli kadın, ihtiyaç olsun veya olmasın, camiye girebilir ve orada durabilir (İbn Hazm, Muhallâ, Daru'l-Fikr, V, 196).

246) Ay halinde olan bir kadın Kur'an-ı Kerim'e dokunabilir mi?

Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre, cünüp ve hayız halindeki kimselerin Mushaf'a dokunmaları caiz değildir. Bu konuda genel olarak "*O, elbette değerli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptadır. Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabb'inden indirilmedir."* (Vâkıa, 56/77-80) ayetleri ile aşağıda zikredilecek olan hadisleri delil olarak kullanmışlardır. (Aliyyü'l-Kârî, Fethu Babi'l-İnaye, I, 125; Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebîr, I, 384; Râfiî, el-Azîz Şerhu'l-Vecîz, I, 293; İbn Kudâme, el-Muğnî (eş-Şerhu'l-Kebir ile birlikte) I, 418; İbn Kudâme el-Makdisî, elKâfî, I, 72).

Bu görüşe göre ayetlerde geçen Kur'an, yeryüzüne vahyedilip kayda geçirilen mushafı; "tertemiz olanlar" ise abdestsizlik ve cünüplükten uzak olan insanları ifade emektedir. Buna göre abdestsiz ve cünüp olan kimselerin mushafa el sürmeleri caiz olmaz. Aynı şekilde cünüp ve hayız ya da nifaslı olanların Kur'an'ı dokunmadan da olsa okumaları caiz değildir. Çünkü Hz. Ali'nin, "*Rasûlüllah'ı Kur'an okumaktan cünüplük hali dışında hiçbir şey alıkoymazdı*" (Ebu Dâvûd, Taharet, 92; Nesaî, Taharet, 171; İbn Mace, Taharet ve Sünenüha, 105; İbn Huzeyme, Sahih, Vudu', I, 104; Beyhakî, Sünen, Taharet, 98) dediği rivayet edilmiştir. Farklı bir lafızla gelen rivâyete göre ise, Hz. Ali, "*Rasûlüllah cünüp olmadıkça bize Kur'an okurdu."* (Tirmizî, Ebvabü't-Tahare, 111) demiştir.

Ancak belirtmek gerekir ki, her ne kadar yukarıda zikredilen ayetlerde Kur'an'a temiz olanlardan başkasının dokunmadığı/dokunmayacağı ifade edilmekte ise de, ayetlerde geçen "Kur'an" ve "mutahharûn" (tertemiz olanlar) ifadelerinin taşıdığı anlamlar üzerinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nitekim bu kelimelerden "Kur'an"ın, onun, Levh-i mahfuzda yer alan aslı, "ter temiz olanlar"ın da melekler olması ihtimali vardır. Hatta bu ihtimal daha kuvvetli görülmüştür (Cassâs, Ahkâmu'l-Kur'an, V, 300; Kurtubî, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, XVII, 193). Buna göre ayetin hükmü insanlarla ilgili değildir.

Yukarıda zikredilen görüş ayrılığı da göstermektedir ki ayetlerin ifade ettiği mana yoruma açıktır. Bu sebeple de ayetler, cünüp ve hayızlının Kur'an'a dokunmasının haram olduğu konusunda kesin bir delil teşkil etmemektedir. Bununla birlikte ayetin, işaret yolu ile haramlık hükmünü getirdiği de ifade edilmiştir: "Madem ki Kur'an'ın Levh-i mahfuzdaki sayfalarına sadece temiz olanlar dokunabiliyor, insanların elindeki Kur'an sahifelerine de ancak temiz olanlar dokunabilir." Bununla birlikte, bu konudaki hükmün ortaya çıkarılması için, yukarıdaki ayetlere getirilen yorumlardan birini tercihe gerek bırakmayan ve dört mezhep tarafından delil olarak kullanılan rivayetler de vardır:

"Cünüp ve hayızlı kimse Mushaf'tan hiçbir şeye dokunamaz." (Tirmizî, Taharet, 98; İbn Mace, Taharet ve Sünenüha, 105; Beyhakî, es-Sünen, Taharet, 99); anlamındaki hadis-i şerif ile Amr b. Hazm'a yazdığı mektuptaki 'Kur'an'a temiz olandan başkası dokunmasın' buyruğu (Muvatta', Kur'an, 1), cünüp olan erkek ve kadın ile adetli kadının Kur'an'a dokunamayacaklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığına göre abdestsiz, cünüp, hayızlı ve nifas halinde olanların Kuran'a dokunmaları caiz değildir. Ancak Maliki mezhebine göre adetli kadın eğitim öğretim amacıyla mushafa dokunabilir, Kur'an-ı Kerim'i okuyabilir. (Ezherî, Cevâhiru'l-İklîl Şerhu Muhtasarı Halil, I, 32; Muhammed Uleyş, Şerhu Minahi'l-Celil, I, 104) Dolayısıyla günümüzde Kur'an eğitim ve öğretiminin aksamadan devam edebilmesi için Maliki mezhebinin bu görüşüyle amel edilebilir. Bununla birlikte Kur'an eğitim ve öğretiminin çok değişik yol ve yöntemleri olduğu için bu dönemlerindeki hanımların okuyan kimselere kulak vererek ya da cd, dvd veya kasetten dinleyerek kulak eğitimi almaları ve ayetleri kelime kelime bölerek tashih-i hurufa ağırlık vermeleri de uygulanabilecek bir başka yöntemdir. Bu yol, mümükün olursa ihtilaftan kaçınmak açısından daha ihtiyatlı olabilir.

NAMAZ

NAMAZLA İLGİLİ GENEL HÜKÜMLER

247) Namaz ibadeti Peygamberimiz'den (s.a.s.) önce de var mıydı?

Kur'an'da bizim Peygamberimiz'den önceki Peygamberlerin namaz kılmakla emrolundukları değişik vesilelerle belirtilmektedir (Bakara 2/83; Yûnus 10/87; Hûd 11/87; İbrâhim 14/37, 40; Meryem 19/30-31, 54-55; Tâhâ 20/14; Enbiyâ 21/72-73; Lokmân 31/17). Bundan anlaşıldığına göre namaz ibadeti sadece Muhammed ümmetine has olmayıp önceki dinlerde de bulunmaktaydı. Bu ayetlerde eski ümmetlerin namazlarında da kıyam, rükû ve secde gibi temel rükünlerin var olduğu bildirilmekle birlikte nasıl kılındığı tam olarak açıklanmamıştır.

248) Namaz kılmamanın mazereti olabilir mi? Bazı işyerlerinde namaz kılmaya fırsat verilmemesi bir mazeret sayılır mı?

Bilindiği gibi namaz, dinimizin ifasını emrettiği ibadetlerin en önemlisidir. Kelime-i şehadetten sonra, İslâm binasının üzerine kurulduğu beş esastan birincisidir. Akıllı ve ergenlik çağına ulaşan her Müslümanın namaz kılması farzdır. Terk edilmesi ve -geciktirmeyi caiz kılan meşru bir mazeret bulunmaksızın- vaktinde eda edilmeyip kazaya bırakılması, en büyük günahlardan biridir. Namaz, uyuyakalmak, unutmak ve başla da olsa ima ile kılamayacak kadar hasta olmak gibi meşru bir mazeret bulunmadıkça kazaya bırakılamaz. Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Biriniz uyuyakalır veya unutur da bir namazı vaktinde kılamaz ise, hatırladığı vakit o namazı kılsın"* (Buhârî, Mevâkît, 37; Müslim, Mesâcid, 314-316) buyurmuştur.

Meşguliyeti çok olmak, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuk gibi durumlar namazın ertelenmesi için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur: *"Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alış- veriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamaz. Onlar, dehşetinden kalblerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar"* (Nûr, 24/37).

İşverenin veya işyerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, cuma ve günlük dini görevleri olan namazlarının hiç değilse farzlarını kılabilme imkânını sağlaması gerekir. Ancak çalışanın da işini aksatmamak ve iş disiplininin korunması açısından işverenin veya amirlerin iznini alması uygun olur. İzin verilmemesine rağmen kılınan namaz geçerlidir. Namaz kılma imkânı bulunmayan bir yerde çalışan kimsenin bu imkânı bulabileceği bir iş araması uygun olur.

249) Farz namazları kılmayan kimse dinden çıkar mı?

İslâm dininde namaz, dinin direği olarak kabul edilmiş (Tirmizî, Îman, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 231, 237) ve kelime-i şehâdetten sonra anılmıştır (Buhârî, İman, 2; Müslim, İman, 4, H. No: 109). Namazdaki secde de kulun Allah'a en yakın olduğu hal olarak nitelendirmiştir (Müslim, Salât 215; Nesâî, Mevâkît, 35). Namaza gereken önemi vermeyen ve terk edenler, münafık (Nisâ, 4/142; Tevbe 9/54) olarak nitelenmiş, namazla alay edenlerle dostluk yapılmaması önerilmiş (Mâide, 5/54-58); namazı zayi edenlerin Cehennemde gayya kuyusuna atılacakları bildirilmiş(Meryem 19/59); . Cehennemliklerin ağzından orada bulunma nedenleri olarak da *"Biz namaz kılanlardan değildik"* açıklamasına yer verilmiştir. (Müddessir, 74/43). Hz. Peygamber (s.a.s.) de, namazın terki hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Gerçekten kişi ile şirk ve küfür arasında namazı terk etmek vardır"* (Müslim, Îmân, 37, H. No: 256; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15), *"Bizimle onlar (münafıklar) arasındaki ayırıcı temel unsur namazdır. Namazı terk eden kimse küfre düşer* (Tirmizî, Îmân, 9; Nesâî, Salât 8).

Bütün bu bilgilere ve İslam dininin genel ilkelerine bir bütünlük içerisinde bakıldığında; namazın farz olduğuna ve İslam'ın bir gereği olduğuna inanmayanlar, namaz kılmayı kendisi için bir zillet kabul edip kibrinden dolayı namaz kılmayanlar, namaza düşman olanlar ve namazla alay edenler, İslâm'dan çıkmış olurlar. Bu sayılan şekillerde olmayıp, farz olduğunu kabul ettiği halde tembelliği ve ihmalkârlığı sebebiyle bir namazı terk eden kimse dinden çıkmaz fakat büyük bir günah işlemiş olur (Mevsilî, İhtiyâr, İstanbul, I, 37). Mazeretli veya mazeretsiz olarak namazı terk eden kişi, namazlarını kaza etmelidir. Mazeretsiz terk edenlerin ayrıca tövbe ve istiğfar etmeleri gerekir.

250) Namazlar iki rekât mı farz kılınmıştı?

Namazların başlangıçta ikişer rekât farz kılınıp bu durumun seferde aynen bırakılarak, sabah ve akşamın dışındakilerde mukîm iken (hazarda) dörder rekâta çıkarıldığına dair rivayetler vardır. Hz. Âişe (r.a.): *"Namaz ikişer rekât farz kılındı, sonra hazarda (ikamet durumunda) artırıldı, seferde ise olduğu gibi bırakıldı"* (Buhârî, Salât, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 1) demiş ve bunu şöyle açıklamıştır: *"Miraçta namaz, (hazar ve seferde) akşam namazı hariç ikişer rekat olarak farz*

kılınmıştı. Rasûlüllah (s.a.s.) Medine'ye gelip yerleşince hazar namazlarına ikişer rekât daha ilave edildi. Sefer namazları olduğu gibi iki rekât olarak kaldı." (İbn Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî, I, 464). Ancak bu rivayetlerden, eklenen rekâtların sünnet olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Âlimler öğle, ikindi ve yatsı için 4 rekâtın farz olduğunda icma etmişlerdir (Kurtubî, el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'an, X, 211).

251) Namaz kılmayan ve tesettüre riayet etmeyen bir kadınla evlenmek caiz midir?

Evlenecek kişi, öncelikle, İslâm terbiyesi almış, iffetli bir kimseyi eş olarak seçmeye çaba göstermelidir. Eş adaylarının güzelliğinden, soyundan ve (195) zenginliğinden daha çok, dindarlığına ve iyi ahlak sahibi olmasına dikkat edilmelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Evlenilecek bir kadın şu dört özelliğinden biri sebebiyle tercih edilir: Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı. Sen dindar olanı seç, mutlu olursun"*(Buhârî, Nikah, 15; Ebû Dâvud, Nikah, 2) buyurmaktadır. Namaz kılmamak ve tesettüre riayet etmemek dinî açıdan önemli birer eksikliktir. Bununla birlikte böyle bir kadınla evlenilmesi caizdir.

252) Mesai anında kılınan vakit namazından dolayı kul hakkı çiğnenmiş olur mu?

Din ve vicdan özgürlüğünün bir boyutu da ibadet hakkıdır. İnanç özgürlüğünün devamı olarak, bir dine inanan kimse, o dinin gereklerini yerine getirebilme hakkına da sahiptir. Mesaisini suiistimal etmeden, işverenin izni veya haberi olmadan kılınan namazın da her hangi bir kul hakkı boyutu söz konusu değildir. Kaldı ki, namaz kılarken geçen vakti ve iş kaybını telafi de mümkündür.

253) İş yerinde namaz kılmak için kendisine izin verilmeyen işçi veya memur ne yapmalıdır?

İslâm dininde namaz, kelime-i şehâdetten sonra gelen en önemli ibadettir. Zira Kur'an-ı Kerim'de: *"Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alış-veriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamaz. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar"* (Nûr, 24/37) buyrulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.), İslam'ın üzerine bina edildiği esasları saydığı meşhur hadisinde kelime-i şehâdetten sonra namazı anmıştır (Buhârî, İman, 2; Müslim, İman, 4, H. No:109).

Namaza gereken önemi vermeyen ve terk edenler hakkında Kuran'da birçok uyarı yer almaktadır (Nisa 4/142; Tevbe 9/54; Mâide 5/54-55; Meryem 19/59; Müddessir 74/43; Mümin 40/60). Hz. Peygamber (s.a.s.) de namazı kasten terk edenler hakkında ağır ifadelerde bulunmuştur (Müslim, Îmân, 37, H. No: 256; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; Tirmizî, Îmân, 9; Nesâî, Salât, 8).

Bu açıdan günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Zira Cuma ve beş vakit farz namazı kılmak her mükellef Müslüman için farzı ayın olup, terki caiz değildir. Öte yandan işverenin ya da işyerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, Cuma ve günlük dini görevleri olan namazlarını, hiç değilse farzlarını kılabilme imkânını sağlaması gerekir. Bununla birlikte işçinin ve memurun da namazı bahane ederek mesaisini su-i istimal etmemesi ve çalıştığı yerde namaz kılması için iş disiplini ve düzeni açısından işverenden veya amirlerden uygun bir yer istemesi ve zaman ayarlaması yapması gerekir. Çalışanlara farz namazlar için izin verilmemesi kesinlikle yanlıştır. Bu durumda çalışanlar kendilerine alternatif bir iş imkânı aramalıdır. Zira Allah'a isyan noktasında anne-baba olsa bile kullara itaat olmaz (Tevbe 9/23; Ankebut 29/8; Lokman 31/15).

Eğer çalışanlar başka bir imkân bulamazlar ise; öğle ile ikindiyi, ya ikindiyi öne alarak öğle vaktinde ya da öğleyi geciktirerek ikindi vaktinde; akşam ile yatsıyı da yatsı vaktine geciktirerek veya yatsıyı akşam vaktine alarak (cem ederek/birleştirerek) kılabilirler.

254) Bir kimse namaz kılmayan eşinden dolayı sorumlu mudur?

İslâm'a göre her fert, kendi yaptıklarından sorumludur. Başkalarının yaptıklarından sorumlu değildir. Kur'an-ı Kerim'de *"Hiç bir günahkâr, başkasının günahını çekmez. Eğer yükü ağır gelen kimse onu taşımak için (başkalarını çağırsa) onun yükünden hiç bir şey (alınıp) taşınmaz. Akrabası dahi olsa (kimse onun yükünü taşımaz)"* buyrulur (Fâtır, 35/18). İslâm, her insanın bir iradesi ve seçme hürriyeti bulunduğunu ve bunun sonucu olarak yaptıklarından sorumlu olacağını bildirmiştir. *"Her kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür, kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür"* (Zilzâl, 99/7-8); "O

(Allah) yaptığından sorumlu değildir. Onlar ise, sorumlu tutulacaklardır" (Enbiyâ, 21/23) mealindeki ayetler buna delildir.

Bir Müslüman ibadetlerini yerine getirmezse bunun hesabını Allah'a verecektir. Diğer Müslümanlara düşen ise ona nasihat etmek ve telkinlerde (emr-i bi'l- ma'ruf) bulunmaktır. İnsanın emr-i bi'l-ma'rufa en yakınlarından, ailesinden başlaması esastır. Nitekim Hz. Peygamber'e de böyle emredilmiştir. Rabbimiz ona tebliği emrederken, *" (Önce) en yakın akrabanı uyar"* buyurmuştur (Şuara, 26/214). Hadis-i Şerifte de her müslümanın yönetimindekilerden sorumlu olduğu belirtilmiştir (Buhârî, Cuma, 11; Müslim, İmare, 20). Babanın evin reisi olarak eşine ve çocuklarına karşı, maddi konularda olduğu gibi manevi alanlarda da sorumlulukları vardır. Onlara dinin gereklerini öğretmek ve telkin etmekle yükümlüdür. Zira Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.s.)'e hitaben şöyle buyurur: *"Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takvâ iledir"* (Tâhâ, 20/132).

Namaz, dinimizin ifasını emrettiği ibadetlerin en önemlisidir. Kelime-i şahadetten sonra, İslam binasının üzerine kurulduğu beş esastan birincisidir. Akıllı ve erginlik çağına ulaşan her Müslüman'a farzdır. Terk edilmesi ve -geciktirmeyi caiz kılan meşru bir mazeret bulunmaksızın- vaktinde eda edilmeyip, kazaya bırakılması, büyük günahlardan biridir. Bu itibarla, bir kimse namaz kılmayan eşinin beş vakit namazını vakti içinde eda etmesi için, namazın maddi ve manevi faydalarını güzellikle anlatarak onu eğitip geçmişteki ihmalkârlığından ötürü tevbe ederek, namaz kılmaya ikna etmeye çalışabilir. Güzellikle yapılacak tavsiyelere rağmen, eşin namaz kılmamasının sorumluluğu tamamen kendisine aittir.

255) Mirac'da namazın elli vakitten beş vakte indirildiğine dair rivayet doğru mudur, doğruysa bu hadisi nasıl anlamalıyız?

Mirac Gecesi'nde namazın farz kılınışı ve elli vakitten beş vakte indirilişi ile bu esnada Peygamber Efendimizle Hz. Mûsa arasında geçen hadise, muteber hadis kaynaklarından Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde rivayet edilmektedir. Hâdise özetle şöyle cereyan eder: İsra gecesi Hz. Peygamber Hz. Cebrail ile birlikte, semalara, yüce makamlara çıkarıldı ve kendisine mülk ve melekût âlemleri gösterildi. Burada Allah Teâlâ, müslümanlara elli vakit namazı farz kıldı. Dönüşte Hz. Mûsâ, elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğini söyleyip Allah'tan onu hafifletmesini istemesini tavsiye etti. Namaz beş vakte indirilinceye kadar Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzur-i ilahiye müracaatı ve Hz. Mûsâ ile diyalogu devam etti (Buhârî, Salât, I; Enbiya, 5; Müslim, İman, 263).

Bu hadise bildiğimiz veya bilmediğimiz birçok hikmetleri içermekle birlikte bu hikmetlerden biri, beş vakit namazın sevabının, *"Kim bir iyilik yaparsa, ona bunun on katı ecir vardır"* (En'am 6/160) âyet-i kerimesiyle de ifade edildiği üzere 50 vakit sevabına denk olabilmesidir. Müslümanlar olarak bizlere farz kılınan ve her gün kılmakta olduğumuz beş vakit namaz, elli vakit namazın sevabına ulaştıracaktır.

NAMAZ ÇEŞİTLERİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

256) Vitir namazı nedir, nasıl kılınır?

Vitir namazı, yatsı namazından sonra kılınan üç rekâtlı vacip bir namazdır. Vitir namazının her rekâtında Fatiha ve ardından bir sure ya da birkaç ayet okunur. İkinci rekâtın sonunda oturularak sadece tahiyyât duası okunur. Üçüncü rekâtta kıraat tamamlandıktan (Fatiha ve ardından bir sure ya da birkaç ayet okunduktan) sonra eller kulaklara kadar kaldırılarak tekbir alınır ve kunut duaları okunur. Vacib olan bu namaz yatsı namazı kılındıktan sonra sabah namazının vakti girinceye kadar her hangi bir zamanda kılınabilir. Uyanabilecek olan kimsenin vitir namazını gecenin sonunda, yani imsak vaktinden bir müddet önce kılması daha faziletlidir (Müslim, Müsafirîn 162; Tirmizî, Salât, 334). Ancak uyanamayacağı endişesinde bulunan kimse yatsıdan hemen sonra da kılabilir.

Vaktinde kılınamayana vitir namazının daha sonra kaza edilmesi vaciptir (İbnü'lHümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 300-303). Diğer mezheplere göre vitir namazı kılmak sünnettir (İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 160-161).

257) Vitir namazının delili nedir? Mezhepler arasında vitir namazı hakkında neden farklılıklar vardır?

Vitir namazının dayanağı Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sözleri ve uygulamalarıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Vitir her müslüman üzerine bir vazifedir."* (Ebû Dâvud, Salât, 338; Nesâî, Salâtu'l-Leyl, 40) buyurmuş, günün kılınan son namazının tek (vitr) olmasını tavsiye ve teşvik etmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 53). Vitrin kılınma vaktine ilişkin olarak da sabah namazının sünnetinden biraz önceki vakti, yani sabah namazı vaktinin girmesine yakın bir vakti önermiştir (Tirmizî, Vitr, 12; Ebû Dâvûd, Vitr, 8). Bununla birlikte gece uyanamayacağından endişe edenlerin yatmadan önce kılabileceklerini belirtmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 21).

Vitir namazının Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetiyle sabit olduğu konusunda fıkhî mezhepler arasında ihtilaf olmamasına rağmen; hükmü, rekât sayısı, kılınma şekli ve kunut dualarıyla ilgili bazı farklılar vardır. Bu farklılıkların temel nedeni her mezhebin esas aldığı rivayetlerin farklı oluşudur. Hanefî mezhebine göre vitir namazı, kesin ve bağlayıcı bir şekilde ama "zannî" delille emredildiği için "vacip" kabul edilmiştir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', II, 220; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, II, 40). Diğer mezheplere göre ise vitir, "sünnet" namazlardandır (İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 402).

258) Vitir namazının üçüncü rekâtında eller niçin kaldırılıp tekrar bağlanıyor?

İbadetler 'tevkîfî'dir yani Allah'ın emrettiği Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tarif ettiği şekilde eda edilirler. Vitir namazında kunuttan önce tekbir esnasında ellerin kaldırılması Hz. Peygamber'den gelen bazı rivayetlere dayanmaktadır (Buhârî, Ezan 83; Mubarekfûrî, Tuhfetü'l-Ahvezî, Kitabu'l-Vitr, 337 H. No: 460).

259) Vitir namazında kunut duasını okumayı unutan kimse namazını nasıl tamamlar?

Vitir namazında kunut duasını okumak vaciptir. Bu itibarla kunut duasının terk veya tehirinden dolayı sehiv secdesi yapmak gerekir (Haddâd, el-Cevhera, I, 226). Vitir namazını kılmakta olan bir kimse, kunut duasını okumadan rükûa varsa, dilerse kunut okumadan namazına devam eder, sonunda sehiv secdesi yapar; dilerse de rükûdan sonra kunut duasını okur ve sonunda sehiv secdesi yapar (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 167; Fetâvây-ı Hindiyye, I, 128).

260) Kunut duasını bilmeyen bir kimse ne yapar?

Sözlükte Allah'a ihlâsla kulluk etmek, namaz ve duayı uzatmak, sükût etmek, dua etmek, ibadet kastıyla ayakta durmak gibi anlamlara gelen kunut, dinî bir terim olarak, namazda rükûdan önce veya sonra ayakta dua etmeyi ifade eder. Hanefîlere göre, vitir namazının üçüncü rekâtında kunut yapmak vaciptir. Kunutta tekbir almak ve kunut duaları olan "Allahümme innâ neste'înuke" ve "Allahümme iyyâke na'büdü" dualarını okumak ise sünnettir. Bu duayı bilmeyen kimse "Rabbenâ âtinâ" duasını okur veya üç defa "Allahümmeğfir lî" der. Namazda kunutu unutan kişi, namazın sonunda sehiv secdesi yapar (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 6). Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise, sabah namazının ikinci rekâtında, rükûdan sonra kunut yapılır. Sabah namazında kunut yapmak Şâfiîlere göre sünnet, Mâlikîlere göre ise müstehaptır. Şâfiî veya Mâlikî imamın arkasında sabah namazı kılan bir Hanefî, dilerse kunut duasına katılır, dilerse sessizce bekler (Merğînânî, el-Hidâye, I, 66).

261) Farz namazlarla birlikte kılınan sünnet namazların dayanağı nedir? Kılmak gerekli midir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), bizzat kendisi farz namazlarla birlikte, onlara bitişik olan sünnet namazları da kılmış ve ümmetine de kılmalarını tavsiye etmiştir. Bir hadislerinde: *"Her gün sabah namazından önce iki, öğleden önce dört, sonra iki, akşamdan sonra iki ve yatsıdan sonra iki olmak üzere 12 rekât nafile namaz kılmaya devam eden kişiye, yüce Allah cennette bir köşk inşa eder."* (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 101) buyurmuştur. İkindi namazı ile ilgili olarak da "*İkindiden önce dört rekât namaz kılana Allah merhamet etsin*" (Ebû Dâvûd, Tatavvu 8) demiştir. Bir başka hadislerinde de: *"Kıyamet gününde kulun ilk hesaba çekileceği şey farz namazdır. Eğer bu namazı tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Aksi halde şöyle denilir: Bakın bakalım, bunun nafile namazı var mıdır? Eğer nafile namazları varsa, farzların eksiği bu nafilelerle tamamlanır. Sonra diğer farzlar için de aynı şeyler yapılır."* (Ebû Dâvûd, Salât, 145; Tirmizî, Salât, 188) buyurmuştur.

NAMAZIN FARZLARI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

262) İçki içtikten ne kadar sonra abdest alınıp namaz kılınabilir?

Öncelikle belirtmek gerekir ki, alkollü içki ve uyuşturucu kullanmak haramdır. Bu sebeple bir Müslümanın alkollü içki içmesi ve uyuşturucu kullanması düşünülemez. Ancak her nasılsa bu haramı işleyen kişi, bunun haramlığını inkâr etmedikçe Müslümandır. Dolayısı ile ibadetleri yerine getirmekle mükelleftir. Ancak sarhoşluk kişinin bilincini etkilediği için bu halde iken kılınan namaz geçersiz olur. Allah Teâlâ, "*Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın*" (Nisâ, 4/43) buyurmuştur. Kuşkusuz, dua ve ibadet bir idrak ve şuur işidir. Bunun içindir ki, bütün ibadetlerde Müslüman olma ve büluğ çağına ulaşmanın yanında akıllı olmak şart koşulmuştur. İbadetlerin makbul olması için, ibadet niyetiyle ve ihlâsla yapılmaları gerekir. Bu sebeple namaz kılacak, oruç tutacak ve dua edecek kimsenin ne dediğini, ne yaptığını bilecek kadar ayık olması, aklının başında olması gerekir. Bu itibarla, alkol alan veya uyuşturucu kullanan kişi, ne dediğini bilecek kadar sarhoş değilse namazlarını kılması gerekir. Bunun için belirlenmiş bir süre yoktur.

263) Boy abdesti ile namaz kılınabilir mi? Namaz kılınabilmesi için ayrıca abdest almak gerekir mi?

Gusül abdesti alan bir kimse aynı zamanda namaz abdesti de almış olacağı için bu abdesti ile namaz kılabilir, ayrıca abdest alması gerekmez. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in gusül abdestine başlarken namaz abdesti gibi abdest aldığını ve gusülden sonra ayrıca abdest almadığını ifade eden hadisler vardır (Buhârî,Gusül 1; Müslim, Hayız 35, 36, 37; Muvattâ I, 44, Tahâre 67).

264) Bedeninde dövme bulunan kişinin namazı geçerli olur mu?

Vücuda iğneler batırılıp, açılan deliklere boyalı maddeler konularak yapılan dövme, eski çağlardan beri yapılan bir cahiliye âdeti olup, sağlık açısından zararlı olduğu gibi, dinen de yasaklanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), dövmeyi yapan ve yaptırana Allah'ın rahmet etmeyeceğini belirtmiştir (Tirmizî, Edeb, 33). Cilt üzerinde bir tabaka oluşturmayan dövmeler abdest ve gusle engel değildir. Tabaka oluşturan ve çıkarılması mümkün olmayan dövmeler ise deri hükmünü almış olur. Dolayısıyla bu durumda kılınan namaz geçerlidir. Fakat çıkarılması mümkün olan deri üstü dövmeleri çıkarmadan namaz kılmak uygun değildir.

265) Kadınlar abdest aldıktan sonra oje veya ruj sürerek namaz kılabilirler mi?

Abdest ve gusülde genel ilke; her birinde yıkanması farz olan uzuvları hiçbir kuru yer kalmayacak şekilde yıkamaktır. Dolayısıyla abdestte veya gusülde yıkanması farz olan uzuvlara, daha önceden oje, ruj ve benzeri, suyun bedene ulaşmasına engel olacak türden maddeler sürülmüşse, bunların gusül veya abdestten önce bulundukları yerlerden temizlenmeleri gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 12, 16). Gusül ve abdest aldıktan sonra makyaj yapmak veya oje sürmekle abdest bozulmaz. Bu şekilde yapılan bir makyajla namaz kılınabilir.

266) Kıraatin bazı namazlarda açık bazılarında gizli okunmasının sebebi nedir?

İbadetler tevkîfîdir. Yani gerek farz oluş gerekçeleri gerekse uygulamalarının akılla bilinmesi mümkün değildir. Allah emrettiği için ifa ve Hz. Peygamber (s.a.s.) nasıl yaptıysa öyle eda edilir. Namaz da böyledir. Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Beni namazı nasıl kılarken gördüyseniz siz de öyle kılınız."* (Buhârî, Ezan 18) buyurmuştur.

Rasûlüllah (s.a.s.) bir gün namaz kıldırırken açıktan okumuş, müşrikler bunu işittiklerinde Rasûlüllah'a (s.a.s.) eziyet ederek Kur'an'a, onu indirene ve getirene sövmeye başlamışlardı. Bunun üzerine *"De ki:" (Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur. Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut."* (İsra, 17/110) anlamındaki ayet indi (Buhârî, Tevhîd, 44; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, II, 184). Çoğu âlimler, bu âyetin, farz olan namazlardaki kırâetle ilgili olduğunu; gündüz kılınan farz namazlarda kıraatin gizli, gece kılınan farz namazlarda ise âşikâr/cehrî olduğunu söylemişlerdir (Tahâvî, Ahkâmu'l-Kur'an, I, 239).

267) Kadınlar âdetli iken namaz kılabilirler mi?

Kadınlar âdetli iken namaz kılmazlar, oruç tutmazlar. Âdetli kadının namaz kılmasının ve oruç tutmasının câiz ve sahih olmadığında, yani âdetin bu iki ibadetin ifasına engel bir mazeret sayıldığında fakihler görüş birliğindedir. Âdet süresince terk edilen namazların kazâ edilmesinin gerekmediği,

oruçların ise temizlendikten sonra tutulacağı hususlarında da görüş birliği vardır. (Abdurrahman el-Cezîrî, Kitabu'l-Fıkhî ale'l- Mezâhibi'l-Erbea, I, 133) Hz. Âişe (r.a.), Rasûlüllah döneminde kendileri adet gördüklerinde tutamadıkları oruçları kaza etmekle emrolunduklarını, kılamadıkları namazları ise kaza etmekle emrolunmadıklarını söylemiştir. (Buhârî, Hayz, 20 Müslim, Hayz, 15) bu uygulamalar Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bilgi ve onayı dâhilinde cereyan etmiştir.

268) Bilerek abdestsiz namaz kılınırsa ne olur? Böyle bir kimse dinden çıkmış olur mu?

Namaz için abdestin farz olduğunu inkâr etmedikçe, ya da alay etmek ve eğlence olsun diye böyle bir davranışı yapmadığı sürece kişi dinden çıkmaz (Ebu'l-Muin enNesefî, Tabsıratu'l-Edille, 1, 38). Ancak abdesti inkâr yoksa da, bile bile abdestsiz namaz kılmak büyük günahtır. Dolayısıyla böyle bir hareketten dolayı tövbe istiğfar etmek gerekir. Bu şekilde kılınan bir namaz vakti çıkmamış ise iade edilmeli; vakti çıkmış ise kaza edilmesi gerekir.

269) Kıblesinde hata tespit edilen camilerle ilgili ne yapmak gerekir?

Kâbe'yi görerek namaz kılanların, doğrudan Kâbe'ye; görmeden kılanların ise Kâbe istikametine yönelmeleri (istikbal-i kıble), namazın farzlarındandır. Uzaklardan Kâbe'ye yöneliş, ancak takribi olarak gerçekleşebilir. Bu yönelişte esas olan, namaz kılanın yüzünün Kâbe istikametinden tamamen sapmamış olmasıdır. Kâbe veya Kâbe'nin gökyüzüne doğru dikey doğrultusu, kişinin yüz açısı içerisinde kaldığı sürece namaz kılan, Kıble'ye yönelmiş sayılmaktadır (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 63). Buna göre namaz kılan, kendisini Kâbe'ye dik olarak bağlayan doğrudan, sağa veya sola tam 90 derece dönmediği takdirde yüzü, Kıble istikametinden tamamen sapmış olmaz. Dolayısıyla de namazın sıhhatine engel teşkil etmez. Bununla birlikte namaz kılan kişi, gücünün yettiği ölçüde Kâbe istikametine tam isabet edecek şekilde yönelmeye çalışmalıdır. Daha önce kıble istikameti yanlış olarak yapılmış olan camilerde kılınan namazlar sahihtir. Ancak kıble sapmaları, en kısa zamanda ve mümkün olan en uygun yolla düzeltilmelidir. Yeni yapılacak olan camilerin mihraplarının Kâbe istikametine yönelik olarak yapılmasına azami özen gösterilmelidir.

270) Namaza niyette; vaktin, kılınan namazın farz ya da sünnet olduğunun belirtilmesi zorunlu mudur?

Namazın şartlarından biri olan niyet, kalbe ait bir iş olup, kişinin bir şeye karar vermesi, hangi işi ne maksatla yaptığını bilmesidir. Kalbe ilaveten, niyetin dille de söylenmesi, kalbi meşgul etmeyecekse daha faziletlidir. Kişinin, farz ve vacip namazlarda, hangi namazı kıldığını bilmesi ve tayin etmesi gerekir. Sünnetlerde ise kıldığı namazın hangi vaktin sünneti olduğunu belirlemesi şart değildir (Merâki'l-felâh, 81).

271) Kaç vakit namaz vardır?

İslâm'ın beş temel esasından biri olan namaz, günün belli zaman dilimleri içerisinde yerine getirilmesi gereken bir farzdır. Vakit, namazın şartlarından birisidir ve edasının farz olmasının sebebidir. Kur'an'da, *"Şüphesiz namaz, mü'minlere belli vakitlerde eda edilmek üzere farz kılındı"* (Nisa 4/104) buyurulmaktadır. Belirli şartları taşıyan Müslümanlara günde beş vakit namazın farziyeti Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Beş vakit namazın eda edileceği vakitlere ve ne şekilde eda edileceğine Kur'an-ı Kerim'in bir kısım ayetlerinde mücmel olarak işaret olunmuş, bu işaretler Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sözlü ve fiili sünnetiyle açıklık kazanmıştır. Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim'deki mücmel emir ve hükümleri açıklama yetkisi, onu insanlara tebliğle görevli olan Hz. Peygamber (s.a.s.)'e aittir. O, namazı bizzat kılarak ve Müslümanlara imam olup kıldırarak nasıl kılınacağını öğrettiği gibi bunların vakitlerini de göstermiştir. Gerek kılınış şekli, gerek vakitleri ile ilgili bu uygulama amelî tevatür olarak günümüze kadar devam etmiştir.

Cebrâil as, Hz. Peygamber sav'e gelerek namazı bir defa ilk vakitlerinde, bir defa da son vakitlerinde kıldırarak namazın vakitlerini göstermiş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de bunları ashabına bildirimiştir (Buhârî, Mevakit, 1, Tirmizî, Salât, 1). Asr-ı saadetten günümüze kadar da, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in gösterdiği gibi beş vakit olarak kılınmıştır. Diğer taraftan, namazla ilgili Kur'an ayetleri bir bütün olarak ele alındığında, namazın beş vakit olduğu açıkça anlaşılır (Bakara 2/238; İsrâ 17/78; Rûm 30/17-18).

272) Sabah namazı imsak ile birlikte kılınabilir mi?

İmsak vakti, (başka bir deyişle oruç yasaklarının başlama vakti), fecr-i sâdık'ın oluşması, yani tan yerinin ağarmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de, "*Artık (ramazan gecelerinde) eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Şafağın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yeyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın."* (Bakara 2/187) buyrulmaktadır. İmsak vakti ile, sabah namazının vakti girdiğine göre bu vakitte sabah namazı kılınabilir. Sabah namazının vakti, güneşin doğmasına kadar devam eder. Zira Cebrail´in Hz. Peygamber (s.a.s.)'e imamlık ettiğine ilişkin hadise göre Cebrail sabah namazını birinci günde tan yerinin ağarmasıyla, ikinci günde de ortalık tamamen ağarıp güneş doğmak üzereyken kıldırmış ve *"Bu iki vaktin arası, senin ve senin ümmetin için sabah namazının vaktidir."* (Nesâî, Mevâkit, 10, 2; Muvattâ, Vükût, 3) demiştir.

273) Namazda sûrelerin türkçe tercemesi okunabilir mi?

Namazda sûrelerin Türkçe tercümesinin okunması caiz değildir. Konu ile ilgili olarak, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 04. 12. 1997 tarihinde aldığı 103 no'lu kararda şöyle denilmektedir:

Kur'an-ı Kerim'in namazda Türkçe tercümesinin okunmasına gelince: Kur'an-ı Kerim'de "*Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun*" (Müzzemmil, 20) buyrulduğu gibi, Hz. Peygamber (s.a.s.) de bütün namazlarda Kur'an-ı Kerim okumuş ve namaz kılmayı iyi bilmeyen bir sahabiye namaz kılmayı tarif ederken "*...sonra Kur'an'dan hafızanda bulunanlardan kolayına geleni oku."* (Müslim, Salât, 45) buyurmuştur. Bu itibarla namazda kıraat yani Kur'an okumak, Kitap, Sünnet ve İcma ile sabit bir farzdır.

Bilindiği üzere Kur'an, Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Muhammed (s.a.s.)'e Cebrail aracılığı ile indirdiği manaya delalet eden elfazın (nazm-ı münzel'in) ismidir. Sadece mana olarak değil, Resülüllah (s.a.s.)'in kalbine elfazı ile indirilmiştir. Bu itibarla bu elfazdan anlaşılan ve başka lafızlarla (sözlerle) ifade edilen mana Kur'an değildir. Çünkü indirildiği elfazın dışında, hatta Arapça bile olsa, başka sözlerle ifade edilen mana Cenâb-ı Hakk'ın kelamı değil, mütercimin ondan anladığı yorumdur. Oysa Kur'an kavramının içeriğinde, sadece mana değil, bir rüknü olarak onun elfazı da vardır. Nitekim: "*Şüphesiz O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu Ruhu'l-emin (Cebrail), uyarıcılardan olasın diye, senin kalbine apaçık Arap diliyle indirdi*." (Şuarâ, 26/192-195) "*Böylece biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik*." (Tâ-Hâ, 20/113) "*Korunsunlar diye dosdoğru Arapça bir Kur'an indirdik*." (Zümer, 39/28) "*Bu bilen bir toplum için, ayetleri Arapça bir Kur'an olmak üzere ayrıntılı olarak açıklanmış bir kitaptır*." (Fussilet, 41/3) gibi tam on ayrı yerde (Yusuf, 12/2; Ra'd, 13/37; Nahl, 16/103; Şura, 42/7; Zuhruf, 43/3; Ahkaf, 46/12) nazm-ı münzel'in Arapça olduğunu ifade eden ayetlerden, sadece mananın değil, elfazının da Kur'an kavramının içeriğine dâhil olduğu açık ve kesin bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu sebepledir ki, tercümesine Kur'an denilemeyeceği ve tercümesinin Kur'an hükmünde olmadığı konusunda İslam âlimleri görüş birliği içindedir.

Bilindiği üzere tercüme, bir sözün anlamını başka bir dilde dengi bir sözle aynen ifade etmek demektir. Oysa her dilin, başka dillerde bulunmayan (kendine ait) ifade, üslup ve anlatım özellikleri vardır. Bu yüzden, edebî ve hissî yönü bulunmayan bazı kuru ifadeler dışında, hiçbir tercüme aslının yerini tutamaz ve hiçbir tercüme de her bakımdan aslına tam bir uygunluk sağlanamaz. O halde, Kur'an-ı Kerim gibi, ilahî belağat ve i'cazı haiz bir kitabın aslı ile tercümesi arasındaki fark, yaratan ile yaratılan arasındaki fark kadar büyüktür. Çünkü biri Yaratan Yüce Allah'ın kelamı; diğeri ise yaratılan kulun aciz beyanı. Hiç böylesi bir tercümenin, Allah kelamının yerine konulması ve aynı hükümde tutulması mümkün olur mu?

Kaldı ki, İslam dini evrensel bir dindir. Değişik dilleri konuşan bütün Müslümanların ibadette ortak bir dili kullanmaları onun evrensel oluşunun bir gereğidir. Herkesin konuştuğu dil ile ibadet yapmaya kalkışması, Peygamberimiz (s.a.s.)'inöğrettiği ve bugüne kadar uygulana gelen şekle ters düşeceği gibi içinden çıkılmaz bir takım tartışmalara da yol açacağı muhakkaktır. Konuya ülkemiz açısından baktığımızda ise böyle bir uygulamanın dışarıda Türkiye aleyhinde, içerde ise Devlet aleyhinde bir malzeme olarak kullanılacağı, vatandaşların birlik ve beraberliğini zedeleyeceği, sonuç olarak bir takım huzursuzluklara sebebiyet vereceği dikkatten uzak tutulmamalıdır. Diğer taraftan, yüzleri aşan tercüme ve meal arasından din ve vicdan hürriyetini zedelemeden, üzerinde birlik sağlanacak birisinin namazda okunmak üzere seçilmesi ve bunu herkesin benimsemesi mümkün görülmemektedir.

Türkçe namaz ile Türkçe dua birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü dua kulun Allah'tan istekte bulunmasıdır. Bunun ise herkesin konuştuğu dil ile yapılmasından daha tabii bir şey olamaz ve zaten

genelde de ülkemizde Türkçe dua yapılmaktadır. Diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliklerinden biri de i'cazdır. Bir benzerinin ortaya konulması konusunda, Kur'an bütün insanlığa meydan okumuştur. Bu i'cazın sadece anlamda olduğu söylenemez. Aksine, "*onun Allah katından indirildiğinde şüpheniz varsa, haydi bir benzerini ortaya koyun*" anlamındaki tehaddi (meydan okuma) ayetlerinden (Bakara, 2/23-24; Yunus, 10/37-38; Hud, 11/13; İsra, 17/88; Tur, 52/33-34) bu özelliğin daha çok lafızla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca bir benzerini ortaya koymak için, insanlar ve cinler bir araya toplanıp birbirlerine destek olsalar bile bunu başaramayacaklarını ifade eden ayet-i kerime (İsra, 17/88)'den de, Kur'an'ın bir benzerinin yapılamayacağı ve bu itibarla tercümesinin Kelâmullah sayılamayacağı, o hükümde tutulamayacağı ve dolayısıyla namazda tercümesinin okunamayacağı açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim, 1926 yılında İstanbul Göztepe Camii İmam-Hatibi Cemal Efendi'nin Cuma namazında Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesini okumasıyla ilgili olarak İstanbul Müftülüğünün 20 Mart 1926 tarih ve 92-93 sayılı yazısı üzerine, altında Atatürk tarafından göreve getirilen ilk Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi'nin imzası bulunan 9 Ramazan 1324/23 Mart 1926 tarih ve 743 numaralı Müşavere Hey'eti kararında:

"Namazda kıraet-i Kur'an bi'l-icma farz ve Kur'an'ın hangi bir lügat ile tercemesine Kur'an itlakı kezalik bi'l-icma gayr-ı caiz ve namazda kıraet-i Kur'an mahallinde terceme-i Kur'an'ın adem-i cevazı da bi'l-umum mezahib fukahasının icmaı ile sabit olduğundan, hilafına mücaseret, namazı vaz'-ı şer'isinden tağyir ve emr-i dini istihfaf ve mel'abe şekline vaz'ı mutazammın olduğu gibi, beyne'lmüslimin iftirak ve ihtilafa ve memlekette fitne hûdusuna bâis olacağından, fiil-i mezbure mecasereti sabit olan merkum Cemal Efendinin uhdesindeki vezaif-i ilmiye ve diniyenin ref'i, emr-i zaruri halini almış olmakla ol vechile tebligat icrası..." denilmiştir.

Şüphesiz bir Müslümanın en azından namazda okuduğu Kur'an-ı Kerim metinlerinin anlamlarını bilmesi ve namazda bunları anlayarak ve duyarak okuması son derece önemlidir ve bu zor da değildir. Ancak manasını anlamak, onun hidayetinden faydalanmak ve Yüce Rabbimizin emir, yasak ve öğütlerinin neler olduğunu öğrenmek için Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmenin ve bu maksatla meal, tercüme ve tefsirlerini okumanın hükmü başka; bu tercümeleri Kur'an yerine koymanın ve Kur'an hükmünde tutmanın hükmü yine başkadır.

Namazda ve ibadet olarak Kur'an-ı Kerim asli lafızları ile okunur. Yüce Rabbimizin bize olan öğüt, buyruk ve yasaklarını öğrenmek, onun irşadından yararlanmak maksadıyla ise, tercüme, meal ve açıklamaları okunur. Bu maksatla Kur'an-ı Kerim'in tercüme, meal ve açıklamalarını okumak da çok sevaptır ve genel anlamı ile ibadettir.

274) Namazda niyet sadece kalben yapılsa yeterli olur mu?

Niyet, namazın şartlarından biridir. Niyet, kalbe ait bir iş olup, kişinin bir şeye karar vermesi, hangi işi ne maksatla yaptığını bilmesi demektir. Namazda muteber olan, kalpteki niyettir. Dil ile söylenmemesinin bir zararı yoktur (Merğînânî, el-Hidâye, I, 48).

275) Kadınlar başı açık ve çorapsız namaz kılabilir mi?

Ergen olmuş Müslüman bir hanımın, mahremi olmayan erkeklerin yanında olduğu gibi, namaz kılarken de vücudunun dinen örtülmesi gereken yerlerinin tamamını örtmesi gerekir. Baş da örtülmesi gereken yerlerdendir. Hz. Âişe'den rivayet edilen bir hadiste Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Allah ergenlik çağına ulaşmış kadının başörtüsüz namazını kabul etmez."* (Ebû Dâvûd, Salât, 85). Ayrıca Rasûlüllah'ın eşlerinin evlerinde namaz kılarken başlarını örttüklerini, Peygamberimiz (s.a.s.)'in başı açık namaz kılan genç kızları uyardığını ve buluğa eren kadınların başlarını örterek namazlarını kılmaları gerektiğini bildiren hadisler vardır (Ebû Dâvud, Salât, 85). Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanından günümüze kadarki uygulama da böyledir. Kadınlar, ayakları -tercih edilen görüşe göre- avret mahalli olmadığından, topuklarından yukarısı açık olmamak kaydıyla çorapsız namaz kılabilirler (Merğînânî, el-Hidaye, I, 43).

276) Dar veya içini gösteren elbiselerle namaz kılınabilir mi?

Kadınların el, yüz ve ayakları dışında kalan bütün bedenleri, erkeklerin de göbekten diz kapağının altına kadar olan kısım avrettir. Buraların, namazda ve namaz dışında yabancılara karşı örtülmesi ve giyilen elbisenin vücut hatlarını belli edecek şekilde dar, tenini gösterecek şekilde ince olmaması

gerekir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', IV, 297). Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Giyinik olduğu halde çıplak vaziyette olanların"* ahirette cezalandırılacaklarını bildirmiştir (Müslim, Libâs, 37; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/355, 356, 440). Giyinik çıplak olmaktan maksat, giyilen elbisenin vücut hatlarını belli edecek ölçüde dar veya içini gösterecek biçimde şeffaf olmasıdır. Buna göre, altını gösterecek şeffaflıktaki elbise ile kılınan namaz sahih değildir. Dar elbise ile kılınanı ise geçerli olmakla birlikte uygun değildir. (İbn Âbidîn,Reddü'l-muhtâr, I, 274-275).

277) Üzerinde pislik bulunan iş elbisesi ile namaz kılınabilir mi?

Namazın şartlarından birisi necasetten (pislikten) taharettir. Namaz kılacak kişinin elbisesinde, bedeninde ve namaz kılacağı yerde, kan, idrar, şarap, dışkı gibi namaza mani necasetler bulunmamalıdır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 34). İşin cinsine göre iş elbisesinde bulunan badana, boya, madenî yağlar, pas ve benzeri kirler necaset olmadıkları için namazın sıhhatine engel değildir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 36). Ancak kişi, camiye veya mescide gidecekse temiz elbise giymesi Kur'an-ı Kerim'in emridir (A'raf, 7/31).

278) Namaz kılarken kıbleye yönelmenin hükmü nedir?

Namaz kılarken Kıbleye yönelmek namazın farzlarındandır. Kâbe'yi görenlerin bizzat kendisine, görmeyenlerin ise Kâbe istikametine yönelerek namazlarını kılmaları gerekir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: *"Ey Muhammed! (Bundan böyle) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Nerede olursanız olun (namazda) hep o yöne dönün."* (Bakara, 2/144). Uzaklardan Kâbe'ye yöneliş, ancak takribi olarak gerçekleşebilir. Bu yönelişte esas olan, namaz kılanın yönünü Kâbe istikametinden tamamen başka yöne çevirmemesidir. Sadece yüzün kıbleden çevrilmesi ise mekruh olmakla birlikte namazı bozmaz.

279) Namazda dudaklar hiç kıpırdatılmadan yapılan kıraat ile kıraat şartı gerçekleşmiş olur mu?

Konuşabilen kişinin namazda Fatiha ve diğer sureleri, dili kıpırdatmaksızın ve ses çıkartmaksızın zihinden tekrarlaması okuma (kıraat) sayılmaz. Böyle yapmakla namazın rüknü olan kıraat yerine getirilmiş olmaz. Kişinin kendi duyabileceği bir sesle, fısıldar gibi, harfleri yerlerinden çıkartarak ve eğer yanında başkaları varsa onları rahatsız etmeyecek bir şekilde okuması gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 54).

280) Yatsı namazı ne zamana kadar kılınabilir?

Yatsı namazının vakti, akşam namazının vakti çıktıktan sonra başlar, "imsak" vaktine (tan yerinin ağarmaya başlamasına) kadar devam eder (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 321; Merğînânî, el-Hidâye, I, 39; Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, I, 81). Yatsı namazı bu süre içinde her hangi bir vakitte kılınabilir. Ancak uyanamayacağından endişe eden kişinin, namazını uyumadan önce kılması, gecenin sonuna bırakmaması gerekir.

281) İkindi namazı ne zamana kadar kılınabilir?

İkindi namazının son vakti güneşin batışından hemen öncesidir. Ancak mazeret yoksa bu ana kadar geciktirmemek gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ikindi namazını güneş sararıncaya kadar bırakıp sonra tavuğun yem topladığı gibi aceleyle kılmayı, münafıkların namazı olarak nitelemiştir (Ebû Dâvud, Salât, 5). Fakat daha önce kılınmamışsa, güneş batmak üzere de olsa kılınır (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 329; Merğînânî, el-Hidâye, I, 38; Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, I, 80). Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Güneş batmazdan önce ikindi namazından bir rekâta yetişen, namazın tamamına yetişmiş sayılır"* (Buhârî, Mevâkit 28; Müslim, Mesâcid 161).

282) Bir vaktin namazı kılınırken diğer namazın vakti girerse kılınmakta olan namaz bozulur mu?

Bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin ezanı okunsa, namaz tamamlanır (Buhârî, Mevâkit, 28). Bu namazı kaza etmeye de gerek yoktur. Ancak unutmamak gerekir ki bir özür olmadan namazı son vaktine bırakmak tahrimen mekruhtur.

Sabah ve cuma namazı dışında namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağı konusunda âlimler görüş birliği içindedir. Sabah namazında ise güneş doğarken namaz kılmayı nehyeden hadislere dayanan İmam Ebû Hanîfe güneşin doğmasının kılınmakta olan namazı bozacağını söylemiştir. Bunun yanında İmam Ebû Yûsuf ve Muhammed son oturuşta teşehhüd miktarı oturulmuşsa namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 329; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 386; II, 254). Diğer mezhepler ise Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sabah namazının bir rekâtı kılındıktan sonra güneş doğar veya ikindi namazının bir rekâtı kılındıktan sonra güneş batarsa o namazın tamamlanacağını ve geçerli olacağını bildiren hadisine (Buhârî, Mevâkit, 27) dayanarak namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağını belirtmişlerdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, I, 95; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 16-17). Buna göre sabah namazında ihtilaf bulunmakla birlikte bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin ezanının okunması kılınmakta olan namazı bozmaz.

283) Namaz vakitleri ne zaman sona erer?

Namazların bir ilk vakti bir de son vakti vardır. Buna göre, sabah namazı, güneş doğuncaya kadar; öğle namazı ikindi vakti girinceye kadar, ikindi namazı güneş batıncaya kadar, akşam namazı da yatsı vakti girinceye kadar kılınabilir. Yatsı namazının vakti, "imsak" vaktine (tan yerinin ağarmaya başlamasına) kadar devam eder (Müslim, Mesâcid, 173). Ancak zorunlu olmadıkça namazların son vaktine bırakılmaması gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 38-39; Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, I, 79-81).

284) Kıble istikametinin tersine namaz kılınmışsa bu namaz geçerli olur mu?

Bilerek kıble yönünden başka yöne doğru kılınan namaz geçersiz olur. Kıble yönünü bilmeyen kimse ise araştırma yapar; edindiği bilgi veya kanaate göre namazını kılar. Eğer namazı tamamladıktan sonra hata ettiğini anlarsa, namazı sahih olur. Yeniden kılması gerekmez. Fakat namaz esnasında kıblenin ne yönde olduğunu tayin ederse kıbleye yönelir ve namazına devam eder (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 313).

285) Kâbe'nin içinde namaz kılınır mı?

Ka'be'nin içinde kılınan namaz geçerlidir. Zira Ka'be'den maksat, bina değil binanın üzerinde bulunduğu yer ve alandır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 673). Peygamberimiz (s.a.s.)'in Kâbe'nin içerisine girip namaz kıldığı hadis kaynaklarında rivayet edilmektedir (Buhârî, Hacc 51, 52, Salât 30, 81, 96; Müslim, Hacc, 388-394; Muvatta, Hacc 193).

286) Elbise veya bedene bulaşan kan, ne kadar olursa namaz kılmaya engel teşkil eder?

Namazın şartlarından birisi de necasetten yani hakki ve maddi pislikten temizlenmektir. Namazın sahih olması için, beden, elbise ve namaz kılınacak yerlerin temiz olması şarttır. Namaz kılacak kişinin elbisesinde, bedeninde ve namaz kılacağı yerde, kan, idrar, dışkı ve meni gibi namaza mani necasetler bulunmamalıdır. Bu pisliklerin katı olanlarının dirhem miktarı (yaklaşık 2. 8 gram), sıvı olanlarının ise el ayasının büyüklüğünde bir alana yayılmış olanı namazın geçerliliğine engel olur. Bu miktarlardan az olan pislikler ise namaza mani değildir, fakat bunlar giderilmeden namaz kılınması mekruhtur (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 31).

287) Bebek kusmuğu elbiseye bulaşırsa namaza engel olur mu?

Asıl olarak, insanın midesinden gelen ve ağız dolusu olan kusmuk, necistir. Bebek kusmuğu da buna dâhildir. Bir bebeğin emdikten hemen sonra kusması ve içtiği sütün olduğu gibi geri gelmesi halinde bu kusmuk da Hanefi mezhebine göre pistir. Kusmuk, necaset-i ğalîza hükmünde olduğundan bir elbiseye bulaştığında, katı bir halde bulaştı ise bir dirhemi, yani yaklaşık 3 gr'ı geçtiğinde namaza mani olur. Sıvı bir halde bulaştığında ise, avuç ayası kadar olan bir alan ve daha fazlasını kapladığında namaza mani olur. Bu miktarlardan az olan kusmuk ise ruhsat kapsamında olup namaza engel olmaz. Ancak insanın bedeninde, elbisesinde veya namaz kılacağı yerde bulunan az veya çok her türlü pisliği temizlemesi namazın ruhuna yakışır bir davranış olduğundan, temizleme imkanı olduğu halde az da olsa bu pislikle namaz kılmak mekruhtur (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, I, 48, Beyrut, 1424/2003; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 266, Beyrut, 1423/2003).

288) Sürekli olarak gemide çalışan bir kişi namazını nasıl kılmalı, kıbleyi nasıl tespit edip ne tarafa doğru yönelmelidir?

Namaz kılarken Kıbleye yönelmek namazın farzlarındandır. Kâbe'yi görenlerin bizzat kendisine, görmeyenlerin ise o cihete yönelerek namazlarını kılmaları gerekir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: *" (Ey Muhammed! Bundan böyle) yüzünü Mescidi Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun (namazda) hep o yöne dönün."* (Bakara 2/144). Kıblenin ne tarafta olduğunu bilmeyen kimse, öncelikle bilen birine sorar. Soracak birini bulamadığı takdirde pusula, yıldız ve güneş gibi imkânları kullanarak kıbleyi bulmaya çabalar ve kanaat getirdiği tarafa yönelerek namazını kılar. Daha sonra bu yönünün hatalı olduğu anlaşılır ise namazı iade etmesi gerekmez. Fakat araştırma yapmadan bir tarafa doğru namaz kılar da, sonradan bu yönün hatalı olduğu anlaşılırsa namazını tekrar kılması gerekir. Araştırma yaptığı halde hatalı tarafa döndüğünü namaz esnasında anlarsa, namaz içinde doğru olan tarafa döner (İbn Âbidîn,

Reddü'l-muhtâr, Riyad, 1423/2003, II, 115-116).

Gemi gibi üzerinde ayakta durulabilen vasıtalarda asıl olan, namazı ayakta ve kıbleye dönerek kılmaktır. Baş dönmesi gibi sebeplerle ayakta kılmak mümkün olmadığında gemide oturarak farz namaz kılınabilir ve imkan varsa îmâ etmeyip öncelikle rüku ve secdeli olarak kılınır. Namaza başlarken mümkünse kıbleye doğru dönülür, gemi yön değiştirdikçe kişinin kendisinin de kıble tarafına dönmesi gerekir. Binek hayvandan farklı olarak, gemide cemaat yaparak da namaz kılınabilir (Kâsânî, Bedâi'u's-sânâi', Beyrut, 1982, I, 109-110).

289) Namazda sadece fâtiha okumakla, farz olan kıraat yerine gelir mi?

Namazda bir miktar Kur'an okumak farzdır. Hanefilerde tercih edilen görüşe göre bu miktar, üç kısa ayet veya bu miktarda uzun bir sure olmalıdır. Özellikle Fatiha suresinin okunması vaciptir. Dolayısıyla namazda Fatiha suresi okunmakla, hem farz kıraat hem de vacip yerine getirilmiş olur. Ancak Fatiha'dan sonra üç kısa ayet veya bu uzunlukta bir sure okumak da vaciptir. Dolayısıyla farz namazların ilk iki rekâtında, sünnet namazların tüm rekâtlarında Fâtiha'dan sonra sûre okumayan kişi vacibi terk etmiş olur. Bu şekilde kılınan bir namazın iade edilmesi vaciptir. Bunu kasten terk eden kişi ise günah işlemiş olur. Unutarak terk edeninse namazın sonunda sehiv secdesi yapması gerekir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 300, 360, 462). Şafiilere göre ise kıraat farzının yerine gelmiş olabilmesi için asgari olarak Fâtiha'nın okunması gerekir. Buna ilaveten bir sûre veya birkaç âyet daha okumak ise sünnettir (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, Beyrut, 1418/1997, I, 240-241).

290) Namazda mushafa bakarak kıraati yapmak caiz midir?

Ebû Hanife'ye göre namazda, sure veya ayetleri Mushaf'a bakarak okumak namazı bozar. İmameyn'e göre ise, mekruh olsa da namaz bozulmaz (İbn Nüceym, el-Bahru'rRâik, Daru'l-Marife, Beyrut, ts. , II, 11). Şafiîlere göre de bir kimse, namazda Fatiha suresini Mushafa bakarak okursa namazı geçerli olur (Şirbînî, Muğni'l-muhtac, Beyrut 1418/1997, I, 240-241).

Öte yandan bir kişi, namazda okuyacağı sureleri, kıraat sahih olacak şekilde öğrenip namazını dosdoğru kılmaya çalışmalıdır. Hiçbir âyet bilmiyor veya okuyamıyorsa öğreninceye kadar, "subhânAllahi ve'l-hamdu lillahi velâ ilâhe illAllahu vellahu ekber…" der. Bunu da söyleyemiyorsa sanki bir dilsizmiş gibi kıyamda üç kez "SubhânAllah" diyecek kadar durur sonra rukûya gider. En kısa zamanda namaz kılacak kadar sûre veya ayet öğrenir (Ebû Yusuf, Kitabu'l-Âsâr, Beyrut, 1355, I, 12; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 419; Hâşiyetu't-Tahtâvî alâ Merâkı'l-felâh, s. 185).

291) Bayanlar namaz kılarken ayakları açık olabilir mi?

Hanefi mezhebinde kadın için avret yerleri, yüz, el ve ayak dışındaki bütün vücuttur. Bu itibarla bayanlar el, yüz ve ayaklar dışındaki bütün vücutlarını kapatarak, ayakları açık olarak namaz kılabilirler (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 46). Şafii mezhebinde kadınlarda avret yerleri namaz kılarken el ve yüz dışında kalan tüm vücutlarıdır. Dolayısıyla namazda da bu kısımların örtülmesi gerekir (Şirbînî, Muğni'l-muhtac, Beyrut 1418/1997, VI, 186). Buna göre Şafiî mezhebinde kadınların ayakları açık olarak kıldıkları namaz sahih (geçerli) olmaz.

292) Bazı vakitlerde namaz kılmak neden mekruhtur?

İslam, Allah'tan başkasına ibadet etmeyi ya da bunu çağrıştıracak bütün tutum ve davranışları yasaklar. Belli vakitlerde namaz kılınmasının yasak veya mekruh olması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Zira güneşin tam doğuş, tam tepede ve tam batış halinde olduğu zamanlar Mecusilerin/ateşe tapanların ibadet vakitleridir. Bu vakitlerde namaz kılmanın yasaklanması veya kısıtlanması kılınacak namazların ateşperestlerin ibadet vakitleri ile çakışmaması istenmiştir. Böylece Müslümanlarda kimlik ve ibadet bilincinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu vakitlerin namazın kemal anlamda edasına engel bir özelliğinin olduğu da belirtilmiştir. (Zeylaî, Tebyinu'l-Hakaik, I,85; Nesaî, Mevakit, 572; İbn Mâce, İkametü's-Salati ve's-Süneni, 148; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 376).

293) Şafii mezhebine göre hangi vakitlerde nafile namaz kılmak mekruhtur?

Şafii mezhebine göre; güneşin doğuşu, tam tepede oluşu ve batışı zamanında sadece nafile namaz kılmak mekruhtur. Bu hususta *"Sizden biriniz sabah namazından sonra güneş doğana kadar, ikindiden sonra güneş batana kadar namaz kılmasın"* (Muvatta, Kur'an, 10) hadisini delil olarak zikretmişlerdir. Bu vakitlerde farz namazlar, kaza namazları, revatip sünnetler, tahiyyetü'l-mescid namazları gibi sebepli namazlar kılınabilir. Ayrıca ikindiden sonra güneşin sararmasından batışına kadar nafile namaz kılmak tenzihen mekruhtur (Nevevî, Ravdatü't-Talibin, I, 193).

294) Necaset bulaşmış bir elbiseyi, namaz vakti içinde suyla yıkama imkânı bulunmazsa nasıl temizlenir?

Kumaş türünden giysilerde bulunan pislik/necaset, kurumuş menî ise ovalama yoluyla temizlenebilir. Ancak diğer necasetleri mutlaka su ile yıkamak gerekir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), Esmâ binti Ebî Bekir'e elbisesini hayız kanından temizlemesi için su ile ovalayarak yıkamasını emretmiştir (Buhârî, Vüdû', 63; Müslim, Tahâre, 105, 110; İbn Nüceym, elBahru'r-râik, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts. , I, 233, 236).

Bir elbiseye necaset-i galîza bulaşmış ise ve bu necaset katı ise, dirhem miktarı (yaklaşık 2. 8 gram) olanı; sıvı ise el ayasının büyüklüğünde bir alana yayılmış olanı, namazın geçerliliğine engel olur. Necaseti hafife ise, elbisenin ¼'inden fazlasına bulaşması halinde namaza engel olur. Bu miktarlardan az olan necaset ise namaza mani değildir. Fakat bu pislikleri temizlemek mümkünse bunlarla namaz kılmak mekruhtur (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, I, 209-210).

Söz konusu sınırları aşan bir necaset elbiseye bulaşmış ise, namaz kılarken onu değiştirip başka bir elbise giymek gerekir. Şayet, kişinin, namaz vakti içinde ulaşabileceği başka bir elbisesi yok ise ve avret yerini kapatacak kadar da olsa temiz bir elbise bulamaz ise bakar; şayet elbisenin en az dörtte biri temiz ise bu elbise ile namazını kılar. Elbisenin dörtte biri de temiz değilse, bu elbise ile namaz kılmak veya çıplak olarak oturup îma ile namaz kılmak arasında muhayyerdir. Evla olan, söz konusu elbise ile namaz kılmasıdır. Burada anlatılanlara uygun kıldığı bir namazı, daha sonra kaza etmesi gerekmez (Mevsîlî, İhtiyâr, Mektebetü Pamuk, İstanbul, I, ts. , 45-46; İbn Nüceym, Bahru'r-râik, Dâru'l-marife, Beyrut, ts. , I, 288).

295) Beş vakit namaz hangi vakitlerde kılınır?

Sabah namazının vakti: Tan yerinin ağarması demek olan ikinci fecrin doğmasından başlayarak güneşin doğmasına kadar devam eder. Cibril'in Peygamber Efendimize imamlık yaptığını anlatan rivayette Cibril, sabah namazını bir gün tan yeri ağardığında, ertesi gün ise ortalık tamamen ağarıp güneş doğmak üzereyken kıldırmış ve sonra: *"Bu iki vaktin arası, senin ve senin ümmetin için sabah namazının vaktidir"* demiştir (Tirmizî, Salât, 154). Sabah namazında ortalığın aydınlanmasını beklemek müstahaptır. Zira Peygamber Efendimiz "*Sabah namazını gün aydınlanınca kılın*" buyurmuştur (Tirmizî, Salat, 154; Zeylaî, Tebyinü'l-hakaik, I, 387).

Öğle Namazının Vakti**:** Güneşin tepe noktasından batıya doğru kaymasıyla (zeval ile) başlar. Kur'an-ı Kerim'de, *"Güneşin zevalinden gecenin karanlığına kadar namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir."* (İsrâ, 17/78) buyrularak öğle namazı vaktinin başlangıcı olan zeval vakti açıkça ifade edilmiştir. Aynı ölçü, yukarıda geçen Cibril'in Hz. Peygamber'e namaz kıldırmasını anlatan hadisin devamında da ortaya konmuştur. Öğlenin vakti, Ebû Hanife'ye göre güneş tam tepedeyken eşyanın yere düşen gölge uzunluğu (fey-i zevâl) hariç, her şeyin gölgesi kendisinin iki misline ulaşacağı zamana kadar devam eder. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile diğer üç mezhebin imamına göre öğle namazının vakti eşyanın gölgesi, 'fey-i zeval' hariç kendisinin bir katı olması ile sona erer. Öğle vaktinin sona erdiği zaman konusunda Ebu Hanife'nin delili, *"Öğle namazını hava serinleştiği vakte bırakın..."* hadisidir (Buhârî, Mevakit, 8; Tirmizî, Namaz, 5). Diğer

İmamların delili ise Cibril'in ikindi namazını birinci günde kendilerinin işaret ettikleri vakitte kıldırmış olmasıdır. (Zeylaî, Tebyinü'l-Hakaik, I, 379-380; Nevevî, el-Mecmu, III, 18; İbn Kudame, el-Muğnî, I, 415).

İkindi Namazının Vakti: İkindi namazı vaktinin başlangıcı, öğlen namazı vaktinin sona ermesine bağlı olduğu için, öğle namazının sona ermesi konusundaki görüş ayrılığı ikindi vaktinin başlamasına da yansımıştır. Dolayısıyla İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre öğle vakti her şeyin gölgesi 'fey-i zeval' hariç kendisinin bir misli olduğu zaman biter ve ikindi namazının vakti başlar. Buna asr-ı evvel (ikindi namazının ilk vakti) denir. Ebu Hanife'ye göre ise öğle vaktinin bitişi her şeyin gölgesi "fey-i zeval" hariç kendisinin iki misli olduğu zaman biter ve ikindi namazının vakti başlar. Buna asr-ı sânî (ikindi namazının ikinci vakti) denir. Diyanet İşleri Başkanlığı takviminde asr-ı evvel uygulaması esas alınmaktadır. İkindi namazının vakti, Hanefi mezhebine göre güneş batıncaya kadar devam eder. Peygamber Efendimiz: *"Kim ki ikindi namazından bir rekâta güneş batmadan*

yetişirse ikindi namazına yetişmiş olur" (Muvatta, Salât, 35; Ahmed, Müsned, XVI, 37, 9954) buyurmuştur. Şafii mezhebine göre ikindi namazının vakti, kendi içinde 'ihtiyarî vakit' ve 'zaruri vakit' olmak üzere iki kısma ayrılır: Her şeyin gölgesi iki misline çıktığı zamana kadar ihtiyari vakittir. Bir özür yok iken bu ihtiyari vakti geçirmek caiz değildir. Zaruri vakit ise bundan sonra güneşin batmasına kadarki vakittir. Güneşin batışından önce bir rekât da olsa kılabilen kimse ikindi namazını kılmış olur (Nevevî, el-Mecmû', III, 28; İbn Kudame, el-Muğnî, I, 418-420).

Akşam Namazının Vakti: Ebu Hanife'ye göre güneşin batması ile başlayıp güneşin batışından sonra ufukta kalan aydınlık kayboluncaya kadar devam eder. Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Akşam namazı vaktinin başlangıcı güneşin batışı, sonu da ufuktaki aydınlığın kayboluşudur"* buyurmuştur (Muvatta, Vukût, 23; Darekutnî, Salât, Sıfatu'l-Mağrib, 2). Hadisteki 'aydınlık' İmam Ebu Hanife'ye göre, kırmızılıktan sonraki beyazlıktır. Ebu Hanife delil olarak, *"Akşam namazı vaktinin sonu ufkun kararddığı vakittir"* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, 570, 6993) hadisine dayanmıştır. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise akşamın son vakti, güneşin batışından sonraki kızıllık gidinceye kadar devam eder. Zira hadisteki 'aydınlık' güneşin batışından sonraki kızıllıktır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Aydınlık kızıllıktır. O kaybolunca namaz vacip olur"* buyurmuştur (Muvatta, Vukût, 23; Darekutnî, Salât, Sıfatu'l-Mağrib, 2; Zeylaî, Nasbu'r-Raye, I 233).

Yatsı Namazının Vakti: Güneşin batışından sonraki aydınlığın kaybolmasından, yani akşam namazı vaktinin sona ermesinden başlayarak tan yeri ağarmasına kadar devam eder. Peygamber Efendimiz: "*Yatsı namazının vakti tan yerinin ağarmasıyla sona erer*" buyurmuştur (Malik, Muvatta, III, 575; Zeylaî, Tebyinü'l-Hakaik, I, 387). Şafiî mezhebine göre yatsı namazının vakti şafağın (güneşin batışından sonraki aydınlığın) kaybolmasıyla başlar, tan yeri ağarmasına kadar devam eder. Ancak bu mezhebe göre yatsı namazının vakti kendi içinde "tercih edilen vakit" ve "mekruh vakit" olmak üzere iki kısma ayrılır. Tercih edilen vakit, yatsı namazının öncelikli olarak kılınacağı, gecenin ilk üçte bir vaktidir. Bundan sonra fecre kadarki vakit ise mekruh vakittir. Bu vakitte yatsı namazını kılmak sahih ise de mekruhtur (Nevevî, el-Mecmu', III, 40).

Vitir Namazının Vakti: Yatsı namazı kılındıktan sonra başlayarak tan yeri ağarıncaya kadar sürer. Peygamber Efendimiz, *"Vitir namazını yatsı namazı ile tan yerinin ağarması arasında kılın"* buyurmuştur (Malik, Muvatta', Salat, 79; Tirmizî, Vitr, 452; İbnü'l-Hümam, Fethu'l-Kadir, I, 224).

296) Secde-i sulbiye nedir ve fıkhî hükmü nedir?

'Secde-i sulbiye', namazın rükünlerinden olan iki secdeden her biridir (İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtar, I, 401). Bu secdeler yapılmadıkça namaz sahih olmaz. Secdenin tekrarı ise taabbudidir, sebebi bizim tarafımızdan bilinemez (İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtar, I, 447).

297) Ayette Allah'ın her yerde var olduğu belirtildiğine göre, namaz kılarken neden belli bir istikamete dönülmektedir?

İbadetlerde yapılan hareketlerin sebep ve hikmetleri bilinmeyebilir. Bunlar teabbüdîdir; Allah öyle emrettiği veya Hz. Peygamber öyle yaptığı için yapılır. Bunların nedeni sorulmaz ve insanlar tarafından bilinmez (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtar, I, 447). Buna göre Allah Teâlâ namazda Kâbe istikametine

yönelmemizi emretmiş, Hz. Peygamber de oraya yönelmiş ve *"Benim namaz kıldığımı gördüğünüz gibi namaz kılınız"* buyurmuştur (İbn Hibban, Sahih, Beyrut, 1414/1993, IV, 541).

Namaz kılarken kıbleye yönelmek namazın farzlarındandır. Kur'an-ı Kerim'de *"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir"* (Âl-i İmrân 3/96); *"(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kıbleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) hep o yöne dönün. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, bunun Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir"* (Bakara, 2/144) buyrulmaktadır.

Uzakta olan kişi Kâbe'nin bizzat kendisine değil, onun bulunduğu tarafa yönelir, yüzünü ve yönünü o tarafa çevirir (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 47). Namazın amacı, kalbin mâsivâdan (Allah'tan başka her şeyden) ayrılıp yalnızca Allah'a yönelmesidir. Elbette ki Allah herhangi bir yönle kayıtlı ve sınırlı değildir. Fakat kalbin huzur ve sükûnetini sağlamak bakımından, namazda herkesin yöneleceği bir yönün tayin edilmesi, belirlenmesi gerekir. Yukarıda meali verilen ayetle Peygamberimiz (s.a.s.)'in fiili uygulaması ve emirleri doğrultusunda kıbleye yöneliyoruz. Bu emre aykırı davrananların namazı geçerli olmaz.

298) Asr'ı-evvel ve asr'ı-sânî ne demektir? Ülkemizde ikindi namazı hangisine göre kılınmaktadır?

Kelime olarak asr-ı evvel; ilk ikindi, asr-ı sânî de ikinci ikindi demektir. Dini bir terim olarak asr-ı evvel; fey-i zeval'den yani güneşin tam tepe noktasına gelip, cisimlerin gölgesinin en kısa olduğu halden başka her cismin gölgesinin kendi misline ulaştığı zamana denilir. Asr-ı sânî, fey-i zevalden başka her şeyin gölgesinin kendisinin iki katına ulaştığı zamandır. İmam Ebû Hanîfe'ye göre asr-ı sânî öğle namazının son, ikindi namazının da ilk vaktidir. Yani öğle namazı bu vakte kadar kılınabilir. İkindi namazının vakti de bu esnada girer. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ile diğer üç mezhep imamına göre ise, asr-ı evvel ile öğle namazının vakti çıkmış ve ikindi namazının vakti girmiş olur (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 318; Merğînânî, el-Hidâye, I, 38; Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, I, 80). Ülkemizde takvimlerdeki ikindi vakti, asr-ı evvele göre hazırlanmıştır.

299) "Asr-ı evvel" ve "asr-ı sani" ne demektir? D. İ.B. takviminde hangisi uygulanmaktadır?

"Asr-ı evvel", "ikindi namazının ilk vakti"; "asr-ı sânî" ise "ikindi namazının ikinci vakti demektir. İkindi namazının vakti, öğle namazının vaktinin sona ermesi ile başlar. Öğle namazının vaktinin ne zaman sona ereceği fakihlerin kullandıkları delillerin farklığı sebebi ile ihtilaflı olduğu için buna bağlı olarak ikindi namazın vaktinin başlayacağı zaman da ihtilaf konusu olmuştur. Buna göre İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile diğer üç mezhep imamına göre öğle namazının vakti; güneşin tepe noktasından batıya meyli sırasında oluşan gölge (fey-i zeval) hariç herhangi bir şeyin gölgesi kendisi kadar olunca öğle namazının vakti bitmiş ve ikindi namazının vakti başlamış olur (Merğînânî, el-Hidâye, I, 38; Şirbînî, Muğnî'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 122; Dusukî, Hâşiyetü'dDusûkî, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts. , I, 177; İbn Kudame, el-Muğnî, Beyrut, 1405; I, 412-415) İşte bu vakte "asr-ı evvel" (ikindi namazının ilk vakti) adı verilir. İmam Ebû Hanife'ye göre ise Öğle namazı vakti "fey-i zeval" hariç, bir şeyin gölgesi kendisinin iki katı kadar olunca sona erer. Bu vakit ise "asr-ı sânî" (ikindi namazının ikinci vakti) adı verilir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 38).

Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlamakta oluğu "Diyanet Takvimi"nde İkindi namazının vakti "asr-ı evvel" esasına göre düzenlenmiştir ve namazlar asr-ı evvel içtihadına göre kılınmaktadır. Dolayısıyla bir mazeret olmadıkça buna göre hareket edilmelidir. Ancak öğle namazını asr-ı evvelden önce kılamamış bir kişinin ikindiyi kılmadan önce öğle namazını kılması daha uygun olur.

300) İşyerinde namaz kılmasına müsaade edilmeyen kimse namazını ima ile kılabilir mi?

Kur'an-ı Kerîm'de *"Allah herkesi ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef tutar."* (Bakara 2/286) buyrulmaktadır. Bu ayete dayanılarak "Tâat, tâkata göredir." (Merğînânî, el-Hidâye, I, 77) şeklinde temel bir ilke ortaya konmuştur. Asıl olan, namazın şartlarının ve rükunlarının eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesidir. Baş ile işaret edilerek (îmâ ile) namaz kılınması, ancak normal şekilde namaz kılmanın mümkün olmadığı hallerde caizdir. Hz. Peygamber (s.a.s.) *"eğer yere secde edebiliyorsan et.*

Yere secde edemiyorsan başın ile îmâ et. Secde için îmâ yaparken, başını rükû için eğdiğinden daha aşağı eğ." (Ebû Ya'lâ, el-Müsned, III, 345) buyurmuştur. Namazların îmâ ile kılınması, ancak hastalık durumunda başvurulması gereken bir yol olarak ele alınmış ve fıkıh kitaplarında "hastanın namazı" konusu içerisinde incelenmiştir (Serahsî, el-Mebsût, I, 390).

İş yerinde namaz kılınmasına müsaade edilmemesi ise kişinin namaz kılma kudretini değil, kudreti oluğu halde fiilen namaz kılma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Sağlığı yerinde olduğu halde fiilen namaz kılma imkânı bulamamak, îmâ ile namaz kılmayı caiz kılan durumlar arasında yer almamaktadır. Bu sebeple namaz kılmasına izin verilmediği bir ortamda bulunan kimse namazını îmâ ile kılamaz.

Böyle bir ortamda çalışan kimse; işinden ayrıldığı takdirde kendisi ya da bakmakla yükümlü olduğu kimselerin maişetini karşılayamama durumu ile karşı karşıya kalacaksa mümkünse cem ederek kılar (bkz. namazların cem'i). Değilse ilk fırsatta kaza etmek üzere kazaya bırakabilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de "savaş zarureti" nedeniyle namazını kılamamış ve bu namazı daha sonra kaza etmiştir (Buhârî, Cihad ve Siyer, 97).

301) Vakitlerin teşekkül etmediği yerlerde namazlar nasıl kılınır?

Vakit, namazın şartlarından birisidir. İslâm bilginleri arasında "vakit, namazın şartıdır" gerekçesiyle vakitlerin teşekkül etmediği yerlerde namazın farz olmadığını söyleyenler varsa da, namazın asıl sebebinin ilahi hitap olduğunu esas alarak, bu yörelerde namazların takdirle kılınacağını söyleyen âlimler çoğunluktadır (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 362). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, günlerin uzun olduğu kıyamet öncesi günlerde namazların takdir edilerek kılınması gerektiğini belirtmesi (Müslim, Kitâbu'l-Fiten ve Eşrâtu's-Sâat, 20) bu görüşü kaynaklık etmektedir. Bu hadis, vakitlerin oluşmamasının namazı düşürmeyeceğini ortaya koyduğu gibi, vakit oluşmayan bölge ve zamanlarda vakitlerin takdir edilerek kılınması gerektiğini açıkça göstermektedir. Anlaşılıyor ki, İlahî hitap, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünneti ve amelî tevatür gereği bütün Müslümanlar, bir günde yani 24 saatte 5 vakit namazla mükelleftirler. Aksi halde kutuplarda ve kutuplara yakın bölgelerde olduğu gibi dünyanın bazı yerlerinde yaşayan Müslümanlar, İslam'ın en temel ibadeti olan namazı ömürlerinde hiç kılmayacaklardır. Şu halde, bir bölgede herhangi bir namazın vakti gerçekleşmiyorsa veya tam olarak belirlenemiyorsa, namazlar, vakitleri takdir edilerek kılınır.

302) Namazlar cem edilmek (birleştirilmek) suretiyle kılınabilir mi?

Belirli şartları taşıyan her Müslüman'a günde beş vakit namaz farzdır. Her namaz kendi vakti içinde edâ edilmek üzere farz kılınmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *"Namaz, müminler üzerine belli vakitlerde edâ edilmek üzere farz kılınmıştır."* (Nisa 4/103) buyrulmaktadır. Bu itibarla normal şartlarda her namazın vaktinde kılınması gerekir. Ancak geçerli bir mazeretin olması durumunda namazlar birleştirilerek (cem' edilerek) kılınabilir. "İki namazı birleştirmek" anlamına gelen "cem" öğle ile ikindi namazlarının öğle veya ikindi vaktinde; akşam ile yatsı namazlarının da akşam veya yatsı vaktinde birlikte kılınmalarını ifâde eder.

Hanefi mezhebine göre cem sadece hacılar için söz konusudur. Arefe günü Arafatta ikindi öne alınarak öğle vaktinde birlikte (cem-i takdim) kılınır. Aynı gün akşam namazı geciktirilerek Müzdelife'de yatsı vaktinde birlikte (cem-i te'hir) kılınır. Bunun dışında namazları cem ederek kılmak caiz değildir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 127). Diğer mezheplerde (aralarında bazı konularda ihtilaf olmakla birlikte) sefer, yağmur, fırtına gibi mazeretlerle öğle ile ikindiyi veya akşam ile yatsıyı cem-i takdim ya da cem-i tehir yoluyla kılmak caizdir. Bu görüşün delillerinden birisi şudur: İbn Abbâs; *"Rasûlüllah (s.a.s.) Tebûk seferinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarını birleştirerek kıldı"* (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 51, 52, 53) demiştir. Hanefîler bu ve benzeri hadislerde söz konusu olan cemin sûrî (öğle namazını vaktin sonunda, ikindiyi de vaktin başında kılarak, peşi peşine) olduğunu söylerler (el-Muvatta Rivayetü Muhammed b. Hasen, I, 306; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-âsâr, I, 161; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, I, 174).

Önemli mazeretlerin bulunduğu durumlarda Hanefî birisi de diğer mezhepleri taklit ederek anılan namazları cem ederek kılabilir. Mesela doktorun ameliyatta iken namazı vaktinde kılamaması gibi zarûret ve ihtiyaç hallerinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazları, cem-i takdim veya cem-i te'hir ile kılınabilir. Namazları birleştirerek kılacak kişi, bu namazları peş peşe ve sırasına göre kılar; iki farz

arasındaki sünnetleri kılmaz, başka bir şeyle meşgul olmaz. Öğle ile ikindinin farzları, öğle veya ikindi vaktinde, akşam ile yatsının farzları, akşam veya yatsı vaktinde peş peşe, ara vermeden kılınır.

303) İçki içilen evde namaz kılınabilir mi?

Sarhoşluk veren her türlü içkiyi içmek büyük günahtır. Müslüman içkiden ve içki içilen ortamlardan uzak durmalıdır. Sarhoş iken namaz kılınmaz. Her nasılsa içki içmiş olan bir kimse ne dediğini bilinceye kadar namaza yaklaşmamalıdır (Nisâ, 43). Namaz kılan insan ilahi huzurda bulunduğu için bu ibadetin nezih bir ortamda yerine getirilmesi esastır. Bununla birlikte bir evde içki içiliyor olması o evde namaz kılmaya engel değildir. İçki içilen evde kılınan namaz geçerlidir.

304) Bayanların namaz kılarken eteklerinin altına bir şey giymeleri gerekir mi?

İslam dini tesettürü emretmekle birlikte, örtünmenin şekli konusunda ayrıntıya girmemiş, bunu örfe bırakmıştır. Buna göre bir kadın, teni gösterecek şekilde ince ve şeffaf, vücut hatlarını belli edecek şekilde dar olmamak kaydıyla (Ahzâb, 33/33; Müslim, Libas, 34); namaz dışında mahremi olmayan kimselere karşı olduğu gibi, namaz kılarken de yüz, el ve ayakları hariç bütün vücudunu örtecek şekilde örfe uygun her türlü kıyafeti giyebilir ve böyle bir kıyafetle namaz kılabilir (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. I, 46). Buna göre ayak topuklarına kadar uzanan eteğin altına ayrıca tayt, eşofman v. b. bir şey giymek şart değildir. Ancak rükû veya secde yapılırken eteğin yukarı çekilmesi ve ayak topuklarından yukarıdaki bir kısım avret mahallinin çıplak kalması söz konusu olacaksa veya etek kısa ise bu yerleri örtmek için gerek namazda gerekse namaz dışında uygun bir iç elbisenin giyilmesi gerekir.

305) Köpek beslenen evde namaz kılmak caiz midir?

Hanefilere göre köpeğin kendisi değil, salyası, dışkısı ve idrarı pistir. Bunların bulaştığı yer de pis olup, böyle bir yerde namaz kılınmaz (Mevsılî, el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtar, İstanbul, ts, I, 32; Ka'sanî, Bedâiu's-Sanâi', Beyrut, 1982, I, 64). Şafiî mezhebine göre ise köpeğin kendisi pistir. Dokunduğu yeri de pis eder (Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 78).

Sonuç olarak namaz kılınacak yerlerin temiz olduğundan emin olunmak kaydıyla, köpek bulunan evin odalarında, Hanefilere göre, namaz kılmakta bir sakınca yoktur. Ancak ihtiyaten örtü veya seccade üzerinde kılınması gerekir.

306) Bayanlar pantolon ile namaz kılabilirler mi?

İnsan vücudunda örtülmesi farz, görünmesi ve gösterilmesi yasak olan, başkaları tarafından da bakılması haram olan yerlere 'avret' denir. Kadınların mahremleri olmayan kimselere karşı el, yüz ve ayakları dışında kalan bütün bedenleri avrettir. Buraların, namazda ve namaz dışında yabancılara karşı örtülmesi ve giyilen elbisenin vücut hatlarını belli edecek şekilde dar, tenini gösterecek şekilde ince ve şeffaf olmaması gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî', IV, 297). Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) bu şekilde giyinenleri *"Giyinik olduğu halde çıplak"* olarak nitelendirmiş ve ahirette cezalandırılacaklarını bildirmiştir (Müslim, Libâs, 37; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 355, 356, 440). Giyinik olduğu halde çıplak nitelemesi, giyilen elbisenin vücut hatlarını belli edecek ölçüde dar veya içini gösterecek biçimde şeffaf olmasını kapsamaktadır.

Dar veya içini gösterecek kadar şeffaf olmayan pantolonla bayanların namaz kılmalarında bir sakınca yoktur. Vücut hatlarını ortaya çıkaran dar pantolonla namaz kılmak ise uygun değildir (İbn Âbidîn, Haşiyetü İbn Âbidîn, Beyrut, 2000, I, 410). Altını gösterecek şeffaflıktaki elbise ile namaz kılmak ise caiz olmadığı gibi namazı da sahih değildir (İbn Nüceym, Bahru'r-râik, Dâru'l-marife, Beyrut, ts. , I, 283).

NAMAZIN VACİPLERİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

307) Namazda ta'dil-i erkânın hükmü nedir?

Ta'dîl-i erkân, namazın rükünlerini düzgün, yerli yerinde ve düzenli yapmak demektir. Ta'dîl-i erkâna yakın anlamda kullanılan "tuma'nîne" kelimesi, yapılmakta olan rüküne hakkının verildiğine kanaat getirilmesi ve yapılan işin içe sinmesi halini ifade eder ki ta'dîl-i erkâna riayetin sonucudur. Ta'dîl-i

erkân özellikle rükûda, kavmede (rükûdan kalktıktan sonraki duruşta), secdede ve celsede (iki secde arasındaki oturuşta) söz konusu olur. Hanefî mezhebindeki kuvvetli görüşe göre, sayılan dört yerde ta'dîl-i erkân vaciptir. Diğer bazı mezheplere ve Hanefîlerden de İmam Ebû Yûsuf'a göre ise ta'dîl-i erkân farzdır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 53; İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 157-158;).

308) Namazda kavme ve celsenin hükmü nedir, ne kadar beklemek gerekir?

Kavme; namazda rükûdan kalkarken, secdeye gitmeden önce iyice doğrulmak ve en az bir kere "Sübhâne Rabbiye'l-Azim" diyecek kadar ayakta durmak; celse ise, namazda iki secde arası en az bir kere "Sübhâne Rabbiye'l-Azîm" diyecek kadar oturmaktır. Celse ve kavme, vacip olup yanılarak terk edilirse sehiv secdesi yapmak gerekir. Bilerek terk edilirse namaz bozulur. İmam Şafiî, İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise celse ve kavme farzdır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 312, 321; İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 523; Nevevî, Ravda, II, 318). Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: *"Hz. Peygamber bir gün mescide girdi, peşinden de bir adam gelerek namaz kıldı. Sonra gelip Hz. Peygamber'i selâmladı. O da selamını aldı ve 'dön ve namazını yeniden kıl' dedi. Bu durum üç kez tekrar etti, sonuncusunda şöyle buyurdu: 'Namaz kılacağın zaman tekbir al, sonra Kur'an'dan bildiğin kolay gelen bir yeri oku, sonra rükûya eğil ve uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar rükûda kal. Daha sonra rükûdan kalk ve iyice doğrul. Sonra secdeye git ve orada uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar kal. Daha sonra iyice yerleşinceye kadar otur, sonra tekrar secdeye kapan ve orada uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar bekle. Bütün namazlarında böyle yap"* (Buhârî, Ezan, 95).

309) Şafiî mezhebinden olan birinin sabah namazında kunut duası okumasının hükmü nedir? Hanefi imama uyarak sabah namazı kıldığında bu duayı okuyamazsa namazı geçerli midir?

Şafii mezhebinde sabah namazının farzının son rekâtında rükûdan kalktıktan sonra kunut duası okumak kuvvetli sünnetlerdendir. Şafii mezhebine mensup olan bir kimse Hanefi bir imama uyduğunda, rükûdan kalktıktan sonra vakit bulursa kunut duasını okur. Eğer okuyacağı kadar bir vakit bulamazsa kunutu terk eder ve namazın sonunda imamdan ayrı olarak sehiv secdesi yapar (Nevevî, el-Mecmû', Dâru'l-Fikr, IV, 290).

310) Secdede burnun yere değmesinin hükmü nedir? Burun yere değmeden kılınan namaz geçerli midir?

Namazın rükünlerinden biri de secdeye varmaktır. Namazda rükûdan sonra, ayaklar, dizler ve ellerle beraber alnı yere koymaya secde denir. Her rekâtta iki secde etmek farzdır. Secdede alın ve burun birlikte yere konmalıdır (Merğînânî, Hidaye, I, 50; Mehmet Zihni, Nimeti İslam, 190, İstanbul, 1976). Zira Rasûlüllah (s.a.s.), namazda secdeye vardığında alnını ve burnunu yere koyar, kollarını yanlarına yapıştırmaz ellerini de omuz hizasına gelecek şekilde koyardı (Tirmizî, Salât, 201). Özürsüz olarak secdede alnın yere konulup da burnun konulmaması kerahetle caizdir.

311) Tek başına namaz kılan biri, kıraatin gizli olması gereken namazlarda sesli olarak okursa namazı sahih olur mu?

Tek başına namaz kılarken öğle ve ikindi namazları ile gündüz kılınan sünnet namazlarda gizli okumak yani kendisi işitebilecek derecede dili ile harfleri belirterek yapmak, namazın vaciplerindendir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 358). Namazın vaciplerden herhangi birinin bilerek terk edilmesi durumunda namazın yeniden kılınması; unutularak yapılmaması halinde ise sehiv secdesi yapılması gerekir. Dolayısıyla gizli okunması gereken yerde, açıktan okuyan kişi, namazın sonunda sehiv secdesi yapmalıdır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 329).

312) Namazdan çıkarken verilen selamın hükmü nedir?

Hanefi mezhebine göre namazların sonunda önce sağ tarafa, sonra sol tarafa yüz çevirerek selam vermek vaciptir. Bu selamda "es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah" cümlesinin "es-Selâm" kısmını söylemek vâcip, "aleyküm ve rahmetullah" kısmını söylemek ise sünnettir. Bir görüşe göre de, sağa selam verilmesi vacip, sol tarafa selam verilmesi sünnettir. Namazdan çıkılması, bütün imamlara göre yalnız bir selam ile olur, bununla namaz biter (Merğînânî, el-Hidâye, I, 52; . Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, I, 125).

313) Son oturuşta selam vermeden kendi fiili ile namazdan çıkan birinin namazı geçerli midir?

Namazın sonunda sağ ve sol tarafa selâm vermek; "es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah" cümlesinin "es-Selâm" kısmını söylemek vâcip, "aleyküm verahmetullah" kısmını söylemek ise sünnettir. Ebû Hanîfe'ye göre namaz kılan kişinin, namazın sonunda kendi istek ve iradesiyle yaptığı bir fiil ile namazdan çıkması gerekir. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise teşehhüt miktarı (Ettehiyyatüyü okuyacak kadar) oturmakla namaz, rükünleri itibariyle tamamlanmış olur. Selam vermese veya kendi isteği ile namaza aykırı bir davranışta bulunmasa bile namazı tamam olur. Ancak vacip terk edilmiş olur. Bu görüş ayrılığının bazı fıkhî sonuçları vardır. Buna göre bir kimse ka'de-i ahîrede (namazdaki son oturuşta) teşehhüt miktarı oturduktan sonra kendi isteği ile, namazla bağdaşmayacak bir fiil işlese, meselâ kendisine verilen selâmı almak veya hapşırana "çok yaşa" veya "yerhamükellâh"demek gibi bir şekilde konuşsa, her üç imama göre de namazı tamam sayılır (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, I, 125, Bilmen, Ö. N, Büyük İslâm İlmihali, 127) Fakat teşehhüt miktarı oturduktan sonra, kendi isteği dışında bir sebeple namazı bozulsa Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre bu kişinin namazı tamamdır, Ebû Hanîfe'ye göre ise tamam değildir. Yine son oturuşta, teşehhüt miktarı oturduktan sonra henüz kendi istek ve iradesiyle namazdan çıkmadan namaz vakti çıksa, bu kişinin namazı Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre tamamdır. Ebû Hanîfe'ye göre ise fâsiddir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 329; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 386; II, 254; Abdurrahman el-Cezîrî, Kitabu'l-Fıkhi ale'lmezâhibi'l-Erbea, 138).

314) Farz namazlarda ilk oturuşu unutan kimse namazını nasıl tamamlar?

İlk oturuş, namazın vaciplerindendir. Vacibin unutulması durumunda son oturuşta sehiv secdesi yapılması gerekir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 314). Hz. Peygamber (s.a.s.) genel anlamda unutmaktan dolayı herhangi bir uhrevi sorumluluk oluşmayacağını ifade etmiştir (İbn Mâce, Talâk, 16). İlk oturuşun kasten terk edilmesi ise tahrimen mekruh kabul edilmiştir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 314).

NAMAZIN SÜNNETLERİ VE ADABI İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

315) İftitah tekbirinde elleri kaldırmanın hükmü nedir?

İftitah tekbirini alırken, elleri yukarıya kaldırmak sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), bu tekbiri alırken ellerini kaldırmıştır (Nesâî, Sıfatü's-salât, 4; Tahâvî, Şerhu Meâni'l- Âsâr, I, 195). Hanefi mezhebine göre erkekler iki elini, avuçların iç kısımları kıble istikametine yönelik olarak ve başparmaklar kulak yumuşakları hizasına gelecek şekilde kaldırırlar. Kadınlar ise omuzlarının hizasına kadar kaldırırlar (Merginânî, el-Hidâye, I,50).

316) Namazlarda sübhâneke'de "ve celle senâük" kısmı niçin okunmaz?

Namazda okunan "sübhâneke" ile ilgili sahih hadislerde "ve celle senâuke" lafzı yer almamaktadır (Ebû Dâvud, Salât, 122). Bundan dolayı namazlarda bu cümle okunmaz (Merğînânî, el-Hidâye, I, 48). Cenaze namazı ise, ölüye dua olduğu için, başka duaların da yapılması mümkün olduğu gibi, "sübhaneke..." zikrine "Allah'ım senin şanın yücedir" anlamındaki "celle senâuke" ifadesi de eklenebilir (Tahtâvî, Hâşiye, I, 385; Mehmet Zihnî, Nîmet-i İslam, 427). Zira namaz dışında yapılan bazı zikir ve dualarda da bu ifade rivayet edilmektedir.

317) Namazda takke takmanın hükmü nedir?

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashab-ı kiram, İslâm öncesinde olduğu gibi İslâm'dan sonra da günlük hayatlarında yöresel örf ve iklim şartları gereği başlarını örtmüşlerdir (Kenzü'l-ummâl, 7/121). Peygamberimiz (s.a.s.) günlük kıyafeti ile namazlarını kılmış, ibadet için ilave bazı özel giysiler giymemiştir. Takke üzerine sarık sardığı gibi, sarıksız takke ve takkesiz sarık kullandığı da olmuştur (Tirmizî, Libâs 12, 42; İbnü'l-Kayyım, Zâdü'l-meâd, I, 135).

Bazı âlimler Peygamberimiz'in (s.a.s.) bu uygulamalarını göz önüne alarak namazda erkeklerin başını örtmesini sünnet kabul etmişler, baş açık namaz kılmanın sünneti terk etmek olduğundan tenzîhen mekruh hükmünü alacağını söylemişlerdir (Merâkı'l-felâh, s. 197). Diğer bazıları ise bunu örf gereği kabul ettiklerinden başı açık namaz kılmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir.

318) Namazda fatiha suresi okunduğunda "âmîn" demenin hükmü nedir?

Âmîn, Yüce Allah'ın kabul etmesini temenni amacıyla duanın sonunda söylenen sözdür. Peygamberimiz (s.a.s.) duanın sonunda "Âmîn" denilmesini tavsiye etmiştir (Müslim, Salât, 62, 87; Buhârî, Ezan, 111; İbn Mâce, İkâme, 14). Hanefi mezhebine göre Fatiha'nın sonunda "Âmîn"in gizli söylenilmesi sünnettir. Bu konuda imam, cemaat ve yalnız başına kılanlar arasında fark yoktur. Ancak, yanındakileri rahatsız edecek şekilde bağırarak âmîn demek doğru değildir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 475-476). Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise âmîn; açık kıraatli namazlarda açıktan, gizli kıraatli namazlarda gizlice söylenir (Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 245; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 162).

319) Namazda sütre edinmenin dayanağı nedir?

Namaz kılan bir kimsenin önünden geçmek günahtır. Çünkü bu, huşuya engel olur. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Namaz kılan kimsenin önünden geçen bir kişi bunu yaparak ne kadar günah kazandığını bilmiş olsaydı oradan geçmeden kırk yıl beklemek bile kendisi için daha hayırlı görünürdü"* (Ebû Dâvûd, Salât, 111) buyurmuştur. Namaz kılan kimsenin önünden geçme yasağı, kişinin normal olarak secde edebileceği mekânla sınırlıdır. Bu sebeple geniş bir alanda namaz kılan kimsenin, gelip geçenlere uyarmak amacıyla secde edeceği mekânı sınırlamak üzere sütre edinmesi meşru kılınmıştır (Ebû Dâvud, Salât, 112). Sütrenin dışından geçmekte ise bir sakınca yoktur (Serahsî, el-Mebsût, I, 191).

320) Kadınların namaz kılış şekilleri ile erkeklerin namaz kılış şekilleri arasındaki farklılıklar nelerdir?

1.Kendi başlarına namaz kılacak erkekler, ezan okurlar, kamet getirirler. Kadınlar ise ezan okumazlar, kamet getirmezler. (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, Daru'l-Marife, Beyrut, ts. , I, 276)

2.İftitah (başlangıç) tekbirini alırken elleri kaldırmak sünnettir. Erkekler ellerini, başparmaklar kulak yumuşaklarına değecek şekilde kaldırırlar. Kadınlar ise el parmaklarının uçları omuzları hizasına gelecek kadar kaldırırlar. (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts., I, 49; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, Daru'l-Marife, Beyrut, ts. , III, 210)

3.Namazda erkekler, ellerini göbeklerinin altında bağlarlar, sağ ellerini sol elleri üzerine koyup sağ elleri ile sol bileklerini kavrarlar. Kadınlar ise ellerini göğüsleri üzerinde bağlarlar, sağ ellerini sol elleri üzerine halka yapmaksızın koyarlar. (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 49; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, Daru'l-Marife, Beyrut, ts. , I, 320)

4.Erkekler, rükû durumunda dizlerini dik ve arkalarını düz tutarlar. Kadınlar ise sırtlarını erkekler gibi düz tutmazlar, biraz meyilli bulundururlar. (İbn Nüceym, el-Bahru'rRâik, Daru'l-Marife, Beyrut, ts. , III, 281)

5.Erkekler, secdede kollarını ve uyluklarını karınlarından uzak tutarlar ve kollarını yere değdirmezler. Kadınlar ise, secdede karınlarını uyluklarına yapıştırıp kollarını yanlarına temas ettirirler. (Serahsî, el-Mebsûd, Beyrut, 1421/2000, I, 40)

6.Tahiyyata oturuşta ve secde aralarında erkekler sol ayaklarını sağa doğru yatırarak üzerlerine otururlar ve sağ ayaklarının parmak uçlarını kıbleye doğru dikerler. Kadınlar ise, ayaklarını sağ taraflarına yatık bulundurarak yere otururlar. (Merğînânî, el-Hidaye, I, 51).

321) Namazda elleri bağlamadan namaz kılmanın dini dayanağı nedir? Hangi mezhep mensupları bu şekilde namaz kılmaktadır?

Namazda ellerin bağlanıp bağlanmaması, bağlanacaksa nasıl bağlanması gerektiği konusunda, mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefî mezhebine göre namazda erkeklerin, sağ ellerini göbeklerinin altında sol elleri üzerine koymaları, kadınların da sağ ellerini sol elleri üzerine koyarak halka yapmaksızın göğüsleri üzerinde bulundurmaları sünnettir (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 49; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, Daru'l-Marife, Beyrut, ts. , I, 320). Şafiilere göre göğüsün altında sağ elin içini sol elin üzerine koyarak bağlamak sünnettir. (Maverdî, el-Hâvi'l-Kebîr, Daru'l-Fikr, Beyrut, II, 227) Hanbelîler de ise ellerin göğüsün altı ve göbeğin altından bağlanacağı hususunda farklı görüşler vardır (İbn Kudame, el-Muğnî, Beyrut, 1405, I, 549).

Maliki mezhebinde de, bu konuda farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre, sağ eli sol el üzerine koymayı namazın adabından sayarken kimileri bunu mekruh görmektedir. Diğer bir görüşe göre ise, farz namazlarda sağ elin sol el üzerine konularak bağlanması mekruh, nafile namazlarda ise caizdir (İbn Cüzey, el-Kavannü'l-Fıkhiyye, s. 55).

322) Namazda başı örtmek veya sarık kullanmak gerekir mi? Baş açık namaz kılınabilir mi? Takke ile baş örtülse, sarığın yerine geçer mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Ashab-ı Kiram, İslâm öncesinde olduğu gibi İslâm'dan sonra da günlük hayatlarında, yöresel imkan ve şartlar gereği sarıkla başlarını örtmüşlerdir. Peygamberimiz (s.a.s.) günlük kıyafeti ile namazlarını kılmış, ibadet için özel giysiler edinmemiştir. Mesela takke üzerine sarık sardığı gibi (Tirmizî, Libas, 12, 42), sarıksız takke ve takkesiz sarık kullandığı da olmuştur (Kenzü'l-ummâl, 7/121, Hadis No, 18284-18286).

Bazı İslam bilginleri Peygamberimiz'in (s.a.s.) bu fiili uygulamalarını göz önüne alarak namazda erkeklerin başını örtmesini sünnet kabul etmişler, dolayısıyla baş açık namaz kılmanın mekruh olacağını söylemişlerdir (İbn Âbidîn, Haşiyetü Reddi'l-muhtar, I, 639- 641). Diğer bazıları ise bunu örf gereği kabul ettiklerinden başı açık namaz kılmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Bunlara göre Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Ashab- ı Kiram, İslâm öncesinde olduğu gibi İslâm'dan sonra da sarığı, günlük normal bir giysi olarak kullanmışlardır (Tirmizî, Libas, 12). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yeni müslüman olanlara emir veya tavsiye ettiği özel bir sarık şekli olmamış, bu hususta oluşan örf ne ise öyle devam edilmiştir. Dolayısıyla onlar, Tirmizî'nin rivayet ettiği, *"Müşriklerle aramızdaki fark, başlıkların üzerine sarık sarmaktır"* (Tirmizî, Libas, 42) hadisi bağlayıcı nitelikte görülmemiştir.

Sonuç olarak sarık dinî bir kisve değildir; Hz. Peygamber imkan ve şartlar gereği sarığı kullanmıştır. Ancak takkenin üzerine sarılmasını önermek suretiyle müşriklerin kullandığından farklı bir tarz geliştirmiş ve Müslümanların bu konuda duyarlı olmalarını istemiştir. Bunu dikkate alan bazı âlimler, namazda başın kapatılmasını sünnet kabul etmişler ve baş açık namaz kılmayı mekruh görmüşlerdir. Bu nedenle namaz kılarken başın takke vb. bir şeyle örtünmesi evladır. Ancak baş açık namaz kılmak da caizdir.

İMAMET VE CEMAAT

390) Cemaatle namaz kılmak niçin çokça tavsiye edilmiştir?

İslâm dini birlik ve beraberliğe büyük önem vermiştir. Günde beş vakit namazın bir arada eda edilmesi (Bakara, 2/43), haftada bir cuma namazının ve senede iki kez olan bayram namazlarının topluca kılınması, müminlerin birbirlerinden haberdar olmalarına, görüşüp halleşmelerine, birbirleriyle yardımlaşmalarına vesile olmak gibi bir işlev üstlenmektedir. Bu bakımdan cemaatle namaz, istenen birlik ruhunun hem bir göstergesi, hem de o birlik ruhunun sağlamlaştırıcı ve devam ettirici bir rol üstlenmektedir. Hz. Peygamber, farz kılınışından itibaren beş vakit namazı sürekli kendisi cemaate imam olarak kıldırmış, Müslümanları da namazları cemaatle kılmaya teşvik etmiştir (Ebû Dâvûd, Salât, 49).

Cemaatin önemini gösteren çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber: "*Üç kişi bir köyde veya kırda bulunur ve namazlarını cemaatle kılmazlarsa, şeytan onlara hâkim olur. Öyleyse cemaatten ayrılma. Çünkü kurt ancak sürüden ayrılan koyunu yer*" buyurmaktadır (Ebû Dâvûd, Salât, 47). Bir diğer hadiste ise *"Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ateş yakılması için odun toplanmasını emretmeyi, sonra da namaz için ezan okunmasını, daha sonra da bir kimseye emredip imam olmasını, sonra da cemaatle namaza gelmeyenlere gidip evlerini yakmayı düşündüm"* (Buhârî, Ezân, 29, 34; Müslim, Mesâcid, 251-254) diyerek cemaati terk edenlere ciddi bir uyarıda bulunmuştur. Ayrıca özendirmek için cemaatle kılınan namazın sevabının, tek başına kılınandan 27 derece daha fazla olduğunu belirtmiştir (Buhârî, Ezan, 30; Müslim, Mesâcid, 249).

Cemaatle namaz kılmanın önemini belirten bu ve benzeri hadislerden ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbelîler namazın cemaatle kılınmasının, erkekler için farz-ı ayın, Şâfiîler ise farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Hanefî ve Mâlikîler'e göre ise, cuma namazı dışındaki farz namazları cemaatle kılmak, gücü yeten erkekler için müekked sünnettir (Merğînanî, el-Hidâye, I, 55; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâî', I, 384, el-Cezîrî, Kitabu'l-fıkh ale'l-mezahibi'l-erbaa, I, 230).

391) İmama uyan biri fatiha okuyabilir mi?

Hanefi mezhebine göre cemaatle namaz kılarken, imama uyan kimse Fâtiha'yı ve ardından okunan ayet veya sûreyi imam ile birlikte okumaz. İmama uyan cemaatten, namazda Kur'an okuma yükümlülüğü tamamen düşer (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 50). Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise okuma yükümlülüğü tamamen düşmez. İmama uyan kişi, imamın sessiz okuduğu namazlarda, namaz başından itibaren Fâtiha ve sûreyi okur. Sesli okunan namazlarda ise, imamın Fâtiha'yı bitirip kısa ara vermesi esnasında sadece Fâtiha'yı okur. (Hatib Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, I, 160-161).

Hanefiler, "*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyiniz ve susunuz ki merhamet olunasınız*" (A'râf, 7/204) ayetini ve "*Kim imamın arkasında namaz kılarsa, imamın kıraati onun da kıraatidir*" (İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 13), "*İmam, kendisine uyulmak için öne geçirilmiştir"* (Buhârî, Salât, 18), "*İmam okuyunca susun*" (İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 13) gibi hadisleri delil kabul etmektedirler. Şâfiiler ise "*Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur*" (Müslim, Salât, 34) hadisi ve benzerlerinin genel anlamına itibar etmektedirler.

392) Cemaat, imama uymak için nasıl niyet etmelidir?

Niyet, namazın şartlarından biridir. Kişi, farz, vacip veya nafile namazlardan hangisini ve hangi vaktin namazını kılacağını, tek başına mı yoksa imama uyarak mı ifa edeceğini niyetinde belirlemesi gerekir. Önemli olan bunların kalben bilinmesidir; dil ile söylenmesi ise sünnettir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 45). Buna göre, namazını imama uyarak kılacak kişinin, buna kalben niyet etmesi gerekir; aksi takdirde imama uymaya niyet etmeden kılacağı namaz geçersiz olur. Ayrıca, diliyle "uydum hazır olan imama" demesi de uygun olur.

393) Cemaatle namaz kılmanın sevabı nedir?

Hz. Peygamber, *"Cemaatle kılınan namazın sevabı, yalnız başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir"* (Buhârî, Ezan, 30) buyurarak cemaatle kılınan namazın, tek başına kılınan namazdan daha faziletli olduğunu belirtmiş ve Müslümanları cemaatle namaz kılmaya teşvik etmiştir. Bir başka hadis-i şeriflerinde de: *"Üç kişi bir köyde veya sahrada bulunur ve cemaatle namaz kılınmazsa şeytan onlara Mûsâllat olur. Öyleyse cemaate devam ediniz! Çünkü sürüden ayrılan koyunu kurt yer."* (Ebû Dâvûd, Salât, 47) buyurmuştur.

Namazı cemaatle kılmak kimi âlimlere göre sünnet-i müekkede, kimilerine göre vaciptir. Onun için cemaate gitmeye engel bir durum olmadıkça, namazları cemaatle kılmak gerekir. Ayrıca namaz kılmak için camiye gitmek de büyük sevaptır. Hz. Peygamber camiye giderken atılan her adımdan dolay kişinin bir derece yükseltilip, bir günahının silineceğini haber vermiştir (Buhârî, Mesâcid, 53; Ebû Dâvud, Salât, 49).

394) İmamdan farklı bir mekânda hoparlör bağlantısıyla imama uyulabilir mi?

Cemaatle namaz kılınırken imamla cemaatin yerlerinin hakikaten veya hükmen bir olması gerekir. Bu birlik, safların bitişik olmasıyla sağlanır. Eğer namaz aynı bina içinde kılınıyorsa, içerdekilerin mekânları bir sayılır. Bu itibarla, çok katlı binalarda mescit olarak kullanılan bir katta cemaatle namaz kılınırken, bu kat cemaati almadığı takdirde, alt veya üstten bu kata bitişik katlarda duran cemaatin, hoparlör veya müezzinin tebliği ile imamın intikallerinden haberdar olmaları halinde, imama uymaları sahihtir. İmamı veya imamı görenleri görmeleri şart değildir. Ses bağlantısının kesilmesi durumunda ise, imamın hareketlerinin takip edilememesi sebebiyle imama uyanların namazları bozulur (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 369-370, 394; Abdurrahman elCezîrî, Kitabu'l-Fıkh ale'l- mezâhibi'l-erbea, I, 415).

395) Kadın kadına imamlık yapabilir mi?

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre bir kadının, kadınlara imamlık yapmasında hiçbir sakınca yoktur. Hanefî mezhebine göre kadının, kadınlara imamlık yapması caiz olmakla birlikte, mekruhtur; Mâlikîlere göre ise caiz değildir. Kadının kadınlara imam olarak namaz kıldırması halinde, cemaatten öne geçmeyip, diğer kadınların hizasında/arasında durması gerekir (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 380, 388; Abdurrahman el-Cezîrî, Kitabu'l-Fıkh ale'lmezâhibi'l-erbea, I, 409).

396) Kadınlar erkeklere imamlık yapabilir mi?

Kadının erkeklere imamlık yapması, bütün mezheplere göre caiz değildir (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 369, 388; Abdurrahman el-Cezîrî, Kitabu'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbea, I, 409). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ümmü Varaka'ya kendi ev halkına imamlık yapabileceği yönünde verdiği izin, sadece ona özel bir uygulama olarak değerlendirilmiştir (Ebû Dâvûd, Salât 61; Beyhakî, esSünenü'l-Kübrâ, I, 456). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in *"Dikkat edin! Hiçbir kadın erkeğe imam olmasın"* (İbn Mâce, Salât, 78; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III, 347) şeklindeki buyruğu da bunu göstermektedir. Nitekim asr-ı saadet de dâhil olmak üzere tarihi süreç içinde bunun bir başka örneği de görülmemiştir. Bunu caiz görmek, dinde olmayan bir şeyi dine sokmaktır ki buna bid'at denilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bid'atin dalalet olduğunu haber vermiştir (Buhârî, Cuma 14; Ebû Dâvud, Sünen, 6).

397) Büyük günah işleyen kişi imamlık yapabilir mi?

İmamlık yapacak kişinin, imamet ehliyetine sahip (dini bilgisi yeterli, Kur'an'ı güzel okuyan, akıl sağlığı yerinde ergen birisi) olması gerekir. Haramı helal, helali haram saymadıkça büyük günah işlemiş de olsa Müslüman bir kişi, imamlık yapabilir; arkasında kılınan namaz da sahihtir. Peygamberimiz (s.a.s.): *"Her iyi ve kötü (müttakî ve günahkâr) her Müslüman arkasında namaz kılınız"* (Ebû Dâvûd, Salât, 64, Cihâd 35) buyurmuşlardır. Ancak imamın günah işlemekten sakınan, cemaat tarafından sevilen, güzel ahlaklı bir kimse olması tercih edilir. Bu durumda birisi varken, büyük günah işleyen birisinin imam olması mekruhtur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 376; Mehmet Zihni Efendi, Nîmet-i İslâm, 239).

398) Farklı mezhepten bir imama uyarak namaz kılınabilir mi?

Mezhep farklılığı namazda iktidaya (imama uymaya) engel değildir. Dolayısıyla bir kimse, başka mezhepten bir imama uyarak namaz kılabilir. Aksi görüşte olanlar varsa da kişi, imamın kendi mezhebindeki şartlara aykırı bir davranış içinde bulunup bulunmadığını araştırması da gerekmez (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 378, 379).

399) Kadınların erkeklerle aynı safta namaz kılmasının hükmü nedir?

Cemaatle kılınan namazlarda safların tertip ve düzenine riayet edilmesi, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in emir ve tavsiyelerinin gereğidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) namaz saflarını önce erkekler, sonra erkek çocuklar en arkada da kadınlar olmak üzere düzenlemiş; *"Namazda erkek saflarının en faziletlisi en önde olanı, fazileti en az olanı ise en arkada bulunanıdır. Kadın saflarının en faziletlisi en arkadaki, en az faziletlisi ise en önde olanıdır."* (Müslim, Salât, 132; Ebû Dâvûd, Salât, 97. Tirmizî, Mevâkît, 52; Nesâî, İmâme, 32; İbn Mâce, İkâme, 52) buyurmuştur.

Hanefî mezhebine göre cemaatle kılınan namazda, bir kadın veya ergenlik çağına gelen ya da yaklaşan bir kız, bir erkeğin önünde veya yanında kılacak olursa, aralarında bir örtü ve benzeri bir engel veya bir adam boyu kadar yükseklik farkı bulunmazsa arkasındaki ve yanlarındaki erkeğin namazı bozulur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 370, 385-386). Şâfiîlere göre, kadının erkeğin hizasında veya önünde namaza durması, mekruh ise de erkeğin namazını bozmaz. Erkekten ilerde veya tam bitişiğinde namaz kılan kadın, ister mahrem olsun, ister olmasın bu konuda bir farklılık yoktur (Râfiî, el-Azîz Şerhu'lVecîz, IV, 340; Abdurrahman el-Cezîrî, Kitabu'l-Fıkhi ale'l- Mezâhibi'l-Erbea, I, 296).

400) Kâbe'de imamın hizasından önde olanların namazları geçerli olur mu?

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre Kâbe'nin etrafında da olsa cemaatle namaz kılınırken, imamın bulunduğu taraftaki cemaatin imamdan önde olmamaları şarttır. Dolayısıyla İmamın bulunduğu taraftaki cemaat, imamdan önde olurlarsa imama uymuş kabul edilmez ve namazları geçerli olmaz. Diğer yönlerdeki cemaatin, Kâbe'ye imamdan daha yakın bulunmaları ise imama uymalarına engel olmaz. Malikî âlimlerine göre ise imamın cemaatten önde olması şart değildir. Ancak zaruret olmaksızın cemaatin, imamdan önde olması mekruhtur (İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 52-53; İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 370; Abdurrahman el-Cezîrî, Kitabu'l-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbea, I, 414).

401) Müdrik, mesbûk, lâhik ne demektir? Bunlar namazlarını nasıl kılarlar?

Müdrik sözlükte "idrak etmiş, yetişmiş, kavuşmuş" gibi anlamlara gelir. Dini terim olarak, imama en geç birinci rekâtın rükûunda yetişip namazını imamla birlikte kılan kişiye denilir. Lâhik, namaza imamla başlayıp, namaz esnasında abdestinin bozulması gibi başına gelen bir durum sebebiyle namaza ara vermek zorunda kalan ve bu sebeple namazın bir kısmını imam ile birlikte kılamayan kimse demektir. Bu durumda olan kişi usulünü bilirse abdest alıp geldikten sonra namazına devam eder. Usulünü bilmezse namazı baştan tekrar kılar. Mesbûk, cemaatle kılınan namaza baştan yetişemeyip ilk rekâtın rükûundan sonra imama uyan kimse demektir. İmam ile birlikte "sübhanAllah" diyecek kadar rükûda bulunmayan kimse o rekâtı kaçırmış sayılır. Mesbûk, imam selam verince, sehiv secdesi yapmazsa, beklemeden ayağa kalkar ve cemaatle kılamadığı rekâtları tek başına tamamlar. Mesbûk, imamla birlikte kılamadığı rekâtları kılarken, tek başına namaz kılan kimse gibidir. Tek başına namaz kılarken Fâtihadan sonra sure veya ayet okuduğu rekâtlarda okur, okumadıklarında okumaz (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 120; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 594-599).

402) İmam son oturuşta selam vermeyip ayağa kalkarsa cemaat ne yapmalıdır?

İmam son oturuşu yapmadan unutarak ayağa kalkarsa cemaat, imam ile birlikte ayağa kalkmayıp teşehhüde devam ederek imamın geri dönmesini bekler. İmam, kalktığı rekâtın secdesini yapmadığı sürece geri dönme ihtimali olduğu için ona uyan kimse, kendi kendine selam vererek namazdan çıkamaz. Selam verir ise namazı bozulmuş olur. Eğer imam, son oturuşu yapmadan kalktığını fark etmeyip son oturuşu yapmak üzere dönmez ve kalktığı rekâtın secdesini yapar ise, son oturuşu terk ettiği için imamın namazının farzı bozulduğu gibi ona uymuş olanlarınki de aynı şekilde bozulur.

Eğer cemaat imamla birlikte ayağa kalkar da imam farkına varıp secde yapmadan geri otururs cemaat da oturur. Cemaat imamın oturduğunu fark etmez ve secdeye giderse bu secde onların namazını bozmaz. Çünkü bu durumda esas olan cemaatin tâbi olduğu imamın namazının geçerli olmasıdır (İbn Nüceym, el- Bahru'r-Râik, Beyrut, II, 111- 112).

403) Televizyon veya radyodan canlı yayınlanan namazlarda o imama uyarak namaz kılınabilir mi?

Cemaatle namaz kılınabilmesi için cemaatin imama uyması gerekir. Bunun için imam ile cemaatin aynı mekânda bulunmaları şarttır. Bu sebeple imamın namaz kıldırdığı mekân dışında bulunan bir kimse imama uymaya niyet ederek namazını kılsa bu namaz geçerli olmaz. İmam ile cemaat arasından geçen bir nehir veya genişçe bir yol da cemaatin imama uymasına engel sayılmıştır (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 384; II, 127; Fetâvây-ı Hindiyye, I, 87). Buna göre televizyon ve radyo gibi iletişim cihazları aracılığı ile başka bir mekândaki imama uymaya niyet etmekle mekân birliği gerçekleşmiş olmayacağından bu şekilde kılınan namaz geçerli değildir.

404) Abdest konusunda özürlü bir kimse cemaate namaz kıldırabilir mi?

Abdestle ilgili özrü olan bir kimse, özrü olmayan kişilere imamlık yapamaz. Aynı şekilde, aklî melekesi yerinde olmayan olana, Kur'an okuyamayan okuyabilene, elbisesi temiz olmayan temiz olana imamlık yapamaz. Çünkü imam, kendisine uyan kimselerin durumundan daha aşağı olmamalıdır (İbn Hümâm, Fethü'l-Kadîr, II, 366).

405) Cemaatle namaz kılarken imama uyan kimseler nasıl davranır?

Cemaatle namazın geçerli olması için imama uyacak olan kişinin en azından kalbiyle imama uymaya niyet etmelidir. Niyetini dili ile söylemesi ise müstehaptır. Niyetten sonra ara vermeden namaza başlanması gerekir (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 67). İmama uyan kişi (muktedî) rükû, rükûdan doğrulma, secdeye varma ve secdeden kalkma gibi fiillerinde imama iştirak eder; bu fiilleri imamdan önce yapmaz, kıraat (Fatiha ve zammı süre) dışındaki iftitah ve intikal tekbirleri, rükû ve secde tesbihleri, son oturuşlardaki salatü selamları, Sübhaneke ve Tahiyyat dualarını tek başına kıldığı namazlarda okuduğu gibi okur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 316).

406) Kadınların imama uyabilmeleri için imamın, kadınlar için de imam olmaya niyet etmsi şart mıdır?

Hanefîlere göre kadınların imama uymalarının geçerli olması için, imamın, kadınlara namaz kıldırmaya niyet etmesi gerekir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 128; İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 360-372).

Şâfiî mezhebine göre ise imamın, gerek erkeklere gerekse de kadınlara imamlık yapmaya niyet etmesi müstehaptır (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, I, 253).

407) İmam çorapsız namaz kıldırabilir mi?

İmamın namazı çorapsız kıldırması namazın sıhhatine engel değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) hem çorapla hem de çorapsız olarak namaz kıldırmıştır (Ebû Dâvud, Salât, 88). Ancak örfte imamın çorapsız namaz kıldırması hoş görülmüyorsa, bundan kaçınmak uygun olur.

408) Bir farz namazı kılmış olan kimse aynı namaz için bir cemaate imamlık yapabilir mi?

İmam kılınan namazın nevi itibariyle, kendisine uyan kişiden aşağı durumda olmamalıdır. Ancak cemaat imamdan daha aşağı durumda olabilir. Buna göre; nafile namaz kılan kimse farz namaz kılana imam olamaz; fakat farz namaz kılan nafile namaz kılana imam olabilir (İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 371; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 579-580; Dusûkî, Hâşiye, I, 239, 353; Buhûtî, er-Ravdu'l-Murbi', I, 198).

Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Farz namaz, bir günde iki kere kılınamaz"* (Dârakutnî, Sünen, I, 416; İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânnef, II, 278). Bir vaktin namazı iki kere kılınamayacağına göre, ikinci kere kılınan namaz nafile olacaktır. Bu durumda imam cemaatten daha alt konumda olacağından o kişinin imamlığı geçerli olmaz. Şâfiî mezhebine göre farz namaz kılmakta olan kişi, nâfile namaz kılana uyabilir; bir vaktin farz namazını kılmış olan kimse aynı vakit için başkalarına imam olabilir (Mâverdî, el-Hâvî, II, 316).

409) Cemaatle namaz kılarken ön safta meydana gelen boşluğu doldurmak için öndeki safa yürümek caiz midir?

Namazla ilgisi olmayan hareketler, ameli kesir (üç adım atmak gibi) olarak nitelenecek bir düzeye ulaştığında namazı bozar. Ancak cemaatle namaz kılarken ön saftaki boşluğu doldurmak için ileri yürümek namazı bozmadığı gibi müstahaptır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 383; Tahtâvî, Hâşiyetu't-Tahtâvî alâ Merâkı'l-felâh, s. 168).

410) Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'deki imamların farklı mezheplerden olmaları nedeniyle peşlerinde namaz kılınamayacağı yolunda sözler söylenmektedir. bu doğru mudur?

Müslümanların farklı mezheplerden oluşu biribirlerinin peşinde namaz kılmalarına engel değildir. Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'nin imamları ehl-i sünnet mezheplerinden Hanbeli mezhebine mensupturlar. Dolayısıyla onlara uyarak namaz kılmanın caiz oluşu konusunda hiçbir kuşkuya mahal yoktur. Aksine o kutsal mekanlara gidip başka yerlerde namaz kılmak büyük yanlışlıktır.

411) Cemaatle namaz kılarken birinci saftan sonra ikinci saf oluşturulurken nereden başlanmalıdır?

Cemaatle kılınan namazlarda safların tertip ve düzenine riayet edilmesi, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in emir ve tavsiyelerinin gereğidir (Buhârî, Daavat, 10). Cemaatle namaz kılınırken cemaat bir kişi ise; Hanefi mezhebindeki sahih kabul edilen görüşe göre, imamın sağında durur. Ancak imamdan önde olmaması gerekir. Cemaatin parmak uçlarının imamın ökçesine gelecek şekilde durması gerektiği görüşünde olanlar da vardır. Arkasına veya soluna dursa namaz yine caizdir ama sünnete aykırı hareket etmiş olur (Merğînanî, el-Hidâye I, 56). Eğer cemaat, bir kişiden çok olursa imamın arkasında saf tutarlar. Birincisi imamın tam arkasına, ikincisi onun sağ tarafına, üçüncüsü birincinin soluna gelecek şekilde saf tutarlar. Ondan sonra gelenler sağa, sonra sola dururlar. Bu şekilde sağlı sollu saf tutma düzeni devam eder. İmam daima ortada bulunacak şekilde saf tutulur. Bu, cemaatle namaz kılmanın adabındandır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 381; Tahtâvî, Hâşiyetu't-Tahtâvî alâ Merâkı'l-felâh, s. 168).

412) Kendi başına namaz kılan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir mi?

Hanefîlere göre kadınların imama uymalarının geçerli olması için, imamın, kadınlara namaz kıldırmaya niyet etmesi gerekir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', I, 128; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 360-372). Bu itibarla kendi başına namaz kılmakta olan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyamaz. Şâfiî mezhebine

göre ise imamın, gerek erkeklere gerekse de kadınlara imamlık yapmaya niyet etmesi şart olmayıp müstehaptır (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 253). Şafii mezhebine göre kendi başına namaz kılmakta olan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir.

413) Kadının namazlarını evinde kılması mı, cemaatle camide kılması mı daha sevaptır?

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların mescide gelebileceklerini, ancak evdeki ibadetlerinin daha üstün olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Kadınların mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır"* (Müslim, Salât 134-137).

Hz. Peygamber, mescide gitmelerine izin verdiği, hatta teşvik ettiği (Buharî, Îdeyn 15-21; Müslim, Salâtü'l-'îdeyn, 1-3, 10-12). kadınların, dikkat çekecek şekilde giyinmelerini (Müslim, Libas, 34) ve koku sürünmelerini yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Kadınlar cemaate katılmak istedikleri zaman, koku sürünmesinler"* (Müslim, Salât 141-142).

Kadınlar için farz namazları evlerinde kılmaları daha faziletli ise de, camide cemaatle kılmalarında da bir sakınca yoktur. Ancak güvenlik sorunu varsa veya fitne söz konusu ise ihtiyatlı olunmalıdır. Nitekim geçmiş kaynaklarda konu tartışılırken bu merkezde ele alınmıştır (Bkz. Zeyla'î, Tebyînü'l-Hakâik, Kahire, 1313, I, 139, 168; İbn Nüceym, elBahru'r-râik, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts. , I, 380).

414) Mescid-i Haram'da kadınların ve erkeklerin aynı safta namaz kılmaları caiz midir? Bunun dini dayanağı nedir?

Cemaatle namaz kılınırken, imamın arkasında önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra da kadınlar saf tutarlar. Bu sıranın erkeklerle kadınlar arasında gözetilmesi farz, erkeklerle erkek çocuklar arasında gözetilmesi ise sünnettir (Merğînânî, elHidaye, I, 57; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâî', I, 548).

Cemaatle kılınan namazlarda erkeklerin, kadınlarla aynı hizada olmalarına "muhâzât-ı nisâ" denir ki, kadının erkeklerle aynı safta yan yana veya erkeklerin önünde namaza durmasıdır. Cemaatle namazın erkek-kadın karışık olarak bu şekilde kılınması caiz değildir. Ancak Hac mevsiminde Mescid-i Haramda kadınlarla erkeklerin aynı safta veya karışık bir şekilde namaz kılma konusunda mezhepler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Maliki, Hanbeli ve Şafii mezheplerine göre, kadınla erkeğin yan yana durup namaz kılması, iki tarafın da namazını bozmaz Ancak bunda kerahet vardır Kâbe'de ise, zaruretten dolayı bu kerahet de kalkar Çünkü bu iki cinsin orada ayrı ayrı yerlerde durup namaz kılması çok zordur Bu durumda hac mevsiminde Hanefi Mezhebine bağlı bulunan kadın ve erkekler ayrı ayrı yerlerde namaz kılma imkanı bulamadıkları takdirde bir arada sözü edilen üç mezhebe uyarak namazlarını kılabilirler.

415) Kadınların erkeklerle aynı safta namaz kılmasının hükmü nedir?

Cemaatle kılınan namazlarda safların tertip ve düzenine riayet edilmesi, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in emir ve tavsiyelerinin gereğidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) namaz saflarını önce erkekler, sonra erkek çocuklar en arkada da kadınlar olmak üzere düzenlemiş; *"Namazda erkek saflarının en faziletlisi en önde olanı, fazileti en az olanı ise en arkada bulunanıdır. Kadın saflarının en faziletlisi en arkadaki, en az*

faziletlisi ise en önde olanıdır." (Müslim, Salât, 132; Ebû Dâvûd, Salât, 97; Tirmizî, Mevâkît, 52; Nesâî, İmâme, 32; İbn Mâce, İkâme, 52) buyurmuştur.

Hanefî mezhebine göre cemaatle kılınan namazda, bir kadın veya ergenlik çağına gelen ya da yaklaşan bir kız, bir erkeğin önünde veya yanında kılacak olursa, aralarında bir örtü ve benzeri bir engel veya bir adam boyu kadar yükseklik farkı bulunmazsa arkasındaki ve yanlarındaki erkeğin namazı bozulur (İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, I, 370, 385-386).

Hanefîler'in dışındaki üç mezhebe göre, kadının erkeğin hizasında veya önünde namaza durması, mekruh ise de erkeğin namazını bozmaz. Erkekten ilerde veya tam bitişiğinde namaz kılan kadın, ister mahrem olsun, ister olmasın bu konuda bir farklılık yoktur (Râfiî, el-Azîz Şerhu'l-Vecîz, IV, 340; Hattâb, Mevâhibü'l-Celîl, I, 533; Buhûtî, Keşşâfü'l-kınâ', I, 329; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 249).

İmama uyan cemaat bir kadından ibaret ise, bu kadının imamın sağında veya solunda değil de mutlaka arka safta durması gerektiği konusunda alimlerin ittifakı vardır (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Mısır, 1395/1975, I, 149; İbn Abdilber, el-İstizkâr, Beyrut, 2000, II, 167).

416) Cemaatle namaz kılan bir kimsenin abdesti bozulursa ne yapmalıdır?

Namaz kılan kimsenin abdesti bozulursa, dilerse abdest alıp yeniden namazını kılar ki faziletli olan da budur. Dilerse, arada namazı bozacak bir şey yapmaksızın abdest alır ve imam ile bıraktığı yerden namazına devam eder. Şayet imam namazı bitirmiş ise kalan rekâtlarda imama uymuş kimse gibi bir şey okumadan, yaklaşık olarak imamın bekleyeceği kadar bekler, sadece rükû ve secdedeki tesbihleri, oturuştaki dua ve salâvatları okuyarak namazını tamamlar (Merğînânî, el-Hidâye, I, 59, İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 606). Kalabalık bir camide cemaatle namaz kılarken abdesti bozulan ön saftaki bir kişi -bütün müctehitlere göre de abdesti bozulmuşsa- ve kalabalıktan dolayı abdest almak için en yakın abdest yerine gitmeye imkân bulamazsa, oturur ve namazın bitmesini bekler. Sonra abdest alır ve namazını tek başına kılar.

417) Bir cemaate imam olup namaz kıldırdıktan sonra başka bir cemaate de imam olup aynı namazı kıldırmak caiz midir?

Hanefi mezhebine göre bir cemaate imam olan bir kişinin aynı namaz için, tekrar başka bir cemaate imamlık yapması caiz değildir. Çünkü sonra kıldığı namaz nafiledir. Farz kılacak bir cemaat, nafile kılan bir imama uyamaz (Merğînânî, el-Hidâye, I, 58). Şâfiîler'e göre bir vaktin farz namazını kılmış olan kimse, yeniden başkalarına aynı vaktin farz namazı için imamlık yapabilir. Kendi kıldığı nafile, cemaatin namazı da farz olarak geçerli olur (el-Cezirî, Kitabu'l-fikh ale'l-mezahibi'l-erbaa, 238).

418) Cemaatten olmayan birinin imamın yanılgısını düzeltmesi namazı bozar mı?

İmam kıraat esnasında yanlış okur veya okuyacağı yerin ilerisini hatırlamazsa cemaatten birisinin düzeltmesi veya hatırlatmasıyla, cemaatin de imamın da namazı bozulmaz. Cemaatten olmayan birinin imamın yanlışını düzeltmesi ve imamın da buna göre hareket etmesi durumunda ise namaz bozulur. Çünkü bu hareket bir öğrenme ve öğretme sayılır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 62, Mevsılî, el-İhtiyar, I, 61).

419) Farz, vacip ve nafile namazların hangileri cemaatle, hangileri münferiden (tek başına) kılınmalıdır?

Cuma namazını kılmakla yükümlü olan erkeklerin, camide cemaatle namaz kılmaları farz; beş vakit namazın farzlarını cemaatle camide kılmaları ise müekked/kuvvetli sünnettir. Ramazan ve Kurban Bayram namazları da vacip namazlardan olup cemaatle kılınır (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 57, 83, 85) Sünnet namazlardan Terâvih namazı cemaatle kılınabilir. Terâvih cemaatle kılındığında vitir namazı da cemaatle kılınır Ramazan ayının dışında vitir namazını cemaatle kılmak mekruhtur

(Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 69).

Nafile namazlardan küsuf (güneş tutulması) ve İmameyn'e göre istiska (yağmur duası) namazları da cemaatle kılınır (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 71-72). Bunların dışındaki tüm sünnet ve nafile namazları herkesin tek başına kılması doğru olacağından, bu namazların cemaatle kılınması mekruh görülmüştür (Serahsî, Mebsût, Beyrut, 1421/2000, II, 256). Nafile namazlardan olan tesbih namazının (Ebû Dâvûd, Tatavvu, 14) cemaatle kılınınabileceğine dair kaynaklarımızda bir bilgi bulunmadığından bu namazı tek başına kılmak daha uygun olur.

420) Nafile namazları camide mi yoksa evde mi kılmak daha faziletlidir?

Hz. Peygamber (s.a.s.) farz namazların cemaatle kılınmasını tavsiye etmiş ve *"Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir"* (Buhârî, Ezan, 30; Müslim, Mesâcid, 42) buyurmuştur. Diğer bir hadislerinde ise *"Eğer müminler yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmanın sevabını bilselerdi emekleyerek de olsa cemaate koşarlardı"* (Buhârî, Ezan, 32) buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.), gerek beş vakit farz namazların öncesinde ve sonrasında, gerekse farz namazlardan ayrı olarak sünnet ve nafile namaz kılar; sünnet ve nafile namazların evde kılınmasının daha uygun olacağını belirtirdi. Bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbulü, insanın evinde kıldığı namazdır."* (Buhârî, Ezân 81; Müslim, Müsâfirîn, 213). Diğer bir hadislerinde ise Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teâlâ bu nafile namaz sebebiyle evinde hayır yaratır"* (Müslim, Müsâfirîn 210; İbni Mâce, İkâmet 186) buyurmuş; hatta namaz kılmayarak evlerinizi kabirlere çevirmeyin uyarısında bulunmuştur (Buhârî Salat, 52). Buna göre, farz namazların sünnetleri dâhil tüm nafile namazlar camide kılınması mümkün olmakla birlikte, sünnetlerin evlerde kılınması daha faziletlidir.

421) Namaz kıldırma karşılığında ücret almak caiz midir?

İslam dininde ilke olarak ibadet karşılığında ücret almak caiz değildir. Çünkü ibadetler Allah için yapılır. İslam'ın ilk dönemlerinde durumu uygun olan herkes namaz kıldırabiliyordu. Dolayısıyla namaz kıldırmak için belli kişilerin görevlendirilmesine ihtiyaç duyulmuyordu. İslam toplumunda kültür düzeyinin farklılaşması, farklı işlerle meşguliyetin artması ve zamanla namaz kıldırmaya ehil kimselerin azalması gibi sebeplerle, sürekli mescitlerde bulunacak görevlilere ihtiyaç duyuldu. Dolayısıyla her vakit namaz kıldıracak görevlilerin belirlenmesi cihetine gidilmiş; namaz kıldırmak üzere görevlendirilen kimselere de geçimlerini sağlamaları için ücret ödenmiştir. Nitekim İslam âlimleri, imamet, müezzinlik, dini öğretme gibi işlerden ücret almayı bu görevlerin sahipsiz kalmaması gerekçesiyle caiz görmüşlerdir (İbn Nüceym, el-Bahr er-Râik, VIII, 23, İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, XXIV, 293).

İmamlık ve müezzinlik gibi görevleri yürütenler fiilen bu görevleri yaptıkları için değil, kendilerini bu göreve bağlamaları (habs-i nefs) sebebiyle maaş almaktadırlar. Bu itibarla imamlık vb. görevlerin icrasından dolayı maaş alınmasında dini açıdan bir sakınca yoktur.

422) Bazı harfleri doğru telaffuz edemeyen kişi bir cemaate imamlık yapabilir mi?

Her hangi bir harfi ağız yapısı sebebi ile doğru telaffuz edemeyen kişi eğer cemaatte bu harfleri düzgün okuyabilenler yoksa, tercih edilen görüşe göre cemaate imamlık yapabilir. Harfleri doğru telaffuz eden başka bir kimse varsa bu kimsenin imameti caiz olmaz (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 329; Fetâvây-ı Hindiyye, I, 86).

423) Büyük günah işleyen kişi bir cemaate imamlık yapabilir mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Muttaki olsun, günahkâr olsun her imamın arkasında namaz kılabilirsiniz."* (Darekutnî, Iydeyn, 7; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, Cenâiz, 88) buyurmuştur. Hadiste bir ilke ortaya konulmaktadır, o da; mümin olan ve namaz kıldırabilecek asgari bilgiye sahip olan (müslüman) kimsenin namaz kıldırabileceğidir (Serahsî, Şerhu Siyeri'l-kebîr, I, 156; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 370). Ancak ideal olan namaz kıldıran kişinin dini bütün ve ahlaklı olmasıdır. Bu sebeple Hanefi, Şafii ve Maliki mezhepleri fasık yani açıkça büyük günah işleyen veya küçük günahta ısrar eden kişinin imametini mekruh görmüşlerdir (İbn Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 360; Cezîrî, Kitabu'l-Fıkhi ala Mezâhibi'l-erbaa, I, 678; Huraşî, Şerhu Muhtasarı Halîl, II, 23). Hanbeli mezhebine göre; fasık olan kimsenin fasık olmayan kimselere imamlık etmesi, namaz kıldıracak başka kimsenin bulunmaması halinde, cemaatle kılınan cuma ve bayram namazları için zarureten caizdir; diğer hallerde caiz olmaz (İbn Kudâme, el-Kâfî, I, 293).

424) Namazda abdesti bozulan imam nasıl hareket etmelidir?

Bir imamın, namaz kılarken burnunun kanaması gibi elinde olmayan bir sebeple abdesti bozulursa, arkasında bulunan cemaat içinden imam olmaya elverişli bir kimseyi mihraba geçirir. Buna istihlaf denilir (Merğînânî, el-Hidaye, I, 59). Nitekim Hz. Ömer (r.a.) namaz kıldırırken saldırıya maruz kalıp yaralanınca imamlığa devam etmesi için yerine Abdurrahman b. Avf 'ı (r.a.) geçirmiştir. Yine Hz. Ali de (r.a.) cemaate namaz kıldırdığı sırada burnu kanayınca cemaatten birini yerine geçirmiştir (Ali el-Kârî, Feth-u Babi'lInâye, I, 294). Abdesti bozulan imam, yerine bir adam geçirmeksizin camiden çıksa veya açık alanda namaz kılınması halinde saflardan ayrılsa cemaatin namazı bozulur (Kâsânî, Bedaiu'sSanâi', I, 226).

425) Teheccüd, tesbih, kuşluk gibi nafile namazlar cemaatle kılınabilir mi?

Nafile namazlarda aslolan; cemaatle değil yalnız başına kılınmasıdır. Ancak, nafile namazlardan Terâvih, küsuf (güneş tutulması), husûf (ay tutulması), istiska (yağmur duası namazı) namazı cemaatle kılınır. Konu ile ilgili rivayetlerin birkaçı şöyledir: *"Hz. Peygamber (s.a.s.) yağmur duası yaptı, iki rekât namaz kıldırdı"* (Buhârî, İstiskâ, 18, 19). *"Güneş tutuldu. Allah'ın Rasûlü ridasını eline alıp (bulunduğu yerden) kalktı, mescide girdi; biz de mescide girdik. Bize iki rekât namaz kıldırdı; derken güneş tutulması sona erdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki, güneş ve ay bir kimsenin ölmesinden ötürü tutulmazlar. Güneş ve ay tutulması vuku bulduğunda, bu durum ortadan kalkıncaya kadar namaz kılın ve dua edin."*(Buhârî, Küsûf, 1-19).

Terâvih namazını ilk olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) bir ramazan gecesi ashabı ile birlikte kılmışlardır. Ertesi gün duyulunca cemaat artmış yine Terâvih namazı beraber kılınmıştı. Üçüncü gece cemaat daha da çoğalmış, yine Rasûlüllah evinden çıkıp Terâvih namazını ashabıyla kılmışlardı. Dördüncü gece cemaat mescide sığmayacak derecede çoğalınca, Peygamberimiz yalnızca yatsı namazını kıldırarak evine çekilmiş, Terâvih namazı için çıkmamış ve sabah namazına kadar bekleyen cemaate namazdan sonra şöyle hitap etmişti: *"Terâvih için beklediğinizi biliyordum, fakat üzerinize farz olur da edasından aciz kalırsınız diye korktum."* (Buhârî, Terâvih, 1; Müslim Müsâfirîn, 25/177-178) buyurmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) duha, evvâbin, teheccüd, tahiyyetu'l-mescit namazı, hacet namazı ve istihare gibi nafile namazları cemaatle değil, tek başına kılmıştır.

426) Namazdan sonra camide cemaatin musâfaha yapması bidat midir?

Musâfaha; bir tür hoşgörü, dostluk ve barış ifadesi olarak tokalaşma şeklinde yapılan bir muaşeret şeklidir. Hz. Peygamber bu uygulamaya büyük önem vermiş (Buhârî, İsti'zân, 27; Ebû Dâvûd, Edeb, 156) ve "*birbiriyle karşılaşan iki müslüman el sıkıştığında, daha oradan ayrılmadan günahları affedilir*" (Ebû Dâvûd, Edeb, 156). buyurmak suretiyle musâfaha etmeye teşvik etmiştir. Müslümanlar arasında dostluk, hoşgörü ve kaynaşmaya vesile olması hasebiyle namaz sonrasında musâfaha yapmakta dînen bir sakınca yoktur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, VI, 381). Ancak namazdan sonra cami içinde veya dışında musâfaha yapmayı cemaatle namazın ayrılmaz bir unsuru gibi algılayarak topluca yapılan bir merasim haline getirmek uygun değildir.

427) Kekeme olan kimse başkalarına imam olabilir mi?

İmamın özürden uzak ve salim/düzgün bir okuyuşa (kıraat) sahip olması gereklidir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, II, 284, 285). Dilinde kekemelik olan kişi Kur'an-ı Kerim'i doğru olarak okuyabiliyorsa başkalarına imam olabilir. Ancak doğru ve düzgün bir şekilde okuyamıyorsa, kendisi gibi kekeme olanlara imamlık yapabilirse de, kıratı düzgün olanlara imam olamaz (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, II, 327, 328).

428) Mâlikî mezhebine göre imama uyan kimsenin, imamdan önde olması câiz midir?

Farklı bir mezhebe mensup olan imama uyarak namazı cemaatle kılmakta bir sakınca yoktur. Ancak başka bir mezhepten olan imam, namazda iken muktedinin mezhebine göre namazı bozan bir davranışta bulunursa, namazı fasit olur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 563).

Hanefi mezhebine göre imamın önüne düşecek şekilde namaza durmak, namazı ifsat eder. Maliki mezhebine göre ise cemaatin imamın önünde olması mekrûh olmakla birlikte namazın geçerli engel değildir (Dusukî, Hâşiyetü'd-Dusûkî, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts. , I, 331). Zaruret söz konusu olduğunda, Maliki mezhebine göre kendisinden geride olan bir imama uyan bir kimsenin namazı geçerli olur.

429) Görme engelli bir kimse imamlık yapabilir mi?

İmam olmanın şartları arasında gözlerin görür olması yoktur. Âmâ olan bir kimse (görme engelli) namaz kıldırabilir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Abdullah b. Ümmi Mektum ve Itban'ı, kendi yerine vekil bıraktığı olmuştur (Ebû Dâvûd, Harac, Fey' ve 'İmare, 3). Bazı görüşlerde âmâların elbiselerini temiz olmayan yerlerden koruyamayacağı gerekçesiyle imamlık yapmaları tenzihen (helale yakın) mekruh olarak değerlendirilirken; bazı görüşlerde cemaatin en iyi bileni olması halinde bu kerahetin kalkacağı belirtilmiştir (Merğînânî, Hidaye, I, 56; İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtar, II, 298, 299)

430) Kollarından biri veya her ikisi bulunmayan kimse imamlık yapabilir mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.) birçok hadislerinde imamların ilim, kıraat ve dindarlık gibi çeşitli bakımlardan cemaatin en üstünü veya onlarla eşit seviyede olmasını tavsiye etmiştir. Cemaat arasında imamlığa en layık olan, dini en iyi bilendir. Onda eşitseler sırasıyla, Kur'an'ı en iyi okuyan, onda da eşitseler haramlardan en çok sakınan imam olmaya layıktır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: *"Cemaate, Kitabullah'ı en iyi okuyan kimse imam olur. Eğer kıraatte (okumada) herkes eşitse, sünneti en iyi bilen; sünneti bilmede eşitseler, hicret etmede evvel olan; hicrette de eşitseler, yaşça büyük olan imam olur..."* (Müslim, Mesacid 53).

Buna göre, imamlık yapabilmek için namaz sahih olacak kadar Kur'an'ı ezbere okuyabilmek (kıraat) şart olduğu gibi, namazın rükünlerini ifa edebilecek seviyede bedenen sağlıklı olmak da şarttır. Namazın rükünlerini ifa edemeyecek kadar hasta ve sakat olanlar ile idrarını tutamamak, burnundan veya vücudunun herhangi bir yerinden sürekli kan veya akıntı gelmesi gibi özrü bulunan kimselerin imamlık yapması uygun değildir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 57-58).

Kişinin kollarından biri veya her ikisinin bulunmaması, namazın rükünlerinden birini yerine getirmeye engel olmadığından böyle bir kimsenin imamlık yapması caizdir.

431) Maaşlı görevlilerin arkasında namaz kılınabilir mi?

Geleneksel olarak İslâm toplumlarında namaz da dâhil olmak üzere birçok konuda insanlara önderlik etmek yöneticilere ait kabul edildiği için, namaz imamlığı da teorik olarak onlara bırakılmış ve bu bakımdan kitaplarımızda imamlığa en layık kişiler sıralanırken, en başta o bölgenin üst düzey yöneticilerine yer verilmiştir. İslâm'a göre temel ilke, ibadet olan namaz kıldırmak, Kur'an okumak, Kur'an öğretmek, ezan okumak gibi ameller karşılığında ücret almanın caiz olmadığıdır. Ancak zamanla bu tür faaliyetleri yapan kişilerin azalması nedeniyle, İslâm âlimleri imamlık ve Kur'an öğretmek gibi, toplum için gerekli olan ameller karşılığında ücret almanın caiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 562-563).

Şimdiki idari yapı ve mer'î mevzuata göre bu görev, Diyanet İşleri Başkanlığının uhdesindedir. Böylece günümüzde artık, imamlık ve müezzinlik idari yapıdaki diğer görevlerden ayrılarak bir görev haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak da cami ve mescitlerde namazı, o caminin resmi görevlileri kıldırmaktadır.

Günümüzde namaz kıldıran imam-hatip ve müezzinler, namaz kıldırmalarının karşılığı olarak değil, başka bir işle uğraşmayıp böyle bir görev için mesailerini tahsis etmelerinden dolayı ücret almaktadırlar. Çünkü namaz sadece Allah rızası için kılınır ve kıldırılır. Diğer taraftan, imam-hatip ve müezzin-kayyımların görevleri sadece namaz kıldırmaktan ibaret değildir. Cami görevlileri vaaz, irşat ve Kur'an öğreticiliği gibi din hizmetlerinin yanında, caminin ibadete açılması, ibadet için hazır tutulması, temizliği, bakımı gibi pek çok hizmet sunmaktadırlar. Buna göre, günümüzde din hizmetlerini yerine getiren imam-hatip ve müezzinkayyımların aldıkları ücret/maaş helal olduğu gibi, kıldırdıkları namazlar da geçerlidir.

CUMA VE BAYRAM NAMAZI

432) Cuma namazının hükmü nedir?

Cuma namazı farz-ı ayındır. Farz oluşu Kur'an-ı Kerim, Sünnet ve icma ile sabittir. Yüce Allah, *"Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında, alışverişi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz."* (Cuma 62/9-10) buyurmaktadır. Hz. Peygamber de, *"Cuma namazına gitmek, ergenlik çağına ulaşmış her Müslüman erkeğe farzdır"* (Ebû Dâvûd, Salât, 216; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III/246) buyurmuştur. Cuma namazı, Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar kılına gelmiş ve bunun farz olduğu konusunda herhangi bir farklı görüş ortaya çıkmamıştır.

433) Cuma namazı kılmakla kimler yükümlüdür? Kadınların Cuma namazı kılmaları zorunlu mudur?

Cuma namazı, akıllı, ergenlik çağına erişmiş, sağlıklı, hür ve mukim (misafir olmayan) erkeklere farzdır. Kadınlar, hürriyeti kısıtlı olanlar, yolcular ve cemaate gelemeyecek kadar mazereti olanlar cuma namazı kılmakla yükümlü değildirler. Ancak kılmaları halinde bu namazları geçerli olup ayrıca öğle namazı kılmaları gerekmez. Hz. Peygamber, *"Cemaatle Cuma namazı kılmak, her Müslüman'a farzdır. Ancak, köle, kadın, çocuk ve hastaya farz değildir."* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Salât, 216; İbn Ebî Şeybe, Mûsânnef, 4/65; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III/246).Asr-ı saadetten günümüze kadar bütün âlimler, cuma namazının kadınlara farz olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir (İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 32; Nevevî, el-Mecmu, IV, 349; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 193). Cuma namazının kadınlara farz kılınmamış olması, onlar hakkında bir mahrumiyet değil bir muafiyettir. Diledikleri takdirde, camiye gidip cemaatle cuma namazı kılmalarında dinen bir engel yoktur. Hatta hutbe ve vaazlardan istifade etmeleri için cuma namazlarına devam etmeleri tavsiye edilebilir.

434) Cuma namazı kaç rekâttır?

Cuma namazının farzı iki rekâttır. Bunun yanında farzdan önce dört rekât, farzdan sonra dört rekât olmak üzere sekiz rekât da sünneti vardır (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 269). İmam Ebû Yusuf'a ve İmam Muhammed'e göre ise farzdan sonra kılınacak sünnet bir selamla dört ve bir selamla iki rekât olmak üzere toplam altı rekâttır. Bu görüşün Hz. Ali'den rivayet edildiği nakledilmektedir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 285). Ülkemizde bu namazlar dört rekât cumanın son sünneti ve iki rekât vaktin sünneti adı ile kılınmaktadır. Bunlara ilâveten zuhr-i âhir adıyla dört rekât olarak kılınan namaz, cuma namazına dâhil değildir. Hz. Peygamber'den ve ilk dönemlerden gelen rivayetler arasında bu isimle kılınmış bir namaz yoktur.

Zuhr-i âhir; İslam coğrafyasının genişlemesi ve şehirlerde nüfusun kalabalıklaşması sonucu, cuma namazının, Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi, bir şehirde bir tek camide kılınmasının mümkün olmaması, birden fazla camide cuma namazının kılınması zorunluluğunun ortaya çıkması ile gündeme gelmiş bir namazdır. Gerekçesi de, birden fazla camide kılınan cuma namazlarından ilk önce kılınanın geçerli olacağı, diğer camilerde kılınan namazın ise geçersiz olabileceği varsayımıdır. İşte bu şüpheli durumdan kurtulmak için, içinde bulunulan cuma vakti kast edilerek ihtiyaten, zuhr-i âhir yani "vaktine ulaşılıp da eda edilemeyen son öğle namazı" niyeti ile dört rekâtlık bir namaz kılınması bazı âlimlerce uygun görülmüştür (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 145). Fakat böyle bir varsayıma mahal yoktur. Çünkü cuma namazının tek camide kılınması, cumanın anlamına uygun olmakla birlikte, nüfusu milyonlara ulaşan büyük şehirlerin ortaya çıktığı günümüzde bunun yerine getirilmesi mümkün değildir. Zaten Hanefi mezhebinde fetvaya asıl olan görüşe göre, herhangi bir kayıt olmaksızın bir şehirde birden çok camide cuma namazı kılınabilir (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 145). Böyle olunca, her bir camide kılınan cuma namazının ayrı ayrı geçerli olması, bu yönden aralarında bir fark gözetilmemesi esas olup cuma namazı kılanların ayrıca zuhr-i âhir (son öğle namazı) kılmaları gerekmez. Ancak cuma namazına dâhil olmadığını bilerek, bu namazı kılmak isteyenler için de bir sakınca söz konusu değildir.

435) Cuma namazının sahih olması için şehirde kılınması şart mıdır?

İslam bilginleri cuma kılınacak yerin şehir veya şehir hükmünde bir yerleşim birimi olmasını şart koşmuşlardır. Kaynaklarda geçen bu şehir/mısr ifadesinin günümüzde, büyük veya küçük yerleşim birimi olarak anlaşılması gerekir. Zira Hz. Peygamber, ilk cuma namazını, Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında Salim b. Avf oğullarının ikamet ettiği Rânûnâ adı verilen bir vadide kıldırmıştır (Muhammed Afif ez-Za'bî, Muhtasaru Sîreti İbn Hişâm, 102). Ayrıca Hz. Peygamber, *"Bir yerleşim biriminde, sadece dört kişi bulunsa bile, cuma namazı kılmak farzdır."* (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III/255) buyurmuştur. Buna göre, farzı eda edecek sayıda cemaatin bulunduğu köy, belde, şehir gibi büyük veya küçük tüm yerleşim birimlerinde kılınan cuma namazı sahihtir.

436) Cuma namazı en az kaç kişiyle kılınabilir?

Cuma namazının sahih olması için cemaatin şart olduğu konusunda bütün bilginler ittifak etmekle birlikte, gerekli görülen asgari sayının kaç olduğu hususunda farklı görüşler belirtmişlerdir. Cuma namazının kılınabilmesi için, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre, imamın dışında en az üç, Ebû Yusuf'a göre ise, iki kişinin bulunması gerekir (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II/31). Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, en az kırk kişi bulunmalıdır (Nevevî, el-Mecmû', IV, 353; İbn Kudâme, Muğnî, II, 171, 217). Malikî mezhebine göre ise on iki kişinin bulunması şarttır (Huraşî, Şerhu Muhtasari Halîl, II, 76-77).

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Medine'ye hicretinden önce Nakîu'l-Hadamat'ta kılınan cuma namazında kırk kişi hazır bulunmuştu (İbn Mâce, Salât, 78). Ancak daha az kişi ile de cuma namazı kılındığı da bilinmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in emri ile Mus'ab b. Umeyr Medine'de 12 kişiye cuma namazını kıldırmıştır (Beyhakî, esSünenü'l-Kübrâ, III, 255). Rasûlüllah (s.a.s.) cuma namazını kıldırırken, ticaret kervanının geldiğini haber alan cemaatin on iki kişi dışında hepsinin dışarı çıktığı rivayeti de sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhârî, Cuma, 38). Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.s.), bir yerleşim biriminde sadece dört kişi bulunsa bile, cuma namazının farz olduğunu bildirmiştir (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III, 255). Görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.s.)'den gelen rivayetler, biri imam olmak üzere en az dört kişinin bulunduğu yerde cuma namazının kılınabileceğini göstermektedir. Bu da cuma namazının kılınabilmesi için gerekli kişi sayısının alt sınırını belirler.

437) Cuma namazında iç ezanı okumanın hükmü nedir?

Cuma günü öğle vaktini bildiren ezan, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde cami içinde hatib minbere çıktıktan sonra okunmaktaydı. Bu sebeple cuma günü hutbeden önce okunan iç ezanın, hatibin huzurunda olması hutbenin sünnetlerindendir. Hz. Osman döneminde şehrin genişlemesi ve iç ezanın her tarafta duyulmaması üzerine, namaz vaktinin girdiğinin bildirilmesi maksadı ile dışarıda ezan okutulmaya başlandı. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulaması olan iç ezanı okunmaya da devam edildi (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 152).

438) cuma namazında hutbeye yetişemeyen kimsenin namazı geçerli midir?

Cuma namazında hutbe, namazın sahih olmasının şartlarından biridir. Hutbe okunmadan kılınan bir cuma namazı sahih değildir. Bu nedenle hutbe okunurken en az bir erkeğin hazır bulunması gerekir. Ancak cuma kılabilmek için hutbeye yetişmek ve dinlemek şart değildir. Buna göre, mazeretine binaen okunan hutbeye yetişemeyen veya hutbeyi duymayan kişinin kıldığı cuma namazı sahih olur. Hutbeyi dinlemeye yetişemeyen kimse, cuma namazının ikinci rekâtına bile yetişse, imam selam verdikten sonra ayağa kalkıp bir rekât daha kılarak cuma namazını tamamlar (İbnü'lHumâm, Fethu'l-Kadîr, II, 65-66).

439) Hutbede yapılan duaya "âmin" denilebilir mi?

Rasûlüllah (s.a.s.)'in uygulamasını göz önüne alan İslam bilginlerine göre hatibin, ikinci hutbede müminler için af ve mağfiret dilemesi, onların afiyet ve esenlik içinde olmaları için Allah (c.c.)'a dua etmesi menduptur. Hatibin dikkatle dinlenmesini, hatibin minbere çıkışından namaz bitinceye kadar, geçen süreyi bir bütün olarak değerlendiren Hanefi âlimleri, namazda yasak olan her şeyin hutbede de yasak olduğu kuralını esas alarak; cemaatin konuşmayıp susması, selam alıp vermemesi, nafile namaz kılmaması gerektiğini, ancak hutbede dua edilirse âmin demenin veya Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ismi zikredilirse salât-ü selam okumanın caiz olduğunu söylemektedirler. Fakat yanındakileri rahatsız edecek şekilde yüksek sesle âmin demek doğru değildir (Alauddin Âbidîn, el-Hediyyetu'l-Alâiyye, 153-156).

440) Hutbede Türkçe dua edilebilir mi?

Duanın belli bir dilde yapılması şart değildir. Çünkü dua kulun, Yaradanına yönelmesi, ona yalvarması ve ondan istemesidir. Dolayısıyla kişinin ne istediğini bilecek şekilde kendi diliyle dua etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Ancak Kur'an-ı Kerim'de yer alan veya Hz. Peygamber'den gelen duaların mümkün olduğunca kendi aslî şekilleriyle yapılması daha uygundur. Bu itibarla hutbe dualarının da aslî biçimleriyle yapılmasına gayret edilmelidir. Bununla birlikte ikinci hutbenin sonunda, cemaatin anlayabileceği bir başka dilde dua yapılmasının önünde de bir engel bulunmamaktadır.

441) Cuma ve bayram namazı gibi ibadetlerden kadınların muaf tutulmaları nasıl açıklanabilir?

Cuma namazı, akıllı, ergenlik çağına erişmiş, sağlıklı, hür ve mukim erkek Müslümanlara farzdır. Kadınlar, hürriyeti kısıtlı olanlar, yolcular ve cemaate gelemeyecek kadar mazereti olanlar cuma namazı kılmakla yükümlü değildirler. Ancak cuma namazını kılmaları halinde bu namazları geçerli olup ayrıca öğle namazı kılmaları gerekmez. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Cemaatle cuma namazı kılmak, her Müslüman'a farzdır. Ancak, köle, kadın, çocuk ve hastaya farz değildir"* (Ebû Dâvud, Salât, 216) buyurmuştur. Diğer bir hadislerinde ise: *"Kadın, çocuk, köle ve hasta hariç, cuma namazı her Müslüman'a farzdır."* (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 246; İbn Ebî Şeybe, Mûsânnef, 4, 65, H. No:

5190) buyurmuştur. Asr-ı saadetten günümüze kadar müçtehit imamlar, âlimler ve bütün müslümanlar, cuma namazının kadınlara farz olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir (İbnü'l- Hümâm, Fethü'l-Kadîr, II, 62; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, I, 157; İbn Kudâme, Muğnî, II, 193; İbn Hazm, el-Muhallâ, III, 259; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 276).

Cuma namazının kadınlara farz kılınmamış olması, onlar hakkında bir mahrumiyet değil bir muafiyettir. Diledikleri takdirde, camiye gidip cemaatle cuma namazı kılmalarında dinen bir engel yoktur. Hatta, hutbe ve vaazlardan istifade etmeleri için cuma namazlarına devam etmeleri tavsiye olunur. Bayram namazlarında da aynı durum söz konusudur. Hz. Peygamber döneminde kadınların, namaza katıldıkları; âdetli oldukları için namaz kılamayacak durumda olanların ise Mûsâllanın kenarında durup tekbirlere katıldıkları ve hutbeyi dinledikleri bilinmektedir (Buhârî, Salât 2; Müslim, Salâtü'l-îdeyn, 10, 11).

442) Cuma namazından sonra zuhr-i âhir'i kılarken kamet getirmek gerekir mi?

Zuhr-i âhir namazını kılmak bir gereklilik değildir. Bununla birlikte kılınmak istenirse, cuma namazının farzı için aynı yerde kamet getirildiğinden zuhr-i âhir namazı için de ayrıca kamet getirmeye gerek yoktur. Ancak zuhr-i âhir yerine geçmiş günlerdeki namazlardan birinin kazası kılınırsa o takdirde kamet getirilir.

443) Erkekler cuma namazından çıkmadan bayanlar öğle namazını kılabilir mi?

Kadınlar ve kendilerine cuma namazı farz olmayan hasta ve benzeri kimseler vakit girdikten sonra, imam cuma namazını bitirmeden önce kendi evlerinde öğle namazını kılarlarsa bu namaz geçerli olur. Kendilerine cuma namazı farz olmayan bu gruptakilerin şehirde veya şehir hükmünde olan bir yerde öğle namazında cemaat yapmaları da mekruhtur; kendi başlarına kılmalıdırlar. Kendisine cuma namazı farz olan bir kimse ise, özürsüz olarak cumaya gitmez ve imam cuma namazını bitirmeden önce kendi evinde o günkü öğle namazını kılarsa Hanefilere göre bu namaz geçerlidir, fakat cumaya gitmediği için günahkâr olur. Diğer üç mezhebe ve Hanefilerden İmam Züfer'e göre ise kıldığı öğle namazı geçersizdir. Cuma namazı kılındıktan sonra tekrar kılmalıdır. (Mergînânî, Hidâye, I, 90-91; Halebî, Halebi Sağîr, s. 321, Salah Bilici Kitabevi)

444) Cuma ve bayram namazlarına geç gelen bir kimse, imam selam verdikten sonra kılmadığı rekâtları nasıl kılmalıdır?

Cuma namazına imam selâm vermeden önce yetişen kimse cuma namazına yetişmiş olur. Bu kişi imamın selâm vermesinden sonra namazını kendisi tamamlar. İmamın selamından sonra camiye gelen kimse, Cuma namazını değil öğle namazını kılar (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', Beyrut, 1982, I, 267). Buna göre Cuma namazının bir rekâtına yetişen kişi imamın selamından sonra, ayağa kalkarak bir rekât daha kılar ve selam verir. Kendi başına kıldığı bu rekâtta da besmele, Fatiha ve zammı sure okur. İmama teşehhüdde yetişmiş olan imamın selamından sonra ayağa kalkar ve iki rekât kılarak selam verir. Böylece cuma namazını tamamlamış olur.

Malikî ve Şâfiîlere göre ise, cumaya yetişmiş sayılabilmek için en az bir rekâtı imamla birlikte kılmak gerekir. Buna göre, imam ikinci rekâtın rükûundan doğrulduktan sonra yetişerek uyan kimse, namazını öğle namazı Muhtesari'l-Halîl, Dâru'l-Fikr olarak dörde tamamlar (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts. , I, 296; Haraşî, Şerh, Beyrut, ts. , II, 84).

445) Cami dışında; kırda, sahrada cemaat oluşturularak Cuma namazı kılınabilir mi?

İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre cuma namazı yerleşim yerinde binaların bulunduğu bölgede kılınabilirken, Hanbelîlere göre yerleşim yerine yakın sahrada da cuma kılınabilir. Cuma namazının yerleşim bölgesinde kılınmasını gerekli görenlerden Mâlikîler, aynı zamanda bunun cami ve mescidde kılınması gerektiğini belirtmişlerdir. Diğerlerine göre ise, yerleşim yerinde kılınması yeterli olup camide kılınmasını şart koşmazlar (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Mısır, 1395/1975, I, 159-160; Abderî, et-Tâcü ve'l-İklîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1398, II, 159; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, Beyrut, 1418/1997, I, 419; Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi', Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1982, I, 259-261; İbn Kudâme, el-Muğnî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1417/1997, III, 202-209).

446) Hutbede Peygamberimiz (s.a.s.)'inadı geçtiğinde salavat getirmek gerekir mi?

Cuma namazında hutbe okunurken cemaatin konuşmayıp dinlemesi, selam alıp vermemesi, nafile namaz kılmaması gerekir. Konu ile ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.s.): *"Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına (yalnızca) 'dinle' desen (bile yine) boş, lüzumsuz konuşmuş olursun."* (Buhârî, Cuma, 34) buyurarak hutbenin dinlenmesi hususundaki hassasiyetini dile getirmiştir.

Hutbe okunurken camiye gelen kimse, ilk sünneti kılmayıp oturmalı ve hutbeyi dinlemelidir. Hatibin dikkatle dinlenmesini, -hatibin minbere çıkışından namaz bitinceye kadar- bir bütün olarak değerlendiren Hanefî mezhebi âlimleri namazda haram olan her şeyin hutbede de haram olduğu hükmünü çıkarmışlar ve hutbe okunurken cemaatin konuşmaması, selam alıp vermemesi, nafile namaz kılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak hutbede dua edilir veya Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ismi zikredilirse kendi işitebileceği bir sesle salât-ü selam okunabileceğini ve hatibin duasına 'âmîn' denebileceğini söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', I, 264; Alauddin Âbidîn, el-Hediyyetu'lAlâiyye, 155-156; İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, III, 36).

447) Buluğa ermeyen çocukların hutbe okuması caiz midir?

Baliğ (ergen) olmayan ancak âkil olan çocuk, yetkili merciin izniyle hutbe okuyabilir, fakat namazı yetişkin bir kimsenin kıldırması gerekir (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, III, 39; Şeyhzâde, Mecmau'l-enhur, I, 254).

448) Bayanlar bayram namazı ile sorumlu mudur? Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında bayanlar bayram namazlarına iştirak ederler miydi?

Kadınlar, cuma ve bayram namazlarıyla yükümlü değildirler (Semerkandî, Tuhfetü'l-fukahâ, I, 161, 166; Halîl, Muhtasar-ı Halîl, Kahire, 1426/2005, I, 45, 47). Şâfiîler'e göre ise üzerine beş vakit namaz farz olan her kadın ve erkeğin bayram namazı kılması sünnettir (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, Beyrut, 1418/1997, I, 462). Hz. Peygamber (s.a.s.) kadınları bayram namazına katılmaya teşvik etmiştir (Buhârî, 'Îdeyn, 15-21; Müslim, Salâtü'l-'îdeyn 1-3, 10-12). Bir hadislerinde Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Henüz kocaya gitmemiş genç kızlar, perde arkasında yaşayan kadınlar ve hayızlı kadınlar evlerinden çıksınlar; hayra ve müminlerin duasına şahit olsunlar. Ancak, hayızlı kadınlar, namaz kılınan yerden ayrı bir yerde dursunlar"* (Buhârî, Hac 81).

Hadisten anlaşıldığı üzere, Hz. Peygamber (s.a.s.) kadınları Cuma ve bayram namazlarına katılmaya teşvik etmiştir. Ancak bu, hiçbir mezhep tarafından farz veya vacip olarak değerlendirilmemiştir. Kadınlar, şartların elverişli olması ve istemeleri halinde Cuma veya bayram namazlarına katılabilirler.

449) Cemaatin çoğalması için cuma namazı geciktirilebilir mi?

Namazların vakitleri Cebrâîl (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e öğretilmiştir. Cebrâil gelerek namazı bir defa ilk vakitlerinde, bir defa da son vakitlerinde kıldırarak namazın vakitlerini göstermiş ve *"İşte bu iki vakit arasında geçen süreler, namazların vakitleridir"* demiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de ashabına bu vakitleri bizzat uygulayarak göstermiştir (Tirmizî, Salât, 1; Ebû Dâvûd, Salât, 2; Nesâî, Mevâkît, 10).

Cuma namazının vakti, öğle namazının vaktidir (Mevsılî, el-İhtiyar, I, 82). Cuma namazı bu vakit içinde kılındığı takdirde geçerli olur. Namazların vaktin başlangıcında kılınması daha faziletli olmakla birlikte, daha çok cemaatin katılımını sağlamak amacıyla biraz geciktirilmesinde sakınca yoktur.

Buna göre, cemaatin durumu veya mesai saatleri dikkate alınarak cuma namazının, cemaatin en çok iştirak edilebileceği saatte kıldırılması caizdir, hatta bunun daha uygun olacağı söylenebilir.

450) Zuhr-i ahir namazı nedir? Bu namazı kılmak gerekir mi?

Zuhr-i âhir, son öğle namazı demektir. Bazı İslâm bilginleri, bir yerleşim biriminde birden fazla yerde Cuma namazı kılınmasının sahih olmayacağı ihtimaline binaen, o günkü öğle namazının ihtiyaten kılınmasını önermişlerdir. Aynı bilginlere göre, bir ihtiyaç olmadıkça, bir yerleşim yerinde sadece bir camide Cuma namazı kılınır. İhtiyaç yokken birden fazla yerde Cuma namazı kılınırsa, ilk başlayanların kıldıkları cuma sahih olur, diğerlerininki ise, sahih olmaz; dolayısıyla öğle namazı kılmaları gerekir. Hangi cemaatin cuma namazını kılmaya önce başladığı tespit edilemezse, her iki cemaatin ihtiyaten öğle namazını kılmaları uygun bir çözümdür. Bu görüşte olanlar, Hz. Peygamber

(s.a.s.) ve Hulefa-i Râşidîn döneminde bir yerde Cuma namazı kılınması uygulamasını esas alırlar (Şirbînî, Muğnî'l-Muhtâc, I/544; Nevevî, el-Mecmû', IV/451- 452; Sahnûn, el-Müdevvene, I/277-278; İbn Kudâme, Muğnî, III/212).

Hz. Peygamber döneminde Cuma namazının bir yerde kılınması, bir yerleşim yerinde birden fazla camide cuma namazı kılınmasına ihtiyaç olmadığı içindir. Ayrıca yeni inen ayetleri Hz. Peygamber'den işitme iştiyakı ile sahabenin Cuma namazını, başka bir yerde kılmaları da düşünülmezdi. Müctehitler, ittifakla ihtiyaç olunca birden fazla camide Cuma namazının kılınabileceğini kabul etmişlerdir. Nitekim İmam Şafiî Bağdat'a gittiğinde Cuma namazının birden fazla yerde kılındığını görmüş ve buna karşı çıkmamıştır (Nevevî, Mecmû, IV/452; Şirbînî, Muğnî'l-Muhtâc, I/544). Artık bu gün bir yerleşim biriminde tek cami, Cuma namazının kılınmasına yetmezse, birden fazla camide Cuma namazı kılınmasına imkân yoktur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "*Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar*" (Bakara 2/286); "*Allah dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi*" (Hac 22/78) buyrulmaktadır.

Bu durumda ihtiyaten kılınan zuhr-i ahir namazı sağlam bir delile dayanmamaktadır. Zira ihtiyat, iki delilden kuvvetli olanını tercih etmek demektir. Cuma namazının farz olduğunu ifade eden âyet ve hadislere karşı, birden fazla yerde Cuma namazı kılmanın caiz olmayacağını teyit eden bir delil de bir içtihadî bilgi olmaktan ileri gitmez. Nitekim Cuma namazının bir yerde kılınması şartını ileri sürenlerin, ihtiyaç görülürse birden çok camide Cuma namazı kılınabileceğini kabul etmeleri de bunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bir yerleşim yerinde birden fazla camide Cuma namazı kılınabileceğinden, zuhr-i ahir namazını kılmak gerekli değildir. Ancak, zuhr-i ahir namazını kılanlara da engel olunmamalıdır.

451) İşyeri ve apartman altındaki mescitlerde cuma namazı kılınabilir mi?

Girmek isteyen her Müslümana açık olmak ve ilgili merciden izin alınmak kaydı ile işyeri ve apartmanların namaz için ayrılan bölümlerinde Cuma namazı kılınabilir.

452) Cuma günü ve cuma vakti çalışmanın ve bu vakitte elde edilen kazancın hükmü nedir?

Cuma namazı; Kitap, sünnet ve icma ile sabit olup, hutbeyi de içeren, cemaatle kılınan iki rekâtlı ve diğer namazlardan farklı özellikler taşıyan ve her mükellefin yerine getirmesi gereken farz-ı ayın bir namazdır (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 81-82). Allah Teâlâ Cuma namazı vaktinde çalışma ve alış-veriş yapma ile ilgili olarak; "*Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında, alışverişi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın, Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz*" (Cuma 62/9-10) buyrulmaktadır.

Ayetten anlaşıldığına göre, Cuma namazından önce ve sonra çalışmak ve alış- veriş yapmakta bir sakınca yoktur. Ancak Cuma namazı kılmakla yükümlü olanların Cuma saatinde alış-verişi terk etmeleri ve camiye gitmeleri gerekir. Bu itibarla Cuma namazı kılmakla yükümlü olmayanlar, alış-veriş yapabilirler. Şu kadar var ki; Cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alış-veriş ile meşgul olmaları tahrimen mekruhtur; ancak yapılan alış-verişle elde edilen kazanç helaldir. Ayrıca Cuma namazı kılmakla dînen yükümlü olan satıcının iş yerinde Cuma namazı kılmakla yükümlü olmayan kişiyi çalıştırmasında bir sakınca yoktur (İbn Abidîn, Hâşiyetü Reddi'l-muhtâr, İstanbul, 1984, III, 161).

453) İş vaktinin cumaya denk gelmesi, cuma namazını kılmamak için geçerli bir mazeret olabilir mi?

Cuma namazı hür, mazereti olmayan ve mukim olan her Müslüman erkeğe, farz-ı ayındır (Cuma, 62/9). Ayrıca hadis kaynaklarında cuma namazının fazileti, kuvvetli bir farz olduğu ve bu namazı özürsüz olarak terk etmenin büyük günah sayıldığı konusunda sahih hadisler bulunmaktadır. *"Önemsemeyerek üç cumayı terk eden kimsenin kalbini Allah mühürler"* (Ebû Dâvûd, Salât, 204; İbn Mâce, İkametü's-salât, 93; Tirmizî, Cum'a, 7; Nesâî, Cum'a, 2). *"Birtakım kimseler, ya cuma namazını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah onların kalplerini mühürler ve artık onlar gafillerden olurlar"* (Müslim, Cum'a, 12; Nesâî, Cum'a, 2).

Bu hadis-i şerifler, cuma namazını terk etmenin bir Müslüman için ne kadar sakıncalı olduğunu ifade etmeye yeterlidir. Dinimize göre hasta ve yolcu olanlarla, stratejik önemi haiz yerlerde hizmet verenler hariç, akıllı ve ergenlik çağına gelmiş her Müslüman erkeğe cuma namazı kılmak farzdır. Hürriyeti bağlanmış veya namaza gitmesi nedeniyle işinden olma ihtimali olan kimse için bu durum geçici bir mazeret sayılır. Bu halde olan kimsenin en uygun zamanda namazını kılabileceği bir iş araması yerinde olur.

454) Cezaevinde mahkûm olan şahsın imam olması veya cuma namazını kıldırması caiz midir?

Cuma namazının vücup şartlarından birisi hürriyettir. Bu itibarla cezaevindeki mahkumlar Cuma namazı kılmakla mükellef değildir (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtar, III, 28-29). Cezaevi şartlarında cuma namazı kılma imkânı bulamayan kimseler, cuma namazı kılmadıkları için günahkâr olmazlar. Ancak öğle namazını kılmakla yükümlüdürler. Cuma namazı kılma imkânı bulmaları halinde, mahkûm olan bir şahsın imam olması ve Cuma namazı kıldırması caizdir.

Şafiilerde izn-i âmm şartı bulunmadığından cezaevindekilerden kırk kişi bulunması halinde cuma namazını kılmakla mükelleftirler. Bu durumda da içlerinden birinin imamlık yapması caizdir (Gazzalî, el-Vesit fi'l-Mezhep, Daru's-Selam, ts. , II, 65).

455) Bir işyeri oldukça yoğun çalıştığından dolayı cuma namazı vakti kapatılamamaktadır. burada çalışan kişiler cuma namazlarına nöbetleşe gitseler caiz olur mu? Cuma namazını terk etmenin hükmü nedir?

Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerim'de: *"Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alış-veriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamaz. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar"* (Nûr, 24/37) buyrulmuştur.

Ayrıca Cuma namazı, sadece cemaatle kılınan ve terki halinde kazası bulunmayan bir namazdır. Kur'an-ı Kerim'de; *"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağırıldığınız (ezan okunduğu) zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır"* (Cum'a, 62/9) buyrulmaktadır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bir hadis-i şeriflerinde, *"Kim önemsemeyerek üç cumayı terk edecek olursa, Allah onun kalbini mühürler"* (Ebû Dâvûd, Salât, 212). Diğer bir hadislerinde ise, *"Bazı kimseler cuma namazlarını terk etmekten ya vazgeçerler veya Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler de gafillerden olurlar"* (Müslim, Cum'a, 13, H. No: 2039) buyurmuştur.

Buna göre, Cuma namazı kılmakla yükümlü olan kişilerin Cuma vaktinde alışveriş yapmaları ve çalışmaları caiz değildir. Ancak, Cuma namazı kılmakla yükümlü olmayan kişilerin alış-veriş yapmasında ve çalışmasında dinen bir sakınca yoktur. Öte yandan işverenin ya da işyerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, Cuma ve günlük dini görevleri olan namazlarını, hiç değilse farzlarını kılabilme imkânını sağlaması gerekir. Bununla birlikte işçinin ve memurun da namazı bahane ederek mesaisini su-i istimal etmemesi ve çalıştığı yerde namaz kılması için iş disiplini ve düzeni açısından işverenin veya amirlerin iznini alması lazımdır. Herhangi bir sebeple Cuma namazını kılamayan kişi, onun yerine öğle namazın kılar. O günün öğle vakti çıkmış ise, öğle namazını kaza eder.

456) Bir camide aynı gün iki defa cuma namazı kılınabilir mi?

Asıl olan, cuma namazının bir camide bir defa kılınmasıdır. Dolayısıyla meşru bir mazeret veya zorunluluk yok iken aynı camide Cuma namazının tekrarlanması uygun değildir. Ancak, yer darlığı ve benzeri meşru bir mazeretin bulunması halinde başka bir imamla birlikte aynı camide ikinci defa Cuma namazı kılınabilir (bkz. Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 260; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 277-278; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râık, I, 367).

NAFİLE NAMAZLAR

457) Hacet namazı ne demektir ve nasıl kılınır?

"Hacet namazı" ahirete veya dünyaya ait bir dileğin gerçekleşmesi isteği ile Allah rızası için kılınan namazdır. "Rasûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Kişi, ihtiyacı olan bir şeyi Allah'tan veya bir insandan isteyeceğinde önce güzelce abdest alsın, sonra iki rekât namaz kılsın. Sonra Allah'ı anıp Rasûlüllah'a salavat getirsin ve şöyle desin: "Lâ ilâhe illAllahü'l-halîmü'l-kerîm, sübhânellâhi Rabbiye'l-arşi'lazîm, el-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn, es'elüke mûcibâti rahmetike ve azâime mağfiretike, ve'l-ismete min külli zenbin ve'l-ganîmete min külli birrin ve's-selâmete min külli ismin, lâ teda' lî zenben illâ ğafertehû ve lâ hemmen illâ ferractehû, ve lâ hâceten hiye leke rıdan illâ kadaytehâ, yâ erhamer-râhımîn.*" "Hilim ve kerem sahibi Allah'tan başka ilah yoktur, ulu arşın Rabbi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim, her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur, Ey merhametlilerin en merhametlisi Allah'ım! Rahmetini, bağışlamanı, bütün günahlardan korunmayı ve kurtulmayı ve her türlü iyiliği isterim, bütün günahlarımı bağışla, bütün sıkıntılarımı gider, rızana uygun olan bütün ihtiyaçlarımı gider, ey merhametlilerin en merhametlisi" (Tirmizî, Salât, 140, 348, Vitir, 17; İbn Mâce, İkâmet, 189).

Hacet namazı dört veya iki rekât olarak kılınabilir. On iki rekât kılınabileceği şeklinde rivayet de vardır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 162). Hacet namazını dört rekât kılacak olan kişi, birinci rekâtında Fatiha sûresinden sonra üç defa Ayetü'l-kürsî, diğer üç rekâtında da birer Fatiha ile birer İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini okur. Sonra da yukarıdaki duayı yapar.

458) Revâtib sünnetler dışındaki nafile namazlarda kaç rekâtta selam vermek daha faziletlidir?

Gece kılınan nafile namazlarda iki rekâtta bir, gündüz kılınanlarda ise dört rekâtta bir selam vermek daha faziletlidir. Gündüz kılınanlar namazlarda dört rekâttan, gece namazlarında ise sekiz rekâttan fazla bir rekâtta selam vermek mekruhtur (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 67-68; Ali el-Kârî, Fethu Bâbi'l-İnâye, I, 334). Şâfiîlere göre hem gündüz hem de gece kılınan nafile namazlarda iki rekâtta bir selam verilir (Mâverdî, el-Hâvî, II, 289; Merğînânî, el-Hidâye, I, 67).

459) Zifaf gecesi namazı var mıdır?

Kur'an ve Sünnette zifaf gecesinde kılınması emir ya da tavsiye edilen özel bir namaz yoktur. Her hangi bir zorunluluk bulunmamakla birlikte zifaf gecesinde kişinin şükür ve dua maksadıyla iki ya da dört rekât nafile namaz kılması örfte yaygınlık kazanmıştır. Bunun bir sakıncası da yoktur.

460) Kandil gecelerine ait özel bir namaz veya ibadet şekli var mıdır? Mübarek geceleri nasıl değerlendirmek gerekir?

Hz. Peygamber, mübarek gün ve gecelerin değerlendirilmesini talep etmiştir (Tirmizi, Savm, 39). Ancak bu gün ve gecelere ait özel bir namaz veya ibadet şeklinden bahsedilmemiştir. Bu bağlamda mübarek gün ve geceleri, bağışlanma ve hayatımıza çeki düzen vermek için fırsat anı olarak görmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla Müminler kandil gecelerinde, hayatlarının gidişatını gözden geçirmeli; hata ve günahları için tövbe etmeli, dua ederek, Kur'an-ı Kerim okuyarak, kaza veya nafile namaz kılarak bu fırsatları değerlendirmelidirler.

Kandil gecelerinin gündüzlerinde de oruç tutmak müstehaptır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Şabanın ortasında yani berat gecesinde ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu şöyle, yok mu böyle! ' der."* buyurmuştur (İbn Mâce, İkâme, 191).

461) Kadir Gecesi hakkındaki rivayetler nasıl anlaşılmalıdır?

Kadir Gecesi Kur'an'da belirtildiğine göre, içersinde kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Kur'an Ramazan ayında (Bakara 2/185) ve bu gecede indirilmiştir (Kadîr 97/1). Kadir gecesinin Ramazan ayında olduğu kesindir. Ancak hangi güne tekabül ettiği konusunda faklı rivayetler vardır.

Zirr b. Hubeyş anlatıyor: "Ubey b. Ka'b (r.a.)'a; İbn Mes'ud (r.a.)'un, *"Bütün sene geceleri kalkan kimse kadir gecesine tesadüf edebilir."* sözünü hatırlattığımda, bana şu cevabı verdi: *"Kendisinden başka ilâh olmayan Yüce Allah'a yemin olsun ki, kadir gecesi Ramazan ayındadır. Rasûlüllah bize, o*

geceyi değerlendirmemizi emretmiştir. Bunun emâresi, o gecenin sabahında güneşin beyaz ve ışınları gözü almayacak şekilde doğmasıdır" (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 25, H. No: 762).

Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber, *"Kadir Gecesi'ni aramak isteyen yirmi yedinci gecede arasın"* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 27) buyurmuş, böylece yirmi yedinci geceyi ibadet ve zikirle uyanık olarak geçirmemizi tavsiye etmiştir. Kadir Gecesi'nin Ramazan ayının 27. gecesinde olduğu (Müslim, Sıyâm, 40 H. No: 2834) genel kabul görmüş olmakla birlikte, Ramazanın son on gününün tek gecelerinde (Müslim, Sıyam, 40, H. No: 2829) veya son yedi gecesinde aranması ile ilgili farklı rivayetler de vardır (Müslim, Sıyâm, 219 H. No: 2821). Dolayısıyla Ramazanın son gecelerini Kadir Gecesi'ymiş gibi değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte asırlardır bütün İslâm ülkelerinde Kadir Gecesi Ramazanın 27. gecesinde kutlanmaktadır.

462) Kul hakkı namazı var mıdır?

İslam dininde ibadetler Allah ve Rasûlü tarafından belirlenmiştir. Ne Kur'an'da ne de sünnette "kul hakkı namazı" diye bir namazdan söz edilmemiştir. Kişinin kul hakkından kurtulmasının yolu, hak sahibine hakkını vermesi ve onunlahelalleşmesidir. Yaptığı zulüm için de Allah'a tevbe etmelidir. Tevbe etmeden önce iki rekât namaz kılması menduptur. Kul hakkı konusunda Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Kimin üzerinde birinin namusu ya da malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmadığı kıyamet gününden önce onunla helalleşsin. Aksi takdirde kendisinin salih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevabından alınır, hak sahibine verilir. İyilikleri yoksa, zulüm yaptığı kardeşinin günahından alınır, onun üzerine yükletilir."* (Buhârî, Mezâlî, 11).

463) Kurtuluş namazı diye bir namaz var mıdır?

Kur'an'da ve sünnette 'kurtuluş namazı' diye özel bir namaz yoktur. Bu kaynaklarda yer almayan bir namazı ihdas etmek, bid'attir. "*Her bid'at da dalâlettir*" (Müslim, Cum'a, 43; Ebû Dâvûd, Sünnet, 6).

464) Teheccüd namazı nedir ve nasıl kılınır?

Teheccüd namazı, yatsı namazından sonra uyumadan veya bir miktar uyuduktan sonra kalkılıp gece kılınan bir nafile namazdır. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Her kim geceleyin uyanır, ailesini de uyandırır ve iki rekât namaz kılarsa, Allah'ı çok zikreden erkekler ile kadınlardan yazılırlar"* (Ebû Dâvûd, Salât, 307). Başka bir hadiste de, *"farz namazlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır"* (Müslim, Sıyâm, 38 (202-203); Ebû Dâvûd, sıyâm, 56) buyrulmuş olması gece kılınan nafile namazların gündüz kılınanlardan faziletli olduğuna işaret etmektedir. Bunun gibi sözlü teşvikleri yanında fiilen de Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu namazı devamlı kılmaya çalışması, teheccüd namazının bizim için sünnet olduğunu göstermektedir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Riyad, 1423/2003, II, 467-468). Bazı rivayetlerde, Peygamber (s.a.s.)'in, yatsı namazını kıldıktan sonra vitir namazını kılmadan uyuduğu, gece yarısından sonra uyanıp bir müddet gece namazı kıldıktan sonra vitir namazını ve daha sonra da sabah namazı vakti girince sabah namazını kıldığı belirtilmektedir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 26 (181-202).

Teheccüd namazı kılacak kişi, "niyet ettim Allah rızası için teheccüd namazı kılmaya" şeklinde niyet edebilir. Teheccüd namazının iki rekât ile sekiz rekât arasında çiftli sayılarda kılınması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte, dileyen kimse daha fazla da kılabilir. Bu durumda iki rekâtta bir selam vermek daha faziletli olmakla birlikte, dört rekâtta da selam verilebilir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Riyad, 1423/2003, II, 468-469). İki rekâttan fazla kılındığında arada konuşma, yeme içme gibi namaza aykırı davranışlarda bulunulmamışsa, tekrar niyet etmek gerekmez. Dört rekât olarak kılındığında, ikinci rekât sonunda teşehhüd için oturulduğunda "tahiyyat"tan sonra "Allahümme salli" ve "Allahümme barik" okunur. Üçüncü rekât için ayağa kalkındığında önce "Sübhaneke" okunur, euzü besmele çekilir ve Fatiha suresi okunur.

465) Kur'an okunurken camiye giren bir kimse, "taahiyyetü'lmescid" namazını kılabilir mi?

Kur'an okunurken kişinin zorunlu olmadıkça başka bir işle meşgul olmayıp Kur'an'ı dinlemesi gerekir. Nitekim; *"Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız"* (A'râf, 7/204) mealindeki ayeti-kerimede mü'minlere, Kur'an okunurken onun dinlenilmesi emredilmektedir. Ancak Kur'an dinlemek farz-ı kifaye olduğundan dinleyen birileri varsa, tahiyyetu'l-mescid namazı kılmak caizdir (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtar, I, 546).

466) Husûf ve küsûf namazları nedir ve nasıl kılınır?

Güneş tutulmasına küsûf, ay tutulmasına husûf denir. Peygamberimiz (s.a.s.), oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutulması üzerine şöyle demiştir: *"Ay ve güneş Allah'ın varlığını ve kudretini gösteren alâmetlerdir. Bunlar hiç kimsenin ölümünden veya yaşamasından/doğmasından dolayı tutulmazlar. Ay veya güneş tutulmasını gördüğünüz zaman, açılıncaya kadar namaz kılın, dua edin"* (Buhârî, Küsûf, 1, 15; Müslim, Küsûf, 5). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kendisinin de güneş tutulduğunda mescide giderek namaz kıldığı rivâyet edilmiştir (Müslim, Küsûf, 3-5).

Küsûf namazı, nafile namazlar gibi ezansız, kametsiz ve hutbesiz olarak, en az iki rekât olmak üzere, gündüz, cemaatle kılınır. Sünnet olduğunda ittifak vardır. İmam her rekâtta normal namazlara göre daha uzun, Ebu Hanife'ye göre gizli, İmameyn'e göre açıktan Kur'an okur. Namazdan sonra imam ayakta kıbleye karşı veya cemaate dönük şekilde oturarak güneş açılana kadar dua eder. Cemaatle kılınmadığı durumlarda bu namaz tek başına da kılınabilir. Kerahet vakitlerinde küsûf namazı kılınmaz (Mergînânî, el-Hidâye, I, 88; Kâsânî, Bedâi'û's-sanâi', Beyrut, 1982, I, 280-282; İbn Nüceym, el-Bahr er-Râik, II, 181). Şafiî mezhebine göre ise, kerahet vakitlerinde küsûf namazı kılınabildiği gibi, kılarken de her rekatında iki rükû yapılır. Her bir rükûdan sonra Fatiha okunur. Namazdan sonra da cuma ve bayram hutbesi gibi hutbe okunur (Nevevî, el-Mecmu', Dâru'l-Fikr, ts. ,V, 44-53; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Mısır, 1395/1975, I, 210-213).

Husûf namazına gelince, bunun sünnet olup olmadığı ve cemaatle kılınıp kılınmayacağı tartışmalıdır. Ay tutulması güneş tutulmasından daha fazla olduğu halde Peygamberimiz (s.a.s.)'inbu sebeple namaz kılmadığını öne süren Ebû Hanîfe ve Mâlik, husûf namazının sünnet olmadığını söylemişlerdir. Ancak böyle bir durumda tek başına iki rekât namaz kılınabilir, fakat cemaat yapılmaz. Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise hüsûf namazı da küsûf namazı gibi sünnettir, cemaatle kılınır (Kâsânî, Bedâi'û's-sanâi', Beyrut, 1982, I, 282; Nevevî, el-Mecmû', Dâru'l-Fikr, ts. , V, 44-45; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Mısır,1395/1975, I, 213).

467) Muharrem ayına özgü bir namaz ve oruç var mıdır?

Mübarek gün ve gecelerde farz, vacip hükmünde bağlayıcı özel bir ibadet şekli yoktur. Yine sahih kaynaklarda Muharrem ayına özel kılınan bir nafile namazın olduğuna dair bir rivayet yoktur. Böyle mübarek gün ve gecelerde kaza namazları olanların öncelikle kaza namazlarını kılmaları uygun olur. Ayrıca Kur'an okumak, dini eserlerden istifade etmek ve zikir ve salâvatla meşgul olmak da mümkündür. Muharrem ayı içerisinde oruç tutmak ise, müstehabtır. Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: *"Ramazan orucu dışında en faziletli oruç, Allah'ın ayı muharremde tutulan oruçtur. Farzlar dışında en faziletli namaz da gece namazıdır."* (Müslim, Sıyâm 202, 203; Ebû Dâvud, Savm 56; Tirmizî, Mevâkît 207; Nesâî, Kıyâmü'l-Leyl 6).

Muharrem ayının başında, ortasında, sonunda veya 13, 14, 15'inci günlerinde ya da 9, 10 veya 10 ve 11'inci günlerinde oruç tutulabilir. Muharrem ayının onuncu gününe de, aşûra günü denmektedir. Rasûlüllah (s.a.s.), *"Aşûra günü orucunun önceki yılın (küçük) günahlarına keffaret olacağını umarım"* buyurarak (Tirmizî, Savm, 47, No: 752), ümmetine bu günde oruç tutmayı tavsiye etmişlerdir. Aşûra günü oruç tutmakla ilgili olarak İbn Abbâs (r.a.) şöyle anlatıyor: "Rasûlüllah (s.a.s.) Medine'ye gelince, Yahûdileri aşûra günü oruç tutar gördü. Onlara: *"Bu da ne (niçin oruç tutuyorsunuz)? "* diye sordu. *"Bu, sâlih (hayırlı) bir gündür. Allah, o günde Benî İsrâil'i düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Hz. Mûsâ o gün oruç tuttu."* dediler. Rasûlüllah (s.a.s.) de: *"Ben Mûsâ'ya sizden daha lâyığım (yakınım)"* buyurup o gün oruç tuttu ve müslümanlara da tutmalarını emir (tavsiye) etti." (Buhârî, Savm 69, Enbiyâ, 22,Fedâilu'l-Ashâb 52; Tefsîru Yûnus 1, Tâhâ 1; Müslim, Sıyâm 127, hadis no: 1130; Ebû Dâvud, Savm 64, hadis no: 2444).

Hz. Peygamber döneminde Yahûdîler sadece Muharrem ayının 10. (aşûra) gününde oruç tuttuklarından, onlarınkine benzememesi için öncesine veya sonuna bir gün ilave edilerek oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. Bazı rivayetlerde ise bir öncesine ve bir sonrasına ilave ederek üç gün oruç tutulmasını tavsiye etmiştir (Ali el-Müttekî, Kenzu'lummal, VIII, 570). İşbu nedenle aşûra günü oruç tutulurken önemli olan aşûra gününü yalnız tutmamaktır. Bir önceki veya sonraki günü ilaveyle iki gün oruç tutulabileceği gibi her ikisini de ilave ederek üç gün de tutulabilir.

468) "Kabir- nur" namazı diye bir namaz var mıdır?

Peygamberimiz (s.a.s.) ve ashabından 'kabir namazı' adıyla kılınan bir namaz kılındığına dair bir rivayet ulaşmamıştır. Dolayısıyla bu niyetle namaz kılmak bidattir. Ancak kişi istediği vakit nafile olarak dilediği kadar namaz kılar ve arkasından yapacağı duada kabir azabı ve kabirdeki şerlerden Allah'a sığınabilir. Zira Hz. Muhammed (s.a.s.), duada kabir azabından Allah'a sığınmayı tavsiye etmiştir (Buhârî, Cenaiz, 86).

469) İkindi namazının sünneti ile yatsının ilk sünneti bazen terk edilebilir mi?

Farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan revâtip sünnetler, müekked ve gayr-i müekked sünnetler olmak üzere iki kısımdır. Mükekked sünnet, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kılmaya devam ettiği fakat bağlayıcı olmadığını göstermek amacıyla bazen terk ettiği; gayri müekked sünnet ise bazen kıldığı, bazen de terk ettiği sünnet demektir. Gayr-i müekked sünnetlere müstehap da denilmektedir. Müekked sünnetleri mazeret olmadan terk etmek doğru değildir. Mazeretsiz terk edilmeleri, 'isâet' yani yanlış ve kusurlu bir davranış olur; azap gerektirmese de ahirette kınanmayı gerektirir. Gayr-i müekked sünnetler ise mazeret olmadan da bazen terk edilebilirler. Bunları terk etmek kınanmayı gerektirmez (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Riyad, 1423/2003, I, 218-221).İkindi ile yatsı namazlarından önce kılınan sünnetler gayri müekked sünnettirler (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Riyad, 1423/2003, II, 451-453). Bu duruma göre, bu sünnetlerin ara sıra kılınmamasından dolayı herhangi sakınca ve bir kınanma söz konusu olmaz.

470) İşrak ve duha (kuşluk) namazları ne zaman ve nasıl kılır?

Güneşin doğuşundan yaklaşık 45-50 dakika sonra başlayıp zeval vaktine kadar olan süreye "kuşluk/duha vakti" denir. Reğaib namazlardan olan işrak ve duha namazları bu vakit içinde kılınır. İşrak namazı; sabah namazının kılınıp güneş doğup ufukta beş derece (bir mızrak boyu) yükselmesi ile kerahet vakti çıktıktan sonra yani güneşin doğuşundan yaklaşık 40-50 dakika geçmesi ile ilk kuşluk vaktinde kılınır. Bir hadis-i kutside bu namazın faziletine işaretle şöyle buyurulur: "*Ey Âdemoğlu, gününün ilk vakitlerinde benim için dört rekât nafile kılmaktan acizlik gösterme ki, günün sonunda da seni korumayı tekeffül edeyim*" (Ebu Dâvûd, Tatavvu 302). Bu namaz, sabah namazı kılındıktan sonra işrak vakti girince en az iki rekât olarak kılınabilir (Tahtâvî, Haşiyetün alâ Merâki'l-felâh, s. 121). Ayrıca hadis kaynaklarında çokça teşvik edilen duha/kuşluk namazı; kuşluk vaktinde dört, sekiz ve on iki rekât olarak kılınabilir (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 13, H. No: 1693-1700). Bu namazda iki rekâtta bir selam vermek daha sevaptır. Ancak dört rekâtta bir de selam verilebilir (Tahtâvî, Haşiyetün alâ Merâki'l-felâh, s. 261).

471) Vakit namazlarıyla birlikte kılınan sünnetleri terk etmenin mahzuru var mıdır?

Vakit namazlarıyla birlikte kılınan düzenli (revâtip) sünnetler imkânlar ölçüsünde kılınmalıdır. Hz. Peygamber bir hadis-i şerifinde: "*Kulun kıyamet günü ilk hesaba çekileceği konu, farz namazlardır. Eğer bu tamamsa işi kolaylaşmıştır. Aksi halde, 'Bakın bakalım, nafileden bir şeyi var mı*? ' *denir. Nafile ile farz eksikleri tamamlanır."* buyurmuştur (Tirmizî, Salât, 188; Ebû Dâvûd, Salât, 145).

Farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan revâtip sünnetler, müekked ve gayr-i müekked sünnetler olmak üzere iki kısımdır. Mükekked sünnet, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kılmaya devam ettiği fakat bağlayıcı olmadığını göstermek amacıyla bazen terk ettiği; gayri müekked sünnet ise bazen kıldığı, bazen de terk ettiği sünnet demektir. Gayri müekked sünnetlere müstehap da denilmektedir. Müekked sünnetleri mazeret olmadan terk etmek doğru değildir. Mazeretsiz terk edilmeleri, 'isâet' yani yanlış ve kusurlu bir davranış olur; azap gerektirmese de ahirette kınanmayı gerektirir. Gayr-i müekked sünnetler ise mazeret olmadan da bazen terk edilebilirler. Bunları terk etmek kınanmayı gerektirmez (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Riyad, 1423/2003, I, 218-221; II, 451-453).

472) Tesbih namazı nedir, nasıl kılınır? Fazileti hakkında rivayetler var mıdır?

Tesbih namazı, ömürde bir kez olsun kılınması tavsiye edilen mendup bir namazdır. Peygamberimiz amcası Abbas'a: "*Bak amca sana on faydası olan bir şey öğreteyim; bunu yaparsan günahlarının ilki-sonu, eskisi-yenisi, bilmeyerek işlediğinbilerek işlediğin, küçüğü-büyüğü ve gizli yaptığın-açıktan yaptığın on türlü günahını Allah bağışlar*" diyerek bu namazı tavsiye etmiş ve öğretmiş; Hz. Abbas da bunu her gün yapamayız, deyince Peygamberimiz, bu namazın haftada bir, ayda bir, yılda bir veya ömürde bir defa kılınmasının yeterli olacağını belirtmiştir (Ebû Dâvûd, Tatavvu', 14, Salât, 303; Tirmizî, Salât, 350, Vitr, 19).

Tesbih namazı dört rekât olup şöyle kılınır: Allah rızası için namaz kılmaya niyet edilerek namaza başlanır. Sübhâneke'den sonra 15 kere *'Sübhânellâhi ve'lhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber'* denir. Sonra eûzü besmele çekilir, Fâtiha ve sûre okunduktan sonra 10 kere daha tesbih edilir yani *'Sübhânellâhi ve'lhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber'* denilir. Bu tesbih, rükûa varınca 10 kere, rükûdan doğrulunca 10 kere, birinci secdede 10 kere, secdeden kalkınca 10 kere, ikinci secdede 10 kere söylenir. Böylece her rekâtta 75 tesbih yapılmış olur. İkinci rekâta kalkılınca yine 15 kere tesbih okunur, ardından geri kalan kısım aynı şekilde tekrarlanır ve böylece 4 rekât tamamlanmış ve toplam üç yüz tesbih edilmiş olur. Tesbih namazı kerahet vakitlerinde kılınmaz (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Dâru'l-Fikr, II, 28-29). Aslolan herkesin bu namazı münferiden kılmasıdır. Tesbih namazında sehiv secdesini gerektiren bir şey olursa, sehiv secdesi normal olarak yapılır, o secdelerde bu tesbih yapılmaz (Tahtâvî, Haşiye alâ Merâki'l-Felah, Bulak, I, 244).

473) Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi?

Sünnet namazlardan Terâvih namazı cemaatle kılınabilir. Terâvih cemaatle kılındığında vitir namazı da cemaatle kılınır Ramazan ayının dışında vitir namazını cemaatle kılmak mekruhtur (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 69). Nafile namazlardan küsuf (güneş tutulması) ve İmameyn'e göre istiska (yağmur duası) namazları da cemaatle kılınır (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 71-72). Bunların dışındaki tüm sünnet ve nafile namazları herkesin tek başına kılması doğru olacağından, bu namazların cemaatle kılınması mekruh görülmüştür (Serahsî, Mebsût, Beyrut, 1421/2000, II, 256). Kaynaklarımız, tesbih namazını cemaatle kılınan nafile namazlar arasında saymamışlardır. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s.)'den de bir uygulama nakledilmediğinden, tesbih namazının cemaatle değil tek başına kılınması uygun olur.

474) Şükür secdesi nedir ve nasıl yerine getirilir?

Bir nimete kavuşan veya bir sıkıntıdan kurtulan Müslümanın, şükrünü yerine getirmek maksadıyla Allah rızası için yaptığı secdeye 'şükür secdesi' denilir. Peygamber Efendimizin bir şeye sevindiğinde veya sevindirici bir haberle müjdelendiğinde Allah'a şükretmek için secde ettiği rivayet edilmiştir (Ebû Dâvud, Cihad, 174; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 192). Şükür secdesi şöyle yapılır: Kıbleye dönerek tekbir alıp secdeye varılır, secdede iken tesbihatta bulunduktan sonra Allah'a hamd ve şükür ettikten sonra yine tekbir alarak ayağa kalkılır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Dâru'l-Fikr, ts. , II, 128).

475) Evvâbin namazı nedir ve nasıl kılınır?

'Evvâbîn', tövbe edip Allah'a sığınanların namazı anlamına gelir. Peygamberimiz (s.a.s.)'in evvâbîn namazının kuşluk vakti kılınacağını ifade eden hadislerinin (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 19) yanı sıra akşam namazından sonra nafile kılan kimsenin 'evvâbin'den olacağını bildiren başka rivayet (Taberânî, Mu'cemü'l-Evsât, Kahire, 1415, I, 250, VII, 191) sebebiyle, 'evvâbin namazı' tabirinin akşam namazından sonraki nafile için kullanılması yaygınlaşmıştır. Altı rekatlık bir namaz olan evvâbîn namazı, tek selâmla kılınabileceği gibi üç selâmla da kılınabilir (Şürünbülâlî, Merâki'l-felah, I, 170-171). Peygamberimiz (s.a.s.): "*Kim akşam namazından sonra kem söz söylemeksizin altı rekât namaz kılarsa, bu kendisi için on iki senelik ibadete denk kılınır*" buyurmuşlardır (Tirmizî, Salât, 321). Ayrıca kendisinin de akşam namazından sonra altı rekât namaz kıldığı rivayet edilmektedir (Şevkânî, Neylü'l-evtâr, III, 64).

476) İstihare namazı nasıl kılınır? İstihare nasıl yapılır?

İstihare, bir kimsenin yapmak istediği bir şeyin kendisi için hayırlı olupolmayacağı konusunda bir işarete kavuşmak maksadıyla yatmadan önce iki rekât namaz kılarak Allah'a dua etmesidir. İnsanlar, bazen kendileri için önemli bir karar verecekleri veya bir seçim yapacağı zaman dünya ve ahiret bakımından kendileri için hangisinin daha hayırlı olacağını kestiremezler. Bunu anlayabilmek için istişare ederler ve Allah'tan yardım dilerler. Bu bakımdan istihare, bir bakıma yapılacak işin hayırlı olmasını; hayırlı ise gerçekleşmesini Allah'tan dilemek ve O'ndan tercih konusunda yardım istemek demektir. Hz. Peygamber ashabına her işte istihareyi, Kur'an'ın bir suresini öğrettiği gibi öğretmiştir (Buhârî, Teheccüd, 25; Ebu Dâvûd, Vitir, 31).

İstihare namazı menduptur. Namazın birinci rekâtında Fatiha'dan sonra Kafirûn sûresi; ikinci rekâtında Fatiha'dan sonra İhlas sûresi okunur. Namazdan sonra istihare duası yapılır. Hz. Peygamber, istihârede şöyle dua edilmesini tavsiye etmiştir: *"Allah'ım! Senden, ilminle hakkımda hayırlı olanı bana*

bildirmeni, kudretinle bana güç vermeni istiyorum. Senin büyük fazlı kereminden ihsan etmeni istiyorum. Senin her şeye gücün yeter, ben ise acizim; Sen her şeyi bilensin, ben ise bilmem; çünkü Sen bütün gizli şeyleri en iyi bilensin. Allah'ım! Yapmayı düşündüğüm bu iş, benim dinim, yaşayışım, dünyam ve ahiretim bakımından hakkımda hayırlı olacaksa, bunu bana takdir eyle, onu bana kolaylaştır, uğurlu ve bereketli eyle! Eğer bu iş, benim dinim, yaşayışım, dünyam ve ahiretim bakımından kötü ise, onu benden, beni ondan uzaklaştır. Hayır, nerede ise, onu bana takdir et ve onunla beni hoşnut eyle!" (Buhârî, Da'avât: 48).

İbadet ve sevap işlemek gibi iyi olduğu, haram ve günah gibi kötü olduğu bilinen şeylerde istihare yapılmaz. İstihare, yapılmasının doğru olup-olmadığında tereddüt edilen şeylerde yapılır ve yedi kere tekrarlanır. İstihareden sonra, insanın gönlüne bir açıklık gelir ve ilk defa kalbe doğan şeyin hayırlı olduğu kabul edilerek ona göre hareket edilir. İstihareden sonra rüya görmenin ve bu rüyayı iyiye veya kötüye yormanın dayanağı yoktur. İstihare namazının kılınamaması halinde, sadece duası okunmakla yetinilir (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtar, Beyrut, 2000, II, 26-27).

477) Öğle ve yatsının son sünnetleri dört rekât olarak kılınabilir mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in öğle ve yatsı namazlarının son sünnetlerini dört rekât kıldığı ve tavsiye ettiğine dair rivayetler bulunduğu gibi (Ebu Dâvûd, Tatavvu, 7; Tirmizî, Salât, 200), iki rekat kıldığı ve tavsiye ettiğine dair rivayetler de mevcuttur (Buhârî, Teheccüd, 29, 34; Ebu Dâvûd, Tatavvu, 1). Ancak söz konusu namazların ikişer rekât kılındığına yönelik rivayetler daha kuvvetli ve meşhur olduğundan tercih edilmiş ve genel olarak uygulama bu yönde yerleşmiştir. Bu itibarla, öğle ve yatsı namazlarının son sünnetleri, iki rekât olarak kılınabileceği gibi dört rekât olarak da kılınabilir. Dileyen bunları, iki rekâtta bir selam vermek suretiyle de kılabilir (Mergînânî, el-Hidaye, I, 67).

478) Hz. Peygamber yatsının farzından önce sünnet kılmış mıdır?

Hz. Peygamber (s.a.s.) yatsı namazından önce devamlı olmamakla birlikte dört rekât nafile namaz kılmıştır. Bunun içindir ki yatsı namazının öncesinde kılınan dört rekâtlık namaz sünnet-i gayr-i müekkededir (Mergînânî, el-Hidâye, I, 66, 67; el-Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , I,66).

TERÂVİH NAMAZI

479) Terâvih namazının mahiyeti ve hükmü nedir?

Sözlükte rahatlatmak, dinlendirmek anlamlarına gelen tervîha kelimesinin çoğulu olan terâvih, dinî bir terim olarak, Ramazan ayında, yatsı namazı ile vitir namazı arasında kılınan nafile namaz demektir. Terâvih namazını dört rekâtta bir selam vererek kılmak caiz ise de, iki rekâtta bir selam vererek kılmak daha faziletlidir. Bu namazın her dört rekâtının sonunda bir miktar oturulup dinlenmek müstehaptır. Bu dinlenmelerde tehlîl (lâ ilâhe illallah demek) ve salavât ile meşgul olunması uygundur. Terâvih namazı, erkek ve kadınlar için sünnet-i müekkededir. Hz. Peygamber, *"Kim inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek Ramazan namazını (Terâvih) kılarsa, onun geçmiş günahları bağışlanır"* buyurmuşlardır (Buhârî, Salâtü't-Terâvih, 1; Müslim, Müsâfirîn, 174).

480) Terâvih namazını cemaatle veya tek başına kılmanın hükmü nedir?

Nafile namazların tek başına kılınması daha faziletli olduğu halde, terâvih namazının cemaatle kılınması Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulaması ile sabittir. Nitekim Hz. Peygamber terâvih namazını birkaç defa cemaatle kıldırmış, ancak daha sonra farz olur düşüncesiyle cemaate kıldırmaktan vazgeçmiştir (Buhârî, Salâtü't-Terâvih, 1; Müslim, Müsâfirîn, 177). Hz. Ömer halife olunca, halkın dağınık bir şekilde Terâvih namazı kıldıklarını görüp, tekrar cemaatle kılınmasının daha hoş olacağını düşünmüş ve ashapla istişare ederek bu namazın yeniden cemaatle kılınmasını başlatmıştır. Halkın vecd içinde bu namazı kıldıklarını görünce, *"ne güzel bir adet oldu"* diyerek memnuniyetini belirtmiştir (Buhârî, Salâtü't-Terâvih, 1). Hz. Ali de, bu uygulama sebebiyle *"Ömer mescitlerimizi Terâvihin feyziyle nurlandırdığı gibi, Allah da Ömer'in kabrini öyle nurlandırsın"* diye dua etmiştir (el-Muttekî el-Hindî, Kenzu'l-Ummâl, XII, 576).

481) Oruç tutmayan kimse Terâvih namazı kılabilir mi?

Terâvih namazı Ramazan ayına ait bir sünnetidir, oruçla doğrudan ilişkisi yoktur. Bu nedenle, mazeretli ya da mazeretsiz oruç tutmayan kişiler için de Terâvih namazı kılmak sünnet-i müekkededir (Tahtâvî, Hâşiye ala Merâki'l-Felâh, 227).

482) Oruç tutmayan bir kimsenin Terâvih ve diğer beş vakit namazları geçerli olur mu?

Kişinin yerine getirmekle yükümlü olduğu ibadetlerin her birinin ayrı ayrı sorumluluğu bulunmaktadır. Her günah bağımsız olduğu gibi her ibadet de bağımsızdır. Birinin olmaması, diğerinin de reddine sebep olmaz. Kur'an-ı Kerim'de; *"Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir."* (Zilzâl, 99/7-8) buyrulmaktadır. Bu bakımdan oruç tutmayan veya tutamayan kimsenin usulüne göre kıldığı beş vakit namaz ve Terâvih namazı geçerlidir.

483) Terâvih namazı kaç rekattır?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kıldırmış olduğu Terâvih namazlarının kaç rekat olduğu konusunda bir rivayet bulunmamaktadır. Bu konuda Hz. Ömer'in Terâvihi cemaatle kılınmasını başlatmasıyla ilgili haberlerden ve Hz. Aişe'nin, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ramazan ayındaki gece namazlarıyla ilgili hadisinden hareketle bir sonuca ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu konudaki haberler şöyle değerlendirilebilir:

Rasulullah'ın (s.a.s.) Ramazandaki gece namazları sorulduğunda, Hz. Aişe, *"Rasulullah, Ramazan ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir rekattan fazla (nafile namaz) kılmamıştır."* (Buharî, Teheccüd, 16) karşılığını vermiştir. Başka bir rivayette bu sayı on üç olarak zikredilmektedir (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 17). Öncelikle bu hadisin Terâvih namazı hakkında olduğu konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Diğer taraftan Hz. Aişe'nin, Allah'ın elçisinin Ramazan ayında ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir veya on üç rekat namaz kıldığını belirtmesi, onun devamlı olarak kıldığı bir gece namazının bulunduğunu göstermektedir. Zaten Kur'an-ı Kerim'de de, *"Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. Umulur ki Rabbin, seni övgüye değer bir makama gönderir."* (İsra, 17/79) buyurulmaktadır.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, bu soru, Ramazan ayında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in diğer ibadetlerinde olduğu gibi, gece namazlarında da bir artış olup olmadığını öğrenmek amacıyla sorulmuştur; terâvih namazı ile ilişkisi yoktur. Hz. Âişe'den rivayet edilen, *"Rasulullah (s.a.s.) Ramazan ayında, diğer aylarda görülmeyen bir gayrete girerdi. Ramazanın son on gününde ise çok daha şiddetli bir gayret gösterirdi. Son on günde, geceyi ihya eder, ailesini de uyandırırdı."* (Buhârî, Fazlu Leyleti'l-Kadr, 5; Müslim, İtikâf, 8) hadisi bu görüşü desteklemektedir. Diğer yandan, bu hadisin terâvihin meşru kılınmasından önce mi, yoksa sonra mı olduğu da belli değildir.

Hz. Ömer zamanındaki cemaatle kılınan Terâvih namazlarının rekatları konusunda iki rivayet vardır; yirmi rekat, on bir rekat (İbn Ebî Şeybe, Mûsânnef, II, 391, 393). Hz. Ömer'in dönemiyle ilgili farklı rivayetler; Nevevî ve Aynî tarafından, on bir rekatla ilgili rivayetin Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk döneminde kılınan Terâvih namazlarıyla ilgili olduğu, sonra Terâvihin yirmi rekat olarak yerleştiği ve günümüze kadar da böyle devam ettiği şeklinde açıklanmıştır (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 334; Aynî, Umdetü'l-Kârî, V, 357; Şevkânî, Neylü'l-evtâr, III, 61).

Terâvih namazı, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinden başlayarak günümüze kadar cemaatle yirmi rekat olarak kılınmıştır. Sahabeden kimse buna itiraz etmemiş ve âlimler tarafından da bu şekilde kabul edilmiştir. Günümüzde de, başta ülkemiz olmak üzere pek çok İslâm ülkesinde Terâvih namazı cemaatle 20 rekat olarak kılınmaktadır.

Bununla birlikte şunu da ifade etmek gerekir ki, Terâvih namazı nafile bir ibadet olduğundan, farz gibi telakki edilmesi de doğru değildir. Bu nedenle, yorgunluk, meşguliyet ve benzeri sebeplerle, Terâvih namazının evde 8, 10, 12, 14, 16 veya 18 rekat kılınması halinde de sünnet yerine getirilmiş olur. Ancak cemaate iştirak etmeye çalışmak daha iyidir.

484) Bayanlar Terâvih namazını camide kılabilirler mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların mescide gelebileceklerini, ancak evdeki ibadetlerinin daha üstün olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Kadınların mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır"* (Müslim, Salât 134-137).

Hz. Peygamber, mescide gitmelerine izin verdiği, hatta teşvik ettiği (Buhârî, Îdeyn 15- 21; Müslim, Salâtü'l-'îdeyn, 1-3, 10-12). kadınların, dikkat çekecek şekilde giyinmelerini (Müslim, Libas, 34) ve koku sürünmelerini yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Kadınlar cemaate katılmak istedikleri zaman, koku sürünmesinler"* (Müslim, Salât 141-142).

Kadınlar için farz namazları evlerinde kılmaları daha faziletli ise de, camide münferit olarak veya cemaatle kılmalarında bir sakınca yoktur. Ancak güvenlik sorunu varsa veya fitne söz konusu ise ihtiyatlı olunmalıdır. Nitekim geçmiş kaynaklarda konu tartışılırken bu merkezde ele alınmıştır (Bkz. Zeyla'î, Tebyînü'l-Hakâik, Kahire, 1313,I, 139, 168; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts. , I, 380).

Cemaatle kılınması maruf ve meşhur bir uygulama olan Terâvih namazında, fitneye neden olacak herhangi bir durum olmaması halinde cemaat tercih edilebilir.

485) Terâvih namazının vakti ne zamandır? Yatsı namazını kılmadan önce Terâvih kılınsa geçerli olur mu?

Terâvih ve vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak hem Terâvih hem de vitir namazı, yatsı namazının farzından sonra kılınır. Bu itibarla yatsı namazının farzını kılmadan vitir ve Terâvih namazı kılınır ise vitir ve Terâvihin yeniden kılınması gerekir. Eğer vakit çıkmış ise; Terâvihin kazası gerekmez, vitrin kazası gerekir (İbn Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 469; Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', I, 290).

486) Terâvih namazı tek niyetle kılınabilir mi? Yoksa her selam verdikten sonra tekrar niyet etmemiz gerekir mi?

Terâvih namazına başlarken niyet ettikten sonra her selam verişte yeniden niyet etmenin şart olup olmadığı konusunda Hanefî âlimleri farklı görüşler belirtmişlerdir. Bir kısım âlimler kılınan rekâtların tümü temelde tek bir namaz olduğu düşüncesinden hareketle her iki veya dört rekâtta selam verdikten sonra yeniden niyet etme zorunluluğunun bulunmadığını söylemişlerdir (İbn Nüceym, Bahru'r-râik, I, 294; Fetâvây-ı Hindiyye, I, 117). Bir kısmına göre ise her dört rekâtta niyet etmek şarttır Çünkü her dört rekât başlı başına bir namazdır. Zira selâm vermekle fiilen namazdan çıkılmış olur Bu sebeple yeniden namaza girmek için mutlaka niyet lazımdır Tercih edilen görüş de budur (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, II, 494).

HASTA NAMAZI

487) Hamile bir bayan namaz kılarken zorlanmakta ise namazlarını oturarak veya ima ile kılabilir mi?

Hastalığından dolayı namazda rükû ve secde yapamayan kişi oturduğu yerden kolayına geldiği şekilde, mesela bağdaş kurarak veya ayaklarını yana veya öne doğru uzatarak oturup namazını kılar. Ayaklarını yana veya kıbleye uzatarak da olsa yere oturamayan kişi, ayakta veya tabure, sandalye, sedir vb. yerlere oturarak namazını îmâ ile kılabilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) basur hastalığı olan birinin nasıl namaz kılacağının sorulması üzerine; *"Durabilirsen ayakta, gücün yetmezse oturarak ona da gücün yetmezse yan üstü uzanarak kıl"* buyurdu (Ebû Dâvûd, Salât, 181). Bu durumda olan bir kimse usulüne göre, namazını îmâ ile kılar. İmâ ile namaz kılan kişi rükûda başını biraz, secdede ise rükûdan biraz daha fazla eğer. Bununla birlikte, vücudun baş ile birlikte eğilmesiyle de ima yapılmış olur. Bir kişi ayakta durmaya gücü yettiği halde, rükû ve secdeye gücü yetmiyorsa, ayakta veya oturarak ima edebilir; ancak oturarak îmâ etmesi daha uygundur. Başı ile îmâ etmeye gücü yetmeyen kimse namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle îmâ ederek namaz kılamaz (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 76-78). Hamile olan bayan, namazda rükû ve secde yapması kendisine veya karnında çocuğuna zarar verecekse, yukarıda anlatılanlardan kendisine uygun gelen şekilde namazını kılar.

488) Dizlerinde rahatsızlığı olanların sandalyede namaz kılması caiz midir?

Dinimizde sorumluluklar, kulun gücüne göre belirlenmiş (Bakara, 2/286); gücü aşan durumlar için kolaylaştırma ilkesi getirilmiştir (Bakara, 2/185). Namazın rükünlerinden herhangi birini yerine

getirmeye engel olan rahatsızlıklar da kolaylaştırma sebebi sayılmıştır. Buna göre; namazı normal şekli ile ayakta kılmaya gücü yetmeyen kimse için asıl olan namazını oturarak kılmaktır. Böyle bir kişi namazını kendi durumuna göre diz çökerek veya bağdaş kurarak yahut ayaklarını yana ya da kıbleye doğru uzatarak kılar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) nasıl namaz kılacağını soran hasta bir sahabiye *"Namazını ayakta kıl. Eğer gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse yan üzere kıl."* (Buhârî, Taksiru's-Salât, 19) buyurmuştur.

Buna göre ayakta durabilen ve yere oturabildiği halde secde edemeyen kimse namaza ayakta başlar, rükûdan sonra yere oturarak secdeleri ima ile yapar. Ayakta durabildiği halde oturduktan sonra ayağa kalkamayan kişi namaza ayakta başlar, secdeden sonra namazını oturarak tamamlar. Başı ile îmâ etmeye gücü yetmeyen kimse namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle îmâ ederek namaz kılamaz. (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 76-78) Ayakta durmaya ve rükû yapmaya gücü yettiği halde yere oturamayan kimse namaza ayakta başlar rükûdan sonra secdeyi tabure ve benzeri bir şey üzerine oturarak ima ile eda eder. Ayakta durmaya gücü yetmeyen, ayaklarını yana veya kıbleye uzatarak da olsa yere oturamayan kimse namazı tabure, sandalye ve benzeri bir şey üzerine oturarak rükû ve secdeleri ima ile yerine getirir. Son olarak Rabbine ibadet ederken hem özde samimi olmalı hem de dinin belirlediği şekil şartlarını tam olarak yerine getirmeye özen göstermelidir. Özen ve hassasiyet eksikliğinden dolayı Rabbine karşı sorumlu olacağı bilincinde olmalıdır. Bu sebeple namazını tabure, sandalye ve benzeri şeyler üzerinde kılan müminin ileri sürdüğü mazeretleri kendisini vicdanen rahatlatacak boyutta olmalıdır. Namazı asli şekline uygun olarak kılmaya engel olmayacak hafif bedeni rahatsızlıklar bu konuda meşru mazeret olarak görülmemelidir. Öte yandan dini açıdan zorunlu ve meşru bir sebep bulunmadıkça camilerde sandalyede namaz kılmak, göze hoş gelmeyen bir görüntü ortaya çıkarmakta ve cemaat arasında tartışmalara sebep olmaktadır. Özellikle üzerinde namaz kılmak amacı ile camilerde sıralar halinde sabit oturakların yapılması, cami doku ve kültürüyle bağdaşmamaktadır. Bu sebeple hastalık ve özürlülük gibi herhangi bir rahatsızlığı bulunan kimselerin, zorunlu olmadıkça namazlarını sandalyede değil, yere oturarak kılmaları uygundur.

489) Bitkisel hayatta olan insandan namaz ve oruç ibadetleri düşer mi? Böyle bir kimse nasıl davranmalıdır?

Dinimizde sorumluluğun en önemli şartı akıldır. Aklı tam olmayan bir kimse dinimizin emir ve yasakları ile sorumlu değildir (Zerkeşî, el-Bahru'l-Muhîd fi Usûli'l-Fıkh, Beyrut, 1421/2000, I,65).

Buna göre bilinci bir günden fazla yerinde olmayan kişinin namazları düşer. Bu itibarla bitkisel hayata girerek bilinci yerinde olmayan ve bir daha iyileşmeyen bir kişi tutamadığı oruçlardan ve kılamadığı namazlardan dolayı sorumlu olmaz. Dolayısıyla bu durumda iken vefat eden kişinin tutamadığı oruçları için fidye vermek gerekmez. Bilincini bir günden daha az süreyle kaybedenler ise ayıldıkları zaman namazlarını kaza etmeleri gerekir (Alauddin es-Semerkandî, Tuhfetü'l-fukahâ, Beyrut, 1405/1984, I, 192). Oruç sorumluluğunun düşmesi için ise, bilinç kaybının ve akıl hastalığının bir ay devam etmesi gerekir. Bir aydan daha az olan bilinç kaybında, tutulamayan oruçların kaza edilmesi gerekir (Alauddin es-Semerkandî, Tuhfetü'l- fukahâ, Beyrut, 1405/1984, I, 350).

490) Göz ile îmâ ederek namaz kılınabilir mi?

İslâm dini, kolaylık üzerine bina edilmiştir. Buradan hareketle sorumluluklar da kulun gücüne göre belirlenmiş, gücü aşan durumlar için kolaylaştırma esası getirilmiştir. Hastalık da bu kolaylaştırma sebepleri arasında yer almaktadır. Buna göre, ayakta namaz kılmaya gücü yetmeyen veya ayakta durmakta zorlanan kimse, oturarak namazını kılabilir. Oturarak namaz kılamayan, sırt üstü yattığı yerde ima eder (Ebu Dâvûd, Salât, 181).

"İma", namazda rükû ve secde yerine başla işaret etmek demektir. Bu şekilde namaz kılan kişi, rükû için başı biraz eğer, secde için ise rükûdan biraz daha fazla eğer. Bir kişi, ayakta durmaya gücü yettiği halde, rükû ve secdeye gücü yetmiyorsa, ayakta veya oturarak ima ile namazını kılabilir ancak oturarak ima ile kılması uygundur. Başı ile îmâ etmeye gücü yetmeyen kimse namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle îmâ ederek namaz kılamaz (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 76-78). Rükû veya secde etmeye gücü yetmeyen kişi, rahatsızlığı sebebiyle ayaklarını yana veya kıbleye uzatarak da olsa yere oturamıyorsa, ayakta veya tabure, sandalye, sedir vb. yerlere oturarak namazını îmâ ile kılabilir.

491) İmâ ile namaz nasıl kılınır?

Dinimizde sorumluluklar kulun gücüne göre belirlenmiş, gücü aşan durumlar için kolaylaştırma esası getirilmiştir. Hastalık da bu kolaylaştırma sebepleri arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.): "*Namazı ayakta kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, buna da güç yetiremezsen yan üzere yaslanarak kıl*" buyurmuşlardır (Buhârî, Taksîru's-Salât, 19).

Rükû veya secde etmeye gücü yetmeyen kimse imâ ile namaz kılar. İmâ, rükû ve secde yerine başla işaret etmek demektir. İmâ ile namaz kılan kişi rükû için başını biraz eğer, secde için ise rükûdan biraz daha fazla eğer. Secdede başını yere koyamayan kimsenin, bir şeyi başına kaldırarak ona secde etmesi caiz değildir. Bir kişi ayakta durmaya gücü yettiği halde, rükû ve secdeye gücü yetmiyorsa, ayakta veya oturarak imâ edebilir; ancak oturarak imâ etmesi daha uygundur (Merğînânî, el-Hidâye, I, 83). Oturmaya da gücü yetmeyen kişi, sırt üstü yatarak veya yana yaslanarak imâ eder. Hanefîlere göre imâ mutlaka baş ile yapılmalıdır. Kaş veya göz ile ima ederek namaz kılınmaz. Başı ile imâ etmeye gücü yetmeyen kimse, namazını kazaya bırakır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 83).

492) Menopoz dönemindeki düzensiz akıntılarda namaz nasıl kılınır?

Menopoz dönemindeki bir bayanın düzensiz kanamaları, adet değil, istihâza/özür akıntısı olarak kabul edilir (Kâsânî, Bedâiü's-Senâi, 1406 /1976, Beyrut, III, 200). Bu durumda kendisinden devamlı kan gelen bir kadın, özürlü hükmünde olduğundan her vakit için abdest alır ve mazeret teşkil eden rahatsızlığından başka abdest bozan bir hal meydana gelmedikçe, bu abdestle o vakit içerisinde dilediği kadar namaz kılar ve diğer ibadetleri yapar. Namaz vaktinin çıkmasıyla veya başka abdest bozan bir halin meydana gelmesiyle abdesti bozulur (Mevsılî, el-İhtiyar, İstanbul, ts. , I, 29).

493) Hamile bayandan gelen kanın hükmü nedir? Bu esnada ibadet yapılabilir mi?

Hamile bir bayanın gördüğü kanama adet değil, istihaze (özür) kanıdır. İstihaze kanı, vücudun herhangi bir yerinden akan kan hükmündedir. Bu kanın akmasıyla yalnız abdest bozulur, gusül gerekmez. (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 27). İstihaze kanının süreklilik arz etmesi halinde genel özürlülük hükümleri geçerli olur. Buna göre sürekli kan gören hamile bir kadın, her namaz vaktinin girmesi ile yeni bir abdest alır; başka bir sebeple bozulmadıkça bu abdest o vakit çıkıncaya kadar geçerli olur (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 29).

494) Kolestomi (bağırsağın alınmasıyla karın boşluğunda poşetle büyük abdestin çıkışı yapılması) hastası olan kişi abdesti nasıl alır? Namazını nasıl kılar? Şafii mezhebine mensup birinin uygulaması nasıl olmalıdır?

Kolostomi hastalığında direkt olarak karın duvarına yapıştırılan bir torbaya gelen dışkının kontrolsüz bir şekilde boşaltılması söz konusudur. Bu durumda olan hastalar özürlü olarak kabul edilip ibadetlerinde özürlülere tanınan kolaylıklardan yararlanırlar. Buna göre sadece abdest durumu özür sahibi olmayan insanlardan farklıdır. Abdest dışındaki diğer dini görevlerde özür sahibi olmayan insanlar gibi davranır.

Özürlü kimsenin çamaşırına özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, dışkı, cerahat gibi şeyler özrü devam ettiği müddetçe namaza engel değildir. Necasetin az veya çok olması hükmü değiştirmez. Özür devam ettiğinden bundan kaçınılması mümkün değildir. Ancak bu necis/pis şeyler çamaşırına veya elbisesine tekrar bulaşmayacaksa, yıkanması gerekir. (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtar, l, 139, 281, 283) Özür sahibi insanlar; bir vakit için aldığı abdestle o vakit çıkıncaya kadar diledikleri kadar namaz kılabilirler. Ancak yeni bir vakit girdiğinde tekrar abdest almaları gerekir. Şafii mezhebine mensup olan kişi namaz vakti girdikten sonra abdest alır ve hiç ara vermeden hemen namazını kılar. Fakat cemaati beklemesinde bir sakınca yoktur (Selâme el-Izâmî, Tenvîru'l-kulûb, 118).

495) Sağır ve dilsizler namaz kılarken nasıl okurlar?

Sağır ve dilsizler, ibadetlerle mükellef olma açısından diğer Müslümanlar gibidirler. Dolayısıyla namaz kılmakla, oruç tutmakla ve diğer ibadetlerle yükümlüdürler. Namazın farzlarından olan iftitah tekbiri ve kıraatin normalde telaffuz edilmesi gerekir. Ancak sağır ve dilsizlerin, tekbir ve kıraati kalplerinden geçirmeleri yeterlidir, dillerini hareket ettirmeleri gerekmez. Çünkü kişi, ancak gücünün yettiğini yapmakla mükelleftir (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 69; İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 181).

496) İşitme engelliler namazı nasıl kılarlar?

Bir kimsenin dinî emir ve yasaklarla sorumlu olması; akıllı olması ve ergen yaşa ulaşmasına bağlı olduğundan bu niteliklere sahip duyma ve konuşma özürlüler, ibadetlerle mükellef olma açısından diğer Müslümanlar gibidirler. Dolayısıyla namaz kılmak, oruç tutmak ve diğer ibadetleri yapmakla yükümlüdürler. Duyma ve konuşma engellilerin, tekbir ve kıraati kalplerinden geçirmeleri yeterlidir, dillerini hareket ettirmeleri gerekmez. Çünkü kişi, ancak gücünün yettiğini yapmakla mükelleftir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 181).

497) Âdet geciktirici ilaç kullanıp kesik kesik leke gören bir kadın bu durumda namazını kılabilir mi?

Ergenlik çağına gelen bir kadının rahminden hastalık sebebiyle olmaksızın gelen kan hayız kanıdır. Hanımların adet halleri en az üç, en çok on gün devam eder. İki adet hali arasındaki temizlik süresi en az on beş gündür (Dârakutnî, Sünen, Hayz, 61). Bu süre daha uzun da olabilir. Bazı kadınların adet günleri, düzenli olup belli günlerde gerçekleşir.

Âdet geciktirici hap kullanmak sebebi ile veya başka bir sebeple mutada dönüşmeyen değişken ay halinden önce ve sonra görülen akıntı ve lekelerin tayininde şöyle hareket edilir: Önceki mutat ay hali mesela altı gün olan bir kadın daha sonraki ayda altıncı günün bitiminde temizlenmeyip kan görmeye devam etse bu durum on günü aşmadıkça normal âdeti olan altı güne ilaveten kan gördüğü günler de ay halinden sayılır. Kısaca kaç gün kan görmüşse o günler ay hali günleridir. Âdeti olan altı günden sonra kan görmeye devam ettiği günlerde de ay hali hükümleri geçerli olur. On günü aşan durumlarda ise özür hali (istihâza) hükümleri uygulanır. Özür kanı gören bir kadın namazını kılar, orucunu tutar. Abdesti başka bir şekilde bozulmadıkça, bu halde iken alınan abdestle bir namaz vakti içinde dilediği kadar namaz kılabilir. İkinci bir namaz vaktinin girmesi ile yeniden abdest alması gerekir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 226-228; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 283). Bu durumda olan kadınların, konunun uzmanı bir doktora başvurarak kendilerinden gelen kanın türünü tespit ettirip ibadetlerini bunun sonucuna göre düzenlemeleri tavsiye edilir.

SEFERİ (YOLCU) NAMAZI

498) Vatanı aslî, vatanı ikamet ve vatan-ı süknâ ne demektir?

İslam namaz ve oruç gibi ibadetlerin uygulanması konusunda yolcularla ilgili bazı bazı özel hükümler getirmiştir. Buna göre dinen yolcu sayılan kimselerin dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılmaları, ramazan oruçlarını yolucu bulundukları sürece sonradan tutmak üzere erteleyebilmeleri bu özel hükümlerdendir. Dinen yolcu sayılabilmenin iki temel ölçüt vardır. Bunlardan biri mekân, diğeri ise mesafedir. Yolculuk konusu ile ilgili olarak bir kimsenin bulunduğu yer ya "vatan-ı aslî", ya "vatan-ı ikamet", ya da "vatan-ı süknâ"dır. Vatan-ı aslî: Aslî yerleşim yeri demektir. Bir insanın doğup büyüdüğü yer veya çalışıp geçimini sağladığı, ev alıp çoluk çocuğu ile yerleştiği ve sürekli kalmaya niyet ettiği yerdir. Vatan-ı ikamet: Yerleşmek maksadı ile olmaksızın on beş günden fazla kalmak üzere bulunduğu aslî vatanından en az doksan km. uzaklıktaki yerdir.

499) Vatan-ı sükna: bir kimsenin on beş günü tamamlamadan ayrılmak üzere bulunduğu, aslî vatanından en az doksan km. uzaklıktaki yerdir (Haddad, el-Cevheratü'n-neyyire, I, 342).

Bu hükümler Hanefi mezhebine göredir. Diğer mezheplerde, misafir olmak için gidilmesi gereken, asgari mesafe ve kalınacak azami süre konusunda farklı görüşler vardır (Ramlî, Nihâyetü'l-muhtâc, II, 257; Buhûtî, Keşşâfu'l-kınâ, I, 504).

500) Seferî olan kişi cemaate namaz kıldırabilir mi?

Seferî kimse, hem seferî olan cemaate, hem de mukim olan cemaate imamlık yapabilir. Seferî olan kişi dört rekâtlı farz namazları iki rekât olarak kılacağı için, böyle bir kimse cemaate namaz kıldıracağı zaman namaza başlamadan önce, "Ben seferîyim, ikinci rekâtın sonunda selam vereceğim. Ben selam verince siz selam vermeksizin kalkıp namazınızı tamamlayınız" uyarısında bulunması, karışıklığı önlemek bakımından uygun olur (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 101-102; Merğînânî, el-Hidâye, I, 81). Nitekim Hz. Peygamber Mekke fethinden sonra Mekke'de kaldığı sürece namazları misafir olarak (kasrederek) kıldırmış ve *"Biz misafiriz, siz namazlarınızı tamamlayınız"* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Salâtü'l-müsâfir, 10) Hz. Ömer (r.a.) de aynı şekilde, Mekke'ye geldiği zaman dört rekâtlı farzları iki

rekât olarak kıldırmış ve mukim cemaate: *"Mekkeliler! Namazınızı tamamlayınız; biz misafiriz"* demiştir (Muvatta', Kasru's-salât, 6).

501) Yolculukta kılınamayan namazların kazası nasıl yapılır?

Namazlar, vaktinde kılındığında nasıl kılınması gerekiyor idiyse aynı şekilde kaza edilirler. Buna göre yolculuk halinde kazaya kalan dört rekâtlı namazlar ister yolculuk (sefer) halinde, ister yolculuk sona erdikten sonra kaza edilsin, ikişer rekât olarak kaza edilirler. Aynı şekilde yolculuk hali dışında kazaya kalan bir namaz, yolculuk sırasında kaza edilmek istendiğinde dört rekat olarak kılınır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 81-82).

502) Seferiliğin başlangıcı nasıl belirlenir?

Dinen sefer sayılacak mesafedeki bir yere gitmek üzere yola çıkan kişi, bulunduğu şehrin belediye sınırlarından çıkınca misafir hükmünde kabul edilir. Bu kimse yolculuk hüküm ve ruhsatlarından yararlanmaya başlar (Merğînânî, el-Hidâye, I, 81). Buna göre, yolculuğa çıkıp belediye sınırlarını geçen kimse dört rekâtlı farz namazları iki rekât olarak kılar. Günümüzde şehirler genişlemiş, İstanbul örneğinde olduğu gibi, iki ucu arasındaki mesafe neredeyse sefer mesafesi olacak kadar genişlemiştir. Günümüzde, bu gibi kentlerde seferiliğin, otogardan veya istasyondan ya da bulunduğu semtin sınırlarından başlayacağı yönünde görüşler vardır (bkz. Seferîlik ve Hükümleri, İstanbul 1997).

503) Ulaşım araçlarında farz veya nafile namazlar kılınabilir mi?

Hayvan üzerinde veya otomobil, otobüs, uçak ve tren gibi ulaşım araçlarında nafile namaz kılmak caiz ise de, normal durumlarda farz namazların kılınması uygun görülmemiştir. Çünkü söz konusu ulaşım araçlarında namaz kılındığı takdirde namazın kıyam, rükû, secde ve istikbal-i kıble gibi farzlarını yerine getirme imkanı yoktur. Nitekim Rasûlüllah (s.a.s.), nafile namaz kılarken bineği hangi istikamete dönerse dönsün bineği üzerinde namaz kılardı. Farz namaz kılmak istediğinde ise bineğinden iner ve kıbleye dönerek namazını kılardı (Buhârî, Salât, 31). Cana, mala zarar gelme korkusunun bulunduğu hallerde veya yerin çamurlu olması ya da namaz kılacak uygun bir yerin bulunmaması gibi zaruret hallerinde, binek üzerinde farz namaz kılmak da caiz görülmüştür (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 108).

Hz. Peygamber zamanında ve müctehit imamlar döneminde günümüzdekine benzer nakil araçları yoktu. O zaman mevcut olan nakil araçları hayvan ve gemi idi. Genelde insanlar kendi hayvanları ile seyahat ederler ve diledikleri zaman durup, istedikleri zaman yollarına devam edebilirlerdi. Onun için, namazı hayvan sırtında kılma zorunlulukları yoktu. Gemide seyahat edenler ise, gemi duruyor ise normal yerde kılıyorlarmış gibi, kıbleye dönerek rükû ve secdeyi yaparak namazlarını kılarlardı. Gemi hareket halinde ise, yapabiliyorlarsa ayakta rükû ve secdeyi yaparak, geminin hareketine göre kıbleye doğru dönerek kılarlar, buna güçleri yetmezse oturdukları yerden rükû ve secdeyi yaparak kılarlardı (Alauddin es-Semerkandî, Tuhfetü'l-fukahâ, I, 156; Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 453). Günümüzde, tren ve uçak ile seyahat edenler de, namaz vaktinde aracı durdurma imkânına sahip olmadıkları için, namazlarını aynen gemide imiş gibi kılabilirler. Namaza başladıklarında imkan ölçüsünde kıbleye yönelirler; aracın hareketine göre, güçleri yettiğince kıbleye dönmeye çalışırlar. Rükû ve secdeyi ima ile yaparlar. Otobüs ile seyahat edenler ise öncelikle aracı durdurmaya çalışırlar. Bu mümkün olamazsa aynen uçak ve tren yolcuları gibi hareket ederler. Yolcuların namaz kılmakta uygulayabilecekleri diğer bir yöntem de namazları cem ederek kılmalarıdır.

Cem' yalnızca öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazları arasında olabilir. Öğle ile ikindinin cemi, ikindiyi öğle vaktinde öğle namazından sonra (cem-i takdim) ya da öğleyi ikindi vaktinde ikindi namazının öncesinde kılmak (cem-i tehir) şeklinde yapılabilir. Akşam ile yatsının cemi de yatsıyı akşam vaktinde akşam namazından sonra (cem-i takdim) ya da akşamı yatsı vaktinde yatsı namazından önce kılmak (cem-i tehir) şeklinde yapılabilir. Cem edilecek namazlar ara verilmeksizin peş peşe kılınır. Ayrıca cem-i takdim halinde birinci namaza başlarken, cem-i tehir halinde ise birinci namazın vakti içinde cem yapmaya kalben niyet edilir.

504) Seferî olan bir kimse mukim imamın arkasında namazını nasıl kılar?

Seferî olan bir kimse mukim bir imama uyarsa namazını tam olarak kılar (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 80). Zira Rasûlüllah (s.a.s.), *"İmam kendisine uyulsun diye imam olmuştur"* (Buhârî, Salât, 18) buyurarak,

cemaatin namazının imamın namazıyla aynı olması gerektiğini ifade etmiştir. Seferî olan kişi, vakit içinde mukim bir imama uyup namazını tamamlamadan selam verirse, kıldığı bu namaz geçerli olmaz. Bu durumda namazı bozulan kişi aynı namazı yeniden tek başına kılarken dört rekât olarak değil iki rekât olarak kılar.

505) Çalışmak üzere bir şehre giden fakat ailesini oraya götürmeyen kimse namazlarını seferi mi yoksa mukim olarak mı kılar?

Bir kişinin doğup büyüdüğü yer veya çalışıp geçimini sağladığı, çoluk çocuğu ile yerleştiği ve sürekli kalmaya niyet ettiği yere vatan-ı aslî denir. Vatan-ı aslî, ancak başka bir yeri vatan-ı aslî edinmekle değişir. Kişi başka bir yere göç edip eşini ve çocuklarını buraya naklederek yerleşirse burası vatan-ı aslîsi olur. Önceki vatanı, vatan-ı aslî olmaktan çıkar. Daha sonra buraya (eski vatanına) misafir olarak gelirse dört rekâtlı farz namazlarını iki rekât olarak kılar. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) ve arkadaşları Mekke'yi terk edip Medine'ye yerleştikten sonra Mekke'ye gittiklerinde 4 rekatlı farz namazları iki rekat olarak kılmışlardır (Muvatta, Kasru's-salâtî, 6; Beyhakî, III/135-136).

Bir kimsenin doğduğu, evlendiği, içinde yerleşmeye karar verdiği yeri terk etmeyi düşünmeyerek; öğrencilik, işçilik, memurluk ve askerlik gibi sebeplerle uzunca bir zaman oturduğu veya yolculuğa çıkıp en az on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yerler ise ikamet vatanıdır. İkamet vatanında namazlar mukim olarak kılınır. Bu gibi bir yerde 15 günden az kalacaksa, namazlarını kasr eder (Haddad, el-Cevheratü'n-neyyire, I, 342).

506) Birden çok yerde evi olan bir kimse, buralara gittiğinde seferi olur mu?

Kişinin asıl memleketine, doğup büyüdüğü veya evlendiği ya da devamlı olarak kalmak için yerleştiği yere vatan-ı aslî denilmektedir. Aslî vatanında olan kimseye mukîm denilir. Vatan-ı aslî, ancak başka bir vatan-ı aslî ile bozulur. Yani kişinin önceki vatanını terk ederek başka bir memlekete yerleşmesiyle onun vatan-ı aslîsi değişmiş olur. Dolayısıyla böyle bir kimse eski memleketine geçici olarak gittiğinde, on beş günden az kalırsa orada misâfir sayılacağından misâfirlikle ilgili kolaylıklardan yararlanır. Temelli değil de iş icabı veya tayin dolayısıyla başka bir memlekette yaşayan, fakat orada yerleşip kalmak arzusunda olmayan kişi, sonunda asıl memleketine dönmek niyetinde ise, kendi asıl memleketi onun vatan-ı aslîsi olmaya devam eder (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, Mısır 1966, II, 614, 615).

Bir kimsenin kendi esas memleketinden ayrı olarak, on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yer vatan-i ikamettir. Dinî görevleri yapma konusunda Vatan-ı İkâmetle Vatan-ı aslî arasında fark yoktur. Yani Vatan-ı İkâmette olan kişi de misafire ait olan dinî kolaylıklardan yararlanamaz (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, II, 614, 615, 616).

Bir kimsenin birden fazla asli vatanı olabilir. Günümüzde imkânı olanların yazlıkları birer vatan-ı aslîdir. Bu itibarla, kişi, kendisine ait bulunan yazlık ve kışlık evinde namazlarını tam kılar. Kişi iş icabı veya durum gereği her iki şehri de asli vatan edinmişse, her iki şehirde de dört rekâtlı farz namazları tam kılar.

507) Bir beldede evi olan kimse orada on beş günden az kalsa seferi Nolur mu?

Fıkıh kaynaklarında; "İki yerde eşi, evi-barkı bulunan bir kimse bunlardan hangisinin yanına gitse mukim olur (Mevsılî, İhtiyar, İst. , ts. , I, 81; Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, İst., 1964, s. 179).

508) Anne babasının yaşadığı beldeye giden kişi seferi olur mu?

İnsanın doğup büyüdüğü veya evlenip içinde yaşamak istediği ya da içinde sürekli olarak barınmayı kastettiği yere asli vatan (vatan-ı aslî) denir. Yetişkin bir kimse doğup büyüdüğü, ya da sürekli yaşamak üzere temelli yerleştiği asli vatanını terk edip her hangi bir sebeple sürekli yaşamak üzere bir başka yere yerleşirse burası onun asli vatanı olur ve eski asli vatanının hükmü ortadan kalkar. Eski aslî vatanında anne-babasının veya yetişkin çocuklarının bulunması durumu değiştirmez. Tercih edilen görüş budur (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, I, 532).

Buna göre bir kimse sürekli yaşamakta olduğu vatanından ayrılıp, ziyaret vb. amaçlarla 90 km. ve daha uzak yerde yerleşik olan anne-babasının yanına giderse seferilik hükümlerine tabi olur. Dolayısı ile gittiği yerde 15 günden daha az kalmaya niyet ettiği takdirde seferi olur (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 79).

NAMAZLARIN KAZASI

509) Kaza namazının delili nedir? Hz. Peygamber (s.a.s.)'in namazı kazaya kalmış mıdır?

Kur'an'da vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi ile ilgili olarak açık bir ifade bulunmamakla birlikte, Hz. Peygamber (s.a.s.) bizzat kendisi vaktinde kılamadığı namazları kaza etmiş ve ashabına da bunu tavsiye etmiştir. Peygamberimiz (s.a.s.) "*Kim namazı unutursa veya uyuyup kalırsa hatırlayınca onu kılsın. Onun kefareti ancak budur."* buyurmuştur (Buhârî, Mevâkîtü's-Salâti, No: 572; Müslim, Mesâcid ve Mevadi'u's-Salât, 56 H. No: 1592). Yine Hz. Peygamber (s.a.s.), Hendek savaşı sırasında harbin şiddetlenmesi nedeniyle ikindi namazını kılamamışlar; bunun üzerine *"Bizi ikindi namazından alıkoydular. Allah da onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun"* diye beddua etmiş ve ikindi namazını akşam ile yatsı arasında kaza etmiştir (Müslim, Mesacid ve Mevadi'u's-Salât, 36, H. No: 1450). Ayrıca Hayber Fethinden dönerken, bir yerde konakladıklarında uyuya kalmışlar ve vaktinde kılamadıkları sabah namazını güneş doğduktan sonra kaza etmişlerdir (Müslim, Mesacid ve Mevadi'u's-Salât, 56, H. No: 1592).

Beş vakit namazın farzı ve vitir namazı kaza edilir. Kazaya kalan sabah namazı, o günün öğle vaktinden önce kaza edilecekse sünneti de kaza edilir. Ayrıca öğle namazının dört rekâtlık ilk sünneti de, vakit çıkmadıkça öğlenin farzından sonra kılınır. Öte yandan geçmiş namazlar, kazaya nasıl kaldıysa öyle kılınırlar, yani seferi olarak kaldıysa seferi, mukim olarak kaldıysa mukim gibi kaza edilir (Mevsilî, İhtiyâr, İstanbul, I, 63-65).

Unutma ve uyuma gibi bir mazeret olmaksızın, kasıtlı olarak terk edilen namazların kazası ile ilgili herhangi bir hadis bulunmamaktadır. Fakat bu, kasıtlı olarak terk edilen namazların kazasının gerekmediği anlamına gelmez. Zira, örneğin, Ramazan'da kasıtlı olarak cinsel ilişkiye girerek orucunu bozan kimseye Peygamberimiz (s.a.s.)'inhem keffâreti hem de o günkü orucun kazasını emretmesi (Beyhakî, Sünen, Dâru'l-Fikr, ts. , IV, 226), bir farz ibadetin kasıtlı olarak terk edilmesi durumunda da kazasının gerektiğine delildir. Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir mazerete dayalı olarak vaktinde kılamadığı namazları kaza etmesi ve sahabeye de bu yönde emir buyurmasına bakılacak olursa, mazeretsiz olarak terk edilen namazların kaza edilmesinin evleviyetle gerekli olacağı sonucuna ulaşılır (Nevevî, el-Mecmû', Dâru'l-Fikr, ts. , III, 71).

510) Vaktinde kılınamayan namazlar kaza edilebilir mi?

Namaz, dinimizin ifasını emrettiği ibadetlerin en önemlisidir. Kelime-i şehadetten sonra, İslam binasının üzerine kurulduğu beş esastan birincisidir. Akıllı ve erginlik çağına ulaşan her Müslümana farzdır. Farziyeti Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Terk edilmesi ve -geciktirmeyi caiz kılan meşru bir mazeret yoksa- vaktinde eda edilmeyip kazaya bırakılması, en büyük günahlardandır. Îmâ ile de olsa namaz kılabilecek birisi için namazın terk edilmesine hiçbir mazeret yoktur. Kazaya bırakılabilmesi için dinin meşru saydığı mazeret ise, unutma ve uyku gibi şuur dışı haller ile, o anda (vakti içinde) eda edebilme imkanının bulunmayışından ibarettir. Şüphesiz mazeret sayılan uyku, namaza kalkma azmi ile gerekli tedbir alındığı halde uyanılamayan uykudur.

Kur'an'da vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi ile ilgili olarak açık bir ifade bulunmamakla birlikte, Hz. Peygamber bizzat kendisi vaktinde kılamadığı namazları kaza etmiş ve ashabına da bunu tavsiye etmiştir. Hendek savaşı sırasında harbin şiddetlenmesi nedeniyle ikindi namazını kılamamışlar; bunun üzerine *"Bizi ikindi namazından alıkoydular. Allah onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun."* demiş ve ikindi namazını akşam ile yatsı arasında kaza etmiştir (Müslim, Mesâcid ve Mevâdi'u's-salât, 203, 205). Ayrıca Hayber fethinden dönerken, bir yerde konakladıklarında gece uyuya kalmışlar ve vaktinde kılamadıkları sabah namazını güneş doğduktan sonra kaza etmiş ve *"Kim namazı unutursa veya uyuyup kalırsa hatırlayınca onu kılsın"* (Buhârî, Mevâkîtu's-Salât, 35; Müslim, Mesâcid, 309, 314; Nesâî, Mevâkît, 55; Ahmed b. Hanbel, 2/428, 4/441) buyurmuştur.

Bir rivayette de Peygamberimiz uyuya kalıp kılamadıkları sabah namazından sonra yaptığı açıklamada şöyle buyurmuştur: *"Dikkat edin! Sizin için, bende bir örnek vardır. Dikkat edin! Uyku sebebi ile namaz kaçırmakta bir taksir yoktur. Taksir ancak başka namazın vakti gelinceye kadar namazını*

kılmayan kimsede vardır. Kim namaz vakti uyuya kalırsa uyandığı zaman, o namazı kılsın! Ama ertesi gün, o namazı her zamanki vaktinde kılsın!" (Müslim, Mesâcid ve Mevadi'u's-Salât, 311).

Unutma ve uyuma gibi bir mazeret olmaksızın terk edilen namazların kazası ile ilgili herhangi bir hadis mevcut değildir. Fakat bu durum, mazeretsiz geçirilen namazların kazasının olmadığını göstermez. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.)'in veya bir sahabînin bilerek farz namazları terk etmesi düşünülemez. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir mazeret sebebiyle vaktinde kılamadığı namazları kaza etmesi ve bu yönde tavsiyede bulunması mazeretsiz olarak terk edilen namazların öncelikli olarak kaza edilmesi gerektiğinin göstergesidir. Vaktinde kılınmayan namazın borçtur ve borç da ancak ödenmekle zimmetten düşer (Şevkânî, Neylü'l-evtâr, 2/243, 244). Nitekim Hz. Peygamber *"Allah'a olan borç, ödenmeye en lâyık olandır."* (Buhârî, Sıyâm, 42; Müslim, Sıyâm, 154, 155) buyurmuştur. Ancak mazeretsiz olarak vaktinde kılınmayan namazların kaza edilmesiyle yetinilmeyip, ayrıca tövbe edilmesi gerekir.

511) Hangi vakitlerde kaza ve nafile kılınmaz?

Bazı vakitlerde bir kısım ibadetlerin yapılması yasaklanmıştır. Bu vakitlere kerahet vakitleri denilir. Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den şöyle dediği nakledilmiştir: *"Rasûlüllah (s.a.s.) bize üç vakitte namaz kılmayı ve ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren bir veya iki mızrak boyu yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan batıya yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar"* (Müslim, Müsâfîrîn, 293; Ebû Dâvûd, Cenâiz 51; Tirmizî, Cenâiz, 41).

Bu hadiste belirtilen üç vakitte hiçbir namaz kılınamaz. Bu vakitlerin başlama ve bitiş zamanları şöyledir: a. Güneşin doğmasından itibaren, 40-50 dakika sonrasına kadar. b. Güneşin, başımızın üzerinde, tam dik bulunduğu vakit. (Öğle vaktinin girmesine yaklaşık 10 dakika kalmasından öğle vaktinin girmesine kadarki süre) c. Güneş batmazdan önce, gözleri kamaştırmaz hale gelmesinden, batmasına kadar olan vakit. (Güneşin batmasına 40-50 dakika kalmasından itibaren akşam namazı vakti girinceye kadar olan zaman) (Merğînânî, el-Hidâye, I, 40). Bu üç kerâhet vaktinde ne kazaya kalmış farz namazlar, ne vitir gibi vacip namaz, ne de daha önce hazırlanmış bulunan bir cenaze namazı kılınamadığı gibi, daha önce okunmuş bir secde âyetinden dolayı "tilâvet secdesi" de yapılamaz. Bununla birlikte kerâhet vaktinde okunan secde ayetinin secdesi, daha sonraya bırakmak efdal olsa da bu vakitte de yapılabilir. Yine bu vakitlerde hazırlanan cenazenin namazı da kılınabilir.

Güneşin batmasından önceki kerahet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur. Bunların dışında şu vakitlerde de sadece nafile namaz kılmak mekruhtur: a) Sabah namazının sünneti hariç olmak üzere imsak vakti girdikten sonra, güneş doğuncaya kadar olan sürede, b) İkindi namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar olan sürede, c) Akşam namazı vakti girdiğinde farz kılınmadan önce, d) Cuma günü hatibin minbere çıkmasından sonra (Merğînânî, el-Hidâye, I, 40-41).

Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle dediği nakledilmiştir: *"Rasûlüllah (s.a.s.)'i şöyle derken işittim: Sabah namazı kılındıktan sonra, güneş doğuncaya kadar başka namaz yoktur. İkindi namazından sonra, güneş batıncaya kadar başka namaz yoktur"* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 19, II, 42, III, 7, 95).

512) Sabah namazının sünneti ile farzı arasında kaza namaz kılınır mı?

Sabah namazının sünneti ile farzı arasında kaza namazları kılınabilir. Ancak bu esnada nafile namaz kılmak mekruhtur (Merğnânî, Hidaye, I, 40).

513) Bir namaz hem kaza hem sünnet niyeti ile kılınabilir mi?

Kazaya kalmış namazların kazası ile meşgul olmak, revatip (farz namazlara bitişik olan) sünnetlerin dışındaki bir nafile namaz kılmaktan önemli ve önceliklidir. Ancak vakit namazları ile birlikte kılınan düzenli nafileler (revatip sünnetler) ve Terâvih namazı imkânlar ölçüsünde kılınmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadislerinde, *"Kulun kıyamet günü ilk hesaba çekileceği konu, farz namazlardır. Eğer bunlar tamamsa işi kolaylaşmıştır. Farzlarda eksiği varsa, "bakın bakalım, nafile namazı var mı? " denilir ve nafilelerle farzları tamamlanır."* (Tirmizî, Salât, 188; İbn Mâce, İkâme, 202) buyurmuştur. Kılınacak namazın ne olduğu kesin olarak tayin edilerek niyetlenilmesi gerekir. İki niyetle bir namaz kılınamayacağı gibi, namaz kılarken birden çok namaza niyet edilmez. Hem kaza namazına, hem de

vaktin sünnetine birlikte niyet edilirse bu namaz, kaza namazı olur. Hem kaza namazı hem de vaktin sünneti kılınmış olmaz (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 125).

514) Sünnet namazlar kaza edilir mi?

Vaktinde kılınmayan beş vakit namazın farzları ile vacip olan vitir namazı kaza edilir. Kılınmayan sünnetler vakit çıktıktan sonra kaza edilmez. Ancak vaktinde kılınmayan sabah namazı, aynı gün zevalden önce kaza edildiğinde sünneti ile birlikte kaza edilir (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 121). Çünkü Hz. Peygamber kılamadığı bir sabah namazını öğleden önce kaza ederken, sünnetiyle birlikte kaza etmiştir (Ebû Dâvud, Salât, 11). Bir de öğle namazında cemaate yetişmek için sünneti kılmadan farza başlayan kişi, farzı kıldıktan sonra kılmadığı ilk sünneti de kılar. Bunu son sünnetten önce veya sonra kılması fark etmez.

515) Kaza namazına nasıl niyet edilir? (Halk)

Kaza kılacak olan kişinin kılacağı namazı belirleyerek niyet etmesi asıldır. Fakat üzerinde çok sayıda kaza namazı varsa, geçmiş namazları kaza ederken, "Vaktinde kılamadığım ilk sabah/ ilk öğle/ ilk ikindi/ ilk akşam/ ilk yatsı namazını kılmaya" şeklinde niyet edebileceği gibi, " kılamadığım son sabah/ son öğle/ son ikindi/ son akşam/ son yatsı namazını kılmaya" şeklinde de niyet edebilir.

516) Kaza namazlarını kılarken vakitten kazanmak için, namaz içindeki sünnetleri terk etmek caiz midir? (Halk)

Namazın sahih ve eksiksiz bir şekilde kılınabilmesi için, bir takım farzları, vacipleri, sünnetleri ve adabı bulunmaktadır. Namazın farzlarından birini yerine getirmemek namazın geçersizliğine (batıl manasında fasit olmasına) sebep olur. Vaciplerin terki halinde ise, eğer unutma veya hata ile yapılırsa sehiv secdesi yapılması gerekir; bilerek terk edilmesi halinde günah işlenmiş olur ve namazın yeniden kılınması vacip olur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 456). Namazın sünnetlerinin ve adabından birinin veya tamamının terk edilmesi durumunda, namaz bozulmadığı gibi, sehiv secdesi de gerekmez. (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtar, I, 474). Ancak namazın fazilet ve sevabı kaçırılmış olur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Benim namaz kıldığımı gördüğünüz gibi namaz kılınız"* buyurmuştur (İbn Hibban, Sahih, Beyrut, 1414/1993, IV, 541). Dolayısıyla namazın sünnetlerine riayet edip devam etmek Hz. Peygamber (s.a.s.)'e tâbî olmanın alametidir. Meşru bir mazeret olmadıkça namazın sünnetleri terk edilmemelidir. Buna rağmen terk edilirse namaz borcu ödenmiş olur.

517) Şafiî mezhebinde olan biri kaza namazlarını nasıl kılmalıdır?

Şafiîlere göre farz namazlar, herhangi bir mazeretten dolayı kazaya bırakılmışsa, ilk fırsatta kaza edilmesi mendup, daha sonra kaza edilmesi ise vaciptir. Fakat herhangi bir mazeret olmaksızın kazaya bırakılmışsa, ilk fırsatta acilen kaza edilmesi vaciptir. Şafiî Mezhebine göre üzerinde kaza namazı olan kimse, bayram ve vitir namazı da dâhil sünnet-i müekkede olsun, gayr-i müekkede olsun geçmiş namazlarının hepsini kaza etmeden hiç bir nafile namaz kılamaz. Buna göre üzerinde kaza namazı bulunan kimsenin, bütün zamanını bu namazları kaza etmeye ayırması gerekir. Hatta uyku, evin geçimi, terk edilmesi güç olan önemli bir iş hariç bütün vakitlerini kazaya kalan namazlarını kılmakla geçireceğinden nafile ile meşgul olması caiz değildir. (Dimyâdî, İ'anetü't-Tâlibîn, Daru'l-Fikr, Beyrut, I, 23)

518) Vaktinde kılınmayan namaz daha sonra kaza edildiğinde, namazı kazaya bırakma günahı da affedilmiş olur mu? Yoksa sadece namaz borcu mu ödenmiş olur?

Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: "*Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alış- veriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamaz. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar*" (en-Nûr, 24/37).

Unutmak, uyuyakalmak gibi meşru mazeret olmaksızın namazı kazaya bırakmak büyük günahtır. Hangi şekilde olursa olsun vaktinde kılınmayan namazların mutlaka kaza edilmesi gerekir. Meşru

mazerete dayalı olarak namazını vaktinde kılamayan kimse bundan bir sorumluluk altına girmediği gibi o namazı kaza etmekle borcundan da kurtulur. Peygamber Efendimiz, "*Her kim bir namazı unutur veya ondan gaflet edip uyuya kalırsa, onu hatırladığında hemen kılsın. Onun bundan başka kefareti yoktur…"* (Malik, Muvatta, II, 19, (35); Buhârî, Mevakitu's-Salati, 35) buyurmuştur.

İhmal ve tembellik sebebi ile namazı vaktinde kılmayan kimse bu namazı kaza etmekle namaz borcundan kurtulur. Namazı ertelemiş olmanın vebalinden kurtulmak için kişinin tövbe etmesi gerekir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-raik, II, 85; Kurtubî, el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an, XI, 178).

İbn Hazm ve diğer bazı bilginler tembellik ve ihmal yüzünden bilerek namazın kılınmaması durumunda, kazâ etmenin kişiyi vebalden kurtarmayacağı kanaatine varmışlar ve namazı bilerek vaktinde kılmayanların, önce tövbe ve istiğfar etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir (İbn Hazm, el-Muhalla, II, 235).

519) Kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir mi?

Namaz belli vakitlerde yerine getirilmesi gereken bir farz olduğu için, bir mazeret olmaksızın tembellik ve ihmal yüzünden namazı vaktinde kılmayan kimse günahkâr olur. Hz. Peygamber (s.a.s.) uyuyakalma ve unutmayı bir mazeret kabul etmiş ve bu iki sebepten biriyle bir namazın vaktinde kılınamaması durumunda, hatırlanıldığı vakit kılınmasını söylemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu hususta ki ifadesi şöyledir: "*Biriniz uyuyakalır veya unutur da bir namazı vaktinde kılamaz ise, hatırladığı vakit o namazı kılsın; o vakit, kaçırdığı namazın vaktidir*" (Buhârî, Mevâkit, 37; Müslim, Mesâcid, 314-316).

İmamla aynı vaktin namazını kılıyor olmak kaydı ile kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir (Mergînânî, el-Hidâye, I, 58; Huraşi, Şerhu Muhtasar-ı Halîl, II, 39). Nitekim Hendek savaşının zor şartları altında Rasûlüllah (s.a.s.) dört vakit namazı kılma fırsat bulamamış; bilahare şartlar uygun hale gelince de bu namazları ashabına cemaatle kıldırmıştır. Abdullah b. Mesud'un olayla ilgili rivayeti şöyledir: "Müşrikler, Hendek Savaşı'nda Rasûlüllah'ı dört vakit namaz kılmaktan alıkoydular. Nihayet, gecenin bir kısmı geçtikten sonra Bilâl ezan okudu ve kamet getirdi; Hz. Peygamber ikindiyi kıldırdı; sonra Bilâl kamet getirdi, Hz. Peygamber akşam namazını kıldırdı; sonra Bilal yine kamet getirdi, Hz. Peygamber yatsı namazını kıldırdı" (Buhârî, "Mevâkit", 36, 38; Tecrîd-i Sarîh Tercümesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, II, 535).

520) Farz namazlarını kılmayan veya namaz borcu ile ölen kişilerin yerine başkaları bu namazları kılabilir mi?

Sırf bedenle yerine getirilen ibadetlerde başkasının yerine o ibadeti yapmak geçerli sayılmaz (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtar, II, 74; Dâmâd, Mecmau'l-Enhur, I, 455). Bu itibarla bir kimse, vefat etmiş veya hayatta olan bir yakınının kılmadığı farz namazları, onun adına kılamaz. Dolayısıyla herkes hayatta ve sağlığı yerinde iken ibadetlerini yerine getirmeye özen göstermeli, Allah'ın huzuruna borçlu olarak gitmemeye gayret etmelidir.

521) Kazaya kalan namazlar kılınırken, yeni vaktin ezanı okunursa bir sakınca olur mu?

Kaza namazı kılarken her hangi bir vaktin ezanının okunması, kılınmakta olan kaza namazına zarar vermez. Vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi için belli bir vakit yoktur. Kerahet vakitleri dışında her zaman kaza namazı kılınabilir. Bazı vakitlerde bir kısım ibadetlerin yapılması yasaklanmıştır. Bu vakitlere kerahet vakitleri denilir. Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den şöyle dediği nakledilmiştir: *"Rasûlüllah (s.a.s.) bize üç vakitte namaz kılmayı ve ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren bir veya iki mızrak boyu yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan batıya yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar"* (Müslim, Müsâfirîn, 293; Ebû Dâvûd, Cenâiz 51; Tirmizî, Cenâiz, 41).

Bu hadiste belirtilen üç vakitte hiçbir namaz kılınamaz. Bu vakitlerin başlama ve bitiş zamanları şöyledir: a. Güneşin doğmasından itibaren, 40-50 dakika sonrasına kadar. b. Güneşin, başımızın üzerinde, tam dik bulunduğu vakit. (Öğle vaktinin girmesine yaklaşık 10 dakika kalmasından öğle vaktinin girmesine kadarki süre) c. Güneş batmazdan önce, gözleri kamaştırmaz hale gelmesinden, batmasına kadar olan vakit. (Güneşin batmasına 40-50 dakika kalmasından itibaren akşam namazı vakti girinceye kadar olan zaman) (Merğînânî, el-Hidâye, I, 40).

Bu üç kerâhet vaktinde ne kazaya kalmış farz namazlar, ne vitir gibi vacip namaz, ne de daha önce hazırlanmış bulunan bir cenaze namazı kılınamadığı gibi, daha önce okunmuş bir secde âyetinden dolayı "tilâvet secdesi" de yapılamaz. Bununla birlikte kerâhet vaktinde okunan secde ayetinin secdesi, daha sonraya bırakmak efdal olsa da bu vakitte de yapılabilir. Yine bu vakitlerde hazırlanan cenazenin namazı da kılınabilir.

Güneşin batmasından önceki kerahet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur.

522) Kaza edilecek olan namazlar arasında bir sıra takip etmek şart mıdır?

Kaza edilecek namazlar arasında sıra gözetilip gözetilmeyeceği bu namazları kılacak kimsenin durumuna göre değişir. Buna göre sahib-i tertip kimseler yani daha önce vaktinde kılmadığı bir namaz üzerinden başka bir namaz geçirmemiş veya en fazla beş vakit namaz geçmiş olanlar vaktinde kılamadıkları ilk namazdan başlayarak sırayla kılarlar, ardından içinde bulundukları vaktin farzını kılarlar. Sahib-i tertip olanlar için bu sıraya uymak vaciptir (Ali el-Kâri, Fethu babi'l-İnâye, I, 432; Semerkandi, Tuhfetü'l-Fukaha, II, 231).

Sahib-i tertip olmayan yani altı vakit veya daha çok namazı kazaya kalmış olan kimselerin ise, bu namazları kaza ederken tertibe riayet etmesi gerekmez. Eğer sadece vaktin farzını kılacak kadar bir zaman kalmışsa bu takdirde kaza namazlarını değil önce vaktin namazını kılar. Kişi altı vakitten fazla kazaya namaz bıraktığında sahib-i tertib olmaktan çıkar. Bu durumda dilediği vakitte dilediği namazın kazasını kılabilir (Kudûrî, Muhtasar, s. 31) Şafi mezhebine göre ise tertibe riayet vacip değil müstehaptır (Nevevî, elMecmu', III, 70).

523) Kazaya kalan namaz, yeni vakit girdiğinde, o vaktin namazından önce kılınabilir mi? Yoksa önce vakit namazını kılmak şart mı?

Namazı kazaya kalan kişinin daha önce kazaya bıraktığı namazlar varsa ve bunların sayısı altıyı bulmamışsa, yani kişi sahibi-i tertip ise, bu kimse önce kazaya kalan namazını, sonra da o vaktin farzını kılmalıdır. Kazaya kalan namazları altı vakit veya daha fazla ise, yani kişi sahib-i tertip değil ise, kaza namazını kerahet vakitleri dışında dilediği zaman kılabilir (Kudûrî, Muhtasar, s. 31).

524) Namaz vakti girdiği halde namazı kılmadan adet görmeye başlayan kadın o vaktin namazını kaza eder mi?

Namaz kılmakla mükellef olan bir kadın, vakit girdiği halde henüz namazını eda etmeden adet görürse; artık o vaktin namazını kaza etmekle yükümlü olmaz. Zira namaz mükellef üzerine vaktin sonunda farz olur. Bu açıdan bir kadın temiz olarak yatıp da uyandığı zaman, hayız görmeye başladığını anlarsa, uyandığı andan itibaren adet görmeye başlamış sayılır. Aksine olarak hayızlı bir kadın, yatıp da vakit çıktıktan sonra uyandığı zaman temizlenmiş olduğunu anlarsa, ihtiyat olarak yattığı zamandan itibaren temizlenmiş sayılır. Onun için bu iki esasa göre de, namazlarını kaza etmesi gerekir (İbn Âbidîn, Haşiyetü Reddi'l-muhtar, Beyrut, 2000, I, 291)

525) Sahib-i tertip ne demektir? Sahib-i tertib kaza namazını nasıl kılar?

Beş vakitten fazla namazı kazaya kalmamış olan kimseye "sahib-i tertib/tertip sahibi" denir. Tertip sahibi olan kimsenin, kaza namazı ile vakit namazı arasında sıraya uyması yani öncelikle kılmadığı

namazı/namazları kaza etmesi, daha sonra içinde bulunduğu vaktin namazını kılması gerekir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 64).

Zira Rasûlüllah Hendek Savaşı'nda kılamadığı dört vakit namazı sırayla ve vakit namazından önce kılmıştır (Buharî, Meğâzî, 29). Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.s.), şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse bir namazı unutur da, imama uyarak kılmakta olduğu bir namazda iken hatırlarsa; imamla beraber kılmakta olduğu namazı tamamlasın ve unutmuş olduğu namazı da ondan sonra kılsın. Sonra imamla beraber kılmış olduğu namazı da yeniden kılsın"* (Beyhakî, Sünen, Haydarabâd, 1344, II, 221).

Öte yandan kazaya kalan namazların sayısı altı veya daha fazla olursa kişi sahib-i tertip niteliğini kaybeder. Böyle bir kimse kazaya kalan namazları ile vakit namazları arasında sıra gözetmek zorunda değildir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 64). Kazaya kalan namazlarını kılmadan vakit namazlarını kılabilir. Tertip düştükten sonra kaza namazları için belirli bir vakit aranmaz; mekruh vakitler dışında her zaman kaza namazı kılınabilir.

526) İş sebebiyle öğle, ikindi ve akşam namazları kılınmayarak kazaya bırakıldığında, bu namazlar yatsı namazından sonra kaza edilir mi?

Kelime-i şahadetten sonra, İslam binasının üzerine kurulduğu beş esastan birincisi namazdır (Müslim, İman, 4, H. No: 109). Akıllı ve erginlik çağına ulaşan her Müslüman'ın namaz kılması farzdır. Namazın terk edilmesi ve -geciktirmeyi caiz kılan meşru bir mazeret bulunmaksızın- vaktinde eda edilmeyip kazaya bırakılması büyük günahlardan biridir.

Bu bakımdan her Müslüman'ın beş vakit namazını vakti içinde eda etmesi; meşru bir mazeret olmadıkça, hiçbir vaktin namazını kazaya bırakmaması gerekir. Buna rağmen, ister mazeret sebebiyle, ister mazeretsiz olarak, her ne şekilde olursa olsun, namazını vaktinde eda etmemiş olan bir kimsenin, tevbe istiğfar etmesi ve namazını kaza ederek, borcunu ödemesi gerekir (Merğînânî, Hidaye, I/72-73).

Namazı kazaya kalan bir kimse, şu üç vaktin dışında her zaman kaza namazı kılabilir: **a**) Güneşin doğmaya başlamasından itibaren yaklaşık 45-50 dakika geçinceye kadar olan zaman içinde, **b**) Öğle vaktinin girmesine yaklaşık 10 dakika kaldığı andan itibaren öğle vakti girinceye kadar olan süre içinde, **c**) Güneşin batmasına 40 dakika kaldığı andan itibaren akşam namazı vakti girinceye kadar olan zaman içinde kaza namazı kılınmaz (Merğînânî, el-Hidâye, I, 40-41).

527) Müslüman olmadığı sonradan anlaşılan kişinin kıldırdığı namazlar kaza edilmeli midir?

Bir toplum Müslüman olarak bilinen bir kimsenin arkasında bir ay gibi uzun bir süre namaz kılsa, ancak daha sonra bu kişi Müslüman olmadığını açıklasa; bu durumda cemaatin kıldığı namaz geçerlidir. Bununla birlikte cemaat, bu namazlarını ihtiyaten kaza ederler (Zeyleî, Tebyînu'l-Hakâik, Kahire, 1313, I, 144; Hey'et, el-Fetava'l-Hindiyye, Daru'l-Fikr, 1411/1991, I, 87).

SEHİV SECDESİ VE TİLAVET SECDESİ

528) Namazda kaç rekât kıldığı konusunda tereddüt eden kimse ne yapmalıdır?

Yapılan ibadet ve amellerin her türlü şüpheden uzak olması gerekir. Şüphe ve tereddütler amelin değerini düşürür. Bu yüzden kıldığı namazın kaç rekât olduğunda ilk defa şüphe eden kimsenin bu namazı yeniden kılması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biri namazında kaç rekât kıldığı hususunda şüpheye düşerse namazı yeniden kılsın"* (İbn Ebî Şeybe, Mûsânnef, III, 435; bkz. Zeylaî, Nasbu'rrâye, II, 173).

Namazda zaman zaman şüpheye düşüp kaç rekat kıldığı hususunda kesin bir kanaate varamayan kimse, kıldığına emin olduğu en az rekat sayısını esas alarak namazına devam eder. Hz. Peygamber, (s.a.s.) *"Sizden biri namazında şüphe eder de üç mü dört mü kıldığını bilemezse, şüpheyi bıraksın ve en az rekâtı esas alarak namazına devam etsin"* buyurmuştur (Nesâî, Sehv, 24; İbn Mâce, İkâme, 132). Buna

göre dört rekâtlı bir namaza başlayan kimse, kıldığı rekâtın birinci rekât mı ikinci rekât mı olduğunda kuşkuya düşüp, bir tarafı tercih edemezse, kendisini bir rekât kılmış sayar ve birinci sayılan rekâtın ikinci; üçüncü sayılan rekâtın da dördüncü rekât olma ihtimali bulunduğu için, her bir rekâtın sonunda oturur ve tahiyyâtı okur. Böylece dört oturuş yapmış olur ve sonunda sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 165, 166).

529) Vitir namazının üçüncü rekâtında tekbir almayı unutan kimse ne yapmalıdır?

Vitir namazında kunut yapmak yani rekât içinde tekbir almak (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', II, 229) ve dua okumak vaciptir. Bir kimse kunut yapmayı unutur ve rükûdan sonra hatırlarsa ondan kunut düşmüş olur (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', II, 234). Bunun yerine namazın sonunda sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar (Alauddin Âbidîn, el-Hediyyetu'l-Alâiyye, 108).

530) Birinci oturuşu son oturuş sanarak selam veren kimse ne yapar?

Dört rekâtlı namaz kılmakta iken, son oturuşta olduğunu zannederek dalgınlık sonucu selam veren kişi, eğer bu selamdan sonra konuşmak, yönünü kıbleden çevirmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmamışsa kaldığı yerden namaza devam eder ve dördüncü rekâtın sonunda sehiv secdesi yapar. Aksi takdirde bu namazı yeniden kılar. İlk oturuşta selam verme hatası yanılmaya değil de, bilgi eksikliğine dayanıyorsa namaz iade edilir. Mesela seferi olmadığı halde seferi olduğu düşüncesi ile normalde dört rekât olarak kılması gereken bir namazı iki rekât olarak kılarsa bu namazın dört rekât olarak yeniden kılınması gerekir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 92).

531) Namazda son oturuşu yapmadan ayağa kalkan kişi ne yapmalıdır?

Namaz kılmakta olan birisi, son oturuşu yapmadan unutkanlıkla ayağa kalkarsa, secdeye varmadıkça geri oturup tahiyyat duasını okuduktan sonra sehiv secdesi yaparak namazı tamamlar. Eğer, kalktığı rekâtın secdesini yapmışsa Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre artık bu namazın farz namaz olarak tamamlanması mümkün olmaz. Kılmakta olduğu namaz, iki veya dört rekâtlı bir namaz ise bu durumda, bir rekât daha kılarak namazını tamamlar. Bu namaz nafileye dönüşmüş olur. Ardından bu farzı yeniden kılması gerekir. Yanlışlıkla kalkılan rekâtın secdesi yapılmışsa buna bir rekâtın eklenmesi nafile namazların çift sayılı rekâtlar şeklinde kılınmasının meşru olmasından dolayıdır (İbn Nüceym, Bahru'r-râik, II, 112). Kılmakta olduğu namaz akşam namazı ise, kalktığı rekâtın secdesini yapmamışsa, yukarıda olduğu gibi geri oturup sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar. Eğer kalktığı rekâtın secdesini yapmışsa bu durumda bir rekât daha ilave ederek namazı dört rekâta tamamlar. Kıldığı bu namaz nafileye dönüşmüş olacağından akşam namazının farzını yeniden kılar.

532) Hangi sebeplerle sehiv secdesi yapmak gerekir? Sehiv secdesi nasıl yapılır?

Sehiv secdesi, namazda yanılma, unutma veya dalgınlık gibi durumlar yüzünden namazın sonunda yapılan secdedir. Namazda, unutarak bir rüknün geciktirilmesi, tekrarlanması veya öne alınması ya da bir vacibin terk edilmesi, geciktirilmesi veya değiştirilmesi halinde noksanlığın telafi edilmesi için sehiv secdesi yapılması vaciptir (Heyet, el-Fetâva'l-Hindiye, Dâru'l-Fikr, 1411/1991, I, 125-126).

Sehiv secdesinin yapılış şekli şöyledir: Namazın son oturuşunda 'tahiyyât' okunarak sağ tarafa selam verilir ve hiç ara vermeksizin, 'Allahü ekber' denilerek secdeye varılır. Burada üç kere 'sübhâne Rabbiye'l-â'lâ' denilir. Sonra 'Allahü ekber' denilerek oturulur, tekrar 'Allahü ekber' denilerek ikinci defa secdeye varılır ve üç kere 'sübhâne Rabbiye'l-â'lâ' denilir ve "Allahü ekber" denilerek oturulur. Bu oturuşta, "Ettehiyyâtü, Allahümme salli, Allahümme bârik ve Rabbenâ âtinâ..." duaları okunarak önce sağa, sonra sola selâm verilir. Sehiv secdesine gitmeden önceki oturuşta da salli-bârik ve diğer duaları okumak caizdir. Sehiv secdesinin, her iki tarafa selam verdikten sonra yapılabileceği görüşünde olanlar bulunmakla beraber, sadece sağ tarafa selam verdikten sonra yapılmasını tercih edenler de vardır (Mevsîlî, İhtiyâr, İstanbul, ts. , I, 72; Heyet, el-Fetâva'l-Hindiye, Dâru'l-Fikr, 1411/1991, I, 125; İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtar, Beyrut, 1421/2000, II, 78).

533) Farz namazların ilk oturuşunda 'Allahümme salli ala Muhammed' demek sehiv secdesi gerektirir mi?

Sehiv secdesi, namaz esnasındaki yanılmadan dolayı namazın sonunda yapılan secdedir. Namazda, unutarak bir rüknün geciktirilmesi, tekrarlanması, bir vacibin terk edilmesi veya geciktirilmesi halinde; noksanlığın telafi edilmesi için sehiv secdesi yapılması vaciptir. Farz namazların ilk oturuşunda tahiyyât okunduktan sonra kalkılması gereken bir namazda "Allahümme salli ala Muhammed" diyen kişi İmam'ı A'zama göre farz olan kıyamı geciktirdiği için sehiv secdesi yapar; böylece namazı tamam olur. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise sehiv secdesi gerekmez (Ka'sânî, Bedâiu'sSanâî', Beyrut, 1982, I, 213).

534) Sehiv secdesini yapmayı unutan birine ne lazım gelir?

Yapılması gereken sehiv secdesini yanılarak veya unutarak terk eden bir kimse, eğer selam verdikten sonra gülmek, konuşmak, yönünü kıbleden çevirmek gibi namaza aykırı bir işte bulunursa veya sehiv secdesi yapmaya vakit kalmaz ise, bu kimseden sehiv secdesi düşer. Namazı iade etmesi de gerekmez. Ancak namaza aykırı bir davranışta bulunmadan secdeyi hatırlarsa hemen secde eder (Kasânî, Bedaiu's-Sanâî', 1/409).

535) İmam farz namazların ilk iki rekâtında fatiha'dan sonra bir sure veya ayet okumamışsa ne yapması gerekir?

Namazların ilk iki rekâtında Fatiha'dan sonra Kur'an'dan bir miktar daha okumak (zamm-ı sure) vaciptir. Vaciplerin kasten terk edilmesi günahtır, unutarak terk edilmesi veya geciktirilmesi ise günah olmaz, fakat namazın sonunda sehiv secdesi yapılması gerekir. Buna göre, bir imam dört veya üç rekâtlı farz namazların ilk iki rekâtında, Fatiha'dan sonra bir sure veya bir miktar ayet okumamışsa, bu sure veya ayetleri üçüncü ve dördüncü rekâtlarda Fatiha'dan sonra okusa da okumasa da sehiv secdesi yapması gerekir. Çünkü namazdaki bir vacibi geciktirmiş veya terk etmiştir (Kâsânî, Bedâi'u's-Sanâî', I, 401; Merğînanî, el-Hidâye, I, 53).

536) Farz namazların 3. ve 4. rekâtında sure veya ayet okuyana sehiv secdesi gerekir mi?

Farz namazların, üçüncü ve dördüncü rekâtında Fatiha suresinden sonra, bir sure veya ayet okunması sünnete aykırıdır. Ancak yanılarak sure okunduğunda farz olan rükû ve secdenin geciktirilmesine sebep olmakta ise de, kıyam kıraat mahalli olduğu için bu durumda, sehiv secdesi yapmak gerekmez (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, Daru'l-Marife, Beyrut, ts. , II, 102).

537) Namazın dışında ve namazda tilavet secdesi nasıl yapılır?

Kur'an-ı Kerim okunurken secde âyetlerini okuyan veya dinleyen kimsenin tilavet secdesi yapması vacibtir. Secde ayeti okuyan kişi namazda değilse, ister ayeti okur okumaz, ister daha sonra kalkıp secdeyi yapar (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. I, 27).

Namaz kılan kişinin namazda secde ayeti okuması halinde, secde ayetinden sonra üç ayetten daha fazla okumayıp, rükû'a eğilecekse, tilâvet secdesine niyet ederek rükû'a gider. Yapmış olduğu bu rükû aynı zamanda tilâvet secdesi yerine de geçer. Şayet üç ayetten daha fazla okuyacaksa, tilâvet secdesine niyet ederek doğrudan secdeye gider ve bir defa secde yaptıktan sonra ayağa kalkıp kaldığı yerden kıraate devam eder (Hey'et, el-Fetava'l-Hindiyye, I, 133).

Tilavet secdesi bir namaz olmasa da; taharet, kıbleye dönmek, niyet etmek, avret yerlerinin örtülü olması gibi namazda aranan şartlar tilavet secdesinde de aranır. Ancak tilavet secdesinde iftitah tekbiri sünnettir. Tilavet secdesi yapacak kişi, ellerini kaldırmadan doğrudan doğruya 'Allahu Ekber' diyerek bir kere secdeye gidip üç defa "Sübhane Rabbiye'l-alâ" dedikten sonra yine 'Allah'u Ekber' diyerek başını secdeden kaldırır. Böylece tilavet secdesi tamamlanmış olur. Yani tilavet secdesinden sonra teşehhüt (et-Tahiyyatü) ve selam yoktur.

Tilavet secdesini gerektiren ayetleri işiten kişi, hemen secde yapmaya fırsat bulamaz ise, "Semi'nâ ve eta'nâ ğufrâneke Rabbena ve ileyke'l-masîr" demesi müstehaptır. O anda yapamadığı secdeyi daha sonra yapar (Şürünbülâlî, Merâku'l-Felâh, s. 203).

538) Televizyon veya radyoda okunan Kur'an-ı Kerim'in dinlenmesi ile sevap kazanılır mı; dinlerken secde ayeti geçerse tilavet secdesi yapmak gerekir mi?

Televizyon yahut radyodan dinlenilen Kur'an-ı Kerim, Allah kelamı olduğu için, bu şekilde Kur'an dinlemek sevaptır. Dinleme esnasında secde yapmayı gerektiren ayetler geçtiğinde tilavet secdesi yapılmalıdır.

CENAZE NAMAZI

539) Cenaze için salâ vermek gerekir mi? Sala vermenin hükmü nedir?

Salâ, ülkemizde, genellikle cenaze olduğunu o bölgedeki insanlara ilan etmek amacıyla okunması adet haline gelen ve Rasûlüllah'a salât ve selam içeren duadır. Ayrıca bazı yörelerimizde cuma ve kandil geceleri ile cuma namazından önce de salâ okunmaktadır. Hz. Peygamber döneminde sala okunduğuna dair dini kaynaklarda her hangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte ölüm haberinin çeşitli yollarla duyurulması sünnettir. Nitekim Rasûlüllah'ın (s.a.s.), Necaşî'nin vefatını ashabına haber verdiği (Buhârî, Cenaiz, 4), kendisine bildirilmeden defnedilen bir cenaze için de *"Bana neden haber vermediniz?"* (Buhârî, Cenâiz, 5, 56) diye serzenişte bulunduğu rivayet edilmiştir.

540) Cenazenin bulunduğu yerde Kur'an okunabilir mi?

Yıkanıncaya kadar cenazenin bulunduğu odada Kur'an okunması mekruhtur. Başka bir yerde okunmasında sakınca yoktur. Cenaze yıkandıktan sonra yanında da okunabilir. (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 157; İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 629). Mâlikîlere göre her durumda, Şâfiîlere göre ise definden önce Kur'an okunması mekruhtur (Ramlî, Nihâyetü'l-muhtâc, II, 428; Derdîr, eş-Şerhu's-sağîr, I, 228).

541) Cenaze öldüğü yerden başka bir yere nakledilip defnedilebilir mi?

Kişinin, öldüğü yerin kabristanına defnedilmesi müstehaptır. Nitekim sahabe-i kiram genelde vefat ettikleri yerde defnolunmuşlardır. Ancak, cesedin bozulmasından endişe edilmiyorsa cenazenin başka bir memlekete taşınmasında ve oraya gömülmesinde dini yönden bir sakınca yoktur. Ashaptan Sa'd b. Ebî Vakkas ve Saîd b. Zeyd'in (r.a.) Medine'nin dışında bulunan Akîk'da vefat ettiği ve Medine'ye nakledildiği rivayet edilmiştir (Muvatta, Cenâiz 10; ayrıca bkz. Ali el-Kârî, Fethu Bâbi'l-İnâye, II, 63).

Kabrin açılarak içindekilerin başka bir yere nakli konusuna gelince; kabrin bulunduğu yerden yol geçmesi, su altında kalması veya bulunduğu yerin başkasına ait olup sahibinin orada cenaze defnine izninin bulunmaması gibi zorunlu bir durum bulunmadıkça, ölünün başka bir mezarlığa nakledilmek üzere, defnedildiği yerden çıkarılması caiz değildir (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 661).

542) Yıkanmadan gömülen cenazenin çıkarılıp yıkanması gerekir mi?

Cenazenin yıkanması "farz-ı kifaye"dir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 300, 306 318; Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 91). Meşrû bir mazeret bulunmaksızın cenazenin yıkanmadan defnedilmesi durumunda o çevredeki cenazeden haberdar olan bütün Müslümanlar vebal altında kalmış olurlar. Bununla birlikte her nasılsa yıkanmadan defnedilen cenaze eğer üzerine toprak atılmamışsa çıkartılıp yıkanır. Toprak örtülmüşse, yıkamak maksadıyla mezardan çıkarılmaz (İbn-i Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 207).

543) Cenazeyi yıkamanın hükmü nedir?

Ölen bir Müslümanın yıkanması, kefenlenmesi ve namazının kılınarak defnedilmesi farz-ı kifayedir (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 300, 306 318; Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 91). Bunların, meşru bir mazeret bulunmaması halinde vakit geçirilmeden yapılması ise müstehaptır.

544) Gayrimüslim bir kimse müslüman mezarlığına ve müslüman bir kimse gayrimüslim mezarlığına defnedilebilir mi?

Ölen bir kimsenin, kendi dininden olan kimselerin mezarlığına gömülmesi genel bir uygulamadır. Bu, ölü ile ilgili işlemler konusunda her dinin kendine has uygulamaları bulunmasından kaynaklanan bir durumdur. Nitekim İslamî gelenekte ölünün yıkanıp kefenlenerek defnedilmesi, kabir ziyareti ve ölüye dua gibi uygulamalar vardır. Bu uygulamaların sürdürülebilmesi ve dini kültürün bu alanda ayakta tutulabilmesi açısından Müslüman mezarlarının diğer inanç sahiplerinin mezarlarından ayrı alanlarda bulunması önem arz etmektedir. Nitekim tarih boyunca Müslümanlar bu konuda hassas davranmışlar, Müslüman mezarlarının başka inançtan olanların mezarları ile karışmamasına özen göstermişlerdir.

Bununla birlikte Müslümanlar arasında yaşayan bir gayr-i müslimin ölümü halinde kendi din mensuplarının gömüldüğü bir mezarlığı yoksa ve başka yere nakli de mümkün değilse, bu gayri müslimin cenazesi Müslüman mezarlığının uygun bir yerine defnedilebilir. Tıpkı bunun gibi, bir Müslüman da gayr-i Müslim bir toplum içinde ölür ve defnedilecek bir Müslüman mezarlığı ya da uygun bir yer bulunamazsa, cenazesi gayr-i Müslim mezarlığının bir köşesine defnedilebilir (el-Fetâvâ el-Hindiyye, I, 159).

545) Ölüyü tezkiye etmenin dini hükmü nedir?

Ölen bir kişinin iyi bir insan olduğuna dair Müslümanların şahitlik etmelerine tezkiye denir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, lehinde şahitlikte bulunulan cenaze için *"cenneti hak etti"*; aleyhinde şahitlikte bulunulan cenaze için ise *"cehennemi hak etti"* buyurduğu rivayet edilmiştir (Buhârî, Cenâiz, 86; Müslim, Cenâiz, 60). Günümüzde, bu tezkiyenin yapılmasını sağlamak amacıyla, cenaze namazını kıldıran kişi, cemaatin ölü hakkındaki kanaatlerini sormaktadır. Cenazenin halini genellikle iyi olarak bilen kişinin, iyiliğine şahitlik yapması, tanımayan veya kötü olarak bilen kişinin ise, hayır duada bulunması uygun olur.

546) Cenaze merasiminde "nasıl bilirsiniz" sözünün dayanağı var mıdır?

Bir hadis-i şerifte, Müslümanlar arasında iyi intiba bırakmış ve hayırla anılan kimselerin arkasından iyi sözler söylenmesi sebebiyle Allah'ın rahmetine kavuşacakları; kötü intiba bırakan ve kötülüğü ile anılan kişilerin de Allah'ın cezasına çarptırılacakları ifade edilmiştir (Buhârî, Cenâiz, 86; Müslim, Cenâiz, 60). Şüphesiz bu, o kişiyi bilip-tanıyan kimselerin şehadetidir. Buna göre, cenaze namazından önce veya sonra, "Bu kişiyi nasıl bilirsiniz?" şeklindeki soruya, iyi olarak bilinen kişiler için "iyidir" diye şahitlik etmek, kötü olarak bilinen kişiler için de susmak uygun olur. Tanınmayan kimseler için de, "Allah rahmet eylesin" denilmelidir.

547) Telkin ne demektir, nasıl yapılır ve dini hükmü nedir?

Ölmek üzere olan kişinin yanında kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdet okunması ile cenâze defnedildikten sonra, kabirde sorulması muhtemel soruları ve cevapları ölüye hatırlatmaya telkîn denir. Ölmek üzere olan kişinin, sağ tarafına çevrilerek yüzünü kıbleye gelecek şekilde yatırmak müstehaptır. Bu durumda olan kişinin yanında, hatırlatmak amacıyla kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdet okunur. Hz. Peygamber, *"Ölülerinize (ölüme yaklaşanlara) lâ ilâhe illallah demeyi telkin ediniz"* (Müslim, Cenâiz 1, 2) buyurmuştur. Telkin yapılırken, "kelime-i şahedet veya kelime-i tevhîd" getir şeklinde bir şey söylenmemeli, bu kişinin yanında "lâ ilâhe illallah" demekle yetinilmelidir. Ayrıca Hz. Peygamber, ölmek üzere olan kişinin yanında Yâ-sîn suresini okumayı teşvik etmiştir (Ebû Dâvûd, Cenâiz 24).

Cenâze kabre konup kalabalık dağılınca, orada kalan bir kimsenin kabrin başında yüksek sesle ve ölüye hitaben iman esaslarını hatırlatması şeklinde olan telkîn bazı âlimlerce meşru görülmemekle birlikte, tavsiye edilmediği gibi yasaklanmadığını, bu nedenle de mükellef olduktan sonra vefat eden kimsenin mezarının başında telkin verilebileceğini söyleyen âlimler de vardır (İbnü'l- Hümâm, Fethü'lKadîr, II, 104; el-Fetâvâ el-Hindiyye, I, 157).

548) Ölen kişinin arkasından ağlamanın ve yas tutmanın hükmü nedir?

Ölen kişinin arkasından ağlamak rahmet-i ilahinin bir tezahürüdür. Hz. Peygamber (s.a.s.) de oğlu İbrahim ölünce ağlamış, yine ölmek üzere olan bir torunu kendisine haber verilince, gözlerinden yaşlar gelmiştir. Sebebi sorulunca da *"Bu Allah'ın rahmetidir, onu kullarının kalplerine koymuştur. Allah ancak merhametli olan kullarına merhamet eder."* buyurmuşlardır (Buhârî, Cenâiz, 44; Müslim, Cenâiz, 12, 106; Ebû Dâvud, Cenâiz 77). Ancak ölüm olayından sonra arkada kalanların bağırıp çağırarak, üstlerini başlarını yırtarak ağlamaları caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Musibete uğradığında yakasını-paçasını yırtan, yüz ve yanaklarına vuran, cahiliye işlerine çağıran kimseler bizden değildi*r" (Ebû Dâvud, Cenâiz, 22); *"Elleri ile yüzüne vuran, yüzünü tırmalayan, yakasını-paçasını yırtan, kendisinin helak olması ve belaya uğraması için dua eden kadına/kişiye Allah lanet etsin."* (İbn Mâce, Cenâiz, 52) buyurmuştur.

549) Cenaze nasıl kefenlenir? Cenaze kefenlenmeden elbisesiyle gömülebilir mi?

Cenazenin yıkanıp kurulanmasından sonra, usulüne uygun olarak hazırlanmış bezlerle sarılıp örtülmesine kefenleme (tekfin) denir. Cenazenin kefenlenmesi, Müslümanların üzerine farz-ı kifâyedir. Kefenleme geride kalanların vefat eden mümine karşı cenaze namazı ile birlikte yerine getirecekleri son iki görevden biridir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.); *"Sizden birisi (ölen) din kardeşinin cenazesinin techiz ve tekfinini üstlendiği zaman bu işi güzelce yapsın."* (Müslim, Cenaiz, 49; İbn Mâce, Cenâiz, 12) buyurmuştur.

Kefenleme erkekler için gömlek, izâr ve lifâfe olmak üzere üç parça; kadınlar için bunlara ilaveten, başörtüsü ve göğüs örtüsü olmak üzere beş parça bez ile yapılır.

İhtiyaç halinde, erkekler için izâr ve lifâfe olmak üzere iki parça; kadınlar için de bunlarla birlikte başörtüsü olmak üzere üç parça bez ile yetinilir. Zorunluluk halinde ise, başka bir şey bulunmadığında, bütün vücudunu örtecek bir bez kullanılır (Müslim, Cenaiz, 44; 45). Bu durumda kadın ve erkek kefenlenmesi arasında fark yoktur.

Kefenin parçalarından biri olan gömlek, cenazeyi boyundan ayaklara kadar; "İzâr" baştan ayaklara kadar örten iki bezdir. "Lifâfe" ise, baştan ayağa kadar örten bez olup kefenin en üstüne gelen parçasıdır. Bu, ayak ve baş tarafından bağlanması için biraz daha uzundur. Kefenin beyaz renkli pamuk bezinden olması daha faziletlidir. Peygamberimiz (s.a.s.): *"Ölülerinizi beyaz kefenle kefenleyiniz."* (İbn Mâce, Cenâiz: 12) buyurmuştur. Kefen olarak kullanılacak bez, çok basit ve adî veya çok pahalı olmamalı, ölünün mal varlığına uygun olarak alınmalıdır.Bu itibarla İslâm'a göre, ölü kefenlenmeden üzerindeki elbiseyle gömülemez.

550) Cenaze namazının hükmü nedir?

Cenâze namazı, farz-ı kifayedir. Kadın olsun erkek olsun yalnız bir kişinin bu namazı kılmasıyla farz yerine getirilmiş olur. Cenâze namazı, Allah'a övgü, Rasûlüllah'a (s.a.s.) salât ve ölü için duadan ibarettir. Ölü için cenaze namazı kılınması konusuna Kur'an'da şöyle işaret edilmektedir: *"Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Rasûlünü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler."* (Tevbe, 9/84).

Müslümanların ölen din kardeşlerine karşı yerine getirmeleri gereken dinî vecîbelerin başında cenaze namazı kılınması ve bunun için gerekli hazırlıkların yapılması gelmektedir. Rasûlüllah (s.a.s.) bir müslümanın ölümü üzerine, *"Bir din kardeşiniz vefat etmiştir. Kalkın, onun cenaze namazını kılın"* (Müslim, Cenâiz, 22/66) buyurmuştur. Başka bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, Osman b. Maz'ûn'un cenaze namazını kıldığı ve namazı kılarken dört defa tekbir aldığı belirtilmektedir (İbn Mâce, Cenâiz, 24/1502).

551) Cenaze namazı nasıl kılınır?

Cenaze namazı rükû ve secdesi olmayan bir namazdır; rükünleri kıyam ve tekbirdir. Cenaze namazında iftitah tekbiriyle birlikte dört tekbir bulunmaktadır. Selam vermek vaciptir. Sünnetleri ise, Allah'a hamd ve senâ etmek, Rasûlüllah'a (s.a.s.) salât ve selam getirmek, hem ölüye hem de Müslümanlara dua etmekten ibarettir.

Cenaze namazı kılmak için, cenazeye karşı ve kıbleye yönelik olarak saf bağlanır ve niyet edilir. İmam ve cemaat tekbir alarak ellerini bağlarlar. Tekbirden sonra imam ve cemaat içlerinden, "ve celle senâüke" cümlesiyle birlikte "Sübhaneke" zikrini okurlar. Ardından imam ellerini kaldırmadan tekbir alır, cemaat de içinden tekbir alır ve hepsi içlerinden "Salli" ve "Bârik" dualarını okur. Tekrar aynı şekilde tekbir alırlar ve bilenler cenaze duasını (Tirmizî, Cenâiz, 38), bilmeyenler de, dua niyetiyle "Fatiha" suresini veya başka bir duayı okur (Tirmizî, Cenâiz. 39/1026). Daha sonra yine aynı şekilde tekbir alınır ve arkasından sağa ve sola selam verilir. Böylece namaz tamamlanmış olur.

Cenaze namazında taharet, kıbleye yönelmek, setr-i avret ve niyet gibi şartlara riayet edilir. Namazı kılınacak cenâzenin Müslüman olması, yıkanıp kefenlenmiş olması, cemaatin önünde olması, bedeninin tamamı veya yarıdan fazlası, yahut başı ile birlikte en az yarısının bulunması gerekir. Canlı olarak doğup ölen çocuk yıkanır ve cenaze namazı kılınır (Fetâvâ-yı Hindiye, I, 159).

552) Cenaze namazını kılmanın belli bir vakti var mıdır? Yakınlarının gelmesi için cenazenin defni ertelenebilir mi?

Cenaze namazının kılınması için belirli bir vakit yoktur. Günün her saatinde cenaze namazı kılınabilir. Ancak zorunlu olmadıkça kerahet vakitlerinde kılınması uygun değildir (Tirmizî, Cenâiz, 41/1030). Hazırlanmış olan bir cenazeyi bekletmeksizin, namazını kılıp çabukça defnetmek daha uygundur (Tirmizî, Cenâiz, 50/1015). Bununla beraber, daha çok cemaatin katılması, ölen kişinin akraba, eş, dost ve komşuları gibi hukuku bulunan insanlara ölüm haberini duyurup son görevlerini yapmak üzere cenaze merasiminde bulunabilmelerinin sağlanması amacıyla, bir süre bekletilebilir.

553) Birden fazla cenaze için tek bir namaz kılınabilir mi?

Birden fazla cenaze hazır olduğunda, bunların namazlarını ayrı ayrı kılmak daha uygun ise de, hepsi için tek bir namaz kılmak da yeterlidir (Serahsî, el-Mebsût, II, 65; Mehmet Zihni Efendi, Nîmet-i İslâm, 431).

554) Bir cenazeye birden fazla namaz kılınabilir mi?

Cenaze namazı bir defa kılınmakla farz yerine getirilmiş olur. Bu nedenle, tekrar kılınması gerekmez. Ancak, cenaze namazında bulunamayan kişiler, daha sonra münferit olarak veya ayrı bir cemaatle tekrar kılabilirler. Nitekim, Hz. Peygamber (s.a.s.), cenaze namazında hazır bulunamadığı Ümmü Sa'd için daha sonra cenaze namazı kılmıştır (Tirmizî, Cenâiz, 47).

555) Ölü sahiplerinin, cenaze merasiminden sonra yemek vermesi uygun mudur?

Hz. Peygamber, ölünün kendi ailesinin yemek hazırlayıp gelenlere ikram etmesini hoş karşılamamıştır. Ölen kişinin mirasçıları fakir iseler veya aralarında buluğ çağına erişmemiş çocuk var ise, geriye bıraktığı maldan yemek yapılarak cenazeye gelenlere verilmesi helal değildir. Buna karşılık Peygamberimiz, komşu ve akrabalarının ölü sahiplerine yemek getirmelerini tavsiye etmiştir (İbn Mâce, Cenâiz, 59).

556) Taziyenin hükmü nedir?

Taziye, ölünün yakınlarının üzüntüsünü paylaşarak, onları teselli edici, rahatlatıcı sözler söylemektir. Hz. Peygamber (s.a.s.), başına bir felaket gelen kimseyi ziyaret etmekle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Felakete uğrayan bir kimseye geçmiş olsun ziyaretinde bulunana, felakete uğrayana verilecek sevabın misli verilir."* (Tirmizî, Cenâiz, 71). Aynı şekilde cenaze yakınlarına taziyede

bulunmayı tavsiye ederek: *"Her kim çocuğunu kaybeden bir kadına başsağlığı ziyaretinde bulunursa o kimseye Cennet'te bir elbise giydirilir."* (Tirmîzî, Cenâiz, 74) buyurmuştur.

Ölü yakınlarının acılarını tazelememek için, taziye üç günden sonraya bırakılmamalıdır (İbn Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî, III, 146). Taziyede bulunan şahıs, ölünün yakınlarına sabır ve metanet diler, cenaze için hayır duada bulunur.

557) Bir mezara birden fazla cenaze defnedilir mi?

Normal şartlarda bir kabre, yalnız bir cenaze defnedilir. Zaruret halinde bir kabre birden çok cenaze konulabilir. Nitekim Hz. Peygamber Uhud şehitleri için böyle bir uygulama yapmıştır. Fakat bu durumda cenazelerin arası toprak vb bir şeyle ayrılmalıdır (Burhâneddin Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî, II, 351).

Önce defnedilmiş olan cenaze, tamamen çürüyüp toprak haline gelmedikçe, bir zaruret olmaksızın kabrin açılması ve bu kabre ikinci bir cenazenin defni caiz değildir. Cenaze çürüyüp toprak haline geldikten sonra ise, aynı kabre başka bir cenaze defnedilebilir (İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 563; Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 96-97; Nevevî, Ravda, II, 138; Mehmet Zihni Efendi, Nîmet-i İslâm, 438). Daha önce defnedilen cenazenin çürüdüğü kanaatiyle mezar açıldığında çürümeyen bazı kemikler bulunursa, bu kemikler bir tarafa çekilip araya topraktan bir set yapmak suretiyle ikinci cenaze defnedilebilir.

558) Çok katlı mezar yapılması dinen uygun mudur?

Yer darlığı ve ekonomik zaruretler nedeniyle, bölümleri birbirinden katlı mezarlar yapılmasında ve toprağa vermek kaydıyla bunlara cenaze defnedilmesinde dînen bir sakınca yoktur.

559) Mezar başka bir yere nakledilebilir mi?

Kabrin olduğu yerden yol geçmesi, su altında kalması veya bulunduğu yerin başkasına ait olup sahibinin orada cenaze defnine izninin bulunmaması gibi zorunlu bir durum bulunmadıkça, defnedilen cesedin başka bir mezarlığa nakledilmek üzere, çıkarılması dinen caiz değildir (Mehmet Zihni Efendi, Nîmet-i İslâm, 438). Bu konuda ölenin vasiyetinin bulunması, mezarın yakınları tarafından ziyaret edilmesinin çok zor olması, yolunun olmaması gibi hususlar, kabrin nakli için geçerli mazeret sayılmaz.

560) Mezar yaptırmanın hükmü nedir?

Ölen kişinin defnedildiği yerin kaybolmasını önlemek için, israfa varmamak şartıyla basit bir mezar yaptırılmasında dinen bir sakınca yoktur. Buna karşılık, kabirlerin yükseltilmesi, üzerine kubbeli binalar yapılması, taşına övücü veya kaderden şikâyet edici sözler yazılması dinimizce yasaklanmıştır. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) kabirler üzerine bina yapmayı onları çiğnemeyi ve üzerlerine yazı yazmayı yasaklamıştır (İbn Mâce, Cenâiz, 58). Ayrıca mezar için yapılan harcamaların, ölü ve diri için hiçbir yararı bulunmadığından, büyük masraflar yaparak mezar yaptırmak israftır, israf ise haramdır.

561) Gıyabi cenaze namazı kılınabilir mi?

Asıl olan, namazının kılınabilmesi için cenazenin hazır bulunmasıdır. Bununla birlikte hazır olmayan cenaze için namaz kılmak da caizdir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetinde bu uygulamaya rastlanmaktadır. Rivayete göre Rasûlüllah (s.a.s.), Necâşî'nin vefatını haber vermiş, sonra da onun cenaze namazını kıldırmak üzere cemaatin önüne geçmiş, ashab da arkasında saf tutmuştur (Buhârî, Cenâiz, 55; Müslim, Cenâiz, 64). Olayda hazır bulunan Câbir b. Abdullah (r.a.) der ki: *"Rasûlüllah (s.a.s.), Necâşî'nin (gıyabında) cenaze namazını kıldırdı. Ben de ikinci yahut üçüncü saftaydım"* (Buhârî, Cenâiz, 54). Yine, Rasûlüllah'ın (s.a.s.) Uhud şehitleri (Buhârî, Cenâiz, 73) ve kendisine haber

verilmeden defnedilen cenazeler için de gıyabi cenaze namazı kıldığı bilinmektedir (Buhârî, Cenâiz, 56).

562) Cenaze namazı cami içerisinde kılınabilir mi?

Hanefîlere göre, cenaze namazı cami dışında kılınır. Bir mazeret olmadıkça cami içinde kılınması mekruhtur. Ancak yağmur, çamur, soğuk gibi bir mazeret bulunması durumunda cenaze namazının camide kılınmasında bir sakınca yoktur (Fetâvâ-yı Hindiye, I, 165). Şâfiîlere göre ise bu namazın camide kılınması, camiyi kirletme endişesi yoksa müstehabtır (Nevevî, el-Mecmû, V, 213). Ayrıca, Sa'd b. Ebî Vakkas vefat ettiği zaman Hz. Aişe kendisinin de cenaze namazı kılabilmesi için cenazenin mescide getirilmesini istemiş ancak sahabiler onun bu isteğini hoş karşılamamıştı. Bunun üzerine Hz. Âişe: *"İnsanlar ne çabuk unutuyorlar! Rasûlüllah (s.a.s.), Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını mescidde kılmıştı"* (Müslim, Cenâiz, 34) demiştir.

563) Cenaze namazı ayakkabı ile kılınabilir mi?

Bütün namazlarda olduğu gibi cenaze namazında da namaza mani olan pisliklerin giderilmesi (necasetten taharet) şarttır. Buna göre, cenaze namazı kılacak kimsenin ayakkabılarında namaza engel bir pislik yoksa, namazını ayakkabıları ile kılmasında dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Nitekim Rasûlüllah (s.a.s.), ayakkabıları ile cenaze namazına durmuş, Cebrail'in ayakkabılarına pislik bulaşmış olduğunu haber vermesi üzerine onları çıkarmıştır (Ebû Dâvud, Salât, 89).

564) Cenazenin yıkanması ve defni konusunda yapılan vasiyet geçerli midir?

Sağlığında kendisini belirli bir kimsenin yıkamasını, cenaze namazını kıldırmasını ve defnetmesini yahut da belirli bir yere defnedilmesini vasiyet eden kişinin, bu vasiyeti bağlayıcı değildir. Ancak, ölünün yakınları, dilerlerse bu vasiyeti yerine getirebilirler (Fetâvâ-yı Hindiye, I, 163).

565) Cenaze geçerken ayağa kalkmanın hükmü nedir?

Dinimize göre, Müslüman olsun olmasın, bütün insanlar saygıdeğerdir. Kur'an-ı Kerim'de insanın bu yönüne atıf yapan ayetler vardır (İsrâ 17/70). İnsan hayattayken saygıya layık olduğu gibi ölümünden sonra da layıktır. Bu sebeple gerek ölüm sonrası henüz defnedilmeden, gerekse defnedildikten sonra mezarda iken insanın bu saygınlığına aykırı davranışlardan kaçınmak ve ona karşı saygı ifade eden tutum ve davranışlar sergilemek gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), yanından geçen bir cenaze için ayağa kalkmış, orada bulunanların kendisine bunun bir Yahûdî cenazesi olduğunu haber vermeleri üzerine, *"O da bir insan değil miydi? "* (Buhârî, Cenâiz, 50; Nesâî, Cenâiz, 45-47) buyurmuştur. Konu ile ilgili bir başka hadis ise şöyledir: *"Cenaze gördüğünüzde, sizi geçinceye kadar ayakta durunuz"* (Buhârî, Cenâiz, 47).

566) Gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılmakta sakınca var mıdır?

Müslümanlar gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılabilirler. Ancak, böyle bir merasime katılan kişinin, diğer dinlere ait duâ, ibadet ve benzeri dînî ayin ve ritüellerin icrasına katılması ve gayrimüslim ölüler için rahmet dilemesi caiz değildir. Rasûlüllah (s.a.s.), amcası Ebû Tâlib ölüm döşeğinde iken ona "Lâ ilahe illallah" kelimesini telkin etmiş, iman etmemesi üzerine: *"Allah'a yemin ederim ki, ben sana af ve mağfiret dilemekten nehyolunmadığım müddetçe, senin için muhakkak Allah'tan mağfiret dileyeceğim"* (Buhârî, Cenaiz, 81) buyurmuştur. Bu olay üzerine *"Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek, ne Peygambere yaraşır ne de mü'minlere."* (Tevbe, 9/113) ayeti inmiştir. Taziye ve teselli etmek gibi insani amaçlarla gayrimüslim kimselerin cenaze törenlerine katılmakta ise bir sakınca yoktur.

567) Âdetli kadın kabir ziyareti yapabilir mi?

Kadınların ayhali dönemlerinde, -temizleninceye kadar- cinsî ilişkide bulunmaları Kur'an-ı Kerim'le (Bakara, 2/222); namaz, oruç ve Kâbe'yi tavaf da, Sünnet ile yasaklanmıştır (Tirmizî, Savm, 68). Kadınların adetli iken kabir ziyareti yapmalarını yasaklayan bir ayet veya hadis yoktur. Bu sebeple kadınların adetli iken kabir ziyareti yapmaları caizdir.

568) Devir ve ıskatın dinimizde yeri var mıdır?

Iskat, kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle eda edemediği namaz, oruç, kurban, adak, keffaret... gibi dinî mükellefiyetlerinin, ölümünden sonra fidye ödenerek düşürülmesi, böylece o kişinin bu tür borçlarından kurtulması anlamını taşır. Kur'an-ı Kerim'de: *"Oruca dayanamayanlar bir yoksul doyumu fidye öder."* (Bakara, 2/184) buyurulmaktadır. Bu ayetin hükmüne göre, oruca dayanamayan veya mazeretleri sebebiyle Ramazanda ve diğer zamanlarda oruç tutmaktan aciz kimselerin, her bir oruç günü için fidye ödemeleri gerekir. İslâm fakihlerinin çoğunluğu, bu âyet-i celiledeki oruç yerine fidye ödenmesi hükmüne illet olan vasfın "acz" olduğuna hükmederek, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden vefat etmiş olan kimselerin oruç borçları için de fidye ödeneceğini, hatta bu kimselerin bu konuda vasiyette bulunmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Çünkü ölen kimse de artık oruç tutmaktan acizdir. O halde bunların durumu, tutamadıkları oruca karşı fidye vermeleri nâssla sabit olan kişilerin durumuna kıyas edilebilir. Ölenin bu konuda vasiyeti varsa, bu kıyas hükmü daha da kuvvet kazanmış olur. Vasiyet yoksa, mirasçılar bunu yapmaya mecbur değildir. Ölen kişi miras bırakmamışsa veya bıraktığı mal yetmezse kendi mallarından teberru olarak da verebilirler. Oruç için bu şekilde yapılacak ıskat, dinî hükümlere uygundur.

Namazların ıskatına gelince; bir kişinin namaz borçlarının fidye ile ödenebileceğine dair Kur'an ve sünnette ne bir delil ne bir işaret vardır. Bu itibarla fidye ile namaz borçlarının düşeceği söylenemez. Ancak, yoksulların sevindirilmesi sonucu Allah'ın affının tecellisi umulur. Hiç olmazsa sadaka sevabı verilir, günahların bağışlanmasına vesile olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "*Şüphesiz, iyilikler kötülükleri giderir"* (Hûd 11/114) buyurulmuştur. Ancak, belli bir miktar paranın fakire verilmesi ve onun da güya hamiyetli davranarak; aldığı parayı veren kişiye hibe etmesi ve ödenmesi gereken meblağ tamamlanıncaya kadar bu kabul ve hibe işinin devamı demek olan "devir" uygulamasının aklî ve naklî hiçbir mesnedi yoktur.

Sonuç olarak, imkânlar dâhilinde fakirlere sadaka vermek, hayır işleri yaptırmak, hayır kurumlarına yardımda bulunmak geride kalanların ölüler için yapabilecekleri en uygun davranıştır. Fakat bunu yaparken ölenin varisleri arasında fakirler, yetimler, ihtiyaç sahipleri, eş ve çocukların bulunması halinde (ölenin vasiyeti dışında) bunların mallarından ıskat, tasadduk ve devir yapılarak mağdur edilmeleri aslâ caiz değildir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, IV, 117; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 72).

Şâfii mezhebinde ağırlıklı görüş, namaz veya adanmış itikâf borcuyla ölen kimsenin yakınlarının ölen adına bu ibadetleri ifa etmesinin de fidye vererek bu borçları düşürmesinin de caiz olmadığı yönündedir Bununla birlikte sonraki Şâfiî kaynaklarında İmam Şafiî'nin itikaf borcuyla ilgili görüşünden yola çıkılarak yakınlarının ölen adına bu iki ibadeti ifa edebileceği; yine, ölenin namaz ve itikâf borcu için fidye verilebileceği belirtilmiştir (Nevevî, el-Mecmû, VI, 372). Ancak Sübkî gibi bazı Şâfiî fakihleri, mezhepte tercih edilen görüşün bu olmadığını vurgulamışlardır (Bâcûrî, I, 311).

569) Ölmüş bir insanın namaz borçları varisleri tarafından fidye olarak ödenebilir mi?

Bkz , "Devir ve ıskatın dinimizde yeri var mıdır? " sorusuna bakınız.

570) Cenaze namazı teyemmüm ile kılınabilir mi?

Cenaze namazı, şartları bakımından diğer namazlar gibidir. Bu namazda, taharet, kıbleye yönelmek, setr-i avret ve niyet gibi şartlara riayet edilir. Cenaze namazının abdestsiz olarak kılınması caiz değildir. Ancak kişi abdest ile meşgul olduğu takdirde cenaze namazını kaçıracak ise, teyemmüm ederek cenaze namazını kılabilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 21-22).

571) Ölünün ardından yedinci, kırkıncı ve elli ikinci gecesi gibi uygulamaların dini hükmü nedir?

Ölen bir müslümanın usûlüne göre yıkanıp kefenlenmesi ve cenaze namazının kılınarak defnedilmesi farzdır (Kâsânî, Bedaiu's-Sanâi', I, 300, 306, 318). Bunun dışında yapılması gereken yedinci, kırkıncı ve elli ikinci gün veya bunların duası gibi zaman ve şekle bağlanmış bir görev yoktur. Bunların hiçbir dinî dayanağı da bulunmamaktadır. Ancak, sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere her türlü ibadet yapılabileceği gibi çeşitli vesilelerle dua da edilebilir (Buhârî, Vesâyâ, 19; Müslim, Zekat, 15).

572) Kabir azabı var mıdır?

Ölümle başlayıp yeniden dirilmeye kadar devam edecek hayata kabir hayatı denilir. İslâm inancına göre kabir azabı vardır. Buna delâlet eden âyetler (İbrahim, 14/27; Mü'min, 40/46) ve hadis-i şerifler bulunmaktadır. Nitekim bir hadis-i şerifte *"Kabir, âhiret duraklarının ilkidir. Bir kimse eğer o duraktan kurtulursa sonraki durakları daha kolay geçer. Kurtulamazsa, sonrakileri geçmek daha zor olacaktır."* (Tirmizî, Zühd, 5) buyrularak ölümle âhiret hayatının başladığı ifade edilmiştir. İnsan öldükten sonra kabre konulunca Münker ve Nekir adında iki melek kendisine gelerek soru soracaklar, iman ve güzel amel sahipleri bu sorulara doğru cevaplar verecekler ve kendilerine cennet kapıları açılarak cennet gösterilecektir. Kâfir ve münafıklar ise bu sorulara doğru cevap veremeyecek, onlara da cehennem kapıları açılacak ve cehennem gösterilecektir. Kâfirler ve münafıklar kabirde acı ve sıkıntı içinde azap görürlerken müminler nimetler içerisinde mutlu ve sıkıntısız bir hayat süreceklerdir (Tirmizî, Cenâiz, 70).

573) Kabir ziyaretinin adabı nedir?

Mezarlıkların ziyaret edilmesi, bu vesileyle ölümün hatırlanması ve orada yatanlardan ibret alınması dinimizin tavsiye ettiği hususlardandır. Kabir ziyaretinde bulunan kişi, ahireti hatırlamalı, dünyanın geçici olduğunu ve bir gün kendisinin de öleceğini düşünmelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) geceleri Baki' kabristanına gelir ve *"Mü'minler yurdunun sakinleri sizlere selam olsun. İnşâAllah biz de size katılacağız. Bizler ve sizler için Allah'tan afiyet dilerim; Allah'ım, Baki' kabristanında bulunanları bağışla"* diye dua ederlerdi (Müslim, Cenâiz, 35). Kabir ziyaretinde bulunan kişinin ölü için dua etmesi ve Kur'an okuyarak sevabını orada bulunanların ruhlarına bağışlaması uygun olur. Ancak, kabir ve türbe ziyaretlerinde İslâm'ın özüne ve tevhid anlayışına ters düşen, itikâdî bakımdan da zararlı olan tutum ve davranışlardan uzak durmak gerekir. Kabrin başında yüksek sesle ağlayıp gürültü yapmak, kabrin parmaklık ve taşlarını öpmek, onlara sarılıp ağlamak ise İslâm ile bağdaşmaz. Türbelerde yatan kişileri beşer üstü varlıklar olarak görmek; bu zatların duaları kabul ettiğine, ilâhi kudretlerinin olduğuna inanmak; bir kısım ihtiyaç ve dilekleri onlara arz etmek; kendilerinden medet ummak; bu ziyaretleri dini bir vecibe gibi telakki etmek; bez bağlamak; mum yakmak; kurban kesmek, şeker vb. yiyecek maddeleri dağıtarak onlardan yardım dilemek, tevhid dini olan İslâm'la bağdaşmaz. Ölen kişilerden medet ummak ve onlardan bazı şeyler beklemek iman açısından tehlikeli bir davranıştır.

574) Kadınlar kabir ziyaretinde bulunabilirler mi?

Bütün Müslümanlar kabir ziyaretinde bulunabilirler. Hz. Peygamber (s.a.s.), cahiliye alışkanlıklarının devam ettiği dönemde kabir ziyaretini bir ara yasaklamış, ancak bunu daha sonra serbest bırakarak, *"Size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Çünkü bu size ahreti hatırlatır"* (Müslim, Cenâiz, 36/106; Ebû Dâvud, Cenâiz, 77) buyurmuştur. Bu itibarla kadınlar da, kabirleri ziyaret edebilirler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), çocuğunun kabri başında ağlamakta olan bir kadına sabır tavsiye etmiş, onu ziyaretten menetmemiştir (Buhârî, Cenâiz, 7, Ahkâm, 11; Müslim, Cenâiz, 15).

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kabirleri çok ziyaret eden kadınlara beddua ettiğini bildiren hadisler (Tirmizî, Cenâiz, 61; Nesaî, Cenâiz, 104; İbn Mâce, Cenâiz, 49) kabir ziyaretinin yasak kılındığı dönemle ilgilidir. Büyük hadis bilgini Tirmizî ilgili hadisi zikrettikten sonra şöyle demektedir: "Bir kısım ilim adamlarının görüşü şudur: Kabirleri ziyaret eden kadınlara beddua içeren hadisler, kabir ziyaretine izin

verilmesinden önce idi. Kabir ziyaretine izin verilince, bu izin kadınlar ve erkekleri kapsayan bir genellik ifade eder." (Tirmizî, Cenâiz, 61).

575) Yapılan hayrın veya okunan Kur'an'ın sevabı ölen kimseye bağışlanabilir mi?

Yapılan ibadetin ve hayırların sevaplarının başkasına bağışlanması caizdir. Kişi, okuduğu Kur'an-ı Kerim'in, yaptığı hatmin ve işlediği bir hayrın sevabını başkasına bağışlayabilir. İster sağ, ister ölmüş olsun, kendisine sevap bağışlanan kimsenin, bundan yararlanacağı umulur. Başkası tarafından bağışlanan sevapla, bir kimsenin bizzat yapması gereken ibadet borçları ödenmiş olmaz ise de, bunlar iyilik ve sevaplarının çoğalmasına ve derecesinin yükselmesine vesile olabilir.

Beni Seleme kabilesinden bir adam, annesi ve babası öldükten sonra, onlara bir iyilik yapıp yapamayacağını sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Evet, onlara rahmet dilemek, onlar için istiğfar etmek, vasiyetlerini yerine getirmek, akrabaları ile ilgilenip onlara karşı üzerine düşeni yapmak, dostlarına hürmet edip ikramda bulunmaktır."* (Ebû Dâvud, Edeb, 129; İbn Mâce, Edeb, 2) buyurmuştur. Annesinin aniden öldüğünü, şayet konuşabilseydi sadaka verilmesini vasiyet edeceğini zannettiğini belirterek, onun adına sadaka verirse sevabının kendisine ulaşıp ulaşmayacağını soran sahabîye de: *"Evet, ulaşır. Onun namına sadaka ver"* (Buhârî, Vasâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51) buyurmuşlardır.

576) Cenazede alkış tutulması, slogan atılması ve ıslık çalınması caiz midir?

Cenazenin ardından kabre kadar gitmek sünnettir. Cenaze merasimlerinin ölen bir Müslümana yapılması gereken son bir vazife olması yanında, yaşayanlara ölümü hatırlatmak, âhireti düşünerek ibret almalarını sağlamak gibi amaçları vardır. Bu nedenle cenaze törenlerinde bağırıp çağırmak, yüksek sesle ağlamak, ölen kişileri alkışlamak, slogan atmak, ıslık çalmak, zılgıt çekmek, tezahürat yapmak caiz değildir. İslâm âlimleri, değil bu gibi taşkınlıkları, cenaze merasimlerinde yüksek sesle tekbir getirmeyi bile hoş karşılamamışlar, mekruh kabul etmişlerdir (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 162). Öte yandan ibadet esnasında el çırpmak ve ıslık çalmak, kınanan bir davranıştır. Nitekim bir ayette *"Onların, Kâ'be'nin yanında dualarıslık çalıp el çırpmaktan ibarettir. Öyle ise (ey müşrikler) inkâr etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı"* (Enfal, 8/35) buyurulmuştur. Bu itibarla cenaze merasiminde hazır bulunanların cenazeyi sükûnet ve vakarla takip etmeleri gerekir. Bu ölen kimseye gösterilecek saygının da bir gereğidir.

577) Cenazeye çelenk veya çiçek göndermenin hükmü nedir?

Cenaze merasimlerine çelenk, çiçek veya kabirlere çelenk konulmasının ölüye hiçbir faydası yoktur. Öte yandan bu tür harcamalar, yerinde bir harcama olmadığından israftır; israf ise haramdır (A'raf, 7/31). Bu itibarla, çelenk için sarf edilecek paranın, sevabı ölenin ruhuna hediye edilmek üzere, hayır kurumlarına veya fakirlere bağışlanması daha uygun ve daha yararlı bir davranıştır.

578) Kabir üzerine oturmak günah mıdır?

İnsanın dirisi saygın olduğu gibi ölüsü de saygındır. Dolayısıyla ölülere saygı duyulması ve saygısızlık anlamı taşıyan davranışlardan kaçınılması gerekir. Bu itibarla, zaruret olmadığı sürece, mezarların üzerinden geçilmesi ve kabirlerin üzerine oturulması dinen uygun bir davranış değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Sizden birinizin ateş üzerine oturup da bu ateşin elbisesini yakması, kabir üzerine oturmasından daha iyidir"* (Müslim, Cenâiz, 96) buyurmuşlardır. Ancak, kabrin kenarına oturulmasında bir sakınca yoktur.

579) Bayanlar cenaze namazı kılabilirler mi? Cenaze namazında saf düzeni nasıldır?

Bayanlar cenaze namazına iştirak edebilirler. Ancak kadınların sadece namaz kılarken değil, diğer zamanlarda da ihtiyaç ve zaruret bulunmadıkça erkekler arasına karışmamaları ve yakın temas içinde bulunmamaları gerekir. Bu itibarla kadınlar, hangi namaz olursa olsun, erkeklerle birlikte namaz kıldıkları takdirde, namaza erkeklerden ayrı, uygun bir yerde durmaları gerekir. Nitekim Hz.

Peygamber (s.a.s.), namaz saflarını önce erkekler, sonra erkek çocuklar en arkada da kadınlar olmak üzere düzenlemiştir (Müslim, Mesacid, 48, h. no: 1534).

Sünnet olan, safların burada belirtilen şekilde olmasıdır. Sünnete aykırı olarak kadınlar erkek safları arasına karışıp imama uyarlarsa, Hanefi mezhebine göre, beş vakit namaz gibi rükû ve secdesi bulunan namazlarda kadınların arkasında ve hizasında kalan erkeklerin namazları bozulmuş sayılır. Bu duruma sebep olan kadınlar da günah işlemiş olurlar. Bu durum, rükû ve secdesi bulunmayan cenaze namazında olursa, erkeklerin namazı bozulmaz. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in düzenlemesine aykırı hareket edildiği için mekruh olur.

580) Cenazenin yüzünü açıp bakmak caiz midir?

Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra yüzünün açılarak yakınlarının ve dostlarının ona son kez bakmaları veya öpmeleri caizdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Osman İbn-i Maz'un (r.a.) ve oğlu İbrahim vefat ettiğinde böyle yaptığı bilinmektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber Efendimiz vefat ettiğinde Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in de onun yüzünden örtüyü kaldırdığı, sonra da üzerine kapanıp, iki kaşının arasını hürmetle öptüğü ve ağlamağa başladığı hadis kaynaklarında nakledilmektedir (Ebû Dâvud, Cenaiz, 3163).

Kadın cenazenin yüzüne mahremi olan erkeklerle, kadınların bakmaları caiz ise de mahremi olmayan erkeklerin herhangi bir zaruret bulunmadıkça kadın cenazenin yüzüne bakmaları mekruh görülmüştür. Erkek cenazenin yüzüne kadınların bakmasında bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', I, 304-305; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 357).

581)Kıbleye yönelik olarak defnedilmediği sonradan anlaşılan bir cenaze için her hangi bir şey yapılır mı?

Cenazenin yüzü kıbleye gelecek şekilde sağ omuzu üzerine yatırılarak defnedilmesi sünnettir. Bu itibarla, bilmeyerek kıble dışında bir istikamete doğru defnedilen cenaze olduğu gibi bırakılır. Zira meşru bir mazeret bulunmaksızın kabrin açılması caiz değildir. Ancak kabrin üzerinden yol geçmesi, su altında kalması veya kabrin bulunduğu yerin başkasına ait olup sahibinin orada cenaze defnine izninin olmaması gibi zorunlu durumlarda, kabrin açılarak cenazenin başka bir yere nakledilmesi caizdir (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, I, 661).

582) Kabirler üzerinden yol geçirilebilir mi?

Bir kabristan ne kadar eski olursa olsun ve kendisine ne kadar ihtiyaç kalmamış bulunursa bulunsun, bir zaruret olmadıkça yine kabristan olarak korunması gerekir. Böyle bir kabristanı satmak, üzerine bina ve benzeri şeyler yaparak içinde bulunan ölü kemiklerini başka bir mezarlığa nakletmek caiz değildir. Ancak başka bir alternatif olmaması sebebiyle, umumun yararına oradan yol geçirilmesi gibi kamunun kaçınılmaz bir ihtiyacını giderme zarureti varsa, bu ihtiyacı gidermek için mezarlar başka bir yere nakledilebilir. Nitekim kamuya ait olan bir yer ya da mal, yararı yine kamuya dönük olmak üzere gerektiğinde satılabilir ya da değiştirilebilir (Zeylaî, Tebyînü'lhakâik, III, 331).

583) Ameliyatla kesilen bacak veya kol gibi vücut azalarının defin işlemi olur mu? Bu organlar nasıl bir uygulamaya tabidir?

Bir kaza sonucu ölen ve cesedi parçalanan Müslüman bir ölünün cenaze namazının kılınması için, cesedin çoğunun veya yarısı ile birlikte başının bulunması gerekir. Eğer bu iki durumdan birisi bulunmazsa onun üzerine cenaze namazı kılınmadan kefenlenip defnedilir. Aynı şekilde herhangi bir sebeple bir kimsenin kesilen veya kopan kolu veya ayağı, temiz bir bez parçasına sarılır, üzerine namaz kılınmaksızın mezarlığa veya uygun bir başka yere gömülür (Tahtâvî, Hâşiye ala Merâki'l-Felâh, 314-318).

584) Gayrimüslim bir kimse müslüman mezarlığına ve müslüman bir kimse gayrimüslim mezarlığına defnedilebilir mi?

Ölen bir kimsenin, kendi dininden olan kimselerin mezarlığına gömülmesi genel bir uygulamadır. Bu, ölü ile ilgili işlemler konusunda her dinin kendine has uygulamaları bulunmasından kaynaklanan bir durumdur. Nitekim İslamî gelenekte ölünün yıkanıp kefenlenerek defnedilmesi, kabir ziyareti ve ölüye dua gibi uygulamalar vardır. Bu uygulamaların sürdürülebilmesi ve dini kültürün bu alanda ayakta tutulabilmesi açısından Müslüman mezarlarının diğer inanç sahiplerinin mezarlarından ayrı alanlarda bulunması önem arz etmektedir. Nitekim tarih boyunca Müslümanlar bu konuda hassas davranmışlar, Müslüman mezarlarının başka inançtan olanların mezarları ile karışmamasına özen göstermişlerdir.

Bununla birlikte Müslümanlar arasında yaşayan bir gayr-i müslimin ölümü halinde kendi din mensuplarının gömüldüğü bir mezarlığı yoksa ve başka yere nakli de mümkün değilse, bu gayr-i müslimin cenazesi Müslüman mezarlığının uygun bir yerine defnedilebilir. Tıpkı bunun gibi, bir Müslüman da gayr-i Müslim bir toplum içinde ölür ve defnedilecek bir Müslüman mezarlığı ya da uygun bir yer bulunamazsa, cenazesi gayr-i Müslim mezarlığının bir köşesine defnedilebilir (el-Fetâvâ el-Hindiyye, I, 159).

585) İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı?

Can Allah'ın kula verdiği bir emanettir. Başkasının canına kıymak nasıl suç ise, kişinin kendi canına kıyması da aynı şekilde büyük bir günahtır. İntiharın suç olarak büyüklüğünü ve cezasını ortaya koyan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in birçok hadisi vardır. Bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *"Her kim kendini bir dağdan aşağı atıp intihar ederse bu kimse cehennem ateşi içinde ebedî olarak kendisini yüksekten aşağıya bırakır olacaktır. Her kim zehir yudumlar da kendisini öldürürse, o kimse de zehiri elinde, cehennem ateşi içinde ebedî o zehiri içer olacaktır. Her kim de kendisini kesici ve delici bir aletle öldürürse, o da kullandığı aleti kendi karnına vurur ve yarar hâlde ebedî cehennem ateşinde kalacaktır"* (Buhârî, Tıp, 89). Hadiste, intihar eden kimsenin ahirette göreceği şiddetli ve kalıcı azabın kendi fiilinin sonucu olduğu etkileyici bir dille anlatılmaktadır.

İslam bilginleri intihar edenin ebediyen azap göreceğini belirten ifadelerin, bu fiili işlemeyi helal görmemek kaydı ile, sakındırmak için mecazi olarak, uzun süreli azap anlamında kullanılmış olduğu yorumunu yapmışlardır (Aynî, Umdetü'l-Kârî, XXXI, 422).

Cana kıymak büyük bir günahtır, ayrıca imtihan için gönderilmiş bir kulun imtihan alanından kendi isteği ile ayrılmak anlamına gelen intihar eylemini salim akılla hiçbir müslümanın yapmayacağı ortadadır. Ancak cinnet halinde kişinin canına kıymış olabileceği var sayılarak, kendisine karşı son görev yapılıp bağışlanması için Allah'a dua edilir. Nitekim âlimler, "Her 'lâ ilahe illallah' diyenin cenaze namazını kılınız" (Taberânî, el-Mu'cemu'l-kebîr, XII, 447) hadisinin genel anlamından hareketle, kelime-i şahadet getiren herkesin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir (İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 418; Nevevî, el-Mecmu, II, 267; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, I, 240).

586) Önceden mezarlık olan bir alana cami veya başka bina yapılabilir mi?

Kabristanlar, genellikle vakıftır; yani cenaze defnedilmek üzere kamu hizmetine tahsis edilmiş yerlerdir. Zarûret bulunmadıkça bir vakfın amacı dışında kullanılması ve değiştirilmesi caiz değildir. Bu itibarla, mezarlık olarak vakfedilen bir yerin, bu hizmette kullanılması mümkün olduğu sürece başka bir hizmete tahsisi caiz olmayacağı gibi, artık cenaze defnedilmese bile, bu yerin kabristan olarak muhafazası gerekir. Böyle bir kabristanı satmak, üzerine bina ve benzeri şeyler yapmak ya da bu tür tasarruflarda bulunmak için ölü kemiklerini başka bir mezarlığa nakletmek caiz değildir. Ancak başka bir alternatif olmaması sebebiyle, kamu menfaatinin gerektirdiği durumlarda, mezarlık başka bir yere nakledilerek cami vb. amaçlar için kullanılabilir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 20).

587) Ölü, hayatta olanların hallerini bilir mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, Bedir savaşında öldürülen müşrik ölülerine seslendiği, onlarla konuştuğu ve onların, kendisini duyduklarını haber verdiği (Müslim, Cenâiz, 9; Nesâî, Cenâiz, 117; Buhârî, Cenâiz, 87); yine kabir ziyaretinde bulunanların orada medfun bulunan ölülere selam vermelerini tavsiye ettiği, ayrıca kendisinin de Baki' kabristanına giderek orada medfun bulunanlara selam verdiği (Müslim, Cenâiz, 35) sabittir. Yine rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, dünyada yaşayanların yapmış oldukları amellerin ölmüş akraba ve yakınlarına gösterileceğini ve iyi amellerine sevinip kötü amellerine de üzüleceklerini haber vermiştir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, X, 532, Kahire 1995). Bazı İslâm âlimleri, bu hadislere dayanarak, ölülerin hayatta olanların hallerini bildiklerini söylemişlerdir.

ORUÇ

ORUÇ, MAHİYETİ VE ÇEŞİTLERİ

588) Oruç tutmakla yükümlü olmanın şartları nedir?

İslam'a göre, bireyin sorumlu olmasının temel şartları Müslüman olmak, akıllı ve ergenlik çağına ulaşmış olmaktır. Dolayısı ile bu şartlar oruç ibadeti ile sorumlu olmanın da şartlarıdır. Buna göre, bir kimsenin Ramazan ayında oruç tutmasının farz olması için öncelikle Müslüman ve akıl-bâliğ olması gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrût 1997, II, 593-596).

İbadetlerle yükümlü olma şartlarını taşıdığı halde bazı özel durumlardaki kimselere oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. Ayet-i kerimenin ifade ettiği şekilde; hasta, yolcu ve oruç tutmaya güç yetiremeyecek düşkünlükte olanlar Ramazan'da oruç tutmayabilirler (Bakara 2/185; bkz. Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 609). Bu durumdaki kimseler oruç tutmayı engelleyen durumları ortadan kalktığında oruçlarını kaza ederler. Sağlığı bundan sonra oruç tutmaya elverişli olmayanlar bir yoksul doyumluğu fidye verirler (Bakara, 2/184).

Oruç tuttuğu takdirde kendisinin veya çocuğunun zarar görmesi muhtemel olan gebe veya emzikli kadınlar da, sağlık durumu oruç tutmak için elverişli olmayanlar arasında değerlendirilmiştir. Bu durumda olanlar da oruç tutmayabilirler. Hatta zarar görme ihtimali kuvvetli ise tutmamaları gerekir. Durumları normale döndüğünde tutamadıkları oruçları kazâ ederler (Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Beyrut, 1999, I, 335, 336; Şîrâzî, el-Mühezzeb, II, 592; İbn Kudâme, Kâfî, I, 346; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 616).

İbadetlerle yükümlü olmamakla birlikte ergenlik yaşına gelmeyen çocukların alıştırılmak ve ısındırılmak maksadıyla namaz kılmaları ve oruç tutmaları söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), yedi yaşından on yaşına kadarki sürede çocuğun namaza alıştırılmasını önermiştir (Ebû Dâvûd, Salât, 26).

589) Oruca niyet ne zaman ve nasıl yapılır?

Oruca kalben niyet etmek yani ertesi günü oruçlu geçireceği niyet ve bilincine sahip olmak yeterlidir. Niyeti dil ile ifade etmek ise mendup görülmüştür. Ramazan orucu ve belli günlerde tutulmak üzere adanan oruçlar ile bütün nafile oruçlar için niyet etme vakti güneşin batması ile ertesi gün tepe noktasına gelmesi öncesine kadarki süredir. Bu oruçlara ait niyetin fecr-i sadıktan (tan yerinin ağarmasından) sonraya kalabilmesi, fecr-i sadıktan sonra bir şey yiyip içilmemiş, oruca aykırı bir şey yapılmamış olması ile kayıtlıdır. Aksi takdirde gündüzden niyet geçerli olmaz (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 581). Ramazan orucu ve belli günlerde tutulmak üzere adanan oruçlar ile bütün nafile oruçlar için mutlak niyet yani, mesela "yarınki günün orucunu tutmaya…" şeklinde niyet etmek yeterlidir. Ancak niyeti geceden yapmak ve mesela "yarınki Ramazan orucunu tutmaya…" şeklinde tutulacak orucu belirtmek daha faziletlidir.

Ramazan orucunun her günü için ayrı ayrı niyet etmek gerekir. Çünkü araya oruçlu bulunulmayan geceler girmektedir. Kaza oruçları ile keffaret ve mutlak nezir oruçları için niyet etme vakti, gün batımından itibaren fecr-i sadığa kadarki süredir. Fecr-i sadığın başlamasından itibaren yapılan niyet geçerli olmaz. Bu tür oruçlara niyet ederken "falanca günün kazasına…" "falanca keffaret orucuna… ", "falanca adak orucuna…" diye belirtmek gerekir. Şâfiî mezhebine göre nafile orucun dışındaki oruçların niyeti geceden yapılmalıdır. İmsak vaktine kadar oruca niyet edilmemiş ise o gün oruca niyet

edilmemiş sayılır. Nafile oruçlara ise zeval vakti öncesine kadar niyet edilebilir (Şîrâzî, elMühezzeb, II, 598- 600).

590) İmsak ne demektir? Ne zaman başlar? Sabah ezanı okunmaya başladığında yeme içmeye kısa bir süre devam edilebilir mi?

Sözlükte "kendini tutmak, engellemek, el çekme, geri durma" anlamlarına gelen imsâk, dinî bir kavram olarak, fecr-i sâdıktan, iftar vaktine kadar yemeden, içmeden, cinsî münasebetten ve diğer orucu bozan şeylerden uzak durmak, el çekmek demektir. İmsakin zıttı iftardır. Halk arasında ise "imsak" oruç tutmaya başlanan fecr-i sadığın oluştuğu vakit anlamında kullanılır. Bu manada imsak, oruca başlama vakti demektir.

Oruca ne zaman başlanıp ne zaman bitirileceği Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde açıklanmıştır: *" (Ramazan gecelerinde) şafağın aydınlığını gecenin karanlığından ayırt edinceye (tan yeri ağarıncaya/fecr-i sadığa) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar (yiyip içmeden, cinsel ilişkide bulunmadan) orucu tamamlay*ın." (Bakara, 2/187)

Takvimlerde gösterilen "imsak", oruca başlama vakti olan fecr-i sadığın başlama vaktini ifade eder. İmsak vakti aynı zamanda gecenin sona erdiği, yatsı namazı vaktinin çıkıp sabah namazı vaktinin girdi vakittir. Ezan da imsak vaktinin başlaması ile okunmaktadır. Bu sebeple ezanın başlaması ile yemeği içmeyi terk etmek gerekir.

591) Oruçta temkin vakti nedir, uygulanmakta mıdır?

Temkin, güneşin doğuş, batış vakti ile namaz vakitlerinin hesaplanmasında, vakitlere eklenen veya çıkarılan zamanı ifade etmektedir. Bu uygulamanın temel nedeni yerleşim yerinin en doğusu ile batısı arasındaki zaman farkı, bulunulan yerin dağlık veya tepelerle kaplı olması gibi namaz vaktinin tam olarak tespit edilmesini engelleyen durumların var olmasıdır. Bu gerekçelerle ülkemizde temkin uygulaması bir müddet sürdürülmüş, namaz vakitlerini tespitte imsak ve güneşin doğuşunda bir miktar zaman çıkarılmış; öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitlerinde de bir miktar eklenmiştir. Ancak günümüzde teknik imkânlar son derece gelişmiş, her il ve ilçenin namaz vakitleri ayrı ayrı belirlenmiştir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak "temkin/ihtiyat" uygulamasına artık ihtiyaç kalmadığı anlaşılmış ve 1983 yılından itibaren ülkemizde temkin uygulamasına son verilmiştir. Başkanlığımız takvimlerinde temkin uygulaması bulunmadığından, oruca başlayacak kişilerin gösterilen "imsak" saatinde yemeyi içmeyi kesmeleri gerekmektedir. Sabah namazı kılacak olanlar da imsak vaktinden itibaren namazlarını kılabilirler.

592) Sahur yemeğinin dindeki yeri ve önemi nedir?

Sahur yemeği, oruç tutacak kişilerin imsak vaktinden önce gece yedikleri yemektir. Hz. Peygamber (s.a.s.) sahura kalkmış ve ümmetine de tavsiye etmiştir (Buhârî, Savm, 20). Hz. Peygamber (s.a.s.), hadislerinde sahur yemeğinin "bereket" (Buhârî, Savm, 20) ve "mübarek gıda" olduğunu (Ebû Dâvûd, Savm, 16) ayrıca sahur yemeğinin, Müslümanların orucu ile ehl-i kitabın orucu arasındaki en önemli farklardan biri olduğunu belirtmiştir (Müslim, Sıyâm, 46). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sahurla ilgili söz ve uygulamalarından hareketle fakihler sahura kalkmanın ve sahuru geciktirmenin sünnet olduğunu söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrût 1997, II, 632).

Âlimler, sahurun oruca dayanma gücü verdiğini, maddi manevi bereketlere vesile olacağını bildirmişler; hadislerdeki "maddi bereketi", Allah'ın sonsuz cömertliği ile sahura kalkanlara mükâfat olarak verdiği rızık genişliği ve malda bereket ihsan etmesi; "manevi bereketi" de ecir ve sevap vermesi olarak anlamışlardır. Çünkü kişi sahura kalkmakla seher vaktini uyanık geçirmiş ve bu vakitte hem dua hem de istiğfar etmek suretiyle cennet ehlinin özelliklerine sahip olmuştur (Zâriyât 51/18). Bu şekilde manevi lezzetlerle başlanan oruç daha canlı, daha şevkli tutulur. Bu tür maddi-manevi bereketleri olan sahur ihmal edilmemelidir.

593) Hz. Peygamber (s.a.s.) ramazan ayını nasıl değerlendirirdi?

Ramazan'da en önemli ibadet, şüphesiz oruçtur. Akıllı olan ve ergenlik çağına ulaşan her müslümana farz olan Ramazan orucunu Hz. Peygamber (s.a.s.) de tutmuş ve *"Her kim, faziletine inanarak ve mükâfatını umarak ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır"* (Buhârî, Savm, 6)*; "Her*

kim, faziletine inanarak ve mükâfatını umarak ramazan ayını ibadetle geçirirse geçmiş günahları bağışlanır." (Buhârî, Îmân, 27) buyurmuşlardır. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.s.), Ramazanı ibadetle ihya etmiş, geceleri bazen cemaatle bazen kendi başına Terâvih namazı kılmıştır. Gecelerinde ev halkını da uyandırarak yoğun bir şekilde ibadet ettiği nakledilmektedir (Buhârî, Leyletü'l-Kadr, 5). Ramazanın son on gününü ise mescidde itikâfla geçirmiştir. Ramazan, aynı zamanda Kur'an'ın indirilmeye başladığı ay olduğundan Hz. Peygamber (s.a.s.), bu ayda çokça Kur'an okumuş ayrıca Cebrâil ile buluşarak Kur'an'ı birbirlerine karşılıklı olarak (mukabele) okumuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ramazan'da sadaka ve hayırlara da ağırlık verdiği nakledilmiş ve esmek için engel tanımayan bereketli rüzgârdan daha cömert davrandığı şeklinde bir benzetme yapılmıştır (Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 5). Dolayısıyla Ramazan, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in her türlü ibadeti çokça yaptığı bir aydır.

594) İslamiyet öncesi oruç var mıydı ve nasıl uygulanmakta idi?

Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı."* (Bakara, 2/183) buyrulmaktadır. Oruç ibadeti İslâm'dan önce de bilinen ve İslâm'dakinden farklı da olsa uygulanan bir ibadet idi. Bu ayette, Müslümanlara oruç külfetinin sadece kendilerine yüklenmediği daha önceki kavimlerde de olduğu hatırlatılarak psikolojik açıdan oruca hazırlanmaları sağlanmıştır (Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, I, 625).

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mensup bulunduğu Kureyş kabilesinden olanlar da âşûrâ günü oruç tutarlardı. Rasûlüllah (sav) Medine'ye gelince, Yahûdileri aşure günü oruç tutar görünce o gün oruç tuttu ve Müslümanlara da tutmalarını emretti. Bir yıl sonra ramazan orucu farz kılınınca Hz. Peygamber (s.a.s.), aşûre orucu için *"Dileyen tutsun, dileyen tutmasın."* (Buhârî, Savm, 69) buyurdu. Böylece sözü edilen oruç mendup bir ibadet hükmünü aldı.

Yukarda ki ayette geçen *"Sizden öncekilere..."* ifadesinden maksat birinci derecede Yahudiler ve Hıristiyanlardır; çünkü Müslümanların tanıdığı Ehl-i kitap'tan olan gayrimüslimler bunlardır. Ramazan orucu daha önce Yahudi ve Hristiyanlara da farz kılınmıştı. Ancak bunlar bu ibadeti değiştirerek Yahudiler bir günlük oruca dönüştürmüşlerdir. Hristiyanlar ise, çok sıcak günlere denk gelince orucu yaz kış arasında mutedil bir mevsime aktarıp, keffaret olarak ta on gün oruç daha eklemişlerdir (Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, I, 626).

Yahudiler, ekim ayına rastlayan yılbaşlarından on gün sonra, gün batımından ertesi günün gün batımına kadar bir oruç tutarlar, günahların bağışlandığı gün olarak kabul ettikleri bu farz kılınmış oruç gününe "kipur" adını verirler (Yaşayan Dünya Dinleri, Diyanet İşleri Başkanlığı yay. , 241). Ayrıca yılın farklı günlerinde tuttukları başka farz ve nâfile oruçlar da vardır. Hz. İsâ kendisine Peygamberlik gelmeden önce kırk gün oruç tuttuğu için Hıristiyan din adamları bunu da ibadet olarak telakki etmişlerdir (Matta, 6/16). Neticede tüm bu ve benzeri bilgiler, önceki Peygamberlerin getirdikleri ilâhî dinlerde de oruç ibadetinin bulunduğunu göstermektedir.

595) Şevval orucunun hükmü nedir? Ramazanda tutulamayan oruçlar şevval orucu niyetiyle tutulabilir mi?

Ramazandan sonra şevval ayında altı gün oruç tutmak müstehaptır. Hz. Peygamber (s.a.s.), "*Kim Ramazan orucunu tutar ve ona Şevval ayından altı gün ilave ederse, sanki yılın bütününde oruç tutmuş gibi olur*" (Müslim, Sıyam, 204; Tirmizî, Savm, 53; Ebû Dâvûd, Savm, 58-59) buyurmuştur. Bu oruç peş peşe tutulabileceği gibi ara verilerek de tutulabilir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, Riyad, 2003; III, 421). Şevval ayında nafile olarak tutulan oruç, Ramazanda tutulmayan oruçların yerine geçmez; yani Ramazan'da tutulmayan oruçların ayrıca kaza edilmesi farzdır. Bir oruçta hem kaza hem de nafile yerine niyet edilmesi geçerli olmadığından Şevval ayında tutulan oruçta da bunlardan yalnız birine niyet etmek gerekir. Şevval ayında oruç tutulurken, ramazanda tutulamayan oruçların kazasına niyet edilirse bu oruçlar kaza orucu olur.

596) Aşure orucunun dindeki yeri nedir?

Muharrem ayının onuncu gününe "âşûrâ" günü denilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin aşure gününde oruç tuttuklarını görünce, bu orucu niçin tuttuklarını sormuştu. Yahudiler, bugünün büyük bir gün olduğunu; Allah'ın Hz. Mûsâ'yı ve İsrâiloğulları'nı düşmanlarından bugünde kurtardığını ve Hz. Mûsâ'nın bu sebeple oruç tuttuğunu, kendilerinin bugünde oruç tutmalarının da

bundan kaynaklandığını söylemişler, Hz. Peygamber (s.a.s.) de; *"Ben Mûsâ'ya sizden daha yakınım."* demiş ve bugünlerde oruç tutulmasını tavsiye etmiştir (İbn Mâce, Sıyâm, 41).

Ayrıca Cahiliye döneminde Arapların da aşure orucunu tuttuğu rivayet edilmektedir. Ramazan orucu farz kılınınca aşure orucu bir yükümlülük olmaktan çıkarılmış ve Hz. Peygamber (s.a.s.), isteyenlerin bunu tutup isteyenlerin tutmayabileceğini belirtmiştir (Müslim, Sıyâm, 113-126). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu günde oruç tutulmasını teşvik eden hadisleri de vardır. Bir hadiste, *"Âşûrâ günü orucunun önceki yılın günahlarına keffaret olacağını zannederim."* (Tirmizî, Savm, 48) buyurmuştur. Başka bir hadiste de aşure orucuna işaret ederek *"Ramazan orucundan sonra en fazîletli oruç Allah'ın ayı olan Muharrem ayında tutulan oruçtur."* (Tirmizî, Savm, 40) buyurmuştur. Aşure orucunun sadece Muharrem'in onuncu günü değil bir önceki veya bir sonraki günle birlikte iki gün şeklinde tutulması menduptur (Müslim, Sıyâm 133; Abdürrazzâk, el-Mûsânnef, IV, 287)).

597) Ramazanı karşılamak ve uğurlamak için oruç tutulur mu?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Recep ve Şaban aylarında diğer aylara oranla daha fazla nafile oruç tuttuğu (Buhârî, Savm, 52-53; Müslim, Sıyâm, 173, 179) ve ayrıca Şevval ayında 6 gün oruç tutmayı teşvik ettiği bilinmektedir (Müslim, Sıyam, 204). Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu uygulamalarını, Ramazanı karşılama ve uğurlama olarak değerlendirmek doğru değildir. Ramazanı karşılamak veya uğurlamak amacıyla oruç tutmanın dinî bir dayanağı yoktur. Ramazan ayı girmediği halde, Ramazanın gelmiş olabileceği düşüncesiyle ihtiyaten Ramazandan bir veya iki gün önce oruç tutmak mekruhtur. Dini ıstılahta bu güne "şek günü" denilir. Ancak, belirli günlerde oruç tutmayı alışkanlık haline getiren kişilerin, oruç tuttuğu günlerin bu günlere rastlaması halinde oruç tutmasında sakınca yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Ramazanı bir veya iki gün önce oruçla karşılamayın. Eğer bir kimse âdeti olduğu için bu günleri oruçla geçiriyorsa tutsun."* (Buhârî, Savm, 14; Müslim, Sıyâm, 21) buyurmuştur.

598) Fecr sûresinde yer alan "ve on geceye yemin olsun." İfadesinin oruçla bir bağlantısı var mıdır?

Fecr suresinin 2. âyetinde geçen "on gece" ile neyin kastedildiği konusunda, hac ayı olan Zilhicce'nin ilk on gecesi, hicrî yılın birinci ayı olan Muharrem'in ilk on gecesi ve Ramazan'ın ilk veya son on gecesi olduğu yönünde çeşitli yorumlar yapılmıştır (Râzî, Mefâtîh, Beyrut 1981, XXXI, 163). Ancak Zilhicce'nin ilk on gecesi şeklindeki birinci yorum tercihe daha uygundur. Çünkü bu sûre Mekke'de inmiş, Ramazan orucu ise Medine'de farz kılınmıştır. Dolayısıyla yukarda geçen ikinci ve üçüncü şıklardaki günler, sûrenin indiği dönemde özel bir önem taşımıyordu. Zilhicce'nin ilk on günü ise sûrenin inmesinden önce de Araplar'da kutsal sayılıyordu (Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir, Ankara 2004, V, 551). Zilhiccenin ilk dokuz gününde oruç tutulmasının Hz Peygamber (s.a.s.) tarafından tavsiye edildiği ve kendisinin de bu orucu tuttuğu rivayet edilmektedir. Bu sebeple kurban bayramından önceki dokuz günün oruçlu geçirilmesi müstehaptır (Ebû Dâvûd, Sıyâm 62; Tirmizî, Savm, 52). Fakat sıkıntıya ve halsizliğe sebep olacağı gerekçesiyle, hacda olanların Zilhiccenin 9. günü (arefe günü) oruç tutması mekruh görülmüştür (Ebû Dâvûd, Savm, 64).

599) Arefe günü oruç tutulur mu, bu konudaki dinî hüküm nedir?

Çeşitli zamanlarda nafile oruç tutmanın faziletine dair birçok hadis-i şerif vardır. Bu oruçlardan biri de Zilhicce ayının ilk dokuz günü tutulan oruçtur. İsteyen tamamını tutabildiği gibi birkaç gününü de tutabilir. Herkes tuttuğu günler sayısınca ecir ve sevap kazanır. Zilhiccenin ilk dokuz günü içinde Arefe gününün önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.), bu günün faziletine ilişkin olarak; *"Arefe gününden daha çok Allah'ın cehennem ateşinden insanları âzat ettiği bir gün yoktur."* buyurmuş, yine *"Arefe günü tutulan orucun bundan önce ve sonra birer yıllık günahları örteceği Allah'tan umulur."* (Müslim, Sıyâm, 196-197) demiştir. Fakat hacda olanların, yapacakları ibadetleri aksatmamaları, sıkıntı ve halsizliğe düşmemeleri gerekçesiyle arefe günü oruç tutmamaları daha uygundur (Ebû Dâvûd, Savm, 64).

600) Bayram günlerinde oruç tutulur mu, bu günler kaç gündür?

Bayram günleri, oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında gelir. Ramazan bayramının birinci gününde ve kurban bayramının dört gününde oruç tutmak tahrîmen mekruhtur (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 125İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, Riyad 2003, III, 336). Bugünlerde oruç tutmanın hoş karşılanmayıp yasaklanması, bayram günlerinin yeme, içme ve sevinç günleri olmasından dolayıdır. Ramazan bayramı, bir ay boyunca Allah için tutulan orucun arkasından verilen bir "genel iftar ziyafeti" hükmündedir ve bu anlamından ötürü ona "fıtır bayramı (iftar bayramı)" denilmiştir. Ramazan bayramının ilk günü, bir aylık ramazan orucunun iftarı anlamına gelir. Böyle toplu iftar gününde oruçlu olmak, Allah'ın sembolik ziyafetine katılmamak anlamına gelir ki bunun yakışıksız bir davranış olduğu ortadadır. Allah için kurbanların kesildiği kurban bayramı günleri de ziyafet günleridir. Hz. Peygamber (s.a.s.), teşrik günlerinin yeme, içme ve Allah'ı anma günleri olduğunu belirtmiştir (Buhârî, Savm, 66-67; Ebû Dâvûd, Savm, 49).

601) Adak orucu nasıl tutulur?

Adak, kişinin farz veya vacip cinsinden bir ibadeti yapacağına Allah'a söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması demektir. Her hangi bir şart ve zamana bağlanmayan mutlak adaklar, adama anından itibaren ilk fırsatta yerine getirilmelidir. Bir şarta bağlı olan adakların ise, şartın gerçekleşmesi halinde yerine getirilmesi gerekir. Şart gerçekleşmeden adağın yerine getirilmesi geçersiz olup, şart gerçekleşince iade edilmesi gerekir. Belli bir zamana bağlı olan adak orucu o zamanda tutulmalıdır. Böyle bir oruca niyette tutulacak orucun adak olduğunu açıkça belirleme şartı yoktur. Belli bir zamana bağlı olmayan adak oruçlar ise ramazan ayı ile oruç tutmanın yasak olduğu günlerin dışında herhangi bir günde tutulabilir. Fakat bu orucun adak niyetiyle tutulması gerekir. Bu itibarla, adak orucu nasıl adanmışsa o şekilde tutulur. Yani, peşpeşe tutulması adanmışsa ara vermeden tutulur, böyle bir kayıt yoksa ara verilerek de tutulabilir. Ancak oruç tutulması caiz olmayan günlerde tutulmaz (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, III, 735-742).

602) Dâvûd orucu nedir?

Bir gün oruç tutup, bir gün tutmamaya "Dâvûd orucu" denilir. Bu ismin veriliş nedeni Hz. Dâvûd'un (a.s.) bu şekilde oruç tutmuş olmasıdır. Bu oruca söz konusu ismi bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) vermiş ve faziletini şöyle belirtmiştir. *"En faziletli oruç Dâvûd'un tuttuğu oruçtur; o bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı." (*Buhârî, Savm, 56; Müslim, Sıyâm, 181) Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Allah'ın en çok sevdiği oruç Dâvûd Peygamberin orucudur." (*Buhârî, Teheccüd, 7)

603) Eyyam-ı biyd (aydınlık günler) orucu ne zamandır ve önemi nedir?

Eyyam-ı biyd (aydınlık günler) ayın en parlak olduğu hicrî ayların 13, 14 ve 15. geceleridir (Buhârî, Savm, 60). Ay bu gecelerde tam olarak göründüğü ve geceleri her zamankinden daha çok aydınlattığı için bu isim verilmiştir. Rasûlüllah (s.a.s.) her ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerinde oruç tutmayı tavsiye etmiş (Ebû Dâvûd, Savm 69; Tirmizî, Savm 54) ve o günlerde oruç tutmanın senenin tüm günlerini oruçlu geçirmek gibi olduğunu belirtmiştir (İbn Mâce, Sıyâm, 29).

604) Kandillerde oruç tutmak isteyen kişi, kandil gecesinin olduğu günde mi, bir gün sonrasında mı oruç tutmalıdır?

Dinî açıdan güneşin batmasıyla önceki gün sona erer ve yeni bir gün başlar. Gece gündüzden önce gelir (Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, Riyad 2003, XIV, 15). Nitekim Ramazan ayı, Şaban ayının son gününde güneşin batışıyla başladığı için, o gece Terâvih namazı kılınmakta ve Ramazanın son gününde güneşin batışıyla Şevval ayı başladığı için, o gecede Terâvih namazı kılınmamaktadır. Cuma günü de Perşembe günü akşam vaktinin girmesiyle başlar, Cuma günü akşam vaktine kadar devam eder. Mesela "Recebin ilk cuma gecesi" dendiği zaman perşembeyi ilk Cumaya bağlayan gece (akşam vaktinden sabah vaktine kadar olan süre) anlaşılır. Yine "Şaban'ın 15. Gecesi" bu ayın 14. günü 15. güne bağlayan gece, "bayram gecesi" de arefe gününü bayrama bağlayan gecedir. Bu itibarla kandil gecelerinde tutulan nafile oruçların asıl zamanı geceyi takip eden gün olmakla birlikte, daha önceki günle birlikte oruç tutulabilir. Bununla beraber mübarek gecenin ihya edildiği günü de ekleyerek iki veya daha fazla gün oruç tutulabilir.

605) Kandillerde oruç tutmayla ilgili dini bir gereklilik var mıdır?

Hz. Peygamber, mübarek gün ve gecelerin değerlendirilmesini tavsiye etmiştir (Tirmizî, Savm, 39). Ancak bu gün ve gecelere ait özel bir namaz veya ibadet şeklinden bahsedilmemiştir. Bu bağlamda mübarek gün ve geceleri, bağışlanma ve hayatımıza çeki düzen vermek için fırsat anı olarak görmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla Müminler kandil gecelerinde, hayatlarının gidişatını gözden geçirmeli; hata ve günahları için tövbe etmeli, dua ederek, Kur'an-ı Kerim okuyarak, kaza veya nafile namaz kılarak bu fırsatları değerlendirmelidirler.

Kandil gecelerinin gündüzlerinde oruç tutmak bazı âlimlerce müstehap sayılmıştır. Zira sıhhati tartışmalı da olsa bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Şabanın ortasında yani berat gecesinde ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu şöyle, yok mu böyle! ' der."* (bkz. Tirmizî, Savm 39; İbn Mâce, İkâme, 191) buyurmuştur. Buna karşılık Hz. Peygamber (s.a.s.) Zilhiccenin ilk on günü (Ebû Dâvûd, Sıyâm, 62; Tirmizî, Savm, 52), pazartesi ve perşembe günleri, aşure ve arefe günü oruç tutar (Müslim, Sıyâm, 196-197), pazartesi orucunu soranlara; *"Bugün benim doğduğum, Peygamber olarak gönderildiğim ve Kur'an'ın vahyedildiği gündür."* diye cevap verirdi (Müslim, Sıyâm, 198). Sonuç itibariyle şu söylenebilir ki, kandil gecelerinde iyilik ve ihsanda bulunmak, daha çok dua, zikir, namaz gibi ibadetlerle meşgul olmak veya ilim ve tefekkür ile geceyi ihya etmek ve gündüzleri oruç tutmak müstehabtır.

606) Zilhiccenin ilk on gününde oruç tutmanın fazileti nedir?

Zilhiccenin ilk on gününün faziletine işaretle, Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Allah katında şu on günde işlenecek salih amelden daha sevimli bir amel yoktur."* Buyurdu. Sahabiler, *"Ey Allah'ın Resülü! Allah uğrunda yapılacak cihattan da mı üstündür? "* diye sordular. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s.); *"Evet, Allah yolunda cihat etmekten de. Ancak malını ve canını tehlikeye atarak cihada çıkan, şehit olup dönmeyen kimsenin cihâdı başka. (O, bundan üstündür.)"* (Buhârî, Îdeyn 11) buyurmuştur. Zilhiccenin bu on gününün fazileti hac ibadetinin bu ayda yapılmasından kaynaklanmaktadır (İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, Beyrut, II, 459). Zira bu günlerde hac ibadetinin bir kısım menasiki yapılmakta bir kısmı da (ziyaret tavafı, şeytan taşlama gibi) ardından gelen teşrik günlerinde gerçekleştirilmektedir.

Çeşitli zamanlarda nafile oruç tutmanın faziletine dair birçok hadis-i şerif vardır. Rivayetlerde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Zilhiccenin dokuz gününde, aşure gününde ve her aydan üç gün oruç tuttuğu belirtilmektedir (Ebû Dâvûd, Sıyâm, 61-63). Zilhicce ayının dokuzuncu günü olan kurban bayramının arefesinde tutulan orucun da çok faziletli olduğu bu rivayetlerde zikredilmiştir (Ebû Dâvûd, Sıyâm, 64; Tirmizî, Savm 46).

607) Muharrem ayının fazileti ve bu ayda oruç tutmanın hükmü nedir?

"Muharrem" hürmet edilen anlamındadır. Bu ay, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Allah'ın ayı diye nitelendirilmiştir (Müslim, Sıyâm, 202; Ebû Dâvûd, Savm 55; Tirmizî, Savm, 40). Bu niteleme Muharrem ayının faziletine, ilahî feyz ve bereketinin bolluğuna işarettir. Kamerî aylardan Muharremin onuncu günü Âşûre günüdür. Bu gün oruç tutmak sünnettir (Serahsî, el-Mebsût, III, 92). Rasûlüllah (s.a.s.) aşûre gününde oruç tutmuş ve oruç tutmayı tavsiye etmiştir (, Buhârî, Savm, 69). Rasûlüllah (s.a.s.) başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Ramazandan sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı olan muharremde tutulan oruçtur. Farz namazlardan sonra en faziletli namaz da gece namazıdır."* (Müslim, Sıyâm 202-203; Ebû Dâvûd, Savm 55; Tirmizî, Savm, 40).

Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye gelince, Yahûdilerin aşûre gününde oruç tuttuklarını görmüş ve *"Bu gün niçin oruç tutuyorsunuz? "* diye sormuştu. "Bu, hayırlı bir gündür. Allah, o günde Benî İsrâil'i düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Hz. Mûsâ o gün oruç tuttu." dediler. Rasûlüllah da (s.a.s.) *"Ben Mûsâ'ya sizden daha layığım (yakınım)."* buyurup o gün oruç tuttu ve Müslümanlara da tutmalarını emretti (Buhârî, Savm 69; Müslim, Sıyâm, 127). Ancak, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yahudilere muhalefet için ertesi sene Aşûre orucunu Muharremin dokuzuncu günü de tutacağını söylemesi (Ebû Dâvûd, Savm, 66); bu orucun Muharrem ayının dokuzuncu ve onuncu veya onuncu ve on birinci günlerinde tutulmasının daha doğru olacağına işaret etmektedir.

608) Oruç tutulması yasak olan günler hangileridir?

Dinimizde, oruç tutmanın emredildiği, tavsiye edildiği günler olduğu gibi, oruç tutmanın yasaklandığı veya hoş karşılanmadığı günler de vardır. Yasağın mahiyetine ve ağırlık derecesine göre, bugünlerin bir kısmında oruç tutmak haram veya tahrîmen mekruh, diğer bir kısmında ise tenzîhen mekruhtur.

Oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında bayram günleri gelir. Hz. Peygamber (s.a.s.) iki vakitte oruç tutulmayacağını bildirmiştir ki birisi ramazan bayramının birinci günü, diğeri kurban bayramı günleridir (Buhârî, Savm, 66-67). Ramazan bayramının sadece birinci gününde ve kurban bayramının dört gününde oruç tutmak yasaktır (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 125). Bu günlerde oruç tutmanın yasak oluşunun nedeni, bayram günlerinin yeme, içme ve sevinç günleri olmalarıdır. Ramazan bayramı, bir ay boyunca Allah için tutulan orucun arkasından verilen bir "genel iftar ziyafeti" hükmündedir. Bundan dolayı, ona "fıtır bayramı (iftar bayramı)" denilmiştir. Ramazan bayramının ilk günü bu yönüyle bir aylık ramazan orucunun iftarı olmaktadır. Böyle toplu iftar gününde oruçlu olmak, Allah'ın sembolik ziyafetine katılmamak anlamına gelir ki bunun en azından edep dışı olduğu ortadadır. Allah için kurbanların kesildiği kurban bayramı günleri de ziyafet günleridir. Hz. Peygamber (s.a.s.) teşrik günlerinin yeme, içme ve Allah'ı anma günleri olduğunu belirtmiştir (Ebû Dâvûd, Savm, 49).

Hacılar, oruç tuttukları takdirde güçsüz ve yorgun düşme ihtimalleri bulunduğu takdirde, zilhiccenin 8. "terviye" ve 9. "arefe" günlerinde oruç tutmamaları daha uygun olur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) arefe günü Arafat'ta olanların oruç tutmalarını yasaklamıştır (Ebû Dâvûd, Savm, 64). Çünkü hac ibadetini yaparken daha zinde ve canlı olmaları, öncesinde nâfile oruç tutmuş olmalarından daha hayırlıdır. Bunların dışındaki bazı günlerde oruç tutmak ise çeşitli sebeplerle mekruh sayılmıştır. Meselâ; sadece aşure gününde oruç tutmak Yahudilere benzemek ve onları taklit etmek anlamını içerdiği için mekruhtur (Ebû Dâvûd, Savm, 66).

Şek günü (Şaban ayının sonuna gelip, Şaban'dan mı yoksa Ramazan'dan mı olduğunda şüphe edilen gün) oruç tutmak mekruhtur. Hz. Peygamber (s.a.s.) ramazanı bir veya iki gün önceden oruç tutarak karşılamayı yasaklamıştır (Buhârî, Savm, 11, 14; Müslim, Sıyâm, 21; Ebû Dâvûd, Savm, 10).

İki veya daha fazla günü, arada iftar etmeksizin birbirine ekleyerek oruç tutmak mekruhtur. Buna visâl orucu (savm-i visâl) denir. Hz. Âişe'nin belirttiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) visâl orucu tutmalarını yasaklamış; kendisinin bu şekilde oruç tuttuğu hatırlatılınca da *"Siz benim gibi değilsiniz; beni Rabbim yedirir, içirir."* (Müslim, Sıyâm, 55-58) diye cevap vermiştir.

609) Cuma günleri oruç tutulur mu, hükmü nedir?

Sadece Cuma günleri nafile oruç tutmak tenzîhen mekruh görülmüştür. Peygamber Efendimiz (s.a.s.); *"Sizden hiç kimse Cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün önceden veya sonradan oruç tutuyorsa bu takdirde Cuma günü de oruç tutabilir."* (Ebû Dâvûd, Savm, 50) buyurmuştur. Cuma günü kazaya kalan farz veya adak gibi vacip bir oruç tutmakta sakınca bulunmamaktadır. Cuma günü nafile oruç tutmak isteyenlerin, bir gün önce veya sonrasında da oruç tutması uygun olur. Oruç tutmak için özellikle Cuma gününü seçmenin mekruh oluşu bu günün Müslümanların haftalık bayram günü kabul edilmesindendir.

610) Üç ayların dindeki yeri nedir, bu aylardaki oruç nasıl tutulur?

Halk arasında üç aylar diye bilinen Recep, Şaban ve Ramazan ayları, mübarek ve faziletli aylardır. Ramazan ayında oruç tutmak farzdır (Bakara, 2/184-185). Recep ve Şaban aylarında ise; Hz. Peygamber (s.a.s.)'in diğer aylara oranla daha fazla nafile oruç tuttuğu, ancak Ramazanın dışında hiçbir ayın tamamını oruçlu geçirmediği, hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhârî, Savm, 52, 53; Müslim, Sıyâm, 173, 179). Bu itibarla, Recep ve Şaban aylarının aralıksız olarak oruçlu geçirilmesinin dini bir dayanağı yoktur. Kişi sağlığı müsait olup güç yetirdiği takdirde bu aylarda dilediği kadar nafile oruç tutabilir.

611) Oruç tutmamayı mubah kılan haller nelerdir?

İslâm dini ilke olarak kişileri güçleri nispetinde sorumlu tutmuş, güçlerini aşan veya sıkıntıya yol açan durumlarda kolaylaştırıcı hükümler getirmiştir. Bu genel ilke uyarınca farz olan Ramazan orucu ibadetini belli şartlara bağlı olarak erteleme konusunda bazı ruhsatlar getirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: *"Ey inananlar! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız diye, size de sayılı günlerde farz kılındı. İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde tutar. Oruca dayanamayanlar, bir düşkünü doyuracak*

kadar fidye verir. Kim gönülden iyilik yaparsa, o iyilik kendisinedir. Eğer bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha iyidir" (Bakara, 2/183-184) buyrulmaktadır.

İslam âlimleri bu ayeti ve ilgili hadisleri esas alarak Ramazan ayında oruç tutmayıp ertelemek konusunda ruhsat sebebi olacak halleri şu şekilde tespit etmişlerdir: Buna göre aşağıdaki durumlarda kişiler, oruç tutmakla yükümlü kılınmamış, daha sonra kaza etmeleri veya yerine fidye vermelerine ruhsat tanınmıştır:

a. Yolculuk: Ramazanda sefer mesafesi (en az doksan km.) bir yere gitmek için yola çıkacak olan kimse, geceden oruca niyet etmeyebilir. Fakat niyet ettikten sonra gündüzün yolculuğa çıksa bu yolculuk esnasında meşru başka bir mazereti bulunmazsa orucunu bozmamalıdır. Başlanan bir ibadetin mazeret yoksa tamamlanması gerekir. Sefer bir mazeret olduğu için, eğer bozarsa kendisine keffaret gerekmez, sadece kaza gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 122). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mekke'nin fethi için sefere çıktığında oruçlu iken, Kadîd denilen yere varınca orucunu bozması (Buhârî, Sıyâm, 34; Müslim, Sıyâm, 88) savaş şartlarının gereği olarak değerlendirilebilir.

b. Hastalık: Oruç tuttuğu zaman, hastalığının artmasından veya uzamasından endişe edilen kimse ile hastalığı sebebiyle oruç tutmakta zorlanan kişiler için, iyileştikten sonra kaza etmek üzere Ramazan ayında oruç tutmamalarına ruhsat tanınmıştır. Oruç tutması halinde hasta olacağı tıbben bildirilen kimse de hasta hükmündedir.

c. Yaşlılık: Oruç tutamayacak kadar yaşlı olan kimseler, oruç tutmayıp yerine fidye verebilirler. Bakara suresinin 184. ayetinde, bu şekilde olup da oruca güç yetiremeyenlerin, oruç tutmayıp fidye vermeleri gerektiği hükme bağlanmıştır. İyileşme umudu olmayan hastalar da aynı hükme tabidir.

d. İleri derecede açlık, susuzluk: Açlık veya susuzluk sebebi ile beden ve ruh sağlığının ciddi derecede zarar görmesi söz konusu olan kimse orucunu bozabilir. Sağlık şartları düzelmesi halinde bozulan oruç Ramazanda sonra kaza edilir.

Böyle bir kimsenin orucuna devam etmesi ölümüne sebep olacak nitelikte ise, orucunu açmaması haram olur. e. Zor ve meşakkatli işlerde çalışmak: Esas itibariyle bir insanın ibadetlerini normal bir şekilde yapmasını engelleyecek zor ve ağır işlerde çalışması veya çalıştırılması doğru değildir. Ancak kişisel veya toplumsal zorunluluklar, bazılarının böyle işlerde çalışmalarını gerektirebilmektedir. Böyle durumda bulunan bir kişi, oruç tuttuğu takdirde sağlığına bir zarar gelmesinden korkuluyorsa, orucunu tutmayabilir. Bu durumda olanlar, izin günlerinde veya müsait zamanlarda tutamadıkları oruçlarını kaza etmelidirler. f. Gebe ve Emzikli Olmak: Oruç tutmaları kendilerine veya çocuklarına bir zarar vermesi halinde, gebe olan kadınlar oruçlarını tutmayabilirler. Emzikli kadınlar da, sütlerinin kesilmesi ve çocuklarının zarar görmesi tehlikesi bulunması halinde oruçları tutmayabilirler (Nesâî, Sıyâm, 51, 62; bkz. Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, I, 335, 336; Şîrâzî, el-Mühezzeb, II, 592; İbn Kudâme, Kâfî, I, 346).

Fakihler oruç tutmama ruhsatını Kur'an ve Sünnette zikredilen sebeplerle sınırlı tutmayı tercih etmiş, bunların ortak özelliği meşakkat olsa bile, her meşakkatli durumda oruç tutulmayabileceğini söylemekte müteredditdavranmışlardır (İbn Kudâme, Kâfî, I, 344-346).

Ruhsata gerekçe olan hal ortadan kalkınca tutulamayan oruçlar kaza edilir. İyileşmesi mümkün olmayacak şeklide hasta olmak, ya da aşırı yaşlı bulunmak gibi oruç tutmaya sürekli bir engelin bulunması halinde tutulamayan her oruç için bir fidye verilir. Bir oruç fidyesi bir fıtır sadakası miktarıdır. Bir fıtır sadakası ise, bir kimseyi orta hallisi ile bir gün doyurabilecek miktar paradır.

612) Çalışanların iş verimini düşürmesi endişesiyle oruç tutmamaları caiz midir?

Ramazan orucu, ergenlik çağına ulaşmış, akıllı her Müslümana farzdır. Kişiler hastalık, yolculuk, kadınlara has özel haller gibi meşru sebeplerle Ramazan ayında oruç tutamayabilirler, tutamadıkları bu oruçları şartların elverişli olduğu başka zamanlarda kaza ederler. Mazeretsiz olarak oruç tutmayanlar büyük günah işlemiş olurlar. Zira Rasûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur; *"Bir kimse, Allah'ın tanıdığı bir ruhsat olmadan, ramazanda bir gün orucunu tutmazsa, bütün yılın orucu o günün yerini tutmaz."* (Ebû Dâvud, Savm, 38; Ayrıca bkz. Buharî, Savm, 29)

Ailesinin rızkını temin etmek için ağır işlerde çalışmak zorunda olup da, oruç tutmaları sağlığına zarar verenlerin o günlerde oruç tutmayıp, daha sonra kaza edebilecekleri, kaza etme imkânlarının olmaması durumunda her gün için bir fidye vermeleri yolunda görüşler vardır (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Mısır 1966, II, 420). Çok ağır olmayan günlük işlerde çalışmak, orucu terk için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulur: *"Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alış-veriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamaz. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar."* (Nûr, 24/37). Unutulmamalıdır ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) Arabistan sıcağında yazın uzun günlerinde de oruç tutmuş, orucunu terk etmemiştir.

613) Uzman bir doktorun oruç tutmamasını önerdiği kimse ne yapmalıdır?

Uzman doktorların, oruç tutmasının sağlık açısından zararlı olacağı teşhisini koyduğu bir hasta, Ramazanda oruç tutmayabilir (Merğinânî, el-Hidaye, I, 126; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 116). Şayet hastalığı geçici ise tutmadığı oruçlarını iyileşince kaza eder. Hastalığı kalıcı ise tutamadığı oruçlar için fidye verir. Bir ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: *"Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."* (Bakara, 2/184)

Fidyenin tutarı aynen fitre kadardır. Bu fidyeler Ramazanın başlangıcında verilebileceği gibi, Ramazanın içinde veya sonunda da verilebilir. Fidyenin tamamı bir fakire topluca verilebileceği gibi, ayrı ayrı fakirlere de verilebilir. Bu durumda olan kimseler, fidye vermeye gücü yetmiyorsa Allah'tan bağışlanmalarını isterler. Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar ile iyileşme ümidi olmayan hastalar, ileride tutabilecek duruma gelirlerse, fidyelerini vermiş bile olsalar tutamadıkları oruçları kaza etmeleri gerekir (Kâsânî, Bedâi, I, 60; Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut 1990, I, 137). Önceden verdikleri fidyelerin hükmü kalmaz, bunlar nafile bağış sayılır.

614) Ramazan orucuna niyetlendiği halde yolculuğa çıkan bir kimse, yolculuktan dolayı orucunu bozarsa ne gerekir?

Ramazan orucu, ergenlik çağına gelmiş akıllı her Müslümana farzdır. Hastalık, yolculuk, kadınlara has özel haller gibi meşrû sebeplerle Ramazan ayında oruç tutamayanlar bu oruçlarını şartların elverişli olduğu başka zamanlarda kaza ederler. Kur'an-ı Kerim'de oruç tutmamayı mubah kılan özürler hastalık, yolculuk ve güç yetirememek olarak sayılmıştır (Bakara, 2/184-185).

Bu itibarla Ramazanda sefer mesafesi (en az doksan km.) bir yere gitmek için yola çıkacak olan kimse, geceden oruca niyet etmeyebilir. Fakat niyet ettikten sonra gündüzün yolculuğa çıksa bu yolculuk esnasında meşru başka bir mazereti bulunmazsa orucunu bozmamalıdır. Başlanan bir ibadetin mazeret yoksa tamamlanması gerekir. Sefer bir mazeret olduğu için, eğer bozarsa kendisine keffaret gerekmez, sadece kaza gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 122). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mekke'nin fethi için sefere çıktığında oruçlu iken, Kadîd denilen yere varınca orucunu bozması (Buhârî, Sıyâm, 34; Müslim, Sıyâm, 88) savaş şartlarının gereği olarak değerlendirilebilir.

ORUCU BOZAN VE BOZMAYAN ŞEYLER

615) Orucu bozan şeyler nelerdir?

Orucun temel unsuru ve anlamı, yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak, nefsi bunlardan mahrum bırakmak olduğu için, oruçlu iken bunlar ve bu anlama gelecek davranışlar orucu bozar. Yemek ve içmek, yenilip içilmesi mûtat olan her şeyi kapsamı içine alır. Sigara, nargile gibi keyif veren tütün kökenli dumanlı maddeler ile uyuşturucular ve tiryakilik gereği alınan tüm maddeler oruç yasakları kapsamına girer (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, Beyrut 2000, II, 394). Her ne sebeple olursa olsun, ağızdan alınan ilâçlar da aynı hükme tabidir.

616) Nikotin bandı orucu bozar mı?

Kural olarak orucu bozan şeyler, vücuda normal yollarla giren maddeler ve cinsel ilişkidir. Vücuda sürülen yağ, merhem ve benzeri şeyler deri üzerindeki gözenekler ve deri altındaki kılcal damarlar yoluyla emilerek kana karışmaktadır. Ancak cildin bu emişi, çok az ve yavaş olmaktadır. Diğer taraftan

bu işlem yeme, içme ve beslenme anlamına da gelmemektedir. Bu itibarla, deri üzerine sürülen merhem, yapıştırılan ilaçlı bantlar orucu bozmaz (Buhârî, Savm, 24, 27; Müslim, Sıyâm, 12; Tirmizî, Savm, 29, 31, 76). Bu açıdan sigarayı bırakmak isteyenlerin kullandığı nikotin bantları da orucu bozmaz (Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

617) Oruçlu iken böbrek taşı kırdırmak orucu bozar mı?

Oruçlu olan bir kimsenin, vücuduna şifa veya gıda verici bir madde enjekte edilmeden böbrek taşı kırdırması ile orucu bozulmaz. Bu operasyon esnasında böbreklere kan akması da orucu bozmaz.

618) Şeker hastalarının uyguladıkları insülin iğnesi orucu bozar mı?

İğnenin orucu bozup bozmayacağı, kullanılış amacına göre değerlendirilebilir. Ağrı dindirmek, tedavi etmek, vücudun direncini artırmak, gıda vermek gibi amaçlarla enjeksiyon yapılmaktadır. Gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyonlar, yemek ve içmek anlamına gelmediklerinden orucu bozmazlar. Ancak gıda ve/veya keyif verici enjeksiyonlar orucu bozar (Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar). Şeker hastalarının kullandıkları insülin iğnesi bu nitelikte olmadığı için orucu bozmaz. Diğer yandan ehil doktorların, oruç tutmasının sağlık açısından zararlı olacağı teşhisini koyduğu bir hasta, Ramazanda oruç tutmayabilir. Böyle bir kişi, Ramazan ayının her günü için birer fidye verir. İnsüline bağımlı olarak yaşayan hastaların da oruç tutmaları sağlıklarına zarar veriyorsa oruç tutmayabilirler. Tutamadıkları oruçlarının sayısınca her gün için bir fidye verirler.

619) Damardan verilen radyoaktif madde orucu bozar mı?

Bazı hastalıkların teşhisi amacıyla hastalara damar yoluyla besleyici niteliği olmayan radyoaktif maddenin verilmesi orucu bozmaz. Bu şekilde verilen söz konusu madde besleyici ve vücudu kuvvetlendirici mahiyet taşımamaktadır.

620) Saç bakımı ve saç boyama orucu bozar mı?

Oruç, bir şey yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmaktan dolayı bozulur. Saç boyamak ve saç bakımı bunların kapsamında olmadığından orucu bozmaz.

621) Kadınlar adet döneminde oruç tutabilirler mi? Bu esnada tutulmayan oruçların durumu nedir?

Kadınların adet (ay hali) dönemlerinde, -temizleninceye kadar- cinsî ilişkide bulunmaları, namaz kılmaları, oruç tutmaları ve Kâbe'yi tavaf etmeleri yasaktır. Kadınlar özel hallerinde kılmadıkları namazı kaza etmezler, fakat tutmadıkları oruçlarını temizlendikleri zaman kaza ederler (Şâfiî, el-Ümm, I, 130-131; Sahnûn, el-Müdevvene, I, 49; Merğinânî, el-Hidâye, I/30-32; İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 198; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II/371).

Hz. Peygamber birçok hadis-i şerifte hanımların hayız dönemlerinde oruç tutmayacaklarını beyan etmiştir (mesela bkz. Buhârî, Hayız 6; Savm 41; Müslim, İman 132). Hz. Âişe de kendisine, neden adet gören bir kadın, temizlendikten sonra adet günlerinde kılmadığı namazları kaza etmiyor da tutmadığı oruçları kaza ediyor? ' diye soran Muâze adlı hanıma: "Sen Harûriyye'den (Hâricilerden) misin?" demiş; bu kadının: "Hayır, Harûriyye değilim, ama (öğrenmek için) soruyorum." cevabı üzerine de, Hz. Âişe: "Vaktiyle bu iş bizim başımıza geldiğinde, orucu kaza etmekle emrolunduk, namazın kazasıyla emir olunmadık." (Müslim, Hayız, 76-69) demiştir.

622) Oruca niyetlenen bir bayan gün içinde adet görmeye başlarsa ne yapmalıdır?

Kadınlar ay hali (hayız) ve lohusalık (nifas) denilen özel hallerinde namaz kılmazlar, oruç tutmazlar. Daha sonra tutamadıkları oruçlarını kaza ederler. Oruca niyetlenen bir bayan, gün içersinde âdet görmeye başlarsa orucunu bozar, temizlenince bu günün orucunu da kaza eder (Merğinânî, el-Hidâye, I, 129). Akşama kadar sanki oruçlu imiş gibi davranıp yeme içmeyi terk etmesi doğru değildir.

623) Bayanlar gebelik dönemlerinde oruç tutabilirler mi?

Ramazan orucunu tutmamak için geçerli mazeretlerden biri de gebelik veya çocuk emzirmektir. Gebe veya emzikli olan kadınlar, kendilerine yahut çocuklarına bir zarar gelmesinden korkmaları halinde oruç tutmayabilirler Bunlar bir yönüyle hasta hükmünde oldukları gibi, onlara bu ruhsatı tanıyan hadisler de bulunmaktadır (Nesâî, Sıyâm, 51, 62; İbn Mâce, Sıyâm, 12). Kendisi dayanabilecek ve çocuk da etkilenmeyecek ise hamile ve çocuk emziren anne oruç tutabilir. Bu konuda alanında uzman bir hekime danışılması uygun olur. Hamilelik ve çocuk emzirme gibi meşru sebeplerle oruç tutamayan bayanlar, tutamadıkları bu oruçlarını şartların elverişli olduğu başka zamanlarda kaza ederler (Merğinânî, el-Hidâye, I, 127).

624) Düşük yapan bir bayan ramazan orucunu nasıl tutar?

El, ayak veya parmak gibi organları belirmiş olan bir bebek düşüren kadından gelen kan, nifas (lohusalık) kanıdır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 34; İbn Kudâme, el-Muğnî,). Dolayısıyla bu kadın aynen sağ olarak çocuk doğurmuş gibi lohusadır, oruçlu ise orucu bozulmuş olur. Lohusalık kanı devam ettiği sürece de oruç tutamaz. Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise her durumdaki düşük lohusalık sebebidir (Ramlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, I, 212; Desûkî, Hâşiye, I, 117).

El ve ayak gibi organlar belirmeden meydana gelmiş düşükten sonra görülen kan istihâza (özür) kanıdır. Bu kan, diğer organlardan gelen kan gibidir. Böyle bir kanın gelmesi ile yalnız abdest bozulur. Devamlı gelirse, özürlü hükmüne geçer ve özür sahiplerine ait olan hükümler bu gibilerde de uygulanır. Bu durumdaki bir kadından namaz sorumluluğu düşmez, orucunu kazaya bırakamaz ve kocasıyla cinsel ilişkide bulunabilir.

625) Ağda/epilasyon yaptırmak oruca engel olur mu?

Vücutdaki kılların hangi yolla olursa olsun alınmaları orucu bozmaz. Çünkü oruç, bir şey yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmaktan dolayı bozulur. Kıl almak veya aldırmak bunların kapsamında olmadığından orucu bozmaz. Burada şu husus da belirtilmelidir ki, kadının erkeğe karşı avret mahalli eller, ayaklar ve yüzü hariç tüm bedenidir. Kadının kadına karşı avret mahalli, diz kapağı ile göbek arasıdır. Zaruret ve ihtiyaç olmadan bu yerlerin dışındaki bölgelerin başka kadınlara veya erkeklere gösterilmesi caiz değildir. Bu itibarla ağda veya lazerle epilasyon yaptırmak isteyen kişinin, erkek olsun kadın olsun yabancı bir kişiye avret mahallini açması helal olmadığı gibi, bu işlemi uygulayan kişinin de, bu kısma bakması ve dokunması da helal değildir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 83-87).

626) Oruçlunun eşi ile ilişkilerinin sınırı nedir?

Oruçlu olan kimse orucu bozacak şeylerden kaçındığı gibi orucun sevabını azaltacak şüpheli durumlardan da kaçınmalıdır. Oruçlu olduğunu bile bile cinsel ilişkide bulunmakla oruç bozulur, hem kaza ve hem de kefaret gerekir (Buhârî, Savm, 30). Kişinin hanımını sadece öpmesiyle orucu bozulmaz (Buhârî, Savm, 24). Ancak kendine güveni olmayan, işi daha ileri götürmek endişesi olan kişinin hanımını öpmesi ve kucaklaması mekruhtur (Ebû Dâvûd, Savm, 35). Eğer öpmek veya kucaklamakla boşalma meydana gelirse, sadece mekruh olmakla kalmaz, aynı zamanda oruç bozulur ve gününe gün kaza gerekir (Merğinânî, el-Hidaye, I, 123).

627) Unutarak yiyen kişiye oruçlu olduğunun hatırlatılması gerekir mi?

Unutarak yemek içmek orucu bozmaz. Hz. Peygamber (s.a.s.) konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur; "*Oruçlu kimse oruçlu olduğunu unutup da yediği ve içtiği zaman, orucunu (bozmayıp) tamamlasın! Çünkü o oruçluya ancak Allah yedirmiş ve içirmiştir*." (Buhârî, Savm, 26) Oruçlu olduğunu unutarak yiyip içen kişi, yaşlı, hasta, zayıf ve oruç tutmaya kuvvet getiremeyecek durumdaysa onu gören kişi oruçlu olduğunu hatırlatmamalı, oruç tutmaya kudret getirebilecek durumdaysa hatırlatmalıdır (Şürünbülâlî, Merâkı'l-felâh, 256).

628) Cünüp iken tutulan oruç geçerli midir?

Cünüplük oruç tutmaya engel değildir. İster cünüp olmayı gerektiren hal, oruca başlanmadan gerçekleşmiş olsun, ister ihtilam olma gibi orucu bozmayan bir sebeple oruçlu iken gerçekleşmiş olsun fark etmez. Ancak cünüp olan kişi, bir an önce yıkanıp temizlenmelidir. Cünüp iken üzerinden bir namaz vakti geçmemelidir. Guslün bir namaz vaktinden daha fazla süreyle ertelenmesi günahtır. Çünkü geciktirilirse namaz terk edilmiş olur (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 98, 101).

629) Ağız kokusunu önlemek için ağız spreyi veya naneli sakız kullanmak oruca zarar verir mi?

Ağız ve burundan alınıp mideye ulaşan her şey orucu bozar. Bu itibarla, ağız kokusunu önlemek veya diş ağrısını gidermek maksadı ile ağza alınan sıkılan sprey ve benzeri maddeler yutulur da mideye ulaşırsa orucu bozar, yutulmazsa bozmaz. Günümüzde üretilen sakızlarda, ağızda çözülen katkı maddeleri bulunduğundan, ne kadar itina edilirse edilsin bunların yutulmasından kaçınılması mümkün değildir. Bu sebeple bu tür sakız çiğnemek orucu bozar (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 98).

630) Alkol alan bir kimse oruç tutabilir mi?

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, alkollü içkiler ve uyuşturucu maddeler dinen haramdır. Ancak bu haramı işleyen kişi, bunun haramlığını inkâr etmediği müddetçe Müslümandır. Bu nedenle, ibadetleri yerine getirmekle mükelleftir. Ancak ne dediğini, ne yaptığını bilmeyecek kadar sarhoşken yapacağı ibadet makbul değildir. Sarhoş oluşu nedeniyle bu ibadetleri yerine getiremeyen kişi, hem içki içtiği için, hem de görevi olan ibadeti vaktinde yerine getirmediği için tövbe etmesi, Allah'tan af dilemesi ve daha sonra da bu ibadeti kaza etmesi gerekir. Alkol alan kişi, imsak vaktinde ne dediğini bilecek kadar ayık ise, orucu tutması gerekir ve tuttuğu oruç da sahihtir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 81, 123).

631) Düzensiz adet kanaması olan bir bayan oruçlarını nasıl tutmalıdır?

Kadınlar adet dönemlerinde namaz kılmazlar, oruç tutmazlar. Temizlendikten sonra kılamadıkları namazları kaza etmezler fakat oruçlarını kaza ederler (Müslim, Hayız, 76-69).

Her kadının adet gördüğü gün sayısı eşit değildir. Bu süre Hanefîlere göre enaz üç, en çok on gün olabilir. Adet günlerinin süresi, daha önce yaşanmış tecrübelere göre belirlenir. Örneğin daha önce adet günleri altı gün devam etmişse, bu altı günlük süre içinde gelen lekeler adet gününden sayılır. Düzensiz kanamalarda, önceki adet günlerine rastlayan kanama adet sayılıp, o günlerdeki oruçlar terk edilir. Önceki adet günleri değişmişse, üç ile on gün arasındaki kanama adet sayılıp, o günlerde oruç terk edilir. Daha sonra kaza edilir. On gün dolduktan sonra gusül edilip, namaz ve oruca başlanır. İki âdet arasındaki temizlik günü sayısı 15 günden az olmaz.

632) Ruj orucu bozar mı? Hangi makyaj türleri orucu bozar?

Ağız dışındaki bölgelere uygulanan hiçbir makyajla oruç bozulmaz. Ancak dudağa sürülen ruj, yalanarak ağızdan içeri girip tadı mideye ulaşırsa orucu bozar. Aksi takdirde bozmaz.

633) Göz damlası orucu bozar mı?

Uzman göz doktorlarından alınan bilgilere göre, göze damlatılan ilaç miktar olarak çok az (1 mililitrenin 1/20'si olan 50 mikrolitre) olup bunun bir kısmı gözün kırpılmasıyla dışarıya atılmakta, bir kısmı gözde, göz ile burun boşluğunu birleştiren kanallarda ve mukozasında mesamat yolu ile emilerek vücuda alınmaktadır. Damlanın yok denilebilecek kadar çok az bir kısmının, sindirim kanalına ulaşma ihtimali bulunmaktadır. Bu bilgiler, değerlendirildiğinde, göz damlası orucu bozmaz (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 244; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

634) Endoskopi, kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çektirmek orucu bozar mı?

Midedeki hastalığı tespit amacıyla mideyi görüntülemek veya mideden parça almak için yaptırılan endoskopide, ağız yoluyla mideye tıbbî bir cihaz sarkıtılmakta ve işlem bittikten sonra çıkarılmaktadır. Kolonlardaki hastalığı teşhis etmek amacıyla, bağırsak içini görüntülemek veya parça almak için yapılan kolonoskopide, makattan bağırsaklara cihaz gönderilmekte ve işlem bittikten sonra çıkarılmaktadır. Kolonoskopide, hemen daima, endoskopide de genellikle, incelenecek alanın temizliğini sağlamak amacıyla cihaz içinden su verilmektedir. Endoskopi veya kolonoskopi yaptırmak; makat veya ferçten ultrason çektirmek; yeme, içme anlamına gelmemekle birlikte, çoğunlukla cihaz içinden su verildiği için oruç bozulur. Ancak söz konusu işlemlerde cihazların kullanımı sırasında sindirim sistemine su, yağ ve benzeri gıda özelliği taşıyan bir madde girmemesi durumunda endoskopi, kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten

ultrason çektirmek orucu bozmaz (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 244; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 397; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

635) İdrar kanalının görüntülenmesi, kanala ilaç akıtılması orucu bozar mı?

İdrar kanallarına giren cihazlar veya akıtılan ilaçlar orucu bozmaz (Merğinânî, el-Hidâye, I, 125, Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 243; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

636) Anestezi orucu bozar mı?

Acı ileten sinir yolları üzerinde iletimin değişik seviyelerde engellenmesi anestezi oluşturmaktadır. Lokal, bölgesel ve genel anestezi olmak üzere, üç türlü anestezi vardır. Küçük ameliyatlarda ameliyat bölgesinin yakın çevresine iletimi engelleyen ilaçların verilmesi ile oluşan anesteziye lokal anestezi (sınırlı uyuşturma) denir. Vücudun daha geniş bölgeleri, örneğin belden aşağısı veya bir yarısı iletimin omurilik düzeyinde engellenmesi için omuriliğe veya omuriliğe varmadan geniş bir sinir grubunun oluşturduğu bağlantı yerleri üzerine ilaç verilerek oluşturulan anesteziye bölgesel anestezi denir. Hastanın uyutulup ağrının duyulması beyin düzeyinde engellenirse bu tür anesteziye genel anestezi denir.

Anestezi, nefes yolu veya iğne ile vücuda ilaç verilerek oluşturulmaktadır. Nefes yolu veya iğne ile yapılan anestezi, mideye ulaşmadığı gibi, yeme-içme anlamı da taşımamaktadır. Ancak bölgesel ve genel anestezide, acil durumlarda ilaç ve sıvı vermek amacıyla damar yolu açılarak, bu açıklık işlem süresince serum vermek suretiyle sağlanmaktadır. Bu itibarla, lokal anestezi (sınırlı uyuşturma) orucun sıhhatine engel değildir. Bölgesel ve genel anestezide serum verildiği için oruç bozulur (Merğinânî, el-Hidâye, I, 125; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 243; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

637) Kulak damlası ve kulağın yıkattırılması orucu bozar mı?

Kulak ile boğaz arasında da bir kanal bulunmaktadır. Ancak kulak zarı bu kanalı tıkadığından, su veya ilaç boğaza ulaşmaz. Bu nedenle kulağa damlatılan ilaç veya kulağın yıkattırılması orucu bozmaz. Kulak zarında delik bulunsa bile, kulağa damlatılan ilaç, kulak içerisinde emileceği için, ilaç ya hiç mideye ulaşmayacak ya da çok azı ulaşacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu miktar oruçta affedilmiştir. Ancak kulak zarının delik olması durumunda, kulak yıkattırılırken suyun mideye ulaşması mümkündür. Bu itibarla, orucu bozacak kadar suyun mideye ulaşması halinde oruç bozulur (Merğinânî, el-Hidâye, I, 125;Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 243; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 396; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

638) Fitil kullanmak, lavman yaptırmak orucu bozar mı?

Ağrı kesici, ateş düşürücü olarak veya diğer bazı amaçlarla makattan; mantar ve bazı kadın hastalıklarının tedavisinde ferçten fitil kullanılmaktadır. Lavman, tıbbî operasyon öncesi veya kabızlıkta kalın bağırsak da bulunan dışkının, anüsten içeriye, sıvı verilerek dışarı çıkarılmasıdır.

Sindirim sistemi, ağızla başlayıp anüsle sona eren, sindirim borusu ile sindirim bezlerinden oluşur. Sindirim borusu ise, ağızla başlar. Ağzın gerisinde yutak bulunur. Sonra yemek borusu, mide, ince bağırsak, kalın bağırsak, rektum ve anüs gelir. Sindirim ince bağırsaklarda tamamlanmaktadır. Kalın bağırsaklarda ise, sadece su, glikoz ve bazı tuzlar emilmektedir. Kadının ferci ile sindirim sistemleri arasında ise bir bağlantı bulunmamaktadır.

Bu itibarla kadınların fercinden kullanılan fitiller, orucu bozmaz. Makattan kullanılan fitiller ise, her ne kadar sindirim sistemine dâhil olmakta ise de, sindirim ince bağırsaklarda tamamlandığı, fitillerde gıda verme özelliği bulunmadığı ve makattan fitil almak yemek ve içmek anlamına gelmediği için, orucu bozmaz.

Lavman yaptırmak konusunda ise, iki durum söz konusudur; kalın bağırsaklarda su, glikoz ve bazı tuzlar emildiği için, gıda içeren sıvının bağırsaklara verilmesi veya orucu bozacak kadar su emilecek şekilde verilen suyun bağırsakta kalması durumunda oruç bozulur (Merğinânî, el-Hidâye, I, 125). Ancak, suyun bağırsaklara verilmesinden sonra bekletilmeyip bağırsakların hemen temizlenmesi durumunda, verilen su ile birlikte bağırsaklarda bulunan dışkının dışarıya çıkarıldığı ve bu esnada emilen su da, çok az olduğu için oruç bozulmaz (Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

639) Hemodiyaliz ve diyaliz uygulamalarında oruç bozulur mu?

Böbrek yetmezliği hastalarına uygulanan diyaliz, periton diyalizi, hemodiyaliz olmak üzere iki çeşittir. Periton diyalizi, karın boşluğuna verilen özel bir solüsyon aracılığı ile hastanın kendi karın zarı kullanılarak kanın zararlı maddelerden arındırılması ve sıvı dengesinin sağlanması işlemidir. Hemodiyaliz ise, kanın vücut dışında bir makina yardımı ile temizlenip vücuda geri verilmesi işlemidir. Kan bir iğne aracılığı ile hastanın kolundan alınır. Hemodiyaliz makinası, diyalizör denen bir filtreden kanı sürekli geçirerek zararlı maddeleri ve fazla suyu filtre eder. Filtre edilen temiz kan ikinci bir iğne ile hastanın damarına geri verilir. Bu işlem yapılırken bazen, gıda içerikli sıvı verilmesi gerekmektedir. Buna göre hastaya herhangi bir sıvı maddesi verilmeden gerçekleştirilen hemodiyalizde oruç bozulmaz. Diğer diyaliz çeşitlerinde ise, vücuda gıda içerikli sıvı verildiği için oruç bozulur(Merğinânî, el-Hidâye, I, 125, Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 244; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

640) Anjiyo yaptırmak orucu bozar mı?

Halk arasında anjiyo olarak bilinen operasyon, teşhise yönelik (anjiyografi) ve tedaviye yönelik olarak uygulanmaktadır. Anjiyografi vücut damarlarının görüntülenmesi demektir. Damar içine damarların görünür hale gelmesini sağlayan ve kontrast madde olarak tanımlanan ilaç verilerek, anjiyogram adı verilen filmler elde edilir. Anjiyografi sayesinde organları besleyen damarlar görüntülenerek damar hastalıkları veya bu damarlardan beslenen organlara ait tanı koydurucu bilgiler edinilir. Tedaviye yönelik olarak uygulanan anjiyonun klasik yöntemi anjiyoplastidir. Bu ise, dar veya tam tıkalı damarların balon ya da stent denilen özel araçlarla tekrar açılması için yapılır. Bu bilgiler ışığında gerek anjiyografi, gerekse anjiyoplasti operasyonlarında yemek ve içmek anlamı bulunmadığından, oruç bozulmaz (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 243; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

641) Biyopsi yaptırmak orucu bozar mı?

Tahlil amacıyla vücudun herhangi bir organından parça alınması (biyopsi), orucu bozmaz (Merğinânî, el-Hidâye, I, 125, Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 244; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

642) Merhem ve ilaçlı bant kullanmak orucu bozar mı?

Deri üzerindeki gözenekler ve deri altındaki kılcal damarlar yoluyla vücuda sürülen yağ, merhem ve benzeri şeyler emilerek kana karışmaktadır. Ancak cildin bu emişi, çok az ve yavaş olmaktadır. Diğer taraftan bu yeme içme anlamına da gelmemektedir. Bu itibarla, deri üzerine sürülen merhem, yapıştırılan ilaçlı bantlar orucu bozmaz (Merğinânî, el-Hidâye, I, 123; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 244; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 395; Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

643) Diş kanaması ve diş yarasından çıkan kanın tükürük ile yutulması orucu bozar mı?

Diş kanaması orucu bozmaz. Ancak çıkan kan, karıştığı tükürüğe eşit veya daha fazla olursa yutulması halinde oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir. Daha az miktarda olan kan ise dikkate alınmaz (Haddâd, el-Cevheratü'n-Neyyira, I, 22).

644) Oruçluyken elle tatmin olan kimsenin orucu bozulur mu?

Oruçlu iken elle tatmin olmak orucu bozar, kazayı gerektirir. Bu fiili işleyen kimselerin bozmuş oldukları orucu kaza etmekle yetinmeyip ayrıca tövbe etmeleri de gerekir. Şu husus unutulmamalıdır ki, oruç, nefsin isteklerinden bilinçli olarak uzak durma yönüyle bir irade eğitimidir. Nefsin isteklerinin kontrol altına alınmasında, ruhun arındırılıp yüceltilmesinde etkili bir yoldur. Şehevi arzularına mağlup olanların bu irade eğitiminde başarısız oldukları ortaya çıkar. Elle tatmin olmanın keffareti gerektirmemesi, bu fiilin önemsiz bir günah olduğunu göstermez. Bilakis özürsüz olarak orucunu bozan kimseler büyük günah işlemiş olurlar (Zeylaî, Teybînü'l-Hakâık, Kahire 1313, I, 323; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râık, Beyrut ts. , II, 293).

645) Denize girmekle oruç bozulur mu?

Ağız ve burundan su kaçırmamak kaydıyla denize girmekle oruç bozulmaz. Fakat denize giren kimse, yüzme esnasında gelen dalgalar karşısında veya başka bir şekilde su yutabilir. Bu itibarla oruçlu iken denize girmekten kaçınmalıdır.

646) Yıkanmak orucu bozar mı?

Ağız ve burundan su girip sindirim cihazına ulaşmadıkça oruçlu kimsenin yıkanması orucuna zarar vermez. Nitekim Hz. Aişe ve Ümmü Seleme validemiz Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ramazan'da imsaktan sonra yıkandıklarını haber vermişlerdir (Buhârî, Savm, 25). Bu itibarla, ağız ve burundan su kaçırmamak şartıyla oruçlu kişi yıkanabileceği gibi, havuz veya denize de girebilir (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut 1980, II, 199). Ancak yüzme esnasında su yutmaktan kaçınmak zor olduğu için ihtiyatlı davranmak uygun olur.

647) Oruçlu iken ihtilam olmanın veya cünüp olarak sabahlamanın hükmü nedir?

Oruçlu iken rüyada ihtilam olmak orucu bozmaz, gusletmeyi geciktirerek cünüp olarak sabahlamak da oruca bir zarar vermez. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ramazan'da imsaktan sonra yıkandıkları hadis kaynaklarında (Buhârî, Savm, 25) yer almaktadır. Ancak, zorunlu bir durum olmadıkça, hemen boy abdesti alınmalıdır (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut 1980, II, 203).

648) Diş fırçalamak orucu bozar mı?

Boğaza su kaçırmadan ağzı su ile çalkalamak orucu bozmadığı gibi diş fırçalamakla da oruç bozulmaz. Bununla birlikte, diş macununun, misvak parçalarının veya suyun boğaza kaçması halinde oruç bozulur. Orucun bozulma ihtimali dikkate alınarak, dişlerin imsakten önce ve iftardan sonra fırçalanması uygun olur (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut 1980, II, 270).

649) Sakız çiğnemek orucu bozar mı?

Günümüzde üretilen sakızlarda, ağızda çözülen katkı maddeleri bulunduğundan, ne kadar itina edilirse edilsin bunların yutulmasından kaçınılması mümkün değildir. Bu sebeple bu tür sakız çiğnemek orucu bozar. Ancak "kenger sakızı" gibi katkısı bulunmayan sakızlarla daha önce çiğnenmiş olup içinde hiç katkı maddesi kalmamış olan ve çiğnendiğinde hiçbir eksikliğe uğramayan sakızların çiğnenmesi orucu bozmaz. Bununla birlikte, oruçlu iken bu tür sakızları çiğnemek mekruhtur (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut 1980, II, 199).

650) Kusmakla oruç bozulur mu?

Miktarı ne olursa olsun kendiliğinden kusmakla oruç bozulmaz. Aynı şekilde mideden ansızın ağza yükselip tekrar mideye dönen şeyler de oruca zarar vermez. Kişinin kendi isteği ile ağız dolusu kusması halinde ise oruç bozulur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Oruçlu kimse kendisine hâkim olamayarak kusarsa ona kaza gerekmez. Her kim de kendi isteği ile kusarsa orucunu kaza etsin."*(Ebû Dâvûd, Savm, 32; Tirmizî, Savm, 25) buyurmuştur.Bununla birlikte, kustuğu için orucu bozuldu zannıyla yemeye içmeye devam eden kimsenin orucu bozulur. Böyle bir kimseye keffaret değil, gününe gün kaza gerekir (İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut, II, 259-260; Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut 1980, II, 203-204).

651) Unutarak yemek içmek orucu bozar mı?

Unutarak yemek, içmek orucu bozmaz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "*Bir kimse oruçlu olduğunu unutarak yer, içerse orucunu tamamlasın, bozmasın. Çünkü onu, Allah yedirmiş, içirmiştir."* (Buhârî, Savm, 26) buyurmuştur. Unutarak yiyip içen kimse, oruçlu olduğunu hatırlarsa hemen ağzındakileri çıkarıp ağzını yıkamalı ve orucuna devam etmelidir. Oruçlu olduğu hatırlandıktan sonra mideye bir şey inerse oruç bozulur (Merğinânî, el-Hidâye, Dımaşk 1427/2006, I, 392).

652) Akupunktur tedavisi orucu bozar mı?

Oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar ibadet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak suretiyle yapılan bir ibadettir (Bakara, 2/187). Akupunktur ise; vücutta belirli noktalara iğne batırarak,

çeşitli hastalıkları tedavi etme metodudur. Orucu bozan şeyler kapsamında olmadığı yani vücudu beslemesi ve gıdalandırması söz konusu olmadığından akupunktur yaptırmak orucu bozmaz.

653) Oruçlu iken kan vermek ve vücuda kan almak orucu bozar mı?

Kan vermenin orucu bozup bozmaması ile ilgili olarak birbirine zıt iki rivayet vardır. Bunlardan birine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) "Hacamat yapanın veyaptıranın (vücuttan tedavi maksadıyla kan alanın ve aynı amaçla vücudundan kan aldıranın) orucu bozulur." (Ebû Dâvûd, Savm, 28) buyurmuştur. Öte yandan Rasûlüllah'ın (s.a.s.) oruçlu iken hacamat yaptırdığı rivayet edilmiştir (Buhârî, Savm, 32; Ebû Dâvûd, Savm, 29). Bu iki hadisi birlikte değerlendiren bilginlerin çoğu, birinci hadisi "Hacamat yapanın kanı özel alet ile emerken ağzına kaçırabileceği, hacamat yaptıran ise kan verdiği için zayıf düşerek hasta olabileceği için oruçları bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalır." şeklinde yorumlamış ve ikinci hadisi esas alarak kan vermenin orucu bozmayacağı sonucuna varmışladır. Buna göre, Ramazanda oruçlu iken kan verenin orucu bozulmaz (İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 36).Vücuda kan almak ise, beslenme, gıda alma kapsamına girdiği için orucu bozar.

654) Aşı olmak veya iğne yaptırmak orucu bozar mı?

Oruç; yemek, içmek, cinsel ilişki ve bunların kapsamına giren şeylerle bozulur. Bu sebeple, besin değeri taşımayan aşılar orucu bozmaz. Dinimiz, tedavi sürecinde olan hastaların oruç tutmamalarına ruhsatvermektedir. Bu nedenle, tedavisi devam eden hastalar, sağlıklarına kavuşup, tedavileri sona erinceye kadar oruçlarını erteleyebilirler. Bununla birlikte, Ramazan ayında herkesle birlikte oruca devam etmeyi arzu ediyor ve oruç tutmalarına da başka bir engel yoksa iğnelerini iftardan sonra yaptırmaları yerinde olur. Bu imkana sahip olmayanlar, tedavi ve aşı amaçlı iğne yaptırabilirler. Ancak, oruçlu iken gıda ve vitamin iğneleri yaptırmak, damardan serum ve kan verilenlerin orucu bozulur. Daha sonra bu oruç kaza edilir. Oruçlu bir kimsenin morfinli veya morfinsiz olarak dişlerini tedavi ettirmesi veya çektirmesi orucu bozmaz. Ancak tedavi esnasında, kan veya tedavide kullanılan maddelerden herhangi bir şeyin yutulması ise, orucu bozar.

655) Astım hastalarının kullandığı sprey ve astım ilacı orucu bozar mı?

Nefes açıcı sprey kullanmak zorunda kalan astım hastası oruç tutmayabilir. Daha sonra iyileşince tutamadığı günleri kaza eder. İyileşme ümidi kalmamışsa, o takdirde tutamadığı günler sayısınca fidye verir. Bir fidye, Ramazanda bir kişi için verilen bir fitre miktarıdır.Ancak, nefes darlığı dışında oruç tutmaya engel başka sağlık problemi bulunmayan astım hastaları soluk almayı rahatlatacak özel spreyi ağızlarına püskürterek oruç tutabilirler. Ağza püskürtülen bu ilaçlar orucu bozmaz. Çünkü bu spreyden bir kullanımda 1/20 ml. gibi çok az bir miktar ağza sıkılmaktadır. Bunun da önemli bir kısmı ağız ve nefes boruları cidarları tarafından emilip yok olmaktadır. Bundan geriye kalan miktarın tükürükle mideye ulaştığı konusunda ise, kesin bir bilgi yoktur.

Abdest alırken ağızda kalan su ile kıyaslandığında, bu miktarın çok az olduğu görülmektedir. Oruçlu, abdest alırken ağzına aldığı sudan kalan miktarın mideye ulaşması halinde orucun bozulmayacağı konusunda hadis (Dârimî, Sünen, Beyrut 1407, II, 22) ve İslâm âlimlerinin icmaı vardır. Ayrıca, misvaktan bazı kırıntıların ve kimyevi maddelerin mideye ulaşması kaçınılmazdır. Hal böyle iken Hz. Peygamber (s.a.s.)'in oruçlu olarak misvak kullandığı, sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhârî, Savm, 27; Tirmîzî, Savm, 29). Diğer taraftan, "kesin olarak bilinen, şüphe ile bozulmaz." kaidesi gereğince, mideye ulaşıp ulaşmadığı konusunda şüphe bulunan bu şeyle de oruç bozulmaz. Bu itibarla astımlı hastaların, sağlığı oruç tutmalarına uygun olup başka bir hastalıkları da yoksa, rahat nefes almalarını sağlamak amacıyla ağza püskürtülen oksijenli ilaç orucu bozmaz (Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

656) Oruçlu kimse abdest alırken hataen boğazına su kaçırsa orucu bozulur mu?

Orucun bozulması konusunda hata; abdest sırasında ağzını çalkalarken isteği dışında boğazına su kaçması örneğinde olduğu gibi, orucu bozan fiilin orucu bozma kastına dayalı olmayarak meydana gelmesidir. Orucu bozan fiilin hataen yapılması orucu bozar ve yalnızca kazayı gerektirir.

Hataen boğaza su kaçması, oruçlu bulunulduğu hatırda değilken meydana gelirse, unutarak yapılmış hükmünü alır ve oruç bozulmaz (Fetâvây-ı Hindiyye, Mısır 1310, I, 202). Bir sahabi Rasûlüllah'a (s.a.s.) "*Ey Allah'ın Resulü! Oruçlu iken unutarak yiyip içtim. Orucum bozuldu mu?"* diye sormuş.

Rasûlüllah (s.a.s.) da, *" (Hayır bozulmadı) sana Allah yedirip içirdi."* (Ebû Dâvûd, Savm 39) cevabını vermiştir. Şâfiî mezhebine göre orucu bozan bir işi gerek hataen, gerek unutarak yapmakla oruç bozulmaz (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, İstanbul 1958, I. 429).

657) Oruçlu kimse diş tedavisi yaptırabilir mi?

Orucun bozulması için yeme, içme ve cinsel ilişki ya da bu anlamları ifade eden bir fiilin işlenmesi gerekir. Bu sebeple sırf dış tedavisi sebebi ile oruç bozulmaz. Tedavinin ağrısız gerçekleşmesi için yapılan enjeksiyonlar da beslenme amacı taşımadığı için orucu bozmazlar. Ancak tedavi sırasında yapılan başka işlemler sebebi ile -mesela ağız su ile çalkalanırken- boğaza su, kan veya tedavide kullanılan maddelerden biri kaçarsa oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir.

658) Kalp hastalarının dilaltına koydukları hap orucu bozar mı?

Bazı kalp rahatsızlıklarında dilaltına konulan hap, doğrudan ağız dokusu tarafından emilip kana karışarak kalp krizini önlemektedir. Söz konusu hap ağız içinde emilip yok olduğundan mideye bir şey ulaşmamaktadır. Bu itibarla, dilaltı hapı kullanmak orucu bozmaz (Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

659) Burun damlası orucu bozar mı?

Tedavî amacıyla burna damlatılan ilacın bir damlası, yaklaşık 0, 06 cm3 tür. Bunun bir kısmı da burun çeperleri tarafından emilmekte, çok az bir kısmı mideye ulaşmaktadır. Bu da, mazmaza (guslederken ağzı su ile çalkalamada) olduğu gibi affedilen miktar kapsamında değerlendirilebilir (Din İşleri Yüksek Kurulu 22. 09. 2005 Tarihli Karar).

İTİKAF VE KADİR GECESİ

660) İtikâf nedir, nasıl uygulanır, kadınlar da itikâf yapabilir mi?

İtikâf, bir yerde bekleme, durma ve kendini orada hapsetme anlamına gelir. Dini bir terim olarak, akıllı, ergenlik çağına gelmiş bir Müslümanın beş vakit namaz kılınan bir mescitte ibadet/Allah'a yakınlık elde etme niyetiyle bir süre durması demektir. İtikâfta bulunan kimse zaruri ihtiyaçlarından başka bir sebeple bulunduğu camiden çıkmaz. Yeme, içime ve uyuması camide olur. İtikâf sırasında cinsel ilişkide bulunulmaz. Kur'an'da *"Siz mescitlerde itikâfta iken kadınlara yaklaşmayın."* (Bakara, 2/187) buyrulmuştur. İtikâf sürecinin gündüzleri oruçlu geçirilir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in özellikle Ramazan içinde ve Ramazanın son on gününde itikâf yaptığını bildiren birçok hadis-i şerifler vardır (Buhârî, İ'tikâf, 1; Müslim, İ'tikâf, 1-5).

Yukarıda izah edildiği şekli ile itikâf erkeklere mahsustur. Kadınlar ise evlerinin namaz kılmak üzere belirledikleri bir yerinde itikâfta bulunabilirler (Merğinânî, elHidâye, İstanbul, I, 132). Şâfiî mezhebine göre ise, mescid dışında itikâf caiz değildir. Kadın kocasından izin alarak mescitte itikâf yapar. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.)'in eşlerinin mescidde itikafa girdikleri rivayet edilmiştir (Müslim, İ'tikâf, 6). İtikâf sırasında oruçlu bulunmak da şart değildir. (Şîrâzî, el-Mühezzeb, Beyrut, I, 190)

661) İtikâf nedir ve nasıl yapılır? Bayanlar itikâfı nasıl yaparlar? İtikâf sadece ramazan ayında mı yapılır?

İtikâf, akıl, baliğ (ergen) olan veya temyiz kudretine sahip bir müslümanın beş vakit namaz kılınan bir mescitte ibadet niyetiyle bir süre durması anlamındadır. Ramazanda olabileceği gibi ramazan dışında da itikâf caizdir. İtikâf, Kur'an ve Sünnetle sabittir. Kur'an'da Ramazan ayının gecelerinden söz edilirken; *"...Camilerde itikâfta iken de hanımlarınıza yaklaşmayın..."* (Bakara, 2/187) buyrulur. Başka bir ayette itikâf ibadetinin daha önceki ümmetlerde de yapıldığına işaret edilir (Bakara, 2/125). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in özellikle Ramazan içinde ve Ramazanın son on gününde itikâf yaptığını bildiren çeşitli hadis-i şerifler vardır. Hz. Âişe (r.a.)'ın şöyle dediği nakledilmiştir: *"Rasûlüllah (s.a.s.) Ramazan'ın son on gününde itikâf yapardı. Bu durum vefatına kadar bu şekilde devam etti. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.s.)'in zevceleri itikâfı sürdürmüşlerdir"* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 67, 129; Buhârî, İ'tikâf, 1-18; Ezân, 12, 135; Hayz 10; Müslim, İ'tikâf, 1-6; Ebû Dâvud, Ramazân, 3; Savm,

77). Hanefilere göre itikâfta oruçlu olmak şarttır. (Merğînânî, el-Hidaye, I, 132) Şafiîler ise itikâfta orucu şart görmez. (Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 449, 453). Ebû Hanife'ye göre içinde beş vakit namaz kılınan her mescidde itikâfta bulunmak caizdir. Nafile olan itikâfın en azı bir gündür. Ebû Yusuf en az süreyi, bir günün yarıdan fazlası olarak belirlerken İmam Muhammed itikâf için bir saati de yeterli bulur (Merğînânî, el-Hidaye, I, 132).

Mescitteki itikâf erkeklere mahsustur. Kadınlar evlerinde mescit edindikleri bir yerde itikâfta bulunabilir (Mevsılî, İhtiyar, İst. , ts. , I, 137). İtikâfa giren kimse, camide yer, içer, uyur ve ihtiyacı olan şeyleri mümkün olduğu takdirde camide tedarik eder. Tuvalete gitmek, abdest almak ve gerekli olduğunda gusletmek gibi tabiî ihtiyaçları için ise camiden dışarı çıkabilir. Bulunduğu camide cuma namazı kılınmıyorsa, cuma namazını kılmak üzere başka bir camiye gidebilir. Cenaze namazı için ise dışarı çıkamaz. Kendisine veya malına bir zarar geleceği korkusuna kapılması ya da zorla çıkarılması halinde başka bir camiye gitmek üzere içerisinde bulunduğu cami veya mescidden çıkabilir. Bu zorunlu hallerin dışında camiden çıkarsa itikâfı bozulur (Merğînânî, el-Hidaye, I, 132, 133).

662) Kadir gecesi ne zamandır ve bu gecenin fazileti hakkındaki rivayetler nelerdir?

"Kadir" sözlükte güç yetirmek, hüküm, kaza, takdir, şeref ve azamet; leyle-i kadir (kadir gecesi) ise takdir, hüküm, şeref ve azamet gecesi demektir. Dinî bir terim olarak, Kur'an-ı Kerim'in inmeye başladığı Ramazan ayının 27. gecesine Kadir gecesi denilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu gecenin faziletini belirten müstakil bir sûre vardır. Bu sûrede yüce Allah şöyle buyurur: *"Doğrusu biz Kur'an'ı Kadir gecesinde indirmişizdir. Kadir gecesinin ne olduğunu sen bilir misin? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Melekler ve Cebrail o gecede Rablerinin izniyle her türlü iş için inerler. O gece, tanyerinin ağarmasına kadar bir esenliktir."* (Kadir, 97/ 1-5)

Ayetteki ifadelerden de anlaşıldığı üzere İslâm'da en kutsal ve faziletli gece Kadir gecesidir. Kadir gecesi, içerisinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır.

Bu geceye Kadir gecesi denilmesi şeref ve kıymetinden dolayıdır. Çünkü; a) Kur'an-ı Kerim bu gecede inmeye başlamıştır. b) Bu gecedeki ibadet, içerisinde Kadir gecesi bulunmayan bin ayda yapılan ibadetten daha faziletlidir. c) Gelecek bir seneye kadar cereyan edecek olan her türlü hadiseler ilgili meleklere bu gece bildirilir (Taberî, Câmiu'l-Beyân, 2000, XXIV, 531; Tecrîd-i Sarih Tercemesi, VI, 312). d) Bu gecede yeryüzüne Cebrail ve çok sayıda melek iner. e) Bu gece tanyerinin ağarmasına kadar esenliktir. f) Yeryüzüne inen melekler uğradıkları her mü'mine selam verirler.

Kadir gecesinin hangi gece olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, genellikle Ramazan'ın yirmi yedinci gecesinde olduğu tercih edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Kadir gecesinin hangi gece olduğunu kesin olarak belirtmemiş, ancak; *"Siz Kadir gecesini Ramazan'ın son on günü içerisindeki tek rakamlı gecelerde arayınız."* (Buhârî, Leyletü'l-Kadir, 3; Müslim, Sıyâm, 216) buyurmuştur. Zir b. Hubeyş diyor ki, "Übey b. Ka'b'a kardeşin Abdullah b. Mes'ud 'Yıl boyunca ibadet eden Kadir gecesine isabet eder' diyor, dedim. Übey b. Ka'b dedi ki: 'Allah İbn Mes'ud'a rahmet eylesin. O, insanların Kadir gecesinin hangi gece olduğuna güvenerek gevşeklik göstermemelerini istemiştir. Yoksa Kadir gecesinin, Ramazanda; Ramazanın da son on günü içerisinde yirmi yedinci gecesinde olduğunu biliyordu. ' dedi. 'Bunu neye dayanarak söylüyorsun, Ey Ebü'l-Münzir (Übey b. Ka'b'ın lakabı)' dedim. Übey de 'Ben bunu Rasûlüllah'ın (s.a.s.) bize haber vermiş olduğu alametle söylüyorum ki, o alamet de o gün güneşin şuasız olarak doğmasıdır. ' dedi" (Müslim, Sıyâm, 220).

Mü'minler bu geceyi gaflet içerisinde geçirmemeli, ibadet ve taatla değerlendirmelidir. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivâyet etmiş olduğu hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kim Kadir gecesini, faziletine inanarak ve alacağı sevabı Allah'tan bekleyerek ibadet ve taatla geçirirse geçmiş günahları bağışlanır." (Buhârî, Leyletü'l-Kadir, 1). Hz. Âişe de demiştir ki; Rasûlüllah'a (s.a.s.): "Ey Allah'ın Rasûlü! Kadir gecesine rastlarsam nasıl dua edeyim?" diye sordum. Rasûlüllah (s.a.s.): "Allahümme inneke afüvvün tühıbbü'l-afve fa'fu annî: Allah'ım sen çok affedicisin, affi seversin, beni affet, diye dua et." (Tirmizî, Deavât, 89) buyurdu.

KAZA, KEFFARET, FİDYE, ISKAT-I SAVM

663) Kazaya kalan ramazan oruçları nasıl tutulmalıdır?

Ramazan ayında tutulamayan oruçların ve başlanıp da bozulan oruçların kaza edilmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'de; *"İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde* tutar." (Bakara 2/184) buyrulmaktadır. Kaza oruçlarının aralıksız tutulması hakkında herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu itibarla, kazaya kalan oruçlar, oruç tutulması yasak olan günler dışında, ardı ardına veya ayrı olarak tutulabilir. Ancak bu oruçların, geciktirilmeden bir an önce tutulması uygun olur. Çünkü bu bir borçtur, hemen ödenmelidir. Ayrıca insanın ne zaman öleceği de belli değildir.

664) Bozulan vacip ve nafile oruçların kazası gerekir mi?

Nafile oruç, kişiye farz veya vacip olmadığı halde, gönüllü olarak Ramazan ayının dışında tutulan oruçtur. Nafile de olsa, başlanan bir ibadetin tamamlanması gerekir. Bu nedenle diğer nafile ibadetlerde olduğu gibi, bozulan nafile orucun da, kaza edilmesi Hanefîlere göre bir gerekliliktir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 127). Adanan orucun (nezir orucu) tutulması vaciptir. Vacip orucun bozulması halinde de kaza edilmesi gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 127, 132).

665) Orucu bozup sadece kazayı gerektiren durumlar nelerdir?

Yolculuk, hastalık gibi meşru bir mazerete dayalı olarak bozulan orucun, sadece kazası gerekir. Ayrıca, abdest alırken boğaza su kaçması gibi kasıt olmaksızın yemek-içmek; çiğ pirinç gibi beslenme amacı ve anlamı taşımayan, yenilip içilmesi mutat olmayan veya toprak gibi insan tabiatının meyletmediği şeylerin yenilip içilmesi orucu bozup, sadece kazasını gerektirir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 123-124). Keffâret, adak veya nâfile oruçların başlanıp bozulması durumunda kazâ edilmesi gereklidir. Ramazanda bir mazeret olmaksızın tutulmayan oruçlar, gününe gün kaza edilir. Ancak mazeretsiz olarak Ramazan orucunu tutmamak büyük günahtır. Şehvetin normal cinsel birleşme dışında tatmin edilmesi, ağza giren yağmur, kar veya dolunun isteyerek yutulması, abdest alırken veya denizde yüzerken suyun kasıtsız olarak yutulması, kasten ağız dolusu kusulması durumunda da bozulan orucun kaza edilmesi gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 124).

İmsak vaktinin girip girmediği konusunda şüphesi bulunan kimse yiyip içmeye devam ederken o esnada ikinci fecrin doğmuş olduğu ortaya çıksa oruç bozulur ve kazâ edilmesi gerekir. Aynı şekilde güneşin battığını zannederek iftar ederken güneşin henüz batmadığı anlaşılsa yine kazâ gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 129). Unutarak yiyip içtikten sonra orucunun bozulmuş olduğu zannıyla veya gece niyetlenemeyip gündüz niyetlendikten sonra, gündüz yapılan bu niyetin niyet sayılmayacağı zannıyla günün geri kalan kısmında bilerek bir şey yiyip içmek veya cinsel ilişkide bulunmakla oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir.

666) Oruçlu iken dokunmak veya kucaklamakla boşalmanın hükmü nedir?

Oruçlu olan kişinin eşini öpmesi, dokunması veya kucaklaması sonucu boşalma (inzal) olması durumunda oruç bozulur ve gününe gün kaza edilmesi gerekir. Orucun bu şekilde bozulma tehlikesi olduğu için kendine güveni olmayan kimsenin oruçlu iken eşini kucaklaması, öpmesi mekruhtur (Merğinânî, el-Hidâye, I, 123).

667) Akşam ezanının yanlışlıkla bir iki dakika erken okunmasından dolayı orucunu açan kimsenin ne yapması gerekir?

Kur'an-ı Kerim'de oruç vaktiyle ilgili olarak *"Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarıncaya) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun."* (Bakara, 2/187) buyrulmaktadır. Özellikle büyük yerleşim birimlerinin en doğusu ile en batısı arasındaki zaman farkından dolayı akşam vaktinin temkin payı içinde kalması söz konusu olacağından, yanlışlıkla bir iki dakika önce okunan ezanla oruçlarını açmış bulunan Müslümanların oruçlarını kaza etmeleri gerekmez. Bu sürenin temkin süresinden daha uzun olması halinde ise oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir.

668) Geçmişe dönük kaza oruçları nasıl tutulmalıdır?

Oruç tutmakla yükümlü olduğu halde, her nasılsa hiç oruç tutmamış, ya da bir kısım oruçlarını tutmamış/tutamamış olan kimseler; öncelikle tutmadıkları oruçların sayısını belirler ve o günler sayısınca Ramazan dışındaki ve oruç tutulmasının yasak olduğu bayram günlerinin dışındaki günlerde kaza ederler. Tutulacak her kaza orucuna, "zimmetimde borç kalan ilk orucun kazasına… " diye niyet

edilmesi uygun olur. Zimmette kalan oruçların hesaplanması konusunda iki durum söz konusu olabilir: a. Kişi mükellef olduğundan beri hiç oruç tutmamış olabilir. Bu durumda ergenlikten itibaren geçen her yıl itibarı ile bir kameri ay hesabı ile oruçlarını tutar. Dini hükümlerle mükellef olmak, büluğa (ergenlik çağına) ermekle başlar. Erkekler ihtilam olmakla, kadınlar da adet görmekle buluğa ermiş olurlar (Merğinânî, elHidâye, I, 16-17; Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 26). b. Kişi mükellef olduktan sonra bazı oruçları kazaya bırakmış olabilir. Bu durumda mümkün mertebe tutulmayan oruçların sayısı hesaplanıp gününe gün kaza edilir. Orucunu mazeretsiz olarak terk eden kimselerin kaza yanında tevbe ve isitiğfar etmesi de gerekir.

669) Mesleği gereği sürekli olarak yolcu olan kişi namaz ve oruç ibadetlerini nasıl yerine getirebilir?

Dinen yolcu konumunda bulunan kimseler farz namazları kısaltarak kılarlar. Yolculuk hali Ramazan orucunun ertelenmesi için de bir ruhsat sebebidir. Sebep devam ettiği sürece ruhsatlar da devam eder. Sürekli mazereti bulunan kişiler, mazeretleri ortadan kalkınca, zamanında tutamadıkları Ramazan oruçlarını kaza ederler. Kur'an-ı Kerim'de; *"Kim de hasta veya yolcu olursa, oruç tutmadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun."* (Bakara, 2/184, 185) buyrulmaktadır. Buna göre sürekli yoluculuk halinde olan kimseler namazlarını ertelemeden kısaltarak kılarlar. Ramazan oruçları ise mümkün olduğunca tutulmaya çalışılmalıdır. Zira yukarıdaki ayetin devamında "*Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.*" buyurulmaktadır. Fakat buna güç yetirilemezse oruç, uygun zamanda kaza edilmek üzere yolculuk süresince ertelenebilir. İslam dini Ramazan ayında oruç tutamayan hasta ve yolcuların sonradan kaza etmelerini emreder. Mazeret devam ettiği sürece ruhsat da devam eder.

670) Orucu bilerek ve kasten bozmanın hükmü nedir?

Orucunu bilerek ve kasden bozmak Ramazanın hürmetine saygısızlıktır ve büyük günahtır. Hz. Peygamber orucunu bu şekilde bozanların keffâret ile yükümlü olacaklarını belirtmiştir (Buhârî, Savm, 30, Hibe 20, Nafakât, 13, Keffârat, 2-4; Müslim, Sıyâm, 81). Yine Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bildirdiğine göre oruç kefareti, öncelikle bir köle azat etmektir, buna imkân bulunmadığında -ki günümüz şartlarında bu imkân fiilen ortadan kalkmıştır- iki kamerî ay veya 60 gün ara vermeksizin oruç tutmaktır. Buna da gücü yetmeyen kişi, 60 fakiri bir gün ya da bir fakiri 60 gün doyurur. Bu keffâretin yanında ayrıca, bozulan o orucun da kaza edilmesi gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 124-125).

671) Keffaret orucu tutan bir kimse yolculuğa çıktığında, keffaret orucuna ara verebilir mi?

Başlanan bir Ramazan orucunu meşru bir mazeret olmaksızın bilerek bozan bir kimsenin gücü yetmesi halinde peş peşe iki kameri ay veya altmış gün kefaret orucu tutması gerekir. Kadınların adet halleri hariç hiç bir sebeple keffaret orucuna ara verilmez. Sefer ve benzeri bir sebeple ara verilmesi halinde daha önce tutulmuş olan oruçlar nafile yerine geçer. Keffaret borcundan kurtulmak için ara vermeksizin belirtilen gün sayısınca oruç tutulmalıdır (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, Pakistan, II, 277). 672) Birden fazla orucu keffaret gerektirecek şekilde bozan kimse bu oruçların her biri için ayrı ayrı keffaret öder mi?

Ramazan ayında tutulan orucun, mazeretsiz olarak kasten bozulmasıdurumunda keffaret ödenmesi, ayrıca bozulan orucun da kaza edilmesi gerekir. Oruç kefareti, iki kamerî ay veya 60 gün, ara vermeksizin oruç tutmaktır. Buna gücü yetmeyen, 60 fakiri bir gün ya da bir fakiri 60 gün doyurur. Farz orucun kasten bozulması ve keffaretinin ödenmesinden sonra aynı şekilde başka bir oruç bozulduğunda onun için de yeni bir keffaret gerekir. Ancak, farklı ramazan aylarında da olsa henüz ödemediği birden fazla keffâret borcu bulunan kimsenin hepsi için bir keffaret ödemesi (peş peşe iki kameri ay veya altmış gün oruç tutması) yeterli olur. Ayrıca bozduğu her orucu kaza etmesi icap eder (İbn Hümâm, Fethu'lKadîr, Beyrut, II, 261).

673) Oruç tutacak gücü olduğu halde tutmayan bir kimse, bu oruçlarının fidyesini vererek oruç borcundan kurtulmuş olur mu?

Oruç için fidye verilmesi, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlı kimseler ile iyileşme ümidi olmayan hastalar için geçerlidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabe'nin uygulaması, fidyeden bahseden ayetteki *"oruç tutmakta zorluk çekenler."* (Bakara, 2/185) ifadenin yalnızca yukarıda sayılan kimseleri kapsadığını göstermektedir. Buna göre, oruç tutmaya gücü yettiği halde tutmayan veya geçici bir

sebeple tutamayan kimseler hakkında fidye hükmü yoktur (Müslim, Sıyâm, 149-150). Mazeretsiz oruç tutmayanların, tutmadıkları oruçları kaza etmeleri ve mazeretsiz tutmadıkları oruçlar için tövbe istiğfar etmeleri gerekir. Ayrıca, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar ile iyileşme ümidi olmayan hastalar, fidye vermiş bile olsalar, ileride tutabilecek duruma gelirlerse tutamadıkları oruçları Hanefîlere göre kaza etmeleri gerekir. Önceden verdikleri fidyeler oruç borcunu düşürmez (Kâsânî, Bedâi, I, 60; Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut 1990, I, 137).

674) Tutmadığı oruçları kaza etmeden oruç tutamayacak hale gelen kimse ne yapmalıdır?

Fakihlerin çoğunluğu, *"Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumu kadar fidye öder."* (Bakara, 2/184) ayetinden hareketle, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden ölüm döşeğine düşmüş kimselerin oruç borçları için fidye ödenmesi vasiyetinde bulunmalarının müstehap olacağını söylemişlerdir. Eğer vasiyet etmişse mirasçıları malının üçte biri oranında bu vasiyeti yerine getirirler (Merğinânî, el-Hidâye, I, 127; bkz. Serahsî, el-Mebsût, III, 100; İbn Kudâme, Muğnî, III, 82). Fidye, ölenin bıraktığı maldan techîz, tekfin masrafları ve borçları çıkarıldıktan sonra, kalan malın üçte birinden verilir. Şayet fidye üçte birden çok tutarsa, fazla olan kısım ancak varislerinin rızası ile ödenebilir (İbn Âbidin, Reddü'l-Muhtâr, II, 424). Şâfiî mezhebine göre bir kimse imkânı olduğu halde fidyeyi vermeden ölürse vasiyete gerek olmaksızın bıraktığı mirastan ödenir. Zira onun fidye ödemesi, hasta ve yolcunun orucu kaza etmesi gibidir (Nevevî, el-Mecmu, VI, 259).

675) Fidye ne demektir?

Fidye, bir kimseyi bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmak için ödenen bedel demektir. Dini bir terim olarak ise, oruç ibadetinin eda edilememesi, hac ibadetinin edası sırasında işlenen birtakım kusurların giderilmesi için ödenen maddi bedeli ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de, *"Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumu fidye öder."* (Bakara 2/184) buyrulmaktadır. Buna göre ihtiyarlık ve şifa ümidi olmayan bir hastalık sebebiyle oruç tutamayan kimse, daha sonra bu oruçları kaza etme imkânı bulamazsa her gününe karşılık bir fidye öder (Serahsî, el-Mebsût, III, 100; İbn Kudâme, Muğnî, III, 82). Şâfiî mezhebine göre ise, emzirme ve hamilelik sebebiyle çocuğunun sağlığı hakkında endişe edenler için oruç tutamadıklarında hem kaza hem de fidye gerekir. Fakat çocuk hakkında değil de kendileri hakkında endişe ederlerse o zaman sadece kaza gerekir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, II, 97; Nevevî, el-Mecmu, VI, 267).

Hac ve umre ile ilgili görevler yerine getirilirken meydana gelen bazı eksiklikler için uygulanması gereken maddi yaptırım da fidye kapsamına girer (Bakara, 2/196). Bir fidye, bir kişiyi bir gün doyuracak yiyecek miktarı veya bunun ücretidir. Bu da "sadaka-i fıtır" la aynı miktarı ifade eder. Bu, fidyenin asgari ölçüsüdür. İmkânı olanların daha fazla vermesi daha iyidir (Bakara 2/184; Merğinânî, el-Hidâye, I, 127).

676) Oruç keffareti tutan bir bayan âdet dönemi esnasında tutamadığı günler için ne yapmalıdır?

Keffaret orucu ara vermeden tutulmalıdır. Ancak kadınların keffaret orucu tutarken araya giren âdet günleri bunun dışındadır. Çünkü onlar bu günlerinde oruç tutamazlar, âdet halleri bitince ara vermeden, keffarete kaldıkları yerden devam ederler. İki ayı tamamlarlar. Şayet âdetin dışındaki bir sebeple ara verirlerse keffaret orucuna baştan başlamaları gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 122-126).

677) Ramazan orucu tutmaya başlayan bir kimse daha sonraki günlerde oruç tutmaktan vazgeçerse ne gerekir?

Ramazan ayında her günün orucu başlı başına müstakil bir ibadettir. Bundan dolayı her gün için oruç tutmaya niyet etmek gerekir. Dolayısıyla bir günün orucundaki bozukluk, diğer günün sıhhatine engel olmaz. Bu itibarla Ramazan orucu tutmaya başlayan bir kimse daha sonraki günlerde mazeretsiz olarak oruç tutmaktan vazgeçerse, kendisine tutmadığı günlerin orucunu kaza etmesi gerekir, keffâret gerekmez. Zira keffaret, oruç tutmamanın değil, orucu bozmanın cezasıdır. Ancak Ramazan orucunun mazeretsiz olarak tutulmaması büyük günah olup, kazasıyla birlikte tevbe etmek de gerekir. Ayrıca Ramazandan sonra tutulan oruç, Ramazanda tutulan orucun sevabını karşılamaz (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 87, 103; Cezîrî, Kitabü'l-Fıkhi ala Mezâhibi'l-erba'a, I, 560). Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde, ramazanda mazeretsiz olarak tutulmayan bir günün orucunun sevabını, bir sene boyu tutulan orucun sevabının karşılamayacağını belirtmiştir (Ebû Dâvûd, Savm, 38; Ayrıca bkz. Buhârî, Savm, 29).

678) Kazaya kalan ramazan orucunu belli bir sürede tutma zorunluluğu var mıdır?

Ramazan orucunun kazâsı oruç tutmanın haram olduğu günler dışında her zaman yapılabilir. Hanefîlere göre kazası için bir zaman sınırlaması yoksa da mümkün olan ilk fırsatta kaza oruçları tutulmaya çalışılmalıdır (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 265). Oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında bayram günleri gelir. Hz. Peygamber (s.a.s.) iki vakitte oruç tutulmayacağını bildirmiştir ki birisi ramazan bayramının birinci günü, diğeri kurban bayramı günleridir (Buhârî, Savm, 66-67; Ebû Dâvûd, Savm, 49). Şâfiîler'e göre ise bir ramazanda kazâya kalmış orucun, gelecek ramazana kadar kazâ edilmesi gerekir. Bir ramazanın kazâ borcu herhangi bir mazeret olmaksızın yerine getirilmeden, öteki ramazan gelecek olursa, kazâ borcuna ilâveten bir de fidye ödeme yükümlülüğü ortaya çıkar (Nevevî, el-Mecmû, VI, 363-366; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, I, 441).

679) Fidye verme gücü olmayan kişiler ne yapmalıdırlar?

Senenin hiçbir mevsiminde oruç tutamayacak kadar yaşlı olan (pîr-i fânî) kimselerin, Ramazanın her bir günü için bir fakire fidye (yani bir fitre) vermeleri gerekir. İyileşme umudu olmayan hasta da bu hükme tâbidir (Bakara 2/184). Mâlikî mezhebine göre ise, oruç tutmaya güç yetiremeyen yaşlı kişi için fidye vacip değildir. Fakat verirse müstehap olur (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, I, 301). Fidye verecek gücü olmayanlar ise, fidyeden sorumlu olmazlar (İbn Kudâme, Muğnî, III, 66). Ancak kasten tutmadıkları oruçların sorumluluğunu taşırlar. Bu durumda olanların yapabileceği Cenab-ı Haktan bağışlanma dilemektir (Serahsî, el-Mebsût, III, 100).

680) Iskât-ı savm ne demektir?

Iskât-ı savm, ölünün üzerindeki oruç borçlarını düşürmek demektir. Iskat, kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle eda edemediği oruç, adak, keffaret gibi dinî mükellefiyetlerinin, ölümünden sonra fidye ödenerek düşürülmesi, böylece o kişinin bu tür borçlarından kurtulması anlamını taşır. Ölünün üzerinden, sağlığında mazereti sebebiyle tutamadığı oruç borçlarının düşürülmesi için fidye verilmesi hususu, âyet ile sâbittir. Kur'an-ı Kerim'de: *"Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumuna yetecek kadar fidye öder."* (Bakara, 2/184) buyrulmaktadır. Bu ayetin hükmüne göre, oruca dayanamayan veya mazeretleri sebebiyle Ramazanda ve diğer zamanlarda oruç tutmaktan aciz kimselerin, her bir oruç günü için fidye ödemeleri gerekir. Ayette, hayatta olup oruç tutmaya sağlığı imkân vermeyenlerin fidye vermeleri söz konusu edilmektedir. Hayatta iken imkân buldukları halde oruç tutmadan ölenler için oruç keffareti ödenip ödenemeyeceği konusu âlimler arasında tartışmalıdır? Fakihlerin çoğunluğu, yukarıdaki ayet-i kerime'den hareketle, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden vefat etmiş olan kimselerin oruç borçları

için de fidye ödeneceğini, hatta bu kimselerin bu konuda vasiyette bulunmaları gerektiğini ifade etmişlerdir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 127). Çünkü fidyenin gerekçesi, oruç tutmaktan aciz olmaktır. Ölen kimse de oruç tutmaktan mutlak surette acizdir. O halde bunların durumu, tutamadıkları oruca karşı fidye vermeleri nass ile sabit olan kişilerin durumuna kıyas edilebilir (Serahsî, el-Mebsût, III, 100; İbn Kudâme, Muğnî, III, 82).

681) Televizyon veya cd'den mukabele dinlemekle hatim yapılmış olur mu?

Televizyon veya cd'den okunan bir mukabeleyi takip etmek sevaptır. Hatim Kur'an'ın başından sonuna kadar okunarak bitirilmesidir. Kişi okunan mukabeleyi sadece dinlemekle Kur'an dinlemiş olur. Hatim yapmış olmak için Kur'an'ın bizzat tilavet edilmesi/okunması gerekir. Ancak kişi mukabeleyi takip esnasında aynı zamanda okursa hem dinlemiş hem de hatim yapmış olur.

682) Ramazan ayını ve bayramı başka ülkelerde geçirenler, o ülkelerin hesapları Türkiye'ye göre farklı olması halinde bayramlarını Türkiye'ye göre mi, bulundukları ülkeye göre mi yapmalıdırlar?

Dini hükümlere göre; kameri aylar, hilalin güneş battıktan sonra, yeryüzünün herhangi bir yerinden görülmesiyle başlar (Buhârî, Savm, 5; 11). Günümüzde ayın hilal halinde nerede ve ne zaman görülebileceği, hatasız olarak, hesapla tespit edilebilmektedir. Yurdumuzda ve İslâm ülkelerinin çoğunda takvimler bu hesaplamalara göre düzenlenmekte; Ramazan ve bayramlar da buna göre belirlenmektedir. Az sayıda bazı İslam ülkeleri ise, kameri aybaşlarının tespitinde, ayın hilal şeklinde gökyüzünde görülebilecek halde bulunması zamanını değil, kavuşum anını veya hilalin kendi

ülkelerinde de görülmesini esas almaktadırlar. İslam âleminde zaman zaman bizden bir gün önce veya bir gün sonra oruca başlayan ve bayram yapan ülkelerin bulunması bu sebepledir. Bu tür içtihat farklılığından doğan uygulamalar kimsenin ibadetine zarar vermez. Bu nedenle başka bir ülkede bulunan bir Müslüman, bayramını bulunduğu ülkeye göre yapar.

683) Uçakla seyahat eden oruçlu kişi iftarını nasıl yapar?

Seyahate çıkan kişilerin, imsak ve iftarları bulundukları yere göre yapmaları gerekir. Uçakla seyahat eden oruçlu kişiler de, uçuş esnasında uçağın üzerinde bulunduğu yere göre imsak ve iftar yapmalıdırlar. Ancak çok hızlı uçaklarla kıtalararası yolculuk yapılması durumunda, imsak ile iftar arasında süre, anormal ölçüde kısa veya uzun olabilmektedir. Bu durumda, yolculuk yapacak kişi orucunu kazaya bırakabilir. Ancak oruca başlamış ise, bir takdir yaparak (mesela imsake başladığı yere göre) iftar edebilir.

684) 'İhtilâf-ı metali' nedir? Ramazana ve bayrama başlama günlerinin farklı olmasının sebebi nedir?

Kur'an-ı Kerim'de güneş ve ayın bir hesaba göre hareket ettiği (Rahman, 55/5) bunların, diğer fonksiyonlarının yanında aynı zamanda birer hesap ölçüsü kılındığı (En'am, 6/96), yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için aya menziller tayin edildiği (Yunus, 10/5), gökler ve yer yaratıldığı zaman on iki ay meydana gelecek şekilde bir nizam konduğu (Tevbe, 9/36), ayın yeryüzünden hilal şeklinde başlayıp kademe kademe farklı şekillerde görülmesinin insanlar ve hac için vakit ölçüleri olduğu (Bakara 2/189) ifade edilmektedir. Bu ayet-i kerimelerden, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamalarından ve O'nun Ramazanın başlangıcı ve sonuyla ilgili olarak ifade buyurduğu, *"Hilâli görünce oruca başlayın; onu tekrar görünce bayram yapın. Hava kapalı olur (da hilal görülmez) ise içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayın."* (Buhârî, Savm 11; Müslim, Sıyâm, 17-20) mealindeki hadislerinden, İslam'da ibadet hayatına ve diğer bir takım hükümlere ilişkin vakitlerin belirlenmesinin, herkesin kolayca anlayıp hayata geçirebileceği son derece pratik ve sade bir kurala bağlandığı anlaşılmaktadır.

Dünyanın yuvarlak olması sebebiyle hilâlin bir yerde görülürken başka yerde görülmemesi mümkündür. Buna **"ihtilâf-ı metâli"** yani ayın doğuş yer ve vakitlerinin farklılığı denilir. Oruca başlarken, **ihtilâf-ı metâlie** itibar edilip edilmeyeceği konusunda İslam âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefî mezhebine göre ayın görülmesinde ihtilâf-ı metâli (ayın görüldüğü yerler arasındaki farklılığa) itibar edilmez. Dolayısıyla dünyanın herhangi bir yerinde hilal görüldüğü takdirde, bundan haberdar olan bütün Müslümanların oruca başlaması gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 393-394). Şâfiîler ise, ihtilâf-ı metâli'a itibar edilmesi gerektiğini, dolayısıyla dünyanın herhangi bir yerinde görülen hilâlin, oraya uzak yerler için geçerli olmayacağını belirtmişlerdir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, Beyrut 1997, I, 619-620).

17 İslam ülkesinden kırktan fazla din ve astronomi bilgininin katılımıyla 1978 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen "Rü'yet-i Hilâl Konferansı"nda, dünyanın herhangi bir bölgesinde görülen hilal ile bütün Müslümanların oruca başlayacakları kararı alınmıştır.

685) Ramazan ayında lokanta işletmek caiz midir?

Ramazan ayında hasta, yolcu vb. oruç tutmama ruhsatına sahip kimseler oruçlarını daha sonraki bir zamanda tutabilirler (Bakara 2/185; İbn Mâce, Sıyâm, 11-13). Mazereti sebebiyle oruç tutamayanların yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için Ramazan ayında lokantaların vb. yerlerin açık olmasında dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Ayrıca lokanta sahibi, oruç tutmayanların niçin oruç tutmadıklarını bilmek zorunda değildir. Fakat hem oruç tutanlara saygı için hem de yeni yetişmekte olan çocuk ve gençlerin, ramazan gününde oruç tutulmayıp aleni yemek yenilmesinin olağan bir şey olduğu gibi bir izlenime kapılmamaları için mazeretli de olsa, yiyip içenlerin bunu açıktan yapmamaları uygun olur. Lokanta sahiplerinin de gerekli tedbirleri alarak böyle algılamalara fırsat vermemeye özen göstermelidirler.

686) İftar ile sahur arasında cinsel ilişki caiz midir?

Oruç, imsak (fecr-i sâdık) vaktinden, güneşin batımına kadarki süre içinde yeme, içme ve cinsel ilişkiden, ibadet niyetiyle uzak durmaktır. Yani oruç gündüz tutulur. Ramazan geceleri için hiçbir yasak söz konusu değildir. Dolayısıyla iftar ile sahur arasında yemek, içmek ve cinsel ilişkide

bulunmak serbesttir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz."* (Bakara 2/187)

687) Ramazanda oruçlu iken gündüzü uyuyarak geçirmenin oruca zararı var mıdır?

Oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, ibadet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır. Orucun sahih/geçerli olması için, "oruç tutmaya niyet etmiş ve orucu bozacak şeylerden kaçınmış olmak" şarttır. Gündüzleri az veya çok uyumak, orucun sıhhatine zarar vermez. Orucun vereceği sıkıntılardan uzak kalmak ve onları hissetmemek kasdıyla, gerekli olmadığı halde ramazan günlerinde uzun süreli uyumanın, orucun hikmetiyle bağdaşmayacağı da unutulmamalıdır.

688) Oruçlunun kumar oynaması orucuna zarar verir mi?

Müslüman her zaman ve her yerde haramlardan sakınmalıdır. Özellikle de başta oruç olmak üzere ibadet yoğun geçen Ramazan ayında daha dikkatli davranmalıdır. Orucu bozan şeyler arasında kumar oynamak bulunmamakla beraber, oruçlu kimsenin tüm günahlardan sakınarak oruç ibadetinin maksadına uygun hareket etmesi gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: *"Her kim yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, o kimsenin yemesini içmesini bırakmasına Allah'ın hiçbir ihtiyacı yoktur."* (Buhârî, Savm, 8) Oruçlu olan kimsenin yalan konuşmaktan ve yalanla iş yapmaktan uzak durduğu gibi kumar oynamak vb. haram şeylerle uğraşmaktan da uzak durması gerekir.

689) Kutuplarda yaşayan insanlar oruçlarını nasıl tutarlar?

Namaz ve oruç gibi vakte bağlı ibadetlerin vakitlerinin tamamının veya bir kısmının teşekkül etmediği kutup bölgelerinde bu ibadetler, vakitlerin normal teşekkül ettiği en yakın bölgenin vakitleri veya diğer şer'i kıstaslar dikkate alınarak, takdir edilerek edâ edilir. (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, I, 242-244). Hz. Peygamber kıyamet yaklaştığında günlerin uzayacağını, bir günün bir yıl, bir günün bir ay, bir günün de bir hafta kadar süreceğini söyledikten sonra o günlerde namazların takdir edilerek kılınacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Melâhim, 14).

690) Oruca başlamak için hilalin görülmesi şart mıdır?

Kamerî aylar, adından anlaşıldığı gibi başlangıcı ve bitişi ayın hareketlerine göre belirlenen aylardır. Ramazan orucu, ramazan ayında tutulduğundan ve ramazan ayı da ay takvimine göre her sene değiştiğinden, oruca başlayabilmek için öncelikle, ramazan ayının başladığını tesbit etmek gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Hilâli (Ramazan hilâlini) görünce oruca başlayınız ve hilâli (Şevval hilâlini) görünce bayram ediniz. Hava bulutlu olursa içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayınız."* (Buhârî, Savm, 5, 11; Müslim, Sıyâm, 3-4, 7-10) buyurmuştur.

Bu hadis ilk bakışta hilali çıplak gözle görmedikçe oruca başlanmayacağı ve bayram edilmeyeceği fikrini uyandırmaktadır. Konu ile ilgili diğer rivayetler değerlendirildiğinde bu hadislerin içeriğinin bağlayıcı olmayıp amacının günün şartları içinde en uygun uygulamanın talim edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Biz ümmî bir toplumuz; hesap ve okuma yazma bilmeyiz. Şunu biliriz ki ay, ya 29 ya 30'dur."* (Buhârî, Savm, 11, 13; Müslim, Sıyâm, 15; Ebû Dâvûd, Savm, 4) buyurarak, kameri aybaşlarının belirlenmesinde hesap yönetimine de başvurulabileceğine işaret etmiş olmaktadır.

Çıplak gözle görülsün ya da görülemesin ay mutat hareketlerine devam etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kameri ay başlarının belirlenmesi konusunda çıplak gözle görmeyi baş vurulacak yegâne yöntem olduğu için değil, belki o günkü şartlar içinde en sağlıklı sonuç veren yöntem olduğu için öngörmüştür. Hilali gözlemlemenin amacı Ramazan ayının girip girmediğini belirlemektir. Bu sebeple, hilali çıplak gözle görme dışında, bizi bu amaca ulaştıracak başka yöntemlerden yararlanmak da mümkündür.

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yeni bir ayın girdiğini en iyi şekilde çıplak göz ile ortaya koymak mümkün iken bugün, teknolojik imkânlar ayın hareketleri konusunda en ince ayrıntıyı izleme imkânı sunmaktadır. Günümüzde astronomi ilmi oldukça gelişmiş, artık ince astronomik hesaplar yoluyla, gelecek birkaç yıllık namaz vakitlerini gösteren takvimler hazırlama imkânı bile doğmuştur. Dolayısıyla kamerî ayların başlangıçlarını hesap yöntemiyle belirlemek meşrudur.

ZEKAT

ZEKÂTIN MAHİYETİ, HÜKMÜ VE ZEKÂTA TABİ MALLAR

691) Zekâtın mahiyeti ve önemi nedir?

Zekât, dinen zenginlik ölçüsü kabul edilen miktarda (nisap) mala sahip olan kimselerin Allah rızası için muayyen kişilere vermesi gereken belli miktarı ifade eder. Zekâtın sarf yerleri Kur'an'da ayrıntılı şekilde açıklanmış (Tevbe, 9/60), nisabı da hadislerde belirtilmiştir (Buhârî, Zekât, 32, 36, 38, 43). Buna göre temel ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişi diğer şartlar da yerine gelmişse bu mallarının zekâtını vermesi gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrût, 1997, II, 389 vd.). Nisap altında 20 miskal (80. 18 gr), devede 5, sığırda 30, davarda 40'tır. Zekatın farz olması için şartlar; malların nâmî (Üreyici) olması, sahip olunduğu andan itibaren üzerinden bir yıl geçmesi, borcundan ve aslî ihtiyaçlardan fazla olmasıdır.

Zekât hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılınmıştır. Zekât, Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette namaz ile birlikte zikredilmiş (Bakara, 2/43, 110; Hac, 22/78; Nur, 24/56); Hz. Peygamber (s.a.s.) de zekâtın İslam'ın en temel ibadetlerinden biri olduğunu bildirmiştir (Buhârî, Zekât, 1). Kur'an ve hadislerde zekâtın ardı ardına zikredilmesi toplumların ruhi olgunluğa ulaşmasında bu iki ibadetin rolünü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Kur'an-ı Kerim, iyiliğe erişmenin ve muttakî bir mümin olabilmenin ilk şartlarından birinin zekât vermek olduğunu ifade eder (Bakara, 2/177). Aynı zamanda zekât kurtuluşa eren müminlerin vasıflarından biridir (Mü'minûn, 23/1, 4). Bütün bunlara ilaveten zekât vermek, Allah'ın rahmetini celbeden hususlardandır (A'râf, 7/156). Kısaca zekât, malı temizleyen ve manevi arınmaya vesile olan bir ibadettir (Tevbe, 9/103). Ayet ve hadislerde sıklıkla emredilen zekâtı vermemek müşriklerin vasfı olarak görülmüş ve Kur'an'da bu durum yerilmiştir (Fussilet, 41/6-7).

Zekâtın topluma dönük pek çok yararı da vardır. Mesela zekât, maddi gücü olmayanları kalkındırır, zengin ile fakir arasındaki uçurumu azaltır, zengin ile fakir arasında sevgi ve yakınlık doğmasına vesile olur. Bu yönüyle zekât toplumsal kenetlenmeyi artırır. Ayrıca toplumları bencillik ve kin gibi ahlaki hastalıklardan arındırır. Zekâtın verileceği yerlerin toplumun her katmanındaki insanları kapsaması sosyal dayanışmanın da garantisidir.

692) Zekât kimlere farzdır? Geçerli olmasının şartları nelerdir?

Zekât ibadeti ile ilgili şartlar, zekâtın bir kimseye farz olmasının ve verilen zekâtın geçerli olmasının şartları şeklinde iki ayrı başlık altında ele alınır. Bir kimseye zekatın farz olması için o kimsenin Müslüman, akıllı, ergenlik çağına gelmiş ve hür olması (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrût 1997, II, 377-383) borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artıcı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte "nisap miktarı" mala sahip olması gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 394).

Zekâtın farz olması için ayrıca nisap miktarı mala sahip olduktan sonra bir kameri yılın geçmesi gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 486 vd. ; İbnKudâme, el-Muğnî, III, 457). Ancak zekatı bu süre dolmadan önce vermekte sakınca bulunmamaktadır (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 487). Şâfiî mezhebine göre zekât vermek için akıl ve bulûğ şart değildir. Çocuk ve akli yeterliliği olmayan (mecnun) kimsenin de zekât vermesi gerekir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, Beyrût 1994, II, 123; İbnKudâme, el-Muğnî, Kâhire 1996, III, 416).

Zekâtın geçerli olmasının şartlarına gelince, öncelikle "niyet" şarttır. Zekat bir ibadet olduğu için niyetsiz yerine getirilemez (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 458; İbnKudâme, el-Muğnî, III, 469). Ayrıca fakire verilmesi ve teslimi demek olan "temlik" de şarttır (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 456). Yemek hazırlayıp yedirmek gibi ibaha denilen yollarla fakire zekat verilmiş olmaz.

693) Buluğ çağına ermemiş zengin çocukların malından "zekât" vermek gerekir mi?

Bir kimsenin zekâtla mükellef olması için Müslüman, âkıl, bâliğ ve hür olması (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, 1997, II, 377-383) borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artıcı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte "nisap miktarı" mala sahip olması gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 394). Buna göre zengin de olsa büluğ çağına girmemiş çocukların mallarından zekât vermek gerekmez. Ancak, çocuklara ait tarım arazilerinden elde edilen tarım ürünlerinin öşrü yani zekâtının verilmesi gerekir

(Serahsî, el-Mebsût, III, 90; İbnNüceym, el-Bahru'r-Râık, II, 271). Şâfiî mezhebine göre zekât vermek için akıl ve bulûğ şart değildir. Çocuk ve akli yeterliliği olmayan (mecnun) kimsenin de zekât vermesi gerekir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, Beyrût 1994, II, 123).

694) Babası ile birlikte oturan kimse zekât ile mükellef midir?

Bir kimsenin zekât ile mükellef olması için Müslüman, âkıl, bâliğ ve hür olması (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrût 1997, II, 377-383) borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artıcı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte "nisap miktarı" mala sahip olması gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 394). İslam'da mülkiyetin şahsiliği esastır. Buna göre bir kimse babasıyla birlikte oturuyor olsa bile zekâta tabi nisap miktarı mala sahip ise zekât ile mükelleftir. Ancak babası ile mallarını ayırmamışlar da ortak kazanıp ortak harcıyorlarsa, bu takdirde ellerindeki birikim üzerinde tasarruf yetkisine sahip olan kişi, zekâtla yükümlü olur.

695) İnsanın kendi ihtiyacı için kullandığı araç-gereç ve malzemelere zekât düşer mi?

Sanat ve mesleğin icrası için gerekli olan araç-gereç, makine ve malzemeler, asli ihtiyaçlar kapsamında yer alır. Dolayısı ile bunların zekâtının verilmesi gerekmez. Ancak, kişinin kendi mesleğinin icrası için değil de, ticaret için üretilen veya alınıp satılan araç-gereç, malzeme ve makinelerin zekâtının verilmesi gerekir (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâık, Kahire 1313, I, 253; Fetâvâ-yı Hindiye, Beyrut 1991, I, 172).

696) Fakir kiracıdan alınacak olan kira bedeli alınmayarak bu kira zekâta sayılabilir mi?

Zekâtın geçerli olması için, fakire verilecek para veya malın ona temlik edilmesi yani onun mülküne geçirilmesi şarttır. Bu da zekâtın fiilen fakire teslimi ile gerçekleşir (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, II, 344). Dolayısıyla mesela yemek hazırlayıp bunu fakirlerin yiyebileceğini ilan etmekle ya da onlara yedirmekle o yemek temlik edilmiş/verilmiş olmaz. Ancak aynı yemek yapılıp zekât niyeti ile fakire teslim edilirse temlik geçekleşmiş yani zekât verilmiş olur. Buna göre, bir kimseye borç verirken zekâta niyet edilmediği, daha sonra da bu parayı zekâta saymaya niyet edildiği zaman, paranın kendisi ortada bulunmadığı için temlik gerçekleşmiş olmayacaktır. Dolayısı ile bir kimseye borç olarak verilmiş olan paranın daha sonra borçluya zekât niyeti ile bağışlanması ile zekât verilmiş olmaz. Dört mezhep âlimleri bu görüştedir. Temlik kavramına daha geniş bir anlam yükleyen bazı âlimler, fakirin zimmetinde bulunan alacağın ona bağışlanmasını temlik olarak değerlendirmişler bunu caiz görmüşlerdir (Karadâvî, Fıkhu'z-Zekât, Beyrut 1973, II, 848); Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû, III, 325 vd.).

697) Bir öğrencinin burs olarak aldığı para nisap mikatına ulaşırsa zekat vermesi gerekir mi?

Borcu ve temel ihtiyaçları dışında 80. 18gr. veya daha fazla altına veya bu değerde altın değerinde para veya ticaret malına sahip olan bir kimse, buna malik olduğu günden itibaren üzerinden bir yıl geçtiğinde, zekat vermekle yükümlü olur(Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 99). Zekâta konu olan paranın alınan yardımlardan ve burs paralarından oluşması durumu değiştirmez.

698) Vergi, zekât yerine geçer mi?

Vergi bir vatandaşlık görevidir; zekât ise dinî bir yükümlülüktür. Ayrıca zekât ile vergi; mükellefiyet, temel gaye, oran, miktar ve harcanacağı yerler (Tevbe, 9/60) bakımından birbirinden farklıdır. Bu itibarla, devlete ödenen vergiler zekât yerine geçmez. Zekâtın ayrıca verilmesi gerekir (I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya, 1997, 996; Karadâvî, Fıkhu'z-Zekât, Beyrut 1393/1983, II, 1118).

699) Hâvaic-i asliye (asli ihtiyaçlar) nedir?

Havâic-i asliyye, temel ihtiyaçları karşılayan, bu yüzden de zekâta tabi olmayan maddi varlıklar demektir. İslâm'da diğer bedenî ve malî yükümlülüklerde olduğu gibi, zekâtta da mükellefin durumu göz önünde bulundurularak, ona makul ve taşınabilir bir sorumluluk yüklenmiştir. Bu nedenle İslâm bilginleri, zekât ve sadaka-i fitr ile yükümlü olmak için, kişinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile bireylerinin temel ihtiyaçlarından fazla olarak nisap miktarı mala sahip olma şartını aramışlardır.

Temel ihtiyaç miktarı mal, kişinin yaşaması için zarurî olan miktardır. Temel ihtiyaç maddeleri insanın hayat ve hürriyetini korumak için muhtaç olduğu şeylerdir. Bunlar, genel olarak, nafaka, oturulan ev,

ev eşyası, ihtiyaç duyulan elbise, borç karşılığı mal, sanat ve mesleğe ait alet ve makineler, binek taşıtları, ilim için edinilen kitaplar gibi eşyadır (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, ts. , I, 100).

700) Temel ihtiyaçlar için biriktirilen para zekâta tabi midir?

Aslî/temel ihtiyaçlar; ev, ev eşyası, giyecek, ulaşım ve yiyecek gibi hayatın güvenli ve sağlıklı bir şekilde devamı için gerekli olan şeylerdir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 64- 65). Bu ihtiyaçların karşılanması için, bunların mülkiyetine sahip olma zorunluluğu yoktur. Bu ihtiyaçları temin etmek için biriktirilen paralarla onları karşılamak üzere sözlü ya da yazılı herhangi bir taahhüde girilmişse o takdirde bu paralardan zekât vermek gerekmez (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 6). Çünkü sözlü ya da yazılı taahhüde girildiğinde bu para, artık temel ihtiyaç için harcanmış demektir. Ancak böyle bir taahhüde bağlanmamış paranın, nisap miktarına ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi halinde, zekâtının verilmesi gerekir.

701) Ticaret malının zekâtı kendi cinsinden ödenebilir mi?

Ticaret mallarının zekâtı, malın değeri üzerinden hesaplanıp parayla verilebileceği gibi, malın kendi cinsinden de verilebilir.

702) Ticaret malının zekâtı nasıl hesaplanır?

Kar amacıyla alınıp satılan mallara "ticaret malları" denir. 80. 18 gr. altın değerinde ticaret malına sahip olan kişinin, bu malın elde edilmesinin üzerinden bir yıl geçmesi halinde, kırkta bir (%2, 5) oranında zekâtını vermesi gerekir. Zekât, diğer şartlar yanında, hakikaten veya hükmen elde mevcut bulunup üzerinden bir yıl geçen maldan verilir. İleride sağlanması muhtemel artışlar zekâtın hesaplanmasında dikkate alınmaz. Ticaret malları için de aynı ilke geçerlidir. Bu itibarla, ticaret malının zekâtı verilirken, satıldığı takdirde elde edilecek kâr dikkate alınmadan, malın zekâta tabi olduğu/zekâtın verileceği tarihteki maliyet değeri esas alınır.

703) Bayanların ziynet eşyasından zekât vermek gerekir mi?

Altın ve gümüşten yapılmış ziynet eşyaları, zekât için gerekli diğer şartları da taşıdığı takdirde zekâta tabidir. Bu itibarla altından yapılmış ziynet eşyaları, 80. 18 gr. veya daha fazla olup üzerinden de bir yıl geçmiş ise kırkta biri oranında zekâtları verilir. Altın ve gümüş dışındaki şeylerden mamul ziynet eşyası ise zekâta tabi değildir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, II, 243). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî bilginlerine göre ise, kadının normal olarak takıp kullandığı ziynet (takı) eşyası, asli ihtiyacı sayıldığından bunlardan zekât gerekmez (Nevevî, el-Mecmu', VI, 35-36; İbn Kudâme, Muğnî, III, 13).

704) Emlakçılar, mülkiyetindeki dairelerin zekâtını vermekle yükümlü müdürler?

Ticaret malları zekâta tabidir. Emlakçıların ticari amaçlı olarak alıp sattıkları daireler de ticaret malı kapsamında yer alır. Buna göre, büro, ikamet gibi kullanım amaçlı olmayıp alıp satmak amacı ile emlakçıların ellerinde bulundurdukları dairelerin, borçları çıktıktan sonra değeri nisap miktarına ulaşmış ve üzerinden bir yıl geçmiş ise kırkta bir oranında zekâtının verilmesi gerekir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, II, 20).

705) İş/üretim makineleri için zekât vermek gerekir mi?

Aynını satıp ticaret yapmak için değil, üretim yaparak gelir elde etme amacı ile satın alınmış olan makineler, akar/gelir sağlayan gayr-i menkuller gibi kabul edilirler. Bunların çalıştırılmalarıyla elde edilen gelirden, asli ihtiyaçlar ve borçlar çıkarıldıktan sonra kalan kısım nisap miktarına ulaşıp, üzerinden de tam bir sene geçtiği takdirde %2. 5 oranında zekata tabi olur (Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû, II, 865).

706) Hisse senetlerinin zekâtını vermek gerekir mi?

Bir şirketin hisse senetlerini, yatırım yapmak; bunların dağıtacağı kâr paylarından yararlanmak ve hisseleri de elinde tutmak amacı ile satın alan kişi, bu şirketin bina, makine ve demirbaşlarına hissesi oranında ortak olur. Bu durumda hisse sahibi, şirketin elde edeceği kâr ya da uğrayacağı zarara ortak olur. Şirketin kâr etmesi durumunda hisse sahibine isabet eden kâr payı, tek başına ya da başka

birikimlerle birlikte nisap miktarına ulaşır ve üzerinden bir yıl geçerse % 2. 5 oranında zekatı verilir (Zuhaylî, El-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû, II, 799). Eğer söz konusu hisselere, elde tutulup kâr payından yararlanmak amacı ile değil de, alınıp satılmak amacı ile sahip olunursa bu hisseler ticaret malı olarak değerlendirilir ve nisap miktarına ulaşırlarsa piyasa değerleri üzerinden ve %2. 5 oranında zekata tabi olurlar (Zuhaylî, El-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû, II, 774).

707) Öşür ne anlama gelir, dini dayanağı nedir?

Sözlükte onda bir anlamına gelen öşür, dinî bir kavram olarak, tarım ürünlerinden verilen zekât demektir. Tarım ürünlerinin zekâta tabi oluşu Kur'an ile sabittir. Yüce Allah; *"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan infak edin."* (Bakara, 2/267); *"Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez."* (En'am, 8/141) buyurmaktadır.

Bu ürünlerin zekâtlarının oranı ise Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından belirlenmiştir. Nitekim bir hadis-i şerifte *"Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinde onda bir; kova ile sulananlarda ise yirmide bir vardır."* (Buhârî, Zekât, 55) buyurulmuştur. Ebû Hanîfe'ye göre bütün toprak ürünleri zekâta tabidir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 113). İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre bir sene saklanabilen ve gıda özelliği taşıyan toprak ürünleri zekâta tabidir (İbnCüzey, el-Kavânînü'l-Fıkhiyye; 105; Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 156). Ahmed b. Hanbel'e göre, ölçülebilen, kurutulabilen dayanıklı gıda maddeleri ile pamuk ve keten gibi topraktan elde edilen ürünler zekâta tabidir (İbnKudâme, Muğnî, II, 695-690). Her çeşit toprak ürününden, nisap miktarına ulaşması halinde öşür verilmesi görüşü, konuyla ilgili nasların ruhuna uygunluğu ve yoksulların lehine olması sebebiyle daha uygun görülmektedir.

708) Çay ve pancar ürünlerinden zekât vermek gerekir mi?

Üretilen her türlü toprak mahsulleri ile meyveler İmam-ı Âzam'a göre onda bir oranında zekâta tabidir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut 1982, II, 53). Tarım ürünlerinin zekâtına özel bir isimle "öşür" denir. Bu nitelikleri taşıyan çay ve pancar ürünleri de zekâta tabi olur. Buğday, arpa, mısır, pirinç, kuru üzüm, kuru hurma gibi saklanabilir tarımsal ürünlerden, ürün için yapılan gübre, ilaç vb. ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, cumhura göre geriye kalan ürünün beş vesk olan nisap miktarına (yaklaşık 650 kg.), bunların dışındaki ürünlerde ise yukarıdaki maddelerin beş veskının değeri en düşük olanının kıymetine ulaştığı zaman (Şeybânî, el-Câmiu's-Sağîr, Beyrut 1406, s. 130) öşür verilir. İmam-ı Âzam'a göre toprak ürünlerinde nisap şart değildir. Alınan ürün az olsun çok olsun öşrünün verilmesi gerekir.

Öşür oranı, yağmur veya nehir gibi masraf edilmeden tabii yollarla sulanan araziden alınan üründe 1/10, masraf veya emekle sulanan arazide 1/20'dir (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut, II, 242-243-250). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinde onda bir; kova ile sulananlarda ise yirmide bir vardır."* (Buhârî, Zekât, 55) buyurmuştur.

709) Öşrü verilmemiş arazi mahsulünden sadaka verilebilir mi?

Vacip olsun, nafile olsun sadaka vermek müstakil bir ibadet olup mükellefin kendine ait malı ile yerine getirilmesi esastır. Öşrü verilmemiş ziraat ürününün içinde fakirlerin belli hakkı vardır. Bu sebeple henüz öşür vermeden arazi mahsullerinden tüketmek yahut sadaka olarak vermek uygun değildir. Dolayısıyla, öşür verilmeden önce sadaka olarak verilen yahut yenilen kısmın da öşrü değeri üzerinden hesaplanarak verilmelidir (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 187). Ancak elde edilen üründen bir miktar yemek örfte varsa bu takdirde bir sakınca görülmemiştir (İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr, Beyrut 2000, II, 332).

710) Öşrü verilen mahsul elden çıkarılmayıp muhafaza edilirse ve üzerinden bir sene geçerse, bu mahsule yeniden zekât ve öşür gerekir mi?

Zekâtı (öşrü) verilen tarım ürünleri, üreticisi tarafından ticaret maksadı olmaksızın ambarda saklanır da üzerinden bir yıl geçtikten sonra satılırsa, elde edilen gelir nisap miktarı olsa bile bu gelirden zekât vermek gerekmez. Çünkü zekât, öşür ile birleşmez. Yani öşrü verilen bir mala ayrıca bekletildiği için zekât gerekmez (İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr, Beyrut 2000, II, 275). Ancak öşrü verilen bir ürün satılır, satılıp alınan bedeller üzerinden de bir yıl geçerse o zaman bu bedelin zekâtı gerekir. Satın alınan ve

ticaret amacı ile bekletilen tarım ürünlerinin bir yıllık yiyecek dışında kalan kısmı nisap miktarında ise ve üzerinden bir yıl geçmiş ise % 2, 5 oranında zekâta tabi olur.

711) Serada üretilen ürünlerin zekâtı nasıl verilmelidir? Yapılan masraflar nasıl hesap edilmelidir?

Üretilen her türlü toprak ürünleri ile meyveler İmam-ı Âzam'a göre zekâta tabidir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut 1982, II, 53). Bu ürünlerin zekâtına özel bir isimle "öşür" denir. Ziraat ürünlerinin zekâta tabi olması için üzerinden yıl geçmesi gerekmez. Hasattan sonra zekâtları verilmelidir (En'âm 6/141; Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 113).

Toprak ürünlerinin öşür oranının belirlenmesinde arazinin sulama biçimi esas alınmaktadır. Buna göre toprak, masraf edilmeden yağmur, nehir, dere, ırmak ve bunların kanallarıyla sulanıyorsa, çıkan mahsulün 1/10'i; kova, dolap, motor gibi araçlar kullanılarak veya ücretle alınan su ile sulanıyorsa 1/20'i zekât olarak verilir (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, Kahire 1313, I, 291). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinde onda bir; kova ile sulananlarda ise yirmide bir zekât vardır."* (Buhârî, Zekât, 55) buyurmuştur.

Cumhura göre arazi ürünlerine öşrün farz olması için nisap gerekir. Nisap buğday, arpa, mısır, pirinç, kuru üzüm, kuru hurma gibi saklanabilir tarımsal ürünlerde beş vesk yani yaklaşık 650 kg. , bunların dışındaki ürünlerde ise yukarıdaki maddelerin beş veskının değeri en düşük olanının kıymetine ulaşan miktardır (Şeybânî, elCâmiu's-Sağîr, Beyrut 1406, s. 130) İmam-ı Âzam'a göre ise toprak ürünlerinde nisap şart değildir. Alınan ürün az olsun çok olsun öşrünün verilmesi gerekir.

Seralarda yetiştirilen ürünler için yapılan gübre, ilaç, ısıtma vb. ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, kalan miktar, yukarıda belirtilen nisaba ulaştığı takdirde, seralar masrafla sulandığı için 1/20 oranında zekat verilir.

712) Bir sarraf zekâtını nasıl vermelidir? Altınların değerini hesap ederken hangi yolu izlemelidir?

Altın ticareti yapan bir tüccarın zekâtını yıllık kazancı üzerinden değil sahip olduğu altın miktarı üzerinden ödemesi gerekir. Zekâtı ödenecek altın miktarını belirlerken, geçen sene zekât verilen tarih esas alınır. Sözgelimi, geçen sene 1 Ramazanda zekât verilmişse, bu sene 1 Ramazanda elde mevcut altın esas alınarak zekât verilir. Yıl içindeki artışlar ve eksilmeler dikkate alınmaz. Farklı ayarlarda altın varsa, her ayarın zekâtı kendisinden veya değerinden verilir. Ancak nisap hesaplanırken ayar farklılığına bakılmaksızın eldeki altınların hepsi birlikte tartılır (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 20). Zinetlerin zekatı, sırf maden değerleri üzerinden değil, işçilik, kullanılan kıymetli taşlar vb. şeylerin kazandırdığı ilave değerler dikkate alınarak maliyetleri üzerinden verilir.

713) Alacağın zekâtını vermek gerekir mi?

Başkalarının üzerinde olan ve nisap miktarına ulaşan alacaklar zekâta tabi olup olmama bakımından üç kısımdır: 1. Kuvvetli Alacak; Bunlar, borç olarak verilen paralar ile ticaret mallarının bedeli olan alacaklardır. Bu alacaklar, borçlular tarafından ikrar edilirse veya borcu ispata yarayan kesin delil varsa, alacaklı tarafından her yıl zekâtlarının ödenmesi gerekir. Önceki yıllara ait zekâtı verilmemiş ise, alacak tahsil edildikten sonra, geçmiş yıllara ait zekâtları ödenir. 2. Orta Alacak; Ticaret için olmayan bir malın bedelinden olan alacaktır. Ev kirası borcu gibi. 3. Zayıf Alacak; bir malın bedeli karşılığı olmayan alacaktır. Kocanın karısına olan mehir borcu gibi.

İkinci ve üçüncü kısım alacakların geçmiş yıllara ait zekâtları gerekmez. Tahsil edilip üzerlerinden bir yıl geçince zekâtları verilir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, 35-36; Mehmet Zihni, Nîmet-i İslam, 518).

İnkâr edilen veya geri alınma ihtimali olmayan alacaklar için, alacaklının her yıl zekât vermesi gerekmez. Şâyet bu tür ümit kesilmiş bir alacak daha sonra ödenirse, tahsil edildikten sonra üzerinden yıl geçtikten sonra zekâtı gerekir; geçmiş yıllar için zekât gerekmez (Merğinânî, el-Hidâye, I, 97).

714) Kiralanan veya yarıcılıkla ekilen arazinin öşrü nasıl verilir?

Kiraya verilen veya yarıcılıkla işletilen araziden elde edilen ürünün öşrünün kimin tarafından verileceği, müçtehit imamlar arasında tartışmalıdır. Ebû Hanîfe'ye göre öşür, arazinin kendisinin değil, menfaatinin vergisidir. Dolayısıyla ona göre bu vergiyi arazinin menfaatine sahip olan veya bu menfaatin bedelini alan kişi ödeyecektir. Bu yüzden, kiraya verilmiş olan tarlanın vergisini ödemek tarla sahibinin görevidir. Çünkü o, her ne kadar arazinin menfaatini başka birine vermişse de bunun karşılığında bedel almıştır (Serahsî, el-Mebsût, III, 5). Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve diğer imamlara göre öşür, araziden elde edilen ürünün vergisidir. Dolayısıyla ister mâlik olsun ister kiracı, ürünü kim alırsa, öşür onun borcudur. Bu görüş esas alınarak, kiralanan araziden elde edilen ürünün öşrünün, -diğer ekstra masraflarla birlikte kira giderinin toplamı üründen düşülerek kiracı tarafından verilmesi, tarla sahibinin de diğer gelirleri ile birlikte nisaba ulaştığında kira bedeli olarak aldığı paranın zekâtını vermesi uygun olur.

Yarıcılığa verilen arazinin öşrü Ebû Hanîfe'ye göre tarla sahibin görevi ise de, Haneffilerden Ebû Yusuf ile Muhammed'e ve diğer bütün mezhep imamlarına göre tarla sahibi ile yarıcıya birlikte gerekir. Her biri payına düşen ürünün zekâtını verir (İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 572; Fetâvây-ı Hindiyye, V, 243; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 335; Karadâvî, Fıkhu'z-zekât, I, 399).

715) Zayi olan ürünün öşrünün verilmesi gerekir mi?

Ürün hasat edildikten sonra kişinin üzerine öşür gerekli olur. Henüz hasat edilmeden ürünü tarlada telef olan çiftçinin, zekât/öşür ödemesi gerekmez. Ancak hasat edildikten sonra, ürünü zayi olsa da öşrünü vermesi gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 20, 54, 73). Nitekim Yüce Allah, *"Devşirilip toplandığı günde hakkını (zekât ve sadakasını) verin."* (En'âm, 6/141) buyurmuştur.

716) Şirket ortakları nasıl zekât verirler?

Şirketler, hükmî şahıs niteliğinde olduklarından, şirketlerin kendisi değil de, ortaklardan her birinin hissesi, tek başına veya varsa diğer mallarıyla birlikte nisab miktarına ulaşırsa zekâta tabi olur. Buna göre, aslî ihtiyaçlarından fazla, nisap miktarı (80, 18 gr. altın veya dengi para) mala sahip olan kimsenin, bu malın üzerinden bir yıl geçmesi halinde zekâtını vermesi gerekir.

Sanayi sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin; duran varlıkları (üretim aletleri, makine vb.) zekâttan muaftır. Borçlar, malzeme, işçilik, üretim, pazarlama, yönetim, finansman vb. giderlerin maliyet hesapları yapılıp çıkarıldıktan sonra dönen varlıkları (yarı mamul ve üretilmiş mallar, hammaddeler, nakit para, çek vs.) ise net kâr ile birlikte % 2, 5 oranında zekâta tabidir (Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, II, 864-865). Dolayısıyla böyle bir şirketin ortağı olan kişi, şirketin büro, alet vb. duran varlıkları dışındaki dönen varlığından kendi hissesine düşen miktarın, nisaba ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi halinde zekâtını vermesi gerekir.

Ticaret dalında çalışan şirketlerde de durum aynıdır. Kameri yıl esasına göre senede bir envanter/bilanço çıkarılır. Dönen varlıklar olan eldeki mallar, nakitler, çekler ve alacaklar değer olarak toplanır. Varsa borçlar çıkarıldıktan sonra geride kalan tüm meblağın % 2, 5'u zekât olarak verilir. Ortaklar, zekatlarını kendileri verebilecekleri gibi, yönetime vekâlet vererek onlar aracığıyla da verebilirler.

717) Ürün elde etmek için yapılan masraflar, öşür verilirken dikkate alınır mı?

Kural olarak, -diğer masraflar dikkate alınmaksızın-, sulanması masrafsız olan arazilerden elde edilen ürünün onda biri, masraf edilerek ve emek sarf edilerek sulanan arazilerden elde edilen ürünün de yirmide biri öşür olarak verilir. Ancak günümüzde gübre, mazot, işçilik gibi masraflar da üretimin maliyetinde önemli bir yekûn oluşturmaktadır. Bu nedenle tarım ürnlerinin zekâtını/öşrünü hesaplarken ürün için, günümüz tarım şartlarının getirmiş olduğu ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra geriye kalan miktarın nisap miktarına ulaşması halinde, yağmur suyu ile sulanan arâzîde 1/10; kova, tulumba, su motoru vb. usullerle sulanan arâzîde 1/20 oranında zekât/öşür verilmesi gerekir.

718) Kâğıt paraların/banknotların zekâtı verilir mi?

Günümüzde mübadele aracı olarak kullanılan para kâğıt paradır. Eşyanın bedeli olarak kullanılmakta, alım satım onunla yapılmakta, işçi ücretleri, memur maaşları vs. onunla verilmekte, zenginlik ölçüsü kabul edilmektedir. Dolayısıyla kâğıt para, altın ve gümüşün mübadele vasıtası olarak yapmış oldukları

görevi yüklenmiştir. Bu itibarla, altın ve gümüşün zekâtının verilmesi gerektiği gibi kâğıt paranın da zekâtı verilmelidir (Cezîrî, Kitabü'l-Fıkh ala'l- Mezâhibi'l-Erba'a, 341, Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, II, 772).

719) Kira gelirleri zekâta tabi midir, nasıl hesaplanır?

Zekât dinen zengin sayılan Müslümanlara farzdır. Borç ve zarûri/asli ihtiyaçları dışında 80, 18 gr. altını veya bu miktar değerinde malı yahut parası olan kimseler, dinen zengin sayılır. Kira gelirlerinin zekâta tabî diğer mal ve gelirlerle birlikte, temel ihtiyaçlar ve borçlar çıktıktan sonra nisap miktarına (80, 18 gr. altın veya değeri) ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi halinde, % 2, 5 oranında zekâtının verilmesi gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 104).

720) Odun, kamış, ot gibi kendiliğinden yetişen ürünlerede öşür verilir mi?

Genel ilke olarak insan emeği ile ve gelir sağlamak amacı ile yetiştirilen toprak ürünleri zekâta (öşre) tabidir. Bu niteliklerde olmayıp, tabiatta kendiliğinden yetişen, odun, kamış, ot ve benzeri şeyler için öşür gerekmez (Serahsî, el-Mebsût, III, 2). Sahabilerden İbn Abbas ile tabiin âlimlerinde İbrahim en-Nehaî, Mücahid, Hammad, İmam Züfer ve Ömer b. Abdülazîz bu görüştedir (İbnü'l-Hümâm, Fethü'l-Kadîr, Beyrut, II, 243).

721) Hayvanların zekâtı yerine değeri verilebilir mi?

Malın zekâtı, kendi cinsinden verilebileceği gibi belli olan başka maddelerden de verilebilir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, II, 41). Buna göre, hayvanların zekâtını vermek isteyen kimse, kendi cinsinden verebileceği gibi, değerleri üzerinden de verebilir. Ancak fakirin yararına olanı tercih etmek daha uygundur.

722) Farklı ayarda altını bulunan kimse zekâtını nasıl hesaplar?

Zekâta tabi olma açısından altındaki ayar farkı önemli değildir. Çünkü hangi ayarda olursa olsun, sonuç itibariyle altın hükmündedir. Buna göre farklı ayarda da olsa bütün altın çeşitleri tek başlarına veya diğer ayardaki altınlarla birlikte toplam ağırlıkları 80, 18 grama ulaştığında, diğer şartları da taşıması halinde zekâta tabidir. Bu durumda farklı ayarlardaki altınların zekâtı, değerleri üzerinden hesaplanarak, % 2,5 oranında verilir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 20).

723) Gayr-i meşru yolla sağlanan kazançtan zekât vermek gerekir mi?

Gayr-i meşru yolla sağlanan kazancın sahibi belli ise, bu kazancın sahibine iade edilmesi; belli değil ise, karşılığında sevap beklemeksizin yoksullara veya hayır kurumlarına verilerek elden çıkarılması gerekir (Serahsî, el-Mebsût, II, 112). Bu itibarla, gayr-i meşru yolla elde edilen kazancın tamamı ya sahibine iade edilerek veya hayır yolunda harcanarak elden çıkarılacağından, zekâtının verilmesi söz konusu değildir.

724) Şirkete ait malların zekâtı nasıl verilir?

Şirketteki hisselerin zekâtını vermek hisse sahiplerine aittir. Ancak hisse sahiplerinin, zekâtın verilmesini şirket yönetimine bırakması halinde, yönetim hisse sahiplerine vekâleten onların payının zekâtını verebilir. Bu durumda, gerçek şahıslar mallarının zekâtını nasıl hesaplayıp veriyorlarsa, şirket yönetimi de o şekilde verir. Şirket, hisselerin zekâtını vermemişse, hissedarların kendi hisselerinin zekâtını vermeleri gerekir (Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî, 6-11 Şubat 1988 tarihli karar)

ZEKÂT KİMLERE VERİLİR

725) Zekât ve sadaka-i fıtır kimlere verilir?

Zekâtın verileceği kimseler Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. Bunlar; fakirler, miskinler, zekât toplamakla görevlendirilen memurlar, müellefe-i kulûb adı verilen kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimseler, esaretten kurtulacaklar, borçlu düşenler, Allah yolunda cihada koyulanlar ve yolda kalmış olanlardır (Tevbe, 9/60).

Fakir ve miskin, temel ihtiyaçları dışında herhangi bir maldan nisab miktarına sahip olmayan kimsedir. Ancak temel ihtiyaçları dışında, ister artıcı (nâmî) vasıfta olsun ister artıcı vasıfta olmasın, herhangi bir maldan nisap miktarına sahip olan kimse fakir veya miskin kapsamında olmadığından ona zekât verilmez (İbnü'l-Hümâm, Fethu'lKadîr, Beyrut 1424/2003, II, 266). Borçlu, kul hakkı olarak borcu olan ve borcunu ödeyeceği maldan başka nisab miktarı malı bulunmayan kimsedir (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut 1424/2003, II, 268, 272).

Yolda kalmış kimse, sürekli yaşadığı yerde malı bulunsa bile, çıktığı yolculukta parasız kalıp parasına ulaşma imkânı bulamayan, başka bir deyişle, parasızlıktan yolda kalmış ve memleketine dönemeyen kimsedir. Bu kimseye, malının bulunduğu yere dönmesine ve dönünceye kadarki ihtiyaçlarını gidermesine yetecek kadar zekât verilebilir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, Beyrut 1406/1986, II, 43-46).

726) Zekât ve sadaka-i fıtır kimlere verilmez?

Aşağıda sayılanlara zekât ve fitre verilmez: 1) Ana, baba, büyük ana ve büyük babalara, 2) Oğul, oğlun çocukları, kız, kızın çocukları ve bunlardan doğan çocuklara, 3) Müslüman olmayanlara, 4) Kendi eşine, 5) Zengine yani asli ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişiye, 6) Babası zengin olan ergen olmamış çocuğa (Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut 1410/1990, I, 122).

727) Sivil toplum kuruluşlarına zekât verilebilir mi?

Zekâtın verileceği yerler, Tevbe suresinin 60. ayetinde belirlenmiştir. Buna göre zekât, ilke olarak fakirlerin ve ihtiyaç sahibi bireylerin hakkıdır. Bu itibarla, belirli şartları taşıyan Müslümanların yükümlü oldukları zekat ve fıtır sadakasının, Kur'an-ı Kerim'de belirlenen yerler dışında her hangi bir yere verilmesi veya cami, köprü, yol, okul, su gibi hayır işlerine sarf edilmesi, Hanefîlerce caiz görülmemiştir. Bu esas gözetilmeksizin zekât niyeti ile yapılan ödemeler zekât yerine geçmez. Zekât bu kimselere doğrudan teslim edilebileceği gibi, aracı vasıtası ile ulaştırılabilir. Bu aracının birey olması ile kurum olması arasında fark yoktur. Buna göre bir sivil toplum kuruluşu, toplayacağı zekâtları Kur'an'da belirlenen yerlere/fakir ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırıyorsa aracı konumunda olan bu kuruluşlara zekat emanet edilebilir. Zekâtı hak sahiplerine ulaştırmayıp genel hizmetleri içinde değerlendirecek olan sivil toplum kuruluşlarına ise zekât verilmez. Halka hizmet veren bu gibi kurumların varlıklarını sürdürmeleri için desteklenmeleri gereklidir. Ancak bu zekât dışında gönüllü yardımlar yolu ile yapılmalıdır.

728) Sütanne ve sütbabaya zekât verilir mi?

Usul ve furûa yani anne, baba dede ve ninelerle, çocuk ve torunlara zekât verilmez (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 122). Çünkü kişi bakmakla yükümlü olduğu bu kimselere zekât verecek olsa verdiği zekât dolaylı yoldan kendisine dönmüş olacaktır. Oysa zekât veren, verdiği zekâttan hiçbir maddî menfaat beklememeli ve ondan yararlanmamalıdır. Ayrıca bu durumda, zekât olarak verilen malın ihtiyaç sahibinin mülkiyetine geçirilmiş olması şartı da ihlal edilmiş olur. Sütanne ve sütbaba ise kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerden olmadığı için onlara zekât verilebilir.

729) Fakir çocukları evlendirmek ve sünnet ettirmek için harcanan para zekât yerine geçer mi?

Kendilerine zekât verilecek gruplardan biri de fakirlerdir (Tevbe, 9/60). Bir kişi zekâtını, elindeki malın cinsinden verebileceği gibi bedeli olan başka mallardan da verebilir. Bu itibarla evlenecek kişiye, zekât alma şartlarını taşıyor ise, ihtiyacı olan eşyalar zekât olarak verilebilir. Velisi fakir olan çocukların sünnet masrafları da zekat niyetiyle karşılanabilir.

730) Ağaç dikme kampanyası için harcanan paralar zekât yerine geçer mi?

Kur'an-ı Kerim'de zekâtın verileceği yerler sekiz sınıf olarak belirlenmiştir. Bunlar; fakirler, düşkünler, esaretten kurtulacaklar, borçlu düşenler, Allah yolunda cihada koyulanlar, yolda kalmış olanlar, zekât toplamakla görevlendirilen memurlar ve kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimselerdir (Tevbe, 9/60). Bu sayılanlardan başka yerlere zekât ve fitre verilemez. Bu nedenle, ağaç dikme kampanyasına yapılan bağışlar zekâta ve sadaka-i fıtra mahsup edilemez.

Fakat şu da bilinmelidir ki, Kur'an-ı Kerim ekosistemin çok önemli parçası olan ağaç dikmeye ve yeşili korumaya dikkatlerimizi çekmiştir (Bakara 2/266; Abese 80/25-32). Hz. Peygamber (s.a.s.) de

Müslümanları ağaç dikmeye yönlendirmiş ve *"Müslümanlardan bir kimse bir ağaç dikerse o ağaçtan yenen meyve mutlaka onun için sadaka olur."* (Buhârî, Muzâraa, 1; Müslim, Müsâkât, 7) ifadeleri ile ağaç dikmeye teşvik etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu tavrını her Müslüman örnek almalıdır. Zekât ile karıştırmamak kaydıyla bu yöne de ihtimam göstermelidir

731) Ramazan ayında belediye, dernek veya vakıflarca hazırlanan iftar yemekleri, aşevlerinde dağıtılan yemekler zekât/fitre yerine geçer mi?

Belediye, dernek veya vakıflarca hazırlanıp, ikram edilen iftar yemekleri zekât yerine geçmez. Çünkü bu ikramda, zekâtın sıhhat şartı olan temlik bulunmadığı gibi, iftar yemeği yiyenler arasında kendilerine zekât verilmesi caiz olmayan birçok kişi de bulunmaktadır. Ancak hazırlanan yemekler zekât niyetiyle yoksulların evine gönderilir veya kendilerine verilirse zekât olur.

732) Fakir, güçsüz, zayıf insanların sağlık tedavilerini yaptıran vakıf, dernek gibi kuruluşlara zekât verilebilir mi?

Zekât ve fıtır sadakasının sahih olmasının şartlarından biri temliktir. Temlik bir kimseye mal değeri olan bir şeyi, kayıtsız şartsız onun malı olmak üzere vermek, yani o kimseyi, o şeye malik kılmak demektir. Bu itibarla fakirlere temlik etmek üzere zekât ve fıtır sadakalarını ayrı bir fonda toplayan ve her bakımdan kendilerine güvenilen kimseler eliyle yönetilen dernek ve kurumlara (muhtaçlara ulaştırmaları için yöneticileri, vekil tayin edilerek) zekât ve fıtır sadakası verilebilir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 4).

Anılan dernek ve vakıflar, zekât almaları caiz olan kimselerin, tedavileri için, zekât almak ve aldıkları zekâtı bu ihtiyaçlara sarf etmek üzere bunlardan vekâlet aldıkları takdirde, onlar adına zekât alabilirler. Henüz ergenlik çağına varmamış küçükler için de bunların velilerinden vekâlet almak gerekir. Şüphesiz vekâlet verilecek kişilerin her bakımdan güvenilir kimseler olmaları ve toplanacak zekâtın başka işlere harcanmaması gerekir. Adı geçen vakıf ve kuruluşlarda tedavi gören ancak fakir olmayan insanlara zekât, fitre ve fidye gelirlerinden harcama yapılamaz.

733) Bir firmanın, çalışanlarına dağıttığı yardımları zekât yerine sayabilir mi?

Zekât esas olarak fakirin hakkıdır. Kimlere ve nerelere verileceği Kur'an-ı Kerîm'de belirlenmiştir (Tevbe, 9/60). Buna göre firma tarafından yapılacak olan yardım ve bağışların zekâta mahsup edilebilmesi için bağışların: a) Zekât niyetiyle verilmesi, b) Kendilerine mal veya para verilen kişilerin zekât alması caiz olanlardan olması, c) Zekât olarak verilen para veya malların kurumların ihtiyaçlarına harcanmaması, d) Firma bir şirketse, ortakların zekât verme konusunda yöneticileri yetkili kılması, kayıtları ile verilmesi gerekir.

734) Ücretlilere zekât ve fitre verilebilir mi?

İslâm'da zekât ve fitrenin kimlere verilip verilemeyeceği, kişilerin meslek gruplarına bakılmaksızın belirlenmiş tir. Bu itibarla, belirli bir geliri bulunduğu halde, bu geliriyle asgari temel ihtiyaçlarını karşılayamayan veya temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra elinde 80. 18 gram altın veya bu değerde bir mal bulunmayan kişilere zekât verilebilir. Ancak bu kadar malı olmasa bile kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olanlara zekât verilemeyeceği görüşünde olan âlimler bulunduğundan (Râfiî, el-Azîz Şerhu'l-Vecîz, Beyrut 1418/1997, VII, 377), zekât verirken yoksul olanlara ve hiç geliri olmayanlara öncelik verilmesi uygun olur.

735) Fakir kardeşe zekât/fitre verilebilir mi?

Fakir olan kardeşe zekât verilebilir. Kardeş çocuğu, amca, dayı, hala ve bunların çocukları da böyledir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 113, İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut 1424/2003, II, 275; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad 1423/2003, III, 172, 293). Hatta zekât verirken usul ve füru dışındaki yoksul akrabalara öncelik verilmesi daha sevaptır. Çünkü bunda hem zekât borcunu ödeme, hem de sıla-i rahim vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Sadakasını hısımına veren için iki ecir vardır: Hısımlık ecri, sadaka ecri vardır"* buyurarak bunu teşvik etmiştir (Buhârî, Zekât, 44; İbn Mâce, Zekât, 24).

736) Üvey anne, üvey baba ve üvey çocuklara zekât ve fitre verilebilir mi?

Üvey anne, üvey baba ve üvey çocuklara, fakir olmaları halinde zekât verilebilir. Çünkü bunlarla zekâtı veren kişi arasında usul ve füru ilişkisi olmadığı gibi, zekât veren şahıs normal durumlarda bunlara bakmakla yükümlü de değildir. Ayrıca, bunların aralarında bir menfaat ilişkisi yoktur (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 275, Beyrut 1424/2003; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad 1423/2003, III, 172, 293).

737) Damat ve geline zekât ve fitre verilebilir mi?

Fakir olan damada ve geline zekât verilebilir. Çünkü bunlarla zekâtı veren kişi arasında usul ve füru ilişkisi olmadığı gibi, zekat veren şahıs bunlara bakmakla yükümlü de değildir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad 1423/2003, III, 172, 293).

738) Kayınvalide ve kayınpedere zekât ve fitre verilebilir mi?

Fakir olan kayınvalide ve kayınpedere zekât verilebilir. Çünkü bunlarla zekâtı veren kişi arasında usul ve füru ilişkisi olmadığı gibi, zekât veren şahıs bunlara bakmakla yükümlü de değildir. Bunların arasında bir menfaat ilişkisi de yoktur (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad 1423/2003, III, 172, 293).

739) Evlat edinilen kişiye ve onun çocuklarına zekât verilebilir mi?

Dinimizde kimsesiz çocukların bakım ve gözetilmesi tavsiye edilmiş olmakla birlikte hukukî birtakım sonuçlar doğuracak şekilde bir evlatlık müessesesi kabul edilmemiştir (Ahzab, 33/4-5). Buna göre "evlat edinme", evlat edinenle evlatlık arasında usul-füru ilişkisi meydana getirmez Bu sebeple kişi, bakımını üstlendiği ve kendi soyundan olmayan bir kişiye, fakir olması kaydıyla, zekât verebilir.

740) Zekât, havale yoluyla ödenebilir mi?

Kişi zekâtını, bizzat kendisi elden verebileceği gibi, başkasına vekâlet vermek veya havale yoluyla da verebilir. Burada önemli olan, zekâtın, zekât alacak kişiye ulaşmasıdır (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 3, 11, 237).

741) Bir zengin vadeli alacağına dair bir çek veya senedi fakire zekât olarak verebilir mi?

Zekât, gıda ve giyim eşyaları gibi mallardan aynî olarak verilebileceği gibi, para, döviz, altından da nakdî olarak verilebilir. Çek veya senet, bir malın, bir paranın kime ait olduğunu belirten, iki veya daha fazla kişi arasında tanzim edilmiş bir belgedir. Dolayısıyla üzerinde yazılı miktardaki malı veya parayı temsil etmektedir. Bu nedenle, zekât mükellefi olan bir zengin, vadesinde ödeneceğini kesin olarak bildiği senedi, zekâtına mahsuben fakire ciro edebilir. Ancak sorumluluk para tahsil edildiği zaman düşer. Senet ödenmediği takdirde zekâtın tekrar verilmesi gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 22, 78).

742) Zekât verilen kişinin zengin olduğu ortaya çıkarsa ne yapmak erekir?

Zekât mükellefi, kime zekât verdiğini araştırmalıdır. Araştırma sonucu zekât verilebilecek kişilerden olduğu kanaatine ulaştığı birisine zekât verir, daha sonra bu kimsenin zekât verilecek kişilerden olmadığı ortaya çıkarsa, zekâtı geçerli olur. Araştırma yapmaksızın zekât verir ve daha sonra bu kimsenin zekât verilebilecek kişilerden olduğu ortaya çıkarsa, zekâtı geçerlidir. Ancak böyle olmadığı anlaşılırsa, zekâtı geçerli olmaz, yeniden vermesi gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 67, 68).

743) Bir hastaneye alınan sağlık (mesela diyaliz makinası) cihazı zekât yerine geçer mi?

Zekâtın verilebileceği yerler Kur'an-ı Kerim'de ismen sayılarak belirtilmiştir. Bunlar; fakirler, düşkünler (miskinler), esaretten kurtulacaklar, borçlular, Allah yolunda cihad edenler (fî sebîlillah), yolda kalmış olanlar, zekât toplamakla görevlendirilen memurlar ve müellefe-i kulûb (kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimseler)dir (Tevbe, 9/60). Bu ayette belirtilenler kurum değil, bireylerdir. Buna göre zekât bizzat bireye veya onun vekiline verilmelidir. Bu genel ilkeye göre adı ne olursa olsun kurumlara zekât verilmez. Âlimlerin çoğunluğunun görüşü bu istikamettedir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, II, 43-46; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 14-20; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 665).

744) Zekât ve fitreler gayr-i müslimlere verilebilir mi?

Aralarında dört mezhep imamının da bulunduğu fakihlerin çoğunluğu zekâtın, gayri Müslimlere verilemeyeceğinde görüş birliğine varmışlardır. Çünkü ilke olarak zekât Müslüman fakirlerin hakkıdır (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut, II, 49; Nevevî, el-Mecmu, VI, 228; Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut, 1991, I, 188; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, II, 261). Bu genel ilke yanında bilindiği üzere Kur'an'da zekâtın sarf edileceği yerler arasında kalpleri İslama ısındıralacak olan "müellefe-i kulûb" da zikredilmiştir (Tevbe, 9/60). Hz. Peygamber (s.a.s.), gerek zekât gerekse diğer devlet gelirlerinden kalplerini İslam'a ısındırmak istediği kişilere pay ayırmıştır (Buhârî, Farzu'l-Humus, 57; Tirmizî, Zekât, 30).

Rasûlüllah'ın (s.a.s.) vefatından sonra bazı kimseler bu uygulamayla bağlantı kurarak, devlet başkanından bir şey istemişler, duruma muttali olan Hz. Ömer (r.a.) de *"Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin."* (Kehf, 18/29) ayetini okuyarak, müellefe-i kulûp kalmadığından onların talebini reddetmiştir (bkz. Kâsânî, Bedâi, II, 45; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, II, 395; Aliyyu'l-Kari, Fethu Babi'l-İnaye, II, 130).

Bu sebeple fakihlerin çoğunluğu, Hulefâ-i Raşidin döneminde "müellefe-i kulûb"a pay ayrılmamış (İbn Ebî Şeybe, Mûsânnef, III, 233) oluşuna dayanarak Tevbe sûresinin 60. ayetinde sözü edilen bu payın düştüğü sonucuna varmışlardır. Fakat Hz. Ömer'in müellefe-i kulûb sınıfından zekât isteyenlerin talebini reddetmesi, bu konu ile ilgili ayetin hükmünün yürürlükten kaldırılmış olmasından değil, bu konuda kendisine başvuran kimseleri "müellefe-i kulûb" sınıfından saymamasından dolayıdır.

Dolayısıyla günümüzde de kalpleri kazanılmak, İslâm'a ısındırılmak veya kötülüklerinden emin olunmak istenen yahut Müslümanlara faydalı olacakları umulan gayr-i müslimlere de "müellefe-i kulûb" sınıfından zekât verilmesi maslahata uygun bulunabilir. Bu sınıfa zekât verilebileceğini savunan âlimler bu yönde bir tasarrufun devlet yetkililerinin takdîrine bağlı olduğunu; uygun görmeleri halinde müellefe-i kulûb'a zekât verilebileceğini, zaman zaman buna ihtiyaç duyulabileceğini söylemişlerdir (Karadâvî, Fıkhu'z-Zekât, II, 67-68).

745) Zekât vermenin belirli bir zamanı var mıdır?

Zekât vermenin belli bir zamanı yoktur. Farz olduğu andan itibaren verilmesi gerekir. Bunun için belli bir ayı veya Ramazanı beklemeye gerek yoktur. Ancak, zekat vermekle yükümlü olanların, yükümlü oldukları andan itibaren en kısa zamanda zekatlarını vermeleri uygun olur. Çünkü zekât bir borçtur, borç bir an önce ödenmelidir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 16).

746) Zekât, vaktinden önce verilebilir mi?

Oruç ve hac ibadetlerinde olduğu gibi zekât konusunda da kamerî ay hesabı uygulanır. Zekâtın farz olması için nisap miktarı malın üzerinden bir kamerî yılın geçmesi gerekir. Buna rağmen mal sahibi dilerse vakti gelmeden önce de zekâtını verebilir (Kâsânî, Bedâi'u's-Sanâî, II, 164; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 516).

747) Zekâtını birkaç sene vermeyen bir kimse daha sonra zekât borçlarını nasıl öder?

Zekât vermekle yükümlü olduğu halde önceki yıllarda zekâtını vermemiş olan kimse, elinde malı varsa zekâtını vermediği geçmiş yılların zekâtını da verir. Çünkü bu zekât onun zimmetinde borçtur (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 124).

748) Zekât vermekle yükümlü bir kimse, sonra fakirleşse ve vefat etse, sorumluluktan kurtulmuş olur mu?

Zengin olan kişi, zamanında zekâtını vermez, daha sonra da fakir düşer ve ölürse kendisinden zekât borcu düşmez. Dolayısıyla zekât borcunu ödemeyen kimse, onun ödenmesi için mirasçılarına vasiyet etmesi gerekir. Şayet vasiyet etmeden ölürse günahkâr olur. Geride kalan varisleri onun adına teberruda bulunurlarsa bu borçtan kurtulacağı ümit edilir.

Bir malda zekât borcu doğduktan sonra, bu borç ödenmeden önce o mal çalınmak, kaybolmak, gasbedilmek gibi yollarla telef olsa; mükellef ister ödeme imkânına sahip olsun ister olmasın, Hanefîlere göre o malın zekâtı düşer. Zira zekât, zimmete değil, malın bizzat kendisine bağlıdır. Mal bulunmayınca, zekât da gerekmez. Diğer fakihlere göre zekât borcu düşmez. Mükellefin onu ödemesi

gerekir. Ancak bu mal, bağış veya satış yoluyla elden çıkartılmışsa zekât borcu ittifakla düşmez (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 11; Bilmen, Büyük İslam İlmihali, 340).

749) İçki, kumar gibi haramları işleyen ve ibadetlerini yapmayan kimseye zekât/fitre verilebilir mi?

Zekât, Tevbe sûresinin 60. ayetinde sayılan başta yoksullar olmak üzere yedi sınıf insana verilir. Dolayısı ile bu görevin yerine getirilmesi sırasında dini hassasiyeti olan fakirlere öncelik verilmesi tavsiye edilirse de Müslüman olmak kaydı ile bazı haramlar işleyenlere de verilebilir. Zekât ibadeti yerine getirilirken haramlara vesile yapılmaması ve hak edenlere, onların meşru ihtiyaçlarını karşılamak üzere verilmesi gerekir. Bu itibarla meşru olmayan işler yapan ve verilen zekâtı bu işlere harcayacağı tahmin edilen yoksul bir kimseye ailesinin ihtiyaçlarını göz önüne alarak zekât vermek gerektiğinde zekâtın nakit olarak değil de gıda veya giyim eşyası olarak verilmesi uygun olur.

750) Zekât ayetinde geçen "fi sebilillah"ın kapsamına okullar, Kur'an kursları, camiler gibi eğitim kurumları girer mi?

Zekâtın sarf yerleri, Kur'an-ı Kerimde (Tevbe, 9/60) belirlenmiştir. Ebû Dâvûd'un sahih bir senetle rivayet etmiş olduğu hadisi şerifte, toplanan zekâttan kendisine de hisse verilmesini isteyen bir zata hitaben Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Yüce Allah zekât (taksimi) hususunda ne bir Peygamberin ne de başkasının hükmüne razı olmadı ki, onunla ilgili hükmü kendisi verdi, onu sekiz sınıfa taksim etti. Eğer o sınıflardan isen sana hakkını veririm."* (Ebû Dâvûd, Zekât, 24) buyurmuştur. Bu itibarla, belirli şartları taşıyan Müslümanların yükümlü oldukları zekât ve fıtır sadakasının, Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak tarafından belirlenen yerler dışında her hangi bir yere verilmesi veya cami, köprü, yol, okul, su vb. hayır işlerine sarf edilmesi, Hanefîlerce caiz görülmemiştir. Zira zekât ve fıtır sadakasının sahih olmasının şartlarından biri de temliktir. Temlik bir kimseye mal değeri olan bir şeyi, kayıtsız şartsız onun malı olmak üzere vermek, yani o kimseyi, o şeye malik kılmak demektir. Bu sebeple özellikle Müslüman fakirin ve ihtiyaç sahibinin hakkı olan ve ancak temlik etmekle yükümlünün zimmetinden düşen zekât ve fıtır sadakasının ise, tüzel kişilere, hayır kuruluşlarına verilmesi caiz görülmemiştir (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut 1980, I, 188).

SADAKA-İ FITIR

751) Fıtır sadakası ne demektir?

Fıtır "iftar etmek" ve "yaratılış" anlamlarına gelir. Fıtır sadakası (Sadaka-i fıtır) yaratılmış ve Ramazan orucunu tutup iftar etme imkânını elde etmiş olmanın bir şükrü olarak; dinen zengin olup Ramazan ayının sonuna yetişen Müslümanın, belirli kimselere vermesi vacip olan bir sadakadır (Nevevî, el-Mecmu, VI, 104). Vacip oluşu, sünnetle sabittir (Buhârî. Zekât, 18, 74; Müslim. Zekât, 12, 15; İbn Mâce, Zekât, 21; Ebû Dâvûd. Zekât, 17-20).

Fıtır Sadakası, borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla olarak nisap miktarı mala sahip olan her Müslümana vaciptir. Bunda, zekâtta olduğu gibi, malın nâmî (artıcı) olması ve üzerinden bir yıl geçmesi gibi bir şart söz konusu değildir. Dinen zengin olan çocuk ve akıl hastasının malından velî veya vasîsinin vermesi gerekir. Şâfiî mezhebine göre ise fıtır sadakası vermek için zengin olma şartı yoktur. Günlük yiyeceğinden fazlasına sahip fakir de fıtır sadakasını verir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, II, 69; Nevevî, el-Mecmu, VI, 105). Kişi kendisinin ve küçük çocuklarının fitrelerini vermekle yükümlüdür. Hz. Peygamber, köle-hür, büyük-küçük, kadın-erkek her Müslümana fitrenin gerektiğini (Ebû Dâvûd, Zekât, 20) ifade etmiştir.

Fıtır sadakasının vacip olma zamanı Ramazan bayramının birinci günü olmakla birlikte, bayramdan önce de verilebilir. Hatta bu daha faziletlidir. Bununla birlikte, Bayram günü veya daha sonra da verilebilir. Ancak, bayram namazından önce verilmesi müstehap kabul edilmiştir. Şâfiî mezhebinde ise; fitreyi, meşru bir mazeret bulunmadıkça bayramın birinci gününün gün batımından sonra vermek haramdır. Fitreyi Ramazanın ilk günlerinden herhangi birinde vermek caizdir (Nevevî, el-Mecmu, VI, 128).

Fitrenin hedefi, bir fakirin içinde yaşadığı toplumun hayat standardına göre bir günlük yiyeceğinin karşılanması, böylece bayram sevincine iştirak etmesine katkıda bulunmaktır. Günümüzde fıtır sadakasının belirlenmesinde, bir kişinin bir günlük normal gıda ihtiyacını karşılayacak miktarın ölçü alınması daha uygundur. Dinen zengin sayılanlara, usul (anne, baba, dedeler ve nineler), furua (oğul,

kız ve torunlar) ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere fıtır sadakası verilmez. Bir kimse, fitresini bir fakire verebileceği gibi, birkaç fakire de dağıtabilir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 115-116).

752) Kimler fıtır sadakası vermekle yükümlüdür?

Ramazan bayramına kavuşan ve temel ihtiyaçlarının dışında nisap miktarı (80. 18 gr. altın veya bu değerde) mala sahip olan Müslümanlar kendileri ve velâyetleri altındaki kişiler için fıtır sadakası vermekle yükümlüdürler (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrût 1997, II, 533,544). Ancak fıtır sadakası ile yükümlü olmak için bulunması gereken nisap miktarı malın "artıcı" özellikte olması ve üzerinden "bir kameri yıl" geçmiş olması gerekmez.

Bir kimse kendisi ve kendi velâyeti altında olan bakmakla mükellef bulunduğu kimselerin fitresini de vermekle yükümlüdür (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 535). Buna karşılık kişinin, bakımını üstlendiği kişiler de olsa, ana babası, büyük çocukları, karısı, kardeşleri ve diğer yakınları için fitre ödemesi gerekmez (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 539, 540). Fakat vekâletleri olmadığı halde bunlar için ödeme yapsa geçerli olur. Şâfiî mezhebine göre ise fıtır sadakası vermek "farz"dır ve bununla yükümlü olmak için nisap miktarı mala sahip olmak şart değildir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, Beyrût 1994, II, 110). Buna göre temel ihtiyaçlarının yanı sıra bayram günü ve gecesine yetecek kadar azığa sahip zengin fakir her Müslüman fitre ile yükümlüdür (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, II, 113). Şâfiîler fitre ile yükümlü bir kişinin gücü varsa Müslüman ve bakmakla yükümlü olduğu (ana baba gibi) akrabası, karısı ve köleleri için de fitre vermesi gerektiği görüşündedirler (İbnRüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 549).

753) Sadaka-i fıtırın, buğday, arpa, hurma veya üzüm olarak verilmesi zorunlu mudur?

Sadaka-i fıtır, sayılan maddelerin aynından verilebileceği gibi, bunlardan verilmesi gereken miktarın değeri nakit olarak da verilebilir. Ancak fakirin yararına olanı tercih etmek daha uygundur (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 22, 77).

754) Sadaka-i fıtır cami inşaatı için verilebilir mi?

Zekâtın ve fıtır sadakasının geçerlilik şartlarından biri de temliktir. Temlik, bir malı, mal edinmeye ehil bir kişinin mülküne geçirmektir. Cami, okul, köprü, yol vb. yerlere temlik söz konusu olmadığından, buralara zekât ve fıtır sadakası sarf edilemez (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 2, 62).

755) Vaktinde ödenmeyen sadaka-i fıtır borcu nasıl ödenir?

Bütün ibadetlerde olduğu gibi sadaka-i fıtır yükümlülüğü de geciktirilmeyip zamanında yerine getirilmelidir. Bununla birlikte zamanında ödenmemişse, bu fitrelerin mümkün olan ilk fırsatta ödenmesi gerekir. Sadaka-i fıtır, Ramazan Bayramı'nın birinci günü tan yerinin ağarmasıyla vacip olmakla birlikte, Ramazan ayı içinde de verilebilir. Hatta fakirlerin bayram ihtiyaçlarını karşılamaları için, bayramdan önce verilmesi daha iyidir. Ancak bayram sabahına kadar sadaka-i fıtır verilmemiş ise, bayram günlerinde ödenmesi gerekir. Zamanında ödenmeyip sonraya kalan fitreler ise, mümkün olan ilk fırsatta ödenmelidir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 72, 78).

756) Fıtır sadakası ve oruç fidyesi kimlere verilebilir?

Fıtır sadakası ve oruç fidyesi, verecek kişinin bakmakla yükümlü olmadığı yoksul Müslümanlara verilir. Fıtır sadakası ve oruç fidyesini vermek durumunda olan kimsenin bunlardan doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanmaması esastır. Zekât için de aynı kural geçerlidir. Bu sebeple bir kimse zekâtını, fıtır sadakasını ve fidyesini kendi usul ve fürûuna veremez. Usul, bir kimsenin anası, babası, dede ve nineleri; fürûu ise; çocukları, torunları ve onların çocuklarıdır. Yine, bir kimse hanımına zekât veremeyeceği gibi, hanımı da kocasına zekât veremez. Çünkü aralarında menfaat ilişkisi vardır. Bunların dışındaki kardeş, teyze, dayı, amca, hala ve onların çocukları, gelin, damat, kayın peder ve kayın valide gibi akrabalar zengin değillerse kendilerine zekât, fitre ve fidye verilebilir (Zeylaî, Kahire 1313, Tebyînü'l-Hakâık, I, 301).

757) Yurtdışında çalışan kişi, sadaka-ı fıtırı bulunduğu ülke şartlarına göre mi yoksa türkiye şartlarına göre mi verir?

Ülke ve bölgelere göre geçim standartları farklı olduğundan, sadaka-i fıtır mükellefi, kendi bulunduğu yere göre tespit edilen miktarda sadaka-i fıtrını vermesi gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 22, 70).

HAC VE UMRE

HAC, FARZİYYETİ VE ÇEŞİTLERİ

758) Hac kimlere farzdır?

Hac İslam'ın beş temel esasından biri olup bedeni ve mali yönü olan bir ibâdettir. Sağlık, servet ve yol emniyeti yönünden (Tirmizî, Hac, 4) haccetme imkânına sahip (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 120), hür, (İbn Ebî Şeybe, Mûsânnef, Riyâd, 1409, III, 354) akıllı ve buluğ çağına erişmiş Müslümanlara farzdır (Merğinânî, el-Hidâye, I, 134; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 120; İbnÂbidin, Reddu'l-muhtâr, III, 447). Bu şartları taşıyan kişinin, imkân elde edince, geciktirmeden bu farzı yerine getirmesi gerekir. Hayatında bir defa hac yapmış olan Müslümanın bir daha haccetmesi gerekmez (Müslim, Hac, 412) ancak nafile olarak hac yapabilir (Ebû Dâvûd, Menâsik, 1). Günümüzdeki kota sınırlamaları sebebiyle müracaat ettiği halde kur'ada ismi çıkmadığı için hacca gidemeden ölen kimseler, hacca yol bulamadığı için gidemediğinden dolayı borçlu olarak ölmüş olmaz.

Kendisine hac farz olan kimsenin, haccını bizzat eda etmekle yükümlü olması için, sağlıklı olması, tutukluluk veya yurtdışına çıkma yasağı gibi bir engelinin bulunmaması ve yolun güvenli olması şarttır (Mevsılî, el-İhtiyâr, 140). Hac yolculuğuna katlanamayacak, ya da fiilen haccedemeyecek derecede hasta olanlar ile yaşlılar, hac kendilerine farz olsa bile, eda ile yükümlü değildirler. Bu durumda olanlar şartları oluştuğu takdirde bizzat haccederler. Eğer şartlar oluşmazsa kendi yerlerine bedel göndererek hac yaptırırlar (Merğinânî, el-Hidâye, I, 183). Hacca yazılıp da kur'ada ismi çıkmadığı için gidemeyen kişiler için bu da bir mazerettir.

759) Hacc-ı ekber ve hacc-ı asğar ne demektir?

Hac kelimesi, Arapça'da ziyaret etmek, yönelmek anlamına gelmektedir. Sözlük olarak hacc-ı asğar, küçük hac, hacc-ı ekber, büyük hac anlamına gelir. Hacc-ı ekber ifadesi Kur'an-ı Kerim'de; *"Hacc-ı ekber gününde, Allah ve Resûlünden bütün insanlara bir bildiridir."* (Tevbe, 9/3) şeklinde geçmektedir. Bu ayetteki haccı ekberin hangi anlamda olduğu konusunda farklı görüşler vardır (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Tefsiri, II, 724). Genel kabul gören görüşe göre, Hac mevsimi dışında Kâbe'ye yapılan ziyarete (Umre) hacc-ı asğar; hac mevsiminde yapılan ziyarete de hacc-ı ekber denir. Bayramın birinci gününe de "hacc-ı ekber" denilir (Zeylaî, Tebyînu'l-Hakâik, Kahire, 1313, II, 3). Hz. Ali (r.a.), Rasûlüllah'a (s.a.s.) el-Haccü'l-Ekber hangi gündür? Diye sordum; *"Bayramın ilk günüdür."* (Tirmîzî, Tefsîru'l-Kur'an, 10) buyurdular. Halk arasında, Arefe günü veya Kurban Bayramının birinci gününün Cuma'ya rastladığı dönemde yapılan hacca, "hacc-ı ekber" denildiğine dair bir anlayış vardır. Ancak bunun dini bir dayanağı yoktur.

760) Hac ayları hangileridir?

Hac ayları, Hicrî takvimdeki Şevval ve Zilkade aylarının tamamı ile Zilhicce ayının ilk 10 günüdür. Bu zamanlara hac ayları denmesi, hac menâsikinin bu aylardan herhangi birinde bitirilebilmesi açısından değil, haccın şartı olan ihrama Şevvâl'den itibaren girilebilmesi bakımındandır. Bu süre içerisinde ihrama girerek, haccın iki temel rüknünden biri olan ve sadece Zilhicce'nin dokuzuncu günü öğle vakti ile onuncu günü fecr-i sadık arasında yapılabilen Arafat vakfesini yapan kimsenin haccı geçerli olur. Haccın diğer rüknü olan ziyaret tavafı ise Kurban Bayramı günlerinde eda edilmekle birlikte, bugünlerde yapılamaz ise, cezasını yerine getirmek kaydıyla, daha sonra da yapılabilir ve bu tehir, o seneki haccın geçersiz sayılmasına sebep olmaz (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 211, 213-214; Ebu's-suûd, İrşâdü'l-Akli's-Selîm, Riyad, I, 325).

761) Hac yapan kimsenin bütün günahlarının af edileceğine dair rivayetler sahih midir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Kim Allah için hacceder de (Allah'ın rızâsına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı hariç) annesinden doğduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner."* (Buhârî, Hac, 4; Müslim, Hac, 438; Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 4) buyurmaktadır. Bu hadis muteber hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bu ve benzeri hadisleri gerçek anlamında anlamak mümkün olduğu gibi, hac ibâdetinin önem ve faziletini

vurgulamak ve bu vecibeyi ifaya teşvike yönelik olarak değerlendirmek de mümkündür. Benzer ifadeler başka ibâdetlerle ilgili olarak da kullanılmıştır. Bunlara örnek olarak şu hadisleri verebiliriz: *"Beş vakit namaz, cumadan cumaya (kılınan cuma namazı), ramazandan ramazana (tutulan ramazan orucu), büyük günahlardan uzak kalındığı sürece, arada işlenen küçük günahların bağışlanmasına vesiledir."* (Müslim, Tahâret, 16; İbn Hanbel, Müsned, Kahire, ts. , II, 400); *"Her kim ramazanı (farz olduğuna) inanarak ve ecrini de umarak oruçla geçirirse, daha önce işlediği günahları bağışlanır."* (Buhârî, Îman, 28; Savm, 6; Leyletü'l-Kadr, 1; Müslim, Salâtü'l-Musâfirîn, 175; Ebû Dâvûd, Ramazan, 1; Tirmizî, Savm, 1).

Bu hadislerden anlaşılması gereken; -büyük günahlardan uzak kalındığı sürece- , küçük günahların belirtilen iyi ameller vesilesiyle affedileceğidir. Namaz, oruç, hac, zekât gibi farz görevleri terk etmek; içki, kumar, zina hırsızlık, yalan, yalancı şahitlik, iftira, zulüm, adam öldürme ve gıybet gibi haramları işlemek büyük günahtır. Kişilerin namaz, oruç, zekât borçlarının kaza etmeden, kul haklarının ödemeden veya helalleşmeden bir hac yapmakla tamamen günahsız olacağını düşünmek, çok da doğru görünmemektedir. Ayrıca büyük günahlar ancak tevbe ve istiğfarla bağışlanabilir. Bir başka hadiste; *"Hacılar ve umre yapanlar Allah'ın (evinin) ziyaretçileridir. Kendisine dua ederlerse dualarına icabet eder, O'ndan bağışlanma dilerlerse onları bağışlar."* (İbn Mâce, Menâsik, 5) buyrulmaktadır.

762) Evli bir bayan kocasının iznini almadan hac veya umreye gidebilir mi?

Dinimizde farz olan ibâdetler, gerekli şartları taşıyan kadın erkek herkesin yapması gereken bireysel ibâdetlerdir. Bu ibâdetleri yapması için eşlerin birbirlerine engel olmaları caiz değildir. Ancak Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre bir kadına haccın farz olması için gidip gelinceye kadar yeterli maddi imkânlara sahip olması gerektiği gibi, kendisine eşlik edecek bir mahreminin bulunması da gerekir (İbnü'l-Hümâm, Fethü'l-Kadîr, II, 415; İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 192). Şâfiîlere göre üç veya daha fazla güvenilir kadın, yanlarında eş veya mahremleri olmasa da hacca gidebilir. Mâlikî mezhebine göre ise bir kadın, güvenilir bir grup içerisinde olması halinde tek başına gidebilir. Ancak kadınlardan oluşan bir grup içinde olması tavsiye edilir (İbn Kudâme, Beyrut 1405, el-Muğnî, III, 192; Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 467; Dusûkî, Haşiye, II, 9-10).

Bu itibarla, evli bir bayanın kendisiyle birlikte gideceği bir mahremi yoksa hacca gitmesi uygun olmadığı gibi, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerini taklid ederek gidecekse kocasının iznini alması gerekir. Ancak yanında bir mahremi varsa, ve diğer şartları taşıyorsa kocası, kadının farz olan hacca gitmesine engel olamaz. Buna hakkı yoktur (İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 573). Umre farz olmadığı için, yanında mahremi olsa bile kocasının izni olmadan bir kadın umreye gidemez.

763) İmkân bulup Kâbe'yi gören veya umre yapan kişiye hac farz olur mu?

Haccın farz olması için belli zamanda hac farizasının ifa edileceği yerlerde bulunma imkânına sahip olmak gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, II, 120). Bu iki şarttan biri eksik olursa kişiye hac farz olmaz. Dolayısıyla hac mevsiminde değil de başka bir vakitte Mekke'de bulunan bir kimse hac mevsimi başlamadan oradan ayrılmak zorunda kalır ve hac vaktinde tekrar gitme imkânı bulamazsa, sırf Mekke'de bulunmuş olmasından dolayı kendisine hac farz olmaz (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 241). Kâbe'yi gören kimse eğer hac mevsimine kadar orada kalma imkân ve fırsatı bulursa kalır ve haccını yapar.

764) Hac ibadetinin ifası için nisap miktarı mala sahip olma şartı var mıdır?

Bir insana haccın farz olması için zekât verecek konuma gelmesi şart değildir. Borcu ve aile fertlerinin her türlü ihtiyacı dışında hacca gidip gelecek kadar parası, malı mülkü ve imkânı bulunan kimseye, haccın farz olması için gerekli olan diğer şartları da taşıyorsa hac farz olur (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, II, 120, 122). Bir sahâbînin, "Hac yapmayı farz kılan şey nedir? " şeklindeki sorusuna Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Azık ve binit."* cevabını vermiştir (Tirmizî, Hac, 4). Dolayısıyla Bir kimsenin aslî ihtiyaçları, varsa borcu ve bakmakla yükümlü olduğu insanların nafakası dışında hacca gidip geleceği sürede kendisine yetecek kadar yeme, içme ve barınma giderleriyle yol parasına sahip olması durumunda kendisine hac yapmak farz olur. Ayrıca nisap miktarı mala sahip olması gerekmez.

765) Hacca gittiği takdirde çocuklarını bırakacak güvenli bir yeri olmayan kimse hacca gitmek zorunda mıdır?

Kendisine hac farz olan kimse, çocuklarını bırakacak hiçbir güvenli yer bulamaması halinde bu imkânı elde edinceye kadar hacca gitmekle mükellef olmaz. Böyle bir kimse imkan bulduğu ilk fırsatta gecikmeden bu görevini yerine getirmelidir.

766) Borçlanarak hacca gitmek doğru mudur?

Bir Müslümanın hac ibadetiyle yükümlü olması için sağlık ve servet yönünden haccetme imkânına sahip, hür, akıllı ve buluğ çağına erişmiş olması gerekir (Mevsılî, el- İhtiyâr, I, 140). Bu itibarla maddi yönden haccetme imkânına sahip olmayan kişilerin borçlanarak hacca gitmeleri gerekmez. Ancak, borçlanarak hacca gitmeleri halinde, hac ibadeti geçerli olur ve kendilerinden hac sorumluluğu da düşer. Diğer taraftan, haccın farz olması için gerekli şartları taşıdığı halde, hac mevsiminde hazır parası bulunmayan ve borç aldığı takdirde bunu daha sonra ödeme gücüne sahip olan kişilerin, bu görevi biran önce ifa etmeleri için, borç alarak hacca gitmeleri uygun olur.

767) Evlenme çağında bekâr çocuğu bulunan kişi hacca gitmeyi erteleyebilir mi?

Sağlık ve servet yönünden haccetme imkânına sahip, hür, akıllı ve buluğ çağına erişmiş Müslümanların, ömürlerinde bir defa haccetmeleri farzdır (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 140). Bu şartları taşıyan kişinin, imkân elde edince, geciktirmeden bu farzı yerine getirmesi gerekir. Bu itibarla, kişinin evlenme çağında bekâr çocuğu da bulunsa, bu şartları taşıması halinde hac etmesi farzdır. Hacca gitmeyip de, hac parasını çocuğunu evlendirmek için kullanırsa, hac yükümlülüğü üzerinden kalkmaz.

768) Haram yolla elde edilen kazançla yapılan hac geçerli midir?

İslâm dini kişilerin meşrû işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helâl yollardan elde etmelerini ister. Buna rağmen gayr-i meşru yolla bir kazanç elde edilmiş ve bu kazancın sahibi belli ise, bunun sahibine iade edilmesi; belli değil ise, karşılığında sevap beklenmeksizin yoksullara veya hayır kurumlarına verilerek elden çıkarılması gerekir (Serahsî, el-Mebsût, II, 112). Bu itibarla, gayr-i meşru yolla elde edilen para ile hac etmek uygun değildir. Asıl olan, ibadetlerin helal parayla yapılmasıdır. Bununla birlikte haram parayla hacca giden kişinin haccı sahih olup, üzerinden hac yükümlülüğü kalkmış olur. Ancak, gayr-i meşru kazancın sorumluluğundan kurtulmak için, bu malı yoksullara veya hayır kurumlarına vererek elden çıkarması ve bir daha işlememek üzere tövbe etmesi gerekir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, II, 130; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, I, 283).

769) Kaç çeşit hac vardır ve hangi hac çeşidi daha faziletlidir?

İfrad, temettu ve kıran olmak üzere üç çeşit hac vardır. Mîkatta sadece hac için ihrama girilip, hac bitinceye kadar ihramlı olarak kalınan hacca "ifrat" haccı, mîkatta sadece umre için ihrama girilip, umre yapıldıktan sonra ihramdan çıkılıp, vakti gelince hac için tekrar ihrama girilerek tamamlanan hacca "temettu" haccı, mîkatta hem umre hem de hac için niyetlenerek ihrama girilen ve haç sonuna kadar ihramda kalınan hacca da "kıran" haccı denilir. Her bir hac çeşidinin ayrı ayrı fazileti bulunmaktadır. Hanefî mezhebine göre, en faziletli hac kıran haccıdır (Merğinânî, el-Hidâye, I, 153). Şâfiî mezhebine göre ifrad en faziletlisidir (Mâverdî, el-Hâvî, Beyrut ts., IV, 87; Zekeriya Ensârî, Esne'lMetâlib, Beyrut 2000, I, 462).

770) İfrad haccı ne demektir ve nasıl yapılır?

İfrad haccı, aynı yılın hac mevsimi içinde umre yapılmaksızın, eda edilen hacdır. İfrad haccı yapmak isteyen kişi, hac mevsimi içinde; Mekke'de ikamet ediyorsa, bulunduğu yerde; mîkat dışından geliyorsa mîkâtta sadece hacca niyet ederek ihrama girer. Mekke'ye varınca kudüm tavafını yapar, ihramdan çıkmaz. Arafat ve Müzdelife vakfelerini yapıp, bayram günü Akabe cemresine taş atar sonra tıraş olarak ihramdan çıkar. Daha sonra, ziyaret tavafını ve sa'yi yapar, cemreleri taşlar. İfrad haccı yapan kimsenin kurban kesmesi gerekmez (Merğinânî, el-Hidâye, I, 137, 141, 143,148).

771) Temettû' haccı ne demektir ve nasıl yapılır?

Temettu' haccı, aynı yılın hac mevsiminde önce umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra yeniden hac için ihrama girilerek yapılan hacdır. Temettu' haccı yapmak isteyen kişi, Mîkatta veya daha önce umreye niyet ederek ihrama girer, Mekke'ye vardıktan sonra Kâbe'yi yedi şavt tavaf eder, tavaf namazı kılar, Safa ve Merve tepeleri arasında dört gidiş üç geliş olmak üzere 7 kez sa'y yapar. Sonra tıraş olup ihramdan çıkar. Böylece umresi tamamlanmış olur. Arafeden bir gün önce hac için ihrama girer. Haccını eda ettikten sonra ihramdan çıkar. Temettû' haccı yapanların şükür kurbanı kesmesi vaciptir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 156).

772) Kıran haccı ne demektir nasıl yapılır?

Kıran haccı, aynı yılın hac mevsiminde umre ve haccın ikisine birden niyet edilip ihrama girilerek tek ihramla yapılan hacdır. Kıran haccı yapmak isteyen kişi, Mîkata varınca veya daha varmadan umre ve haccın her ikisine birden niyet ederek ihrama girer. Umreyi yaptıktan sonra, ihramdan çıkmayıp, aynı ihramla haccı da eda eder, sonra ihramdan çıkar. Kıran haccı yapanların şükür kurbanı kesmesi vaciptir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 160; Merğinânî, el-Hidâye, I, 154).

773) Temettu haccı yapacak kişinin, umreyi yapıp ihramdan çıktıktan sonra hac ihramına girinceye kadar başka bir umre yapması caiz midir?

Temettu haccı yapan kişinin, hacdan önce yaptığı ilk umreden sonra umre yapamayacağını söyleyen fakihler varsa da, bazı Hanefî eserlerinde, kurban bayramı günleri dışındaki diğer günlerde umre yapmanın caiz olduğu hükmüne istinaden, temettu' haccı yapan bir kişinin, ihramdan çıktıktan sonra nafile tavaf yapabileceği gibi umre de yapabileceği belirtilmektedir (İbnÂbidîn, Minhatu'l-Hâlık ale'l-Bahri'r-Râik, Beyrut 1418/1997, II, 642; Reddü'l-muhtâr, Riyad 1423/2003, III, 564). Ancak, özellikle, Kurban bayramının yaklaştığı günlerde, izdihama yol açma tehlikesi bulunup Harem bölgesine yeni gelen hacıların umrelerini yapmalarını sıkıntıya sokacaksa, temettu haccı yapanların ikinci bir umre yapmaması daha uygun olur. Bunun yerine çokça tavaf yapmaları tavsiye edilir.

774) Özel hali sebebiyle umresini yapamayan kadın, doğrudan Arafat'a çıkabilir mi?

Hanefî mezhebine göre, temettu haccı yapmak üzere umre ihramına girdikten sonra âdet gördüğü için umre tavafını yapamayan ve Arafat'a çıkma zamanına kadar temizlenemeyen kadınlar, umre ihramını iptal ederler. Arafat'a çıkarken hac için ihrama girerler. Bu şekilde hareket eden kadınlar, ifrad haccı yapmış oldukları için şükür kurbanı kesmeleri gerekmez. Hacdan sonra iptal ettikleri umreyi kaza ederler. Bundan dolayı da ceza kurbanı olarak bir küçükbaş hayvan keserler (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 160). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Veda Haccı'nda Hz. Âişe Mekke'ye vardıktan sonra umreyi yapmadan âdet oldu. Hac zamanına kadar da temizlenemeyeceği için Hz. Peygamber, umre ihramını iptal etmesini ve Arafat'a çıkılacağında hac için ihrama girmesini söyledi. Hz. Âişe'ye hacdan sonra yapamadığı umreyi kaza ettirip bir de kurban kestirdi (Buhârî, Hayız 1) Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre bu durumdaki bir kadın, umresini iptal etmez, kıran haccına niyet eder ve vakfesini yapmak üzere Arafat'a gider. Arafat dönüşünde hac ve umre niyetiyle bir tavaf ve bir sa'y yapar. Ayrıca kıran haccı için kurban keser (Nevevî, el-Mecmû, VII, 175).

775) İfrad haccına niyet eden ve kudû hacca giden bir bayan, âdetli veya lohusa olduğu için ihrama girmeden mîkat'ı geçip Mekke'ye girerse ne yapmalıdır?

Hanefî mezhebine göre ne maksatla olursa olsun, Şafiî mezhebine göre ise hac veya umre yapmak amacıyla Harem bölgesine girmek isteyen kişinin, mîkat yerinden ihramlı geçmesi gerekir. Hac veya umreye giderken sebebi ne olursa olsun ihrama girmeksizin mîkat sınırından geçen kişi, henüz hac menâsikinden birine başlamadan önce geri dönüp afakîler için olan bir mîkat mahallinden ihrama girerek tekrar içeri girerse bir ceza gerekmez. Geri dönmezse, bulunduğu yerden ihrama girer, bir koyun veya keçi kurban etmesi gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 164-165; Nevevî, el-Mecmu, Cidde, VII, 14- 19). Âdetli veya lohusa olmak ihrama girmeye engel değildir. Dolayısıyla onun da mîkat sınırlarını geçmeden ihrâma girmesi gerekir. Âdetli bir bayan, tavaf dışındaki bütün hac menâsikinde diğer hacıların bağlı olduğu hükümlere tabidir (Buhârî, Hayız, 1).

776) Kudüm tavafını yapan kişi, bu haccını temettü veya kırana çevirebilir mi?

Hanefî, Şafiî ve Malikîlerinde içinde bulunduğu çoğunluğa göre ifrad haccına niyet eden ve kudüm tavafını yapan kişi bu haccını temettü veya kırana dönüştüremez. Hanbelî mezhebine göre ise bu

durumdaki kişi haccını temettü veya kırana dönüştürebilir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır, 1975, I, 333, 335).

777) Kıran haccına niyet eden kişi, tavaf ve say yapmadan niyetini değiştirip temettu haccına dönüştürebilir mi?

Hanefi, Şafii ve Maliki mezheplerine göre Kıran haccına niyet eden kişi bu haccını temettu haccına dönüştüremez. Hanbelî mezhebine göre ise dönüştürebilir.

778) Temettü haccına niyet eden kişi, umre ihramından çıkmadan önce niyetini değiştirip kırana dönüştürebilir mi?

Hanefi, Şafii ve Maliki mezheplerine göre temettu haccına niyet eden kişi, ihramdan çıkmadan önce niyetini değiştirip kırana dönüştüremez. Hanbelî mezhebine göre ise dönüştürebilir.

779) Temettü veya kıran haccına niyet eden bir kimse kurban kesme imkânına sahip olduğu halde bunun yerine oruç tutabilir mi?

Temettü veya kıran haccına niyet eden bir kimse kurban kesme imkânına sahip olduğu halde bunun yerine oruç tutamaz. Hatta bu imkanı bulamayıp oruç tutmuş olan bir kimse eyyam-ı nahr denilen kurban kesme günlerinde bu imkanı elde ederse ayrıca kurban kesmesi de gerekir. Eyyam-ı nahrdan veya tıraş olduktan sonra bu imkânı elde ederse; orucu yeterli olup kurban kesmesi gerekmez (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, II, 173).

780) Âdet geciktirici hap kullandığı halde yine de leke gören bir bayan âdetli sayılır mı?

Âdet görme çağındaki kadınlardan gelen akıntılar kan renginde olmayıp bulanık olsa bile, tercih edilen görüşe göre, ister âdet günlerinin başında ister sonunda olsun, âdet (hayız) kanından sayılır. Kadınların âdet günleri en az üç gün, en çok on gündür. İki âdet arasındaki temizlik süresi ise en az on beş gündür (Merğinânî, el-Hidâye, I, 32, Beyrut, 1410/1990; Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1423/2002, I, 36-37).

Tabiplerin ifadelerine göre âdet geciktirici ilaçlar her zaman etkili olmayabilir. Dolayısıyla ilaç kullanıldığı halde âdet görmek mümkün olabilmektedir. Buna göre bir bayan, âdet geciktirici ilaç kullandığı halde, bu ilaç tesirsiz kalmış ve bir önceki âdetinin bitiminden itibaren on beş gün geçtikten sonra kan renginde bir akıntı gelmiş ise ve bu akıntı en az üç gün devam ederse, âdetli sayılır. Bu akıntı on günden fazla devam ederse onuncu günden sonrası âdet akıntısı sayılmaz. Kanamanın türünün belirlenmesinde en uygun yol, konunun uzmanı doktora başvurmaktır.

781) Âdetli olarak arafat'a çıkarak vakfe duran bir kadın şeytan taşlayıp ihramdan çıkabilir mi?

Hac esnasında âdetli olan bir kadın, tavaf dışındaki bütün ibadetlerde, diğer hacılar gibi davranır (Buhârî, Hayız, 1). Arafat ve Müzdelife vakfelerini yapıp şeytan taşladıktan sonra, diğer hacılar gibi saçından bir miktar kestirip ihramdan çıkabilir. Birinci tehallül denen bu durumda, cinsel ilişki dışındaki tüm ihram yasakları kalkar. Ziyaret tavafını ise ihramdan çıktıktan sonra âdetinin sona ermesini takip eden uygun bir zamanda yapar.

782) İhramsız olarak Mekke'ye girmenin hükmü nedir?

Hanefî mezhebine göre ne maksatla olursa olsun, Şâfiî mezhebine göre ise hac veya umre yapmak amacıyla Harem bölgesine girmek isteyen kişinin, mîkat'tan ihramlı geçmesi gerekir. Hac veya umreye giderken sebebi ne olursa olsun ihrama girmeksizin mîkat sınırından geçen kişi, henüz hac menasikinden birine başlamadan önce geri dönüp âfâkîler için olan bir mîkat mahallinden ihrama girerek tekrar içeri girerse bir ceza gerekmez. Geri dönmezse, bulunduğu yerden ihrama girer, bir koyun veya keçi kurban eder (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 164-165; Nevevî, el-Mecmu, Cidde, VII, 14-19). Buna ceza hedyi denir. Bu tür kurbanlar Harem sınırları içinde kesilmek kaydıyla, Kurban bayramı günlerinde kesilebileceği gibi diğer günlerde de kesilebilir (Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut 1410/1990, I, 200; Nevevî, el-Mecmu, Cidde, VII, 481-482).

783) İhramdan çıkacak konuma gelen bir kimseyi ihramlılık hali devam eden kişi tıraş edebilir mi?

Hac veya umrede ihramdan çıkacak duruma gelen bir kimse kendisi tıraş olup ihramdan çıkmadan, ihramlı ya da ihramsız başka birisini tıraş edebilir ve bundan dolayı bir ceza gerekmez. Fakat ihramda olan ve henüz menasikini bitirmeyen kimsenin, ister ihramlı olsun, ister ihramsız, başka birini tıraş etmesi caiz değildir. Tıraş ederse -tıraş edilen kimsenin emriyle olsun olmasın- tıraş edene sadaka, tıraş edilen ihramlıya ise küçükbaş hayvan kurban etmesi gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 162). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre ihramlıyken tıraş olan bir kişi, dem; üç gün oruç ve altı fakire sadaka vermekten birisini seçmekte muhayyerdir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

784) Cidde mîkatın içinde midir, âfâkîler cidde'de ihrama girebilir mi?

Mîkatın dışında kalan belde ve ülkelerde oturanlara "âfâkî" denir. Âfâkîlerden, hac veya umre yapmak maksadıyla Hicaza gidenler için, geldiği bölge veya ülkeye göre ihrama girme yerleri bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından belirlenmiştir. "Mîkat" denilen bu yerler beş tanedir. İbn Abbas'ın (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"Hz. Peygamber (s.a.s.), Medîneliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karnül-Menâzil'i ve Yemenliler için Yelemlem'i mîkat olarak belirledi. Bunlar, belirtilen bölge veya ülke yönünden gelen diğer belde yolcuları için de mîkattır."* (Buhârî, Hac, 7-13, Sayd, 18; Müslim, Hac, 11-18; Ebû Dâvud, Menâsik, 9; Nesâî, Menâsik, 17-23; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 238) Başka bir hadiste buna Iraklılar için "Zat-ı ırk" ilâve edilmiştir (Ebû Dâvûd, Menâsik, 8). Eğer hac veya umre yolcusunun yolu, bu noktalardan geçmiyorsa buraların hizalarında ihrama girilir. Cidde, ulemanın cumhuruna göre Hıl'den (mîkat içinden) sayılmaktadır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 474, 477, 479). Buna göre âfâkîler Cidde'de ihrama giremez. İster deniz yoluyla, ister hava yolu ile gelsinler kuzey ve batı istikametinden gelenler Cuhfe hizasını geçmeden ihrama girmelidirler.

İHRAM VE MİKAT

785) İhram namazının hükmü nedir?

İhrama giren kişinin iki rekat ihram namazı kılması sünnettir. Şayet kerahet vakti ise, ihram namazı kılınmamalıdır. Mikat mahallinde unutularak kılınmaması halinde Mekke'ye geldikten sonra da kılınabilir. Ancak maddi bir ceza gerekmez. İçinde bulunulan vaktin namazını kılmak da bu iki rekat namazın yerine geçer. Bu namazın ilk rekatında Fatiha'dan sonra "Kâfirûn", ikinci rekatında ise "İhlas" sürelerinin okunması faziletlidir (Fetâvây-ı Hindiyye, Dâru'l-Fikr, 1991, I, 223).

786) İhramlının saç kremi vb. şeyleri kullanmasının hükmü nedir?

İhramlı kimsenin vücuduna, saç, sakal gibi bir uzvunun tamamına, süslenmek ya da güzel görünmek için krem, yağ, jöle, saç kremi, biryantin sürmesi ya da kına, saç boyası ve benzeri şeylerle boyaması durumunda kendisine dem (koyun veya keçi); bir uzvun tamamına değil de bir kısmına bunu uygulaması halinde de bir fitre miktarı sadaka vermesi gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 161). Şâfiî mezhebine göre ise, kına için herhangi bir ceza gerekmezse de diğerleri için ceza gerekir ve bu durumdaki kişi muhayyerlik haklarından yararlanarak dem (koyun veya keçi kesme); üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme cezalarından herhangi birini tercih edebilir (Maverdî, el-Hâvî'l-Kebîr, Beyrut, ts. , IV, 580). Tedavi için sürülen ilâç, merhem veya kokusuz krem ve yağlar için ise bir şey gerekmez.

787) İhramdan çıkma aşamasına geldiği halde tıraş olmadan elbise giyen kişiye ne gerekir?

İhramdan çıkmak için saç tıraşı olmak gerekir. İhramdan çıkma aşamasına geldiği halde tıraş olmadan elbise giyen kişi ihram yasağı işlemiş olur. Eğer elbise giymesi bir gündüz veya bir gece devam etmişse dem; giyim süresi bir gün veya bir geceden az olursa bir fitre miktarı sadaka vermek gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 162, 163). Şâfiî mezhebine göre ise, muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

788) Hac için ihrama girdikten sonra hac menasikinden hiçbirini yapmadan tıraş olan kimsenin ne yapması gerekir?

Hac için ihrama girdikten sonra hac menasikinden hiçbirini yapmadan tıraş olan kişi tıraş olmakla ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse saçının tamamını veya en az dörtte birini tıraş etmişse, dem (koyun veya keçi kesmek); daha azını tıraş etmişse, sadaka-i fıtır gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 162, 163). Şâfiî mezhebine göre ise, muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

789) İhramlı iken traş olan veya kasık ve koltuk altlarındaki tüyleri temizleyen kişiye ne gerekir?

Hanefi mezhebine göre ihramlı iken traş olan veya koltuk altı ya da kasıklardaki tüyleri temizleyen kişiye ceza olarak dem (bir koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsili, İhtiyar, I, 164). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre ise böyle bir kişi muhayyerlik haklarından yararlanıp; dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fakire sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

790) İhramlının tırnak kesmesinin veya kopmak üzere olan bir tırnağı koparmasının hükmü nedir?

İhramlı kişinin tırnaklarını kesmesi yasaktır. Şayet tırnağını keserse, ceza gerekir; cezası ise kestiği miktara göre değişir. Şöyle ki; bir defada (aynı anda ve aynı yerde) bütün tırnakları veya bir elin yahut bir ayağın tırnaklarının tamamını kesme durumunda bir dem (koyun veya keçi) gerekir. El ve ayaklardan her birinin tırnaklarının tamamı, ayrı ayrı yerlerde ve zamanlarda kesilirse, her biri için ayrı ceza gerekir. Bir elin veya ayağın tırnaklarının tamamı kesilmeyip bir kısmı kesilirse, kesilen her bir tırnak için sadaka verilir. Eğer verilmesi gereken sadaka toplamı, bir koyun veya keçi bedelini aşarsa, her tırnak için bir sadaka yerine, istenirse tamamı için bir dem (koyun veya keçi) kesilebilir. Kendiliğinden kopan veya kırılan tırnakların koparılması ya da kesilip atılması ise cezayı gerektirmez (Serahsî, Mebsût, Beyrut, 2000, IV, 137; Mevsili, İhtiyar, I, 162-163).

791) Vakti geldiğinde sakal traşı ile ihramdan çıkılır mı?

İhramdan çıkmak için saç tıraşı olmak gerekir. Bunu yapmadan önce sakalın tıraş edilmesiyle kişi ihramdan çıkmış olmaz; sakalın tamamının veya en az dörtte birinin tıraş edilmesi halinde dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr,II, 162, 163). Şâfiî mezhebine göre ise böyle bir kimse muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

792) Mekke'ye ihramlı olarak girmelerine izin verilmeyen kişilerin, mîkat mahallinde elbiselerini çıkarmadan ihrama niyetlenip, harem bölgesine elbiseli girmeleri halinde kendilerine ne gerekir?

Mekke'ye İhramlı olarak girmelerine izin verilmeyen şoför vb. kişilerin, mîkat mahallinde elbiselerini çıkarmadan hac veya umre yapmak amacıyla niyet edip telbiye getirerek Harem bölgesine girmeleri durumunda öncelikli olarak elbiselerini çıkarıp ihram bezlerine bürünmeleri gerekir. Ancak ihrama girdikten sonra elbiseli olarak geçirdikleri süre bir gündüz veya bir gecelik (yaklaşık 12 saat veya daha çok) bir zamanı kapsıyorsa, ceza olarak dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir. Şayet bundan daha az bir süre elbiseli olarak kalmışlarsa, bir sadaka-i fıtır vermeleri gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 164-165). Şâfiî mezhebine göre ise, muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem, üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilirler (Nevevî, el-Mecmu, VII, 14-19).

793) Umre ihramına girdiği halde, henüz tavaf ve say yapmadan mazeretsiz olarak bir gündüz veya gece süresince elbise giyen kişinin ne yapması gerekir?

Bu durumdaki kişinin, öncelikle elbisesini çıkartıp ihram bezlerine bürünerek tavaf ve sa'yini yapması gerekir. Ancak ihramlı iken bir gündüz veya gece süresince elbise giymiş olduğu için ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 162, 163). Şâfiî mezhebine göre ise, muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

794) Her umre için mikata gitmek gerekir mi?

Bir kimsenin umresini tamamladıktan sonra yeni bir umre yapabilmek için tekrar Harem bölgesi hudutları dışına çıkarak orada ihrama girmesi gerekir. Bu konuda en çok bilinen yer, Hz. Âişe Mescidi'nin bulunduğu Ten'im'dir (Kâsânî, Bedâiü'sSanâî, II, 167).

795) Âdet hali sona eren bir kadın henüz haccın sa'yini yapmadan saçını keserse, kendisine ne gerekir?

Hacda şeytanı taşlayıp kurban kestikten sonra henüz haccın sa'yini yapmadan saçını kesen kadına bir şey gerekmez.

796) Âdet hali sona eren bir kadın henüz umrenin sa'yini yapmadan saçını keserse, kendisine ne gerekir?

Umrenin tavafını yapıp, henüz sa'yini yapmadan saçını kesen kadına, dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 162). Şâfiî mezhebine göre ise umre sa'yini yapmadan saçını kesen kadın ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Dolayısıyla sa'yini yapıp, saçını keserek ihramdan çıkması gerekir. Ayrıca muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilirler (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır, 1975, I, 372).

797) Bir kadın ihramlı iken elbise değiştirebilir mi?

Hac veya umre için ihrama giren kadınların, elbiselerini çıkarmalarında veya değiştirmelerinde herhangi bir sakınca yoktur.

798) Kadınlar ihramdan çıkmak için saçlarının ne kadarını kesmelidirler?

İhramlı bir kadının ihramdan çıkmak için saçının ucundan parmak ucu kadar kesmesi yeterlidir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, II, 141).

799) İhramlı iken sakal tıraşı olan kişinin ne yapması gerekir?

Hanefi mezhebine göre ihramlı iken sakal tıraşı olan kişiye ceza olarak dem (küçükbaş hayvan kesmesi) gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 163). Şâfii Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre böyle bir kişi, dem, üç gün oruç ve altı fakire sadaka vermekten birisini seçmekte muhayyerdir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

800) İhramlı kimsenin dikişli elbise veya iç çamaşırı giymesi durumunda ne yapması gerekir?

İhramlı kimsenin bir gündüz veya bir gece süreyle dikişli elbise veya iç çamaşırı giymesi durumunda kendisine dem yani küçükbaş hayvan kurban etmesi gerekir. Giyim süresi bir gündüz veya bir geceden az olursa sadaka-i fıtır verir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 162, 163). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre elbise giyen kişi süresine bakılmaksızın dem, üç gün oruç ve altı fakire sadaka vermekten birisini seçmekte muhayyerdir. Cezanın gerekmesi için bir günün veya gecenin geçmesi gerekmez (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

801) Hacda kurban kesmeden önce tıraş olana ceza gerekir mi?

Hacda Akabe cemresine taş atmak, kurban kesmek ve tıraş olmak arasında sırayı gözetmenin hükmü imamlar arasında ihtilaflıdır. Bu sıraya uymak, Ebû Yûsuf ve Muhammed ile diğer mezhep imamlarına göre sünnettir. Bu sıraya uyulmaması halinde herhangi bir ceza gerekmez. Günümüzdeki zorluklar dikkate alındığında bu görüşle amel etmenin uygun olacağı söylenebilir. Ebû Hanîfe'ye göre ise bu tertibe uyulması vaciptir, bu tertibin terki, dem gerektirir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 153, 163).

802) Temettu' haccına niyet eden kimse umresini yapıp ihramdan çıktıktan sonra hac ihramına girinceye kadar eşiyle cinsel ilişkide bulunabilir mi?

Temettu' haccına niyet eden kimse umresini yapıp ihramdan çıktıktan sonra hac ihramına girinceye kadar eşiyle cinsel ilişkide bulunabilirler (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 158).

803) Kıran haccına niyet eden bir kimse umre tavafını yapıp ihramdan çıkmadan tıraş olsa ve sonra hatırlar hatırlamaz sa'yini yapsa, bu tıraştan dolayı ne yapması gerekir?

Kıran haccına niyet eden bir kimse umre tavafını yapıp ihramdan çıkmadan tıraş olursa; Hanefi mezhebine göre kendisine biri umrenin, diğeri de haccın ihramı için olmak üzere iki dem gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 208, 223-224). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre böyle bir kişi, dem, üç gün oruç ve altı fakire sadaka vermekten birisini seçmekte muhayyerdir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

804) Umre tavafını yapıp sa'yini tamamlamadan tıraş olup ihramdan çıkan kişinin ne yapması gerekir?

Umre yapmak üzere niyet edip ihrama giren ve umre tavafını yaptıktan sonra sa'y yapmadan tıraş olan kişi, Hanefi mezhebine göre ihramdan çıkmış olur. Dolayısıyla bu durumda umrenin sa'yini ihramsız olarak yapar. Ancak umrenin sa'yini ihramlı olarak yapmak vacip olduğundan, kendisine dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 162). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise, sa'y umrenin rükünlerinden biri olduğu için, kişi sa'y yapmadan tıraş olmakla ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Bu durumda yapması gereken, şayet elbise giymişse tekrar ihram bezlerine bürünerek umrenin sa'yini yapmak ve ondan sonra tıraş olarak ihramdan çıkmaktır. Ayrıca bu kişi ihramdan çıkma vakti gelmeden (sa'yden) önce tıraş olduğu ve elbise giydiği için kendisine iki ceza gerekir. Ceza konusunda ise muhayyerlik hakkından yararlanarak ya iki dem, ya altı gün oruç veya on iki fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır 1975, I, 372).

805) Tavaf yapmaksızın sa'y yapan ve tıraş olup ihramdan çıkan kimsenin ne yapması gerekir?

Henüz tavaf yapmadan sa'y yapan ve tıraş olan kimsenin sa'yi geçerli değildir. Zira sa'yin geçerli olabilmesi için muteber bir tavaftan sonra yapılmış olması gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 320). Dolayısıyla bu durumdaki kişi ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse önce tavafını yapar, sonra sa'yini tekrarlar, daha sonra ihramdan çıkar. Ayrıca İhramdan çıkma vakti gelmeden tıraş olarak ihram yasağı işlediğinden dolayı da kendisine dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 148, 162). Şafii mezhebine göre ise muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir.

806) Tavaf ve sa'y yapmadan tıraş olup ihramdan çıkan kimsenin ne yapması gerekir?

Tavaf ve sa'y yapmadan tıraş olan kimse ihramdan çıkmış olmaz, ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse işlediği ihram yasağı (tırnak esme, elbise giymek, traş olmak, koku sürünmek, cinsel ilişki gibi…) hangi cezayı gerektiriyorsa onu öder (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 148, 162). Ayrıca elbise giymişse bunları çıkarıp ihram bezine bürünüp tavafını ve sa'yini yapması gerekir.

807) İhramlı kimse banyo yaparken ve çamaşır yıkarken sabun veya deterjan kullanabilir mi?

İhramlı kimse için bir organının tamamına veya daha az kısmına güzel koku sürmek yasaktır ve ceza gerektirir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 160). Bir organının tamamına veya birden çok organa sürdüğünde, toplamı bir organa varacak şekilde koku sürerse dem (küçükbaş hayvan) kesmesi, daha az bir yere sürerse sadaka vermesi gerekir (Mevsılî, el- İhtiyâr, I, 161). Ancak çamaşır yıkarken koku bırakmayan cinsten sabun ve deterjan kullanabilir. Banyo yaparken de kokulu olmayan sabun ve şampuan kullanabilir. Kokusu kalıcı olan sabun kullanırsa, yukarda belirtilen cezayı ödemesi gerekir.

808) Hasta olduğu için tavaf ve say yapmadan bir gün süreyle elbise giymiş olan kişinin ne yapması gerekir?

Hasta olduğu için tavaf ve say yapmadan zaruret gereği elbise giyen veya başa sargı saran kişi, zaruret kalkar kalkmaz elbisesini çıkarır. Tekrar ihram bezlerine bürünerek tavaf ve sa'yini yapar. Ayrıca bu durumdaki kişi Hanefîlere ve Mâlikîlere göre bir küçükbaş hayvan kesmek, üç gün oruç tutmak veya

altı fakire sadaka vermek cezalarından birisini yapar (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 164). Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ceza ödemesi gerekmez (Nureddin Itr, el-Hac ve'l-Umra, Beyrut 1984, s. 141-142).

Zaruret olmamasına rağmen, tam bir gündüz veya gece elbise giyerse, Hanefî mezhebine göre bir dem gerekir. Elbisesini çıkartıp, tekrar ihram kıyafetine bürünerek tavaf ve sa'yini yapar (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 161-162). Diğer mezheplere göre bir küçükbaş hayvan kesmek, üç gün oruç tutmak veya altı fakire sadaka vermek cezalarından birisini yapar (Nureddin Itr, el-Hac ve'l-Umre, Beyrut 1984, 142).

809) Umre tavafını yapıp, sa'y yapmadan tıraş olarak ihramdan çıkan kişinin ne yapması gerekir?

Umre yapmak üzere niyet edip ihrama giren ve umre tavafını yaptıktan sonra sa'y yapmadan tıraş olan kişi, Hanefi mezhebine göre ihramdan çıkmış olur. Çünkü sa'y umrenin rüknü değil vacibidir (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâık, II, 82). Dolayısıyla bu durumda umrenin sa'yini ihramsız olarak yapar. Ancak umrenin sa'yini ihramlı olarak yapmak vacip olduğundan, kendisine dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut, 1991, I, 247). Şâfiî mezhebine göre göre ise, sa'y umrenin rükünlerinden biri olduğu için (Maverdî, el-Hâvî'l-Kebîr, Beyrut, ts. , IV, 370), kişi sa'y yapmadan tıraş olmakla ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Bu durumda yapması gereken, şayet elbise giymişse tekrar ihram bezlerine bürünerek umrenin sa'yini yapmak ve ondan sonra tıraş olarak ihramdan çıkmaktır. Ayrıca bu kişi ihramdan çıkma vakti gelmeden (sa'y'den) önce tıraş olduğu ve elbise giydiği için kendisine iki ceza gerekir. Ceza konusunda ise muhayyerlik hakkından yararlanarak ya iki dem, ya altı gün oruç veya on iki fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir.

810) İhramlı kişinin giymesi gereken ayakkabı nasıl olmalıdır? Ökçesi kemerli terlik giyebilir mi?

İhramlı kişi ayakların üzerindeki çıkıntıyı örtmeyen terlik ve benzeri bir şey giyer. Ökçesi kemerli terlik de giyebilir. Böyle bir ayakkabı giyme imkânı olduğu halde normal ayakkabı giymek mekruhtur (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 163).

811) Kıran haccına niyet etmiş olan kimse, ihram yasağı işlediği takdirde ne ceza gerekir?

Kıran haccı yapan bir kimseye, ihram yasaklarından birini işlemesi halinde Hanefî mezhebine göre biri umrenin, diğeri de haccın ihramı için olmak üzere iki ceza gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 176). Şâfiî'lere göre tek ceza yeterlidir. Cezanın niteliği işlenen yasağa göre değişir.

812) Hac için ihrama girdikten sonra henüz birinci tahallül gerçekleşmeden mazeretsiz olarak bir gündüz veya gece süresince elbise giyen kişiye ne gerekir?

Bu durumdaki kişinin, öncelikle elbisesini çıkartıp ihram bezlerine bürünmesi ve birinci tahallül gerçekleşinceye kadar ihramlılık halini sürdürmesi gerekir. Ayrıca ihramlı iken bir gündüz veya gece süresince elbise giymiş olduğu için ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 162, 163). Şâfiî mezhebine göre ise, muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû, VII, 371; İbn Kudâme, Muğnî, III, 493).

813) Hac ve umre için Mekke ve Medine'de bulunan eşlerin cinsel ilişkide bulunmalarının hükmü nedir?

Adet ve lohusalık halleri dışında ihramlı olmadıkça eşlerin Mekke ve Medine'de cinsel ilişkide bulunmalarında dinen bir sakınca yoktur.

TAVAF VE SA'Y

814) Tavaf nedir ve kaç çeşit tavaf vardır?

Bir hac terimi olarak tavaf; Hacer-i Esved'in hizasından başlanarak ve Kâ'be sola alınarak etrafında yedi defa dönmek demektir. Bu dönüşlerin her birine şavt denir. Tavafın, Kâ'be'nin etrafında yapılması gerektiği şu âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır: *"Ve Beyt-i Atîk'i (Kâ'be'yi) tavaf etsinler."* (Hac, 22/29)

Hükmü itibariyle farz, vacip, sünnet ve nafile olmak üzere dört çeşit, yapılışı itibariyle "kudüm", "ziyaret", "veda", "umre", "nezîr", "nafile" ve "tahiyye" olmak üzere yedi çeşit tavaf vardır. Hükümleri ve isimleri farklı olsa da bu tavaflarının hepsinin yapılışları, farzları (şartları ve rükünleri), vacipleri ve sünnetleri aynıdır. Bu tavaf çeşitleri ile ilgili bazı önemli açıklamalar şöyledir::

a) Kudûm Tavafı

"Kudûm", sözlükte bir yere gelmek veya varmak anlamına gelir. Bir hac terimi olarak; "ifrad haccı" yapanların Mekke'ye vardıklarında yaptıkları ilk tavaftır. Bu tavafın yapılması sünnettir. İfrad haccı niyetiyle ihrama giren ancak Mekke'ye uğramadan doğrudan Arafat'a çıkan kimseler ile Arafat vakfesinden önce âdetleri kesilmeyen kadınların kudüm tavafı yapmaları gerekmez.

b) Ziyaret Tavafı

Ziyaret veya diğer adıyla ifâza tavafı, haccın rüknüdür. *"Ve Beyt-i Atîk'i (Kâ'be'yi) tavaf etsinler."* (Hac, 22/29) ayetinde kast edilenin, bu tavaf olduğu hususunda din bilginleri arasında görüş birliği vardır. Ayette geçen *"Tavaf etsinler."* emri genel bir ifade olduğu için, Mekkeli olan ve olmayan her hacı adayının mutlaka bu tavafı yapması gerekir. Ziyaret tavafının geçerli olması için; a) Arafat vakfesinin yapılmış olması, b) Belirli vaktinde yapılması şarttır. Ziyaret tavafının vakti, kurban bayramının ilk günü; Hanefî mezhebine göre, fecr-i sadığın doğması ile Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre gece yarısından sonra, Mâlikî mezhebine göre ise güneşin doğması ile başlar. Ancak bu tavafın birinci bayram günü Akabe cemresi taşlanıp, kurban kesip, tıraş olduktan sonra yapılması daha faziletlidir. Cumhura göre, ziyaret tavafının son vakti için bir sınırlama yoktur. Ömrün sonuna kadar yapılabilir. Ancak tavaf etmeden memleketine dönen kişinin, geri gidip tavafını yapması ve ceza olarak bir küçükbaş hayvan kesmesi gerekir (Said b. Abdülkadir, el-Muğnî fî fikhi'l-hacci ve'l-umre, Beyrut 2006, 179).

c) Veda Tavafı

Âfâkî (Mîkat sınırları dışından gelen) hacıların Mekke'den ayrılmadan yapmaları gereken son tavaftır. Buna sader (ayrılma) tavafı da enir. Veda tavafı, haccın aslî vaciplerinden biridir. Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Sizden biri son olarak Kâbe'yi ziyaret etmeden ayrılmasın."* (Müslim, Hac, 379) buyurmuştur. Âdetli olup, âdeti bitmeden Mekke'den ayrılmak zorunda olan veya lohusa olan kadınlar veda tavafı yapmazlar ve kendilerine bir şey gerekmez (Serahsî, Mebsût, III, 195; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, II, 377).

d) Umre Tavafı

Umre tavafı bütün mezheplere göre umrenin farzlarından biridir. Umre tavafının vakti, umre ihramına girilmesinden sonra başlar. Son vakti için bir sınır yoktur. Umre ihramında iken her hangi bir vakitte yapılabilir.

e) Nezir (Adak) Tavafı

Kâ'be'yi tavaf etmeyi adayan kimsenin bu adağını yerine getirmesi vaciptir. Nezredilen tavaf belli bir zaman ile kayıtlanmış ise bu kayda uyulması gerekir.

f) Nafile Tavaf

Mekke'de bulunulan süre içinde farz ve vacip tavaflar dışında yapılan tavaflara nafile (tatavvu) tavaf denir.Sahabeden Abdullah b. Abbas, tâbiînden Atâ b. Ebî Rebah, Said b. Cübeyr ve Mücâhid b. Cebr'în görüşlerine göre; Mekkeli olmayanların Mekke'de bulundukları süre içinde Mescid-i Haram'da nafile namaz kılmaktan çok, nafile tavaf yapmaları daha faziletlidir. Mekkeli olmayanların Mekke'de bulundukları sürece nafile umre yerine nafile tavaf yapmayı tercih etmeleri uygun olur (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, II, 502).

g) Tahiyyetü'l-Mescid Tavafı

Kudûm, ziyaret, umre, veda ve nezir tavafı yapmak durumunda olmayan kimselerin Mescid-i Haram'a her gittiklerinde, mescidi selamlama olarak "Tahiyyetü'l-Mescid tavafı" yapmaları müstehaptır.

Yukarıda sayılan tavaflardan birinin yapılması halinde bu tavaf, "Tahiyyetü'l-Mescid tavafı" yerine de geçer (İbnü'lHümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 448).

815) Haremi şerife girip çıkarken veya tavaf yaparken eli kadına değen kimsenin abdesti bozulur mu?

Harem-i Şerif'e girip çıkarken kadın ve erkeklerin, birbirlerine ellerinindeğmesinden dolayı abdestleri bozulmaz (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 10-11).

816) Tavaf namazını kılmadan birkaç defa tavaf yapmak doğru olur mu?

Tavaf namazı Hanefîlere göre vaciptir. Ancak tavafın vacibi olmayıp, haccın müstakil vaciplerinden olduğu için, kılınmaması tavafın sıhhatine mani değildir. Peş peşe birden fazla tavaf yapan kimsenin her bir tavafın arkasından iki rekât tavaf namazı kılması gerekir. Tavaf namazı kılmadan iki tavafı peş peşe yapmak Hanefîlere göre mekruhtur (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, Beyrut, ts. , II, 356). Şâfiîlere göre ise bunun bir sakıncası yoktur (Nevevî, el-Mecmu, VIII, 76).

817) Umre tavafını yaparken abdesti bozulan, fakat abdestinin hangi şavtta bozulduğunu bilmeden hem tavafı hem de sa'yi tamamlayan kimsenin ne yapması gerekir?

Tavafın abdestli olarak yapılması ve sa'yin de muteber (ceza gerektirmeyen) bir tavaftan sonra yapılmış olması gerekir. Abdestsizliğin hangi şavtta meydana geldiği bilinmediğinde abdestsizlik hali ilk şavta hamledilir. Bu durumda kişi abdest alarak tavafı ve sa'yi iade eder. İade etmediği takdirde Hanefîlere göre dem gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 162). Şâfiî mezhebine göre ise abdestsiz yapılan tavaf geçersiz olmakla birlikte, sa'y yaparken abdestli olmak sünnettir. Şâfiîlere göre, abdestsiz yapılan tavaf mutlaka iade edilmelidir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 485, 495).

818) Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaf namazı kılınabilir mi?

Hanefî mezhebine göre tavaf yapıldıktan sonra kerahet vakti değilse, ara vermeden tavaf namazı kılmak efdaldir. Mekruh vakitlerde ise daha sonraya te'hir edilir (Haddâd, el-Cevheretu'n-Neyyira, II, 95-96). Şâfiî mezhebine göre tavaf namazının kerahet vaktinde kılınmasında hiçbir sakınca yoktur (Nevevî, el-Mecmu, VIII, 72-73).

819) Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaf yapılabilir mi?

Namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde tavaf yapılabilir, bunun hiçbir sakıncası yoktur (Nevevî, el-Mecmu, VIII, 79). Ancak Hanefîlere göre bu tavafın namazını söz konusu vakitte kılmak mekruhtur (Mevsılî, İhtiyar, Beyrut, 2005, I, 45).

820) Umre tavafının ilk dört şavtından birinde abdesti bozulan kimse, tavafa devam edip sa'y yapar ve saçlarını keserek ihramdan çıkarsa ne yapması gerekir?

Bu durumdaki kişinin tavaf ve sa'yi geçerli olur. Ancak tavafı abdestsiz yaptığı için kendisine dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir. (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 309; Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 162). Tavaf esnasında abdesti bozulan kişi, tavafı bırakıp abdest alarak kaldığı yerden tavafa devam eder, dilerse tavafı baştan başlayarak yeniden yapabilir (İbn Âbidîn, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, Beyrut, 2000, II, 497). Şâfiî, mezhebine göre ise, hadesten taharet tavafın sıhhat şartı olduğu için, bu durumdaki kişinin tavaf ve sa'yi geçerli değildir; abdest alıp ihrama bürünerek bunları yeniden yapar. Ayrıca ihramdan çıkma vakti gelmeden önce tıraş olup elbise giydiği için iki ceza gerekir. Buna göre, muhayyerlik haklarından yararlanarak iki dem, 6 gün oruç veya 12 fitre miktarı sadaka verme cezalarından herhangi birini tercih edebilir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 485, 495; Nevevî, el-Mecmû, VII, 371).

821) Sa'yden sonra kılınması gereken bir namaz var mıdır?

Hac ve umre sa'yinden sonra kılınması gereken bir namaz yoktur.

822) Mescitte uyuyan kişi uyandıktan sonra abdest almadan tavaf yapıp namaz kılabilir mi?

Abdesti olmayan kişinin tavaf yapması caiz değildir. Ancak mescitte veya başka bir yerde yatarak veya herhangi bir yere yaslanarak uyuyan kimsenin abdesti bozulacağından, tavaf etmesi veya namaz kılabilmesi için yeniden abdest alması gerekir. Abdestsiz kişi farz tavaf yaparsa dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 45, 162). Uyku ile uyanıklık arasında olup yanında konuşulanları duyacak durumda olan ya da tahiyyatta uyuyan kimsenin ise abdesti bozulmuş olmaz (Mevsılî, el- İhtiyâr, I, 10).

823) Geçerli olmayan bir tavaftan sonra sa'y yapan kimsenin ne yapması gerekir?

Sa'y müstakil bir ibadet değildir. Muteber bir tavaftan sonra yapılmalıdır. Bu itibarla, sa'yin geçerli olmaması durumunda geçerli bir tavaftan sonra yeniden yapılması gerekir. (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut, 1991, I, 227; Maverdî, el-Hâvî'l-Kebîr, Beyrut, ts. , IV, 370).

824) Sa'y esnasında abdesti bozulan kişi ne yapmalıdır?

Hadesten tahâret, yani sa`yi abdestli olarak yapmak sa'yin sünnetlerindendir. Bilerek abdestsiz yapmak ise mekruhtur. Bununla birlikte, tavafı abdestli olarak yaptıktan sonra sa'y esnasında abdesti bozulan kişinin bu haliyle sa'yini tamamlaması durumunda sa'yi geçerli olur (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut, 1991, I, 247).

825) Umrenin tavaf ve sa'yini tamamlayan ancak henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel ilişkide bulunan eşlere ne gerekir?

Umrenin tavaf ve say'ini yaptıktan sonra henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel ilişkide bulunan eşlerin umresi geçerli olur. Ancak ceza olarak kendilerine dem gerekir (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut, 1991, I, 245).

826) Meşru bir mazereti olmadığı halde arabaya binerek sa'y yapan kimsenin ne yapması gerekir?

Hanefîlere göre; gücü yeten kimsenin sa'yi yürüyerek yapması vaciptir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, Beyrut, ts. , II, 356). Bu nedenle meşru bir mazereti olmadığı halde sa'yi tekerlekli sandalye ile yapmak dem (koyun veya keçi kesmeyi) gerektirir. Şâfiîlere göre ise sa'yi yürüyerek yapmak sünnettir. Gücü yettiği halde sa'yi tekerlikli sandalye ile yapmak mekruh ise de ceza gerekmez (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, IV, 283, Daru'lFikr, Beyrut, IV, 283).

827) Tavaf, geri geri yürüyerek yapılırsa geçerli olur mu?

Tavaf geri geri yürüyerek yapılırsa iade edilmelidir. İade edilmezse Hanefilere göre dem gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut, 1982, II, 130). Şâfiî mezhebine göre ise, bu şekilde yapılan tavaf geçerli olmaz; yeniden yapılması gerekir (Şâfiî, Ümm, Beyrut, 1393, II, 179). Bazı şavtlarda böyle yapılırsa bu şavtların iadesi yeterlidir.

828) Umre yapmak üzere ihrama girip Mekke'ye gelen kişi sağlık sorunları sebebiyle umresini erteleyebilir mi?

Umre yapmak üzere ihrama giren fakat umre yapacak kadar kendini sağlıklı hissetmeyen kişi, sağlığına kavuşuncaya kadar ihramlı olarak bekler; iyileşince tavaf ve sa'yini yaparak tıraş olup ihramdan çıkar. Tavaf ve sa'yini ertelemesinden ötürü de bir ceza gerekmez. Ancak bu bekleme süresi içinde ihram yasaklarına riayet etmesi gerekir.

829) Özel halinde iken umrenin tavaf ve sa'yini yapıp, saçını

keserek ihramdan çıkan kadının ne yapması gerekir?

Hadesten taharet tavafın vacibi olduğu için (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, II, 129), özel halinde iken umrenin tavaf ve sa'yini yapıp saçını keserek ihramdan çıkan kadına dem (bir koyun veya keçi kesmek) gerekir. Şâfiî mezhebine göre ise, hadesten taharet tavafın geçerlilik şartıdır. Bu nedenle adetli olarak yapılan tavaf ve sa'y geçerli olmaz. Dolayısıyla bu durumdaki kadının temizlendikten sonra tavaf ve sa'yi yeniden yapması gerekir. Ayrıca ihramdan çıkma vakti gelmeden saçını kestiği için,

muhayyerlik hakkından yararlanıp ceza olarak dem (koyun veya keçi kesmesi), üç gün oruç tutması veya altı fitre miktarı sadaka vermesi gerekir.

830) Menopoz dönemindeki kadının akıntıları ibadetlere engel olur mu?

Menopoz dönemine giren kadının gördüğü kan istihaze/özür kanı olup ibadetlere engel değildir.

831) Normal âdeti bittiği halde âdetin azami süresi bitmeden hac veya umre menâsikini yapıp saçını keserek ihramdan çıkan bir kadın daha sonra leke görürse ne yapması gerekir?

Bu durumdaki bir kadın daha sonra leke görürse bakılır; kadının gördüğü lekeler âdet halinin azami süresi (10 gün/240 saat) sonunda kesilirse bu günler de âdetten sayılır. Bu durumda kadın tavafın vaciplerinden olan temizlik şartına uymamış olacağından ceza olarak bir koyun veya keçi keser. Eğer bu lekeler âdet halinin azami süresi olan 10 gün/240 saat sonunda kesilmez ise, normal adet gününden sonra gelen akıntı, istihaze/özür kanı sayılır. Bu halde iken yapılan ibadetler geçerli olur.

832) Sabah namazından sonra tavaf namazı kılınır mı?

Hanefî mezhebine göre namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaf namazı kılmak mekruhtur. Dolayısıyla sabah namazından sonra tavaf namazı kılmak mekruhtur. Tavaf namazını kılmak için güneş doğduktan sonra kerahet vaktinin çıkması beklenmelidir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 40; Serahsî, el-Mebsût, I, 150). Diğer mezheplere göre her an tavaf namazı kılınabilir.

833) Tavafın şavtlarının eksik yapılması durumunda ne gerekir?

Kabe'nin etrafında bir defa dönmeye şavt denir. Bir tavaf yedi şavttan meydana gelir. Tavafın ilk dört şavtı farz, kalan üç şavtı ise vaciptir. Dolayısıyla ilk dört şavtı yapan kimsenin tavafı geçerli olur. Daha sonra eksik kalan şavtlar usulüne uygun olarak yapılırsa her hangi bir ceza gerekmez. Vacip olan bu üç şavt yapılmazsa, vacip terk edildiği için dem (küçükbaş hayvan kesmek) gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 166).

834) Bir mazereti olmadığı halde tekerlekli sandalyeye binerek sa'y yapan kimsenin sa'yi geçerli midir?

Hanefî ve Malikî mezheplerine göre gücü yeten kimsenin sa'yi yürüyerek yapması vaciptir. Buna göre gücü yettiği halde sa'yi tekerlekli sandalye ile yapmak, dem (küçükbaş hayvan kesmeyi) gerektirir. Hasta, yürüyemeyecek kadar yaşlı ve özürlü olanlar, tekerlekli sandalye ile sa'y yapabilirler (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, II, 553). Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise sa'yi yürüyerek yapmak sünnettir. Gücü yettiği halde sa'yi tekerlekli sandalye ile yapmak mekruh ise de ceza gerekmez (Nevevî, el-Mecmu, VIII, 84).

835) Sa'yin şavtlarını eksik yapan kişiye ne gerekir?

Safa ile Merve ararsında bir defa gitmeye şavt denir. Bir sa'y için dört defa Safa'dan Merve'ye, üç defa da Merve'den Safa'ya gitmek gerekir. Hanefî mezhebine göre sa'yin ilk dört şavtını yapmak farz, yediye tamamlamak ise vaciptir. Son üç şavtı terk eden kişinin, kalan şavtları tamamlaması gerekir. Tamamlanmayan her şavt için "bir fitre miktarı sadaka" verilmesi gerekir. (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, II, 556). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise yedi şavta tamamlamak rükündür. Bir şavt eksik olsa sa'y geçerli olmaz (Mâverdî, el-Hâvî, IV, 151; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, I, 345; İbn Kudâme, Muğnî, III, 406).

836) Kafilesi Mekke'den ayrılacak olan bir kadının özel hali sebebiyle "veda tavafı" yapamaması durumunda ceza gerekir mi?

Âdet veya lohusa halindeki kadınların veda tavafı yapmaları vacip değildir. Veda tavafı yapmadan Mekke'den ayrılabilirler. Ancak bu durumdaki kadınların, Ka'be'nin kapısına gelip, dua ederek ayrılmaları müstehaptır (Merğinânî, el-Hidâye, I, 160).

837) Tavaf esnasında abdesti bozulan kişinin ne yapması gerekir?

Tavaf esnasında abdestli olmak Hanefilere göre vacip, diğer mezheplere göre rükün (farz) dür. Abdestsiz olarak tavaf yapan kişinin Mekke'den ayrılmamışsa tavafı iade etmesi icap eder, memleketine dönmüşse dem gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, II, 309; Mevsılî, el- İhtiyâr, I, 162). Tavaf esnasında abdesti bozulan kişi, tavafı bırakıp abdest alarak kaldığı yerden tavafa devam eder, dilerse tavafı baştan başlayarak yeniden yapabilir (İbn Âbidîn, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr, Beyrut, 2000, II, 497). Diğer mezheplere göre ise abdestsiz yapılan tavaf geçersiz olup, bu şekilde yapılan tavaf mutlaka iade edilmelidir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 485, 495).

838) Umre tavafını abdestsiz yapan veya yaparken abdesti bozulup, yeniden abdest almadan tavafa devam edip tamamlayan kişinin ne yapması gerekir?

Tavafın abdestli olarak yapılması vaciptir. Umre tavafının tamamını veya bir kısmını, hatta bir şavtını cünüp, abdestsiz, lohusa veya âdetli olarak yapmak dem gerektirir. İhramdan çıkmadan yeniden tavaf yapılması halinde ceza ortadan kalkar (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 162). Diğer mezheplere göre ise abdestsiz yapılan tavaf geçersiz olup, bu şekilde yapılan tavaf mutlaka iade edilmelidir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, Beyrut, ts. , I, 485, 495).

839) Hacer-i esved'in selamlanması ve öpülmesinin hikmeti nedir?

Hacer-i Esved'i selamlama ve öpmenin meşruiyeti Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ve ashab-ı kirâmın uygulamalarıyla sabittir (Buhârî, Hac, 60; Müslim, Hac, 249-250). Fıkıh âlimleri, bu uygulamalara dayanarak tavaf sırasında Hacer-i Esved'i sünnete uygun şekilde ziyaret etmenin (istilâm) ona el ile dokunup öpmenin sünnet olduğu konusunda görüş birliği içindedirler (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır, 1975, I, 340; Cezîrî, Kitabü'lFıkh ala'l-Mezâhibi'l-erba'a, I, 580, 582). Hacer-i Esved'i istilâm ederken tekbir getirilmesi de aynı gerekçe ile müstehap sayılmıştır (Buhârî, Hac, 62).

Tavaf esnasında Hacer-i Esved'e dokunulması ve onun öpülmesi yönündeki rivayetlerden, bu taşın kutsallığı sonucunu çıkararak bu uygulamayı bizzat Hacer-i Esved'e karşı bir saygı ifadesi olarak görmek doğru değildir. Hac ibadetindeki birçok şekil ve merasim gibi bunun da Hz. İbrahim'in ve Resûl-ü Ekrem'in (s.a.s.) hâtırasını canlandırma, haccı önemsemeyi ve Allah'ın bu konudaki emrine boyun eğmeyi vurgulama, kulluk ve itaat gibi ruhî ve derunî halleri, zahirî bazı davranışlarla ifade etme gibi sembolik ve taabbüdî bir anlam taşıdığı söylenebilir. Hacer-i Esved'le ilgili olarak Hz. Ömer'in: "Allah'a andolsunki senin zarar veya fayda vermeyen bir taş olduğunu biliyorum; eğer Rasûlüllah'ı (s.a.s.) seni istilâm ediyor görmeseydim ben de seni istilâm etmezdim." (Buhârî, Hac, 57) şeklindeki ifadesi de bu yaklaşımı desteklemektedir.

840) Hacer-i esved'e dokunamamak hac veya umrenin eksikliğine sebep olur mu?

Tavafa başlarken, her şavtın başında ve sa'ye başlarken Hacer-i Esved'i istilam etmek (selamlamak) sünnettir. Tavaf mahalli tenha olur ve Hacer-i Esved'e yaklaşmak mümkünse öpülür; öpme imkânı bulunamaması halinde bu sünnet uzaktan eller kaldırılıp, "Bismillahi Allahuekber" denilerek selamlamakla yerine getirilmiş olur (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 166). Hacer-i Esved'e dokunamamak ise hiç bir surette tavafta bir eksikliğe sebep olmaz. İzdiham olması halinde Hacer-i esvedi öpmek için başkalarına eziyet etmek, kadın erkek karışık halde bulunmak ise caiz değildir.

841) Âdeti bitmeden Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kadın bu haliyle ziyaret tavafını yapabilir mi?

Âdetliyken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra âdet görmeye başlayan kadınlar, tavafın dışında haccın bütün menâsikini yerine getirebilirler. Ancak tavaf edemezler. Çünkü Rasûlüllah (s.a.s.), Hz. Aişe'ye: *"Bu, Allah Teâlâ'nın, Hz. Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir şeydir (senin elinde olan bir şey değildir). Hacıların, hacla ilgili yaptıklarını sen de yap. Ancak âdet gördüğün sürece Kâbeyi tavaf etme."* (Buhârî, Hayız, 1) buyurmuştur.

Henüz ziyaret tavafını yapmadan âdet gören bir kadının öncelikle yapması gereken, temizleninceye kadar Mekke'de kalıp, temizlendikten sonra tavafını yapmasıdır. Bu durumda ziyaret tavafını bayram günlerinden sonraya tehir etmesi bir ceza gerektirmez.

Mekke'de kalma imkânı yoksa Hanefî mezhebine göre tavafta taharet farz olmayıp vacip olduğu için, âdetli olarak ziyaret tavafını yapar, ancak ceza olarak bir deve veya sığır kurban etmesi gerekir. İmkân bulur da temizlendikten sonra bu tavafı iade ederse ceza düşer (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 129). Şâfiî mezhebine göre bir bayanın âdetli iken yapacağı tavaf hiçbir şekilde geçerli değildir. Temizlendikten sonra yapması gerekir (Nevevî, el-Mecmu, Cidde, VIII, 20, 23). Mâlikî mezhebine ait bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, âdetli kadının temizleninceye kadar Mekke'de kalma imkanı yoksa, âdet sırasındaki kanamanın kesilip, kanın gelmediği temizlik zamanını gözler, bu ara zamanda guslederek tavafını yapar. Bundan dolayı da herhangi bir ceza gerekmez (İzzuddîn b. Cemâa el-Kinânî, Hidâyetü's-Salik ila Mezahibi'l Erbaa fi'l-Menâsik, II, 767). Hanbelî alimlerden İbnTeymiyye ve İbnü'l-Kayyım el-Cevziyye'ye göre ise Mekke'de kalma imkanı bulamayan bir bayan âdetli iken, tavafını yapar. Bundan dolayı kendisine bir ceza da gerekmez (İbn Kayyım, İ'lâmu'l-muvakkıîn, Demmâm 1423, IV, 356, 358, 362-365). Başına bu hal gelen bir bayanın durumunu ilgililere bildirmesi ve onların vereceği cevaba göre amel etmesi uygun olur. Âdetli olduğu için veda tavafını yapamayan bir kadına ise hiç bir şey gerekmez.

HACDA ŞEYTAN TAŞLAMA VE KURBAN KESME

842) Cemerâta abdestsiz taş atmak caiz midir?

Cemerâta abdestsiz taş atmakta bir sakınca yoktur.

843) Mazereti nedeniyle şeytan taşlamayı tamamlamadan Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kimsenin ne yapması gerekir?

Mazereti nedeniyle şeytan taşlamayı tamamlamadan Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kimse kendi yerine vekil tayin ederek kalan taşları attırır (Serahsî, el-Mebsût, IV, 123). . Hastalık, yaşlılık, kötürüm olmak, çok zayıf olup izdihamdan zarar görecek durumda olmak, mazereti nedeniyle şeytan taşlamayı tamamlamadan Mekke'den ayrılmak mecburiyetinde olmak ve benzeri durumlar meşru mazerettir. Bu tür mazereti olan kimseler taşlarını vekâleten başkalarına attırabilirler. Vekil olanlar, önce kendi taşlarını, daha sonra vekil olduğu kimselerin taşlarını atarlar (Nevevî, Mecmû, VIII,218-221).

844) Cemre-i akabe/akabe cemresi bayramın ilk günü gece yarısından önce taşlanabilir mi? Taşlanamazsa taşlayan kimsenin ne yapması gerekir?

Cemre-i Akabe/Akabe cemresi Bayramın ilk günü gece yarısından önce taşlanamaz. Bu taşların atılma zamanı; Hanefî mezhebine göre, bayramın birinci günü fecr-i sadıktan itibaren başlar, ikinci gün, fecr-i sadığa kadar devam eder. Taşlar bu zaman diliminde atılmazsa dem (küçükbaş hayvan) gerekir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, vaktinde atılamayan taşlar, bayram sonuna kadar kaza olarak atılabilir ve bundan dolayı ceza da gerekmez (Serahsî, el-Mebsût, IV, 64-65). Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise, Akabe Cemresi'ne taş atma, Arefe gününü bayramın birinci gününe bağlayan gece yarısından itibaren başlar, aynı gün güneşin batışına kadar devam eder. Bu zaman diliminde atılması gereken taşlar bayramın dördüncü günü güneş batıncaya kadar atılsa geçerli olur ve her hangi bir ceza da gerekmez (Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, III, 308).

845) Vaktinde atılamayan taşların kazası nasıl yapılır?

Şeytan taşlamada, her günün taşının kendi vakti içinde atılması esastır. Ancak herhangi bir sebeple vaktinde atılmayan taşların taş atma süresi içinde kazâ edilmesi vâciptir. Taş atma süresi, bayramın dördüncü günü, güneşin batması ile son bulur. İmam Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre, vaktinde atılmayan taşlar, taşlama günleri içinde kazâ edilse bile cezası düşmez. EbûYûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise taş atma süresi içinde kazâ edildiği takdirde cezası düşer (Serahsî, el-Mebsût, VI, 65). Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise vaktinde atılmayan taşlar, bayramın dördüncü günü güneş batmadan önce atıldığı takdirde, kazâ değil, eda sayılır. Bu gecikmeden dolayı ceza da gerekmez (Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, III, 308).

846) Hedy kurbanının -çeşitlerine göre- kesim vakti ne zamandır?

Temettu ve Kıran hedyleri (kurbanları), Hanefî mezhebine göre Kurban bayramının ilk üç gününde kesilir. Daha önce kesilemez. Tehir edilerek daha sonra kesilmesi durumunda, Ebû Hanîfe'ye göre, ceza olarak ayrıca bir küçükbaş hayvan (dem) daha kesmek gerekir. İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a

göre ise tehirden dolayı ceza gerekmez (İbnÂbidin, Reddu'l-muhtâr, Riyad, 1423/2003, IV, 40). Şâfiî mezhebine göre temettu hedyi, umreyi tamamladıktan sonra hac için ihrama girmeden önce kesilebilir. Bu hedyin kesiminin son vakti yoktur. Ancak Kurban bayramında kesilmesi daha fazîletlidir (Nevevî, el-Mecmu, Cidde, VII, 183-184).

Nafile olarak kesilen hedy, Hanefîlere göre Kurban bayramı günlerinde kesilmesi efdal olmakla birlikte efdal olmakla birlikte, daha önce de kesilebilir (Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut 1410/1990, I, 200; İbnÂbidin, Reddu'l-muhtâr, Riyad 1423/2003, IV, 39). Bunların dışındaki, adak ve ceza hedyleri, bunları vacip kılan sebebin vukuundan sonra ister bayram günlerinde isterse diğer günlerde kesilebilir (Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut 1410/1990, I, 200; İbnÂbidin, Reddu'lmuhtâr, Riyad 1423/2003, IV, 39). Şâfiîlere göre ceza hedyi, sebebin vukuundan itibaren hem bayram günlerinde hem başka zamanlarda kesilebilirken, adak hedyi ve tatavvu (mendup) hedyi, ancak bayram günlerinde kesilebilir (Nevevî, el-Mecmu Cidde, VII, 481-482). Şâfiîlere göre fevat (ihrama girdiği halde Arafat vakfesine yetişemeyen kişinin ertesi yıl hac edip, kesmesi gereken) hedyi, haccın kaza edildiği yılda kesilir. Hanefîlere göre ise fevat dolayısıyla hedy kurbanı kesmek gerekmez (Nevevî, el-Mecmu Cidde, VII, 482; Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut 1410/1990, I, 197).

Muhsar, (ihrama girdikten sonra kendi iradesi dışında gerçekleşen bir engel dolayısıyla hacca veya umreye gidemeyen) kişi o sene hac yapamayacağına kanaat getirdikten sonra hemen ihsar hedyini keser ve ihramdan çıkar. Ancak Hanefîlerden Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ihsar hedyi ancak bayramın ilk üç gününde kesilir. İhsar hedyinin Harem bölgesinde kesilmesi Hanefîlere göre gerekli iken Şâfiîlere göre gerekli değildir (Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut 1410/1990, I, 195-196).

HACCA BEDEL GÖNDERMEK

847) Vekâlet yoluyla hac yapılabilir mi? Şartları nelerdir?

Kendisine hac farz olmuş birisi sağlık, yaşlılık vb. bir sorun sebebiyle bizzat hacca gidemeyecek durumda olursa başka birisini bedel göndererek, vekâlet yoluyla hac yaptırabilir. Böyle kişilerin, hayatta iken birini vekil (bedel) olarak göndermesi mümkün olduğu gibi, mirasçılarına, ölümünden sonra kendi adına bedel haccı yaptırılmasını vasiyet etmeleri de mümkündür (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 212). Bu hüküm hadislere dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), ölen yakınları veya yaşlı büyükleri yerine hac yapıp yapamayacaklarını soran kişilere, söz konusu yakınları için hac yapabileceklerini belirtmiştir (Buhârî, Hac, 1; Müslim, Hac, 407; Tirmizî, Hac, 86-87; İbn Mâce, Menâsk", 9-10).

Bir kişinin kendi yerine vekil (bedel) göndererek hac yaptırabilmesi için şu şartların bulunması gerekir: 1. Adına haccedilecek (bedel gönderecek) kişiye, önceden hac farz olmuş olmalıdır. 2. Adına haccedilecek kişi vefat etmiş olmalı veya yaşlılık, iyileşme ümidi olmayan bir hastalık gibi sebeplerle, bizzat haccetmekten devamlı olarak âciz olmalıdır. 3. Bedel gönderilecek kişi Müslüman, akıllı, ergenlik çağına ulaşmış bir kişi olmalıdır. 4. Bedel gönderilen kişinin hac masrafı, gönderen tarafından karşılanmalıdır. 5. Vekil için, hac masrafları haricinde bir ücret şart koşulmamalıdır. 6. Adına haccedilen kişi, kendisi için haccetmesini vekilden istemiş olmalıdır. İzin veya vasiyeti olmadan, bir kimse adına başkası tarafından yapılan hac ile, o kimse üzerindeki hac borcu ödenmiş olmaz. Ancak, mirasçının, mûrisi adına yaptığı hac, bu hükmün dışındadır. Ölmüş bulunan mûrisin vasiyeti bulunmasa bile, varisin onun adına yaptığı hac geçerlidir. 7. Vekil, haccı bizzat kendisi yapmalıdır. 8. Vekil, ihrama girerken sadece gönderen adına niyet etmelidir. 9. Vekil, gönderenin isteğine uymalı, onun istediği haccı yapmalıdır. 10. Vekil, gönderen adına yapılacak menâsiki tamamlamadıkça kendisi için umre yapmamalıdır (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 212-215; İbnÂbidin, Reddu'l-muhtâr, Riyad 1423/2003, IV, 14-18). Vekil hacca giderken, vekâlet verenin bulunduğu yerden yola çıkar.

848) Bedel olarak hacca giden kişi kendi adına kurban kesmeli midir?

Mekke dışından hacca gelen kimseler, ister kendi adlarına isterlerse bedel olarak hac yapıyor olsunlar, udhiyye kurbanı dediğimiz Kurban bayramına mahsus kurbanı kesmekle mükellef değildirler (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 1406/1986, V, 63). Ancak, nafile olarak udhiye kurbanı kesmek isteyen hacılar, bu kurbanı Mekke'de kesebileceği gibi memleketlerinde de kestirebilirler.

849) Hacca gitmemiş bir kimse, başkasının yerine bedel olarak hacca gidebilir mi?

Daha önce hac yapmamış bir kişi, vekil (bedel) olarak hacca gidebilir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, ölen yakınları veya yaşlı büyükleri yerine hac yapıp yapamayacaklarını soran kişilere, herhangi bir kayıt koymaksızın onların yerine hac yapabileceklerini belirtmesi ve bedel olarak gidecek kimsenin daha önce hac yapmış olması şartından bahsetmemesi, bu hükmü desteklemektedir (Buhârî, Hac, 1; Müslim, Hac, 407; Tirmizî, Hac, 86-87; İbnMâce, Menâsk", 9-10). Bununla birlikte, hacca bedel olarak gönderilecek kimsenin, tecrübe edinmiş olması açısından daha önce hac yapmış bir kimse olmasını tercih etmek daha uygundur. Şâfiîlere göre ise daha önce hacca gitmemiş birisinin vekil olarak hacca gitmesi caiz değildir. (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 213).

850) Bir kimse aynı yıl içinde hem kendisi için asaleten, hem de başkası için vekâleten hac yapabilir mi?

Bir sene içerisinde sadece bir hac yapılabilir ve bir hac, iki kişi adına geçerli olmaz. Dolayısıyla bir kimsenin aynı yıl kendi adına asaleten, başkası adına da vekâleten hac yapması geçerli değildir. Başkasından vekâlet alan kişi, kendisi için de hacca niyet ettiğinde, müvekkilinin emrinden çıktığı için, vekâlet geçersiz hale gelmiştir, kendisi için hac yapmış olur. Bu durumda müvekkilinden aldığı parayı iade etmesi gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 213-214).

851) Hac yapmaya sağlık nedeniyle gücü yetmeyen kişi, vekâleten hac yaptırmak yerine, bu parayı sadaka olarak vermekle hac sorumluluğundan kurtulur mu?

Farz ibâdetlerde asıl olan kişinin bizzat kendisinin yapmasıdır. Ancak bazı ibâdetler, bazı durumlarda vekâlet yoluyla yaptırılabilir. Hac ibâdetini yapamayacak derecede sağlığı bozulan veya aşırı yaşlılık nedeniyle kendisi hacca gidemeyecek durumda olanlar kendi yerine hac etmesi için masraflarını karşılayarak vekil gönderebilirler. Fakat vekil gönderecek parayı fakirlere sadaka olarak vermekle veya bir hayır kurumuna yardım yapmakla hac görevini yerine getirmiş sayılmazlar. Böyle yapanın haç borcu düşmez, sadakasının sevabını alır (Merğinânî, el-Hidâye, I, 183).

852) Hacca bedel gönderilirken, vekilin, bedel gönderen kişinin kendi memleketinden gitmesi şart mıdır? Mekke veya Medine'de yaşayan biri vekil olarak tutulabilir mi?

Nasıl ki bedel gönderen kişi hac yapsaydı kendi memleketinden giderek hac yapacak idiyse, bedel olarak gidenin de, bedel gönderenin memleketinden gitmesi gerekir. Dolayısıyla vekil gönderen kişi, yer belirlemeden, "benim adıma hac et." demişse veya kendisine hac farz olduğu halde gidemeyip, "benim için hac yapılsın." diye vasiyet etmiş ise bu, "memleketimden hac yapılsın." şeklinde anlaşılır. Eğer vekil hac yolculuğu esnasında ölürse ve vasiyet de ederse; bedelin Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre vefat ettiği yerden gönderilmesi gerekir. Ancak yerine hac edilmesini vasiyet eden kişinin miras bıraktığı malının üçte biri, memleketinden giderek hac yapmaya yetmiyorsa, istihsanen, terikenin üçte birinin yettiği yerden hac yaptırılır (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 172). Mekke veya Medine'den vekil tutulması konusu da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

853) Görevli bir kimse ölen bir yakını için hac yapabilir mi?

Bedel haccın geçerlilik şartlarından birisi de hac masraflarının, adına hac yapılan kişi tarafından karşılanmasıdır. Buna göre hac organizasyonunda görevli olan bir kimse, masraflarını gönderenden alarak bir başkası adına bedel haccı yapamaz. Çünkü görevlilerin bütün masrafları hac organizasyonu tarafından karşılanmaktadır. Ancak görevli bir kimse, farz haccı eda etmeden ölmüş olan veya vekâlet vermesi şartıyla hacca gidememe özrü süreklilik arz eden anne, babası gibi yakınlarının yerine ücret almaksızın hac edebilir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, II, 213).

854) Temettü haccı yapmak üzere vekil olan kimse, umreyi kendisi için yaparsa ne gerekir?

Vekil olarak gönderilen kişi, önce müvekkilin verdiği görevi yapmalı, gönderenin şartlarına muhalefet etmemelidir. Muhalefet etmesi halinde haccına devam eder ve dönüşte, aldığı parayı iade eder; haccı da kendi adına yapmış olur (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 212-215). Ancak vekil olan kişi hac menâsikini tamamladıktan sonra ilave masrafları kendisi karşılaması şartıyla dilerse kendi adına umre yapabilir.

855) Arafat'tan önce komada olup ölmek üzere olan hacı adayı için bulunduğu yerden bedel tayin edilebilir mi?

İyileşme ve komadan çıkma ümidi kalmamış hastalar adına bulunduğu yerden bedel tayin edilebilir.

856) Bedel hac için gelen kimse hangi hacca niyet etmelidir?

Vekil, gönderen kişinin (müvekkilin) belirlediği hacca niyet etmelidir. Müvekkil, hac çeşitlerinden birini belirtmeksizin, sadece "haccetmesini" söylemiş ise; vekil ifrada niyet etmelidir; "dilediğini yap" diyerek serbest bırakmış ise, dilediğine niyet edebilir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad 1423/2003, IV, 14-18).

857) Hacca görevli gidip, masrafları ilgili kurum tarafından karşılanan görevli aynı zamanda başkası adına vekâleten hac yapabilir mi?

Hac hem bedeni hem de mâlî bir ibâdettir. Vekil (bedel) tarafından yapılan hac ile, bedel gönderen kişinin üzerine farz olan hac borcunun ödenmiş sayılabilmesi için, vekilin hac masraflarının, kendisini bedel gönderen kişi tarafından karşılanması gerekir. Eğer bir kimse birisini hac yapması için vekil etse, fakat vekil masraflarını kendi parasından karşılasa bu hac, vekâlet verenin değil, masrafını karşılayan kişinin kendisinin olur; başkasının üzerindeki farz hac, yerine gelmiş olmaz (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut 1406/1986, II, 213). Ayrıca, bedel olarak hacca giden kimsenin, bedel gönderenden hac masrafları dışında bir ücret almasının caiz olmadığı, hac masrafları için aldığı parayı hac boyunca harcadıktan sonra geri kalan miktarı, kendisini gönderene iade etmesi gerektiği hususu fıkıh kaynaklarında açıkça belirtilmektedir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad 1423/2003, IV, 17-18). Bu itibarla, hac masrafı ve harcırahı, Diyanet İşleri Başkanlığı ya da herhangi bir şirket tarafından karşılanmak suretiyle hacca görevli giden bir kimsenin, başkaları adına hac yapması caiz değildir.

858) Uzak ülkelerden gelenlerin arafat vakfesinden önce veya sonra Mekke'de bulundukları süre içinde seferilik durumları nedir?

Mekke'de, Arafat vakfesi öncesinde Hanefî mezhebine göre on beş gün veya daha fazla, diğer mezheplere göre giriş ve çıkış günleri hariç dört gün veya daha fazla kalacak olan kimse, mukîm sayılır, hem Mekke'de hem de Arafat'ta namazlarını tam kılar. Bu sürelerden daha az kalacak olan ise seferî sayılır ve dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kılar(Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, I, 98). Arafat vakfesinden önce Mekke'de seferî olanlar ise, Arafat'ta misafirdirler, vakfeden sonra Mekke'de yukarıda belirtilen süreler kadar veya daha fazla kalacak olurlarsa, bu süre içerisinde mukîm sayılırlar. Aksi halde seferî olmaya devam ederler. Cemaatle kılınan namazlarda imam mukîm ise namazları tam kıldırır. Cemaat misafir de olsa imama uyarak namazı tam kılar. Arafat, Müzdelife ve Mina'da da hüküm aynıdır.

859) Hac ibadeti üzerine farz olan bir kimse, bu vazifesini yapmadan vefat ederse, varisleri bu durumda ne yapmalıdırlar?

Zengin olup da Hacca gidemeden ölen bir kimse, bıraktığı maldan kendi yerine, hac yapılmasını vasıyet etse ve terikenin üçte biri bunun için yeterli ise, varisleri tarafından bu vasiyet yerine getirilir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, IV, 30, 31). Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) haccetmeyi adayıp da haccedemeden önce ölen kadının yerine haccetmek isteyen kızına izin vermiştir (Buhârî, Cezâü's-sayd, 22). Böyle bir vasiyette bulunmamışsa, varislerinden herhangi birisi kendi malından onun adına hac yapabilir. Bu durumda inşAllah ölenin haç borcu düşer (Semerkandî, Tuhfe, I, 462; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 469). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) insanlara olan borcun ödenmesi gereğini delil göstererek Allah'a karşı olan hac borcunun da mirasçıları tarafından ödenmesi gerektiğini söylemiştir (Tirmizî, Savm 86; Nesâî, Menâsiku'l-Hac, 8-9; Dârekutnî, II, 260).

860) Üzerine hac ibadeti farz olduğu halde haccetmeden ölen bir kimsenin varislerinin hac parası kadar bir miktarı fakirlere vermeleriyle bu görevinden muaf olur mu?

Kişi kendisine farz olan hac ibadetini yerine getirmekle yükümlüdür. Zengin olup da hac farizasını yerine getiremeden ölen kişi, varislerine kendisi için haccedilmesini vasiyet ederse varisleri tarafından bu vasiyeti yerine getirilir. Böylece ölen kişi hac farizasını yapmış sayılır (İbnÂbidin, Reddu'l-muhtâr, IV, 30, 31). Vasiyet etmemişse, varisleri dilerlerse onun adına hac yapabilirler. Varislerinin hac etme veya ettirme yerine bunun parasını fakirlere sadaka olarak vermeleriyle bu sorumluluk yerine getirilmiş olmaz. Bu itibarla hac yerine sadaka veren kişi hac ibadetini yerine getirmiş sayılmaz (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 291).

861) Ölü adına hac yapılabilir mi?

Üzerine hac farz olup da, bunu yerine getiremeden ölen kişi, vasiyet etmişse ve bıraktığı mirasın üçte biri bir kişinin hacca gidip gelmesine yetiyorsa, vasiyetinin yerine getirilmesi gerekir. Vasiyet etmemişse, varisleri isterlerse onun adına hac yapabilirler (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 469; İbnÂbidin, Reddu'l-muhtâr, IV, 30, 31). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) hacca gitmeyi adayan ancak bunu gerçekleştiremeden ölen kimse için bu borcun yerine getirilmesini varislerine tavsiye etmiştir (Buhârî, Cezâü's-sayd, 22; Nesâî, Menâsiku'l-Hac, 11).

862) Suudi Arabistan'da kurban bayramı bizden önce veya sonra yapılması halinde bizim yaptığımız hac ibâdeti geçerli olur mu?

Kur'an-ı Kerim'de güneş ve ayın bir hesaba göre hareket ettiği (Rahman, 55/5), bunların diğer fonksiyonlarının yanında aynı zamanda birer hesap ölçüsü de kılındığı (En'am, 6/96), yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için aya menziller tayin edildiği (Yunus, 10/5), gökler ve yer yaratıldığı zaman on iki ay meydana gelecek şekilde bir nizam konduğu (Tevbe, 9/36) ayın, yeryüzünden hilal şeklinde başlayıp kademe kademe farklı şekillerde görülmesinin insanlar ve hac için vakit ölçüleri olduğu (Bakara, 2/189) belirtilmektedir.

Dini hükümlere göre; kameri aylar, ayın güneş battıktan sonra, yeryüzünün herhangi bir yerinden hilal halinde çıplak gözle görülmesi veya görebilecek halde mevcut olmasıyla başlar (Buhârî, Savm, 5). Günümüzde ayın hilal halinde nerede ve ne zaman görülebileceği, hatasız olarak, hesapla tespit edilebilmektedir. Yurdumuzda ve İslâm ülkelerinin çoğunda hesaplamalar, hilalin dünyanın neresinde olursa olsun görüleceği dikkate alınarak yapılmakta ve takvimler bu hesaplamalara göre düzenlenmekte; bayramlar da buna göre belirlenmektedir. Bazı İslam ülkeleri ise, kameri aybaşlarının tespitinde, ayın hilal şeklinde gökyüzünde görülebilecek halde bulunması zamanını değil, kavuşum anını esas almaktadırlar. Ayrıca kimi ülkeler, hilalin dünyanın herhangi bir yerinde görülmesini veya görülebilirliğini değil, kendi ülkelerinde görülebilirliğini dikkate almaktadırlar. İslam âleminde zaman zaman bizden bir gün önce veya bir gün sonra bayram yapan ülkelerin bulunması bu sebepledir. Bu tür içtihat farklılığından doğan farklı uygulamalar kimsenin ibâdetine zarar vermez. Bu nedenle de Suudi Arabistan'da bulunanlar o günlerde bu ülkenin uygulamalarına göre hareket ederler. Dolayısıyla oranın hesabına göre yapılan hac ibâdeti geçerlidir.

863) Hac ibâdeti belli bir mevsimde mi yapılmalıdır? Senenin diğer günlerinde de yapılabilir mi?

Dünyanın yaratılmasından itibaren ayların sayısı 12 olarak takdir edilmiştir (Tevbe, 9/36). Zamanın tayininde, özellikle hac, oruç, kurban ve zekât gibi ibâdetlerin vakitlerinin belirlenmesinde hilal bir kıstastır (Bakara, 2/189; Yunus, 10/5; İsra, 17/12). Bu itibarla, söz konusu ibâdetlerin yerine getirilmesinde kameri yıl esas alınmaktadır.

İbâdetler tamamen Allah'ın emrettiği şekil ve ölçülerde yapılır. Bu ibâdetlerin yapılacağı zaman konusunda aklın mantığın hiç bir müdahalesi olamaz. Ayet-i kerimede *"Hac (ayları) bilinen aylardır. Kim o aylarda hacca başlarsa, artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur."* (Bakara, 2/197) buyrularak, hac aylarına işaret edilmiş ve bu aylarda hacca niyet edilip, başlanılabileceği vurgulanmıştır. Hacla ilgili ayetler ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünneti birlikte değerlendirildiğinde; hac yapacak kişinin, hac ayları içerisinde ihrama girerek hacca başlaması gerekir. Haccın rükünlerinden olan Arafat vakfesi, Zilhiccenin 9. günü zevalden itibaren başlayıp 10. günü tan yerinin ağarmasına kadar devam eden süre içerisinde yapılır. Aynı gece güneş doğuncaya kadar Müzdelife vakfesi de yapılmalıdır.

Haccın vaciplerinden olan Şeytan taşlamanın (remy-i cimârın) zamanı, Zilhiccenin 10, 11, 12 ve 13. günleridir. Bu menasikin başka zamanlarda yapılması caiz değildir. Haccın diğer rüknü olan ziyaret tavafının vakti ise, Arafat vakfesinden sonra başlayıp ömrün sonuna kadar devam eder. Sünnete uygun olan ziyaret tavafının bayramın ilk üç günü içerisinde yapılmasıdır.

Sonuç olarak, konu ile ilgili ayetlerin bütünlüğü ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünneti göz önünde bulundurulduğunda hac: "bilinen aylarda" yani Şevval, Zilkade ve Zilhicce ayları içerisinde, vakfesi Zilhiccenin 9. (arefe) gününde olmak üzere yılda bir defa yapılabilen bir ibâdettir. Bu itibarla, belirtilen bu zaman dilimi dışında ihrama girilerek ve diğer farzlar yerine getirilerek hac vazifesi veya hac ibâdeti yerine getirilemez. Bu konuda son zamanlarda ileri sürülen farklı görüşlerin dayanağı yoktur.

864) Hacca giderken helallik almanın dini hükmü nedir?

Dinimiz, kul haklarına çok önem vermiş ve inananların bu haklara karşı duyarlı ve saygılı olmalarını emretmiştir. Ayrıca kul hakkı ihlalinde, hakkı ihlal edilen affetmedikçe, kimse tarafından affedilemeyeceği de belirtilmiştir. Veda hutbesinde Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Ey insanlar, sizin kanlarınız, mallarınız, (ırzlarınız) kişiliklerinize rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır)."* (Buhârî, Hac, 132) buyurmuştur. Rasûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Kimin yanında kardeşine âid haksız alınmış bir hak varsa, o haksızlıktan dolayı hak sahibiyle helâllaşsın. Gerçek şu ki, kıyamette hiçbir altın ve hiçbir gümüş yoktur. Kardeşinin hakkı için kendi sevaplarından alınmadan evvel, dünyâda onunla helâllaşsın. Ahirette zâlimin o hakkı karşılayacak sevapları bulunmazsa, kardeşinin günahlarından alınır da o zâlimin üzerine atılır*." (Buhari, Rikâk, 48) Hacca giden kişinin yolculuğa başlamazdan önce çevresindekilerle helalleşmesi, haccın adabındandır. Helalleşmeden hacca gitse; helalleşme haccın sıhhatinin şartlarından olmadığı için haccın geçerliliğine zararı olmaz.

865) Veda haccı ve veda hutbesi nedir?

Vedâ haccı, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Medine'ye hicretinin 10. yılında (632) yapmış olduğu ilk ve son, haccıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), yüz bini aşan sahabiye bu hac sırasında yaptığı konuşma ile vedâ etmiş, İslâm'ın temel ibâdetlerinden biri olan hac ibâdetinin yapılış şeklini öğretmiştir. Hac sırasında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ashabına yaptığı tarihi konuşmasına vedâ hutbesi denir. Temel hak ve hürriyetler açısından, çok önemli olan bu hutbe, hadis kitaplarında bölümler halinde nakledilmiştir (Buhârî, Hac, 132; Müslim, Hac, 147; Tirmizî, Buyû, 39, Vesâyâ, 5; İbn Mâce, Vesâyâ, 6; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 267). İslâm tarihi kaynakları, hadis kaynaklarından toplanmış şekilde hutbenin bütününü aktarırlar(İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, IV, 250-253).

Hz. Peygamber (s.a.s.), İslâm'ın özeti olarak sunduğu vedâ hutbesiyle; câhiliye devrine ait bütün kötü âdet ve gelenekleri yıkmıştır. Temel hak ve vazifelerle ilgili hükümleri bildirmiştir. Bütün insanların Âdem'in çocukları olduğunu ifade ile, evrensel insan kardeşliğini ortaya koymuştur. Irk, renk ve sınıf üstünlüğünü reddederek, tüm insanlığa rehber olacak örnek bir eşitlik anlayışını tarihe kaydetmiştir. Zinanın ve aile hayatına zarar verecek her şeyin yasaklandığını haber vermiştir. Aile hayatında erkek ve kadının birbirlerine karşı hak ve vazifelerinin bulunduğunu, kadınlara iyilik ve şefkatle muamele edilmesi gerektiğini açıklamıştır. Ekonomik ve sosyal hayatı felce uğratan fâizin haram kılındığını, her türlü kan davasının kaldırıldığını ilân etmiştir. Vasiyet, borç ve kefâlet, takvim düzeni hakkındaki hükümlerle birlikte; nesebin öz babadan başkasına nispet edilmesinin kötülüğünü ifade etmiştir. Herkesin can, mal ve haysiyetinin her türlü tecâvüzden korunduğunu, her türlü haksızlığın yasaklandığını ve cezaların şahsî olduğunu belirtmiştir. Kısaca, önemli dinî kuralları, temel hak ve görevleri, duygusal, etkili ve veciz bir şekilde orada bulunan insanlara öğütleyerek, kendilerine emanet olarak bıraktığı Kur'an ve Sünnete sarıldıkları müddetçe sapıklığa düşmeyeceklerini müjdelemiştir. En sonunda orada hazır bulunanların, dinlediklerini başkalarına aktarmalarını istemiştir. (İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, IV, 250-253)

866) Mescid-i Nebevi'de kırk vakit namaz kılmanın hükmü nedir?

Hac ve umre ziyareti için Medîne-i Münevvere'de kalınan süre içinde beş vakit namazın Mescid-i Nebevî'de kılınmasına özen gösterilir. Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevî'de kılınacak bir namazın, Mescdi-i Haram'ın dışındaki mescidlerde kılınan bin namaza denk geldiğini bildirmiştir (Buhârî, Fazlü's-Salât 1). Halk arasında Medine'de sekiz gün kalıp kırk vakit namaz kılmanın gerekli olduğu kanaati yaygın hale gelmiştir. Bu uygulamanın dayanağı, sıhhati konusu tartışmalı olmakla birlikte, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivayet edilen şu hadistir: "Kim benim şu mescidimde, bir tek vakti geçirmeksizin kırk vakit namaz kılarsa, kendisi için cehennemden berat ve azaptan kurtuluş yazılır. O kişi nifaktan da uzak olur." (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, III, 155; Taberânî, el-Evsat, Kahire, 1415, V, 325) Hadisin sıhhati konusundaki görüş farklılıklarına dayanarak, bu uygulamanın ciddiyeti zedelenmemelidir. Sonuçta insanlar, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidinde, onun ravzasının yanında cemaatle namaz kılmaktadırlar. Ancak bu namazın kılınmasının, farz veya vacip sayılmaması, haccın tamamlanmasının bu namazlara bağlanmaması gerekir.

867) Hacca giden kişilere "hacı" demek ve onlara böyle hitap etmekte bir sakınca var mıdır?

Hac ibadetini yerine getirenlere "Hacı" unvanının verilmesi dinî değil, örfi bir uygulamadır ve genellikle tanıtma, başkalarından ayırt etme amacına yönelik olarak kullanılır. Bu sebeple hacca giden

kimselere "hacı" diye hitap edilmesinde dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak bu sıfatla anılmak bir kimseyi ayrıcalıklı olduğu, toplum içinde farklı bir yerde tutulması gerektiği düşüncesine götürmemelidir.

868) Mekke ve Medine'nin kutsallığına inanarak oralardan toprak veya taş getirmenin bir sakıncası var mıdır?

Mescid-i Haram, Meş'ar-i Haram, Arafat ile Mescid-i Nebevî başta olmak üzere Mekke ve Medine hac ile ilgili rükün ve şartların ifa edildiği yerler olması bakımından Müslümanların gönlünde belli bir kutsallığa sahiptir. Bu kutsallık o bölgelerin taşına, toprağına, bitkisine ve hayvanına değil; bizzat mekânların kendisine yöneliktir. Böyle olduğu içindir ki, haremin taşı ve toprağından hem harem bölgesinde hem de dışında yararlanmak caizdir. Hicaz'dan teberrük amacıyla toprak veya taş getirmenin herhangi bir dayanağı yoktur. (Serahsî, el-Mebsût, XXX, 16). Âlimlerin büyük çoğunluğu bunu doğru bulmamış, hatta bir kısmı bunun haram veya mekruh olduğunu bile söylemişlerdir (Nevevî, el-Mecmu, VII/454-459).

869) Kurban bayramı günlerinde umre yapılabilir mi?

Haccın ancak hac aylarında yapılabilmesine karşılık umre için belirlenmiş her hangi bir zaman yoktur. Arefe ve bayram günleri (teşrik tekbirlerinin getirildiği 5 gün) dışında her zaman umre yapılabilir. Arefe günü sabahından bayramın 4. günü güneş batıncaya kadarki süre içinde ise umre yapmak tahrîmen mekruhtur. Çünkü bu günler hac menâsikinin yapıldığı günlerdir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, II, 227). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre hac yapmaya niyetli olmayanlar teşrîk günleri dâhil yılın her gününde umre yapabilirler (Nevevî, el-Mecmu, VII, 138; Karâfî, ez-Zehîra, Beyrut 1994, III, 203). Malikî mezhebine göre hac yapmaya niyetli olanlar bayramın 4. günü güneş batıncaya kadar, Şafiî mezhebine göre ise veda tavafı dışında haccın bütün menâsiki tamamlanmadıkça umre yapamazlar (Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû, III, 67-68).

870) Hac ve umre görevlerini yaparken belli duaları okumanın hükmü nedir?

Kur'an-ı Kerimde geçen veya Hz. Peygamber (s.a.s.) ile ashaptan rivayet edile gelen duaları okumak yerinde ve daha uygun olsa da bu duaları aynen okumak zorunlu değildir. Arzu edenler bu dualardan yararlanabileceği gibi, önceden bildiği ve devam etmekte olduğu duaları da okuyabilir. Arapça okumayı bilmediği için kitaplarda yer alan duaları telaffuz edemeyen veya telaffuzda güçlük çekenler, okumak istedikleri duanın Türkçesini de okuyabilirler. Esasen kişinin Yüce Yaratıcıya gönlünü açıp yakarmasında en güzel yol, kişinin içinden geldiği gibi dua etmesidir.

871) Bayanların hac veya umrede âdet geciktirici ilaç kullanmaları caiz midir?

Bayanların, sağlıklarına zarar vermeyecekse âdet geciktirici ilaçkullanmalarında dinen bir sakınca yoktur. Adet zamanı geldiği halde ilaç kullandığı için kanaması olmayan kadınlar mescide girebilirler, tavaf yapabilirler. Sağlığa zararlı olması halinde, bu tür ilaçları kullanmayıp, tavaflarını temizlendikten sonra yapmaları uygun olur.

872) Bankada vadeli hesapta bekletilen para ile hac yapılır mı?

İslâm dini kişilerin meşrû işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helâl yollardan elde etmelerini önerir. İbadetler de öncelikli olarak helâl kazanç ile ifa edilmelidir. Bankada vadeli hesapta bekleyen paranın aslı helal mal olduğu için bu para ile hacca gidilebilir. Ancak bu yolla elde edilen faiz gelirlerinin sevap beklemeksizin fakirlere veya hayır kurumlarına dağıtılması ve tövbe edilmesi gerekir.

873) Görevli olarak giden kişinin yaptığı hac kendi adına geçerli olur mu?

Görevli olarak hacca giden kimse, ister zengin ister fakir olsun yaptığı hac kendi adına geçerlidir. Yaptığı görev karşılığında para alması bunu değiştirmez. Eğer kendisine hac daha önceden farz olmuş idiyse, farz olan haccı eda etmiş olur. Kendisine daha önce hac farz olmamışsa haccın farz olması için şart olan "yol (imkan) bulma" şartı gerçekleştiği için, farz haccı eda etmiştir. Daha sonra, maddi açıdan hacca gidecek güce sahip olsa bile yeniden hacca gitmesi gerekmez (Kâsânî, Bedâiü'ssanâî, Beyrut 1406/1986, II, 120).

KURBAN

874) Kurbanın hükmü nedir?

Sözlükte yaklaşmak, Allah'a yakınlaşmaya vesile olan şey anlamlarına gelen kurban, dinî bir terim olarak, Allah'a yaklaşmak ve O'nun rızasına ermek için ibâdet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, VI, 312). Kurban Bayramında kesilen kurbana udhiye, hacda kesilen kurbana ise hedy denir.

Akıllı, hür, mukim ve dini ölçülere göre zengin sayılan mümin, ilâhî rızayı kazanmak gayesiyle kurbanını kesmekle hem Cenab-ı Hakk'a yaklaşmakta, hem de maddi durumlarının yetersiz olması sebebiyle kurban kesemeyenlere yardımda bulunmaktadır (Serahsî, el-Mebsût, XII, 8; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, VIII, 197). Bu ibadetin ruhunda Hakka yakınlık ve halka fedakârlıkta bulunma anlayışı vardır.

Mezheplerin çoğuna göre udhiyye kurbanı kesmek sünnettir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır, 1975, I, 429). Hanefî mezhebinde ise tercih edilen görüş, kurbanın vacip olduğudur (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 70). Kurban, -fikhî hükmü ne olursa olsun- Müslüman toplumların belirli simgesi ve şiarı sayılan ibadetlerden biri olarak asırlardan beri özellikle milletimizin dini hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Kurban, bir Müslüman'ın bütün varlığını gerektiğinde Allah yolunda feda etmeye hazır olduğunun bir nişanesidir.

875) Kurbanın dinî dayanağı nedir?

Kurbanın meşru oluşu Kur'an-ı Kerim, Sünnet, İslam âlimleri ve İslam ümmetinin görüş birliği (icmâ) ile sabit bir ibadettir. Kurbanın meşru bir ibadet olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de deliller mevcuttur. Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in yerine bir kurbanın, Allah tarafından kendilerine fidye (kurban) olarak verildiği açıkça bildirilmektedir (Sâffât, 37/107).

Kurban'ın meşruiyetine işaret eden başka ayetler de vardır: *"Kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belirli günlerde Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yedirin."* (Hacc, 22/28) *"Her ümmet için, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ismini ansınlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık."* (Hacc, 22/34) *"Kurbanlık büyükbaş hayvanları da sizin için Allah'ın dininin nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf saf sıralanmış dururken kurban edeceğinizde üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan siz de yiyin, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedirin. Şükredesiniz diye onları böylece sizin hizmetinize verdik.", "Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Allah'a ulaşacak olan ancak, sizin O'nun için yaptığınız, gösterişten uzak amel ve ibadettir."* (Hacc, 22/36-37)

Bu ayetlerde zikredilen hayvan kesiminin, et ihtiyacı temini için kesilen hayvanlar olmadığı, bunların ibadet amaçlı birer uygulama oldukları gayet açıktır. Et ve kanların Allah'a ulaşamayacağının, asıl olanın ihlâs ve takva olduğunun bizzat ayetin metninde yer alması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de, kurbanı bir ibadet olarak kabul etmiş ve bizzat kendisi de kurban kesmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, meşru kılınmasından itibaren vefat edinceye kadar her yıl kurban kestiği bilinmektedir (Tirmizî, Edahî 11; bkz. Buhârî, Hac, 117, 119; Müslim, Edâhî 17).

Sahih hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerde, Hz. Peygamber (s.a.s.), kurban bayramında, Allah katında en sevimli ibadetin kurban kesmek olduğunu, kurbanın kesilir kesilmez Allah katında makbul olacağını ve kurban edilen hayvanın boynuzu, tırnağı da dâhil olmak üzere her şeyinin kişinin hayır hanesine yazılacağını ifade edip; bu ibadetin Allah rızası için yapılmasını tavsiye etmiştir (Tirmizî, Edâhî 1; İbn Mâce, Edâhî 3).

Hicretin ikinci yılından itibaren bugüne kadar bütün Müslümanların kurban kesmeleri, bu konuda bir icma-ı ümmet olduğunu göstermektedir (İbn Kudâme, Muğnî, Beyrut, XI,95).

876) Kimler kurban kesmekle yükümlüdür?

Kurban kesmek, âkil, baliğ (akıllı, ergen), dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve mukim olan bir Müslümanın yerine getireceği mali bir ibadettir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 70). İster nâmi

(artıcı) olsun isterse nâmi olmasın temel ihtiyaçlarından ve borcundan başka 80. 18 gr. altın veya bunun değerinde para veya eşyaya sahip olan kişi dinen zengindir. Dolayısıyla bu kişi Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu nimetlere şükran ifadesi ve Allah yolunda fedakârlığın nişanesi olarak kurban kesmelidir (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, I, 99-100, 123; V, 723; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, VI, 312).

877) Kurban keserken Allah'ın isminin anılmasının, besmele çekilmesinin hükmü nedir? Hangi dualar okunmalıdır?

İster kurban niyetiyle olsun ister başka bir amaçla olsun hayvan kesilirken besmele çekilmesi gerekir. Hayvanın kesimi esnasında besmele kasten terk edilirse o hayvanın eti Hanefîlere göre yenilmez. Ancak kasıtsız ve unutularak besmele çekilmezse bu hayvanın eti yenilir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, V, 48; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râık, VIII, 190-191). Kurban kesilirken üç defa "Bismillahi Allahüekber" denilir ve şu ayetler okunur (Semerkandî, Tuhfetü'l-Fukaha, Beyrut 1984, I, 127): *"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim." (En'am 6/162-163) "Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim." (En'am, 6/79)*

878) Kurban keserken nelere dikkat edilmelidir?

Kurban keserken aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

a. Usulüne göre bir kesim yapmış olmak için hayvanın yemek ve nefes borularıyla, iki atardamarından en az birinin kesilmesi gerekir. Bu şekilde yapılan bir kesim sırasında, hayvanın omuriliğinin kesilmesi mekruhtur. Bu konuda etlik kesim ile kurbanlık kesim arasında bir fark yoktur. b. Hayvanın canı çıkmadan başının gövdesinden ayrılmamasına özen gösterilmelidir. c. Kurban edilecek hayvana acı çektirilmemeli ve eziyet edilmemelidir. Bu nedenle hayvanlar ehil kişiler tarafından kesilmeli ve kesim işlemi süratli bir şekilde yerine getirilmelidir. d. Çevre temizliği için gerekli tedbirler alınmalıdır. f. Aynı şekilde, hayvanların bir diğerinin kesimini görecek şekilde yan yana bulundurulmamalarına azami özen gösterilmelidir.

879) Kurban eti nasıl değerlendirilmelidir?

Hz. Peygamber (s.a.s.) kurban etinin üçe taksim edilip, bir bölümünün kurban kesemeyen yoksullara dağıtılmasını, bir bölümünün akraba, tanıdık ve komşularla paylaşılmasını, bir kısmının da evde yenmesini tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 10). Ailenin fakir olması durumunda etin tamamı da evde bırakılabilir (Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, Beyrut 1399, IV, 185). Ancak, durumu iyi olan Müslümanların, toplumda muhtaçların arttığı bir dönemde kurban etlerinin çoğunluğunu hatta tamamını dağıtmaları uygun olur.

880) Kurbanlık hayvanların gebeliğinin önlenmesi caiz midir?

Kurbanlık veya etlik olarak beslenen hayvanların gebe kalmalarının önlenmesi, hayvan için kurbanlık olması açısından ayıp sayılmıyorsa ve insanların yararına bir menfaati gerçekleştirmeye yönelik ise, bunda bir sakınca yoktur (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad,1423/2003, IX, 557-558).Ancak kurbanlık için hazırlanan hayvanların mevcut gebeliklerinin sonlandırılması fıtrata müdahaledir. Hayvanlara karşı şefkatli davranılması gibi ilkeler de düşünüldüğünde, mevcut gebeliklerinin sonlandırılması dinen uygun görülemez.

881) Kredi kartıyla kurban satın almak caiz midir?

Kurban kesmekle mükellef olan şahıs, satın alacağı hayvanın bedelini peşin olarak verebileceği gibi, vadeli veya taksitli olarak da verebilir. Bu bağlamda bedelin kredi kartıyla ödenmesi kurbanın sıhhatine engel teşkil etmez. Ancak kredi kartı borcunu, ödeme tarihinde ödemek ve gecikmeden kaynaklanan faizli işleme düşmemek gerekir. Kredi kartı ile taksitli kurban alırken, taksit yapma karşılığında bankaya ilave bir ücret ödenmesi durumunda ise, kesilen kurban geçerli olmakla birlikte, faizli işlem sebebiyle ayrı bir günah söz konusu olur.

882) Kesimden önce kusuru tespit edilemeyen bir hayvanın, kurban edildikten sonra hasta olduğunun anlaşılması ve etinin yenilmeyeceğine dair uzmanlarca karar verilmesi halinde, kurban dinen geçerli midir?

Bir hayvanın kurban edilebilmesi için, hayvanda bazı kusurların bulunmaması gerekir. Satın alınırken kurbana engel bir kusuru olan hayvan kurban olarak kesilemez. Hayvan kusursuz olarak satın alınıp da, alıcının elinde iken kurban olmaya engel bir kusurun ortaya çıkması halinde, kişi zenginse ayıbı olmayan başka bir hayvan alıp keser. Yoksulsa yeni bir hayvan alıp kesmesine gerek yoktur (Merğinânî, elHidâye, IV, 74-75; Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, Beyrut 1982, V, 68; Mehmet Zihni, Nîmet-i İslam, 602).

Kurbanlık hayvanın hasta olduğu, kesildikten sonra ortaya çıkmış ve sağlık sebebiyle etinin imha edilmesi gerekmiş ise, bu durumda iki ihtimal söz konusudur: a) Satıcıya rücu edilip kurban bedelinin geri alınmış olması. Bu durumda, kurban kesme günleri henüz çıkmamış ise, yeni bir kurban alıp kesmek gerekir. Kurban bedeli, kurban kesme günlerinden sonra iade edilmiş ise, bu para fakirlere verilir. b) Kurban bedeli satıcıdan geri alınamamışsa kişinin yeniden bir kurban kesmesi gerekmez. Ancak imkânları yerinde ise ve henüz kurban kesim günleri geçmemiş ise, ikinci bir kurban kesmesi ihtiyata daha uygundur.

883) Sun'î tohumlama yoluyla üretilen hayvanların kurban olarak kesilmesinde bir sakınca var mıdır?

Hayvan neslini ıslah etmek ve verimini artırmak amacıyla, bir hayvana kendi cinsi olan başka bir hayvandan sun'î tohumlama yapılmasında dinen bir sakınca olmadığı gibi, bu yolla üretilen bir hayvanın kurban edilmesinde de sakınca yoktur.

884) Borçlunun kurban kesmesi gerekir mi?

Kurban, zorunlu ihtiyaçları ve borçları dışında belirli (nisap) miktarda mala sahip olan kişiye vaciptir. Hz. Peygamber (s.a.s.) imkan bulduğu halde kurban kesmeyenlerle ilgili ağır ifadeler taşıyan hadisiyle (İbn Mâce, Edâhî, 2), bir taraftan kurban ibadetinin imkan bulmaya, güç yetirmeye bağlı olduğunu ifade ederken, bir yandan da güç yetirenin kurban kesmesinin gerektiğine işaret etmektedir. Buna göre kurban ibadetiyle yükümlü olabilmek için belli bir malî imkâna sahip olmak gerekir ki, bunun ölçüsü de, ister nâmi (artıcı) olsun isterse nâmi olmasın, üzerinden bir yıl geçmiş olsun ya da olmasın, temel ihtiyaçları ve borçlarından başka, nisap miktarı mala sahip olmaktır. Temel ihtiyaçlarından ve borcundan başka 80. 18 gr. altın veya bunun değerinde para veya eşyaya sahip olan kişi dinen zengindir ve kurban keser (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, V, 723). Kişinin malı olmakla birlikte borçlu da olsa ve borcu ile asli ihtiyaçları çıktıktan sonra nisap miktarı malı kalsa o kişi kurban keser. Fakat temel ihtiyaçları ve borçları için ayıracağı para haricinde bu kadar bir mala sahip olmayan kişinin kurban kesmesi gerekmez.

885) Kulağı kesik veya delinmiş hayvanlar kurban olur mu?

Bir hayvanın kurban edilebilmesi için, o hayvanda insanlar arasında kusur sayılan ayıplardan birinin bulunmaması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), kurbanlıkların göz ve kulaklarının sağlam olmasına dikkat edilmesini istemiştir (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 6). Buna göre, kulağının yarıdan fazlası kesik olan hayvan, kurban olmaya elverişli değildir. Hayvanın bir kulağının delik veya yırtılmış olması durumunda; eğer delikler ve yırtıklar kulağın yarıdan fazlasını teşkil ediyorsa, böyle bir hayvan kurban edilemez. Bu ölçüye varmayan kesikler, delikler ve yırtıklar ise hayvanın kurban olmasına engel değildir (Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut, IV, 354-355; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad, 1423/2003, IX, 468-469).

886) Gebe hayvanın kurban edilmesi caiz midir? Kurbanlık hayvanın kurban edilmeden önce doğurması durumunda ne yapılmalıdır?

Karnında yavrusu bulunan hayvanların kurban olarak da etlik olarak da kesilmesi uygun değildir. Ancak kesilmesi durumunda da kurban ibadeti yerine gelmiş olur. Kurban edilmek üzere belirlenen gebe bir hayvan kurban edilmeden yavrulayacak olursa, o da annesiyle birlikte kesilir, fakat sahibi etini yemez, yoksullara verir. Yerse kıymetini sadaka olarak vermelidir. Kesilmezse yavrunun kendisi ya da değeri fakirlere sadaka olarak verilir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Mısır 1966, VI, 322-323).

Yavru anne rahminde iken anne kesilirse, bu yavrunun etinin yenilip yenilmeyeceği konusu fukaha arasında ihtilaflıdır. Bu ceninin ister kılları çıkmış olsun ister olmasın, İmam Ebû Hanîfe'ye göre

yenilmez, İmam Şâfiî, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre yaratılışı tamamlanmışsa yenilir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 67).

887) Kurban kesim vakti ne zaman başlar ve biter?

Kurban kesim vakti, bayram namazı kılınan yerlerde bayram namazı kılındıktan sonra; bayram namazı kılınmayan yerlerde ise, fecirden (sabah namazı vakti girdikten) sonra başlar. Hanefîlere göre bayramın 3. günü akşamına kadar devam eder (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 72). Şâfiîlere göre ise 4. günü de kurban kesilebilir (Mâverdî, elHâvî'l-Kebîr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts. , XV, 284; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır, 1975, I, 436).Kurban bu süre içinde gece ve gündüz kurban kesilebilir. Ancak kurbanların gündüzleri kesilmesi uygundur. Bayramın birinci günü kesmek daha faziletlidir.

888) Bir özür sebebiyle vaktinde kesilemeyen kurbanların fakir ve zengin için hükmü nedir?

Kurban kesimi için belirlenmiş olan müddet içinde (kurban bayramıgünlerinde) kesilemeyen kurbanları; sahibi fakir ise ve kurbanlık niyetiyle satın almışsa bunu yoksullara verir. Zengin ise, ister kurbanlık satın almış olsun olmasın bir kurbanlık hayvan kıymetini yoksullara sadaka olarak vermesi gerekir (Merğinânî, elHidâye, IV, 73).

889) Satın alındığında sağlam olup sonradan kusurlu hale gelen bir hayvan kurban edilebilir mi?

Sağlam bir halde satın alınan kurbanlık hayvanda henüz kesilmeden önce kurban edilmeye engel bir kusur meydana gelirse; satın alan kişi zenginse yenisini alıp kesmelidir. Yoksulsa yenisini almasına gerek yoktur, almış olduğu hayvanı kurban olarak kesmesi yeterlidir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 74-75). Kesim esnasında meydana gelen kusurlar, kurbanlık olmaya engel teşkil etmez.

890) Hacca giden kişinin hacla ilgili kurbanları memleketinde kesilebilir mi?

Temettu veya kırana niyet eden hacılar, Cenab-ı Hak, kendilerine aynı mevsimde hac ve umreyi nasip ettiği için, şükür olarak kesecekleri hayvanları Harem dâhilinde kesmeleri gerekir (Bakara, 2/196; Mâide, 5/95). Bu kurbanın, kurban bayramında kesilen udhiye kurbanı ile ilgisi olmayıp, kişinin memleketinde kesilmesi caiz değildir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 185). Hacc-ı ifrada niyet edenlerin ise, kurban kesmesi şart değildir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, V, 153).

891) Kurban kestikten sonra şükür namazı kılmanın hükmü nedir? Bu namaz nasıl kılınır?

Esas olarak kurban namazı diye bir namaz yoktur. Ancak kişi nafile namaz kılınması mekruh olmayan bir vakitte, sebepli veya sebepsiz dilediği kadar nafile namaz kılabilir. Kurban kesen kişi de böyle bir ibadeti yapma imkânına kavuştuğu için Allah'ın verdiği nimete şükür olarak -bu namazın dinî bir gereklilik olduğu inancı veya kanaati olmamak kaydıyla- iki rekât nafile namazı kılabilir.

892) Kurbanın satıldıktan sonra satıcının elinde emaneten dururken ölmesi veya başka bir sebeple kesilememesi durumunda ne yapılmalıdır?

Satın alınıp da, korunmak veya beslenmek üzere kurban bayramına kadar satıcının yanında bırakılan kurbanlık hayvan onun yanında emanet hükmündedir. Emanet malın telef olması halinde, emaneti elinde tutanda kasıt, kusur veya ihmal bulunmadığı sürece sorumlu olmaz. Dolayısıyla, satıcı emanet malı, korunması gerektiği şekilde korur da buna rağmen mal telef olursa onu tazmin etmesi gerekmez (Merğinânî, el-Hidâye, III, 215-219). Bu durumda, kurbanlık hayvanın daha önce ücreti ödenmemişse, alıcının ödemesi gerekir. Ölen hayvanı satın alan kişi zenginse, yenisini alıp kesmek zorundadır. Yoksulsa yeniden hayvan alıp kesmesi gerekmez (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 74-75; Mehmet Zihni, Nîmet-i İslam, 602).

Fakat hayvan elinde emanet olan kişi, ister satıcı olsun ister başkası, onu gerektiği şekilde korumaz veya ihmalkâr davranır ve bu yüzden hayvan telef olursa hayvanın değerini tazmin etmesi gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 74-75). Bu durumda da hayvan sahibi zenginse yenisini alıp keser. Yoksulsa kesmesine gerek yoktur. Çünkü ona kurban kesmek vacip değildi, satın almakla, satın aldığı hayvanı kesmeyi kendisine vacip kılmıştı. Aldığı hayvan ölünce, vucûbiyet düşer ve yenisini almak gerekmez (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 74; Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, Beyrut 1982, V, 68).

893) Satın alınan kurbanlığın ölmesi durumunda ne yapılmalıdır?

Satın alınan kurbanlığın kesilmeden önce ölmesi halinde satın alan kişinin ekonomik durumuna göre farklı hüküm uygulanır. Şayet kişi varlıklı ise, yenisini alıp onu keser. Çünkü kendisine vacip olan kurbanı kesmiş değildir. Fakat yoksulsa yenisini almasına gerek yoktur. Çünkü yoksula kurban vacip değildir, satın almakla, satın aldığı hayvanı kesmeyi kendisine vacip kılmıştır. Aldığı hayvan ölünce, vücûbiyet düşer ve yenisini almak gerekmez (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 74; Kâsânî, Bedâî, Beyrut, 1982, V, 68).

894) İhmal sebebi ile kurban kesmeyen kimse ne yapmalıdır?

Kurban kesme şartlarını taşıdığı halde unutma, ihmal vb. sebeplerle kurban kesmeyen kimsenin, o yıla mahsuben, bir kurban bedelini fakirlere vermesi (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, VI/320-321, Merğinânî, el-Hidâye, IV, 73) ayrıca tevbe ve istiğfarda bulunması gerekir.

895) Doğuştan boynuzu olmayan veya boynuzları kırık olan ya da doğumdan sonra boynuzları elektrikle köreltilen hayvanlar kurban olarak kesilebilir mi?

Kurbana engel olan ayıplar, hayvanın emsali arasında kıymetini azaltan kusurlardır. Zararsız şekilde ve daha iyi gelişmesi maksadıyla kuyruklarının fazla kısımlarını boğmak suretiyle düşürmek veya boynuzlarını özel olarak yapılan ameliyelerle köreltmek, hayvanların kıymetini düşüren ayıplardan değildir. Bu itibarla, doğuştan boynuzsuz kurbanlık hayvanların kurban olarak kesilmesi caiz olduğu gibi (Tirmizî, Edâhî, 9; Merğinânî, el-Hidâye, IV, 74), küçükken yapılan müdahale ile boynuzları kesilerek, elektik veya kimyasal yolla boynuzu yakılarak ya da benzeri işlemlere tabi tutularak boynuzsuzlaştırılan hayvanların kurban olarak kesilmesinde bir sakınca yoktur.

896) Kuyruksuz veya kuyruğu kesik koyunlar kurban edilebilir mi?

Doğuştan kuyruksuz olan veya besili olması için küçük yaşta kuyrukları boğulmak suretiyle düşürülen koyunların kurban edilmelerinde bir sakınca yoktur. Ancak bir kaza ile değerini azaltacak şekilde kuyruğunun tamamı veya yarısından çoğu kopan hayvanın kurban edilmesi caiz değildir (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut, IX, 514).

897) Bir kurbanın yenilmeyecek yerleri nerelerdir? Bu organların ne yapılması gerekir?

Etlerinin yenmesi helal olan hayvanların, -ister kurban olarak ister başka bir amaçla kesilmiş olsun- kanları, ödleri, bezeleri, idrar torbaları, cinsel organları, husyelerini (yumurtalarını) yemek tahrîmen mekruhtur (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râık, VIII, 553; Fetâvây-ı Hindiyye, VI, 445). Bir hadisi şerifte Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, eti yenen hayvanların cinsel organlarını, husyelerini (yumurtalarını), dübürlerini, bezelerini, öd keselerini, mesanelerini çirkin gördüğü bildirilmektedir (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, Haydarâbâd, 1344, X, 7). Kurbanın veya başka bir amaçla kesilen bir hayvanın yenilmeyen kısımlarını toprağa gömmek, sağlık ve çevreyi temiz tutuma açısından öncelikli olmakla beraber çevreyi kirletmemek kaydıyla, kedi ve köpek gibi hayvanlara da verilebilir.

898) Kesilen kurbanın kanından alına sürülmesi dinimizde var mıdır?

Kesilen kurbanın kanının alına sürülmesinin dinle hiçbir ilgisi yoktur. Güvenilir kaynakların hiç birinde böyle bir bilgi mevcut değildir. Halkımız arasındaki uygulamalara başka kültürlerden girdiği anlaşılmaktadır.

899) Ehl-i kitap olmayan kişinin kestiği kurban helâl midir?

Eti yenen hayvanların etlerinin helal olması için, hayvanı kesecek kimsenin, akıl ve temyiz gücüne sahip, Müslüman veya Ehl-i kitaptan olması gerekir. Müslüman veya Ehl-i kitaptan olmayan mecûsî, putperest veya ateistin kestiği hayvanın eti helâl değildir. Onun kestiği hayvan da kurban olmaz (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, V, 716; Fetâvây-ı Hindiyye, V, 300; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, V, 189, 209).

900) Kadın kurban kesebilir mi?

Hayvan kesiminde, bu işlemi yapacak kişinin akıllı, temyiz gücüne sahip ve Müslüman veya ehl-i kitap olmasının dışında bir şart bulunmamaktadır Bu şartları taşıyan kişi kadın olsun, erkek olsun kurban kesebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, V, 716; Aliyyu'l-Kârî, Fethu Bâbi'l-İnâye, IV, 79).

901) Adetli, lohusa kadın, abdestsiz veya cünüp erkek kurban kesebilir mi?

Kurban ibadetini yerine getirmek, gerekli şartları taşıyan bir hayvanı, kurban niyetiyle kesmekle gerçekleşir. Hayvanın kesim ameliyesi ibadet değildir. Bu yüzden kurban kesen kasabın ücret alması caizdir. Şayet kurban kesme eylemi ibadet olsa idi kasabın ücret alamaması gerekirdi. Çünkü ibadet karşılığında ücret almak caiz değildir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, II, 235-236). Öte yandan mekruh olmakla birlikte ehl-i kitaptan olan kasabın kestiği kurban geçerlidir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 76). Dolayısıyla kurban kesen kişinin abdestli olması şart olmamakla birlikte kurban bir kurbet (Allah'a yakınlaşma aracı) olduğu için kesenin abdestli olması daha faziletlidir.

902) Kurban keserken abdestli olmak şart mıdır?

Kurban kesen kişinin abdestli olması şart olmamakla birlikte, kurban bir ibadet olduğu için kesenin abdestli olması daha faziletlidir.

903) Kurban kesen kasaba ücret vermek caiz midir? Kurban etinin bir kısmı kesim ücreti olarak verilebilir mi?

Hayvanın kesim ameliyesi ibadet değildir. Bu yüzden kurban kesen kasabın ücret alması caizdir. Ancak kurban etinden kesim işini yapan kişinin ücreti verilemez. Çünkü verildiği taktirde, kurban ibadetini yerine getirmek için gerekli maddi külfetin bir kısmı bizzat ibadetin kendisi üzerinden karşılanmış olur. Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlüllah (s.a.s.), develer kesilirken başında durmamı, derilerini ve sırtlarındaki çullarını yoksullara paylaştırmamı emretti ve onlardan herhangi bir şeyi kasap ücreti olarak vermeyi bana yasakladı ve *'kasap ücretini biz kendimiz veririz'* buyurdu." (Buharî, Hac, 120; Müslim, Hac, 348; Buyû, 21; Ebû Dâvûd, Menâsik, 21)

904) Kişi beslediği ve kurban olarak kesmeyi kararlaştırdığı bir hayvanın sütünden veya gücünden yararlanabilir mi?

Bir kimse, kendi evinde besleyip büyüttüğü bir hayvanı, kurban olarak keseceğine karar verse; bu hayvanın gücünden veya dişi ise sütünden yararlanabilir. Fakat kurban olarak alınan bir hayvanın kesim öncesinde sütünden ve yününden yararlanmak uygun değildir. Çünkü bu durumda hayvan satın alınmasından itibaren kurbanlık olarak belirlenmiş olmaktadır. Şayet böyle bir hayvandan yararlanılmışsa, yararlanma bedeli sadaka olarak verilmelidir (Fetâvây-ı Hindiyye, V, 291, 301; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, V, 204, 209).

905) Zengin kimse kurbanını kesmesi için parasını bir fakire verse ve fakir de bu kurbanı kesmeyerek parayı harcasa, parayı veren kişi bu durumu öğrenince ne yapmalıdır?

Zengin bir kimse bir şahsa para verip "bununla kurbanlık hayvan al ve benim adıma kes." dese; ancak parayı alan şahıs kurbanlık almayıp, parayı harcasa; parayı veren kişi de bu durumu kurban kesim günlerinde öğrenirse yeni bir kurbanlık alıp kesmesi gerekir. Parayı alan kişi aldığı parayı tazmin eder. Eğer zengin olan kişi bu durumu kurban kesim günleri geçtikten sonra öğrenirse kendisinin kurban yükümlülüğü düşmez. Bu paranın fakirlere verilmesi gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, V, 211).

906) Bir kimsenin oğlunun veya başka birisinin bağışladığı para ile kurban alıp kesmesi durumunda bu kurban sayılır mı?

Oğlu veya başkası tarafından kendisine bağış yapılan kimse bu paranın sahibidir. Bağışlanan bu parayı dilediği gibi harcayabilir. İster başka ihtiyaçları için sarf eder, isterse kurbanlık alıp kesebilir. Bu kesilen hayvan kurbandır (İbn Âbidin, Reddu'lMuhtâr, V, 213).

907) Kurban kesmek yerine sadaka vermekle bu ibadet yerine getirilmiş olur mu?

İbadetlerin; şekil, şart ve rükünleri olduğu gibi hikmetleri, amaçları ve teşri gerekçeleri de vardır. İbadetlerdeki bu özelliklerin birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Hayvanın kesilmesi

kurbanın rüknüdür (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, V, 66). Her ibadetin bir yapılış şekli vardır. Kurban ibadeti de ancak kurban olacak hayvanın usulüne uygun olarak kesilmesiyle yerine getirilebilir (Fetâvây-ı Hindiyye, V, 291). Bedelini infak etmek suretiyle, kurban ibadeti yerine getirilmiş olmaz. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de, kurban meşru kılındıktan sonra her yıl bizzat kurban kesmek sureti ile bu ibadeti yerine getirmiştir (Buhârî, Hac, 117, 119; Müslim, Edâhî, 17).

Hz. Peygamber (s.a.s.); kurban bayramında, Allah katında en sevimli ibadetin kurban kesmek olduğunu, kurbanın kesilir kesilmez Allah katında makbul olacağını ve kurban edilen hayvanın her bir parçasının kişinin hayır hanesine kaydedileceğini ifade etmiştir (Tirmizî, Edâhî, 1; İbnMâce, Edâhî, 3). Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak niyetiyle, karşılıksız olarak fakir ve muhtaçlara yardım etmek, iyilik ve ihsanda bulunmak da Müslüman'ın önemli vazifelerinden biridir. Zaruret derecesinde ihtiyaç içerisinde bulunan kimseye yardım etmek dinimizde farz kabul edilmiştir. Ancak, bu iki ibadetin birbirinin alternatifi olarak sunulması doğru değildir. Bu sebeple kesme olmadan hayvanı, sadaka olarak bir kişiye vermek kurban yerine geçmez (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, VI, 313). Aynı şekilde kurban bedelini de yoksullara ya da yardım kuruluşlarına vermek suretiyle, kurban ibadeti ifa edilmiş olmaz (Serahsî, Mebsûd, Beyrut, 2000, XII, 23).

908) Yolcunun kurban kesmesi gerekir mi?

Yolcu (seferi) kurban kesmekle mükellef değildir (Fetâvây-ı Hindiyye, V, 292). Ancak kesmesi halinde sevabını kazanır. Kişi, kurbanını ikamet ettiği yerde kesebileceği gibi, bayram dolayısıyla veya başka bir sebeple gitmiş olduğu yerde de kesebilir. Seferi olması, kurban kesmesine ve kestiği kurbanın makbul olmasına engel değildir.

Seferî iken kurban kesenler; bayram günleri içinde memleketlerine dönerlerse, yeniden kurban kesmeleri gerekmez. Yine kurban bayramının başında mukim iken sefere çıkana da vacip olmaz. Sefer halinde iken kurban kesmeyip de bayram günlerinde memleketlerine dönenlerin, kurban kesmeleri gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 63). Başta Şâfiî mezhebi olmak üzere kurbanın sünnet olduğu görüşünde olanlara göre, seferilik durumunda da aynı hüküm geçerlidir (Nevevî, el-Mecmu, VIII, 383).

909) Akîka kurbanı nedir?

Yeni doğan çocuk için şükür amacıyla kesilen kurbana, "akîka" adı verilir. Akîka kurbanı kesmek sünnettir. İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.s.) Hasan ve Hüseyin için birer akîka kurbanı kesmiş (Ebû Dâvûd, Edâhî, 21; Nesâî, Akîka, 1) bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: *"Her çocuk (doğumunun) yedinci gününde kendisi için kesilecek akîka kurbanı karşılığında bir rehine gibidir. Akîka kurbanı kesildikten sonra çocuğun başı traş edilir ve ona isim verilir."* (Ebû Dâvûd, Edâhî, 21). Bu açıdan akîka kurbanı, çocuğun doğduğu günden bulûğ çağına kadar kesilebilirse de doğumun yedinci günü kesilmesi daha faziletlidir. Aynı günde çocuğa isim verilmesi ve saçı ağırlığında altın veya değeri miktarınca sadaka verilmesi müstehaptır (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır, 1975, I, 462-463).

910) Ölü kurbanı diye bir kurban çeşidi var mıdır?

Dinimizde ölü kurbanı veya kabir kurbanı diye bir kurban çeşidi yoktur. Ancak, sevabı ölüye bağışlanmak üzere kurban kesilebilir. Ayrıca, kurban borcu olup, hayatta iken vasiyet eden kişinin bıraktığı miras yeterli ise mirasçıları tarafından vasiyetinin yerine getirilmesi gerekir. Tabiinden olan Haneş'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Ben Ali'yi (r.a.) iki koçu (birden) kurban ederken gördüm de kendisine; 'Bu da nedir? ' diye sordum. 'Rasulullah (s.a.s.) (sağlığında) kendi yerine bir kurban kesmemi vasiyet etti. İşte ben de onun yerine kurban kesiyorum. ' cevabını verdi." (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 2; Müsned, I, 107, 149). Bu rivayette Hz. Ali kurbanı kesme gerekçesi olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kendisine bunu vasiyet etmesini göstermiştir. Dolayısıyla bu hadis, eğer vasiyeti yoksa ölü adına kurban kesileceğine delalet etmez. Buna göre vasiyeti yoksa ölen kimseler için mirasçılarının kurban kesmeleri gerekmez. Ancak bir kimse, sevabını ölmüş bulunan anne veya babasına yahut diğer yakınlarına bağışlamak üzere, çeşitli hayır kurumlarına, fakir ve muhtaç kişilere bağışta bulunabileceği gibi, kurban da kesebilir.

Ölenin kendisi için kurban kesilmesine dair vasiyeti yoksa kesen kimse, bu kurban etini fakirlere yedirebileceği gibi, kendisi ve zenginler de yiyebilir. Ancak ölen kişinin vasiyeti varsa, tamamen fakirlere yedirilmesi veya dağıtılması gerekir (Fetâvây-ı Hindiyye, 1991, VI, 115).

911) Bir grup oluşturarak aralarında para toplayıp Hz. Peygamber adına kurban kesilebilir mi?

Dinimizde böyle bir uygulama yoktur. Bunun, yapılması gereken bir ibadet gibi görülmesi doğru değildir. Çünkü Allah ve Raûlünden nakledilmeyen bir uygulamayı ibadet gibi telakki etmek ve ona dînîlik vasfı vermek bid'attir. Her bid'at de Hz. Peygamber (s.a.s.)'in nitelemesiyle dalâlettir (Müslim, Cuma 44; Ebû Dâvûd, Sünnet 6; Tirmizî, Mukaddime 16). Hz. Ali'den rivayet edilen "Rasulullah (s.a.s.) (sağlığında) kendi yerine bir kurban kesmemi vasiyet etti. İşte ben de onun yerine kurban kesiyorum." (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 2; Müsned, I, 107, 149) şeklindeki haber, bu uygulamaya delil olamaz. Çünkü Hz. Ali kurbanı kesme gerekçesi olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kendisine bunu vasiyet etmesini göstermiştir. Dolayısıyla bu hadis, eğer vasiyeti yoksa ölü adına kurban kesileceğine delalet etmez.

912) Gayr-i meşru yolla kazanılan parayla kurban kesilebilir mi?

İslâm dini kişilerin meşru işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helâl yollardan elde etmelerini ister. Buna rağmen bir kişi malını haram yoldan kazanmışsa, öldüğünde varisleri bu malın sahibini aramalı; sahibini bulduklarında bu malı kendisine vermelidirler. Şayet bu malın sahibini bulamazlarsa sevap beklenmeksizin yoksullara veya hayır işlerine harcamalıdırlar (Serahsî, el-Mebsût, XII, 306; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, VIII,229; Fetâvây-ı Hindiyye, III, 210).

Bu itibarla, gayr-i meşru yolla elde edilen para ile kurban kesmek uygun değildir. Mali ibadetler helal parayla yapılmalıdır. Zira Rasûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Allah temizdir; sadece temiz olanları kabul eder. Allah Peygamberlerine neyi emrettiyse müminlere de onu emretmiştir. Şöyle ki Allah Peygamberlere: "Ey Peygamberler! Temiz ve helal olan şeylerden yiyin, iyi ve faydalı işler yapın!"* (Mü'minun, 23/51); *Müminlere de: "Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin."* (Bakara, 2/172) *buyurmuştur."* Sonra Rasûlüllah (s.a.s.) şunları söyledi: *"Bir kimse Allah yolunda uzun seferler yapar. Saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette ellerini gökyüzüne açarak: Ya Rabbi! Ya Rabbi! diye dua eder. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, gıdası haramdır. Böyle birinin duası nasıl kabul edilir!"* (Müslim, Zekât, 65). Bütün bu ikazlara rağmen yine de haram parayla kurban kesilmişse, bunun hiçbir sevabı olmamakla birlikte, gasbedilmiş elbise ile namaz kılma durumunda namazın düşmesi gibi kurban sorumluluğu da düşer (Kâsânî, Bedâi, Beyrut 1982, III, 96; Zeylaî, Tebyînü'lHakâık, Mısır 1313, VI, 48).

913) Banka kredisiyle kurban kesilebilir mi?

Kurban kesmek, âkil, baliğ (akıllı, ergen), dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve mukim olan bir Müslüman'ın yerine getireceği mali bir ibadettir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 70). İster nâmi (artıcı) olsun isterse nâmi olmasın temel ihtiyaçlarından ve borcundan başka 80. 18 gr. altın veya bunun değerinde para veya eşyaya sahip olan kişi dinen zengindir. Dolayısıyla bu kişi Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu nimetlere şükran ifadesi ve Allah yolunda fedakârlığın nişanesi olarak kurban kesmelidir (Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, I, 99-100, 123; V, 723; (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, VI, 312). İster vacip olduğu için, isterse nafile olarak kurban kesen birisinin kurbanını peşin alabileceği gibi, borçlanarak satın alabilir. Bu, kurbanın sıhhatine engel teşkil etmez. Fakat kredi alması durumunda faiz ödeyecekse, faiz verme yasağını (Bakara, 2/275- 279; Müslim, Müsâkât, 105-106; Ebu Dâvud, Büyû', 4) işlediği için günaha girmiş olur. Maddi durumu iyi olmayan kişinin böyle yöntemlere başvurması yerine kurban kesmemesi daha uygundur.

914) Şükür kurbanı ne demektir?

Bir kimse arzu ettiği bir amaca ulaşması veya bir nimete nail olması sebebiyle şükür kurbanı kesebilir. Ancak böyle bir nimeti elde eden kişinin, adakta bulunmadığı sürece, kurban kesmesi zorunlu değildir. Ayrıca Hanefî mezhebine göre temettu veya kıran haccı yapan kişilerin, aynı mevsimde hac ve umreyi beraberce yaptıkları için Harem bölgesinde kestikleri kurban da bir tür şükür kurbanıdır.

915) Vekâlet yoluyla kurban kesilebilir mi?

Kurbanı, kişinin kendisi kesebileceği gibi, vekâlet yoluyla başkasına da kestirebilir (Fetâvây-ı Hindiyye, 1991, V, 302). Zira kurban, hac ve zekat gibi gibi mal ile yapılan bir ibadettir; mal ile yapılan ibadetlerde ise vekâlet caizdir. (Mevsili, İhtiyar, I, 170; Nevevî, Minhâcu'tTâlibîn, s. 272). Nitekim Hz. Ali'nin (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlüllah (s.a.s.), develer kesilirken başında durmamı, derilerini ve

sırtlarındaki çullarını paylaştırmamı emretti ve onlardan herhangi bir şeyi kasap ücreti olarak vermeyi bana yasakladı ve *'kasap ücretini biz kendimiz veririz. '* buyurdu." (Müslim, Hac, 348; Buharî, Hac, 120; Buyû, 21, Ebû Dâvûd, Menâsik, 21) Vekâlet yoluyla kurban kestiren kişi kendi bulunduğu yerde birisine vekâlet verebileceği gibi, başka bir yerdeki kişi veya kuruma da vekâlet verebilir. Vekâlet, sözlü veya yazılı olarak ya da telefon, internet, faks ve benzeri iletişim araçları ile verilebilir. Vekil tayin edilen kişi veya kurum aldığı vekâleti gereği gibi yerine getirmelidir.

916) Taksitle kurban alınabilir mi?

Kurban Allah'a yaklaşmak niyeti ile yerine getirilen bir ibadettir. Bu amaç ise ancak kişinin kendi mülkiyetindeki hayvanı kurban etmesi ile gerçekleşir (Kâsânî, Bedâiü'ssanâî, V, 76). Mülkiyet, hayvanın bizzat yetiştirme, hibe veya miras yolu ile olabileceği gibi satın alma yolu ile de gerçekleşebilir. Esasen vadeli satış caizdir (Mevsili, İhtiyar, II, 184-185). Taksit ise, borcun ödenmesinin belirli birkaç zamana vadeli olarak geciktirilmesidir (Mecelle md. 157). Buna göre taksitlendirme yolu ile satın alınan bir mala satın alan sahip olduğuna göre, bu yolla alınan bir hayvanın kurban edilmesinde bir sakınca yoktur.

917) Kurbanlık olarak satın alınan hayvana, daha sonra başkaları ortak edilebilir mi?

Büyükbaş hayvanlar bir kişiden yedi kişiye kadar ortak olarak kurban edilebilir. Böyle bir hayvan, yedi kişiye kadar ortak olarak satın alınabileceği gibi, alındıktan sonra veya elde bulunan büyükbaş hayvana yedi kişiyi geçmemek kaydıyla başkaları da ortak edilebilir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, VIII, 198).

Bunun için ya bütün ortakların razı olması gerekir (Fetâvây-ı Hindiyye, Daru'l-Fikr, 1991, V, 305). Ebû Hanîfe'den bu konuda, aksi yönde bir görüş de rivayet edilmiştir. Bu bakımdan ihtilaftan kurtulmak için kurbanlık hayvan alınırken ortakların kesin olarak belirlenmesi daha iyi olur (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 72).

Fıkıh kaynaklarında, kurban kesmek kendisine vacip olmadığı halde kurbanlık için büyükbaş bir hayvan alan kimsenin ise, daha sonra kendisine ortak kabul etmesinin caiz olmadığı, çünkü vacip olmadığı halde kurbanlık satın almakla onu bütünü ile kendine vacip hale getirmiş olduğu ifade edilmiştir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, V, 72).

918) Teşrik tekbirlerinin dini hükmü nedir, bu tekbirleri kimler ne zaman getirir?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, kurban bayramının Arefe günü sabah namazından başlayarak bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar, ikindi namazı da dahil olmak üzere farzlardan sonra teşrik tekbirleri getirdiğine dair rivayetler vardır (Beyhâkî, esSünenü'l-Kübrâ, Haydarâbâd, 1344, III, 315; Dârekutnî, Sünen, Beyrut, 1966, II, 49). Buna göre Hanefîlerde tercih edilen görüşe göre arefe günü sabah namazından bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar 23 vakit, her farzın ardından teşrik tekbiri getirmek, kadın erkek her Müslümana vaciptir. Teşrik günlerinde kazaya kalan namaz kaza edilirken teşrik tekbirleri de kaza edilir. Teşrik günleri çıktıktan sonra kaza edilmeleri halinde ise tekbir getirilmez. Namaz kaza edilmedikçe tekbirler kaza edilmez (Serahsî, el-Mebsût, II, 43; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 81). Şâfiî mezhebine göre ise teşrik tekbirleri sünnettir (Mâverdî, el-Hâvî, 1994, II, 501).

919) Kurban eti, derisi, bağırsakları gibi kurban ürünlerinin satılması caiz midir?

Kurbanın eti, -kısmen veya tamamen- sahibi ve ev halkı tarafından tüketilebileceği gibi, ister zengin, ister yoksul olsun başka kimselere de hediye ve sadaka olarak verilebilir (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 10). Ancak kurbanın eti, ve bağırsakları gibi şeylerinin satılması caiz değildir. Ayrıca kurbanların deri, et, yağ, baş, ayak, yün ve süt gibi parçalarının satılması da mekruhtur. (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, Beyrut, ts. , VIII, 203). Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Kim kurbanın derisini satarsa, kurban kesmemiş gibidir."* (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, Haydarâbâd, 1344, IX, 294) buyurmuştur. Bu sebeple kurbanın derisi ya da etinin satılması halinde alınan bedelin sadaka olarak verilmesi gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 76).

Kurbanın derisi, bir yoksula veya hayır kurumuna bağışlanabileceği gibi, evde namazlık, kalbur ve benzeri ev eşyası yapılarak kullanılmasında da bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, V, 81; Merğinânî, el-Hidâye, IV, 76). Kurbanın her hangi bir kısmı kasap ücreti olarak da verilemez. Hz. Ali'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.s.), develer kesilirken başında durmamı, derilerini ve sırtlarındaki çullarını paylaştırmamı emretti ve onlardan herhangi bir şeyi kasap ücreti

olarak vermeyi bana yasakladı ve *"Kasap ücretini biz kendimiz veririz."*buyurdu (Müslim, Hac, 348; Buharî, Hac, 120; Buyû, 21; Ebû Dâvûd, Menâsik, 21).

920) Kurban edilecek hayvanlar hangi nitelikleri taşımalıdır?

Kurban edilecek hayvanın, sağlıklı, azaları tam ve besili olması, hem ibadet açısından, hem de sağlık bakımından önem arz eder. Bu nedenle, kötürüm derecesinde hasta, zayıf ve düşkün, bir veya iki gözü kör, boynuzlarının biri veya ikisi kökünden kırık, dili, kuyruğu, kulakları ve memelerinin yarısı kesik, dişlerinin tamamı veya çoğu dökük hayvanlardan kurban olmaz (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 6). Ancak, hayvanın doğuştan boynuzsuz olması, şaşı, topal, hafif hasta, bir kulağı delik veya yırtılmış olması, memelerinin bir kısmının olmaması, kurban edilmesine mani teşkil etmez (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, V, 75-76). Şâfiî mezhebinde, hayvanın etini, yağını ve sakatatını kusurlu hale getirecek derecedeki ayıplar kurbanın sıhhatine engel teşkil etmektedir. Genel olarak yukarıda sayılan kusurlardan birinin bulunması bir hayvanın kurban olmasına engel teşkil ettiği gibi, uyuz olan hayvanlar ile yem yemesini engelleyecek derecede dişlerinin bir kısmı dökülmüş olan hayvanların da kurban edilmesi caiz değildir (Nevevî, el-Mecmû, VIII, 372-379).

921) Akika, adak, udhiyye ve nafile kurbanlar için aynı büyükbaş hayvana ortak olunabilir mi?

Ortak kesilen kurbanlarda, hissedarlardan her birinin kurbanlarını aynı maksat için kesmiş olmaları gerekmez. Ortakların her birinin ibadet niyetiyle katılmış olması kaydıyla bir kısmı udhiyye, diğer bir kısmı ise adak, akîka, nafile kurbanı olarak niyet edebilirler (Kâsânî, Bedayî, V, 71).

922) Kısırlaştırılmış hayvanlar kurban edilebilir mi?

Çeşitli amaçlarla kısırlaştırılmış veya burularak hadım hale getirilmiş hayvanlar kurban olarak kesilebilir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, V, 69). Kurban açısından bu herhangi bir eksiklik oluşturmamaktadır.

923) Dişi ya da erkek hayvandan hangisinin kurban edilmesi daha faziletlidir?

Deve, sığır gibi büyükbaş hayvanlarla, koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların belirli şartları taşımaları durumunda, erkek olsun dişi olsun kurban olarak kesilebilecekleri hususu Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadis ve uygulamaları ile sabittir. Kurban edilecek hayvanın cinsiyeti, kurban ibadetinin fazileti açısından bir ölçü değildir. Ancak sığırın dişisinin kurban edilmesinin faziletli olduğu görüşünü ileri süren fakihler olmuştur (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, VI, 322). Bu görüşü o fakihlerin yaşadıkları toplum ve dönemin şartlarına göre değerlendirmek daha isabetli olur. Tarıma dayalı bir toplumda erkek sığırın gücünden daha fazla yararlanılma imkânının bulunması göz önünde bulundurularak böyle bir görüş ortaya atılmış olabilir. Ancak bu görüşler, dinin değişmez esasındanmış gibi kabul edilmemelidir. Bunlar, toplum menfaati göz önünde bulundurularak ortaya konulmuş görüşlerdir. Günümüzde de aynı esastan hareketle dişi sığırların kurban edilmesinin üretime zarar vermesi halinde, erkek sığırların tercih edilmesi uygun olur. Ayrıca kurbanlık hayvanın erkek veya dişi olması, kurbanın geçerlilik şartları arasında yer almamaktadır.

924) Kurban derisi nasıl değerlendirilmelidir?

Kurbanın derisi, bir fakire veya hayır kurumuna verilmelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), veda haccında Hz. Ali'ye, kurban olarak kesilen develerinin başında durmasını ve bunların derileri ile sırtlarındaki çullarını sadaka olarak vermesini, kasap ücreti olarak bunlardan bir şey vermemesini emretmiştir (Müslim, Hac, 348; Buharî, Hac, 120; Buyû, 21; Ebû Dâvûd, Menâsik, 21). Buna göre kurban derilerinin para karşılığında satılması, kurbanın kesimi veya bakımı için ücret olarak verilmesi caiz değildir (İbn Nüceym, el-Bahru'rRâik, Beyrut, ts. , VIII, 203). Derinin satılması halinde bedelinin yoksullara verilmesi gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 76). Ancak kurbanın derisi, bir yoksula veya hayır kurumuna bağışlanabileceği gibi, evde namazlık, kalbur ve benzeri ev eşyası yapılarak kullanılmasında da bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 81; Merğinânî, el-Hidâye, IV, 76).

925) Memeleri kusurlu olan hayvan kurban edilebilir mi?

Hayvandan beklenen bir menfaati tümüyle yok eden veya hayvanın güzelliğini ortadan kaldıran kusurlar, onun kurban olmasına engeldir. Buna göre ister doğuştan olsun ister sonradan memelerinin yarısı olmayan hayvan kurban olmaz. Aynı şekilde bir hastalığa dayalı olarak memelerinin yarısının

sütü kesilen hayvan da kurban olmaz. Fakat hastalık olmaksızın sütü kesilen hayvanın kurban olmasında bir sakınca yoktur (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut 1991, V, 299; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, VI, 325).

926) Hac ibadetini yapan kişi, ayrıca memleketinde de kurban kesmekle yükümlü müdür?

Hac için ihramda olan kişi Mekke'de seferî ise kendisine udhiyye kurbanının vâcip olmadığı konusunda ittifak vardır. Seferî olmaması halinde ise udhiyye kurbanının vacip olup olmadığı konusunda Hanefî fakihleri arasında ihtilaf vardır. Günümüzde tercih edilen görüşe göre haccetmekte olan kimse, ister seferi olsun ister olmasın kurban kesmekle yükümlü olmaz (Haddâd, el-Cevheratü'n-Neyyira, Pakistan ts. , II, 282; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, VI, 315). Uygulama da bu yöndedir. Ancak yolcu hükmünde bulunan kimsenin tek başına veya mukimlerle birlikte kurban kesmesine bir engel de yoktur. Şâfiî mezhebine göre ise udhiyye kurbanı, seferi olsun olmasın, hacda bulunsun bulunmasın, imkân bulan herkes için sünnet-i müekkededir (Nevevî, el-Mecmu, VIII,383-384).

927) Kurban bayramı günü kurban kesilmeden önce bir şey yememenin dini dayanağı var mıdır?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in zilhiccenin ilk dokuz günü oruç tutmayı sürdürdüğü rivayet edildiği için (Ebû Dâvûd, Savm, 62) zilhiccenin ilk dokuz gününün, yani kurban bayramından önceki dokuz günün oruçlu geçirilmesi müstehaptır. Zilhicce ayının 10. günü kurban bayramının ilk günüdür. Kurban bayramında da oruç tutulmaz (Buhârî, Savm, 66-67; Ebû Dâvûd, Savm, 48; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 215, 218). Ancak imsaktan itibaren bir şey yemeyip o günün ilk yemeğini kurban etinden yemek müstehaptır. Fakat bu, kendi evinde kurban kesebilen insanlar içindir. Zamanımızda çiftliklerde kurban kestiren bazı Müslümanlara, akşama kadar sıra ancak gelmekte, hatta ertesi güne kalmaktadır. Bu insanların aç kalıp oruçlu imiş gibi durmaları uygun olmaz.

928) Kurbanlık hayvan tartıyla ile alınabilir mi?

Kurbanlık hayvan, kilo birim fiyatı belirlenmek suretiyle canlı olarak tartılıp alınıp-satılabilir. Ayrıca, toplumda herhangi bir aldatma, kargaşa ve ihtilafa yol açmayacak şekilde yaygın bir uygulama varsa, kurban edilmek üzere satın alınmak istenen hayvanın et birim fiyatı önceden belirlenmek şartıyla, kesildikten sonra eti tartılarak parasının ödenmesi yoluyla da satılabilir. Esas olarak İmam Ebu Hanife'nin yaklaşım tarzına aykırı olan bu satış işlemi, İmameyn'in yaklaşım tarzına göre caiz görülebilir. Zira satış akdi esnasında sadece kilo birim fiyatı belli olan ve kilo miktarı belli olmayan bu satış uygulamasındaki belirsizliği gidermek satıcı ve müşterinin elindedir (Bkz. Merğînânî, el-Hidâye, III, 22; Mevsılî, İhtiyâr, İstanbul, II, 181-182; Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâık, V, 127). Ancak bu şekildeki satışın geçerli olması için kesimden önce taraflar arasında akdin tamamlanması ve et kilo fiyatının belirtilmesi; kesimden sonra da etin miktarındaki belirsizliğin aldatmaya ve ihtilafa götürmeyecek şekilde belirlenmesi gerekir. Ayrıca kurbanın kelle, paça, sakatat gibi bazı yerlerinin satıcıda kalması şart koşulmamalıdır.

929) Vekâleten kurban kesen hayır kurumları ve kendilerine ihtiyaç fazlası kurban verilenler kesilen kurbanların etlerini satabilirler mi? Bu etleri daha sonra mislini almak üzere kasaplara verebilirler mi?

Kurban etlerinin, kısmen veya tamamen et olarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması imkânının sağlanamaması halinde, bunların tıpkı sakatatı gibi rayiç bedelle satılarak bedelinin tasadduk edilmesi caizdir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, Beyrut, ts. , VIII, 203). Buna göre kendisine kurban eti verilen yoksullar, ellerindeki ihtiyaç fazlası etleri satıp parasını başka ihtiyaçlarına harcayabilirler. Aynı şekilde kişi veya hayır kurumları, eksik veya fazla olmamak ve verdiği ile aynı cinsten olmak kaydıyla ihtiyaç olduğu zaman mislini geri almak üzere kasaplara verebilirler.

930) Kurbanlık hayvanı elektrik veya narkozla bayıltarak kesmek caiz midir?

Dinimiz, insan veya hayvan farkı gözetmeksizin tüm canlılara iyidavranılmasını, öldürülürken bile eziyet vermeden öldürülmesini emretmiştir. Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur*: "Allah (c.c.), şüphesiz her şeyde ihsanı(iyi ve yumuşak davranmayı) emretmiştir. Bu itibarla, siz (kısas veya had olarak bir kimseyi) öldüreceğiniz zaman öldürmeyi güzel (maktule en kolay biçimde) yapınız, (hayvan) boğazlayacağınız zaman da boğazlamayı güzel yapınız. Biriniz (hayvanı boğazlayacağında) bıçağını keskinleştirsin ve boğazladığı hayvanı rahat ettirsin."(Müslim, Sayd ve Zebâih 57; Ebû Dâvûd, Dahâya 12)* Buna

göre kurbana fazla eziyet vermemek (ölüm acısını azaltmak) maksadıyla, kesim esnasında hayvanın elektrik şoku, narkoz veya benzeri bir yöntemle bayıltılarak kesilmesi caizdir. Ancak hayvanın bayıltıldıktan sonra ölmeden boğazından kesilmesi gerekir. Hayvan henüz kesilmeden, şok etkisiyle ölürse, kurban olmayacağı gibi, eti de yenmez. (Din İşleri Yüksek Kurulu 24. 02. 2010 tarihli Karar; Ayrıca bkz. Mecelletu Mecmai'lFıkhi'l-İslâmî, Cidde, 1997, Sayı: 10/I, s: 653-654). Zira kurbanlık veya etlik hayvanın yenilmesinin caiz olabilmesi için kesim esnasında hayvanın canlı olması gerekir (Merğinânî, el-Hidâye, IV, 66).

931) Kurban kesmenin vacip olması için nisap nedir? 200 dirhem gümüş veya bedeli bugünkü piyasada kurban almaya kâfi gelmemektedir. bu kadar malı veya gümüşü olan kişi yine de kurban kesmek zorunda mıdır?

Nisap, zekât, sadaka-i fıtır ve kurban gibi ibadetler için konulan bir zenginlik ölçüsüdür. Zenginliğin alt sınırı olarak kabul edilen "nisap" Hz. Peygamber (sav) tarafından belirlenmiştir. Nisap, altından 20 miskal (80.18 gr.) gümüşten de 200 dirhem (561 gr.) dır. Bu itibarla kurban kesmeyi vâcip kılan zenginliğin dinî ölçüsü, ister nâmi (artıcı) olsun isterse nâmi olmasın kişinin borçları ve temel ihtiyaçları dışında 20 miskal (80, 18 gr.) altına ya da bunun değerinde para veya mala sahip olmasıdır. Hangi türden olursa olsun bu miktar mala sahip olmayan kişi kurban kesmek zorunda değildir (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, I, 99-100, 123; V, 723). Aşırı derecede değer kaybeden gümüşün günümüz şartlarında nisap konusunda ölçü olma niteliğini yitirdiği bir gerçektir. Nisap miktarında gümüş ölçü alındığı takdirde zekât alabilecek durumdaki kimseler, zekât yükümlüsü haline geleceklerdir. Bu itibarla zekât ve kurban gibi ibadetlerin sorumluluğunu belirlerken altının ölçü alınması daha uygundur.

932) Ailede zengin olan karı-kocadan her birinin ayrı ayrı kurban kesmesi gerekir mi? Evde hane reisinin kurban kesmesi ile zengin olan öteki aile fertlerinden kurban vecibesi sâkıt olur mu?

İbadetlerde sorumluluk ve bu sorumluluğun bir neticesi olan ceza ve mükâfat da bireyseldir. İslâm dininde aile fertleri arasında mal birliği değil, mal ayrılığı esası vardır. Bir aile içinde karı, koca ve çocuklardan her birinin malı ayrı ayrı belirlenmişse kendilerine aittir. Bu itibarla aile fertlerinden karı, koca ve yetişkin çocuklardan kimin borcu ve temel ihtiyaçları dışında 80, 18 gr. (20 miskal) altını veya bu miktar altın değerinde parası veya nâmî (artıcı) olmasa bile nisaba ulaşan fazla malı ve eşyası varsa o kimse zengin sayılır. Bu şartlara göre aile fertlerinden dinen zengin sayılan her biri, fıtır sadakası vermekle mükellef oldukları gibi, kurban bayramında da Hanefîlere göre kurban kesmekle yükümlüdürler (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Riyad, IX, 453-454). Şâfiî mezhebine göre ise aile için bir kurban kesmek sünnet-i kifâyedir. Dolayısıyla aileden birisinin kurban kesmesi ile hepsi için sünnet yerine gelmiş olur (Nevevî, el-Mecmû, VIII, 853; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, IV, 283, Beyrut, IV, 283).

ADAK

933) Adak nedir, dindeki yeri nedir?

Arapça'da nezir (nezr) diye ifade edilen adak fıkıh dilinde, "bir kimsenin dinen yükümlü olmadığı ibadet cinsinden bir şeyi kendisi için vâcip kılması"nı ifade eder. Diğer bir ifadeyle "kişinin farz veya vâcip cinsinden bir ibadeti yapacağına dair Allah Teâlâ'ya söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması"dır (Mevsılî, el-İhtiyâr, IV, 76). Kur'an'da değişik yerlerde verilen sözde durulması, ahde ve akitlere bağlı kalınması (Mâide, 5/1; İsrâ, 17/34), Allah'a verilen sözün tutulması (Nahl, 16/91) emredilir ve yapılan adakların yerine getirilmesi istenir. Ayrıca kişinin yaptığı adağa uygun davranması iyi kulların vasıfları arasında sayılır (İnsan, 76/7). Hadislerde de Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'a itaat kabilinden adakların yerine getirilmesini emretmiş, Allah'a isyan veya mâsiyet kabilinden olan konularda adakta bulunulmamasını, şayet yapılmışsa buna uyulmamasını istemiştir (Buhârî, Eymân, 28, 31; Müslim, Nezir, 8; Ebû Dâvûd, Eymân, 12). Dolayısı ile adağın yerine getirilmesi kitap, sünnet, icma ve akıl deliliyle sabittir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 90).

Bazı âlimler, hiçbir dünyevî menfaat ummadan sırf Allah'ın rızâsını kazanmak, ona şükretmek için adak adamasında bir sakınca bulunmadığı görüşündedirler. Kişinin Allah'ın takdirinin değişmesine vesile olması dileğiyle, dünyevi amaçlarla belli şartlara bağlı olarak adakta bulunması ise doğru karşılanmamıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in *"Adak, (Allah'ın takdir buyurmuş olduğu) hiç bir kazâyı geri çevirmez. Sadece cimrinin malını eksiltmiş olur."*; *"Adak bir şeyi ne ileri alır ne de geri bırakır..."* (Buhârî, Eymân, 26; Müslim, Nezir, 2) hadisleriyle şarta bağlı adakta bulunmayı hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır. İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere bazı fakihler

yukarıdaki hadislere dayanarak nasıl olursa olsun adak adamanın mekruh olduğu görüşündedirler (Nevevî, el-Mecmu, VIII, 450; İbn Kudâme, Muğnî, Beyrut 1405, XI, 332). Bununla birlikte, Allah'a isyan ve mâsiyeti içermediği sürece, hangi grupta yer alırsa alsın, adakta bulunulduğunda yerine getirilmesi dinen vâcip görülmüştür (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, V, 83).

934) Adak kurbanı ne demektir? Etinin hükmü nedir?

Kurban adayan kişinin kurban kesmesi vaciptir. Eğer kişi bu adağı, bir şartın gerçekleşmesine bağlamışsa bu şart gerçekleşince kesmesi gerekir. Adak kurbanının etinden adak sahibi, usul ve fürûu (neslinden geldiği ana, baba, dede ve nineleri ile kendi neslinden gelen çocukları ve torunları) yiyemeyeceği gibi, bunların dışında kalıp zengin olanlar da yiyemez (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, Kahire 1313, VI, 8). Eğer kendisi yemek ister veya bu sayılanlardan birisine yedirmek isterse, yenilen etin rayiç bedelini yoksullara verir (İbn Nüceym, Bahru'r-râik, VIII, 199-203).

935) Adakla ilgili şartlar nelerdir?

Yapılan bir adağın geçerli olabilmesi için hem adakta bulunan kimseyle hem de adağın konusu ile ilgili birtakım şartlar vardır. Adağın geçerli olabilmesi için adakta bulunan kimsenin Müslüman, akıllı ve bulûğa (ergenlik çağına) ermiş bir kimse olması gerekir. Çünkü adakta bir ibadetin yerine getirilmesini yerine getirilmesini gerektirir. İbadetin yerine getirilmesi için de kişinin tam eda ehliyetine sahip olması gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 81-82).

Adağın Geçerliliği İçin Adak Konusunda Aranan Şartlar:

1. Adanan şeyin cinsinden bir farz veya vâcip ibadetin bulunması gerekir. Meselâ namaz kılmayı, oruç tutmayı, sadaka vermeyi, kurban kesmeyi konu alan adaklar geçerlidir. Hasta ziyareti veya mevlid okutma adak konusu olmaz. Türbelerde mum yakma, horoz kesme, bez bağlama, şeker ve helva dağıtma gibi halk arasında görülen adak âdetlerinin İslâm'da yeri yoktur.

2. Adanan şey bizzat hedeflenen (maksut) ibadet cinsinden olmalı, başka bir ibadete vesile olduğu için farz veya vâcip sayılan bir ibadet olmamalıdır. Meselâ abdest almayı, ezan ve kamet okumayı, mescide girmeyi konu alan adak geçerli olmaz.

3. Adanan husus, adayan şahsın o anda veya daha sonra yapması gereken farz veya vâcip bir ibadet olmamalıdır. Kılmakla mükellef olduğu namaz, tutmakla mükellef olduğu ramazan orucu adak konusu olmaz.

4. Adanan şeyin meydana gelmesi ve yapılması maddeten ve dinen mümkün ve meşrû olması, mal ise adayan şahsın mülkiyetinde bulunması gerekir. Bir kimsenin sahip olmadığı malı adaması geçersiz, sahip olduğundan fazlasını adaması halinde ise sadece sahip olduğu kadarı hakkında geçerlidir. Ancak bir kimsenin ileride sahip olması kuvvetle muhtemel bir malla ilgili adağı geçerli sayılır. Meselâ ileride miras yoluyla sahip olacağı malın adanması böyledir. Adanan adak, başkasının mülkiyetinde bulunan bir malla ilgili olmamalıdır.

5. Adanan fiil Allah'a isyanı, bid'at, günah ve mâsiyeti içermemelidir. Bu takdirde adak geçersizdir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 82-92).

Meydana gelmesi istenmeyen bir şarta bağlı olarak adakta bulunan şahısların, meselâ yalan söylememeye, kötü bir fiili işlememeye nezredip bu fiili işlemesi halinde adakta bulunan kimselerin, Allah'a karşı verdiği bu sözde durması gerekir. Meselâ "Bir daha içki içmeyeceğim, içersem bir ay oruç tutayım." şeklinde adakta bulunma böyledir. Fakat istenmeyen şart gerçekleşirse dilerse adadığı şeyi yerine getirir, dilerse yemin kefareti öder. Hanefîler bu durumda yemin kefareti ödemenin daha isabetli bir davranış olacağı görüşündedir. Çünkü bu ahitleşme yemin sayılmaktadır (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, III, 738).

936) Bir koç kurban etmeyi adayan kişi mutlaka koç mu kesmelidir? Bir büyük baş hayvana ortak olabilir mi?

Bir koç kesmeyi adayan kimse koç kesebileceği gibi koyun veya keçi de kesebilir. Çünkü bunlar aynı cinsten (davar) kabul edilmektedir. Aynı şekilde bu kişinin ibadet niyetiyle kesilecek olan bir sığıra

hissedar olarak adağını yerine getirmesi de mümkündür. Çünkü amaç kurban kesmektir. Bu şekilde de amaç yerine gelmiş olur. Ancak sığır kesmeyi adayan kişinin, koyun kesmesi ile adağı yerine gelmiş olmaz (İbn Âbidîn, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtar, Beyrut, 2000, VI, 320).

Cins belirlemeksizin "bir kurban keseceğim." diye adakta bulunan bir kimse ister koyun, isterse de sığırdan bir hisseye girerek dilediği cinsten bir kurbanlık hayvan kesebilir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, Beyrut 1986, IV, 86, 93; Alauddin Âbidin, el-Hediyyetu'l-Alâiyye, 198-202).

937) Adak kurbanı ne zaman kesilmelidir?

Bir şarta bağlı olarak yapılan adakların, şartın gerçekleşmesi halinde ilk fırsatta yerine getirilmesi gerekir. Şarta bağlı olmayan adaklar ise herhangi bir vakitte yerine getirilebilir. Kurban kesmeyi adayan kişi bu adağını dilediği zaman gerçekleştirebilir. Mutlaka kurban bayramı günlerinde yapılması şart değildir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, III, 67, 71).

938) Rüyada kurban kesmeyi adayan kişi, bu adağını yerine getirmeli midir?

Peygamberlerin dışındaki insanların gördükleri rüyalar, kesin bir hüküm ifade etmediği gibi bağlayıcılığı da yoktur (Dimyâtî, Hâşiyetü İâneti't-Tâlibîn, Beyrut, ts. , I, 266). Bu itibarla rüyada kurban kesmeyi adayan kişinin, bu adağını yerine getirmesi gerekmez. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Şu üç kişiden kalem kaldırıldı: Uyuyan kişi uyanıncaya, çocuk buluğa erinceye ve akıl hastası olan da iyileşinceye kadar."* (Ebû Dâvûd, Hudûd, 16)

939) "Çocuğum sağ-salim doğarsa bir kurban keseceğim." Diye adakta bulunan kimsenin ikiz çocuğu olursa, kaç kurban kesmelidir?

'Çocuğum sağ-salim doğarsa kurban keseceğim. ' şeklindeki adak mutlak/her hangi bir şartla kayıtlanmamış bir adaktır. Çünkü bu ifadede hem "çocuk" hem de "kurban" kelimeleri kayıtsız olarak kullanılmıştır. Bu itibarla bu kimse, doğan çocuk sayısına bakmaksızın dilediği türden bir kurban kesmekle adağını yerine getirmiş olur.

940) İki veya daha fazla kişi tek bir konu hakkında kurban adasalar, hepsinin de ayrı ayrı kurban kesmesi gerekir mi?

İki kişi aynı konu hakkında birbirinden habersiz olarak kurban kesmeyi adarsa, adakta bulunan kişilerden her birinin ayrı ayrı adaklarını yerine getirmeleri gerekir. Zira her biri bağımsız birer kişiliğe sahiptir; birinin yapmasıyla diğerinin zimmetinden adak düşmez. İki veya daha fazla kişi bir araya gelerek bir tek konu hakkında "ortaklaşa bir küçükbaş hayvan kurban edelim." diye adakta bulunsalar; adakları geçerli, ortaklık şartı ise geçersiz olur (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, İstanbul 1984, III, 736-737). Bu durumda, ortak bir kurban kesmeyi adamakla her biri ayrı ayrı birer kurban adamış olurlar. Zira kurban denince akla en az küçükbaş bir hayvan gelir. Bir küçükbaş hayvan ise bir kişi tarafından kurban edilebilir; iki veya daha fazla kişi tarafından kurban edilmesi geçerli olmaz.

941) Belirli bir hayır kurumuna veya fakire para yardımı yapmayı adayan kimse, başka bir hayır kurumuna veya fakire bu para yardımını yaparsa adağı yerine gelmiş olur mu?

Adağın yerine getirileceği kişi, yer ve cihet konusundaki şartlar bağlayıcı değildir. Bu itibarla muayyen bir hayır kurumuna veya fakire yardım yapmayı adayan kimse başka bir hayır kurumuna veya başka bir fakire bu para yardımı yapmakla adağı yerine gelmiş olur (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, 1986, Beyrut, IV, 86, 93; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, İstanbul 1984, III, 741-742; Alauddin Âbidin, el-Hediyyetu'l-Alâiyye, 198-202).

942) Güç yetirilemeyecek bir şey adamanın hükmü nedir? Böyle bir adak geçerli olur mu?

Adağın geçerli olması için adanan şeyin cinsinden bir farz veya vacip bulunmalı, adanan şeyin yerine getirilmesi fiilen ve dinen mümkün ve meşru olmalı; adanan şey mal ise adayan şahsın mülkiyetinde bulunmalıdır (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 208). Bu itibarla bir kişinin, sahip olmadığı bir malı tasadduk etmeyi veya kurban etmeyi adaması geçersizdir. Sahip olduğundan fazlasını adaması halinde ise sadece sahip olduğu kadarı hakkında geçerli olur. Adakta bulunan kişinin, adağını kendi malıyla yerine getirmesi gerekir (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, III, 68). Kendi malı yok ise tövbe etmeli, mal

edindiğinde de adağını yerine getirmelidir. Bedeni ibadetler konusunda ise; oruç tutmayı adayıp da hastalık veya yaşlılık gibi mazeretleri sebebiyle adaklarını yerine getiremeyecek olan kişilerin, her bir oruç için bir fidye vermeleri gerekir. Aynı şekilde ömür boyu oruç tutmayı adayan kişi, sağlığı el verdiği ölçüde adağını yerine getirmeli, bunun mümkün olmaması halinde ise her gün için bir fidye vermelidir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 91; Mevsilî, İhtiyâr, İstanbul, IV, 603; Fetâvâ-yı Hindiyye, I, 209). Eğer namaz adanmışsa; ima ile de olsa adanan namaz kılınmalıdır. Buna da güç yetirilememesi halinde tövbe edilmelidir. Böyle bir kişi, daha sonra bu ibadetleri yapmaya gücü yeterse, adağını yerine getirmelidir.

943) Birden çok oruç tutmayı adayan kimsenin bu oruçları peş peşe tutması şart mıdır?

Adak, kişinin farz veya vacip cinsinden bir ibadeti yapacağına dair Allah'a söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması demektir. Bu nedenle şartlarına uygun olarak yapılan adağın yerine getirilmesi vaciptir. Buna göre otuz gün oruç tutmayı adayan kişinin bu sayıda oruç tutması vaciptir. Eğer tutacağı oruçları peşi peşine tutmaya niyetlenmiş ve öylece adakta bulunmuş ise, bu oruçları peşi peşine tutması gerekir. Ancak, böyle bir niyeti yoksa dilediği gibi aralıklarla tutulabilir (Serahsî, el-Mebsût, II, 48).

944) Adak kurbanı sünnet düğününde ikram edilebilir mi?

Adak kurbanının etinden, adağı yapan kişinin yemesi caiz olmadığı gibi; bu kişinin usûl ve fürûu (yani annesi, babası, nineleri, dedeleri, çocukları, torunları) ve dinen zengin sayılan kimseler de yiyemezler. Zira adakla kişi tasaddukta bulunmaktadır. Tasadduk eden ise, tasadduk ettiği şeyden faydalanamayacağı gibi zengin kimseler de faydalanamaz (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, Kahire 1313, VI, 8). Adak kurbanının etini bu sayılanlar dışında kalan ve dinen fakir olan kimseler yiyebilirler.

Sünnet düğününde fakirlerin yanı sıra zenginler de bulunabileceğinden, kesilen adak kurbanının etinin sünnet düğününde yemeklerde kullanılması caiz olmaz. Zira tasadduk konusu olan bir şey zenginlere ikram edilemez. Eğer böyle bir durumda adakta bulunan ya da zengin biri yemiş bulunursa yenilen miktar ayrıca fakirlere tasadduk edilir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VIII, 199-203).

945) Adak kurbanının bedeli para olarak fakire verilebilir mi?

Adak, kişinin ibadet niteliğindeki bir şeyi yapacağına dair Allah'a söz vererek üzerine borç kılması anlamına geldiğinden, bu borçtan kurtulması için adağını yerine getirmesi gerekir. Belirlenerek adanan şey aynen yerine getirilmedikçe adak yükümlülüğü düşmez (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 90). Bundan dolayı kurban keseceğine dair adakta bulanan kişi, ancak kurban kesmek suretiyle adağını yerine getirmiş olur. Bu itibarla, adak kurbanını kesmek yerine, parasını fakirlere vermek ya da aynî yardımda bulunmakla bu adak yerine getirilmiş olmaz.

946) Türbelere adakta bulunulabilir mi?

İbadetler Allah için yapılır. Adak da ibadet anlamı taşıdığından sadece Allah için yapılması gerekir. Bu sebeple türbe veya ölüler için adakta bulunmak caiz değildir. Dolayısıyla bu yönde yapılacak bir adak geçersiz olur (İbn Kudâme, Muğnî, XI, 353). Böyle bir adak caiz olmamakla birlikte bir türbede Allah rızası için kurban kesmeyi adayan kişinin o kurbanı kesmesi vacip olur. Ancak kurbanı türbede değil, başka bir yerde keser. Böylece adak yükümlülüğünden kurtulmuş olur (Dimyâtî, Hâşiyetü İâneti't-Tâlibîn, II, 394).

947) Bir yıl süreyle oruç tutmayı adamanın hükmü nedir?

Bir yıl veya daha fazla süreyle oruç tutmayı adayan kişinin bu adağını yerine getirmesi gerekir. Ancak oruç tutmanın haram olduğu Kurban bayramının dört günü ile Ramazan bayramının ilk gününde, ayrıca kadınlar da özel hallerine rastlayan günlerde oruç tutmazlar; bu oruçları daha sonra kaza ederler (İbn Nüceym, Bahru'r-Râik, II, 318). Bir sene oruç tutmayı adayan kimse, peş peşe tutma şartı koştuğunda Ramazan dâhil olacağından o zaman ayrıca Ramazan orucu kadar kaza etmesi gerekmez. Zira Ramazan, adağa göre öncelikli bir vazifedir. Oruç tutacağım ifadesi Ramazanı öncelikle kapsamış olur. Ancak bir yıllık oruçta peş peşe olması şartı getirmemişse Ramazan'da tuttuğu farz oruçlar sayısınca Ramazan dışında ayrıca oruç tutması gerekir (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, I, 346). Oruç tutmayı adadıktan sonra oruca gücü yetmez hale gelen birisi, bunun yerine her gün için bir fidye verir. Buna da gücü yetmezse Allah'tan af diler. Umulur ki bağışlanır (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 91).

948) Mukayyet adaklarda yani, zaman, mekân ve niteliklerle kayıtlanmış adaklarda bu kayıtlar bağlayıcı mıdır?

Herhangi bir şart ve zamana bağlanmayan (mutlak) adaklar, adama anından itibaren gerekli hale gelir ve ilk fırsatta yerine getirilmesi uygun olur. Bir şarta bağlanan adakların da o şartın gerçekleşmesi halinde yerine getirilmesi gerekir. "Şu işim olursa üç gün oruç tutayım." gibi bir şarta bağlanan adak, şart gerçekleşmeden yerine getirilirse geçersizdir; yapılan ibadet nafile sayılır (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, III, 741).

Yerine getirilmesi, gelecek bir zamana bağlanan adaklar zaman kaydına itibar edilmeksizin önceden de yerine getirilebilir. Zira vakti gelmese de adak zimmette vacip olarak sabit olduğu için önceden yapılması, vakti gelince yapılması yerine geçer (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 93). İmam Muhammed ile Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise; sadaka gibi malî ibadetlerde bu hüküm doğru olmakla birlikte, namaz, oruç gibi bedenî ibadetler konusunda zaman şartına bağlanmış olan adak, vakti gelmeden yerine getirilmekle zimmetten düşmez. Çünkü bu tür ibadetlerin belli bir vakte tahsisi mümkündür. Dolayısı ile vakit kaydı bağlayıcı olur (Nevevî, el-Mecmu, VIII, 479-482). Vakit belirlenmeyen adaklarda ise, kişi bu adağını dilediği zaman yerine getirebilir; yerine getirmeden ölürse sorumlu olur. Ancak kişi ne zaman öleceğini bilmediğinden bu adağını ilk fırsatta gerçekleştirmelidir (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 94). Adak bir tür ibadet ve ibadetlerde de ihtiyat esas olduğundan, vakte bağlı adaklarda, vakte riayet edilmesi daha uygun olur.

Adaklarda mekân şartı bağlayıcı değildir. Bir yerle kayıtlanarak yapılan adak başka bir yerde de yerine getirilebilir. Zira adaktan maksat Allah'a yaklaşma isteğidir. Mekânın ise her hangi bir işin kurbet olup olmamasında bir etkisi yoktur (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 93). Bazı İslâm âlimleri ise, ibadetlerin çeşitlerine göre farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu konudaki görüşler değerlendirildiğinde, sadakalarda mekânla ilgili belirlemelere, namazda ise sadece Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ'nın belirlenmesine riayet edilmesi uygun olur. Bunun dışındaki yer belirlemeleri ise, bağlayıcı değildir (Nevevî, el-Mecmu, VIII, 472; Buhûtî, Keşşâfü'l-Kına, Beyrut 1402, VI, 283).

Adanan şey kendi cinsi ile yerine getirilmelidir. Mesela şu kadar nafile namaz kılayım diye adakta bulunan bir kimse bunun yerine o sayıda oruç tutsa adağını yerine getirmiş olmaz (Kâsânî, Bedâiü's-Sanâî, V, 92). Ancak adadığı bir ibadetin halefi bulunur da kişi o ibadeti yapmaktan âciz olursa, o ibadetin halefini yerine getirir. Mesela oruç tutmayı adayan yaşlı biri, bunu yapamazsa fidye öder. Maddi bir tasaddukta bulunmayı adayan kimse ise adadığı şeyin kıymetini ödese adak yerine gelmiş olur. Mesela elbise yahut bir hayvanı tasadduk etmeyi adayan kimse bunların kendisini ya da kıymetini tasadduk edebilir (İbn Nüceym, Bahru'r-Râik, VIII, 504).

Sadaka türünden adaklarda sadakanın ciheti/verileceği kimse ile verilecek paranın tayin edilmiş olması bağlayıcı değildir. "Elimdeki şu parayı şu kimeyse vereceğim." diye adakta bulunan kimse, aynı miktardaki başka parayı başka bir fakire verse adak yerine gelmiş olur (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, III, 735; Fetâvây-ı Hindiyye, II, 66).

YEMİN VE KEFFARET

949) Yemin ne demektir, dinî hükmü/dindeki yeri nedir?

Sözlükte "kuvvet, sağ el" gibi anlamlara gelen yemin, dinî bir kavram olarak bir kimsenin Allah'ın adını veya sıfatını zikrederek sözünü kuvvetlendirmesi demektir. Meselâ "Vallahi şu işi yapmam", "Vallahi şu yere gitmeyeceğim" şeklindeki beyanlar böyledir. Yemin etmek aslında mübah bir davranış olmakla birlikte, gereksiz yere yemin etmek ve onu alışkanlık haline getirmek doğru değildir. Sıkça yemin eden kimse sözüne Allah'ı şahit tutmuş ve kutsal değerleri sözünün doğruluğunu teyit için yıpratmış olur. Yerine getirilmesi mümkün ve mubah olan bir şeyi, ileride yapacağına veya yapmayacağına yemin eden kişi, bu yeminini yerine getirmelidir (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, III, 45, 46). Kur'an-ı Kerîm'de, verilen sözün yerine getirilmesi hakkında *"Yeminlerinizi koruyunuz."* (Mâide, 5/89), *"Allah adına yaptığınız ahitleri yerine getirin. Allah'ı kefil tutarak kuvvetlendirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir."* (Nahl, 16/91) buyurulur. Bu itibarla bir müslümanın yemin etmemesi, yemin etmişse bu, verdiği söze Allah'ı şahit tutmak demek olduğundan mutlaka yeminine bağlı kalması gerekir. Ancak farz veya vacip olan bir şeyi yapmamaya ya da haram ve günah olan bir şeyi yapmaya yemin eden kişinin, bu yeminini yerine getirmeyip keffâret vermesi gerekir. Dinen tavsiye edilen bir şeyi yapmamaya yemin eden kimsenin ise yeminini bozup keffâret

ödemesi daha uygundur. Meselâ, bir kimsenin borcunu ödememeye, bir müslüman kardeşiyle konuşmamaya, anne babasıyla aynı evde oturmamaya yemin etmesi gibi durumlarda yeminin bozulup keffâret ödenmesi tavsiye edilmiştir. Nitekim bir hadis-i şerifte: *"Bir kimse bir şey için yemin eder, sonra da ondan hayırlısını görürse yeminini bozsun ve keffâret ödesin"* (Müslim, Eymân, 11-19) buyurulmuştur. Yalan yere yemin etmek dinimizdeki en büyük günahlardan biridir (Âl-i İmrân 3/77; Nahl 16/91, 94, 95; Buhârî, Eymân 16; Müslim, İman 220).

950) Kaç çeşit yemin vardır, yemin çeşitleri nelerdir?

Üç çeşit yemin vardır. Bunlar; yemîn-i lağv, yemîn-i ğamûs ve yemîn-i mün'akidedir. Yemîn-i lağv; bir şeyin doğru olduğu zannedilerek veya ağız alışkanlığıyla yapılan yemindir. Kişinin birini görmediği halde gördüğünü zannederek "Vallahi gördüm." veya yemin kastı olmaksızın yemin sözlerini söylemesi, yemîn-i lağv olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde yapılan yeminden dolayı keffaret gerekmez. Kur'an-ı Kerîm'de, kasıtsız olarak ağızdan çıkıveren yeminlerden dolayı kişinin sorumlu tutulmayacağı bildirilmiştir (Bakara, 2/225; Mâide, 5/89). Bununla birlikte, ağız alışkanlığıyla konuşurken sıkça yemin edenlerin, bu alışkanlıklarından vazgeçmek için çalışmaları gerekir.

Yemîn-i ğamûs; yalan yere edilen yemindir. Bir kimsenin olmamış bir şey için bilerek olmuş diye veya olmuş bir şey için bilerek olmadı diye yemin etmesidir. Bu en büyük günahlardan biridir (Buhârî, Eymân 16; Müslim, İman 220). Böyle bir yemin keffâretle telafi edilemez. Bu şekilde yemin eden kişi, bilerek ve Allah'ın adını anarak yalan yere yemin ettiği için, pişman olarak, bir daha böyle bir hataya düşmemek üzere Allah'tan af dilemesi gerekir. Yalan yere yaptığı yemin sebebiyle başkasının hakkının zayi olmasına sebep oldu ise, bu zararı tazmin edip onlardan helallik istemelidir.

Yemîn-i mün'akide; mümkün olan ve geleceğe ait bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere yapılan yemindir. Bir kimsenin şu işi yapacağım veya yapmayacağım diye yemin etmesi böyledir. Bu yeminin Allah'ın isimlerinden biriyle veya O'nun sıfatlarıyla yapılmış olması gerekir. Allah ve sıfatları dışında başka şeylere yapılan yemin, bu yemin kapsamına girmez (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, III, 47). Bu yemini eden kişinin, dinin yasakladığı bir şeyi yapmaya veya emrettiği bir şeyi terk etmeye yönelik olmadıkça ettiği yeminin gereğini yapması gerekir. Yeminini bozarsa keffaret öder (Merğînânî, el-Hidâye, II, 72-75).

951) Bir kimse birden çok yemini bozarsa, her bir yemin için ayrı ayrı mı yoksa hepsi için bir keffaret mi ödemelidir?

a) İster peş peşe olsun isterse farklı zamanlarda, birden çok yemin edilerek, her bir yeminde diğerinden farklı bir işin yapılması veya yapılmamasından söz edilmesi durumunda, fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre her bir yeminin ihlalinden dolayı ayrı ayrı keffâret gerekir. Mesela, "Vallahi (Allah'a yemin ederim ki) şu kimsenin evine girmeyeceğim", "Vallahi onunla konuşmayacağım" şeklinde söylenen sözlerin her biri ayrı birer yemindir. Yemin bozulup söz konusu kişinin evine girilmesiyle ayrı bir keffâret, o kişiyle konuşmakla başka bir keffâret gerekir. Bu durumda bir keffâretin yeterli olacağı şeklindeki bir görüş, Ahmed b. Hanbel'e ve İmam Muhammed'e nispet edilmiş, bazı fıkıh kitaplarında ve ilmihallerde de yer almışsa da (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, V, 486) bu nakil, başta erken dönem kaynakları olmak üzere diğer Hanefî kaynaklarında yer almayan ve sıhhatinde bazı kuşkular bulunan bir nakildir. Din İşleri Yüksek Kurulu da 28. 05. 1952 tarihinde, böyle bir yeminin bozulması durumda her bir yemin için ayrı keffaret ödeneceği yönünde fetva vermiştir.

b) Bir yemin cümlesinde, adına yemin edilen Allah Teâlâ'nın ismi bir defa zikredilmekle beraber, yapılması veya yapılmaması söz konusu edinilen işler sayıca birden fazla olursa, bunların hepsi birden ihlal edilse bile bir keffâret yeterlidir. Mesela, "Vallahi şunu yemeyeceğim, şunu içmeyeceğim" diyen kimse, hem yiyerek hem de içerek verdiği söze aykırı davranırsa, sadece bir keffâret gerekir.

c) Bir yemin cümlesinin tamamı birden fazla mesela, "Vallahi şu işi yapmayacağım, "Vallahi şu işi yapmayacağım" şeklinde tekrar edilir ve sonra da bu yemin bozulursa; Hanefî mezhebinde kabul gören görüşe göre, ne kadar tekrar edildiyse o kadar sayıda keffâret gerekir. Böyle bir yemin tekrarının aynı zaman ve ortamda veya farklı zaman ve ortamlarda yapılması hükmü değiştirmez. Malikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde kabul gören görüşlere göre ve bazı Hanefilere göre ise bir keffâret yeterlidir. d) Bir yemin cümlesinde, yemin konusu olan iş bir defa zikredilmekle beraber, adına yemin edilen Allah'ın ismi tekrar edilir veya O'nun birden fazla ismi kullanılırsa, bazı Hanefî fıkıh bilginlerine göre, arada atıf harfi (bağlaç) kullanılarak yapılan her tekrar, ayrı bir yemin sayılır ve yemin bozulduğunda

ayrı ayrı keffâret gerekir. Başta İmam Muhammed olmak üzere bazı Hanefî fıkıh bilginleri ile Malikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerindeki fıkıh bilginlerin çoğunluğuna göre ise arada bağlaç bulunsun bulunmasın bu tek bir yemin sayılır ve bozulması durumunda bir keffâret yeterlidir (Sahnûn, Müdevvene, Beyrut 1994, I, 589; İbn Kudâme, Riyad 1997, Muğnî, XIII, 473-474; Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', Beyrut 1993, III, 9-10).

952) Yemin keffâreti ödeyen bir kimse, aynı konuda tekrar yemin eder ve yeminini yine bozarsa bunun için de yeni bir keffâret ödemeli midir?

Geçmişte ödenmiş ve zimmetten düşmüş bir keffâret, gelecekte yapılacak hataları örtmez. Bu sebeple geçmişte bozulan bir yeminden dolayı keffâret ödendikten sonra tekrar yemin edilir ve bu yemin de bozulursa, tekrar yemin keffâreti ödenmesi gerekir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', III, 177-178; el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, Eymân, VII, 300; Cezîrî, el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'lErbaa, II, 80-82).

953) Dinî bir emri yerine getirmemeye veya bir haramı işlemeye yemin eden kişi ne yapmalıdır?

Farz veya vacip olan bir şeyi yapmamaya ya da haram ve günah olan bir şeyi yapmaya yemin etmek, Müslümana yakışan bir davranış değildir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: *"İyilik etmemek, takvaya sarılmamak, insanlar arasını ıslah etmemek yolundaki yeminlerinize Allah'ı siper yapmayın. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir"* (Bakara, 2/224) buyurmaktadır. Bununla birlikte, her nasılsa bu tür bir yemin edildiğinde, yeminini yerine getirmeyip bozmak ve ardından yemin keffâreti vermek gerekir. Konuyla ilgili bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Bir kimse bir şey için yemin eder, sonra da ondan hayırlısını görürse yeminini bozsun ve keffâret ödesin"* (Müslim, Eymân, 15-16; (Merğînânî, el-Hidâye, II, 358) buyurmuştur.

954) Sigara içmemeye veya dinen yasak olan bir şeyi yapmamaya yemin eden kimse, bu yeminini bozarsa ne yapması gerekir?

Kur'an'da, verilen sözün yerine getirilmesihakkında:"Yeminlerinizikoruyunuz" (Mâide, 5/89), *"Allah adına yaptığınız ahitleri yerine getirin. Allah'ı kefil tutarak kuvvetlendirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir"* (Nahl, 16/91) buyurulmaktadır. Bu itibarla bir Müslüman, ettiği yeminin, verdiği söze Allah'ı şahit kılma anlamına geldiğini bilmeli ve mutlaka yeminine bağlı kalmalıdır. Sigara içmemek ya da dinen yasak olan bir şeyi yapmamak üzere yapılan yemin, bozulduğunda yemin keffâreti gerekir. Ayrıca işlediği günahtan dolayı tevbe ve istiğfar etmelidir. Esasen sigara, yemin edilmese bile kendisinden uzak durulması gereken ve dinen sakıncalı olan maddelerdendir.

955) "Sana sütümü helal etmem, hakkımı helal etmem" şeklinde söylenen sözler bağlayıcı mıdır, bir sorumluluk gerektirir mi?

Bir anne veya babanın, isyankâr bir çocuğuna karşı "sana sütümü/hakkımı helal etmem" ve benzeri sözleri, ileriye dönük bir korkutmadan ibarettir. Ebeveynlerin sırf kendi istek ve arzularının yerine getirilmesi için çocukları üzerinde haksız yere manevi baskı kurmaları ve onların şahsiyetlerine saygı göstermemeleri doğru değildir. Esasen bu tür sözler hiçbir hüküm de ifade etmez. Öte yandan çocukların, anne ve babaya karşı dinî görevlerinden biri de, meşru işlerde onlara karşı isyan etmemek ve daima saygı göstermektir. Anne-babalar tarafından, "sana sütümü/hakkımı helal etmem" gibi korkutmalar söz konusu olmasa bile, çocukların anne-babalarına karşı saygı göstermesi dinî bir gerekliliktir. Bu konudaki bağlayıcılık: " (*Rabbin), anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf! " bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle*" (İsrâ, 17/23) ayetiyle ve benzeri ayet ve hadislerle sabittir.

956) Ağız alışkanlığı ile yerli yersiz edilen yeminin hükmü nedir?

Yemin etmek aslında mübah bir davranış olmakla birlikte, gereksiz yere yemin etmek ve çok yemin etmeyi alışkanlık haline getirmek, doğru değildir. Kur'an-ı Kerim'de, çok yemin etmenin Yüce Allah'ın hoşuna gitmeyen işlerden biri olduğuna işaret edilerek, "*Yemin edip duran kimseye boyun eğme."* buyurulmuştur (Kalem, 68/10). Dil alışkanlığıyla söylenen, başka bir deyişle, herhangi bir işin yapılması veya yapılmaması yönünde bir içeriğe sahip olmayan "Vallahi", "billâhi" şeklindeki sözler lağv (içi boş, hükümsüz) yemin sayıldığı gibi, bile bile yalan söyleme kastı olmaksızın, geçmiş veya

şimdiki zamandaki bir husus üzerine doğru olduğunu zannederek yapılan yemin de, lağv yemini sayılır. Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden (lağv yemininden) dolayı sizi sorumlu tutmaz."* (Mâide, 5/89) buyurularak bu tür yeminden dolayı keffâret gerekmediği bildirilmiştir. Ancak ağız alışkanlığıyla ikide bir yemin edenlerin bu kötü âdeti en kısa sürede bırakmaları gerekir. Hiçbir kasıt olmasa bile gelecekteki bir iş hakkındaki her türlü yemin, mün'akid yemin kapsamındadır ve yeminin gereği yerine gelmediğinde keffaret gerekir. Bunlar kasıtsız söylense bile yemin-i lağv sayılmaz (Kâsânî, Bedâi, Beyrut 1973, III, 3;Merğînânî, el-Hidâye, III, 3).

957) Bir kimse "şöyle yaparsam Allah'ı inkâr etmiş olayım.", "kâfir olayım.", "yahudi olayım.", dinden çıkmış olayım." derse, bunun hükmü nedir?

Yemin kastıyla, "Şöyle yaparsam Allah'ı yok sayayım." veya "Kâfir olayım." ya da "Yahudi olayım." vb. bir söz söyleyen kişi, yemin etmiş demektir. Dediğini yapması durumunda yemin keffareti gerekir. Ancak bu sözleri söyleyen şahıs, dediğini yaptığı takdirde Allah'ı inkâr etmiş ve kâfir olmuş sayılacağına inanır, buna rağmen o işi yaparsa dinden çıkmış olur. Çünkü sözünde durmamakla küfre razı olmuş demektir. Tevbe istiğfar etmesi, iman ve nikah tazelemesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 74; İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, III, 47).

958) "Şart olsun ki, " sözü yemin yerine geçer mi?

Dinen yasaklanmayan ve insanlar tarafından yemin oluşu örf haline gelen her söz, yemin sayılır (Aynî, el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye, V, 168). "Şart olsun" sözünde de, kullanıldığı yerdeki örfî anlamın ve bu sözü söyleyen kişinin niyetinin önemi büyüktür. Yurdumuzun bazı yörelerinde "Şart olsun." sözü, genellikle "talak" yani "Karım boş olsun." anlamında kullanılmaktadır. Böyle yerlerde, bir işi yapmak veya yapmamak için "Şart olsun" diyen kişi, sözünde durmazsa eşi kendisinden bir ric'î talak, yani iddet süresi içinde, yeniden nikahlanmaya gerek olmadan; iddet süresi dolduktan sonra ise, yeniden nikahlanarak evliliklerini devam ettirebilecek boşama şekli ile boşanmış sayılır. Diğer iki nikah bağı ile evlilikleri devam eder. Bu sözü, eğer bir işi yapmak veya yapmamak konusundaki kararlılığını pekiştirmek için, yemin kastı ile söylemişse, yemin hükmündedir. Sözünü yerine getirmezse yemini bozulmuş olur ve yemin keffareti gerekir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, III, 45, 60).

959) Eşinin evine gitmeyeceğine yemin eden bir kadının durumu nedir?

Bir şeyi yapmamak üzere yemin eden bir kimsenin, yapmak istemediği şey dinin emrettiği bir şey değilse, yaptığı yemine uyması, o şeyi yapmaması gerekir. Ancak yeminine uyduğu takdirde, bir vazife veya bir iyiliğin yapılmaması, bir günahın işlenmesi gibi bir durum söz konusu ise yemini bozar, sonra da keffaret öder (Merğînânî, el-Hidâye, II, 75). Nitekim, "*İçinizden fazilet sahibi kimseler akrabalara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere yardım etmeyeceklerine dair yemin etmesinler. Onlar affetsinler ve vazgeçsinler*…" (Nûr 24/22) ayeti ile Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "*Bir kimse bir iş için yemin eder de sonra ondan daha hayırlısını görürse yeminini bozsun ve keffâret ödesin*." (Buhârî, Eymân, 1; Müslim, Eymân 15-16) şeklindeki buyruğu ile "*Yemin eder de ardından başka bir şeyi ondan daha iyi görürsem, daha iyi olanı yaparım ve yemini bozarım."* (Buhârî, Humus 15) sözleri bunu göstermektedir. Buna göre, eşinin evine gitmemeye yemin eden bir kadın, görevi olan bir şeyi yapmamaya yemin ettiği için, eşinin evine giderek yeminini bozar; sonra da yemin keffareti öder ve Cenâb-ı Hak'tan af diler.

Yemin keffareti; 10 fakire birer fitre (fıtır sadakası) miktarı veya bir fakire, on ayrı günde her gün birer fitre miktarı para vermek ya da sabah akşam doyurmak veya on fakiri giydirmektir. Buna gücü yetmeyen fakir kimsenin ise, ara vermeden üç gün oruç tutması gerekir (Mâide, 5/89).

960) Bilinen yemin kalıplarından olmayan, halkın ürettiği yemin ifadeleri yemin olarak geçerli olur mu?

Yemin, Allah Teâlâ'nın isim veya sıfatlarından birini zikretmekle gerçekleşir. "Vallahi, Billahi, TAllahi, Allah şahit, Allah hakkı için, andolsun ki, Allah adına yemin ederim." gibi ifadeler böyledir (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 72-73)."Mushaf hakkı için, Kur'an hakkı için" gibi Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatları zikredilmeden söylenen bir sözün yemin sayılıp sayılmamasında, toplumun örfü ölçü alınır (Serahsî, el-Mebsût, VII, 24; Fetâvây-ı Hindiyye, II, 53).

Yemin kastıyla, "Şöyle yaparsam Allah'ı yok sayayım." veya "Kâfir olayım." ya da "Yahudi olayım." vb. bir söz söyleyen kişi, yemin etmiş demektir. Dediğini yapması durumunda yemin keffareti gerekir. Ancak bu sözleri söyleyen şahıs, dediğini yaptığı takdirde Allah'ı inkâr etmiş ve kâfir olmuş sayılacağına inanır, buna rağmen o işi yaparsa dinden çıkmış olur. Çünkü sözünde durmamakla küfre razı olmuş demektir. Tevbe istiğfar etmesi, iman ve nikah tazelemesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 74; Fetâvây-ı Hindiyye, II, 54; İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, III, 47).

961) Yemini yerine getirmemenin günahı nedir, yemin keffareti nedir, nasıl yerine getirilir?

Mubah olan bir şeyi yapmak veya yapmamak için yemin etmek aslında mubah olmakla birlikte, onu alışkanlık haline getirmek doğru değildir. Nitekim Allah Teâlâ *"Yemin edip duran aşağılık kişiye sakın boyun eğme."* (Kalem, 68/10) buyurarak yerli yersiz yemin edenleri kınamıştır.

Kur'an'da, verilen sözün yerine getirilmesi hususunda: *"Yeminlerinizi koruyunuz." (Mâide, 5/89), "Allah adına yaptığınız ahitleri yerine getirin. Allah'ı kendinize kefil kılarak pekiştirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir."* (Nahl, 16/91) buyurulur. Bu itibarla, bir Müslümanın mümkün mertebe yemin etmemesi, yemin etmişse, bir farz veya vacibi terk etmek, ya da haramı işlememek kaydıyla yemininin gereğini yapması gerekir. Yemininin gereğini yapmazsa günah işlemiş olur. Hem keffaret ödemesi, hem de tevbe istiğfar etmesi gerekir.

Her ne şekilde olursa olsun yeminlerini bozanların yemin keffareti ödemeleri gerekir. Yemin keffareti on fakire birer fitre (fıtır sadakası) miktarı veya bir fakire on ayrı günde her gün birer fitre miktarı para vermek veya on yoksulu sabah akşam doyurmak ya da giydirmektir. Buna gücü yetmeyenlerin ise, ara vermeden üç gün oruç tutmaları gerekir. Bu keffaret Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir (Mâide, 5/89).

DUA

962) Dua nedir, nasıl yapılmalıdır?

Sözlük anlamı ile dua "çağırmak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek" demektir. Dini bir terim olarak dua ise, insanın bütün benliğiyle Allah'a yönelerek maddi ve manevi isteklerini O'na arz etmesi demektir. Temeli, insanın Allah'a halini arz etmesi ve O'na niyazda bulunması olduğuna göre dua, Allah ile kul arasında bir irtibattır.

Duada daima tâzim ve tâzimle birlikte istekte bulunma anlamı vardır. Dua aynı zamanda zikir ve ibadettir. Böylece duada biri zikir ve saygı, diğeri de dilek olmak üzere iki unsur hep yan yana bulunur. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.s.) "*Dua ibadetin özüdür."* (Tirmizî, Deavât, 1) buyurmuştur. Aynı sebeple en önemli ibadet olan namaz, dua (salât) kelimesiyle ifade edilmiştir (En'âm, 6/52; Kehf, 18/28). Diğer bir âyette de, "*De ki; duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin."* (Furkân, 25/77) buyurulmak suretiyle insanın ancak Allah'a olan bu yönelişiyle değer kazanabileceği belirtilmiştir. Duanın sadece Allah'a yöneltilmesi; Allah'tan başkasına, putlara veya kendilerine üstün nitelikler izafe edilen başka yaratıklara dua ve ibadet edilmemesi hususu Kur'an'da ısrarla vurgulanmıştır (Şuarâ, 26/213; Kasas, 28/88).

963) Ezan duâsının dini hükmü nedir ve nasıl yapılır?

Ezandan sonra, Peygamberimiz (s.a.s.)'esalavât getirmek sünnet; vesile duasını yapmak menduptur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 398; Cezîrî, Kitabü'l-Fıkh ala Mezâhibi'l-erbaa, I, 467). Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Müezzini işittiğiniz zaman, onun dediğini tekrarlayın. Sonra bana salât getirin. Çünkü gerçekten kim bana bir defa salât getirirse, Allah onu on rahmet ile anar. Sonra da benim için Allah'tan vesile isteyin. Çünkü vesile Cennet'te bir makamdır ki, ancak Allah'ın kullarından bir kula lâyık görülmüştür, umarım ki o kul ben olayım. Artık kim benim için Allah'tan vesile isterse, şefaatim ona helâl olur."* (Tirmizî, Salât, 157).

Konu ile ilgili olarak Buhârî'de yer alan rivayet şöyledir: *"Her kim ezanı işittiğinde ardından 'Ey bu tam davetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e vesileyi, fazileti ihsan et. Bir de kendisine va'd ettiğin Makam-ı Mahmûd'u verip oraya ulaştır. ' derse, kıyamet gününde benim şefaatim ona vâcib olur."* (Buhârî, Ezan, 8). Bazı kaynaklarda, duanın sonuna "sen vadinden dönmezsin." ifadesi eklenmiştir (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, I, 410). Ezanı bittiğinde duyanlar bu hadiste ifade edildiği şekilde dua ederler. "Ezan ile kamet arasında dua reddolunmaz."

(Tirmizî, Salât, 158) hadisi gereği, vesile duasının ardından başka dualar da yapılabilir (Nevevî, el-Mecmu', III, 116-117).

964) Ezan duasını camilerde açıktan okumakta bir sakınca var mıdır?

İbadet ve zikirlerde aslolan tevkîfiliktir. Yani Kitap ve Sünnette nasıl belirtilmişse o şekilde uygulanır. Ezan duasında sünnet olan, kişinin sesini yükseltmeden kendi kendine dua etmesidir. Ancak insanların öğrenmesi için camilerde bazen açıktan okunmaktadır. Bu şekilde insanların öğrenmesi için me'sûr duaları açıktan okumakta beis yoktur. Fakat öğrenme gerçekleştikten sonra açıktan okumaya devam etmek uygun olmaz (Fetâvây-ı Hindiyye, V, 318).

965) Duâda ellerin durumu nasıl olmalıdır? Duadan sonra elleri yüze sürmenin dayanağı var mıdır?

Dua sırasında avuçlar yukarıya gelecek şekilde elleri açık tutmak, istek ve niyazın anlamına uygun bir haldir. Ellerin yukarıya, göğe doğru kaldırılması Allah'ın gökte, belli bir mekânda oluşundan değil, göklerin yücelik ve azameti temsil etmesi sebebiyledir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) dua ederken bazen koltuklarının beyazlığı görünecek kadar ellerini kaldırırdı (Buhârî, Deavât, 23). Hz. Peygamber (s.a.s.) buyuruyor ki; *"Allah'a avuçlarınızı yukarıya getirerek dua edin, ellerinizin tersini değil. Duayı bitirdiğiniz zaman da ellerinizi yüzünüze sürün."* (Ebû Dâvûd, Salât, 358). Ancak, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, bela ve musibetler sırasında dua ederken avuçları yere bakacak şekilde dua ettiği de rivayet edilmiştir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXI, 170; Azîmâbâdî, Avnü'l-Ma'bûd, IV, 251). Rasûlüllah'ın ellerini kaldırmadan da dua ettiği rivayet edilmiştir (Ahmed b. Hanbel,Müsned, XX, 231). Dua sırasında normal olarak omuz hizasına kadar kaldırılan ellerin (Buhârî, Deavât, 50) arası normal aralıkta tutulur. "Hz. Peygamber (s.a.s.) dua sırasında ellerini bir araya getirdi." şeklindeki rivayet, "ellerini bir hizada tuttu; biri aşağıda, biri yukarıda değildi." şeklinde yorumlanmıştır (Tahtâvî, Hâşiye ala Merâki'l-Felâh, Beyrut 1997, I, 214). Namazlardan sonra veya başka zamanlarda dua ederken elleri yüze sürmek, duada el kaldırıldığında sünnettir (Ebû Dâvûd, Salât, 358; Edeb 107). El kaldırmadan dua edildiği zaman, ellerin yüze sürülmesi gerekmez (Tahtâvî, Hâşiye ala Merâki'l-Felâh, I, 318).

966) Tövbe'nin dindeki yeri nedir, nasıl tövbe yapılır?

Sözlükte pişmanlık ve dönme anlamına gelen tövbe, İslâmî bir kavram olarak, kulun işlediği kötülük ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah'a yönelmesi, emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak sûretiyle Allah'a sığınarak bağışlanmasını dilemesi demektir. Yüce Allah, bağışlanacak muttakilerin vasıflarını sıralarken şöyle buyurmaktadır: *"Ve onlar bir kötülük yaptıkları, ya da nefislerine zulmettikleri zaman, Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları da Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Ve onlar, yaptıklarında bile bile ısrar etmezler."* (Âl-i İmrân, 3/135).

Günahlardan dolayı tövbe etmek farzdır. Tövbe, Hz. Âdem'le başlayan kulluğun bir göstergesidir. Günahkâr kimse vakit geçirmeden tövbeye yönelmelidir. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: *"Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra hemen tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Yoksa, (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine ölüm gelip çatınca, "İşte ben şimdi tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için âhirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır"* (Nisâ, 4/17- 18). Peygamberimiz (s.a.s.)'inde (s.a.s.): *"Günahlarından samimi olarak tövbe eden kimse hiç günah işlememiş gibidir."* (İbn Mâce, Zühd, 30) buyurmuştur.

İslam âlimleri bu ve benzeri ayetlerle hadislerden hareketle tövbenin geçerli olması için gerekli şartları belirlemişlerdir. Buna göre bir tövbenin kabul edilebilmesi için; a) İşlenen günahı terk etmek, b) Günah işlediğine pişman olmak, c) Günahı bir daha işlememeye azmetmek, d) Eğer işlenen günah kul haklarıyla ilgili ise, bu durumda, hak sahibi ile helalleşmek gerekir. Kul hakkından kurtulmak ihlal edilen hakkı, sahibine veya varislerine iade etmekle veyahut affını istemekle olur.

967) Kur'an'da geçen dua ayetlerinin mahiyeti hakkında bilgi verebilir misiniz?

Âyet ve hadîslerde dua teşvik edilmiştir: *"Rabbiniz, şöyle buyurdu: Bana dua edin, size cevap vereyim."* (Mü'minûn, 23/60). "Kullarım sana beni sorunca, haber ver ki, ben şüphesiz onlara yakınım.

Bana dua edenin duasını kabul ederim." (Bakara, 2/186). Hz. Peygamber (s.a.s.) de şöyle buyurur: "Allah katında duadan daha üstün bir şey yoktur." (Tirmizî, Deavât, 1; İbn Mâce, Dua, 1).

Kur'an-ı Kerîm'de dua ile ilgili âyetler geniş bir yer tutar. İki yüz kadar âyet doğrudan doğruya dua konusundadır. Ayrıca tövbe, istiğfar gibi kulun Allah'a yönelişini ve O'ndan dileklerini ifade eden çok sayıda âyet de geniş anlamda dua ile alâkalıdır. Konuyla ilgili âyetlerin bir kısmında insanların Allah'a dua etmeleri emredilmiş, duanın usul, âdâb ve tesirleri üzerinde durulmuştur (Bakara, 2/186; Nisâ, 4/32, 117, 134; A'râf, 7/29, 55, 180; Yûsuf, 12/86; Mü'min, 40/60). Bazı ayetlerde şartlarına riayet edilmeyerek yapılan duanın kabul görmeyeceği ifade edilir (Bakara, 2/200; Yunus, 10/12, 22, 106; İsrâ, 17/11; Mü'minûn, 23/ 99-100, 106- 107; Kasas, 28/88; Fussılet 41/51). Bu gruptaki ayetlerin çoğunda, dünyada iken Allah'ı ve O'nun hükümlerini tanımaktan kaçınan, ancak âhirette gerçeği anlayıp acı akıbetleriyle yüz yüze gelince pişmanlık duyacak olanların dünyaya yeniden döndürülmeleri için Allah'a yakarışları anlatılmıştır. 100'den fazla âyette Peygamberlerin, diğer sâlih insanların veya toplulukların dualarına yer verilmiştir. Bazı sûre ve âyetler örnek dua metinleri mahiyetindedir. Fatiha sûresi buna güzel bir örnektir. Bakara sûresinin 201. âyetinde geçen, *"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik ver, âhirette de güzellik ver; bizi cehennem azabından koru."* mealindeki dua, Fâtiha'dan sonra en çok okunan dua olmuştur. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dua ederken en çok bu âyeti okuduğunu (Buhârî, Deavât, 55) ve okunmasını tavsiye ettiğini (Müslim, "Zikir", 23) belirtmiştir. Âl-i İmrân sûresinin 8-9, 16, 53, 191-194. âyetleriyle, Furkân suresinin 74. âyetinin de dua niyetiyle okunduğu görülür. İbrahim suresinde Hz. İbrahim'in duasını ihtiva eden 35-41. âyetler ve özellikle, *"Rabbim! Hesap günü gelip çattığında beni, annemi, babamı ve müminleri bağışla."* mealindeki 41. âyet sık tekrar edilen dua âyetleridir. Tâhâ sûresinde Hz. Mûsâ'nın duası (Tâhâ, 20/25-35) özellikle kısa, canlı, ahenkli ve etkili cümleleriyle Kur'an'ın en güzel dua örneklerindendir. Bu âyetlerde "Rabbim! Yüreğime genişlik ver; işimi kolaylaştır; dilimin bağını çöz ki sözümü anlasınlar." ifadeleriyle dua edilmektedir. Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Eyyûb'a nisbet edilen dua cümleleri ayrı bir üslûp taşır. Bu âyetlerde Hz. Eyyûb'un, son derece ağır bir hastalığa ve musibetlere mâruz kalmasına rağmen, dualarında Allah'tan istekte bulunmadığı, sadece durumunu arz etmekle yetindiği görülür (Enbiyâ, 21/83-84; Sâd, 38/41). İslâm âlimleri onun bu tutumunu, sabır erdeminde yükselişin ve kulluk terbiyesinin en güzel örneği olarak değerlendirirler (bkz. TDV, İslam Ansiklopedisi, IX, "Dua" md.).

968) Yağmur duâsı nedir? Nasıl yapılır?

Kuraklık dönemlerinde yağmur yağması için yapılan duaya yağmur duası (istiskâ) denir. Yağmur duası yapılacağında, üç gün peş peşe cemaatle birlikte yerleşim yeri dışına çıkıp dua yapmak müstehaptır. Duadan önce fakirlere sadaka verilmesi, herkesin günahlarından tevbe ve istiğfar etmesi, düşman olanların barışması uygun olur. Yağmur duasına giderken mütevazı ve boynu bükük bir durumda olmak, ihtiyarları ve çocukları, yavrularıyla birlikte hayvanları da götürmek müstehaptır (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, I, 82). Yağmur duasında kıbleye dönülür, imam ayakta ellerini yukarıya kaldırarak dua eder; cemaat de oturduğu yerde ellerini kaldırarak "âmin" der (Fetâvây-ı Hindiyye, I, 154).

Ebû Hanîfe'ye göre yağmur duasında kılınacak sünnet bir namaz yoktur. Ancak, cemaatin ayrı ayrı namaz kılması caizdir. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise, bayram namazı gibi iki rekât cemaatle namaz kılmak menduptur. Yağmur duasında, ezan okunmaz, kamet getirilmez, zevâid tekbirleri alınmaz. Namazdan sonra hutbe okunur. Hutbe bitince imam insanlara arkasını döner, hep beraber kıbleye yönelerek dua ve istiğfar ederek yağmur talep ederler (Kâsânî, Bedâiü'ssanâî, I, 282-284).

Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezheplerinde ise, yağmur duasında bayram namazı gibi zevâid tekbirleriyle iki rekât cemaatle kılınan sünnet bir namaz ve hutbe vardır (Nevevî, el-Mecmû, V, 77; İİbn Kudâme, el-Muğnî, II, 187; Cezîrî, Kitabü'l-Fıkh alâ Mezahibi'l-erbaa, I, 320).

969) Salât-ı münciye, salât-ı tefrîciye duâlarının dini dayanağı var mıdır?

"Salât-ı Münciye", "Salât-ı Tefrîciye" duaları, Hz. Peygamberden (s.a.s.) nakledilen dualardan değildir. Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e salât-ü selâm getirmeyi emreden ayetine istinaden asr-ı saâdetten çok sonraları tanzim edilmiş dualardır.

Dualar Allah'a arz edilmeden önce, Allah'a hamd-ü senâ ve Peygamberine de (s.a.s.) salât-ü selâm getirilmelidir. Rasûlüllah (s.a.s.) dua eden bir adamın, dua sırasında kendisine salât ve selam okumadığını görmüş ve *"Bu kimse acele etti."* buyurmuş, sonra adamı çağırıp *"Biriniz dua ederken,*

Allah Teâla'ya hamd-ü senâ ederek başlasın, sonra O'nun Peygamberine salât okusun, sonra da dilediğini istesin." buyurmuştur (Ebû Dâvud, Salât 358; Nesâî, Sehv, 48).

Salavât, Hz. Peygamber (s.a.s.) için okunan ve Allah'ın rahmet ve selâmının O'nun üzerine olması dileğini ifade eden dualara denir. Salavât, genellikle "Allahümme salli..." lafızlarıyla başlar. Kur'an-ı Kerim'de: *"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber (s.a.s.)'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin."* (Ahzâb, 33/56) buyurulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'e Allah Teâlâ'nın salât etmesi, rahmet etmesi; meleklerin salât etmesi, şanının yüceltilmesini dilemeleri, istiğfar etmeleri; müminlerin salât etmesi ise, dua etmeleri anlamını ifade eder (Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, VI, 3923). Buna göre dinî bir gereklilik olduğu inancına kapılmaksızın bu dualar okunabilir.

970) Şifâ niyetiyle Kur'an okumak ve okutmak caiz midir?

Kişinin maddi, manevi ve ruhi rahatsızlıklardan kurtulması için tıbbi tedavi yöntemlerine başvurması temel ilkedir. Bunun yanında Allah Teâlâ'ya dua etmesi de uygun olur. Şüphesiz Kur'an mü'minler için şifa ve rahmettir (İsrâ, 17/82). Dolayısıyla gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadis-i şeriflerde yer alan dualar ve sureler, belirli sayılarla sınırlanmayarak okunabilir. Bu okumaya rukye denir. Sahabenin rukye olarak Fatiha suresini okuduğu ve Rasûlüllah'ın da bunu onayladığı bilinmektedir (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an 9). Aslolan, duayı insanın kendisinin okumasıdır. Ancak, iyi ve takva sahibi bir insan olduğuna inandığı diğer müminlerden de kendisine dua etmesini isteyebilir. Hz. Âişe'den (r.a.) söyle rivâyet edilmiştir: *"Hz. Peygamber (s.a.s.) hasta olan akrabalarının üzerine okuyarak sağ eliyle onları sıvazlar ve şöyle derdi: Ey Allah'ım, ey insanların Rabb'i, şu hastalığı gider, şifâ ver, şifâ veren Sensin. Senin vereceğin şifâdan başka şifâ yoktur. Hastalığı ortadan kaldıracak bir şifâ ver."* (İbn Mâce, Tıb, 35, 36).

İhtiyarlık ve ölüm dışında her hastalığın mutlaka bir çaresi vardır. Kişi tedavi olmada umutsuzluğa kapılmadan, uzman hekimlere müracaat ederek şifa aramaya devam etmeli; bunun yanında, derdi de şifayı da veren Allah'a sığınıp, şifa vermesi için dua etmelidir. Bu maksatla bazı âlimlerimiz Kur'an-ı Kerîm'den şifa konulu ayetlerin okunmasını tavsiye etmişlerdir. Şifa için okunan bazı ayetler şunlardır: (Tevbe 9/14, Yunus, 10/57, Nahl, 16/69, Şuara, 26/80, Fussılet, 41/44.)

971) Tevbede hangi dualar okunmalıdır?

Tevbe edecek kimsenin iki rekât namaz kıldıktan sonra Allah'a hamd, Rasûlüne (s.a.s.) salât ve selam getirdikten sonra tevbe ve istiğfar etmesi, akabinde de salâvat ve hamd ile bitirmesi tevbenin adabındandır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, bağışlanması için yaptığı pek çok duadan ikisi şudur: "*Allah'ım! Ben kendime çok zulmettim. Günahları bağışlayacak ise yalnız sensin. Öyleyse tükenmez lutfunla beni bağışla, bana merhamet et. Çünkü affı sonsuz, merhameti nihayetsiz olan yalnız sensin*." (Buhârî, Ezân 149, Deavât 17, Tevhîd 9; Müslim, Zikir 13). *"Allah'ım! Günahlarımı, bilgisizlik yüzünden yaptıklarımı, haddimi aşarak işlediğim kusurlarımı, benden daha iyi bildiğin bütün suçlarımı bağışla! Allah'ım! Ciddî ve şaka yollu yaptıklarımı, yanlışlıkla ve bilerek işlediğim günahlarımı affeyle! Bütün bu kusurların bende bulunduğunu itiraf ederim. Allah'ım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçüsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senin gücün her şeye yeter."* (Buhârî, Deavât, 60).

972) Ezan ve kamet arasında yapılan duanın kabul olacağına dair rivayet var mıdır?

Duaların her zaman kabul görme umudu varsa da, bazı özel vakitlerde yapılacak duaların kabul görüp reddedilmeyeceğine ilişkin hadis-i şerifler vardır. Ezan okunurken, ezanla kamet arasında ve kamet getirildiğinde yapılacak dualar da bu kabildendir. Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Ezan okunduğunda sema kapıları açılır ve yapılan dualar kabul olur. Kamet getirildiğinde dua reddedilmez."* (İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânnef, X, 226). Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Ezanla kamet arasında yapılan dua reddedilmez."* buyurdu. Bunun üzerine sahabe; "Ey Allah'ın elçisi! Ne dua edelim? " diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Allah'tan dünya ve ahirette afiyet/sağlık dileyiniz."* buyurdu (Tirmizî, De'avat, 129).

973) Yatarak Kur'an okumak veya dua etmekte bir sakınca var mıdır?

Ayakta, oturarak veya yatarak zikir yapılmasında, dua edilmesinde bir sakınca yoktur. Kur'an-ı Kerim'de: *"Onlar ayakta iken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar."* (Âl-i İmran, 3/191) buyurulmaktadır. Berâ b. Âzib'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) yatağına uzandığında sağ tarafı üzerine yatar ve şöyle dua ederdi: *"Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım. Rızanı isteyerek, azabından korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin Peygambere inandım."* (Buhârî, Deavât 5; Buhârî, Vudû, 75; Müslim, Zikir 56-58; Ebû Dâvud, Edeb 98). Aynı sahabi, Rasûlüllah (s.a.s.) bana: *"Yatağına gideceğin zaman namaz abdesti gibi abdest al, sonra sağ yanın üzerine yat ve şu duayı oku ve bu duanın sözleri yatmadan önceki son sözün olsun."* (Buhârî, Vudû 75; Müslim, Zikir 56) buyurduğunu nakletmiştir.

974) "İsm-i Â'zam" duası diye bir dua var mıdır?

"İsm-i Â'zâm", Allah'ın en yüce ismi demektir. Hadislerde Allah'ın ism-i â'zamı olarak birden çok isim zikredilmiştir. Bu isimlerin başında lafza-i celal (Allah); sonra "Rahman, Rahîm, Mennân, Ehad, Samed, Hayy, Kayyûm, Bedî'u'ssemâvâti ve'l-ard, Zû'l-celâli ve'l-ikram, lâ ilâhe illallah, lâ ilâhe illâ ente" isim ve zikirleri gelmektedir (Tirmizî, Deavât, 65; İbn Mâce, Dua, 9; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an, 14; Ahmed, III, 120; VI, 461; Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 258). Bu rivayetlerde de görüleceği üzere ism-i a'zam, Yüce Allah'ın isimlerinden birisidir; özel bir dua adı değildir. Dolayısıyla böyle bir dua yoktur. Ancak Rasûlüllah ism-i a'zam anılarak yapılan duaların Allah katında makbul olacağını bildirmiştir. Bunlardan iki rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber (a.s.) bir gün camiye girdi. Bir sahâbî namaz kılıyordu. Bu sahâbî namazdan sonra şöyle diyerek dua etmeye başladı: Allah'ım! Her türlü övgü sana mahsustur. Senden başka ilah yoktur. (Sen), Mennânsın/çok nimet verensin, gökleri ve yeri yokken vâr edensin, celâl ve ikram sahibisin. Ey yaşayan, diri, canlı, ölümsüz, ezelî ve ebedî olan, zatı ile kaim olan, her şeyin varlığı kendisine bağlı olan, uykusu ve uyuklaması olmayan, varlıkları yöneten, koruyan ve ihtiyaçlarını üstlenen Allah'ım! cümleleri ile sana dua ediyor, senden talepte bulunuyorum. Bu duayı işiten Peygamber (s.a.s.), 'Bu kimse, Allah'ın ism-i âzam'ı ile dua etti ki ism-i âzâm ile dua edildiğinde Allah bu duayı kabul eder ve bu isimle istenince Allah verir'." (Hâkim, Dua, I, 504; Ebû Ya'lâ, Zikir ve Dua, No:1124; Tirmizî, Deavât, 100; İbn Mâce, Dua, 9; Nesâî, Sehv, 58) buyururdu. "Hz. Peygamber bir adamın; Allah'ım! Hamd sana mahsustur', Senden başka ilah yoktur, sadece sen varsın, sen Mennânsın, gökleri ve yeri yaratansın', 'celal ve ikram sahibisin' isim ve niteliklerin ile istiyorum. diye dua ettiğini duydu ve; bu adam Allah'tan, O'nun yüce ismiyle (ism-i âzamıyla) istedi. Allah'a ism-i azamı ile dua edildiği zaman kabul eder, bu isim ile istenildiği zaman verir." (Hâkim, Dua, I, 504; İbn Mâce, Dua, 9) buyurdu.

975) Nazardan nasıl korunulur, nazar duası var mıdır?

Nazarın mahiyeti ve nasıl olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı kimselerin bakışlarıyla olumsuz etkiler meydana getirebildikleri dinen de kabul edilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de: *"İnkâr edenler Kur'an'ı dinlediklerinde, neredeyse seni gözleriyle yıkıp devireceklerdi."* (Kalem; 68/51-52) buyurulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Göz (nazar) haktır."* (Buhârî, Tıb, 35) buyurmuş; yüzünde sarılık gördüğü biri için; *"Bunun için dua edin, çünkü kendisinde nazar var."* (Buhârî, Tıb, 34) demiştir.

Rasûlüllah'ın (s.a.s.) nazar değmesine karşı Muavvizeteyn (Felâk ve Nâs) sûrelerini okuduğu; ashabına da bunları okumalarını tavsiye ettiği rivayet edilmektedir (Tirmizî, Tıb, 16; İbn Mâce, Tıb, 32). Bunların yanında sihire, büyüye ve nazara karşı birden çok dua okunabilir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ayrıca, torunları Hasan ve Hüseyin'i nazar ve benzeri olumsuzluklardan korumak için onlara şu duayı okurdu: "Sizi her türlü şeytan ve zehirli hayvanlardan ve bütün kem gözlerden Allah'ın eksiksiz kelimelerine ısmarlarım." (İbn Mâce, Tıb, 36). Yine Peygamberimiz (s.a.s.): *"Kim hoşuna giden bir şey görür de; 'MaşaAllahu la kuvvete illa billahi' (Allah'ın dilediği olur. Ondan başka kuvvet ve kudret sahibi yoktur) derse, ona hiçbir şey zarar vermez."* (Beyhakî, Şuabu'l-İman, IV, 90) buyurmuştur.

976) Salâ'nın anlamı ve dindeki yeri nedir?

Bazı özel günlerde ezandan önce veya kılınacak cenaze namazını haber vermek amacıyla camilerde; "es-salâtu ve's-selâmu aleyke ya rasûlAllah, es-salâtu ve'sselâmu aleyke ya habîbAllah, es-salâtu vesselâmu aleyke ya seyyide'l-evvelîne ve'l- âhirîn, ve selâmun ale'l-murselîn, ve'l-hamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn." şeklinde okunan salâ (salavat) şu anlama gelmektedir: "Salat ve selam (Allah'ın rahmet ve esenliği) sana olsun ey Allah'ın elçisi, sevgili kulu, geçmiş gelecek bütün insanların

hayırlısı! Salât ve selam bütün Peygamber'lere olsun. Hamd (övgü ve şükür) de âlemlerin rabbi Allah'adır."

Sala, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e selam ve övgüdür. Kur'an'ı-Kerîm'de ve hadislerde Hz. Peygamber (s.a.s.)'e çeşitli durumlarda salâtü selam getirilmesi tavsiye edilmiş (Ahzâb, 33/56; Tirmizî, Deavât, 66; Ebû Dâvud, Salât, 358), ise de ne asr-ı saâdette ne de ilk dönemlerde câmilerde salâ okunmuştur. Bununla birlikte Kitap ve sünnette Hz. Peygamber ve diğer Peygamberlere salât getirilmesi örneklerine binaen örfümüzde değişik kalıplarda pek çok salâ metni var olagelmiştir. Bu bağlamda 1300- 1400 yılları arasında Memluk sultanları zamanındaki sala konusunda yerleşen uygulamalar ile ilgili adetler çeşitli şekillerde günümüze kadar ulaşmıştır.

977) Muska kullanmak dinen caiz midir?

Muska; hastalık, göz değmesi, âfetten korunmak veya kurtulmak için yazılan ve insanların üzerlerine astıkları bir materyaldir. Korkudan, nazardan korunmak, bazı hastalıklardan şifa bulmak için dua etmek Kur'an-ı Kerim'den ayetler okumak, caizdir (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an 9; İbn Mâce, Tıb 35-36). Ayet ve dua gibi metinlerin bir şeye yazılıp, insanların bedenlerine asılması veya iliştirilmesi konusunda Hz. Peygamberden bir rivayet yoktur. Ancak Abdullah b. Ömer Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu bildirmektedir:*"Sizden biriniz uykuda korkarsa 'Allah'ın gazab ve azabından ve kullarının şerrinden, şeytanların vesvesesinden ve yanıma gelmelerinden, eksikliği olmayan Allah'ın sözlerine sığınırım. ' desin. O takdirde, hiçbir şey ona zarar vermez."* ve Abdullah b. Amr'ın da bu duayı temyiz çağına gelen çocuklarına öğretip, temyiz çağına gelmeyen çocukları için yazıp boyunlarına astığını rivayet etmiştir (Ebû Dâvud, Tıb, 19).

Bazı fıkıh kaynaklarında Kur'an-ı Kerim'den ayetler yazılıp, muska yapılarak takılmasında sakınca görmeyen âlimler bulunduğu belirtilmektedir (Fetâvâ-yı Hindiyye, V, 356). Bununla birlikte, muskadan medet umma, onu koruyucu olarak algılama, Allah'tan beklenilecek şeylerin muskadan bekleme gibi olumsuzluklara sebep olacaksa muska kullanılması doğru değildir. Bu bağlamda insanların duygularını istismar eden şarlatanlara karşı da uyanık olunmalıdır.

978) Hafızayı güçlendirmek için özel bir dua var mıdır?

Müslüman her türlü ihtiyaç ve isteği için, gerekli çalışmaları yapıp, sebeplere sarılmanın yanı sıra Allah'a dua edip isteğini arz eder. Hafızayı güçlendirmek, unutkanlıktan kurtulmak için de, bilimin öngördüğü zihni eksersizleri ve benzeri faaliyetleri yaptığı gibi, Allah'a dua etmekten de geri durmaz. Bu konuda sıhhati hakkında bazı şüpheler bulunmakla birlikte İbn Abbas'tan (r.a.) şöyle bir rivayet gelmektedir: *"Hz. Ali (r.a.) Rasûlüllah'a (s.a.s.) gelerek: 'Annem ve babam sana feda olsun! Şu Kur'an göğsümde durmayıp gidiyor (unutuyorum). Kendimi onu ezberleyecek güçte göremiyorum. ' dedi. Rasûlüllah (s.a.s.) ona şu cevabı verdi: 'Ey Ebu'l-Hüseyin! (Bu meselede) Allah'ın sana faydalı kılacağı, öğrettiğin takdirde öğrenen kimsenin de istifade edeceği, öğrendiklerini de göğsünde sabit kılacak kelimeleri öğreteyim mi? ' Hz. Ali (r.a.): 'Evet, ey Allah'ın Rasûlü, öğret! ' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: 'Cuma gecesi gecenin son üçte birinde kalkabilirsen kalk. Çünkü o an (meleklerin de hazır bulunduğu) meşhûd bir andır. O anda yapılan dua makbuldür. Kardeşim Yakup da evlatlarına şöyle söyledi: "Sizin için Rabbime istiğfar edeceğim."* (Yusuf, 12/98) *Eğer o vakitte kalkamazsan gecenin ortasında kalk. Bunda da muvaffak olamazsan gecenin evvelinde kalk. Dört rekât namaz kıl. Birinci rekâtta, Fatiha ile Yasin suresini, ikinci rekâtta Fatiha ile Hâmim'i (Duhân suresi) oku, üçüncü rekâtta Fatiha ile Eliflâmmîm Tenzîlü'l-Kitabi (Secde suresi), dördüncü rekâtta Fatiha ile Tebâreke'l-Mufassal'ı (Mülk Suresi) oku. Teşehhüdden sonra Allah'a hamdü sena et. Bana ve diğer Peygamberlere salât oku. Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar ve senden önce gelip geçen mü'min kardeşlerin için bağış dile. Sonra da şu duayı oku: Allah'ım! Beni hayatta baki kıldığın müddetçe bana günahları terk ettirerek merhamet eyle. Bana faydası olmayan şeylere teşebbüsüm sebebiyle bana acı. Seni benden razı kılacak şeylere hüsn-i nazar etmemi nasip et. Ey göklerin ve yerlerin yaratıcısı olan Yüce Allah'ım! Ey Allah! Ey Rahman! Celâlin hakkı için, yüzün nuru hakkı için kitabını bana öğrettiğin gibi hıfzına da kalbimi zorla. Seni benden razı kılacak şekilde okumamı nasip et. Ey göklerin ve yerin Yaratıcısı! Celâlin ve yüzün nuru hakkı için kitabınla gözlerimi nurlandırmanı, onunla dilimi ve kalbimi açmanı, göğsümü ferahlatmanı, bedenimi yıkamanı istiyorum. Çünkü hakkı bulmakta bana ancak sen yardım edersin, onu bana ancak sen nasip edersin. Her şeye ulaşmada güç ve kuvvet ancak büyük ve yüce olan Allah'tandır". Ey Ebu'l-Hasan! Bu söylediğimi üç veya yedi cuma gecesi yap. Allah'ın izniyle duan kabul edilecektir. Beni hak üzere gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, bu duayı yapan hiçbir mü'min duasının kabulünden mahrum kalmadı.*

‘

İbn Abbas (r.a.) der ki: *‘Allah’a yemin olsun, Ali (r.a.) beş veya yedi cuma geçtikten sonra tekrar Rasûlüllah’a (a.s.) gelerek: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Önceleri dört beş âyet ancak öğrenebiliyordum. Kendi kendime okuyunca onları da unutuyordum. Bugün ise, artık 40 kadar âyet öğrenebiliyorum ve onları kendi kendime okuyunca Kitabullah sanki gözümün önünde duruyor gibi oluyor. Eskiden hadisi dinliyordum da arkadan tekrar etmek istediğimde aklımdan çıkıp gidiyordu. Bugün hadis dinleyip sonra istediğimde bir başkasına ondan tek bir harfi kaçırmadan anlatabiliyorum. ‘ Rasûlüllah (a.s.) bu söz üzerine Hz. Ali (r.a.)’ye: ‘Ey Ebû’l-Hasan! Kâbe’nin Rabbine yemin olsun sen müminsin! ‘ dedi.”* (Tirmizî, Deavât, 115)

979) Kenzü’l-arş isminde me’sur bir dua var mıdır? Bu dua, ne için okunursa onu sağlar mı?

‘Kenzü’l-arş’ ismiyle bazı kitaplarda yer verilen dua, birçok ayet ve hadisten devşirilmiş ve edebi bir metne dönüştürülürken “Cebrail’in kanadına yazılı isminin hatırı için” gibi sahih kaynaklarda karşılığı ve yeri olmayan ifadelerle süslenmiştir. Ayrıca “kim ömründe bir kere bu duayı okursa, Allah’u Teâlâ onu, kıyamet gününde yüzü ayın on dördü gibi parlak haşreder. Hatta bütün insanlar onu, bir Peygamber veya melek sanırlar… Eğer onu hasta olan üzerinde taşırsa iyileşir. Kadın taşırsa kocası ona ikram eder. Cinden, insten ve şeytandan, sancı ve hastalıklardan emin olur. Kayıp ise ailesine sağ, salim kavuşur vb.” gerekçelerle okunan ve arzu edileni temin eden özel bir dua olarak nitelemek de doğru değildir. Zira sahih kaynaklarda böyle bir bilgi yer almamaktadır. Öte yandan dua, arzu edilene ulaşmanın aracı ise de, “kim ömründe bir kere bu duayı okursa istediğini elde eder” şeklinde özelleştirilen bir dua metni ve böyle bir anlayış İslamî açıdan kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte dua olarak okunmasında sakınca yoktur.

980) Çocuğu dünyaya gelen bir kimse ne yapmalı ve nasıl dua etmelidir?

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezan okunmasını, sol kulağına da kamet getirilmesini tavsiye etmiş ve bizzat kendisi, torunu Hz. Hasan’ın sağ kulağına ezan okumuş, sol kulağına da kamet getirmiştir (Ebû Davûd, Edeb, 116; Tirmizî, Edâhî, 17). Dolayısıyla, çocuk dünyaya geldiğinde sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunarak isminin verilmesi sünnettir. Bunu babası veya aile büyüklerinden başka birisi de yapabilir. Anne-babanın yükümlülüklerinden biri de çocuğa güzel bir isim koymaktır. Çocuğa isim koyarken yapılması gereken dini bir merasim yoktur. Çocuk, dünyaya gelince ilk yapılan muamelelerden bir diğeri de onun için dua etmektir (Bakara, 2/128). Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine getirilen çocuklar için dua etmiş, onlar için hayırlı ve bereketli bir ömür dilemiştir (Buhârî, Akîka, 1; Ebû Dâvud, Edeb, 116). Şu da ilave edilmelidir ki, çocuk için sadece doğumunun ilk gününde dua etmekle yetinilmemelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) yetişkin çocuklar için de dua etmiştir (İbn Mâce, Tıb, 36).

981) Dua ve zikir sesli mi, yoksa sessiz mi yapılmalıdır?

Duanın, alçak sesle, hüzünlü ve tazarru ile (yalvararak) yapılması adaptandır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de: *“Rabbinize yalvararak ve için için dua edin…”* (A’raf, 7/ 55) buyurulmaktadır. Ancak, içtenlikle ve samimi olduğu sürece, sesli olarak da dua edilebilirse de, sessiz olması daha uygundur. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir yolculuk esnasında sesli olarak tekbir ve tehlil getirmeye başlayan bir grup sahabîye: *“Ey insanlar! Kendinize acıyın; siz ne sağıra dua ediyorsunuz ne de uzakta olan birisine. Muhakkak siz, işiten, yakın olan bir zata dua ediyorsunuz ki O sizinle beraberdir.”* buyurmuşlardır (Buhârî, Cihad 131; Müslim, Zikir 44; Ebû Davûd, Salât, 361; Tirmizî, Deavât, 58).

982) Her zaman dua yapılabilir mi, özel dua yapma vakitleri var mıdır?

İslam dinine göre dua için mutlaka uyulması gereken özel bir zaman ve mekân tahsis edilmiş değildir. Her yerde her zaman dua edilebilir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de: *“Akşama ulaştığınızda ve sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde, Allah’ı tesbîh edin (namaz kılın). Göklerde ve yerde hamd O’na mahsustur.”* (Rum, 30/17) buyurularak, ibadet ve duanın gün içine yayılmasının önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte Kur’an ve hadislerden anlaşıldığına göre gece seher vaktinde yapılan dualar daha makbuldür (Tirmizî, Deavât, 80). Âl-i İmran suresi 16- 17. ayetlerde cennetlikler şöyle müjdelenir: *“ (Onlar) ‘Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru. ‘ diyenler, sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah’tan) bağışlanma dileyenlerdir.”*

Bir başka âyette de şöyle buyurulmuştur: *"Onlar, geceleri az uyuyanlardı. Seher vakitlerinde bağışlanma dilerlerdi."* (Zâriyât, 51/15-18)

Ramazan gecelerinde, Arafat vakfesinde, gece vakitlerinde, ezan okunduğu ve kamet getirildiği sıralarda, farz namazların sonunda yapılan duaların kabul edileceği hadis-i şeriflerde beyan edilmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 166; Tirmizî, Duâ, 8, Deavât, 80, 129; İbn Mâce, Sıyâm, 48).

983) 444 veya 4444 gibi belli sayıda dua yapma uygulamasının dini bir dayanağı var mıdır?

Duaların kabulü için samimiyet önemli olup, belirli sayılarda okunması/yapılması şart değildir (Mü'min, 40/65; Tirmizî, Deavât, 66). Salât-ı tefriciyenin ya da herhangi bir duanın 4444 defa veya belli zamanlarda okunması şart olmadığı gibi okunduğunda muhakkak kabul olunacağını ifade eden herhangi bir ayet ve hadis bulunmamaktadır. Kişinin, bir isteğinin yerine gelmesini Allah'tan isteyeceği vakit, iki rekât namaz kılması (İbn Mâce, Dua, 13), Allah'a hamd edip Hz. Peygamber (s.a.s.)'e salât-u selamda bulunması (Ebû Dâvud, Salât, 358), duadan önce tevbe-istiğfar etmesi tavsiye edilir (Müslim, Zekât, 19).

984) Çevirgel/döngel duası diye bir dua var mıdır?

Duanın ana gayesi insanın Allah'a halini arz etmesi ve O'na niyazda bulunmasıdır. Dolayısıyla dua kulun Allah'a yaklaşması anlamını taşır (Bakara, 2/186). Önemli olan duada dile getirilen talep ve temennilerin dine aykırılık arz etmemesidir. Dini kaynaklarda insan hayatında duanın önemine çeşitli vesilelerle vurgu yapılmış (Tirmizî, Deavât, 1), inananlara nasıl dua yapılacağı hususunda örnekler de sunulmuştur (A'raf, 7/55). Gerek Kur'an-ı Kerim'deki dua örnekleri ve gerekse Peygamberimiz'den (s.a.s.) nakledilen bu konudaki hadisler arasında çevirgel/döngel duası diye bir dua yoktur.

985) İstiğfar duası nedir?

İstiğfar, işlenilen günahlardan ve hatalardan dolayı Allah'tan af ve mağfiret niyaz etmek demektir. Kur'an-ı Kerîm'de işledikleri kötülüklerden pişman olup tövbe-istiğfarda bulunanlar övülmektedir (Âl-i İmrân, 135). Kaynaklarda "istiğfar duası" adında özel bir dua yoktur. Ancak içeriği bakımından "istiğfar" anlamı taşıyan pek çok dua vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "seyyidü'l-istiğfâr" (istiğfârın en güzeli) diye nitelediği dua şöyledir: *"Allah'ım! Sen benim Rabbimsin! Senden başka hiç bir ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben Senin kulunum; gücüm yettiği kadarıyla Senin ahdin ve va'din üzere bulunuyorum. Yaptığım fenalıkların şerrinden Sana sığınırım. Üzerimde olan nimetlerini itiraf ederim; günahımı da itiraf ederim. Beni bağışla; çünkü Senden başka hiçbir kimse günahları bağışlamaz."* (Buhârî, Daevât, 2). Aslında kişinin Rabbine yönelerek içinden geldiği gibi dile getirdiği her türlü bağışlanma duası zaten bir istiğfardır.

986) Fiili dua ne demektir?

Allah, kâinatta meydana gelecek tüm olayları belli sebeplere bağlamıştır. Hem dünyada hem de içinde yaşanılan evrendeki her şey Allah'ın koyduğu sebep-sonuç (kanun ve kural) ilişkilerine göre şekillenir. Arzu ettiği bir şeyin olmasını isteyen kişi, onun sebeplerini de yerine getirmek zorundadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kişinin evlenmesi, sınavda başarılı olmak isteyen öğrencinin derslerine çalışması fiili dua sayılır.

Kişi, Allah'tan istediği şeyin gerçekleşmesi için Allah'ın kendisine öğrettiği sebepleri ve kanunları elinden geldiği kadar yerine getirip tamamlar, sonucunu da Allah'tan bekler. "İnsan için ancak çalışmasının karşılığı vardır." (Necm, 53/39) mealindeki ayette insanların çalışmaları ile alacakları sonuç arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiş ve bu çalışmanın fiilî bir dua manasına geldiğine işaret edilmiştir. Hayvanı hasta olan ve iyileşmesi için sadece dua eden birisine söylenen "Duana biraz da katran ekle..." sözü, fiilî dua için güzel bir örnektir.

Bir işin gerçekleşmesi için dua edip oturan insanın yapmış olduğu hareket ne kadar yanlış ise, tüm çalışmaları yapıp, gerekli tedbirleri aldıktan, yani fiili duasını tamamladıktan sonra "bu işi ben tamamladım." diyerek sözlü dua etmeyenin yapmış olduğu davranış da o derece yanlıştır.

987) Duâların kabul olması için bazı ön şartlar var mıdır?

a. Duadan önce tevbe ve istiğfar edilmelidir. Günah işleyen, haramlardan uzak durmayan bir kulun duası kabul edilmeye layık değildir. Peygamberimiz (sav)'in şu hadisi çok dikkat çekicidir: *"Allah yolunda seferler yapmış, üstü başı tozlanmış bir adam ellerini semaya kaldırarak, 'Yâ Rabbi, Yâ Rabbi' diye yalvarıyor. Oysa yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haramdır. Böyle birisinin duası nasıl kabul olur?"(Tirmizî, Deavât, 2989)* b. Duaya Allah'a hamd, Peygamber'e salat-ü selam ile başlanmalı; yine salat-ü selam ve Allah'a hamd ile bitirilmelidir. Fudâle b. Ubeyd'd (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: *"Rasûlüllah (s.a.s.), mescidde oturmakta iken bir adam geldi, namaz kıldı, sonra şöyle duâ etti: Allah'ım beni bağışla, bana acı. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s.): Ey namaz kılan, acele ettin, namaz kılıp oturduğun vakit Allah'a layık olduğu şekilde hamd et, sonra bana salât ve selam et, sonra da yapacağın duayı yap. Bundan sonra başka biri namaz kıldı. Namazdan sonra Allah'a hamd etti ve Peygambere salât ve selam getirdi. Başka bir şey yapmadı. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s.), o kimseye şöyle buyurdu: Ey namaz kılan kimse! Duâ et, duân kabul edilsin."* (Tirmizî, Deavât, 3476; Nesâî, Sehv 27). c. Dua içten, tevazu ile ve yalvararak yapılmalıdır. Bir ayette şöyle buyrulmaktadır: *"Rabbinize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü o, haddi aşanları sevmez." (A'raf, 55)* d. Israrla dua edilmelidir. Bir mümin, ettiği duanın kabul edilmesi hususunda aceleci olmamalıdır. Peygamberimiz (sav.) şöyle buyurmuştur: *"Sizden herhangi biriniz 'dua ettim de kabul olunmadı' diyerek acele etmedikçe duası kabul olunur."(Tirmizî, Deavât, 12).* e. Umut ve korku içinde dua edilmelidir. Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: *"Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışırlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi." (Enbiyâ, 90).* f. Dua ederken zaman seçimine de dikkat edilmelidir. Dua her zaman yapılabilirse de bazı vakitlerde yapılması, duanın daha çabuk kabul edilmesini sağlar. Bu vakitlerden birisi seher vaktidir. Allah Teâlâ, geceleri dua, ibadet ve istiğfar ile meşgul olanları Kur'an-ı Kerim'de övüyor ve şöyle buyuruyor: *"Onlar, geceleri az uyuyanlardı. Seher vakitlerinde bağışlanma dilerlerdi." (Zâriyât, 51/15-18)* Peygamberimiz'e (s.a.s.). *"Ey Allah'ın Rasûlü, hangi dua daha makbuldür? Diye sorulunca, 'Gece yarısı ve farz namazlardan sonra yapılan duadır. ' cevabını vermiştir." (Tirmizî, Deavât, 79).*

988) Vefat edenler için 7, 40 ve 52. gün duası var mıdır, dini dayanağı nedir?

Bir kimsenin ölümünün 7, 40 ve 52. günü şeklinde zamanlar tayin edip bu zamanlardan özel merasim yapma şeklindeki uygulamaların hiçbir dinî dayanağı yoktur. Ölen bir Müslümanın usulüne göre yıkanıp kefenlenmesi ve cenaze namazının kılınarak defnedilmesi farzdır. Bunun dışında yapılması zorunlu olan bir şey yoktur. Ancak, sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere hayır yapılabileceği gibi çeşitli vesilelerle dua da edilebilir. Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav)'e bir adam: *"Annem ansızın öldü. Öyle sanıyorum ki şayet konuşabilseydi, sadaka verilmesini vasiyet ederdi. Şimdi ben, onun adına sadaka versem, sevabı ona ulaşır mı? "* diye sordu. Peygamberimiz de (sav):*"Evet, ulaşır. Onun namına sadaka ver."* buyurdu *(Buhârî, Vesâyâ 19; Müslim, Zekat 51)*

989) Karınca duası diye bir dua var mıdır?

Halk ararsında Hz. Süleyman döneminde yaşanan bir kuraklık sırasında bir karıncanın yağmur yağması amacıyla yaptığı dua olarak inanılan ve bu sebeple "karınca duası" denen dua, güvenilir hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Halk arasında yaygın olan bu duanın içeriği, esmâ-i hüsnadan bazılarının sıralanması, Allah Teâlâ'ya yönelik bazı hitaplar ve bereket talebinden ibarettir. İçeriğinde dine aykırı bir yön bulunmayan söz konusu duayı okumakta sakınca bulunmadığı söylenebilir. Ancak söz konusu duanın Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivayet edilen bir hadis olarak anlaşılması ve kazanç temin etmek maksadı ile kullanılması dinen caiz değildir.

990) Cuma hutbesinde cemaatin el açarak dua etmesi, yapılan duaya "âmin" demesi caiz midir?

İslam âlimleri, gerek cuma hakkındaki hadisleri, gerekse Rasûlüllah'ın (s.a.s.) uygulamasını göz önüne alarak hutbenin esasını teşkil eden rükünler ile sahih bir hutbede uyulması gereken şartları ve hutbenin adabını tespit etmişlerdir (Kâsânî, Bedâiü'ssanâî, Beyrût 1997, II, 196). Hatip hutbe irad ederken cemaatin konuşmasının doğru olmadığını ifade eden hadisler vardır (Buhârî, Cum'a, 36; Müslim, Cum'a, 11; Muvatta, Cum'a, 6; Ebu, Dâvud. Salât, 235; Tirmizî, Salât, 368; Nesâî, Cum'a, 22). Hanefi ve Şafiîler bu hadislere dayanarak zaruret olmadıkça hutbe esnasında konuşmayı mekruh; Hanbelî ve Mâlikîler haram kabul etmişlerdir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 198; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, Beyrût 1997, I, 429). Diğer taraftan yine Rasûlüllah'ın (s.a.s.) uygulamasını göz önüne alan İslam âlimleri hutbede müminlere dua etmenin mendup veya rükun olduğunu söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 196). Buna göre, hutbenin dinlenmesi, bu esnada

başka işlerle uğraşılmaması, konuşulmaması gerekir. Ancak, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ismi anıldığında başkalarını rahatsız etmeden sessizce salâvat okunması, hatibin duasına âmin denmesi, konuşma olarak değerlendirilmediğinden, bunların yapılmasında bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', II, 201).

991) Duaların sonunda söylenen "Âmin" sözü ne anlama gelir; bunun dini dayanağı nedir?

Âmin,"kabul buyur." demektir. Dualardan sonra âmin deme uygulaması sünnetle sabit olmuştur. Peygamberimiz (sav.): "İmam 'Âmin' dediği vakit siz de 'Âmin' deyiniz.Zira kimin 'Âmin' demesi meleklerin 'Âmin' demesine denk gelirse, o kişinin geçmiş günahları affolunur." buyurmuştur (Buhârî, Ezan, 111-112; Müslim, Salât, 62, 87). Namazda Fatiha sûresi okunduktan sonra Âmin demek de sünnettir (İbn Mâce, İkâme,14).

992) Yetmiş bin (70 000) kelime-i tevhîd okumanın dini dayanağı var mıdır?

Kelime-i tevhid sözlük anlamı ile "Allah'ı birleme cümlesi" demektir. "Lâ ilahe illallah" sözünden ibarettir ve "Allah'tan başka ilah yoktur."demektir. Bu cümlenin ifade ettiği mana İslam'ın temel ilkesini oluşturur. Peygamber Efendimiz (s.a.s.): *"Kıyamet gününde benim şefaatim sayesinde en mutlu olacak insan, kalbinden içtenlikle, Lâ ilâhe illallah diyendir" (Buhârî, İlim, 33; Rikâk 51)* buyurmuştur.

Zikir, hatırlamak ve hatırlatmak demektir. Kelime-i tevhidi zikir olarak okumak, okuyana ve dinleyenlere Allah'ı hatırlatacağı için çok sevap kazandıran bir ameldir, zikirlerin en güzelidir. Rasûlüllah (s.a.s.): *"En faziletli zikir La İlahe İllAllah; en faziletli dua da elhamdülillah demektir."* (İbn Mâce, Edeb, 55) buyurmuştur. Bunun yanında günde yüz defa lâ ilâhe illallah diyenin çeşitli şekillerde mükâfatlandırılacağı yönünde hadisler bulunmaktadır (İbn Mâce, Edeb 54). Sahih hadislerde belirtilenler dışında dua veya zikirlerin belli sayılarda yapılması gerektiğine inanıp bunu iddia etmek doğru değildir.

993) Kur'an'ı makamlı okumanın hükmü nedir?

Kur'an okumak ayet ve hadislerde üzerinde hassasiyetle durulan ibadetlerdendir. Kur'an'ı okumak (Kehf, 18/27), ayetleri üzerinde düşünmek (Sâd, 29) ve öğütlerine sımsıkı tutunmak (Âl-i İmrân, 3/103) yine Kur'an'ın emridir. Ayet-i kerimeler Kur'an'ın "tertîl" üzere okunmasını istemiştir (Müzzemmil, 73/4). Bu nedenle İslam âlimleri Kur'an'ın medlere, tecvide ve vakıflara riayet ederek tane tane okunmasının sünnet olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca bu okuyuş Kur'an'ı anlama amacı için en uygun okuma biçimidir (Suyûtî, el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1996, I, 331, 332). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadislerinden anlaşıldığı kadarıyla Kur'an'ı güzel sesle ve makamlı okumak teşvik edilmiştir (Buhârî, Fezâilü'l–Kur'an, 19; Tevhîd, 32).

994) Yaptığımız ibadetlerin sevabı hayatta olanlara ve ölmüşlerimize bağışlanabilir mi?

Yapılan ibadetin ve hayırların sevaplarının başkasına bağışlanması caizdir. Kişi, okuduğu Kur'an-ı Kerim'in, kıldığı namazın ve işlediği bir hayrın sevabını başkasına bağışlayabilir. İster sağ, ister ölmüş olsun, kendisine sevap bağışlanan kimsenin, bundan yararlanacağı umulur. Başkası tarafından bağışlanan sevapla, bir kimsenin bizzat yapması gereken ibadet borçları ödenmiş olmaz ise de, bunlar iyilik ve sevaplarının çoğalmasına ve derecesinin yükselmesine vesile olabilir. Annesi ve babası öldükten sonra, onlara bir iyilik yapıp yapamayacağını ve ne gibi iyilikler yapabileceğini soran kişiye Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Evet, onlara dua etmek, rahmet dilemek, onlar için istiğfar etmek, vasiyetlerini yerine getirmek, dostlarına hürmet edip ikramda bulunmak, akrabaları ile ilgilenip onlara karşı üzerine düşeni yapmaktır"* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Edeb, 130; İbn-i Mâce, Edeb, 2). Annesinin aniden öldüğünü, şayet konuşabilseydi sadaka verilmesini vasiyet edeceğini zannettiğini, onun adına sadaka verirse sevabının kendisine ulaşıp ulaşmayacağını soran sahabîye de: *"Evet, ulaşır. Onun namına sadaka ver"* buyurmuşlardır (Buharî, Vasâyâ, 19; Müslim, Zekât, 16, H. No: 2373).

Buna göre, sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere her türlü ibadet yapılabileceği gibi, çeşitli vesilelerle dua da edilebilir. Yapılan ibadet ve hayırların sevabının bağışlanması, hayır duada bulunulması için kabir başında bulunmak şart değildir. Ancak imkânı olanların zaman zaman kabir ziyaretinde bulunarak orada dua etmesi daha uygundur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Cennetü'l-baki'ye gidip orada dua ettiği bilinmektedir (Müslim, Cenâiz, 35; H No: 2299-2301).

995) Zikir meclisleri oluşturmak ve bu yerlerde zikir yapmak dinen uygun mudur?

Zikir, Allah'ı anmak ve hatırlamak, onu unutmamak ve gaflet halinde olmamak, Allah kelimesini ve tekbir, tehlil (Lâ ilâhe illallah), tesbîh (Sübhahellah), tahmîd (el-Hamdü lillah) cümlelerini tekrarlamak demektir. Zikir, Allah'ın yüceliğini dile getirmek ve manevi yetkinliğe ulaşmak amacıyla yapılır. Bu âyetlerde "Allah'ı zikir" emredilmiş (Bakara, 2/152), Allah'ı zikreden mü'minlerden övgüyle söz edilmiş ve kendileri için mağfiret ve büyük mükâfatların bulunduğu müjdesi verilmiştir (Ahzâb,33/35). Bu itibarla Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen zikir anlamlı ifadeleri tek başına ya da bir mecliste toplu olarak, etrafı rahatsız etmeden söylemekte sakınca bulunmadığı söylenebilir. Bununla birlikte zikir meclislerinde sünnete aykırı davranışlar sergilemek, taşkınlık yapmak, nara atmak, kadın-erkek karışık zikretmek, deveran etmek gibi dinen tasvip edilmeyen davranışlardan da uzak durulmalıdır.

996) Cinlerin insanlara zararı olur mu, bunların zararını engellemek için ne okunur?

Cinlerin varlığı haktır. Ancak mahiyetleri konusunda fazla bir şey söylemek mümkün değildir. Cinler, duyu organlarıyla algılanamayan varlıklar olduğu için, onlar hakkındaki tek bilgi kaynağı vahiydir. Kur'an-ı Kerim ve sahih hadisler, cinlerden bahsetmektedir.

Allah'ın kudreti karşısında hiçbir varlığın gücü yoktur (Bakara, 2/102). Allah'a sığınan bir kimseye hiçbir şey zarar veremez (Cin 72/13). Fakat Allah'a sığınma yerine cinlere sığınan, onlara boyun eğen kimseleri de cinlerin hâkimiyetleri altına alabileceğine, *"Birtakım insanlar birtakım cinlere sığınıyorlardı da böylece bu sığınanlar onları daha da azgınlaştırıyordu."* (Cin, 72/6) mealindeki âyet işaret etmektedir.

Cinler de insanlar gibi Allah'a kulluk görevi olan, ancak yaratılışları gereği insanlardan farklı yapıdaki varlıklardır. Hem şeytanlar hem de cinler Allah'ın izni olmadıkça kimseye zarar vermeye güç yetiremezler. Onlar gaybı bilmezler. İnsandan farklı yönleri, hızlı hareket kabiliyetleri ve kendilerini görmediğimiz halde bizi görebilmeleridir. Allah Teâlâ Felak ve Nâs surelerinde, "karanlığı çöktüğünde gecenin", "düğümlere üfleyenlerin" ve "cin ve insanlardan insanların kalbine vesvese veren sinsi vesvesecilerin şerrinden" Allah'a sığınılmasını istemiştir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) hayatı boyunca her şeyin şerrinden Allah'a sığınarak sürekli Felak ve Nas surelerini ve Âyete'l-Kürsî'yi okumuştur (Buhârî, Vekâle, 10; Fezâilü'l-Kur'an, 10; Tirmîzî, Tıb, 16).

997) Dua-kader ilişkisi nedir, duanın eceli değiştirdiği, belaları uzaklaştırdığı sözü ne anlama gelmektedir?

Duanın sonuç doğuracak bir sebep olarak görülmesi, konunun kaderle ilişkisini akla getirmektedir. Tabiat olayları, sünnetullah denilen ilâhî kanunlara uygun olarak meydana gelmektedir. Başka bir deyişle tabiatta ortaya çıkan her olayın mutlaka bir sebebi vardır. İnsanın fiilleri de aynı şekilde bir sebep-sonuç ilişkisi içinde cereyan etmektedir. Sebebi ve o sebebe bağlı olarak ortaya çıkan sonucu yaratan Allah'tır (En'am, 17; Yunus, 107).

Dua takdirin bir parçasıdır. Hadislerde duanın belaları def edeceğine (Taberânî, elMu'cemü'l-kebîr, X, 158; Taberânî, Kitâbü'd-duâ, I, 801, Beyrut, 1987) işaret edilse de, ezelde duaya bağlı olarak takdir edilmiş şeyler yine dua ile meydana gelecektir (Tirmizî, Deavât, 102). Kulun iradesi, kendi kaderini ortaya koyma bakımından belirleyicidir. Allah, ezeli ilmiyle kulun yapacağı duayı bildiği için kaderini ona göre şekillendirmektedir. Dolayısıyla dua, diğer sebepler gibi bir sebeptir. Başka bir ifadeyle dua sonucunda bir değişikliğin olmasını Allah dilemişse bu değişiklik, tabii sebep-sonuç ilişkisi içinde hayır veya şer olarak ortaya çıkmaktadır (Zümer, 39/83; Bakara, 2/214). Dua, kulluğun gereğidir. Yoksa dua, Allah'ın meydana geleceğini ezelde takdir ettiği şeyin gerçekleşmesini önlemesi, takdir etmediği şeyin meydana gelmesini sağlaması için yapılan bir amel değildir. Ayrıca duadan maksat, Allah'ın bilmediği şeyi ona hatırlatma anlamını asla taşımaz. Dua, kişinin kulluğunu göstermesi, aczini ve ihtiyacını Allah'a arz etmesidir.

998) Dua'da tevessül ne demektir? Duada vesilenin dini dayanağı var mıdır?

Tevessül, Allah'a yaklaşmak veya bir dileğin kabul edilmesini ya da bir musibetin defedilmesini sağlamak amacıyla dua esnasında Allah'ın güzelisimlerinden veya yüce sıfatlarından birini, işlediği güzel bir ameli veya yaşamakta olan salih bir insanın duasını vasıta kılmak demektir. Vesile kelimesi Kur'an'da iki yerde geçmektedir (Mâide, 5/35; İsrâ, 17/57). Mâide sûresindeki ayette mü'minlerin Allah'a yaklaşmak için "vesîle" aramaları istenmektedir. Âyette geçen vesileden maksat da Allah'a boyun eğip O'nun hoşnutluğunu kazandıracak güzel ameller işleyerek O'na yaklaşmaktır. Güzel amellerin "vesîle" kılınması (Buhârî, İcâre, 12; Müslim, Zikr, 100) ve yaşamakta olan salih bir kişinin duasıyla tevessül caiz

kabul edilmiştir (Buhârî, Cuma, 34; İstiskâ, 3; Tirmizî, Daavât, 118; İbn Mâce, İkâme, 189). Bunun dışında Allah'tan başkasından isteme şeklindeki dinimizin onaylamadığı tavırlar içerisine girmek ise caiz değildir. Zira dua sadece Allah'a yapılır, istekler O'na arz edilir.

HELALLER VE HARAMLAR

SOSYAL HAYAT

999) Mahkemenin hükme bağladığı kan bedelini almak caiz midir?

Tedbirsizlik ve dikkatsizlik gibi bir hata sonucu herhangi bir kişinin ölümüne sebep olan kişi, ölenin yakınlarının talep etmesi halinde, diyet (kan parası) ödemekle yükümlü olur. (Ebû Dâvud, Diyât 18, 19, 20; Nesâî, Kasâme 42; İbn Mâce, Diyât 5; İbnü'l-Hümam, Fethu'l-Kadîr, VIII, 308). Dolayısıyla böyle bir olaydan dolayı mahkemenin takdir ettiği tazminatı (kan parasını), ölenin yakınlarının alması caiz ve alınan para helaldir.

1000) Camideki eski halıları veya diğer kullanılmayan eşyayı satarak caminin diğer ihtiyaçları için kullanmak caiz midir?

Amacına hizmet etme imkânı kalmayan bir vakfın aynı amaca hizmet etmek üzere değiştirilmesi veya satılması caizdir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, III, 387). Camilere ait olup da kullanılmayan halı, kilim vb. eşyanın çürümeye terk edilmesi uygun olmaz. Dolayısı ile antika değeri olmayanlarının, usulüne uygun bir şekilde ihtiyacı olan başka bir cami veya mescide verilmesi; ihtiyacı olan başka bir cami veya mescidin bulunmaması halinde ise, ilgili mevzuat çerçevesinde satılıp parasının caminin diğer ihtiyaçlarına harcanmasında dinen bir sakınca yoktur.

1001) Haksız yere adam öldürmenin dindeki hükmü nedir?

İslâm dini, insanı yaratılanların en değerlisi ve üstünü (İsrâ, 17/70; Tin, 95/4), insan hayatının korunmasını da dinin temel amaçlarından biri saymıştır. Kur'an-ı Kerim'de haksız yere bir cana kıyanın bütün insanları öldürmüş gibi ağır bir suç işlemiş olacağı, bir insanın hayatını kurtarmanın da bütün insanlara hayat verme gibi yüce ve değerli bir davranış olduğu şöyle ifade edilir: *"Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitapta) şunu yazdık: Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara resûllerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir."* (Mâide, 5/32).

Bu sebeple İslâm'da adam öldürme büyük günahlardan birisi olarak telakki edilmiştir (En'am, 6/151). Haksız yere ve kasten masum bir kimseyi öldürenin, dünyevi cezası bir tarafa, ahirette de cehennem azabıyla cezalandırılacağı, Allah'ın gazap ve lanetine uğrayacağı bildirilmiştir (Nisa, 4/93). Hz. Peygamber de (s.a.s.) Veda Haccı'nda bütün insanlara hitaben, *"Bu gün, bu ay ve bu belde nasıl kutsal ve korunmuş ise canlarınız, mallarınız ve ırzlarınız da öylesine korunmuştur."* (*Buhârî, İlim, 37; Hac, 132)* buyurarak, insanın hayat hakkının kutsal ve dokunulmaz olduğunu belirtmiştir. İnsanların haksız yere öldürülmelerine sebep olan da sorumludur.

1002) Kul hakkı yemenin hükmü nedir? Kul hakkı nasıl ödenir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), üzerinde kul hakkı bulunan kişilerin, hak sahibi olan mazlumlardan helallik almalarını öğütlemiştir. Bunun yapılmaması durumunda haksızlık yapan kişinin salih amellerinin, haksızlığı ölçüsünde alınarak hak sahibine verileceğini, eğer verilecek salih amel bulunamazsa o zaman da mazlumun günahlarının zâlime yükleneceğini belirtir (Buhârî, Mezâlim, 10). Yine Peygamberimiz (s.a.s.), imkanı olduğu halde zamanı gelmiş bir borcu ödemeyenlerin kul hakkını ihlal ettiğini şöyle ifade eder: *"Ödeme gücü olan zengin kişinin, ödemeyi ertelemesi zulümdür"* *(Buhârî, Havâle, 1).*

Görüldüğü üzere kul hakkı, kişinin Cennet ya da Cehennem'e gidişinde önemli ölçüde belirleyici bir rol oynamaktadır. Allah'ın huzuruna kul hakkı ile çıkmanın, çok ağır bir vebâli vardır. Çünkü böyle bir günahın Allah tarafından bağışlanması, hak sahibinin affetmesi şartına bağlanmıştır. Hak sahibi, hakkını almadıkça veya bu hakkından vazgeçmedikçe, Allah kul hakkı yiyenin bu günahını affetmemektedir. Çünkü ilâhî adâlet, bunu gerektirir. Veda hutbesinde Rasûlüllah (s.a.s.) *"Ey insanlar,*

sizin canlarınız, mallarınız, ırz ve namuslarınız, rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır)" (Buhârî, Hacc, 132) buyurmuştur.

Buna göre, gasp, hırsızlık veya izinsiz alma gibi yollarla elde edilen haram para veya mal, sahipleri biliniyor ise kendilerine yahut mirasçılarına, bilinmiyor ise fakirlere veya hayır kurumlarına onların namına sadaka olarak verilmelidir. Ayrıca, yapılan bu kusurlardan dolayı da Allah'tan af ve mağfiret dilenmelidir.

Mal ya da darp gibi şeylerle ilgili olmayan gıybet, bühtan gibi hak ihlallerinde en doğrusu, hak sahibine durumu anlatıp helalleşmek olmakla beraber, her zaman bu şartı yerine getirmek mümkün olmadığından ya da insanlar bundan çekindiklerinden, kendi adına tövbe edip, hak sahibi namına da istiğfar etmek, dua etmek ya da hayır hasenat yaparak sevabını ona bağışlamak, bu tür hak ihlallerine keffaret olur (Mâverdî, elHâvî, I, 107; İbn Teymiyye, el-Fetâva'l-Kübrâ, I, 113).

1003) İnternetten program, yazılım, kitap, müzik vb. indirmek ve bunları kullanmak helal midir?

Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluğunu gerektirir. Bu sorumluluk ise, söz konusu hak sahibine iade edilmedikçe veya helallik alınmadıkça ortadan kalkmaz. İslâm emeğe büyük değer verir, haksız kazanca karşı çıkar. Kur'an-ı Kerim'de: *"İnsan için ancak çalıştığı vardır."* (Necm, 53/39) buyurulur. Hz. Peygamber de (s.a.s.) emeğin hakkının verilmesini değişik hadisleriyle ifade etmişlerdir. Bunlardan birinde *"Hiçbir kimse, elinin emeği ile kazandığını yemekten daha hayırlı bir kazanç yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd da kendi elinin emeğini yerdi."* (Buhârî, Büyû', 15) buyurmuşlardır.

Teknolojinin geliştiği, insan emeğinin çok değişik şekil ve ortamlarda tezahür ettiği günümüzde aynı ölçüde hak ve emek ihlalleri söz konusu olmaktadır. Bu hak ihlalleri elektronik ve bilgisayar dünyasında da yaşanmaktadır. Bu tür haksız davranışlar sadece bireylerin hakkını gasp etmiş olmamakta, aynı zamanda, o alanlarda emek harcayan insanların yeni ürünler üretme konusundaki şevkini kırmakta, bu da geniş anlamda kamu hakkı ihlaline dönüşmektedir. Bu sebeple birer emek mahsulü olarak internet ortamına geçirilmiş olan her türlü program, yazılım, kitap müzik vb. ürünleri ilgililerin izni olmadan elde edip kullanmak caiz değildir.

1004) İntihar ile ilgili dini yaklaşımı kısaca açıklar mısınız?

Hayat, Cenâb-ı Hakk'ın bahşettiği en büyük nimet olup insana verilmiş bir emanettir. Emaneti ancak veren alır. Hiç kimsenin, Allah'ın koyduğu sınırları aşarak bu emanete kast etmeye hakkı yoktur. Bu sebeple cana kıymak büyük bir günah, büyük bir suçtur. Bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Meşru bir hak karşılığı olmadıkça Allah'ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin."*(En'am, 6/151) *"Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür"* (Mâide, 5/32).

Cana kıyma yasağı kişinin kendi canı konusunda da aynen geçerlidir. Hiç kimse, "Can benim, dilersem ona kıyar, intihar ederim" diyemez. Başkasının hayatına kıymak nasıl büyük bir günah ise, insanın kendini öldürmesi de böyle büyük bir günahtır. *"Kendinizi helak etmeyin"* (Nisâ, 4/29) ayeti kişinin kendi canına kıymasını da yasaklamaktadır. Hz. Peygamber de (s.a.s.): *"İntihar eden kişi ne ile intihar etmişse hesap günü onunla azap edilir."* (Buhârî, Cenâiz 84; Müslim, İman 176, 177) buyurarak, intihar eden kişinin ahirette göreceği cezaya işaret etmiştir.

İntihar edenin cenaze namazı kılınır. Müslümanların kabristanına defnedilir. Geride bıraktığı mallarına, oğul-kız, baba-ana, kardeşler vb. mirasçı olurlar. Normal şekilde ölen kimselere yapılan her işlem intihar edene de yapılır (Ramlî, Nihâyetü'l-muhtâc, II, 432; Fetâvâ-yı Hindiye, I, 163; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr I, 584; krş. İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 418.

İntihar edenin ahirette affedilip affedilmeyeceğini ancak Allah bilir. Dilerse affeder, dilerse günahının cezasını verir. Bu takdirde günahı kadar ceza gördükten sonra cennete girer. Zira Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur"* (Nisa, 48).

1005) Buluntu eşya (lukata) ile ilgili hükümler nelerdir?

Başkalarının rızası olmadan mallarını ellerinden almak caiz olmadığı gibi, kaybettikleri mal ya da eşyayı alıp sahiplenmek de caiz değildir. Bir kimse bir yerde bir miktar para veya eşya bulsa onu sahibine vermek üzere alabilir. Ancak kendine mal edinmek üzere alması başkasının malını gasp etmek hükmündedir. Buluntu eşya konusunda takip edilecek yöntem şöyledir:

Bulunduğu yerde bırakıldığı takdirde telef olmasından korkulan bir şeyi sahibine vermek üzere almak vacip; telef olmayacak şeyleri almak ise mubahtır.Bir kimse bulduğu bir şeyi alırken, onu sahibine teslim etmek üzere aldığına çevresindekileri şahit tutar. Bulunan eşyanın sahibi çıkar ve onun kendisine ait olduğunu ispat ederse eşyayı ona teslim eder (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', VIII, 327-328).

Buluntu eşya, onu sahibine vermek üzere alanın yanında emanet durumundadır. Bir kusuru olmaksızın bu mal kaybolsa veya telef olsa, sahibi çıktığında bedelini ona ödemekle yükümlü olmaz (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, V, 162; Ali el-Hafif, ed-Damân fil-Fıkhi'l-İslâmî, I, 102, 104, 107).

Buluntu eşyayı elinde bulunduran kimse bunu malın değerine göre uygun görülen bir süre ilan eder ve bekler. Sahibi çıkmazsa o malı yoksul kimselere sahibi adına tasadduk eder; kendisi muhtaç ise ondan istifade edebilir. Ancak, daha sonra sahibinin çıkması halinde bedelini öder. Sahibinin aramayacağı düşük değerli şeyler ise beklemeye gerek kalmaksızın ihtiyaç sahiplerine verilebilir; bulanın ihtiyacı varsa o da kullanabilir (Serahsî, el-Mebsût, XI, 3).

1006) Define aramak ve bulunduğunda sahiplenmek caiz midir?

Kaynaklarda, toprağın altına gizlenmiş, sahibi bilinmeyen para ya da değerli eşyaların bulunması halinde bunların kime ait olacağı ve bundan devlete verilecek vergi konusunda çeşitli özel hükümler yer almaktadır. Bu hükümler, konu ile ilgili görülen bazı rivayetlerin yorumları ile dönemin idari ve sosyo-kültürel yaklaşımları ve devlet siyaseti ışığında belirlenmiştir. Define arama işlemlerinin rastgele ve bilinçsizce yapılması pek çok tabiat ve kültür varlığının zarar görmesine, yok olmasına veya yurt dışına kaçırılmasına sebep olmaktadır. Günümüzde define arama işlemleri "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" ile diğer ilgili mevzuata göre yürütülmektedir. Bu mevzuata aykırı şekilde define aramak kamusal ve bireysel haklara tecavüz anlamına geldiğinden caiz değildir.

1007) Yarışmalarda elde edilecek ödülleri almak caiz midir?

İki veya daha fazla kişinin aralarında doğrudan veya dolaylı olarak anlaşma sureti ile, bir tarafın kazanacağı, diğer tarafın kaybedeceği şansa dayalı her türlü oyun, kumar kapsamında olup haramdır. Kendi aralarında yarışacak kimselerden kazananın, üçüncü kişi tarafından vaat edilen ödülü alması ile kaybedenin bir zarara girmemesi esasına dayalı meşru içerikli yarışmalara katılmak ve buradan kazanılacak ödülleri almak ise caizdir (Kâsânî, Bedâiü'ssanâi', VI, 206; Fetâvâ-yı Hindiye, V, 324). Ancak, bu nitelikleri taşıyan bir yarışmaya katılabilmek için normal ulaşım ücreti dışında kontör göndermek vb. ilave ücret ödemek ya da bir ödeme taahhüdünde bulunmak, çekilişe katılmak için piyango bileti satın almak niteliğinde olduğundan yarışma bir tür kumara dönüşür.

1008) Market ve mağazalarda alışveriş karşılığında verilen çekiliş kuponlarına çıkan hediyeler helal midir?

Taraflardan birinin kazanıp diğerinin kaybettiği bütün şans oyunları kumardır. Sadece kazananın karlı çıktığı, kaybedenin ise zarara uğramadığı uygulamalar ise kumar niteliğinde değildir. Buna göre; marketlerde ve mağazalarda işyeri sahiplerinin alışveriş yapan müşterilerine verdikleri çekiliş kuponuna hediye çıkması durumunda, müşterilerin çıkan hediyeleri almalarında bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', VI, 206). Çünkü müşterilerden birinin kazanması halinde diğerleri bir şey kaybetmemektedir. Ancak, çekilişe katılmak için ayrıca bir ücret ödenmesi halinde yatırılan para üzerinden şans yolu ile kazanç elde etme durumu söz konusu olacağından yapılan çekiliş işlemi kumar olur.

1009) Selamlaşma nasıl yapılır, hükmü nedir?

Barış, rahatlık, esenlik demek olan selam, bir terim olarak Müslümanların karşılaştıkları zaman kullandıkları esenlik dileğini ifade eden özel sözlerdir. İslamî uygulamada selamlaşma, taraflardan

birinin diğerine "Selamün aleyküm" (selâm, esenlik ve güven sizin üzerinize olsun) demesi; diğerinin ise: "Ve aleyküm selâm" (Sizin üzerinize de selâm, esenlik ve güven olsun) şeklinde cevap vermesi ile gerçekleşir. Dinimiz müslümanları kardeş ilan etmiş kardeşlik bilincinin yerleşip devam etmesi için de onlara bazı görevler yüklemiştir. Bu görevlerden biri de selamlaşmaktır. Kur'an-ı Kerim'de *"Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı ile karşılık verin."* (Nisa, 4/86) buyurulmuştur.

Selama misli ile karşılık vermek, "Selamün aleyküm" diyene "Aleyküm selam şeklinde; , "Selamün aleyküm ve rahmetullah" diyene ise "Aleyküm selam ve rahmetullah" şeklinde cevap vermekle olur. Selama daha iyisi ile karşılık vermek ise "Selamün aleykum" diyene, "Aleyküm selam ve rahmetullah" şeklinde; "Selamün aleykum ve rahmetullah" diyene de "Aleyküm selam ve rahmetullahi ve berekatühü" şeklinde karşılık vermekle olur.

Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Amellerin hangisi daha hayırlıdır" diye soran kimseye "Yemek yedirmen ve tanıdığına-tanımadığına selam vermendir"* (Buhârî, İman, 18) buyurmuştur.

Selamı teşvik eden bir başka hadis-i şerif de şöyledir: *"Siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de gerçek anlamda iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi sevebileceğiniz bir şeyi söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız"* (Müslim, İman, 24) İki Müslüman karşılaştığında söze başlamadan önce selamlaşmalıdır. Rasûlüllah (s.a.s.): *"Selam, konuşmadan önce gelir"* (Tirmizî, İsti'zân, 11) buyurmuştur.

İslâmî âdâba göre binekte olan yaya olana, yaya olan oturana, az olanlar çok olanlara, küçük büyüğe selam verir (Tirmizî, İstihsan, 14). Bir gruptan ayrılırken ayrılan kişi de geride bıraktıklarına selam verir. Rasûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Biriniz bir meclise vardığında selâm versin. Oturduğu meclisten kalkmak istediği zaman da selâm versin. Önce verdiği selâm, sonraki selâmından daha üstün değildir."* (Ebû Dâvûd, Edeb 139; Tirmizî, İsti'zân 15).

1010) Kadın mahremi olmayan bir erkeğe selam verebilir mi; halini hatırını sorabilir mi?

Kur'an-ı Kerim'de: *"Yabancı erkeklere çekici bir eda ile konuşmayın, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin."* (Ahzâb, 33/32) buyurulmaktadır. Bu, yabancı bir erkeğe muhatap olma durumunda kalan bir kadının edep, ciddiyet, ağır başlılık ve utanma hasletlerini koruyarak konuşması gerektiğini ihtar etmektedir.

Peygamberimiz (s.a.s.)'in ve sahabenin uygulamalarından anlaşıldığına göre, herhangi bir fitne korkusu ve yanlış anlaşılmanın söz konusu olmadığı hallerde kadınların erkeklere, erkeklerin kadınlara selâm verip almalarında, ihtiyaç halinde konuşmalarında bir sakınca yoktur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 406; Zekeriya el-Ensârî, Esne'l-metâlib, I, 176). Ebû Talib kızı Ümm-ü Hanî, kendisinin sadece sesini duyan ve göremediği için de kim olduğunu bilemeyen Peygamberimiz'e (s.a.s.) selam vermiş, Peygamberimiz (s.a.s.) de selama karşılık verip, kim olduğunu sorup öğrenince: *"Hoş geldin ey Ümmü Hanî"* diyerek kendisine iltifat etmiştir (Buhârî, Gusül 21; Salât 4; Müslim, Hayız, 70-71, Salâtü'lmüsâfirîn 81-82; Tirmizî, İsti'zân 34). Esmâ Binti Yezîd de, kadınlarla birlikte otururken, Peygamberimiz (s.a.s.)'in yanlarına uğradığını ve kendilerine selam verdiğini (Ebû Dâvûd, Edeb 137; Tirmizî, İsti'zân 9) anlatmıştır.

1011) Dinin haram saydığı yollarla kazanılan malın cami inşası ve tefrişi gibi hayrî hizmetlerde kullanılması caiz midir?

Dinimize göre müslüman, kazancını dinin meşru saydığı yollarla elde etmekle yükümlüdür. Allah müslümanın malını nerelerde harcadığını soracağı gibi, nerelerden kazandığını da soracaktır. Dinin haram saydığı maddelerin ticareti, hırsızlık veya gasp, kumar, faiz ve fuhuş dinin yasakladığı kazanç yollarından bazılarıdır. Bu yollarla elde edilen kazanç haramdır. Müslüman'ın bu mallardan yararlanması caiz değildir. Bir kimsenin elinde bu yollardan birisi ile elde edilen bir mal varsa, onu; "haram yolla elde edilen kazancın sarf yeri yoksula vermektir" kuralı gereği, yoksullara vermesi gerekir. Ancak bundan bir sevap beklemek doğru değildir. Çünkü haram yolla elde edilen kazanç, kişinin malı olmaz. Malı olmayan bir şeyi hayrî bir hizmette kullanması karşılığında sevap beklemesi de mümkün değildir.

Haram kazançla satın alınan halı üzerinde veya inşaatına haram maldan da sarf edilen camide namaz kılındığında bu namaz sahihtir. Çünkü buradaki mahzur, namazın kendisi ile ilgili değil, onu

çevreleyen başka bir husus ile ilgilidir. Bir mekânın veya elbisenin dinen meşru olmayan bir yolla kullanılması, namazdan ayrı bir hususdur (Serahsî, Usûlü'l-Fıkh, I, 81).

1012) Mezarlıktaki ağaç, ot vb. bitkileri kesmek caiz midir?

Mezarlıkta bulunan yaş ot ve ağaçları, bakım amaçlı olmadıkça yolmak ve kesmek mekruhtur. Zira buradaki yaş bitkiler kendilerine has bir şekilde Allah'ı zikretmektedirler. Bu zikir sebebiyle orada yatan müminlere, Allah Teâlâ'nın rahmet edip azaplarını hafifletmesi umulur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) bir kabristanda bulunan iki kabir sahibinin azap içinde olduğunu anlamış, yanında bulunanlardan taze bir hurma dalı isteyerek, ikiye bölmüş ve her birini bir kabrin başına dikmiştir? *"Ey Allah'ın Rasûlü, niçin böyle yaptın"* diye sorulunca, *"Umulur ki bunlar yaş kaldıkları sürece (azabları) hafifler"* (Buhârî, Vudû, 55) buyurmuştur.

Mezarlıktaki kuru ot ve ağaçlar kesilmez veya toplanmazsa telef olacaklardır. Allah Teâlâ ise yeryüzündeki nimetlerini insanlar yararlansınlar diye yaratmıştır. Bu itibarla mezarlıktaki kurumuş ot ve ağaçlar toplanıp kesilebilir. Ayrıca mezarlıkta bulunan meyveli ağaçların meyvelerinin yenmesinde de dinen bir sakınca yoktur (Fetâvâ-yı Hindiyye, I, 167; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 606-607).

1013) Bir sahabînin ashabdan olmadığını iddia eden veya sahabeye söven kişi dinden çıkar mı?

Eğer ashaptan olan birisinin sahabî olduğu, Hz. Ebû Bekir hakkında olduğu gibi, Kur'an-ı Kerim'de belirtilmişse (Tövbe, 9/40) onun sahabi olduğunu inkâr etmek, dinden çıkma sebebidir. Çünkü bu, Kur'an'ın bir ayetini inkârdır. Kur'an-ı Kerim'de kendisi ile ilgili açık bir ifade bulunmayan bir sahabinin, sahabi olmadığını söylemek ise küfrü gerektirmese de Müslüman'a yakışan bir davranış değildir. Çünkü onlar İslam için canlarını ve mallarını feda etmişler, Cenâb-ı Hakk'ın övgüsünü kazanmışlardır (Tevbe 9/100; Fetih 48/18, 29).

Ashab-ı Kirama dil uzatmak, onlar hakkında edep dışı ifadeler kullanmak, sövmek, onları küfürle itham etmek büyük günahlardandır. Kâfir olduğu açıkça ortaya çıkmamış bir kişinin, bazı söz ve davranışlarıyla küfre girdiğini söylemek doğru değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ben Müslümanım" diyeni küfürle suçlamaktan sakınmayı emretmiştir. Bir hadiste *"Kim bir insanı kâfir diye çağırırsa yahut öyle olmadığı halde ey Allah düşmanı derse söylediği söz kendisine döner"* (Buhârî, Ferâiz, 29; Müslim, Îmân, 27) buyrulmaktadır. Başka bir hadiste de şöyle denilmiştir: "Bir insan Müslüman, kardeşine ey kâfir diye hitap ettiği zaman, ikisinden biri bu sözü üzerine almış olur. Şayet söylediği gibi ise küfür onda kalır, değilse söyleyene döner" (Buhârî, Edeb, 73; Müslim, Îmân, 26). Hz. Peygamber (s.a.s.) ashapla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Ashabıma sövmeyiniz. Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizden biriniz Uhut dağı kadar altın sadaka olarak verse, ashabımın infak ettiği bir müd (küçük bir hacim ölçüsü) veya onun yarısı kadar bile sevap alamazsınız"* (Ebû Dâvud, Sünne, 11; Tirmizi, Menâkıb, 59). *"Kim ashabıma söverse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun"* (Taberânî, el-Mucemu'l-kebîr, XII, 142). Bir Müslümana sövmek veya onu küfre nispet etmek çok büyük bir günah olunca, Yüce Allah'ın ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in övdüğü, sövülmemesini emrettiği ashaptan birine küfretmenin günahı elbette çok daha büyük olacaktır.

1014) Bayanlar başı açık olarak Kur'an okuyabilir mi?

Kadının namaz dışında Kur'an okurken başını ve kollarını örtmesi farz değilse de, Kur'an-ı Kerim'e hürmeten örtünmeleri gerekir.

YİYECEKLER

1015) At eti helal midir?

Kur'an ve Sünnette at eti yemenin hükmü hakkında açık bir delil bulunmamaktadır. Hanefî mezhebinde Ebû Hanife'den rivayet edilip tercih edilen görüş ile Malikîlerden gelen bir görüşe göre, at etinin yenilmesi tenzihen (helale yakın) mekruhtur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleriyle Malikîlerden gelen diğer bir rivayete göre ise, at etinin yenilmesi mubahtır (Serahsî, el-Mebsût, XI, 233; Nevevî, el-Mecmu', IX, 4; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, I, 470). Bununla birlikte at eti yemenin mekruh, hatta haram olduğunu söyleyen âlimler de olmuştur (Karâfî, ez-Zahîre, IV, 101). Şüphesiz mekruh ya da haram olduğu görüşünde, o dönemlerde atın gerek askeri gerekse sivil hizmetlerde yoğun bir şekilde kullanılan bir hayvan olması etkili olmuştur. Günümüzde

atın etkinlik alanı eski dönemlere göre çok daralmış olsa da at etinin yenilmesi konusundaki mesafeli tutum özellikle Anadolu coğrafyasında devam etmektedir.

1016) Bir hayvanın etinin helal olabilmesi için kesim nasıl olmalıdır?

Eti yenen kara hayvanlarının etlerinin helal olması için, usûlüne uygun olarak kesilmesi gerekir. Usûlüne uygun kesim, Hanefilere göre besmele çekilerek, hayvanın nefes ve yemek boruları ile şah damarının veya iki şah damarından birinin kesilmesi şeklinde yapılır. Besmelenin kasten terk edilmesi hâlinde kesilen hayvanın eti Hanefilere göre haram olur. Ama unutarak terk edilirse helâldir. Şâfiîler besmelenin kasten terkedilmesi halinde de etin yenilebileceği görüşündedirler (Nevevî, elMecmû, VIII, 412 vd.).

Sığır, manda, koyun ve keçi cinsinden hayvanlar yatırılıp çenelerinin hemen altından boğazlanmak suretiyle (zebh), deve ise göğsünün hemen üzerinden kesilir (nahr) ve hayvanın kanının iyice akması için bir süre beklenilir. Kesimden önce bıçak ve benzeri kesici âletlerin hayvanın gözünden uzak bir yerde bilenmeleri sünnettir. Hayvanlardan biri, diğerinin gözü önünde kesilmemelidir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', V, 41).

Kesilecek hayvanları kıbleye döndürerek kesmek sünnettir. Hayvanın canı çıkmadan boynunu kırmak, derisini yüzmek, bir uzvunu koparmak veya tüyünü yolmak gibi hayvanın acısını arttıracak işlerden kaçınılmalıdır (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VIII,194).

Hayvanın, kesim esnasında canlı olması kaydı ile, acıyı azaltmak maksadı ile düşük voltajlı elektrik şokuna tabi tutulmasında sakınca yoktur. Tavuk ve hindi kesimlerinde kullanılan otomatik kesim makinesini çalıştıran kişinin, düğmeye basarken besmele çekmesi halinde o seride kesilecek bütün hayvanlar besmele ile kesilmiş sayılır.

1017) Hayvan kesecek kimselerde bulunması gereken şartlar nelerdir?

Hayvanı kesecek kimsenin, akıl ve temyiz gücüne sahip, Müslüman veya Ehl-i Kitap olması gerekir. Putperest, ateşperest, ateist ve mürtedlerin kestikleri hayvanların eti yenmez. Ehl-i Kitap olduğu bilinen kimse kesim yaparken Allah'tan başkasının adını anmamalıdır. Zira ayette Allah'tan başkası adına kesilmemesi şartı getirilmiştir (Bakara 2/173).

Kesim yapan kimsenin ergenlik çağına gelmiş olması şart değildir. Mümeyyiz olan, yani yaptığını ve söylediğini bilen çocuğun kestiği helaldir. Hayvanı kesen kimsenin kadın veya erkek olması fark etmediği gibi, temiz, cünüp, veya hayızlı olması arasında da bir fark yoktur; hepsinin kestiği yenir (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, V, 287).

1018) Eti yenilip yenilemeyen hayvanların tespiti neye dayanılarak yapılmıştır?

İslam, insanı maddî ve manevî her türlü zarardan korumak için bir takım kurallar koymuş ve insana zarar verebilecek pis ve kötü olan her şeyi (habâis) yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanı da (tayyibât) helâl kılmıştır (Bakara, 2/168, 173; A'raf 7/157).

Kur'an ve sünnette etleri yenebilecek hayvanlarla ilgili bir liste verme yönüne gidilmemiş, sadece belli ilke ve ölçüler konulmakla yetinilmiştir. Ayrıca sağlığa zararlı maddelerin tüketilmemesi İslâm'ın genel ilkelerindendir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünneti, Kur'an-ı Kerîm'deki yasaklamaları teyit eden ifadelerin yanı sıra, "pis ve iğrenç" yiyeceklerin özelliklerine ilişkin detaylandırıcı açıklamalar da içermektedir. Meselâ Hz. Peygamber (s.a.s.), yırtıcı hayvanların (parçalayıcı uzun ve sivri dişleri olan hayvanlar) ve yırtıcı kuşların (pençesi ile avını parçalayan kuşlar) etlerinin yenmeyeceğini özellikle belirtmiştir. Ayrıca Rasûlüllah'tan (s.a.s.), bazı hayvanların etlerinin yenilmesine dair hükümleri ihtiva eden başka hadisler de rivayet edilmiştir (Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvud, Et'ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11).

İslâm âlimleri, belirtilen amaç ve ilkeler ışığında ictihad ederek hangi hayvanların etinin helâl ve haram olduğunu ya tek tek veya gruplandırarak belirlemeye çalışmışlardır. Bu belirlemelerde, bazı hadislerin sıhhati konusundaki farklı değerlendirmelerin veya farklı yorumlanmasının yanı sıra, insan tabiatının, örfün ve mahallî alışkanlıkların, ilkeyi somut olaylara uygulamadaki değerlendirme farklılıklarının etkili olduğu bir gerçektir.

1019) Kara hayvanlarından hangileri yenir, hangileri yenmez?

Etlerinin yenmesinin helâl olduğunda görüş birliği bulunan hayvanlar dört grupta toplanmıştır (Bakara 2/173; Mâide 5/3): a. Sığır, manda, koyun, keçi, deve, tavşan, tavuk, kaz, ördek, hindi türünden evcil hayvanlar. b. Geyik, ceylan, dağ keçisi, yabanî sığır ve zebra gibi vahşi hayvanlar. c. Güvercin, serçe, bıldırcın, sığırcık, balıkçıl gibi kuşlar. Bu hayvanların etlerinin helâl olduğunda fakihler görüş birliğindedir. Bu sayılanların bir kısmının helâlliği Kur'an'da tasrih edilmiş, diğerleri de Kur'an'ın *"yiyiniz"* dediği iyi ve temiz şeyler (Mâide, 5/1; Hac, 22/28, 30). kapsamında görülmüştür. d. Çekirge de, sünnette yenebileceğine dair özel hüküm bulunması sebebiyle yenmesi helâl hayvanlar grubunda yer almıştır (Buhârî, Zebâih, 13).

Etlerinin yenmesinin haram olduğunda görüş birliği bulunan hayvanlar ise üç gruptur: a. Domuzun haram olduğu Kur'an'ın açık hükmüyle sabittir (Mâide, 5/3). Kur'an'da ismi anılarak yasaklanan tek hayvan domuzdur. Kur'an'da sadece domuzun *etinin* haramlığından söz edilse de, İslâm âlimleri, En'am Sûresinin 145. ayetinde geçen "rics" ifadesi ile, A'raf Sûresi 157. ayetindeki *"... onlara pis ve murdar olan şeyleri haram kılar"* ifadelerini birlikte değerlendirmişler ve domuzun her şeyinin haram olduğunu belirtmişlerdir (İbn Âbidin,Reddu'l-muhtâr, V, 196). b. Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların etlerinin haram olduğu da yine Kur'an'ın hükmüne dayanır: *" (Kesim sırasında) üzerine Allah'ın adı anılmayan hayvanların etlerini yemeyin."* (En'âm, 6/121). Bu ilke İslâm'ın tevhid akidesine verdiği önemin ve şirke karşı aldığı kesin tavrın bir göstergesidir. c. Dinî usullere uygun olarak kesilmemiş veya kendiliğinden ölmüş olan hayvanın etinin haram olduğu da yine Kur'an'ın açık hükmüne dayanır: *"Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı".* (Bakara, 2/173). *"Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan; (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç olmak üzere boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile (tazim amacı ile) dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar size haram kılındı."* (Mâide, 5/3). İşte bu âyetlerde sayılan hayvan etlerinin haram olduğu hususunda bütün İslâm âlimleri fikir birliği içindedir (Nevevî, el-Mecmu', IX, 72).

Yukarıda sayılan grupların dışında kalan hayvanların etlerinin yenmesinin dinî hükmü konusunda İslam âlimleri farklı görüşler belirtmişlerdir.

1020) Kanguru eti helal midir?

Hakkında ayet ve hadislerde hükmü bulunmayan hayvanlar İslam âlimlerince, pis ve iğrenç olup olmadıklarına, leş ve pislik yiyip yememelerine göre ele alınmış (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VIII, 195; Mâverdî, el-Hâvî, XV, 137) ve buradan hareketle, yaratılışında vahşet ve bayağılık olmayan, iğrenç görülmeyen, pislik ve leş yemeyen hayvanların etlerinin dini ölçüler içinde helal olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Karâfî, Zahîra, IV). Buna göre otla beslenen ve temiz şeyler yiyen, ceylan, geyik, antilop gibi av hayvanları sınıfına giren kanguru etinin yenmesi helaldir.

1021) Sol elle yemek yemek ve diğer işleri yapmakta bir sakınca var mıdır?

Ümmetine, faydalı ve güzel olan adabı öğreten Hz. Peygamber (s.a.s.) camiye girmek, yemek yemek, elbise giymek gibi işlerde sağı kullanmayı, tuvalete girmek, sümkürmek ve camiden çıkmak gibi işlerde ise solu kullanmayı tavsiye etmiştir. Bu bağlamda *"Biriniz mescide girdiğinde sağ ayağıyla girsin, mescitten çıktığında da sol ayağı ile çıksın."* (Hâkim, el-Müstedrek, I, 218); *"Biriniz yemek yediği zaman sağ eliyle yesin; su içtiği zaman da sağ eliyle içsin! Çünkü şeytan sol eliyle yer; sol eliyle içer."* (Müslim, Eşribe, 13) buyurmuştur. Hz. Âişe de, Rasûlüllah'ın (s.a.s.) ayakkabı giymesinde, saçını taramasında ve benzeri bütün işlerinde olabildiğince sağdan başlamayı sevdiğini haber vermiştir (Buhârî,Et'ime, 4).

Bu bilgilerden hareketle bazı âlimler bu gibi işlerde sağ eli kullanma ve sağdan başlamanın sünnet hükmünde olduğunu belirtmişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, I, 22; İbn Hacer, Fethu'lBârî, IX, 526; İbn Battal, Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, IX, 462). Diğer bazı âlimler ise, sağ eli kullanmanın mendup, sol eli kullanmanın tenzihen mekruh olduğunu söylemişlerdir (Nevevî, el-Mecmu', I, 384). Âlimlerin çoğu ise, bu emirlerin nedbe delalet ettiğini belirterek, Peygamberimiz (s.a.s.)'in sağ ile başlamayı sevmesinin, müstehaplık ifade ettiğini, bunun müekket sünnet olmadığını belirtmişlerdir. Buna göre, zaruret ve ihtiyaç halinde sol el de kullanılabilir (Ali el-Kârî, Mirkâtü'l-mefâtih, XII, 419; Şevkânî, Neylü'l-evtâr, VIII, 160).

1022) Porsuk etini yemek caiz midir?

Kur'an-ı Kerîm'de, yenmesi helâl olan etlerin ayrı ayrı belirtilmesi yönüne gidilmemiş, Allah'ın nimetlerini hatırlatmak ve müslümana yaraşan şeylerin yenmesi gerektiğini vurgulamak üzere *"iyi ve temiz şeylerin helâl kılındığı"* ifadesiyle yetinilmiştir (Bakara 2/172; Mâide 5/4; A'râf 7/32). Bu cümleden olmak üzere Kur'an'da, en çok yenmesi mûtat olan koyun, deve ve sığır gibi türlere (behîmetü'l-en'âm) işaret edilmiştir (Mâide, 5/1). Haram yiyeceklerle ilgili Kur'an'daki genel ilke ise, "tayyibât" (iyi ve temiz) nevinden olmayıp "habâis" (pis ve iğrenç) kapsamında olan şeylerin yasak olduğudur. Hayvansal ürünler çerçevesinde ayrıntılı olarak belirtilen haram yiyecekler ise; kendiliğinden veya dinî usullerle boğazlanmadan ölmüş hayvan (meyte), akıtılmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlarla (Bakara, 2/173; En'âm, 6/145), boğulmuş, başına veya vücuduna vurularak, düşerek ve bir başka hayvanın darbesiyle ölmüş hayvan etleridir (Mâide, 5/3). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünneti, Kur'an-ı Kerîm'deki bu yasakları teyit eden hükümlerin yanı sıra, "pis ve iğrenç" yiyeceklerin özelliklerine ilişkin detaylar da getirmiştir. Meselâ Hz. Peygamber (s.a.s.), "yırtıcı hayvanlar"ın (ağzında uzun ve sivri dişleri olan hayvanların) ve yırtıcı (pençesi ile avını parçalayan) kuşların etlerinin yenmeyeceğini özellikle belirtmiştir (Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, Et'ime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11).

Türkçe'de porsuk diye adlandırılan hayvan, etçil hayvanların sansargiller familyasından bir memeli türüdür. Sansargiller içinde yer alan, sansar, gelincik, kunduz, su samuru vb. hayvanların tabiatında yırtıcılık ve vahşilik özelliği bulunmaktadır ("Porsuk", "Sansargiller", Zooloji Terimleri Sözlüğü, TDK). Farklı görüş ileri süren fıkıh bilginleri bulunmakla birlikte, bu hayvanlar yırtıcı ve etçil hayvanlar kapsamında olduklarından dolayı, bunların etinin yenmesi caiz değildir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, IX, 441-444; Alauddin Âbidîn, el-Hediyyetu'l-Alâiyye, 223).

1023) Ehli kitabın kestiği hayvanların etini ve yemeklerini yemek caiz midir?

Ehl-i kitabın (Yahudi ve Hıristiyan'ın) usulüne uygun olarak kestiği hayvanın eti ve pişirdiği yemek yenilir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: *"Bugün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir."* (Mâide, 5/5).

Usulüne uygun olarak kesim, hayvanın yemek ve nefes boruları ile iki şah damarının veya iki şah damarından birinin kesilmesi şeklinde yapılır. Hayvanı kesecek kimsenin, akıl sahibi ve mümeyyiz yani yaptığını ve söylediğini bilen bir kimse olması da gerekir. Ancak, ehl-i kitaptan olan birisi hayvanı keserken Mesîh'in, Yahudî'lerin de Üzeyir'in adını andıkları kesin olarak bilinirse, o takdirde kestikleri helâl olmaz. Çünkü Allahtan başkası adına kesilen hayvanlar yenilmez (Mâide, 5/3).

1024) Kesilen tavukların içleri temizlenmeden sıcak suya sokulmaları caiz midir?

Usulüne göre kesilmiş olan tavukların kanı süzüldükten ve varsa üzerlerine bulaşabilen diğer pislikler iyice temizlendikten sonra, kaynama derecesine ulaşmayan sıcak suda bir süre bekletilip müteakiben tüylerinin yolunmasında dini açıdan bir sakınca bulunmamaktadır (İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, I, 210). Ancak bağırsakları çıkarılmadan kaynar suya atılmış olan tavuk ve emsali hayvanların içindeki pislikler ete sirayet ederse, temiz olmaktan çıkar.

1025) Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar, midye, kurbağa vs. gibi deniz ürünleri yenir mi?

İslam, insanı maddî ve manevî her türlü zarardan korumak için bir takım kurallar koymuş ve insana zarar verebilecek pis ve kötü olan her şeyi yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanı da helâl kılmıştır (Bakara, 2/168, 173; A'raf 7/157). İslam'da etleri yenebilecek hayvanlarla ilgili bir liste verme yönüne gidilmemiş, sadece belli ilke ve ölçüler konulmakla yetinilmiştir.

Deniz ürünü olan hayvanlardan maksat, üremesi denizde gerçekleşen hayvanlardır. Dolayısı ile kurbağa ve yengeç gibi hem karada hem suda yaşayan hayvanlar su hayvanları sınıfında yer alırlar (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, III, 28). Kur'an-ı Kerim'de denizden elde edilen yiyeceklerin helal olduğu bildirilmiştir (Mâide, 5/96; Fâtır, 35/12). Hz. Peygamber de (s.a.s.): *"Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir"* (Ebû Dâvud, Tahâret 41) buyurmuştur.

Hanefi mezhebi, zikredilen nasslarda helal olduğu belirtilen deniz hayvanlarından kastın balıktan ibaret olduğunu, dolayısı ile balık sınıfına girmeyen midye, kalamar, yengeç, ıstakoz, karides gibi deniz hayvanlarının helal olmadığı görüşünü benimsemiştir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, V, 35).

İslam âlimlerinin çoğunluğu ise ayet ve hadisteki genel ifadelerden hareketle ayrım yapmaksızın bütün deniz hayvanlarının helal olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu görüş için de bazı istisnalar söz konusudur: a. Şâfiî mezhebine göre suda yaşayan ama eti yenen kara hayvanlarına benzeyenlerin yenmesi helal, eti yenmeyenlere benzeyenler ile su hayvanı sayılmasına rağmen kurbağanın yenmesi haramdır. Yengeç ve kaplumbağa konusunda ise ihtilaf vardır (Nevevî, el-Mecmu', IX, 33). b. Mâlikî mezhebine göre ise su hayvanlarından sadece deniz domuzu denilen hayvanın eti haramdır (Bidâyetü'l-müctehid, I, 470).

1026) Çinçilya eti yenir mi?

Çinçilya, tavşangiller familyasından bir hayvan olup, etinden ve derisinden istifade için beslenmesinde dinen bir sakınca yoktur. Çünkü bu iğrenç olmadığı gibi, yenmesi dinen yasaklanan hayvanların taşıdığı nitelikleri de (Maide, 5/3; Buhârî, Zebâih, 28; Müslim Sayd, 15, 16) taşımamaktadır.

1027) Bir insan tarafından cinsel tecavüze uğrayan hayvanın eti yenir mi?

Bir insanın, kendi cinsel arzularını tatmin için hayvanları kullanması iğrenç bir fiil olup dinimizde bu fiil ağır bir günah ve suç sayılmıştır. Hadislerde, böyle bir işi yapanın mel'ûn o, sabah-akşam Allah'ın gazabına uğrayacak kimselerden biri olduğu belirtilmektedir (Ebû Dâvud, Hudûd, 30; Tirmizî, Hudûd, 23; Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsat, VII, 64; VIII, 234).

Konuyla ilgili hadislerden yola çıkan İslam âlimlerinin çoğunluğu, hayvana tecavüz eden kişiye ta'zir türünden (otoritenin belirleyeceği uygun bir) ceza verilmesi gerektiği kanaatinde iken, bazıları zina için uygulanan had cezasının veya ölüm cezasının verilmesi gerektiği kanaatindedir. Kendisine bir insan tarafından tecavüzde bulunulan hayvandan istifade etme konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Onun etinin yenilmesinin mekruh olduğunu söyleyerek, bu hayvanın itlaf edilmesi gerektiğini savunan âlimler varsa da, Ebû Hanîfe'ye göre böyle bir hayvan, eti yenen hayvanlardan ise, helalliğine bir zarar gelmez ve yenebilir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, VII, 34; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, VI, 36).

1028) Domuz yağından veya kemiklerinden elde edilen yemlerin, eti yenen hayvanların beslenmesinde kullanılmasında dini bakımdan bir sakınca var mıdır?

Domuz eti, İslâm dininde haram kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de *"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, vurulup öldürülmüş hayvanlar... size haram kılındı"* (Mâide, 5/3) buyrulmaktadır. Bu âyette geçen ürünlerin yenilmesinin haramlılığı *insanlara* yöneliktir. Bu bakımdan içerisinde domuz katkısı bulunan ürünlerin yem sanayiinde kullanılması, "domuz etinin yenmesi" anlamına gelmez. Çünkü bu tür yemler gerek imalat döneminde gerek bunları yiyen hayvanların vücudunda değişime uğramakta, domuz eti olmaktan hükmen çıkmış olmaktadırlar. Bu sebeple sağlık açısından bir sorun bulunmaması kaydıyla, bu tür yemlerle beslenen hayvanların etini yemek dinen sakıncalı değildir. Nitekim pislik yiyen tavuk vs. gibi hayvanların (cellâle) eti, kesimden önce belli bir süre bekletilmeleri ve bu sürede temiz yemlerle beslenmeleri kaydıyla yenilebilmektedir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VIII, 207). Öte yandan domuz sütü ile beslenen bir hayvanın etinin yenmesinde bir sakınca bulunmadığı fakihler tarafından açıkça belirtilmiştir (Serahsî, elMebsût, 11, 255; Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, V, 40). Şu var ki, müslümanların, domuz yetiştirilmesini ve ticaretini teşvik etme durumuna düşmemeleri için alternatif ürünler aramaya yönelmeleri dinin genel prensipleri açısından daha uygundur.

İÇECEKLER

1029) Gazlı içecekleri içmekte bir sakınca var mıdır?

Gazlı içecek; "Türk Gıda Kodeksi-Alkolsüz İçecekler Tebliği"nde "karbondioksit ile gazlandırılmış olan meyveli, aromalı, kola, tonik gibi içecekler" olarak tanımlanmaktadır. Aynı Tebliğin 5. maddesinin (j) beninde "Alkolsüz içeceklerde etil alkol miktarı en çok % 0, 5 gr. /litre olmalıdır" hükmü yer almaktadır. İslam dini şarap ve içki gibi sarhoşluk veren maddelerin azını da çoğunu da yasaklamıştır (Mâide, 5/90-91; Buhârî, Vudû, 71; Edeb, 80; Müslim, Eşribe, 7). Bunun dışında sarhoş

edicilik vasfı bulunmayan içeceklerin insan sağlığına zarar vermemesi ve tüketiminde israfa kaçılmaması şartıyla içilmesinde dinen sakınca bulunmamaktadır.

Bu hüküm, içeceklere dışarıdan alkol ilavesi ile ilgili olmayıp, bu tür ürünlerin kalite özelliklerinin fermantasyon yoluyla değişikliğe uğramasını kontrol etmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu tür alkolsüz içeceklerin üretiminde çeşitli meyve/meyve sularının yanı sıra aromatik bileşikler de kullanılabilmektedir. Meyvelerin bünyesinde doğal olarak % 0, 01 - 0, 05 oranında alkol bulunabildiği gibi, aromatik bileşenlerin kullanılması durumunda ürün içinde etil alkol, keton, ester vb. bileşikler de oluşabilmektedir. Hatta ekmek de dâhil birçok fermente (mayalanmış) üründe üretim sonucunda az miktarda alkol ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu ürünlerin tüketilmesi, o gıdanın alkol kaynaklı bir gıda olarak tüketimi anlamına gelmemektedir. Bu itibarla, söz konusu gazlı içeceklere haricen alkol katılmadığı, içlerindeki düşük miktardaki alkol tabii bir süreç sonunda meydana geldiği için bunların içilmesinde sakınca yoktur.

1030) Kefir içmek caiz midir?

İslam dininde sarhoşluk verecek derecede mayalanmamış içeceklerin içilmesi caiz; sarhoşluk verecek derecede mayalanmış içeceklerin içilmesi ise haramdır. Mayalanması kısa süren kefirin alkolsüz olup sarhoş etmediği, besleyici olduğu ve birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığı uzmanlar tarafından açıklanmaktadır. Bu nitelikteki kefirin içilmesinde dinen bir sakınca yoktur.

1031) Sigaranın hükmü nedir?

Sigaranın hükmü konusunda herhangi bir âyet ve hadis bulunmamaktadır. Ancak dinimiz, kişinin kendisine ve çevresindekilere zarar vermesini ve başkalarını rahatsız etmesini yasaklamış, israfı da kesin olarak haram kılmıştır. Bazı âlimler; sağlığa zararlı oluşunu, başkalarını rahatsız ettiğini ve israfı dikkate alarak sigaranın tahrimen mekruh/harama yakın mekruh olduğunu söylemişlerdir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 97-98; Büceyremî, Tuhfetü'l-habîb, II, 474). Günümüzde yapılan birçok araştırma sigaranın insan ve çevre sağlığı üzerindeki onlarca zararlı etkisini bilimsel olarak ortaya koymuş bulunmaktadır. Birçoğu ölümcül olmak üzere pek çok hastalığın sebebi olması itibariyle sigaranın mubah görülmesi düşünülemez. Kendi kendimizi tehlikeye atmama, zararı giderme, sağlığı koruma yönündeki nasları esas alan birçok çağdaş âlim, sigaranın haram olacağı görüşündedir.

GİYİM VE SÜSLENME

1032) Erkeklerin küpe takması caiz midir?

Peygamberimiz (s.a.s.) döneminden itibaren bu güne dek kadınlar süslenmek amacıyla küpe kullanmışlardır (Buhârî, Libas, 59). Bu itibarla da kulak deldirip küpe takmak, Müslümanların genel örfünde kadınlara ait bir süslenme tarzı olarak kabul görmüştür. Müslüman erkeklerin ise kadınlara has süs eşyalarını kullanmaktan uzak durmaları gerekir. Zira Peygamberimiz (s.a.s.): "*Kadınlara benzemeye çalışan erkekler ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlar Allah'ın rahmetinden uzak olsun"* (Buhârî, Libas, 61-62) buyurmuştur. Bu ve benzeri uyarılar sebebi ile İslam âlimleri, erkeklerin küpe vb. kadınlara özgü takıları takmalarını tahrimen (harama yakın) mekruh saymışlardır (İbn Âbidin, Reddu'lmuhtâr, VI, 336-337, 388; Nahlavî, ed-Dureru'l-Mubaha fi'l-hazrı ve'l-İbâha, 29).

1033) Dövme yaptırmak caiz midir?

Vücuda iğneler batırılıp, açılan deliklere boyalı maddeler konularak yapılan dövme, eski çağlardan beri yapılan bir cahiliye adeti olup, sağlık açısından zararlı olduğu gibi, dinen de yasaklanmıştır. Nitekim, dikkat çekmek, daha güzel görünmek amacıyla, yaratılıştan verilmiş olan özellik ve şekillerin değiştirilmesi İslâm dininde, fıtratı bozma kabul edilerek yasaklanmıştır (Nisa 4/119). Hz. Peygamber (s.a.s.), süslenmek maksadıyla vücuda dövme yapmak, dişleri incelterek seyrekleştirmek gibi ameliyeleri, yaratılışı değiştirmek, fıtratı bozmak kapsamında değerlendirmiş ve bunu yapanların ve yaptıranların Allah'ın rahmetinde uzak olacağını bildirmiştir (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libas, 33). Dolayısıyla dövme yaptırmak caiz değildir.

1034) Seccade üzerinde "kâbe" veya "mescid-i nebevi" gibi motiflerin bulunmasında bir sakınca var mıdır?

Hakaret kastı bulunmaksızın seccade veya cami halılarında Kâbe veya Mescidi Nebevî'nin resimlerinin yer almasında dini açıdan bir sakınca yoktur. Ancak seccadenin namaz kılanın dikkatini dağıtmayacak bir sadelikte olmasına ve kutsal mekânlar bile olsa herhangi bir resim taşımamasına dikkat edilmelidir.

1035) Kadın ve erkeğin avret mahallinin sınırları nerelerdir?

a. Bir erkeğin, kadın olsun erkek olsun başkasına karşı avreti Hanefilere göre göbeğinin altından diz kapağının altına kadardır. Diz avrete dâhildir, göbek değildir (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, I, 96). Nitekim bir hadiste: *"Göbekle iki diz arası avret yeridir."* buyurulmuştur (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 18). Bu, vücudun örtülmesi gereken asgari bölgesini belirler. Daha fazlasını örtmek ise müstehaptır. Şafii mezhebine göre ise, erkeğin avret mahalli, dizleriyle göbek arası olan kısımdır. Buna göbek ve diz dâhil değildir. Ancak Şâfiîler, bir gereklilik olmaması halinde kadınların yabancı erkeklerin yüz ile el ve ayaklarının dışındaki yerlerine bakmalarını caiz görmemişlerdir (Nevevî, el-Mecmu', III, 168; Şirbînî, Muüğni'l-muhtâc, III, 132).

b. Kadının yabancı erkeklere karşı avret mahalli, el ile yüzü dışındaki bütün bedenidir. Kuvvetli görüşe göre ayaklar da örtülmesi gereken yerlerin dışında tutulmuştur. Zaruret ve ihtiyaç olmadan bu yerlerin dışındaki uzuvlarını yabancılara (mahremi olmayan erkeklere) göstermeleri caiz değildir. Kadının kadına karşı avret mahalli, diz kapağı ile göbek arasıdır. (Kâsânî, Bedâiü'ssanâi', V, 124). Müslüman kadınların Müslüman olmayan kadınlara göre avreti, yabancı erkeklere karşı olan avreti gibidir. Kadınların saç-baş, kulak, boyun, kol ve incikler gibi vücut kısımlarının, mahremleri olan erkekler tarafından görülmesinde bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', V, 121).

Erkek olsun, kız olsun bebeklerin avreti yoktur. Bebeklikten çıkmış fakat henüz "müşteha" (cinsel arzu duyulacak konumda) olmayan küçüklerin ise sadece ön ve arka mahalleri avret sayılır (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 285).

1036) Bir kadının "zinet yerleri"ne kimler bakabilir?

Kadınların zinet yerleri diye bilinen yüz, el ve ayaklarıyla, iş ve hizmet anında başının, saçının, kulaklarının, boynunun, kollarının ve inciklerinin mahremleri tarafından görülmesinde bir sakınca yoktur (Nur, 24/31). Ancak fitne endişesi varsa kadının gerekli tedbirleri alması ve örtünmeye daha özen göstermesi gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', V,120-121).

Kadının mahremi olan kimseler Nur suresinin 31. ayetinde şöyle sıralanmaktadır: a) Kocası b) Babası c) Kocanın babası, babasının babası d) Kendi oğulları, oğullarının oğulları e) Kocasının oğulları (üvey oğulları) ve onların çocukları f) Erkek kardeşi ve onların oğulları h) Kız kardeşin oğulları ve onların oğulları i) Müslüman kadınlar k) Kadınlara ilgisi kalmamış yaşlı erkekler l) Cinsellik konusunda henüz fikir sahibi olmayan küçük çocuklar Bunların dışında dede, amca, dayı, büyük amca, büyük dayı, sütkardeş, sütbaba gibi kendileriyle sürekli olarak evlenme yasağı bulunan kimseler de kadının mahremleri arasında yer alır (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', V, 121).

1037) Bir erkeğin bakımını yapan kadının, bu erkeğin mahrem yerlerine bakmasının hükmü nedir?

Bir kişi, zaruret bulunmadıkça, kendisine namahrem olan kişilerin avret sayılan yerlerine bakamaz (Nûr 24/30-31). Buna göre bakıma muhtaç durumdaki bir erkeğin bakımının, öncelikle mahrem olan yakınları tarafından, yoksa erkek bakıcılar tarafından yapılması gerekir. Tüm bu kişilerden bakıcı bulunamadığı takdirde, bir bayan tarafından bakılması zaruret haline gelmiş olur. Böyle bir durumda söz konusu bayanın temizlik ve bakım için ve zaruret miktarınca, bakıma muhtaç erkeğin avret yerine bakmasında dinen bir sakınca yoktur (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 84).

1038) Erkeklerin saçlarını uzatması günah mıdır?

Saçı temizlemek, taramak, koku sürmek Hz. Peygamber (s.a.s.)'in teşvik ettiği hususlardandır. Zira bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Saçı olan kişi bakımına özen göstersin"* (Ebû Dâvud, Tereccül, 3; Muvattâ, Şa'r, 2) buyurmuşlardır. Bu itibarla saçların temizliğine dikkat etmek şartıyla erkeklerin saçlarını uzatmalarında ve dilediği şekilde taramalarında dinen bir sakınca yoktur. Ancak bulunulan ortamdaki örfü de dikkate almak gerekir.

1039) Kadınların ve erkeklerin saçlarını boyamaları caiz midir?

Kişinin temiz, bakımlı ve düzgün görünümlü olması, dinimizin tavsiye ettiği hususlardandır. Saç, sakal ve bıyık bakımı bu bağlamda değerlendirilmelidir. Saçı temizlemek, yıkamak, koku sürmek, taramak ve boyamak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in teşvik ettiği hususlardandır (Buhârî, Enbiyâ, 50; Müslim, Libâs, 80). Buna göre, başkalarını yanıltma kastı olmaksızın saç, sakal ve bıyık boyanabilir (Mubârekfûrî, Tuhfetü'l-Ahfezî, V, 333).

Erkeğin saçını, siyah dışındaki kına rengi gibi renklere boyaması caiz ise de siyah renge boyaması mekruh görülmüştür. Mekke'nin fethi günü, Hz. Ebû Bekr'in yaşlı babası Ebû Kuhâfe'nin saçlarının beyazlaştığını gören Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bu beyaz saçın rengini değiştiriniz ve siyahtan sakınınız." (Ebû Dâvud, Tereccül, 18; Ahmed b. Hanbel, l, 165, 356, II, 261, 499, III, 160, 322). Ancak saçı beyazlaşan kimse genç olursa, siyaha boyamasında da bir sakınca görülmemiştir. Çünkü bu durumda siyaha boyanan saç tabii haline dönüşmüş olacaktır. Nitekim Sa'd b. Ebî Vakkas, Ukbe b. Âmir, Hasan, Hüseyin ve Cerîr gibi sahabilerin bunu uyguladıkları nakledilmektedir (Şevkânî, Neylü'l-evtâr, Yusuf el-Karadâvî, el-Halâl ve'lHaram, s. 102, 103). Kadınlar için ise bir sınırlama yoktur. Kadın, kocasının izniyle saçını istediği renge boyatabilir; kına sürebilir.

Boya, saç üzerinde kimyasal bir tabaka oluşturup suyun temasına engel olmadıkça guslü ve namaz abdestini engelleyici bir unsur değildir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 224).

1040) Kadınların kaş aldırmaları ve sürme kullanmaları caiz midir?

İslam dini, insanın yaratılıştan var olan güzelliklerini daha belirgin hale getiren, takı takma, saç tarama, meşru ölçüde süslenme, israfa varmadan güzel giyinme gibi davranışları mubah kılmıştır. Ancak, zaruret bulunmadıkça, yaratılıştan verilmiş özellik ve şekillerin değiştirilmesini yasaklamıştır. Nitekim Yüce Allah buna şeytanın eylemleriyle ilişkilendirerek dikkat çekmiş (Nisâ, 4/119), Hz. Peygamber de (s.a.s.) süslenmek maksadıyla vücutlarına dövme yapan veya yaptıran, dişlerini incelterek seyrekleştiren, tüylerini yolan, kaşlarını incelten ve şeklini değiştirenleri kınamıştır (Buhârî, Libas 86, Tıbb, 36; Müslim, Libas 119). Bunlardan hareketle İslam âlimleri, herhangi bir zaruret bulunmadıkça kaşların alınmasının caiz olmadığını belirtmişlerdir. Ancak psikolojik rahatsızlığa sebep olacak ölçüde anormalliğin söz konusu olması halinde kadının kaşlarını uygun hale getirmesinde, yüz veya dudak üstü kıllarını almasında dinen sakınca yoktur. Kadınların sürme çekmelerinde ise sakınca bulunmamaktadır. Buradaki genel ölçü yabancıların dikkatini çekmemek ve bakışların odağı olmamaktır. Bu bakımdan bir bayanın sürmeyi sadece mahremlerinin yanında kullanması uygun olur.

1041) Kadınların kıyafetleri nasıl olmalıdır? Pantolon giymelerinde dinen bir sakınca var mıdır?

Ergenlik çağına erişmiş Müslüman hanımların, yabancı (mahremi olmayan) erkekler yanında el, yüz ve ayakları dışında kalan bütün bedenini örtmeleri emredilmiştir (Nûr 24/31). Bunun temini için giyilen elbisenin vücut hatlarını ve rengini göstermeyecek nitelikte olması gerekir (Ebû Dâvûd, Libâs 34). Müslümanların bu emirlere uymaları dînî bir vecîbedir.

İslam dini tesettürü emretmekle birlikte, örtünmenin şekli konusunda ayrıntıya girmemiş, bunu iklim şartlarına, yaşanılan yerin özelliklerine ve örfe bırakmıştır. Asıl olan, kadının örtülmesi gereken yerlerinin görünmemesi, vücut hatlarının belirginleşmemesidir. Vücut hatlarını ortaya koyan her hangi bir kıyafet dinin öngördüğü örtünmeyi sağlamaz. Hz. Peygamber, vücut hatlarını belli eden elbise giyen kadınları kast ederek *"Giyinik olduğu halde çıplak olan nice kadınlar vardır"* (Müslim, Libas, 125) buyurmuştur.

Kadınların kendi aralarında veya üstüne pardesü vb. vücut hatlarını örten uzun bir kıyafet almaları halinde pantolon giymelerinde bir sakınca yoktur.

1042) Kullanılması veya yenilmesi haram bir madde veya bunlardan

imal edilen ilaçlarla tedavi olmak caiz midir?

Bir hastalığın tedavisi için, helâl maddelerden elde edilmiş bir ilaca ulaşma imkanı bulunmadığı takdirde, haram olan bir maddenin veya bundan üretilen bir ilacın meslekî ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen uzman bir doktor tarafından tavsiye edilmesi halinde, kullanılmasında dinen bir sakınca

yoktur. Çünkü "Zaruretler yasakları mubah kılar" (Mecelle, Md. 21). Zaruret ortadan kalkar ve başka helal maddelerden yapılan ilaçlar bulunursa bunları kullanmak gerekir. Çünkü "Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur." (Mecelle, md. 22).

1043) Canlıların klonlanması caiz midir?

Aklı kullanmayı, düşünmeyi, çalışmayı ve ilerlemeyi emreden İslâm'ın yeni buluş ve keşiflere açık olduğu bir gerçektir. Ancak bu çalışmalar her yönüyle mahzur ve faydaları birlikte ele alınarak hükme bağlanmak durumundadır. Kopyalama işlemi için de aynı durum söz konusudur.

Hayvanlar üzerinde yapılan kopyalama, tartışmaya açık olmakla birlikte, çeşitli hastalıkların tedavisi, hayvanlardan elde edilecek verimliliği artırmak için ekolojik dengeyi bozmamak ve yaratıcının bir tek Allah olduğunu unutmamak kaydıyla caizdir. Bitkiler için de aynı hükmü vermek mümkündür. İnsanın kopyalanması ise dini, sosyolojik ve psikolojik pek çok problemlere sebep olabilecek niteliktedir. Şöyle ki:

a. İslam, din, can, akıl, nesil ve mal gibi temel değerleri koruma altına almış olup, bu değerlere yönelecek her türlü tehdidi şiddetle yasaklamıştır. b. İnsanın kopyalanması istismara açık bir konudur. İnsan neslinin ıslahına yönelik çalışmalar neticesinde bir ırkın hâkimiyeti ve diğer bir ırkın yok edilmesi söz konusu olabilir. Bu da insanlık ölçeğindeki yaratılış dengesini bozar. Yüce Allah, evrendeki her şeyi belirli bir denge ve ölçü içerisinde yarattığını, bu ölçü ve dengenin de bozulmaması gerektiğini Kur'an-ı Kerim'de haber vermiştir (Ra'd, 13/8; Furkân 25/2; Duhân, 44/38-39; Rahmân, 55/7-8 Mülk, 67/3). Kopyalama neticesinde bu denge ve ölçünün bozulması söz konusudur. Bu durumdan bütün canlılarla birlikte insan da zarar görür. c. Kopyalama fıtrata müdahale niteliğindedir. İslam Dininde insan fıtratına müdahale yasaklanmıştır (Nisâ, 4/119; Rûm, 30/30). d. Özdeş kopyalama ile bireysellik ve yaratılıştaki çeşitlilik yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. e. Kopyalama yoluyla insan yavrusunun yapay bir ortamda anne babadan mahrum büyütülmesi, toplumun temel taşı olan ailenin yok olmasına sebep olacağı gibi; çocuğun yalnızca ailesinden elde edebileceği, hayatında çok önemli yeri olan çocukluk devresi eğitim fırsatını da kaybettirmiş olur. f. İnsan kopyalamanın nesep üzerinde de olumsuz etkileri söz konusu olabilir. Nesebin karışması durumunda sosyal hayatta ve hukuk alanında sıkıntılar ortaya çıkar. g. Kopyalama sonucunda insanların birbirine "tıpatıp" benzemesi sebebi ile; kişilerin ayırt edilmesinin önem arz ettiği bireysel, ailevi, hukuki ve mali pek çok konuda problemler söz konusu olur.

Özetle söylenecek olursa, ekolojik dengeyi bozmadan, yaratıcılık sıfatının yalnız Yüce Allah'a ait olduğunun bilincinde olarak, yüce yaratıcı ile yarış içerisine giren herhangi bir tavır ve düşünceden uzak olmak şartı ile insanlığa faydalı olmak ve zararları önlemek maksadıyla bitki ve hayvanlarda kopyalama caizdir. İnsanın kopyalanması ise, yukarıdaki mahzurlardan dolayı caiz değildir.

1044) Sağlık açısından bir zorunlu olmadığı halde güzellik amaçlı kalıcı protez dişlerin yaptırılması caiz midir?

İnsanı en güzel bir şekilde yaratan Yüce Allah, onun makul ve mutedil ölçüler içerisinde süslenmesine, güzel görünmesine ve güzelliklerini korumasına izin vermiştir. Buna karşılık dikkat çekmek, daha güzel görünmek amacıyla, doğuştan getirilmiş olan yaratılış özelliklerinin değiştirilmesi, fıtratı bozma kabul edilerek yasaklanmıştır (Nisa 4/119). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), süslenmek maksadıyla vücuda dövme yapmak, dişleri incelterek seyrekleştirmek gibi ameliyeleri, yaratılışı değiştirmek, fıtratı bozmak kapsamında değerlendirerek, bunu yapanları ve yaptıranları kınamıştır (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libas, 33). Ancak vücudun herhangi bir organında, diğer insanlar tarafından yadırganan, insanın psikolojik olarak etkilenmesine sebep olabilecek bir anormallik veya fazlalık bulunursa, bunun ameliyatla düzeltilmesi, fıtratı bozmak değil, bir tedavi işlemidir. Tedavi amaçlı olarak yapılan estetik müdahalelere ise dinimizde izin verilmiştir. Nitekim Arfece adlı sahabî, bir savaşta burnu kopunca, gümüşten bir burun protezi yaptırmış, bunun koku yapması üzerine, Hz. Peygamber (s.a.s.) altından protez yaptırılmasını tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, Hatem, 7; Tirmizî, Libâs, 31).

Buna göre, tedavi amacı taşımayan, daha güzel görünmek veya dikkat çekmek için ağza kalıcı protez dişler yaptırmak dinen caiz değildir.

1045) Saç ektirmek caiz midir?

Sahih hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dökülen saçların yerine saç eklemeyi yasakladığı rivayet edilmektedir. Nitekim Ensar'dan bir cariye evlendikten sonra hastalanmış ve saçı dökülmüştü. Ailesi ona takma saç bağlamak isteyince bunu Rasûlüllah'a sordu. Hz. Peygamber *"Allah saç ekleyene ve eklettirene lanet etsin"* (Buhârî, Libas, 83; Müslim, Libas, 117) buyurarak buna izin vermedi. Benzeri bir olay da şöyledir: Ensardan bir kadın oğlunun evlenmek üzere olduğunu, saçının da bir hastalık sebebiyle döküldüğünü, düğün öncesi başına saç ekletmek istediğini Hz. Peygambere arz etti. O da *"Allah saç ekleyene ve eklettirene lanet etsin"* (Müslim, Libas, 115) buyurdu.

Bu ve benzeri hadislerden hareketle İslam âlimleri erkek veya kadının ister hastalık ve saç dökülmesi sebebiyle, isterse güzellik kastıyla saçına saç eklemesini, başına başkasının saçını (peruk) takmasını caiz görmemişlerdir. Ancak insan saçı dışında ipek, iplik, yün ve benzerinden yapılmış sentetik peruğun takılmasını, fakihlerin çoğunluğu caiz görmektedirler (Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, V, 125; İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 107; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VI, 88). Saç ektirme veya ekleme ile ilgili olarak yukarıda nakledilen hadislerdeki yasağın sebebi, genel olarak, insanın herhangi bir cüz'ünü kullanmanın insana saygının gereği caiz olmayışı veya Allah'ın yarattığı şekli değiştirme ve insanları aldatma şeklinde açıklanmaktadır. Diger taraftan hadislerde sözü edilen ekleme, başkalarının organik saçlarını ekleme olarak anlaşılmıştır. Dolayısı ile bu illetin gerçekleşmediği yerde, söz konusu yasak da gündeme gelmeyecektir. Buna göre, saçları dökülen kimselerin, yine kendilerinden alınan saç köklerinin dökülen yerlere nakledilmesi anlamında saç ektirmeleri caizdir.

1046) Şapka ve fötr giymenin hükmü nedir?

İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnette şapka ve fötr giymeyi doğrudan yasaklayan bir hüküm yoktur. Ancak, gayrimüslimlerin inançlarının gereği olarak giydikleri kıyafetlerin Müslümanlarca kullanılması caiz değildir. *"Bir topluluğa benzemeye çalışan kimse, onlardandır"* (Ebû Dâvud, Libas, 4; Ahmed b. Hanbel II, 50); *"Bizden başkasına benzemeye çalışan bizden değildir"* (Tirmizî, İsti'zân, 7) anlamlarındaki hadislerde kast edilen de budur. Ancak, gayrimüslimler için ayırıcı nitelik arz etmeyen ve İslam'ın ön gördüğü tesettür hükümlerine ayıkırı olmayan yabancı kökenli kıyafetlerin giyilmesi yasaklanmış değildir. Şapka ve fötr de yukarıdaki değerlendirmelere tâbidir.

1047) Karşı cinse kuaförlük hizmeti verilebilir mi?

Kadın olsun erkek olsun her müslümanın, vücudundan örtülmesi gereken yerlerini örtmesi dini bir yükümlülüktür. Mecbur kalınmadıkça bu bölgelerin (avret mahallinin) açılması caiz değildir. Kadının erkeğe karşı avret mahalli eller, ayaklar ve yüzü hariç tüm bedenidir. (Merğinânî, el-Hidâye I, 43). Nitekim Hz. Peygamber *"Kadın, bulûğ çağına erince elleri ve yüzü dışındaki yerlerinin yabancı bir erkeğe görünmesi helâl olmaz"* buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Libâs, 31). Kadının kadına karşı avret mahalli, diz kapağı ile göbek arasıdır. Zaruret ve ihtiyaç olmadan bu yerlerin dışındaki uzuvların başka kadınlara gösterilmesi caiz değildir. Bakılması caiz olmayan yere dokunmak da caiz değildir. Yukarıda belirtilen esaslar uyarınca; bayanların bayanlara kuaförlük hizmeti vermelerinde bir engel bulunmamaktadır. Bir kadının başı ve saçları yabancı bir erkek için avret olduğu ve bir zaruret bulunmadıkça yabancıların birbirlerine dokunması meşru olmadığı için, evlenmelerine dinen bir engel bulunmayan kadın ve erkeğin ise birbirlerine kuaförlük yapmaları caiz olmaz.

CİNSEL HAYAT

1048) Çıplak resimlere bakmak ve porno film seyretmek günah mıdır?

Erkeğin kadına, kadının da erkeğe karşı ilgisi doğaldır, yaratılışların bir gereğidir. Ancak bu ilgi, İslam'ın koyduğu sınırlar ve iffet kuralları çerçevesinde kalmalıdır. Bu doğrultuda, zina yasaklandığı gibi, zinaya yol açan şeyler de yasaklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de: *"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur."* (İsra, 17/32) *"İnanan erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler ve iffetlerini korusunlar; temiz ve erdemli kalmaları bakımından en uygun davranışları budur. (Ve) şüphesiz Allah onların (iyi ya da kötü) işledikleri her şeyden haberdardır." "Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zinet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından, yahut babalarından, yahut, kocalarının babalarından yahut oğullarından, yahut üvey oğullarındandan, yahut erkek kardeşlerinden, yahut erkek kardeşlerinin oğullarından, yahut kız*

kardeşlerinin oğullarından, yahut Müslüman kadınlardan, yahut sahip oldukları kölelerden, yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden, yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz." (Nur, 24/30-31); buyrulmaktadır.

Bu ayet-i kerimeler ile birlikte mü'minlerin cinsel arzularını nikahlı eşleri dışında bir başka birisiyle gideremeyeceklerini ifade eden âyet (Mü'minûn, 23/4-5), mü'minlerin, cinsel arzularını kontrollü olarak kullanmalarını yani bunu evlilik ilişkileriyle sınırlı tutmalarını emretmektedir. Ayrıca âyette geçen "gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler" ifadesi açıkça fiziksel sakınmayı emretmekle birlikte duygusal sakınmaya da işaret etmektedir.

Hz. Peygamber de (s.a.s.), vücut organlarının cinsellik yönünde meşru olmayan şekilde kullanılmalarını zina olarak tanımlamış ve bu tür fiillerin gerçek zinaya zemin hazırlayıcı şeyler oluğunu vurgulamıştır (Buhârî, İsti'zan, 12, Kader, 9; Müslim, Kader, 20-21; Ebû Dâvud, Nikah 43). Bu sebeple zinaya zemin hazırlayıcı nitelikteki resim ve filmleri seyretmek dinen caiz görülemez.

1049) Eşcinsel ilişkinin hükmü nedir?

Erkekle erkek, kadınla kadın arası cinsel ilişki, dinen haram ve günahtır. Nitekim Kur'an'da bildirildiğine göre eşcinsel ilişkide bulunan bir toplum Hz. Lût (a.s.) tarafından uyarılmış yaptıkları işin çirkin bir iş ve büyük bir günah olduğu bildirilmiş ve bu günahta ısrar etmeleri üzerine de helak edilmişlerdir (A'râf, 7/ 80-81).

Bu tür cinsel ilişki haram olduğu gibi, bu ilişkiye götürecek tutum ve davranışlar da haramdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir erkeğin başka bir erkeğin bakılması haram olan yerlerine; aynı şekilde bir kadının da başka bir kadının bakılması haram olan yerlerine bakmasını ve dokunmasını yasaklamıştır. Yine, iki erkek veya iki kadının arada bir engel olmaksızın aynı örtü altında bulunmamalarını emretmiştir (Tirmizî, Edeb, 38).

İki insan arasındaki cinsel ilişkiyi helal hale getiren şey nikahtır. Nikah ise sadece aralarında akrabalık gibi herhangi bir evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile bir kadın arasında meşrudur. Nikahtan söz eden Kur'an ayetlerinin tamamında nikah, sadece erkek ve kadın arasında gerçekleşebilen bir akit olarak ifade edilmektedir (Nisâ, 4/22). Aynı cinsten olan iki kişi arasında nikah meşru olmadığına göre, bunlar arasında cinsel ilişki de meşru olmaz. İster erkekler ister kadınlar arasında olsun eşcinsel ilişkiler, dinimizin kesinlikle yasakladığı en büyük günahlardandır.

1050) Hayvanlarla cinsel ilişkiye girmenim hükmü nedir?

Dinimiz, kişilerin cinsel ihtiyaçlarının evlilik birliği içinde ve meşru bir şekilde giderilmesini öngörmektedir. Hz. Peygamber (sav), *"Sizden evlenme çağına gelip de buna güç yetirenler evlensin, evlenmeye imkân bulamayanlar ise oruç tutsun"* (Buhârî, Nikah, 2) buyurmuşlardır. Kadın ve erkeğin fitri olan bu isteklerini meşru olmayan yollarla karşılamaları ise yasaklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de: *"Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır."* (Mü'minun, 23/5-7) buyurulmak suretiyle meşruiyet sınırları belirlenmiş olup, bunun dışında kalan cinselliğin haddi aşmak olduğuna vurgu yapılmıştır. Kur'an-ı Kerîm, hayvanların da insanlar gibi birer topluluk olduklarına dikkat çekerek, onların da hukukunun korunması, her türlü aşağılamadan uzak tutulmaları gerektiğine işaret eder: *"Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir."* (En'âm, 6/ 38) Rasûlüllah da (s.a.s.), hayvana tecavüz eden kimsenin mel'un olduğunu beyan etmiş (Tirmizî, Hudûd, 24) ve bu çirkin fiili işleyen kişinin cezalandırılmasını emretmiştir (Ebû Dâvûd, Hudûd: 29). Buna göre, hayvanlarla ilişki, dinimizin kesin olarak haram kıldığı büyük günahlardandır.

1051) Bir kimse kendi avret yerlerine bakabilir mi?

Bir insanın vücudunun belli kısımları kendisi açısından değil, başkaları açısından avrettir. Bu itibarla, kadın olsun erkek olsun bir insan kendi vücudunun her yerine bakabilir. Bununla birlikte, yalnız başına

kalındığı zamanlarda avret yerlerinin örtülmesi tavsiye olunmuştur (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 183). Zira Rasûlüllah (s.a.s.) *"Allah hayâ edilmeğe insanlardan daha layıktır"* buyurmuştur (Buhârî, Gusül, 20).

1052) İstimna/masturbasyon (elle tatmin) haram mıdır?

Dinimiz, kişilerin cinsel ihtiyaçlarının meşru bir şekilde giderilmesini öngörmektedir. Cinsel ihtiyacın giderilmesinin meşru yolu evlenmektir. Ayet-i Kerime'de: *"Onlar ki ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlar (ile ilişkilerinden dolayı) kınanmazlar"* (Mü'minun, 23/5- 6) buyurularak meşru sınır çizilmiştir. Rasûlüllah (s.a.s.) el ile tatmini adet haline getirenlerin de aralarında bulunduğu bir grubun kıyamette ağır bir ceza ile cezalandırılacağını belirtmiş, ancak tövbe edenlerin bu cezadan kurtulacağını vurgulamış, (Beyhakî, Şuabü'l-Îmân, VII, 329) buna karşılık evlenemeyen gençlerin, cinsel arzularını kontrol edebilmeleri için oruç tutmalarını tavsiye etmiştir (Müslim, Nikah, 1).

Ruh ve beden sağlığı açısından zararlı olduğundan, zinaya düşme korkusu bulunmadığı sürece el ile tatmin uygun değildir. Alimlerin çoğu bunu haram görürken bazıları mekruh görmüş, zevk için değil de kalbini aşırı meşgul eden şehveti teskin amacı ile yapılanı ise caiz görmüşlerdir (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, I, 323). Hatta zinaya düşme tehlikesi bununla bertaraf edilecekse el ile tatminin gerekli hale gelebileceği, belirtilmiştir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 399).

1053) Azil yapmak caiz midir?

Azil, bir nevi doğum kontrolü olup, cinsel ilişki sırasında erkeğin geri çekilip menisini dışarı akıtması demektir. Bu uygulama, İslâm'ın ilk dönemlerinde, Araplar arasında bilinmekte olan bir doğum kontrol metodudur. Hadislerde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in buna izin verdiği görülmektedir. Bir sahabî Hz. Peygamber (s.a.s.)'e azil yaptığını, bunun sakıncası olup olmadığını sorduğunda; *"İstersen azil yap, fakat Allah'ın takdir ettiğine mani olamazsın"* (Ebû Dâvud, Nikah, 48) buyurmuşlardır. Cabir de (r.a.); *"Biz Rasûlüllah devrinde, azil yapıyorduk. O zaman Kur'an inmeye devam ediyordu. Eğer yasak edilecek olsaydı, bunu Kur'an yasaklardı"* (Buhârî, Kader, 4) demiştir. Müctehitlerin çoğunluğu bu ve benzeri hadisleri esas alarak azlin mubah olduğunu, ancak bunu eşlerin anlaşarak yapması gerektiğini belirtmişlerdir (Mevsılî, el- İhtiyâr, IV, 163).

1054) İslam'da meşru cinsel ilişkinin ölçüsü nedir?

Kişinin eşiyle hangi yoldan cinsel ilişkiye girebileceği Kur'an-ı Kerîm'de ve Sünnette açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır: *"Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: "O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever."* (Bakara, 2/222) Âyet-i kerîmede geçen *"Allah'ın size emrettiği yerden"* ifadesiyle kastedilen, kadının cinsel organıdır. Bu âyetten bir sonraki ayette ise *"Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın. Kendiniz için (geleceğe hazırlık olarak) güzel davranışlar takdim edin. Allah'a karşı gelmekten sakının ve her hâlde onun huzuruna varacağınızı bilin. (Ey Muhammed!) Mü'minler'i müjdele."* (Bakara, 2/223) buyurulmaktadır.

Konu sünnette daha net bir şekilde açıklanarak cinsel ilişkinin ancak kadının cinsel organından olabileceği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) yukarıda zikredilen Bakara Sûresi 223. ayet-i kerîmesini açıklarken şöyle buyurmuşlardır: *"İster ön taraftan ister arka taraftan yaklaş. Yeter ki arka organdan (anüsten) yaklaşmaktan ve hayızlıyken yaklaşmaktan sakın."* (Tirmizî, Tefsir, 3). Burada örnek olarak zikrettiğimiz bu hadis gibi konuyu açıklayan (Tirmizî, Tefsir, 3) başka rivayetlerde anal ilişkinin haram olduğu açık bir şekilde ortaya konmaktadır.

1055) Gayrimeşru cinsel ilişkiye girmiş olan kimseler daha sonra nikah kıyarak evlenseler daha önceki günahlar affolunur mu?

Dinimizde zina, çok büyük bir günahtır. Kur'an-ı Kerim'de: "Zinayayaklaşmayın. Çünkü o, bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur." (İsra, 17/32) buyrulmuştur. İslam yalnız zinayı değil; zinaya sevk ve davet eden yolları da yasaklamıştır. Kişi, vaktiyle zina ettiği ya da şehvetle dokunduğu bir kadınla - nikaha engel başka bir mani bulunmadıkça- evlenebilir. Bununla birlikte, zina edilen kişi ile evlenmek,

işlenen zina suçundan doğan günahı ortadan kaldırmaz. Ayrıca pişmanlık duymak ve tövbe etmek gerekir. Allah Teâlâ mümin kimsenin bütün günahlarının affedilebileceğini bildirmektedir. Bu itibarla, her ne şekilde olursa olsun zina yapan kimsenin, pişman olup, Allah Teâlâ'ya tevbe istiğfar edip Allah'tan af dilemesi bulunması gerekir. Ayrıca namaz kılmak, oruç tutmak ve sadaka vermek gibi ilave ibadetlerde ve iyi davranışlarda bulunması, günahın bağışlanmasına vesile olur. Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: *"İyilikler, kötülükleri (günahları) giderir"* (Hud, 11/114) buyurmuştur.

1056) Mübarek gün ve gecelerde cinsel ilişkide bulunmak sakıncalı mıdır?

Mübarek günler içerisinde Ramazan, Kurban, Hac, Aşure günleri gibi günler, geceler içerisinde de kadir gecesi nasslarda zikredilmiştir (Bakara 2/184; Fecr 89/2; Hac 22/36; Kadir Suresi). Kur'an-ı Kerim'de, içerisinde gecelerin en faziletlisi olan kadir gecesinin de bulunduğu Ramazan gecelerinde cinsi münasebetin helal olduğunu belirtmiştir (Bakara, 2/187). Bu sebeple mübarek gecelerde cinsel ilişkide bulunmakta dini yönden bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, II, 86; Buhûtî, Keşşâfu'l-Kına', IV, 528).

1057) Bir erkeğin kendisine nikah düşen bayanlar ile el sıkışmasının hükmü nedir?

İslam'da haram kılınan şeyleri yapmak haram olduğu gibi harama götüren şeyleri yapmak da haramdır. Bu ilkeye paralel olarak aralarında evlilik caiz olan kadınlarla erkeklerin, bir zaruret olmadıkça birbirlerine dokunmaları caiz değildir. Hz. Âişe (r.a.) *"Peygamberimiz (s.a.s.)'in eli yabancı bir kadının eline değmemiştir."* demiştir (İbn Mâce, Cihad, 43). Diğer rivayette de Hz. Âişe (r.a.) yemin ederek; *"Allah Rasûlü'nün eli kadın eline değdi diyen yalan söylemiştir"* (İbn Mâce, Cihad, 43) demiştir.

Harama götüreceği gerekçesi ile haram kılınan her davranış işlenince mutlaka haramla sonuçlanmaz; hatta bu bazı durumlarda düşük bir ihtimal olarak kalır. Ancak yabancı kadınlarla tokalaşma yasağının temelinde yer alan incelik, kötülüğe giden yolun ilke olarak kapatılmış olmasıdır.

Yaşları ilerlemiş, cinsel duyguları körelmiş ve kendilerine bakıldığında şehvet duygusu veya tahrik olma ihtimali ortadan kalkmış olan karşı cinsten biriyle tokalaşmakta bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Ebu Bekir (r.a.) sütannesinin kabilesini ziyarete gittiğinde yaşlı/ihtiyar kadınlarla tokalaşmıştır (Merğînânî, el-Hidâye, II, 454). Aralarında dinen evlilik caiz olmayacak derecede yakın hısım (akraba) olan kadın ve erkeğin birbirleriyle tokalaşmalarında ise dinen bir sakınca yoktur.

1058) Cinsel arzuları şişme bebek, vibratör vb. yöntemlerle gidermenin hükmü nedir?

Dinimiz, kişilerin cinsel ihtiyaçlarının evlilik kurumu içinde ve meşru yollarla giderilmesini öngörmektedir. Kur'an-ı Kerim'de: *"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur."* (İsrâ, 17/32) *"İnanan erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler ve iffetlerini korusunlar; temiz ve erdemli kalmaları bakımından en uygun davranışları budur. (Ve) Şüphesiz Allah (c.c.) onların (iyi ya da kötü) işledikleri her şeyden haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar..."* (Nur, 24/30-31) buyurulmaktadır. Cinsel ihtiyacın giderilmesinin meşru yolu da evlenmektir. Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Sizden evlenme çağına gelip de buna güç yetirenler evlensin, evlenmeye imkân bulamayanlar ise oruç tutsun"* (Buhârî, Nikah, 2) buyurmuşlardır.

Cinsel duygusu baskın gelen ve bundan dolayı sıkıntıya düşecek, sağlığı etkilenecek veya zinaya düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalacak bekârlarla, eşiyle beraber olma imkânı bulamayan evlilerin alışkanlık haline getirmemeleri kaydıyla mastürbasyon yapmalarında zarurete binaen sakınca görmeyen âlimler vardır. (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, II, 293; Buhûtî, Keşşâfu'l-kınâ, VI, 102; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 100-101). Ancak cinsel duygunun şişme bebek, vibratör vb. yöntemlerle tatmini yoluna gidilmesinin, meşru zaruret ölçüleri dışında kalacağından ve alışkanlık yapacağından caiz olduğu söylenemez.

1059) Anal ve oral seksin hükmü nedir? Anal seks yapanların gusüllerinin ömür boyu olmayacağı söyleniyor, bu doğru mudur?

Kişinin eşiyle hangi yoldan cinsel ilişkiye girebileceği Kur'an-ı Kerîm'de ve Sünnette açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır: *"Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki:*

O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever." (Bakara, 2/222). Âyet-i Kerîme'de geçen *"Allah'ın emrettiği yerden"* ifadesiyle kastedilen kadının cinsel organıdır. Bir sonraki âyette de (Bakara 2/223) kişinin eşiyle cinsel ilişkiye girebileceği yolun ancak üreme organı olabileceğine dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) yukarıda zikredilen Bakara Sûresi 2/223. âyetini açıklarken şöyle buyurmuştur: *"İster ön taraftan ister arka taraftan, (hanımının cinsel organına) yaklaş. Yeter ki anüsten yaklaşmaktan ve hayızlı iken yaklaşmaktan sakın."* (Tirmizî, Tefsir, 3/216). Bu ayet ve hadislerden de açıkça anlaşıldığı üzere kendi eşiyle de olsa anal cinsel ilişki kesinlikle haramdır. Bunu yapan kişi büyük günah işlemiş sayılır. Ancak bu tür ilişkiye giren kişinin aldığı boy abdestinin ömür boyu geçerli olmayacağı kanısı yanlıştır. Oral seks konusunda açık bir hüküm bulunmamakla birlikte, cinsel organlar necaset mahalli olduğundan bu tür ilişkilerden kaçınılması gerekir. Öte yandan oral seks çeşitli cinsel sapmalara da neden olabilir.

1060) Cinsiyet değiştirmenin hükmü nedir?

İnsanlar, erkek veya dişi olmak üzere iki ayrı cinste yaratılmıştır. İnsan neslinin devamı bu nizama bağlanmıştır. (Nisâ, 4/1). Yaratıcı kudretin koyduğu bu nizama müdahale anlamına gelecek hiçbir girişim caiz değildir. Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur."* (Rum, 30) buyrularak, Allah'ın yarattığı fıtratı değiştirmeğe kalkışmak yasaklanmış ve bu yöndeki girişimlerin ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçlara işaret edilmiştir. Yine Kur'an, fıtrat değiştirmenin şeytanın bir telkini olduğu bildirilmektedir: *"Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim de (putlara adamak için) hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler."* (Nisâ, 4/119).

İslam, karşı cinsiyete temayülün önünü açacak tutum ve fiilleri yasaklamıştır. Hz. Peygamber (sav) de: *"Kadına benzemeye çalışan erkekleri ve erkeklere benzemeye çalışan kadınları Allah rahmetinden uzaklaştırsın"* buyurmuştur. (Buhârî, Libâs, 61-62; Ebû Dâvûd, Libâs, 30) Yine Allah Rasûlü (s.a.s.), kız çocuklara has giyecekleri erkek çocuklar üzerinde görünce hoşnutsuzluk gösterip müdahale etmiştir (Ahmed İbn Hanbel, Müsned, IV, 171).

Erkek ve kadın olarak her cinsin kendine has özelliklerinin korunması ve kendi tabii çizgisini takip etmesi gerekir. Bu bakımdan, kıyafetten başlayarak her türlü bilgi, tavır ve davranışlarda, cinsler arasındaki bu farklılığı dikkate alan ve her cinsin kendi özelliklerine uygun düşen bir eğitim kaçınılmazdır.

Bazı istisnai durumlarda ise cinsiyetin yaratılıştan tam olarak belirmemiş olması söz konusu olabilmektedir. Bu itibarla, cinsiyetin tedavi yolu ile açığa çıkarılması mümkünse bu yönteme başvurulur. Bu durumda olan kişilerin vücutlarında yapılması zorunlu olan değişikliklerin yapılmasında dinen bir sakınca yoktur. İslam tedavi olmayı, hastalıklara çare aramayı emreder (Buhârî, Tıb, 1; Tirmizî, Tıb 2; Ebû Dâvud, Tıb 1; İbn Mâce, Tıb 1; Müslim, Selâm, 26).

SANAT, MUSİKÎ, EĞLENCE, ŞANS OYUNLARI VE SPOR

1061) Unutturmaya dayalı olarak oynanan lades caiz midir?

Taraflardan bir kimsenin kazanıp diğerinin kaybetmesi esasına dayalı bütün şans oyunları kumar kapsamında değerlendirilip haram kılınmıştır. Zira bir taraf karşılıksız olarak kaybederken, diğer taraf da hak etmeden kazanmaktadır (İbn Nüceym, elBahrü'r-râik, XXII, 381; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, VI, 403). Bu özellikleri taşıyan lades oyunu da bir tür kumar niteliğindedir. Kumar niteliğindeki uygulamalara çeşitli isimler verilmesi, yasaklık hükmünü değiştirmez (İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 194). Bu sebeple kaybedenin kazanana bir şey vermesi şartı ile lades oyunu oynamak caiz değildir. Böyle değil de sadece eğlence maksadı ile oynanmasında ise bir sakınca yoktur.

1062) Doğum günü kutlamanın ve bu amaçla hediyeleşmenin hükmü nedir?

Her toplumda zaman içerisinde oluşan töre ve gelenekler vardır. Doğum günü kutlamaları esas itibarı ile Batı kültürünün bir ürünüdür. İslamî geleneklerde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in doğum sevincinin idrak edildiği mevlid merasimleri dışında yaş günü kutlaması gibi bir uygulama bulunmamaktadır. Bununla birlikte doğum günü kutlamaları belli bir kültüre ve topluma özgü olmaktan çıkmış ve neredeyse

evrenselleşmiştir. Dolayısıyla toplumumuzda da bu tür kutlamalar da uygulama alanı bulmaktadır. Bu itibarla İslam'ın temel inanç ve ahlâk esasları ile toplumun genel örfünü gözetmek kaydı ile doğum günü kutlaması için toplanmakta ve bu münasebetle hediyeleşmekte bir sakınca yoktur. Bu tür etkinlikler geride bırakılan günlerin ve bu günlerden yaşanan nimetlerin hatırlanmasına, Allah'ın rızasına paralel bir hayat yaşama plan ve iradesinin gerçekleştirilmesine vesile kılınmalıdır.

1063) Semanın ve semazenliğin dini hükmü nedir? Kadınlar da sema yapabilir mi?

Bir şeyi dinlemek, işitmek, kulak vermek anlamlarına gelen *sema* tasavvufta, makam ve name ile okunan ilahileri, musiki ve dini metinleri dinlemek, buların etkisi ile coşup dönmek demektir. Mevlana semaı "Kendinden geçmek ve Hakk'a vasıl olmak suretiyle 'Belâ' (Evet) sesini işitmektir." (Süleyman Uludağ, İslam Açısından Musiki ve Sema', s. 357) diye tarif emiştir. Buna göre o, semaı ilahi ve dini metinler dinlemek anlamının ötesinde, müridin coşku halinde iken kendisine ulaşan ilhamı işitmesidir diye tarif etmiş olmaktadır. Mevlevilikte sema meclislerine katılan müritlere semazen denilmektedir. İnsanın dini duygularını harekete geçiren, onu coşturan musiki, dini metinler ve ilahiler dinlemenin dine ayıkırı olduğu söylenemez. Ancak İslam'ın koyduğu mahremiyet ilkelerine ve tasavvufun ana gayelerinden biri olan huşu ve huzur haline aykırı olması sebebi ile kadınlarla erkeklerin karışık olarak sema yapmaları caiz değildir. Günümüzde sema tasavvufi bir uygulama olmaktan çok kültürel bir etkinliğe dönüşmüştür.

1064) Spor müsabakaları üzerinden bahis oynamak caiz midir?

Nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan bir işin ön görülen sonucu üzerinde bahse girmek ve isabet edilip edilememesine göre bahsi kazanmak ya da kaybetmek kumardır. Bu iş hangi yöntemle ve hangi ad ile yapılırsa yapılsın kumar olarak değerlendirilir. Kumar haksız kazanç yöntemlerinden biri olup İslam'da kesinlikle yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de; "*Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle ve batıl yollarla yemeyin."* (Bakara, 2/188; Nisâ, 4/29), *"Ey inananlar, içki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şüphesiz şeytan, içki ve kumar yüzünden aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister."* (Mâide, 5/90) buyurulmaktadır. Bu itibarla, spor müsabakaları üzerinden taraflardan birine menfaat sağlayan bahis oymak, Kur'an-ı Kerim'in yasakladığı kumar kapsamına girmektedir ve caiz değildir.

1065) Piyangonun, toto, loto, iddia vb. şans oyunları oynamanın hükmü nedir?

Taraflardan birisinin kazanıp diğerinin kaybetmesi esasına dayalı bütün şans oyunları kumar kapsamında değerlendirilip haram kılınmıştır. Zira bir taraf kaybederken, diğer taraf da hak etmeden kazanmaktadır. Buna göre şans faktörüne dayalı olan piyango, toto, loto, iddia, müşterek bahis, ganyan gibi tertip ve oyunlar da kumardır ve haramdır. Bu tür kumarların, geniş kitlelerin iştirak etmesi sebebi ile zararı daha da yaygın olmaktadır (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VIII, 554-555; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 194). Bu tür oyunların hâsılatından bazı kuruluş ve hayır kurumlarının yararlanması, onları meşru hale getirmez ve haramlık hükmünü değiştirmez. Bu yollardan birisiyle elde edilen kazançlar, sevap beklenmeyerek yoksullara veya hayır kurumlarına verilmelidir. Zira Hz. Peygamber bu tür haram kazançların harcanmasının ve güya sadaka olarak verilmesinin mümükün olmayacağını haber vermiştir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 189).

1066) Müziğin dindeki yeri nedir? Hangi müzik çeşidi helaldir?

Müzik yapmanın ve dinlemenin hükmünün ne olduğu konusu İslam bilginleri tarafından çokça tartışılmış, lehte ve aleyhte çok şey söylenmiştir. Tarafların ileri sürülen görüşleri, gerekçeleri ile birlikte değerlendirildiğinde müziğin mutlak anlamda yasaklanmadığı, aksine ilke olarak mubah kılındığı sonucuna ulaşılır (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, IV, 222).

Kur'an ve sünnette müzikle meşgul olmanın, müzik dinlemenin mutlak anlamda günah olduğunu gösteren deliller bulunmamaktadır. Aksine, Rasûlüllah'ın (s.a.s.), ilke olarak müziğin caiz olduğuna işaret sayılabilecek nitelikte ifadelerinin bulunduğunu bilinmektedir. Nitekim o, nikahın duyurulması için def çalınmasını öğütlemiştir (Tirmizî, Nikah, 6). Yine bir bayram günü Hz. Âişe'nin yanında def çalıp türkü söyleyen iki cariyeye çıkışmak isteyenlere *"Bırakın bu gün bayramdır"* diye uyarıda bulunmuştur (Müslim, İydeyn, 16).

İslam dini müzik konusunda ayrıntılı ve özel hüküm koymak yerine genel ilke ve amaçları belirlemekle yetinmiştir. Buna göre mesela cinsel arzuları tahrik eden ifade ve tasvirler içeren, haramları güzel gösteren ve belli bir kadının özelliklerini anlatan müzikleri yapmak ve dinlemek günahtır. Dinimizin temel inanç, amel ve ahlak ilkelerine aykırı olmayan, haramların işlenmesine sebep olmayan müzik türlerini dinlemekte ise dinen bir sakınca yoktur.

1067) Tavla oynamanın hükmü nedir?

Fıtrat dini olan İslam insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını, bu arada meşru eğlenme ihtiyacını dikkate almış ve bununla ilgili ilkeler koymuştur. Eğlenmede temel ilke, dinin koyduğu emir ve yasaklara doğrudan ya da dolaylı şekilde aykırı olmamaktır. Dinimizde eğlenmenin ibadetleri ve aslî görevleri terk ve ihmale yol açacak şekilde birinci plana alınmaması öngörülmekte ve tercih edilecek oyunun yararlı olması tavsiye edilmektedir. İçerisinde kumar ve benzeri yasak hususlar bulunmayan oyunlar "eşyada asıl olan mubah oluştur" ilkesi gereğince genel olarak mubah kabul edilir. Tavlanın değişik bir türü olan "Nerd" ile ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen (Müslim, Şi'r, 10; Ebû Dâvûd, Edeb, 56; İbn Mâce, Edeb, 43; el-Muvattâ, Rü'yâ, 6) olumsuz içerikli hadislerden ve sahâbî uygulamalarından hareketle bilginlerin bir kısmı tavla oynamanın haram olduğunu ifade ederken Hanefîler tahrîmen mekruh olduğunu söylemişlerdir (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 96; İbn Kudâme, el-Muğnî, IX, 170-171; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VIII, 236-237; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc; IV, 428). Bu hüküm hadis kaynaklarındaki "nerd" rivayetlerine dayanmaktadır. Bu rivayetlerden tavlanın o dönemde kumar maksadıyla oynandığı ve insanları farz ibadetlerden alıkoyduğu anlaşılmakta ve bu konudaki şiddetli uyarıların bu maksatla yapıldığı düşünülmektedir. Nitekim, bazı âlimler kumara vesile yapılmamak kaydıyla tavla oynamayı caiz görmüşlerdir (Karâfî, ez-Zahîra, XIII, 283).

Kumara vesile edilmeyen, ibadetlerden alıkoymayan ve zaman israfına sebep olmayan tavlanın doğrudan haram olduğu söylenemez. Bununla beraber tavla yerine kelime oyunu, bilgi-işlem oyunları, matematik oyunları gibi eğitici oyunların tercih edilmesi, hem ilgili insanların ihmal edilmemesi, hem vakti daha iyi değerlendirmek bakımından daha isabetli olur. Günümüzde bilgisayarlarda zararlı oyunların yanı sıra, eğitim için kullanılan faydalı oyunlar da olduğundan bunları da yukarda zikredilen ilkeler çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

1068) Resim yapmak ve bulundurmak caiz midir?

Tevhid inancını esas alan İslâm, bu inancı korumak için son derece titizlik göstermiştir. Akla ve kalbe, gizli ve açık bir şekilde girebilecek her tür şirk ve putperestlik yolunu kapatmıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.s.) İslam'ın ilk döneminde, ne suretle olursa olsun, tasvir (resim-heykel) yapmayı ve tasvirli eşya kullanılmasını yasaklamıştır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) şirkle mücadele halindeydi; insanları putlara, heykellere, resimlere ibadetten uzaklaştırıyordu. Nitekim resim ve heykeli şiddetle yasaklayan *"Kıyamet gününde en şiddetli azaba maruz kalacak olanlar Mûsâvvirlerdir."* (Buhârî, Büyu', 36; Libas, 89); *"Bu tasvirleri yapanlara kıyamet gününde azap edilir ve onlara 'Hadi bakalım, yaptığınız şu suretlere bir de can verin' denilir. İçinde suret bulunan eve melekler girmez"* (Buhârî, Bed'ü'l-halk 7; Libas, 92, 95; Ebû Dâvûd, Tahâret 91) gibi hadisler bu dönemde söylenmiştir. Buradan, yasaklanan şeyin bunların kişileri şirke götürmesi, kutsallık ve tapınma aracı yapılması olduğu anlaşılmaktadır (Cezîrî, Kitabü'l-Fıkh ala'l- mezâhibi'l-erba'a, II, 34).

Daha sonraki dönemlerde ise İslam bilginleri, suret yapmanın hükmüyle ilgili olarak farklı mütalaalarda bulunmuşlardır. Bazı âlimler yukarıdaki ayet ve hadislerden hareketle, ayrım yapmaksızın suret yapmayı caiz görmezken, bundan suretin başıyla gövdesinin irtibatsız olması, ya da başsız olması gibi canlı hükmüne girmeyeceği durumları istisna etmişlerdir. Bir kısım âlimler ise ibadet ve tazim amacı taşımayan eğitim amaçlı canlı resmi yapılmasına olumlu bakmışlar, böyle bir amaca yönelik olmayan ve daha çok heykel tarzı, tam vücutlu suretleri yapmayı ve duvarlara asmayı caiz görmemişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, V, 127).

Resmi caiz görenler, gerek oyuncakların yasaklanmaması (Ebû Dâvûd, Edeb, 62.) gerekse, örtülere nakış ve desen şeklinde canlı tasvirlerinin yapılmasının caiz olmasından (Müslim, Libas, 26) hareketle, tapınma ve Allah'ın yaratma sıfatına benzetme gibi bir amaç olmadıkça resim çizmekte beis olmadığını belirtmişler; ancak resmin dinin genel hüküm ve ahlak ilkelerine ters olmaması gerektiğini de vurgulamışlardır. İçinde yaşadığımız çağın gerçeklerine ve ihtiyaç ilkesine uygunluğu bakımından bu görüş tercih edilebilir.

TIP VE SAĞLIK

1069) Kürtaj yapmanın ve yaptırmanın dini hükmü nedir?

İnsan hayatının korunması, İslâm dininin beş temel ilke ve amacından biri olduğu gibi insanın en şerefli varlık olduğu, insanın saygınlığı ve dokunulmazlığı da İslâm'ın ısrarla üzerinde durduğu ana fikirlerden biridir. İnsanın yaşama hakkı, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllenmenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir hak olup artık bu safhadan itibaren anne baba da dâhil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir.

Âyet ve hadislerde yer alan genel prensipler ve özel hükümler, anne karnındaki ceninin dinen meşrû sayılan haklı bir gerekçe olmadan düşürülmesine, aldırılmasına ve gebeliğe son verilmesine müsaade etmez. *"Çocuklarınızı yoksulluk korkusuyla öldürmeyin."* (En'âm 6/151; İsrâ 17/31) âyeti, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kasten çocuk düşürenin veya buna sebep olanın maddî tazminat ödemesine hükmetmesi (Buhârî, Diyât, 25-26), anne karnındaki çocuğun hayat hakkını da güvence altına almaktadır. Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu tavrı, söz konusu fiili, cinayet olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bu itibarla İslam, annenin hayatını doğrudan etkileyecek tıbbî bir zaruret bulunmadıkça anne karnındaki çocuğun düşürülmesini veya aldırılmasını kabul etmemektedir.

Cenine karşı bir cinayet işlenmesi halinde "gurre" denilen bir ceza-tazminat ödenir. Gurrenin miktarının, sünnetteki tatbikat örneğinden (Ebû Dâvûd, Diyât, 19; Tirmizî, Diyât, 15) yola çıkarak beş deve, -altın ve gümüşün o asırdaki değerine göre- 200, 5 gr. altın olduğu görülmektedir. Gurre ceninin mirası kabul edilir ve düşmesine sebep olan kimse hariç, vârisleri arasında paylaştırılır. Gurrenin ödenmesi için çocuk düşürmenin kasten veya hata ile olması, anne veya baba tarafından işlenmesi fark etmez.

Sonuç olarak denilebilir ki, gebeliği önleyici tedbirlere başvurarak doğumu kontrol altında bulundurmak, istenmeyen durumlarda gebeliğe engel olmak caiz ve mümkündür. Ancak gebelikten sonra, annenin hayati tehlikesi gibi haklı ve kesin bir zaruret olmaksızın, düşürmek veya kürtaj yolu ile aldırmak caiz değildir (Kâsânî, Bedâi'u'ssanâî, VII, 325-327; Fetâvây-ı Hindiyye, VI, 34; İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, Riyad, 2003, X, 250 vd.).

1070) Kürtaj yaptırmak caiz midir?

Hayatın korunması, dinin korunmasını emrettiği beş temel değerden biridir. Yaşama hakkı, kadın yumurtasının erkek spermi ile döllenmesiyle başlar. Bundan itibaren, annenin hayatının korunması, yahut birden fazla döllenme olması halinde ceninlerden birine müdahale edilmediği takdirde diğerlerinin de öleceği durumlar dışında her hangi bir yöntemle gebeliğe son vermek caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, ruhun cenine dört aylık iken üflendiğini bildiren

hadisinden (Buhârî, Bedü'l-Halk, 6) hareketle bu süreden önce ceninin kürtaj edilebileceği yönünde bir görüş varsa da bu isabetli değildir. Çünkü bu yoruma göre, ruhun üflenmiş olması ceninin müstakil bir kişilik kazanması konusunda ölçü alınmakta, ruh üflenmeden önce cenin bir et parçası sayılmış olmaktadır. Oysa cenin daha döllenmenin gerçekleşmesi ile potansiyel bir insan haline gelmektedir ve dokunulmazdır. Dokunulmazlığı ruhun üflenmesi ile değil, potansiyel insan konumundaki canlı bir varlık oluşundan gelmektedir. Eğer ruh taşımayan canlı bedeni imha etmek aciz olsa idi, uykudaki insanı öldürmek caiz olurdu. Zira Allah Teâlâ uyku halinde insan ruhunun bedenden ayrıldığını haber vermektedir (En'âm 6/60; Zümer 39/42).

1071) Kadın veya erkeği geri dönüşü olmayacak şekilde kısırlaştırmak caiz midir?

Çocuk doğurma, çocuk sayısının sınırlandırılması, iki gebelik arasındaki sürenin ayarlanması, kısırlığın tedavi ettirilmesi gibi konularda karı-kocanın ortak isteğine göre, meşru çarelere başvurulması caiz olmakla birlikte, devamlı kısırlığa yol açan ilaç ve âletlerin kullanılması yani kadın veya erkeğin devamlı kısırlaştırılması, sıhhî bakımdan kesin bir zorunluluk olmadığı müddetçe caiz değildir.

1072) Gebeliği önlemek için spiral taktırmak caiz midir?

Çeşitli sebeplerle doğum istenmediği durumlarda, gebeliği önleyici tedbirlere başvurulması, ashab-ı kiram ile müctehidlerin çoğunluğu tarafından caiz görülmüştür. Ancak sahabe-i kiramın bir kısmı ile

onların görüşlerine katılan bazı müctehidler ise gebeliği önleyici tedbirlere başvurmayı mekruh saymışlardır.

Gebeliği önleme yöntemlerinden biri de kadınların spiral kullanmalarıdır. Spiralin aşılanmış yumurtayı imhadan ziyade, aşılanmayı (hamile kalmayı) engellediği bildirilmiştir. Sağlık bakımından zararlı olmadığı sürece spiral kullanılmasında bir sakınca yoktur. Ancak, devamlı kısırlığa yol açan ilaç ve aletlerin kullanılması, sağlığı ilgilendiren kesin bir zaruret bulunmadıkça caiz görülmemiştir (Said Ramazan el-Butî, Mes'eletü Tahdîdi'n-Nesl, s. 20-24, Şam, 1975). Ancak bir kadının cinsel organına dokunmak veya bakmak sadece hastalık, doğum gibi zaruri hallerde caiz olur. Spiral yerleştirirken bu hususun da göz önünde bulundurulması gerekir.

1073) Organ bağışı caiz midir?

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde, organ ve doku nakli konusunda sarih bir hüküm bulunmamaktadır. İlk müçtehit ve fakihler de, kendi devirlerinde böyle bir mesele söz konusu olmadığı için, bu bağışın hükmüne temas etmemişlerdir. Ancak dinimizde, Kitap ve Sünnet'in delaletlerinden çıkarılmış genel hükümler ve kaideler de vardır. Kitap ve Sünnet'te açık hükmü bulunmayan ve her devirde karşılaşılan yeni meselelerin hükümleri, fakihler tarafından bu genel kaideler ile hükmü bilinen benzer meselelere kıyas edilerek (tahrîç yoluyla) çıkarılmıştır. Organ ve doku nakli konusundaki hükmün tayininde de aynı yola başvurulması uygun olacaktır.

Bilindiği üzere, insan mükerrem bir varlıktır. Yaratıklar içinde Allah onu mümtaz kılmıştır. Bu itibarla normal durumlarda ölü ve diri kimselerden alınan parça ve organlardan faydalanılması, insanın saygınlık ve kerametine aykırı olduğu için, caiz görülmemiştir (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libas, 33; Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, V, 125; İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 107; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VI, 88). Ancak, zaruret durumunda, zaruretin mahiyet ve miktarına göre bu hüküm değişmektedir.

İslam âlimleri karnında canlı halde bulunan çocuğun kurtarılması için ölü annenin karnının yarılmasına başka yoldan tedavileri mümkün olmayan kimselerin kırılmış kemiklerinin yerine, başka kemiklerin nakline, bilinmeyen hastalıkların teşhis tedavilerinin sağlanabilmesi için, yakınlarının rızası alınmak suretiyle, ölüler üzerinde otopsi yapılmasının caiz olacağına fetva vermişler; canlı bir kimseyi kurtarmak için, ölünün bir parçasını itlaf etmeyi caiz görmüşlerdir (Şâfiî, el-Üm, VI, 165; İbn Kudâme, el-Muğnî, VIII, 356; Nevevî, el-Mecmû', III, 138; Fetâvâ-yı Hindiye, V, 360).

Aynı şekilde açlık ve susuzluk gibi, hastalığı da haramı mübah kılan bir zaruret saymışlar, başka yoldan tedavileri mümkün olmayan hastaların haram ilaç ve maddelerle tedavilerini caiz görmüşlerdir. Günümüzde kan, doku ve organ nakli ve tedavi yolları arasına girmiş bulunmaktadır. O halde bazı şartlara uyulmak kaydıyla hayatı veya hayatî bir uzvu kurtarmak için başka çare olmadığında, bazı şartlara uyularak kan, doku ve organ nakli yolu ile de tedavinin caiz olması gerekir. "*Her kim bir hayatı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur*." (Mâide 5/33) ayeti de buna ışık tutmaktadır. Bu bağlamda organ naklinin caiz olması için şu hususlara dikkat edilmelidir: a- Zaruret halinin bulunması, yani hastanın hayatını veya hayatî bir uzvunu kurtarmak için, bundan başka çaresi olmadığının, meslekî ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen uzman doktorlar tarafından tespit edilmesi, b- Hastalığın bu yoldan tedavi edilebileceğine zann-ı galibinin bulunması, c- Organ veya dokusu alınan kişinin, bu işlemin yapıldığı esnada ölmüş olması; eğer organ canlı bir insandan alınacaksa bu organın alınan kişide (donör) temel bir hayatî fonksiyonu devre dışı bırakmaması, d- Toplumun huzur ve düzeninin bozulmaması bakımından organ veya dokusu alınacak kişinin sağlığında (ölmeden önce) buna izin vermiş olması veya hayatta iken aksine bir beyanı olmamak şartıyla, yakınlarının rızasının sağlanması, e- Alınacak organ veya doku karşılığında hiçbir şekilde ücret alınmaması, fTedavisi yapılacak hastanın da kendisine yapılacak bu nakle razı olması gerekir.

1074) Domuz kalp kapağının insan kalbine takılması caiz midir?

Hayati öneme sahip bir tedavinin helal olan nesnelerle yapılabilme imkânı bulunmadığı hallerde (zaruret gereği) tedavide haram olan nesnelerden deyararlanılabilir. Bu itibarla, kalp kapakçığının değişmesi zorunlu olan bir hastanın tedavisinde helâl yollarla bir alternatif bulunmaması ya da bulunan diğer çözümlerin verimli ve sağlıklı olmaması halinde domuzdan elde edilen kalp kapakçığının kullanılması da caiz olur.

1075) Tüp bebek yöntemi ile çocuk sahibi olmak caiz midir?

İster kadın, ister erkekteki bir kusur sebebiyle, tabii ilişkiyle gebeliğin gerçekleşmesi mümkün olmadığı takdirde, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 05. 01. 2002 tarihli Kararına göre: a) Döllendirilecek yumurta ve sperm, her ikisinin de nikahlı eşlere ait olması, yani bunlardan herhangi biri yabancıya ait olmaması; b) Döllenmiş olan yumurta, başka bir kadının rahminde değil de yumurtanın sahibi olan eşin rahminde gelişmesi; c) Bu işlemin, gerek anne, babanın; gerek doğacak çocuğun maddi, ruhi ve akli sağlığı üzerinde olumsuz bir etkisinin olmayacağı tıbben sabit olmak şartıyla tüp bebek yöntemine başvurmakta bir sakınca yoktur.

Fiilen nikahlı olmayan kişiler arasında başlayıp sonuçlamayan tüp bebek uygulaması, insanlık duygularını rencide etmesi ve zina unsurlarını taşıması sebebiyle caiz değildir.

1076) Sünnet olmanın hükmü nedir?

Sünnet olmak (hitân), İslamî şiarlardan yani sembol olmuş uygulamalardan biridir. Peygamberimiz (s.a.s.), yaratılışa uygun değerler (fıtrat) arasında sünnet olmayı da saymıştır (Müslim, Tahâre, 16). Sünnet olmak İslamda kuvvetli sünnet hatta bir yaklaşıma göre vacip olarak değerlendirilmiştir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, V, 479). Bu sebeple zorunlu bir hal olmadıkça tek edilmemelidir.

Sünnet olmak için kesin bir yaş belirlemesi yapılmış değildir. Çocuk yedi yaşına gelince sünnet edilmesinin uygun olacağı bazı âlimlerce belirtilmiş olmakla birlikte, biyolojik yapının müsait olması kaydı ile olabildiğince erken yapılması çocuk psikolojisi açısından uygun olacağı söylenmektedir.

1077) Çocuk aldırmanın keffâreti var mıdır?

Erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllenmenin başladığı andan itibaren, ana rahmindeki çocuğun, annenin hayatını doğrudan etkileyecek bir tıbbî zaruret olmadan aldırılması veya kasıtlı olarak düşürülmesi ya da müessir bir fiil, tehdit veya korkutma ile düşürülmesi caiz değildir. Düşürülen ceninin el ayak gibi organlarının bir kısmı belirmişse gurre adı verilen bir ceza ödenir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in uygulamasından hareketle gurrenin 1/20 diyet, yani 5 deve veya 50 dînar (200, 5 gr. altın) olduğu kabul edilmiştir (Ebû Dâvûd, Diyât, 21; Tirmizî, Diyât, 15). Ceninin düşmesine neden olan kişinin, ceninin annesi, babası veya başka bir kişi olması arasında fark yoktur. Ceninin düşmesini kastedip etmemesi de hükmü değiştirmez. Hanefîlere göre gurre, ceninin düşmesine sebep olan kişinin âkilesi tarafından ceninin mirasçılarına ödenir. Düşürülen ceninden dolayı gurre ödenmesi için ceninin ölü olarak düşmesi, organlarının kısmen de olsa belirmiş olması ve annenin bu esnada hayatta olması gerekir. Cenin sağ olarak doğduktan sonra ölürse, gurre değil tam diyet ödenmesi gerekir.

Gurre, ceninin mirası kabul edilir ve miras hukuku hükümlerine göre mirasçılarına taksim edilir (Kâsânî, Bedâi'u's-sanâî, VII, 325; Fetâvâ-yı Hindiyye, VI, 34; İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, Riyad, 2003, X, 255). Ancak ceninin düşmesine neden olan kişi ana baba gibi mirasçılar arasında ise, bu mirastan hisse alamaz. Miras, sonraki sırada bulunan mirasçılara verilir. Ayrıca işlenen bu cinayetin uhrevî cezasından kurtulmak için de tevbe ve istiğfar etmek gerekir.

1078) Gayr-ı meşru yoldan hamile kalan kadının, çocuğunu aldırması caiz midir?

Hayat ve ölümü yaratan Yüce Allah'tır. Anne-baba insan neslinin devamı için bir vasıtadır. Dinimizin aldığı tedbirler, yaptığı telkin ve teşvikler, netice itibariyle insanın hayatını ve saygınlığını koruma, iki cihan saadetini temin etme gayesine matuftur.

Ana rahminde döllenmiş bir ceninin annesinin hayati tehlikesi söz konusu olmadıkça hiçbir sebeple aldırılması caiz değildir. Netice itibariyle denilebilir ki, gebeliği önleyici tedbirlere başvurarak doğumu kontrol altında bulundurmak, istenmeyen durumlarda gebeliğe engel olmak caiz ve mümkündür. Ancak, gebelikten sonra, annenin hayatî tehlikesi gibi haklı, kesin ve meşru bir zaruret olmaksızın, düşürmek veya aldırmak (kürtaj) yolu ile bir canlının hayatına son verilmesi caiz değildir. Gebeliğin gayr-ı meşru yoldan olması, bu hükmü değiştirmez.

1079) Doğacak çocuğun cinsiyetinin önceden belirlenmesi caiz midir?

Yüce Allah her şeyi bir sebebe bağlamıştır. İnsanların erkek veya kadın olması da, cinsiyet kromozomlarına bağlanmıştır. Erkeğin menisinde çok sayıda x veya y kromozomu taşıyan sperm hücreleri bulunmaktadır. Bunlardan x kromozomlu sperm kadının yumurtasıyla birleşirse çocuk kız, y kromozomlu sperm birleşirse çocuk erkek olur. Hangi hücrenin diğeriyle birleşeceğini ise Allah bilir. Nitekim Yüce Allah; *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocuklar, dilediğine erkek çocuklar verir."* buyurmaktadır (Şûrâ, 42/49). Diğer taraftan önceden yapılacak müdahalelerle doğacak çocukların cinsiyetinin belirlenmesi, şimdiden öngörülemeyecek başka demografik ve ekolojik sorunlar ortaya çıkarabileceği gibi cinsiyetlerin dağılımındaki dengenin bozulmasına da yol açabilir. Nitekim pek çok uluslararası temel metinde, tıp dışı nedenlerle gerçekleştirilen cinsiyet seçimi uygulamaları uygun görülmemiş ve buna karşı önlem alınması gerektiği dile getirilmiştir. Sonuç olarak teknik imkânlarla cinsiyetin belirlenmesi yoluna gitmek fitrata, kozmik ve ekolojik dengeye ve ilahi iradeye aykırı olup caiz değildir.

1080) Göğsü alınan bir kadın göğüs nakli yaptırabilir mi?

İslam bilginleri vücut üzerinde yapılacak tasarrufların caiz olması noktasında tedavi kastını, şiddetli ihtiyaç veya zaruretin bulunmasını esas almışlardır. Yasak olan, zaruret olmadıkça insanın doğuştan getirdiği yapının değiştirilmesidir. Bir hastalık, ya da kaza sebebi ile bozulan kısmın tıbbi ya da ortopedik yöntemlerle asli şekline dönüştürme çabaları yasak kapsamına girmez. Böyle bir işlem, ihtiyaç temeline dayalı olmayan estetik ameliyatlar kategorisinde yer almaz; normale dönüş ve bir zararın giderilmesi anlamını taşır. Vücut üzerinde ortopedik-estetik işlemelerin yapılmasının Hz. Peygamber dönemine kadar uzanan örnekleri vardır (Tirmizî, Libâs 31). Bu itibarla, her hangi bir sebeple göğsü alınan bir kadının değişik tıbbi yöntemlerle göğüs taktırmasında dinen bir sakınca yoktur.

1081) Kök hücre ve embriyo araştırmaları dinen caiz midir?

İslam Dini, insan ve toplum yararına olan her türlü çalışmayı teşvik eder. Ancak bu çalışmaların dini, ahlaki ve manevi değerler açısından problem oluşturacak ve insanlık için tehlikeler arz edecek noktalara getirilmesini onaylamaz. Zira, ahlaki ilkeler ve dini değerlerden soyutlanarak yapılan çalışmalar, insanlığa fayda yerine zarar getirir. Bu itibarla, insanlığın hayrına olan genetik araştırmalar da İslam dinince tasvip edilmekle birlikte, bu araştırmaların insan neslini ve tabiatın dengesini bozacak şekilde yapılması kabul edilemez.

Embriyo, insanın maddi kaynağını oluşturduğundan, dış dünyadaki insanın sahip olduğu keramet ve itibara sahip bulunmaktadır. Bu nedenle, icbar edici bir gerekçe yokken, insan embriyosunun öldürülmesi veya deney aracı olarak kullanılması ahlakî olmadığı gibi dinen de hoş görülemez.

Diğer taraftan, genetik araştırmalar çerçevesinde, tedavi amacıyla kök hücre üretiminde, kemik iliğinden alınan hücrelerin de kullanılabileceğinin ortaya çıkması, bu çalışmalarda insan embriyosunun kullanılmasının zorunlu olmadığını göstermektedir.

Buna göre;

1. Genetik araştırmaların yapılması dinen caiz olmakla birlikte, insan embriyosunun deney aracı olarak kullanılması doğru olmadığından, araştırmaların olabildiğince insan dışındaki canlılar ve embriyoları üzerinde yapılması,

2. Kusurlu ve bozuk hücrelerin yerine sağlam hücre ve dokuların üretilerek parkinson, alzheimer, omurilik yaralanmaları, şeker ve kalp hastalıkları gibi pek çok hastalığın tedavisi ve ilaç sanayiinde yeni ilaçların gelişimi ve test edilmesi amacıyla kök hücresi üretiminin, insan dışındaki canlılardan veya insan embriyosu yerine canlı insandan alınan hücreden yapılması yönüne gidilmesi,

3. İrsi hastalıkların teşhisi amacıyla embriyo üzerinde genetik tahlil yapılması caiz olmakla birlikte, bir hastalığın teşhis edildiği gerekçesiyle embriyonun yok edilmesi caiz değildir. Bu durumda, tedavi yönünde araştırma ve çalışmaların yapılması uygun olur.

1082) Aşırı kilolardan kurtulmak amacıyla vücuttaki fazla yağları aldırmak caiz midir?

Dinimiz insan hayatına ve sağlığına büyük önem vermiş, bunların korunmasını istemiştir. Sağlığı korumak insanın vazifesi olduğu gibi, hastalandığında her imkâna başvurarak hastalığının tedavisine çalışması da görevidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de ashabına tedavi olmayı emretmiştir (Tirmizî, Tıb 1; İbn Mâce, Tıb 1; Ahmed b. Hanbel, III, 156.). Buna göre, aşırı kilosu olan ya da vücudunda zararlı yağlar bulunan kimse doktorların gerekli görmesi halinde bu yağlarını aldırabilir. Buna karşılık insanın doğuştan getirdiği özelliklerin tıbbi ve psikolojik zorunluluklar bulunmaksızın değiştirilmesi/her türlü estetik ve tıbbî müdahale İslâm'da hoş karşılanmamış; fıtratı bozmayı hedef alan müdahaleler olarak kabul edilmiştir. Fıtratı bozmayı, yaratılışı değiştirmeyi hedef alan tasarruf ve müdahaleler ise, yasaklanmıştır (Nisa 4/119; Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libas, 33).

1083) Kullanılması veya yenilmesi haram bir madde veya bunlardan imal edilen ilaçlarla tedavi olmak caiz midir?

Bir hastalığın tedavisi için, helâl maddelerden elde edilmiş bir ilaca ulaşma imkanı bulunmadığı takdirde, haram olan bir maddenin veya bundan üretilen bir ilacın meslekî ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen uzman bir doktor tarafından tavsiye edilmesi halinde, kullanılmasında dinen bir sakınca yoktur. Çünkü "Zaruretler yasakları mubah kılar" (Mecelle, Md. 21). Zaruret ortadan kalkar ve başka helal maddelerden yapılan ilaçlar bulunursa bunları kullanmak gerekir. Çünkü "Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur." (Mecelle, md. 22).

1084) Canlıların klonlanması caiz midir?

Aklı kullanmayı, düşünmeyi, çalışmayı ve ilerlemeyi emreden İslâm'ın yeni buluş ve keşiflere açık olduğu bir gerçektir. Ancak bu çalışmalar her yönüyle mahzur ve faydaları birlikte ele alınarak hükme bağlanmak durumundadır. Kopyalama işlemi için de aynı durum söz konusudur.

Hayvanlar üzerinde yapılan kopyalama, tartışmaya açık olmakla birlikte, çeşitli hastalıkların tedavisi, hayvanlardan elde edilecek verimliliği artırmak için ekolojik dengeyi bozmamak ve yaratıcının bir tek Allah olduğunu unutmamak kaydıyla caizdir. Bitkiler için de aynı hükmü vermek mümkündür.

İnsanın kopyalanması ise dini, sosyolojik ve psikolojik pek çok problemlere sebep olabilecek niteliktedir. Şöyle ki: a. İslam, din, can, akıl, nesil ve mal gibi temel değerleri koruma altına almış olup, bu değerlere yönelecek her türlü tehdidi şiddetle yasaklamıştır. b. İnsanın kopyalanması istismara açık bir konudur. İnsan neslinin ıslahına yönelik çalışmalar neticesinde bir ırkın hâkimiyeti ve diğer bir ırkın yok edilmesi söz konusu olabilir. Bu da insanlık ölçeğindeki yaratılış dengesini bozar. Yüce Allah, evrendeki her şeyi belirli bir denge ve ölçü içerisinde yarattığını, bu ölçü ve dengenin de bozulmaması gerektiğini Kur'an-ı Kerim'de haber vermiştir (Ra'd, 13/8; Furkân 25/2; Duhân, 44/38-39; Rahmân, 55/7-8 Mülk, 67/3). Kopyalama neticesinde bu denge ve ölçünün bozulması söz konusudur. Bu durumdan bütün canlılarla birlikte insan da zarar görür. c. Kopyalama fıtrata müdahale niteliğindedir. İslam Dininde insan fıtratına müdahale yasaklanmıştır (Nisâ, 4/119; Rûm, 30/30). d. Özdeş kopyalama ile bireysellik ve yaratılıştaki çeşitlilik yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. e. Kopyalama yoluyla insan yavrusunun yapay bir ortamda anne babadan mahrum büyütülmesi, toplumun temel taşı olan ailenin yok olmasına sebep olacağı gibi; çocuğun yalnızca ailesinden elde edebileceği, hayatında çok önemli yeri olan çocukluk devresi eğitim fırsatını da kaybettirmiş olur. f. İnsan kopyalamanın nesep üzerinde de olumsuz etkileri söz konusu olabilir. Nesebin karışması durumunda sosyal hayatta ve hukuk alanında sıkıntılar ortaya çıkar. g. Kopyalama sonucunda insanların birbirine "tıpatıp" benzemesi sebebi ile; kişilerin ayırt edilmesinin önem arz ettiği bireysel, ailevi, hukuki ve mali pek çok konuda problemler söz konusu olur.

Özetle söylenecek olursa, ekolojik dengeyi bozmadan, yaratıcılık sıfatının yalnız Yüce Allah'a ait olduğunun bilincinde olarak, yüce yaratıcı ile yarış içerisine giren herhangi bir tavır ve düşünceden uzak olmak şartı ile insanlığa faydalı olmak ve zararları önlemek maksadıyla bitki ve hayvanlarda kopyalama caizdir. İnsanın kopyalanması ise, yukarıdaki mahzurlardan dolayı caiz değildir.

1085) Botoks yaptırmak caiz midir?

İslam'da, yaratılıştan getirilen özellikleri (fıtrat) değiştirmeye yönelik tasarruf ve müdahaleler yasaklanmıştır (Nisa, 4/119; Rûm 30/30). Hz. Peygamber (s.a.s.), güzelleşmek maksadıyla vücuda dövme yapmak, dişleri incelterek seyrekleştirmek gibi işlemleri yaratılışı değiştirmek kapsamında değerlendirmiş ve bunu yapanların Allah'ın rahmetinde uzak olacağını ifade etmiştir (Buhârî, Libâs,

83-87; Müslim, Libâs, 33). Bununla birlikte, vücudun herhangi bir organında, diğer insanlar tarafından yadırganan, insanın psikolojik olarak etkilenmesine sebep olabilecek, bir anormallik veya fazlalık bulunması durumunda bunun ameliyatla düzeltilmesi, fıtratı bozmak değil, bir tedavi işlemi olarak değerlendirilir (Ebû Dâvûd, Hâtem, 7; Tirmizî, Libâs, 31).

Yüzdeki kırışıkları gidermek için, botulinum denilen zehirli (toksit) bir maddeden elde edilen sıvının, yüzde kırışıkların bulunduğu yere iğne ile az miktarda zerk edilmesini ifade eden botoks da genel amacı itibarı ile estetik müdahale niteliğindedir. Bu sebeple, beden ya da ruh sağlığı açısından gerekli olmadıkça uygulanması caiz değildir.

1086) Ötanazi caiz midir?

İslam dinine göre kişinin kendi canına kıyması (intihar) haramdır. Tıbbî verilere göre yaşama ümidi kalmamış veya şiddetli acılar hisseden bir insanın hayatına bir başkası eliyle son verdirmesi demek olan ötanazi talepte bulunan kişi açısından intihar, bunu uygulayan açısından cinayettir.

Kur'an-ı Kerim'de: *"Ey iman edenler!.. kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir. Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) yaparsa (bilsin ki) onu ateşe koyacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır."* (Nisâ, 4/29-30), *"Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye söylemektedir."* (En'am, 7/151) buyurulmuştur. Peygamberimiz (s.a.s.), acı ve sıkıntılardan dolayı ölümün temenni edilmemesini istemiştir (Buhârî, Merdâ, 19). Temennisi bile yasak olan bir işi gerçekleştirmek elbette büyük bir cürüm olur. Bu deliller de gösteriyor ki, Allah'ın emanet ettiği cana haklı bir gerekçe olmadan kıymak asla caiz değildir. Çünkü bu, hem Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemek hem de O'nun takdirine karşı isyan anlamına gelir (Tahtâvî, Hâşiye ala Merâki'l-Felâh, 602).

Çekilen dertler ve acılar, mü'minin günahları için keffarettir. Üstelik bu gün yaşamından ümit kesilen hasta için hızla gelişen tıpta yeni bir tedavi imkanının çıkması ihtimal dışı değildir.

1087) Tedavi olan bir hastanın avret mahallini açmasında bir sakınca var mıdır?

Tedavi ihtiyacı gibi zaruri durumlarda hastanın, gerektiğinde bedeninin mahrem yerlerine tedavi işlemini yapan kimselerin bakması ve dokunması caizdir. Mahrem yerlerini açmak durumunda olan hastaların imkânlar ölçüsünde hemcinsi olan sağlık personelini tercih etmeleri uygun olur (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', V, 124). Buna imkân bulunmaması halinde ise bu konuda cinsiyet farkı dikkate alınmaz. Çünkü "Zaruretler sakıncalı olan şeyleri mubah kılar." (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, VI, 17). Bununla birlikte tedavi eden doktorun gözünü sakınması ve sadece ilgili mahalle bakması gerekir.

1088) Gebeliği engellemek için geri dönüşü olmayan (kordon bağlatma vb.) yöntemlerin uygulanması caiz midir?

İstenmeyen durumlarda gebeliğin oluşmasına engel olmak için kalıcı olmayan önleyici tedbirlere başvurmak caiz görülmüştür (Mevsılî, el-İhtiyâr, IV, 163). Ancak gebeliği engelleme işleminin, üreme imkânını tamamen ortadan kaldıracak yöntemlerle gerçekleştirilmesi, fıtratı bozma kapsamına girer. Bu ise İslam'da yasaklanmıştır(Rûm, 30).

Erkekte sperm hücrelerinin testislerde depolandıkları bölgelere geçişinin cerrahi yöntemlerle kalıcı olarak engellenmesi işlemi, ileride yeniden çocuk sahibi olmayı zorlaştırmaktadır. Kadınlarda uygulanan kordon bağlama ise kalıcı ve geri dönüşü olmayan bir yöntemdir. Bu yöntemde kadında doğuştan var olan doğurganlık özelliği kaybolmaktadır. Bu itibarla; gerek erkeğin, gerekse kadının, üremeyi engelleyecek sonuca götüren herhangi bir ameliyeye tabi tutulması, fıtratı bozan bir durum olduğu için caiz değildir. Ancak, gebe kalması annenin hayatı veya sağlığı açısından tehlike arz ediyor ve kadının tüplerinin bağlanmasında zorunluluk bulunuyorsa bunda sakınca yoktur.

1089) Doğum kontrolü caiz midir?

Hap kullanmak, deri altına hormon düzenleyici yerleştirmek, kondom kullanmak, azil (geri çekilmek) gibi yöntemlerle hamileliğin önlenmesinde dinen bir sakınca yoktur. Annenin hayatı söz konusu olmadıkça, hamilelik gerçekleştikten sonra, hangi aşamada olursa olsun, kürtaj ve benzeri yöntemlerle çocuğun alınması caiz değildir. Çünkü hamileliğin başlaması ile doğacak çocuğun hayat hakkı

gerçekleşmiş olur. Maddi ya da sosyal endişelerle cenin hayatiyetini bir şekilde sona erdirmek hayat hakkına tecavüzdür. Allah Teâlâ: *"Fakirlik endişesi ile çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız."* (En'am, 6/151) buyurmuştur.

1090) Estetik ameliyat dinen caiz midir?

Kur'an-ı Kerim'de insanın, yeryüzünde halife olmak üzere en güzel bir biçimde, ölçülü ve dengeli bir şekilde yaratıldığı çeşitli nimetler, imkanlar ve güzelliklerle donatıldığı bildirilmiştir (Bakara 2/30; Nahl 16/8, 12; Hac 22/65; Lokman 31/20; Mülk 67/23; Beled 90/4, 8-10; Tîn 95/4). İnsanı en güzel şekilde yaratan Yüce Allah, onun makul ve mutedil ölçüler içerisinde süslenmesine, güzel görünmesine ve güzelliklerini korumasına da izin vermiştir (A'râf, 7/32).

Dikkat çekmek, daha güzel görünmek amacıyla, yaratılıştan verilmiş olan özellik ve şekillerin değiştirilmesi İslâm dininde, fıtratı bozma kabul edilerek yasaklanmıştır (Nisâ, 4/119; Rûm 30/30). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), süslenmek maksadıyla vücuda dövme yapmayı, dişleri incelterek seyrekleştirmeyi, kaş aldırmayı, yaratılışı değiştirmek, fıtratı bozmak kapsamında değerlendirmiş ve bunu yapanları ve yaptıranları kınamıştır (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libas, 33).

Buna karşılık vücudun herhangi bir organında, diğer insanlar tarafından aşırı derecede yadırganan, insanın psikolojik olarak etkilenmesine sebep olan bir anormallik veya fazlalık bulunursa, bunun ameliyatla düzeltilmesini fıtratı bozmak değil, bir tedavi, normalleştirme işlemi olarak görmek daha doğrudur. Tedavi amaçlı olarak yapılan estetik müdahalelere dinimizde izin verilmiştir. Nitekim Arfece adlı sahabî, bir savaşta burnu kopunca, gümüşten bir burun protezi yaptırmış, bunun koku yapması üzerine, altından bir burun protezi yaptırılmasına Hz. Peygamber (s.a.s.) izin vermiştir (Ebû Dâvûd, Hatem, 7; Tirmizî, Libâs, 31).

Buna göre hastalık sebebiyle veya kaza sonucu burun, kulak, göz gibi organlarını kaybedenler veya vücudunda doğuştan ya da sonradan meydana gelen şekil bozuklukları bulunanların estetik ameliyat yaptırmaları bir tür tedavi olup, fıtratı bozmak kapsamında değerlendirilemez. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun, 28. 11. 2002 tarihinde estetik ameliyatla ilgili aldığı karar da bu istikamettedir. Sonuç olarak estetik ameliyat; a) Estetik ameliyatın, düzgün ve salim olan fıtratı bozmak kastıyla yapılmamış olması, b) Ameliyatın yapılmasında, bir yarar sağlama veya mevcut bir zararı giderme ihtimalinin yüksek olması; tedavi amaçlı yapılmış olması, c) Ameliyatın bir hile veya aldatma amacıyla ya da karşı cinse benzeme kastıyla yapılmamış olması şartlarıyla caizdir.

1091) Zorla tecavüz sonucu gebe bırakılan kadının bebeğini aldırması caiz midir?

Hayatın ve neslin korunması bütün ilahi dinlerin başlıca hedefleri arasında yer almıştır. İslam dini de insana ve insan hayatına büyük değer verir. Bu itibarla, her ne şekilde olursa olsun ana rahminde meydana gelen bir canlının kesin ve meşru bir mazeret olmadıkça dıştan bir müdahale ile (düşürme, kürtaj gibi yollarla) yaşama imkânının yok edilmesi cinayet sayılmıştır. Annenin hayati tehlikesi gibi meşru bir sebebe dayanmaksızın, döllenme olduktan sonra, kürtaj hiç bir şekilde câiz değildir (Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, III, 556-557). Günümüzde tıp alanındaki ilerlemeler, daha döllenme olur olmaz ceninin canlı bir varlık olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla hangi sayfada olursa olsun, annenin hayati tehlikesi olmadıkça bebek aldırılamaz. Hamileliğin tecavüz sonucu oluşmuş olması bu hükmü değiştirmez.

1092) Diş tedavisinde altın kullanmak caiz midir?

Ağız sağlığı vücut sağlığının bir parçasıdır. Vücut sağlığına dikkat etmek gerektiği gibi, diş sağlığına da dikkat etmek gerekir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) diş temizliği ve sağlığına son derece önem vermiş; *"Ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim her namazdan önce misvâk kullanmalarını emrederdim"* (Buhârî, Cuma, 8), *"Misvâk ağzı temizler, Rabbi râzı eder"* (Buhârî, Savm, 27) *"Cibril misvâk üzerinde o kadar çok durdu ki farz olacak diye korktum"* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 263) buyurmuştur.

Diş kaplama, doldurma ve protez, tedavi amaçlı başvurulan tıbbi yöntemlerdir. Bu işlemler yapılırken, tedavi neyi gerektiriyorsa onun uygulanması dinen sakıncalı değildir. Ancak dinin yasak etmediği bir madde ile tedavisi mümkünse, yasak ettiği bir maddenin kullanılması caiz değildir. Dinimiz, zaruret olmadıkça altının erkekler tarafından kullanılmasını yasaklamıştır. Buna bağlı olarak, İmam Ebû

Hanife, çıkan dişlerin tekrar yerine bağlanması durumunda kullanılacak telde gümüşü yeterli bulup, altın kullanmayı caiz görmemiştir. Diğer Hanefî imamları İmam Muhammed ve İmam Ebû Yûsuf ise, zarûretten dolayı diş tedavisinde altının da kullanılabileceğini belirtmişlerdir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, V, 252). Bu müçtehitler bir savaşta burnunu kaybeden Arfece'nin (r.a.) gümüşten bir burun taktığını, bunun koku yapması üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.)'e müracaatla altından burun yaptırmak istediğini ve kendisine bu hususta izin verildiğini (Ebû Dâvûd, Hâtem 7; Tirmizî, Libâs 31) delil olarak ileri sürmüşlerdir. Bundan anlaşılıyor ki, tıbbi bir zaruret varsa diş kaplamada altının kullanılmasında sakınca yoktur. Zaruret yoksa başka madde kullanılması dini kurallara daha uygundur.

1093) Bir kadın, erkek doktora muayene olabilir mi?

Asıl olan, kadın hastaları kadın doktorların, erkek hastaları da erkek doktorların muayene etmesidir. Ancak bu ilkenin gözetilmesinin mümkün olmadığı, aynı cinsten uzman doktor bulunmaması gibi zaruret hallerinde karşı cinsten bir doktora muayene olunabilir (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 84).

HAYVANLAR

1094) Hasta olan ve tedavisi yapılamayan kedi, köpek gibi hayvanların veteriner tarafından itlafı caiz midir?

Yüce Allah diğer yeryüzü nimetleri gibi hayvanları da insanların hizmetine vermiş ve onlardan çeşitli şekillerde faydalanmayı helal kılmıştır (Nahl, 16/ 5, 6 80). Bununla birlikte dinimiz bütün canlılar gibi hayvanlara karşı da şefkatli ve merhametli olmayı emretmiştir (Buhârî, Şirb, 9, Müslim, Selam, 151, 152). İnsanın, hizmetine verilen canlılara karşı merhamet ölçüleri ile muamele etmesi yanında onların sağlık ve temizliklerine de azami özen göstermesi gerekir. Bu sebeple hastalanan hayvanların imkanlar ölçüsünde tedavi edilmeleri gerekmektedir. Zira bu hem merhametin hem de sağlıkla ilgili tedbirlerin zorunlu bir sonucudur. Ancak, ölümcül bir hastalığa yakalanmış, tedavi ederek iyileşme imkanı da olmayan ve şiddetli acılarla baş başa kalmış bir hayvanın veteriner gözetiminde itlafında bir sakınca yoktur.

1095) Hayvanların kısırlaştırılması caiz midir?

İnsanlar gibi tüm hayvanların da üreme ve çoğalma hakları vardır. Hayvanların yeme içme ihtiyaçlarının teminini engellemek uygun olmadığı gibi cinsel ihtiyaçlarının tatminini engellemek de uygun değildir. Gerekli ve meşru bir sebep bulunmadıkça hayvanların kısırlaştırılması da caiz değildir. Ancak, gerekli ve meşru sebeplerle; toplum menfaati gereği evde beslenen hayvanların gebe kalmalarını engelleyici ilaç ve benzeri şeylerin kullanılmasında ve ekolojik dengeyi bozmamak şartı ile kedi, köpek vb. başı boş hayvanların kısırlaştırılarak çoğalmalarının kontrol altına alınmasında dinen bir sakınca yoktur (Fetâvây-ı Hindiyye, . V, 357).

İş gücünden, nesil ıslahından ve et verimliliğinden ziyadesiyle istifade edilebilmesini temin etmek amacıyla dana ve teke gibi bazı hayvanların kısırlaştırılması da caiz görülmüştür (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 95; Burhaneddin Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî, V, 244).

1096) Hayvanlara kötü davranmanın hükmü nedir?

Allah Teâlâ diğer yeryüzü nimetleri gibi hayvanları da insanların hizmetine vermiş ve onlardan çeşitli şekillerde faydalanmayı helal kılmıştır. İslam dini hayvanlara karşı merhametli olmayı tavsiye etmektedir. Merhamet mü'minlerin temel özelliklerindendir. Hz. Peygamber (s.a.s.), bir hadislerinde günahkâr bir kadının susuzluktan ölmek üzere bulunan bir köpeğe su verdiği için Allah tarafından bağışlandığını (Buhârî, Şürb, 9, Edeb, 27; Müslim, Selam, 153, Cihad, 44), diğer bir hadisinde de kedisini açlıktan ölmeye mahkum eden bir kadının, bu davranışı, nedeniyle cehenneme atılmayı hak ettiğini (Buhârî, Edeb, 18, 27; Müslim, Fezâil, 65) belirterek merhametin sadece insanlara yönelik olmadığını dile getirmiştir. . Hayvanlara iyi bakılıp beslenmesi (Ebû Dâvud, İsti'zan, 39), zevk için dövüştürülmemesi (Ebû Dâvud, Cihad, 51; Tirmizî, Cihad, 30) ve öldürülmemesi (Nesâî, Dahâyâ, 42), nişan atılan hedefler yerine konulmaması (Müslim, Sayd, 59), yolundaki emirleri de İslam'ın hayvanlara merhamet konusundaki kapsamlı bakışını yeterince ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, akrep, yılan, fare, saldırgan köpek ve benzeri hayvanların zararlarından korunmak için öldürülmesinde dinen bir sakınca yoktur (Buhârî, Bed'u'l-Halk 16, Cezâ'u's-Sayd 7; Müslim, Hacc 66-67; Muvattâ, Hacc 90; Tirmizî, Hacc 21; Nesâî, Hacc 113).

1097) Daha fazla bal elde edebilmek için kovandaki arıların bir kısmının öldürülmesi caiz midir?

Yüce Allah, şifa kaynağı olarak balı insanların istifadesine sunmuştur. Bu hususa Kurân-ı Kerim'de şöyle işaret edilmektedir: *"Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin. Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir." Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır"* (Nahl, 16/68-69).

Ayet-i kerimede ifadesini bulduğu üzere arılara yüklenen görev bal üretmeleridir. Bu sebeple ekolojik dengeyi bozmamak kaydıyla, arıların istenmeyen ölçüde oğul vermemesi, verilen oğulların zayıf olmaması, fazla bal almak ve anaç arıların birbirlerine zarar vermemesi için anaç arı yavrularının öldürülmesinde bir sakınca yoktur.

1098) Köpek beslemenin hükmü nedir?

Başta hayvan sürüleri olmak üzere evlerin, ekinlerin, eşyaların korunması, görme engelliler için kılavuzluğundan yararlanılması, sivil savunma ve polisiye amaçlarla koku alma yahut sezgilerinden istifade edilmesi gibi bir maksat ve ihtiyaç olmaksızın sırf süs için evde köpek beslenmesi uygun değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Melekler, içerisinde köpek ve resimler bulunan eve girmezler"* (Buhârî, Libas, 88; Müslim, Libas, 83, 87).

1099) Evde "hamster" denilen hayvanı beslemek caiz midir?

Hamster, bir tarla faresi türüdür. Avrupa'da ve Asya'nın batısındaki alanlarda ya da bozkırlarda, toprağın altında kazdıkları karmaşık yuvalarda yaşarlar. Genellikle meyve, sebze ve tahılla beslenir, kendi dışkılarını da yerler. Allah teala yeryüzündeki tüm varlıkları ve hayvanları insanların hizmetine vermiş ve onlardan çeşitli şekillerde faydalanmayı helal kılmıştır (Nahl, 16/ 5, 6 80). Nitekim insanoğlu hem geçmişinde hem de günümüzde hayvanlardan farklı alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere istifade etmektedir. Ancak sürekli yaşanan ev benzeri ortamların hayvanlarla paylaşılması zaruret ölçüleri ile sınırlandırılmıştır. Buna göre evde kedi beslemek ihtiyaç olduğundan caiz görülmüştür (Muvattâ, Tahâret: 13; Tirmizî, Tahâret, 69). Buna karşılık koruma ve güvenlik amacı ile beslenmesi caiz görülen köpeğin ev içinde bulundurulmasına cevaz verilmemiştir (Buhârî, Libas, 88; Müslim, Libas, 83, 87). Çünkü evde köpek beslemek bir ihtiyaç değildir. Hamster denilen hayvan da bu hükme tâbidir.

AVLANMA

1100) Olta ucuna canlı solucan veya kurtçuk takarak balık avlamak caiz midir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), etlerini yeme niyeti olmaksızın sırf zevk için hayvanların öldürülmelerini ve avlanmalarını yasaklamıştır (Nesâî, Edâhî, 42). Fakat insanlara menfaati dolayısıyla bazı hayvanların avlanılmasına veya korunma amacıyla, yakın bir tehlike arz eden zarar verici (muzır) hayvanların öldürülmesine cevaz verilmiştir (Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 16). Solucan vb. bir hayvanın doğrudan kendisinden istifade etmek için değil de onun vasıtasıyla başka bir hayvanı elde etmek için canlı olarak oltaya takılması insanların yararına yönelik olması açısından sakıncasız gibi görünmekte ise de başka alternatiflerin bulunması halinde bundan kaçınılması daha uygun olur.

BİD'AT VE HURAFELER

1101) Kabir üzerine türbe yaptırmanın hükmü nedir?

Kaybolmaların önlemek üzere, gösteriş ve israftan uzak kalarak kabir yapılmasında dinen bir sakınca görülmemiştir. Bunun için de düzenlenecek kabrin bir iki karıştan yüksek olmaması ön görülmüştür. Mezarların başuçlarına, üzerinde ölenin kimliğini belirleyen ifadelerin yer aldığı sade bir taş ve benzeri levhaların yerleştirilmesinde sakınca görülmemiştir. Sahabilerden Osman İbn Maz'ûn (r.a.) ölünce cenazesi Medine dışına çıkartılarak gömülmüştü. Rasûlüllah (s.a.s.) bir sahabiye, Osman için bir kaya getirerek mezar yerini belli etmesini söylemiş ve taş, mezarın başına konulunca, *"Bununla, kardeşimin kabrini işaretliyorum, ailemden ölenleri bunun yanına gömeceğim"* (Ebû Dâvud, Cenâiz 63) buyurmuştur.

Görüldüğü üzere kabir için yapılan bu tür işlemler bir ihtiyaca dayalı bulunmaktadır. Normal şartlarda, bir gerekçe ve ihtiyaç bulunmaksızın kabirlerin abartılı yükseklikte yapılması, üzerlerine kubbe inşa edilmesi mekruh görülmüş; kabir taşlarına kimlik bilgilerinin ötesinde aşırı övgü sözlerinin; ölümden ve kaderden şikâyet eden ifadelerin yazılması caiz görülmemiştir (İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II, 140; Fetâvây-ı Hindiyye, I, 166).

1102) Vesvese sebebiyle zihne gelen kötü sözlerden dolayı insan günahkâr olur mu? Bunlardan kurtulmanın çaresi nedir?

Fısıltı, söz, fiskos, kuruntu, işkil demek olan vesvese yaygın olarak; kötü bir işin yapılması, iyi bir işin terk edilmesi veya geciktirilmesi ya da eksik yapılması için şeytanın insanı kışkırtması, aklını çelmesi ve akla kötü düşünceleri getirmesi anlamında kullanılır.

Kur'an'da vesveseci şeytanın şerrinden Allah'a sığınılması emredilmiş (Nâs, 114/1- 6); Hz. Peygamber de mü'minlere vesvese ile hareket etmemelerini tavsiye etmiş, vesvesenin dini-hukukî bir hüküm doğurmayacağını bildirmiş ve vesvese ile hareket edenin, örneğin; "acaba eşimi boşadım mı boşamadım mı; eşimi boşamış olabilir miyim" diye kuruntu yapan birisinin talâkını (boşamasını) geçerli saymamıştır (Buhârî, Talâk, 11).

Şeytanın insanı küfre sürükleme yollarından birisi de, onu şüphe ve tereddüde sürükleyebilecek sorulardır. Kalpten geçen bu sorular, hiç şüphesiz şeytanın vesvesesi ile meydana gelmektedir. Bu istifhamların, desise olarak en şiddetli olanını, bizzat Allah Rasulü (s.a.s.) bize şöyle haber vermiştir: *"Şeytan sizden birinize gelerek 'filan ve filan şeyi kim yarattı? ' der. O kişi 'Allah yarattı' deyince peki, 'Allah'ı kim yarattı? ' der. İş bu dereceye varınca o kimse hemen Allah'a sığınsın ve o düşünceden uzaklaşsın"* (Buhârî, Bedu'l-Halk 11; Müslim, İman, 214). Bazı rivayetlerde *"Allah'a iman ettim, desin"* ilavesi de vardır (Müslim, İman 212, 213; Ebû Dâvud, Sünne, 18).

Bu itibarla vesveseye düşen kişilerin içinde bulundukları ve içlerinde bir sesin fısıldadığını söyledikleri küfür vb. ifadeleri, vesvese kapsamında olup sahiplerinin imanlarına ve dinlerine zarar vermez. Zira Allah Teâlâ, kullarını güçleri ile orantılı olarak sorumlu tutmuştur. Yükümlülük güç oranındadır. *"Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ashabı kiramdan bir kısmı gelerek şöyle demişlerdi: 'Bazılarımızın aklından bir kısım vesveseler geçiyor, normalde bunu söylemenin günah olacağı kanaatindeyiz. ' Hz. Peygamber (s.a.s.) 'Gerçekten böyle bir korku duyuyor musunuz?' diye sormuş, oradakiler de 'Evet! ' deyince: 'İşte bu (korku) imandandır (akla gelen vesvese de zarar vermez)"* (Müslim, İman, 60) buyurmuştur. Konu ile ilgili başka bir hadis-i şerif de şöyledir: *"Allah Teâlâ, içlerinden geçen fena şeylerle amel etmedikçe veya onu konuşmadıkça, o şey yüzünden ümmetimi hesaba çekmeyecektir."* (Buhârî, Eymân ve'n-Nüzûr: 15).

Kısaca, içinde bulunulan ortamdan kurtulmak için bu tür vesveselere itibar edilmemeli, hiçbir şey yokmuşçasına normal hayata devam edilmelidir. Zira vesvese, üzerinde durdukça yoğunlaşır.

1103) Göz değmesine karşı nazar boncuğu takmak caiz midir?

Tüm tedavi ve korunma yöntem ve sebeplerine başvurduktan sonra sonucu yüce Allah'tan beklemek İslam inancının gereğidir. İslam inancında, nihai etkiyi Allah'tan başkasına atfeden tutum, davranış ve inanışlar yasaklanmıştır. Bu sebeple nazar boncuğu ve benzeri şeylerin, bunlardan medet ummak amacıyla boyuna veya herhangi bir yere takılması caiz değildir. Bu tür davranışlarda bulunanlar hakkında Rasûlüllah (s.a.s.) *"Kim nazarlık takarsa Allah onun işini tamama erdirmesin"* (Ahmet b. Hanbel, Müsned, IV, 154) buyurmuştur. Diğer bir hadiste ise nazarlık takan ve nazarlığa koruyucu etki atfeden kimsenin Allah'a ortak koşmuş olacağını ifade edilmiştir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 156). Nazardan korunmak için böyle hurafeleri terk edip Hz. Peygamber (s.a.s.)'in öğrettiği duaları yapmak gerekir (Buhârî, Tıb 37; Tirmizî, Tıb 16; İbn Mâce, Tıb 32; bkz. Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, 12/90). Bu çerçevede felak ve nâs sureleri yanında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in torunlarına yaptığı şu dua da okunmalıdır: "Her türlü şeytan ve zehirli hayvanlardan ve bütün kem gözlerden Allah'ın eksiksiz kelimelerine sığınırım" (İbn Mâce, Tıb 36).

1104) "İkindi vakti uyunmaz" sözünün dayanağı var mıdır?

Kur'an-ı Kerim'de uykunun bir dinlenme ve istirahat vasıtası olduğu *"Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü de dağılıp çalışma (zamanı) yapan O'dur."* (Furkan, 25/47) *"Uykunuzu bir dinlenme kıldık"* (Nebe, 78/9) ayetlerinde ifade edilir. Bazı adap ve mev'iza kitaplarında, ikindiden

sonra uyumanın hoş bir tutum olmadığına dair şu şekilde ifadelere rastlanmaktadır: "Gündüzün ilk kısmında uyumak ahmaklık, ortasında uyumak Peygamberlerin ahlakı, sonunda uyumak ise yıpranmaktır" (Muhammed b. Ebû Bekir, Şir'atü'l-İslâm, 502). Ancak bunun ilmî bir değeri yoktur. Bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: *"Kim ikindiden sonra uyur da aklına bir noksanlık arız olursa, ancak kendini kınasın"* (Keşfu'l Hafâ, Aclûnî, II, 284; Müsnedü Ebî Ya'la, VIII, 316). Ancak bu, rivayet meşhur hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Günümüzde yapılan araştırmalarda, insanların geceleri uyumalarının, gündüz uykularına göre vücudun biyolojik ritmine (ciradien ritm) daha uygun olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda örfen gündüzün iş ve çalışma zamanı kabul edildiği bilinen bir durumdur. Durum böyle olmakla birlikte, günümüzde çeşitli sebeplerle (iş, vardiya vb.) geceleri çalışıp gündüzleri uyuyan kimseler vardır. Bu kişilerin günlük ibadetlerini aksatmadan ve sosyal görevlerini de ihmal etmeden gündüz uyumalarında bir sakınca yoktur.

1105) Sihir ve nazarın hakikati var mıdır? Bu işlerle uğraşanların dini bakımdan durumları nedir? Büyü ve sihirden kurtulmak için ne yapılmalıdır?

Sihir veya büyü, tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurarak, yahut kendilerinde gizli güçlerin bulunduğuna inanılan bazı tabii nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler demektir. Sihir faaliyetlerinin dinî değerlerle bağlantısı yoktur ve ahlaki bir amaç taşımazlar. Temel hedef çıkar sağlamaktır. Sihir işinde, ruhlar, cinler, şeytanlar, canlı veya ölmüş bazı hayvanlar, cisimler ve şekiller kullanılır. Bu işle uğraşan insanlar büyücü, şaman, sihirbaz gibi toplumlara göre değişen isimlerle anılırlar. Kur'an-ı Kerim'de sihir olgusuna atıfta bulunmuş (Bakara, 2/102; A'râf, 7/116; Taha, 20/66). Hz. Peygamber de (s.a.s.) sihir yapmayı yedi büyük günah arasında saymıştır (Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İman, 144).

Cahiliye devrinde sihir/büyü çok yaygındı. Cincilik, kâhinlik, yıldızlardan hüküm çıkarmak, fal oklarına başvurmak, iplere düğüm atıp üflemek gibi işlemler yayındı. Bu durumun da etkisi ile işi, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir sihirbaz, Kur'an'ın bir sihir eseri olduğunu ileri sürmeğe kadar vardırmışlardı (Sâd, 38/4; Zârîyât, 51/52). İslam dini büyük günahlar arasında saydığı sihre şiddetle karşı çıkmış, Kur'an ve Sünnette kesinlikle yasaklanmıştır. Büyücülerin her şeyi bildiği, başaramayacakları şeylerin bulunmadığı şeklindeki inançlar İslam'a aykırıdır. Bu yüzden bazı müslüman bilginler, gerçekliği bulunmayan bir aldatmaca ve safsata olduğu gerekçesi ile büyünün gerçekliğini reddetmişlerdir (bkz. Cassâs, Ahkâmu'l-Kur'an, I, 43; Nevevî, Ravda, IX, 128, 346).

Nazara gelince; mahiyeti ve nasıl olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı kimselerin bakışlarıyla olumsuz etkiler meydana getirebildikleri dinen de kabul edilmektedir. Bir hadis-i şerifte: *"Nazardan Allah'a sığının, çünkü nazar (göz değmesi) haktır."* (İbn Mâce, 2/1159) buyurulmaktadır. Rasûlüllah'ın (s.a.s.) nazar değmesine karşı "Âyete'l-Kürsî ile İhlas ve Muavvizeteyn (Felâk, Nâs) Sûrelerini okuduğu; ashabına da bunları okumalarını" tavsiye ettiği; bunlardan kurtulmak için ayrıca doğrudan Allah teâlaya yakardığı rivayet edilmektedir (Buhârî, Tıb 37; Tirmizî, Tıb 16; İbn Mâce, Tıb 32, 36; bkz. Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, 12/90). Sihir ya da nazara maruz kalan bir kişi, çare olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in önerdiği korunma yöntemleri ile yetinmeli, cahil cinci ve üfürükçülerin tuzağına düşmemelidir. Kendisine büyü yapıldığını sanan ruhsal problemli insanların doktor veya psikiyatri uzmanına müracaat etmeleri uygun olur.

1106) Vefk nedir? Yapılması ya da yaptırılması caiz midir?

Türkçe'de uyum anlamına gelen vefk, bir dörtgen şekil içindeki bölümlere bir takım sayı ve harfler yazılarak meydana getirilen şekil olup, bunu yapanlar, vefk aracılığıyla Allah'ın kendilerini koruyacak bir cin görevlendireceğini iddia ederler. İslam dini falı, tılsımı ve büyüyü, itikadı bozduğu, tevhit inancına zarar verdiği ve kötüye kullanıldığı için kesin olarak yasaklamıştır (Fetâvây-ı Hindiyye, V, 378).

Cinlerin varlığı haktır. Ancak mahiyetleri konusunda fazla bir şey söylemek mümkün değildir. Onlar hakkındaki tek bilgi kaynağı vahiydir. Kaynaklarda verilen bilgilere göre, cinler, insanların şeklini alabilecekleri gibi diğer varlıkların şekline de girebilmektedirler (İbn Teymiyye, Mecmu'u'l-Fetâvâ, XIII, 90). Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere Allah'ın kudretine karşı cinlerin hiçbir hükmü yoktur ve cinler, Allah'a iman eden ve müslümanca yaşayanlara kolay kolay zarar veremezler (Cin, 72/13).

Ama Allah'a sığınma yerine cinlere sığınan, onlara boyun eğen kimseleri cinlerin hâkimiyetleri altına alabileceğine de Kuran'da işaret edilmiştir (Cin, 72/6).

İslam dinine göre; ibadetler Allah için yapılır; dualar ve istekler hiç bir aracıya başvurmadan doğrudan Allah'a yöneltilir. Cinlerden ve şeytanlardan yardım isteme anlamına gelen ve manası anlaşılmayan sihir ve tılsımlar ise şirke kadar götürebilecek işlerdir (Nevevî, el-Mecmu', IX, 65). Zira bu gibi işlerde hep aldatma, kötülük ve zarar söz konusudur (Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an, I, 112).

AİLE HAYATI

EVLİLİK ÖNCESİ (NİŞAN)

1107) Kendisine dünür gidilip de karar aşamasında olan ya da söz kesilen bir kadına bir başkası evlilik teklifinde bulunabilir mi?

Nişanlı olan çift arasında nikah gerçekleşmemiş ise, bu nişan bozulmadıkça veya nişan sahibi olan erkek tarafı, söz konusu nişanlı kızla artık ilgilerinin kalmadığı ve herhangi bir kimsenin buna talip olmalarına karşı çıkmayacaklarını belirtmedikçe başka bir Müslümanın buna talip olması mekruh kabul edilmektedir. Nitekim konu ile ilgili hadis şöyledir: *"Sizden biri sakın Müslüman kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın ve nişanlısına talip olmasın."* (Buhari, Nikah 5; Müslim, Nikah, 49). Bunun mekruh sayılmasının ana sebebi şudur. Kız tarafı bu evlilik teklifine olumsuz cevap vermedikçe veya taraflar söz kesilmesi ya da nişandan sonra evlenme vadinden vazgeçtiklerini henüz açıkça ortaya koymadan ikinci bir kişi tarafından böyle bir teşebbüste bulunulursa, bu diğer tarafa büyük bir haksızlık ve hakaret sayıldığı gibi aynı zamanda onun düşmanlığını da kazanmaya sebep olacaktır (Şafiî, el- Ümm, V, 41; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 109; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, III, 533). Dinen sakıncalı ve günah bir davranış olmakla birlikte bu duyarlılığa dikkat etmeden devreye giren ikinci kişilerle yapılan nişan ve nikah hukuken geçerlidir.

1108) Nişanlıların rahat görüşebilmek için nikah kıymaları uygun mudur?

Evlenmeyi diğer akitlerden ayıran özelliklerden bir tanesi bu akitten önce genellikle bir nişanlanma döneminin geçirilmesidir. Taraflar bu süreç içinde birbirlerini daha iyi tanımakta, karşılıklı hediyeler alınıp verilmektedir. Bu dönemde nişanlıların İslâmî örtünmeyi gözetmek, başkalarının göremeyeceği bir tarzda yalnız kalmamak gibi dinî ölçülere uygun olarak, birbirlerini daha yakından tanımak amacıyla görüşüp konuşmalarında bir sakınca yoktur. Fakat nişanlıların flört etmeleri, dost hayatı yaşamaları, dedikoduya mahal verecek şekilde baş başa kalmaları, öpüşmeleri, el ele tutuşmaları ve benzeri İslam'ın onaylamadığı davranışlardan uzak durmaları gerekir (Tirmizî, Fiten 7; Müsned, I, 26).

Günümüzde gençler, gerek velîlerinden izinsiz gerekse velîlerin izni dâhilinde nişanlılık döneminde güya dînî hassasiyetleri gözetmek adına "dini nikah" yapmakta ve sonuçta hiç de arzu edilmeyen üzücü hadiseler meydana gelmektedir. Bu tür olayların yaşanmaması için yapılan akitlerin mutlaka kayıt altına alınıp hukuki güvenceye kavuşturulması gerekir. Çünkü dindar olduğunu söyleyen gençler veya aileleri resmî tescîlin olmadığı durumlarda aralarında akdedildiği ifade edilen akitleri inkâr etmekte ve taraflardan biri ve genellikle kız tarafı mağdur duruma düşmektedir. Böylece, dinimizin nikahtan gözettiği ulvî gâye gerçekleşmek şöyle dursun, insanlar din adına birbirlerine zulmeder hale gelmektedirler.

Nikah kıyıldığında dînen evlilik hayatı başlar ve karı-koca arasında mehir, nafaka, mîras gibi bir takım haklar ve sorumluluklar tahakkuk eder. Günümüzde bu haklar, evlilik resmen tescîl ettirilmeksizin korunamadığından, evlenecek kişilerin "resmî nikah" kıyılmadan 'dînî nikah' kıydırmaları kânunen yasak olduğu gibi, dînen de doğru değildir. Bu îtibarla, adayların İslâmî ölçülere riâyet ederek nişanlılık dönemini geçirmeleri, evlenmeye kesin karar vermedikçe resmî veya dînî denilen nikahı geçekleştirmemeleri uygun olur.

1109) Kendisiyle evlenilecek olan kadını görmek caiz midir?

Toplumun temeli olan aile yapısının, huzur içinde devamlılığı esastır. Bunun için kadın ve erkeğin birbirlerini görüp beğenmeleri, kendi irade ve istekleriyle evlenmeye karar vermeleri gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bu konuya son derece önem vermiş ve bir kadınla evlenmek istediğini söyleyen sahabiye evleneceği kadını görüp görmediğini sormuş, görmediğini söylemesi üzerine de: *"Git onu*

önce gör. Çünkü bu, aranızdaki sevginin kalıcı olmasını sağlamaya daha fazla katkıda bulunur." (Müslim, Nikah 74; Tirmizî, Nikah 5; İbn Mâce, Nikah, 9). Ancak bu bakma-görmenin yabancı bir kadının bedeninin bakılabilecek kısmıyla sınırlı olduğu unutulmamalıdır (San'ânî, Sübülü'sselâm, Riyad, 2006, III, 311-312).

1110) Nişan sırasında kıyılan nikah, nişanın bozulmasıyla sona erer mi?

Evlilik ciddî bir müessesedir. Evlenmek isteyen kimselerin öncelikle resmî muamele yaptırmaları, sonra dînî nikah kıydırmaları uygun olur. Bununla birlikte, evlenmek üzere nişanlanan kimselerin şartlarına uygun olarak yaptıkları nikah akdi de dinen geçerlidir. Bu durumdaki bir kadın, nikahlandığı kimsenin dînen eşi olduğundan, kocası kendisini boşamadıkça bir başka erkekle evlenemez. Daha sonra nişan bozulmuş fakat erkek boşamamışsa, dinen nikah halen devam ediyor demektir. Bu durumda yapılacak şey, bir şekilde erkeğin boşamasını sağlamak, bu yapılamadığı takdirde, hakemler kanalıyla aralarını tefrik etmektir. Böyle bir durumda erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir (Bakara, 2/231). Dolayısıyla söz konusu olayda öncelikle sözü dinlenir, ilim ve fazilet sahibi bir kişi, karı-koca arasını ıslaha çalışmalı; bu mümkün olmazsa boşamamakta direnen kocaya bu tutumunun hiç bir yarar sağlamadığını, böyle bir nikaha son vermesi gerektiğini, nikahın karşı tarafa zarar vermek amacıyla kullanılamayacağını, bunun

İslâm'ın ruhuna aykırı olduğunu anlatarak erkeğin boşamasını sağlamaya çalışmalıdır. Buna rağmen erkek boşamamakta ısrar ederse, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. Ailelerden biri direnir, hakem seçmezse karşı taraf onun yerine adil ve tarafsız bir hakem seçebilir. Seçilen hakemler öncelikle arabuluculuk yaparlar. Lüzûm ve zarûret bulunduğunda kocanın rızası olmasa bile boşamaya da karar verebilirler.

EVLİLİK (NİKAH)

1111) Evlenmenin dinî hükmü nedir?

Kur'an-ı Kerim'de bir âyette: *"Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin."* (Nûr, 24/32), bir başka ayette de: *"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."* (Rum, 30/21) buyurulmaktadır.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) birçok hadislerinde Müslümanları evlenmeye teşvik ederek; *"Evlenin, çoğalın! Çünkü ben (kıyâmet gününde) diğer ümmetlere karşı sizin (çokluğunuzla) iftihar edeceğim! "* (Abdurrazzak, el-Mûsânnef, VI, 173; Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, III, 269; Beyhakî, VII, 81); *"Ey gençler! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin."* (Buhârî, Nikah, 3; Müslim, Nikah, 1); *"Nikah benim sünnetimdir. Benim sünnetimi uygulamayan benden değildir. Evleniniz. Çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim."* (İbn Mâce, Nikah, 1; Ahmed b. Hanbel, II, 72) diye buyurmaktadır.

Nikah bir yönü ile medeni bir sözleşme, bir yönü ile de ibadet sayılmaktadır. Bir kimsenin cinsel isteklerinin baskın olması nedeniyle günaha girme ihtimali yüksek ise, o kimsenin evlenmesi vaciptir. Günaha girmesi söz konusu olmayan kimselerin maddi durumu müsait olduğu takdirde evlenmesi sünnettir. Yaşlı veya cinsel gücü zayıf olanların evlenmesi mubah ise de, evlenmemesi daha iyidir (İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 335-337). Bir kimsenin, evleneceği kadına zulmetmesinden korkması halinde evlenmesi mekruhtur (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 82).

1112) Kadının kocası üzerindeki hakları nelerdir?

Kur'an-ı Kerim erkeklerin kadınlarla iyilik ve güzelliğe dayalı bir ilişki içerisinde olmalarını emretmektedir (Nisâ, 4/19). Bu da ailede meselelerin iyilik, güzellik, istişare ve karşılıklı anlayış esasına göre yürütülmesi gerektiğine işaret eder. İslâm'ın öngördüğü ve kurulmasını arzu ettiği aile, bireyleri birbiriyle çekişen, her biri diğerinin açığını arayan, birbirlerine karşı yetki ve üstünlük çekişmesine giren bir aile değildir. Tam tersine karşılıklı anlayış, fedakârlık, sevgi ve saygı esasına dayanan bir ailedir. Koca, eşine karşı yumuşak davranmalı, kaba hareketlerden sakınmalıdır. Peygamberimiz (s.a.s.), *"Sizin en hayırlınız ailesine en hayırlı olanınızdır. Ben aileme karşı sizin en hayırlınızım."* (İbn Mâce, Nikah, 50) buyurmuştur. Her şeyde olduğu gibi aile hayatında da örnek

aldığımız Peygamberimiz, eşleri ile iyi geçinmiş, onların sıkıntı veren bazı davranışlarına tahammül etmiş ve *"İman eden bir erkek, iman etmiş bir kadına (onda hoşlanmayacağı bir huydan dolayı) kızmasın. Çünkü onun bir huyundan hoşlanmıyorsa diğer huyundan hoşlanabilir."* (Müslim, Radâ, 61) buyurmuştur.

Evlenme, karı-koca arasında birlikte yaşamaya ve karşılıklı yardımlaşmaya imkan veren ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir sözleşmedir. Evlilikte eşlerin birbirlerine karşılıklı sevgi, saygı ve sadakat borcunun olduğu muhakkaktır. Eşlerin, karşılıklı haklarını Kur'an-ı Kerim: *"Kadınların sorumlulukları kadar meşru hakları da vardır."* (Bakara, 2/228) ayetiyle belirtir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de Veda Hutbesinde: *"Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların da sizin üzerinizde hakları vardır."* buyurarak İslam'ın kadına tanıdığı hakları ifade eder. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), kadınların üzerimizdeki hakları nelerdir, sorusuna şöyle cevap vermiştir: *"Yediğinizden yedirin. Giydiğinizden giydirin. Sakın onları dövmeyin ve onlara incitici söz söylemeyin."* (Ebû Dâvud, Nikah, 41)

Koca, eşini ve ailesini her türlü olumsuzluğa karşı korumalı, ailenin şeref ve haysiyetini koruyucu tedbirleri almalıdır. Yüce Allah, *"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun."* buyurmaktadır. (Tahrîm, 66/ 6) Koca eşinin sırlarını ifşa etmemelidir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) şu hadislerinde sırrın gizlenmeyip ifşa edilmesini şer olarak nitelemiştir: *"Şüphesiz ki Kıyamet günü, Allah'ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, kadınkoca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, erkeğin, hanımının sırlarını etrafa yayması o gün en büyük ihanettir."* (Müslim, Nikah, 123, 124; Ebû Dâvud, Edeb, 32)

1113) Baskı altında yapılan nikah akdi geçerli midir?

İslâmi hükümlere göre nikah, evlenme ehliyetine sahip ve evlenmelerinde dini açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerin) şahitlerin huzurunda, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızalarını ifade etmelerinden (îcap ve kabulden) ibaret bir akittir. Evlilik bir erkekle kadının ömür boyu birlikte yaşama, hayatın iyi ve kötü yanlarını birlikte omuzlama ilkesine dayandığı için, evlenecek olanların rızasının bulunmadığı bir nikah Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre geçerli olmaz. Eşlerden birisi ölüm, şiddetli dayak veya uzun süreli hapis korkusu altında evliliğe zorlansa böyle bir nikah fâsit olur. Bu konudaki dayanakları, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, *"Ümmetimden hatâ, unutma ve yapmaları için cebir ve tazyike mâruz kaldıkları şeylerin sorumluluğu kaldırılmıştır."* (İbn Mâce, Talâk, 16) hadisidir. Hanefîler ise zorlanan (mükreh) kişinin nikahını geçerli saymışlardır. Bu görüşlerini Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, *"Üç şeyin şakası da ciddidir, ciddisi de ciddidir; nikah, talâk ve talâktan dönüş."* (Ebû Dâvûd, Talâk, 9; Tirmizî, Talâk, 9; İbn Mâce Talâk, 13) hadisine dayandırmakta, cebir ve şiddete mâruz kalanı şaka yapan kimseye benzetmektedirler (Serahsî, el-Mebsût, XXIV, 62-62; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 81-82). Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi gerek zorla yapılan nikah ve gerekse aynı durumdaki boşanmalar konusunda Hanefîlerin görüşünü değil, diğer mezheplerin görüşlerini kabul etmiştir (md. 57, 105).

Sonuç olarak; anne ve babaların, çocuklarının ilerideki yaşantılarında mutlu bir yuva kurmaları için gayret göstermeleri doğru ve gerekli bir davranıştır. Ancak annebabaların evlenecek gençlerin makul isteklerine ve hür iradelerine saygı duymaları da gerekir. Çünkü nikah evlenecek kişilerin kendi hür iradeleriyle yapacakları bir medeni sözleşmedir.

1114) Nikahta şahitliğin hükmü nedir?

Nikah akdinin geçerli olmasının şartlarından biri de nikahın şahitler huzurunda akd edilmesidir. En az iki şahit bulunmadan kıyılan nikah akdi geçerli değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.): *"İki şahit olmadan kıyılan nikah geçerli olmaz."* (bkz. Buhârî, Nikah 36; Şehâdât, 8; Ebu Dâvûd, Nikah 19; Tirmizi, Nikah, 14; İbn Mace, Nikah 15) buyurarak nikahtaki en önemli şartlardan birinin şahitlik olduğunu belirtmiştir. Nikah akdinde şahitlerin; erkeğin şahidi ve kızın şahidi şeklinde bir ayrıma tabi tutulması şart değildir. Hanefi âlimleri dışındaki müctehidler, şahitlerin ikisinin de erkek olmasını şart koşmuş, Hanefiler ise bir erkek ve iki kadının şahitliğini yeterli görmüşlerdir. Nikahta şahitliğin şart koşulması aleniliği sağlamak ve yapılan evliliğe şaibe karışmasını önlemek içindir. Şahitlerin Müslüman ve tam ehliyetli (temyiz gücüne sahip, âkil baliğ) olması gerekir. Şu kadar var ki evlenilecek kadın Ehl-i kitaptan biri ise şahitler de Ehl-i kitaptan olabilir (Merğînânî, el-Hidâye, İstanbul, 1986, I, 190).

1115) İki bayram arasında evlenmek caiz midir?

Ülkemizin bazı yörelerinde, Ramazan ile Kurban Bayramı arası kast edilerek "İki bayram arasında düğün yapılmaz ve nikah kıyılmaz." denilmektedir. Bu sözün dinî yönden hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Hz. Âişe (r.a.) de Şevval ayında evlenmişlerdir (Müslim, Nikah, 73). Şartlar ve imkânlar müsait olduğu zaman senenin bütün gün ve saatlerinde düğün yapılabilir, nikah kıyılabilir. Yani nikah için belli bir zaman ve vakit yoktur. Bu nedenle iki bayram arasında düğün yapmakta ve nikah kıydırmakta dinimiz açısından hiçbir sakınca bulunmamaktadır.

1116) Mehir hakkında bilgi verir misiniz?

Erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya başka bir mala mehir denir. Kur'an-ı Kerim'de, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı konusunda ayetler bulunmaktadır (Bakara, 237; Nisâ, 4, 20, 24, 25; Mâide, 5). Hanefîlere göre mehir nikahın sonuçlarından biridir. Bu nedenle nikah esnasında belirlenmemiş olsa, hatta nikah esnasında verilmeyeceği şart koşulsa bile evlenen kadın mehre hak kazanır.

Mehir nikah anında belirlenip belirlenmemesine göre ikiya ayrılır. Mehir nikah anında belirlenmişse buna mehr-i müsemmâ, nikah esnasında belirlenmemişse mehr-i misil denir. Evlilik sırasında mehrin belirlenmemesi veya belirlenen mehrin bir sebeple geçersiz sayılması halinde, evlenen kadın mehr-i misile hak kazanır. Mehr-i misil, evlenen kadının, akrabaları arasında her bakımdan kendi konumunda olan kadına verilen mehir demektir.

Mehir, ödenme zamanına göre, mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olmak üzere ikiye ayrılır. Mehr-i muaccel, peşin olarak ödenen mehirdir. Kadın mehr-i muacceli almadan kendisini kocasına teslim etmeme hakkına sahiptir. Mehr-i müeccel ise, veresiye, yani ödenmesi sonraya bırakılan mehirdir. Bu mehrin ödenmesi için herhangi bir zaman belirlenmişse, bu tarih geldiğinde kadın mehre hak sahibi olur. Bir vakit belirlenmemişse, nikahın sona ermesiyle mehir muacceliyet kazanır ve ödenmesi gerekir. Başka bir deyişle, boşanma halinde kocanın bu mehri ödemesi gerekir; ölüm halinde de, bırakmış olduğu terikeden ödenir.

Mehir olarak her türlü mal veya parasal değeri olan her türlü menfaat tespit edilebilir. Mehirin en az miktarı Hanefîler'e göre 10 (ilk asırda 10 dirhem yaklaşık iki koyun bedeli idi), Mâlikîler'e göre ise 3 dirhem gümüştür. Şâfiî ve Hanbelî hukukçulara göre ise mehirin bir alt sınırı yoktur, tıpkı bir üst sınırı olmadığı gibi. Mehirin üst sınırının olmadığı konusunda Hanefî ve Mâlikîler de diğer iki mezhep gibi düşünmektedir. Hz. Ömer kendi halifeliği döneminde evlilikleri kolaylaştırmak için mehire üst sınır getirmek istemiş, fakat bir kadının *"Onlara kantarla vermiş olsanız da hiçbir şeyi geri almayın."* (Nisâ, 20) âyetini delil getirmesi karşısında bu düşüncesinden vazgeçmiştir.

İslâm hukukunda mehirin kadını hem evliliğe ısındırmak hem de ona belli bir malî güç kazandırmak düşüncesiyle getirilmiş olduğu söylenebilir. Özellikle kocanın sahip olduğu tek taraflı irade beyanıyla boşama yetkisini kötüye kullanması durumunda kadın böyle bir malî imkâna fazlasıyla ihtiyaç duyacaktır. Boşanma hakkının suiistimal edildiği bölgelerde mehir miktarının yüksek tutularak bu suiistimale belirli ölçüde engel olunması da mehirin kadına ve evlilik birliğine kazandırdığı bir başka avantaj olmaktadır.

1117) Boşanmaya kadın sebep olmuşsa yine de mehir alabilir mi?

Boşama erkeğin kendi isteği ile meydana gelmişse, boşanma sebebi hangi taraftan olursa olsun kadın mehri hak eder. Boşanma kadının mahkemeye müracaatı sonucunda meydana gelmişse ve zifaf ya da halvet gerçekleşmişse kadın mehrin tamamını hak eder. Zifaf veya halvetin yaşanmamış olması halinde mehir belirlenmişse yarısını; belirlenmemişse müt'a denen hediyeyi alır. Ancak kadın mahkemeye başvurmadan kocasından kendisini boşaması talebinde bulunursa, aldığı mehrin tamamı veya bir kısmı karşılığında muhâla'a yoluyla kocasından ayrılabilir (Bakara, 2/229; Buhârî, Talak 12). Bu durumda kadın mehrinden vazgeçmiş olacağından artık mehir isteyemez.

1118) Kadın hangi durumlarda mehir alamaz?

Nikah akdi yapıldıktan sonra eşler arasında cinsel birleşme veya sahih halvet (eşlerin cinsel ilişkide bulunmalarına mani olacak bir engel olmadan yalnız kalmaları) olunca erkek, kadına mehrinin tamamını vermekle yükümlüdür (İbnü'l- Hümâm, Fethü'l-Kadîr, Beyrut 2003, III, 211). Bu itibarla, fiilî birleşme (zifaf) gerçekleşmişse evlilik, kadından kaynaklanan nedenlerden dolayı sonlandırılsa

bile, erkek mehrin tamamını ödemekle mükelleftir. Kur'an-ı Kerim'de, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı bildirilmektedir (Bakara 2/237;Nisâ 4/4, 20-21, 24-25; Mâide 5/5).

Evlenme akdi sahih olur fakat ilişki veya sahih halvetten önce kadının sebep olmasıyla ayrılık vaki olursa, kadının mehir hakkı da düşer (İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 211; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, IV, 388; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 304).

1119) Gerdeğe girmeden boşanan kadın mehir alabilir mi?

Zifaf ya da halvet-i sahiha (eşlerin yanlarına izinsiz olarak üçüncü bir şahsın giremeyeceği bir mekânda baş başa kalmaları) gerçekleştikten sonra meydana gelen boşanmalarda, mehir belirlenmiş ama peşin olarak verilmemişse tamamının, belirlenmemişse mehr-i mislin kadına ödenmesi gerekir. Ancak, zifaf ya da halvet-i sahiha olmadan önce boşanma olması halinde, şayet mehir belirlenmişse, belirlenen mehrin yarısı, mehir belirlenmemişse müt'a ödenmesi gerekir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur:*"Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) -eli geniş (varlıklı) olan gücüne göre, eli dar (yoksul) olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, örfe uygun olarak müt'a versin. Bu, iyilik yapanlar üzerinde bir borçtur. Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikah bağı elinde bulunanın (kocanın, paylarından) vazgeçmesi başka. Bununla birlikte (ey erkekler), sizin vazgeçmeniz* (yani mehri tam olarak vermeniz) *takvaya (Allah'a karşı gelmekten sakınmaya) daha yakındır. Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir"* (Bakara, 2/236, 237).

1120) Düğünde eğlenmenin dinî hükmü nedir?

İslam dini, gerek inanç ve ibadet esasları, gerekse sosyal hayat ve ahlâk ilkeleri itibariyle, fert ve toplum olarak insanın yaratılışına uygundur. Fıtrat dini olan İslam'ın, insanın fıtrat gereği olan ihtiyaç ve arzularının karşılanmasına önem vereceği açıktır. Bu itibarla, insanın maddi/bedensel ihtiyaç ve isteklerinin karşılanmasını mubah gördüğü gibi, ruhi-manevî, bedîî- estetik ihtiyaç ve arzularının karşılanmasını da aynı şekilde mubah görmüştür.

Ruhi ihtiyaçlardan olan müzik, İslam bilginleri tarafından çokça tartışılan ve hakkında lehte-aleyhte çok şey söylenen konular arasında yer almaktadır. Müzikle ilgili her iki tarafın öne sürdüğü gerekçeler birlikte düşünüldüğünde müziğin mutlak olarak yasaklanmadığı, aksine mubah kılındığı, hükmün, müziğin icra ediliş amacına göre değiştiği sonucuna ulaşılır.

Kur'an ve sünnette de müzik dinlemenin haram olduğunu ve müzik dinleyenlerin günahkâr olacağını ispata yetecek yeterli açık delil bulunmadığı görülmektedir. Nitekim Rasûlüllah (s.a.s.), nikahın duyurulması için def çalınmasını öğütlemiştir (Tirmizî, Nikah, 6). Yine bir bayram günü Hz Âişe'nin yanında def çalıp türkü söyleyen iki cariyeye söz söylemek isteyenlere *"Bırakın bu gün bayramdır."* diye müsaade etmiştir (Müslim, Îydeyn, 4).

Hz. Âişe (r.a) anlatıyor: *"Benim yanımda iki cariye, Buas (savaşı ile ilgili hamâsi) türküler söylerken Rasûlüllah (s.a.s.) çıkageldi. Gidip yatağın üzerine (yan üstü uzandı ve yüzünü de (aksi istikamete) çevirdi, derken (babam) Hz. Ebu Bekir (r.a.) içeri girdi. Beni azarladı ve: 'Rasûlüllah'ın hane-i saadetlerinde şeytan çalgısı ha! ' dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s.), ona yönelip 'Bırak onları (söylesinler!)' buyurdu. (Onlar sohbete dalıp, bizden) dikkatlerini çekince, ben cariyelere göz işareti yaptım, kalkıp gittiler."* (Buhari, Îydeyn, 2). Diğer bir rivayette Hz. Âişe (r.a.) der ki: *"Bir bayram günüydü. Siyahîler, mescidde kılıç-kalkan oyunu oynuyorlardı. Ben mi Rasûlüllah (s.a.s.)'dan taleb etmiştim yoksa o (kendiliğinden) mi (bilemiyorum); Seyretmek ester misin? " buyurdular. Ben de:"Tabii! " dedim. Kalktı, beni geri tarafına aldı, yanağım yanağının üstünde olduğu halde durduk."Ey Erfideoğulları göreyim sizi (oynayın)!" diyordu. Ben usanıncaya kadar böyle devam ettik. Usandığımı fark edince):"Yeter mi?" buyurdular. Ben:"Evet!" dedim. Bunun üzerine;"Öyleyse git!" dediler."* (Buhârî, Îydeyn 2; Müslim, Îydeyn, 4)

Amir İbn Sa'd (r.a.) anlatıyor: *"Bir düğün sırasında Karaza İbn Ka'b ve Ebu Mes'ûd el-Ensâri'nin yanına girdim, bir kısım cariyeler şarkı söylüyorlardı.Ben dayanamayıp:'Sizler, Rasûlüllah (s.a.s.)'in Bedir Ashabından olun da yanınızda şu iş yapılsın, olacak şey değil! ' dedim. Bunun üzerine onlar:*

'Otur, dilersen bizimle dinle, dilersen git, Bize düğünde eğlenme ruhsatı verildi! ' dediler." (Nesâî, Nikah, 80)

Bütün bunları göz önünde bulunduran âlimler, düğünlerde ve bayramlarda insanların haram sözler söylemeden ve haram işler işlemeden def çalıp, türkü söyleyip oynayabileceklerini ve eğlenebileceklerini söylemişlerdir (bkz. Kettânî, et-Terâtîbu'l- İdâriyye, İstanbul 1990, 2/348, 372) Ancak bir kadının özelliklerini tasvir eden, haramları güzel gösteren, cinsel duyguları tahrik eden ve mahremiyet kurallarına riayetsizlik gibi davranışlar caiz değildir.

1121) Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar kimlerdir?

İslam dininde evlenilmesi haram olan kadınlar âyet ve hadislerde sayılmış ve bunların dışında kalanlarla evlenmenin helal olduğu açıkça ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim, kendisiyle evlenilmesi haram olan kadınlardan bahsederken öncelikle Cahiliye döneminde bir nikah türü olan üvey anneyle evlenme âdetine şu ayetiyle yasak getirmiştir: *"Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur."* (Nisâ, 4/22) Bir sonraki ayette nesep ve süt hısımlığıyla sıhrî hısımlıktan dolayı evlenilmesi haram olan kadınlar sıralanmıştır: *"Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur- öz oğullarınızın eşleri, iki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."* (Nisâ, 4/23) Daha sonra evli kadınlarla evlenmenin de haram olduğu ifade edilmiştir: *"...Evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır."* (Nisâ, 4/24) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de iddet bekleyen kadınla evlenmenin yasaklandığı (Bakara, 2/235), tek kadınla evlilik esas olmakla birlikte şartlarına uyarak birden fazla kadınla evlenmek isteyen erkek için bu sayının dörtle sınırlı olduğu, dörtten fazla kadını nikah altında tutmanın yasaklandığı (Nisâ, 4/3) bildirilmiştir. Medine'ye hicretten sonra kadın olsun erkek olsun kâfir ve müşriklerle evlenmek yasaklanmış (Mümtehine, 60/10) ancak, erkeklerin ehl-i kitab olan iffetli kadınlarla evlenmelerine izin verilmiştir (Mâide,5/5).

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in *"Kadın, halası, teyzesi, erkek veya kız kardeşinin kızı üzerine (onlarla birlikte) nikahlanamaz, eğer bunu yaparsanız akrabalık bağlarını koparmış olursunuz."* (Buhârî, Nikah 27; Müslim, Nikah 37-38) hadisiyle Nisâ suresi, 23. âyette geçen *"iki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmeniz"* ifadesine; *"Nesep sebebiyle haram olanlar süt emme sebebiyle de haram olur."* (Buhârî, Nikah 20; Müslim, Rada 1; İbn Mâce, Nikah 34) hadisiyle de *"sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz"* ifadesine açıklık getirilmiş ve hükmün kapsamı genişletilmiştir.

1122) Kişi karısını boşadıktan veya karısının ölümünden sonra baldızıyla evlenebilir mi?

Nisâ suresinin 23. ayetine göre iki kız kardeş ile aynı anda evli bulunmak haramdır. Hadisler, eşin hala ve teyzesi gibi yakınlarını da baldız gibi değerlendirmiştir (Buhârî, Nikah, 27; Müslim; Nikah, 33). Fakat kişi, karısının ölümü veya onu boşaması halinde karısının kız kardeşi, teyzesi ya da halası ile evlenebilir. Nikah için, boşadığı karısının iddet müddetinin bitmesini beklemesi gerekir. Onun iddeti bittiği andan itibaren baldızı ile evlenebilir. Eşinin vefatı durumunda ise, her hangi bir süre beklemesine gerek olmaksızın baldızı ile evlenmesinde dinî hükümler açısından bir sakınca yoktur.

1123) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in çok evliliği nasıl izah edilebilir?

Çok evlilik konusunda Hz. Peygamber (s.a.s.)'in özel bir durumu olduğu şüphesizdir. O'nun hayatının sonlarına doğru dokuz hanımı bir nikah altında toplamış olması, bazıları tarafından dünyevî zevklere düşkünlükle yorumlanmak istenmiştir. Oysa onun evliliklerine bakıldığında durumun böyle olmadığı görülür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) 25 yaşında iken ilk evliliğini, kendisinden yaşça hayli büyük ve dul bir kadın olan Hz. Hatice (r.a.) ile yapmış ve bu evlilik yaklaşık 25 yıl sürmüştür. Kendisine yapılan onca teklife rağmen hayatının bu zinde döneminde başka bir kadınla evlenmemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in çok evlenmesinin başlıca sebepleri şunlardır: a) Onun getirdiği din şüphesiz erkekler kadar kadınları da ilgilendiriyordu. Kadınlara yönelik tebliğlerde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hanımları eğitim ve öğretim görevini ifa ediyorlardı. Hz. Hatice'nin Peygamberliğin ilk döneminde,

Hz. Peygamber'e yardım ve destek konusunda göstermiş olduğu büyük fedakârlıklar herkesçe bilinmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra uzun seneler yaşamış olan Hz. Aişe de, hadis rivayetinde, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ahlak ve özel hayatı konusunda ve kadınlara ait özel durumlara ilişkin hükümlerde Müslümanlara adeta öğretmenlik yapmıştır. Diğer eşlerinden her biri de kendi çevrelerinde ve değişik şekillerde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetinin öğretilmesine katkıda bulunmuşlardır. b) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in eşlerinin hemen her biriyle ilgili özel evlenme sebepleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında, kocasının ölümü üzerine dul ve desteksiz kalan ve İslâm'a bağlılıkta sebat eden mümin kadınları himayesine alma, onları ödüllendirme (meselâ; Sevde, Zeynep, Hind), Arapların içinde evlatlığı öz evlat gibi algılama şeklindeki yanlış anlayışları değiştirmede fiilen öncülük etme (meselâ, yasaklanmadan önceki evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı Zeynep), ashabın ileri gelenleriyle köklü Arap kabileleri ve komşu topluklarla akrabalık kurarak İslâm toplumunun bütünleşmesini sağlama (meselâ, Hafsa, Ümmü Habibe, Safiye) gibi amaç ve sebepler sayılabilir.

1124) Eşi uzun süre hapse mahkûm olan kadın başkasıyla evlenebilir mi?

İslam alimlerinin çoğunluğuna göre kocanın uzun süreli hapsedilmesi veya tutuklanması yahut düşmana esir düşmesi kadın için meşru bir boşanma sebebi değildir. Mâlikîlere göre ise koca, her ne sebeple olursa olsun eşinden bir yıl veya daha fazla ayrı kalırsa, karısının mahkemeden boşanma talebinde bulunma hakkı doğar. Hâkim bir yıldan fazla ayrı kalmanın gerçekleştiğini tesbit edince eşleri ayırır. Bir yıl veya daha uzun süreli mahkûmiyet de bu kabildendir. Çünkü bu süredeki bir ayrılık kadının nafaka başta olmak üzere evliliğin kazandırdığı haklardan mahrum kalmasına sebep olabilir. Bu ayırma bir bâin talak sayılır (Derdîr, eş-Şerhu'l-Kebîr, II, 519; Vehbe Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî, VII, 535). Mâlikî mezhebinin bu görüşü maslahata daha uygun görülmektedir. Dolayısıyla eşi uzun süre hapse mahkûm olan kadın, isterse boşanmak üzere mahkemeye başvurabilir. Mahkemenin boşaması halinde iddet bekledikten sonra başka biriyle evlenebilir.

1125) Kayıp olup da hayatta olup olmadığı bilinmeyen bir kişinin eşi başkasıyla evlenebilir mi?

Kaybolup dakendisinden haber alınamayan dolayısıyla yeri ve hayatta olup olmadığı bilinmeyen kişiye "mefkûd" denilir. Fakihler, mefkûdün eşinin boşanma hakkı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefîler "hükmen ölüm kararı" için, "akranlarının vefatına veya ortalama olarak yaşayabileceği azami süreye (ki bu süre farklı görüşlere göre 62 ilâ 120 yıldır) kadar beklemek gerekeceği" görüşünü benimsemişler; ayrıca bu durumu, eşinin müracaatı üzerine mahkeme tarafından "evlilik bağına son verilebilmesine imkân sağlayan bir gerekçe" saymamışlardır (Serahsî, el-Mebsût, XI, 34 vd.). Hanbelî mezhebinde, "mefkûd/kayıp" kişinin ortalama olarak yaşayabileceği süre dolunca (Huraşî, Şerhu Muhtasarı Halîl, Beyrut, IV, 149 vd.); Şâfiî mezhebindeki yaygın görüşe göre de "daha fazla yaşamayacağına kanaat getirildiğinde" ölü sayılmasına karar verilebilecektir (Şâfiî, el-Ümm, V, 346; Şirbînî, Müğni'l-muhtâc, V, 97-98). . Mâlikilere göre ise eşinin müracaatı üzerine hâkim gerekli araştırmayı yapar. Bilgi edinilmesinden ümit kesilmesi halinde "dört yıl" beklenir; bu süre bitince hâkim ayırma kararı verir ve kadın vefat iddetini bekleyip sonra başkasıyla evlenebilir (Sahnûn, el-Müdevvene, III, 742-743; Vehbe Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslamî, V, 784-785; VII, 532-534; 643-644). 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de konu bu görüşe göre düzenlenmiştir. Bu ictihat maslahata daha uygundur. Buna göre kocasından dört yıl veya daha fazla haber alamayan kadın, bu son görüşe göre boşanmak üzere mahkemeye başvurabilir. Mahkemenin boşaması halinde vefat iddeti bekledikten sonra başka biriyle evlenebilir.

1126) Mazeretsiz olarak cuma namazına üst üste üç defa gitmeyenin nikahı düşer mi?

Özürsüz olarak Cuma namazını terk eden bir Müslüman büyük günah işlemiş olur. Fakat farziyetini inkâr etmedikçe ve hafife almadıkça; cumayı üç kez terk etmekle nikahı düşmez. Cuma namazını terk edenlere yönelik ağır ifadeler taşıyan hadisler, Cumanın önemini vurgulamak ve mazeretsiz terk edenlerin cezayı hak edeceklerini bildirmek amacını taşırlar. Bu hadislerden bir kısmında Rasülüllah (sav) şöyle buyurmuştur: *"Birtakım insanlar ya Cuma namazını terk etmeyi bırakırlar, yahut ta Allah onların kalplerini mühürler, artık gafillerden olurlar."* (Müslim, Cuma, 40); *"Her kim önemsemediği için üç Cumayı terk ederse, Allah onun kalbini mühürler."* (Ebû Davûd, Salât, 212).

Bilindiği gibi Cuma namazı, akıllı, ergenlik çağına erişmiş, sağlıklı, hür ve misafir olmayan Müslüman erkeklere farz kılınmıştır. Kadınlar, hürriyeti kısıtlı olanlar, yolcular ve cemaate gelemeyecek kadar mazereti olanlar Cuma namazı kılmakla yükümlü değildirler.

1127) Erkek çocuk ile üvey anne arasındaki tesettür nasıl olmalıdır?

Bir kadın ile evlendiği erkeğin çocukları arasında devamlı evlilik mahremiyeti oluşur. Yani üvey anne öz anne hükmündedir. Dolayısıyla evlatla öz anne arasındaki mahremiyet ve tesettür hükümleri neyse üvey anne ile de aynıdır. Buna göre, bir erkeğin üvey annesinin, başına, saçına, yüzüne, diz kapağından aşağısına, pazılarına ve göğsüne bakması haram değildir (Merğinani, el-Hidâye, Beyrut, IV, 369; Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, IV, 406-407). Ancak anılan yerlere bakmanın haram olmaması illa da bakılmasını gerektirmemektedir.

1128) Kocası tarafından ailesiyle görüşmesine izin verilmeyen kadın, eşinin rızasını almadan ailesini ziyarete gidebilir mi?

Evlilik birliği içinde erkeklerin ve kadınların karşılıklı hakları ve yükümlülükleri vardır. Bu hak ve yükümlülüklerin bir kısmı Kur'an ve sünnet tarafından ortaya konmuştur. Bir kısmı ise toplumun örfüne ve âdetine bağlı olarak belirlenmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de:*"Onlarla (hanımlarla) iyi geçinin."* (Nisa, 19) emri vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de kadınlara hitaben: *"Allah, ihtiyaçlarınızdan dolayı (dışarı) çıkmanız için size izin vermiştir."* buyurmuşlardır (Buhârî, Nikah, 115). Öte yandan Yüce Allah kendisine ibadet etmemizi emrettikten hemen sonra anne ve babaya iyilikte bulunmamızı emretmiştir (İsra, 23). Hz. Peygamber (s.a.s.) ise bir hadislerinde de, 'Allah katında en iyi amel nedir? ' sorusuna: *"Vaktinde kılınan namaz, anne ve babaya iyilik etmek ve Allah yolunda savaşmaktır."* şeklinde cevap vermiştir (Müslim, İman, 139). Ayrıca insanın yakınlarını görmesi, ziyaret etmesi hem dinin, hem de fıtratın gereği olan bir davranıştır. Bu itibarla, bir aile reisinin herhangi bir ciddi sebep yokken buna engel olmaması, eşinin ailesine saygı göstermesi, eşinin akrabalık ilişkilerini sürdürmesine yardımcı olması yukarıdaki ayet ve hadislerin gereği olduğu gibi aile huzurunun devamı açısından da önemlidir.

Hanefîlere göre koca eşinin anne ve babasının yanına haftada bir gitmesine engel olamaz. Zira bu sıla-i rahim bağının kopmasına yol açar. Anne-baba dışındaki mahremlerde bu süre bir yıl olarak belirlenmiştir. Ancak bu süreler nasla değil, zamanın örfü ile sabit olduğundan, her yerin örfüne göre değişebilir. Şâfiîlere göre ise hanımın ana babasına ziyarete gitmesi için kocanın izin vermesi gerekir. Hastalık ve ölüm gibi durumlarda izin verilmemesi mekruh olur (Mevsılî, el-İhtiyâr, IV, 20; Şîrâzî, el-Mühezzeb, Dımaşk 1992, IV, 232; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, VII, 335-338).

1129) Sigortanın verdiği maaşı alabilmek için, imam nikahıyla evlenmek, resmi nikah yaptırmamak caiz midir?

Vefat eden eşinden dolayı almakta olduğu maaşın kesilmemesi için bir kadının yeniden evlendiği halde resmî nikah kıydırmaması, İslamî şuur ve ahlâkla uyuşan bir davranış değildir. Çünkü bu iş, devletin belli bir amaçla ve gerekçeyle (mesela dul

olmak gerekçesiyle) verdiği maaşı istismar ve bu yolla kamunun hakkını gasp anlamına gelir. Diğer taraftan bazı maddi avantajlar elde etmek amacı ile, kayda geçmeyen bir nikah kıyarak aile birliğine devam etmek, ailenin temeli olan nikah müessesesini oyuncak haline getirmek ve kanuna karşı hile olacağından alınmakta olan maaşın kesilmemesi için, resmi nikah yaptırmayarak evlenmek caiz değildir.

1130) Ölen yakınının maaşını alabilmek için resmen boşanan ama evliliğini dini nikahla devam ettirenlerin aldıkları bu maaşlar helal midir?

Nikah aile birliği oluşturacak kimselerin Allah'ın emri gereği gerçekleştirdikleri bir sözleşmedir. Böylesine önemli bir sözleşmenin bir takım maddi kaygılarla sona erdirilmesi her şeyden önce ahlaken doğru değildir. Kaldı ki sevgili Peygamberimiz normal şartlar altında gerçekleşen boşama için bile *"Allah'ın en hoşlanmadığı helal şey evliliği sona erdirmektir"* (Ebû Dâvûd, Talak, 3) buyurmuştur. Öte yandan ölen bir yakını dolayısı ile kanun gereği dul hanımlara ödenen parayı almak üzere resmen boşanıp gerçekte birlikte yaşamaya devam etmek, hile niteliğinde olduğundan haramdır. Bu tür hileli yollarla elde edilecek gelirler kamu malını zimmetine geçirmek anlamına gelir.

Allah Teâlâ: *"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka…"* (Nisa, 29); *"Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helal, iyi ve temiz olarak yiyin ve kendisine inanmakta olduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakının."* (Mâide, 5/88); buyurmak suretiyle helal kazancın önemine dikkat çekmiş, batıl yollarla mal edinmeyi de yasaklamıştır. Buna göre hileli boşanma yolu ile alınan maaş helal olmaz.

1131) Zina etmiş biri ile zina etmemiş birinin evlenmeleri caiz midir?

Kur'an-ı Kerîm'de *"Zina eden erkek, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek ile evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır"* (Nur 24/3) buyurulmuştur. İslam âlimleri bu ayette geçen "evlenir" kelimesinin anlamlandırılmasındaki ihtilafa dayalı olarak konu ile ilgili iki farklı görüş ortaya koymuşlardır. Azınlıkta kalan bazı âlimler ayeti herhangi bir yoruma tâbi tutmaksızın lafzî karşılığını esas alarak zina edenlerin ancak kendileri gibi zina etmiş kimselerle evlenebileceklerini, aksi durumun caiz ve geçerli olmayacağını iddia etmişlerdir. Buna karşılık Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlerin oluşturduğu çoğunluk ise zina etmeyen bir kimsenin zina eden bir kimse ile evlenmesini caiz görmüştür. Bu yaklaşıma göre yukarıda geçen ayetteki "zina edenlerden"den maksat, fuhşu meslek olarak icra eden ve âdet haline getirenlerdir (bkz. Cassâs, Ahkâmu'l-Kur'an, Beyrut 1992, V, 106 vd. ; Kurtubî, elCâmi li ahkâmi'l-Kur'an, Beyrut 2006, XV, 116-122). Çoğunluk ayrıca bu ayeti *"Zina eden erkek, çok kere, namuslu ve mümin kadınla değil, kendisi gibi zina eden bir kadınla veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir, (eğilimi bu yöndedir)"* yönünde anlamış ve bunu da *"Kötü kadınlar, kötü erkeklere; kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara layıktır."* (Nûr, 24/26) ayetine dayandırmışlardır. Buna göre İslam'da zina etmek ağır bir suçtur. Esas olan zinadan uzak durmak ve iffetli yaşamak ve böyle yaşayan kimselerle yuva kurmaktır. Bununla birlikte zina etmiş olan bir kimse ile usulüne göre yapılan evlilik de geçerlidir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 317).

1132) Eşi ile uzun süre ayrı kalan veya onunla uzun süre cinsel ilişki kurmayan kimsenin nikahı zarar görür mü?

İslâma göre evliliğin sona ermesi için, nikahın feshi, boşama yetkisi kendisinde bulunan kocanın veya mahkemenin boşaması veya eşlerden birinin (Allah korusun) dinden çıkmayı gerektiren bir sözü söylemesi gibi durumlardan birinin meydana gelmesi gerekir. Bir karı koca ne kadar zaman ayrı kalırlarsa kalsınlar nikahlarının kendiliğinden düşmesi de söz konusu olmaz. Ayrıca eşine dört ay veya daha fazla yaklaşmamaya yemin edip de (îlâ) yaklaşmamanın dışında uzun süre cinsel ilişkide bulunmamak da nikaha zarar vermez.

1133) İslâm'da çok evliliğin hükmü nedir?

Nikah, sadece şehevî arzuların tatmini için hafife alınacak bir fantezi ve zahiri kurtarmak için kullanılan bir formalite değil; dinî, hukukî, ahlakî ve sosyal manada ciddiyet ve devamlılık gerektiren bir akittir. İslâm dini tek evliliği teşvik etmekle birlikte prensip olarak çok evliliği yasaklamamıştır. Ancak zorlaştırıcı birtakım kayıt ve şartların yanı sıra bir üst sınır getirmiş ve en çok dört kadınla evlenmeye izin vermiştir (Nisâ, 3). İslâm âlimleri çok evliliğin hangi sebeplerle meşru kılındığı hususunda bazı değerlendirmeler yapmışlardır:

1- Milletlerin güçlü ve itibarlı olmalarında çeşitli etkenlerin yanı sıra nüfusun önemli rol oynadığı bir gerçektir. Tek başına yeterli sayılmamakla birlikte nüfus faktörü olmadan güçlü millet olmak ve büyük devlet kurmak mümkün değildir. Bu hedefe ulaşabilmek için gerektiğinde çok evlilik yönteminin kullanılması sağlıklı bir yol olarak görülmüştür.

2- Savaşlar sebebiyle, hatta nüfus artışının tabii seyri sonucu bazen kadın nüfusu erkek nüfusundan fazla olabilmektedir. Tarihte meydana gelen ve günümüzde tekrarlanan olaylar bu sosyal gerçeğin sürüp gideceğini göstermektedir. Kadın ve erkek nüfusu arasındaki sayısal farklılığın tedbir alınmadığı takdirde birtakım sosyal ve ahlâkî problemleri beraberinde getireceği muhakkaktır. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan 7 milyonluk bir insan kaybıyla çıkan Almanya'da ortada kalan dul kadınların problemi, uzun süre Alman sosyolog ve ahlâkçılarını meşgul etmiş ve tedbir olarak bir ara çok evliliğe izin verilmesi de düşünülmüştür.

3- Evlenip aile kurmanın amaçlarından biri de çocuk sahibi olmaktır. Kadındaki bir rahatsızlık sebebiyle çocuk sahibi olamayan ailelerde meselenin çözümü, çok evliliğin uygulanmadığı toplumlarda

boşanıp yeniden evlenmeye bağlıdır. İslâm dini böyle bir durumda erkeğin eşini boşaması yerine ikinci defa evlenmesini, hem birinci eş hem de toplum için daha insanî ve ahlâkî bulmaktadır.

4- Hemen hemen bütün toplumlarda azımsanmayacak sayıda erkeğin hiçbir hukukî ve ahlâkî sorumluluk yüklenmeden fiilen birden fazla kadınla ilişki kurduğu bilinen bir gerçektir. Bu ilişkiye bazen samimi ve güçlü bir sevgi, bazen da birinci eşle cinsî münasebette bulunmanın hem dinen hem de tıbben sakıncalı olduğu âdet ve lohusalık halleri veya başka durumlar sebebiyet vermekte, bu açıdan da söz konusu münasebet mazur görülebilmektedir. Bu sosyal realitenin aile ve toplum hayatında meydana getireceği olumsuz etkileri en aza indirmeyi amaçlayan İslâm dini çok evliliğe izin vermiş ve mevcut olan bir fiilî durumu hukukî ve ahlâkî esaslara bağlamıştır.

Bu esasların başında da eşler arasında âdil davranma gelmektedir. Çok evliliğe izin veren âyette, "*Aralarında adaletsizlik yapmaktan endişe ederseniz bir kadınla yetinmelisiniz*" (Nisâ 4/3) denilmektedir. Hz. Peygamber de, "*Kimin iki hanımı olur da bunlardan birine farklı ilgi gösterirse kıyamet gününde bir tarafı felçli olarak haşredilecektir*" (Müsned, 11, 295, 347, 471; Ebû Dâvûd, "Nikah", 38; Tirmizî, "Nikah", 42) buyurmaktadır. Bu konuda şart koşulan adalet, eşlere zaman ayırmada, barınma, yeme içme, giyim gibi aslî ihtiyaçlarını gidermede ve bir koca olarak hüsn-i muaşerette eşit davranma şeklinde yorumlanmıştır. İnsanın elinde olmayan kalbî bağlılık, söz konusu adaleti zedeleyici bir unsur olarak görülmemiştir. Nitekim bir başka âyette, "*Ne kadar istekli olsanız da kadınlar arasında tam âdil davranmaya güç yetiremezsiniz. O halde birisine tamamen kapılıp diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın*" (Nisâ 129) denilmek suretiyle kalbî temayülün söz ve davranışlara aksettirilmemesi istenmiştir. Ayrıca bugün resmen tescili yapılmayan ikinci eşle evliliğin, kendisinden beklenilen hukukî sonuçları doğurmaması nedeniyle iki tarafın zayi olan hakları da göz önünde bulundurulmalıdır (DİA, "Çok Evlilk", VIII, 365-368).

1134) Velisiz kıyılan nikah geçerli midir?

Hanefîlerin dışındaki mezheplerde âkıl-bâliğ kızlar, ancak velileri aracılığıyla evlenebilirler. Bu mezhepler *"Velisiz nikah olmaz."* (Buhârî, Nikah, 36; Ebû Dâvûd, Nikah, 19; Tirmizî, 14, 17) hadisini ve benzeri hadisleri mutlak olarak değerlendirmekte ve kızların -rızâları alınsa bile- sadece velileri aracılığıyla evleneceklerini söylemektedirler (Şâfiî, el-Üm, V, 21; Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, II, 165; İbn Hazm, el-Muhallâ, IX, 31–32; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 5). Hanefîler ise bu hadisleri tam ehliyetli olmayan kız ve kadınların ancak velileri aracılığıyla evlenebilecekleri şeklinde yorumlamaktadırlar. Hanefîlerde âkıl-bâliğ olan kadın, aynen erkek gibi velisinin aracılığına gerek olmaksızın evlenebilir. Ancak yetişkin bir kız veya kadın dengi (küf'ü) olmayan bir adamla evlenmişse velisi bu evliliği feshettirebilir. Dullar ise bütün mezheplere göre veli şartı aranmaksızın kendi başlarına evlenebilirler.

Evlilikte velâyet kurumunun ön plana çıkması, hayat boyu birlikteliği başlatacak olan evlilik akdinin gerekli araştırmalar yapılarak mümkün olduğu ölçüde sağlam temellere oturtulması, telâfi edilmesi ve geri dönülmesi imkânsız olan hataların önceden görülmesi ve önlenmesi, bir yönüyle de evlenecek tarafların aileleri arasında kaynaşmanın kolay sağlanması gibi hedeflere yöneliktir.

Sonuç olarak, evlilik ciddi bir müessesedir. Dolayısıyla nikah kıyılırken velilerin izni alınmalıdır. Velinin izni alınmadan kıyılan nikah her ne kadar bazı İslam âlimlerine göre geçerliyse de taraflar, evlenirken Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yukarıda zikredilen hadisini dikkate alarak, velilerin iznini alma cihetine gitmelidirler. Evliliğe engel ahlâkî, dinî ve sosyo-ekonomik bir engel yoksa, velilerin yetkilerini kötüye kullanarak zorluk çıkarmamaları gerekir.

1135) Nikahın tescili şart mıdır? Gizli nikahın dini hükmü nedir?

İslâmi hükümlere göre nikah, evlenme ehliyetine sahip ve evlenmelerinde dini açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerin) şâhitlerin huzurunda, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızâlarını ifâde etmelerinden (îcap ve kabulden) ibaret bir akittir.

İslâm'ın belirlediği rükün ve şartlar gözetilerek akdedilen nikah geçerlidir. Ancak evlilik işinin bir düzene sokulması ve evlenecek olanların gerekli şartları taşıyıp taşımadığının denetlenmesi bakımından, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden bu yana nikahlarda aile büyüklerinin hazır olması, bir hutbe îrâd edilmesi/dua yapılması ve bu arada bir düğün yemeği (velîme) verilmesi evliliğin müstehapları olarak uygulanmıştır.

Tescîl gibi bir şekil şartı, ilgili özel nass'larda yoksa da; vadeli borç ve hakların yazıyla tesbitini ve şâhit bulundurulmasını bildiren âyetin (Bakara, 2/282) delâleti, nikah akdinin de tescîl edilmesini gerekli kılar. Diğer taraftan fıkıh usûlünün "istihsân" ve "maslahat" prensipleri de eşlerin ve doğacak çocukların haklarının güvence altına alınması için, özellikle günümüzde böyle bir tescili zorunlu kılmaktadır. Bundan kaçınmak, dinî ve hukukî sorumluluk getirir. Nitekim Osmanlı Ceza Kanununun 1 Kasım 1916 tarihli değişik 200. maddesinde, tescil etmeden nikah kıyanlar için 1 aydan 6 aya kadar hapis cezası öngörülmüştür. 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi de nikah kıyılmadan önce keyfiyetin ilânını öngörmektedir (Madde, 37). Ancak dinin öngördüğü şartlara uygun olarak kıyılıp da resmen tescil edilmeyen nikahı dinen geçersiz saymak da mümkün değildir.

Açıklanmamak üzere gizlice yapılan nikah akdi ise sahih/geçerli değildir. Ancak nikah akdi şâhitlerin önünde yapılıp da, sonradan şâhitlere bunu gizlemeleri ve açıklamamaları bildirilse Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî'ye göre böyle bir evlilik gizli yapılmış sayılmaz. Çünkü şâhitlere sonradan yapılacak gizli tutma tavsiyeleri nikah akdine zarar vermez. İmam Mâlik ise evliliğin topluma îlânını bir şart olarak kabul ettiği için, gizli yapılan veya şâhitlerden gizlemeleri istenen bir nikahı geçerli saymaz. Hanbelîlere göre ise gizli tutma tavsiyesi nikahı geçersiz kılmaz. Evliliği veli, şâhitler ve eşler gizlese de bu geçerli olur, fakat böyle bir gizleme mekruhtur (Serahsî, elMebsût, V, 30-31; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 17).

Nikah, sadece geçici duyguların ve şehevî arzuların tatmini için hafife alınacak bir fantezi ve zâhiri kurtarmak için kullanılan bir formalite değil; dinî, hukukî, ahlakî ve sosyal manada ciddiyet ve devamlılık gerektiren bir akittir. Sonuç olarak, bu nikah akdi gizli değil kendi ailesi ve yakın çevresinin bilgisi dâhilinde icrâ edilmelidir. Çünkü iki şahitle fakat gizlilik içinde kıyılan nikahların taşıdığı sakıncalar göz önüne alındığında resmî şekil ve kayıt bulunmadığı sürece iki şâhidin, özellikle büyük yerleşim merkezlerinde alenîliği sağlamaya yetmeyeceği ortadadır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in *"Nikahı ilan edip duyurun..."* (Tirmizî, Nikah, 6; İbn Mâce, Nikah, 20; Müsned, 4/5) sözü de alenîliğin ve hatta tescilin önemine işaret etmektedir. Nikah kıyıldığında dinen evlilik hayatı başlar ve karı-koca arasında mehir, nafaka, mîras gibi bir takım haklar ve sorumluluklar tahakkuk eder. Günümüzde bu haklar, evlilik resmen tescil ettirilmeksizin korunamadığından, evlenecek kişilerin resmi nikah kıyılmadan "dinî nikah" denilen ve toplumumuzda yaygın olan nikahı kıydırmaları kanunen yasak olduğu gibi, dinen de doğru değildir.

1136) İmam nikahı geçerli midir?

Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki, evlilik ciddi bir meseledir. Doğru olan, evlenmenin resmiyet içerisinde yapılmasıdır. Dinî literatürde "imam nikahı" diye bir kavram yoktur. İslâmi hükümlere göre nikah, evlenme ehliyetine sahip ve evlenmelerinde dini açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerin) şâhitlerin huzurunda, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızâlarını ifâde etmelerinden (îcap ve kabulden) ibaret bir akittir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 82; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, II, 229). Bu itibarla, nikahın mutlaka din görevlisi veya bir başka şahıs tarafından kıyılması gerekmez. Burada nikah kıyan şahsın görevi, evlenenlere nikahın akdi için gereken şartları yerine getirmek ve bu akdin resmen tescil işlemini yapmaktır.

Nikah taraflar açısından çok önemli sonuçlar doğuran ciddî bir akittir. Nikahta sadece tarafların rızasıyla yetinilmeyip ayrıca, en az iki şâhidin bulunmasının ve bazı ictihad farklılıklarıyla birlikte nikahın ilan edilmesinin ve velinin izniyle yapılmasının şart koşulması (bkz. Şâfiî, el-Ümm, 5/21; Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, 2/165; İbn Hazm, el-Muhallâ, 9/31-32; İbn Rüşd, Bidâyetü'lMüctehid, II, 17; İbn Kudâme, el-Muğnî, 7/5), nikahın öneminin ve dinimizin bu konudaki hassasiyetinin bir göstergesidir.

Dinî nikah yapılmadan önce resmi nikahın yaptırılması kanuni bir zorunluluktur. Esasen resmi nikah dinin öngördüğü koşullara göre akdedildiğinde bu nikahtan sonra imam nikahı veya başka adlar altında kıyılan nikahlar, önceki nikahın tekrarından başka bir anlam ifade etmez. Ancak, bu vesile ile yeni evlenen çiftlere nasihat verilmiş ve dua edilmiş olur. Buna göre, resmi nikah, imam nikahı veya dini nikah şeklinde bir ayrımda bulunmak doğru değildir. Çünkü nikah, medeni bir sözleşmedir.

Nikah kıyıldığında dinen evlilik hayatı başlar ve karı-koca arasında bir takım haklar tahakkuk eder. Günümüzde bu haklar, evlilik resmen tescil ettirilmeksizin korunamadığından, evlenecek kişilerin resmi nikah kıyılmadan, dinî nikah kıydırmaları kanunen yasak olduğu gibi dinen de doğru değildir. Bu itibarla evlenmeye karar veren kişilerin öncelikle, kanunen yetkili olan merciye başvurarak nikahlarını

tescil ettirmeleri gerekir. Ancak, isteyenler resmi nikahtan sonra ayrıca "dini nikah" denilen ve toplumumuzda yaygın olan töreni de gerçekleştirebilirler.

1137) Ehl-i kitaptan bir kadınla evlenmek caiz midir?

Yüce kitabımız Kur'an'da, Müslüman bir kadın veya erkeğin müşriklerle (Allah'a ortak koşanlar, ateistler, dinsizlerle) evlenemeyeceği vurgulanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bu husus şöyle açıklanmaktadır: *"İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, Mü'min bir cariye ondan daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle ondan daha hayırlıdır…"* (Bakara, 2/221) Bunların dışında kalan ehl-i kitap (Hristiyan ve Yahudi) ile evlilik konusunda ise; erkek ile kadın ayrı olarak mütalaa edilmiş; *"... Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir."* (Mâide, 5/5) ayeti ile Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap kadınla evliliğine izin verilmiştir. Durum böyle olmakla birlikte eş seçiminde Müslüman hanımların tercih edilmesi aile huzuru, nesil güvenliği ve toplum selâmeti açısından daha uygundur.

1138) Müt'a nikahı yaparak evlenmenin dinî hükmü nedir?

Aralarında dinî açıdan evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamak üzere anlaşmalarına müt'a nikahı denmektedir. İslâm öncesi dönemde müt'a zaman zaman başvurulan bir uygulama olarak mevcuttu. Hz. Peygamber de tedrîcîlik (belli bir sürece yayarak hukukî düzenleme yapma) ilkesi gereği ilk dönemlerde bu uygulamaya engel olmamıştı. Ancak, aile ve toplumun dokusuna zarar verebilecek olan bu uygulama biçimi bilahare yasaklanmıştır (Tirmizî, Nikah, 29). Abdullah b. Abbas: *"Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunanlar bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır."* (Mü'minûn 23/5-7) âyetlerinin nazil olmasıyla müt'anın yasaklandığını ifade etmiştir (Tirmizî, Nikah, 28). Hz. Ali (r.a.) de, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Hayber gazvesi sırasında, müt'ayı yasakladığını bildirmiştir (Buhârî, Megâzî, 38; Müslim, Nikah 29; Tirmizî, Nikah, 28; Nesâî, Nikah, 71). Söz konusu âyete ve ilgili rivayetlere dayanarak, tarih boyunca İslâm bilginleri (ehl-i sünnet âlimleri) mut'a (nikahı) uygulamasının haram olduğunda ittifak etmişler ve bu konuda icma' (görüş birliği) hâsıl olmuştur. Esas itibariyle İslâm dininde nikah ve ailenin fert ve toplum açısından ifade ettiği amaç ve anlam dikkate alındığında, İslâm bilginleri tarafından benimsenen bu görüşün çağımız değerleri açısından da gayet tutarlı ve isabetli olduğu görülür.

1139) Müslüman bir kadın ehl-i kitaptan bir erkekle evlenebilir mi?

Dînî değer ve yaşantının muhafazası, geliştirilip devam ettirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması gibi önemli sosyal fonksiyonlar icra eden aile kurumuna hukukî meşruiyet kazandıran evlenme akdinin sınır ve şartları Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette tafsilatlı bir şekilde yer almış, kimlerle evlenilip, kimlerle evlenilemeyeceği detaylı olarak açıklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de, Müslümanların gayrimüslimlerle evlenmelerine bazı sınırlamalar getirilmiş ve Müslüman bir kadın veya erkeğin müşriklerle evlenemeyeceği vurgulanmıştır. Bakara suresinin 221. ayetinde mealen; *"İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, Mü'min bir cariye ondan daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle ondan daha hayırlıdır…"* buyurularak konuya açıklık getirilmiştir. Bunların dışında kalan ehl-i kitap (Hristiyan ve Yahudi) kimselerle evlenme konusunda ise; erkek ile kadın ayrı olarak mütalaa edilmiştir. Şöyle ki; *"... Mümin kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir."* (Mâide, 5/5) ayeti ile Müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bir kadınla evliliğine izin verilmiştir.

İslam âlimleri bu ayet ile Mekke'den Medine'ye hicret edip gelen kadınlarla ilgili olan Mümtehine suresinin *"Onların Mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, kâfirlere geri çevirmeyiniz. Bu kadınlar, o inkârcılara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar."* mealindeki 10'uncu ayetinde yer alan

kâfir kavramının, müşrik ve ehl-i kitap dâhil bütün gayrimüslimleri kapsadığından hareketle, Müslüman bir kadının, gayrimüslim erkekle evlenemeyeceğini ifade etmişlerdir (bkz. Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an, Beyrut 1992, V, 329-331; Kurtubî, el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an, Beyrut 2006, XX, 419)

İslâm dîni, getirdiği hükümlerde, sosyal yapıyı, çevreyi, fertlerin psikolojik durumlarını göz önünde bulundurmuştur. İnsanın, dünya ve ahiret mutluluğunun temelinde aile hayatının önemli bir yeri vardır. Gayrimüslim erkekle evliliğin, evlenen kadın ve doğacak çocuklar üzerinde dinî açıdan olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdır. Diğer taraftan toplumsal dokunun korunması ve devamı için aile yapısının ve neslin korunması büyük önem taşımaktadır. Zira toplumun temelini teşkil eden ve insanın en yakın ilişki içerisinde bulunduğu çevre ailedir. Bundan hareketle, günümüze kadar İslam âlimleri arasında Müslüman kadınların gayrimüslim erkeklerle evlenemeyecekleri konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olmamış, aksine bu konuda, bir bakıma icma oluşmuştur.

1140) İki kız kardeşle aynı anda evli olmanın hükmü nedir?

Yüce Allah, evlenilmesi caiz olmayan kadınları sayarken *"İki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmeniz…haram kılındı."*(Nisâ, 23) buyurmaktadır. Bu ayet, eş hayatta ve eşlik niteliği devam ederken aynı anda onun kız kardeşi ile evlenmenin haram olduğunu açık olarak bildirmektedir. Evlenilmek istenilen kadınlardan her birisi erkek olarak varsayıldığında diğeri ile evlenmesi yasak ise onların ikisini bir nikah altında birleştirmek de yasaktır. Fakat yalnızca birisi erkek farz edildiğinde evlenmeleri yasak olup, diğeri erkek farz edildiğinde yasak değilse, ikisi bir nikahta birleştirilebilir. Mesela kızlar ile onların üvey anneleri gibi. Bunlardan kızlar erkek sayılsa üvey anneleriyle evlenemezler; fakat üvey anneleri erkek farzedilseydi bu durumda önceden kızlar ile evlenebileceklerinden, bir nikahta cem edilmeleri de mümkündür. Gelinler ile kayınvâlideleri de böyledir (Serahsî, el-Mebsût, 5/137; İbn Kudâme, el-Muğnî, 7/88; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, 4/295).

1141) Resmi nikah dinen de geçerli midir?

İslama göre nikah, evlenme ehliyetine sahip ve aralarında evlenmelerine dinî açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerinin) şahitler huzurunda *"seni aldım, sana vardım, nikahladım ve zevceliğe kabul ettim."* gibi sözlerle, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızalarını ifade etmelerinden (îcap ve kabulden) ibarettir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik III, 82 vd.). Bu nikah akdinin gizli değil, evlenecek olanların kendi aileleri ve yakın çevrelerinin bilgisi dâhilinde icra edilmesi gerekir. Bütün şartların yerine getirilmesi neticesinde icra edilen bu şekildeki bir resmi nikah, dinen de muteberdir.

Resmi nikahtan sonra evlenecek kişiler, isterlerse evlerinde veya münasip bir yerde istedikleri kişilere Kur'an-ı Kerim'den bir bölüm okutup dua ettirip nikah kıydırabilirler. Ancak günümüzde resmi nikah olmadan dinî nikah yapılması, hem kanunen suç ve hem de kadının ve çocukların hukuklarının korunması açısından uygun değildir. Nitekim Osmanlı Aile Hukuku kararnamesinde de şehrin kadısına kayıt yaptırılması şart koşulmuş ve nikahın tescili üzerinde ısrarla durulmuştur.

1142) Eşinden ayrılıp uzun bir süre onunla görüşmeyen bir kadın eski eşiyle yeniden evlenebilir mi?

İslama göre bir kimsenin evli bulunduğu eşi ile aralarında üç nikah bağı vardır. Her bir boşama ile bu bağlardan biri kopar. Üçü de koptuğu zaman, evliliklerini devam ettirmeleri dinen caiz olmaz (Bakara 229-230; Serahsî, el-Mebsût, VI, 8-9). Eşinden ayrılıp iddeti de bittikten sonra uzun süre onunla görüşmeyen bir kadın, eğer talak sayısı üçe varmamışsa eşinden bir bâin talak ile boşanmış olur; buna beynûnet-i suğra denir (Serahsî, el-Mebsût, VI, 18). Bâin talakla boşanmış eşler, yeni bir nikahla evliliklerine devam edebilirler. Bu durumda anlaşmaları halinde, usulüne uygun yeni bir nikah akdederek, evliliklerini iki nikah bağıyla sürdürebilirler.

1143) Hurmeti müsahere nedir?

Hurmeti müsahere, sıhriyet yanı evlilik yoluyla oluşan akrabalık bağı sebebiyle gerçekleşen haramlıktır ki, bu da. İslam'da evlilik engellerinden birisidir. Buna sıhrî hısımlık da denir. Sıhriyet, yani evlilik yoluyla oluşan akrabalık, eşleri birbirine bağlamaya vesile olan hukuki bir bağdır. Onun için sonradan meydana gelen ölüm veya boşanma sebebiyle evlilik sona erse bile, sıhrî akrabalık devam ettiği için bu,

kesin bir evlilik engeli olarak devam eder. Evlenme engeli oluşturan sıhrî hısımlar Kur'an'da dört kısımda ele alınmıştır:

1) Baba ve dedenin eşleri: *"Babalarınızla evlenmiş olan kadınlarla evlenmeyin. Ancak (Câhiliyye devride geçen) geçmiştir. Şüphe yok ki, o bir hayâsızlıktı."*(Nisâ, 22) 2) Gelinler: Bir kimse ne oğlunun ve ne de torunlarının eşleri ile evlenemez.*"Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın eşleri size haram kılındı."*(Nisâ,23) 3) Kayınvalideler: Bir erkek evlendiği kadının ne annesi ve ne de ninesiyle evlenemez. *"Eşlerinizin anneleri ile evlenmeniz size haram kılındı."* (Nisâ,23) 4) Üvey kızlar: Bir erkek eşinin başka kocadan olan kızları, oğlunun veya kızının kızları ile (üvey baba olduğu için) evlenemez. *"Kendileriyle zifafa girmiş olduğunuz eşlerinizden olup himayenizde olan üvey kızlarınızla evlenmeniz size haram kılındı."*(Nisa, 23) Ancak bu engelin oluşması için üvey baba ile kızın annesinin cinsel ilişkinin bulunması veya sahih halvetin gerçekleşmesi gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 88; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, III, 30-37; Bilmen, Hukûkı İslamiyye Kâmusu, II, 97; Muhyiddin Abdulhamid, el-Ahvâlü'ş-şahsiyye, 47).

1144) Ölen kadının kendisine hayatta iken ödenmemiş olan mehrinin hükmü nedir?

Mehir kadının nikah ile hak kazandığı bir alacağıdır (Nisâ 4, 24). Kadın hayatta iken kocası bu hakkını vermemişse ölümünden sonra mirasçılarına vermek zorundadır (Şâfiî, el-Ümm, V, 110; Sahnûn, el-Müdevvene, II, 160; Fetâvâ-yı Hindiye, I, 318). Dolayısıyla kadın ölünce henüz almadığı mehri de dâhil olmak üzere kendisine ait mal varlığı, techiz ve tekfin işlemi yapılıp, borçları ödendikten ve vasiyeti şartlarına uygun olarak yerine getirildikten sonra, miras olarak mirasçılarına intikal eder. Koca da diğer mirasçılar gibi hissesi oranında karısının mirasından pay alır.

1145) Otuz iki farzı bilmeyen bir kişinin dini nikahı geçersiz olur mu?

İslâma göre nikah, evlenme ehliyetine sahip ve evlenmelerinde dini açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerinin) şâhitlerin huzurunda, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızâlarını ortaya koymalarından (îcap ve kabulden) ibaret bir akittir. İslâm'ın belirlediği rükün ve şartlar gözetilerek akdedilen nikah geçerlidir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, III, 81). 32 farz tabiri, imanın ve İslamın şartları ile guslün, abdestin, namazın ve teyemmümün farzlarını içermektedir. Bu tabir, dinimizin temel emirlerinin rahatlıkla öğrenilebilmesi için ortaya konmuştur. Her Müslümanın dinini doğru bir şekilde yaşayabilmesi için, kendisine lazım olan bilgileri öğrenmesi gerekir. Bununla birlikte 32 farzı bilmek, nikahın sahih olması için gerekli olan şartlardan olmadığından bunları bilemeyenlerin de nikahı geçerlidir.

1146) Akraba evliliği dinimizce caiz midir?

İslam dininde evlenilmesi caiz olmayan hısımlar âyet ve hadislerde sayılmış ve bunların dışında kalanlarla evlenmenin helal olduğu açıkça ifade edilmiştir. Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar şunlardır: Anne, anne veya baba tarafından olan büyük anneler, kız, oğlan ve kızın çocukları yani torunlar, kız kardeş, kız ve erkek kardeşin kızları, hala, teyze, eşin annesi, kendisiyle birleşilen eşin başka kocasından olan kızı, oğlun eşi, evlilikleri devam ettiği sürece eşin kız kardeşi ile teyzesi ve halası (eşinden ayrılmadan bunlarla evlenemez), puta, ateşe, yıldıza tapanlar, sütanne, sütkız kardeş, süt hala, süt teyze ve başkalarının nikahında bulunan kadınlar (Nisa, 4/23-24; Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, III, 84). Bunların dışında kalanların, başka bir evlenme engeli de yoksa evlenmeleri caizdir. Nisa Suresinde evlenilmesi yasak olanlar sayıldıktan sonra; *"Bunların dışında kalanlarla ise evlenmek size helal kılınmıştır."* (Nisa 4/24) buyrulmuştur.

Yukarıda sayılanların dışındaki akrabalarla evliliği yasaklayan bir delil bulunmamaktadır. Bazı kitaplarda nakledilen *"Yakın akrabalarla evlenmeyin; çünkü çocuk zayıf doğar."* şeklindeki hadis güvenilir kaynaklarda yer almamaktadır (İbn Hacer, et-Telhîsu'l-Habîr, 1419/1989, III, 309). Ayrıca *"Zayıf çocuklar dünyaya getirmektesiniz. Bu yüzden yabancı kadınlarla evlenin."* sözü Hz Peygamber (s.a.s.)'e değil Hz Ömer'e aittir (İbn Hacer, et-Telhîsu'l-Habîr, 1419/1989, III, 309). Hz. Peygamber (s.a.s.) halasının kızı Zeynep binti Cahş ile evlendiği gibi (Ahzâb, 33/36-38), kendi kızı Hz. Fatıma'yı da amcasının oğlu Hz. Ali ile evlendirmiştir. Akraba evliliği dinen mübah olmakla beraber eş adayında irsî hastalık gibi bir sağlık sorunu bulunup bulunmadığı dikkate alınmalıdır.

1147) Cuma geceleri bazı camilerde yapılan nikah tazelemenin hükmü nedir?

Dinî hükümlere göre bir kadının boş olması veya nikahının düşmesi için; fesih, boşama yetkisi kendisinde bulunan kocanın (veya mahkemenin) onu boşaması, karşılıklı rıza ile boşanma, "liân", "îlâ" veya eşlerden birinin dinden çıkmayı gerektiren bir sözü söylemesi gibi evlilik birliğini sona erdiren durumlardan birinin meydana gelmesi gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, III, 121-172). Böyle bir durum olmadığı sürece, şartlarına uygun yapılan nikah ömür boyu geçerlidir ve nikah tazelemek de gerekli değildir. Halkımız arasında, bazı camilerde Cuma ve bayram günlerinde veya gecelerinde topluca yapılan nikah tazeleme diye bilinen uygulamanın dini bir dayanağı yoktur. Diğer taraftan nikah, tarafların ya bizzat ya da vekilleri aracılığıyla akdedilen bir sözleşmedir. Ayrıca taraflar nikah akdi için söylenen sözlerin bilincinde olmalı ve ona göre davranmalıdır. Camilerde yapılan nikah tazeleme uygulamasında bunların hiç birinin olmadığı da hesaba katılmalıdır.

1148) Ehli kitaptan olan kadınla nikah nasıl kıyılır? Şahitlerin ehli kitaptan olmaları caiz midir?

Ehl-i kitaptan olan bir kadınla yapılan nikah akdi, şekil, hüküm ve icra itibariyle aynen müslüman kadınla yapılan nikah akdi gibidir. Ehli kitaptan olan kadınla nikahta, şahitlerin ehli kitaptan olabilmesi dışında evlenme hükümleri açısından bir farklılık söz konusu değildir (Serahsî, el-Mebsût, V, 33).

1149) Âdetli iken nikah kıydırmanın hükmü nedir?

Nikah akdi esnasında hükmi kirlilik sayılan; hayız, cünüplük ve abdestsizlikten temiz olmak nikahın geçerli olması için şart değildir. Bu nedenle adetli iken kıyılan nikah geçerlidir.

1150) Mehrini eşine bağışlayan kadın daha sonra bu bağışından dönebilir mi?

Hibe (bağış), bir malın bedelsiz olarak başkasına temlik edilmesi anlamına gelir. Hibe îcab, kabul ve kabz ile yani verme, bunu kabul etme ve teslim alma ile geçerlilik kazanır. Buna göre bağışlayan kişi malı teslim etmediği, diğer taraf da malı kabzetmediği sürece bağışlayan akidden dönebilir. Teslim ve kabızdan sonra ise akid bağlayıcılık kazanır. Buna göre mehrini aldıktan sonra eşine bağışlayan kadın teslim etmeden önce bağışından dönebilir; zira akid tamamlanmamış; yani bağış gerçekleşmemiştir. Eşler arasında yapılan, icap, kabul ve kabzın gerçekleştiği hibeden ise, hibe eden eşin rücu hakkı yoktur (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, 1996, III, 48). Şayet kadın mehrini almamış ve kocasının zimmetinde borç olarak bulunuyorsa bu mehrini bağışlar ve koca da kabul ederse artık geri dönemez. Çünkü borç kocanın zimmetinde olduğu için hibe akdiyle kabız tamamlanmış olur. Şu da bilinmelidir ki, mehrin veya başka bir malın hibesinden maksat, eşler arasında bağlılığı ve kaynaşmayı güçlendirmektir. Hibeden dönmek ise bu bağlılığı ve kaynaşmayı koparmak anlamına gelir; eşler arasında sevgisizliğe ve soğukluğa sebep olur. Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Bir kimse, kendisine nikah düşmeyen akrabasına hibede bulunursa, ondan rücû edemez."* (Tirmizi, Buyû', 62; Dârekutnî, Sünen, Beyrut, 1966; III, 43; Beyhakî, esSünenü'l-Kübrâ, Haydarâbâd 1344, VI, 181;) buyurmuştur.

1151) Baba çocuğunu evlendirmek zorunda mıdır?

İslam âlimleri erkek çocukların nafakalarının, çalışıp kendi rızıklarını kazanacakları zamana kadar babalarına ait olduğunda görüş birliğine varmışlar ancak, babanın evladını evlendirmek zorunda olup olmadığı konusunda farklı görüşler serdetmişlerdir. Hanefî ve Şâfiî âlimleri babanın, çocuğunu evlendirmesinin vacip olmadığını söylerken, Hanbelî alimleri, çocuğun nafakası babasına aitse babası onu evlendirmek zorundadır demişlerdir (Mâverdî, el-Hâvî, Beyrut 1994, IX, 183-184; İbn Kudâme, Muğnî, Riyad 1997, III.XI, 380). Meseleye dinen vacip olup olmama noktasından bakınca durum böyle olmakla beraber, maddi imkânı iyi olan bir babanın kendi parası ile evlenme imkânı bulamayan evladını evlendirmesinin güzel bir davranış olacağında şüphe yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivayet edilen bir hadiste; *"Evladın baba üzerindeki hakkı üçtür: Ona güzel bir isim koyması, okuma yazma öğretmesi ve zamanı geldiğinde onu evlendirmesi."* (Suyûtî, el-Câmiu's-sağîr, Beyrut 2004, 228) buyrulmuştur. Ayrıca Yüce Allah; *"Ey İman edenler kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun."* (Tahrim, 6) buyurmaktadır. Buna göre, imkânı olan bir babanın, evlenmeye ihtiyaç duyan evladını evlendirerek onun günaha girmesine mani olması yukarıdaki ayetin babaya yüklediği sorumluluklar arasında sayılmalıdır.

1152) Kadınla adet günlerinde cinsel ilişkiye girilmesi nikahın düşmesine sebep olur mu?

"Sana kadınların ay halini soruyorlar. De ki: O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden

onlara yaklaşın." (Bakara, 222) ayeti ile adet günlerinde kadınlarla cinsel ilişkiye girilmesi yasaklanmıştır. İnananların bu yasağa uymaları ve bu konuda dikkatli olmaları gerekir. Ancak böyle bir haramın işlenmesi nikahı ortadan kaldırmaz. Bununla birlikte bu durumda tövbe istiğfar edilmesi ve adetin ilk günlerindeki ilişki için 4, 08 gr. , son günlerdeki için ise bunun yarısı miktarında altın ya da bedelinin sadaka olarak verilmesi tavsiye edilmiştir (Ebû Dâvûd, Tahâret 107; Nikah 48; Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 28).

1153) Bir kadın veya erkek vefat eden eşinin yüzüne bakabilir mi?

Kocası ölen bir kadının iddet beklemesine bağlı olarak nikaha ilişkin bazı hükümler kısmen devam ettiği için ölen kocasını yıkayabileceği ve dolayısıyla yüzüne bakabileceği hususunda görüş birliği bulunmaktadır. Tersi durum yani kocanın ölen karısını yıkaması veya yüzüne bakması ise ihtilaflıdır. Normal durumlarda kötü duygulara kapılma endişesi olmamak kaydıyla hayatta olan yabancı bir kadının yüzüne bakılabileceği hükmüne kıyasla bu durumda da kocanın ölen karısının yüzüne bakabileceği söylenebilir. Dolayısıyla bir kadın veya erkeğin, vefat eden eşinin yüzüne bakmasında dinen herhangi bir sakınca yoktur (bkz. İbn Mâce, Cenâiz, 9;Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III, 398).

1154) Allah, Kur'an ve din gibi kutsal değerlere küfretmek nikaha zarar verir mi?

Allah, Kitap ve din gibi mukaddes değerlere küfretmek kişinin imandan çıkıp küfre girmesine sebep olur. Böyle bir söz ve davranışta bulunan kimselerin derhal tevbe istiğfar edip nikahlarını yenilemeleri gerekir. Şayet yapılan küfür, inançsızlık nedeniyle değil de dil alışkanlığı sebebiyle öfke anında ortaya çıkmışsa, bu sözlerle dinden çıkılmadığı gibi, eşler arasındaki nikah da bozulmaz. Çünkü burada maksat dini değerlere küfretmek olmadığı gibi söyleniş anında da sağlıklı düşünmeyi ortadan kaldıran nedenler olabilmektedir. Şu kadar var ki bu tür söz ve davranışlarda bulunan kişinin tevbe ve istiğfarda bulunması ve tekrar böyle bir hataya düşmemeye gayret etmesi gerekir (bkz. İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, Beyrut 2000, IV, 233; Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, İstanbul 1986, 412).

1155) Zina mehri düşürür mü?

Kur'an-ı Kerim'de, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı konusunda ayetler bulunmaktadır (Bakara, 237;Nisâ, 4, 20-21, 24, 25; Mâide, 5). Mehir, nikahın sonuçlarından birisidir. Bu itibarla, zifaf veya halvet-i sahihanın gerçekleşmesinden sonra kadın mehrin tamamını almaya hak kazanır. Daha sonra zina etmiş olması bu hakkı düşürmez (Merğinânî, el-Hidâye, I, 204 vd.).

1156) Kadın mehir olarak mal olmayan bir şey isteyebilir mi?

İslâm'da satışı veya kullanılması mübah olan her şey mehir olarak verilebilir. Taşınır ve taşınmaz mallar, zinet eşyası, standart (mislî) olan şeyler ve hatta taşınır veya taşınmaz bir maldan yararlanma hakkı da bunlar arasındadır (Kâsânî, Bedâi, II, 279).

Mal olarak ekonomik karşılığı olmayan ve sadece taat olan bir şeyin mehir olarak verilip verilemeyeceği, Kur'an-ı Kerîm'i veya dinî hükümleri öğretmenin mehir sayılıp sayılmayacağı fakihler arasında tartışılmıştır. Hanefîler mehrin maddî değeri olması ilkesinden hareketle bunu caiz görmezken (Kudûrî, el-Kitâb, 3/14; İbnü'l-Hümâm, Fethu'lKadîr, 3/317) diğer bazı mezhepler Kur'an ve fıkıh öğretimi gibi işlerin mehir olabileceğini söylemişlerdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, İstanbul 1985, II, 15, 16; Şîrâzî, et-Tenbîh, s. 166; Şevkânî, es-Seylü'l-Cerrâr, 2/277; Hallâf, Ahkâmu'1-Ahvâli'ş-Şahsıyye, s. 76; Şa'bân, el-Ahvâlü'ş-Şahsıyye, s. 239). Kadının evleneceği erkekten mehir olarak kendisini hacca götürmesini istemesi konusunda da aynı ihtilaflar geçerlidir. Diğer taraftan evlenecek kadının mehir olarak muhatabının "namaz kılmasını, oruç tutmasını, sigara ve alkol gibi kötü alışkanlık veya haramları terk etmesini istemesi" -bunlar zaten kişinin yerine getirmesi gerekli görevler olduğu ve kadına doğrudan bir fayda sağlamadığı için- mehir olarak kabul edilemez. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de; kendileri ile evlenilmesi helal olan kadınlarla ilgili olarak *"mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz..."* (Nisâ, 4/24) ifadesi yer almaktadır ki bu durum bu tür şeylerin mehir olmasına engeldir.

1157) Enişte baldız arasındaki mahremiyetin ölçüsü nedir?

Kur'an-ı Kerim'de kadınların örtünmesi ile ilgili olarak, kendiliğinden görünenler müstesna zinetlerini (zinet yerlerini) açmamaları ve başörtülerini yakalarının üzerine salmaları

emredilmiştir(Nur,31).Ayetteki *"kendiliğinden görünen"* mücmel ifadesi çoğunlukça el ve yüz olarak anlaşılmıştır. Bunların dışında kalan yerlerin yabancıların yanında açılmaması gerektiği hükmünde ittifak etmişlerdir (Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, VI, 34). Kadınların, bu zinet yerlerini kimlerin yanlarında açabilecekleri ise ayetin devamında bildirilmektedir: *"Süslerini kocaları, babaları, kayınpederleri, oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, mümin kadınlar, ellerinin altında bulunan köleleri, erkekliği kalmamış hizmetçiler yahut henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetlerinin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz."* (Nur, 24/31)

Ayetten anlaşılacağı üzere kadının eniştesi, kendisine nikahı ebediyen haram olan mahremler arasında yer almamaktadır. Bu yüzden bir kadın, eniştesine yabancı hükmündedir. Bir erkeğin baldızı ile evlenme yasağı sürekli olmayıp, onun ablası ile evliliği devam ettiği süre ile kayıtlıdır. Bu sebeple enişte, kendileriyle sürekli evlenilemeyen yakınlar gibi düşünülmemelidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) baldızı Esmâ'yı üzerinde şeffaf bir elbise ile görmüş ve hemen yüzünü başka yöne çevirmiş ve*"Ey Esma! (şurası) muhakkak ki, kadın ergenlik çağına erişince onun vücudun)dan şundan ve şundan başkasının görünmesi uygun olmaz."* diyerek (kendi) yüzü ile elini işaret etmiştir (Ebû Dâvûd, Libas, 33).

1158) Öz kızını öperken şehvet duymanın nikaha etkisi olur mu?

Babanın kendi öz kızını öperken şehvet duyması durumunda nikahının ne olacağı konusunda görüş ayrılığı vardır. Bazı mezheplere göre, babanın şehvetle kızını öpmesi ya da şehvetle ona sarılmasının nikaha bir etkisi yoktur (bkz. İbn Rüşd, Bidâyetü'lMüctehid, Mısır 1975, II, 33; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 486; İbn Cüzey, el-Kavânînü'l-Fıkhiyye, 138). Hanefîlere göre ise; babanın, kızını şehvetle öpmesi, kızına şehvetle sarılması durumunda, kızın annesi bu babaya haram olur. Ancak bu tür sonuç doğuracak tutmanın, teni tenine değerek olması, ya da altının sıcaklığını iletecek kadar ince bir örtüden olması gerekir. Kalın elbisesinden tutarak, ya da vücuduna bakıp düşünerek şehvet duymak, bu tür bir haramlık oluşturmaz. Ayrıca kızın, 9 yaşından büyük olması gerekir. Şehvet duymanın işareti, erkeğin organında bir uyanma, uyanıksa uyanışının artması, kadının da kalbinin heyecanla çarpmasıdır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 192; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 109).

1159) Alevî olan kişi ile evlilik caiz midir?

Kendileriyle evlenilmesi caiz olmayan kişiler âyet ve hadislerde belirtilmiş olup bunların dışında kalanlarla evlenmenin helal olduğu açıkça ifade edilmiştir (Nisâ, 22, 23, 24; Mümtehine, 10). İslâm'a göre Müslüman bir kadın ancak Müslüman bir erkekle evlenebilir. Allah'a, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Allah'ın elçisi olduğuna, onun ümmetine tebliğ edip hayatında uyguladığı dinî hükümlere inanan ve bunları kabul eden herkes Müslümandır. Bu itibarla evlenirken aranan nokta, kişinin Müslüman olup olmadığının tespitidir. Müslüman olanla evlenilir, olmayanla evlenilmez.

Görüldüğü üzere birisiyle evlenmenin caiz olup olmaması, kişinin etnik, siyasi, kültürel, mezhep, meşrep, tarikat yapısıyla ilgili değildir; Müslüman olup olmamasına bağlıdır. İslâm âlimlerinin çoğunluğu, dinin kesin hükümlerinden birini inkâr veya önemsiz görme gibi küfrü gerektiren bir durum olmadıkça "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlüllah" diyen ve Müslüman olduğunu söyleyen herkesin Müslüman sayıldığını ifade etmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de: *"Ey iman edenler, size müslüman olduğunu bildirene, dünya hayatının geçici nimetlerine göz dikerek, 'sen mü'min değilsin. ' demeyin."* (Nisâ, 4/94) buyurulmuştur.

Dinin kesin hükümlerinden birini veya bir kısmını inkâr eden, söz ve davranışlarıyla dinin sınırları dışında bulunduklarını ilân ve ızhar eden kimseler ise Müslüman sayılmazlar. Günümüzde Sünni veya Alevi kökenli olup da bu iki geleneğin uzağında hatta alakasız nitelikte olan meselâ ateist olan insanlar da vardır. Bir Müslümanın böyle kişilerle evlenmesi caiz değildir. Ancak iman esaslarına inanan, İslâm'ın şartlarını kabul eden, -bir kısmını uygulamasa bile- bunları reddetmeyen kişiler ise Müslümandır. Böyle kişilerle hangi mezhepten olurlarsa olsunlar evlilik yapmak caizdir.

1160) Evlilikte şart koşulan denklik ölçütleri nelerdir? Denkliğin olmadığı bir evliliğin hukuki sonucu nedir?

İslâm hukuku literatüründe kefâet terimiyle ifade edilen denklik ile, erkeğin dinî, iktisadî ve sosyal bakımdan evleneceği kadından daha düşük seviyede olmaması kastedilir. Bir erkeğin evleneceği kadına denk durumda bulunması, özellikle kadının ailesinin toplum içinde kınanmasını önlemek için öngörülmüştür. Bunun için de erkeğin belli hususlarda kadına denk olması, evleneceği kadından bu yönlerden daha aşağı bir durumda olmaması gerekir (Kâsânî, Bedâi, II, 320). Erkeğin kadından daha iyi bir seviyede bulunması ise kadının lehine bir durum olup denkliğe aykırı sayılmaz.

Kefâetin hukukî bir şart olarak gerekip gerekmediği veya hangi hususlarda aranacağı konusunda fakihlerin farklı görüşleri vardır. İslam hukukçularının çoğunluğuna göre, evlilikte denklik bir geçerlilik (sıhhat) şartı değil, bağlayıcılık (lüzum) şartıdır (İbn Rüşd, Bisdâyetü'l-Müctehid, II, 13; Kâsânî, Bedâi, II, 317). Hanefî mezhebine göre kefâet altı yerde aranır. Bunlar dindarlık, İslam, hürriyet, nesep, mal ve meslektir. Şâfiî mezhebi ise din, hürriyet, nesep ve meslek konularında denklik arar (Şâfiî, el-Ümm, V, 30-31; Kâsânî, Bedâi, II, 319 vd. ; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 27-30).

Evlilikte denklik şartını arayan fakihlere ve özellikle Hanefîler'e göre kadının kendisi ve velileri denkliğin bulunmadığını bildikleri halde veya denklik konusunu önemsemeden ve araştırmadan nikaha razı olmuşlarsa, ya da nikahtan sonra denklik bulunmadığını farkettikleri halde nikahı kabul ettiklerini gösteren bir tutum ve davranış ortaya koymuşlarsa evlilik sahih ve bağlayıcı olarak gerçekleşir. Kadın kendine denk bir erkekle evlilik yaptığında ise velilerin itiraz hakkı bulunmaz; nikah geçerli ve bağlayıcı olarak gerçekleşir. Hanefî mezhebine göre bir kadın, velisinin izni olmadan, dengi olmayan bir erkekle evlenirse, velinin bu evliliği iptal için dava açma hakkı vardır. Erkek kendi kimliği, nitelikleri ve sosyal statüsü konusunda kadını yanıltmış, sonradan denklik bulunmadığı anlaşılmışsa hem kadın hem kadının velileri mahkeme kararıyla nikahı feshettirme hakkına sahiptirler (İbn Rüşd, Bisdâyetü'l-Müctehid, II, 13; Merğînânî, el-Hidâye, I, 201).

1161) Müslüman bir kadının gayrimüslim birisi ile evlenmesi caiz midir?

İslâm dini, âileye büyük önem vermiş, âile bireylerinin karşılıklı ilişkilerinin düzenlenmesinde titizlik göstermiştir. Bu bağlamda aile kurumuna hukukî meşruiyet kazandıran evlenme akdinin sınır ve şartları Kur'an'da tafsilatlı bir şekilde yer almış, kimlerle evlenilip, evlenilemeyeceği açıklanmış; Müslümanların gayrimüslimlerle evlenmelerine bazı sınırlamalar getirilmiştir. Buna göre Müslüman bir kadın veya erkeğin müşriklerle evlenemeyeceği açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki; *"İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, Mü'min bir cariye ondan daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle ondan daha hayırlıdır."* (Bakara, 2/221) mealindeki ayet bu konuyu açıklamaktadır.

Bunların dışında kalan ehl-i kitap ile evlilik konusunda ise; erkek ile kadın ayrı olarak mütalaa edilmiş; *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir."* (Mâide, 5/5) ayeti ile Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap (Yahûdî veya Hıristiyan) kadınla evliliğine izin verilmiş; ancak Müslüman kadının ehl-i kitap erkekle evlenmesi konusuna temas edilmemiştir.

İslam âlimleri bu ayet ile Mekke'den Medine'ye hicret edip gelen kadınlarla ilgili olan *"Onların Mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, kâfirlere geri çevirmeyiniz. Bu kadınlar, o inkarcılara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar."* (Mümtehine, 60/10) ayetindeki "kafir" kelimesinin, müşrik ve ehl-i kitap dahil bütün gayrimüslimleri kapsadığından hareketle, Müslüman bir kadının, gayrimüslim erkekle evlenemeyeceğini ifade etmişlerdir.

Mâide Suresinin 5. ayetinde, Müslümanların yemeklerinin ehl-i kitap için, onların yemeklerinin de Müslümanlara helal olduğu belirtildiği halde, evlilik konusunda sadece ehl-i kitap kadınların Müslüman erkeklerle evlenmelerinin helal olduğunun belirtilmesi, Müslüman kadının gayrimüslim erkekle evlenmesinin helal olmadığını ima etmektedir.

İslâm Dini, getirdiği hükümlerde, sosyal yapıyı, çevreyi, fertlerin psikolojik durumlarını göz önünde bulundurmuştur. İnsanın, dünya ve ahiret mutluluğunun temelinde aile hayatının önemli bir yeri vardır. Gayrimüslim erkekle evliliğin evlenen kadın ve doğacak çocukları üzerinde dinî açıdan olumsuz etkilerinin olacağı kaçınılmazdır. Diğer taraftan toplumsal dokunun korunması ve devamı için aile yapısının ve neslin korunması önemli bir yer tutmaktadır. Zira toplumun temelini teşkil eden ve insanın

en yakın ilişki içerisinde bulunduğu çevre ailedir. Bundan hareketle, günümüze kadar İslam bilginleri arasında Müslüman kadınların gayrimüslim erkeklerle evlenemeyecekleri konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olmamış, aksine bu konuda, bir bakıma icma oluşmuştur (Şâfiî, el-Ümm, Beyrut 1393, V, 158; Serahsî, elMebsût, Beyrut ts. , VI, 78; Kâsânî, Bedâi, Beyrut 1986, II, 272; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, Şam 1989, VII, 152).

1162) Çingenelerle evlenmenin dini hükmü nedir?

Evlilikte uyum ve anlaşma açısından denklik veya taraflar arasında ortak özellikler bulunması önemli olmakla birlikte etnik veya sosyal farklılık evlenme konusunda bir engel oluşturmaz. İnsanların bu anlamdaki farklılıkları yaratılışın ve fıtratın gereği kaçınılmaz bir hayat gerçeği ve insanların birbirlerini tanımalarını sağlayan hikmetli bir zenginliktir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: *"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."* (Hucurât, 49/13)

Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Peygamberliğine ve insanlığa tebliğ ettiği dinî hükümlerin doğru ve gerçek olduğuna inanan ve "Müslümanım" diyen herkes, kendilerine hangi isim verilirse verilsin Müslümandır ve bu kimselerle evlenmek caizdir. İslam'a göre yegâne üstünlük ölçüsü, Allah'ın emir ve yasaklarına yürekten bağlılıktır. Bir kimsenin rengi, konuştuğu dili ve mensup olduğu ırkı üstünlük sebebi olmadığı gibi İslam kardeşi olmaya da mani değildir. İnsanlar Allah'ın yarattığı birer varlık ve kul olması bakımından Yaratan huzurunda eşittirler.

1163) Dinsiz, ateist kimselerle evlenmek caiz midir?

İslam dini Müslümanların evlenip yuva kurmalarına büyük önem verir. Dinimizde geçerli bir evliliğin yapılabilmesi, o evlilikte bir takım unsur ve şartların bir araya gelmesi ile mümkün olur. Bu anlamda en önemli ilke de evlenecekler arasında din açısından evlenme engelinin bulunmamasıdır. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Müslüman hanımlar kâfirlere helal değillerdir. Kâfirler de Müslüman hanımlara helal olmazlar."* (Mümtehine, 60/ 10) Ayet-i kerimenin açık ifadesine göre Müslümanların, ateist (Tanrı tanımaz) ve müşriklerle (Allah'a ortak koşanlarla) evlenmeleri caiz değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de: *"İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mü'min bir cariye Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır."* (Bakara, 2/221) buyurulmaktadır. Özetle Müslüman bir kadının dinsiz, Tanrı tanımaz bir erkekle evlenmesi caiz olmadığı gibi, Müslüman bir erkeğin de böyle bir kadınla evlenmesi caiz değildir.

1164) Ehl-i kitap olan evli çiftlerden müslümanlığı seçen kadının veya ehl-i kitap bir erkekle evlenmiş bulunan müslüman bir kadının bu evliliği sürdürmesi caiz midir?

Ehl-i kitaptan olan eşlerden erkeğin Müslüman olması halinde, mevcut evlilik devam eder. Zira Müslüman erkeğin, ehl-i kitap bir kadınla evlenmesine Kur'an'da müsaade edilmiştir (Mâide, 5/5). Eşlerden kadının Müslüman olması halinde evliliğin devam edip etmeyeceği konusunda ise kaynaklarımızda, "evliliğin sona erdiği veya sona erdirilmesi gerektiği", "evliliğin devam edeceği" ve "evliliği sürdürüp sürdürmeme konusunda kadının muhayyer olduğu" şeklinde farklı rivayetler bulunmaktadır (Abdürrezzak, el-Mûsânnef, VI/83-84; İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânnef, IV/69-71).

Hz. Ömer, eşi İslamiyet'i seçen Hıristiyan bir erkeğe Müslüman olmasını teklif etmiş, kabul etmemesi üzerine, aralarını ayırmış (İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânnef, IV/70; Abdürrezzak, el-Mûsânnef, VI/83). İbn Abbas da aynı şekilde, aralarının ayrılması gerektiğini söylemiştir (Abdürrezzak, elMûsânnef, VI/83).

Hz. Ali ise böyle bir durumda erkeğin hak sahibi olduğunu, evliliğe son vermedikçe evliliğin devam edeceğini belirtmiştir (İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânnef, IV/70; Abdürrezzak, elMûsânnef, VI/84). Aynı şekilde, Hânî b. Kubayza isimli bir Hıristiyan'ın eşlerinin dördünün de Müslüman olması üzerine Hz. Ömer'in, evliliklerinin devam etmesini içeren bir mektup yazdığı kaynaklarda yer almaktadır (İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânnef, IV/71). Diğer taraftan başka bir rivayette, Hîre halkından bir kadının Müslüman olup, eşinin İslâm'ı kabul etmemesi üzerine, Hz. Ömer, bir mektup yazarak, eşinin yanında kalıp kalmama hususunda kadının serbest bırakılmasını istemiştir (Abdürrezzak, el-Mûsânnef, VI/84).

Zâhirîlere göre, kadının Müslüman olması halinde evlilik bağı derhal sona erer; erkeğin bilahare Müslüman olması sonucu değiştirmez. Bunu Hz. Ömer'in uygulamasına, din ayrılığının -bazı istisnalar dışında- evliliğe engel olması kaidesine ve Mümtehine Suresinin10. ayetine dayandırmaktadırlar. Onlara göre bu ayet, hem Müslüman bir kadının gayrimüslim bir kişiyle evlenemeyeceğini, hem de daha önce bir evlilik söz konusu ise, bu evliliğin sürdürülemeyeceğini ifade etmektedir. Bu sebeple kadının Müslüman olması halinde evlilik bağı derhal çözülür (İbn Hazm, el-Muhallâ,Mısır 1349, VII/312-316).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre, nikah akdi yapılmış ancak, zifaf gerçekleşmemişse, evlilik sona erer. Zifafın gerçekleşmesi durumunda ise, kadının iddeti doluncaya kadar erkeğin Müslüman olması halinde evlilikleri devam eder. Bu süre içinde erkeğin Müslüman olmaması halinde, iddetin dolmasıyla birlikte evlilik de sona erer. Bu görüş de, Zâhirilerin ileri sürdükleri delillere dayanmaktadır. Şu kadar var ki bu müçtehitler, ilk uygulamaları göz önüne alarak iddet içinde evlilik bağının devam ettiğini kabul etmişlerdir (Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Beyrut 1999, III/921-933; Şirbînî,Muğni'l-muhtâc, Beyrut 1994, IV/319 vd.).

Hanefîlere göre, gayrimüslim bir kadın Müslüman olduğunda, eşine Müslüman olması teklif edilir. Eşinin İslâm'ı kabul etmesi halinde -başka bir evlilik engeli bulunmadığı takdirde- evlilik bağı devam eder; Müslüman olmayı kabul etmemesi halinde ise hâkim evliliğe son verir. Mahkeme yoluyla evlilik sona erdirilmedikçe evlilik bağı devam eder. Hanefiler, bu konuda kendilerine dayanak olarak Hz. Ömer'in uygulamasını gösterirler. Ancak karşı tarafın küfürde ısrarı, kadının inancından dolayı baskıya maruz kalabileceği endişesiyle, mahkeme bu bağı sona erdirir (Merğînânî, el-Hidâye, I/220; Kâsânî, Bedâi'u's-sanâî, Beyrut 1997, III/365 vd. ; İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, III/288).

Yukarıda zikredilen açıklamalar ışığında sonuç olarak, gayrimüslim çiftlerden kadının Müslüman olması halinde, kadının, çocukların ve İslam toplumunun yararları göz önünde bulundurularak, zamana ve şartlara göre çözümler üretilebilir. Bu farklı rivayet ve görüşler, ehl-i kitap olan eşlerden kadının Müslüman olması durumunda nikahın ortadan kalkacağı hususunda kesin bir nas bulunmadığını göstermektedir. Bu sebepledir ki, râşit halife ve sahabîlerden konuyla ilgili olarak farklı görüşler nakledilmiştir. Ehl-i kitap olan evli çiftlerden Müslümanlığı seçen kadının veya herhangi bir sebeple ehl-i kitap bir erkekle evli bulunan Müslüman bir kadının bu evliliğini sürdürüp sürdürmeme konusundaki tercihinin -evliliğin devam ettirilmesinin dinî açıdan, kadın ve çocukları üzerinde olumsuz etkileri bulunmaması kaydıylatamamen kendisine ait olduğu, mahkeme kararıyla ayrılmadıkça bu evliliklerinin devam etmesinde bir sakınca bulunmadığı söylenebilir.

1165) Eşlerden birisinin dinden çıkması nikahlarını etkiler mi?

İslâm'ı terk eden şahsa mürted denir. İrtidat eden kimse ile eşi arasındaki nikah, İmam Ebû Hanife ile Ebû Yûsuf'a göre münfesih olur yani evlilikleri son bulur. Bu sonlanış talak değil de fesih olduğu için talak sayılarında bir eksilme meydana gelmez. İmam Muhammed'e göre ise eşi bir bâin talakla boşanmış olur (İbn Âbidîn, Reddu'l-muhtâr, IV, 247). İmam Şâfiî'ye göre ise bu durumdaki kimsenin eşi iddet içerisindeyken tövbe etmesi durumunda evliliği devam eder. İddet sona erince nikahı münfesih olur (Şafiî, el-Ümm, I, 297).

1166) Bir erkek, nikahı altındaki eşinin yeğenleriyle aynı anda evli olabilir mi?

Kendileriyle evlenilmesi geçici olarak haram kılınanlardan biri de kişinin eşinin belli derecedeki yakınlarını ikinci eş olarak almasıdır. Bu yakınlığın sınırı şöyle tespit edilmiştir: Zevcenin yakını olan kadının erkek olduğu var sayıldığında bunların birbiriyle evlenmeleri -akrabalık dolayısıyla- ebediyen haram ise, kişinin bu iki kadını aynı anda nikahı altında bulundurması caiz değildir. Dolayısıyla kişi, evlilikleri devam ederken eşinin yeğeni ile evlenemez. Çünkü evlenirse hala veya teyze ile yeğeni aynı anda ve aynı kişinin nikahı altında tutulmuş olur. Ancak söz konusu kişi, ölen veya boşandığı hanımının yeğeni ile evlenebilir. Nitekim, Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konuda şöyle buyurmaktadır: *"Kadın, halası, teyzesi, erkek veya kız kardeşinin kızı üzerine (onlarla birlikte) nikahlanamaz, eğer bunu yaparsanız akrabalık bağlarını koparmış olursunuz."* (Buhârî, Nikah 27; Müslim, Nikah 37-38) Buna göre bir kimsenin eşi henüz nikahı altındayken onun yeğeni ile veya halası ya da teyzesiyle evlenmesi caiz değildir. Yani bir kimse hem hanımı hem de hanımının yeğeni ile aynı anda evli bulunamaz.

1167) Bir kimse, kendisiyle zina yaptığı bir kadının kızı ile evlenebilir mi?

Zina sebebi ile evlenme engelinin ortaya çıkıp çıkmayacağı konusunda iki görüş vardır: Ebû Hanîfe'ye göre, zina aynen evlilik gibi sıhrî hısımlık meydana getirir. Bir kadınla zina yapan kimsenin o kadının usul ve furuu yani annesi ve ninesi ile kızı ve torunları ile evlenemez. İmâm Şâfiî'ye göre ise zina sıhrî hısımlık doğurmaz. Dolayısıyla evlenme engeli meydana getirmez (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc Beyrut 1415, II, 418; Semerkandî, Tuhfetu'l-Fukahâ, II, 124; Ömer Nasuhi Bilmen, "Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye" Kamusu, İstanbul 1985, II, 96-97). İmam Mâlik'ten bu konuda iki görüş zikredilmiştir. O, görüşlerinin birisinde Hanefîlerin görüşü olan evlenme yasağını, diğerinde ise Şâfiîlerin görüşünü kabul etmiştir (Sahnûn, elMüdevvenetü'l-Kübrâ, II, 196, 197). Şâfiîlerde bu çeşit sıhrî hısımlarla evlenmek haram değilse de mekruh sayılmıştır. Sonuç olarak, kişinin zina ettiği kadının kızı veya birinci derecede yakını olan bir kadınla evlenmesinin caiz olmayacağı yönündeki görüşü benimsemek ihtiyata daha uygundur.

BOŞANMA (TALAK)

1168) Evli bir kadın, eşinden boşanmadan başka bir erkekle evlenebilir mi?

Nikah, evlenme ehliyetine sahip ve aralarında evlenmelerine dinen bir engel bulunmayan bir kadınla bir erkeğin, şahitler huzurunda evlenme hususunda karşılıklı rızalarını beyan etmelerinden ibaret bir sözleşmedir. Böyle usulüne uygun bir nikahla evlenmiş olan bir kadın, evlendiği erkeğin kendisini boşaması veya ölümü gibi bir sebeple usulüne göre ayrılmadıkça, başka bir erkekle evlenemez (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, III, 29, İstanbul 1984; Vehbe Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû, VII, 147, Dımaşk, 1985). Konu ile ilgili ayette şöyle buyrulmaktadır: *" (Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır." (Nisa, 24).* Bu konuda özellikle iddet meselesine dikkat edilmesi gerekir. Şöyle ki; boşanma, evliliğin feshi ve ölüm gibi bir sebeple evliliğin sona ermesi durumunda, kadının yeni bir evlilik yapmadan önce iddet beklemesi gerekir

1169) 'Boşarım' demekle boşanma meydana gelir mi?

Boşama, yetkili kişi veya kurumun kesin kararı ve bu kararın yoruma açık olmayacak açık sözlerle ifadesiyle olur. Türkçede geniş zaman için kullanılan "Boşarım" sözü bu nitelikte olmayıp boşama vadidir. Dolayısıyla bu sözle boşama meydana gelmez. Boşama, kişin eşine söylediği "Boşsun", "Boş ol", "Boşadım" veya "Karım boştur" gibi boşama iradesini ortaya koyan "şimdiki veya geçmiş zamanlı" ifadelerle ya da mahkemenin kararıyla gerçekleşir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 230; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 303).

1170) İddet nedir? Boşanan veya kocası ölen kadınların başka bir erkekle evlenebilmek için beklemeleri gereken iddet süresi ne

kadardır?

Sözlükte "saymak, miktar, adet" anlamlarına gelen iddet, bir fıkıh kavramı olarak, herhangi bir sebeple evliliğin sona ermesi halinde, kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. İddetin, kadının hamile olup olmadığının anlaşılarak nesebin karışmasını önleme, taraflara düşünme ve tekrar bir araya gelme fırsatı verme, kadın için yeni hayata ruhen hazırlanma, evlilik bağını bir anda yok etmeme gibi hikmetleri bulunmaktadır. Evlilik boşanma veya fesih yoluyla sona ermişse ve kadın da hamile değil ise, âdet gören kadın üç hayız süresi iddet bekler. *"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."* (Bakara, 2/228) Herhangi bir sebeple âdet görmeyenler ise, üç ay süreyle iddet beklerler. *"Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır."* (Talâk, 65/4). Evlilik erkeğin ölümü ile sona ermiş ve kadın da hamile değilse, iddet süresi dört ay on gündür. *"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler."* (Bakara, 2/234)

Evlilik ne şekilde sona ererse ersin, hamile olan kadının iddeti, doğum yapıncaya kadardır; doğum yapmasıyla iddeti sona erer. *"Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer."* (Talâk, 65/4) İddet beklemenin başlangıcı, tarafların fiilen birbirlerinden ayrı kaldıkları an değil, boşamanın veya ölümün gerçekleştiği andır. İddet beklemekte olan bir kadının başka biri ile

nikahlanmasının haram olmasının hikmeti, kendisinde hâlâ eski evliliğinin etkilerinin bulunabilmesi, eski kocasının haklarının korunması ve neslin birbirine karışma ihtimalinin bulunmasıdır.

İddet esas itibariyle kadının beklemek zorunda olduğu süre olmakla birlikte, bazı durumlarda erkeğin de iddet beklemesi gerekir. Erkeğin boşandığı eşinin kız kardeşi, halası, teyzesi veya yeğenleriyle evlenmek istemesi halinde, boşadığı eşinin iddetini tamamlamasını bekler.

1171) Düğünlerde verilen hediyeler boşanma durumunda kime kalır?

Nişan ve düğünde, evlenen erkek ve kızın birbirlerine ve bunların anne, baba, nine, kardeş, amca, dayı, hala, teyze gibi mahrem akrabalarının kendilerine vermiş oldukları hediyeler hibe hükmünde olup tek taraflı olarak bunlardan dönmeleri caiz değildir. Ancak bunların dışındakiler, tahrimen mekruh olmakla birlikte verdikleri hediyeyi geri isteyebilirler. Yakınlarının ve davetlilerin getirmiş oldukları hediyeler ise eşlerden hangisine verilmiş ise ona ait olur. Kimin adına getirildiği bilinmemesi halinde, mümkünse getirenlerden sorulur ve onların sözüne göre hareket edilir. Bunun mümkün olmaması halinde bulunulan yerin örf ve âdetine göre hareket edilir (Fetâvây-ı Hindiyye, IV, 383). Damadın veya ana babasının geline taktıkları takılar örfen mehirden sayılıyorsa mehirdir; asla geri alınamaz. Eşler, nikah öncesi veya ayrıldıktan sonra değil de nikahlı iken birbirlerine vermiş oldukları hediyelerden dönemezler. Damadın annesi, babası, erkek ve kız kardeşleri, amca ve dayıları, hala ve teyzeleri gibi birinci dereceden yakınları, geline vermiş oldukları hediyelerden mekruh olmakla birlikte dönebilirler. Ancak bu kimseler söz konusu hediyeleri gelinin rızası veya mahkeme kararı olmaksızın tek taraflı olarak geri alamazlar.

1172) Maddi çıkarlar elde etmek için boşanmak caiz midir?

Âile ve evlilik ciddi bir müessesedir. Bir kimsenin dünyevi bazı kazançlar elde etmek için nikahı suiistimal etmesi doğru bir davranış değildir. Mesela bir kişinin, yurt dışında çalışabilmek için oturum izni almak maksadıyla bulunduğu yerin vatandaşlarından birisi ile formalite evliliği yapması veya vefat eden babasının emekli maaşından yararlanmak üzere eşinden mahkeme kararıyla boşanması nikahın suiistimal edilmesinin örneklerindendir. Yanlış ve yalan beyanlarla elde edilen kazanç, haksız bir kazançtır. Haksız yollarla elde edilen kazanç ise haramdır. Bu gibi durumlarda mahkeme yoluyla boşanan eşler, dinî hükümlere göre bir bâin talakla boşanmış olurlar (Ali es-Sâidî, Hâşiyetü'l-Adevî ale'l-Kifâye, II, 40-41). Evliliklerini devam ettirmek istemeleri halinde, daha önce başka bir boşama olmamış ise, yeni bir nikah kıydırmaları gerekir.

1173) Boşamada kullanılan sözleri zihinden geçirmekle boşama gerçekleşir mi?

Boşama, bunu meydana getiren açık veya kinayeli sözlerle gerçekleşir. Dolayısıyla bu sözlerden biri, sözlü veya yazılı olarak kullanılmadıkça boşama meydana gelmez. Buna bağlı olarak, boşamanın rüknü sayılan lafız kullanılmadığı için sadece boşamaya niyet etmekle veya "karını boşadın mı? " sorusuna karşı susmakla veya baş eğmekle boşama olmaz (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut 2000, III, 157).

1174) Erkek boşadığı eşi ile tekrar evlenebilir mi?

Dinen boşama üç kere ile sınırlandırılmıştır. Bir ve ikincilerde eşlerin yeniden birleşme imkânı vardır (Bakara, 2/229). Kişi ric'î (dönüşü olan) talak ile boşadığı eşine, iddet süresi içinde nikaha gerek kalmadan, iddet süresi bitmiş ise yeni bir nikah akdi ile dönebilir. Bâin talakta ise iddet içinde bile olsa ancak yeni bir akitle dönebilir. Üçüncü kez boşamadan sonra ise kesin ayrılık gerçekleşir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Kahire, II, 105-110). Bu durumda, kadın başka bir şahıs ile hileli olmayan bir evlilik yapmadıkça ve bu evlilik boşama ya da ölüm ile sona ermedikçe ilk eşi ile tekrar bir araya gelmeleri mümkün değildir (Bakara, 2/230).

1175) Eşinin cinsel ilişki isteğini reddeden kadını boşamak caiz midir?

Eşler birbirlerinin haklarına, evlenme ile yüklendikleri vazifelere riayete mecburdurlar. Evliliğin en önemli amaçlarından biri, biyolojik ve doğal bir ihtiyaç olan cinsel tatminin, evlilik kurumu içinde meşru bir şekilde karşılanmasıdır. Bu bakımdan kişi kendisini hazır hissetmese bile çok önemli bir mazeret ve engel olmadığı sürece eşinin cinsel isteğini reddetmemelidir (Buhârî, Nikah 85; Tirmizî, Radâ, 10). Bununla birlikte eşlerden birinin yorgun, hasta veya psikolojik olarak kendini hazır hissetmediği durumlarda diğerinin bunu anlayışla karşılaması gerekir.

Hastalık, psikolojik rahatsızlık ve aşırı yorgunluk gibi bir mazeret olmadığı halde cinsel taleplerin eşler tarafından yerine getirilmemesi, evliliğin gayesine aykırı olduğu gibi evliliğin huzur içinde sürdürülmesine de engel bir tavırdır. Evlilik birliğinin devam ettirilmesini zorlaştırıcı nitelikteki bu tavır, boşanma sebebi sayılmaktadır. Esasen nikah sebebiyle ortaya çıkan dünyevi ve uhrevi maslahatlar ortadan kalkar, kadın ve erkeğin bir arada yaşaması imkânsız hale gelirse, boşanmaya gidilebilir. Eşler arası geçimsizlik bazen ileri dereceye ulaşır ve boşanma tek çare olarak görülebilir. Ancak, boşanma en son başvurulması gereken bir çaredir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), "*Allah'ın helal kıldığı şeylerden en sevimsiz olanı, boşamadır*." buyurmuşlardır (Ebû Dâvûd, Talâk, 3).

1176) "Üçten dokuza boş ol" diyen kişinin eşi kaç talakla boşanmış olur?

İslama göre evli çiftler arasında üç bağ vardır. Buna göre koca, eşini en fazla iki defa boşamışsa onunla evliliğini sürdürebilir. Üçüncü kez boşamakla aralarındaki evlilik bağı tamamıyla ortadan kalkmış olur. İçlerinde Hanefî ve Şâfiîlerin de bulunduğu fukaha çoğunluğuna göre aynı anda veya bir temizlik dönemi içinde verilen "üç boşama", "üç talâk" olarak geçerli olup, bu takdirde koca, eşini tamamen boşamış olur (Şâfiî, el-Ümm, V, 199; Sahnûn, el-Müdevvene, II, 419; Kudûrî, el-Muhtasar, III, 37-38; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 60).

Ashap ve tâbiûndan bu boşamayı üç sayanlar olduğu gibi tek sayanlar da vardır. Böyle bir boşamanın tek talâk olacağı görüşünü savunanlar, İbn Abbas'ın rivayet ettiği "Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde, Hz. Ebubekir'in devrinde ve Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk iki senesinde üç talâk bir talâk sayılırdı" haberini (Müslim, Talak, 15; Ahmet b. Hanbel, Müsned, I, 314) ve yine İbn Abbas'ın rivayet ettiği, "Rükâne, karısını bir mecliste üç talâk ile boşamıştı ve bunun için çok üzülüyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona, "Onu nasıl boşadın? " diye sordu. Rükâne "üç talâk ile boşadım" dedi. Rasulullah (s.a.s.) ona, "Tek mecliste mi? " dedi. O da "evet" cevabını verdi. Bunun üzerine Rasulullah "O bir talâktır. İstersen ona dönebilirsin" buyurdu anlamındaki hadisini (bkz. Ebû Dâvûd, Talâk 10; Tirmizî, Talâk 2; Ahmet b. Hanbel, Müsned, I, 265) delil getirmişlerdir. Bu ikinci görüşe göre aynı anda veya aynı temizlik süresi içinde verilen "üç talâk", "bir talâk" olarak gerçekleşir. Bu durumda eşler isterlerse belirli şartlarla evlilik birliğine geri dönebilirler. Bu durumda boşama ric'î ise taraflar, iddet içinde yeni bir nikaha gerek olmaksızın, boşama bâin ise veya iddet bitmiş ise tarafların rızaları ile yeni bir nikah kıyarak evliliklerini sürdürebilirler.

1177) Boşama anlamına gelebilecek kinayeli sözlerle boşanma meydana gelir mi?

İslâm hukukuna göre boşama için kullanılan sözler iki türlüdür. Bunlardan birisi boşamadan başka bir anlama gelmesi mümkün olmayan, sadece boşama için kullanılan "Seni boşadım, boşsun, boş ol." gibi sözlerdir. Bunlara sarih/açık sözler denir. Diğeri de boşama anlamına gelebileceği gibi, başka anlamlara da gelebilen sözlerdir. Bu tür ifadelere de kinayeli sözler denir. "Git babanın evine.", "Defol git.", "Sen benim karım değilsin.", "Ben senin kocan değilim." gibi ifadeler, boşamada kullanılan kinayeli sözlerdendir. Bu tür sözlerin boşanmada etkili olabilmesi için, erkeğin bu sözleri boşama kastıyla söylemiş olması gerekir. Bu vb. kinayeli sözlerle boşamaya niyet edildiği takdirde bir bâin talak meydana gelir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 241).

1178) Kendi kızına veya kayınvalidesine şehvetle dokunan veya onlarla cinsel ilişkide bulunan kimsenin eşi boşanmış olur mu?

İslâm, aile fertlerinin birbirine karşı hayâ ve iffet hissi taşımalarını esas almış ve akraba ilişkilerini bozacak her türlü gayr-ı ahlaki davranışlara yeltenmelerini yasaklamıştır.

Kişinin kendi kızına veya kayınvalidesine ya da baldızına şehvetle dokunması veya onlarla cinsel ilişkide bulunması durumunda Hanefîlere göre eşi boş olur. Gelinine şehvetle dokunması durumunda da, gelin kocasına haram olur (İbn Âbidin, Reddü'lmuhtâr, III, 35-38). Şâfiîlere göre kişinin kendi kayın validesi veya baldızı ya da kızıyla cinsel ilişkiye girmesi her ne kadar haram ise de, bu ilişki sebebiyle eşi boşanmış sayılmaz (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, III, 234). Müftü, muhatabının durumuna göre bu görüşlerden birisini tercih edebilir.

1179) Öfkeli iken yapılan boşama geçerli midir?

Eda ehliyetine sahip, ergen, aklı başında olan kişilerin tasarrufları geçerli olduğundan ne dediğini bilmeyecek dereceye varmayan öfkeli iken yapılan boşamalar dinen geçerlidir. Ancak şuurunu

kaybedip ne dediğini ve ne yaptığını bilemeyecek derecede cinnet ve sinir krizi geçiren yani kontrolünü kaybeden kimsenin boşaması geçerli değildir (Merğinânî, el-Hidâye, İstanbul, 1986, I, 229). Ne dediği ve ne yaptığını bilmemenin ölçüsü, öfke hali geçtikten sonra kişinin o haldeki tasarruflarını hatırlamamasıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) aşırı derecede öfke ve baskı altında yapılan boşamaların geçerli olmayacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Talak, 8; İbn Mâce, Talak, 16).

1180) Sarhoş iken yapılan boşama geçerli midir?

Evlilik, sorumluluğu gerektiren ciddi bir müessesedir. Evlilikle ilgili hususların ve özellikle boşanma konusunun hafife alınmaması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: *"Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir; nikah, talâk (boşama) ve talâktan dönme."* (Ebû Dâvûd, Talak, 9; Tirmizî, Talak, 9; İbn Mâce, Talak, 13)

Hanefî ve Şâfiîlere göre, helal bir maddeyi kullanmaktan dolayı sarhoş olan kimsenin boşaması geçerli değilken haram maddeler ile sarhoş olanın boşaması muteberdir. (Şafiî, el-Ümm, V, 375; Merğînânî, el-Hidâye, I, 230; İbn Kudâme, elMuğnî, VII, 288-289). Buna karşılık içlerinde Hanefîlerden Tahâvî ve Kerhî, Şâfiîlerden Müzenî'nin de bulunduğu diğer bir grup müctehide göre ise ne konuştuğunu ve ne yaptığını bilemeyecek, faydalıyı zararlıdan ayıramayacak derecede sarhoş olan bir kimsenin söz ve tasarrufları hukuken geçerli değildir. Dolayısıyla bu durumdaki bir kişinin hanımını boşaması da geçersizdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'lMüctehid, II, 67-68; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, , III, 489; Şevkânî, Neylü'l-Evtâr, VI, 234 vd. ; İbn Kudâme, el-Muğnî, VII, 289). 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi de sarhoşun talakının geçerli olmayacağı görüşünü kanunlaştırmıştır (md. 104).

1181) Çocuğu olmayacağını bildiği halde bunu eşinden gizleyerek evlenen kimsenin eşi, bunu ayrılma sebebi sayarak boşanabilir mi?

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte tıp ilmi hayli ilerleme kaydetmiştir.Kişilerin kısır olup olmadıkları yapılan tetkiklerle tespit edilebilir. Bir kadın veya erkeğin yapılan tetkikler sonucu çocuğunun olmayacağı tıp otoriteleri tarafından kendisine bildirilmişse, bunu evleneceği kişiden gizlemesi doğru olmaz. Böyle bir durumun aldatılan eşe boşanma hakkı verip vermediği klasik dönem fakihlerince ele alınmamıştır. Evliliğin esas amaçlarından biri nesil sahibi olmak olduğundan, kandırılan eşin bu gerekçeyle mahkemeye boşanma davası açması caiz görülebilir.

1182) Eşine "kardeşimsin" diyen kocanın nikah durumu nedir?

Eşine, "Sen benim kız kardeşimsin! " diyen kişi bu ifadesiyle boşamayı kastetmişse eşi kendisinden bir bâin talakla boş olur. Zira bu söz, kinaye türü kelimelerden sayılmaktadır. Kinaye türü kelimeler söylenildiği ortam (karine-i hal) ve niyete göre hüküm ifade eder. Boşama kastıyla kullanıldıklarında bâin talak meydana gelir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik, III, 326). Ancak eşler isterlerse yeni bir nikahla evliliklerini devam ettirebilirler. Bu durumda evlilikleri, daha önce bir ayrılık vuku bulmamış ise iki nikah bağı ile devam eder. Eğer kişi bu sözleriyle zıhar yapmayı kastetmiş ise bu durumda zıhar keffareti ödemesi gerekir.

Zıhar, bir erkeğin eşini; annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi gibi kendisiyle evlenmesi ebedî yasak olan bir kimseye veya bunların sırtı, karnı, baldırı vb. gibi bakılması haram olan bir uzvuna benzetmesidir. Zıhar yapan kimsenin, keffâret ödemeden eşiyle cinsel ilişkide bulunması, ona dokunması ve öpmesi haramdır (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, III, 470, Mısır, 1966).

Zıhâr kefâreti, zıharda bulunan kişinin 60 gün peş peşe oruç tutması, buna gücü yetmez ise 60 fakiri doyurmasıdır (Mücâdele 58/3-4). Keffâret olarak tutulacak oruç günlerinin arasında Ramazan günlerinin, Ramazan Bayramının birinci ve Kurban Bayramının dört gününün bulunmaması gerekir.

1183) Mahkeme kararıyla boşanan eşler, dinen de boşanmış olurlar mı?

Mahkeme yoluyla boşanan eşler, dinî hükümlere göre bir bâin talakla boşanmış olurlar. Zira hâkimin boşaması bâin talak kabul edilmektedir (Ali es-Sâidî, Hâşiyetü'l-Adevî ale'lKifâye, II, 40-41). Buna göre, mahkeme yoluyla boşanan bir kadının -eğer başka bir erkekle evlenmek niyeti varsa- önce iddetini tamamlaması gerekir (Şeyhzâde, Mecmeu'l-Enhur, I, 209). İddetini tamamlayan bu kadın dilerse bir başkası ile evlenebileceği gibi, eski eşinin de istemesi durumunda, yeniden nikah kıymak

suretiyle evliliğini devam ettirebilir. Bu takdirde daha önce başka bir boşama olmamış ise, evliliği iki nikah bağı ile devam eder (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, IV, 403, Beyrut, 1997).

1184) Resmi nikahlı olmayan kadının boşanma talebine kocasının karşı çıkması halinde ne yapılması gerekir?

Resmi nikahlı olmayan eşler arasında geçimsizlik çıktığı ve kadının evliliği sürdürmek istemediği durumda; erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir. Evlilikten zarar görmesine rağmen kocası tarafından boşanmayan kadınların hakeme başvurarak boşanma hakları vardır (Nisâ 4/35). Böyle bir durumda öncelikle, sözü dinlenir, ilim ve fazilet sahibi bir aracı, erkeğe giderek onun yanlış davranışlardan uzaklaşmasını ve aile yuvasını huzur ve güven içinde sürdürmesini tavsiye eder. Nikahın karşı tarafa zarar vererek nefsi tatmin aracı yapılamayacağını, bunun İslam'ın ruhuna aykırı olduğunu anlatır. Bu fayda sağlamazsa boşamasını ister. Erkek boşamamakta ısrar ederse, 'resmi nikah' bulunmadığı için mahkemeye de başvurulamayacağına göre, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. Ailelerden biri direnir, hakem seçmezse, karşı taraf onun yerine âdil ve tarafsız bir hakem seçebilir. Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde, hakemlerin vazifesi sadece arabuluculuktur. Eşlerin rızası olmadıkça bunlar evliliğin son bulmasına karar veremezler. Ancak kendilerine yetki verilmişse boşamaya da yetkili olurlar. İmam Mâlik'e ve İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre ise, lüzûm ve zarûret bulunduğunda hakemler, eşlerin rızası olmasa bile boşamaya karar verebilirler (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 2/81). Bu durumda Mâlikî mezhebinin görüşü kabul edilerek nikah feshedilebilir. Nitekim Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi bu görüşü esas alınmıştır.

1185) Boşanma esnasında şâhit bulundurmak gerekir mi?

Kur'an-ı Kerim'de "*Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar*." buyurulmaktadır (Talak, 2). Bu ayetteki şahit tutma emrinin boşamaya mı yoksa rac'î talakla boşadıktan sonra dönmeye mi (rac'at) yönelik olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Hanefîlere göre her ikisinde de şahit bulundurmak menduptur. İmam Şâfiî'ye göre ise boşamaya şahit tutmak mendup, dönmeye/rac'ate şahit tutmak ise vaciptir (Cassâs, Ahkâmu'lKur'an, III, 682, Beyrut 1993; Râzî, Mefâtîhu'l-Ğayb, XXX, 34, Beyrut 1981). Dolayısıyla boşama esnasında şâhit tutma, boşama işleminin geçerlilik şartı değildir. Bununla birlikte fakîhler bu buyruğun, hakların zâyi olmaması ve ihtilâfların önlenmesi gibi amaçlar taşıdığı noktasında birleşmektedirler.

1186) "Şart olsun" sözünü kullanmanın hükmü nedir?

Daha çok bir şeyin yapılması veya yapılmaması ya da sözün kuvvet kazanması gibi amaçlarla söylenen şart olsun sözünün hükmü, kullanıldığı yerin örfüne ve bu sözü söyleyen kişinin niyetine göre değişir. Bu ifade bazı yörelerde yemin, bazı yörelerde "talâk" yani "karım boş olsun" anlamında kullanılmaktadır. Buna göre "şart olsun" sözüyle boşama kastedilmişse bir talâk meydana gelmiş olur. Bu sözle yemin kastedilmişse, bundan dolayı boşama meydana gelmez. Şartın bağlandığı eylem meydana gelince yemin bozulmuş olacağından yemin keffâreti ödenmesi gerekir (İbn Teymiyye, Mecmûat'ül-Fetâvâ, XXXVII, 447-448).

1187) Boşama yetkisinin eşe veya başkasına devredilmesi mümkün müdür?

İslâm'da boşama yetkisi prensip olarak kocaya verilmiştir. Boşama yetkisini elinde bulunduran kocanın, bu yetkisini, nikah akdi sırasında veya evlilik süresi içinde karısına veya bir başkasına devretmesi mümkündür. Buna "tefvîz-i talak" denir. Tefvîz, nikah akdi esnasında olabileceği gibi, evliliğin devam ettiği bir zamanda da yapılabilir. Nikah akdi esnasında tefvîz olacaksa bu, kadının o sırada bu hakka kendisinin de sahip olmasını şart koşmasıyla olur. Kadın bu hakka nikah kıyılırken mesela "boşama yetkisi elimde bulunup, dilediğim zaman kendimi boşama şartıyla evleniyorum" demesi ve erkeğin de bunu kabul etmesi ile sahip olur. Yani talakın devri teklifinin önce kadın tarafından yapılıp erkeğin daha sonra kabul etmesi gerekir. Bu şekliyle boşama yetkisini alan kadın dilediği zaman boşanabilir (bkz. Fetâvây-ı Hindiyye, I, 387 vd. ; İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, II, 276).

Tefvîz-i talâk, evlilik devam ederken de olabilir. Erkek, eşine, "Sen muhayyersin. Beni veya boşanmayı tercih edebilirsin. İstersen kendini boşayabilirsin, evliliğe devam konusunda karar senin." gibi sözler ile boşama hakkını verebilir. Kadın bu tür sözlerle kendisine verilen boşama yetkisini aynı mecliste kullanmazsa hakkını kaybeder. Ancak boşama yetkisi "kendini her ne zaman istersen boşayabilirsin" gibi umumi bir ifade ile verilirse, kadın bu hakkı sözün söylendiği meclisle sınırlı olmadan istediği zaman kullanabilir (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, IV, 68-71). Kadın, ister nikah esnasında isterse evlilik devam ederken elde ettiği boşanma yetkisini kullanmak zorunda değildir. Kadın kocasının verdiği bu yetkiyi baştan kabul etmeyeceği gibi, sonradan kendi rızasıyla da iade edebilir. Bu yetkiyi kocasına iade eden kadın tefvîz yoluyla elde etmiş olduğu boşanma hakkını yitirmiş olur (Bilmen, Hukûkı İslamiyye Kâmusu, İstanbul, II, 259).

İmam Şâfiî'ye göre ise tefvîz/temlik de vekâlet gibidir. Kadın, kendini boşamadıkça erkek istediği zaman onu azledebilir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 71-73; Serahsî, elMebsût, VI, 196-197; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, VII, 414-424).

1188) Zina eden kadın kocasından boşanmış olur mu?

Zina büyük günahlardan biri olmakla beraber nikahı ortadan kaldıran unsurlardan değildir. Ancak, kocanın zina yapan eşini boşama ya da boşanmak için mahkemeye müracaat etme hakkı vardır. Bununla birlikte koca, evliliği devam ettirmenin daha hayırlı olacağını düşünüyorsa, bu günahı işleyen hanımını boşamayabilir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, III, 50, İstanbul, 1984).

Bir adam Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek: *"Benim eşim kendisine dokunan eli geri çevirmez."* diye eşini şikâyet edince, Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) o adama: *"Öyleyse onu boşa."* cevabını vermiştir. Adam, *"Ben onu çok seviyorum."* deyince, Peygamberimiz (s.a.s.) *"O halde onu tut."* buyurmuştur (Nesâî, Nikah, 12; Talak, 34). İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu bu kanaattedir. Bazı âlimlere göre ise, karı ya da kocadan biri zina yaptığı takdirde aralarının ayrılması gerekir. Bu görüşte olan âlimler Nur suresindeki şu ayet-i kerime ile delil getirmektedirler. :*"Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu mü'minlere haram kılınmıştır."* (Nur, 24/3) Çoğunluğu teşkil eden âlimlere göre bu ayet-i kerime tahrim/yasaklama değil, zina eden birisi ile iffetli birinin evlenmesinin uygun olmadığı anlamını taşımaktadır. Ayrıca, Nur suresi 26. ayet-i kerimesinde de bu husus vurgulanmaktadır (İbn Rüşd, Bidâyetü'lMüctehid, İstanbul, II, 33, 34).

1189) Geçimsizlik, kadın için bir boşanma sebebi sayılır mı?

Eşlerin karşılıklı nefretleşmeleri, haksız davranışları, evliliğin gereği olan hukuka riayet etmemeleri, kocanın iz bırakacak şekilde hanımını dövmesi veya onu haram bir fiili işlemeye zorlaması gibi fena muamele ve geçimsizlik*(nüşûz* ve *şikâk)* hallerinde ilk aşamada ne yapılması gerektiğini Kur'an-ı Kerim şöyle açıklamaktadır: "*... Eğer karı ile kocanın aralarının açılmasından endişelenirseniz o zaman kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah, aralarındaki dargınlık yerine uyuşma lütfeder..."(Nisâ 4/35).*

Âyet-i kerîme, eşler arasında baş gösteren geçimsizlik hallerinde hakemler aracılığıyla arayı bulmayı emrederek evliliğin devamından yana gayret sarf edilmesini önermektedir. Buna rağmen ara bulunamaz, kötü muamele ve geçimsizlik devam edecek olursa Mâlikîler, hem zarar gören kadının hâkime müracaatla tefrîk talebinde bulunabileceğini hem de ıslah için görev alan hakemlerin, karı-kocanın vekâlet vermesine gerek kalmadan bedelli ya da bedelsiz tefrîk haklarının bulundu- ğunu söylemişlerdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 2/81). Hanefî ve Şâfiîler ise, hakemlerin boşama yetkisinin ancak koca tarafından kendilerine boşama vekaleti verilmesi halinde söz konuısu olabileceğini belirtmişlerdir (Şâfiî, el-Ümm, V, 286; Cassâs, Ahkâmu'l-Kur'an, II, 271; bkz. Şirbînî, Muğni'lMuhtâc, Mekke, III, 250-252).

1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Mâlikî mezhebinin ictihadını benimsemiş ve konuyla ilgili olarak şu düzenlemeyi yapmıştır: Eşler arasında geçimsizlik çıkıp da mahkemeye müracaat edildiğinde mahkeme, her iki taraftan birer hakem tayin eder. Hakemler eşlerin arasını düzeltemezse ve kusur da kocada bulunursa hâkim, karı-kocayı ayırır. Kusur kadında ise mehir miktarı üzerinden bedelli boşamaya *(muhâla'a)* hükmeder. Hakemler kararda birleşemeyecek olursa yeni bir hakem heyeti seçilir. Hakemlerin vereceği kararlar kesindir ve onların değerlendirmelerine göre hâkimin vereceği tefrîk hükmü bir bâin talâk sayılır (md. 130).

1190) Boşanınca çocukların velayeti kime verilir?

İslam hukukunda çocukların bakım ve yetiştirilmesi "hıdâne" veya "hadâne" olarak isimlendirilmiştir.

Çocuğun doğumdan itibaren beslenmesini, bakım ve temizliğini belli bir süreye kadar en iyi bir biçimde annesi yerine getireceğinden *hadâne hakkı* öncelikle anneye tanınmıştır. Annenin şefkat, merhamet ve bu işlere dönük fıtrî becerisinin bulunması da bunu gerektirmektedir (İbn Hazm, el-Muhallâ, X, 143; Merğînânî. el-Hidâye, II, 37; ; İbn Kudâme, Muğnî, VII, 613; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, III, 429).

Bir kadın Hz. Peygamber'e (s. a.) gelerek, "Ey Allah'ın Elçisi! Şu benim oğlumdur. Karnım ona yuva, göğsüm pınar, kucağım da sıcak bir kundak oldu. Şimdi ise babası beni boşadı ve çocuğu benden çekip almak istiyor." biçiminde şikâyette bulunanca O (s.a.), *"Başkası ile evlenmediğin sürece onun üzerinde önce sen hak sahibisin."* buyurmuştur (Ebu Dâvûd, "Talâk", 35; Müsned, II, 182). Hz. Ebu Bekr de (r.a.) bir babaya karşı; "*Annesinin okşaması, kucağına alması ve kokusu, çocuk bakımından senin yanında kalmasından daha hayırlıdır. Sonra çocuk büyüyünce seçimini yapar*." (Abdurrazzâk, el-Mûsânnef, VII, 153) demiştir.

Çocuğun bakım ve terbiyesi sorumluluğu kendisine verilen kişinin akıllı, ergin, bu işi yapabilecek güçte ve çocuğu hayat, sağlık ve ahlâkî bakımdan korumada güvenilir olması gerekir. Hem kadın hem erkekte aranan bu ortak nitelikler yanında sadece kadında ve sadece erkekte aranan başka şartlar da vardır. Erkeğin müslüman olması, bakacağı çocuk kız ise ona mahrem olması; kadının çocuğa yabancı yani mahrem olmayan biriyle evli olmaması bu tür özel şartlardandır (Sahnûn, el-Müdevvene, II, 356 vd. ; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, V, 195-197; Şevkânî, Neylü'I-Evtâr, VI, 329; Bilmen, Hukuk-ı İslâmiyye, II, 432-435).

Söz konusu ettiğimiz hadâne, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi demek olduğundan, bunun süresi çocuğun buna olan ihtiyacı ile orantılıdır. Hukukçular bunun süresini, çocuğun kendi başına yemek yiyip giyinebileceği yaşa ulaşmak olarak belirlemişlerdir. Buna göre erkek çocukta yedi-dokuz; kız çocukta dokuz-on bir yaşlar, hadâne süresinin sonu olarak belirlenmiştir. Mâlikîlere göre bu müddet, erkek çocukta ergenlik çağına, kız çocukta ise evlenmesine kadar uzamaktadır (Debûsî, Kitâbu'n-Nikah, s. 843; Sahnûn, el-Müdevvene, II, 356).

Süre sona erince çocuğun sorumluluğu, hukukçuların çoğunluğuna göre babaya intikal ederken; Şâfiî ve Hanbelîler kararın çocuk tarafından verileceğini, annebabasından hangisini seçerse onun yanında kalacağını söylemişlerdir (İbn Kudâme, el-Muğnî, VIII, 191; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, V, 198). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in (s. a.), anne-babası boşanmış bir erkek çocuğu, onlardan hangisini seçeceği konusunda muhayyer bırakması (Ebu Dâvûd, "Talâk", 35; Tirmizî, "Ahkâm", 21; Nesâî, "Talâk", 52) ve Hz. Ebu Bekr'in az önce naklettiğimiz sözü, bu son görüşü teyit etmektedir.

1191) Kadının kısır olması dinen boşanma sebebi olabilir mi?

Dinimiz insan ve toplumun huzurlu bir hayat yaşamasına vesile olan aileye ve ailenin devamına önem vermiştir. Evlilikteki amaçlardan biri de nesil sahibi olmaktır. Mümkün olan her yol denendikten sonra çocuk sahibi olunamıyorsa, Allah'a teslim olmak gerekir. Kur'an-ı Kerim'de hiç bir şeyin Allah'ın hükümranlığından bağımsız olmadığı belirtilmekte, çocuk sahibi olmanın veya olamamanın bir övgü veya yergi konusu olmaması gerektiğine işaret edilmektedir (Şûrâ 42/49-50). İnsan nihai olarak kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğunu bilemeyeceğinden, istediği şeyi kendi hayatı ve mutluluğu için vazgeçilmez görmemesi, ilâhî takdire rıza göstermesi gerekir (Bakara 2/216). Kişinin gücü ve iradesi dışındaki bir isteğinin gerçekleşmemesi uğruna hayatını karartmak yerine sahip olduğu nimet ve imkânları başkalarıyla paylaşarak çeşitli yollarla bu mutluluğu yaşamayı ve bunun ecrini Allah'tan beklemeyi tercih etmesi, hem daha makul hem dünya hem âhiret saadeti için daha elverişli bir yoldur. Nikahın bir amacı da neslin devamını sağlamak olduğundan, İslam bilginleri bu maksada erişmeye mani olan böyle bir durumda, kadın ve erkek için boşanmayı caiz görmüşlerse de (Serahsî, el-Mebsût, V, 95-96) inanan insanların ahlaken bunu rıza ile karşılayıp boşanma sebebi yapmamaları eşe karşı vicdani bir gerekliliktir.

1192) Bir erkek, ibadetlerini tam olarak yapmadığı için hanımını boşayabilir mi?

Eşlerin birbirlerine karşı sorumluluk duygusu ile hareket etmeleri, birbirlerinin görüş ve düşüncelerine saygı göstermeleri mutlu ve huzurlu bir beraberliğin gereklerindendir. Bu huzurun temini için eşlerin

karşılıklı hak ve görevleri vardır. Bu görevlerden birisi de kocanın ailesine dinî eğitim verme ve onların dinî yaşantılarını takip etmektir. *"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun."* (Tahrîm, 6) ve *"Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et."* (Taha, 132) ayetleri kişiye, ailesini dinî hükümlere riayet etme konusunda uyarma sorumluluğu yüklemektedir. Eşler ibadetlerin önemi ve yararı konusunda birbirlerini eğitip uyarmalı, iyilik ve güzellikle tavsiyede bulunmalıdırlar. Fakat ibadetleri yerine getirip getirmemenin sorumluluğu tamamen kişinin kendisine aittir. Dolayısıyla kadının ibadetlerini yerine getirmekte ihmalkâr davranması, kocasının onu boşaması için meşru bir gerekçe değildir.

1193) Eş ile girilen ters ilişki nedeniyle nikah düşer mi? Nikah yenilemek gerekir mi? Bunun keffareti nedir?

Eşler arasında cinsel birleşmenin meşru yolu üreme organlarıdır (Bakara,223). Erkeğin eşine ters ilişkide bulunması Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından kesin olarak yasaklanmıştır (Ebû Dâvûd, Nikah, 46; Tirmizî, Tahâret, 102; İbn Mâce, Nikah, 29). Dolayısıyla erkeğin eşiyle ters ilişkiye girmesi haramdır ve dinin lânetlediği en büyük günahlardandır. Ancak bu durum eşlerin nikahına zarar vermez ve nikahın yenilenmesini gerektirmez. Bunun keffareti yoktur, fakat böyle bir fiili işleyen kişinin samimiyetle tevbe etmesi ve bir daha bunu yapmaması gerekir.

1194) Îlâ ne demektir, sonuçları nelerdir?

Kocanın, dört ay veya daha fazla süreyle karısına yaklaşmayacağına dair yemin etmesi ya da bu içerikte bir adakta bulunmasına îlâ denir. Kur'an-ı Kerim'de îlâ ile ilgili olarak: *"Eşlerine yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde yeminlerinden vaz geçip eşlerine) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip, kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."* (Bakara, 2/226-227) buyrulmuştur. Hanefiler'e göre koca bu süre içinde karısına dönerse, yemini bozulmuş olacağından yemin keffareti ödemesi, adakta bulunmuşsa adadığı şeyi yerine getirmesi gerekir. Dört ay içinde karısına dönmezse, kadın bir bâin talakla boşanmış sayılır. Diğer üç mezhebe göre dört ayın dolmasıyla talak meydana gelmez. Kocanın talak ya da dönüşten birini seçmesi gerekir (İbn Kudâme, Muğnî, Riyad, VII, 298-300; İbn Rüşd, Bidâyetü'lmüctehid, Kahire, II, 124-125; Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut, II, 290-292).

1195) Boşanmış olan eşlerin aynı evde kalmaları dinen uygun mudur?

Boşanmış olan kadının eşiyle irtibatının tamamen kesilmesi için belli bir süre beklemesi gerekir. Bu süreye "iddet" denir. Bu süre zarfında kadının mesken ihtiyacını karşılamak kocaya aittir. Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili olarak; *"Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın."* (Talak, 65/1) buyrulmaktadır. Aynı surenin 6. ayetinde de; *"Onları iddet süresince gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun."* denilmektedir. Boşanma ric'î talak (dönüş imkânı veren boşama) ile gerçekleşmiş ise eşler aynı evde oturmaya devam ederler. Bu esnada mahremiyet kurallarına dikkat etme mecburiyetleri yoktur. Bu, ric'ate zemin hazırlaması açısından teşvik de edilebilir. Dönüş gerçekleşmeden iddet süresi dolduğunda boşama kesinlik kazanır ve eşler ayrılır. Bâin ve üç talak ile boşama durumlarında ise iddet süresi bitinceye kadar eşler ayrı ayrı odalarda kalmak ve mahremiyet kurallarına dikkat etmek şartıyla aynı evde oturabilirler. İddet bittikten sonra birbirleri için iki yabancı durumuna geleceklerinden artık aynı evde kalmaları caiz değildir (Serahsî, el-Mebsût, VI, 34, 36; Şirbînî, Muğni'lMuhtâc, Mekke, III, 382).

1196) Resmi nikahı olmayıp dini nikahla evli olan kadın haklı bir gerekçeyle boşanmak istediğinde ne yapmalıdır?

Erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir (Bakara, 2/231). Söz konusu durumda erkeğin kadını boşaması için sözüne değer verilen birisinin aracılığına müracaat edilebilir. Erkek boşamamakta ısrar ederse, resmi nikah bulunmadığı için mahkemeye de başvurulmayacağına göre, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. Ayette bu konuda; *"Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin."* (Nisâ, 4/35) buyrulmaktadır.

Ailelerden biri hakem seçmeye yanaşmazsa karşı taraf onun yerine adil ve tarafsız bir hakem seçebilir. Hakemlerin yetkisi konusunda âlimler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî'ye göre hakemlerin görevi arabuluculuk olup, tarafların iradesi dışında bir çözüme gidemezler. İmam Mâlik'in görüşüne göre ise, hakemler duruma göre evliliğin devamına ya da sona erdirilmesine hükmedebilirler (Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an, Beyrut, III, 152; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Kahire, II, 123). Hukûk-ı Âile Kararnâmesi de bu ictihadı kanunlaştırmıştır (md. 130). Buna göre söz konusu durumda erkek boşamaya yanaşmazsa kadının ayrılması hakemler aracılığıyla gerçekleşebilir.

1197) Bir kimsenin, boşamayı başka birinin fiiline bağlaması durumunda hüküm ne olur?

Boşamanın meydana gelmesini "şayet, ise, zaman" gibi şart edatlarından birini kullanarak bir işin olup olmamasına bağlamak mümkündür. Buna ta'liku't-talâk denir. Ta'lîk kocanın kendi fiiline olabileceği gibi eşinin veya bir başka şahsın fiiline ya da bir olayın vukuuna da olabilir. Mesela; bir kişinin, hanımına "falanın evine gidersen boşsun.", "falan ile konuşursam boşsun." demesi gibi. Boşama bu şekilde bir şarta bağlanmışsa fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre şartın yerine gelmesiyle bir boşama gerçekleşmiş olur. (Merğinânî, el-Hidâye, Beyrut, I, 273, II, 284; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, Mekke, III, 314; İbn Kudâme, el-Muğnî, Mısır, VIII, 353 vd, 392; İbn Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Mısır, IV, 14). Bazı âlimlere göre ise adamın niyeti boşama olmayıp, kadının o işi yapmasını önlemeye yönelik ise bu durumda boşanma meydana gelmez. Erkeğin yemin kefareti vermesi gerekir (İbn Teymiyye, Mecmu'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 108). Buna göre, söz konusu durumdaki kişi bu ifadeleri eşini boşama kastı ile söylemiş ise talak meydana gelir. Ancak muhatabını bir işi yapmaktan men etmek ya da bir işi yapmaya teşvik etmek kastı ile söylemiş ve muhatap da sözün aksini yapmış ise yemin kefareti gerekir.

1198) Henüz zifafa girilmeyen eş peş peşe üç kere boşanırsa kaç talak meydana gelir?

Kişinin henüz cinsel ilişkide bulunmadığı eşini boşamasıyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de; *"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikahlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onların üzerinde sizin sayacağınız bir iddet yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye) verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın."* (Ahzab, 33/49) buyrulmaktadır. Zifafa girmediği eşini "sen boşsun." sözünü üç kez tekrarlayarak boşayan kişi onu bir bâin talakla boşamış olur. "Üç talakla boşsun." denildiğinde üç talak meydana gelip gelmediği hususunda ihtilaf vardır. Çoğunluk bu durumda üç talakın meydana geleceğini söylerken bir kısım bilginler ise zifafa girilmiş olsun olmasın aynı anda verilen üç talakı tek boşama kabul etmişlerdir.

Söz konusu boşamada iddet gerekmediğine göre bu durumda dönüş de olmaz ve bu boşama bir bâin talak sayılır. Eşler isterlerse geride kalan iki boşama hakkı ile yeniden nikahlanarak evliliklerini sürdürebilirler (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Kahire, II, 75, 107; İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, Bulâk ts. , II, 454 vd).

1199) Kişinin eşini boşadığını değişik zaman ve mekânlarda başkalarına söylemesi ayrı bir boşama sayılır mı?

Kişinin eşini boşadığını başkalarına ifade etmesi ayrı bir boşama anlamına gelmez. Bu, önceki boşamayı haber vermek demektir.

1200) Kadının, "ben ayrılmak istiyorum." deyip, erkeğin de "peki" demesiyle boşama meydana gelir mi?

Boşama kişinin kesin kararına ve bu kararın yoruma açık olmayacak şekilde ifadesiyle gerçekleşir. "Boşanalım, ayrılalım, ben ayrılmak istiyorum." gibi sözler temenniden ibarettir. Kadının bu tür temennilerine erkek "peki" diyerek olumlu mukabelede bulunsa bu sözlerle boşama meydana gelmez. Şu kadar var ki, olur olmaz şeylerden dolayı boşama konusunun gündeme getirilmesi doğru bir davranış değildir.

1201) Şizofreni hastasının boşaması geçerli midir? Kadın böyle bir eşten boşanabilir mi?

Boşama aklı başında buluna bir kişinin kesin kararına ve bu kararın yoruma açık olmayacak şekilde ifadesiyle gerçekleşir. Bu durumda olmayan boşamalar geçerli değildir. Olayları tam olarak algılayamayan, kendi hayal dünyasında yaşayan, tasarruflarının ne anlama geldiği ve ne tür sonuçlar doğuracağının bilincinde olmayan şizofreni hastasının boşaması geçerli değildir. Böyle bir hastanın eşi

mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulunabilir. Mahkeme yoluyla boşanan dinen de boşanmış sayılır (Serahsî, el-Mebsût, İstanbul 1982, V, 97; İbn Kudâme, Muğnî, Riyad 1981 VI, 650-651).

1202) Şaka olarak "boş ol" demekle boşama gerçekleşir mi?

Dinimizde evlilik müessesesi ciddi ve önemli bir müessesedir. Haklı bir gerekçe olmadan boşanma uygun görülmediği gibi boşamada kullanılan sözlerin şaka ile de olsa ağza alınmamalıdır. Çünkü boşamayı şaka konusu yapmak, evliliğin ciddiyetini kavrayamamak ve dinî hükümlerle alay etmek anlamına gelir. Şaka ile de olsa boşama sözlerinin kullanılmasıyla boşama meydana gelir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikah, talak ve ric'at. (Boşanan kadına iddet süresi içinde dönmek)."* (Ebû Dâvud, Talak, 9; Tirmizî, Talak 9).

1203) Tecavüze uğrayan kadının evliliği devam eder mi?

Zina evliliği düşüren hususlardan olmadığı gibi, tecavüze uğrayan kadının nikahının düşmesi de söz konusu değildir. Ayrıca bu durumdaki kadın mağdur durumundadır. Kişinin kendi iradesi olmadan başına gelen bu elim fiilden dolayı sorumlu olması ya da kınanması söz konusu olamaz (İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, İstanbul 1984, III, 50). Bu durumda kocaya düşen eşine destek olmaktır

1204) Bâin talakla boşanıp iddet beklemekte olan bir kadını yeniden boşamak geçerli midir?

Hanefîler'e göre bâin talakla boşanmış bir kadına iddeti içerisinde başka boşama lafızları kullanılırsa ikinci ve üçüncü boşamalar da meydana gelir. Çünkü iddet içinde bulundukça kadının başka bir erkekle evlenmesinin helal olmaması, nafaka ve mesken gibi aralarındaki bağlar devam ettiğinden, boşamaya konu olması da devam eder (Bilmen, Hukûkı İslamiyye Kâmusu, II, 201). Cumhûra göre ise bu durumdaki eşe kullanılan 'boşama' lafzının bir geçerliliği yoktur. 'Bâin talak' ile aralarındaki zevciyet bağı sona erdiği için boşmaya mahal/konu olmaz (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 69, 71; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, VI, 370).

1205) Bâin talakla boşanan kadın' başka bir erkekle evlenebilir mi?

'Bâin talakla boşanan bir kadın', daha önce başka boşama olmamış ise ister iddet içinde ister iddet bittikten sonra olsun yeni bir nikahla boşayan eşi ile evlenebileceği gibi, 'iddetini tamamladıktan sonra' başka bir erkekle de evlenebilir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır 1975, II, 86-87).

1206) Baldızı ile zina eden evli kişinin hanımı boş olur mu?

Kur'an-ı Kerîm'de: *"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur."* (İsra 17/32) buyurulmuştur. Bu sebeple zina büyük günahlardan olmakla beraber, eşlerden birinin zina etmesi -bu fiili helal görmedikçe- nikahlarına zarar vermez. Baldızıyla zinâ eden kişi de büyük günah işlemiş olduğundan mutlaka tövbeistiğfarda bulunmalıdır. Baldızla yapılan zinanın nikahı sona erdirmemesi, baldızla olan evlenme yasağının ebedi değil geçici olmasından kaynaklanmaktadır.

1207) Bekâr kişinin boşaması geçerli midir?

Evlenmeden önce sarf edilen boşama sözleri hüküm ifade etmez. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Nikahtan önce boşama yoktur."* (Buhârî, Talâk 9; Ebû dâvûd, Talâk 7; İbn Mâce, Talak,17) buyurmuştur. Bu hadisin, nikah akdi kıyılmadan önce yapılan kesin ve şartsız boşamanın hükümsüz/geçersiz olduğuna delaleti konusunda âlimler ittifak etmişlerdir. Fakat kişi, bir kadına: "Eğer seninle nikahlanırsam/evlenirsem sen benden boşsun.", "Evleneceğim her kadın benden boştur" gibi gelecekte yapacağı nikaha bağlı boşaması konusunda âlimler farklı görüş beyan etmişlerdir. Hanefîlere göre nikahlanma şartına bağlı boşama geçerlidir. Mesela bir kişi: "Eğer seninle evlenirsem sen benden boşsun." veya "Evleneceğim her kadın boş olsun." derse evlenmesi halinde boşama gerçekleşmiş olur (Merğînânî, el-Hidâye, I, 250; Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâık, II, 231; Fetâvâ-yı Hindiye, I, 418-419). İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve diğer âlimlere göre ise, böyle şartlı bir sözle boşama meydana gelmez (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Mısır 1975, II, 84; İbn Kudâme, el-Muğnî, IX, 410; Şevkânî, Neylü'levtâr, Beyrut 2004, 1271-1272).

1208) Bir erkek hanımına 'sen benim anam bacımsın' derse, bu boşama olur mu?

Hanımına, "sen benim anam bacımsın." diyen kişi bu ifadesiyle boşamayı kastetmişse eşi kendisinden bir bâin talakla boş olur. Ancak eşler isterlerse yeni bir nikahla bir araya gelebilirler. Bu durumda evlilikleri, daha önce bir ayrılık vuku bulmamış ise, iki nikah bağı ile devam eder. Eğer kişi bu sözleriyle zıhâr yapmayı kastetmiş ise bu durumda zıhâr kefareti ödemesi gerekir. Zıhâr, bir erkeğin eşini; annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi gibi kendisiyle evlenmesi ebedî yasak olan bir kimseye veya bunların sırtı, karnı, baldırı vb. gibi bakılması haram olan bir uzvuna benzetmesidir. Diğer taraftan kişi hanımına, sevgi ve saygısını göstermek maksadıyla "anamsın, bacımsın." derse, mekruh olmakla birlikte, bundan dolayı herhangi bir keffaret gerekmez (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Mısır 1975, II, 104-110; Şevkânî, Neylü'l-evtâr, Beyrut 2004, 1285-1290; Cezîrî, Kitabü'l-Fıkhi ala Mezâhibi'l-erba'a, Beyrut 2001, 1079-1090). Herhangi bir kastı olmaksızın sırf ağız alışkanlığıyla böyle şeyler söylenmesi durumunda bir şey gerekmez.

1209) Zifaf olmadan boşamanın hükmü nedir?

Nikah kıyıldıktan sonra henüz zifafa girilmeden yapılan boşama geçerlidir. Bu durumda bir bâin talak meydana gelir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 202). Boşayan erkek, boşadığı eşine tekrar dönmek isterse, ancak yeni bir nikahla dönebilir. Bu şekilde boşanan çiftler, nikahlı iken yanlarına kimsenin izinsiz giremeyeceği bir yerde baş başa kalmışlarsa (halvet-i sahîha) erkeğin kadına tam mehir vermesi lazımdır (Nisâ, 4/20-21). Kadının da yeni bir evlilik için iddet beklemesi gerekir (Serahsî, el-Mebsût, V, 148-149). Ancak halvet-i sahîha olmadan önce boşama söz konusu olduğunda mehir belirlenmemişse kocanın mehir konusunda sorumluluğu yoksa da bütçesine ve toplumun örfüne uygun bir şekilde kadına müt'a denilen bir hediye vermelidir. Ancak daha önce bir mehir miktarı belirlenmişse koca, bunun yarısını ödemekle yükümlüdür (Bakara, 2/236-237; Ahzâb, 33/49; Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an, I, 583-584; Serahsî, el-Mebsût, VI, 16).

1210) Kadını gıyabında boşama geçerli midir?

Boşama, erkeğin boşama için konulmuş olan sarih veya kinai sözlerden birini kullanarak evliliği sona erdirmesidir. Boşamanın geçerli olması için karı-kocanın aynı mekânda bulunması (meclis birliği) şart değildir. Erkeğin eşini gıyaben boşaması da mümkündür. Nitekim Rasûlüllah (s.a.s.), hanımını gıyaben boşayan bir kişinin boşamasını geçerli kabul etmiştir (Müslim, Talak, 36; Ebû Dâvûd, Talâk, 39). Buna göre; koca eşine kendisini gıyabında boşadığını bildirirse veya güvenilir bir kişi kadına, kocasının gıyaben kendisini boşadığını haber verirse boşama gerçekleşmiş olur (İbn Nüceym, el-Bahrü'r-Râik, IV, 62).

1211) Baskı ve tehdit (ikrah) altında boşamak geçerli midir?

Baskı ve tehdit (ikrah) altında boşama Hanefi mezhebine göre geçerli (Serahsî, elMebsût, XXIV, 40) diğer mezheplere göre ise geçersizdir (İbn Kudâme, el-Muğnî, X, 350, Mâverdî, el-Hâvî, X, 231). Ancak son dönem Hanefî bilginleri tarafından da baskı ve tehdit altında kalan kimsenin boşamasının geçerli olmadığı görüşü benimsenmiştir (Mecelle, md. 1006-1007; Hukuk-ı Aile Kararnamesi, md. 57, 105). Günümüzde fetva da bu görüşe göre verilmektedir.

1212) Kadını âdetli iken boşamak geçerli midir?

Kadını adetli iken boşamak dört mezhebe göre sünnete aykırı olmakla beraber geçerlidir (Serahsî, el-Mebsût, VI, 16; Kâsânî, Bedâi, III, 94; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, II, 64). Bununla beraber boşama işleminin dinin öngördüğü şartlara uygun olarak yapılması gerektiğinden ve boşanmanın, cinsel ilişki meydana gelmeyen bir temizlik döneminde yapılması da bu şartlardan biri olduğundan, âdet döneminde yapılan boşamaların geçersiz olduğunu savunan âlimler de vardır (İbn Teymiyye, Mecmu'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 81). Bu konuda çoğunluğun görüşünün dayandığı deliller daha güçlüdür.

1213) Nikah esnasında kocanın, karısının boş olmasını bir şarta bağlayıp bu şartın gerçekleşmesi durumunda hukuken nasıl bir sonuç oluşur?

Bir kimse nikah esnasında eşinin talakını bir şarta bağlar da bu şart daha sonra gerçekleşirse talak meydana gelir. Mesela erkeğin "eğer sen bundan sonra beni sigara içerken görürsen sen boşsun" ve benzeri bir şey demesi, boşamanın şarta bağlanmasıdır. Şartın gerçekleşmesi durumunda boşanma

gerçekleşir ((Serahsî, el-Mebsût, VI, 111; Kâsânî, Bedâi, III, 29 vd. ; Haddâdî, el-Cevheretü'n-Neyyira, İstanbul 1321, II, 38) Bu boşanma, birleşmeden önce meydana gelmiş ise, taraflar isterlerse usulüne uygun olarak yapacakları yeni bir nikah akdiyle evlenebilirler. Zira birleşmeden önce yapılan boşama bir bâin talak olup, evliliğe devam için yeni bir nikah gerekir (Mevsılî, el- İhtiyâr, Beyrut, III, 131). Böyle bir boşama birleşmeden sonra vukû bulmuş ise, her ne kadar boşama gerçekleşmiş ise de, erkeğin tek taraflı iradesiyle evlilik iki nikah bağıyla devam eder. Çünkü bu, ric'î talak olup, erkek, iddet süresi içinde eşine dönerek evliliği kalan iki nikah bağıyla devam ettirebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut, III, 147).

1214) Dinen gerçekleşen boşamadan sonra mahkemede verilen boşanma kararı yeni bir talak sayılır mı?

Dinen gerçekleşen bir boşamadan sonra aynı gerekçeyle başvurulan mahkemenin verdiği boşanma kararı, önceki boşamanın teyit ve tescilidir; ayrı bir boşama sayılmaz. Fakat önceki boşamayı takip eden ikinci temizlik devresinde başka bir nedenle yapılan müracaat sonucunda mahkemece verilen boşanma kararı yeni ve ayrı bir boşama anlamına gelir. Dinen geçerli bir talaka bağlı olan iddet bittikten sonra mahkemenin vereceği boşanma kararı, o sırada eşler arasında evliliğe ilişkin herhangi bir bağ kalmamış olduğundan, dinen boşama sayılmaz.

1215) Bir veya iki talakla boşanmış olan bir kadın iddet süresinin sona ermesinden sonra başka bir erkekle evlenebilir mi?

Bir veya iki talakla boşanmış olan bir kadın, Hanefî mezhebine göre üç hayız, Şâfiî mezhebine göre ise üç temizlik süresi iddet bekler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"Boşanmış kadınlar, kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."* (Bakara, 2/ 228) buyurulmaktadır. Eğer boşama ric'î ise iddet bekleme süresi içinde kocası kendisine sözlü ya da fiili olarak dönebilir. Bu süre içinde koca dönmez ise talak bâine dönüşür. Bâin talakta olduğu gibi eşler isterlerse, evliliklerini yeni bir nikah kıyarak devam ettirebilirler. Veya kadın isterse, iddet süresini tamamladıktan sonra başka bir erkekle de evlenebilir. Kadının bir başka erkekle evlenebilmesi için talakın üçünün de gitmiş olması şart değildir.

1216) Telefon, mesaj ve internet yoluyla boşama geçerli midir?

Bir kimse, eşini yüzüne karşı "seni boşadım, benden boş ol." gibi boşamayı ifade eden sözleri şifahî olarak söylemek suretiyle boşayabileceği gibi, bu sözleri telefon, mektup, mesaj, internet ve faks yolu ile bildirmekle de boşayabilir. Bu türlerden biri ile boşamak, sözlü olarak yüz yüze boşamak gibi geçerlidir. Ancak, bu durumda kocanın eşini boşamış olduğunu inkar etmemesi gerekir. Boşamanın yazılı olması halinde ise boşanan kimse, yazının veya mesajın eşinden geldiğinden emin olmalıdır. Bu durumda boşama hükümleri, kadının mektubu okuduğu andan itibaren başlar. Fakat koca eşini daha önce gıyaben boşamış da bunu mektupla haber veriyorsa, boşamanın hükümleri kocanın boşadığı andan itibaren başlar (İbn Kudâme, elMuğnî, VII, 424; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 428-429).

1217) Eşi zina eden kadın boşanma davası açabilir mi?

Evli kadının zina etmesi kocasının onu boşamasına gerekçe teşkil eder. Bu durumda koca, hanımı ile olan evliliğini bitirebilir. Zina fiilini erkeğin yapmış olması halinde ise, -nikah esnasında boşama yetkisinin kadına verilmiş olması dışında- prensip itibari ile kadının boşama yetkisi olmadığından, bu gerekçeyle mahkemede boşanma davası açabileceği gibi bedelli boşama veya muhâla'a yolu ile erkekten kendisini boşamasını da isteyebilir (Bakara, 2/229; Buhârî, Talak, 12). Bu boşanma bir bâin talak sayılır. Eşler arasında resmî nikah bulunmaz ve koca da eşini boşamaya yanaşmazsa her iki tarafın akrabalarından hakemler devreye girer (Nisa, 4/35). Hakemler gerekli görmeleri halinde bu evliliği sonlandırabilirler (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 438).

1218) Boşanan kadının mali hakları nelerdir?

Boşanan kadın, eğer halvet-i sahiha veya zifaf gerçekleşmişse hakkı olan mehrin tamamını alır. Ayrıca erkek eşini, onun talebi olmaksızın boşamışsa, müt'a adı verilen tazminatı da ödemesi, Şâfiî mezhebine göre vacip, Hanefî mezhebine göre müstehab görülmüştür (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, IV, 178-180; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, III, 307). Şayet nikah esnasında veya sonrasında belirlenmiş bir mehir yoksa, kadının, başta kız kardeşleri olmak üzere kendisine babası tarafından olan akrabalarından eğitim,

güzellik, sosyal statü itibariyle denk sayılacak bir bayanın aldığı mehri hak eder. Buna mehr-i misil denir. Ayrıca erkeğin, boşadığı kadının bekleyeceği iddet süresince, nafaka ve mesken temin etmesi gerekir (Talâk 65/1, 6).

Şayet bir kadın henüz kocası ile cinsel birliktelik yaşamadan veya halvet-i sahiha meydana gelmeden boşanmışsa, belirlenen mehrin yarısını (Bakara, 2/237), mehir belirlenmemişse, fıkıh ıstılahında müt'a denilen tazminatı hak eder (Bakara, 2/236). Kur'an ve hadiselerde müt'a'nın ne kadar olduğu belirlenmemiş, bu konuda sadece erkeğin sahip olduğu maddi imkânlar esas alınmıştır (Bakara, 2/236; Mâlik, Muvatta, Talâk, 46). Ancak fakihler, ilgili naslardan ve uygulamalardan yola çıkarak, özellikle de hâkim tarafından belirlenmesi halinde müt'anın mehri misli geçmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu sebeple mahkemenin mehr-i mislin yarısını aşan veya fahiş kabul edilebilecek bir tazminatı belirlemesi halinde kadının mezkûr miktardan fazlasını alması haksız kazanç sayılacağından fazla miktarı tekrar eski eşine iade etmesi gerekir. Ancak taraflar kendi aralarında anlaşarak, muayyen bir miktar belirlemişlerse, bu durumda müt'anın mehr-i mislin yarısından fazla olmasında bir sakınca olmadığı da söylenmiştir (Ramlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, VI, 359; İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, II, 335-336).

1219) Boşanmada, evlenmeden önce edinilen malların durumu ve evlendikten sonra beraber edinilmiş malların paylaşımı nasıldır?

İslam hukukuna göre boşanma durumunda eşler arasında mal paylaşımı şu esaslar çerçevesinde gerçekleştirilir: 1- Eşlerin evlenmeden önce sahip oldukları mallar kendilerine aittir. Diğer eşin o malda hakkı yoktur. 2- Evlilik esnasında erkeğin, eşine bazı hediyeler vermesi adettendir. Meydana gelecek bir boşanmada erkek, eşine vermiş olduğu bu hediyeleri geri alma hakkına sahip değildir (Meydânî, el-Lübâb, II, 95). Kadının kendi parasıyla satın aldığı eşyaların tümü boşanma halinde yine kendisine kalır. Kocasının bunları ondan almaya hakkı yoktur (Bilmen, Hukûkı İslamiyye Kâmusu, II,148). 3- Erkek veya kadından kimin parası ile satın alınmış olduğu bilinmeyen ve boşanma halinde kime ait olduğu konusunda görüş ayrılığı çıkan ev eşyasında ise şu çözümlemeye gidilir. Tamamen erkeğin kullanımı için bulunan ev eşyası erkeğe, tamamen kadının kullanımı için bulunan eşyalar ise kadına aittir. Bunun dışındaki eşyalar ise, evde çalışanın erkek olması halinde erkeğe ait olur (Bilmen, Hukûkı İslamiyye Kâmusu, II, 151).

Meselenin hukuki boyutu yukarıda anlatıldığı gibi olmakla beraber, boşanma halinde tarafların, yaşamış olduğu birlikteliği, tamamen göz ardı ederek, mal bölüşümünde kavgaya tutuşmaları dinen uygun değildir. Bu konularda iyi niyeti ve erdemli davranmayı ihmal etmeden, müsamaha ile hareket edilmesi uygun olur.

1220) Boşanmak için mahkemeye müracaat edilip mahkeme sonuçlanmadan boşanmadan vazgeçilirse evliliği sürdürmenin bir sakıncası olur mu?

Boşanmanın meydana gelmesi için, erkeğin şartlarına uygun olarak boşanmayı ifade edecek bir sözü telaffuz etmiş olması gerekir. Bir kimse karısını boşadığına dair bir söz sarf etmeden, boşama niyeti ile mahkemeye başvursa ve mahkeme sürerken yine boşanmayı ifade edecek bir söz kullanmadan boşanmaktan vazgeçerse, dinî açıdan boşanma meydana gelmez. Buna göre, bu durumda olan eşlerin evlilik hayatlarına devam etmelerinde bir sakınca bulunmamaktadır (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi Beyrut 2000, III,157).

1221) Boşanmış eşler aynı evde yaşayabilirler mi?

Kur'an'ı Kerim, boşamayı en çok üçle sınırlamıştır. Konu ile ilgili ayette, *" (Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır."* (Bakara, 2/229) buyrulmaktadır. Koca, şartlarına uygun olarak boşama yetkisini tamamen kullanmışsa, taraflar artık birbirlerine yabancı hale gelirler. Onların aynı evde yaşamaları caiz değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), kocasının boşadığı Fatıma binti Kays'a, kocasının evinden ayrılmasını söylemiş ve onu mahremiyet sınırlarına riayet edebileceği bir yere yerleştirmiştir (Müslim, Talak, 36).

1222) Cinsel ilişkiye girememe boşanma sebebi midir?

İslam evli çiftlere karşılıklı hak ve görevler yüklemiştir. Bu hak ve görevlerden biri de, taraflardan her birinin diğerine, kendisinden cinsel olarak istifade etme imkânı vermesidir. Psikolojik ve fiziksel bir

engel olmadan taraflardan biri istediği halde diğerinin cinsel ilişkiye yanaşmaması hoş görülmemiştir. Evli bir kadının cinsel veya fizyolojik bir problemi sebebiyle birliktelik olmuyorsa, tedavi imkânları varsa bu imkânlar kullanılmalıdır. Dolayısıyla kocasının kendisine biraz zaman tanıması uygundur. Tedavi imkânı yoksa veya erkek, tedavinin uzun sürmesi sebebiyle bekleyemiyorsa, karısını boşayabilir. Cinsel problemin erkek kaynaklı olması durumunda ise, kadının boşanma davası açabilmesi için, erkekteki bu problemi daha önce bilmemesi veya öğrendikten sonra razı olmaması gibi şartlar öne sürülmüştür. Ayrıca konu ile ilgili hüküm, problemin türüne göre değişmektedir. Şayet erkek, iktidarsızlık, cinsel organının kesikliği veya başka bir sebeple cinsel ilişkiye giremiyorsa, kadın, mahkemeye başvurarak ayrılma talebinde bulunabilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 129-141; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, Beyrut, V, 133).

1223) Muhâlaa nedir?

Hul' veya muhâla'a, evlilik bağını ortadan kaldıran yollardan birisidir. İslam hukuknda, boşama yetkisi prensip olarak kocaya verilmiştir. Ancak kadın isterse, nikah esnasında boşama yetkisinin kendisine verilmesini şart koşabilir. Bu yetkiyi kendi lehine şart koşmayan bir kadın kocası ile geçinemez ise, aldığı mehri tekrar kocasına iade etmek üzere veya birikmiş nafaka, mehir, iddet nafakası gibi alacaklarından vazgeçmek suretiyle kocasını boşanmaya razı eder.

Muhâlaa'da bedel iki tarafın karşılıklı anlaşmalarıyla belirlenir (Buhârî, Talâk, 12). Ancak ayette (Bakara 2/229) de belirtildiği gibi, kocanın vermiş olduğu mehri geri almak amacıyla huzursuzluk çıkarması helâl değildir. Geçimsizlik yalnız kadından veya her iki taraftan kaynaklanıyorsa, kocanın boşanma karşılığında bir bedel (para) alması helâldir. Fakat erkeğin bu durumda kadına mehir olarak verdiğinden daha fazlasını alması hoş karşılanmamıştır (İbnÂbidin, Reddü'l-Muhtâr, Riyad 2003, V, 94).

Bu şekildeki bir ayrılık Hanefî mezhebinde bâin bir boşama olarak kabul edilmiştir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut ts. , III, 156). Yapılan bir muhalaa'dan sonra, daha önce boşanma meydana gelmemiş ise, taraflar istedikleri takdirde yeniden nikahlanmak suretiyle evliliklerini yenileyebilirler.

1224) Eşini boşayıp boşamadığı sorulan kimsenin, boşamadığı halde yanlış beyanda bulunup boşadığını söylemesinin hükmü nedir?

Kişi, eşini boşayıp boşamadığının sorulması üzerine, gerçekte boşamadığı halde, doğru beyanda bulunmayarak eşini boşadığını ifade ederse, o esnada boşamayı kastetmedikçe Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre hanımı boşanmış olmaz (İbn Nüceym, elBahru'r-Râik, III, 264; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, Beyrut 2004, III, 417). Ancak nikah ve boşama gibi konularda, söz söylerken oldukça dikkatli olunmalı ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen; *"Üç şey vardır ki, bunların şakası da ciddi gibidir: Nikah, boşama ve boşamadan vazgeçme."* (Ebû Dâvûd, Talâk, 9) hadisi akıldan çıkartılmamalıdır.

1225) Bir kişi, hanımını boşamayı onun bir işi yapmasına bağlar da sonra kendisi o işi yapmasına izin verirse boşama gerçekleşir mi?

Boşama, bir şarta veya gelecek bir zamana izafe edilmeksizin hemen yapılabileceği (müneccez) gibi, karı ile kocadan birinin veya bir başkasının bir fiiline veya bir hadisenin meydana gelmesine bağlanarak da (muallak) yapılabilir. Herhangi bir şarta bağlanan boşama, şart koşulan şeyin meydana gelmesi ile gerçekleşmiş olur. Buna bağlı olarak, bir kişi karısına boşama kasdıyla "Şu işi yaparsan benden boşsun."deyip sonra o işi yapmasına izin verir, kadın da o işi yaparsa bir talakla boşanmış olur. Bu durumda, daha önce bpşama olmamış ya da bir veya iki boşama olmuşsa, kadının iddet süresi içinde yeni bir nikaha gerek kalmadan geriye kalan nikah bağı ile evliliğe devam edilebilir (İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut 2003, IV, 103-105; Şirbînî, Muğni'lMuhtâc, Beyrut 2004, III, 402).

1226) Bir kimsenin birkaç kez "şart olsun" dedikten sonra, eşine "boş ol" demesinin hükmü nedir?

"Şart olsun" ifadesi, bazı bölgelerde boşama maksadıyla kullanılmaktadır. Bir kimse, boşama anlamını kastederek, "şu işi yaparsam şart olsun." gibi bir cümle kullanırsa, sözünü ettiği işi yaptığı takdirde hanımı boş olur. Dolayısıyla bundan sonraki boşamalar buna ilave yeni boşamalar olarak değerlendirilir. Ancak "şart olsun." cümlesinin boşama anlamında kullanılmadığı yerlerde veya daha önce bu anlamda kullanıldığı biliniyor olsa da artık bu anlamda kullanımı terk edilmişse, kişinin "şart

olsun." demesi ile boşama meydana gelmez (Bilmen, Hukûkı İslamiyye Kâmusu, II, 244). Şart olsun, cümlesinin yemin olup olmaması da örfe göre değişir. Bu cümleyi bir bölgede yemin olarak kullanmak adet halinde gelmişse ve edilen yemin bozulmuşsa bu durumda yemin keffareti gerekir. Ancak bu cümlenin yemin olarak kullanılması adet değilse, yemin sayılmayacağından keffaret söz konusu olmaz. Bu cümleyi yemin saymamız halinde, birkaç defa tekrar edilmesi Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre sadece bir yemin kefaretini gerektirir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, Beyrut 2000, III, 11-19).

1227) Boşamada kullanılan sözler dille söylenmeden zihinden geçirilmekle boşama gerçekleşir mi?

Boşama, bu yetkiye sahip olan kişinin boşama için kullanılan sözlerin birisini kullanmasıyla gerçekleşir. Boşamanın meydana gelmesi için, içten niyet edilenin söz olarak dışarıya vurulması lazımdır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den nakledilen bir diğer hadiste, *"Allah, söze ve tasarrufa dökmedikçe ümmetimi içinden geçirdiğinden dolayı sorumlu tutmayacaktır."* (Buhârî, Itk, 6; Eymân, 15) buyrulmuştur. Buna göre sadece içten geçirilerek veya söylemeksizin talaka sadece niyet etmekle boşama meydana gelmez.

1228) Vesvese nedir? Vesveseli kimsenin boşaması geçerli midir?

Sözlükte "fısıltı, hışırtı gibi gizli söz, fiskos, kuruntu" gibi anlamlara gelen vesvese, kişinin yapmadığı bir fiili yaptığı veya söylemediği bir sözü söylediği şüphesine kapılmasıdır. Vesveseli kimsenin, karısını boşadığına dair içinden geçirdiği kuruntuları ile boşama olmaz. Nitekim Ukbe b. Âmir'den mevkuf olarak nakledilen bir hadiste, vesveseli kimsenin boşamasının geçerli olmadığı (Buhârî, Talâk, 11) belirtilmiştir. Vesveseli kimsenin, içinden geçirdiği boşamayı aslında buna hiç de niyeti yokken sözlü olarak ifade etmesi halinde, şayet vesvesesi aklına hâkim olmuş, onu ne söylediğini bilemez hale getirmişse, sözlerine itibar edilmez (İbnÂbidin, Reddu'l-muhtâr, Beyrut, VI,272).

1229) Niyeti boşama olmadığı halde eşe karşı tehdit unsuru olarak boşama sözlerini kullanma halinde boşanma gerçekleşir mi?

Boşama konusunun, rastgele gündeme getirilmesi doğru değildir. Bunun ciddi sonuçları olduğundan, Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konuda dikkatli davranmayı tavsiye etmektedir (EbûDâvûd, Talak, 9). Kişi, tehdit için karısını boşayacağını söylese, bu sözüyle boşama meydana gelmez. Bunu söylemekle geleceğe dönük vaadde bulunmuş olmaktadır. Ancak tehdit niyetiyle "boşadım.", "boş ol." gibi sözler kullansa niyeti ne olursa olsun boşama gerçekleşmiş olur. Çünkü bu kelimeler, sarih olarak talakı ifade etmektedir. Sarih lafızlarla gerçekleştirilen boşamada niyete itibar edilmez (Kâsânî, Bedâiu'ssanâi, III, 91).

1230) Elfaz-ı küfrün (dinden çıkmayı gerektiren sözleri söylemenin) nikaha zararı nedir?

Dinden çıkmayı gerektiren sözleri söylemek kişileri dinden çıkardığı gibi var olan nikahlarını da etkiler. Dinin kesin esaslarından birisinin inkâr edilmesi veya hafife ya da alaya alınması kişinin dinden çıkmasına sebep olur. Mesela Allah'a, Peygamber'e ve dinen mukaddes olan değerlere küfreden, namazı, orucu inkâr eden, Kâbe ile alay ede kişi, İslam dininden çıkmış olur. Hanefî mezhebine göre, eşlerden birinin dinden çıkmasıyla, evlilik kendiliğinden sona erer. Tevbe etse bile yeni bir nikah akdi olmaksızın evlilik hayatını devam ettiremez. Şâfiî mezhebindeki ağırlıklı görüşe göre, dinden çıkan kimse tevbe eder de iddet müddeti içinde İslam'a dönerse yeni bir nikah akdine gerek kalmaksızın evlilik hayatını devam ettirebilir (Şâfiî, el-Ümm, I, 297; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, II, 37; Şeyhzâde, Mecma'u'l-Enhür, I, 372, 373).

1231) Koca ev ile ilgilenmiyorsa kadın boşanma talebinde bulunabilir mi?

Evli bir kadın, eşinin evlilikten doğan görev ve yükümlülükleri yerine getirmemesi veya kendisine karşı haksızlık yaparak kötü muamelede bulunması halinde, mahkemeye başvurarak evliliğin ortadan kaldırılmasını isteyebilir. Mahkeme, tarafları dinledikten sonra eşlerin ayrılmaları yönünde karar verecek olursa, mahkemenin bu kararıyla dinî hükümlere göre, bir bâin talak meydana gelmiş olur. Şu bir gerçek ki, İslam dini, aile yuvasını kutsal saymış ve aile yuvasının korunmasına büyük önem vermiştir. Ancak eşler arası geçimsizlik, ileri dereceye ulaşır ve evlilik çekilmez hale gelirse, boşanma

bir çıkar yol olmakla birlikte, en son başvurulması gereken bir çaredir. Kur'an-ı Kerim'de de, boşanmadan önce evliliğin devam ettirilmesi için fedakârlıkta bulunulması, hoşnutsuzluk veya soğukluk halinde bile tarafların meselelerini konuşarak halletmeleri öğütlenmiş; aralarındaki anlaşmazlık daha ileri safhaya gittiğinde, kadının ve erkeğin ailelerinden seçilen hakemler vasıtasıyla eşler arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi yolu tavsiye edilmiştir (Nisa, 4/34-35). Bununla birlikte bütün anlaşma yolları kapanmış ve evlilik hayatının sürdürülmesi imkânsız hale gelmişse, boşanma en makul bir yol olarak meşru görülmüştür.

1232) Hülle nedir? Dinen caiz midir?

Üç talakla boşanan eşlerin tekrar evlenebilmeleri için boşanan kadının başka biriyle hilesiz, muvazaasız, sahih bir şekilde ve evlilik amacına uygun olarak evlenmesi ve zifafın gerçekleşmesi gerekir. Hz. Peygamber, ikinci eşiyle zifaf olmadan birinci eşiyle evlenmesinin helal olmadığını belirtmiştir (Buhârî, Talâk, 4; Ebû Dâvûd, Talâk, 49). Kadının yaptığı bu yeni evlilik, kocasının ölümü, hilesiz ve muvazaasız bir boşanma ile sona ererse kadın eski kocasıyla evlenebilecektir. Zira Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. (...) Eğer tekrar (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onunla evlenmesi kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa ve her ikisi de Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar." (Bakara, 2/229, 230).

Böyle bir durumda kadının önceki eşiyle evlenebilmesini sağlayan işleme tahlîl veya tahlîl-i şer'î denmektedir. Doğrusu bu iken halk arasında hülle adıyla anılan ve üç talakla boşanan bir kadının ayrıldığı kocasına dönebilmesi amacıyla bir başka erkekle, bir gecelik birliktelikten sonra boşaması şartıyla anlaşmalı olarak yapılan hileli bir evlenme şekli ihdas edilmiştir. Böyle bir evlenme çeşidinin dinde asla bir yeri yoktur.

Bu hileli evlilik, İslâmın ilkelerine, kadının hakkını ve itibarını korumak amacıyla boşamanın üç ile sınırlandırılmasına ters düşmektedir. Bu yüzden Hz. Peygamber, hülle yapan ve yaptıran erkeği Allah'ın lânetine uğramış kişiler olarak ilan etmiş (Ebû Dâvûd, Nikah, 15; İbn Mâce, Nikah, 33), hülle yapan erkeği kiralık teke olarak aşağılamıştır (İbn Mâce, Nikah, 33). Ashab-ı kiram da hüllenin helal olmadığını belirtmiştir. İslâm âlimleri, hülle şartıyla yapılan evliliğin haram olduğunu kabul etmişlerdir.

1233) Şartlı boşamada şart gerçekleşmeden önce boşamanın bağlandığı şarttan vazgeçilebilir mi?

Kocanın boşama iradesini ortaya koyan beyanı kayıtsız ve şartsız olabileceği gibi bir şarta (ta'lîkî şart) veya vadeye de bağlanabilir. Şartlı boşamada şart gerçekleşmeden önce boşamanın bağlandığı sözden dönmek geçerli değildir (İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râık, VIII, 551). Boşanmanın bir şarta bağlanması durumunda bu şart ne zaman gerçekleşirse boşanma da hükümlerini o zaman doğurur. Bu şart gerçekleşene kadar evlilik bütün sonuçlarıyla birlikte devam eder. Ancak boşanma şarta bağlandığında şart gerçekleşmeden, başka bir yolla boşanma olur ve iddet bittikten sonra o şart gerçekleşirse artık o şartın etkisi kalmaz.

Şartlı talâkın sözün ifade ettiği anlamı kuvvetlendirmesi için yemin yerine kullanıldığı da vâkidir. Bu durumda fakihlerin çoğunluğuna göre bu da geçerli bir şartlı talâktır; şart yerine geldiğinde boşanma gerçekleşir. Ne var ki İkrime, Şüreyh, İbn Teymiyye ve İbnü'l- Kayyim gibi bazı âlimlere göre kocanın niyeti boşama değil de karısını bir işi yapmaya ya da engellemeye yönelik bir tür yemin ise bu, bir şartlı talâk değildir; dolayısıyla şart tahakkuk etse de boşanma gerçekleşmez. Sadece yerine getirilmediği için yemin keffâreti gerekir (İbnü'l- Kayyım, İ'lâmu'l-Muvakkıîn, Mısır 1955, III, 65-82; es-Sâyis ve M. Şeltût, Mukarenetü'l-mezahib fi'l-fikh, Kahire ts. , s. 108).

1234) Gelin kayın pederi tarafından tacize uğrarsa nikahı düşer mi?

İslam âlimleri nikah ile sıhrî mahremiyetin oluşacağı konusunda görüş birliği halindeyken, zina, şehvetle dokunma veya şehvetle öpme yoluyla sıhriyetin oluşup oluşmadığı konusunda farklı kanaatlere sahip olmuşlardır. Hanefî mezhebi, *"Babalarınızın nikahladıkları kadınları nikahlamayın."* ayetindeki nikah kelimesinin hakiki anlamını cinsel ilişki olarak aldıklarından zina yoluyla sıhriyetin oluşacağını söylerken, buna şehvetle dokunma ve öpmeyi de eklemiştir. Buna göre, bir kimse gelinine

cinsel tacizde bulunursa, Hanefî mezhebine göre oğlu ile gelini artık evli olarak kalamazlar ve birbirlerine ebedi olarak haram hale gelirler (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut, III,109). Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde ise, sıhriyet yolu ile mahremiyetin meydana gelmesi için nikah şart olup, zina, şehvetle öpme ve dokunma ile mahremiyet oluşmaz (Zurkânî, Şerhu'z-Zurkânî ale'l-Muvatta, Beyrut 2002, III, 182; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, Beyrut 1997, III, 237). Buna göre, kayınpederi tarafından cinsel tacize uğramış gelin ile kocası arasında evlilik Hanefî mezhebine göre sona erer. Ancak, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin bu konudaki görüşü ile amel etmek de mümkündür.

1235) Kocasının ölüm haberini alan bir kadın başka biriyle evlenir de daha sonra eski eşi gelirse, bu kadının nikahı ile ilgili hüküm nedir?

Bir kadın güvenilir yollarla kocasının ölüm haberini aldıktan veya mahkeme adamın öldüğüne karar verdikten sonra vefat iddetini bekler ardından yeni bir evlilik yaparsa yaptığı evlilik geçerlidir. Bu evlilikten sonra eski kocasının yaşadığı anlaşılırsa, ilk kocanın kadın üzerinde bir hakkı olmaz (Fetâvây-ı Hindiyye, Beyrut 2000, II, 318). Kadın, sonra evlendiği adamın eşi olarak kalır.

1236) Hâkimin boşama neticesinde erkek lehine hükmettiği tazminat alınabilir mi?

Boşanmaya kadın sebep olduğu takdirde erkek, mahkemenin kendi lehine hükmettiği tazminatın, kadına verdiği mehir kadar olan miktarını alabilir. Ancak, kadının rızası dâhilinde bu miktar artırılabilir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur: *"Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helal olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkarlarsa bu durum müstesna. Şayet karı ile kocanın, Allah'ın çizdiği sınırlarını hakkıyla muhafaza edemeyeceklerinden korkarsanız, kadının (boşaması karşılığında erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de günah yoktur."* (Bakara, 2/229)

1237) Mahkemenin verdiği boşama kararları dinen de geçerli olur mu?

İslâm hukukuna göre evlilik hayatının sona erdirilmesi belli kurallara bağlanmıştır. Hâkimin eşleri ayırmasını (tefrik) gerektiren sebepler de bunlar arasındadır. Eşlerden birinin beraber yaşamayı engelleyecek derecede hasta ve evlilik gereklerini yerine getiremeyecek ölçüde bedenî kusurlu olması, kocanın uzun süre kaybolması, nafaka yükümlülüğünü yerine getirmemesi ve kötü davranma ve şiddetli geçimsizlik ve benzeri durumlarda hâkim eşlerin arasını ayırarak evliliğe son verebilir. Mahkeme kararıyla boşanan eşler, bir bâin talakla boşanmış sayılırlar. Yalnız îlâ ve nafakayı temin etmeme gerekçesiyle verilen boşama kararları ric'î sayılır (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 82-83; Ebû Zehra, el-Ahvâlü'ş-Şahsıyye, Kahire ts. , s. 309; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, Şam 1996, Vll, 435). Buna göre mahkeme kararıyla boşanan bir bayan, iddetini tamamladıktan sonra başka bir erkekle evlenebilir.

1238) İslam hukukunda boşama yetkisini erkekten tamamen alıp hâkime vermek mümkün müdür?

İslam'da boşama hak ve yetkisi ilke olarak kocaya aittir. Koca, tek taraflı iradesini kullanarak, hâkim kararına gerek olmaksızın ve usulüne uyarak eşini boşayabilir ve bunun hukuki sonuçlarına katlanır. Kur'an-ı Kerim'de ilgili ayetlerin tümünde boşama fiili kocaya nispet edilmekte, boşanılan olarak da kadın zikr edilmektedir (mesela bkz. Bakara, 2/239-232, 237; Ahzâb 33/49; Talâk 65/1). Aynı durum hadislerde de görüldüğü gibi, İslam tarihi boyunca uygulama da hep böyle olagelmiştir (Meselâ bkz. Buhârî, "Talâk", 1–3; Müslim, "Talâk", 1–5; Ebu Dâvûd, "Talâk", 4, 38; Nesâî, "Talâk", 86; Müsned, 2/42, 157; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, 370).

Koca eşini bizzat boşayabileceği gibi, bir vekil aracılığı ile de boşayabilir, ya da karısına boşama yetkisi verebilir. Genel durum bu olmakla birlikte haklı ve meşru bir takım gerekçelere bağlı olarak kadınlar boşanmak üzere mahkemeye başvurabilirler. Mahkemenin boşaması, dinen de geçerli bir boşama sayılır. Boşama yetkisinin kocadan tamamen alınması ve başka bir kişi ya da kuruma verilmesi, hem Kur'an ve Sünnetin bu konudaki genel tutumuna aykırı düşer hem de herkesin muttali olabileceği ortamlarda aile içinde kalması gerekli sırların ifşa edilmesine yol açar. Ayrıca boşanma sebebi olarak gösterilen iddianın isbatı için haksız itham ve uydurma deliller devreye girebilir ki, bunlar da karşılıklı nefret ve kin duygularına sebep olur.

1239) Gayrimüslim devletlerde hâkimin boşaması geçerli midir?

Gayri müslim ülkelerde boşanma davalarında kadın boşanmak istediği halde erkek istemiyorsa, fakat yürürlükteki mevzûata göre boşama sebepleri bulunduğu için hâkim boşanmaya hükmetmiş olursa, evlilik birliği içinde zarar gören ve bu sebeple boşanmak isteyen kadının orada müracaat edeceği bir başka kurum ve yol olmadığı için bu boşama kararı dinen de geçerli sayılır. Zira her ne kadar gayrı müslimin Müslümanlar üzerinde velayet yetkisi yoksa da bu durumda hâkim, hakem konumunda değerlendirilir. Bu çare aynı zamanda kadınların zorla ve zarar görerek nikah altında tutulmalarını yasaklayan nassların amacına da uygun düşmektedir. Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulur: *"Kadınları haklarına zarar vermek için tutmayın. Bunu kim yaparsa kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın ayetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitabı ve Hikmeti hatırlayın. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir."* (Bakara, 2/231)

NAFAKA

1240) Boşanan kadına kocasının ne kadar süre ile nafaka vermesi gerekir?

İslâm, evlilik hayatında kocaya vermiş olduğu hak ve yetkilerin yanında, bir takım görev ve sorumluluklar da yüklemiştir. Bunlardan birisi de, kocanın eşinin temel ihtiyaçlarını mâkul ve normal ölçülerde karşılama ve giderme görevidir. Bu, evlilik akdinden doğan bir sorumluluktur. Kadının zengin veya fakir, müslim veya gayrimüslim olması sonucu değiştirmez.

Kur'an'da iddet bekleyen kadına kocasının evinde ikamet etme hak veya yükümlülüğü getiren ve iddet süresince kadına zarar verilmemesini emreden ayetler, bu süre zarfında kadın için nafaka hakkını da öngörmüş olmaktadır. *"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın."* (Talâk, 65/6). Bu ayetin anlamından hareketle Hanefi mezhebine göre, ric'î ve bâin boşamanın yanı sıra istisnalar olmakla birlikte fesih iddeti bekleyen kadınların yiyecek, giyecek, mesken gibi ihtiyaçlarının giderilmesi, boşayan kocasına aittir (elMeydânî, Lübâb, I, 292). İslam hukukuna göre kadının kocası üzerindeki nafaka hakkı evlilik süresi ile evlilik sona erdiğinde ise iddet süresi ile kayıtlıdır.

Nafakanın miktarını belirlemede alimlerin çoğunluğuna göre kocanın ekonomik durumu dikkate alınır (Zekiyyüddin Şaban, el-Ahkâmü'ş-Şer'iyye fi'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye, 324).

1241) Boşanmadan sonra çocukların nafakası kime aittir?

Çocukların ve annelerinin nafakalarını/temel ihtiyaçlarını karşılama görevi, babaya aittir (Bakara, 2/233). Nafaka borcu, yükümlünün ekonomik gücüne göre tespit edilir (Talâk 65/7). Kur'an'da; *"Sizin için çocuğu emzirirlerse emzirme ücretlerini de verin."* (Talâk 65/6) buyurulur. Çocuk sütten kesildikten sonraki harcama da, süt emme ihtiyacı konumundadır. Çünkü çocuk babanın bir parçası olup, babanın ona yaptığı harcama, kendisine yaptığı harcama gibidir. Erkek, çocuğun nafakasını temin edemeyecek kadar fakir olur da erkeğin kardeşi (amca) veya kadın bunu temin edebilecek maddi güce sahipse, erkek, gücü yettiğinde ödemek üzere, onlara borçlanarak nafakayı karşılar. Kız çocuklar büyük de olsa küçük çocuklar gibi olup, evleninceye kadar nafakaları babaya, evlendikten sonra kocaya aittir. Erkek çocuklar ise, çalışıp kazanır hale gelinceye kadar baba nafakalarını temin eder, çalışıp kazanabilecek hale gelince nafaka sorumluluğu sona erer. Ancak çocuk büyük de olsa nafakasını kazanamayacak bir özre sahip olduğunda, nafakası yine babaya aittir (Serahsî, el-Mebsût, V, 222-223).

1242) Bir kadının şahsi ihtiyacını karşılamak maksadıyla kocasının parasını izinsiz alması caiz midir?

İslâm dini, kocaya vermiş olduğu hak ve yetkilerin yanında, bir takım görev ve sorumluluklar da yüklemiştir. Bunlardan birisi de, kocanın eşinin temel ihtiyaçlarını mâkul ve normal ölçülerde karşılama ve giderme görevidir (Nisa, 4/34; Talak, 65/6; Bakara, 2/233). Bu, evlilik akdinden doğan bir sorumluluk olup, kadının zengin veya fakir olması, müslim veya gayrimüslim olması sonucu değiştirmez. Ebû Süfyan'ın karısı Hind, Rasûlüllah'ın (s.a.s.) huzuruna gelerek: *"Ey Allah'ın Rasûlü! Ebu Süfyan cimri bir adamdır ne bana ne de çocuklarına yeterli harcamada bulunmuyor. O görmeden malından alabilir miyim? "* diye sorduğunda Allah Rasûlü (s.a.s.); *"Kendine ve çocuklarına yetecek*

kadarını alabilirsin." (Nesâî, Âdâbü'l-Kudât, 31) buyurmuştur. Buna göre koca, eşinin normal şahsi ihtiyaçlarını karşılamayı ihmal ederse kadın ihtiyacı kadarını alabilir.

1243) Bir erkek bekâr kız kardeşine bakmakla yükümlü müdür?

Yüce Allah akrabaya yardım ve iyiliği emretmektedir. Kur'an'da *"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver."* (İsra, 17/26); *"Ana babaya, akrabaya iyilik edin."* (Nisa, 4/36) buyrulmuştur. Allah Resulü (s.a.s.) de hadislerinde Müslümanın yakından uzağa doğru akrabasına karşı olan sorumluluğunu ifade etmiştir: *"Ey Allah'ın Rasulü! Kime iyilik edeyim? "* diye soran sahabiye Peygamber Efendimiz (s.a.s.): *"Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine ve sözü geçen bu kimselerden sonra gelen yakınlarına iyilik et. Bu yapılması gereken bir vazifedir. Bunlar ilişkileri devam ettirilmesi gereken yakınlardır."* (Ebû Dâvûd, Edeb, 130) buyurmuştur. Bu yüzden kişi, kan bağıyla bağlı olduğu evlenmesi caiz olmayan hısımlarına, muhtaç kişiye, yakınlık sırasına göre muhtaç olduklarında nafaka ödemekle yükümlüdür (Serahsî, el-Mebsût, V, 223). Buna göre erkeğin muhtaç durumda olan kız kardeşine bakması gerekir.

1244) Boşanma davası uzun süre sonuçlanmayan kadının aldığı nafaka helal midir?

İslam hukukunda evlilik devam ettikçe ve boşama halinde iddet süresince erkek, eşinin nafakasını temin etmekle sorumludur (Bakara 2/233; Nisâ 4/34; Talâk 65/7; Buhârî, "Nafakât", 1– 4; Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, IV, 15). Dinen boşama olmadan mahkemeye boşanma davası açılmışsa mahkeme devam ettiği sürece eşler evli hükmünde olduğundan, dava süresince de kadının nafakasını temin etme yükümlülüğü kocasına aittir. Bu yükümlülük mahkeme boşadıktan sonra başlayan iddet süresi bitinceye kadar devam eder. Ancak dinen boşanma gerçekleşmişse süreç devam etse bile İslam hukukuna göre kocanın eşine yönelik nafaka borcu iddetin bitimiyle sona erer.

SÜT EMZİRME (RADÂ')

1245) Süt hısımlığı nedir?

Süt emme çağındaki bir çocuğun kendi annesinden başka bir kadından süt emmesi halinde, bu çocukla, süt emziren kadın ve bu kadının yakınları arasında meydana gelen hısımlığa süt hısımlığı denir. Süt hısımlığı evlenme konusunda bazı istisnalar dışında kan hısımlığı ile aynı yasakları doğurur (Merğinânî, el-Hidâye, İstanbul, I, 223). . Zira hadiste *"Nesep yoluyla mahrem olan emzirme ile de mahremdir."* (Buhârî, Şehâdât, 7; Müslim, Radâ 1) buyurulmuştur.

1246) Göze damlatılan sütten dolayı süt akrabalığı meydana gelir mi?

Süt hısımlığının oluşması için, emziren kadının sütünün bebeğin midesine ulaşması gerekir. Bunun sebebi, emilen sütün çocuğun beslenmesi ve büyümesindeki katkısıdır. Göze damlatılan sütün beslenme ve büyümede etkisi yoktur. Dolayısıyla göze damlatılan süt sebebiyle süt akrabalığı meydana gelmez (Merğinânî, el-Hidâye, I, 245; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 1972).

1247) Bir kimsenin sütkardeşiyle evlenmesinin haram oluşunun dayanağı nedir?

İslâm'da dini hükümlerin kaynağı Kur'an ve sünnettir. Kur'an-ı Kerim'de kendileriyle evlenilmesi yasak olan kimselerle ilgili olarak;*"Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kızkardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."* (Nisâ, 23) buyurulmaktadır. Sütkardeşliğinden doğan evlenme yasağı da bu ayete dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bu konuda; "Nesepten dolayı haram olanlar sütten dolayı da haram olur." (Buhârî, Şehâdât, 7; Müslim Radâ 1; Ebû Dâvûd, Nikah, 6) buyurmuştur.

1248) Bir kadının başka başka doğumlarda emzirdiği iki çocuk sütkardeş olur mu?

Kur'an-ı Kerim'de kendisinden süt emilen kadınlardan "sütanne", aynı kadından süt emen çocuklardan da "sütkardeş" diye bahsedilmiş ve bunlar arasında süt akrabalığının meydana geleceği bildirilmiştir

(Nisâ, 4/23). Buna göre, ister aynı doğumda ister başka başka doğumlarda olsun, bir kadından, süt emme müddeti (rada) içinde süt emen çocuklar birbirleriyle sütkardeş olurlar.

1249) Sütkardeşler arasındaki tesettürün ölçüsü nedir?

Aralarında süt hısımlığı bulunan kimseler birbirlerine mahrem sayılırlar. Evliliği devamlı surette haram hale getiren sebepler; akrabalık, süt hısımlığı ve evlilikten kaynaklanan hısımlık olmak üzere üç tanedir (Nisâ, 4/23). Tesettürü emreden ayette, Yüce Allah, inanan bir bayandan gözlerini haramdan sakındırmasını istemiş ve zinet yerlerini yabancı erkeklere göstermemesini emretmiştir (Nur, 24/31). İslam âlimleri bu ayetlere ve konu ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.s.)'in söz ve uygulamalarına (Buhârî, Şehâdât, 7; Ebû Dâvûd, Nikah, 6) dayanarak, birbirlerine mahrem olan kimseler arasındaki tesettürün ölçüsünü belirlemişlerdir. Buna göre, bir erkeğin yukarıdaki sebeplerden biri ile evlenmesi yasak olan bir bayanın, başına, saçına, yüzüne, bacakların dizden aşağı kısmına, pazılarına ve göğsüne bakması haram değildir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V, 406-407). Bunlarla birlikte bir kimse, cinsi duygularını kontrol etmede problem yaşıyor ve yukarıda sayılan yerlere bakma halinde cinsi duyguları harekete geçiyorsa, hem kendisi hem de yakınları bunu dikkate alarak tedbir almalı ve ona göre hareket etmelidirler.

1250) Aynı kadından bir defa süt emmiş bir kadınla bir erkek evlenebilir mi?

Kur'an-ı Kerim'de, sütanneler ve sütkardeşlerle evlenmek yasaklanmıştır: *"Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmeniz. Ancak daha önce geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."* (Nisâ, 23) Bu âyette yalnız iki tane süt hısımından söz edilmiştir. Bu konudaki genel prensip ise şu hadisle konulmuştur: *"Nesepçe haram olanlar süt yoluyla da haram olurlar."* (Buhârî, Şehâdât, 7; Müslim, Rada', I).

Fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaş içerisinde emdiği süt, az olsun çok olsun süt hısımlığının meydana gelmesi için yeterlidir. Buna göre; iki yaş içerisinde aynı kadından bir defa da olsa süt emen kız ve erkeğin birbirleriyle evlenmeleri caiz değildir (Serahsî, el-Mebsût, V, 137; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, IV, 8; Merğînânî, el-Hidâye, I, 223–224). Şâfiî ve Hanbelîler ise süt hısımlığının oluşabilmesi için ilk iki yaş içinde ayrı ayrı beş kez ve doyurucu emişin şart olduğunu söylemektedir (İbn Kudâme, el-Muğnî, VIII, 137; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc III, Beyrut, 1997, 546).

1251) Kişi, kardeşinin sütkardeşi ile evlenebilir mi?

Sütkardeşle evlenmek yasaklandığı için (Nisâ, 4/23), kişi, süt emdiği kadının çocuklarıyla evlenemez. Bu konudaki genel prensip şöyledir: Süt emen çocuk, emziren kadının öz çocuğu gibi kabul edilir. Öz çocuğu kimlerle evlenemezse, süt çocuğu da onlarla evlenemez. Ancak kişi, kardeşinin sütkardeşiyle evlenebilir. Çünkü aralarında ne nesep, ne de süt yönünden kardeşlik söz konusu değildir.

1252) Kişi sütbabasının diğer hanımından olan çocuğuyla evlenebilir mi?

Kur'an-ı Kerim'de, sütanneler ve sütkardeşlerle evlenmek yasaklanmıştır (Nisa, 4/23). Hz. Peygamber (s.a.s.) de *"Nesep bakımından haram olan süt bakımından da haramdır"* (Buhârî, Şehâdât, 7; Müslim, Radâ, 1, 9; Ebû Dâvûd, Nikah, 6) buyurmuştur. Bu yüzden kişi, kendi baba bir kardeşiyle evlenemeyeceği gibi, sütbabasının diğer hanımından olan çocuğu da baba bir sütkardeşi olduğundan, onunla da evlenemez (Serahsî, el-Mebsût, Beyrut 2000, V, 242).

1253) Bir kişi kardeşinin sütkardeşiyle evlenebilir mi?

Süt akrabalığı, sadece emziren ve emen arasındaki süt emme fiilinden doğduğu için, süt anne ve bazı akrabaları ile; süt emenin kendisi ve öz çocukları ile sınırlı kalmakta, bunların dışındaki akrabalar arasında evlenme engeli meydanagelmemektedir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, III, 118). Bu yüzden kişi, kardeşinin sütkardeşiyle evlenebilir.

1254) Süt emenin kardeşleri, sütünü emdiği kadının çocuklarıyla evlenebilir mi?

İslam hukukuna göre, annesi dışında bir kadının sütünü emen çocuk, bu kadının süt çocuğu olur. Bu çocuk sütünü emdiği kadının öz ve süt çocuk veya torunlarından hiç biri ile evlenemez. Süt akrabalığı, sadece emziren ve emen arasındaki süt emme fiilinden doğduğu için, süt anne ve bazı akrabaları ile; süt emenin kendisi, öz çocukları ve torunları ile sınırlı kalmakta, bunların dışındaki akrabalar arasında evlenme engeli meydana gelmemektedir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, III, 118). Bu yüzden süt emenin kardeşleri emziren kadının çocuklarıyla evlenebilir.

1255) Süt kardeşler birbiriyle evlenebilir mi?

İslâm'a göre kişi sütkardeşiyle evlenemez. Kur'an-ı Kerîm'de; *"Sizi emziren analarınız ve süt kız kardeşleriniz (size haram kılındı.)"* (Nisa, 4/23) buyurulur. Hz. Peygamber de (s.a.s.) "Doğum yoluyla haram olanlar, süt emme-emzirme yoluyla da haramdır" buyurmuştur (Buhârî, Nikah 20; Müslim, Radâ 1; Ebû Dâvûd, Nikah 7). Fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaş içerisinde emdiği süt az olsun çok olsun, süt hısımlığının meydana gelmesi için yeterlidir. İmam Şâfiî ise süt hısımlığının oluşabilmesi için ilk iki yaş içinde beş ayrı seferde ve doyurucu nitelikte olmasının şart olduğunu söylemektedir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 223, İstanbul, 1986; Nevevî, el-Mecmu', XX, 77-80, Beyrut, 1985).

1256) Çocuğu emzirmek annenin görevleri arasında mıdır?

Annenin çocuğunu emzirmesi dinen bir görevdir ve fıtratın gereği de budur. Nitekim; *"Emzirmeyi tamamlatmak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın."* (Bakara, 233) ayeti kerimesi, annenin çocuğunu emzirmesinin görevi olduğuna işaret etmektedir.

Anne emzirme için evlilik devam ederken veya boşanma iddeti beklerken herhangi bir ücret isteyemez. Çünkü bu dönemlerde annenin nafakası esasen kocaya yani çocuğun babasına aittir. Fakat boşanma iddeti biten veya ölüm iddeti bekleyen kadın emzirme için ücret talep edebilir. Ayet-i kerime'de şöyle buyurulur: *"Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın.Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir."* (Talak, 6) Şunu da belirtelim ki bizim örfümüzde çocuğunu emzirdiği için ücret alan anneye rastlanmamıştır.

1257) Çocuğun sütannesine karşı ne gibi görevleri vardır?

İslam ahlakının temel prensiplerinden biri de vefâdır. Bir müslümanın anne ve babasından sonra vefâ göstermesi gereken şahısların başında, kendisine rahmet pınarlarını akıttığı sütannesi gelmektedir. Kendisi de sütanneler tarafından emzirilmiş olan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu şahıslara karşı sergilediği tavır, Müslümanlar için örnek bir duruş arz etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), ilk sütannesi olan amcası Ebu Leheb'in kölesi Süveybe'ye karşı hep vefâlı olmuş, kendisini emzirdiğini her fırsatta söylemiştir (Buhârî, Nikah, 20). Peygamberimiz (s.a.s.), yanında çocukluğunun yaklaşık üç yılını geçirdiği süt annesi Halime'yi hep hayırla yâd etmiş ona ve ailesine karşı hep vefa duygusu içinde olmuştur (Ebû Dâvûd, Edeb, 130).

1258) Bir kadından süt emen bir kızın, bu kadının kayını ile evlenmesi caiz midir?

İslam dininde evlenilmesi caiz olmayan hısımlar âyet ve hadislerde sayılmış ve bunların dışında kalanlarla evlenmenin helal olduğu açıkça ifade edilmiştir.

Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar şunlardır: İster nesep yoluyla olsun ister süt emme yoluyla olsun anne, anne veya baba tarafından olan büyük anneler, kız, oğlan ve kızın çocukları yani torunlar, kız kardeş, kız ve erkek kardeşin kızları, hala, teyze, eşin annesi, kendisiyle birleşilen eşin başka kocasından olan kızı, oğlun eşi ile muvakkat yasakla evlenmek men edilen eşin kız kardeşi, teyzesi ve halası, (eşinden ayrılmadan bunlarla evlenemez), puta, ateşe, yıldıza tapanlar, süt anne, süt kız kardeş, süt hala, süt teyze ve başkalarının nikahında bulunan kadınlar (Nisa 4/23-24). Bunların dışında kalanlarla, başka bir evlenme engeli de yoksa evlenmek caizdir. Buna göre; kişinin kendisine süt emziren kadının kayını, bu kızın süt amcası olacağından onunla evlenmesi caiz değildir (Mâverdî, el-Hâvî, XI, 807; Kâsânî, Bedâi, IV, 3; İbn Nüceym, elBahru'r-Râık, III, 342). Zira "*Kan hısımlığından*

(nesepten) haram olanlar, süt hısımlığından da (radâ') haram olurlar." (Buhârî, "Nikah", 20; Müslim, "Radâ", 1; Ebu Dâvûd, "Nikah", 6).

1259) Süt çocuğun sütanne ve babasıyla yalnız kalmasında bir sakınca var mıdır?

Süt emme çağı olan iki yaşını doldurmadan önce (Bakara, 233; Lokman, 14) bir çocuğu emziren kadın, bu çocuğun sütannesi, kocası da çocuğun sütbabası olur. Dolayısıyla, söz konusu çocuk ile bu karı-koca arasında süt yoluyla bir mahremiyet oluşur. Bu açıdan bu çocuğun buluğ çağından sonra gerek bu kişilerle gerekse bu karı-kocanın öz çocukları ile bir arada bulunmalarında dinen bir sakınca olmaz. (Nisa 4/23; Şâfiî, el-Ümm, VI, 179; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, II, 37).

1260) Emzikli bebeği olan bir kadın yeniden hamile olursa bebeği emzirmeye devam edebilir mi?

Bu mesele dini olmaktan çok tıbbî bir meseledir. Bugünkü tıbbî bilgilere göre hamilelik sürecinde sütün kalitesi azalmaktadır. Annenin emzirme sebebiyle direnci düşebilir. Emzirme döneminde hamile kalınması tıbben arzu edilen bir durum olmamakla birlikte, bu durum emzirmenin sonlandırılması için bir neden değildir. Bebeğin beslenmeye ihtiyacı vardır. Annenin de bu dönemde manevi desteğe olduğu kadar besin ve kalori desteğine ihtiyacı olacaktır. Bu konuda; kaynaklarda yer alan; *"(Emzikli karılarınızla cinsel ilişkide bulunmak sureti ile) çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, emziren kadının hamile kalması, süt emen çocuğa öyle zarar verir ki at sırtında koşturan ergin erkek olacak yaşa gelse bile yine onu tutar yere atar."* (İbn Mâce, Nikah, 61) hadisini tıbbî veriler çerçevesinde değerlendirmek uygun olur. Buna göre; hamilenin emzirmesi dinen yasak değildir. Ancak tıbbî veriler bunun zararlı olduğunu ortaya koyarsa bu durumda bu verilere itibar edilir.

1261) Hangi yaşlarda emilen süt mahremiyet oluşturur?

Fakihlerinin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaş içinde emdiği süt ile süt hısımlığı meydana gelir. Bu süreden sonra verilen süt ile mahremiyet oluşmaz. İmam-ı Azam'a göre ise bu süre otuz aydır (Merğinânî, el-Hidâye, İstanbul, 1986, I, 223). Çoğunluğu oluşturan âlimler şu delilleri öne sürmüşlerdir: *"Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne karnında) taşınması ve sütten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır."* (Ahkâf, 15) *"-Emzirmeyi tamamlatmak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler."* (Bakara, 233) *"Biz insana ana-babasına itaat etmesini bildirdik. O'nun anası kendisini zahmet üstüne zahmetle taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür."* (Lokmân, 14/31). Yukarıdaki ilk ayet-i kerime gebelik ve doğumdan sonra sütten ayrılmanın toplam süresini otuz ay, ikinci ve üçüncü âyet-i kerimeler ise sütten ayrılmayı iki yıl olarak belirlemiştir. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.) *"Süt hısımlığı ancak iki yaş içinde emzirilen sütle oluşur."* (Buhârî, Nikah, 21) buyurmuştur. Ebû Hanife'ye göre, Ahkâf suresi 15. ayet-i kerimede beyan edilen 30 aylık süre, hem gebeliğin hem de sütten ayrılmanın ayrı ayrı süreleridir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 154,Beyrut).

1262) Sütkardeş oldukları evlendikten sonra anlaşılan çiftlerin durumu ne olacaktır?

Süt emme-emzirmenin evlilik engeli sayılabilmesi için, emme olayının kesin olarak bilinip ispat edilmesi gerekir. Kocanın, eşiyle sütkardeş olduğunu ikrar edip, ikrarında ısrar etmesi ya da adil iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şahitliği ile sütkardeş oldukları sabit olan evli çiftlerin araları ayrılır. Bu durumda, çiftler arasında cinsel yakınlık olmuş ise kadın, belirlenen mehir ile mehr-i misilden en az olanı hak eder. Cinsel yakınlaşma olmamış ise kadın, mehir olarak bir şey alamaz (Fetâvâ-yı Hindiye, I,347, Beyrut 1986). Şâfiî mezhebine göre süt akrabalığının varlığı, dört erişkin kadının şahitliğiyle ispat edilebilir. Yine bu mezhebin kuvvetli görüşüne göre, süt emmeye şahitlik etmek, mahremiyetin sabit olması için yeterli değildir. Şahitlerin; süt emme vaktini, emme sayısını ve sütün, emen çocuğun midesine ulaştığını söylemeleri gerekir (Şâfiî, el-Ümm, V, 55; Nevevî, el-Mecmu', XX, 77-80).

1263) Bir erkek sütannesini yıkayabilir mi?

Süt ile ilgili dinî hükümlerin tahakkuk etmesi için emzirmenin 0-2 yaş arasında gerçekleşmiş olması gerekir (Bakara 2/233; Serahsî, el-Mebsût, V, 136). Süt erkek çocuğun sütannesine karşı durumu, öz annesine karşı durumu gibidir. Zira nesep yoluyla mahrem olan emzirme ile de mahrem olur (Buhârî, Nikah 20; Şehâdât, 7; Müslim, Radâ 1; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 118). Ancak kadının vücudunun kollar,

baş, boyun ve dizden aşağı bacaklar dışında kalan yerlerini, mahremi olan sütoğlunun görmesi caiz değildir (Nur 24/31).Öte yandan ölünün, kendi cinsinden biri tarafından yıkanması gerekir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, I, 304). Dolayısıyla oğul/sütoğul annesinin cenazesini yıkayamaz. Yıkayacak kadın bulunamazsa, erkek evlat, annesine teyemmüm ettirir.

1264) Çocuğun sütsüz memeyi emmesiyle süt akrabalığı gerçekleşmiş olur mu?

Süt hısımlığının oluşması için, emziren kadının sütünün bebeğin midesine ulaşması gerekir. Süt akrabalığın gerçekleşmesi için gerekli olan süt emme miktarı konusunda fıkıh bilginlerince farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları süt akrabalığının oluşması için süt emme çağında bir damla sütün mideye ulaşmasını yeterli görürken, bazıları da beş defa doyasıya emmeyi gerekli görmüşlerdir (Merğinânî, elHidâye, I, 243; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 1971).Buna göre; boş memeyi emmekle süt akrabalığı oluşmaz.

1265) Ücretle sütanne tutmak caiz midir? Çocuğun ailesinin sütanneye karşı ne gibi yükümlülükleri vardır?

Çocuğun bakım ve büyümesinde emzirmenin önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan emzirme, İslâm hukukunda ana babaya terettüp eden bir vazife olarak düzenlenmiştir. Anne çocuğu kendisi emzirebileceği gibi sütanneye de emzirtebilir. Ancak çocuğun ana-babaya ısınması ve ruh sağlığı açısından zorunlu bir durum olmadıkça anneler çocuklarını emzirmekten kaçınmamalıdırlar. Sütanne, çocuğu emzirme karşılığında bir ücret talep ederse bu ücret baba tarafından ödenmelidir (Bakara,2/233, Talâk, 65/6).

İşin hukukî hak ve yükümlülükleri yanında manevî boyutu da ayrı bir öneme sahiptir. Anne ve baba, çocuklarının büyümesinde hayati bir rol almış bulunan sütanneye gerekli ilgi ve alakayı göstermeli, çocuklarını da bu konuda duyarlı bir şekilde yetiştirmelidir.

1266) Süt bankasından alınan sütle süt hısımlığı tahakkuk eder mi? Süt bankasındaki sütlerin karışmış olması hükmü etkiler mi?

Süt akrabalığı bebeğin sütü doğrudan emziren kadının memesinden emmesiyle oluştuğu gibi kadından alınan sütün içirilmesiyle de oluşur. Dolayısıyla süt bankasından temin edilen sütün emme yaşındaki çocuklara verilmesiyle süt akrabalığı oluşur. Bu nedenle süt akrabalığında her hangi bir karışıklığa meydan vermemek ve dinen haram sayılan bir evliliğe sebep olamamak için süt verenlerle süt emenlerin kimliklerinin kayda alınması şarttır. Süt bankasına farklı bayanlar tarafından bırakılan sütlerin karıştırılmış olması bu hükmü değiştirmez. Bu durumda süt veren bayanların tamamı ile bu sütleri içen çocuklar arasında süt hısımlığı oluşmuş olur (Merğinani, el-Hidaye, II, 259; Fetâvây-ı Hindiyye, I, 378).

1267) Bir kadının sütünün inek sütü ile karıştırılıp bir çocuğa içirilmesiyle süt hısımlığı gerçekleşmiş olur mu?

İnek sütü vb. bir sıvıya karıştırılan süt ile süt hısımlığının oluşabilmesi için, sütün diğer sıvıdan daha fazla olması gerekir. Buna bağlı olarak inek sütü ile karıştırılmış insan sütüne bakılır; şayet insan sütü daha fazla ise bu sütü içirmekle süt hısımlığı meydana gelmiş olur ve evlilik mahremiyeti oluşur aksi halde mahremiyet oluşmaz (İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut 2003, III, 432-433).

1268) Eşinin sütünü emen erkek ile eşi arasında süt akrabalığı doğar mı?

Eşinin sütünü emen erkek ile eşi arasında süt akrabalığı oluşmaz. Çünkü süt akrabalığı oluşturan emmenin Ebu Hanife'ye göre bebek 30 ayını doldurmadan, diğer imamlara göre ilk iki yaş içinde olöası gerekir. Hadiste; *"Süt hısımlığı ancak iki yaş içinde emzirilen sütle oluşur."* (Buhârî, Nikah, 21) buyurulmuştur. Dolayısıyla bu karı-koca arasında süt akrabalığı oluşmadığı gibi nikahlarına da bir zarar gelmez.

1269) Süt yönünden evlenilmesi haram olan kadınlar kimlerdir?

Süt yoluyla haram olanlar şunlardır: l- Bir kimsenin süt cihetinden usûlü: Süt annesi, süt ninesi gibi... 2- Süt cihetinden fürûu: süt kızı, süt oğlunun kızı ve ilânihaye bunların çocuk ve torunları 3- Süt ana ve

babanın fürûu: ana baba bir, baba bir veya yalnız ana bir olan süt kardeşleri ve bunların ilânihaye fürûu 4- Süt ana ve babanın usûlünden yalnız ilk füru': süt emenin, süt cihetinden amca, hala, dayı ve teyzeleri 5- Süt baba ve dedelerin eşleri 6- Süt oğlun veya süt oğlun oğlunun, yahut süt kızın oğlunun eşleri 7- Eşin süt anne ve nineleri 8- Eşin süt kızları ve bunların fürûu (Meydânî, el-Lübâb, Dersaadet, III, 32, 33; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, 1996, VII, 137-139; Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul 1978, I, 259, 260).

1270) Hanefî mezhebine mensup bir kişi, sütkardeşliği konusunda şafiî mezhebini taklit edebilir mi?

İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaşı içinde süt hısımlığı oluşur. İmam Mâlik ve Ebû Hanîfe'ye göre emilen sütün az veya çok olması arasında fark yoktur. İmam Şâfiî beş doyurucu ve fasılalı emmenin şart olduğunu ileri sürmüştür (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, İstanbul 1985, II, 29-30). Bu durumda, Ebû Hanîfe'ye göre süt kardeşliği gerçekleştiği halde, Şâfiî mezhebine göre süt kardeşliği gerçekleşmeyenlerin ihtilaf ve şüpheden uzak kalmak için, evlenmemeleri daha uygun olur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Helâl açıktır, haram da açıktır. Bu ikisi arasında şüpheli birtakım işler vardır."* (Buhârî, Buyû', 2); *"(Şüpheli şeylerden) senin gönlünü rahatsız eden şeyi bırak, rahatsız etmeyeni yap."* (Tirmizî, Kıyâme, 60; Ayrıca bkz. Buharî, Buyû', 3) buyurmuştur.Ancak, Hanefî mezhebine göre süt kardeşliği oluştuğu halde evlenen ve bu durumu sonradan öğrenen çiftlerin Şâfiî mezhebini taklid ederek evliliklerini devam ettirmeleri de mümkün ve caizdir.

1271) Süt emme durumu nasıl tesbit edilir?

İki kişi arsındaki süt hısımlığı ikrar, şahit veya yazılı belge ile ispat edilebilir. Hanefîlere göre en az iki erkek veya bir erkekle iki kadının şahitliği gerekir. Şâfiî hukukçulara göre dört kadının şahitliği ile süt hısımlığının ispatı mümkündür. Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise bir kadının şahitliği süt hısımlığının ispatı için yeterlidir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, İstanbul 1985, II, 32-33; Merğinânî, el-Hidâye, İstanbul, I, 223 vd.).

1272) Annenin çocuğunu iki yıldan fazla emzirmesinin dinî hükmü nedir Teşkilat

Yüce Allah, *"-Emzirmeyi tamamlatmak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirsinler."* (Bakara, 2/233) buyurarak, annenin çocuğunu iki tam yıl emzirmesini istemiştir. İlgili ayetin devamında ise anne ile babanın istişare edip anlaşmaları halinde iki yıl tamamlanmadan çocuklarını sütten kesebileceklerini beyan buyurmuştur. Ayette geçen iki tam yıl ifadesi, iki yıl tamamlandıktan sonra çocuğun muhakkak sütten kesilmesini gerektirmemektedir. Nitekim konu ile ilgili naslardan yola çıkan Ebû Hanîfe iki buçuk sene dolmadan meydana gelen emzirmelerle süt mahremiyetinin doğacağını belirtmiştir. Buna göre, çocuk iki yaşını tamamladıktan sonra diğer yiyeceklere alışamaması veya başka bir gerekçe ile emmeye ihtiyaç duyarsa emzirilmeye devam edilebilir (Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an, Beyrut 1994, I, 497; Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, Beyrut 2000, III, 304).

1273) Gayrı müslim kadın sütanne olur mu?

Kur'an'da kendileri ile evlenilmesi yasak olan kadınlar zikredilirken "sütanneler" mutlak olarak gelmiş, bu kelime herhangi bir din ile kayıtlanmamıştır. Söz konusu ayette şöyle buyrulmaktadır: *"Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."* (Nisa, 4/23). Bununla beraber bazı İslam âlimleri süt emzirdikleri çocuklara haram gıdalardan yedirip içirecekleri endişesiyle gayri müslim sütanne edinmeyi hoş görmemişlerdir (Sahnûn, el-Müdevvenetü'l-kübrâ, Beyrut ts. , II, 303).

EVLAT EDİNME

1274) Koruyucu aile olmanın hükmü nedir?

İslâm'ın ilk yıllarında eski geleneğin devamı olarak bir süre muhafaza edilen evlatlık kurumu, Medine döneminde nazil olan *"Allah, evlatlıklarınızı öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır."* (Ahzâb, 33/4)

mealindeki ayetle kaldırılmış, ardından gelen ayette de evlâtlıkların evlât edinenlere değil asıl babalarına nispet edilmesi emredilmiştir. Buna göre dinimizde kimsesiz çocukların bakım ve gözetilmesi tavsiye edilmiş olmakla birlikte 'hukuki birtakım sonuçlar doğuran bir evlatlık müessesi' kabul edilmiş değildir. Bunun tabii bir sonucu olarak evlatlığın nesebi, evlat edinene bağlanmaz, aralarında mahremiyet meydana gelmez ve mirasçılık ilişkisi doğmaz. Bununla birlikte evlatlık kurumu zaman zaman 'koruyucu aile' tarzında varlığını sürdürmüştür.

İslam'ın evlatlık müessesesini kaldırması, yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklarla ilgilenilmeyeceği anlamına gelmez. Çünkü İslâm'a göre himayeye muhtaç çocuklara bakmak, onları beslemek, büyütmek büyük sevaptır ve bir insanlık ödevidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), işaret ve orta parmağını göstererek *"Ben ve yetimi himaye eden kimse cennette şöylece beraber bulunacağız."* (Buhârî, Edeb, 24; Müslim, Zühd, 42; Ebû Dâvûd, Edeb, 132; Tirmizî, Birr, 14) buyurmuştur. Bu itibarla, sevgiye, şefkate ve korumaya muhtaç kimsesiz çocuklar, kendilerine yardım eli uzatılarak, ailelerin yanında veya çocuk yuvalarında himâye edilmeli; eğitilip, sanat ve meslek sahibi yapılarak topluma kazandırılmalıdır. Fakat bunu yapmak için hiçbir kimsenin, çocuğun kendi soy kütüğü ile ilişkisini kesme, öz ana babasını unutturma hakkı olmadığı gibi kanuni mirasçıları arasına katma, aile içi tesettür ve mahremiyet bakımından öz evlât gibi davranmak da doğru değildir. Bunun yerine İslâm'ın tavsiyesi; koruma altına almak, bakmak, büyütmek, ihtiyaçlarını karşılamak, hukuk ve helâl-haram kuralları bakımından ona öz çocuk gibi değil, bir din kardeşi gibi muamele etmektir.

1275) Koruyucu aile kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödediği paranın alınmasında dinen bir sakınca var mıdır?

Koruyucu aile programı uygulaması kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödeyeceği paranın, çocuğa harcanması veya onun adına saklanması halinde koruyucu aile tarafından alınmasında dinî açıdan bir sakınca yoktur. Bununla birlikte, himaye eden ailenin fakir olması durumunda çocuk için verilen paradan makul şekilde istifade etmesi de caizdir Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "*Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter*." buyurulmuştur (Nisa, 4/6).

1276) İslam'a göre evlat edinmenin hükmü nedir?

İslamiyet öncesi Arap toplumunda var olan ve İslam'ın ilk yıllarında eski geleneğin bir devamı olarak sürdürülen evlat edinme kurumu, Medine döneminde;*"Allah evlatlıklarınızı öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır. Bu, sizin ağızlarınızla söylediğiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür."* (Ahzab, 33/4) ayeti ile kaldırılmış, bir sonraki ayette evlatlıkların öz babalarına nispet edilmesi emredilmiştir.

İslam dini, sosyal dayanışmaya önem vermiş ve hayırda yardımlaşmayı tavsiye etmiştir. Kur'an'da; *"İyilikte ve takvâda yardımlaşın ama günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın."* (Maide, 5/2) buyrulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de, işaret parmağıyla orta parmağını birleştirerek; *"Ben ve yetime bakan kimse, cennette şöylece beraberiz."* buyurmuştur (Müslim, Zühd, 42). Bu nedenle, sevgiye, şefkate ve korunmaya muhtaç kimsesiz çocuklar, kendilerine yardım eli uzatılarak, topluma kazandırılmalıdır.

Dinimizde kimsesiz çocukların bakım ve gözetilmesi tavsiye edilmiş olmakla birlikte hukukî birtakım sonuçlar doğuran bir evlatlık müessesi kabul edilmiş değildir. Buna göre, evlat edinenle evlatlık arasındaki bu ilişki sebebiyle bir evlenme engeli doğmadığı gibi, evlatlığın kendi öz anne babasının yerine, evlat edinenlerin nesebine kaydedilmesi de caiz değildir. Ayrıca evlatlık olarak büyütülen çocukla, evlat edinenler arasında birbirlerine mirasçı olma hakkı da söz konusu değildir (Kurtubî, el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'an, XIV, 80). Ancak evlat edinenler hayatta iken diledikleri kadar malı evlatlık olarak büyüttükleri çocuğa hibe edebilecekleri gibi, mallarının üçte birini vasiyet yoluyla da ona bırakabilirler. Bu itibarla, mahremiyet ile ilgili dinî kayıt ve şartlara riayet etmek kaydıyla, çocuğu olmayan ailelerin kimsesiz çocukları büyütmek üzere yanlarına almalarında bir sakınca görülmemektedir. Ancak buy davranış, evlat edinme olarak algılanmamalı ve aralarında mirasçılık cereyan etmemelidir.

1277) Parasızlık sebebiyle çocuğunu başkasına evlatlık vermek caiz midir?

Çocuklar dünya hayatının süsü (Kehf 18/46) ve Allah'ın kullarına nimetidirler (İbrahim 14/39). Her canlının rızkını veren Allah'tır (Ankebut 29/60; Zariyat 51/58). İnsana düşen, Allah'ın kendisi için takdir ettiği rızkı aramaktır. Bu arayış ve çabanın karşılığı kendisine verilecektir (Necm, 53/38-41). Cahiliye döneminde açlık korkusuyla çocukları öldürme âdeti vardı. Kur'an-ı Kerîm'de bu kötü adet yasaklanırken, herkesin rızkını verenin Allah olduğu bir kez daha vurgulanmıştır: *"Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır."* (İsra, 17/31)

Dinimizde çocuğun anne-baba ile olan nesep bağının koparılması onun duygu dünyasını yıkmak ve onu ruhen öldürmek sayılabileceğinden dolayı doğru bulunmamıştır (Ahzâb, 33/4-5; İbn Mâce, Hudûd, 36). Bu yüzden çocuk, Allah'ın emaneti olarak görülmeli, bu emanete hakkıyla riayet için çaba ve gayret gösterilmeli, parasızlık sebebiyle evlat verip, çocuk gerçek anne-baba şefkatinden mahrum bırakılmamalıdır.

1278) Nesep ilişkisi kesilmeden evlat edinmek ne anlama gelir?

Dinimizde evlât edinilenin aslî nesebinin zayi edildiği, evlât edinenlerin nesebine kaydedildiği, hukukî bir takım sonuçlar doğuran evlatlık müessesesi kabul edilmemiştir(Ahzâb, 33/4-5; İbn Mâce, Hudûd, 36). Bununla beraber kimsesiz çocukların evlâtlık adı altında ve hiçbir hukukî sonuç doğurmaksızın hayırsever kimseler tarafından bakılıp büyütülmesi de mümkündür.

Evlat edinenle evlatlık arasında, bu ilişki sebebiyle bir evlenme engeli doğmamaktadır. Evlat edinilen çocuk ile evlat edinen aile arasında bir kan bağı veya süt hısımlığı yoksa buluğ çağına erişmesinden sonra ilişkileri mahremiyet kurallarına uygun olmalıdır; erkek ile kadın yalnız kalmamalı, tesettür kurallarına uymalıdırlar. Ancak bakımı üstlenilen çocuk, süt emme çağında (0–2 yaş arasında) emzirilirse, emziren kadının ve kocasının süt çocuğu olmuş olur (Serahsî, el-Mebsût, V, 136). Ayrıca evlât edinenle evlâtlık arasında tek veya çift taraflı bir mirasçılık ilişkisi de yoktur. Aralarında mirasçılık söz konusu olmadığından, evlat edinenler hayatta iken diledikleri kadar malı evlatlık olarak büyütülen çocuğa hibe edebilecekleri gibi, mallarının üçte birini vasiyet yoluyla da bırakabilirler (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, III, 48; IV, 62).

1279) Bir kimse karısının eski eşinden olan çocuğunu evlat edinip malını tamamen ona bağışlayabilir mi?

İslam dininde evlat edinme yoktur (Ahzab, 33/4-5). Bir kimse kim olursa olsun korunmaya muhtaç çocukları himayesine alıp onlara bakabilir. Bu çocukların nesepleri belli ise, çocuklar babalarına nispet edilirler. Bir çocuğu himayesine alan kişi, dilediği takdirde diğer varislerinin hakkını gözetmek şartıyla, malını himayesine aldığı çocuklar da dâhil olmak üzere dilediği kişilere bağışlayabilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut, III, 59).

MİRAS VE VASİYYET

1280) Anne-baba sağlıklarında mallarını çocuklarına bağışlayabilirler mi?

Kişi, mülkiyetinde bulunan mal üzerinde dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğundan, çocuklarından birine bağışta bulunurken diğerlerinin muvafakatını almak zorunda değildir. Bununla birlikte, anne babanın çocuklarına karşı başlıca görevlerinden biri de aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın onlara karşı eşit muamelede bulunmaktır. Böyle bir davranış, onların görevi olduğu kadar çocuğun da tabii hakkıdır. Çocukların kız-erkek, büyük-küçük olması sonucu değiştirmez. Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Allah'a karşı sorumluluk bilinci içinde olun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın."* (Buhârî, Hibe, 12-13; Müslim, Hibât, 13) buyurmuştur. Ayrıca bir başka rivayette belirtildiğine göre, sahabeden Beşîr b. Sa'd, oğlu Nu'mân'a bir hibede bulunmak ve Hz. Peygamber'i (s.a.s.) de buna şahit tutmak istemişti. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Öteki çocuklarına da bir şey bağışladın mı? "* diye sormuş, hayır, cevabını alınca da, *"Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın."* (Buhârî, Hibe, 12-13; Müslim, Hibât, 9-19) buyurmuştur.

Buna göre anne-baba, çocuklarına bağışta bulunurken eşitliğe riayet etmelidir. Çocuklardan biri veya bir kısmının, tedavisi imkânsız bir hastalığa yakalanması, engelli olması, büyük bir borç yükü altında

bulunması, ailesi kalabalık olup geçim sıkıntısı çekmesi, ilmi faaliyetlerde bulunup da ihtiyaç içinde olması gibi sebeplerle bazılarının ötekilerden daha muhtaç durumda olmaları halinde, kendilerine ihtiyaçları oranında fazla verilebilir. Şu kadar var ki, mümkün olduğu takdirde bu konuda diğer çocukların da rızalarının alınması daha uygun olur. Bütün bunlara rağmen, doğru olmamakla birlikte kişi çocuklarından sadece birisine veya bazılarına mal vermiş ise bu tasarruf hukuken geçerlidir (Mâverdî, el-Hâvî, VII, 544-545; Kâsânî, Bedâi, VI, 127; İbn Kudâme, el-Muğnî, VI, 298-300; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, II, 401).

1281) Kendisine babası tarafından yapılan hibeyi kabul etmeyen kimsenin sorumluluğu var mıdır?

İslâm hukukunda hibe, iki taraflı bir akit olup, tamam olması için hibe edilen kişinin hibeyi kabul edip teslim alması gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 395). Dolayısıyla kendisine babası tarafından yapılan hibeyi sebepli veya sebepsiz kabul etmeyen kişinin herhangi bir sorumluluğu olmaz. Ancak bu kabul etmemenin, babayı kırmadan ve edep ölçüleri içerisinde yapılması uygun olur. Diğer taraftan anne ve babanın sağlıklarında çocuklarına yaptıkları hibede onlar arasında ayırım gözetmemeleri, onlara eşit veya adaletli davranmaları, evlatlar arasında kırgınlığa, soğukluğa sebep olacak davranışlardan uzak durmaları gerekir. Nitekim sahabeden Beşîr b. Sa'd, oğlu Nu'mân'a bir hibede bulunmak ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'i de buna şahit tutmak istemişti. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Öteki çocuklarına da bir şey bağışladın mı? "* diye sormuş, hayır, cevabını alınca da, *"Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın."* (Buhârî, Hibe, 12-13; Müslim, Hibât, 9-19) buyurmuştu.

1282) Kişi kendi miras payını başkasına verebilir mi?

Bir kimse kendisine miras olarak intikal eden hakkını kısmen ya da tamamen diğer mirasçılardan birine veya bir yabancıya hibe edebilir. Çünkü bu mal onun hakkıdır. Ayrıca mirasçılar, karşılıklı rıza ile malı diledikleri şekilde taksim edebilirler. Maddi veya manevi herhangi bir baskı olmaksızın, haklarından kısmen veya tamamen diğer mirasçılar lehine feragat edebilirler (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 832).

1283) Akrabalık ilişkilerini kesecek bir vasiyet uygulanabilir mi?

Dinimiz, yakınları arayıp sormayı, uzakta olanları imkân nispetinde ziyaret etmeyi, muhtaç olanlara yardımda bulunmayı emreder (Buhârî, Edeb, 10-11). Bu itibarla mesela "Ben öldükten sonra amcanı ziyaret etmeyeceksin" gibi akrabalık ilişkilerini kesecek bir vasiyet geçersiz olup yerine getirilmesine çalışmak doğru değildir.

1284) Kişinin taşınmaz mallarını vakfetmesi caiz midir?

Kişi sağlığında malları üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Mallarını yoksullara veya hayır kurumlarına bağışlayabilir. Yalnız yapılan vakfın caiz olması için, vakfeden kişinin akıllı ve ergenlik çağına erişmiş olması ve vakfın ebedî olması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Fedek ve Hayber arazilerindeki hisselerini müslümanların yararına vakfetmiştir (Buhârî, Vesâyâ, 1; Ferâiz, 3).

İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre; Hz. Ömer'in payına Hayber'den bir arazi isabet etmiş, Hz. Ömer (r.a.) de Hz. Peygamber (s.a.s.)'e: *"Ya Rasûlâllah, Hayber'den elime öyle bir toprak parçası geçti ki şimdiye kadar bundan daha değerli bir mala sahip olmamıştım. Bana neyi tavsiye buyurursunuz? "* demişti. Hz. Peygamber (s.a.s.) de; *"İstersen aslını (kendine) bırakır, menfaatini tasadduk edersin."* buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer, satılmamak, hibe edilmemek, mirasçılara intikal etmemek üzere; fakirler, akraba, köleler, misafirler ve yolcular için tasadduk etti. Onu idare edenin mülküne bir şey geçirmeksizin, normal ölçüler içinde yemesi ve yedirmesinin serbest olduğunu belirtti (Buhârî, Vesâyâ, 28-29, 32). Hz. Osman da Medine'deki Rûme kuyusunu satın alıp bütün müslümanların yararına tahsis etmiştir (Tirmizî, Menâkib, 19; Nesâî, Cihâd, 44). Ancak kişi malını vakfederken, mirasçıların mağdur olmamasına dikkat etmesi uygun olur.

1285) Mirasçılar mirastan mahrum edilebilir mi?

Kişi, mirasçısını mirasından mahrum etme hak ve yetkisine sahip değildir. Ancak vârisin murisini öldürmesi, farklı dinlerden olmaları gibi mirasçılığa engel haller bulunması durumunda mirasçı mirastan mahrum kalır (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , V, 792, 821-822).

Çocuklar anne-babanın gönlünü incitecek, sevgi ve gönül bağını koparacak olan isyan, eziyet ve hakaret gibi olumsuz duygu ve davranışlarda bulunmuşlar veya görevlerini yapmamışlarsa, dinen sorumlu olurlar. Ama bu yanlışlıkları veya görevlerini yapmamaları onların mirastan mahrum bırakılmalarına dinen sebep teşkil etmez. Çünkü İslam'da sorumluluklar bireyseldir. Herkes kendi görevini yapıpyapmadığının hesabını Allah'a verecektir (Necm, 53/38-41). Ailede anne-baba kendi sorumluluklarını, çocuklar da kendi sorumluluklarını bilerek, ailevî yaşantılarını bir Müslüman'a yakışır şekilde düzenleyip sürdürmek mecburiyetindedirler. Bu itibarla, anne-babanın hangi sebeple olursa olsun çocuklarını mirastan mahrum etmek için; evlatlıktan reddetme, mirastan mahrum bırakmak için vasiyette bulunma gibi tasarruflarda bulunması caiz olmaz.

1286) Kişinin malı üzerindeki tasarruflarına ailesinin karışma hakkı var mıdır?

Tasarruf ehliyetine sahip olan bir kimse hayatta iken sahip olduğu malları üzerinde sefâhet derecesine varmadıkça istediği gibi tasarrufta bulunabilir. Eşi ve çocuklarının buna müdahalede bulunma hakkı yoktur (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V, 435). Bununla birlikte çocuklarının muhtaç duruma düşmemesi için tasarruflarında tedbirli olması da Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilmiştir: "*Varislerini zenginler olarak bırakman, halka ihtiyaçları için el açan fakirler olarak bırakmandan, daha hayırlıdır.*" (Buhâri, Vesâyâ, 2, 3, Ferâiz, 6; Müslim, Vesâyâ, 5). Kişi vasiyet yoluyla tasarrufta bulunmak isterse malının üçte birini aşmayacak şekilde tasarruf yapabilir (Buhârî, Vesâyâ 3; Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V, 522).

1287) Belli bir amaç için vasiyet edilen paranın başka bir amaçla kullanılması caiz midir?

Yapılan vasiyet, hac, zekât ve keffaretler gibi Allah'a karşı olan bir borç için yapılmış vacip bir vasiyet ise bu vasiyetin aynıyla yerine getirilmesi gerekir. Bu amaçla bırakılmış mal başka bir yere harcanamaz. Vasiyet, dinen meşru olmayan şeyler için yapılmışsa bu vasiyet geçerli olmaz. Bunlar için bırakılmış mallar diğer mallar gibi mirasçılara dağıtılır veya mirasçılar isterlerse bu malı hayır yollarına sarf ederler (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, Beyrut 1998, X, 326). Vasiyet edenin koyduğu şartlar şâriin koyduğu şartlar gibi kabul edildiğinden, muayyen bir hayır için vasiyet edilen mal, vasiyet edilen yere harcanmalıdır. Ancak belirlenen yere malı harcamak mümkün olmazsa vasiyet edilen amaca en uygun yere sarf edilir (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, X, 296-298).

1288) Vasiyetin dini hükmü nedir?

Vasiyet ölümden sonraya bağlı olmak üzere teberru yoluyla bir malı bir şahsa temlik etmek, bırakmaktır. Vasiyet ölüme bağlı bir tasarruftur. Bir kişi, mal ve haklarının en fazla üçte biri üzerinde ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir, geriye kalan üçte iki varisler namına korunmuş hissedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) malının yarısını vasiyet etmek isteyen bir sahâbîye üçte birini vasiyet etmesini söylemiş, hatta bunun bile çok olacağını beyan etmiştir (Buhârî, Vesâyâ 3). Malın üçte birinden azının vasiyet edilmesi müstehaptır. Varisler fakir ise vasiyet etmemek daha faziletlidir. Terikenin üçte birinden daha fazla olan veya varislerden herhangi biri lehine yapılacak mali vasiyet ise, diğer varislerin iznine bağlı olarak geçerlidir (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, V, 769); zira vârise vasiyet caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadislerinde; *"Allah Teâla her hak sahibine hakkını vermiştir. Bu sebeple, vârise (vârislerden biri lehine) vasiyet yoktur."* (Tirmizî, Vesâyâ, 5; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 6) buyurmuşlardır. Bu genel hükümlere bağlı olarak: a. Üzerindeki emanetlerin iade edilmesini, sahibi bilinmeyen borcun ödenmesini vasiyet etmek vaciptir, b. Üüzerinde borç olan oruç v. b. kefaretlerin ödenmesini vasiyet etmesi müstehaptır, c. Yabancılardan ve akrabalardan zengin olanlara vasiyette bulunmak mubahtır, Masiyet ve günah ile meşgul olan kişiye vasiyet mekruhtur (Merğinânî, el-Hidâye, I, 127; İbn Abidin, Reddu'l-Muhtar, Beyrut, 1421, VI, 648).

1289) Miras hemen paylaşılmalı mıdır?

Ölenin geride bıraktığı mal ve haklardan, techiz ve tekfin masrafları çıktıktan, borçları ödendikten ve vasiyeti de mal varlığının 1/3'ünü geçmemek kaydıyla yerine getirildikten sonra geriye kalan mal derhal mirasçılarına intikal eder (Nisa 4/11-12; Buhârî, Vasâyâ 3). Buna göre, mirasın mirasçılar arasında hemen bölüşülmesi veya bölüşünceye kadar gelirlerinin hak sahipleri arasında hisselerine göre taksim edilmesi gerekir. Aksi takdirde diğer hak sahiplerinin haklarına tecavüz edilmiş olur. Çünkü hisse sahiplerinin, mirasın kendi hisselerine düşen kısmında her türlü tasarrufta bulunma ve gelirini alma hakları vardır.

1290) Bir kimse çocuğu kendisine bakmadığı için onu mirastan menedebilir mi?

Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde evladın ana babaya karşı görevleri üzerinde önemle durulur; Allah'a kulluk görevinin hemen ardından ana babaya saygılı olmanın ve iyi davranmanın önemli bir görev olduğuna dikkat çekilir (İsra, 17/23). Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadislerinde büyük günahlardan birinin ana babaya âsi olmak olduğunu ifade etmiştir (Buhârî, Edeb, 6; Müslim, Îman, 143-144). Bu yüzden anne-babasına karşı yerine getirmesi gereken görevleri yapmayan çocuk Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnediğinden dolayı dinen sorumlu olur. Bununla beraber varisin murisini öldürmesi, varisle murisin farklı dinlerden olmaları gibi belli durumlar mirasçılığa engel sebeplerdir (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 86). Bu yüzden anne veya babanın kendisine hizmet etmeyen çocuğunu mirastan mahrum etmesi caiz değildir. Böyle bir tasarruf hukuken de geçerli olmadığından herhangi bir sonuç doğurmaz.

1291) Eşinin kabrine defnedilmeyi vasiyet eden kişinin bu vasiyetini yerine getirmek gerekir mi?

Normal şartlarda bir kabre, yalnız bir cenaze defnedilir. Önce defnedilmiş olan cenaze, tamamen çürüyüp toprak haline gelmedikçe, bir zaruret olmaksızın kabrin açılması ve bu kabre ikinci bir cenazenin defni caiz değildir. Cenaze çürüyüp toprak haline geldikten sonra ise, aynı kabre başka bir cenaze defnedilebilir. Bu cenazelerin karı-koca veya akraba olup olmaması şart değildir. Daha önce konulan cesedin çürüdüğü zannıyla açılan kabirde eğer çürümemiş bazı kemikler vb. şeyler bulunuyorsa bu takdirde bunlar bir kenara çekilip araya topraktan bir set yapmak suretiyle ikinci cenaze defnedilebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Kahire, 1951, I, 96-97). Ayrıca herhangi bir yere gömülmesini vasiyet eden bir kimsenin vasiyetine uyulması gerekmez. Fakat uyulmasında da bir sakınca yoktur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, İstanbul, 1984, VI, 648).

1292) Bağ-kurdan alınan maaş miras sayılır mı?

Terike, ölünün geride bıraktığı ve üzerinde başkasının hakkı bulunmayan mallardır (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, VI, 759). Dolayısıyla mal kapsamında olmayan hak ve menfaatler terike dışı kabul edilmiştir. Kişinin görevi ile ilgili şahsa bağlı hakkı olan maaşı miras kapsamına girmediğinden, bundan, ölen kişinin varisleri yararlanamaz. Emekli maaşı alma hakkı kanunen kime tanınmışsa bu onun hakkıdır. Bu konuda yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre hareket etmek gerekir.

1293) Vasiyetname nasıl yazılır? Yazarken nelere dikkat etmek gerekir?

Vasiyet, ölümden sonraya bağlı olmak üzere teberru yoluyla bir malı bir şahıs veya kuruma bırakmaktır. Bir kimse mal ve haklarının en çok üçte biri üzerinde ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir (Buhârî, Vasâyâ 3; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, 1996, III, 63).

Üzerindeki emanetlerin iade edilmesini, sahibi bilinmeyen borcun ödenmesini vasiyet etmek vacip; üzerinde borç olan oruç v. b. kefaretlerin ödenmesini vasiyet etmesi müstehap; yabancılardan ve akrabalardan zengin olanlara vasiyette bulunmak mubah; masiyet ve günah ile meşgul olan kişiye vasiyet mekruhtur (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1421, VI, 648). Vasiyetnamenin belli ve zorunlu bir şekli yoktur; yazılı olabileceği gibi sözlü de olabilir; malî konular dışındaki meşru istek ve tavsiyeleri de içerebilir.

1294) Yatalak bir insan, çocuğuna, kendi yerine haccetmesini vasiyet etse ve ölse, hac için bıraktığı parayı kardeşler miras olarak paylaşabilirler mi? Yoksa bekletilip hac görevi yerine mi getirilmelidir?

Yerine hac yapılmasını vasiyet eden kişinin bu vasiyeti ölümünden sonra yerine getirilir. Bu amaçla ayırdığı/bıraktığı para terikeye dâhil edilerek mirasçılar arasında bölüşülemez. Bu kişi kendi yerine hacca gitmesi için çocuklarından birisine vekâlet verse, aynı şekilde vekâlet verdiği çocuk bu ibadeti baba hayatta iken yapamamışsa öümünden sonra bu iş için ayrılan para ile yapar.

1295) Başkasına evlatlık olarak verilen kişinin öz babasından miras hakkı var mıdır?

Dinimizde, evlât edilenin aslî nesebinin zayi edildiği, evlât edinenlerin nesebine kaydedildiği, hukukî bir takım sonuçlar doğuran evlatlık müessesesi kabul edilmemiştir (Ahzâb 33/4-5; İbn Mâce, Hudûd, 36). Bununla beraber kimsesiz çocukların evlâtlık adı altında ve hiçbir hukukî sonuç doğurmaksızın hayırsever kimseler tarafından bakılıp büyütülmesi de mümkündür. Evlât edinenle evlâtlık arasında tek

veya çift taraflı bir mirasçılık ilişkisi yoktur. Aralarında mirasçılık söz konusu olmadığından, evlat edinenler hayatta iken diledikleri kadar malı evlatlık olarak büyütülen çocuğa hibe edebilecekleri gibi, mallarının üçte birini vasiyet yoluyla da bırakabilirler (Mevsılî, el-İhtiyâr, Kahire 1951, III, 48; IV, 62). Başkası tarafından evlat edinilen kişi, gerçek babasının nesebinden çıkmış olmadığından onun mirasında hak sahibidir.

1296) Haram yollarla elde edilen malın miras bırakılması durumunda bu para cami, köprü gibi hayır işlerine sarf edilebilir mi?

İslâm dini kişilerin meşru işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helâl yollardan elde etmelerini ister. Buna rağmen bir kişi malını haram yoldan kazanmışsa, öldüğünde varisleri bu malın sahibini aramalı; sahibini bulduklarında bu malı kendisine vermelidirler. Şayet bu malın sahibini bulamazlarsa onu hayır işlerine harcamalıdırlar (Serahsî, el-Mebsût, XII, 306; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râık, VIII, 229; Fetâvây-ı Hindiyye, III, 210).

1297) Ruhuna hatim okunması için vasiyette bulunan bir kimsenin vasiyetini yerine getirmek zorunlu mudur?

Ruhuna hatim okunması için vasiyette bulunmak, ölenin yakınlarının karşılıksız olarak bunu yapması biçiminde olabileceği gibi ücretle okutmak şeklinde de olabilir. Ruhuna hatim okunması için vasiyet eden bir kimsenin, vasiyetini yerine getirmek için ücretle hatim okutmak caiz olmadığı gibi; ücretsiz olsa bile yerine getirme mecburiyeti olmadığı için böyle bir vasiyet yapmak sahih değildir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, VI, 55). Diğer taraftan Kur'an okumak bir ibadettir. Allah'a yakınlık için yapılan ibadetin sevabı yapan kişiye ait olur. Bunun için başkasından ücret almak caiz olmaz. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde *"Kur'an okuyun; fakat Kur'an'ı menfaat aracı yapmayın."* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 2, 428) buyurmuştur.

1298) Borçlu olarak ölen kimsenin borcu nasıl ödenir?

Borçlar, Allah'a karşı borçlar, kullara karşı borçlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Bir kimse, üzerinde mesela oruç borcu olduğu halde vefat etmek üzere olup bu oruçlarını kaza etmekten aciz kalmış ise, bu Allah'a karşı bir borçtur. Oruç borcunun fidye verilerek ödenmesi için velisine vasiyet etmelidir (Merğinânî, el-Hidâye, I, 127). Zekât, keffaret gibi borçları için de vasiyet ederse varisleri bunu terikenin üçte birinden yerine getirmek zorundadırlar. Vasiyet etmemesi halinde ise varisler dilerlerse onun borcunu ödeyebilirler (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, Bulak 1313, VI, 230).

Kullara ait olan borçlara gelince, Hz. Peygamber (s.a.s.) borçların ödenmesinin önemini hadislerinde ifade etmiştir (Nesâî, Buyû', 98). Hz. Peygamber (s.a.s.) kişinin ödeyecek mal bırakmadan, borçlu olduğu halde Allah'ın karşısına çıkmasını günah olarak nitelemiş (Ebû Dâvûd, Büyu', 9); ölen kişinin ruhunun, zimmetindeki borç ödeninceye kadar borçluluğundan dolayı beklemede kalacağını bildirmiş (İbn Mâce, Sadakât, 12); ölünün borçlarının ödenmesini sağlamak için borcu varsa ödenmeden cenaze namazını kıldırmamıştır (Müslim, Ferâiz, 14; Nesâî, Cenâiz, 67). Zira dinimizde insanların kul haklarına saygılı olması emredilmiş; kul hakkı ihlalinin, hakkı ihlal edilen affetmedikçe, kimse tarafından affedilemeyeceği belirtilmiştir. Veda Hutbesinde Rasûlüllah (s.a.s.): *"Ey insanlar! Sizin canlarınız, mallarınız ırz ve namuslarınız, rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır.)"* (Buharî, Hac, 132) buyurmuştur. Bu yüzden ölen kişinin borçları varsa, techiz ve tekfinden sonra kalan malının tamamından borçları ödenir. Kur'an'da borçların varislerin payına olan önceliği *"Bu (paylaştırma ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır."* (Nisa, 4/11) ayetiyle belirtilmiştir (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 85-86). Terike borçların tamamını ödemeye yetmiyorsa, bu terikenin tamamı borçlar oranında alacaklılara bölüştürülür.

1299) Ölünün terikesindeki haklar nelerdir?

Vefat eden kişinin önce techiz ve tekfini (cenazenin kaldırılması, kefenlenmesi) yapılır. Techiz ve tekfinden sonra kalan malının tamamından ölünün borçları ödenir. Kur'an'da *"Bu (paylaştırma ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır."* (Nisa 4/11) buyrulmuştur. Bu yüzden borç ve vasiyet, mirasçıların payından önce gelir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.)'in borcu, vasiyete önceliği rivayet edilmiştir (Müslim, Ferâiz, 14; Nesâî, Cenâiz, 67). Borçlar ödendikten sonra ölünün malının varsa üçte birinden fazla olmamak kaydıyla, vasiyetleri yerine getirilir. Sonra kalan mal, varisler arasında taksim edilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 85-86).

1300) Taşınmaz mallar miras kaldığında kız ve erkek evlat bunları eşit olarak mı paylaşırlar?

İslam miras hukukunda mülkiyeti, murise (miras bırakan kişiye) ait malların tamamında, erkek ile kız evlatlar mirası ikili birli paylaşırlar (Nisa, 4/11). Bu konuda miras olarak kalan malın taşınır olması ile taşınmaz olması arasında fark yoktur. Mülkiyeti murise ait olmayıp devlete ait olan topraklarda devletin, kamunun maslahatına uygun bir şekilde tasarruf etme yetkisi vardır. Bu kabilden olarak Osmanlı Devletinde çıkartılan "Arazi ve İntikal Kanunu"nda mülkiyeti devlete ait olan mirî arazilerde tasarruf hakkının vefat edenin erkek ve kız çocukları arasında eşit olarak paylaştırılması kanunlaştırılmıştır (Bilmen, Hukûkı İslamiyye Kâmusu, V, 399). Cumhuriyetten sonra vatandaşın elindeki topraklar özel mülke dönüştüğünden artık bu topraklar kişinin kendi mülkü olmuştur. Dolayısıyla bunlarda da İslam miras hukuku hükümleri geçerli olur.

1301) Feraiz ilminde geçen "avl" kavramını açıklar mısınız?

Ferâiz ilminde "avl" terimi; bir mirasın taksiminde, belirli hisse sahiplerinin (ashâb-ı ferâiz) terikeden alacakları payların toplamının ortak paydadan fazla çıkması halinde, payların toplamının ortak payda yapılmasıdır (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V, 560). Ferâiz meselelerinde avliye'yi kullanan ilk kişi Hz. Ömer'dir. Hz. Ömer'in bu konudaki içtihadına, İbn Abbas dışında sahabenin tamamı katılmışlardır (Cürcânî; Şerhu's-sirâciyye, Beyrut1990, 119).

1302) Baba hayatta iken oğlu veya kızı ölürse, ölenin çocuklarının dedelerinden kalacak mirastaki durumları nasıldır?

Halk arasında kullanılan "dede yetimi" terimi, İslam Miras Hukukuna göre; ölenin çocuklarıyla birlikte kendisinden önce ölmüş diğer çocuklarının oğlu veya kızını yani ölenin torununu ifade için kullanılır. İslam miras hukukunda "yakın olan akrabanın uzak akrabayı hacbetmesi (engellemesi)" kaidesine dayalı olarak ölenin çocukları varken torunları mirasçı olamazlar (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V, 558-559; Cürcânî; Şerhu'ssirâciyye, Beyrut 1990, 105-110). Ancak bazı İslam hukukçuları babaları, dedeleri hayatta iken vefat etmiş çocukların mağdur edilmemesi gerektiği üzerinde durarak bu durumdaki toruna dedenin vasiyetini gerekli görmüşlerdir. Buna göre dede, vefat etmiş evladının mirastaki payı kadar miktarı veya tüm malın üçte birini geçmeyecek bir miktarı torunları için vasiyet etmelidir. Dâvûd-u Zâhirî, Mesrûk, Katâde, Tâvûs, ve Taberî'den nakledildiğine göre, mirasçı olmayan yakın akrabaya vasiyet vaciptir (İbn Kudâme, Muğnî, VI, 445).

Bazı son dönem âlimleri, miras ayetlerinden önce gelen ve fakihlerin büyük bir kısmı tarafından mensuh kabul edilen, *"Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı."* (Bakara, 2/180) ayetinden yola çıkarak bu vasiyeti vacip bir vasiyet olarak kabul etmişlerdir. Bu âlimler, dedenin böyle bir vasiyet yapmadan ölmesi halinde, vasiyet etmiş gibi kabul edileceğini söylemişlerdir (Muhammed Ebû Zehra, Şerhu Kânûni'l-Vasiyye, Kahire, 198-200). Ayrıca Kur'an-ı Kerim varislere, miras dağıtılırken varis olmayan kimselere miras olarak kalan maldan bir şeyler vermelerini tavsiye etmesi de (Nisa, 4/8) bu yaklaşımı desteklemektedir.

1303) Miras paylaşımında kız ve erkek çocukların payları arasında fark var mıdır?

Anne veya baba, hayatta iken malını erkek ve kız çocukları arasında eşit olarak paylaştırabilir. Miras olarak kalan malda, âyetin hükmü gereği erkek çocuklar iki, kız çocuklar bir hisse alırlar (Nisa, 4/11). Varisler kendi aralarında anlaşırlarsa miras kalan malı erkek ve kız ayrımı yapmadan eşit olarak paylaşabilirler (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 832).

1304) Bankada çalışan kimsenin kazancı helal midir? Ondan kalan mirası ne şekilde değerlendirmek gerekir?

İslâm dini kişilerin meşru işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helâl yollardan elde etmelerini önerir. Dinimizde haram kılınan şeylerin yapılması günah olduğu gibi, bunların yapılmasına yardımcı ve aracı olunması ve bunlara rıza gösterilmesi de günahtır (Mâide, 5/2). Faiz alıp vermek haram olduğu gibi, buna aracılık ve şahitlik yapmak, yapılan işlemin kâtipliğini yapmak da haramdır. Zira Rasûlüllah (s.a.s.), faiz yiyene ve yedirene, faizli muamelelerin şâhidlerine ve katibine lanet etmiştir (Müslim, Müsâkat, 106; Tirmizî, Buyû', 2).

Bankalarda çalışan veya onlar için iş yapan kimseler faiz muamelesi yanında dinen meşru olan işleri de yaparlar. Onun için almış oldukları maaş/ücret belli bir emek karşılığı olduğu için tamamen gayrimeşru olarak nitelendirilemez. Bu nedenle bankada çalışarak mal elde etmiş kimsenin vefat etmesi halinde miras olarak bıraktığı mal, varisleri arasında İslam hukukuna göre paylaşılır.

1305) Kadının mirastaki durumu nedir?

İslâm, koyduğu mâlî hükümlerde genel olarak külfet-nimet dengesini gözetmiştir. Miras hukuku da buna dâhildir. Evlilik esnasında erkeğe, evleneceği kadına mehir vermesi emredilmiş, evlilikten önce kadının nafakası baba ve kardeşlerine, evlilik süresince de kocasına yüklenmiştir. Bu ve benzeri yönlerden bakılınca kadınların miras konusunda haksızlığa uğratılmadıkları anlaşılır. Kadının mirastan alacağı pay, vefat eden kimseye olan akrabalık derecesine göre değişir;

1- Vefat eden kimsenin kızı olarak kadın: Erkek kardeşleri ile beraber bulunduğunda kardeşinin aldığının yarısını, erkek kardeşi yoksa tek olması halinde mirasın yarısını alır. Kızlar birden fazla olduklarında ise mirasın üçte ikisini alırlar (Nisa, 4/11). 2- Vefat edenin oğlundan torunu olarak kadın: Vefat edenin çocukları yoksa tek olması halinde oğlundan olan kız torun mirasın yarısını alır. Birden fazla olmaları halinde ise mirasın üçte ikisini alırlar. Erkek kardeşleri ile beraber bulunduğunda mirası ikili birli paylaşırlar. Vefat edenin bir öz kızı ile bulunduğunda mirasın altıda birini alan kız torun, vefat edenin oğlu ile bulunduğunda ise mirastan pay alamaz. 3- Vefat edenin anne-baba bir kız kardeşi olarak kadın: İlk üç hali vefat edenin kızı gibidir. Vefat edenin bir kızı ile beraber olunca kız hissesini aldıktan sonra kız kardeşi kalanı alır. Kız kardeşler, vefat edenin babası, oğlu veya iki kızı ile bir arada olunca mirastan bir şey alamazlar (Nisa, 4/176). 4- Vefat edenin baba bir kız kardeşi olarak kadın: Baba bir kız kardeşler anne baba bir kız kardeşler bulunmadığında mirasta onların aldıklarını alırlar. 5- Vefat edenin anne bir kız kardeşi olarak kadın: Bu durumda anne bir kız kardeş bir tane olunca altıda bir, erkek veya kız birden fazla olunca üçte birde ortak olur (Nisa, 4/12), vefat edenin, çocukları, babası ve dedesi ile bulununca mirastan pay alamazlar. 6- Vefat edenin annesi olarak kadın: Vefat eden kimsenin çocukları veya birden fazla kardeşi varsa altıda bir, vefat edenin çocukları veya birden fazla kardeşi yoksa üçte bir; eşlerden birisi ve vefat edenin babası ile bulunduğunda eşin hissesi verildikten sonra kalanın üçte birini alır (Nisa, 4/11). Eğer ölenin eşi ve dedesi ile birlikte bulunursa mirasın tamamının üçte birini alır. 7- Vefat edenin ninesi olarak kadın: Vefat edenin annesi bulunmadığı zaman altıda bir alır (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 225; Dârekutnî, Sünen, IV, 90-91; Abdürrezzak, el-Mûsânnef, X, 273). Ölenin annesinin bulunması halinde nine mirastan pay alamaz. 8- Eş olarak kadın: Vefat eden kimsenin çocukları varsa sekizde bir, çocukları yoksa dörtte bir pay alır (Nisa, 4/12; Cürcânî; Şerhu's-sirâciyye, Beyrut 1990, 60-88).

1306) Ölen birisinin birden fazla eşi varsa bu eşlerin mirastaki hisseleri nedir?

Vefat eden kimsenin eşinin mirastaki payı, ölenin çocukları varsa sekizde bir, yoksa dörtte birdir (Nisa 4/12). Eşlerin birden çok olması halinde, çocukların olup olmamasına göre bu paylar aralarında eşit olarak bölüştürülür (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V,552).

1307) Uyuşturucu ticareti ve faiz gibi haram kazançlarla alınan mallar kişinin ölümünden sonra mirasçılara helal olur mu?

Bir kimsenin geriye bıraktığı mirasın tamamı; gasp, hırsızlık gibi meşru olmayan yollarla elde edilen mallar ise, sahiplerinin bilinmesi halinde kendilerine, kendileri sağ değilse mirasçılarına, sahiplerinin bilinmemesi halinde ise fakirlere veya hayır kurumlarına verilmelidir. Çünkü İslama göre haram yolla elde edilen malın sahibine verilmesi mümkün değilse yoksullara verilmesi gerekir (Serahsî, el-Mebsût, XII,206).

Uyuşturucu ticareti ve faiz gibi haram yollarla elde edilen para ve mallara gelince; mirasçıların fakir olmaları durumunda söz konusu mirastan yararlanmaları caiz ise de, fakir olmayan mirasçıların yararlanmaları caiz değildir. Bu tür para ve malların, fakirlere veya hayır kurumlarına verilmesi gerekir. Bir kimsenin geriye bıraktığı miras; tümüyle haram kazanca dayanmayıp helal ile haram karışık vaziyette bulunur ve bunların birbirlerinden ayırt edilmeleri de mümkün olmazsa mirasçıların bu tür malları paylaşmaları caizdir. Şu kadar var ki, maddi durumu elverişli olanların bu tür para ve malları almak yerine, fakirlere veya hayır kurumlarına vermeleri takvaya uygun bir davranış olur (Alauddin Âbidin, el-Hediyyetu'l-Alâiyye, İstanbul, 1984, 230).

1308) Baba hayatta iken malını mirasçıları arasında bölüştürse, vefat ettikten sonra varislerden bir kısmı tekrar bölüşmek talebinde bulunabilir mi?

Miras hükümleri, kişi öldükten sonra geçerli olup, âyet ve hadislerde varislerin hisseleri belirlenmiştir. Ancak kişi hayattayken malı üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir; malının bir kısmını satabilir, çocuklarına veya başkalarına bağışlayabilir, vakfedebilir ya da tasaddukta bulunabilir.

Bu itibarla, bir kişi ölmeden önce bütün mallarını veya bir kısmını kime hibe (bağış) etmiş ve hibe edilen kişi bunu kabul edip teslim almış ise bu mallar, bağışlanan kişinin olur. Artık bu mallarda miras hükümleri uygulanmaz. Şayet baba taksim yapmış fakat malları ilgililere teslim etmeden kendi yaptığı taksime göre bölüşülmesini vasiyet etmişse, bu vasiyete uyma zorunluluğu yoktur (Tirmizî, Vesâyâ, 5; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 6). Mirasçılar isterlerse malları bu vasiyete göre, isterlerse miras hükümlerine göre bölüşürler. Bu durumda bir mirasçının bile itirazı dikkate alınır. Ölenin hibe edip teslim ettiklerinden başka geride bıraktığı mallar ise, techiz ve tekfîn masrafları çıktıktan, borçları ödendikten ve vasiyeti de terikenin üçte birini geçmemek kaydıyla yerine getirildikten sonra, mirasçılarına intikal eder (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 85-86).

1309) Müslüman gayri müslime mirasçı olabilir mi? Din ayrılığı mirasa engel midir?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "*Kâfir bir kimse müslümana, müslüman da kâfire mirasçı olamaz*" (Buhârî, Ferâiz 26) ile "*Farklı din mensupları birbirlerine mirasçı olamazlar*" (Ebû Dâvûd, Ferâiz 10; Tirmizî, Ferâiz 16) mealindeki hadislerine dayanan çoğunluk, din farkının mirasa engel olacağını söylemiştir. Bu hadisleri başka bilgilerle birlikte değerlendiren Muaz b. Cebel, Muâviye b. Ebî Süfyan gibi sahabîlerle sonraki bazı müctehidler, gayri müslimin müslüman akrabasına mirasçı olamayacağını ama müslümanın gayri müslim birisine mirasçı olabileceğini kabul etmişlerdir. Günümüzde de tercih edilen bu görüşe göre; müslüman, gayr-i müslim annebabasından kalan mirası alabilir (bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, Beyrut 1379, XII, 50; Azîmâbâdî, Avnü'l-Ma'bûd, Beyrut1415, VIII, 87; Cemalüddin Abdullah b. Halil el-Mardînî, er-Rehâbiyye fî İlmi'l-ferâiz, Dımaşk 1998, 38; Abbâd, Şerhu Süneni Ebî Dâvûd, XV, 475).

1310) Yeğenini evlat edinen ve resmiyette tek varis olarak onu bırakan kimsenin vefatından sonra kardeşleri dinen bu maldan hak alabilirler mi?

Dinimizde hukukî birtakım sonuçlar doğuran bir evlatlık müessesi kabul edilmiş değildir. Kur'an-ı Kerim'e göre evlatlıklar öz çocuk gibi olmayıp (Ahzab, 33/4), evlatlık olarak büyütülen çocukla, evlat edinenler arasında birbirlerine mirasçı olma hakkı da söz konusu değildir (Kurtubî, el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'an, XIV, 80). Dolayısıyla bu durumdaki bir kimse öldüğünde onun dinen gerçek mirasçıları kardeşleridir. Ancak taraflar birbirlerine hibe ve mal varlığının üçte birinden fazla olmamak şartıyla vasiyet yolu ile mal bırakabilirler (Buhârî, Vesâyâ 3).

1311) Baba, diğerlerini mahrum edip sadece bir oğluna bağışta bulunmuşsa, oğul bundan sorumlu olur mu, ne yapması gerekir?

Kişi, mülkiyetinde bulunan mal üzerinde dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğundan, çocuklarından birine bağışta bulunurken diğerlerinin onayını almak zorunda değildir. Bununla birlikte, anne babanın çocuklarına karşı başlıca görevlerinden biri de aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın onlara eşit muamelede bulunmaktır. Böyle bir davranış, onların görevi olduğu kadar çocuğun da hakkıdır. Çocukların kız-erkek, büyük-küçük olması sonucu değiştirmez. Sahabeden Beşir b. Sa'd, oğlu Nu'man'a bir hibede bulunmak istediğinde eşi Hz. Peygamber'i (s.a.s.) buna şahit tutmasını söyler. Beşir bunun için Resûl-i Ekrem'e gelir ve olayı anlatır. Hz. Peygamber; *"Öteki çocuklarına da bir şey bağışladın mı? "* diye sorar. "Hayır" cevabını alınca da şöyle buyurur: *"Allah'tan sakının ve çocuklarınız arasında adaletli davranın."* (Buhârî, Hibe, 12-13; Müslim, Hibât, 13) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu ifadesinden sonra Beşir b. Sa'd hibesinden dönmüştür (Müslim, Hibât, 13).

İslam'ın belirlediği miras hükümleri, murisin ölümünden sonra geçerlidir. Fakat kişi hayatta iken dilediği şekilde bağış yapabilir. Bununla birlikte bir babanın mallarının tamamını veya bir kısmını, diğerlerinin rızası olmadan, kız olsun erkek olsun çocuklarından bazılarına vererek aralarında ayrım yapması dinen uygun değildir. Ama her halükârda baba, evlatlar arasında ayırım yaparak hayatta iken mallarını bir oğluna devredip diğerlerini mahrum bırakırsa, bunda kendisine mal devredilen oğlunun

bir sorumluluğu söz konusu olmaz. Bu oğlun, kendisine devredilen malları mecbur olmamakla birlikte mahrum bırakılan kardeşlerine mirastaki payları miktarınca vermesi uygun olur.

1312) Ölen kimsenin çocukları ve karısı varsa kardeşine miras düşer mi?

Ölenin birinci derecedeki yakınları varken ikinci derecedeki yakınları mirasçı olamazlar (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V, 565). Şöyle ki; *"Allah'ın kitabına göre, yakın akrabalar birbirlerine (varis olmaya) daha uygundur."* (Enfal, 8/75) mealindeki ayet, usul veya furu olma bakımından aynı çizgi üzerindeki yakın akrabanın, uzağını mirastan mahrum edeceğini göstermektedir. Ancak ölenin erkek evladı, oğlunun oğlu veya babası yoksa erkek kardeşi asebe olarak mirasta pay sahibi olur.

1313) Ölen kimsenin annesine mirastan pay düşer mi, düşerse ne kadardır?

Anne, ölen çocuğuna her durumda mirasçı olur (Nisa 4/11; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, II, 328). Ancak ne kadar miras alacağı diğer mirasçıların paylarıyla birlikte hesaplandığında ortaya çıkar. Nitekim ayette; *"Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaştırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır."* (Nisa, 4/11) buyurulmuştur.

İslâm miras hukukuna göre annenin mirasta üç hali vardır; 1- Anne, ölenin oğlu, kızı, bunların oğlu ve kızı; hangi taraftan olursa olsun ölenin birden fazla kardeşiyle bulunursa altıda bir alır. 2- Bunlar bulunmazsa anne, üçte bir alır. 3- Bir tarafta baba, öbür tarafta koca veya karı ile beraber bulunursa karı ya da koca, hisselerini aldıktan sonra kalanın üçte birini alır (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 90-91).

1314) Anne hayatta iken mülkünü bir hayır kurumuna bağışlasa, ölümünden sonra çocukları bu bağışı iptal ettirebilirler mi?

Mal sahibi malında dilediği gibi tasarruf yetkisine sahiptir. Karşılık şart koşulmaksızın bir malın hayatta iken başkasına temlik edilmesine "hibe" denir. Hibe iki taraflı bir akit olup, tarafların irade beyanı ile kurulur, hibe edilen malın teslimtesellümü ile tamamlanır. Hibenin geçerli olması için, bağışlama anında akit konusu malın mevcut olması, malum ve belirli bulunması, bağışlayana ait olması ve tarafların rızalarının bulunması şarttır (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, II, 313-31; Merğinânî, el-Hidaye, III, 251).

Usulüne uygun olarak yapılan ve kabz ile tamamlanan hibe akdinden dönmek kural olarak caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu kınamıştır (Buhârî, Hibe, 14). Ancak Hanefîler hibeyi kabul eden kişinin rızası veya hâkim kararı ile hibeden dönülebileceğini kabul etmişlerdir (Merğinânî, el-Hidaye, III, 256). Buna göre anne hayatta iken yapmış olduğu hibeden geri dönme hakkına sahiptir. Ama onun ölümünden sonra çocuklarının bu hibeyi iptal etme hakları yoktur.

1315) Nikahlandıktan sonra zifaf gerçekleşmeden ölen kadına kocası mirasçı olur mu?

Nikah mirasa hak kazanma sebeplerinden biridir (Serahsî, el-Mebsût, XXIX, 138). Ölenin geride bıraktığı mal ve haklardan, teçhiz ve tekfîn masrafları çıktıktan, borçları ödendikten ve vasiyeti de terikenin 1/3'ini geçmemek kaydıyla yerine getirildikten sonra geriye kalan mal mirasçılarına intikal eder (Serahsî, el-Mebsût, XXIX, 136-137). Bu itibarla eşlerden birisinin ölümü halinde diğeri ona mirasçı olur. Zifafın ya da halvetin bunda bir etkisi yoktur.

1316) Babası ölen ceninin mirastaki payı nasıl hesap edilir?

Babası öldüğünde sağ olduğu bilinen cenine sanki erkekmiş gibi erkek çocuk payı ayrılır. Sağ olarak doğması halinde erkek ise bu ayrılan pay verilir, kız ise ona göre alması gereken hisse verilip artan kısmı diğer mirasçılarla birlikte yeniden dağıtılır.

1317) Kasıtla veya müessir fiille düşürülen ya da kürtajla alınan ceninin mirası nasıl dağıtılır?

Cenine karşı bir cinayet işlenmesi halinde gurre tabir edilen bir ceza -tazminat- ödenir. Gurrenin miktarı ise beş deve veya 200, 5 gr. altındır. Gurre, ceninin mirası kabul edilir ve düşmesine sebep olan kimse/kimseler hariç diğer varisleri arasında paylaştırılır. Zira öldürmek İslam hukukuna göre mirastan

mahrumiyeti gerektirir. Nitekim Peygamber (s.a.s), katilin mirasçı olamayacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Diyat, 20; Tirmizî, Ferâiz, 17; İbn Mâce, Ferâiz, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 49). Gurrenin ödenmesi için çocuk düşürmenin kasten veya hata ile olması, anne veya baba tarafından işlenmiş olması fark etmez (Merğinânî, el-Hidâye, İstanbul 1986, IV, 189-190).

1318) Hata ile meydana gelen öldürme mirasa mani midir?

İslam hukukunda mirasın mirasçılara intikal edebilmesi için bazı şartlar gerekmektedir. Bunlardan biri de mirasçılığa engel bir durumun bulunmamasıdır. Mirasçı, mirasından pay alacağı kişiyi öldürmesi halinde mirastan mahrum olur. Nitekim Peygamber (s.a.s.), katilin mirasçı olamayacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Diyat, 20; Tirmizî, Ferâiz, 17; İbn Mâce, Ferâiz, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 49). Öldürmenin kasıtlı veya hata ile meydana gelmesi sonucu değiştirmez (Şeyhzade, Mecma'u'l-Enhür, II, 618).

1319) Evli bir kadın, kendisine ailesinden kalan mirası kocasına danışmadan istediği gibi kullanabilir mi?

Kadın kendi mal varlığında istediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Bu itibarla, evli bile olsa bir bayan malını/parasını dilediği gibi harcayabilir, hayır hizmetlerinde kullanabilir veya eşine hibe edebilir. Kadının malî durumu iyi olsa bile ailenin giderlerinin karşılanmasında eşine yardımcı olma zorunluluğu yoktur. Dolayısıyla, eşine danışmadan malını dilediği gibi kullanabilir. Şu kadar var ki, aile içi huzursuzluğa sebebiyet vermemek için eşlerin her konuda birbirlerine danışmaları uygun olur.

1320) İslam miras hukukuna uymamanın sorumluluğu var mıdır?

Müslümanın, Yüce Allah'ın koymuş olduğu hükümlere uyması gerekir; aksi takdirde manen sorumlu olur. Mirasla ilgili hükümler de bunlardan biridir. Dolayısıyla, varislerin haklarına düşene rıza göstermeleri ve diğerlerinin haklarına tecavüz etmemeleri gerekir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de mirasla ilgili hükümler bildirildikten sonra devamla şöyle buyurulur: *"İşte bu (hükümler) Allah'ın koyduğu sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar."* (Nisa, 4/13-14) Şu kadar var ki varisler, miras ile ilgili ayetleri inkar etmemek ve onları adaletsiz bulmamak kaydıyla mirası kendi aralarında rızaya dayalı olarak diledikleri gibi paylaşma hakkına da sahiptirler. Bu durumda, Allah'ın emrine (mirasla ilgili olarak koymuş olduğu hükümlere) muhalif davranmış olmazlar (bkz. (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 832).

1321) Boşanmış eşin miras hakkı var mıdır?

İslâm hukukunda mirasçılığın iki temel sebebi vardır: 1. Kan hısımlığı 2. Evlilik bağı. Ölenin geride bıraktığı mal ve hakları (terike), techiz ve tekfin masrafları çıktıktan, borçları belli bir sıraya göre ödendikten ve vasiyeti de terikenin üçte birini aşmama kaydıyla yerine getirildikten sonra mirasçılarına intikal eder (Nisa 4/11; Buhârî, Vasâyâ 3). Eşinden ayrılan kişi, artık ölene yabancı olur. Dolayısıyla ölen eski eşine mirasçı olamaz.

1322) Çocukları olan bir kişi, malını torunlarına bağışlayabilir mi?

Bir kimsenin çocukları varsa torunları ona mirasçı olamaz (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V, 558-559; Cürcânî; Şerhu's-sirâciyye, Beyrut 1990, 105-110). Kişi, malının üçte bire kadar olan miktarını mirasçısı olmayan herkese vasiyet edebilir (Buhârî, Vasâyâ 3). Bu bağlamda kişinin torunlarına vasiyette bulunmasına engel bir durum yoktur. Hatta bu torunların dedeyle bağlantısı olan anne veya babası daha önce ölmüşse, dedenin onlara vasiyette bulunması bazı âlimlere göre vacip bazılarına göre müstehabtır (bkz. İbn Kudâme, Muğnî, VI, 445). . Günümüzde bu durumdaki vasiyetin vacip olduğu görüşü daha çok benimsenmektedir (Muhammed Ebû Zehra, Şerhu Kânûni'l-Vasiyye, Kahire, 198-200).

1323) Küçük yaşta iken babası vefat eden çocuğa mirastaki payı ne zaman teslim edilir?

Vefat eden kimsenin varisleri hangi yaşta olurlarsa olsunlar İslam miras hukukunda öngörülen miktarda payları verilir. Küçük yaşta olanlar reşid oluncaya kadar mallarını velileri-vasîleri (kanunî temsilcileri) koruma altına alırlar (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 94-95). Kur'an-ı Kerim bu konuda; *"Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helali haramla) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahtır."* (Nisa, 4/2) ve *"Yetimleri deneyin. Ergenlik*

çağına erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin….” (Nisa, 4/6) buyurulmaktadır.

1324) Varislerden biri diğeri lehine mirastan feragat edebilir mi?

Kişi dilerse diğer varislerin tamamı ya da herhangi biri lehine kendi miras payından feragat edebilir. Ancak mirasçılardan belirli bir kısmı lehine feragat edecekse, önce feragat edenin payının ayrılıp bu payın lehine feragat ettiği mirasçılara verilmesi gerekir. Fakat mirasçıların tamamı lehine feragatta bulunacaksa böyle bir işleme gerek yoktur. Bunu sözlü olarak bildirebileceği gibi, yazılı olarak beyan etmesi de isabetli olur (bkz. Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 832).

1325) Kişinin ölümünden sonra mal varlığında meydana gelen artış mîrasa dâhil midir?

Ölenin geride bıraktığı mal ve haklardan, techîz ve tekfîn masrafları çıktıktan, borçları ödendikten ve vasiyeti de ‘terike’nin 1/3’ini geçmemek kaydıyla yerine getirildikten sonra geriye kalan tüm mîras mîrasçılarına intikâl eder (Nisa 4/11; Buhârî, Vasâyâ 3). Terike, ölenin mal veya hak olarak geride bıraktığı şeylerdir. Hanefîlere göre, yalnız mallar ve mala bağlı olan haklar terike kapsamına girer. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise bütün mal ve sâbit olan mutlak haklar terike kapsamına dâhildir (Zuhaylî, el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletühû, Şam 1989, VIII, 269-270). Kişinin ölümünden sonra mal varlığında meydana gelen tüm artışlar mirasa dâhildir. Bu artışın sağlanmasına mirasçılardan biri veya birkaçı fiilen çalışarak katkı sağlamışlarsa karşılığında kendilerine ayrıca ecr-i misil/emsal ücret ödenir.

1326) Eşi ölüp tekrar evlenen bir kimse, önceki eşi zamanında elde ettiği mallardan sonraki eşini mahrum edebilir mi?

Nikahlı eşlerin birbirlerinin evlilikten önce veya sonra kazanılan tüm mallarına mirasçı olma hakkı vardır. İslam hukukuna göre hiç kimse mirasçısını mirasından mahrûm etme yetkisine sahip değildir. Ancak kişi hayattayken malı üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir: Satabilir, çocuklarına veya başkalarına bağışlayabilir, vakfedebilir ya da tasaddukta bulunabilir. Bu itibarla eşlerin önceki evliliklerinden miras olarak kalan mallarını ölümlerinden sonra birbirlerine mahrum etme hakları yoktur. Ölmeden önce ise diledikleri gibi tasarruf yetkileri bulunmaktadır.

1327) Baba çocuklarının bir kısmını evlendirdikten sonra vefat eder de bekâr kalan çocukları, mirastaki hisselerine ek olarak terikeden kendi evlenme masraflarını karşılama hakkına sahip olurlar mı?

İslam âlimleri babanın evladını evlendirmek zorunda olup olmadığı konusunda farklı görüşler serdetmişlerdir. Hanefî ve Şâfiî alimleri babanın, çocuğunu evlendirmesinin vacip olmadığını söylerken, Hanbelî alimleri, çocuğun nafakası babasına aitse babası onu evlendirmek zorundadır demişlerdir (Mâverdî, el-Hâvî, Beyrut 1994, IX, 183-184; İbnKudâme, Muğnî, Riyad 1997, III. XI, 380). Meseleye dinen vacip olup olmama noktasından bakınca durum böyle olmakla beraber, maddi imkânı iyi olan bir babanın kendi parası ile evlenme imkânı bulamayan evladını evlendirmesinin güzel bir davranış olacağında şüphe yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)’den rivayet edilen bir hadiste; *“Evladın baba üzerindeki hakkı üçtür: Ona güzel bir isim koyması, okuma yazma öğretmesi ve zamanı geldiğinde onu evlendirmesi.”* (Suyûtî, el-Câmiu’s-sağîr, Beyrut 2004, 228) buyurulmuştur. Diğer taraftan Hz. Ömer ve Saîd b. Âs gibi önde gelen sahabîlerin bunu bir babalık görevi telakki ettiklerine dair haberler vardır (İbn Mahled, Ahbâru’s-Sığâr, Rabat 1986, 113-146). Babanın vefatı halinde, diğer kardeşler bekâr kardeşlerine evlenme konusunda yardımcı olurlar.

Miras paylaşımına gelince; babanın bıraktığı mirasta kardeşler ortaktır. Bekâr kardeşlerin düğün masraflarının mirastan karşılanması dinen zorunlu değilse de, miras paylaşılmadan önce bekârların evlenme masraflarının ayrılması, daha sonra da kalan miktarın miras hukukuna göre taksimi, ahlaken daha uygundur.

1328) Kur’an’daki miras ayetlerinin matematiksel olarak yanlış olduğu, ayetlerdeki paylar hesaplandığında toplamın bazen 1’i geçtiği bazen de 1’in altında kaldığı iddia edilmektedir. bizi bu konuda aydınlatır mısınız?

Yüce Allah'ın ezeli ve ebedi kelamı olan Kur'an-ı Kerim'de asla hata olmaz. İlk bakışta hata zannedilen şey algılama eksikliğinden ya da bilgi yetersizliğinden olabilir. İslam'da, ölünün mirası ile ilgili haklardan ve mirasın taksiminden bahseden ilme, "Ferâiz" denir. Kur'an'da (Nisa 4/11-12, 176) ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in konuyla ilgili uygulama ve açıklamalarında, mirasçıların hisselerinin (farzlarının) açık ve kesin bir şekilde belirlenmiş olması sebebiyle miras hukukuna bu isim verilmiş ve Rasûlüllah (s.a.s.) döneminden itibaren uygulana gelmiştir. Feraiz ilminde varislerin, ölünün bıraktığı maldan alacakları hisseleri tespit edilirken takip edilen özel yöntemler vardır. Bu yöntemlerle meseleler çözülür. Salt bayağı kesir işlemleriyle problemleri çözmek mümkün değildir. Bu hususta konunun uzmanına sorulmadan kesin hükme varmak doğru olmaz. Ferâiz ilminde bir mesele çözülürken öncelikle her varisin payı daha sonra da bu paylar arasındaki sayıların birbirine olan oranı belirlenir.

Kur'an-ı Kerim'de, mirasçıların payları yalnız veya başkaları ile birlikte bulunmalarına göre belirlenmiştir. Değişik mirasçıların bir arada bulunmaları ile ilgili örneklemeler yapılmamış, detaya inilmemiştir. Bu nedenle, mirasçıların yakınlıkları ve sayılarına göre bazen payda ile pay eşit olmakta, bazen bu eşitlik bozulmaktadır. Paydanın paydan az olması durumunda, her mirasçının kendi hissesi oranında indirim yapılmaktadır. Payın az olması halinde arta kalanın, eşler dışında mirasçıların hissesi oranında arttırılarak denklik sağlanmaktadır. Birinciye "avliye", ikinciye "reddiye" denilmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse; miras hukukundaki avliye ve reddiye meseleleri, Kur'an'daki hesaplama metoduna aykırı değildir. Kur'an'da mirasın paylaşımı konusunda gereken formüller verilmiş, hesabın nasıl ve hangi ölçüler kullanılarak yapılacağı hususu gösterilmiştir. Bu konunun detayları ise Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ve İslâm bilginlerinin açıklamalarına bırakılmıştır (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, V, 802-806; TDV İslam Ansiklopedisi, "Avl", IV, 117; "Reddiye", XXXIV, 516). Dolayısıyla mirasla ilgili hesaplamalar Kur'an'ın belirlemeleri yanında hadislere, sahabe uygulamalarına ve fakihlerin tesbitlerine göre yapıldığından bu konuda sadece bir kaynağı ele alıp matematiksel eksiklikler olduğunu iddia etmek haksızlık olur.

1329) Üvey annelerinin nüfusuna kayıtlı çocuklar ona mirasçı olabilirler mi?

Üvey evlatlar, resmiyette nüfus kütüğüne kayıtlı oldukları üvey annelerinin çocuğu görünmelerine rağmen gerçekte onun çocuğu değildirler. Bu durumda, İslam miras hukukuna göre onun bıraktığı mala mirasçı olamazlar. Ancak, asıl varisler isterlerse başkalarına olduğu gibi üvey kardeşlerine de kendi haklarından bir şeyler verebilirler. Nitekim Nisa suresinde: *"Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin."* (Nisa, 4/8) buyurulmaktadır.

1330) Kişinin mallarını eşi hayattayken eşine onun vefatından sonra da bir vakfa verilmek üzere vasiyet etmesi caiz midir?

Kişi hayattayken malı üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Satabilir, bağışlayabilir, vakfedebilir ya da tasaddukta bulunabilir. İslam hukukuna göre bir kişi, mal kaçırma niyetiyle olmaksızın, dinen mirasçı olmayan bir kişiye hayatta iken hibe veya ölümüne bağlı vasiyet yolu ile mal bırakabilir. Bu itibarla, bir kişi ölmeden önce bütün mallarını veya bir kısmını kime hibe (bağış) etmişse bu mallar onun olur. Vasiyet ise, ölümden sonraya bağlı olmak üzere teberru yoluyla bir malı bir şahsa temlik etmek, bırakmaktır. Tanımından da anlaşılacağı üzere vasiyet ölüme bağlı bir tasarruftur. Bir kişi, mal ve haklarının üçte biri üzerinde ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir, geriye kalan üçte ikisi varisler namına korunmuş hissedir (Buhârî, Vasâyâ 3). Bir kişi, malının üçte birden fazlasını vasiyet etmiş olursa, bu vasiyetin geçerli olması varislerin kabulüne bağlıdır. Kabul ederlerse vasiyet yerine getirilir, etmezlerse terikenin üçte birine tekabul eden kısmı ifâ edilir, geriye kalan kısmına ait vasiyet hükümsüz kalır. Aynı şekilde ölen kişinin, varislerden herhangi birine yapacağı mal vasıyeti, diğer varislerin iznine bağlı olarak geçerlidir. Zira vârise vasiyet caiz değildir. *"Allah Teâla her hak sahibine hakkını verrmiştir. Bu sebeple, vârise (vârislerden biri lehine) vasiyet yoktur."* (Tirmizî, Vesâyâ 5; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 6)

Buna göre kişinin eşi ona mirasçı olduğu için, vasiyet geçerli değildir. Ölmeden önce bağışlanmayan veya vasiyet edilmeyen malların tamamı dinen, kişinin ölümünden sonra hayatta olan mirasçılarının olur. Bir vakfa yapılan vasiyet ise, ölenin geride bıraktığı mal ve haklardan, techiz ve tekfîn masrafları çıktıktan, borçları ödendikten sonra terikenin 1/3'ini geçmemek kaydıyla yerine getirilir. Geriye kalan mal mirasçılarına intikal eder.

1331) Kardeşlerden bazıları babanın mülkünden yararlanırken diğerlerinin bundan mahrum olmaları halinde ne yapılmalıdır?

Bir babanın çocukları arasında adil davranması dinimizin gereğidir. Bu nedenle sahip olunan imkânların çocuklara paylaştırılmasında veya onlara sunulmasında çocukların konum ve durumları belirleyici değildir. Önemli olan onlara adaletle davranılmasıdır. Ayrıca bir baba sahip olduğu mal veya mülkünü çocuklarına dağıtmak zorunda değildir. Şu kadar var ki baba çocuklarına evlenmelerinde, eğitimlerinde ve iş kurmalarında yardımcı olur. Şayet baba kendi irade ve isteğiyle mal veya mülkünden çocuklarına aktaracaksa, o zaman adil davranması gerekir. Sahabeden Beşir b. Sa'd, oğlu Nu'man'a bir hibede bulunmak istediğinde eşi Hz. Peygamber'i (s.a.s.) buna şahit tutmasını ister. Beşir bunun için Resûl-i Ekrem'e (s.a.s.) gelir ve olayı anlatır. Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Öteki çocuklarına da bir şey bağışladın mı? "* diye sorar. Hayır cevabını alınca da şöyle buyurur: *"Allah'a karşı sorumluluk bilinci içinde olun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın."* (Buhârî, Hibe, 12-13; Müslim Hibât, 13) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu ifadesinden sonra Beşir b. Sa'd hibesinden dönmüştür (Müslim Hibât, 13).

Buna göre; babanın, kardeşlerden bazılarının zihnen veya bedenen engelli olması ya da diğer kardeşlerine nazaran daha çok yardıma muhtaç olması gibi haklı bir gerekçe olmadan çocuklarından bir kısmını malından faydalandırıp, diğer bir kısmını da faydalandırmaması uygun değildir. Uygun olan, eşitliği gözetmektir. Haklı bir gerekçesi varsa, bunu diğer çocuklarına anlatmalıdır ki, çocukları arasında kırgınlık ve husumet olmasın. Ancak babanın yaptığı yanlışlar, çocukların da yanlış yapması için mazeret teşkil etmez.

1332) Kendi kusuru sebebiyle trafik kazası yaparak varis olacağı kimsenin ölümüne -istemeden de olsa- sebep olan kimse ona varis olabilir mi?

Bir an önce mirasa konabilmek için mûrisin öldürülmesi ihtimalini ortadan kaldırmak maksadıyla kâtil mirastan mahrum edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur; *"Katil mirasçı olmaz."* (Ebû Dâvûd, Diyât, 20; Tirmizî, Ferâiz, 17; İbn Mâce, Ferâiz, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 49) Ancak öldürmenin hangi çeşidinin mirastan mahrum kılacağı hususunda ictihad farklılıkları vardır. Hanefîlere göre, kısas veya keffaret lazım gelen -kasten veya kaste benzer öldürme, hataen ve hata hükmünde öldürmeler- mirascı olmaya engeldir; ölüme sebebiyet vermek bu kapsamda değerlendirilmemiştir (Mevsılî, el-İhtiyâr,

Kahire 1951, V, 116).

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, doğrudan doğruya öldürme veya ölüme sebebiyet verme mirasa engeldir. Mâlikî mezhebine göre ise, öldürme kasten olursa mirasçı olmaya engeldir. Ancak, kasıtsız öldürme mirasçı olmaya engel değildir (Huraşî, Şerhu Muhtasarı Halîl, Beyrut ts. , VIII, 223; İbn Kudâme, el-Muğnî, Beyrut 1405, VI, 460 vd. ; Şirbinî, Muğni'l-Muhtâc, Beyrut ts. , III, 26; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, Dımaşk 1984, VIII, 260-262). Dolayısıyla Mâlikî mezhebine göre; herhangi bir kasıt olmaksızın, trafik kazası sonucu mirascısının ölümüne sebep olan kişi mirastan mahrum edilmez.

1333) Bir kadının, vefatından sonra kocasının evlenmesi durumunda malına mirasçı olmamasını vasiyet etmesi halinde bu vasiyeti geçerli olur mu?

Kişi öldüğünde malı, techiz, tekfin, borçlarının ödenmesi ve vasiyetlerinin yerine getirilmesinden sonra mirasçılarının mülkü olur (Nisa, 11). Eşler de birbirlerinin mirasçısıdırlar. Din ayrılığı, öldürme gibi mirasçılığa engel bir durum olmadıkça hiç kimse mirasçıyı bundan mahrum edemez. Dolayısıyla bir kadının, vefatından sonra kocasının evlenmesi durumunda malına mirasçı olmamasını vasiyet etmesi geçerli değildir. Böyle bir vasiyete uyulmaz.

1334) Ölen bir kimsenin malında kızlarının da hakkı var mıdır?

Erkeklerin ölen yakınlarına mirasçı oldukları gibi kadınların da ölen yakınlarına mirasçı olmaları Kur'an ve Sünnetle sabittir. Allah Teala bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Allah size, çocuklarınız (ın alacağı mirâs) hakkında, erkeğe kadının payının iki katını tavsiye eder."* (Nisa, 4/11) Kızlar, hiçbir baskı ve zorlamaya maruz kalmadan severek ve isteyerek kendi hisselerini erkek kardeşlerine

bağışlamamışlarsa mirastan hak ettikleri payın onlara verilmemesi düşünülemez. Bu bir hak ihlalidir (Mevsılî, el-İhtiyâr, Beyrut 1999, V, 555).

1335) Babadan kalan mal taksim edilirken bu malın kazanılmasında ya da korunması olan evlada taksimde ayrıcalık tanınabilir mi?

Aile içinde malların kazanılması sırasında, daha sonra ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak açısından, kişilerin katkı ve çalışmalarının açık ve somut bir biçimde belirlenmesine özen gösterilmelidir. Bu tedbirin alınmaması ya da katkıların birbirinden ayrıştırılamayacak nitelikte olması halinde, aile içinde müşterek çabayla kazanılan mallar, yapılabiliyorsa kişilerin harcadıkları mesai, aldıkları risk ve kullandıkları temsil yetkisine dayanarak hakkaniyetli bir biçimde ayrılır. Bu konuda resmi vesika ve kayıtlar yanında aileyi yakından tanıyanların bilgi ve tanıklıklarına müracaat edilir.

Tarafların katkılarının somut bir biçimde ayrıştırılmaması veya ayrıştırılamaması halinde anne-baba ve çocukların beraber yaşadığı geniş ailelerde elde edilen kazanç ve sahip olunan mallar aile reisi olan babaya aittir. Bu kazançta çocuklardan bazılarının katkısının bulunup bazılarının bulunmaması sonucu değiştirmez. Dolayısıyla babanın vefatı halinde miras olarak bıraktığı malları, mirasçının bu kazançta payının olup olmadığına bakılmaksızın aralarında mirastaki haklarına göre bölüştürülür. Hukukî hüküm bu olmakla birlikte malların kazanılması veya korunmasında katkısı olan kardeşlerin gayretlerinin diğer mirasçılar tarafından dikkate alınması ve buna göre bir davranış sergilenmesi uygun olacaktır. Kaldı ki, geniş ailelerde daha sonra ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak açısından, kişilerin katkı ve çalışmalarına göre hakların önceden belirlenip verilmesi ya da bunun belli bir esasa oturtulması yerinde olur.

1336) Ölen kişi mallarını eşiyle beraber çalışıp kazanmış ise, bu durumda hayatta kalan eşin hakkı nedir?

Aile içinde malların kazanılması sırasında, daha sonra ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak açısından, kişilerin katkı ve çalışmalarının açık ve somut bir biçimde belirlenmesine özen gösterilmelidir. Bu tedbirin alınmaması ya da katkıların birbirinden ayrıştırılamayacak nitelikte olması halinde, nikahtan sonra müşterek çabayla kazanılan mallar, yapılabiliyorsa kişilerin harcadıkları mesai, aldıkları risk ve kullandıkları temsil yetkisine dayanarak hakkaniyetli bir biçimde ayrılır. Bu konuda resmi vesika ve kayıtlar yanında aileyi yakından tanıyanların bilgi ve tanıklıklarına müracaat edilir. Bu yapılamıyor ve kazançtaki emek ve risk eşit oranlarda gözüküyorsa mallar eşit olarak ayrılabilir. Yapılan işin asıl sorumlusunun koca olduğu durumlarda ise, ailede elde edilen kazanç ve sahip olunan mallar, aile reisi olan kocaya ait sayılır. Kadının emek ve katkısı aile birlikteliğinin bir gereği olarak destek ve teberru kapsamında değerlendirilir. Kul hakkını ilgilendiren diğer alanlarda olduğu gibi burada da takva bilinci, ahiret kaygısı, adalet ve hakkaniyetten ayrılmama, diğerkâmlık ve doğruluk gibi dinî umdeler her zaman hatırlanmalı ve buna göre davranmaya gayret edilmelidir.

1337) Bir avukatın, miras taksimi için müvekkilleri adına medeni kanuna göre hüküm veren mahkemeye dava açmasının hükmü nedir?

Müslümanın, Yüce Allah'ın koymuş olduğu hükümlere uyması gerekir; aksi takdirde manen sorumlu olur. Mirasla ilgili hükümler de bunlardan biridir. Dolayısıyla, varislerin haklarına düşene rıza göstermeleri ve diğerlerinin haklarına tecavüz etmemeleri gerekir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de mirasla ilgili hükümler bildirildikten sonra devamla şöyle buyurulur: *"İşte bu (hükümler) Allah'ın koyduğu sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar."* (Nisa, 4/13-14) Şu kadar var ki varisler, miras ile ilgili ayetleri inkar etmemek ve onları adaletsiz bulmamak kaydıyla mirası kendi aralarında rızaya dayalı olarak diledikleri gibi paylaşma hakkına da sahiptirler. Bu durumda, Allah'ın emrine (mirasla ilgili olarak koymuş olduğu hükümlere) muhalif davranmış olmazlar (bkz. (Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 832). Buna göre mirasçılar taksimi mahkemenin yapması amacıyla kendi rızalarıyla avukat tutabilirler. Böyle bir durumda avukatın dinî yönden bir sorumluluğu olmaz. Niza üzerine böyle bir yola başvuruluyorsa manevî sorumluluk, yerleşik dinî kurallara razı olmayanlara ait olur.

TİCARÎ HAYAT

ALIŞ-VERİŞ

1338) Bir malın vadeli olarak satışı caiz midir?

Bir malın peşin olarak alınıp satılması caiz olduğu gibi, vadeli (veresiye) satışı da caizdir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 184). Vadeli satış, tek ödeme şeklinde olabileceği gibi, taksitli olarak da yapılabilir. Bir malın peşin fiyatıyla veresiye fiyatı piyasa şartlarında, özellikle de enflasyonist ortamlarda genellikle farklı olabilmektedir. Bunda bir sakınca olmamakla birlikte, satılacak malın akit esnasında mevcut olması, satış bedeli ve ödeme zamanının (vadenin) açık ve net olarak belirlenmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 24; Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 181, 202; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1991, IV, 531-532; V, 82).

1339) Bir malın taksitli olarak birden fazla fiyatla satışa sunulması caiz midir?

Bir malın taksit sayısına göre, farklı fiyatlarla satışa sunulması caizdir. Mesela bir mal, peşin fiyatı bin liradan, altı ay vadeli fiyatı bin beş yüz liradan, bir yıl vadeli fiyatı da iki bin liradan olmak üzere değişik fiyat seçenekleriyle satışa sunulsa, müşteri de bu seçeneklerden birini tercih edip kabul etse yapılan bu alış-veriş caiz olur. Zira bu uygulamada satıcı, akitten önce peşin ya da farklı vadelere göre değişik ödeme seçenekleri ile malın fiyatını belirlemekte, alıcı da bunlardan birisini tercih edip kabul etmektedir. Böylece akit esnasında malın fiyatı taraflarca kesin olarak belirlenmiş olmaktadır. Ancak, alıcı seçeneklerden birisini seçip kabul etmeden, "tamam aldım" der ve bu şekilde birbirlerinden ayrılırlarsa, akitte semen (fiyat) belirlenmediği için bu satış fasit olur (Serahsî, el-Mebsût, Beyrut, 1993, XIII, 7, 8; XIV, 36; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, IV, 526).

1340) Para peşin, mal vadeli (selem) olarak yapılan satım akdi caiz midir?

Alım satım akitlerinde malın peşin olması asıldır. Bedeli ise tarafların anlaşmasına göre peşin de vadeli de olabilir. Ancak örfe ve ihtiyaca binaen, Hz. Peygamber (s.a.s.) bazı durumlarda paranın peşin malın vadeli olarak satılmasına izin vermiştir. Bu şekilde yapılan alım satım akdine selem veya selef denilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde; *"Hurmada (bir rivayette bir şeyde) selem yapan kişi, belirli ölçekle, belirli tartı ile ve belirli süreye kadar selem yapsın. "* buyurmuştur (Müslim, Müsâkât, 25; Buhari, Selem, 2). Selem akdi ancak mislî mallarda yapılabilir. Caiz olması için; paranın peşin, malın cinsinin, miktarının, niteliklerinin belli olması, malın teslim tarihinin ve teslimi masraf gerektiriyorsa teslim yerinin belirtilmesi gerekir. Hayvan, standart olmayan fabrikasyon eşya gibi kıyemî malların sonradan teslimi şartıyla (selem yoluyla) satılması caiz değildir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 71 ve dev.).

Taraflar arasında yapılan akitlerin kayda geçirilmesi zorunlu mudur? Dinimiz yapılan akitlerin, hiçbir şekilde tartışmaya meydan vermeyecek şekilde net ve belirli yapılmasına itina gösterdiği gibi, çıkması muhtemel anlaşmazlıkların çözümünde de elde net kanıtların bulunmasına önem vermiştir. Tarafların akit sırasında akitte gerekli olan şartlara riayet etmemeleri ve öne sürdükleri şartları belgelememeleri, günümüz ticari hayatında karşılaşılan olumsuzlukların en önemli nedenlerindendir. İslâm, alış veriş ve borçlanma işlemlerinin yazılmasını tavsiye etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili olarak: *"Ey inananlar, belli bir süreye kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın... Bu Allah katında adalete daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir."* (Bakara: 282) buyrulması, ticari işlemlerin kayıt altına alınmasının önemine işaret etmektedir. Bir sonraki âyette ise, *"Eğer birbirinize güvenirseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Allah'tan sakınsın."* (Bakara:2/283) buyrularak diğer alanlarda olduğu gibi ticari alanda da güven duygusunun çok önemli bir unsur olduğu ve bunun kötüye kullanılmaması gerektiği mesajı verilmektedir. Bakara suresi 282. ayetindeki borçlanma durumunda senet yapılması emri, ilim adamlarının büyük çoğunluğu (cumhur) tarafından vücûp (gereklilik için) değil, tavsiye olarak değerlendirilmektedir (Kurtubî, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, Mısır, 1967, III, 383). Ancak güven duygusunun, doğruluk ve dürüstlüğün olabildiğince zedelendiği günümüzde, ticârî işlem ve akitlerin kayıt altına alınması, karşılaşılabilecek anlaşmazlıklarda hukuki açıdan belge niteliği taşıyabilecek vasıtaların kullanılması, önem arz etmektedir. Bu bakımdan yapılan akitlerin yazılı hale getirilmesi, dini bir zorunluluk olmamakla beraber; tarafların Kur'an'ın tavsiyesine uyarak ticari iş ve işlemlerini kayıt altına almaları daha uygun olur.

1341) Alış-veriş akdi hangi durumlarda bozulabilir? Yapılan bir akit hiçbir sebep olmaksızın tarafların karşılıklı rızası ile feshedilebilir mi?

Dinimize göre Müslümanın, verdiği sözü tutması, ahdine ve akdine sadakat göstermesi en önemli görevlerinden birisidir. Alım satım akdi, lazım (bağlayıcı) bir akit olup, sözleşme ile birlikte kesinlik kazanır. Dolayısıyla feshine izin veren durumlar bulunmadıkça akit tek taraflı olarak feshedilemez.

Ancak şu durumlarda, her birisi için gerekli olan şartları taşımaları kaydıyla, kurulmuş bir alım satım akdi bozulabilir:

a- İkâle yani sebepli veya sebepsiz, tarafların kurulmuş olan bir akdi karşılıklı rızaları ile (Merğînânî, el-Hidâye III, 54-55). Hz. Peygamber (s.a.s.), alış-verişini bozmak isteyen bir Müslümanın bu talebini kabul eden kişinin, Yüce Allah tarafından hatasının affedileceğini ve kıyamet günü sıkıntısının giderileceğini (Ebû Dâvud, İcâre, 18; Buyu', 52; İbn Mâce, Ticârât, 26) ifade etmiştir. İkâlenin bu şekilde gerçekleştirilebilmesi için malın akit esnasındaki şekliyle duruyor olması gerekir. b- Alıcı veya satıcıdan birisinin ya da her ikisinin muhayyerlik (belirlenen süre içinde akdi devam ettirme veya feshetme) hakkı bulunup, bu hakka sahip olanın, süresi içersinde akdi feshetmesi ile (Merğînânî, el-Hidâye III, 27),

Malda, piyasada değerini düşmesini gerektirecek bir kusur bulunup, müşterinin bu kusur nedeniyle akdi feshetmesi ile (Merğînânî, el-Hidâye III, 35 ve dev.), Bir malı görmeden satın alan kişinin, malı gördüğünde kullandığı muhayyerlik hakkı ile (Merğînânî, el-Hidâye, III, 32), Alıcı veya satıcıdan birisi, yekdiğerini kandırarak (tağrir ile) normalden çok aşağı veya fazla fiyatla (gabn-i fâhiş ile) alıp satarlarsa, kandırılan kişinin bu akdi feshetmesiyle (Mecelle, M. 357). Aşırı aldanmanın (gabn-i fâhişin) ölçüsü İslam âlimleri arasında tartışılmıştır. Kimileri fiyat takdircilerinin (bilirkişilerin) tespit ettiği tahmini meblağların üst sınırını aşan bir fiyata satma ya da satın alma durumunu gabn-i fâhiş sayarken (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 30; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 171), kimileri insanların çokça alıp sattıkları mallarda (urûzda) %5, hayvanda %10, taşınmaz mallarda %20'lik ve daha üstü farkı gabn-i fâhiş olarak kabul etmişlerdir. Mecelle bu görüşe göre düzenlenmiştir (Mecelle, M. 156; Ali Haydar, Düreru'l-hukkâm Şerh-u Mecelleti'l-ahkâm, I, 248).

1342) Alış-veriş akdi gerçekleştikten sonra, taraflardan biri aynı mecliste akdi feshedebilir mi?

Alış-veriş akdi gerçekleştikten (icap ve kabulden) sonra akit kesinleşmiştir. Taraflardan biri feshe imkân veren bir gerekçe bulunmadıkça tek taraflı olarak bu akdi feshedemez. Bu, Hanefî ve Mâlikî mezhebinin görüşüdür. Çünkü akit gerçekleştikten sonra tek taraflı olarak bu akdi feshetmek karşı tarafın zarar görmesine sebep olur. Diğer yandan Yüce Allah'ın; *"Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin*." (Mâide, 5/1) buyruğu, Müslümanların iman esaslarına, Allah'ın emir ve yasaklarına tâbi olmalarına işaret ettiği gibi, genel anlamda kendi aralarında yaptıkları sözleşmelere bağlı kalmalarını ve verdikleri sözleri tutmalarını da içermektedir. Bu görüş sahipleri, *"Alış-veriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler."* (Buhârî, Büyû', 44; Müslim, Büyû; 10) anlamındaki hadisi, akitle ilgili konuşma (söz meclisi, icap-kabul) bitmeden akdin feshedilebileceği şeklinde yorumlamışlardır

Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise taraflardan biri meclisten bedenen ayrılmadığı sürece akdi feshetme muhayyerliğine sahiptir (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 21; İbn Kudâme, Beyrut 1405, el-Muğnî, IV, 7; Mevsılî, El-İhtiyâr, ts. , II, 5). Bu görüş sahipleri ise *"Alış-veriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler."* (Buhârî, Büyû', 44; Müslim, Büyû; 10, H. No: 3930) anlamındaki hadisi, tarafların, icap ve kabul bitmiş olsa bile, birbirlerinden bedenen ayrılmadıkları sürece şeklinde yorumlamışlardır.

1343) Alış-veriş akdinde muhayyerlik ne demektir?

Alış-veriş akdi yapılırken; vazgeçme hakkının şart koşulması (şart muhayyerliği), malın ayıplı olması (ayıp muhayyerliği) veya görülmeden alınan malın görülmesi (görme muhayyerliği) gibi durumlarda, tarafların akdi feshetme veya devam ettirme hakkına sahip olmalarına muhayyerlik denilir (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 29-42).

1344) Taraflar belli bir süre içerisinde alım satım akdini bozmayı şart koşabilirler mi?

Taraflardan biri veya her ikisi belli süre içinde akdi bozmayı veya devam ettirmeyi şart koşabilirler. Buna "hıyâru'ş-şart" (şart muhayyerliği) denilir. Ancak bu durum alım satım akdi gibi, karşılıklı rıza ile feshi mümkün olan lâzım/bağlayıcı akitlerde söz konusu olabilir. Alım satımdan vazgeçmek için şart koşulabilecek süreyi, İmam Ebû Hanife, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir hadisinde muhayyerlik süresi üç gün geçtiği için (İbn Mâce, Ticaret, 42) en çok üç gün olarak kabul etmektedir. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise tarafların bu süreyi serbestçe belirleyebileceklerini, bu sürenin belirli olmak kaydıyla sınırlı olmadığını ifade etmişlerdir (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 29-31). Mecelle'de insanlar arasındaki muameleler için ikinci görüş daha uygun bulunarak şöylece düzenlenmiştir: *"Bayi (satıcı) veya müşteri yahut her ikisi birden müddet-i ma'lûme (belirli süre)*

içerisinde bey'i (satışı) feshetmek yahut icâzet ile infaz eylemek (yürürlük kazandırmak) hususunda muhayyer olmak üzere bey'de (satım akdinde) şart kılmak caizdir." (Mecelle, madde, 300)

1345) Müşteri, satın aldığı malda gördüğü bir ayıptan dolayı alış-veriş akdini feshedebilir mi?

Müşteri, satın aldığı malda önceden bulunduğu halde farkına varmayıp, akitten sonra fark ettiği bir ayıptan dolayı alış-veriş akdini feshetme hakkına sahiptir. Ancak müşterinin akdi feshetme talebinde bulunabilmesi için satın aldığı malın aynen mevcut olması gerekir. Alış-veriş akdinde feshi mümkün kılan ayıp ise; piyasada malın kıymetini azaltan veya ondan yararlanmaya engel olan her türlü eksiklik ya da kusurdur (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 36-38).

1346) Satıcı malın niteliklerini gizler veya yanlış beyanda bulunursa, alış-veriş akdi gerçekleştikten sonra bunun farkına varan müşteri ne yapabilir?

Alım-satım akdinde akde konu olan malın bütün niteliklerinin ve satış bedelinin alıcı ve satıcı tarafından bilinmesi ve açıklanması gerekir. Satıcının yanlış beyanı üzerine kurulan alım-satım akdinde, malda satın alış amacını ihlal eden ya da fiyatını düşüren bir eksiklik veya kusur bulunur yahut da mal normalden daha pahalı olursa müşteri dilerse satın aldığı malı konuşulan fiyat üzerinden kabul eder, dilerse malı geri vererek akdi bozar. Ancak müşterinin maldaki kusura karşılık fiyattan indirim talebinde bulunma hakkı yoktur. Böyle bir durumda akdi feshederek malı geri verip, yeni bir akit yaparak söz konusu malı daha düşük bir fiyattan satın alması da mümkündür (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 36-37).

1347) Satın alınan bir malda müşterinin yanında bir kusur meydana gelir sonra da önceden kusurlu olduğu anlaşılırsa müşteri bu malı geri verebilir mi?

Satın alınan bir malda önceden mevcut olan bir kusura ilaveten müşterinin yanında ikinci bir kusur oluşursa, müşteri bu satış akdini bozarak kusurlu malı satıcıya iade edemez. Ancak müşteri önceki kusurdan dolayı meydana gelen zararı satıcıya tazmin ettirir. Fakat satıcı malı, sonradan meydana gelen ayıplı haliyle kabul ederse müşteri malı geri verir ve ödediği parayı alır (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 38).

1348) Müşterinin, görmeden satın aldığı bir malı daha sonra gördüğünde, alış-veriş akdini feshetme hakkı var mıdır?

Müşterinin, görmeden satın aldığı bir malı, daha sonra gördüğünde, alış-veriş akdini feshetme hakkı vardır. Buna "hıyâru'r-ru'ye" (görme muhayyerliği) denilir. Peygamberimiz (s.a.s.): *"Görmediği bir şeyi satın alan kimse, onu gördüğü zaman muhayyerdir."* (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, Mekke, 1994, V, 268; Darekutnî, Sünen, Beyrut, 1966, III, 4) buyurmuşlardır. Ancak görme muhayyerliğinin sabit olması için, akde konu olan malın, fesih işlemine elverişli durumda olması gerekir. Malın, buğday-arpa gibi tahıl ürünleri ve sıfır otomobilde olduğu gibi mislî (standart/değişken olmayan) olması durumunda tek bir örneğinin görülmesi yeterlidir. Hayvan veya ikinci el otomobillerde olduğu gibi kıyemî (standart olmayan, değişken) mallarda ise, her bir mal ya da ürün için ayrı ayrı görme muhayyerliği vardır. Görme muhayyerliği sadece alıcı için söz konusudur. Satıcı görmediği bir malını satarsa onun için görme muhayyerliği olmaz (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 34-36).

1349) Müşteri, aralarından birini satın almak amacıyla götürdüğü birkaç maldan birini seçme hakkına sahip midir?

Müşteri, alış-veriş akdinde satış bedeli ve niteliği belirtilen birkaç çeşit eşyadan birisini seçme hakkına sahiptir. Buna hıyâru't-ta'yîn denir. Buna göre müşteri, bakmak için götürmüş olduğu bu eşyalardan birini seçince, alış-veriş o mal üzerinden gerçekleşmiş olur (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 31-33).

1350) Bir hayvanı başka bir hayvanla değiştirmek/takas yapmak caiz midir?

Tartı ve ölçü ile alınıp satılan aynı cins mallar (ribevi mallar); karşılıklı olarak mübadele edilirken (takas yapılırken), bunların eşit miktarda ve peşin olarak alınıp satılması gerekir. Aksi halde yapılan işlem faize dönüşür. Faiz ise bütün çeşitleriyle dinimizde haram kılınmıştır (Bakara, 2/275). Kıyemî (standart olmayan, değişken) malların takasında ise, eşitlik şartı aranmaz. Bu nedenle bir hayvanın

kendi cinsinden bir hayvanla her ikisinin de peşin olması şartıyla; farklı cinsten bir hayvanla ise peşinlik şartı aranmaksızın değiştirilmesi caizdir. Hayvanların değerlerinin eşit olması şart olmadığı gibi, farklı olması durumunda değer farkı ödenmesi de akdin sıhhatine zarar vermez (Merğînânî, elHidâye, III, 61 ve dev.).

1351) Yapılan bir satım akdi hangi durumlarda hukuki sonuç doğurmaz?

Hanefî hukukçular, akdin aslî unsurlarını (asl) ve tamamlayıcı şartlarını (vasf) birbirinden ayırarak, birinci durumda yani akdin aslî unsurlarındaki bir eksikliğin akdi "batıl/hükümsüz"; ikinci durumda yani akdin vasıflarındaki bir eksikliğin ise akdi "fâsid" kılacağını söylemişler ve akdi "sahih", "fâsid" ve "batıl" olmak üzere üçe ayırmışlardır. Buna göre akit sahihse hukuki sonuç doğurur, batıl ise doğurmaz. Fasit ise malın müşteri tarafından kabzedilmiş olması, mala üçüncü bir şahsın hakkının bağlanması gibi durumlarda hukuki sonuç doğurur, aksi halde doğurmaz (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 42; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 198-199).

Şartlarındaki eksiklik nedeniyle alış-veriş akdinin batıl olmasını gerektiren kurucu unsurlar; akdin sîğası (icab-kabul), tarafları ve konusu şeklinde belirlenmiştir. Dolayısıyla, aslî unsurlarının bulunmadığı veya kuruluş (in'ıkad) şartlarının eksik olduğu durumlarda alış-veriş akdi, şeklen mevcut olsa bile, hukuken hükümsüz sayılır. Bu şekilde herhangi bir hüküm doğurmayan alış-veriş akdinde, müşteri tarafından teslim alınan mal aynen duruyorsa, satıcıya iade edilir; zayi olması halinde ise, mal mislî ise mislinin, değilse kıymetinin tazmîn edilmesi gerekir. Mesela; akıl hastasının, mümeyyiz olmayan çocuğun alım-satımı, leş ve domuz gibi haram bir malın alım-satımı, ayrıca icab ve kabulün açık, birbirine uygun ve bitişik olmaması gibi durumlarda yapılan alış-veriş akdi, hiçbir hukuki sonuç doğurmaz (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 42; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 198-199). Diğer mezheplere mensup âlimler ise, eksikliğin akdin aslına yönelik olması ile vasfına (niteliklerine) yönelik olması arasında bir fark gözetmemiş; her iki durumda da akdin batıl/hükümsüz olacağını ifade etmişlerdir (Desûkî, Hâşiye, III, 54).

1352) Satım akdi hangi durumlarda fâsit olur ve nasıl bir hukuki sonuç doğurur?

Hanefilere göre; bir alım-satım akdi; a. Aslî unsurları dışında kalan şartlardan, semenin (fiyatın) belli olmaması, vadeli ise vadenin belirtilmemesi gibi, tali şartlarında bir eksikliğin bulunması, b. Akit sırasında akdin gereği olmayıp, örf haline gelmeyen ve taraflardan birisine menfaat sağlayan bir şartın koşulması, c. Satılan mal veya bedelinin dinin mal saymadığı veya haram kıldığı bir şey olması gibi sebeplerle (Merğînânî, el-Hidâye, III, 42-50) fâsit olur. Bu şekilde fâsit olan bir alış-veriş akdinde, müşteri fâsit bir akitle satın aldığı malı kabzederse ona mâlik olur. Fakat ya fesat sebeplerini ortadan kaldırılması ya da feshedilmesi gerekir. müşteri bu malda herhangi bir değişiklik yapar ya da bu mala üçüncü bir şahsın hakkı geçerse taraflar bu akdi feshedemezler (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III,42; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 198-199).

1353) Alım satım akdi yapanların satış akdine ve ticaret örfüne uygun düşen bir şeyi şart koşarak akit yapmaları caiz midir?

Alım satım akdi yapanların; satış akdinin gerektirdiği veya vadeli satışta rehin şartı koşulması gibi ona uygun düşen ya da örf haline gelen şartlarla alışveriş akdi yapmaları caizdir. Buna göre mesela satıcı, bedel ödeninceye kadar satılan malı yanında tutmayı, bedelin belli bir yerde kendisine teslim edilmesini; alıcı da, mal kendisine teslim edilinceye kadar bedeli ödememeyi, satın aldığı eşyanın garanti süresi içerisinde bozulması halinde satıcının bunu tamir ettirmesini ve satın aldığı malın belli bir yerde kendisine teslim edilmesini şart koşabilir (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 48; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 201). Aynı şekilde alıcı da satın aldığı bir beyaz eşyanın evine getirilip kurulmasını, kömürün evine teslimini şart koşabilir. Çünkü bunlar örf haline gelmiştir.

1354) Satıcı, içinde belirli bir müddet ücretsiz oturması şartıyla evini satabilir mi?

Akdin muktezasından (gereğinden) olmayan, satış akdine uygun düşmeyen, örf haline gelmemiş olan ve taraflardan birine faydası dokunan bir şeyin akit esnasında şart koşulması, Hanefilere göre sahih olmadığı için bu şekilde yapılan bir alış-veriş akdi fâsit olur (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts., III, 48-49). Delilleri, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şartlı satışı men etmesidir (Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, IV, 248, Kahire, ts. ; ayrıca bkz. Buhârî, Büyu', 73) Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise, akdin gereği olmayan, ancak akdin muktezasına da aykırı düşmeyen bir şeyin şart koşulması caizdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Beyrut, 1989,

II, 263). Çünkü Rasûlüllah (s.a.s.) bir sefer esnasında Hz. Cabir'den devesini satın almak istemiş, o da, Medine'ye kadar binmesi şartıyla satabileceğini söyleyince Rasûlüllah (s.a.s.) bu şartı kabul ederek deveyi satın almıştır (Müslim, Müsâkât, 113). Buna göre satıcının, içinde bir müddet ücretsiz oturması şartıyla evini satması, Mâlikî ve Hanbelîlere göre sahihtir. Günümüzde hayli yaygın olması hasebiyle artık örf haline geldiği yorumuyla Hanefîlerin yaklaşımına da aykırı olmadığı söylenebilir.

1355) Alım satım akdi yapılırken taraflardan birinin zararına sebebiyet verebilecek bir şart koşulabilir mi?

Alım satım akdinin gerektirmediği ve taraflardan birine zarar veren her türlü şart, fasit olmakla birlikte bu şekilde yapılan alım satım akdi sahih olur. Buna göre, bir şeyi satın alan kişinin (müşterinin), ondan belli bir süreliğine yararlanmaması, malı bir başkasına satmaması veya hibe etmemesi ya da satın alacağı otomobile binmemesi, üçüncü bir şahsa borç vermesi veya bir şey hibe etmesi gibi müşterinin zarar görmesine sebebiyet verebilecek bir şeyin şart koşulması halinde şart batıl (geçersiz), yapılan alışveriş akdi ise sahih olur (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 48-49; Mevsılî, el-İhtiyâr,İstanbul, ts. , II, 201).

1356) Bir mal satılırken bunun üçüncü bir şahsa satılması ya da bağışlanması şartı koşulabilir mi?

Alım satım akdinin gerektirmediği, taraflardan birine zarar veren veya üçüncü şahıslara menfaat sağlayan her türlü şart batıl yani geçersizdir. Ancak bu şart, akdin sıhhatine engel değildir, bu şekilde yapılan akit sahih olur. Buna göre, bir ev veya otomobil satılırken bunun üçüncü bir şahsa satılması veya bağışlanmasının şart koşulması, alıcının zarar görmesine sebep olacağı için bu şart batıl (geçersiz), alım satım akdi ise geçerli olur (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 48-49; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 201). Mâlikî mezhebine göre ise genel hüküm böyle olmakla birlikte; hayır ve iyilik amaçlı bazı tasarrufları kayıt altına alan şartlar sahihtir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Beyrut, 1989, II, 263). Buna göre, akit esnasında karşılıklı anlaşma ve rıza olduğu takdirde, taşınmaz bir malın camiye veya bir hayır kurumuna vakfedilmesi şartıyla satılması caizdir (M. Ebû Zehrâ, el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-akd, Kahire, ts. , s. 252).

1357) Henüz olgunlaşmamış sebze ve meyvenin satışı caiz midir?

İslam âlimleri, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, meyvesi olgunlaşıncaya kadar hurmanın, dânesi beyazlaşıp afetten emin oluncaya kadar da ekin satışını yasaklamasını (Müslim, Buyû', 13) gerekçe göstererek henüz olgunlaşmamış, kendisinden insan yiyeceği veya yem olarak yararlanılacak durumda olmayan sebze ve meyvelerin satışını caiz görmemişlerdir. İnsanlar için yiyecek, hayvanlar için de yem olarak kullanılabilecek durumda olan sebze ve meyvelere gelince; bunların henüz olgunlaşmadan satışı caizdir. Zira bu durumdaki sebze ve meyveler, kendilerinden yararlanılan (müntefeun bih) ve değeri olan (mütekavvim) bir mal olarak kabul edilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. II, 182-183).

1358) Ağaçtaki meyvenin veya tarladaki ürünün henüz olgunlaşmadan satılması durumunda hasat zamanına kadar ağaçta veya tarlada bırakılması caiz midir?

Esasen satın alınan sebze ve meyvelerin, zorunlu bir durum olmadıkça, sahibinin mülkünü meşgul etmemek için olgunlaşmaları beklenmeden hemen toplanması gerekir. Bu sebze ve meyvelerin hasat zamanına kadar, tarla ve ağaç üzerinde kalmalarının şart koşulması, Hanefi mezhebindeki çoğunluk görüşüne göre satım akdini fâsit kılar (Merğînânî, el-Hidâye, III, 26). İmam Muhammed'e göre ise, olgunlaşmaya yüz tutmuş sebze ve meyvelerin tarla ve ağaç üzerinde bir müddet daha kalmasının şart koşulması örf sebebiyle istihsanen caizdir. Günümüzde satın alınan ürünün hasat zamanına kadar bırakılması örf haline gelmiştir. İmama Muhammed'in görüşü tercih edilerek böyle bir satışın caiz olduğunu söylemek uygun olur. Diğer yandan her hangi bir şart koşulmaksızın satıcının; ekinlerin tarlada, meyvelerin de ağaç üstünde bırakılmasına rıza göstermesi halinde ise yapılan bu akit ittifakla caiz olur. Şayet örf haline gelmemişse ve ürün satıcının izni olmaksızın bırakılırsa, ürünlerde meşru olmayan bir yolla artış sağlanmış olacağından, müşterinin satın almış olduğu sebze ve meyvelerin miktarının üzerine gelen (kıymet veya miktar açısından) fazlalığı sadaka olarak dağıtması gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 27; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 182-183). Fazlalık miktarı ise o toplumun örfüne göre tespit edilir. Şayet müşterinin satın aldığı sebze ve meyve olgunlaşmaya yakın bir durumda olur da satıcının izni olmadan tarla veya ağaç üzerinde bırakılacak olursa, meydana gelebilecek fazlalığın sadaka olarak dağıtılması gerekmez. Zira bu nitelikteki ürünlerde gerçek anlamda bir artış söz konusu olmaz (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 27).

1359) Satılan bir arazi veya ağaç üzerindeki ürünler kime aittir?

Ekin, sebze ve meyveler; arazi ve ağaca kalıcı olarak bitişik olmayıp, onlardan ayrılabilen bağımsız eşya gibi değerlendirildiklerinden, alışveriş akdinde alıcıya ait olması şart koşulmamışsa, satıcıya ait olur. Bu bakımdan satıcının, ürünlerini toplayıp, arazi veya ağacı alıcıya teslim etmesi gerekir. Ancak taraflar akit esnasında ekin ve meyvelerin de satışa dâhil edilmesini şart koşarlarsa, şartın gereği olarak, bunlar alıcıya ait olurlar (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 27). Bu hususta Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Bir kimse, içinde meyve bulunan hurmalık veya ağaç satın alırsa; müşteri (aksini) şart koşmadığı takdirde, meyvesi satıcıya aittir."* (Müslim, Buyu', 15)

1360) Üzerindeki ürünler henüz olgunlaşmadan satılan tarla, bahçe veya ağacın müşteriye hemen teslim edilmesi gerekir mi?

Satım akdi, satılan malın hemen müşteriye teslim edilmesini gerektirir. Ancak bazı malların satış anında teslimi satıcıya zarar verebilir. Mesela üzerindeki ürünler olgunlaşmadan satılan tarla, bahçe veya ağacı müşteriye hemen teslim etmek satıcı için bir zarara sebebiyet verebilir. Bu bakımdan Şâfiîler, bu konuda mûtad teslimi esas alarak, ürünlerin olgunlaşıp, toplanmasından sonra tarla, bahçe veya ağacın müşteriye teslim edilmesini uygun görmektedirler. Hanefî hukukçular ise, ürünlerin olgunlaşmasına kadar geçen süreden dolayı ecr-i misil (piyasa şartlarına göre kira bedeli) ödeneceğine hükmetmişlerdir (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. , III, 27). Bu konuda yerleşik örf varsa ona göre hareket edilmelidir.

1361) Tarla, bahçe ve ağaç üzerindeki ekin, sebze ve meyvenin bir kısmını istisna ederek satmak caiz midir?

Ağaç üzerindeki meyvenin, bahçedeki sebzenin veya tarladaki ekinin, miktar belirtip bir kısmını istisna ederek satmak Hanefî mezhebindeki bir görüşe göre caiz, diğer bir görüşe göre ise caiz değildir. Ancak istisna edilen; belirli ağaçlar veya arazinin belirli bölümündeki ürün olursa o zaman ittifakla caiz olur. Satıcının belirli bir ağacın üzerindeki meyveyi, bahçenin belirli bölümündeki sebzeyi veya tarlanın belirli bölümündeki ekini istisna ederek satması, buna örnek olarak gösterilebilir (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. III, 28).

1362) Domates, patlıcan gibi kökü sabit kaldığı halde ürünü yenilenen sebzelerin, fidesinde iken satışı caiz midir?

Bütün ürününü bir anda vermeyip, bir kısmı olgunlaşmış, bir kısmı ise henüz çiçek halinde olan sebze ve meyvelerin fidesinde veya dalında iken satışı Hanefilerce caiz görülmemiştir. Zira burada ürünün bir kısmı mevcut iken, diğer bir kısmı henüz mevcut değildir ve satışa sunulan ürünün miktarında belirsizlik söz konusudur. Ayrıca mevcut ürünü toplama sırasında hangisinin alıcıya hangisinin satıcıya ait olduğu belli değildir. Ancak bazı Hanefî âlimler, zorluk ve sıkıntıyı gidermek için meyve ve patlıcan gibi ürünlerden mevcut olmayanı mevcut olana tâbi kılarak, bu alış-verişi caiz görmüşlerdir. Ayrıca İmam Muhammed de birbirinin peşi sıra gelen bir ürün olduğu için gül satışını caiz görmüştür (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, t. s. , II, 183). Bu tür ürünlerin satımında en iyisi, görünen ürünün değil de, ürünle birlikte fidelerin de satılmasıdır (Merğînânî, el-Hidâye, III, 26). Nitekim bu durumdaki ürünlerin satışı Mecelle'de de caiz kabul edilmiştir (Mecelle, 207 Md).

1363) Taraflardan birisi tarafından fark verilerek aynı cinsten iki malın takas edilmesi caiz midir?

Tartı veya ölçü ile alınıp satılan aynı cins mallar (ribevî mallar); karşılıklı olarak mübadele edilirken, bunların eşit miktarda ve peşin olarak alınıp satılması gerekir. Aksi halde yapılan işlem faiz muamelesi olur. Faiz ise dinimizde haram kılınmıştır (Bakara, 2/275). Tartı veya ölçü ile alınıp satılmayan ve taneleri arasında farklılıklar bulunan diğer (kıyemî) malların takasında ise eşitlik şartı aranmaz. Bu nedenle farklı model ya da değerlerdeki mal ve ürünler değiştirilirken, değer farkından dolayı ödenen fazlalık faize girmez. Diğer bir ifadeyle, kıyemî malların, aradaki fiyat farkı ödenerek peşin olması şartıyla değiştirilmeleri dinen caizdir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 61 ve dev.).

1364) Domuz etinin insana vereceği zararlar tamamen ortadan kaldırılsa, domuz eti haram olmaktan çıkar mı?

İslâm dini, insanları maddî-manevî birçok zarar ve kötülükten korumak için kurallar koymuş; zararlı, kötü ve pis şeyleri yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanları ise helâl kılmıştır (Bakara, 2/168, 173; A'raf, 7/157). Bu çerçevede domuz eti de kesin bir biçimde haram kılınmıştır: *"Allah size ancak ölü hayvan etini (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı*." (Bakara, 2/173)

Domuzun haram kılınışının hikmeti olarak kendi pisliğini yemesi, etinde bulunan bazı mikrop ve bakterilerin pek çok hastalığa sebep oluşu gibi maddî etkenler dile getirilmiştir (bkz. Prof. Dr. Asaf ATASEVEN, Din Ve Tıp Açısından Domuz Eti, DİB Yayınları). Ancak domuz etinin haram kılınmasını sadece bunlara bağlamak doğru olmaz. Domuz eti, Allah Kur'an'da yasakladığı için haramdır (Bakara, 2/168, 173; A'raf, 7/157). Domuz etinde bulunan olumsuzluklar ortadan kaldırılsa bile, domuz etinin haramlık hükmü yine değişmez. Çünkü Yüce Allah'ın emir ve yasaklarında, bizim bildiklerimizin yanı sıra bilmediğimiz daha pek çok sebep ve hikmet mevcuttur. Biz, Yüce Allah'ın emir ve yasaklarını sebep ve hikmetlerinden dolayı değil, yalnızca O'nun emri ya da yasağı olduğu için yerine getiririz.

1365) Ticari amaçla domuz yetiştirip satmak caiz midir?

Dinimiz, insanı maddî ve manevî zararlardan korumak için bir takım kurallar koymuş; bu amaçla pis, kötü ve zararlı olan şeyleri yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanları da helâl kılmıştır (Bakara, 2/168, 173; A'raf, 7/157). Kur'an-ı Kerîm'de: *"Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı…"* buyurularak (Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'am, 6/145; Nahl, 16/115) domuzun pis olduğu ve etinin de haram kılındığı açıkça ifade edilmiştir. Her ne kadar bu âyet-i kerimelerde, domuzun etinin haram kılındığından söz edilmiş ise de, En'am Suresinin 145. ayetinde geçen "rics" kelimesi ile, A'raf Sûresinin 157. ayetinde yer alan *" (Allah) onlara pis ve murdar olan şeyleri haram kılar. "* ifadelerini birlikte değerlendiren İslâm âlimleri, domuzun sadece etinin değil, bütün cüzlerinin necis olduğunu ifade etmişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, Beyrut, 1986, V, 142, 305).

Hz. Peygamber içki, leş, put ve domuzun satımının Allah ve Rasûlü tarafından kesinlikle yasaklandığını bildirmiştir (Buhârî, Büyû 111). Konuyla ilgili bu ayet ve hadislere dayanan İslam âlimleri; domuzun Müslümanlar açısından mütekavvim (dinin mal kabul edip haram kılmadığı) bir mal olmadığını, mal olmayan bir şeyin Müslümanın mülkü olamayacağı gibi, akde de konu olamayacağını, bu sebeple satışının batıl ticaretinin haram olduğunu söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, V, 142, 305; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 199; İbn Abdilber, el-Kâfî, Riyad 1985, II, 675; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Beyrut 1982, II, 126). Buna göre domuzun yetiştirilmesi de, satılması da caiz değildir. Domuz üretimi veya ticaretinden elde edilen kazanç Müslümana helal değildir.

1366) Sosis imalatında kullanılmak üzere domuz bağırsağının alım satımını yapmak caiz midir?

Domuz dinimizin pis saydığı ve etinin yenilmesini haram kıldığı bir hayvandır. Kur'an-ı Kerîm'de, *"Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı…"* (Bakara, 2/173; Nahl, 16/115; Mâide, 5/3; En'am, 6/145) buyurulmaktadır. Her ne kadar bu âyet-i kerimelerde, domuzun etinin haram kılındığından söz edilmiş ise de, En'am Suresinin 145. ayetinde geçen "rics" kelimesi ile, A'raf Sûresinin 157. ayetinde yer alan *" (Allah) onlara pis ve murdar olan şeyleri haram kılar"* ifadelerini birlikte değerlendiren İslâm âlimleri, domuzun her şeyinin haram olduğu sorucunu çıkarmışlardır (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 69).

Buna göre, domuzun kendisi, eti, yağı, derisi ve diğer tüm organları pistir, Müslüman için mal değildir. Bir Müslümanın mal olmayan bir şeyi alıp satması caiz değildir. Nitekim Hz. Peygamber içki, leş, put ve domuzun satımının Allah ve Rasûlü tarafından kesinlikle yasaklandığını bildirmiştir (Buhârî, Büyû 111). Dolayısıyla domuzdan elde edilen her türlü ürünün zaruret bulunmadıkça yenilmesi, içilmesi, giyilmesi ve kullanılması haram olduğu gibi, Müslümanlara da gayrimüslimlere de satışı caiz değildir (Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi, V, 305; Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 199; İbn Abdilber, el-Kâfî, Riyad 1985, II, 675; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, Beyrut 1982, II, 126). Bunların satışından elde edilen kazanç da haramdır. Dolayısıyla gayrimüslimlere yönelik de olsa, sosis imalatında kullanılmak üzere domuz bağırsağının alım satımını yapmak caiz değildir.

1367) Kötü amaçlar için de kullanılmaya müsait olan "anason, haşhaş, kenevir" vb. bitkileri ekmenin, ticaretini yapmanın dini hükmü nedir?

Yenilmesi, içilmesi veya kullanılması dinen caiz olan bir şeyi satmak da caizdir. Bu sebeple, yasal açıdan değil de, dinî açıdan bakıldığında, kendisi aslen haram olmayan ürünleri helal alanlarda kullanmak üzere üretmekte ve ticaretini yapmakta bir sakınca yoktur. Bu maddeler normal olarak, helal alanlarda iş yapan kişi veya kurumlara satıldığı halde, alıcılar tarafından gizlice ve dolaylı yoldan, haram işlerde kullanılsa bile bundan dolayı üreticinin bir sorumluluğu olmaz (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, VI, 28). . Ancak doğrudan gayri meşru maddelerin üretiminde kullanılmak üzere ve bunu bilerek ilgili kişilere bu ürünleri satmak, bir haramı desteklemek ve yaymak anlamına geleceğinden bu gibi kazanç yollarından sakınmak gerekir (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, II, 37, 38; İbn Rüşd el-Ced, el-Beyân ve't-tahsîl, IX, 394-395; İbn Kudâme, el-Muğni mea'ş-şerhi'l-kebîr, IV, 306). Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de, "*İyilikte ve takvada yardımlaşın, ama günahta ve düşmanlıkta yardımlaşmayın*." (Mâide, 5/2) buyurmaktadır.

Öte yandan herhangi bir ürün, günlük kullanımda nerdeyse tamamen haram bir maddenin üretimi için kullanılmakta ise, bu ürünü üretmek ve ticaretini yapmak, büyük ihtimalle harama destek olacağından dinen sakıncalı olur. Bazı fıkıh âlimleri, uyuşturucu imalatına dönük olarak haşhaş ve benzeri ürünleri üretmenin ve satmanın haram olduğunu belirtmişleridir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut 2000, VI, 458-459; Cezîrî, el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'lErbaa, V, 39-41; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühû, VII, 448). Fakat ilaç imalatında kullanılmak üzere yetiştirilip, satılmalarında sakınca yoktur. Söz konusu maddelerin ekiminde devlet tarafından alınan bir karar ve konulan kotalar varsa bunlara riayet etmek gereklidir.

1368) Domuz derisinden ayakkabı ve giysi yapmak, bu ürünleri alıp satmak ve giymek caiz midir?

Genel anlamda bütün hayvanların derisi, tabaklandığı zaman temiz olur. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.): *"Deri tabaklandığı zaman temiz olur"* (Müslim, Hayız, 838; Ebû Dâvud, Libâs, 40) buyurmuşlardır. Domuzun derisi ise; domuzun bizatihi kendisi necis olduğu için, Hanefîlerden Ebû Yûsuf'tan ve İmam Mâlik'ten gelen bir rivayetin dışında ulemanın cumhuruna göre tabaklanmakla temiz olmaz (Serahsî, el-Mebsût, I, 372; İbn Kudâme, el-Muğnî, Beyrut, 1984- I, 84; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır, 1975, I, 79). Dolayısıyla domuz derisinden yapılan ayakkabı, mont ve benzeri giyeceklerin üretim ve ticaretinin yapılması, zaruret olmadıkça giyilmesi caiz değildir (bkz. Buhârî, Büyû 111). Bunların gayrimüslimlere satımı da caiz değildir.

1369) Turistlere yönelik olarak domuz eti ithal etmek caiz midir? Domuz ithalatında işlem yapan gümrük görevlileri manen sorumlu olurlar mı?

Domuz eti dinimizce haram kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu açıkça belirtilmiştir (Bakara, 2/173; ; Mâide, 5/3; En'am, 6/145; Nahl, 16/115). Onun yenilmesi haram olduğu gibi, ticareti de yasaktır (Buhârî, Büyû 111). Çünkü dinen pis sayılan, yenilmesi ya da kullanılması yasaklanan bir şey, Müslüman için istifadesi mümkün ve değer ifade eden bir mal sayılmaz. Mal olmayan bir şeyin alınıp satılması ise caiz değildir. Dolayısıyla bir Müslüman ister başka bir Müslümana, ister Müslüman olmayan birine domuz eti veya domuz etinden yapılan bir ürünü satamaz. Satarsa bundan elde edeceği kazanç kendisine helal olmaz (Merğînânî, el-Hidâye, Beyrut, ts. III, 42, 45). Domuz eti ithalatında resmi işlemleri yapan gümrük memurlarının bunda herhangi bir sorumluluğu olmaz. Çünkü o, domuzun ne yetiştiricisi, ne satıcısı ne de alıcısıdır. Memuriyet gereği görevi olan bir şeyi yapmaktadır.

1370) Gabn-i yesîr ve gabn-i fâhiş nedir? Bunların akitlere etkisi ne olur? Gabn-i fâhişle satılan bir maldan elde edilen kazanç helal midir?

Bir fıkıh terimi olarak gabn, akitlerde iki bedel arasında değer yönünden farklılık ve dengesizlik ile, satıcı veya müşteri aleyhine meydana gelen aldanmayı ifade eder. Gabn; alış-veriş, kiralama, şirket gibi ivazlı akitlerde söz konusu olur. Fakihler gabnı; gabn-i yesîr (olağan ve basit aldanma) ve gabn-i fâhiş (normalden fazla aldanma) olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Gabn-i yesîr, bedelde önemsiz sayılabilecek, kaçınılması mümkün olmayan ve tabiî karşılanan eksiklik veya fazlalıktır. Bu kadar bir aldatma veya aldanmanın akde etkisi yoktur. Yapılan alım satım akdi geçerlidir. Gabn-i fâhiş; bedelde aşırı, belirgin ve kaçınılması mümkün olan fazlalık veya eksikliktir. Gabn-i fâhiş ve gabn-i yesîrin oranını belirlemede genellikle örf ve âdeti ölçü alınır. Hanefilere göre gabn-i fâhiş konusunda iki farklı ölçü vardır. Bunlar; **a.** Bir malın, bilirkişilerin tespit ettiği fiyatların alt ve üst sınırları dışında kalan bir fiyatla satılması ya da satın alınmasıdır. **b.** Taşınmaz mallarda %20'nin, hayvanlarda %10'un, taşınır mallarda da %5'in üstündeki fazlalık veya eksikliktir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut, 1986, VI, 30;

Mecelle 165. md.). Mecelle'de de bu görüş benimsenmiştir (Mecelle, . 156 md. ; Ali Haydar, Düreru'l-hukkâm Şerh-u Mecelleti'l-ahkâm, I, 248). Şâfiîlere göre gabn-i fâhiş, bir malın kendi fiyatından daha fazla bir fiyata satılması ya da satın alınması durumunda (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, Beyrut, ts. , IV, 309) meydana gelir. Mâlikîlere göre ise gabn-i fâhiş, bir malın fiyatında üçte bir veya daha fazla oranda aldanma olması halinde söz konusu olur (İbn Cüzey, el-Kavânînu`l-Fıkhiyye, 230, Dâru'l-Fikr, ts.).

Bilgisizliği ve dikkatsizliği nedeniyle aldatılarak ve istismar edilerek aşırı aldanmaya maruz kalan kişi uğradığı zarardan dolayı akdi feshedebilir. Ancak aldanan tarafın piyasayı bilmesi ve buna rağmen anlaşılan fiyattan malı satın alması veya satması durumunda kasten aldatma olmadığı için, aldanan taraf ister satıcı ister müşteri olsun akdi feshedemez. Yetim malı, vakıf malı ve devlet mallarının gabn-i fâhişle satılmaları halinde ise, kasten aldatma amacı olmasa dahi, bunların haklarının koruması için akit fesh edilir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, VI, 27, 56; İbn Âbidîn, Tahbîru`t-Tahrîr, fi İbtâli`l-Kadâ bi`l-Feshi bi`lGabni`l-Fâhiş bilâ Tağrîr, Resâilu İbn Âbidîn, Beyrut, ts. , II, 66-72; Mecelle, 356-357 md.). Gabn-i fâhişle satılan bir maldan elde edilen kazanç; müşteri aldatıldığını anlayamamış ya da satıcı feshe razı olmamışsa satıcının elde ettiği kâr helal olmaz. Müşteri akdi feshetme imkânına sahip olduğu halde fesh etmemiş, akde razı olmuşsa helal olur. Bununla birlikte Müslümanların tamahkârlık gösterip karşısındakinin iyi niyet ya da bilgisizliğinden istifade etmesinin doğru olmayacağı da unutulmamalıdır.

1371) İslam'da kâr haddi ne kadardır?

İslam dini, alım satım akitlerinde kesin bir kâr haddi koymamış, bunu piyasa şartlarına bırakmıştır. Temel ilke budur. Konuyla ilgili olarak Allah Rasûlü (s.a.s.), fiyatlar artmaya başladığında kendisinden bu duruma müdahale etmesi istendiğinde şöyle buyurmuştur: *"Şüphe yok ki, fiyatları tayin eden, darlık ve bolluk veren, rızıklandıran ancak Allah'tır. Ben sizden herhangi birinin malına ve canına yapmış olduğum bir haksızlık sebebiyle o kimsenin hakkını benden ister olduğu halde, Rabbime kavuşmak istemem."* (Ebû Dâvud, Bûyû' 49; Tirmizî, Bûyû' 73) Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, kendisine kurbanlık bir koyun satın alması için para verdiği Hakîm b. Hizâm'ın bir dinara satın aldığı koyunu iki dinara satıp, sonra bir dinara bir koyun satın almasını (diğer bir rivayette bir dinara satın aldığı iki koyundan birisini bir dinara satmasını) kınamamış, üstelik O'na hayır duada bulunmuştur (Ebû Dâvûd, Büyu' 28; Tirmizî Büyu' 34). Fakihler de bundan hareketle kâr haddinin eşyadan eşyaya fark edebileceğini, bu sebeple de kesin bir takdir yapılamayacağını söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut, 1986, VI, 30). Bununla birlikte piyasada suiistimaller olduğu, karaborsacılar devreye girerek halkı mağdur ettikleri, özellikle halkın zaruri ihtiyaçları sayılabilecek mallarda aşırı fiyat artışları yaşandığı durumlarda, kamu otoritesinin fiyatlara müdahale etme yetkisi (narh koyması) vardır (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 93).

1372) Kurbağa üretimi ve satışı caiz midir?

Üretilip satılması konusunda Kur'an ve Sünnet'te delil bulunmayan bir şeye dair hükmün belirlenmesinde, o şeyin yenilmesinin helal olup olmaması, mal sayılıp sayılmaması gibi ölçütlere başvurulur. İslam bilginlerinin büyük çoğunluğu, Kur'an'da yasaklanan "pis şeyler" (A'raf, 7/157) kapsamında bulunduğu gerekçesi ile kurbağa eti yemenin haram olduğuna, kurbağanın mal sayılmadığına hükmetmişlerdir (Serahsî, el-Mebsût, II, 255; Nevevî, el-Mecmu', IX, 30). Durum böyle olmakla birlikte, haramlığına dair açık bir delil bulunmayan kurbağanın; bunu mal sayan gayrimüslimlere satmak üzere üretilmesinde bir sakınca yoktur.

1373) Köpek üretimi yapmak, satmak ve bu yolla kazanç sağlamak helal midir?

Bazı hadis rivayetlerinde yer alan yasaklayıcı beyanlar sebebiyle köpeğin satışının ve bu satıştan elde edilen paradan yararlanmanın caiz olup olmadığı fakihler arasında tartışılmış ve farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bir kısım âlimler bunu mutlak olarak haram sayarken, diğer bir kısmı ise; hadislerde av köpeklerinin, satış yasağından istisna edilmesini (Nesâî, Büyû', 91) göz önünde bulundurarak avcılık, bekçilik gibi dinen serbest olan kullanım amaçlarıyla köpeğin alım satımına cevaz vermişlerdir. Diğer bir grup âlime göre ise ayırım yapmaksızın kural olarak köpek alım satımı caizdir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâi', V, 143). Zira köpek maldır. Nitekim avcılık ve bekçilik amacı ile kullanılması caiz olduğu için alınıp satılması da caizdir. Bu görüşte olanlara göre Hz. Peygamber (s.a.s.)'in köpek satıp ücretini almayı yasaklaması (Buhârî, Büyû, 113; Müslim, Müsâkât, 40-42) İslam'ın ilk dönemlerindeki şartlarla ilgilidir. Çünkü ilk dönemlerde müslümanlar köpek edinmeye çok düşkünlük gösteriyorlardı. Rasûlüllah (s.a.s.) bu yönelişi kırmak için sıkı bir tedbir olarak köpek satımını yasaklamıştır (Kâsânî,

Bedâiü's-sanâi', V, 143). Bu düşkünlük ortadan kalkınca köpek satışı yasağı da kalkmıştır. Buna göre köpek üretmek, satmak ve bu yolla kazanç sağlamak caizdir.

1374) Şarap fabrikasına üzüm satmak caiz midir?

Aslen helal olan bir şeyi; harama dönüştüreceği, ya da kötüye kullanacağı bilinen kimseye hammadde satışı konusunda İslam âlimleri iki görüş ortaya koymuşlardır. Konu, ilgili kaynaklarda genel olarak üzüm ve şıra örneğinde ele alınmıştır.

Ebû Hanîfe'ye göre üzüm veya şıranın, bunları şarap yapacağı bilinen bir kimeyse satılmasında bir sakınca yoktur. Çünkü üzüm ve üzüm suyu temiz ve helal olup bunların satılması ve parasının kullanılması caizdir. Burada satıcı kötü bir kasıt taşımamaktadır. O, sadece malını satıp ücretini elde etmek istemektedir. Alıcının maksadı ise kötüdür; aldığı üzüm ve şıradan şarap yapmak istemektedir (Zeylaî, Tebyînü'lhakâık, VI, 28; Fetâvâ-yı Hindiye, III, 110). Kur'an'da da ifadesini bulduğu gibi *"Hiçbir günahkâr da diğerinin günahını çekecek değildir"* (Zümer, 39/7). Nitekim, üzüm asmasını, elde edeceği üzümden şarap yapacak olan kimseye; yine bir araziyi, şaraplık üzüm asması dikecek olan kimseye satmak caizdir.

Ebû Hanîfe'nin kıyasa/genel hukuk mantığına dayalı görüşü böyle olmakla birlikte, onun iki talebesi İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed "istihsan" yolu ile yani şekle uygun gibi görünen kıyası terk etmeyi gerektiren daha önemli bir içerik ve sebep dolayısıyla bu tür satışları mekruh görmüşlerdir. Çünkü üzümü ya da şırayı, onu şaraba çevirecek birine satmak bir günaha destek ve imkân sağlamak anlamına gelir. Şu halde üzümün şarap imalatçısına satılması şarap üretim ve tüketiminin artmasına sebep olacak, satılmaması ise bunu önleyecektir (Serahsî, el-Mebsût, XXIV, 49). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre üzüm veya şıranın, bunlardan şarap üreteceği bilinen bir kimeyse satılması haramdır. Çünkü bu tür bir satış; şarap gibi Allah'ın imal ve kullanımını yasakladığı bir şeyin yapılmasına yardım ve destek anlamı taşımaktadır. Oysa Cenab-ı Hak *"İyilik ve takva üzere yardımlaşın. Günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın"* (Mâide, 5/2) buyurmuştur (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, II, 37, 38; İbn Rüşd elCed, el-Beyân ve't-tahsîl, IX, 394-395; İbn Kudâme, el-Muğni mea'ş-şerhi'l-kebîr, IV, 306).

Görüldüğü gibi İslam âlimleri farklı bakış açılarından hareketle konu hakkında, birbirine zıt iki farklı görüş ortaya koymuşlardır. Bu durum, söz konu satışın helal olup olmadığı konusunda en azından bir şüphenin var olduğunu ortaya koymaktadır. Şüpheli şeylerden kaçınmak ihtiyata uygun olur. Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyene bak! "* (Tirmizî, Kıyâmet, 60). *"Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler de bellidir. Bu ikisinin arasında, halkın birçoğunun helâl mi, haram mı olduğunu bilmediği şüpheli şeyler vardır. Bunlardan sakınanlar, dinini ve ırzını korumuş olur. Sakınmayanlar ise zamanla harama düşerler..."* (Buhârî, Îmân, 39; Müslim, Müsâkât, 107) buyurmuştur. Bununla birlikte üreticinin üzümü sattığı kimsenin, bunu içki üreticisine satması halinde sorumluluk üreticiye değil, bu konuda aracılık yapana ait olur (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, VI, 28).

Yukarıdaki bilgiler ışığında denilebilir ki, üzüm üreticilerinin alternatif pazarlar aramaları ve ürünlerini bu pazarlarda değerlendirmeleri ihtiyat açısından daha uygun olur.

KİRA

1375) Bir evi belli bir süre için peşin parayla kiralayıp da, süresi dolmadan evden çıkan kişi, oturmadığı günlerin kirasını geri alabilir mi?

Kira akdi, her iki taraf için de bağlayıcıdır. Kira süresi dolmadan taraflardan birisinin akdi tek taraflı olarak feshetmesi caiz değildir. Dolayısıyla bir evi belli bir süre için peşin parayla kiralayan, ancak süresi dolmadan çıkan kişi, anahtarı aldıktan sonra bir süre oturmayıp boş bırakması durumunda kiranın tamamını ödemek zorunda olduğu gibi (Merğînânî, el-Hidâye, III, 232), erken çıkması durumunda da geriye kalan günlerin ödenmiş kirasını geri alamaz. Şayet kira bedeli peşin alınmamışsa, kiracı kalan süre içersinde oturmadığı günlerin kirasını da ödemek zorundadır.

1376) Kiralanan bir tarladan, kuraklık, dolu vb. nedenlerle ürün alınamadığı durumlarda, tarla sahibine yine de kira ödenmesi gerekir mi?

Kiralanan bir araziden kuraklık, dolu, sel baskını, çekirge istilası gibi doğrudan ürüne yönelik bir afet sebebiyle ürün alınamazsa Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kira fesh edilemeyeceği gibi ücretten indirim de yapılmaz (Müzenî, Muhtasar, 129; İbn Kudâme, elMuğnî, VI, 72). Hanefî mezhebinde ise, yağmurla sulanan araziden, yağmurun yağmaması, değirmenin suyunun kesilmesi gibi sebeplerle, kiralanan maldan ürün alınmasına engel tabiî afet olması durumunda kiracı ücret ödemez. Çünkü araziden yararlanma imkânı olmamıştır (Merğînânî, el-Hidâye, III, 249). Arazi ekildikten sonra ekini çekirge yese veya başka bir afet arız olsa; afet anına kadarki sürenin kirası ödenir. Afet anından sonra ise, eğer araziyi tekrar ekerek başka bir ürün alma imkânı bulunursa kalan sürenin kirası da ödenir. Tekrar ekilip ürün alma imkânı bulunmazsa kalan sürenin kirası ödenmez (İbn Âbidîn, el-Ukûdü'd-dürriyye fî Tenkîhı'l- Fetâva'l-Hamîdiyye, Bulak, 1300 H. II, 99).

1377) Kira akdi tek taraflı olarak feshedilebilir mi?

Kira akdi her iki taraf için de bağlayıcı (lazım) bir akit olduğundan, akit yapıldıktan sonra taraflardan biri, geçerli bir mazereti olmadan veya diğerinin rızasını almadan tek taraflı olarak akdi feshedemez. Akdi feshedebilmek için; kiracının iflas etmesi, başka bir şehre tayin edilmesi, işi bırakması veya iş değişikliği yapması gibi geçerli bir mazeretinin bulunması (Merğînânî, el-Hidâye III, 250) ya da her iki tarafın da rıza ve onayı gereklidir. Şu kadar var ki, mazeret belirgin olmaz ya da tartışmaya götürebilecek bir nitelik arz ederse, o takdirde akit, ancak mahkeme kararı ile fesh edilir. Bu durumda, mahkeme kararından sonra söz konusu akdi fesheden taraf, mâli bakımdan yükümlü olmaz (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 237-238).

1378) Kiracı, kiraladığı taşınır veya taşınmaz bir malı sahibinin izni olmadan üçüncü bir şahsa kiralayabilir veya kullandırabilir mi?

Taraflar, kira sözleşmesinde yer alan şartlara uymak zorundadırlar. Buna göre kiraya veren kişi; malını kiraya verirken hangi amaçla kullanılacağını belirlemiş ve üçüncü şahıslara kiraya vermesine izin vermemişse, kiracının bu şartlara uyması gerekir. Ancak kira sözleşmesinde ev, dükkân, depo, nakil aracı gibi taşınır veya taşınmaz malın hangi amaçla kullanılacağı açık bir şekilde belirtilmemişse, kira akdi geçerli olur ve o beldenin örfü esas alınır. Şayet örf, kiracının bunu başka birisine kiraya vermesine ve dilediği gibi kullanmasına imkân tanıyorsa; kiracı, kiraladığı malı bir başkasına kiraya verebileceği gibi, herhangi bir ücret ödemeden kullanmasına da izin verebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 227-228).

1379) Altının tüketim amaçlı olarak kiraya verilmesi caiz midir?

İslam hukukçuları genel ilke olarak satımı caiz olan eşyanın yararlanmak için kiralanmasını da caiz görmüşlerdir. Ancak kira akdinin meşru olması için, kiralanan malın, kendisi bâki kalmak şartıyla menfaatinin alınması mümkün olan mallardan olması gerekir. Bu durumda olup da, kullanılması dinen meşru olan bir malın menfaatinden belli bir süre, bir bedel karşılığında yararlanmak üzere kira akdi yapılır (Serahsî, el-Mebsût, XV, 74; İbnü'l Hümâm, Fethu'l-Kadîr, VII, 147; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, IV, 173; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 218; Şîrâzî, Mühezzeb, 1, 394; İbn Kudâme, Muğnî, V, 397). Kiranın caiz olması için menfaatinin alınması amacıyla malın aynının, yani bizzat kendisinin tüketilmemesi gerekir. Bu nedenle, aynını (kendisini) tüketmeye yönelik bir mal kira akdine konu olamaz.

Buna göre altın para, gümüş para ve nakit para gibi ancak kendilerini tüketmek suretiyle yararlanılması mümkün olabilen şeyler, harcanmak amacıyla kira akdine konu olamazlar. Zira kira akdinin konusu, eşyanın kendisi değil, onun menfaatidir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, IV, 175). Fakat terazi ayarlamak için altın (dinar) ve gümüş (dirhem) paralar (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, IV, 175; Fetâvây-ı Hindiyye, IV, 453), iş yeri süslemek veya düğünlerde bir süre takıp sonra geri vermek üzere zinet olan altın kiralanabilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 402; el-Haddâd, elCevheretü'n-Neyyire, II, 41).

1380) Kira (icare) akdinde süre veya ücret belirlenmemişse, taraflar neye göre hareket ederler?

İcare/kira akdi senelik olarak yapılabileceği gibi, aylık, haftalık, hatta günlük olarak da yapılabilir. Akit esnasında süre belirtilmemişse, başlangıç ve bitişlerinde, örf varsa o ölçü alınır. Mesela buğday ekmek için tarla kiralandığında, o yılki ekim ve hasat mevsimi süre olarak kabul edilir. Aksi halde akit fâsit olur. Ücretin önceden belirlenmemiş olması halinde ise icare akdi fâsit olur. Kira akdi fâsit olunca, şayet kiracı kiralananın menfaatini almışsa, mal sahibine ecr-i misil (piyasa değeri) kira ödemesi

gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, IV, 177; Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 233). Mal kullanılmamışsa, akit fesh edilir.

1381) İçerisinde sportif faaliyetlerin yanı sıra çalgılı düğünler de yapmak amacıyla bir tesis inşa edilip kiraya verilmesi caiz midir?

Eğlenme, spor yapma ve dinlenme insanın doğal ihtiyaçlarındandır. Ancak bu ihtiyacın, İslâm'ın temel prensiplerine aykırı olmayacak şekilde karşılanıp düzenlenmesi gerekir. Şöyle ki, İslâm dini; haram içermemek, kumar ve müstehcenlik aracı yapmamak, sağlığa zarar vermemek, ibadet ve iş hayatını aksatmamak şartıyla her türlü sportif faaliyetlerde bulunmayı uygun görmüş, hatta bunu teşvik etmiştir. Diğer yandan, evlilik münasebetiyle düzenlenen tören ve merasimlerde dinen yasak olmayan eğlenceler meşru görülmüştür. Düğünlerde uyulması gereken genel ilke; dinin haram kıldığı şeylerin yapılmaması, alkollü içecekler alınmaması gibi fiillerdir (Tirmizî, Nikah, 6). Buna göre, yukarıdaki ilke ve prensiplere riayet edilmesi şartıyla, gerek sportif faaliyetler için tesis kurup, bunların işletilmesinde, gerekse nişan veya düğün gibi evlilik merasimleri için söz konusu tesislerin kiraya verilmesinde dinen bir sakınca yoktur.

1382) Kiralanan bir mal karşılığından depozit vermek caiz midir?

Hanefilere göre; herhangi bir kusuru olmadığı ve mal sahibinin ileri sürdüğü şartlara aykırı davranmadığı müddetçe, kiracının kiraladığı malda meydana gelecek zararı tazmin etme yükümlülüğü yoktur. Bu sebeple mal sahibinin kiracıdan rehin manasına gelebilecek bir şeyi depozit adı altında rehin olarak alması caiz değildir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 229, 239; Mecelle 710 Md). Mâlikîlere göre ise; kira sözleşmesinde rehin almak caizdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Mısır, 1975, II, 273). Günümüzde menkul veya gayrimenkul malların kiralanmasının büyük bir sektör haline gelmesi, konunun suiistimale açık olması, insanlar arasında güven duygusunun zedelenmiş olması gibi nedenlerden dolayı Mâlikî mezhebinin görüşü istikametinde mal sahibinin depozit almasının caiz olduğu söylenebilir.

1383) Bir kimse gayrimenkulünü dince meşru sayılmayan işler için kullanılmak üzere kiraya vermesi caiz midir?

Dinimizde yasak kılınan şeyleri yapmak günah olduğu gibi, böyle şeylerin yapılmasına rıza göstermek ve yardımcı olmak da günahtır. Bu itibarla, dinen yasaklanan şeylerin yapıldığı işler için gayr-i menkulünü kiraya vermesi caiz değildir. Bu yolla elde edilen kira geliri helal olmaz. Bu görüş Hanefî imamları Ebû Yusuf ve Muhammed'le birlikte cumhura aittir. Ebu Hanîfe ise bunda bir sakınca görmemektedir (Serahsî, el-Mebsût, XXIV, 49; Merğînânî, el-Hidâye, IV, 94).

BORÇ (KARZ) (Halk 1-15)

1384) Borçlunun, borcunu vadesinden önce ödemesi karşılığında, alacaklının alacağından indirim yapması, caiz midir?

Borçlunun her hangi bir şart koşmadan borcunu vadesinden önce ödemesi caiz olduğu gibi (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1991, V, 82), alacaklının da herhangi bir şarta bağlı olmaksızın ödemenin erken yapılmasından dolayı alacağından bir miktar indirim yapması caizdir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 60-61). Zira satıcı alacağının tamamından vazgeçebileceği gibi, indirim de yapabilir. Bu, müşteri lehine bir ikram olup, faiz kapsamına girmez. Ancak alım satım akdinde taraflar, vadeli satılan malın bedelinin, vade dolmadan ödenmesi halinde fiyatta indirim yapılmasını şart koşarlarsa; içlerinde Hanefiler'in de bulunduğu ulemanın çoğunluğuna göre bu akit fâsit olur. Fâsit akid de faizli muamele hükmündedir. (Serahsî, el-Mebsût, Beyrut, 1993, XIII, 126; XXI, 31; Merğînânî, el-Hidâye, III, 48; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1991, V, 84-85, 91).

Alacaklı, vadesi gelmiş olan bir alacağı için, borçluya, alacağının belirli bir kısmını tayin ettiği süre içerisinde ödemesi durumunda kalanından ibra edeceğini söyler, borçlu da o süre içerisinde öderse bu caiz olur ve alacağının kalan kısmından ibra etmiş sayılır (Merğînânî, el-Hidâye, II, 180) Vadesi dolmamış borçlarda alacaklının borçluya, borcun bir kısmını vade dolmadan önce ödemesi şartıyla kalan kısmının düşürülmesi için yapılan bir sulh sözleşmesi Hanefî âlimlerine göre caiz değildir. Çünkü vade para karşılığında satılmış olur. Bu da faize girer (Merğînânî, el-Hidâye, III, 197; Ali Haydar, Dürerü'l-hükkâm Şerh-u Mecelleti'l-ahkâm, IV, 57). Mecmeu'l-fıkhi'l-İslâmî (İslam Fıkıh

Akademisi) 1998 yılında aldığı 64 no'lu kararında; daha önceden şart koşulmuş olmaması ve araya üçüncü bir şahsın girmemesi kaydıyla, ister alacaklının ister borçlunun talebi ile olsun, vadeli borcu peşine döndürme karşılığında borçtan indirim yapmanın caiz olduğuna karar vermiştir (Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İsl'amî, Sayı, 6, sh. 193).

1385) Borç olarak verilen altın, para, buğday gibi misli malların kullanımı karşılığında borçludan menfaat temin etmek caiz midir?

Borç (karz) olarak verilen nakit paralarla; altın, gümüş, demir, çimento, buğday ve arpa, gibi ölçü veya tartı ile alınıp satılan mislî malların kullanımı karşılığında menfaat sağlamak caiz değildir, alınırsa bu faiz olur (Mevsılî, el-İhtiyâr, İstanbul, ts. , II, 207; III, 402). Kur'an-ı Kerim'de karşılıksız borç vermek, "karz-ı hasen/güzel ödünç" olarak isimlendirilmiş (Bakara, 2/245; Mâide, 5/12) ve bunu yapanlar övülmüştür. Rasûlüllah (s.a.s.), *"Borç karşılığında sağlanan her türlü menfaat, faizdir."* (İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânnef, Beyrut, 2006, X, 648 H. No: 21078) buyurmuşlardır. Ancak, borçlanırken şart koşulmaması şartıyla borçlu borcunu öderken aldığından fazlasını verebilir. Bunda bir sakınca yoktur.

1386) Borç alınan bir mal henüz kendisinden faydalanılmadan zarar görürse tazmini gerekir mi?

Borç olarak alınan mal borç alanın eline geçtiği andan itibaren onun sorumluluğundadır. Dolayısıyla bu malların henüz kendilerinden faydalanılmadan zarar görmeleri halinde, borçlu tarafından tazmin edilmesi gerekir. Aldığı miktarı aynen geri vermek zorundadır (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 1386 V, 681).

1387) Ev, ikinci el araba veya hayvan gibi standart olmayan (kıyemî) malların borç (karz) olarak verilmesi caiz midir?

Borç (karz) işlemi, malın aynı (kendisi), alan tarafından tüketildikten sonra mislinin iadesi mümkün olan mallarda söz konusudur. Dolayısıyla sadece altın, gümüş ve para ile, ölçülebilen, tartılabilen ve sayılabilen standart cinsten mallar borç (karz) olarak alınıp verilebilir. Taşınmaz mal veya hayvan gibi kıyemî mallar ise borç (karz) olarak verilemez. Çünkü kıyemî mallar, standart olmadığı ve piyasada misli bulunmadığı için, tüketildiğinde benzerini (mislini) geri vermek mümkün değildir. Mesela; borç (karz) olarak alınan bir hayvan veya ikinci el otomobilin yerine bir başkası ödenirken, ondan daha değerli veya değeri daha düşük olan birinin verilmesi mümkündür. Dolayısıyla standart olmayan bu tür mallarda borç (karz) işlemi mümkün değildir. Ancak Şâfiî hukukçular, cinsi, nev'i, adedi ve niteliği belli olan ticari mallar ile aynı özelliklere sahip hayvanların da, borç (karz) olarak verilebileceğine hükmetmişlerdir (Nevevî, Minhâcu't-tâlibîn, Beyrut, 2005, s. 238-240). Delilleri, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir uygulamasıdır (Müslim, Müsâkât 22).

1388) Komşuların birbirlerinden ekmek, simit vb. gıda maddelerini borç almaları caiz midir?

Borç alıp verme ilişkisi, alınan bir malın tüketildikten sonra mislini geri vermek mümkün olan mallarda söz konusudur. Klasik dönemde ekmekler sayı ile alınıp verilmeleri halinde büyüklük-küçüklük, tartı ile alınıp verilmeleri halinde de ağırlıkhafiflik yönünden birbirine eşit olmadığı için, fakihler çoğunlukla ekmeğin borç olarak alınıp verilmesini caiz görmemişlerdir. Ancak insanların komşuluk gereği bu tür borçlanmalara ihtiyaç duymaları, örf ve adetlerin de buna bağlı olarak oluşmasından ötürü, İmam Muhammed ekmeğin borç olarak alınıp verilmesini istihsânen caiz görmüştür (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, Beyrut, 1986, VII, 395). Günümüzde ise, ekmek ve simit gibi gıda maddeleri artık fabrikalar tarafından üretildiği için bu tür ürünler standart hale gelmiştir. Dolayısıyla bu şekilde standart hale gelen gıda maddelerinin borç olarak alınıp verilmeleri kural olarak da caizdir.

1389) Altının karz/borç verilmesi caiz midir?

Altın, kendisi sarf edildikten sonra misli iade edilebilen mislî mallardandır. Dolayısıyla altının, cumhuriyet altını gibi tane ile alınıp satılanlarının sayı ile, 22 ayar bilezik gibi tartı ile alınıp satılanlarının ise tartı ile borç verilmesi caizdir. Fakat geri ödenirken eksiksiz-fazlasız, tam olarak alınanın misli verilmelidir. Aksi halde faizli işlem olur. Altının veresiye satılması ise caiz değildir.

1390) Akıl-baliğ olmayan çocuklar ile bunak ve akıl hastalarından borç (karz) alınabilir mi?

Borç verenin teberru ehliyetine sahip olması; bir başka ifadeyle; akıllı, ergen, ödünç vereceği malın mâliki veya mal sahibinin vekili olması gerekir. Bu sebeple teberru ehliyetine sahip olmayan ergen olmamış çocuklar ile, bunak ve akıl hastalarından borç (karz) alınması caiz değildir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VII, 394; Mevsılî, el-İhtiyâr II, 270-271).

1391) Çocuğun malından babası veya vasîsi borç (karz) verebilir mi?

Çocuğun malından babasının veya vasîsinin başkalarına borç (karz) vermesi caiz değildir. Zira baba veya vasî onun malından sadece, çocuğun sırf menfaatine olan tasarruflarda bulunabilir. Borç vermenin çocuğa maddi bir getirisi olmadığı, aksine parasının geri dönmeme gibi bir risk taşıdığı için baba veya vasînin onun malından borç verme yetkileri yoktur (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VII, 394).

1392) Karz (borç verme) akdinde süre belirlenmesi faize (nesîe/veresiye faizine) yol açar mı? Şayet süre belirlenmişse, borç veren kişinin, henüz süresi dolmadan alacağını istemesi caiz midir?

Bazı âlimler karz akdinde süre belirlemenin nesîe (veresiye) faizine yol açacağını söylemektedirler (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VII, 396). Ancak karz akdini her yönüyle bir mübadele (alım satım) akdi olarak kabul etmek mümkün değildir. Zira burada gerek borç alanın, gerekse borç verenin parayı değiştirme gibi bir niyetleri yoktur. Ayrıca paranın değiştirilmesinde hem mukriz (borç veren) hem de müstakriz (borç alan) için herhangi bir yarar da mevcut değildir. Bu nedenle akit esnasında bir fazlalık şart koşulmadığı sürece, karz akdinde süre belirlenmesi faize yol açmaz. Fakat belirlenen süre borç veren açısından bağlayıcı değildir.

Borç verme bir yönden teberru akdi olduğu için, mukrizin (borç veren kişinin), şart koşulan süreye riayet etmesi hukuken şart değildir. Ancak söz konusu sürenin bitiminde istemesi ve böylece sözünde durması ahlâki bir görevdir. Zira Müslümanın ahdine vefa göstermesi, sözünde durması en önemli özelliklerdendir. Bu konuda birçok ayet ve hadis mevcuttur (Mâide, 5/1; İsrâ, 17/34). Ayrıca zorda olan bir Müslümanın sıkıntısını gidermek, darda olan borçluya süre vermek dinimizin çok önem verdiği şeylerdendir. Nitekim bir ayet-i kerimde; *"Eğer borçlu darlık içinde bulunuyorsa, ona geniş bir zamana kadar süre tanımak vardır. Eğer bilirseniz, alacağı bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır."* (Bakara, 2/280) buyurulmaktadır. Rasûlüllah da (s.a.s.): *"Her kim bir müminin dünya sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse; Allah onun âhiret sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir. Her kim darda kalana kolaylık gösterirse, Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir. Kişi din kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da onun yardımındadır."* (Müslim, Zikr, 38) buyurmuşlardır.

1393) Tuğla, demir, kereste gibi inşaat malzemeleri borç olarak alınıp verilebilir mi?

Mislî olan (taneleri birbirlerinin benzeri olan, birisi diğerinin yerine geçebilen) malların borç olarak verilmesi caizdir. Çünkü bu tür malların kendileri tüketildikten sonra, misillerini iade etmek mümkündür. Tuğla, demir, kereste gibi inşaat malzemeleri de bu kabildendir. Dolayısıyla bu malların borç olarak alınıp verilmeleri caizdir. Ancak bu malzemeler, asılları tüketilmeden kullanılacak olursa, bu durumda ariyet hükümleri geçerli olur ve geri verilirken bizzat kendilerinin iade edilmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 213; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 402).

1394) Akit esnasında şart koşulmadığı halde, borçlunun borcunu geri öderken, alacaklıya gönüllü olarak verdiği fazlalık veya sağladığı menfaat faiz kapsamına girer mi?

Akit esnasında bir fazlalık veya menfaat şart koşulmaz ve o yörede böyle bir teamül de bulunmaz ise; borçlunun borcunu geri öderken, alacaklıya gönüllü olarak verdiği fazlalık veya sağladığı menfaat faiz kapsamına girmez. Dolayısıyla, borçlunun borç (karz) olarak aldığı maldan kıymet bakımından daha değerlisini veya miktar bakımından daha fazlasını geri ödemesi caizdir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VII, 395). Zira Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Sizin en hayırlılarınız borç ödeme hususunda en iyi olanlarınızdır."* (Buhârî, Vekâlet, 6; Müslim, Müsâkât, 120) buyurarak, hem borcu vaktinde ödemeyi teşvik etmiş, hem de borçlunun borcunu öderken alacaklıya gönüllü olarak fazladan bir şey vermesinin güzel bir davranış olacağına işaret etmiştir.

1395) Kişilerin ihtiyaçlarını gidermek için aralarında kurmuş oldukları "yardımlaşma sandığı"ndan borç (karz) olarak aldıkları parayı geri öderken, herhangi bir fazlalık ödemeleri caiz midir?

Kişilerin, ihtiyaçlarını karşılamak için, faizsiz olarak kısa vadeli borç (karz) alıp bunu düzenli vadelerde ödemek üzere "yardımlaşma sandığı" kurmaları caizdir. Bu sandığa üye olanların, ihtiyaç halinde biriken primlerinin birkaç katına kadar borç (karz) almaları ve bunu belirlenen vade içerisinde geri ödemelerinde sakınca yoktur. Ancak ödemede bulunurken, alınan borç (karz) karşılığında önceden ileri sürülen her türlü fazlalık veya getiri sağlayan menfaat, faiz olacağı için caiz olmaz (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VII, 395).

1396) Vadeli satış veya borç (karz) akdinde borçlanılan para birimi yerine başka bir para biriminin ödenmesi caiz midir?

Fakihlerin çoğunluğu, vadeli satış ile borç (karz) akdinde, bedel olarak belirlenen para birimi yerine, ödeme tarihindeki kuru esas alarak farklı bir para biriminin-mesala borç olarak alınan altın paranın yerine gümüş paranın –ödenmesini caiz görmüşlerdir (Serahsî, el-Mebsût, Beyrut, tsz, XIV, 2; , 239; İbn Kudâme, el-Muğnî, Beyrut, 1405, IV, 187; İbn Rüşd, Bidâyetü'lMüctehid, Beyrut, 1982, II, 200). İbn Ömer'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: *"Bakî'de deve satardım; deveyi (bazen) dinar (altın para) karşılığında satar, dirhem (gümüş para) alır; (bazen de) dirhem karşılığı satar, dinar alırdım. (Sattığımda) dirhemin yerine dinarı alır ve satın aldığımda da dinar yerine dirhem verirdim. Sonra Rasûlüllah'a (s.a.s.) gidip 'Ya RasûlAllah, müsaade eder misin, sana bir şey soracağım. Ben (bir malı) dirhem mukabilinde satıp, dinar alıyorum. Bunun yerine altının yerine gümüşü alıp veriyorum' dedim. Rasûlüllah (s.a.s.); 'Aranızda (ödenmemiş) bir şey kalmadıkça o günün rayici ile (birinin yerine ötekini) almanda mahzur yoktur. ' buyurdu"* (Ebû Dâvûd, Buyu', 14).Buna göre mesela, vadeli bir satış veya borç (karz) akdine konu olan 1500 TL bedelin zimmette borç olarak kalmak üzere piyasada geçerli olan günlük kur üzerinden 1000 $ ile geri ödenmesi, her iki tarafın da rızasının olması kaydıyla caizdir.

1397) Ödeme imkânı olduğu halde zamanında borcunu ödemeyen kişiye her hangi bir ceza-i müeyyide uygulanabilir mi?

Ödeme imkânı olduğu hâlde zamanında borcunu ödemeyen borçlu, manen sorumlu olur ve ahiret azabını hak eder. Bu konuda Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması zulümdür."* (Buhârî, Havâlât, 1) Hukuki açıdan ise; kişinin zimmetinde bir borç sabit olur ve onu ödemeye yanaşmazsa, bu kişi yetkili makamlar tarafından ödemeye zorlanabileceği gibi, gerekli görülmesi halinde hapsedilir. Fakihler bu tür bir cezanın uygulanmasını, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in konuyla ilgili hadislerine dayandırmışlardır (bkz. Buhârî, İstikraz, 13). Borçlunun borcunu geciktirmesi nedeniyle -paranın değer kaybetmesi gibi bir sebeple- alacaklı zarara uğrarsa borçluya bu zarar tazmin ettirilir. Ancak borçlunun malî sıkıntı içinde olduğunu ispat etmesi halinde yetkili makamlar borcunu ödeyebilmesi için kendisine belli bir süre tanır. Bu durum ise, alacaklının yasal hakkını istemesine engel teşkil etmez (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 265-266).

1398) Borç ilişkilerinde takas caiz midir?

Borç ilişkilerinin özel bir türü olan takas; iki kişi arasındaki karşılıklı borçların birbirine mahsup edilmesini ifade eder. Takas işlemi, hukukî ve ticarî işlemleri basitleştirmesinin yanı sıra, borcun ifa ve nakil külfetini azaltma, taraflara karşılıklı güven verme gibi yararlar da sağlar. Karşılıklı iki borcun bulunması takas işleminin tabiî ve zorunlu şartı olup, bu işlem belli şartlarda tek taraflı irade ile, belli şartlarda da karşılıklı irade ile gerçekleşir.

Takas edilecek iki borç arasında cins, vasıf, vade ve benzeri niteliklerde eşitlik varsa, üçüncü şahısların hakkı ihlâl edilmiyor veya şer'î bir kural da çiğnenmiyorsa, karşılıklı rızâ aranmaksızın bir tarafın talebi ile takas kendiliğinden gerçekleşir. Meselâ iki borç da aynı cins ve vadeli para borcu ise ve bu borçlardan biri üzerinde emanet, rehin gibi bir hak yoksa bu iki borç, tek tarafın isteğiyle takasa tâbi tutulabilir.

Buna karşılık, borçlar arasında cins, vasıf, vade ve nitelik yönünden farklılık varsa, takas ancak karşılıklı rızâ ile gerçekleşebilir. Bu nedenle emanet olarak elde bulundurulan veya gasp edilen mal ya da vadeleri farklı iki borç, tarafların rızâsı bulunmadıkça takasa tâbi tutulamaz. Hatta kocanın karısından alacağı ile karısına olan nafaka borcunun bile, borçlar aynı kuvvette olmadığı için takas konusu olmayacağı ifade edilmiştir. Bu tür kayıt ve şartlar, bir tür akid olan takasta karşılıklar arası dengenin korunmasını ve tarafların mağduriyetine yol açabilecek zorlamaların önlenmesini amaçlayan tedbirlerdir (Fetâvây-ı Hindiyye, III, 230; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, IV, 239).

ÖDÜNÇ (ARİYE)

1399) Ödünç malın iadesi ve iade masrafları kime aittir?

Ödünç (âriyet) malın iade masrafları ödünç alan kişiye aittir. Ödünç alınan malın ne şekilde geri verileceği hususunda, yaygın olan örfün hükümleri geçerlidir. Bu kurallara uyulmazsa malda meydana gelecek zararın tazmini gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 216; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 404). Zira örf ile tayin nass ile tayin gibidir (Mecelle, 43-45).

1400) Elbise, ev, binek gibi kıyemî malların ödünç (âriyet) olarak alınıp kullanılmaları caiz midir?

Bir malın menfaatinin karşılıksız olarak bir başkasına kullandırılmasına âriyet denilir. Menfaatinden faydalanmak için aynının (kendisinin) tüketilmesi gerekmeyen malları âriyet (ödünç) olarak alıp, kullanmak caizdir. Buna göre elbise, ev, binek gibi, biri birinden farklı olan (kıyemî) mallar ödünç (âriyet) olarak alınıp, asılları tüketilmeden kullanılabilirler. Bunun karşılığında ödünç verene herhangi bir ücret ödenmez. Şayet ödünç veren kişi, başlangıçta yararlanma karşılığında bir bedel isteyecek olursa, o takdirde bu akit, âriyet değil, kira/icâre olur (Merğînânî, el-Hidâye, III, 213; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 402).

1401) Ödünç (âriyet) olarak alınan mallara bir zarar gelmesi halinde zararın tazmin edilmesi gerekir mi?

Ödünç olarak alınan mal, ödünç alanın yanında emanet hükmündedir. Buna göre ödünç alan kişinin herhangi bir kusuru olmaksızın mala zarar gelmesi halinde bunu tazmin etmesi gerekmez. Fakat mal, âriyet alanın yanlış kullanımından veya korumadaki kusurundan dolayı zarar görürse o zaman tazmin eder (Merğînânî, el-Hidâye, III, 215; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 403). Zira Peygamberimiz (s.a.s.): *"Ödünç (âriyet) alan kişinin kusuru yoksa zarara gören malı tazmin etmesi gerekmez."* (Abdurrezzak, el-Mûsânnef, VIII, 178; Dârekutnî, Sünen, III, 41) buyurarak bu malın tazmin edilmeyeceğini beyan etmişlerdir. Hanbelîlere göre ise; ödünç alan kişi kusurlu olsun olmasın her halükârda zarara gören ödünç malı tazmin eder (İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 354).

1402) Ödünç (âriyet) olarak alınan bir malın başkasına kiraya verilmesi caiz midir?

Bir malı ödünç (âriyet) alan kişinin, bunu başkasına kiraya vermesi caiz değildir. Çünkü ödünç (âriyet) akdinde ödünç alan kişi malın menfaatine sürekli değil, geçici olarak malik olmuştur. Bu bakımdan ödünç (âriyet) alan kişinin, bu malın menfaati üzerindeki mülkiyeti, sahibinin malı istemesiyle sona erer. Hâlbuki kira (icâre) akdinde belirlenen süreye riayet etmek gerekeceğinden, ödünç malın kiraya verilmesiyle ödünç veren kişinin zararı söz konusu olacaktır (Merğînânî, el-Hidâye, III, 214; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 402). Caiz olmamakla birlikte, âriyet alan, aldığı emanet malı kiraya verirse; Ebû Hanife ve Muhammed'e göre aldığı kira bedelini sadaka olarak vermek zorundadır (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 14).

1403) Ödünç alan kişi tarafından kiraya verilen bir mal zarar görürse, tazmini gerekir mi?

Bir malı ödünç (âriyet) olarak alan kişi, sahibinin izni olmadan bunu üçüncü bir şahsa kiraya verir ve mal da zarar görürse; bu durumda başkasına ait bir malda haksız tasarrufta bulunmuş ve neticede söz konusu fiiliyle "gâsıb" konumuna düşmüş olacağından, meydana gelen zararı tazmin etmesi gerekir. Bu durumda, kiracının kusuru varsa, âriyet alan kişi mal sahibine ödediği bedeli ondan tahsil edebilir. Kiracının kusuru yoksa zararın bedelini kiracıdan alamaz. Diğer yandan mal sahibi dilerse malının zararını kiracıya (üçüncü şahsa) da ödettirebilir. Bu durumda kiracı, malın ödünç olduğunu bildiği halde kiralamış ise ödediği bedeli kiraya verene (ödünç alana/ikinci şahsa) ödettiremez, bunu bilmiyorsa ödettirebilir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 214; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 404).

1404) Bir kimse yük taşımak için ödünç (âriyet) olarak aldığı bir aracı aynı amaçla kullanmak üzere başkasına ödünç olarak verebilir mi?

Ödünç (âriyet) olarak alınan mallar, sahibinin rızasının alınması şartıyla, aynı amaçla kullanılmak üzere üçüncü şahıslara da ödünç verilebilir. Zira ödünç almakla kişi, o malın menfaatine sahip

olduğundan ödünç vermek suretiyle de başkalarını bu menfaate sahip kılabilir. Ancak mal sahibinin izni yoksa böyle bir tasarrufta bulunamaz (Merğînânî, el-Hidâye, III, 215; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 403).

1405) Ödünç verenin, malın kullanımı ile ilgili olarak koştuğu şartlara, ödünç (âriyet) alanın aykırı hareket etmesi halinde, mala gelecek zararı tazmin etmesi gerekir mi?

Ödünç verenin, malın nasıl ve ne şekilde kullanılacağı ile ilgili ileri sürdüğü şartlara ödünç (âriyet) alan kişinin uyması gerekir. Uymazsa her ne suretle olursa olsun meydana gelecek her türlü zararı tazmin ile yükümlü olur (Merğînânî, el-Hidâye, III, 215; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 403-404).

1406) Bir kimse arazisini, bina yapılması veya ağaç dikilmesi için uzun süreli ödünç (âriyet) olarak verir ve süre dolmadan geri alırsa, karşı tarafın uğrayacağı zararı tazmin etmesi gerekir mi?

Ödünç (âriyet) akdi, lazım (bağlayıcı) değildir. Dolayısıyla -hoş görülmemekle birlikte- ödünç veren kişi, dilediği zaman malını geri isteyebilir. Bu durumda; şayet taraflar akit esnasında belirli bir süre şart koşmamış iseler, ödünç veren kişi, arazi üzerindeki bina veya ağaçları istediği zaman söktürebilir. Kendisine herhangi bir tazmin de gerekmez. Ancak belirli bir süre şart koşulur da ve sahibi arazisini süre dolmadan geri almak isterse, mal sahibi, arazi üzerindeki bina veya ağaçları söktürmeden, kıymetini ödeyerek onlara sahip olabilir. Fakat ödünç alan kişi isterse ağaç ve binasını söküp götürebilir. Mal sahibi buna engel olamaz (Merğînânî, el-Hidâye, III, 213, 215-216; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 404).

1407) Tarım için ödünç (âriyet) verilen arazi, hasattan evvel sahibi tarafından geri alınabilir mi?

Tarım için ödünç (âriyet) verilen arazi, süre tâyin edilsin veya edilmesin, hasattan evvel geri alınamaz. Çünkü örfen hasat zamanına kadar verilmiş demektir. Ancak zaman belirlenmiş ise; söz konusu süre dolduktan sonra, arazi sahibi dilerse hasat zamanına kadar ödünç akdini uzatır; dilerse geri kalan süre için ödünç verdiği kişiden kira bedeli alır. Fakat "ürününü topla, arazimi geri ver." diyemez (Merğînânî, elHidâye, III, 216; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 404).

EMANET (VEDİA)

1408) Emanet olarak bırakılan mal (vedîa), emanetçinin yanında zarar görürse tazmin edilir mi?

Kişinin, kendi malını koruması için bir başkasına emanet olarak bırakmasına "vedîa akdi" denir. Bu şekilde muhafaza amacıyla bırakılan mal, o kişinin yanında emanettir. Bu malı, nasıl korunması gerekiyorsa (mesela hayvan ahırda, mücevher kasa veya çekmecede korunur) o şekilde korur. Dolayısıyla emanet alan kişinin, malı koruma konusunda herhangi bir kusuru veya teaddîsi (sahibinin izni olmadan kullanması) olmadığı sürece, emanet bırakılan mala gelen zararı tazmin yükümlülüğü olmaz (Merğînânî, el-Hidâye, III, 208; Nevevî, Minhâcu't-tâlibîn, 360-361; Mecelle, 68 md.). Zira Peygamber (s.a.s.) *"Hıyanet etme gibi bir kusuru yoksa emanet (vedîa) alan kişi, mala gelen zararı tazmin etmekle yükümlü olmaz."* (Abdurrezzak, el-Mûsânnef, VIII, 178; Dârekutnî, Sünen, III, 41) buyurarak, emanetçinin kusuru olmadığı sürece kendisine bırakılan mala gelen zararı tazmin etmekle yükümlü olmayacağını beyan etmiştir. Ancak zarar, emanetçinin korumadaki bir kusuru veya mal sahibinin izni olmadığı halde kullanması gibi bir hıyaneti sebebiyle meydana gelecek olursa, o kişinin bunu tazmin etmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 208; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 372-373).

1409) Kişinin kendisine teslim edilen bir malı (vedîa), sahibinin izni olmadan bir başkasına emanet olarak bırakması caiz midir?

Emanet malın, bizzat kendisine emanet edilen kişi veya onun aile fertlerinden biri tarafından korunması gerekir. Dolayısıyla, sabinin izni olmadan korunması için başkalarına emanet olarak bırakılması caiz değildir. Şayet emanet edilen kişi, emanet malı bir başkasına bırakır ve malda da zarar meydana gelirse, bunun tazmin edilmesi gerekir. Bu durumda mal sahibi, zararını dilerse emanet verdiği ilk şahsa, dilerse emaneti kabul eden ikinci şahsa tazmin ettirir. İlk şahsa tazmin ettirirse, bu kişi malı muhafaza konusunda kusurlu olmadığı sürece emaneti kabul eden ikinci şahsa rücu' edemez. Şayet mal sahibi zararını ikinci şahsa tazmin ettirirse, bu kişi emanet malı muhafaza konusunda kusurlu davranmamışsa, emanet alan ilk şahsa rücu' edebilir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 208, 211; Mevsılî, el-

İhtiyâr, III, 372, 374). Zarar, ikinci şahsın kusuru sebebiyle meydana gelmesine rağmen mal sahibi bu zararı ilk şahsa tazmin ettirmiş ise, bu kişi ikinci şahsa rücu' eder (Mecelle, 790 Md.).

1410) Emanet malın, korunduğu yerden başka bir yere nakledilmesi caiz midir?

Emanet malın, korunduğu ev veya işyerinde yangın, deprem ve sel gibi bir afet meydana gelirse, bu malın zarar görmemesi için korunduğu yerden başka bir yere nakledilmesi caiz olur. Bu durumda emanet alan kişi meydana gelen zararı tazmin etmekle yükümlü olmaz. Ancak emanetçinin, taşıma işlemini mücbir bir sebeple yaptığını kanıtlaması gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 208; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 373).

Olağan üstü hiçbir şey olmadığı halde, emanet malın başka bir yere nakledilmesi sahibi tarafından yasaklanmaz ve yol güvenliği de bulunursa, emanetçi nakliye masrafını karşılayarak bu malı başka bir yere nakledebilir. Ayrıca kusuru olmadığı müddetçe de meydana gelebilecek zararı tazmin etmez (Merğînânî, el-Hidâye, III, 210; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 374).

1411) Emanet alınan bir mal (vedîa), sahibinin izni olmadan kullanılır veya başkasına emanet olarak verilir, sonra da bu haksız tasarrufa son verilirse, tazmin gerekir mi?

Emanet (vedîa) alınan bir mal sahibinin izni olmadan kullanılır ve kullanım süresi içerisinde malda herhangi bir zarar oluşmaz, sonra da bu haksız tasarrufa son verilirse, bundan sonra meydana gelen bir zarardan dolayı tazmini gerekmez. Çünkü tazmini gerektirecek sebepler ortadan kalkmıştır. Fakat emaneti elinde bulunduran kişi malı yerine koyarken, daha sonra tekrar kullanma niyeti taşıyorsa; o zaman yeniden kullanmadan önce bile olsa, meydana gelen zararı tazmin eder (Merğînânî, el-Hidâye, III, 209; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 374). Şafiîlere göre ise, söz konusu kişi sonradan haksız tasarruflarına son verse bile, sahibinin izni olmadan emanet edilen malı, haksız bir şekilde kullanmış olduğu için her halükârda tazmin etmekle yükümlü olur (Nevevî, Minhâcu't-tâlibîn, 360, 362). Bu konuda örf belirleyici bir kural olarak uygulanabilir.

1412) Emanet verilen mal (vedîa) geri istendiğinde, emaneti alan tarafından inkâr edilirse ne gerekir?

Mal sahibi emaneti geri ister de, karşı taraf böyle bir emanet almadığını söyleyerek emaneti inkâr ederse ve emanet verenin elinde bir belge bulunmazsa, emanetçi gâsıp durumuna düşer. Daha sonra emanet alan kişi emaneti itiraf eder veya mal sahibi delil getirirse ve bu arada mal da zarar görürse, emanet alan kişi kusurlu olmasa da zararı tazmin eder (Merğînânî, el-Hidâye, III, 208; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 374).

1413) Emanet bırakılan malın bakım, yem, işçilik vb. masrafları kime aittir?

Emanet bırakılan malın bakım, yem, işçilik vb. masrafları, emanet eden kişiye aittir. Zira emanet alan kişi, yaptığı işten dolayı ücret almamaktadır. Dolayısıyla emanet mal için yapılan masrafları karşılamakla yükümlü değildir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 374; Mecelle 786 Md).

1414) Kendisine bir şey emanet edilen kişi, emanet malı (vedîa) koruması karşılığında ücret talep edebilir mi?

Kendisine bir şey emanet (vedîa) edilen kişinin, emanet malı (vedîa) koruması karşılığında ücret alamaz. Şayet malı koruma işini ücretle yaparsa, bu akit vedîa (emanet) akdi olmaktan çıkar, kira akdine dönüşür ve artık icâre hükümleri geçerli olur. Bu durumda da emanet malın sahibine geri verilme masraflarını, emanet edilen kişinin karşılaması gerekir. Mala gelebilecek zararlardan o sorumludur (Merğînânî, el-Hidâye, III, 210).

1415) Emanet (vedîa) edilen malın, belirli bir yerde veya belirli kişiler tarafından korunması şart koşulursa, bu şartlara uymak zorunlu mudur?

Kendisine bir mal emanet edilen kişinin, emanet malla ilgili konulan şartlara uyma zorunluluğu vardır. Dolayısıyla mal sahibinin şart koştuğu mekânın veya yerleşim biriminin dışında bir yerde korur da mal zarar görürse tazmin eder. Kendi aile fertleri hariç, mal sahibinin istemediği kişiler eliyle koruması da caiz olmaz. Fakat emanetçi, emanet malı aile fertleri ile birlikte kendi malını koruduğu yerde muhafaza

eder ve bir kusuru da bulunmazsa, mala gelen zararı tazmin etmez (Merğînânî, elHidâye, III, 211; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 375).

1416) Otel, otopark, kaplıca, hamam vb. yerlerde emanet bırakılan elbise, eşya veya aracın kaybolması ya da zarar görmesi halinde tazmini gerekir mi?

Otel, otopark, kaplıca, hamam vb. yerlerde emanet bırakılan mal için emanetçi ücreti ödenir de, mal kaybolur veya zarar görürse işletmeci bunu tazmin eder. Ücret ödenmezse işletme sahibinin kusuru varsa tazmin eder, yoksa tazmin etmez. Ancak işletme sahibi emanet bırakılan yerde malı korumak için görevli bulundurur ve bu görevlinin kusurundan dolayı mal zarar görürse, işletmeci zararı görevliye tazmin ettirebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 375-376).

1417) Bir mecliste unutulan eşyanın zarar görmesi halinde bunu kim tazmin eder?

Bir mecliste oturanlardan biri tarafından unutulan eşyanın, aynı mecliste olan diğer insanlar tarafından emanet olarak korunması gerekir. Şayet o mecliste bulunanlar malı korumazlar veya korumada kusurlu davranırlar da, mal zarar görürse tazmin ederler (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 376).

1418) Emaneti (vedîa) yanında bulunduran kişi o maldan yararlanabilir mi?

Emanet (vedîa) olarak bırakılan maldan emanetçinin yanında iken elde edilen menfaat, mal sahibine aittir. Mesela, emanet bırakılan hayvandan elde edilen süt, yün vb. şeyler mal sahibine ait olur. Emanet alan, bunlardan yararlanamaz (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 241; Mecelle 798 Md.). Zira bir malı emanet olarak alan kişi, bunun karşılığında herhangi bir ücret alamaz ve bu malda tasarrufta da bulunamaz (İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VIII, 306). Bu nedenle emanet alan kişi, kendi kusuru ile emanet mala zarar verdiğinde bunu tazminle yükümlü olduğu gibi, bu maldan elde edilen menfaate zarar verdiğinde de zararı tazmin etmekle yükümlü olur (İbn Âbidîn, Tekmiletü Reddi'l-muhtâr, I, 42).

1419) Emanet bırakılan malın sahibi kaybolursa, emanet alan kişi bu malı nasıl korumalıdır?

Emanet veren kişi kaybolur ve yaşayıp yaşamadığı bilinmez ise, emanet alan kişi malı, sahibinin vefatı kesin olarak bilininceye kadar muhafaza eder. Şayet emanet edilen malın bozulma ihtimali varsa, emanetçi yetkili makamın izni ile o malı satarak bedelini muhafaza eder. Ancak satmaz da, mal kendiliğinden zayi olursa tazmin yükümlülüğü olmaz (İbn Âbidînzâde, Tekmilet'ü Reddi'l-muhtâr, II, 510; Mecelle, 785 Md). Mal sahibinin öldüğü kesin olarak bilindiğinde de onun mirasçılarına iade eder.

HİBE (BAĞIŞ)

1420) İnsanın hayatta iken, çocukları arasında ayrım yaparak birine veya bazılarına mal varlığının tamamını veya bir kısmını bağışlaması caiz midir?

Esasen kişinin sağlığında kendi malında istediği şekilde tasarruf etme hakkı vardır. Hukuken, malının bir kısmını veya tamamını yabancı birisine verebileceği gibi, çocuklarından birisine veya bazılarına da verebilir. Bu tasarrufu hukuken geçerlidir. Ancak hükmü konusunda İslam âlimleri arasında farklı görüşler vardır. Konu ile ilgili tartışmalar şu hadisin farklı anlama ve yorumlanmasına dayanır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), malının bir bölümünü bir oğluna vermek isteyip, kendisini şahit tutmak isteyen Numan b. Beşir adındaki sahabîye, diğer çocuklarına da mal verip vermediğini sormuş, vermediğini öğrenince, ona şahit olmamış, başkasını şahit tutmasını istemiş, (hadisin farklı rivayetlerindeki ifadelere göre) *"onu geri al", "çocukların arasında âdil davran", "zulmüne beni şahit tutma"* gibi ifadelerle Numan'ı reddetmiştir (Buhârî, Hibe, 12).

Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî'lerdeki güçlü görüşe göre, babanın hayatında iken çocuklarına mal vermesi durumunda eşit davranması müstehab, ayırım yapması mekruhtur (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 127; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, VII, 288; Huraşî, Şerhu Muhtasari'l-Halîl, VII, 82; Zekeriyyâ elEnsârî, Esne'l-metâlib, II, 483). Ahmet b. Hanbel'e, bazı Mâlikîlere ve Hanefilerden Ebû Yusuf'tan gelen bir rivayete göre ise, babanın mal verirken evlatları arasında eşit davranması vacip (farz), ayırım yapması haramdır (Buhûtî, Keşşâfü'l-Kınâ, Beyrut, 1982, IV, 309; İbn Cüzey, el-Kavânînü'lFıkhiyye, 546).

Babanın bütün çocuklarına mal vermesi durumunda; kız erkek ayırımı yapmadan hepsine eşit mi vereceği yoksa mirasta olduğu gibi erkek çocuğuna iki, kız çocuğuna bir pay mı vereceği konusu da tartışmalıdır. Bu konuda da çoğunluğun görüşü hepsine eşit vermesidir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 127; İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 388).

İster farz olsun ister müstehab, babanın mal verirken çocukları arasında eşit davranması, dinin ruhuna daha uygundur. Ayrıca çocuklar arasında ayırım yapmak, onların hem ana babalarına hem de birbirlerine karşı buğz etmelerine, aralarına soğukluk hatta düşmanlık girmesine sebep olur. Bu yüzden babalar meşru bir gerekçe yoksa mal verirken çocukları arasında eşit davranmalı, aralarında ayırım yapmamalıdırlar.

Hanefi âlimleri, evlatlardan bir kısmı çalışamayıp, ilimle meşgul olursa veya daha muttaki ise, ya da çalışamayacak derecede hasta ise diğerlerine tercih etmekte herhangi bir sakınca olmadığını söylemektedirler (Şeyhzâde, Mecmaû'l Enhur, İst:anbul 1316, II, 357).

1421) Yetkili makamlarda bulunanların hediye kabul etmeleri caiz midir?

Karşılıklı olarak hediyeleşmek insanlar arasında sevgi ve saygının oluşmasına katkı sağlar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Hediyeleşin, birbirinizi seversiniz."* (Mâlik, Muvatt'a, Hüsnu'l-Hulk 4) buyurmuştur. Ancak yetkili makamlarda bulunan kişilerin, bu göreve gelmeden önce aralarında hediyeleşme adeti olmayan kişilerden her ne ad altında olursa olsun; hediye, bağış kabul etmeleri caiz değildir. Zira bu durum, rüşvet olarak değerlendirilebilir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 103; Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 262).

Hz. Peygamber (s.a.s.) idari makamlarda bulunanlara verilen hediyelerle ilgili olarak: *"Yetkililerin aldığı hediyeler, ganimetten mal almak (kamu malını zimmetine geçirmek) gibidir."* (Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, X, 138) buyurmuştur. Yine Rasûlüllah (s.a.s.) zekât toplamakla görevlendirdiği memurunun hediye aldığını işittiğinde; *"Benim gönderdiğim bir görevliye ne oluyor ki: 'Bu zekât malıdır; bu da bana hediye edilmiştir. ' demektedir! Bu kişi babasının (yahut anasının) evinde oturup kalsa, acaba kendisine hediye verilir miydi? Allah'a yemin ederim ki, sizden biriniz o zekât malından bir şey alırsa kıyamet gününe o malı boynunda taşıyarak gelecektir."* (Müslim, İmârât, 7) buyurarak, kişinin yetkili makamda bulunmasından dolayı hediye almasının caiz olmadığını ifade etmiştir.

1422) Kişinin yapmış olduğu bağıştan (hibeden) dönmesi caiz midir?

Bağışta bulunulan (kendisine bir şey hibe edilen) kimse o şeyi teslim almadığı müddetçe, bağış yapan kişi bağışından vazgeçebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 395-396). Fakat hibe edilen mal karşı tarafça teslim alınmış ise; hoş görülmemekle (mekruh olmakla) birlikte aşağıda zikredilecek bazı istisnaları dışında, hibe eden, hibesinden dönebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 398-400). Zira Rasûlüllah (s.a.s.), bir hadisinde hibe edenin hibesini geri alabileceğini (İbn Mâce, Hibât, 6) ifade etmekle birlikte, başka bir hadisinde de hibeden dönmenin hoş bir davranış olmadığını belirtmiştir (Buhârî, Hibe, 30).

Hanefilere göre hibeden dönülemeyecek haller şunlardır: a. Hibe edilen malda bir artış meydana gelmesi, b. Hibe eden veya hibe edilenden birinin ölmesi, c. Hibe edilen malın bağışlananın mülkünden çıkmış olması, d. Hibe edilen kişi ile hibe eden arasında evlilik ilişkinin bulunması, e. Hibe edilenin hibe edenin yakın akrabası olması f. Hibeye karşılık bir bedel alınması g. Hibe edilen eşyanın helak olması (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 398-399; İbn Nüceym, el-Bahru'r-râik, Beyrut ts. , Dâru'l-ma'rife, VII, 291). Ancak bazı âlimler, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, kişinin çocuğuna yapmış olduğu bağışın dışında; hibesinden dönemeyeceğini (İbn Mâce, Hibât, 2) ifade eden ve hibeden dönmeyi kusmuğunu geri yutan köpeğin durumuna benzeten hadislerine (Buhârî, Hibe, 30) dayanarak, yapılan bağıştan dönmenin caiz olmadığını söylemektedirler (Nevevî, Minhâcu'tTâlibîn, 325). Hanefîler bu hadisleri kerahete yormuşlardır.

VEKÂLET VE KOMİSYONCULUK

1423) Emlakçinin komisyon alması helal midir?

Dinen helal olan bir malın veya hizmetin alım satımında aracı olan kişinin, yaptığı hizmetin karşılığında alıcı veya satıcıdan yahut her ikisinden tespit edilen oranda ücret alması caizdir. Ücretin, önceden belirlenmemiş olması halinde ise, mevcut uygulama ve örfe göre hareket edilir. Bu itibarla

emlakçinin, yaptığı iş karşılığında, alacağı komisyon ücreti helaldir (Serahsî, el-Mebsût, XIII, 154; Fetâvây-ı Hindiyye, III, 162).

1424) Belli bir ücret (komisyon) karşılığında firmalara iş ya da müşteri bulan kişinin kazancı helal midir?

Dinen helal olan bir malın veya hizmetin alım satımında aracı olan kişinin (komisyoncunun), yaptığı hizmetin karşılığında alıcı veya satıcıdan yahut her ikisinden tespit edilen oranda ücret alması caizdir. Ancak hizmetinin karşılığında alacağı ücretin önceden belirlenmesi uygun olur. Ücretin önceden belirlenmemiş olması halinde ise, mevcut uygulama ve örfe göre hareket edilir. Buna göre belli bir ücret (komisyon) karşılığında firmalara iş ya da müşteri bulan kişinin elde ettiği gelir dinen helaldir.

1425) Bir başkası adına vekâleten mal alan komisyoncu, kendi komisyonunu da ekleyerek fiyatı yüksek göstermesi caiz olur mu?

Bir başkası adına vekâleten mal alan kişi, satın aldığı malı kendi adına değil, müvekkili adına satın aldığı için, kaça almışsa o fiyatı söylemek zorundadır. Dolayısıyla malın alış fiyatı üzerine kendi komisyonunu da ekleyerek alıcıdan o kadar para alması caiz olmaz.

1426) Bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı daha yüksek bir fiyata satabilir mi?

Herhangi bir şeyi yapmak üzere kendisine vekâlet verilen kişi, müvekkilinin razı olmayacağı şekilde iş ve işlemlerde bulunamaz. Ancak yaptığı işlem müvekkilin menfaatine olur o da buna razı olursa caizdir. Buna göre bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı müvekkilinin hayrına olacak şekilde daha yüksek bir fiyata satıp, bu fazlalığı da müvekkiline yansıtırsa, bu takdirde yaptığı bu işlem caiz olur (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, VI, 27). Fakat, müvekkilin belirttiği fiyatın üstündeki miktarı kendisi alamaz.

1427) Bir mal ya da ürünü satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı, kendisi satın alabilir veya birinci dereceden yakınlarına satabilir mi?

Bir mal ya da ürünü satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı, nizaya ve şaibeye yol açmaması ve bir kişinin aynı anda hem alıcı hem de satıcı konumunda olmaması için kendisi satın alamayacağı gibi, müvekkilin izni olmadığı sürece nafakasını vermekle yükümlü olduğu birinci derece yakınlarına da satamaz (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, VI, 312).

1428) Bir kimse kendisi ile müvekkili adına ortak olarak aldığı malın müvekkiline ait hissesini, kâr vererek satın alabilir mi?

Bir kimse bir malı, vekâletini aldığı bir kimseyle kendi adına asaleten, ortağı adına da vekâleten satın alıp, sonra da, vekâlet veren ortağın hissesini -üzerine kâr payı ekleyerek- ortağından veya onun başka bir vekilinden satın alsa, yapılan bu işlem caiz olur. Ancak sonraki satın alışta akdin taraflarından birisinin, diğer mal sahibi veya onun başka bir vekili olması gerekir. Kendisi, ortağı adına vekâleten, kendi adına asaleten alım satım yapamaz. Çünkü bir kişinin alım satım akdinde hem satıcı hem de alıcı olması caiz değildir (Serahsî, el-Mebsût, Beyrut 2000, XXVIII, 58; Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, Kahire 1313, IV, 269).

1429) Bir müslüman ile gayrimüslimin birbirlerini vekil tayin etmeleri caiz midir?

Dinen meşru olan alanlarda bir Müslüman ile gayrimüslimin birbirlerini vekil tayin etmeleri caizdir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 332).

1430) İbadetlerin vekâlet yoluyla eda edilmesi caiz midir?

Bedenle yapılan ibadetlerde vekâlet geçerli olmayıp, ibadetin bizzat mükellefin kendisi tarafından yerine getirilmesi gerekir. Mesela, mükellef ne kadar hasta olursa olsun, onun yerine başkası namaz kılamaz. Bizzat mükellef, kendisine tanınan ruhsatlar çerçevesinde namazını kılar. Oruç da böyledir.

Mal ile yapılan ibadetlerde ise vekâlet geçerlidir. Mesela bir kimse, zekât olarak hesaplayıp ayırdığı meblağı, ikinci bir kişi aracılığı ile fakirlere ulaştırabilir, malının zekâtını hesaplayıp fakirlere vermek üzere başkasını vekil tayin edebilir. Hem beden, hem mal ile yapılan bir ibadet olan hacda ise, bizzat mükellef tarafından yapılmasına engel meşru bir mazeret bulunması halinde vekâlet geçerlidir. Mazeret bulunmadığı takdirde ise haccın vekâlet yolu ile yapılması geçerli olmaz. Vekâlet konusunda farz, vacip ve nafile hac arasında fark yoktur. Yani bir kimse şartlar oluştuğu takdirde farz olan hac için vekil tayin edebileceği gibi, vacip veya nafile hac için de vekil tayin edebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, I, 170; Nevevî, Minhâcu't-tâlibîn, 272).

1431) Buluğ çağına erişmemiş mümeyyiz çocukların akıl hastalarının, bunak ve sefihlerin vekil olmaları ve başkalarını vekil tayin etmeleri caiz midir?

Vekil ve müvekkilin, akıl sahibi olması ve yaptığı tasarrufların mahiyetini bilmesi gerekir. Bu nedenle kanunî temsilcileri tarafından kendilerine tasarrufta bulunmalarına izin verilmeyen mümeyyiz çocuk, bunak ve sefihin; yapılan bağışları kabul etmek gibi kendilerine yarar sağlayan tasarrufları geçerli; başkalarına bağışta bulunmak gibi kendilerine zarar veren tasarrufları geçersiz; alış-veriş gibi tasarrufları ise kanunî temsilcilerinin oluruna (izin veya icâzet) bağlıdır. Bu genel ilkeye göre, kendilerine kanunî temsilcileri tarafından vekâlet akdi yapmalarına izni verilen mümeyyiz çocuk, bunak (aklı zayıf) veya sefih (malını beyhude yere harcayan) kişilerin vekil veya müvekkil olmaları caizdir. Diğer yandan kanuni temsilcileri tarafından izin verilmiş olsa bile, temyiz gücüne sahip olmayan küçük çocuklar ile devamlı akıl hastaları hiçbir zaman vekil veya müvekkil olamazlar. Zira bunlar kendileri adına tasarrufta bulunma ehliyetine sahip olmadıkları gibi başkaları adına da tasarrufta bulunamazlar (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 20; Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 271-272; Mecelle 1457-1459. Md).

1432) Kişinin kendisinin tasarruf ehliyetine sahip olmadığı bir hususta, başkasını vekil tayin etmesi caiz midir?

Vekâletin sahih olabilmesi için müvekkilin tasarruf ehliyetine sahip olması ve tasarruflarından doğan hükümlerin kendisini bağlayıcı olması gerekir. Buna göre müvekkilin tasarruf yetkisine sahip olduğu hususlarda akdi doğrudan kendisinin yapması caiz olduğu gibi, bir başkasına vekâlet vererek yaptırması da caizdir. Ancak kendisinin tasarrufta bulunamayacağı bir konuda başka birisini vekil tayin etmesi de caiz değildir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 20; Mecelle Md. : 1459).

1433) Vekâlet akdinin hukuki sonuçları kime döner?

Vekilin, müvekkilinin adını söyleyerek, onun adına yapmış olduğu tasarrufların hukuki sorumluluğu müvekkiline aittir. Buna göre müvekkilin belirli yer ve kişilerle alış-veriş yapılmasını istemesi gibi özel vekâlette bu hüküm geçerlidir. Öte yandan nikah, boşama ve benzeri akitlerde de vekilin müvekkili adına yapmış olduğu tasarrufların hukuki sonucu vekile değil, müvekkiline isnat edilir. Ancak vekilin müvekkile isnat etmeyip kendisine nispet ettiği genel vekâletde, alış-veriş ve kira gibi akitlerde satılan malı teslim etmek, sattığı malın bedelini teslim almak, ortaya çıkması halinde kusurundan dolayı malı geri vermek gibi iş ve işlemlerde bütün sorumluluklar vekile ait olur (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 33).

1434) Satın almaya vekil olan kişi, henüz müvekkiline teslim etmediği malda meydana gelen kusurdan dolayı sorumlu tutulabilir mi?

Satın almaya vekil olan kişi, akit sırasında müvekkilin adını anmaksızın kendi adına satın almış olduğu bir malda, henüz müvekkiline teslim etmeden bir kusur ortaya çıkarsa sorumlu olur. Ancak satın alırken müvekkilinin adına satın almışsa, mal elinde emanet hükmünde olduğundan dolayı her hangi bir kusuru bulunmadığı sürece sorumlu olmaz (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 333-334).

1435) Alım-satım ve kiralama akdinde müvekkilin belirlediği şartlara aykırı davranan vekil hukuken sorumlu olur mu?

Müvekkilin, satın almak istediği malın niteliklerini, cinsini ve ödenecek bedelin miktarını belirtmesi durumunda, vekilin bu şartlara uyması gerekir. Şayet vekil müvekkilin bu kayıtlarına aykırı davranacak olursa, yaptığı alış-veriş müvekkili adına değil, kendi adına yapılmış olur (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 335-336).

1436) Vekilin bir malı piyasa değerinin altında bir fiyata satması ya

da piyasa değerlerinin üzerinde bir fiyatla satın alması caiz midir?

Vekilin bir malı piyasa değerinin altında bir fiyata satması veya gabn-ı fâhişe (aşırı aldanma) varacak ölçüde piyasa değerinin üzerinde bir fiyatla satın alması caiz değildir. Zira kendisine satma veya satın alma yetkisi verilen vekilin, malın alımsatımını geçerli olan piyasa değerine göre yapması gerekir. Ancak vekilin, bir malı müvekkilini aldatmayacak ve aralarında anlaşmazlığa sebebiyet vermeyecek şekilde piyasa değerinden fazla bir fiyatla satın almasında ya da noksan fiyatla satmasında ise herhangi bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 27, 29-30; Mecelle Md. : 1482).

1437) Vekilin kendi malını müvekkile satması veya müvekkilin malını kendisi için satın alması ya da bu şekilde bir kira sözleşmesi yapması caiz midir?

Hanefî ve Şâfiîlere göre; bir malı satmak üzere vekil edilen kişinin, müvekkilin malını kendi adına satın alması veya satın almaya vekil edilen kişinin kendi malını müvekkile satması ya da bu şekilde bir kira sözleşmesi yapması caiz değildir. Bu tür sözleşmelerde bir kişi akdin iki tarafını da üstlenemez. Zira bir alış-veriş veya kira akdinde kişi ya satıcı veya alıcı konumunda bulunur. Vekilin müvekkilin malını kendi adına satın alması veya kendi malını müvekkile satması ya da bu şekilde bir kira sözleşmesi yapması durumunda vekil; hem satıcı hem de müşteri konumunda olacağından, caiz olmayan bir tasarrufta bulunmuş olur (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 28, 31; Nevevî, Minhâcu't-tâlibîn, 274; Mecelle Md. : 1496). Ancak Mâlikîlere ve bazı Şâfiîlere göre; şayet vekil kendi lehine bir menfaat sağlamaz ve ithama da sebebiyet vermezse, böyle bir akit caiz olur (İbn Rüşd, Bidâyetü'lMüctehid, Mısır, 1975, II, 303; İbn Cüzey, el-Kavânînu`l-Fıkhiyye, s. 281; Remlî, Nihâtetü'l-muhtâc, Beyrut, 1984, V, 35).

1438) Vekilin, lehlerine şahitlik yapamayacağı yakın akrabalarına, müvekkilin malını alıp-satması veya müvekkili adına onlarla kira sözleşmesi yapması caiz midir?

Vekilin; anne, baba, dede, nine, eş, çocuklar ve torunlar gibi lehlerine şahitlik yapamayacağı kimselere müvekkilin malını piyasa değerine uygun olması şartıyla alıp-satması veya müvekkili adına onlarla kira sözleşmesi yapması caizdir (Kâsânî, Bedâiu'ssanâi, VI, 28, 31; Mecelle Md. : 1497).

1439) Kendisine vekâlet verilen kişi, yerine bir başkasını vekil tayin edebilir mi?

Kendisine özel vekâlet verilen kişi, müvekkilinin izni olmadan veya onun onayını almadan bir başkasını vekil tayin etmesi caiz değildir. Ancak genel vekâletle yetkilendirilen kişi, kendi yerine bir başkasını vekil tayin edebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 339; Mecelle Md. : 1466).

1440) Müvekkilin veya vekilin tek taraflı olarak vekâlet görevini sona erdirmeleri caiz midir?

Vekâlet bağlayıcı olmayan bir akittir. Dolayısıyla müvekkilin veya vekilin tek taraflı olarak vekâlet görevini sona erdirmeleri caizdir. Ancak tarafların vekâleti sona erdirdiklerini birbirlerine bildirmeleri gerekir. Vekâletin bir ücret karşılığında yapılması halinde vekil, ecîr (ücretli çalışan) olacağından yine akdi tek başına sonlandıramaz. Öte yandan üçüncü şahısların haklarının ihlalinin söz konusu olması gibi durumlarda vekâlet akdinden hedeflenen maksat elde edilemeyeceğinden bu akdin tek taraflı olarak sona erdirilmesi caiz değildir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 37-38; Mevsılî, el-İhtiyâr,II, 339; İbn Cüzey, el-Kavânînu`l-Fıkhiyye, 281-282; Mecelle Md. : 1521-1524).

1441) Vekilin yaptığı hizmet karşılığında ücret alması caiz midir?

Vekâlet akdinde ücret şart koşulur, vekil de akdin gereğini yerine getirirse ücret almaya hak kazanır (Mecelle Md. : 1467). Nitekim fakihler, ücret karşılığında yapılan vekâlet akdini, icare akdi kapsamında değerlendirerek ücret alınmasını caiz görmüşlerdir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 230; İbn Cüzey, el-Kavânînu`l-Fıkhiyye, 281; Bilmen, Ömer Nasuhi, Istılâhât-ı Fıkhiyye, VI, 328).

1442) Belirli kişi veya kurum adına çalışan vekilin (ecîr-i hâs), kendi kurumunun yanı sıra, başkaları için de hizmet ermesi ve bunun karşılığında ücret alması caiz midir?

Belirli kişi veya kurum adına çalışan vekilin (ecîr-i hâs), kendi kurumunun iznini almaksızın, başkaları için de vekâlet hizmeti yapması ve bunun karşılığında ücret alması caiz değildir. Ancak bu durumdaki vekilin çalıştığı kişi ya da kurumun izin vermesi halinde, mesai saatleri dışında başkaları için hizmet vermesinde ve buna karşılık ücret almasında bir sakınca yoktur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 230-231).

1443) Vekilin, müvekkilin işini yaparken kendisine menfaat sağlaması caiz midir?

Vekil müvekkilin ileri sürdüğü şartlar doğrultusunda iş yaparken onun menfaatini gözetmek ve ona zarar verecek tasarruflardan kaçınmak zorundadır. Bu nedenle vekilin, bir malı müvekkilinin belirlediği fiyattan aşağı satarak onu zarara uğratması caiz olmadığı gibi, müvekkilini aldatarak kendisine menfaat sağlayacak herhangi bir işlem ya da tasarrufta bulunması da caiz değildir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 335, 336-337). Bu durumda vekil ortaya çıkacak zararı tazmin eder (Mecelle Md. :1495). Buna göre, mesela vekilin, piyasada 1000 TL olan bir buzdolabını pazarlık yaparak 800 TL'ye satın alıp, üzerini müvekkiline iade etmemesi; yine müvekkilin 500 TL'ye satabileceğini söylediği bir bilgisayarı 700 TL'ye satıp fazlasını müvekkiline vermemesi caiz değildir. Yine inşaat malzemesi satın almaya vekil olan kişi veya bir firmanın temsilcisi, kendisine bir menfaat sağlanması karşılığında bazı firmalarla anlaşıp, sadece onlardan malzeme alım-satımı yapması rüşvet (haksız kazanç) sayılacağından caiz değildir. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.s.), rüşvet verene ve alana lanet etmiştir (Ebû Dâvûd, Akdiye, 4; Müslim, İmârât, 7; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, X, 138).

KEFALET

1444) Alacaklı, alacağını, kefilin yanı sıra, asıl borçludan da isteme hakkına sahip midir?

Kefâlet, kefilin zimmetini asıl borçlunun zimmetine eklemektir. Buna göre alacaklı, alacağını hem asıl borçludan hem de kefilden isteme hakkına sahiptir. Zira borç, asıl borçlunun zimmetinde devam etmekle birlikte, aynı zamanda kefilin zimmetinde de sabit olur. Nitekim konuyla ilgili olarak Peygamber (s.a.s.): *"Kefil, üstlendiği borçtan sorumludur."* (Ebû Dâvûd, İcâre, 54) buyurmuştur. Ancak akit esnasında alacaklının, alacağını asıl borçludan istememe şartı koşulacak olursa, işlem havâle akdine dönüşmüş olur. Dolayısıyla bu durumda alacaklı alacağını ancak kefilden talep edebilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 342, 345; Nevevî, Minhâcu't-tâlibîn, s. 268; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 296).

1445) Kefalet akdinde, kefilin ölmesiyle kefalet sorumluluğu mirasçılarına intikal eder mi?

Kefalet akdinde kefil ölürse, akit sona erer ve kefalet sorumluluğu mirasçılarına intikal etmez. Zira mirasçılar, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in: "*Bir kimse (vefat edip de) geride bir mal bırakırsa, bunlar mirasçıların olur."* (Buhârî, Kefâlet, 5) hadisinde ifade edildiği üzere, lehlerine olan mal ve haklara varis olurlarken, aleyhlerine olan hususlara varis olmazlar. Dolayısıyla kefalet sorumluluğu mirasçılara intikal etmez (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 344). Diğer yandan süreli kefalet akdinde kefil, süre dolmadan ölecek olursa, borç peşine dönüşür ve kefilin terekesinden ödenir. Kefilin mirasçıları ise kefalet süresinin bitimine kadar, ödedikleri miktarı asıl borçludan isteyemezler (Serahsî, el-Mebsût, XX, 54; Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 3).

1446) Borçlunun talebi olmadan kendiliğinden ona kefil olan kişi, borcu ödeyecek olursa, bunu borçludan isteyebilir mi?

Kefîl, ödediği borcu asıl borçludan talep edebilir. Ancak borçlunun herhangi bir talebi olmadan, borçluya kendiliğinden kefil olan kişi, onun borcunu öder ve bunu asıl borçludan isterse, borçlu da bunu vermezse, kefil bu parayı ondan zorla alamaz. Zira üçüncü şahısların borçlu adına kendiliğinden yapacakları ödemeler teberru kapsamına girer (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 345).

1447) Satılan bir malın kusurlu çıkması durumunda, müşteriye, bu malın bedelini ödeme konusunda kefil olmak caiz midir?

Hanefi hukukçuların çoğunluğuna göre, satılan malda görülecek bir kusura kefil olmak caiz değildir. Ancak İmam Ebû Yûsuf'dan gelen bir rivayete göre garantili satış, "Kefalet bi'd-derek" gibidir. Çünkü garantili satış yapmak örfe göre ağırlıklı olarak "Kefalet bi'd-derek" manasında kullanılmaktadır (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 349). Dolayısıyla bu rivayete göre, satılan bir malın kusurlu çıkması durumunda, müşteriye, bunun bedelini ödeme konusunda kefil olmak caizdir.

1448) Kişinin bir borca kefil olması karşılığında ücret alması caiz midir?

Kefalet akdi, teberru niteliğinde olup sevap kazanma maksadı ile yapılır. Dolayısıyla, yardımlaşma niteliği taşıyan kefalet akdi, sırf Allah rızası için ve dünyevi bir karşılık beklemeksizin yapılmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de (Mâide, 5/2; Rahman, 55/60) ve hadis-i şeriflerde (Müslim, Zikir, 11) yardımlaşma teşvik edilmiştir. Buna göre kefilin, kefalet akdine karşılık ücret almayı şart koşması caiz değildir. Zira ücret almak, yardımlaşma maksadına aykırıdır. Ayrıca gerektiğinde asıl borçlunun borcunu ödeyeceği için ona borç veren konumunda olan kefil, ücret alması halinde faizli işlemde bulunmuş olur (Taberî, İhtilâfu'l-Fukahâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 193-194; İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut, ts. , VII, 186; Dusûkî, Haşiyetu Şerhi'l-Kebîr, Beyrut, ts. , III, 77). Ancak günümüzdeki bazı ilim adamları ücretsiz kefil bulunmaması halinde, zaruret veya ihtiyaç sebebiyle maslahata binaen borçlunun ücret karşılığı kefalet akdi yapmasının caiz olacağı kanaatindedirler (I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya, 1997, 258; Hamdi Döndüren, Ticaret ve İktisat İlmihali, 518-519; Yunus Apaydın, "Kefâlet" DİA, XXV, 177).

1449) Kefile kefil olmak caiz midir?

İki ve daha fazla kişilerin teselsülen birbirlerine kefil olmaları caizdir. Bu durumda birinci kefil için gereken bütün şart ve hükümler, diğer kefiller için de aynen geçerlidir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 58; Dusûkî, Haşiyetu Şerhi'l-Kebîr, Beyrut, ts. , III, 331; ; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, Beyrut, 2000, V, 301, 318; Mecelle, 626. Md.).

1450) Satılan bir mal üzerinde sonradan bir başkası tarafından hak iddia edilmesi durumunda, bu malın bedelini ödeme konusunda müşteriye kefil olmak caiz midir?

Satılan bir mal üzerinde sonradan bir başkası tarafından hak iddia edilmesi durumunda, müşteriye, ödediği bedeli kendisine geri verme konusunda kefil olmak caizdir. Ancak, "Kefalet bi'd-derek" adı verilen bu işleme göre, kefilin bu malın bedelini müşteriye ödemekle yükümlü olması için, satılan mal üzerinde hak iddia eden kişinin, bunu hukuken ispat etmesi gerekir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 348-349).

HAVALE

1451) Kişinin bir borcunu, ikinci bir şahsa devretmesi (havâle) caiz midir?

Kişinin ödemekle yükümlü olduğu bir borcu, ikinci bir şahsa devretmesi caizdir. Zira Hz. Peygamber: *"Sizden birinize bir borç havâle edilirse bunu kabul etsin."* (Buhârî, Havâlât, 1) buyurmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in diğer bazı hadislerinde de insanların sıkıntılarını gidermeyi teşvik etmiş olması (Buhârî, Mezâlim 3; Müslim, Birr 58) yapılan bir havalenin kabul edilmesinin önemini ortaya koymaktadır. İslam hukukunda bu işleme "havâle" adı verilir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 350). Kişi bir borcunu, ikinci bir şahsa devrederse, alacaklıya karşı sorumluluktan kurtulur. Dolayısıyla alacaklı, alacağını ondan değil, havâle edilen kişiden ister (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 351). Ancak, borç kendisine havale edilen kişi iflas eder ve bu durum mahkeme kararıyla tespit edilirse; yahut kişi borcun kendisine havale edildiğini inkar eder, alacaklı da bunu ispat edemezse; veya söz konusu kişi iflas ettikten sonra ölürse bu gibi durumlarda havale edilen kişi, borcu ödeme yükümlülüğünden kurtulur ve borç kendisinden değil, asıl borçludan talep edilir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 18).

1452) Bir borcun ödenmesi için kendisine havale yapılan kişi, borcu ödedikten sonra bunu asıl borçludan isteyebilir mi?

Kendisine havale yapılan kişi, borcu ödedikten sonra asıl borçluya dönerek bunu ondan isteyebilir. Bunun için ödediği meblağı havale edenin izniyle ödemiş olması ve ona herhangi bir borcunun da bulunmaması gerekir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 19).

1453) Bir borç karşılığında verilen çek veya senedin müteselsilen ikinci veya üçüncü şahıslara havale edilmesi caiz midir?

Günümüzde kişinin, bir şahsa olan borcu karşılığında vermiş olduğu çek veya senedi, bizzat kendisi ödeyebileceği gibi, bunu müteselsilen ikinci veya üçüncü şahıslara havale etmesi de mümkündür. Dolayısıyla bu şekilde yapılan bir havale işlemi caizdir. Ancak yapılan bu işlemin geçerli olması için,

borcun kendisine havale edildiği kişinin ve alacaklıların buna rıza göstermeleri gerekir (Dusûkî, Haşiyetu Şerhi'l-Kebîr, Beyrut, ts. , III, 331; Şeyhzâde, Mecmeu'l-Enhur, III, 205; Mecelle, 681. Md.).

1454) Bir borcun havale edilmesi karşılığında ücret almak caiz midir?

Bir borcun havale edilmesi karşılığında ücret almak caiz değildir. Zira yardımlaşma amacı taşıyan akitler karşılığında, ücret almak caiz görülmemiştir (Taberî, İhtilâfu'l-Fukahâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 193-194; İbnü'l- Hümâm, Fethu'l-Kadîr, Beyrut, ts. , VII, 186; Dusûkî, Haşiyetu Şerhi'l-Kebîr, Beyrut, ts. , III, 77). Ancak bir borç havale yoluyla ödenir ve bu işlemden dolayı masraf oluşursa verilen hizmetin karşılığı olarak makul bir ücretin alınması caizdir. Zira havale işlemi esnasında verilen hizmet, günümüz İslam hukukçuları tarafından vekâlet akdi kapsamında değerlendirilmektedir. Vekâlet karşılığında ücret almak caiz görülmüştür (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 230; İbn Cüzey, el-Kavânînü'l-Fıkhiyye, 494; Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuki İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, VI, 328).

REHİN (İPOTEK)

1455) Rehin olarak verilen mala bir zarar gelmesi halinde bunu kim tazmin eder?

Bir mal rehin olarak verildiğinde, rehin alanın sorumluluğu altına girmiş olur. Şöyle ki; rehin bırakılan malın borca karşılık olan kısmı rehin alan tarafından mazmun (tazmin edilen), fazlası ise onun elinde emanet hükmündedir. Bu nedenle rehin olarak bırakılan mal, rehin alanın elinde telef olursa alacaktan düşülür. Eğer rehin bırakılan malın değeri alacaktan az ise; mürtehin (rehin alan kişi), telef olan malın değerini alacağından düşer, geriye kalan alacağını borçludan ister. Şayet rehin bırakılan malın değeri, alacaktan fazla ise; rehin alanın kusuru olmadığı müddetçe, emanet hükmünde olan bu fazlalık tazmin edilmez (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 240, 241). Zira Peygamberimiz (s.a.s.), borç karşılığında rehin bırakılan malın telef olması halinde, bu malın rehin alan tarafından tazmin edilmeyeceğine ve rehin verenin de borcunu ödemiş olacağına hükmetmiştir (Beyhakî, es-Sünenü's-suğrâ, Riyad, 2001, V, 276).

1456) Rehin olarak bırakılan maldan borçlunun (rehin veren kişinin) yararlanması caiz midir?

Rehin veren kişi yani borçlu, mürtehinin (alacaklının) izniyle, malın değerini düşürecek bir tasarrufta bulunmaksızın söz konusu maldan oturma, binme vb. şekillerde yararlanabilir (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, Beyrut, tsz. , II, 131). Günümüzde tapu kayıtlarının ve noter işlemlerinin düzenli tutulması nedeniyle, alacaklıya teslim edilmeden ipotek yoluyla bir mal rehin olarak bırakılmakta ve borçluya rehin alınan (ipotekli) maldan kullanım izni verilmektedir. Dolayısıyla bu uygulama da rehin alanın izniyle gerçekleşmektedir. Bu durumda borçlunun (rehin verenin) ipotek edilen ev, araba vb. mallardan faydalanması caiz olur.

1457) Rehin alan kişinin, rehin malı satması, kiralaması, âriyet olarak vermesi, emanet bırakması caiz midir?

Kişinin kendisine rehin olarak bırakılan malı satması, kiralaması, âriyet olarak vermesi, emanet bırakması caiz değildir. Şayet bu tür tasarruflarda bulunur da rehin malda bir zarar meydana gelirse, rehin alan kişi bu malın kıymetini tazmin eder (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 241; Mecelle, 741. Md).

1458) Kişinin rehin aldığı maldan faydalanması caiz midir?

Mal sahibinin izni olmadıkça kişinin, rehin aldığı maldan faydalanması caiz değildir. Şayet mürtehin (rehin alan kişi) rehin aldığı bir arabaya biner, evde oturur veya rehin malı her hangi bir şekilde kullanır ve bundan dolayı da rehin alınan mala bir zarar gelirse, rehin alan kişi bu malın kıymetini tazmin eder. Ancak râhin (rehin veren kişi), mürtehinin bu tür tasarruflarda bulunmasına izin verirse, mürtehin maldan yararlanabilir. Bu durumda emanet hükümleri geçerli olur. Dolayısıyla, rehin alan kişinin kusuru olmadığı sürece rehin mala gelen zararı tazmin etmez (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 241; Mecelle, 750. Md).

1459) Rehin mala yapılan masraflar kime aittir?

Rehin malın varlığını devam ettirmek için ihtiyaç duyulan masraflar rehin verene aittir. Buna göre rehin olarak bırakılan hayvanların çoban ve yem ücreti; menkul ve gayrimenkullerin bakım ve onarım

ücreti rehin verene, malın muhafaza edileceği yerin kirası ve bekçi ücreti ise rehin alana aittir. Farklı örfün bulunması halinde o örf geçerlidir (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 241-242; Mecelle, 723-724. Md).

1460) Rehin olarak verilen maldaki artışlar kime aittir?

Rehin olarak verilen mallarda meydana gelen artışlar rehin alana değil, sahibine yani rehin veren kişiye aittir. Zira bu malların mülkiyeti rehin veren kişinindir. Buna göre örneğin rehin olarak verilen bir hayvanın yavrusu, sütü, yünü; ipotek edilen bahçede yetişen ağaç, ekin veya meyve rehin veren kişinindir. Ancak bu artışlar mürtehinin (rehin alan) elinde emanet hükmünde olduklarından, bir zarar gelmesi halinde tazmin edilmez (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 242; Mecelle. 715. Md).

1461) Kişinin alacağını tahsil etmek için yanındaki rehin malı satması caiz midir?

Her ne kadar bir malı rehin olarak alan kişi, alacağını tahsil edinceye kadar bu malı yanında alıkoyma hakkına sahip ise de, bunu alacağının karşılığında satması caiz değildir. Şu kadar var ki; borcunu ödememekte ısrar eden kişiye karşı, alacaklının rehni sattırmak üzere yasal yollara başvurma hakkı bulunmaktadır (Mevsılî, el- İhtiyâr, II, 244). Bununla birlikte alacaklının, rehin olarak verilen malı rehin verenin izni olmadan satması halinde, rehin veren kişinin bunu onaylama veya fesh etme hakkı vardır (Mecelle Md. : 746).

1462) Borçlunun rehin olarak verdiği bir malı başkasına satması caiz midir?

Borçlu, rehin olarak verdiği bir malı satarsa, bu akit, alacaklının iznine veya alacağın ödenmesine bağlı olarak geçerli olur (Mevsılî, el-İhtiyâr, II, 245; Mecelle Md. : 747). Bu nedenle bir kişi veya kurumun ipotek koyarak sattığı ev veya araba gibi menkul veya gayrimenkulün, borçlu (râhin) tarafından satışı caiz değildir. Ancak ipotek koyan kişi veya kurumun onayı alınır veya borçlu borcunu öderse, bu mal bir başkasına satılabilir.

TİCARİ ORTAKLIK (ŞİRKET VE MUDAREBE/EMEK

SERMAYE ORTAKLIĞI)

1463) Çıkacak ürün aralarında ortak olmak üzere, emek tarla ortaklığı caiz midir?

İki kişiden birisinin arazisini, diğerinin de emeğini ortaya koyarak, elde edilecek ürünü 1/2, 1/3, 1/4 gibi belirli oranlarda paylaşmak üzere ortaklık kurmaları, İmam Ebû Hanîfe karşı görüşte olmasına rağmen, fakihlerin çoğunluğuna göre caizdir. Bu ortaklık türüne İslam fikhında "müzâraa" denilir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Hayber arazisinden elde edilecek ekin ve meyvelerin yarısını emekleri karşılığında Hayberli Yahudilere vermek üzere, kendileriyle anlaşma yapmıştır (Buhârî, Muzâra'a, 11; Müslim, Musâkât, 1). Ayrıca insanlar arasında arazisi olduğu halde işletme gücü olmayan, işletme gücü olduğu halde arazisi olmayanlar vardır. Böyle bir durumda zirai ortaklıklara ihtiyaç vardır. İşte bu gerekçelerle müzâraa akdi âlimlerin çoğunluğu tarafından caiz kabul edilmiştir. Hatta Ebû Hanîfe bu ortaklığı caiz görmemekle birlikte, insanların karşı görüşü benimseyeceklerini bildiği için, kurulan ortaklığın sahih olması için bazı şartlar ileri sürmüştür (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 332).

Müzâraa ortaklığı yapılırken; ortaklığın süresi, tohumun cinsi ve miktarı, ortakların üründeki payları belirlenmeli, ortakların alacakları pay, maktû değil oransal olmalı, arazinin belirli bir bölgesinin ürünü şart koşulmuş olmamalıdır. Ayrıca toprak ziraata elverişli olmalı ve işletmeciye teslim edilmelidir (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 421-423).

1464) Mudârabe (emek-sermaye) ortaklığının hüküm nedir?

Mudârabe; bir tarafın sermaye vermek, diğer tarafın da bu sermayeyi işletmek ve kârı aralarında anlaştıkları belli bir oranda paylaşmak üzere kurdukları şirketin adıdır. Bu şirket günümüzde "emek sermaye ortaklığı" diye adlandırılmaktadır. Sermayeyi işletene "mudârib, âmil"; sermaye sahibine de "rabbu'l-mâl" denilir. Sermaye, mudâribin elinde emanettir. Mudârib, sermayeyi, sahibinin koyduğu şartlara göre işletir. Bu işletmede şirketin kâr etmesi halinde, elde edilen kâr, ortaklar arasında önceden belirlenen oranda paylaştırılır.

Mudârabe akdi dinen caizdir. Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden beri uygulanmaktadır. Sermayesi olup, çalışma gücü olmayan ve çalışma gücü olduğu halde sermayesi olmayanlar için son derece yararlı bir işletme türüdür (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, Beyrut, 1986, VI, 79-115; Merğînânî, el-Hidâye, III, 365).

1465) Mudârabe (emek sermaye ortaklığı) fâsit olursa, kâr ve zarar kime ait olur?

Mudârebe akdi (emek-sermaye ortaklığı) fâsit olduğu zaman akit, hizmet akdine dönüşür. Emek sahibi, sermaye sahibinin özel işçisi gibi olur. Böyle olunca kâr da zarar da sermaye sahibine ait olur. Mudârib (işletmeci) ise, şirket ister kâr, ister zarar etmiş olsun, emeğinin karşılığı olarak ecr-i misil, yani piyasa şartlarına göre takdir edilecek ücreti alır (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, VI, 108).

1466) Emek-sermaye ortaklığında, taraflardan birine belirli miktarda maktû kâr şart koşulması caiz midir?

Emek sermaye ortaklığında, ortaklardan birine önceden kârın belli bir miktarının şart koşulması akdi fâsit kılar. Çünkü emek sermaye ortaklığı, elde edilecek kârın ortakların her birine ulaşması esasına dayanır. Ortaklardan birisi için maktu bir kâr şart koşulması halinde, elde edilen kârın tamamının bu miktar kadar veya daha az olması ve diğer ortağa hiçbir şey kalmaması muhtemeldir. Öyle olunca da bu akit fâsit olur (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 364, 367). Ortaklıklarda kârın, ortaklar arasında yapılan anlaşmaya göre, üçte bir, dörtte bir, yarı yarıya gibi belli oranlarda olması gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 196-197; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 367).

1467) Emek-sermaye ortaklığında sermaye sahibi işletmeciye sınırlayıcı şartlar koşabilir mi?

Emek-sermaye ortaklığında sermaye sahibi, hiçbir bir şart koşmadan işletmeciyi ticarî faaliyetinde serbest bırakabileceği gibi; sınırlayıcı bazı şartlar da koşabilir. Bu şartlar; ticaret yapılacak yeri, alınıp satılacak malın türünü veya ticaret yapılacak kişilerin tayini şeklinde olabilir. Akit bu şekilde şartlar koşularak kurulmuş ve işletmeci bu şartlara aykırı hareket etmişse, sermayeyi gasp etmiş sayılır. İster kazanç sağlasın ister sağlamasın aldığı parayı sahibine öder. Kâr etmesi halinde kazanç işletmecinin olur (Merğînânî, el-Hidâye, III, 198; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 367).

1468) Emek-sermaye ortaklığında işletmecinin, dönem sonunda elde edeceği kâra mahsuben önceden para alması caiz midir?

Emek-sermaye ortaklığında işletmeciye kârdan belirli (maktu) bir ücretin verilmesi caiz değildir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 196). Ancak, dönem sonunda alacağı kâra mahsuben, sermayedarın izniyle belli bir miktar parayı avans olarak almasında sakınca yoktur. Bu durumda, işletmecinin, önceden avans olarak aldığı meblağ, kendi hissesinin dönem sonu kârından mahsup edilir. Şayet işletmecinin hissesine düşen kâr, avans olarak aldığı meblağı karşılamaz ise, bu miktar kendisinden geri alınır. Zira ilke olarak mudarebe sisteminde işletmeciye emeği karşılığında bir ücret ödenmez (Merğînânî, el-Hidâye, III, 202-203; Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, VI, 107; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 367).

1469) Emek-sermaye ortaklığının tasfiyesi halinde, alacakların tahsili ve borçların ödenmesi kime ait olur?

Emek-sermaye ortaklığının sona ermesi durumunda, alacakların tahsili ve borçların ödenmesi emek sahibinin (mudâribin) görevidir. Elde kâr varsa, işletmeci şirketin borçlarını bundan öder. Şirket kâr etmemişse, işletmeci, alacakların toplanması ve borçların ödenmesi konusunda sermaye sahibini vekil kılar. Şayet zarar kârdan fazla ise, bu fazlalık sermayeden düşürülür (Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 371; Meydânî, Lübâb, I, 200). Sermaye sahibi, ortaklığı sona erdirir de, eldeki mal para değil de, ticaret eşyası ise, işletmeci o malı satar, sonra kâr veya zarar ortaya çıkâr. Çünkü kâr, ancak sermaye cinsinden olması durumunda belli olur (Merğînânî, el-Hidâye, III, 209).

1470) Emek-sermaye ortaklığında işletmeci, şirketin sermayesini, ikinci bir şahısla emek sermaye ortaklığı kurarak işletmek üzere verebilir mi?

Mudâribin (emek sahibinin) sermaye sahibinin verdiği sermaye ile, başka birisi ile emek sermaye ortaklığı kurabilmesi için, sermaye sahibinin işletmeciye açıkça veya istediği gibi işletmesi iznini vermesi gerekir. Bu durumda işletmecinin sermayeyi bizzat kendisinin işletmesi şart değildir. Kendisi

işletebileceği gibi başka şahıslarla emek sermaye ortaklığı kurarak da işletebilir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 203; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 367).

1471) Taşınır veya taşınmaz malları, geliri mal sahibi ile işletmeci arasında ortak olmak üzere, vermek caiz midir?

Bir kişinin, kendisine ait kamyon ve taksi gibi taşınır, değirmen gibi taşınmaz bir malını, ikinci bir şahsa vererek; bunları çalıştırması ve elde edilen geliri aralarındaki anlaşmaya göre eşit veya farklı oranlarda paylaşmak üzere şirket kurması caizdir. Zira burada söz konusu edilen ortaklık emeğe dayalı bir ortaklıktır. Emeğe dayalı ortaklık ise meşrudur. Fakat bu ortaklık emek sermaye ortaklığı olmaz. Çünkü ortaklıklarda, sermayenin para olması gerekir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, VI, 64).

1472) Bir bahçe sahibinin, bahçenin her türlü bakımını yapması karşılığında birisi ile ürün ortaklığı kurması caiz midir?

Bir taraftan bahçe, diğer taraftan da bu bahçenin sulama, bakım ve ıslah işlerini yapmak üzere emek konularak; ürünü aralarında paylaşmak üzere yapılan ortaklığa musâkât akdi (bahçe-emek ortaklığı) denilir. Bu şekildeki ortaklık Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden beri uygulanmakta olup, caizdir. Ancak ortaklık süresinin belli olması, çıkacak ürünün taraflar arasında oransal olarak paylaşılmasının şart koşulması, bahçe sahibinin kendisinin de çalışmasının şart koşulmaması, bahçenin etrafını duvarla çevirme, kuyu kazma gibi kalıcı işlerin işletmeciye şart koşulmaması gibi birtakım şartlar vardır (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 55, 59 ve dev. ; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 426-427).

1473) Müzâraa akdi fâsit olduğu zaman çıkacak ürün kime ait olur?

Müzâraada tohum sermaye hükmündedir. Dolayısıyla akit fâsit olduğu zaman çıkacak ürün tohum sahibine ait olur. Buna göre, tohumu tarla sahibi vermişse, yarıcı (emeğini sahibi) ecr-i mislini (tarladaki çalışmasının rayiç ücretini) alır. Şayet tohum yarıcıya ait ise tarla sahibi, tarlanın ecr-i misil kirasını alır (Merğînânî, el-Hidâye, Mısır, IV, 56; Ali Haydar, Mecelle Şerhi, 3/72).

1474) İki veya daha fazla kişinin emeklerine dayalı olarak ortaklık kurmaları caiz midir?

İki veya daha fazla kişinin, bir işi yapmayı taahhüt etmek üzere emeklerine dayalı ortaklık kurmaları caizdir. Bu ortaklık türüne; "Şirket-i â'mâl, şirket-i sanâi', şirketi tekabbül" gibi isimler verilmiştir. Bu ortaklıkta elde edilecek kazancın eşit olması şart değildir, ortaklar arasında yapılacak anlaşmaya göre eşit veya farklı oranlarda olması caizdir. Zira her bir ortağın emeği, uzmanlığı ve iş tecrübesi diğerlerine göre farklılık arz edebilir. Ortaklıkta meydana gelebilecek zarar ise, ortakların işi yapmada taahhüt ettikleri sorumluluk oranına göre tazmin edilir (Kâsânî, Bedâiü's-sanâî, VI, 76-77; Merğînânî, el-Hidâye, III, 10; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 364).

1475) Ticari bir ortaklıkta ortaklardan birinin, şirketin kâr edip etmemesine bakılmaksızın önceden belirlenmiş maktu bir kâr almayı şart koşması caiz midir?

Ticari bir ortaklıkta ortaklardan birinin, önceden belirlenen maktu bir miktar kâr almasının şart koşulması caiz değildir. Bu şekilde kurulan bir şirket fâsittir. Zira, şirketin kâr edip etmeyeceği veya ne kadar kâr edeceği bilinmediği için, böyle bir durumda ortaklıktan söz edilemez. Şirket sadece ortaklardan birisi için şart koşulan miktarda kâr etmiş olabilir. Bu miktarı da o ortak alınca, diğer ortağa bir şey kalmaz. Bu da şirketleşmenin ruhuna aykırıdır. Ticari ortaklıklarda yapılması gereken; elde edilecek kârın, ortaklar arasında %10, %20, %50 vb. gibi önceden belirlenmiş oranlara göre dağıtılmasıdır (Merğînânî, el-Hidâye, III, 11).

1476) Sermayeye dayalı bir şirkette, çalışan ortağın kârdaki payına ilaveten maaş alması caiz midir?

Hanefî hukukçulara göre şirket ortaklarının kârdan alacakları payın eşit olması şart değildir. Kâr payı, sermaye miktarına göre değil, sözleşmede öngörülen şarta göredir. Sermayeler eşit, kâr payları farklı olabileceği gibi, sermayeler farklı kâr payı eşit de olabilir. Ancak, birinin kârdaki hissesinin fazla olabilmesi için ya bütün ortakların ya da sadece payı fazla olanın çalışıyor olması gerekir. Buna göre, şirkette çalışan ortağın payının, oransal olarak diğerlerinden fazla olması caizdir. Fakat çalışan ortak için maktu bir ücret takdiri Hanefilere göre caiz değildir. Bu durumda şirket kâr etmediğinde, çalışan

ortak herhangi bir şey alamaz (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, IV, 190; VI, 62-64, 69, 107; Merğînânî, el-Hidâye, III; 7; Zeylaî, Tebyînu'l-kakâik, Kahire, 1313, V, 130; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 364, 371). Şâfiîler ise; çalışan ortağa "iş akdi" çerçevesinde emeğine uygun bir ücret takdir edilmesini caiz görmüşlerdir. Bu nedenle, şirketin kâr edip etmemesine bakılmaksızın çalışan ortak emeğinin karşılığı olarak ücretini alır (Râfiî, eş-Şerhu'l-Kebîr, Beyrut, 1997, VI, 88; Nevevî, Ravdatu't-tâlibîn, Beyrut, 1405, V, 177; İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 173).

Günümüz şirketlerinin yapılarındaki tüzel kişilikleri ile bunların oldukça yaygın ve girift hale geldikleri dikkate alınacak olursa; çalışan ortağa emeğinin karşılığında fazladan bir kâr payı vermek yerine, kendisi için bir ücret takdir edilmesi, maslahata daha uygun olacağından, Şâfiî mezhebinin ictihadı dikkate alınarak caizdir.

1477) Bir ortaklıkta meydana gelen zararın paylaşımı nasıl olmalıdır?

Bir ortaklıkta meydana gelecek zararı ortaklar sermaye oranlarına göre karşılarlar (Merğînânî, el-Hidâye, III, 9; Mevsılî, el-İhtiyâr, III, 363; Nevevî, Minhâcu't-tâlibîn, 271). Zira Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Zararın tazmini sermaye oranlarına göredir."* İbn Ebî Şeybe, el-Mûsânnef, VI, 2-4; Abdürrezzak, el-Mûsânnef, VIII, 248) buyurmuştur.

1478) Ortaklardan birinin şirket malından (hibe ve sadaka gibi) teberruda bulunması, ödünç veya zekât vermesi caiz midir?

Ortaklar ticari faaliyetlerde birbirlerinin vekilidirler. Bu vekâlet, ticari faaliyet dışındaki alanları kapsamadığı için her birinin diğeri adına teberru yetkisi yoktur. Dolayısıyla diğer ortakların izni olmadıkça şirket malından bağış yapmaları, sadaka vermeleri, diğer ortağın veya ortakların zekâtını vermeleri, ödünç (kârz) vermeleri caiz değildir. Zira ortaklıktan maksat, ticari faaliyette bulunarak şirkete gelir sağlamaktır. Söz konusu tasarruflar ise, ticari ortaklıkta aranan bu amacı gerçekleştirmez (Merğînânî, el-Hidâye, III, 13; Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 71-72).

1479) Bir ortaklık fâsit olursa elde edilen kâr ve zarar neye göre dağıtılır?

Kurulan bir ortaklığın fâsit olduğu anlaşılınca; kâr ve zarar, ortakların sermayesine göre dağıtılır. Şartname dikkate alınmaz, ortaklardan birine şirketteki sermayesi oranından daha fazla kâr verilmesi caiz olmaz (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 77). Şâfiîlere göre ise; şirketin fâsit olması durumunda, şirkette çalışan ortağa sermayesinin yanı sıra, emeğinin karşılığı da ödenir (Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, II, 215-216).

1480) Kişinin, taşınır veya taşınmaz bir malını ortağı olduğu şirkete kiraya vermesi caiz midir?

Hanefi hukukçular; kişinin, sahibi olduğu taşınır veya taşınmaz malını, bizzat kendisine kiralamış sayılacağı gerekçesiyle, ortağı olduğu şirkete kiraya vermesini caiz görmemişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, VI, 64). Ancak günümüz şirketlerinin tüzel kişiliklerinin gelişmiş olması dikkate alınacak olursa, böyle bir uygulamanın caiz olacağı söylenebilir. Zira burada söz konusu olan, kişinin kendisine ait bir malı bizzat kendisine kiralaması değil, tüzel kişiliğe sahip olan şirkete kiralamasıdır. Bu nedenle bir şirketin, ihtiyacı olan bir malı ortakları da dâhil herkesten satın alması veya kiralaması caizdir.

1481) Sermayesi olmayan kişilerin, piyasadaki itibarlarını (vücuh) kullanarak, vadeli mal alıp ticaretini yapmak üzere ortaklık kurmaları caiz midir?

Sermayesi olmayan kişilerin, toplumdaki itibarlarını (vücuh) kullanarak veresiye mal alıp beraberce ticaretini yapmak ve elde edilen kârı aralarında paylaşmak üzere ortaklık kurmaları caizdir. Böyle bir ortaklığa "şirket-i vücuh" denilir. Bu durumda ortaklar, kâr ve zarara, üslenecekleri borç oranında katılırlar. Dolayısıyla, elde edilen kâr, ortaklar arasında yapılacak anlaşmaya göre değil, yüklendikleri risk (daman) ve taahhüde, yani üstlenecekleri borç oranına göre dağıtılır (Merğînânî, el-Hidâye, III, 12).

1482) Bir mala ortak olan kişilerden birisinin, diğer ortakların izni olmadan o malda tasarrufta bulunması caiz midir?

İki veya daha fazla kişinin, ticari bir amaç gütmeksizin taşınır veya taşınmaz bir malda ortak mülkiyete sahip olmalarına "şirket-i milk" adı verilir. Bu tür bir ortaklıkta, ortaklardan birinin diğerinin izni olmaksızın tasarrufta bulunması caiz değildir. Zira "şirket-i milk"te ortaklar birbirinin vekili değildirler. Bu nedenle ortaklardan birinin diğeri namına tasarrufta bulunabilmesi için ayrıca vekâlet akdi yapmaları gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 5; Mecelle Md. 1060).

GÜNCEL TİCARİ MESELELER

1483) Çek, senet vb. kıymetli kâğıtların bedelinde indirim yaparak, gününden önce tahsili caiz midir?

Alacaklı, borçlusuna alacağı miktarın belirli bir kısmını belirtilen sürede ödemesi halinde kalan kısmından vazgeçeceğini söyler, borçlu da, denilen sürede öderse bu işlem caiz olur. Böyle bir işlemde borçlu vadeden feragat etmekte, alacaklı da ona bir miktar indirim yapmaktadır. Bu muamele, iki taraf için bir kolaylık getirmekte; alacaklı ihtiyaç duyduğu parayı elde ederken, borçlu da daha düşük bir meblağ ile ve daha kısa bir zamanda borçtan kurtulmaktadır. Ancak taraflar ödeme ve indirimi pazarlık konusu yaparak Gerçekleştirirlerse bu, vadenin para karşılığında satın alınması demek olacağından caiz değildir (Merğınânî, Hidaye, III, 60-61; Mevsilî, İhtiyar, II, 184).

Alacaklı durumda olan kişi, elindeki çek veya senedi daha düşük bir bedelle vadesinden önce banka vb. tüzel kişilere ya da üçüncü şahıslara satmak isterse bu işlem de caiz olmaz. Zira bu işlemde, aynı cins kaydi paranın nakdi parayla fazla miktarda mübadelesi söz konusudur. Bu muamele "ribe'l-fadl/fazlalık faizi" olarak değerlendirilmektedir (Merğînânî, Hidaye, III, 61-62; Mevsılî, İhtiyar, II, 207). Nitekim Emevîler döneminde de, çek ve senede benzer bir kâğıdın karşılığı alınmadan üzerinde yazılı olandan daha ucuza satılmaya başlanılması üzerine bu işlem yasaklanmıştır (Mâlik, Muvatta', Bey', 19). Yine Osmanlı döneminde, devletten alacağı olup, peşin para ihtiyacından dolayı bu alacağını daha düşük bir bedel karşılığında satmak isteyen kimseye, "Kişi alacağını, borçlu olduğu kimseden başkasına temlik edemez" (İbn Âbidîn, Haşiyetu Reddi'l-Muhtâr, Beyrut, 1991, IV, 517) denilerek, bu işlemin caiz olmadığı ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, kişinin elindeki çek, senet veya kıymetli kâğıtları kendi rızasıyla ve pazarlık konusu edilmeksizin düşük bir bedelle vadesinden önce alacaklısına vermesi caiz olmakla birlikte; söz konusu bu kıymetli evrakı daha düşük bir bedel karşılığında banka vb. tüzel kişilere ya da üçüncü şahıslara satması caiz olmaz.

1484) Kredi kartı ile yapılan alışverişlerde bankanın yaptığı hizmet karşılığında işyeri sahiplerinden komisyon alması faiz olur mu?

Bir iş veya bir hizmet ya da mal karşılığında alınan bedel helaldir. Bankalar verdikleri kredi kartlarıyla bir hizmet sunmaktadırlar. Dolayısıyla kredi kartı ile yapılan alışverişlerde, bankanın yaptığı hizmet karşılığında anlaşma gereği işyeri sahiplerinden komisyon adı altında almış olduğu ücret, faiz olarak değerlendirilemez.

1485) Kredi kartı ile yapılan taksitli alışverişlerde bir miktar fazlalık alınması caiz midir?

Bir malı peşin olarak satmak caiz olduğu gibi, vadeli ya da taksitle satmak da caizdir. Peşin veya çeşitli vadelere göre taksitlendirilerek satışa sunulan bir malın, değişik alternatifleri gözden geçirdikten sonra bunların birini tercih edip, akdi onun üzerine kurmak suretiyle vadeli veya taksitli mal satmakta dinen bir sakınca yoktur. Burada önemli olan, akitte, malın karşılığı olan ücretin (semenin) kesin olarak önceden belirlenip akdin bu ücret üzerine kurulmasıdır (Serahsî, el-Mebsût, XIII, 8). Şüphesiz bu satış, para ile yapılabileceği gibi kredi kartı ile de yapılabilir. Alışverişin kredi kartı ile yapıldığı durumlarda, her ne kadar bir miktar fazlalık alınsa da, fazladan alınan bu para, faiz değil vade farkıdır. Söz konusu fazlalık gerçekte alışverişe (semene=fiyata) dâhil olup yapılan işlem de dinen caizdir.

1486) Kredi kartı ile altın satışı caiz midir?

Altın, gümüş, döviz, TL vb. para cinsinden olan şeylerin birbirleriyle değiştirilmesine sarf denir. Sarf akdinde bedellerin peşin olması gerekir. Aksi takdirde yani, bedellerden birinin veresiye olması halinde yapılan işlem faize (nesîe ribasına) dönüşür. Buna göre altının, vade farkı uygulanmasa bile veresiye olarak satılması faiz olacağından caiz değildir. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle

buyurmaktadır: *"Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz; cinsi cinsine birbirine eşit ve peşin olarak satılır. Malların sınıfları değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın. "* (Buhârî, Büyû', 74-82; Müslim, Müsâkât, 79-104; Tirmizî, Büyû', 23).

Altının kredi kartıyla satışı konusunda farklı görüşler ileri sürülebilir. Kart sahibi olan kurumun (bankanın), kredi kartı ile yapılan satıştan doğan borcu, anında peşin (online) olarak kuyumcunun hesabına yatırması halinde, yapılan alış-verişin sahih olacağı, dolayısıyla burada nesîe (veresiye) ribasının söz konusu olmayacağı söylenebilir. Altın bedelinin anında satıcının hesabına geçilmeyip daha sonra ödenmesi durumunda yukarda belirtilen, sarf akdi şartına riayet edilmediği ve altının para ile veresiye satışı söz konusu olduğu için caiz olmaz.

1487) Kredi kartıyla satış yapan bir esnafın, alacağını vadesi dolmadan alması durumunda bankanın bir miktar para kesmesinin esnaf açısından sorumluluğu var mıdır?

Kredi kartı ile satış yapan iş yeri, satılan malın bedelini, yapılan taksitlendirmeye uygun olarak ödeme gününde almak yerine; süresinden önce kırdırmak suretiyle bankadan parasını eksik alırsa, yapılan işlem, bu şekliyle senet kırdırmaya benzer. Bu da caiz değildir. Dinen sorumluluk satıcı ve bankaya aittir. Bu işlemde müşterinin doğrudan bir sorumluluğu olmaz. Bu yaklaşıma karşılık bazı âlimler, esnafın komisyon ödeyerek bankadan vadesinden önce alacaklarını almalarının, paranın bankada vade sonuna kadar kalmasına göre daha az zarar doğuracağı gerekçesiyle meşru olacağını söylemiştir (bkz.www. hayreddinkaraman. net).

Bankanın pos makinesi kullanan esnaftan aralarında anlaştıkları orana göre komisyon almasına gelince bunu caiz gören âlimler olduğu gibi, bunun faiz olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyenler de vardır (bkz. I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya 1997, s. 279).

1488) Banka kredisi almaya aracılık eden kişinin komisyon alması helal olur mu?

Kişi veya firmanın bankadan alacağı faizli krediye aracılık edilmesi karşılığında komisyon adı altında ücret alınması helal olmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), faiz alan ve verenin yanı sıra yazmak, şahit olmak ve vekil olmak suretiyle faiz işlemine yardımcı olan herkesi sorumlu tutmuştur (Müslim, Müsâkât, 19; Ebû Dâvûd, Büyu, 4; İbn Mâce, Ticârât, 58). Eğer kredi faizsizse ve aracı olan kişi, bu işlemleri takip edip sonuçlandırmak için ücretle tutulmuşsa verdiği emeğin ve yaptığı hizmetin karşılığı olarak ücret alabilir.

1489) Müşteri indirim kartlarının satımı caiz midir?

Bu faaliyeti gerçekleştiren kişi, belli işyerleri ve kurumlar ile tek tek özel anlaşmalar yaparak, göndereceği müşterilere indirim yapma garantisi almakta, bu etkinliği gerçekleştirmek, sürekli ve verimli hale getirmek için işyeri, personel ve ekipman harcamalarında bulunmakta, kısaca müşterilerine bir hizmet sunmaktadır. Müşteri ücret verip bu karta sahip olurken, aslında ilgilinin hazırladığı bu hizmet ve imkândan yararlanma hakkını satın almış olmakta, kart sadece bir sembol ve gösterge olarak ortada bulunmaktadır. Bu etkinliği yapan kişi ya da firma bir bakıma kartı satın alacak müşteri için çalışmakta, diğer bir ifade ile müşterileri ondan hizmet alımında bulunmaktadır. Bu ücret karşılığında müşteriye verilen kart, işte bu potansiyel hizmeti temsil etmektedir. İşyerinin verdiği hizmetin dinî ilkelere aykırı olmaması kaydı ile yukarıda uygulama esasları belirtilen indirim kartını hazırlatıp satmada dinen bir sakınca yoktur.

1490) Başkasına ait bir "marka"yı izinsiz kullanmak, bunun ticaretini yapmak, para kazanmak dinen caiz olur mu?

Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluğunu gerektirir. Bu sorumluluk ise, söz konusu hak sahibine iade edilmedikçe veya helallik alınmadıkça ortadan kalkmaz.

İslâm emeğe büyük önem verir, haksız kazanca karşı çıkar. Kur'an-ı Kerim'de: *"İnsan için ancak çalıştığı vardır."* (Necm, 39) buyrulur. Hz. Peygamber de (s.a.s.) emeğin hakkının verilmesini değişik hadisleriyle ifade etmişlerdir. Bunlardan birinde: *"Hiçbir kimse, elinin emeği ile kazandığını yemekten daha hayırlı bir kazanç yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd da kendi elinin emeğini yerdi."*

(Buhârî, Büyû', 15) buyurmuşlardır. Bu itibarla, emek ve gayret sarf ederek toplum nezdinde itibar gören bir firmanın kendi markasının izinsiz olarak başkaları tarafından kullanılması kul hakkı ihlaline ve müşterilerinin aldatılmasına sebep olacağından dolayı İslam ahlakıyla bağdaşmamaktadır. Ayrıca bu yolla haksız kazanç sağlamak da dinen caiz değildir.

1491) Bayanların kendi aralarında yaptıkları "gün" adı verilen toplantılarda topladıkları paraları dönüşümlü olarak almaları caiz midir?

Borç verme İslam'da teşvik edilen bir husustur. İnsanların muhtaç olan kişilere borç vermeleri sadaka sevabı olan bir davranıştır (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, VIII, 382). Borç vermede önemli olan, borç karşılığında herhangi bir fazlalığın şart koşulmaması, borç verenin ya da alanın zarara uğratılmamasıdır (Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, VII, 394- 395). Kadınlar arasında tertip edilen toplantılarda her bir katılımcının toplanan meblağı dönüşümlü olarak her ay içlerinden birine vermeleri şeklindeki uygulamada bir sakınca yoktur. Çünkü bu, sonuçta bir borç verme işlemidir. Ancak enflasyonist ortamlarda katılımcılardan bir kısmına sıra gelmesi için beklenmesi gereken süre içinde parada vuku bulacak değer kaybından doğan zararı önlemek için borçlanmanın altın gibi daha az değişken bir değerden olması daha uygun olur. Çünkü paranın değerinin artması halinde sırası önce gelenler; eksilmesi halinde ise sırası sonra gelenler zarara uğramış olacaktır. Değer kaybı durumunda borçların misliyle değil kıymetiyle (borçlanıldığı gündeki alım gücüyle) ödenmesi esastır (Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik, IV, 143-144).

1492) Bireysel emeklilik caiz midir?

Kâr payı esasına dayalı olarak çalışan birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi, yatırılan primler dinen helal olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda caizdir. Aksi takdirde caiz değildir. Buna göre, yatırılan primlerin tamamı veya bir kısmı faizli devlet tahvili, bono, repo ve alım satımı haram olan mallar üzerinde ticaret yapmak gibi dinen helal olmayan alanlarda değerlendirilen birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik sistemi caiz değildir.

1493) Alkol ve diğer haram ürünlerin satıldığı bir işyerinde çalışmak caiz midir?

Dinimizde yasak olan şeyleri yapmak günah/haram olduğu gibi, böyle şeylerin yapılmasına rıza göstermek ve yardımcı olmak da günah/haramdır. Hz. Peygamber, haram bir maddeyi kullanan ile birlikte onu imal eden, taşıyan, aracılığını ve sunumunu yapan kişilerin de aynı günaha girdiğini bildirmiştir (bkz. Ebû Dâvûd, Eşribe 2; İbn Mâce, Eşribe 6). Bu itibarla, bir kimsenin helalinden kazanma konusunda alternatif imkanları bulunduğu sürece dinen yasaklanan şeylerin yapıldığı işyerlerinde çalışması caiz olmaz. Ancak bütün çabalarına rağmen geçimini sağlayacak başka iş bulamadığı durumlarda zaruret sebebi ile bu tür iş yerlerinde çalışabilir. Zaruret durumu ortadan kalkması yani yapılması helal olan uygun bir iş veya işyeri bulması halinde ise bu eski iş yerini terk etmesi gerekir. Çünkü "Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur." (Mecelle, md. 22)

1494) Leasing (finansal kiralama) sitemi ile alış veriş caiz midir?

Leasing (finansal kiralama); makine, teçhizat, taşıt aracı ve benzeri malların, bu mallara ihtiyaç duyan müteşebbislere bir kira sözleşmesi çerçevesindekiralanmasını, kira süresi bitiminde de önceden belirlenen fiyat karşılığında kiraya tutana satışını esas alan orta vadeli bir finansman yöntemidir. Diğer bir ifadeyle leasing; bir malı satın almak isteyen kişiye, bu malın önce belli bir süreyle kiraya verilip, söz konusu sürenin bitiminde de düşük bir fiyatla satma vadinde bulunmaktır. Esasen burada mal, görünüşte kiraya verilmiş olsa da, gerçekte söz konusu olan, malın taksitle satılıp, mülkiyetinin taksitin bitimine kadar elde tutulması, sonra da satış işleminin gerçekleştirilmesidir. Bu işlemde, kiralanan malın, akit bitiminde kiracıya satılması şartının getirildiği görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şartlı alış-verişi yasaklaması nedeniyle (Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, Kahire 1415, IV, 335, ayrıca bkz. Buhârî, Büyu', 73) bu işlem İslam hukukçularınca olumsuz karşılanmış ise de; gerçekte, yapılan bu uygulamanın şartlı alış-verişten ziyade, satış ile kiranın birleşmesinden doğan yeni bir akit sayılması daha uygundur. Dolayısıyla, leasing (finansal kiralama) yoluyla yapılan işlemler caizdir.

1495) "Network marketing" diye adlandırılan sisteme dahil olup bu yolla kazanç elde etmek caiz midir?

“Network pazarlama” diye adlandırılan sistem, belli bir malın satın alınarak ilgili pazarlama şirketine “üye” olunması, her üyenin zincirleme yeni üyeler bulması, bu yolla bir üye/müşteri ağının oluşturulması ve her üyenin, bu ağı oluşturan müşterilerden kendi altında bulunanların ödediği üyelik aidatının (satın aldığı mal karşılığı şirkete ödemiş olduğu paranın) belli bir kısmına sahip olması esasına dayalı olarak işlemektedir. İlk bakışta sistem, mal pazarlaması esasına dayalı, yani temelde bir alım satım işlemine benzer görünmekte ise de, sistemin detaylarına inildiğinde haksız kazanca kapı aralayabilecek bir yapının varlığı fark edilmektedir. Şöyle ki; ilgili şirketin bir ürününü satın alan kişi, ilke olarak bu ürünü ihtiyacı olduğu için değil, adı geçen şirkete üye-müşteri olmak ve sonra da bulacağı yeni üye-müşterilerin yapacağı ödemelerden belli bir pay elde etmek için satın almaktadır. Bu kişinin söz konusu payı elde edebilmek için başka üye-müşteriler bulması, bu payın daha da büyümesi için, yeni üye-müşterilerin de başka üye-müşteriler bulması ve bu zincirin ilânihaye sürüp gitmesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere sistem görünüşte mal pazarlama gibi ise de, aslında yeni üye-müşterilerin yatıracakları sıcak para havuzundan pay alma esasına dayalı bulunmaktadır. Bu durumda yapılan işlem sadece şeklen alış veriş olmakta ve satın alınan mal bir ihtiyacı karşılamaktan çok, yatırılan sıcak paranın paravanı işlevini görmektedir. Bütün olarak düşünüldüğünde yeni üye-müşteriler bulmak, para kazanma hevesindeki başka insanları bir şekilde ikna etmek ve onlara, aslında hiç de ihtiyaç duymadıkları malları satmak anlamına gelmektedir. Diğer taraftan sistem, insanları heyecanlandıran vaatlere dayalı olarak çalıştığı için satış veya üye kaydetmede ortaya çıkan ani tırmanış ve düşüşler kaygan bir zemin oluşturmaktadır. Bu durum iş hayatında var olan normal risk unsurundan farklı bir nitelik arz etmekte, spekülasyonlara açık bulunmaktadır. Ayrıca önceki üyemüşterinin bulduğu üyeden alınan paradan pay alışı, komisyon gibi değerlendirilebilir görünmekte ise de, sisteme daha sonra giren alt üye-müşterilerin ödediği paralardan da pay alması, onun aldığını komisyon olmaktan çıkarmaktadır. Sadece yeni üyeler kaydetme esasına dayalı bu sistem, kaydedilecek yeni üyelerin istismarına kapı aralayabilecek niteliktedir. Yalnızca sisteme ilk katılan çok küçük bir azınlık kazanabilmekte, sonradan katılanların kazançları ise temel özelliği itibarı ile “yüksek risk”e maruz kalmaktadır. Sistemin aksamadan nihai olarak çalışması söz konusu olmayacağına göre uzun vadede müşteri bulma işleminin tıkandığı noktada üye olmuş olan geniş bir kitlenin paraları ilgili şirket ve onun üst düzey müşterileri açısından haksız kazanca dönüşebilecektir. Yapılan bu işlem; yukarıdaki mülahazalarla “Network Marketing” diye adlandırılan sistem üzerinden işlem yapmanın, İslâm’ın öngördüğü haksız kazançtan sakınmak, kazancın meşru mal, hizmet, üretim ve emeğe dayanması, zarar vermeme ve zarar görmeme gibi genel ilkelerine uygun düşmediği mütalaa edilmiştir.

1496) Üretilen mal ve hizmetlerin reklâmının yapılmasında dinen bir sakınca var mıdır?

Satışa arz edilen bir malın kendisinde olmayan niteliklerle övülmesi, alışverişe yalan ve hile karıştırılması (Mutaffifîn, 83/1-3; Buhârî, Buyu’, 19), satılan malın ayıp ve kusurunun gizlenmesi (Buhârî, İkrah: 7; Müslim, Buyu’, 3939; İbn Mâce, Ticârât, 42), toplumun israfa sevk edilmesi (En’am, 6/141; A’raf, 7/31; İsra, 17/26-29), satın alma niyeti olmadığı halde diğer insanları etkilemek için çokça satılıyormuş gibi bir izlenim oluşturularak toplumun aldatılması (Müslim, Nikah, 6; Ebû Dâvûd, Buyu’, 25; Tirmizî, Buyu’, 72), malı pazarlarken İslâm’ın çirkin gördüğü söz, fiil ve davranışlarda bulunulması (Ebû Dâvûd, Buyu’, 1) ya da dinen ve ahlaken onaylanması mümkün olmayan görüntüler sergilenmesi caiz değildir. Bu genel hükümler dikkate alınarak, yukarıda belirtilen yasakları çiğnememek, İslam’ın temel ilkelerine aykırı olmamak, haramların işlenmesine sebebiyet vermemek ve başkalarının haklarını ihlal etmemek şartıyla reklâmcılık yapılmasında dinen bir sakınca olmadığı söylenebilir. Belirtilen hususlara uyulması halinde bu yolla kazanılan para da helal olur.

1497) Banka vb. kurumlardan alınan teminat mektubu karşılığında ücret ödemek caiz midir?

İslam hukukunda borcun teminat altına alınma yollarından biri de kefalet akdidir. Kefalet teberru nitelikli bir akit olduğu için bireysel olarak bir borca kefil olma karşılığında ücret alınması ya da ödenmesi caiz görülmemiştir (İbnü’l- Hümâm, Fethu’lKadîr, Beyrut, ts. , VII, 186).

Günümüzde büyük meblağlı alacaklar, teminat mektubu vb. usullerle güvence altına alınmaktadır. İslam âlimleri teminat mektubu karşılığında ücret almayı, banka vb. kuruluşlarda karşılığının olup olmaması durumuna göre değerlendirmektedirler. Buna göre bankada karşılığı olan teminat mektubunda, vekâlet akdi hükümleri geçerli olacağından bankanın ücret alması caiz görülmüştür. Bankada karşılığı olmayan teminat mektubu ise, kefâlet akdi çerçevesinde değerlendirildiğinden, ücret almak caiz görülmemiştir. Ancak bankanın her türlü teminat mektubu verme hizmetinin karşılığı olarak makul masraflarını tahsil etmesinde ise bir sakınca görülmemiştir (Mecmeu’l-Fıkhi’l-İslâmî, 108 ve 139 nolu kararlar, Mevsûatu’l-Kadâyâ el Fıkhiyye el Muâsıra, Beyrut, 2008 s. 765-767). Bazı muasır

âlimlere göre ise; günümüzün sınaî ve ticarî ihtiyaçlarına binaen alınan teminat mektubu; klasik dönemdeki zarurî ihtiyaçlardan kaynaklanan bireysel ilişkilerin ötesinde, hayır ve yardımlaşma amacından ziyade kâr amacı güden büyük hacimli borçlanmalarda söz konusu olmaktadır. Bu nedenle günümüz ihtiyaçları dikkate alınarak ma'kul bir bedel karşılığında teminat mektubu almak caiz görülebilir (I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya, 1997, 221).

1498) İcra yolu ile haczedilmiş malların satın alınması caiz midir?

Alacaklının hakkının korunması açısından borçlunun mallarının satılması gerekebilir. Peygamberimiz (s.a.s.) borcunu ödeyemeyen Muaz b. Cebel'in malını borcu karşılığında satmıştır (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, VI, 48). Halife Hz. Ömer de hac yolunda ticaret yaparken iflas eden bir kimsenin kalan mallarının, alacaklıları arasında taksim edilmesine hükmetmiştir (Muvattâ, Vasiyet, 8). Bu uygulamaları esas alan İmam Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî, alacaklıların talepte bulunmaları halinde hâkimin müflis borçluyu haczedebileceğini söylemişledir (Merğinânî, el-Hidâye, III, 285, Mecelle, md. 998). Haczedilen malın, değerinin çok altında satılması halinde ise; Hanefilerden İbn Âbidîn akdin fasit olacağını (İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, V, 59), Şâfiî âlimlerden Nevevî ise geçerli olmakla birlikte bu malın satın alınmasının mekruh olacağını söylemiştir (Nevevî, Ravdatü'ttâlibîn, III, 418; el-Mecmu', IX, 162). Şâfiî mezhebindeki ağırlıklı görüşe göre ise satışın rayiç bedelle yapılması gerekir. Müşteri çıkmazsa satış ertelenir (Şirbînî, el-Muğnî, II, 150). Gerektiğinde mal en uygun fiyat verene satılır (Hâşiyetü'l-Büceyremî ala Şerhi Menheci't-tullâb, II, 410; Zekeriya el-Ensârî, Esne'l-Metâlib, II, 189).

Sonuç olarak, piyasa değerinde veya ona yakın bir fiyatla satılan hacizli malları satın almakta bir sakınca yoktur. Böyle malların, değerinin çok altında satılması durumunda satış akdi geçerli olmakla birlikte bu, borçlunun mağduriyetinden yararlanmak anlamına gelir. Bu sebeple hacizli malı satın almak durumunda olan kimsenin fiyatlandırmayı mümkün mertebe borçlunun mağduriyetini azaltacak şekilde gerçekleştirmesi hakkaniyete uygun olur.

HZ. PEYGAMBER'İN HAYATI

HZ. PEYGAMBER (s.a.s.)'İN HAYATI İLE İLGİLİ KONULAR

1499) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in cenaze namazını kim kıldırmıştır?

Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde mübarek cesedi sedirin üzerine konuldu. Cenaze namazı için önce erkekler, sonra kadınlar, en sonra da çocuklar ayrı ayrı gelip namazını kıldılar. Rasûlüllah, hayatında olduğu gibi ölümünden sonra da herkesin imamı olduğu için, O'nun cenaze namazında kimse imam olmadı, herkes namazını bireysel olarak eda etti.

1500) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in doğumunu hatırlatan Mevlid-i Nebi kutlamalarından bahsedermisiniz?

Asırlardır Müslümanlar, Yüce Yaratıcının son mesajını insanlara duyurmak, öğretmek ve mesajın içerdiği konularda insanlara örneklik etmekle görevlendirilen Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hayatını araştırmaya ve öğrenmeye büyük önem vermişler, bu amaçla onun doğumunu, miracını ve irtihalini anlatan şiirler, naatlar, mersiyeler kaleme almışlar ve ciltler dolusu kitaplar yazmışlardır. 1989 yılına kadar ülkemizde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in doğumu, Kameri Takvime göre Rebi'ül Evvel ayının 12. gecesinde camilerde mevlit, Cuma günü de hutbe okunarak ve vaazlarda konu halkımıza anlatılarak Mevlid Kandili adı altında kutlanmıştır. Halen bu tarihte Mevlit Kandili kutlamaları devam etmektedir.

Bu itibarla yüce dinimiz İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak prensipleri konusunda halkımızı doğru/sahih bilgilendirmeyi, manevi ve ahlaki değerlere bağlılığı arttırmayı amaçlayan Diyanet İşleri Başkanlığı, Mevlid-i Nebi Haftası kutlamalarında; bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak, milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi gaye edinerek; Hz. Peygamber'i (s.a.s.) bütün yönleriyle daha iyi tanımayı, tanıtmayı, anlayıp anlatmayı, insanlığın huzur ve mutluluğu için yaptığı çağrıyı güncelleştirilerek hayatımıza yansıtmayı, güzel ahlakını davranışlarımızın mihveri ve rehberi yapmayı, toplumda Peygamber sevgisini yaymayı, birlik, beraberlik, kardeşlik, sevgi, saygı ve yardımlaşma duygusunu güçlendirmeyi, bu vesile ile toplumu din konusunda aydınlatmayı, İslam'ın mesajını, Peygamber'imizi (s.a.s.) merkeze alarak, yediden yetmişe toplumun her kesimine bilimsel ve anlaşılabilir bir üslup ile

ulaştırmayı hedef olarak belirlemiştir. Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ve onun insanlığa takdim ettiği değerleri, İslam'ın aydınlık bilgisini/mesajını doğru ve sahih bilgiler ışığında, seçkin, güvenilir ve alanında ehil şahsiyetlerin katkılarıyla vatandaşlarımıza daha etkili ve yaygın bir şekilde anlatmak/tanıtmak amaçlanmaktadır.

1501) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in nübüvvet mühründen bahseder misiniz?

Mühür, bir belgenin doğruluğunu tasdik için yazıların sonuna basıldığından, hem son anlamını, hem de tasdik anlamını içerir. Hz. Muhammed (s.a.s.) hem Peygamberlerin sonuncusu ve hem de bütün Peygamberleri doğrulayıp belgeleyen ilahi bir mühür gibidir. Allah'ın ilk Peygamberi Hz. Âdem'dir. Son ve en büyük Peygamberi de Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Bu yüzden Peygamberimiz (s.a.s.)'e(s.a.s.), Peygamberliğin mührü ve Peygamberlerin sonuncusu anlamında "Hatemü'l-Enbiya" denilmiştir. Ahzap suresi 40. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: *"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat O, Allah'ın Resulü ve Peygamberlerin (mührü) sonuncusudur."*

Allah, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Peygamberlerin mührü olduğunu ve O'ndan sonra artık bir daha Peygamber göndermeyeceğini bildirirken, diğer taraftan da bu mührün eserini, onun vücudunda tecelli ettirmiştir. Bu mührün Hz. Muhammed (s.a.s.)'in iki kürek kemiği arasında elle hissedilecek şekilde kabarık, mühür damgasına benzeyen bir iz olduğu, buna benzer Peygamberlik işaretlerinin daha önceki Peygamberlerde de sağ ellerinde yer aldığı bildirilmektedir (Ali Yardım, Peygamberimiz (s.a.s.)'in Şemaili, İstanbul 1998, 71-78).

1502) Peygamberimiz (s.a.s.)'in amcası ebû talib müslüman olmuş mudur?

Bazı rivayetlerde şöyle yer almıştır: *"Ebu Talib ölmek üzere olduğunda Resulullah (s.a.s.) yanına giderek; "Ey Amca, Lâ ilahe illallah de ki, Allah nezdinde hüccet olsun." dedi. Orada hazır olan Ebu Cehil ve Abdullah b. Ebi Umeyye; "Ey Ebu Talib, sen Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çeviriyorsun? " dediler. Ebu Talib de bunun üzerine "Ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim." dedi. O zaman da Resulullah şöyle buyurdu: "Ben de nehyedilinceye kadar senin için dua edeceğim."* (Buharî, Cenaiz, 81) Bunun üzerine şu iki ayet nazil oldu: *"Yakınları bile olsa kendilerine (hak) açıklandıktan sonra müşrik olanlar için af dilemek ne Peygambere yaraşır ne de mü'minlere."* (Tevbe, 9/113), *"Sen sevdiklerini hidayete erdiremezsin."* (Kasas, 28/56)

Başka bir rivayete göre de Peygamberimiz (s.a.s.) amcası Ebu Talib'e hitaben şöyle buyurmuştu: *"Lâ ilahe illallah" de ki kıyamet günü senin lehine şahadette bulunayım. Bunun üzerine Ebu Talib: "Kureyş kadınları beni kınarlar, korkudan bunu söyledi derler. Eğer böyle demeyecek olsalardı, Müslüman olup seni sevindirirdim."* (Müslim, İman, 39-42) demişti.

Sonuç olarak Ehl-i Sünnet âlimleri bu ve benzeri rivayetler çerçevesinde Ebû Talib'in Müslüman olmadığını, Peygamber'i nübüvveti dolayısıyla değil yeğeni olduğu için sevdiğini, bunun Müslüman olarak vefat etmesine yetmeyeceğini ve yetmediğini söylemişler, Şii âlimler ise onun Müslüman olduğunu ve Müslüman olarak vefat ettiğini belirtmişlerdir.

1503) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in zamanında Kur'an-ı Kerim yazılmış mıdır?

Hz. Peygamber, (s.a.s.) sağlığında Kur'an-ı Kerimin bütününü yazdırmıştır. İnen her âyet bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından vahiy katiplerine okunur, onlar da yerlerine yazarlardı. Çünkü Peygamberimiz ümmi idi. *"Sen bundan (Kur'an dan) evvel bir kitap okumamış ve sağ elinle de yazmamıştın."* (Ankebut, 29/48) ayeti bunu açıkça belirtmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), vahyi ezberleyenler yanında, onu bir de yanlışsız olarak yazabilecek Zeyd b. Sabit ve kırka yakın vahiy kâtibi edinmiştir. Kendisine âyetler nazil olduğunda, bu katipler aracılığıyla bunları yazdırmıştır.

1504) Peygamber (s.a.s.)'in isimleri hakkında bilgi verir misiniz?

Peygamberimiz (s.a.s.)'in pek çok ismi vardır. Bir hadislerinde kendine has beş adının bulunduğunu haber vererek; "Benim birtakım isimlerim vardır: Ben Muhammed'im! Ben Ahmed'im! Ben Mâhî'yim ki, Yüce Allah, küfrü benimle yok edecektir! Ben Hâşır'ım ki, insanlar, Kıyamet günü benim izimce haşr olunacaklardır! Ben Âkıb'ım ki, benden sonra Peygamber yoktur!" (Müslim, Fezail, 124-126) Anlamı bakımında Muhammed (s.a.s.) "övülmeye layık hasletleri çok olan", Ahmed ise "en çok övülen veya en çok hamd ve şükür eden, ya da, bu hasletlerle anılan zât" mânâlarına gelir.

Peygamberimiz'in (s.a.s.) yaygın adlarından biri de Mustafa olup anlamı "seçilen, seçilmiş olan" demektir. Peygamberimiz en çok Muhammed (s.a.s.) ismi ile anılmıştır.

1505) Peygamber (s.a.s.)'i rüyada görmek mümkün müdür?

Hz. Peygamber'i (s.a.s.) rüyada görmek mümkündür. Vakıa olarak da birçok insan buna mazhar olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şemaili, onu anlatan kitaplarda ayrıntılı olarak yer almıştır. Kişi rüyada gördüğünün Hz. Peygamber (s.a.s.) olup olmadığını bu bilgilerle ayırt edebilir. Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in görüldüğü rüyalar sahihtir, yani aldatma ve aldanmadan uzaktır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde; *"Beni rüyasında gören doğru görmüş olur. Zira şeytan benim şeklime giremez."* (Buhari, Tabir, 10/13) buyurmuştur.

1506) Peygamberimiz (s.a.s.)'e salavât getirmenin dini hükmü nedir?

Bilindiği gibi salavât, Hz. Peygamber (s.a.s.) için okunan ve Allah'ın rahmet ve selâmının onun üzerine olması dileğini dile getiren dualara denir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'e sevgi, bağlılık ve desteği ifade eden Salavât, salât kelimesinin çoğuludur ve genellikle "Allahümme salli..." diye başlar. Kur'an-ı Kerim'de; *"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin."* (Ahzâb, 33/56) buyurulmaktadır. İslam alimleri genelde Hz. Peygamber (s.a.s.)'e Allahu Teâlâ'nın salât etmesini rahmet etmesi; meleklerin salât etmesini. şanının yüceltilmesini dilemeleri; müminlerin salat etmesini ise dua etmeleri şeklinde açıklamışlardır.

Salavât, Allah'ın Hz. Muhammed (s.a.s.)'e bahşettiği rahmeti ifade ettiği için ona salavât getirmek bu rahmetten pay almayı dilemek demektir. Dolayısıyla, Hz. Muhammede'e (s.a.s.) salavât getirmeye bizim ihtiyacımız çoktur. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in *"Yanında adım anılıp da bana salavat getirmeyen kimsenin burnu sürtülsün."* (Tirmizi, Daavât, 100) hadisini de bu çerçevede anlamak gerekir. Diğer taraftan Hz. Muhammed (s.a.s.)'den bahsederken daima saygı içinde olmak, bu saygının gereği olarak ona salat ve selam getirmek gerekir.

Sonuç olarak İslam âlimleri Hz. Muhammed'e salat ve selam getirmenin sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Esasen bizler ilgili ayet çerçevesinde (Ahzab, 33/56) ibadet hayatımızın bir parçası olarak Hz. Muhammed'e salat ve selam getirmeli, onun adı anıldığında ona olan saygımızın gereği olarak yine salat ve selam getirmekten geri durmamalıyız.

1507) Hz. Peygamber (s.a.s.) okuma-yazma bilmiyor muydu (ümmî miydi)?

Güvenilir kaynaklar Hz. Muhammed (s.a.s.)'in okuma yazma bilmediği, yani "ümmî" olduğu konusunda ittifak ederler. Onun yetiştiği dönemde Mekke'de okul yoktu. Az sayıda kimse, buraya dışarıdan gelen okur-yazar kişilerden ve bu kişilerin okuttuğu kimselerden kendi gayretleriyle okuma-yazma öğrenmişlerse de Hz. Muhammed (s.a.s.) okuma-yazma öğrenmedi. Şüphesiz ileride kendisine verilecek Peygamberlik görevi de ilahî hikmet gereği onun okur-yazar olmamasını gerekli kılıyordu. Hirâ mağarasında kendisine ilk vahiy getiren melek ona "oku" dediğinde "Ben okuma bilmem" demiştir. Halbuki onun, Peygamberlik yıllarında okumayayazmaya son derece önem verdiği ve sahâbeyi buna teşvik ettiği bilinmektedir. Ona ilk gelen vahiy "oku" idi. Kendisine gelen vahiyleri ezberlediği gibi aynı zamanda kâtiplerine yazdırıyordu. Şayet Peygamberlikten önce okur-yazar olsaydı, kitap okusaydı ve bir şeyler yazmış olsaydı, Peygamberlikten sonra karşıtları, O'nun, kutsal kitapları, geçmişte yaşamış milletlerin tarihini okuyarak elde ettiği bilgileri tebliğ diye sunduğunu iddia edebilirlerdi. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ümmî olmasının başlıca hikmeti Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilmektedir: *"Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar kuşku duyarlardı."* (Ankebût Sûresi 48) Onun okur-yazar olmayışı, kendisine indirilen vahiyle, diğer fikirlerin birbirine karışması ihtimalini de ortadan kaldırmıştır.

1508) Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ilk vahiy ne zaman ve nasıl geldi?

Hz. Muhammed (s.a.s.) sık sık Hira mağarasına gidiyor ve tefekküre dalıyordu. Yine bir defasında Hira mağarasında iken ilk vahiy geldi. O sırada kırk yaşındaydı. 610 yılı Ramazan ayının 27. gecesinde, sabaha karşı ibadetle meşgul olduğu sırada vahiy meleği Cebrail kendisine "Oku." emrini verdi. O zamana kadar hiç karşılaşmadığı ve görmediği meleğin heybetli görünüşü ve hitâbı karşısında heyecanlanan ve korkuya kapılan Hz. Muhammed (s.a.s.), şaşkınlık ve endişe içerisinde; "Ben okuma bilmem." cevabını verdi. Onu dayanamayacağı ölçüde sıkıp sonra bırakan Cebrâil "Oku." emrini

tekrarladıysa da yine "Ben okuma bilmem." karşılığını aldı. Bu konuşma aynı şekilde ikisi arasında üç defa tekrarlandı. Cebrail üçüncü defa aynı cevabı aldıktan ve onu tahammülü çok zor bir şekilde sıkıp bıraktıktan sonra Alak Sûresi'nin ilk beş ayetini okudu. Hz. Muhammed (s.a.s.) de tekrarladı: *"Oku! Yaratan Rabbının adıyla. O insanı bir "alaka"dan yarattı. Oku! Rabbın sonsuz kerem sahibidir. O Rab ki kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediğini de öğretti."* Böylece Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ilk vahiy 610 yılında Hira Mağarasında iken geldi.

1509) "Fetret-i vahiy" nedir, ne kadar sürmüştür?

Genel olarak "fetret-i vahiy" vahyin kesilmesi demektir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hayatıyla bağlantılı olarak ise bu ifade Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ilk vahyi aldıktan sonra ikinci vahyi alıncaya kadar geçen süre demektir. Kaynaklar, bu bekleyiş için birkaç günden üç yıla kadar çeşitli süreler kaydederler. Fakat bu durumun çok uzun müddet devam etmediği muhakkaktır. Hz. Muhammed (s.a.s.) bundan rahatsız olmuş ve endişelenmiş; hatta Rabbi tarafından terk edildiği zannına kapılmıştır. Bir gün Hira mağarasından evine gelirken Cebrâil'i ilk gördüğü heybetli haliyle tekrar gördü. Daha önceki gibi korku ve heyecana kapılarak derhal evine koştu ve yatağına girdi. Fakat melek evde bir kez daha karşısına çıktı ve ona şöyle hitap etti: "*Ey örtünen adam, kalk ve (insanları) uyar. Rabbini büyük tanı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeylerden uzak dur."* (Müddessir, 74/1-5)

1510) Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ilk inananlar kimlerdir?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ilk iman eden hanımı Hz. Hatice'dir. Onunla birlikte kızları Zeyneb, Rukiyye ve Ümmü Gülsüm de anneleri ile aynı zamanda İslâm'a girdiler. Fatıma ise o sırada henüz 4-5 yaşlarında bir çocuktu. Hz. Hatice ve kızlarından sonra, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in evinde oturan ve o sıralarda henüz on veya on bir yaşında bulunan Ali b. Ebî Tâlib ile Hz. Peygamber (s.a.s.)'in azatlısı Zeyd b. Hârise de iman ettiler. Ardından Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yakın dostlarından Hz. Ebû Bekir de iman etti.

1511) Garanik olayı nedir?

Bazı İslâm tarihi kaynaklarında yer alan ve "Garânîk Kıssası" diye bilinen bu haber özetle şudur: Peygamberimiz (s.a.s.) Kâbe'nin yanında Necm Sûresi'ni okurken, *"Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı? Ve üçüncüleri olan ötekini, Menât'ı"* (Necm, 53/19-20) âyetlerini okuduktan sonra, gûyâ "Bunlar yüksek kuğulardır, onların şefaatları umulur." sözlerini şeytan'ın telkini ile söylemiş! Secde ayetine gelince secdeye varmış, bütün kâfirler de secde etmişler! Müşrikler, putlarının Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından övülmesine sevinmişler. Akşam olunca Cebrâil aleyhisselam gelerek Hz. Peygamber (s.a.s.)'e Allah tarafından vahyedilmeyen sözleri söylediğini bildirmiş. Hz. Peygamber (s.a.s.) buna çok üzülmüş, şeytanın söylediği sözleri iptal etmiş.

Bazı kaynakların doğruluğunu araştırmadan eserlerine aldığı bu rivayeti, Müslüman âlimler, sözlerinin çelişkili, râvîlerinin zayıf, senetlerinin kopuk ve her şeyden önce tevhid inancına aykırı olması gibi çeşitli yönlerden eleştiriye tabi tutmuşlar ve uydurma olduğunu ortaya koymuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, mücadele içinde bulunduğu putları övücü sözler söylemeyeceği ortadadır. Nitekim Necm Sûresi'nin 19. ve 20. ayetleri putları, putperestliği kötülemekte ve bunların anlamsızlığını açıklamaktadır. Bu ayetlerin hemen peşinden Hz. Peygamber (s.a.s.)'in putları öven ifadeler kullanmış olması imkânsızdır. Belki bu ifadeleri müşriklerden birisi kullanmış olabilir. Nitekim sahîh rivayetlerde putları öven ibareler yer almamaktadır. Muhtemelen eski tarih yazarları bu rivayeti, ilâhî vahyin şeytanların her türlü saldırılarına karşı korunduğunu ifade etmek gibi iyi niyetle kitaplarına almışlardır. Fakat pek çok batılı yazar, uzlaşma noktasından hareketle Garânik hikâyesini doğru kabul ederek yeni yorumlarla sık sık gündeme getirmişler; İslâm'a saldırmak ve vahiy müessesesinde şüphe uyandırmak için malzeme olarak kullanmışlardır.

1512) Hicret ne demektir; Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mekke'den Medine'ye hicreti nasıl gerçekleşmiştir?

Hicret kelimesi sözlükte terk etmek, ayrılmak, bir yeri terk ederek başka bir yere göç etmek anlamına gelir. Terim olarak ise genelde, gayr-i müslim bir ülkeden İslâm ülkesine göç etmeyi ifade eder. Hz. Peygamber'le (s.a.s.) bağlantılı olarak ise Hicret onun ve Mekkeli Müslümanların Medine'ye göç etmesi demektir.

Hicrete izin verilince, Hz. Peygamber (s.a.s.) derhal Hz. Ebû Bekir'in evine gitti, Allah'ın kendisine Hicret için izin verdiğini bildirdi. Hz. Ebû Bekir beraber yolculuk yapıp yapmayacaklarını sordu. "Evet" cevabını alınca sevincinden ağladı. Uzun süreden beri beslediği develerden birisini Hz. Peygamber (s.a.s.)'in emrine tahsis ettiğini bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) ise deveyi ancak parasını ödemek suretiyle kabul edebileceğini söyledi ve bu develerden birisini aldı. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Ebû Bekir, yol kılavuzluğu ile ünlü Abdullah b. Üreykıt adlı kişiyi kılavuz olarak kiraladılar. Hz. Ebû Bekir kılavuza develeri teslim etti. Üç gün sonra Sevr Dağı'nın eteğinde buluşmak üzere sözleştiler. Abdullah b. Üreykıt henüz İslâm'ı kabul etmemişti, ama maharetli bir kılavuz olmasının yanında güvenilir bir kimseydi. Aslen Dîl kabilesindendi; Kureyş'in de Sehm kolunun antlaşmalısı idi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) hemen evine döndü. Üzerinde bulunan emanetleri Hz. Ali'ye bırakarak sahiplerine vermesini ve peşlerinden gelmesini söyledi. Müşrikleri yanıltmak için gece kendi yatağında onun yatmasını istedi. Gece yarısı Hz. Ebû Bekir'in evine gitti. Her ikisi de gece vakti evin arka kapısından çıkıp, yaya olarak Mekke'nin beş kilometre güneybatısında bulunan Sevr Dağı'ndaki gizlenmeye elverişli mağaraya gittiler. Medine kuzeyde olduğu halde, güneye doğru gitmeleri hedef şaşırtmak içindi. Mağarada üç gün üç gece kaldılar. Bu süre zarfında Hz. Ebû Bekir'in azatlısı Âmir b. Füheyre koyunları bu bölgede otlatarak mağaranın yakınına getiriyor, onlar da sağıp taze süt içiyorlardı. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ mağaraya yiyecek getiriyor, gündüzleri Mekke'de geçiren oğlu Abdullah da geceleri mağaraya gelerek şehirde olup bitenleri haber veriyordu. Abdullah sabaha yakın şehre giderken Âmir b. Füheyre de koyunları onun peşi sıra sürerek ayak izlerini ortadan kaldırıyordu. Müşriklerin sıkı takibi dolayısıyla mağarada sıkıntılı anlar yaşandı.

Öte yandan Kureyşliler sabah olup Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yatağında Hz. Ali'nin yattığını görünce hayal kırıklığına uğradılar; sûikastin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine hiddetlendiler. Hz. Ali'yi önce Harem-i Şerîf'e götürüp hapsettiler; fakat daha sonra serbest bıraktılar. Bu arada Resûl-i Ekrem'i öldüren veya esir eden kimseye yüz deve ödül vereceklerini Mekke'nin her tarafında ilan ettiler. Ayrıca kendileri de derhal onu aramaya koyuldular. Aralarında Ebû Cehil'in de bulunduğu bir grup, Hz. Ebû Bekir'in evine gelerek Esmâ'yı sorguya çekti. Esmâ'nın babasının nerede olduğunu bilmediğini söylemesi üzerine Ebû Cehil ona bir tokat vurdu ve küpelerini yere düşürdü. Müşrikler Hz. Ebû Bekir'i de evinde bulamayınca, Resûl-i Ekrem'in onunla birlikte gittiği kanaatine vardılar. Derhal Medine yolunu tuttular. Mekke'yi karış karış aradılar. Bir grup, izlerini takip ederek Sevr Dağı'na geldi ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in saklandığı mağaranın ağzına kadar vardı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir endişelendi. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona endişelenmemesini söyledi ve müşriklerin kendilerine zarar veremeyeceğini bildirdi. Müşrikler mağaranın ağzına kadar geldikleri halde içeriye bakmamışlar, onları başka yerlerde aramaya koyulmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Ebû Bekir mağaraya girdikten sonra ve müşriklerin gelmesinden önce bir örümceğin mağaranın girişine ağ gerdiği ve bir güvercinin de yumurtlayıp kuluçkaya yattığı; bunu gören müşriklerin içeriye bakma ihtiyacı hissetmeden çekip gittikleri kaynaklarda kaydedilmektedir ki bunların meydana gelmesi imkân dışı değildir. Mağarada geçirilen üçüncü günün sonunda müşriklerin araştırmaları tavsamıştı. Kılavuz, sözleşilen saatte develerle birlikte Sevr'e geldi. Resûl-i Ekrem, Hz. Ebû Bekir ve Âmir b. Füheyre, Abdullah b. Üreykıt'ın kılavuzluğunda Medine'ye doğru yola çıktılar. Kafile, tuzağa düşmemek için kervanların izlediği işlek yolu veya bilinen başka bir güzergâhı takip etmedi. Şayet işlek yollardan birini izleselerdi, Mekke'ye giden yolcular onları ihbar edebilirlerdi. Mekke'den ayrıldıktan sonra, Medinelilerin himayesine girinceye kadar öldürülebilirdi. Bu sebeple, kılavuzun tercih ettiği yolu izlediler. Kafile Medine'ye doğru ilerlerken birkaç defa takibe uğrayıp sorguya çekilmek istendi. Fakat bu teşebbüsler başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada kafileye ilgi gösteren ve yardım edenler de oldu. Nihayet Hz. Peygamber (s.a.s.) 12 Rebîülevvel 1/24 Eylül 622'de Medine'ye 3 km. kadar uzaklıkta bulunan Kubâ'ya geldi. Burada dört gün kadar kalıp Cuma günü Medine'ye ulaştı.

1513) Mescid-i nebevî ne zaman ve nasıl inşa edildi?

Hz. Peygamber (s.a.s.) Hicretle Medine'ye geldikten sonra (622) devesinin çöktüğü alana bir Mescid inşa etmeye karar verdi. Medinelilerin hurma kuruttuğu bu arsayı satın almak istediğinde sahipleri, karşılıksız olarak vermek istediler. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu kabul etmedi. Arsanın değeri olan on dinarı Hz. Ebû Bekir ödedi. İnşaata, arsanın tesviyesi ile başlandı. Burada bulunan hurma ağaçları kesildi, mezarlar başka yere nakledildi ve tümsekler düzeltildi. Binanın temelinde ve alt kısmında taş, üst kısımlarında ise kerpiç kullanıldı. Arsa üzerinde eskiden mevcut olan hurma ağaçları sütun olarak Mescid'in kıblesine dizildi ve bunların üzerine, hurma dal ve yapraklarından bir çatı yapıldı. Mescid'in yapımında başta Hz. Peygamber (s.a.s.) olmak üzere Muhacirler ve Ensâr fiilî olarak çalıştılar. Başlangıçta kıblesi Kudüs'e doğru olan Mescid-i Nebevî'nin üç kapısı vardı. Birinci kapı

güneyde, bugünkü kıble duvarında bulunuyordu (Bâbü's-Selâm). İkinci kapı doğu tarafında idi (Bâbü-Cibrîl). Hz. Peygamber (s.a.s.) bu kapıyı kullanırdı. Üçüncü kapı ise batı yönünde bulunuyordu (Bâbü-Âtike). Güney duvarı boyunca Suffe denilen bir revak veya gölgelik bulunmaktaydı. Kıble, Kudüs'ten Kâbe'ye çevrilince güney yönünde bulunan kapı kapatılarak kuzey yönünde aynı adla yeni bir kapı açıldı. Diğer kapılarda herhangi bir değişiklik yapılmadı. Suffe ise güneyden kuzeye nakledildi. Yeni plana göre harim, güneyde iki sıra halinde yerleştirilen hurma kütükleri üzerine uzatılan hurma dallarının toprakla kapatılmasıyla elde edilen bir damla örtülmüştü. Tavan, bir insanın elinin yetişeceği kadar basıktı. İlk zamanlarda camide yere ince kum döşenmişti.

1514) Mescidü'l-kıbleteyn nedir?

Mescidü'l-kıbleteyn iki kıbleli mescit demektir. Adını kıblenin değişmesinden alan bu mescid, Hazrec'den Benî Selime'ye aitti. Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye Hicretinden sonra on altı veya on yedi ay Kudüs'e doğru yönelerek namaz kılmıştı. Hicretin ikinci yılında Hz. Peygamber (s.a.s.) sahâbîleri ile Benî Selime mescidinde öğle namazının ilk iki rekatını kılınca kıblenin değişmesi ile ilgili ayet nâzil oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) yönünü Kâbe'ye çevirdi. Böylece Hz. Peygamber (s.a.s.) iki ayrı kıbleye dönmüş olarak namaz kıldığı için bu mescid "İki Kıbleli Mescid" adını almıştır. Kıblenin değiştirilmesi anında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mescid-i Nebevî'de bulunduğu da rivayet edilmektedir.

1515) Suffe ve suffe ehli hakkında bilgi verir misiniz?

Suffe, Mescid-i Nebevî'nin bitişiğinde üzeri hurma dallarıyla örtülü, fakir, kimsesiz ve barınacak yeri olmayan Müslümanlar için yapılmış gölgelikti. Burada kalanlara Suffe Ehli, Suffe Ashâbı denilirdi. Suffe Ehli, kimsesiz muhâcirler, bekârlar, Arap kabilelerinden Müslüman olup Medine'ye göç edenler ile ilim tahsil etmek isteyen sahâbîlerden oluşuyordu. Bunlar genellikle yoksul kimselerdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), Suffe'de kalan sahâbîlerin yeme ve içme gibi ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenirdi. Bazı iyiliksever sahâbîler, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tavsiyesi üzerine bunları birer-ikişer evlerine davet ederek iaşelerini temin ederlerdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) zengin Müslümanları bunlara yardım etmeye teşvik ederdi. Ensâr, hurma salkımlarını getirerek Mescid-i Nebevî'ye bırakırlardı. Suffe Ashabı arasında çeşitli işlerde çalışanlar da vardı. Suffe'de Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dışında okumayazma ve Kur'an öğretmek üzere öğretmenler de görev yapıyordu. Ubâde b. Sâmit bunlardan biridir. Burada toplanan öğrenciler esas itibarıyla kendilerini Kur'an öğrenimine vakfetmişlerdi; Kur'an âyetlerini aralarında müzakere ederler ve geceleri ilim tahsili ile meşgul olurlardı. Bu sebeple bunlardan yetmiş kişiye "kurrâ" adı verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine dışına irşad ve İslâm'ı anlatmak için bir kimse veya ekip göndereceği zaman Suffe Ashabı arasından seçerdi. Bunlardan orduya katılanlar, diplomatik faaliyetlerde görevlendirilenler ve müezzinlik yapanlar da vardı.

1516) Ensar kimlerdir?

Sözlükte "yardım edenler" anlamına gelen Ensar, Hicret ederek Medine'ye gelen Müslümanlara destek olup onları bağırlarına basan Medine'li Müslümanlara verilen isimdir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "*Önce Müslüman olanlardan, Muhâcirlerin ve Ensârın önce gelenlerinden ve bunların yolunda gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır ve bunlar da Allahü teâlâdan râzıdırlar. Allahü teâlâ, bunlar için, cennetler hazırladı. Bu cennetlerin altından nehirler akmaktadır. Bunlar cennetlerde sonsuz olarak kalacaklardır."* (Tevbe, 9/100) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in de onları öven hadisleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi şöyledir: *"Ensarı sevmek iman alâmeti, onlara buğzetmek ise nifak alâmetidir."* (Müslim, İman, 128)

1517) Muhâcir kimlerdir?

Sözlükte, bir yerden başka bir yere göç etmek anlamındaki "Hicret" kelimesinden gelen muhâcir göç eden, Hicret eden anlamındadır. Terim olarak Rasulullah (a.s.) ile Mekke'den Medine'ye göç eden sahabeler topluluğuna verilen isimdir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "*Önce Müslüman olanlardan, Muhâcirlerin ve Ensârın önce gelenlerinden ve bunların yolunda gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır ve bunlar da Allahü teâlâdan râzıdırlar. Allahü teâlâ, bunlar için, cennetler hazırladı. Bu cennetlerin altından nehirler akmaktadır. Bunlar cennetlerde sonsuz olarak kalacaklardır."* (Tevbe, 9/100) Hz. Peygamber (s.a.s.) hadislerinde onları övmüş, onlara dua etmiştir. Bunlardan birisi şöyledir: Bize Abdülâzîz b. Ebî Hâzim, babasından, o da Sehl h. Sa'd'dan naklen rivayet etti. Sehl şöyle demiştir: Biz hendeği kazıyor ve toprağı omuzlarımızda taşıyorken yanımıza Rasûlüllah (SallAllahu Aleyhi ve

Sellem) geldi de: *"Allah'ım! Âhiret hayâtından başka hayât yoktur. O halde sen Ensar'la Muhacirlere mağfiret eyle!"* (Müslim, Cihad ve Siyer, 126) buyurdu.

1518) "Muâhât" (kardeşleştirme) ne demektir?

Muâhât yani kardeşleştirme Hicret sonrasında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in göç eden Muhacirler ile Ensarı yani yerli Müslümanları birbiriyle kardeş ilan etmesidir. Kaynaklarda belirtildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), Enes b. Mâlik'in evinde veya başka bir rivayete göre Mescid-i Nebevî'de Hicretin birinci yılının ortalarında onları topladı ve ikişer ikişer kardeşleştirdi. Bu sistemin yüklediği sorumlulukları taraflara açıkladı. Kardeşleştirilen kimselerin sayısının kırkbeşer kişiden doksan veya ellişer kişiden yüz olduğu söylendiği gibi, Ensardan biriyle kardeşleştirilmeyen hiçbir muhâcirin kalmadığı da rivayet edilmektedir. Kardeşleştirilen kimselerle ilgili listeler kaynaklarda geniş olarak kaydedilmektedir. Kardeşleştirmenin, rastgele seçilen iki kişinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmadığını; bilakis Hicretten itibaren altı ayı aşkın bir süre zarfında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Müslümanları iyice tanıyarak, durumlarını inceleyerek ve her çift arasında ortak vasıflar bularak bunu gerçekleştirdiğini belirtmek gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, eşsiz bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma örneği olan kardeşleştirmeyi gerçekleştirmesinin gayesi, iş-güç ve servet sahibi oldukları Mekke'de herşeylerini bırakan ve dinleri uğruna doğup büyüdükleri yeri terkeden muhâcirleri maddî ve manevî olarak desteklemek, mâlî sıkıntılarını bir ölçüde de olsa hafifletmeye çalışmak ve öz yurtlarından ayrılmış olmanın vermiş olduğu garipliği ve mahzunluğu gidermekti. Böyle bir faaliyet aynı zamanda muhâcirlerle Ensarı birbirine ısındırma, yekvücut olarak kenetlenmelerini sağlama, bilgi ve tecrübelerini birleştirme, ortaklaşa iş yapma ve üretme anlayışını kazandırma amacına yönelikti. Ensar bu konuda büyük bir fedakarlık gerçekleştirdi. Kardeşlerin beraber çalışmak suretiyle mahsule ortak olmaları kararlaştırıldı. Kardeşleştirilenler birbirlerine vâris bile olabileceklerdi. Bu müessesenin mirasa ait hükmü Bedir Savaşı'nden sonra nâzil olan Kur'an âyeti ile neshedilmiştir. Kardeşlik anlaşması ile, Câhiliye dönemindeki hilfin yerini İslâm kardeşliği almıştır. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.) câhiliye döneminde haksızlığı önlemek ve yardımlaşmak amacıyla gerçekleştirilen hilfleri de doğru kabul etmiştir. Şu kadar var ki, İslâm döneminde ve özellikle Hicretten sonra Müslümanlar arasında dayanışma temin edildiği ve kardeşlik kurulduğu için hilfe gerek kalmadığını açıklamıştır. Muâhât sayesinde muhâcirlerin Medine'nin yaşayışına daha kolay ve kısa sürede intibakı sağlanmıştır. Mâlî destek ve vâris olma, işin maddî yönüydü. Mesele sadece maddî destekten ibaret değildi; öyle olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.s.) muhâcirlere gerekli yardımın yapılmasını Ensara emreder, onlar da bu emri memnuniyetle yerine getirirlerdi. Fakat bu sistemle işin maddî yönü manevî bir kardeşlikle desteklenmiş oluyordu. Ensar ile muhâcirler arasında ortak kimlik oluşturuluyor, zihniyet birliği sağlanıyordu. İçte Yahudî ve münafıklara, dışta ise müşrik Arap kabilelerine karşı anlaşmış ve kaynaşmış bir toplum oluşturuluyordu. Bu daha sonra genişleyerek bütün mü'minleri içine alan genel İslâm kardeşliğine dönüşmüştür.

1519) İfk olayı nedir?

Mustalikoğulları Gazvesine Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Âişe'yi de beraberinde götürmüştü. Savaştan sonra Medine'ye dönülürken ordunun konakladığı bir yerde Hz. Âişe devesinin mahmilinden inip bir ihtiyacını gidermek için ordugâhtan uzaklaştı. Dönüşünde gerdanlığının düştüğünü farketti ve onu aramaya çıktı. Tam o sırada, Hz. Âişe, devesinin üzerindeki hevdec adı verilen kapalı, yuvarlak ve üstü kubbeli kafesinin içinde bulunduğu sanılarak, orduya hareket emri verildi. Hz. Âişe geri döndüğünde ordunun konak yerinden uzaklaştığını gördü ve kendisini almaya gelecekleri ümidiyle beklemeye başladı ve bu sırada uykuya daldı. Ordu gece vakti konakladığı ve hareket ettiği için olayın bu şekilde meydana gelişi son derece tabiîdir. Öte yandan ordunun ardçısı Safvan b. Muattal, Hz. Âişe'yi gördü ve devesine bindirerek orduya yetiştirdi. Bu sefere katılmış olan münafıkların reisi Abdullah b. Übey, derhal Hz. Âişe ile onu orduya yetiştiren şahıs hakkında iftiraya başladı. Mistah b. Üsâse, Hassân b. Sâbit ve Hamne bint Cahş gibi bazı Müslümanlar da onun iftirasına alet oldular. Hz. Âişe'nin aleyhinde konuşanlardan Hamne, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in diğer hanımı Zeyneb'in kızkardeşi oluyordu. Bunu da Zeyneb'e olan sevgisinden dolayı yapmıştı. Fakat Zeyneb, Hz. Âişe hakkında kızkardeşiyle aynı görüşü paylaşmamıştır.

Hz. Âişe savaştan döndükten sonra bir ay kadar hasta yattı. Bu arada Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ve Hz. Âişe'nin anne ve babasının, dedikodulardan haberi olmuştu; fakat kızlarına bundan bahsetmemişlerdi. Hz. Âişe, kendisine yapılan iftirayı tesadüfen öğrendi. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in izniyle babasının evine gitti ve üzüntüsünden günlerce ağladı. Annesi onu teselli etmeye çalışıyordu. Böyle bir şeye ihtimal vermeyen ve bu iftiraya çok üzülen Hz. Peygamber (s.a.s.) halka yaptığı bir konuşmada, bazı

adamların, ailesi hakkındaki tavrının kendisini rahatsız ettiğini, ailesinden iyilik gördüğünü, Safvân b. Muattal'a da iftira edildiğini, onu da iyi olarak bildiğini; evine ancak kendisiyle birlikte girdiğini açıkladı. Hz. Âişe'ye güvenmesine rağmen, yine de tam emin değildi. Onu boşayıp boşamama konusunda Hz. Ali, Üsâme b. Zeyd ve diğer bazı kimselerle istişâre etti. Üsâme, isnadın yalan ve asılsız olduğunu, Hz. Âişe ve diğer aile fertleri hakkında iyilikten başka bir şey düşünmediğini söyledi. Hz. Ali ise çok kadın bulunduğunu, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, Hz. Âişe'nin yerine bir başkasıyla da evlenebileceğini söyledi. İfk olayının meydana gelmesinden bir ay kadar sonra Hz. Âişe'nin suçsuz olduğunu bildiren âyetler nâzil oldu. Bu âyetlerde, yapılan dedikoduların tamamen asılsız ve iftira olduğu bildirildi; Hz. Âişe'nin namuslu olduğu haber verildi. Mü'minlerin bu olayı işittiklerinde iftira olarak değerlendirmeleri gerektiği hatırlatıldı ve bu şekilde hareket etmeyenlerin tavrı kınandı. Allah'ın, inanmış insanları, bir daha buna benzer bir tutumu tekrarlamaktan sakındırıp uyardığı açıklandı. İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir azap bulunduğu bildirildi (Nisa, 4/1-21). Peygamberimiz (s.a.s.) masum olduğuna dair ayetlerin nâzil olduğunu Hz. Âişe'ye iletti. Hz. Âişe Allah'a hamdü senâda bulundu. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) halka bir açıklama yaparak durumu bildirdi ve nâzil olan âyetleri okudu. İftiraya adı karışanlara had cezası uygulanmasını emretti.

1520) Necran hristiyanları ile "mübâhele" (lanetleşme) nasıl olmuştur?

Necran bölgesinde kalabalık bir Hristiyan topluluk oturuyordu. 9. hicrî yılda (630-631) Necranlı Hristiyanlar, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in bir mektubunun kendilerine ulaşması üzerine heyet halinde Medine'ye geldiler. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu mektubunda onları İslâm'a davet ediyor, şayet kabul etmezlerse cizye vermelerini, onu da kabul etmezlerse kendileriyle savaşılacağını bildiriyordu. Necranlı Hristiyanlar, bu mektup üzerine ondördü ileri gelenlerinden ve idarecilerinden olmak üzere altmış kişilik bir heyeti Medine'ye gönderdiler. Necran heyeti bir ikindi vakti Medine'ye gelerek Mescid-i Nebevî'ye girdiler. Hz. Peygamber (s.a.s.) Necran heyeti adına konuşan Ebû Hârise ile Abdulmesîh'i İslâm'a davet etti. Onlar *"Biz senden önce Müslüman olduk"* diye cevap verdiler. Hz. Peygamber (s.a.s.): *"Yalan söylüyorsunuz. Sizi İslâmiyeti kabulden üç şey, domuz eti yemeniz, haç'a tapmanız ve Tanrı'nın oğlu bulunduğuna inanmanız alıkoymaktadır."* şeklinde karşılık verdi. Necranlılar "O halde Îsâ'nın babası kim?" diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu soruya vahyi beklemek niyetiyle cevap vermeyip sustu. Bu arada Hz. Îsâ'nın şahsiyeti ve Hristiyanlık hakkında bilgilerin yer aldığı Âl-i İmran Sûresi'nin başından itibaren seksenden fazla âyet nâzil oldu. Hz. Îsâ hakkındaki soruya bu sûrenin 59. âyetinde Hz. Îsâ'nın babasız dünyaya gelişine Hz. Âdem'in yaratılışı örnek gösterilerek cevap verilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Âl-i İmrân Sûresinin 59-61. âyetlerini Necran heyeti mensuplarına okuduktan sonra onları mübaheleye (karşılıklı lanetleşmeye) davet ederek "*Eğer size söylediklerimi inkâr ederseniz, geliniz sizinle mübahele edeceğim"* dedi. Mübâhele ayetinin meali şöyledir: *"Artık sana bu ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında münakaşa etmeye kalkarsa de ki: Geliniz oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım sonra can-u gönülden ibtihal ile dua edelim. Allah'ın lanetini yalancıların boynuna geçirelim."* (Âl-i İmran, 3/61) Hz. Peygamber (s.a.s.) yanına Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Ali'yi alarak Necranlı Hristiyanların karşısına çıktı ve kendilerini karşılıklı lanetleşmeye davet etti. Onun bu teklifi karşısında Necranlılar durumu aralarında görüşmek üzere müsaade istediler. Sonunda Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Peygamber olduğunu bildiklerinden mübahele yapmamaya karar verdiler. Kendi dinlerinde kalmak istediklerini ve cizye vermeye razı olduklarını bildirdiler. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu teklifi kabul etmesi üzerine, bin tanesi Receb, diğer bini de Safer ayında olmak üzere yılda iki bin kat elbise vermeleri şartıyla bir antlaşma kaleme alındı.

1521) Hz. Peygamber (s.a.s.) kimlere islâm'a davet mektupları göndermiştir?

Hz. Peygamber (s.a.s.) Bizans hükümdarına, Habeşistan hükümdarına, İran Kisrasına, İskenderiye hükümdarı Mukavkıs'a, Gassan Kralı Hâris b. Ebû Şemir'e; Yemame hakimi Hevze b. Ali'ye İslam'a davet mektupları gönderdi. Bunların dışında Arabistan'ın kuzeyinde ve güneyinde bulunan çeşitli kraliyet ailelerinin bakiyelerine, Arap kabile başkanlarına, ünlü ve nüfuzlu kişilere, Hristiyanlara, Yahudilere ve Mecusilere de mektuplar yolladı.

1522) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in cenazesinin yıkanması, tekfini ve defni nasıl olmuştur?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in cenazesini Hz. Ali yıkadı. Hz. Abbas, onun oğulları Fazl ve Kusem ile Üsâme b. Zeyd, Hz. Ali'ye yardımcı oldular. Salı günü öğleye doğru yıkanıp kefenleme işi tamamlandıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.s.)'in cenazesi evinde bulunan serîr'in üzerine konuldu.

Müslümanlar grup grup odanın alabileceği kadar sayıda, önce erkekler, sonra hanımlar ve daha sonra da çocuklar içeriye girerek imamsız olarak cenaze namazı kıldılar. Bu arada Hz. Peygamber (s.a.s.)'in defnedileceği yer hususunda ihtilaf çıktı. Kimisi onun Mescid-i Nebevî'ye, kimisi Bakî Kabristanı'na defnedilmesini söyledi. Hz. Ebû Bekir, 'Bir defasında Peygamber (s.a.s.)'in 'Ruhu kabzedilen her Peygamber ancak öldüğü yere defnedilmiştir. ' buyurduğunu işitmiştim' diyerek meseleyi halletti ve onun, vefat ettiği yer olan Hz. Âişe'nin odasına defnedilmesine karar verildi. Mezarı Ebû Talha el-Ensârî (Zeyd b. Sehl) kazdı. Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiği günün ertesi, yani Salı günü defnedildi. Kabrine Hz. Ali, Fazl b. Abbas, Kusem b. Abbas ve Üsâme b. Zeyd'in indikleri rivayet edilir.

1523) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bıraktığı miras nedir?

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in maddi mirasını menkul mallar ve gayr-i menkul mallar şeklinde iki kısımda mütâlaa etmek mümkündür. Menkul olanlar, para, zâtî eşya, hayvan gibi mallardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) hastalığı esnasında yanında bulunan yedi (bazı rivayetlerde beşten dokuza kadar çeşitli rakamlar verilmektedir) dirhemin fakirlere dağıtılmasını istemiştir. Bu bakımdan o, nakit miras bırakmamıştır. Daha önce kölelerini de azat ettiğinden, vefat ettiği esnada kölesi ve cariyesi de yoktu. Bazı kaynaklar onun geriye develerinin, giyim eşyalarının, yüzüğünün, bazı aletlerin ve zırhının kaldığını kaydederler. Şüphesiz hanımlarının kullandığı ev eşyaları bunların dışındadır. Onun hayvanları ile bazı ev aletleri ve ayakkabılarının Ali ailesine verildiği kaydedilir. Hırkası, kılıcı ve yüzüğü ise devlete kalmıştır. Gayr-i menkul mallara, yani arazilere gelince, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatından sonra kızı Hz. Fâtıma başta olmak üzere bazı yakın akrabaları Hz. Ebû Bekir'den onun mirasını istediler. Hz. Ebû Bekir, Rasûlüllah'ın (s.a.s.) *"Biz Peygamberler miras bırakmayız, bıraktığımız sadakadır."* buyurduğunu söyleyerek, onun terekesini taksim etmeyeceğini, ancak hayatta iken kendisinin bakmakla mükellef olduklarına bakacağını ve onun sarfettiği yerlere de aynen sarfedeceğini bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) Fedek arazisinin gelirlerini ailesinin giderleri için harcar, amme işlerine, yolcu ve misafirlere sarfederdi. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s.), arazileri intifa hakkı kendinde kalmak şartıyla kamunun istifadesine vakfetmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sahip olduğu arazileri, vefatından sonra devlete mâledildi. Hz. Ebû Bekir buranın gelirlerini aynen Rasûlüllah'ın harcadığı yerlere sarfederdi. Fedek, Hulefâ-i Râşidîn döneminde de hazineye ait olarak kalmış ve Hz. Ebû Bekir'in uygulamasına devam edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hanımlarının oturmakta olduğu odaları Hz. Peygamber (s.a.s.) vasiyet yoluyla onlara bırakmıştır. Buna göre onlar burada oturacaklar, dünyadan ayrılınca da bu odalar, araziler gibi Rasûlüllah'ın sadakaları arasına katılacaktı.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in manevi mirası Kur'an ve Sünnettir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ahirete irtihalinden sonra da Müslümanlar Kur'an ve sünnete sahip çıkmışlar ve bu uğurda büyük gayret göstermişlerdir. Bu gayret sonucunda hem Kur'an ve Sünnetteki prensipleri günlük hayatlarına uygulamışlar ve hem de sayıları milyonlarla ifade edilen Kur'an nüshaları, tefsirler ve hadis eserleriyle Kur'an ve sünneti kültürel hayatlarının temel taşları yapmışlardır.

HZ. PEYGAMBER (s.a.s.)'İN AİLE HAYATI

1524) Hz. Peygamber (s.a.s.) neden çok kadınla evlenmiştir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), hemşehrileri arasında iffetli, şerefli ve namuslu bir şahsiyet olarak tanınıyordu. 25 yaşında iken, kendisinden yaşça büyük ve iki defa evlenip dul kalmış olan Hz. Hatice ile evlenmiş; onunla 25 yıl mutlu bir hayat geçirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) onun sağlığında başka bir kadınla evlenmemiştir. Hâlbuki o dönemin örf ve adetleri çok kadınla evliliğe müsaitti. Hz. Hatice'nin vefatından sonra onun aziz hatırasına saygı duyarak, yaklaşık 2, 5 yıl yalnız ve bekâr olarak yaşadıktan sonra Sevde bint Zem'a ile evlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), cinsel tatmin peşinde olsaydı, geleneğe, gençliğine, Kureyş kabilesine mensup oluşuna ve özellikle bir Peygamber olarak, kendisine tabi olanlardan gördüğü itibara bağlı olarak 54 yaşına kadar birkaç evlilik gerçekleştirebilirdi.

Mekke döneminde tek kadınla evli olan Hz. Peygamber (s.a.s.) çok kadınla Medine döneminde evlenmiştir. İlk defa çok evliliğe 53 veya 54 yaşlarında iken ayak atmıştır. Bu evliliklerin dinî, sosyal, ekonomik ve ahlâkî pekçok sebebi vardır. Buna ek olarak, Kur'an'ın çok evliliği sınırlayan hükümleri, Nisâ Sûresinin 3. ayeti, Medine döneminin sonlarına doğru ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatından yaklaşık iki yıl önce nâzil olmuştur. Çok evliliği sınırlayan emirlerin gelmesinden önce evlilik konusunda eski örf geçerli idi. Arabistan'da çok kadınla evlilik normal olarak yaşanan bir hayat tarzıydı. Tarihçi İbn Habîb, İslâm'ın doğduğu sırada on hanımla evli olan çok sayıda şahsın isimlerini kaydetmektedir. Aslında Hz. Peygamber (s.a.s.) de çok evliliği örf üzerine gerçekleştirmiş

bulunuyordu. Dolayısıyla onun evlilikleri değerlendirilirken dönemin siyasal, sosyal ve kültürel şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü kendi döneminde dostlarından ve düşmanlarından hiç kimse onu bu uygulamasından dolayı eleştirmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) on bir hanımını bir arada nikahı altında bulundurmuştur; vefatı esnasında ise nikahı altında dokuz kadın vardı.

Hz. Peygamber (s.a.s.), çok evliliği dört ile sınırlayan ayet nâzil olduktan sonra dörtten fazla kadınla evli bulunan sahâbîlerine dördünü seçip diğerlerini boşamalarını emretmiştir. Kur'an-ı Kerim'de kendisine, evlendiği bütün kadınları nikahı altında tutma müsaadesi verilmiştir. Fakat bundan böyle başka kadınlarla evlenmesinin kendisine helâl olmadığı bildirilmiştir. Resûl-i Ekrem'e özel olarak verilen bu müsaadenin hukûkî, siyâsî, sosyal ve eğitimle ilgili çeşitli sebepleri vardır. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hanımlarının mü'minlerin anneleri oldukları ve mü'minlerin ondan sonra onun eşleriyle asla evlenemeyecekleri hükme bağlanmıştır (Ahzâb, 33/6). Hz. Peygamber (s.a.s.) dokuza ulaşan hanımlarından dördünü tercih edip diğerlerini boşasaydı, bu hanımlarla başka birisi evlenemeyeceğine göre, boşamak onlar için zulüm olurdu.

İslâm toplumunun eğitilmesinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in evliliklerinin önemli yeri vardır. İslâm'ın, özellikle kadınlarla ilgili görüşlerinin çevreye yayılmasında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hanımlarının büyük katkısı olmuştur. Onlar, sahâbîlerin hanımlarının eğitimi için ellerinden gelen çabayı esirgememişlerdir. Mü'min kadınların eğitimiyle özellikle meşgul olup, İslâm'ı yayacak öğrenciler yetiştirmişlerdir.

Şüphesiz Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bütün eşlerinin eğitim konusunda aynı seviyede oldukları söylenemez. Onların bir kısmı yaşlı, bir kısmı ise gençti. Fakat bu hususta Hz. Aişe'nin özel bir yeri vardır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Hz. Aişe ile evliliğinde göze çarpan en önemli husus, bir hoca-talebe ilişkisidir. Hz. Aişe, o derece mükemmel yetişmiştir ki, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra onun evi, kadınerkek, büyük-küçük birçok kimsenin huzuruna gelip kendisini dinlediği, soru sorup cevabını aldığı bir ilim ve irfan ocağı olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanından itibaren kadınların eğitim ve öğretimiyle yakından meşgul olmuştur. Hz. Aişe, hem sahâbîlere ve hem de tâbiîlere, sonraki müctehit imamlara ışık tutacak bilgiler nakletmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetini nakletmek ve açıklamakla kalmamış; aynı zamanda onun doğru anlaşılması hususunda ilmî tenkit zihniyetini de ortaya koymuştur. Sahâbîler arasında çok sayıda fetva vermesiyle ünlü olan yedi sahâbîden biridir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'den 2210 hadis rivayet etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in diğer hanımları da 378 ila 5 arasında değişen sayılarda hadis rivayet etmişlerdir. Hz. Hafsa da okuma yazma bilen, zeki ve bilgili bir kadındı. İslâm'ın eğitim ve öğretiminde onun da hizmetleri olmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in evliliklerinden bazıları da fedâkar ve cefâkar Müslüman kadınları himaye, onları takdir etme ve itibarlarını koruma gayesine yönelikti. Mekke döneminde Müslüman olan bazı hanımlar işkenceye maruz kalmışlar, Habeşistan'a ve daha sonra Medine'ye göç etmişler, kocaları vefat etmiş; birkaç çocukları kalmıştı. Üstelik aileleri de Mekke'de henüz müşrik oldukları için onların yanına da dönemiyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) onları himaye ve çocuklarını da bakım altına almak istemiş, sonunda bunları nikahı altına almıştır. Sevde bint Zem'a, Zeyneb bint Huzeyme, Ümmü Seleme ve Ümmü Habibe bu hususa örnek teşkil etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bazı evliliklerini ise, o hanımın kabilesini İslâm'a yaklaştırmak, onun kabilesi ile Müslümanlar arasındaki düşmanlığı gidermek, sahip olduğu mevkii korumak ve sahâbîler arasında doğabilecek kıskançlığın, kırgınlığın ve dedikoduların önüne geçmek için gerçekleştirmiştir. Cüveyriye ve Safiyye ile evliliği buna örnek gösterilir. Cüveyriye, Mustalik kabilesinin başkanı Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı idi. Mustalikoğulları Gazvesi'nde kocası ölmüş ve kendisi de Müslümanların eline esir düşmüştü. Fidyesi ödendikten sonra Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlenmiş; bunu duyan Müslümanlar, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hısımları kabul ettikleri Mustalik kabilesine mensup diğer esirleri de serbest bırakmışlardır. Bu evliliğin Mustalik kabilesi ile Müslümanlar arasındaki düşmanlığı giderdiği ve bu evlilikteki asıl hedefin adı geçen kabileyi İslâm'a yaklaştırmak olduğu anlaşılmaktadır. Mustalikoğullarının bu evlilikten sonra İslâm'ı kabul etmeleri de bunu göstermektedir. Safiyye de Hayber Gazvesi'nde esir alınanlar arasında bulunuyordu. Kendisi Yahudi başkanlarından Huyey b. Ahtab'ın kızıydı. Hz. Peygamber (s.a.s.) aradaki kin ve nefreti ortadan kaldırmak maksadıyla bunlarla akrabalık kurmuş ve Safiyye ile evlenmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bazı evlilikleri de yeni İslâmî bir hükmün topluma kazandırılması amacını taşıyordu. Zeyneb bint Cahş ile evliliği buna örnektir. Zeyneb'in ilk kocası Hz. Peygamber (s.a.s.)'in azatlı kölesi ve evlatlığı Zeyd b. Harise idi. Hz. Peygamber (s.a.s.), aynı zamanda halasının kızı olan

Zeyneb'i Zeyd ile bizzat kendisi evlendirmişti. Zeyd azatlı bir köle idi. Eski Arap geleneğine göre asîl bir kadın bir köle ile evlenemezdi. Hâlbuki İslâmiyet bütün insanları yaratılış bakımından eşit sayıyordu. Bu sebeple Resûl-i Ekrem, eski gelenek ve anlayışın ortadan kaldırılmasını önce kendi akrabası arasında uygulamaya başladı. Böylece eski an'ane yıkılmış oluyordu. Fakat Zeyd ile Zeyneb mutlu bir aile hayatı yaşayamadılar. Zeyd, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e müracaat ederek karısını boşamak istediğini söyledi. Hz. Peygamber (s.a.s.) bundan çok müteessir oldu. Kur'an-ı Kerim'de Zeyd ile Zeyneb arasında gerçekleşen bu evliliğin devamını sağlamak için Peygamber (s.a.s.)'in takındığı olumlu tavır anlatılmaktadır. Nitekim o Zeyd'e *"Hanımını tut (boşama) ve Allah'tan kork! "* diyordu. Ancak geçimsizlik son haddine vardığı için Zeyd karısı Zeyneb'i boşamak zorunda kaldı. Câhiliye döneminde evlatlık, öz evlat gibi muamele görüyor ve öz evladın bütün haklarına sahip bulunuyordu. Geleneğe göre evlatlığın boşadığı hanımla evlenmek babalığa yasaktı. İslâmiyet bu geleneği kaldırdı ve evlatlığı sadece din kardeşi olarak kabul etti. Evlatlığın boşadığı kadını nikahlamayı manevî babalara helal kıldı. Hz. Peygamber (s.a.s.), hem Zeyneb'in ve hem de akrabasının isteği üzerine onu nikahladı. İddia edildiği gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) Zeyneb'in güzelliğine hayran kaldığı için evlenmiş değildir. Zeyneb onun halasının kızıydı. Onu her zaman görüyordu. Şayet isteseydi onunla Zeyd'den önce kendisi evlenebilirdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bazı evlilikleri de yakın dostları, çevresi ile irtibatının, evlilik yoluyla kurulan akrabalıkla güçlenmesine yönelik idi. Mesela Hz. Ebû Bekir'in kızı Hz. Aişe ve Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa ile evliliği buna örnek gösterilebilir (İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 287 vd.).

1525) Hz. Âişe (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.s.) ile evlendiğinde kaç yaşındaydı?

O dönemlerde, insanların doğum ve ölüm tarihlerini tespit ile ilgili sağlıklı kayıtlar tutulmadığı için Hz. Aişe annemizin doğum tarihi de kesin olarak bilinmemektedir. Rivayetler derlenirken ve biyografiler kaleme alınırken doğruyanlış birtakım bilgiler kaynaklarda yer almıştır. Doğru bilgiye ulaşmak için bütün bilgileri değerlendiren sağlıklı bir yol izlemek gerekmektedir. Önce şu ifade edilmelidir ki, İslam'a düşman olan ve sürekli kendileri lehine koz arayan müşrikler Resulullah (s.a.s.) zamanında hiçbir zaman bu konuda onu suçlayan bir tutum sergilememişlerdir. Konu, yakın zamanlarda bazı kaynaklardaki bilgileri tek yönlü olarak ele alan müsteşrikler ile kimi İslam karşıtları tarafından gündeme getirilmiştir. Meseleyi kısaca şöyle açıklayabiliriz:

1. Hz. Aişe'nin Resulullah (s.a.s.) ile evlendiği zaman yaşının büyük olduğu, ablası Esma'nın biyografisinden anlaşılmaktadır. Bu kaynaklar Esma'dan bahsederken onun, yüz yaşındayken, hicretin 73. yılında vefat ettiğini kaydetmektedir. O halde Esma hicret vaktinde yirmi yedi yaşındaydı. Hz. Aişe ablasından on yaş küçük olduğuna göre, onun da hicrette tam on yedi yaşında olması icap eder.

2. Tarih kaynaklarında ilk Müslümanların isimleri zikredilirken "yaşı küçüktü" kaydı ile Hz. Aişe'nin de ismi geçmektedir. Bir çocuğun 6 veya 7 yaşında irade beyanında bulunduğu dikkate alınırsa, Hz. Aişe'nin risaletten yani Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Peygamberlikle görevlendirildiği 610 yılından 6 veya 7 yıl önce, yani 603 veya 604 yılında doğduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'le (s.a.s.) 622 veya 623 yılında evlendiğine göre Hz. Aişe annemizin yaşı tam bir genç kızlık yaşları olmaktadır.

3. Yine kaynaklarda yer aldığı üzere, Hz. Aişe annemizin Mekke yıllarıyla ilgili olarak anlattığı bazı hatıralar onun İslam'ın ilk yıllarında olup bitenleri bilen, değerlendiren bir yaşta olduğunu, dolayısıyla doğum tarihinin risaletten yani 610 tarihinden 6-7 yıl önce olduğunu göstermektedir. Söz gelimi, onun risâletten kırk yıl önce gerçekleşen ve tarih belirlemede bir kıstas olarak kabul gören Fil hadisesinden geriye kalan iki kişiyi Mekke'de dilenirken gördüğünü söylemesi; Mekke'nin en sıkıntılı günlerinde Allah Resûlü'nün sabah-akşam kendi evlerine geldiğini ve bu sıkıntılara dayanamayan babası Hz. Ebû Bekir'in de Habeşistan'a hicret teşebbüsünde bulunduğunu detaylarıyla birlikte anlatması; ilk defa namazın ikişer rekat farz kılındığını, mukim olanlar için daha sonraları onun dört rekata çıkarıldığını, ancak sefer durumlarında yine iki rekat olarak bırakıldığını ifade etmesi gibi pek çok nakil ve hatıra onun daha ilk günlerden itibaren gelişmeleri takip edebilecek bir çağda olduğunu göstermektedir.

4. Bu konudaki tarih kaynaklarındaki bilgileri mukayeseli olarak inceleyen alimler, Hz. Aişe annemizin zayıf bir bünyeye sahip olduğunu, nişanlandığında ve evlendiğinde yaşının küçüklüğü ile ilgili rivayetleri "o görünümde olduğu" şeklinde yorumlamak gerektiğini belirtmektedir.

HZ. PEYGAMBER (s.a.s.)'İN İBADET HAYATI

1526) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in gece namazı ve teheccüdü hakkında bilgi verir misiniz?

Kur'an'ı Kerim'de; *"Ey örtünüp bürünen (Resulüm)! Birazı hariç geceleri kalk namaz kıl."* (Müzzemmil, 73/1-4) âyetleri ile gece namazı farz kılındı. Bir süre sonra indirilen aynı surenin 20. Âyetiyle sorumluluk hafifletilerek gece namazı ümmeti Muhammed için nâfileye dönüştürüldü. Zaten gelişmeyi takip eden yıl yani Peygamberliğin on birinci yılında Mi'rac gecesinde beş vakit namaz farz kılındı. Mi'racı takip eden günlerde Cebrâil gelip Hz. Peygamber'le (s.a.s.) birlikte beş vakit namazı bir gün ilk vakitlerinde, ikinci gün ise son vakitlerinde kılmış ve namaz vakitlerinin başlangıç ve sonunu açıklamıştır (Müslim, "Mesâcid", 31/176).

Ayrıca; *"Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile olmak üzere namaz kıl."* (İsrâ, 17/79) âyeti ile Hz. Peygamber (s.a.s.)'den gece namazı kılması istenmiştir. Yakınları, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hayatı boyunca gece namazına devam ettiğini rivayet ederler. Hatta gece namazına olan bu îtinası dolayısıyla bazı sahâbîlerin *"Allah senin geçmiş ve gelecekteki günahlarını bağışladığı halde bu kadar zahmete niye katlanıyorsun? "* diye sorduğu, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in de *"Şükreden bir kul olmayayım mı? "* cevabını verdiği rivayet edilir (Müsned, IV, 251). Peygamberimiz (s.a.s.) gecenin başlangıcında yatsı namazını kılar yatardı. Üçte birlik süre içinde uyanır ve teheccüdü kılar, müteakiben vitir namazını kılar, sonra tekrar yatar ve sabah ezanında çabucak kalkar, abdest alır, sünnetini evinde kılar, farzı için camiye giderdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) teheccüde ilk başlayanlara, bıkkınlık göstermemeleri için iki rek'atla başlamalarını tavsiye ederdi. Kendisi 8 veya 12 rek'at kılardı. Bir defasında Hz. Âişe: *"Şayet geceleyin uyanamayıp da vitri geçirirseniz durum ne olur? "* deyince Hz. Peygamber (s.a.s.) ona: *"Benim gözlerim uyursa da kalbim uyumaz, zamanı gelince uyanır, önce teheccüdü sonra vitri kılarım."* (Buharî, Menakıp, 24) cevabını vermişti. Hz. Peygamber (s.a.s.) teheccüdden sonra tekrar yatardı. Bunlardan da anlaşılıyor ki Hz. Peygamber (s.a.s.)'in teheccüd ve vitir için kalktığı saat bazan gecenin ilk üçte biri geçtikten sonraki zamandı, bazan gecenin ortası, bazan da sonuna doğru idi.

1527) Hz. Peygamber (s.a.s.) kaç kere umre yapmıştır?

Sözlükte ziyaret etmek anlamına gelen umre, dinî bir kavram olarak, belirli bir vakte bağlı olmaksızın usulüne göre ihrama girdikten sonra, Kâbe'yi tavaf etmek ve diğer bazı dini görevleri yerine getirmek suretiyle yapılan ibadettir. Arafe ve Kurban Bayramı günleri dışında senenin her zamanında yapılabilen bu ibadetin ömürde bir defa yapılması sünnet-i müekkededir. Bununla birlikte daha fazla da yapılabilir. Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Umre, kendisiyle diğer umre arasında işlenilen (küçük) günahlara kefarettir. Hacc-ı Mebrûr'un karşılığı ise ancak cennettir."* (Buharî, Umre, 1) buyurmuştur. İbn Abbâs şöyle söylemiştir: *"Rasûlüllah (s.a.s.) dört umre yaptı: a) Hudeybiye umresi, b) Müteakip sene Zilkade ayında yaptığı umretü'l-Kadâ, c) Cirrâne'den yaptığı umre, d) Veda haccı sırasında yaptığı umre."* (Tirmizî, Hacc, 7)

1528) Hz. Peygamber (s.a.s.) veda haccını nasıl gerçekleştirdi?

Hicretin onuncu yılının Zilkade ayında Hz. Peygamber (s.a.s.) hac için hazırlanmaya başladı. Bunu Müslümanlara da duyurarak hazırlanmalarını istedi. Onunla birlikte haccetmek isteyenler Medine'de toplandılar. Hz. Peygamber (s.a.s.) 26 Zilkâde 10/ 22 Şubat 632 Cumartesi günü, yanında hanımları ve kızı Fâtıma da olduğu halde, muhâcirler, Ensardan ve diğer Arap kabilelerinden oluşan Müslümanlarla birlikte Medine'den hareket etti. Yanına kurbanlık yüz deve aldı. Zülhuleyfe adlı yere vardığında öğle namazını seferî olarak iki rekât kıldı ve aynı gün burada ihrama girdi. Öğleyi Medine'de, ikindiyi Zülhuleyfe'de kıldığı da söylenir. Hz. Peygamber (s.a.s.), 4 Zilhicce Pazar (Vâkıdî'ye göre Salı, Makrîzî'ye göre Pazartesi) günü kuşluk vakti Kasvâ adlı devesinin üzerinde olduğu halde Mekke'ye ulaştı; Kâbe'yi tavaf edip iki rekât namaz kıldıve Safâ ile Merve arasında sa'y etti. Veda Haccı süresince Mekke'nin Ebtah mevkiinde kendisi için kurulan çadırda konakladı. Perşembe gününe kadar Mekke'de kaldı. Aynı gün (Terviye) Mina'ya hareket etti. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını orada kıldı. Geceyi de burada geçirdi. Ertesi sabah, namazı kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar burada kaldı. Arafat'taki Nemire Mevkii'nde çadır kurulmasını emretti. Sonra Mina'dan hareket edip Müzdelife'den geçerek, Cuma günü Arafat'ta hazırlanan çadıra varıp konakladı. Zeval vaktinden sonra çadırından çıkıp devesine binerek Arafat vâdisinin ortasına geldi. Urane vadisinde meşhur Veda Hutbesi'ni okudu. Bir ezan okutarak ayrı ayrı ikâmetle öğle ile ikindiyi birlikte kıldıktan (cem'i takdîm) sonra devesinin üzerinde Arafat'a çıktı. Kıbleye dönüp akşama kadar dua ile meşgul oldu. Arafat'ta iken kendisinin ilâhî tebliğ görevinin tamamlandığını belirten şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'a razı oldum." (Maide, 5/3) Hz. Peygamber (s.a.s.) güneş battıktan sonra devesine binerek Arafat'tan ayrıldı ve Müzdelife'ye geldi. Yatsı vaktinde akşam namazıyla birlikte yatsı namazını birleştirerek (cem'i te'hîr), akşamı üç, yatsıyı da iki rekât olarak, aynı şekilde tek ezan ve her namaz için ayrı ikâmetle kıldırdı. Geceyi Müzdelife'de geçirdi. Ertesi sabah, yani Cumartesi (bayramın birinci) günü sabah namazını Müzdelife'de kıldıktan sonra Meş'ar-i Harâm'a geldi. Cemre-i Akabe'de ufak taşlardan yedi tane attıktan sonra Mina'ya gitti. Burada yine deve üstünde bir konuşma yaptı. Burada kurbanlık olarak hazırladığı yüz deveden altmış üçünü, ömrünün her yılı için bir deve hesabıyla bizzat kendisi kurban olarak kesti. Diğer develeri de Hz. Ali kesti. Kurban etinden bir parça yiyen Peygamberimiz (s.a.s.), geri kalanını Müslümanlara dağıttı. Daha sonra tıraş olup ihramdan çıktı. Sonra Kâbe'ye gidip tavaf yaptı ve öğle namazını kıldı. Tekrar Mina'ya dönerek bayram günlerini burada geçirdi ve bu günlerde diğer taşlama görevlerini de yerine getirdi. Bayramın ikinci günü Mina'da Müslümanlara üçüncü konuşmasını yaptı. Bayramın beşinci günü Mina'dan tekrar Mekke'ye gelip vedâ tavafını yaptıktan sonra Medine'ye döndü (29 Zilhicce 10 / 26 Mart 632).

1529) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in rahatsızlığında Mescid-i Nebevî'de namazı kim kıldırdı?

Peygamberimiz (s.a.s.) hastalığı esnasında vücudunda hafiflik hissettiği zaman namazı kendisi kıldırır, ağırlık hissedince *"insanlara emredin namazlarını kılsınlar."* derdi. Kendisi namaza çıkamayacak derecede hastalanınca namazı Hz. Ebû Bekir'in kıldırmasını emretti. Hz. Âişe, babasının yufka yürekli olduğunu, Kur'an okurken gözlerinden yaşlar boşandığını, Rasûlüllah'ın makamında durmaya tahammül edemeyeceğini ve bu görevin Hz. Ömer'e havale edilmesini istedi. Fakat Hz. Peygamber (s.a.s.) ısrarla'Hz. Ebû Bekir'e söyleyin, namazı kıldırsın' buyurdu. Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hastalığı esnasında en az on yedi vakit namaz kıldırdığı rivayet edilmektedir. Son günlerini Hz. Âişe'nin odasında geçiren Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gün öğle üzeri hastalığının biraz hafiflediğini hissetti. Hz. Abbas ve Hz. Ali'nin yardımıyla Mescid'e çıktı. O esnada cemaat namaza durmuştu. Hz. Ebû Bekir onun geldiğini anlayınca çekilip mihrabı kendisine bırakmak istedi. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.), yerinden çekilmemesi ve namaza devam etmesi için işaret ederek Hz. Ebû Bekir'in yanında namaza durdu.

HZ. PEYGAMBER (s.a.s.)'İN MUCİZELERİ

1530) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in miraç mucizesi hakkında bilgi verir misiniz?

Kur'an-ı Kerim'de Miraç ile ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: *"Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir."* (İsra, 17/1)

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mekke'deki Mescid-i Harâm'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi şeklinde gerçekleşen olağan üstü olay İslâmî kaynaklarda, metindeki ilgili fiilin masdarı olan ve "geceleyin yürüme, gece yolculuğu" anlamına gelen "İsrâ" kelimesiyle anılır. Bu yolculuğun, hadislerde anlatılan "göklere yükseltilme" safhasının da dahil olduğu tamamı ise "yükselme, yukarı tırmanma" anlamındaki urûc kökünden türetilmiş olan ve "yükselme vasıtası, aleti" mânasına gelen mi'râc kelimesiyle ifade edilir.

Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Peygamber olmasıyla birlikte putperestlerin Müslümanlar üzerinde kurduğu baskılar, muhtemelen risâletin 6. yılından itibaren Peygamber ailesiyle az sayıdaki Müslümanlara karşı ekonomik ve sosyal bir boykota dönüştü. Üç yıl süren ve büyük acılara sebep olan bu boykotun ardından Rasûlüllah, kısa aralıklarla eşi Hz. Hatice ile amcası ve hamisi Ebû Talib'i kaybetti. Dolayısıyla bu yıla Hüzün Yılı denildi. Bu acılı olayların ardından Allah Teâlâ, bir bakıma Resulünü, sabır ve tahammülü dolayısıyla hem teselli etmek hem de ödüllendirmek istedi ve bunun için genellikle Mi'rac diye anılan büyük mûcizevî olayı gerçekleştirdi.

İsrâ sûresinin 1. âyeti ile Necm sûresinin ilk âyetleri Mi'rac olayına işaret etmektedir. Aynı konuda hadis mecmualarında da kırk beş kadar sahâbî vasıtasıyla bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.)'den bilgiler nakledilmiştir. Ancak özellikle bu hadislerdeki ayrıntılı mâlûmat değişik yorumlara yol açacak nitelikte olduğu için, Mi'racın tarihi ve nasıl cereyan ettiği hakkında farklı bilgiler verilmiştir.

Konuyla ilgili çok sayıda hadis bulunmakta olup özellikle (Buhârî, "Salât", 1) ve diğer bablarda yer alan hadislere göre bir gece Hz. Peygamber (s.a.s.) Kâbe'nin avlusunda (diğer bazı rivayetlerde

amcasının kızı Ümmühânî'nin evinde) "uyku ile uyanıklık arasında bir durumdayken" Cebrâil yanına geldi, göğsünü açarak kalbini zemzemle yıkadı, sonra Burak denilen bir binek üzerinde onu Kudüs'e götürdü. Rasûlüllah'ı burada önceki bazı Peygamberler karşıladılar ve onu kendilerine imam yaparak arkasında topluca namaz kıldılar.

Daha sonra semaya yükseltilen Rasûlüllah, semanın birinci katında Hz. Âdem, ikinci katında Hz. İsâ ve Hz. Yahyâ, üçüncü katında Hz. Yûsuf, dördüncü katında Hz. İdrîs, beşinci katında Hz. Hârûn, altıncı katında Hz. Mûsâ, yedinci katında ise Hz. İbrâhim ile görüştü.

Kur'an'da "Sidretü'l-müntehâ" (hudut ağacı) denilen ve bir görüşe göre yaratılmışlarca bilinebilen alanın son sınırını işaretlediği kabul edilen hudut noktasının ötesine, Cebrâil'in geçme imkânı olmadığı için Hz. Peygamber (s.a.s.) refref denilen bir araçla tek başına yükselmesini sürdürdü. Bu sırada kendisine evrenin sırları, varlığın kaderiyle hükümlerin tesbiti için görevlendirilmiş olan meleklerin çalışmaları gösterildi. Nihayet bir beşerin insan olma özelliğini koruyarak Allah'a yaklaşabileceği son noktaya kadar yaklaşmıştır (Necm, 53/8-9).

Peygamber (s.a.s.)'in Rabbine selâm ve ihtiramını arzettiği, Allah'ın da ona selâmla hitap ettiği ve inananlara esenliklerin dile getirildiği "Tahiyyat" duasındaki diyalogun Mi'rac olayı sırasında gerçekleştiği kabul edilir. Mekândan münezzeh olan Allah Teâlâ ile Kur'an'ın "âlemlere rahmet" olarak gönderildiğini bildirdiği Hz. Muhammed (s.a.s.) arasında, insan idrakinin kavramaktan âciz olduğu bir şekilde gerçekleşen bu buluşma sırasında Rasûlüllah'a, içlerinden günahkâr olanlar-eğer affedilmezlerse- bir süre cehennemde cezalandırıldıktan sonra bütün ümmetinin cennete kabul buyrulacağı müjdelendi; ayrıca kendisine bir hediye olarak Bakara sûresinin halk arasında "Âmene'r-resûlü..." diye başlayan 285-286. ayetler inzal edildi.

Miraçta İslâm'ın temel ibadetlerinden beş vakit namaz emredildi. Ayrıca bazı rivayetlere göre Mi'racdan dönüş sırasında Hz. Peygamber (s.a.s.)'e cennet ve cehennem ile buralarda bulunacak insanların durumları gösterildi. Nihayet Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke'den ayrıldığı noktaya getirildi.

Miracın uykudayken veya uyanık iken ruhen vuku bulduğunu söyleyenler de olmuştur. Birinci görüş kabule şayan görülmekle birlikte bu ikinci görüşün benimsenmesi de olayın değerini ve önemini azaltmaz. Çünkü genel bir ilke olarak vahiy yollarından birinin de rüya olduğu kabul edilir.

HZ. PEYGAMBER (s.a.s.) DÖNEMİNDEKİ SAVAŞLAR

1531) Hz. Muhammed (s.a.s.) savaş peygamberi midir?

Hz. Peygamber (s.a.s.) alemlere rahmet olarak gönderilmiştir (Enbiya, 21/107). Allah'ın onunla gönderdiği İslam barış anlamına gelmektedir. Hz. Muhammed'i (s.a.s.) savaş yanlısı göstermek hiçbir şekilde gerçekle uyuşmaz. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Peygamberimiz (s.a.s.) hem Mekke ve hem de Medine döneminde insanları öğütle, delille, ikna yoluyla ve Kur'an okuyarak İslâm'a davet etmiştir. Dolayısıyla onun etrafında oluşan topluluk, zor kullanılarak bir araya getirilen insanlardan değil, bunun aksine tatlı dille, ikna yoluyla Allah'a çağrılmaları sonucu hür iradeleriyle İslâm'ı seçen kimselerden oluşmuştur. Barış, sevgi ve rahmet Peygamberi olan Hz. Muhammed (s.a.s.), esasında savaştan ve savaşmaktan hoşlanmazdı. İslâm'ın Mekke döneminde kendisine ve Müslümanlara düşmanlık yapan, işkence eden ve şiddet uygulayanlara aynı yolla karşı çıkmamış, onlardan intikam alma yoluna gitmemiştir. Mekke döneminde nâzil olan Kur'an-ı Kerim âyetlerinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'e ve inananlara sürekli sabır tavsiye edilmiştir. Müslümanlar maruz kaldıkları işkencelerden şikayet ettiklerinde Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Sabredin ben savaşla emrolunmadım."* buyurarak onlara sabırlı ve metin olmayı öğütlemiştir. Kur'an-ı Kerim'de başka topluluklarla ilişkilerde barış esastır. İnananlara hitaben hep birden barışa girmeleri emredilmektedir (Bakara, 2/208). Eğer başkaları barışa yanaşırlarsa Hz. Peygamber (s.a.s.)'den de barışa yanaşması istenmektedir (Enfal, 8/61).

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in gayesinin barış olduğunun bir başka göstergesi de onun çeşitli vesilelelerle çevrede barışın hüküm süreceğine dair söylemiş olduğu sözlerdir. Nitekim Medine'ye gelip Müslüman olan Adiy b. Hâtim'e söylediği şu söz çok mânidardır: *"Allah'a andolsun ki, çok sürmez bir kadının Kâdisiye'den devesinin üzerinde yalnız başına çıkıp Kabe'yi ziyaret edinceye kadar Allah korkusundan başka hiç bir korku duymayacağını işiteceksin."*

Peygamberimiz (s.a.s.) Mekke döneminde İslâm'ı bu şehrin dışına da silahla tanıtmamış ve kaba kuvvetle yaymamıştır. Tam aksine, İslâm'ı kabul ettiklerinden dolayı Müslümanlara kılıç çekilmiştir. Hicretten sonra, tahammül etme ve boyun eğmenin yerine savaşa izin verilmiş ve hatta savaş emredilmiştir. Savaşa izin verilmesinin ve cihadın meşrû kılınmasının sebepleri şu şekilde özetlenebilir:

a) Meşrû savunma: Savaşa izin verilmesinin en başta gelen sebebi Müslümanların canlarını, mallarını ve namuslarını korumalarına imkan tanımaktır. Müslümanlar, Mekke'de müşriklere hoşgörülü davrandıkça, onlar azgınlıklarını, zulümlerini artırmışlardı. Bu saldırganlık Hicretten sonra da devam etti. Ebû Süfyan ve Übey b. Halef, Ensara bir mektup yazarak Hz. Muhammed (s.a.s.)'le kabilesinin arasından çekilmelerini istediler ve aksi takdirde kendileriyle savaşacaklarını bildirdiler. Ensar'ın bunu reddetmesi üzerine Kureyşliler münafiklara ve Yahudilere de buna benzer mektuplar yazdılar. Ebû Süfyan, küçük birliklerle Medine'ye saldırılar düzenlemeye başladı. Nitekim Hicretten sekiz ay sonra iki yüz kişilik bir birlikle "Batn-ı Râbiğ" denilen yere kadar yürüdü. Bu durum, Mekke müşriklerinin iyilikten, hoşgörüden ve yumuşak davranıştan anlamadıklarını ve onların saldırılarının da hoşgörüyle önlenemeyeceğini gösteriyordu. Zora karşı zor kullanmak, kuvvete karşı kuvvetle karşılık vermek kaçınılmaz hale gelmişti. Cihada izin veren âyet-i kerîmelerin nâzil olmasıyla Müslümanlar artık canlarını ve mallarını korumak için savaşabileceklerdi. Bu âyet-i kerîmelerde mü'minlerle savaşıldığı, zulme uğradıkları, sadece Allah'a inandıkları için haksız yere yurtlarından çıkarıldıkları ifade edilmekte ve bütün bu sebeplerden dolayı kendilerine savaş konusunda izin verildiği açıklanmaktadır.

b) İslâm davetini güvence altına almak: Allah Teâlâ'nın tüm insanlık için gönderdiği İslâm dininin yayılması gerekiyordu. Hür iradesiyle Müslüman olan kimselere, kendilerine kılıç çekenlere karşı savunma hakkı vermemek, İslâm'ın yayılmasına engel teşkil edebilirdi. Müslümanlar davete silahla engel olan müşriklere boyun eğmek zorunda bırakılırsa, bunu gören diğer insanlar, saldırılara karşı kendilerine savunma hakkı tanımayan bir dini kabul etmekten çekinirlerdi.

c) İnsan hakları ve din hürriyetini güvence altına almak: Hz. Muhammed (s.a.s.) nasıl ki insanları zor kullanarak İslâm'a dâhil etmiyorsa, hür iradesiyle Müslüman olan kimseleri dinlerinden döndürmek için hiç kimsenin zor kullanmaya hakkı yoktu. Bu noktada zor kullanmak, insan haklarını çiğnemek ve din hürriyetini insanların elinden almak demekti.

d) Antlaşmaları bozanları ve hainlik yapanları cezalandırmak: Yahudilerle yapılan savaşlar, ahdi bozanları cezalandırma politikası içinde değerlendirilebilir. Medine'deki Yahudiler, Hz. Peygamber'le (s.a.s.) yaptıkları antlaşmayı kısa süre sonra ihlal etmişlerdir. Kimisi müşriklerle işbirliği içine girmiş, bu yetmiyormuş gibi kimisi de Hz. Peygamber (s.a.s.)'e süikast tertiplemiştir. Kaynukâ ve Nadîroğulları, Medine'den çekip gitmeyi kabul etmişlerdir. Bunlar sorgusuz sualsiz idam edilebilirdi. Fakat Hz. Peygamber (s.a.s.) böyle yapmamıştır. Kurayzaoğulları ise Hendek Savaşı'nda Müslümanlar aleyhine savaş suçu işledikleri için, seçtikleri hakemin verdiği karara göre idam edilmişlerdir.

e) İslâm topraklarını yabancıların saldırılarından korumak: Evrensel İslâm daveti Arap Yarımadası'nın sınırlarına dayanınca dünyanın o zamanki süper güçlerinin İslâm bölgelerine yaptıkları saldırılara karşı konulmazsa, hem İslâm ve hem de Müslümanlar zarar görürdü. Nitekim İslâm dininin Arap Yarımadası'nın hemen her tarafına yayılması üzerine, daha önce Müslümanları önemsemeyen Bizans ve Sâsânî İmparatorlukları İslâm topraklarına saldırmayı planlamışlardır. Tebük Seferi ve Mûte Savaşı bu saldırıları önlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir (İbrahim Sarıçam,Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 147 vd.).

1532) Bedir savaşı hakkında bilgi verir misiniz?

Bedir Savaşı 13 Mart 624 cuma günü Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında gerçekleşen ilk savaştır. Savaşın Müslümanlar açısından en önemli sebebi, Kureyşlilerin kendilerine işkence yapıp Hicrete zorlamalarıydı. Ayrıca Mekkeliler, Hicretten sonra Müslümanların geride bıraktıkları mallarını yağmalamışlardı. Müşrikler açısından bakıldığında ise, Medine'ye yerleşen Müslümanların, Mekkeli Kureyşlilerin kervanlarını takip etmeleri idi. Mekke'deki hemen her ailenin kervanlarda bir hissesi vardı. Bu da Mekkeli Kureyşliler arasında savaş için neden oluşturmaya yetmişti. Hicretten sonra Müslümanlar, geride bıraktıkları mallarının yağma edilmesine misillemede bulunmak için Kureyş kervanlarına saldırılar düzenlediler. Bu saldırıların birinde Müslümanlar, içinde bin deve ve yarım milyon dirhem değerinde ticari mal bulunan bir kervanı hedef almak istediler. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu sefer için 313 kişilik bir kuvvet hazırladı, Bedir yakınlarına gelerek kervanı beklemeye başladı.

Ancak kervanın lideri Ebu Süfyan, Müslümanların kervanı beklediğini öğrendi ve Mekke'ye haber yolladı. Ayrıca kervanın yolunu da değiştirdi. Müslümanların kervana saldırmaya hazırlandığı haberini duyan Mekkeliler, Ebu Süfyan'ın tehlikenin atlatıldığını haber veren ikinci mesajına rağmen Müslümanların üzerine yürümeye karar verdiler. Mekkeliler, oluşturdukları 1000 kişilik kuvvetle Bedir'e doğru yola çıktılar. İki ordu karşı karşıya gelince savaş başladı. Çarpışmaların ilerleyen aşamalarında müşrikler dağılma belirtileri gösterdi; komutanları Ebu Cehil öldürülünce de iyice dağıldılar. Savaş kesin bir şekilde Müslümanların galibiyeti ile sona erdi. Kur'an'da Bedir Savaşı'yla ilgili bazı ayetler olup bunlardan birisi şöyledir: *"And olsun, siz son derece güçsüz iken Allah size Bedir'de yardım etmişti. O halde Allah'a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız."* (Âl-i İmrân, 123)

1533) Bedir savaşı esirlerine nasıl muamele edildi?

Hz. Peygamber (s.a.s.) her şeyden önce esirlere iyi davranılmasını emretmiştir. Onlardan sadece ikisini, Ukbe b. Ebû Muayt ile Nadr b. Hâris'i, vaktiyle kendisine ve Müslümanlara yaptıkları ağır işkencelere karşılık olarak ölüme mahkûm etmiştir. Diğer esirlere yapılacak muamele konusunda sahâbîlerin görüşlerine başvurmuştur. Hz. Ömer ve Sa'd b. Muâz gibi bazı sahâbîler bunların en yakın akrabaları tarafından öldürülmesini teklif etmişler, Hz. Ebû Bekir ise fidye karşılığında serbest bırakılmalarını önermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir'in görüşünü benimseyerek esirlerin malî durumlarına göre bin ilâ dört bin dirhem fidye ödemelerini şart koşmuştur. Esirler arasında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in amcası Abbas, diğer amcalarının oğulları Akîl ve Nevfel de bulunuyordu. Fidye ödenmesi konusunda bunlara herhangi bir ayrıcalık tanınmamıştır. Bazı esirlerin karşılıksız olarak, okur-yazar olanların ise on Müslümana okuma yazma öğretmeleri şartıyla serbest bırakılmalarına karar verilmiştir. Diğer Taraftan sahâbenin, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tavsiyesine uyarak esirlere iyi davrandığına dair kaynaklarda geniş bilgiler yer almaktadır. Sözgelimi onlar, yanlarında bulunan az miktardaki ekmeği esirlere yediriyor, kendileri hurma ile yetiniyorlardı. Hatta ellerinde bulunan küçük bir ekmek parçasını bile esirlere veriyorlardı. Muhtemelen yaralı ve yürüyemeyecek derecede halsiz olan esirleri develere bindiriyorlar, kendileri de yaya yürüyorlardı.

1534) Uhud savaşı hakkında bilgi verir misiniz?

Uhud Savaşı 625 (hicrî 3 Şevval 3) Uhud Dağı'nda Medineli Müslümanlar ile Mekkeli Ebu Süfyan'ın ordusu arasında yapılan bir savaştır. Mekkeliler Bedir Muharebesi'ndeki kayıplarının öcünü almak için ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'in arkasından saldırmak için büyük bir hazırlığa giriştiler ve düzenledikleri orduyla Medine'ye doğru yola çıktılar. Çok geçmeden müşriklerin ordusu Uhud Dağı eteklerine geldi. Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabı ile yaptığı istişare sonunda şehir savunması yapmaya karar verdi. Özellikle Bedir Muharebesi'ne katılamayan gençlerin açık alanda savaş istekleri sonucunda muharebe Uhud Dağı eteklerinde başladı. Gelişmeler Müslümanların lehinde seyrediyordu. Bu arada Hz. Peygamber (s.a.s.) Uhud Dağı'ndaki dar bir geçidin iki tarafına okçularını yerleştirmişti. Bu suretle Mekkelilerin Uhud Dağı'nın etrafından dolaşarak Müslümanlara saldırma ihtimalini önlemeyi amaçlamıştı. Okçularına*, "Kuşların bizim ölülerimizi yediğini görseniz bile haber verilmeden yerinizi terk etmeyiniz."* emrini verdi. İki tarafın kuvvetleri Uhud Dağı eteklerinde yoğun bir çarpışmaya girdi. Müslümanların saldırısıyla Mekke ordusu bozguna uğradı. Bunu gören okçular, muharebenin kazanıldığını sanarak yerlerini terk etmişti ve Mekkelilerin bıraktıkları ganimetleri yağmalamaya başladılar. Bundan yararlanan Halid b. Velid, yanındaki kuvvetlerle okçuların terk ettiği geçitten Müslümanlara saldırdı. Bu saldırı sonucu İslam ordusu güç kaybetti. Peygamber'in amcası Hz. Hamza şehit oldu. Mekke ordusu da kesin bir üstünlük elde edemeyip geri döndü. Kısaca işaret etmek gerekirse, Uhud savaşının ilk aşamasında Müslümanlar, ikinci aşamasında müşrikler başarılı oldu.

1535) Hendek savaşı hakkında bilgi verir misiniz?

Mekkeli Müşrikler Uhud Muharebesi'nde kesin bir zafer kazanamamışlardı. Ayrıca Uhud Muharebesi'nden sonra Müslümanlar, Medine'nin doğusuna ve kuzeyine bazı seferler yaparak Mekke kervanlarının Mısır, Suriye ve Irak yolunu kapattırmışlardır. Mekkeli Müşrikler kendi birliklerinin yanı sıra, Ehabiş, Kinane, Tihame, Gatafan, Fezare, Beni Esed ve Necd kabilelerinden de paralı askerler aldılar. Onların harekete geçtiğini haber alan Müslümanlar, öncelikle savaş için strateji belirlediler. Buna göre açıkta savaşılmayacak, savunma savaşı verilecekti. Savunmayı kolaylaştırmak amacıyla Selman-ı Farisi'nin teklifiyle şehrin (Medine) bazı stratejik yerlerine hendekler kazılmasına karar verildi. Ayrıca kadın ve çocuklar da zarar görmemeleri için şehirdeki bazı kulelere yerleştirildiler. Sel' dağında karargâh kuran Müslümanlar, küçük gruplara ayrılarak hendeği korumaya ve muhtemel

hendeği aşma girişimlerini engellemeye çalıştılar. Bir iki girişim dışında Müşrikler hendeği aşmayı denemediler. Savaş karşılıklı ok atışlarıyla geçti. Yiyecek stoklarının tükenmesi ve kuşatmanın etkisiz kalması nedeniyle müşrikler, Beni Kurayza Yahudilerini savaşa katılmaları için razı ettiler. Buna göre, Hz. Muhammed (s.a.s.)'e saldırmazlık sözü veren Beni Kurayzalılar, Müslümanları karadan vuracaklardı. Ancak durumu haber alan Hz. Muhammed (s.a.s.), bazı ufak birlikleri bu yöne sevk etti. Bunu duyan Beni Kurayzalılar önemli bir girişimde bulunamadılar. Yalnızca bazı Yahudilerin, ailelerin bulundukları kulelere başarısız saldırma girişimleri oldu. Bunların birinde Hz. Muhammed (s.a.s.)'in halası Safiyye, kuleye tırmanan bir Yahudi'nin başını keserek diğer Yahudilerin önüne attı. Müşriklerin kuşatması 23 gün sürdü. Soğukların artması, hatta çıkan bir fırtınanın çadırlarını dağıtması sebebiyle Müşrikler, kuşatmayı kaldırdılar. Böylece Hendek Muharebesi müşrikler için bir hezimet olarak tarihe geçti (5/627).

1536) Biatu rıdvan nedir?

Kaynaklarda Rıdvan Biatı diye anılan olay Hudeybiye Barış Anlaşması (6/628) öncesi gerçekleşen bir olaydır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Hicretin 6. Yılı Zilkade ayının başında, rüyasında Kâbe'yi tavaf ettiğini gördü. Bunun üzerine umreye gitmeye karar verdi. Hazırlıklardan sonra yola çıkıldı. Hz. Peygamber (s.a.s.) ısrarla maksatlarının savaşmak değil, umre yapmak olduğunu vurguladı. Nihayet Mekke'ye 17 km. mesafede bulunan Hudeybiye kuyusuna ulaşıldı. Bir dizi gelişmeden sonra Peygamberimiz (s.a.s.) Hz. Osman'ı elçi olarak Mekke'ye gönderdi. Müşrikler Hz. Osman'ı tutukladılar. Bu gelişme üzerine yeni bir savaş ihtimali ortaya çıktı. Peygamberimiz (s.a.s.), müşriklerle savaşmadan oradan ayrılmayacaklarına dair sahâbeden bîat almaya karar verdi. Hudeybiye'deki konaklaması esnasında gölgelendiği ağacın altında sahabeden, bir rivayete göre "ölüm üzerine", bir başka rivayete göre ise "savaştan kaçmamak üzere" bîat aldı. Orada bulunmayan Hz. Osman'ın yerine de, kendi sağ elini sol elinin üzerine koyarak bîat etti. Rivayetlere göre bu ağaç, mugaylan veya sakız ağacıdır. Bu biata şeceretü'r-rıdvân da denilir. Bu olay Kur'an-ı Kerimde şu ayetle ifade olunmuştur: "*Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir."* (Fetih, 48/10) Öte yandan, Müslümanların Hz. Peygamber (s.a.s.)'e bağlılıklarını ve onun yolunda ölümü göze aldıklarını ortaya koyan bu bîat hakkında Mekke'ye haber ulaştığında, müşrikler telaşa kapılarak Hz. Osman'ı serbest bırakmışlardır. Ardından bir elçi heyetini barış yapmak üzere Hudeybiye'ye göndermişlerdir.

1537) Hudeybiye barış anlaşmasının önemi nedir?

Hudeybiye Barış Antlaşması İslâm tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Antlaşma, ilk bakışta Müslümanların aleyhine görünmesine rağmen, lehlerinde gelişmelere vesile olmuştur. Bu gelişmelerin başında İslâm'ın hızla yayılması gelmektedir. Hudeybiye Barışı'ndan bir yıl önceki Hendek Savaşı esnasında Müslümanlar Medine'yi üç bin mücahid ile savunmuşlardı. Fakat Hudeybiye'den yirmi iki ay sonra gerçekleşecek olan Mekke'nin Fethi'ne on bin Müslüman katılacaktır. Bundan başka, Hudeybiye Barışı, Hicaz bölgesinin iki önemli yerleşim merkezi olan Hayber'in ve daha sonra Mekke'nin fethine zemin hazırlamıştır. Ayrıca, Müslümanların Kureyş müşrikleri tarafından resmen tanınmasını sağlamıştır. Nitekim müşrikler, o zamana kadar tanımadıkları Müslümanları bu antlaşma ile siyâsî bir güç olarak kabul etmişlerdir. Bu durum diğer müşrik Arap kabilelerinin korkuya kapılmalarını sağlamıştır. Nitekim daha önce Müslümanlarla irtibat kurmak istemelerine rağmen Kureyş'ten çekinen bazı Arap kabileleri bundan böyle Hz.

Peygamber'le (s.a.s.) rahatça görüşme ve İslâm hakkında bilgi sahibi olma imkânına kavuşmuşlardır. Hatta bir kısmı İslâm'ı kabul etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), barış ortamından yararlanarak komşu ülkelerin devlet başkanlarına İslâm'a davet mektupları göndermiştir. Öte yandan Hudeybiye Barışı, Hayber Yahudilerini kuvvetli müttefikleri olan Mekke müşriklerinden ayırmıştır. Çünkü bu antlaşmadan sonra, eskiden birbirlerine müttefik gözü ile bakan Hayber Yahudileri, Kureyş, Gatafan ve Fezâre gibi kabileler arasındaki işbirliği bozulmuştur. Peygamberimiz (s.a.s.), antlaşma sayesinde Kureyş'in arkadan vurma ihtimali ortadan kalktığı için, Hudeybiye'den döndükten sonra Hayber üzerine yürümüştür. Dolayısıyla bu antlaşma, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in diplomatik açıdan büyük bir başarısıdır. Bütün bunlara ek olarak Hudeybiye Barış Antlaşması'ndan sonraki ortamda İslâmiyet hızla yayılmıştır. Öyle ki, antlaşmanın ardından gelen iki yıl zarfında İslâm'a girenlerin sayısı, o zamana kadar Müslüman olanlardan daha fazladır.

1538) Mekke'nin fethi nasıl gerçekleşmiştir?

Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke'nin fethine karar verdiğinde Medine çevresindeki kabilelere haber göndererek Ramazan ayının başlarında Medine'de toplanmalarını istedi. Ardından Kureyş müşriklerine haber sızmasını önlemek amacıyla Mekke'ye giden yolları tuttu; 10 Ramazan 8/1 Ocak 630'da muhâcirler, Ensar ve çevreden toplanan kabilelerle Medine'den hareket etti. Bazı kabileler de yolda orduya katıldılar. İslâm ordusunun gözcü birlikleri, yolda Hz. Peygamber (s.a.s.)'in faaliyetlerini izlemek üzere Hevâzin kabilesinin görevlendirdiği bir casusu yakalayarak onun huzuruna getirdiler. Sorguya çekilen casus, Hevâzin kabilesinin bazı Arap kabilelerini de yanına alarak Müslümanlara karşı savaş hazırlıklarına başladığını tüm ayrıntılarıyla haber verdi. Peygamberimiz (s.a.s.)'in emriyle Halid b. Velid tarafından tutuklanan casus, ordu Merruzzahran'da konakladığı esnada kaçtı; fakat Halid tarafından tekrar yakalandı. Halid durumu Peygamberimiz (s.a.s.)'e(s.a.s.) bildirdi. O da Mekke'ye girinceye kadar onun tutukluluk halinin devamını istedi. Casus Mekke fethedildikten sonra Peygamberimiz (s.a.s.)'in İslâm'a daveti üzerine Müslüman oldu. Müslümanlar yatsı vakti Mekke yakınlarında Merruzzahrân'da konakladılar. Peygamberimiz (s.a.s.) burada İslâm ordusunun gücünü göstermek maksadıyla gece vakti asker sayısınca, yani on bin ateş yaktırdı. Bunu gören ve gelenlerin kim olduğunu bilemeyen Mekke müşrikleri telaşa kapılarak liderleri Ebû Süfyan'ı iki arkadaşıyla birlikte durumu öğrenmek ve şayet Hz. Muhammed (s.a.s.)'le karşılaşırsa eman almak amacıyla gönderdiler. Ancak Ebû Süfyan ve arkadaşları İslâm ordusunun gözcü birlikleri tarafından yakalanarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzuruna götürüldüler. Mekke lideri Ebû Süfyan uzun tereddütlerden sonra Müslüman oldu.

İslâm ordusu dört koldan şehre girdi. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kumanda ettiği birliğin dışındaki birliklerin başında Halid b. Velid, Zübeyr b. Avvâm ve Kays b. Sa'd bulunuyordu. Peygamberimiz (s.a.s.) mecbur kalınmadıkça kan dökülmemesini emretti. İslâm ordusu herhangi bir ciddî mukavemetle karşılaşmadan şehre girdi. Peygamberimiz (s.a.s.) *"Bugün Kâbe'de savaşın helal olacağı gündür."* şeklinde sözler sarfeden komutan Sa'd b. Ubâde'yi azlederek elinden sancağı aldı ve oğlu Kays b. Sa'd'a verdi. Sa'd'ın "Bugün savaş günüdür." sözüne karşılık "Bugün merhamet günüdür." dedi.

İslâm ordusu, güneyden şehre giren Halid b. Velid'in komuta ettiği birlik hariç, mukavemetle karşılaşmadı. Peygamberimiz (s.a.s.) muhâcirlerin başında Mekke'yi kan dökmeden fethetmenin verdiği huzur içinde ilerlerken, şehrin alt tarafında kılıçların parladığını görünce çok üzüldü. Halid b. Velid'e haber göndererek çarpışmaya son vermesini emretti. Halid daha sonra sorguya çekildiğinde, çarpışmayı müşriklerin başlattığını bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), Mekke'de evlerinin kapısını kapatanların, silahlarını bırakanların, Mescid-i Haram'a ve Ebû Süfyan'ın evine girenlerin emniyette olduğunu duyurdu. Yaralıların, arkasını dönüp kaçanların ve esirlerin öldürülmemelerini emretti. Bunun üzerine Mekkeliler evlerine kapanıp silahlarını sokaklara attılar. Peygamberimiz (s.a.s.) Zî Tuvâ mevkiinde durunca insanlar onun etrafında toplandılar. O, Allah'ın kendisine *Mekke'nin* fethini nasip etmesinden, Müslümanların sayısının çokluğundan ve Allah'a olan tevazuundan dolayı devesinin üzerinde eğiliyor, *"Hayat ancak ahiret hayatıdır."* diyordu. Mekke'ye girince Kâbe'yi tavaf etti; çevresindeki putları kırdırdı. Kâbe'nin bakımını yürüten, anahtarını muhafaza eden Abdüddâr ailesinden Osman b. Talha'ya haber gönderip Kâbe'nin anahtarını getirterek içeri girdi ve iki rekât namaz kıldı. Öğle vakti gelince Hz. Peygamber (s.a.s.), Bilâl-i Habeşî'ye Kâbe'nin damında ezan okuttu. Namazı kıldırdıktan sonra halka hitabede bulundu. *"Ne dersiniz? Şimdi size ne yapacağımızı sanıyorsunuz? "* diye sordu. "İyilik umuyoruz, sen asîl bir kardeş ve asîl bir kardeş oğlusun." cevabını verdiler. Bunun üzerine "Ben size kardeşim Yusuf'un dediğini diyorum: Bugün sizi kınamak yok. Allah sizi affetsin. O merhametlilerin en merhametlisidir." dedi. Konuşmasında tevhid, Allah'ın varlığı ve birliği üzerinde durdu. O'nun eşi ve ortağı bulunmadığını, va'dini yerine getirdiğini, kuluna (kendisine) yardım ettiğini, düşmanları bozguna uğrattığını bildirdi. Cahiliye dönemine ait faizin, kan ve mal davalarının kaldırıldığını, sidâne ve sikâye dışındaki kurumların lağvedildiğini duyurdu. Diyet ödenmesi gereken öldürme olayları, vârise vasiyet yapılamayacağı, kadının halasının ve teyzesinin üzerine nikahlanamayacağı, değiş tokuş yoluyla mehirsiz evlenmenin olmayacağı gibi bazı hukûkî meselelere açıklık getirdi. Câhiliye dönemi kibirlenmelerinin ve atalarla övünmenin kaldırıldığını duyurdu. Bütün insanların Âdem'in nesli olduğunu ve onun da topraktan yaratıldığını söyledi. *"Allah katında en iyiniz, en fazla takva sahibi olanınızdır."* dedi. Mekke'nin Allah tarafından haram ve dokunulmaz bölge kılındığını hatırlattı ve bu yasağın kendisi tarafından pekiştirildiğini bildirdi. Mü'minlerin kardeş olduğunu söyledi. Kâbe'nin anahtarını tekrar Osman b. Talha'ya ve sikaye görevini de eski sahibi amcası Hz. Abbas'a verdi. Temîm b. Esed elHuzâî'yi Harem hudutlarının taşlarını yenilemekle görevlendirdi. Peygamberimiz (s.a.s.) gelişen bir olay üzerine fethin ikinci gününde öğle namazından sonra halka hitap ederek Mekke'nin Mukaddes bölge oluşuyla ilgili hükmü tekrar hatırlattı. Mekke'nin fethinden sonra Hicretin kalktığını ilan etti. Saîd b. Saîd'i Mekke çarşısını

kontrol için görevlendirdi. Safâ Tepesi'nde halkın bîatını kabul etti (İbrahim Sarıçam, Hz.Muhammed ve Evrensel Mesajı, 205 vd.).

1539) Huneyn savaşı nasıl sonuçlanmıştır?

Bugün "eş-Şerâi' Vâdisi" diye bilinen Huneyn, Harem-i Şerîf'e 36 km. uzaklıktadır. Hevâzin ordusunun komutanı Mâlik b. Avf otuz yaşlarında, gösterişe düşkün, tecrübesiz ve maceraperest bir gençti. Askerlere cesaret vermek ve firarı önlemek amacıyla kabilenin kadınlarını, çocuklarını ve hayvanlarını da savaş alanına getirtmişti. Dolayısıyla Hevâzinliler bir bakıma ölüm kalım savaşına hazırlanmışlardı. Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.s.) Huneyn vadisinde toplanan müşriklerin üzerine yürümeye karar verdi. On iki bin kişiden oluşan İslâm ordusunun iki bini yeni Müslüman olmuş Kureyşlilerden oluşuyordu. Seksen kadar Kureyşli de henüz iman etmemişti. Hz. Peygamber (s.a.s.) Kureyşli Safvân b. Ümeyye'den emanet olarak yüz zırh ve daha başka silahlar aldı. Hz. Peygamber (s.a.s.) savaştan önce Abdullah b. Ebû Hadred adlı sahâbîyi bilgi toplamak üzere gizlice karşı tarafa gönderdi. Abdullah düşman ordugâhında birkaç gün kalarak elde ettiği bilgileri Hz. Peygamber (s.a.s.)'e getirdi. Bu arada İslâm ordusu arasından "Bize çokluğumuzdan dolayı bugün kimse gâlibiyet elde edemez" şeklinde sözler sarfedenler oldu. Okçularına ve askerlerinin savaş kabiliyetine güvenen Hevâzinliler, Huneyn Vâdisi'nin kendilerine göre en uygun yerini önceden tutarak İslâm ordusuna pusu kurdular. İslâm ordusunun öncü kuvvetleri, düşmanın şiddetli saldırısı karşısında başlangıçta bozularak geri çekilmek zorunda kaldı. Bu durum tüm orduyu etkiledi; Müslümanlar Hevâzin okçuları karşısında paniğe kapıldılar. Peygamberimiz (s.a.s.) soğukkanlılığını koruyarak yerinde sebat etti. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Abbas ve oğulları, Üsâme b. Zeyd gibi sahâbîler onun yanından ayrılmadılar. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in gayreti ve Hz. Abbas'ın gür sesiyle yaptığı çağrı üzerine Müslümanlar tekrar toparlanarak düşmanı bozguna uğrattılar. Bozguna uğrayan Hevâzinliler kadınlarını ve çocuklarını savaş alanında bırakarak kaçtılar. Huneyn savaşında altı bin esirin yanı sıra, yirmi dört bin deve, kırk binden fazla koyun ve bir miktar gümüş Müslümanların eline ganimet olarak geçti (8/630).

1540) Hz. Peygamber (s.a.s.) niçin yahudileri kendi yurtlarından çıkarmıştır?

Tarihi bilgiler bütün halinde göz önünde bulundurulduğunda şu söylenebilir ki; Peygamberimiz (s.a.s.), Yahudileri ne pahasına olursa olsun Müslümanlarla birarada yaşayamayacak bir kitle olarak asla görmemiştir. Onun hedefi Yahudileri tamamen imha etmek veya İslâm hâkimiyeti altındaki toprakların dışına göndermek de değildi. Şayet öyle olsaydı Hayber ve çevresindeki Yahudileri ortadan kaldırır veya onları İslâm hakimiyeti altında bulunan toprakların tamamen dışına sevkederdi. Halbuki böyle hareket etmemiş, Müslümanların güçlü olduğu bir dönemde adı geçen Yahudileri yerlerinde bırakmıştır. Yedinci hicrî yılın başında gerçekleşen Hayber'in fethinden, kendisinin vefat tarihi olan on birinci hicrî yıla kadar dört yılı aşkın bir süre zarfında Müslümanlarla Yahudiler birarada yaşama tecrübesinin güzel örneğini vermişlerdir. Üstelik yarımadanın daha başka yerlerinde, mesela Yemen'de ve hatta Medine'de bile antlaşmalı olan, Müslümanların zimmeti ve himayesi altında Yahudiler yaşamaktaydı. Kurayza Gazvesi'nden on beş ay kadar sonra gerçekleşen Hayber'in fethine giderken Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanında Medine

Yahudilerinden on kişi bulunuyordu. Sürgün veya imha edilen Yahudiler de antlaşmayı bozuncaya kadar Medine içinde Müslümanlarla birlikte yaşıyorlardı. Demek ki Peygamberimiz (s.a.s.) doğru dürüst yerinde duranlara ses çıkarmamıştır. Fakat Medine'nin içindeki Yahudileri, Müslümanların güçlü düşmanları olan müşriklerle işbirliği yaptıkları, tehdit unsuru haline geldikleri, devlet otoritesini ve sosyal barışı hiçe saydıkları için şehirden çıkarmış veya ortadan kaldırmıştır. Hemen yanı başında kendisinin can, mal ve namus güvenliğini tehdit eden birer kitle haline geldikleri için bir arada yaşamak artık imkânsız hale gelmiştir. Şayet antlaşmayı bozmasalardı, müşriklerle işbirliği yapmasalardı, savaş suçu işlemeselerdi ve Müslümanların can güvenliğini tehdit eden birer unsur haline gelmeselerdi belki Medine'deki Yahudi kabileleri de yerlerinde bırakılabilirlerdi.

1541) Mûte savaşı nasıl olmuştur?

Bizanslılar ile Müslümanlar arasında yüzyıllar boyu sürecek olan silahlı mücadeleler Mûte Savaşı ile başlamıştır. Peygamberimiz (s.a.s.) Hicretin sekizinci yılı Rebiulevvel ayında içlerinde Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'nin bulunduğu on beş kişilik bir heyeti Belkâ'ya bir gecelik mesafedeki Zâtu Atlah'a bölge halkını İslâm'a davet için göndermişti. Ancak heyet üyeleri oka tutularak hepsi şehit edilmişler; yalnızca yaralı olarak kurtulan Ka'b Medine'ye dönebilmiştir. Bu olaya çok üzülen Hz. Peygamber (s.a.s.) onların üzerine bir ordu göndermeyi düşünmüş; ancak bölge halkının başka yere gittiklerini

öğrenince bundan vazgeçmişti. Şartlar olgunlaştıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.s.), üç bin kişilik bir ordu hazırladı ve orduyu Seniyyetü'lVedâ'ya kadar uğurladı. Müslümanlardan, bölge halkını İslâm'a davet etmelerini; kabul ettikleri takdirde savaşmamalarını; aksi takdirde Allah'a sığınıp onlarla savaşmalarını istedi. Ayrıca Müslümanlara sözlerinde durmalarını, aşırı gitmemelerini; çocukları, kadınları, yaşlıları ve manastırlara çekilmiş kimseleri öldürmemelerini; hurmalıklara zarar vermemelerini, ağaçları kesmemelerini ve binaları yakmamalarını tembih ve tavsiye etti.

İslâm ordusu Maân'a kadar ilerledi ve burada karargâh kurdular. O sırada Bizans İmparatoru Herakleios'un Beliy kabilesinden Mâlik b. Zâfile kumandası altında Behrâ, Vâil, Bekir, Lahm ve Cüzâm gibi Arap kabilelerinden oluşan yüz bin (bazı kaynaklarda yüz bini Rumlardan ve yüz bini de adı geçen Hristiyan Arap kabilelerinden olmak üzere toplam iki yüz bin) kişilik bir ordunun başında Maâb'a geldiğini öğrendiler. Müslümanlar Maân'da iki gün kalarak ne yapmaları gerektiğini görüştüler. Sonunda savaşa karar verildi. Maân'dan ayrılan İslâm ordusu, savaşın cereyan edeceği Mûte'ye giderek savaş düzenine geçti. Savaşta Zeyd b. Hârise'nin şehit düşmesi üzerine sancağı Câfer b. Ebû Tâlib aldı. O da kahramanca çarpıştıktan sonra şehit olunca sancağa Abdullah b. Revâha sahip çıktı. O da şehit düşünce Müslümanlar sancağın Halid b. Velid'e verilmesini kararlaştırdılar. Halid sancağı alır almaz düşman üzerine saldırmaya karar verdi. Bu sırada akşam olmasına rağmen onun bu hareketi tesirini gösterdi. İslâm ordusunun sağ kanat komutanı Kutbe b. Katâde, Hristiyan Arapların komutanı Mâlik b. Zâfileyi öldürdü. Müslümanlar Halid b. Velid'in etrafında toplanarak pekçok düşman askerini öldürdüler. Geceleyin savaşa ara verildi. Düşman ordusunun sayıca üstün oluşunu göz önüne alan Halid b. Velid değişik bir taktik uygulamaya karar verdi. Ordunun sağ kolundaki askerleri sola, solundakileri sağa, öndekileri arkaya ve arkadakileri öne alarak, düşmanın, Müslümanların geceleyin yardım aldıklarını sanmalarını planladı. Esasında onun asıl hedefi, düşmanın maneviyatını sarstıktan ve şiddetli bir hücum ile onları yıldırdıktan sonra, İslâm ordusunu yok olmaktan kurtarıp emniyet içerisinde geri çekmekti. Düşman askerleri ertesi sabah karşılarında değişik askerleri görünce şaşırdılar ve maneviyatları sarsıldı. İslâm ordusu ani bir hücumdan sonra geri çekildi. Halid'in planı hedefine ulaştı. Düşman askerleri Müslümanları takip etmeye cesaret edemediler. Halid'in kendilerini çöle çekip orada savaşmak istemesinden endişe ettiler. Sonunda iki ordu birbirinden ayrıldı. İslâm ordusu Medine'ye döndü. Peygamberimiz (s.a.s.) ve Medine'de bulunan Müslümanlar, hatta çocuklar, onları Cürf mevkiinde karşıladılar (8/624).

HADİS METİNLERİ VE KAYNAKLARI

1542) Hz. Peygamber (s.a.s.) veda hutbesinde hangi mesajları vermiştir?

İki cihan Peygamberi Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), Hicretin 10. yılında hac ibadeti esnasında Arafat'ta, 100. 000'den fazla Müslüman'a hitaben şöyle buyurmuşlardır:

Ey İnsanlar! Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, bu seneden sonra sizinle burada belki de bir daha hiç buluşamayacağım. İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mukaddes bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavüzden korunmuştur. Ashabım! Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bugünkü her hal ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayasınız. Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup doğrudan işitenden daha iyi anlayarak muhafaza etmiş olur. Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermeniz gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Câhiliye'den kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmuttalip'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir. Ashabım! Câhiliye devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdülmuttalip'in torunu (amcazadem) Rebîa'nın kan davasıdır. İnsanlar! Bugün şeytan, sizin şu topraklarınızda yeniden tesir ve hâkimiyetini kurma gücünü ebedî surette kaybetmiştir. Fakat siz, bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da sakınınız. İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Tanrı emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların aile yuvasını sizin hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa, onları te'dib edebilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşrû bir şekilde, her türlü yiyim ve giyimlerini temin etmenizdir. Müminler! Size bir emanet bırakıyorum ki ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç

şaşırmazsınız. O emanet Allah'ın kitabı Kur'an'dır. Müminler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman Müslüman'ın kardeşidir, böylece bütün Müslümanlar kardeştir. Din kardeşinize ait olan herhangi bir hakka tecavüz helâl değildir. Meğer ki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun. Ashabım! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır. İnsanlar! Cenâbı Hak her hak sahibine hakkını (Kur'an'da) vermiştir. Vârise vasiyet etmeye lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz, yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin lânetine ve bütün Müslümanların ilencine uğrasın! Cenâbı Hak, bu gibi insanların ne tövbelerini ne de adalet ve şahadetlerini kabul eder. İnsanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz? "–Allah'ın elçiliğini ifa ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şahadet ederiz" cevabını verdiler. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.s.): Şahit ol yâ Rab! Şahit ol yâ Rab! Şahit ol yâ Rab! dedi (Buharî, Hacc, 132).

1543) Hz. Peygamber (s.a.s.) veda hutbesinde neler söylemiştir?

Hz. Peygamber (s.a.s.) 9 Zilhicce 10/6 Mart 632 Cuma günü sayıları 140. 000 civarındaki topluluğa Arafat'ta bir konuşma îrad etmiştir. Bu konuşma kaynaklara "veda hutbesi" adıyla intikal etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) konuşmaya başlamadan önce Cerîr b. Abdullah vasıtasıyla sükûneti temin etmiş ve Rebîa b. Ümeyye gibi gür sesli münâdîleri görevlendirerek cümlelerin tekrar edilip uzaklara kadar duyurulmasını sağlamıştır. Konuşma şöyledir: "Hamd ve şükür Allah'a mahsustur; biz O'na hamdeder, O'ndan yardım talep eder, affımızı ondan diler ve ona yöneliriz. Nefislerimizin şerlerinden, hareket ve fiillerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah kimi doğru yola iletirse o kimse için sapıklık olamaz; kimi sapıklığa sevkederse o kimse için doğru yola sevkeden kalmamıştır. Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun Tekliğine ve bir denginin bulunmadığına şehadet ederim. Yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.

Ey Allah'ın kulları! Sizlere Allah'tan korkup çekinmenizi tavsiye ve sizi O'na itaatte bulunmaya teşvik ederim. Bu suretle en iyi ve hayırlı olan bir şey ile sözlerime başlamak istiyorum: O halde ey insanlar! Size açıkladığım şeyleri dinleyin! Zira bilmiyorum, bu yıldan sonra bulunduğum bu yerde belki de sizlerle tekrar buluşamayacağım. Ey insanlar! Kanlarınız (hayatınız), mallarınız, haysiyet ve şerefleriniz, Rabbinizle buluşacağınız güne kadar, bu yerde (Mekke), bu ayda (Zilhicce), bu günün mukaddes olması gibi mukaddes ve mükerremdir. Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?.. Ey Allah'ım Sen şahit ol! Emanet olarak eli altında bir şey bulunduran kimse, onu kendisine emanet etmiş olan şahsa iade etmelidir. Gerçekten (artık) Câhiliyye Devrinde mevcut ribâ kaldırılmıştır; şu kadarı var ki (borç olarak verdiğiniz) sermayeleriniz sizindir; (bu suretle) ne zulmedecek ve ne de zulm edileceksiniz. Allah (bundan böyle) ribâ'nın olmayacağına hükmetti. Kaldırdığım ilk ribâ, amcam Abbas b. Abdülmuttalib'in ribâsıdır. Ve yine Câhiliyye Dönemi kan davaları kaldırılmıştır; (kaldıracağım) ilk kan davası (yeğenim) Âmir b. Rebîa b. Hâris b. Abdülmuttalib'in kan davasıdır. Câhiliyye Dönemi'nin (Mekke şehri ile ilgili) hükümet vazifeleri kaldırılmıştır. Kâ'be Muhafızlığı (sidâne) ve hacıların su işleri (sikâye) vazifesi bundan müstesnadır. Kasden adam öldürme kısas ile cezalandırılır. Taş ve sopa ile öldürme gibi, şüpheli kasıt hallerinde yüz deve (kan diyeti)'dir. Daha fazlasını isteyen kimse, Câhiliyye devri insanlarındandır. Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?.. Ey Allah'ım Sen şahid ol! O halde ey insanlar! Gerçekten şeytan, sizin bu ülkenizde kendisine tapılmaktan ümidini kesmiş bulunuyor. Fakat o, bunun dışındaki iş ve hareketlerinizden ehemmiyetsiz saydıklarınızda, kendisine tâbi olunmaktan hoşnût olacaktır.

Ey insanlar! 'Nesî' usûlünü (yani Haram Aylar'dan olan mukaddes aylara bunun dışından bir ay ilavesi usûlünü) tatbik etmek küfürde aşırı gitmektir; kâfirler bununla sapıtmışlardır. Onlar bu bir aylık (zamanı) bir sene kutsiyetsiz (yani Haram Aylar dışı, alelâde bir ay), diğer bir sene de haram (yani, Haram Aylar'a dâhil, mukaddes bir ay) sayarlar, gayeleri, Allah'ın Haram Aylar'dan saydığı (ayların) birbiri arkasına akışını görünüşte muhafaza etmek ve Allah'ın Haram Aylar dışı saydığı ayları bunun içinde (yani mukaddes) gibi göstermektir. Bu suretle onlar, Allah'ın helal ettiği şeyi haram hale getirmiş oluyorlar. Şimdi zaman (yani takvim), Allah'ın yeri ve semâvâtı yarattığı gündeki durumuna rucû etmiş bulunuyor (yani Nesî tatbik edilen sene ile nesîsiz aylar birbiri üzerine çakışmış, diğer bir ifadeyle kamerî takvim, nesî ameliyesine ihtiyaç göstermeksizin o yıl tam güneş takvimindeki aylar üzerine intibak edip oturmuştu). 'Gerçekte Allah indinde, yeri ve semâvâtı yarattığı günde takdir ettiğine göre, ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır'; bu dördün üçü birbiri arkasına gelir: Zilkade, Zilhicce, Muharrem, dördüncüsü Mudar kabilesinin Receb ayıdır ki bu, Cemâziyelâhir ile Şa'bân ayı arasında bulunur. Dikkat edin! tebliğ ettim mi?.. Ey Allah'ım Sen şahid ol! O halde ey insanlar! Hanımlarınızın sizin üzerinizde hakkı bulunduğu gibi sizin de onlar üzerinde hakkınız vardır:

Sizin onlar üzerinizdeki hakkınız, sizden başka bir erkeğe döşeğinizi çiğnetmemeleri ve sizin hoşlanmadığınız herhangi bir kimseyi, izninizle olması müstesna evlerinize sokmamalarıdır. Kadınlara en iyi bir tarzda davranıp muamelede bulununuz; çünkü onlar sizin himaye ve muhafazanız altına girmiş kimselerdir. Sizler onları Allah'ın bir emaneti olarak almış bulunuyorsunuz. Onlara'Allah'ın adıyla' helalinden yaklaşın. Kadınlar hususunda Allah'dan korkup çekinin ve onlara karşı en iyi bir tarzda davranıp muamele edin! Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?.. Ey Allah'ım Sen şahid ol!

Ey İnsanlar! Mü'minler kardeştir. Bir kimse için kardeşinin malını (yemek)onun tam rızasını elde etmedikçe helal olmaz. Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?.. Ey Allah'ım Sen şahid ol! Benden sonra küfre sapıp birbirinizi boğazlar hale gelmeyin. Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?.. Ey Allah'ım Sen şahid ol! 'Ey İnsanlar! Rabbiniz bir, atanız birdir. Hepiniz Âdem'den türemiş bulunuyorsunuz. Âdem ise topraktan yaratılmıştır. Allah indinde en mükerrem ve makbul olanınız, O'ndan korkup çekineninizdir. Bir Arabın Arap olmayan üzerinde bir üstünlüğü yoktur; (varsa) bu, takvâ yönündendir. Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?.. Ey Allah'ım Sen şahid ol! Kendisini dinleyen mü'minlerin 'Evet' demeleri üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle devam etti: Burada bulunanlar bulunmayanlara bu sözlerimi bildirsinler!.. Ey İnsanlar! Allah muhakkak ki her vârisin mirastan olan hissesini tayin ve tesbit etmiştir. O halde bir vasıyet, her hangi bir vâris lehine olmak üzere, diğer vârislerin mahfuz hisse hudutlarını, aşamaz. Mirasçılardan başkası için yapılan bir vasiyet, miras olarak kalan mallar toplamının üçte birinden fazla olamaz. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa oraya aittir. Babasından başka bir kimseye mensubiyet iddiasında bulunan, yahut (kendisini himaye altına almış olan) efendisinden başkasını efendi edinenin üzerine Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti olsun!.. Böyle bir insanın ne nâfile ibadetleri (sarf) ve ne de farz ibadetleri (`adl) kabul olunacaktır. Ve'sselâmü aleyküm."

1544) Peygamberimiz (s.a.s.) İstanbul'un feth edileceğini haber vermiş midir?

Kaynaklarda yer aldığına göre, bir defasında Rasûlüllah'a bir soru soruldu: *"Şu iki şehirden hangisi daha evvel feth olunacak; Kostantiniyye mi (İstanbul), Roma mı? " Allah Rasûlü, şu cevabı verdi: "Önce Herakl'in şehri (Kostantiniyye yani İstanbul) feth olunacaktır."* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 176) Hz. Peygamber (s.a.s.) başka bir hadisinde; "Kostantiniyye (İstanbul) elbette feth edilecektir. Onu feth eden kumandan, ne güzel kumandandır! Onu fetheden asker ne güzel askerdir!" (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 335) buyurmuşlardır.

TASAVVUF VE AHLAK

1545) "Tasavvuf" ne demektir?

Sözlükte "yün giymek, saf olmak" anlamına gelir. Tasavvufun pek çok tanımı yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: "Kötü huyları terk edip güzel huylar edinmektir", "Hakk ile birlikte ve O'nun huzurunda olma hâlidir", "tasavvuf, baştan başa edebtir", "nefisten fânî, Hak ile bâkî olmaktır", "Hakk'ın seni sende öldürmesi ve kendisiyle diriltmesidir", "temiz bir kalp, pâk bir gönül sahibi olmaktır", "herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamaktır", "kimseden incinmemek, kimseyi incitmemektir." Tasavvufu her sûfi içinde bulunduğu hâle göre tanımlamıştır. Tasavvufu kısaca şöyle tanımlamak mümkündür: "Kişiye Allah'ı görürmüşcesine ibâdet etme hazzına erişmesinin yolunu gösteren ilim." Tasaavvufu bir hayat tarzı olarak benimseyen kimselere de sûfi veya mutasavvıf denir

1546) Bir müslümanın tarikata girmesi şart mıdır?

Bir Müslümanın dinî görevlerini yerine getirmesi için herhangi bir tarikata girmesi veya bir şeyhe bağlanması emredilmiş değildir. "Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır." gibi sözlerin gerçekle bir ilgisi yoktur. Ne Allah'ın kitabında, ne de Peygamberin (s.a.s.) sünnetinde bu tür bir emir ve tavsiye bulunmamaktadır. Kur'an-ı Kerim bunun örnekleriyle doludur. Zaten tevhidin anlamı da budur, aksi halde insan her an şirkle karşı karşıya kalabilir. Kur'an-ı Kerim'de: *"De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (Ne var ki) bana, 'Sizin ilah'ınız ancak bir tek ilâhtır" diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın."* (Kehf, 54/110) buyrulmaktadır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in önderliğinde O'nun seçkin ashabı tabiin ve büyük İslâm âlimleri, müctehidleri ve mutasavvıfları tevhid yolunu izleyerek huzuru, İlâhî aşkı hep Kur'an'ın "tezkiye", sünnetin "ihsan" kelimelerinde ifadesini bulan zühd ve takva ile Allah'a en iyi kul olma mutluluğuna ermişlerdir.

Ünlü İslâm bilginlerinden Necmüddin Kübrâ'nın ifadesiyle Allah'a giden yolların sayısı, kulların nefeslerinin adedi kadardır. Yani Allah'a ulaşmak isteyen insanların, Allah'a ulaşmak için hiçbir aracıya, hiçbir kula bağlanması şart değildir. Bir Müslümanın araya herhangi bir vasıta koymadan doğrudan doğruya Allah'ın kitabına ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetine müracaat etmesi yeterlidir. Çünkü dinimizin yegane kaynağı Kur'an ile Kur'an'ın açıklama ve uygulamasında bize ışık tutan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetidir. Bu iki kaynaktan yararlanma konusunda uzmanlaşmış kişilerin bilgilerine de başvurulabilir. Bundan dolayı bir Müslümanın tarikatlara girme, bir şeyhe rabıta yapma gibi dinî bir vecibesi yoktur. Nitekim hiçbir sahabi Rasûlüllah (s.a.s.)'ı aracı kılarak rabıta yapmadığı gibi, hiçbir tabiide sahabeyi aracı kılarak rabıta yapmamıştır. Ancak Tasavvuf, İslam Tarihinde asırlardan beri süregelen bir manevi eğitim hareketi olarak Müslümanların bir kısmının hayatına girmiştir. İslam'ın çeşitli ülkelere, bilhassa Anadolu'ya yayılmasında büyük fonksiyon icra etmiştir. Şu kadar var ki zamanla bu harekette çeşitli etkenlerle önemli sapmaların vuku bulduğu da inkar edilemez bir gerçektir. Neticede bu hareket, küfür sınırından İslam'ı mükemmel bir şekilde yaşamaya çalışanlara kadar çok geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Bunun için İslam alimleri, dinî ölçülere uymayan, Kitap ve Sünnet'e ters düşen bir Tasavvuf hareketini reddetmişler, İslamî ölçüler içinde kalanlarına ise hüsnü kabul göstermişlerdir.

1547) Tasavvufta nefsin yedi mertebesi nelerdir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların mescide gelebileceklerini, ancak evdeki ibadetlerinin daha üstün olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Kadınların mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır"* (Müslim, Salât 134-137). Hz. Peygamber, mescide gitmelerine izin verdiği, hatta teşvik ettiği (Buharî, Îdeyn 15-21; Müslim, Salâtü'l-'îdeyn, 1-3, 10-12). kadınların, dikkat çekecek şekilde giyinmelerini (Müslim, Libas, 34) ve koku sürünmelerini yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Kadınlar cemaate katılmak istedikleri zaman, koku sürünmesinler"* (Müslim, Salât 141-142). Kadınlar için farz namazları evlerinde kılmaları daha faziletli ise de, camide cemaatle kılmalarında da bir sakınca yoktur. Ancak güvenlik sorunu varsa veya fitne söz konusu ise ihtiyatlı olunmalıdır. Nitekim geçmiş kaynaklarda konu tartışılırken bu merkezde ele alınmıştır (Bkz. Zeyla'î, Tebyînü'l-Hakâik, Kahire, 1313, I, 139, 168; İbn Nüceym, elBahru'r-râik, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts. , I, 380).

1548) "Tarikat" ne demektir?

Sözlükte yol, hal ve gidiş, kat, tabaka gibi anlamlara gelen tarîkat, bir tasavvuf kavramı olarak, Hakk'a ulaşmak için tutulan, bir takım kuralları bulunan yol demektir. Mutasavvıflara göre tüm insanlar, hatta bütün yaratıkların alıp verdiği nefesler sayısınca Allah'a giden yol vardır. İlk devirde sûfiler, kendilerinden daha deneyimli durumda olanlardan faydalanmakla birlikte, bugün bildiğimiz şekliyle teknik anlamda tarikat kurmamışlar, herbiri kendine göre bir yol tutmuştu. Bunlar, görüşlerini ve manevî tecrübelerini sohbet yoluyla çevresinde bulunanlara aktarıyorlardu. Bugünkü anlamda tarîkatlar (organize tasavvuf hareketi), yaklaşık VI/XII. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış ve daha sonra da müesseseleşmiştir. Buna göre şeyh adı verilen bir öğretmen gözetiminde, mü'ridin (manevî arınmayı isteyen), Allah'a ulaşma konusunda takip ettiği usûle veya metoda tarîkat adı verilir. Tarîkatlar genel olarak üçe ayrılır: Tarîk-i ahyâr, ibâdet ve takvâ yoluna ağırlık veren tarîkat; tarîk-i ebrâr, çile çekerek ve nefse karşı savaşarak Hakk'a ve kurtuluşa ulaşmayı amaçlayan tarîkat; tarîk-i şuttâr, aşk ve vecd ile kurtuluşa erişmeyi amaçlayan tarîkat.

Tarîkatlar zamanla çeşitli kollara ayrılarak sayıları artmıştır. Tarikatların bir kısmı zikri, gizli (sessizce) kalp ile, bir kısmı da açıktan dil ile yapmaktadır. Tarîkatlar, kurucusu olan şeyhlerin adlarıyla anılırlar. Meselâ, Hacı Bayram Veli'nin kurduğu tarîkata Bayramıyye, Hacı Bektâş Veli'ninkine Bektaşiyye denilir.

1549) "Abdâl" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

"Birinin yerine geçen, karşılık" anlamına gelen bedel ve bedîl kelimelerinin çoğuludur. Tasavvufî bir terim olarak ise "dünya ilgilerinden kurtularak kendisini bütünüyle Allah yoluna adayan ve ricâlü'l-gayb diye adlandırılan veliler topluluğu içinde yer alan "sûfî veya erenler" anlamına kullanılmaktadır. Tasavvuf terminolojisinde aynı anlamda olmak üzere budelâ kelimesi de kullanılmaktadır. Abdallar, insanlara karşı iyi niyetli, kendilerine kötülük yapanları bağışlayan, sahip oldukları şeyleri başkalarıyla paylaşan, kazâ ve kadere gönül hoşluğu ile boyun eğip rıza gösteren, haramlardan titizlikle kaçınan, ibadetlerinde ihlâs ve samimiyeti ön planda tutan, sevgi, şefkat, merhamet ve iyi niyet gibi ahlâki

erdemlerle donanmış kimselerdir. Hadis olduğu öne sürülen rivayetlerde abdalların sayıları konusunda 7, 30, 40, 70, 80 gibi değişik rakamlar verilmektedir. Yaygın görüş ise sayılarının 40 kişi olduğudur. Ancak abdal konusu ile ilgili hadislerin büyük bir kısmı veya tamamı titiz muhaddisler ve kelâmcılar tarafından sened veya metin tenkidine tâbi tutularak reddedilmiştir. Abdal ve budelâ kelimeleri tasavvuf geleneğinde ifade edildiği anlamda Kur'an-ı Kerim'de yer almamıştır. Ayrıca Afganistan'da bir Türk kabilesinin, Anadolu'da ise göçebe bir topluluğun adıdır.

1550) Affetme duygusu nasıl geliştirilebilir?

Allah'ın bir ismi, bir özelliği de O'nun "afüv" olması yani, affediciliğidir. Ayrıca Allah affedenleri sevdiğini belirtmiş, insanları affedici olmaya teşvik etmiştir. Mesela bir ayette *"Kim affeder ve arayı düzeltirse onun mükâfatı Allah'a aittir."* (Şûra, 42/40) buyrulurken, başka bir ayette, *"Onlar affetsinler, vazgeçip iyi muamelede bulunsunlar. Allah'ın sizi bağışlamasını arzu etmez misiniz? "* (Nur, 24/22) buyrulmuş, affetmenin büyük bir mükâfat ile karşılık göreceği, ayrıca affetmenin ilahi affa mazhariyete vesile olacağı beyan edilmiştir.

Affetmenin nefse zor gelen tarafı olabilir. Çünkü nefis ve şeytan insan affetmekten alıkoymaya çalışır. Onları yenmek ve affedici olmak için şu hususları dikkate almak gerekir: a) Affetmenin büyük bir erdem olduğunu düşünmek, b) Affetmenin bizi ilahi affa götüreceğini bilmek, c) Affedememekten Allah'a sığınmak, affedici olmak için dua etmek, d) Kusur işlemenin beşeri bir özellik olup insanların Yüce Yaratıcıya karşı bile suç işlediklerini, dolayısıyla bize karşı yapılan hataları büyütmemek gerektiğini değerlendirmek, e) Affetmenin insanı yücelttiğini hesaba katmak, f) Affetmenin başlangıçta nefsimize ağır bile gelse sonunda çok "tatlı" olduğunu görmek.

1551) "Ahîlik" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Ahî kelimesi Arapça olup kardeşim anlamına gelmektedir. Ancak bu kelimenin Türkçe'deki cömert anlamındaki akı kelimesinden türetildiği de ileri sürülmektedir. Anadolu'da ahiliğin kurucusu olarak bilinen Ahi Evran (ö. 1262), İran'ın Hay şehrinde doğan Şeyh Nasirüddin Mahmûd'dur. Ahiliğin prensipleri temelde Kur'an ve sünnete dayanmaktadır. Ahîlik dînî, ahlâki kurallarla iktisadi kuralları birleştiren ve sosyal bir yapıya kavuşturan bir Teşkilattır. Bu Teşkilatın Anadolu'da kurulmasında fütüvvet Teşkilatının rolü büyüktür. Türkler, İslâmı kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimsemişler ve kendilerine özgü cömertlik, yiğitlik ve kahramanlık özellikleriyle süslemişlerdir.

Bu Teşkilatın fütüvvetnâme adı verilen bir nizamnâmesi vardı. Teşkilata girecek gençler bu kurallara uymak zorundaydı ve kendilerinde doğruluk, güven, tevazu, vefa, cömertlik gibi nitelikler aranırdı. Yalan, içki, zina, hile, gıybet gibi davranışlar meslekten atılmayı gerektiren suçlardı. Ahilik, "iş ahlâkına sahip nitelikli kişi, ancak kaliteli mal ve hizmet üretebilir" gerçeğini yakalayıp uygulamada ortaya koymuştur. Anadolu'da özellikle XIII. yüzyılda devlet otoritesinin oldukça zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında sadece iktisadi değil, siyasi bakımdan da önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Merkezi otoritenin zayıfladığı anarşi ve kargaşanın baş gösterdiği dönemlerde, ahi birlikleri şehirlerin yönetimine mahalli otorite olarak hakim olmuşlardır.

1552) "Allah sevgisi" ne demektir?

Allah sevgisinin iki boyutu vardır. Biri Allah'ı sevmek, diğeri Allah'ın insanları sevmesidir. İnsanların, en çok Allah'ı sevmeleri gerekir. Çünkü insanı yaratan, yaşatan ve rızık veren O'dur. Allah'ı sevmek, O'na iman etmenin gereğidir (Buhârî, Îman, 1). Kur'an'da îmân eden kimselerin en çok Allah'ı sevdikleri bildirilmiştir (Bakara, 2/165). Allah'ı sevmek; O'nun sevap, nimet, rıza, hoşnutluk ve yakınlığını arzu etmektir. Bir insanın Allah'ı seviyor olabilmesi için îmân etmesi, sâlih ameller işlemesi, Allah yolunda çalışması, İslâm'ı yaşama konusunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmaması, mü'minlere karşı mütevâzî olması (Mâide, 5/54), son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)'e uyması (Âl-i İmrân, 3/31) gönlü, zihni ve dili ile daima Allah'ı anması, Allah'dan gelene razı olması, Allah için sevmesi, Allah için kızması (Ebû Dâvûd, Sünnet, 16) ve Allah'ın rızasını her şeyin üstünde tutması gerekir. Kur'an'da, Allah'ın muhsinleri (Bakara, 2/195), muttakileri (Âl-i İmrân, 3/76) söz, fiil ve davranışlarında âdil olanları (Mâide, 5/42), sabırlı olanları (Âl-i İmrân, 3/146) Allah'a güvenenleri (Âl-i İmrân, 3/159), çok temiz olanları (Tevbe, 9/108) tevbekârları (Bakara, 2/222), Allah yolunda çalışanları (Saf, 61/4) ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'e uyanları (Âl-i İmrân, 3/31) sevdiği bildirilmiştir. Anlaşılan o ki; Allah, imân edip Kur'an ve sünnete uyanları sevmektedir. Allah'ın güzel

isimlerinden biri vedûddur (Hûd, 11/90). Vedûd, çok seven demektir. Allah'ın bir insanı sevmesi; O'nun inanç, söz, fiil ve davranışlarından razı olması ve amellerine sevap vermesi demektir. *"Allah her işte yumuşak davranışlı olmayı sever."* (Müslim, Selâm, 15) *"Allah kulunun helal rızık elde etmek için çalışarak yorulmasını sever."* (Münâvî, Feyzü'l-Kadir, II/193) *"Allah, sizden birinizin yaptığı işi, ameli ve görevi sağlam ve iyi yapmasını sever."* (Münâvî, Feyzü'l-Kadir, II, 286-287), *"Allah affedicidir, affetmeyi sever."* (Tirmizî, Daavât, 85) gibi birçok sözünde Peygamberimiz (s.a.s.) Allah'ın sevdiği insanları ve davranışları bildirmiştir.

1553) "Ashâb-ı kehf" hakkında bilgi verir misiniz?

"Mağara halkı, mağara sahipleri" demektir. Ashâb-ı Kehf ile kastedilen insanlar; kâfir bir toplumdan kaçıp dağda bir mağaraya sığınan bir grup mü'mindir. Kur'an'ın 18. sûresi, adını bu kıssadan almıştır. Sûrenin 9-26. âyetlerinde bu kıssa anlatılmaktadır. Ashâb-ı Kehf, Kur'an'da Ashâb-ı Rakîm ile birlikte anılmıştır (Kehf, 18/9). "Rakîm", mağaranın bulunduğu dağın veya Ashâb-ı Kehf'in köpeklerinin adıdır. Ashâb-ı Rakîm'in Ashâb-ı Kehf'ten ayrı olduğu da söylenmiştir. Kur'an'da mağaraya sığınanların gençler olduğu, mağarada yıllarca uyudukları, köpeklerinin de yanlarında bulunduğu, belli bir süre sonra uyandıkları, aralarında mağarada ne kadar kaldıklarını konuştukları, içlerinden birinin şehre gümüş para ile yiyecek almaya gittiği, mağarada 309 yıl kaldıklarının söylendiği, ancak ne kadar kaldıklarını Allah'ın bildiği ifâde edilmiştir. Tefsir kitaplarında zikredilen rivâyetlere göre şehre giden genç, çarşıda alış veriş yaparken, zulmünden kaçtıkları Kral Dakyanus'un adı bulunan paraları verince halk, bunu hazine bulmuş sanarak Kral'ın huzuruna götürmüştür. Bu zaman içerisinde, halk ve Kral, Hıristiyan olmuştu. Genç, Krala kaçış olayını anlatınca kral ve şehir halkı mağaraya gitmiş, mağaradaki gençlerle konuşmuştur. Gençler tekrar uykuya dalmışlar, Kral da onları mağaraya gömmüş ve üzerlerine mescid yaptırmıştır. Kur'an'da gençlerin uykudan uyandıktan sonra insanlarla konuştukları beyan edilmiş, ancak mağaranın nerede ve gençlerin sayısının kaç olduğu bildirilmemiştir.

1554) "Ahde vefa" ne demektir, İslam ahlakındaki yeri nedir?

Sözünde durma, verdiği sözlere bağlı kalma, özü ve sözü doğru olma anlamına gelen ahde vefâ, İslâm ahlâkının en önemli prensiplerinden biridir. Kur'an'a göre ahde vefâ, îmân ederek Allah ile ahitleşmiş ve böylece hür iradesiyle kendisini sadakat yükümlülüğü altına sokmuş olan müminin ahlâkî bir borcudur. İster insanlara, ister Allah'a karşı verilmiş olsun her ahid ve söz, yükümlülük şartlarını taşıyan her insanı borçlu ve sorumlu kılar. Bu sorumluluğun yerine getirilmesine ahde vefâ veya ahde riâyet denilir (Bakara, 2/177; Mü'minûn, 23/8). Hz. Peygamber (s.a.s.) verdiği söze bağlı kalmamayı münafıklık işareti olarak saymıştır (Müslim, İman, 106).

1555) "Batinî mânâ-zahirî mânâ" ne demektir?

Gizli anlam demek olan bâtınî manâ; Kur'an'ın ilk bakışta anlaşılan anlamının dışında ancak inceleme, araştırma ve düşünme ile elde edilen, âyetin işaretinden kalbe doğan anlamı; açık anlam demek olan zâhirî manâ ise, Kur'an lafızlarının zâhirinden anlaşılan manaya denir. Zahîrî manâ "ne diyor", bâtınî manâ ise, "ne demek istiyor" sorularının karşılığıdır. Kur'an yorumcuları Kur'an'ın zâhirî anlamının dışında bâtınî anlamının da bulunduğunu kabul ederler. Bâtınî manaya tasavvufta "işâri ma'na" fıkıhta "dâl bi'l-işâre" (işaretle delalet) denir. İşâri/bâtınî mana; fıkıhta filolojik yapıya, kıyas ve mantığa, tasavvufta ise ilham ve işâretlere dayanır. Bâtınî manânın geçerli olabilmesi için; zâhiri manaya aykırı olmaması, bâtınî manayı doğrulayacak bir delilin bulunması, şer'î ve aklî bir muarızın bulunmaması, batınî mananın tek mana olduğunun ileri sürülmemesi gerekir.

1556) "Bektaşilik" hakkında bilgi verir misiniz?

Anadolu'da XIII. yüzyılda kurulan bir tarikattır. Adını Hacı Bektâş-ı Veli'nin adından almaktadır. Hacı Bektâş-ı Veli 645/1209 yılında Horasan'ın kültür merkezi olan Nişabur'da doğmuş ve Hoca Ahmed Yesevi'nin halifelerinden olan Şeyh Lokman Perende'nin yanında yetişmiştir.

Hacı Bektâş-ı Veli, Lokman Perende'nin yardımiyle Yeseviliğe intisap ederek kısa sürede Horasan erenlerinin arasına girmiştir. O, bu zengin iklimde bir müddet olgunlaştıktan sonra aldığı manevî bir işaretle sırasıyla Sivas, Amasya, Kayseri, Kırşehir daha sonra da Sulucakarahöyük denen yere gelerek yerleşmiştir. Yesevi tarikatı ile yakın ilgisi olan Bektaşilik 15-16. Asırda Yeniçeri ocağında büyük bir itibar kazanmış kısa sürede devletin resmi himayesine mazhar olmuştur. 17. Yüzyılda da bu gelişme devam etmiş 18 ve 19. Asırlarda Balkanlarda, Tuna kıyılarında özellikle Arnavutluk'ta taraftar bularak

faaliyetini sürdürmüştür. Irak ve Mısır'daki oymaklar arasında da kısmen kabul edilen Bektaşilik yerli halk tarafından pek benimsenmemiştir.

Bektaşi tarikatı da tasavvufta önemli bir yer tutan "Vahdet-i Vücûd, isbat-ı mahz, fenafillah, fena-i mutlak ve Ene'l hak" gibi kavramlara önem vermiştir. Ehl-i Beyti ve Hz. Ali'nin evladını sevme onlara bağlanma anlamında "Tevella" ve bunları sevmeyenlerden uzak durma anlamında "Teberra" ilkesine bağlıdırlar. Onların diğer inanç ve kültürlerinin bazı prensipleri şunlardır: 1- Muhiplik: Tarikatın ilk basamağıdır. Eğitilerek dervişliğe yükseltilir. 2- Dervişlik: Muhiplikte başarı gösteren biri, törenle taç giyer ve dervişlik mertebesine yükselir. 3-Babalık: Dervişler arasından yetenekli olanlar bir aşama daha yükselerek babalık unvanı alırlar. Asıl görevleri muhipleri eğitmektedir. 4- Mücerredlik: Evlenmemiş bir derviş veya baba, kendilerini tarikata adaması ve cehdini isbatlaması üzerine kulağına küpe takılır, traş edilir ve böylece mücerredlik aşamasına gelmiş olur. 5- Halifelik: Tarikatın son aşamasıdır. Halife olmak isteyen baba, halifeye isteğini bildirir. Uygun görülürse gerekli törenler yapıldıktan sonra yetki verilir. Halifenin tacına kara sarık sarılır ve halifelik belirtileri olan tuğ, çerağ, sofra ve âlem ayrı ayrı verilir. Bektaşiliğin yoluna giren ve faziletlerini benimseyen kimse, gerçek Bektaşi olarak kabul edilir. Çünkü onun İyilik, fazilet ve Allah sevgisinden başka bir şeye ihtiyacı yoktur.

1557) "Belâ" ne demektir, islam'da belâ ve musibetleri nasıl yorumlamak gerekir?

Sözlükte belâ "denemek, sınamak; musibet ve sıkıntı" anlamına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, Firavun'un İsrailoğulları'na reva gördüğü korkunç işkenceler "büyük bir imtihan (belâün azim)" (Bakara, 2/49; Â'raf, 7/141; İbrâhim, 14/6) ve "apaçık bir imtihan (belâün mübin)" (Duhân, 44/33) diye nitelendirilmiştir. Hz. İbrâhim'in oğlu İsmail'i kurban etme girişimi de "apaçık bir imtihan" (Sâffât, 37/106) sayılmıştır. Kulun denendiği imtihandan başarıyla çıkmasına da "güzel bir imtihan (belâün hasen)" (Enfâl, 8/17) denilmiştir. Allah'ın korku ve kıtlık vermesi, can, mal ve meyveleri eksiltmesi de birer belâ (deneme)'dır (Bakara, 2/155). Dünya, kimin daha güzel iş yaptığının anlaşılacağı bir belâ (deneme) yeridir, ölüm de hayat da bunun için yaratılmıştır (Mülk, 67/2). Peygamberler de dâhil olmak üzere Allah herkesi bir belâ ile denemektedir. Belânın en şiddetlisine uğrayanlar önce Peygamberler, sonra da mânevi bakımdan onlara en yakın olanlardır (Buhârî, Merdâ, 3; Tirmizî, Zühd, 56).

Bir kimsenin gerçek şahsiyeti denenmesi halinde belli olur. Büyük belâlara büyük insanlar dayanabilir. Elde edilecek olan sevabın büyüklüğü katlanılan belânın büyüklüğüne göredir. Belâya uğrama günahlardan arınmaya ve mânen yükselmeye vesile olur. Bununla birlikte belâ istenmemeli, Allah'tan âfiyet dilenmelidir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) "dayanılamayacak belâlardan" Allah'a sığınmıştır (Tirmizî, Zühd, 56; Deavat, 91; Buhârî, Deavat, 23).

1558) "Bereket" ne demektir, berekete ulaşmak için neler yapmak gerekir?

Bereket, sözlükte "çokluk, artmak, ziyâdeleşmek, yeterli olmak vb." anlamlara gelir. Terim olarak ise verilen nimetin ve maddî imkânın artması, fazlalaşması, genişlik ve bolluk vesilesi olması demektir. İşlerimizin ve kazancımızın bereketli olması son derece önemlidir. Bunun için a) Allah'a samimiyet içinde dua etmeli, O'ndan bereket dilemeliyiz, b) Dinin çizdiği sınırları asla aşmamalı, meşruiyet içinde hareket etmeliyiz, c) Hz. Peygamber'e salavat getirmeliyiz, d) Mümkün olduğu ölçüde günahlardan uzak kalmalı, günah işlediğimizde derhal tövbe etmeliyiz.

1559) "Cehrî zikir" ne demektir?

Açıktan ve yüksek sesle yapılan zikir. Kadiriye ve Mevlevîye gibi bazı tarikâtlar açıktan zikri benimsemişlerdir. Nakşibendiye gibi bazı tarîkatlar ise müridin ancak kendisinin işitebileceği bir sesle zikir yapmasını uygun görürler. Buna hafî zikir denilir ki cehrî zikrin mukabilidir.

1560) "Cezbe" ne demektir?

Sözlükte çekmek anlamına gelen cezbe, tasavvufta, Allah'ın kulu kendine çekmesi ve yüce huzuruna yükseltmesi demektir. Cezbe Allah'ın sevdiği kulunun kalbinden perdeyi kaldırması ve gayreti olmadan onu mânevi makamlara çıkarmasıdır. Cezbe, kulda istikâmet ve ibadet arzusu doğurarak ona belâ ve musibetlere dayanma gücü kazandırır. Kul cezbe sırasında Allah'ın dışında her şeyi unutarak kendinden geçer ve kulluğundan habersiz hale gelir, vecd ve istiğrak haline girer. Zikir, sohbet ve semâ

toplantılarında kalbine doğan şeylere dayanamayarak kendinden geçen, gayri ihtiyari sıçrayıp bağıran kimselerin davranışlarına da cezbe denilmektedir.

1561) Celvetiyye tarikatı hakkında bilgi verir misiniz?

Bayramiyye tarikatının Aziz Mahmud Hüdâyî (öl. İstanbul 1038/1628) tarafından kurulan bir koludur. Tasavvufta ilk dönemlerde bir meşrep ve makam adı olan halvet ve celvet, daha sonra birer tarikat adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir Celvetî şeyhi olan İsmail Hakkı Bursevî (öl. 1137/1725), Celvetiyye'nin ilk defa İbrahim Zâhid-i Geylânî'den (ö. 690/1291) zuhur ettiğini söyler. Ancak Celvetiyye tarikat olarak Aziz Mahmud Hüdâyî zamanında teşekkül etmiştir. Bazı müellifler Celvetiyye'nin İbrahim Zâhid-i Geylânînin devrinde "hilâl", Üftâde (ö. 988/ 1580) zamanında "ay", Hüdâyî döneminde "dolunay" durumunda bulunduğunu ifade ederler.

Esas itibariyle Halvetiyye'nin bir kolu olan Celvetiyye'nin silsilesi, İbrahim Zâhid-i Geylânîde aynı tarikatın kollarından Zâhidiyye, Safiyyüddîn-i Erdebîlîde (ö. 735/1334) Safeviyye, Hacı Bayrâm-ı Velîde (ö. 833/1429-30) Bayramiyye ile birleşmektedir. Tarikatın kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî'nin şeyhi Üftâde'nin Sünbül Sinan'a, kendisinin de Nûreddinzâde ve Kerîmüddin Halvetî gibi Halvetî ricaline mensup olmaları, Celvetiyye'nin Halvetiyye ile ilgisini ortaya koymaktadır. Nitekim Hüdâyî de, "Bizim tarîkimiz hem Halvetî hem Celvetîdir" diyerek tarikatının Halvetiyye ile iç içe olduğuna işaret eder. Öte yandan Celvetiyye'nin Bayramiyye ile doğrudan ilgisi vardır. (Geniş bilgi için TDV İslam Ansiklopedisi "CELVETİYYE" maddesine bakabilirsiniz.)

1562) "Dergâh" hakkında bilgi verir misiniz?

Farsça asıllı olan ve sözlükte kapı anlamına gelen der kelimesinin sonuna yer bildiren gâh ekinin getirilmesiyle oluşan dergâh, kapı yeri demektir. Tasavvuf kavramı olarak ise, tarikat pirlerinin veya büyük şeyhlerinin ikamet edip irşad faaliyetini sürdürdükleri ve mezarlarının bulunduğu merkezi tekke anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca birçok İslâm ve Müslüman Türk devletinde, özellikle Selçuklular'da hükümdar sarayı karşılığında da kullanılmıştır.

1563) "Derviş" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Farsça asıllı bir kelime olup, sözlükte dilenci, yoksul, muhtaç anlamına gelmektedir. Tasavvufta bir tarikat veya bir şeyhe bağlı olan mürid, sûfilerin hayat tarzına uygun bir hayat süren kişi demektir. Dervişlik bir riyazet ve mücâhede faaliyetiyle başlar. Bu dönemde yeme, içme, konuşma ve uyku en aza indirilerek sıkı bir perhize girilir, ibadet, zikir ve tefekkür artırılır, nefsin bayağı arzularına gem vurulmaya, disiplinli ve ölçülü yaşamaya, böylece manevi olgunluğa ve ruhi yüksekliğe ulaşılmaya çalışılır.

1564) Dilencilik yapmak caiz midir?

İslâm'da kural olarak dilencilik yasaklanmıştır. Bunun tek istisnası vardır. O da bir kimsenin çalışamayacak derecede güçsüz hale gelmiş olması ve zarurî ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Buna göre dilencilik bir kazanç yolu değil, zaruret haliyle sınırlı bir ruhsattır. Kur'an'da da dilencilik insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir tutum olarak değerlendirilmiştir (Bakara, 2/273). Ancak, ihtiyacından dolayı isteyenin zenginlerin mallarından belli bir hakkı olduğu bildirilmiş (Zâriyât, 51/19; Me'âric, 70/25), Hz. Peygamber (s.a.s.)'e hitaben de *"isteyeni azarlama."* (Duhâ, 93/10) buyrulmuştur. Diğer bir âyette ise iyi bir mü'minin özellikleri arasında ihtiyacından dolayı isteyenlere malından vermesi hususu da sayılmıştır (Bakara, 2/177).

Hz. Peygamber (s.a.s.), yeni Müslüman olan bazı kimselerden Allah'ın birliğine inanıp O'na ibadette bulunmaları ve namaz kılmaları yanında dilencilik yapmayacaklarına dair söz almıştır (Müslim, Zekât, 108; İbn Mâce, Cihad, 4; Ebû Dâvûd, Zekât, 27). Ayrıca hadislerde şeref ve haysiyetini koruyan fakirle yoksulluğunu istismar eden ve dilenmeyi bir kazanç yolu görenler arasındaki ahlâkî farka dikkat çekilmiş (Müslim, Zekât, 102), elinin emeğiyle geçinme imkânı varken dilenenlerin, özellikle mal biriktirmek için avuç açıp isteyenlerin aslında cehennem ateşi talep ettikleri bildirilmiş (Müslim, Zekât, 105), bunların dünyada yüzsüzlük ederek dilenmelerine karşılık ahirette yüz etleri soyulmuş olarak Allah'ın huzuruna çıkacakları ifade olunmuştur (Buhârî, zekât, 52; Müslim, Zekât, 103, 104). İnsanlar da dâhil olmak üzere bütün canlıların rızkının Allah tarafından verileceği (Hûd, 11/6) bilincinde olan bir Müslüman dilencilik yapamaz, yapmamalıdır.

1565) "Emanet" nedir, dinimizdeki yeri hakkında bilgi verir misiniz?

Emanet, sözlükte güvenilir olmak, doğruluk, bir kimseye koruması için geçici olarak verilen şey gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de emânet kelimesi iki yerde tekil ve dört yerde de çoğul olmak üzere, dinî yükümlülükler (Ahzâb, 33/72), emanet (Bakara, 2/283; Mü'minûn; 23/8; Me'âric, 70/32) ve Allah'ın insanlara vermiş olduğu idarecilik, yöneticilik, malın idaresi gibi iş ve sorumluluklar (Nisâ, 4/58; Enfâl, 8/9) manalarında kullanılmaktadır.

İslâm literatüründe emânet oldukça geniş kapsamlı bir kavram olup, bir kimseye koruması için geçici olarak verilen malın yanında, ücret, kira, ortaklık hakkı, buluntu gibi maddî haklar ile îmân, ibadet gibi dinî yükümlülükleri; beden ve ruh sağlığı, servet, makam ve mevki gibi imkân ve kabiliyetleri; sözleşmeleri; mesken ve aile mahremiyetine saygı, nimet ve ikrama teşekkür, selama karşılık verme, sırların saklanması gibi dinî, ahlâkî, sosyal ilke ve kuralları kapsamaktadır. Bir fıkıh terimi olarak emânet, bir kimseye koruması için bir malın geçici olarak tevdi edilmesi akdini ve bu şekilde bırakılan malı ifade etmektedir. Bu manada emanet terimi ile eşanlamlı olarak vedîa kavramı da kullanılmaktadır. Fıkıh literatüründe emanet, tarafların birbirine uygun karşılıklı irade beyanıyla kurulan ve bağlayıcı olmayan bir akittir. Emanet akdin kurulabilmesi için tarafların edâ ehliyetine sahip olmaları ve emanet bırakılan malın akit konusu olmaya elverişli bulunması gerekir. Bunun dışında, sahibinin açıkça veya imâ yoluyla iznine bağlı olarak elde bulundurulan şeyler de emanet hükmündedir. Emanet bırakılan kimse kural olarak emin kimse sayılır ve iyi niyetli olduğu, emanet bırakılan malı korumada makul derecede titizlik gösterdiği sürece mala gelen zarardan sorumlu olmaz. Ancak kişi bilerek, ölçüsüz, aşırı ve kusurlu davranarak bu malın zarar görmesine sebep olmuşsa verdiği zarardan sorumlu tutulur. Emanet bırakılan şahıs malı koruması karşılığında ücret alıyorsa, sorumluluk artar. Bu takdirde, alınması gereken tedbirleri almadığı için veya kaçınılması mümkün bir sebepten dolayı mal zarar görmüşse tazmîni gerekir.

Peygamberlerin sıfatı olarak emânet, Allah'tan aldığı vahiyleri, aynen insanlara tebliğ etmeleri anlamındadır. Peygamberler, almış oldukları ilâhî emirleri ne değiştirmişler ne de onlara bir şey ilâve etmişlerdir. Çünkü Peygamber en güvenilir insandır. Onlarda hiçbir şekilde ihanet ve hıyânet bulunmaz. O halde güven ve emniyet, nübüvvetin vazgeçilmez şartıdır. Bu hususta Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: *"O Peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar."* (Ahzâb, 33/39) Bütün Peygamberler görevlerini en mükemmel şekilde yerine getirmişler ve kavimlerine şöyle demişlerdir: *"Size Rabbimin gönderdiği gerçekleri tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm."* (A'râf, 7/68)

1566) "Feyiz" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Feyiz (feyz) ve feyezân kelimeleri sözlükte fazla suyun yatağından taşması, bir haberin yayılması, bir sırrın açığa çıkarılması gibi anlamlara gelmektedir. Çoğulu füyüz, füyüzat'tır. Tasavvufta bütün bilgi ve varlıkların Allah'tan zuhur ve tecelli etmesi anlamında kullanılmaktadır. Mürşidin doğrudan doğruya Hz. Peygamber (s.a.s.) vasıtasıyla Hak'tan aldığı feyze ilâhi feyiz, silsile vasıtasıyla aldığı feyze isnâdî feyiz, müridin şeyhten aldığı feyiz ve irfana da ahz-ı feyz adı verilmektedir. Kur'an ve hadislerde bu kökten türeyen kelimeler akmak, taşmak, dalmak anlamında kullanılmaktadır.

1567) "Fitne" konusunda bilgi verir misiniz?

Sözlükte "denemek, imtihan etmek, yakınmak, bir şeyden çok hoşlanmak, görüş ayrılığı, kargaşa, delilik, dalalet, sapıtmak, şaşırtmak, aldatmak, şiddet, işkence, öldürmek, belâ, musîbet, kötülük, mihnet" anlamlarına gelir. Çoğulu fitendir. Bu kelime Türk diline de girmiş ve azdırma, baştan çıkarma, fesat, ara bozma, ihtilaf, âfet, musîbet, sıkıntı, belâ, ceza, delilik, dinsizlik, cânilik ve daha çok karışıklık ve kargaşa anlamına gelmektedir.

Kur'an'da 30 âyette "fitne" kelimesi geçmekte olup ayetlerin bağlamına göre farklı anlamlarda kullanılmaktadır. İlgili ayetlerde bu keilme; imtihan (denemesınama) (Bakara, 2/102), belâ (musîbet-dert) (Hac, 22/11), saptırma (Mâide, 5/41), kandırma (Sâffât, 37/162), şaşırtma (A'râf, 7/27), delilik (cinnet) (Kâlem, 68/6), azap (yakılma / ateşe atılma) (Enfâl, 8/25; Zâriyat, 51/13-14), mazeret ve çare (En'âm, 6/23), günah (Tevbe, 9/40), savaşma (öldürme) (Nisâ, 4/91; Ahzâb, 33/14), kargaşa, karışıklık, fesat (Âl-i İmrân, 3/7; Tevbe, 9/47, 48) ve baskı (işkence / eziyet / kötülük) (Bakara, 2/191, 193, 217; Nisâ, 4/101; Enfâl, 8/39) anlamlarında kullanılmıştır. Malların ve çocukların insan için bir imtihan olduğu (Enfâl, 8/28), insanlara baskı, zulüm, işkence, eziyet ve kötülük etmenin öldürmeden daha

büyük ve şiddetli olduğu (Bakara, 2/191, 217) fitne kavramı ile ifade edilmiş, inanca baskının (fitne) yok oluncaya kadar savaşılması emredilmiştir (Bakara, 2/193).

1568) "Gaflet" ne demektir?

Sözlükte "önemsememek, kasıtlı veya kasıtsız terk etmek, farkına varmamak, kayıtsız kalmak, ihmal etmek, boş bulunmak ve aldanmak; dalgınlık, yanılgı ve dikkatsizlik" anlamlarına gelen "gaflet" kavramı, din ıstılahında bilim dallarına göre farklı manalarda kullanılmıştır. Bir hukuk terimi olarak bir kimsenin hukûkî işlemlerde kolayca aldanabilecek derecede saf, dikkatsiz ve tecrübesiz oluşunu; fıkıh usûlünde, çocuk, unutkan, sarhoş vb. kimselerin ilâhî hitabı anlamayışını; hadis usulünde; hadis râvisinin ezberleyerek veya yazarak hocasından aldığı hadisi dikkatsizlik veya dalgınlık sebebiyle hatalı rivâyet edişini; dinî hayatta, mü'minin Allah ve Peygamberin emir ve yasakları yerine nefsinin ve şeytanın arzusuna uymasını, işlediği günahları ve âhirette vereceği hesabı düşünmemesini, Allah'ı zikretmeyi ve günahlara tevbe etmeyi terk etmesini, ibadetlerde kurallara riâyet etmemesini, kalbin kasvet içinde oluşunu ve zamanını boşa geçirmesini ifâde eder. "Gaflet" kavramı Kur'an'da Allah ve insanların fiil ve davranışlarını anlatmada kullanılmıştır: 12 âyette Allah'ın insanların yaptıklarından gâfil olmadığı bildirilmiştir (Bakara, 2/74, 85, 140, 149. Âl-i İmrân, 3/99). Allah'ın gâfil olmaması; insanların gizli-âşikâr, az-çok, iyi-kötü bütün yaptıklarından ve söylediklerinden haberdâr olması, bütün fiil ve davranışlarını görmesi, bilmesi ve şâhit olması, hiçbir şeyin ondan gizli kalmamasıdır.

İnsanlar açısından gaflet, Kur'an'da genellikle yerme ifade etmektedir. Ancak kınamayı gerektirmeyen gaflet de söz konusudur. Kınamayı gerektirmeyen gaflet; habersiz olmak, bir şeyi bilmemek, unutmak, aklına gelmemek ve bilgisi olmamak anlamına gelir (Yûsuf, 12/13; En'âm, 6/156; Yûnus, 10/29). Kınamayı gerektiren gaflet ise; insanın yaratılış gayesini, kulluk görevini ve sorumluluğunu, Allah'ı ve âyetlerini, âhireti ve hesabı unutması, âyetlerden yüz çevirmesi, dinî görevlerini terk etmesi, aklını, gözünü, dilini ve kulağını gerçekleri bilmede, anlamada, görmede ve duymada kullanmaması ve dünyaya dalıp âhireti bırakması demektir. Bu bağlamda "gaflet" kavramı daha çok kâfirleri nitelemede kullanılmıştır (A'râf, 7/179, 205; Rûm, 30/7).

1569) Gıpta ne demektir; caiz olduğu yerler nerelerdir?

Türkçe'de imrenme ve bazan da haset etme anlamına kullanılan gıbta, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir hadisinde açıklandığı üzere iki yerde caizdir: *"Ancak iki kişiye imrenilir, bunlardan biri Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı Hak yolunda tüketme iradesine sahip kıldığı kişi, diğeri de Allah'ın kendisine ilim verdiği, hem bu ilimle amel eden hem de onu başkasına öğreten kişidir."* (Buhârî, İlim, 15. Zekât, 5. Müsned, II/9, 36) Buna göre zengin ve zenginliği ile Allah yolunda harcama yapan kimselere, ayrıca ilim sahibi olup da bununla insanları aydınlatan kimselere gıbta etmek caiz olmaktadır.

1570) "Gıybet" ne demektir?

Sözlükte uzaklaşmak, gözden kaybolmak, gizli kalmak gibi anlamlara gelen "gayb" kökünden türeyen gıybet, dini bir kavram olarak, bir kimseden, gıyabında hoşlanmadığı sözlerle bahsetmek demektir. Kur'an'da gıybet yasaklanmış, gıybet yapmak ölmüş bir din kardeşinin etini yemeye benzetilerek bu davranıştan sakındırılmıştır (Hucurât, 49/12). İslâm'da insan haklarının en önemlilerinden kişinin dokunulmazlığı ilkesine büyük değer verilmiştir. Bu itibarla bir kimsenin gıyabında gerek onun şahsıyla ilgili maddi ve manevî, rûhi ve ahlâki veya dînî kusurlarından söz edilmesi, gerekse çocukları, annesi, babası ve diğer yakınlarının kusurlarından bahsedilmesi gıybet sayılmıştır.

Gıybet, sözle olabileceği gibi yazı, ima, işaretle ve taklit gibi davranışlarla da olabilir. Bu tür söz ve davranışlar gerçeği ifade ediyorsa gıybet, etmiyorsa iftira sayılır (Müslim, Birr, 70; Tirmizî, Birr, 23). İslâm alimleri gıybetin haram ve büyük günah olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak bir söz veya davranışın gıybet sayılıp sayılmaması niyetle yakından ilgilidir. Buna göre bir kimsenin yanlışlarının sırf onu küçük düşürmek amacıyla söylenmesi gıybet sayılırken, yanlışlarının düzeltilmesi maksadıyla söylenmesi gıybet sayılmaz. Herhangi bir kişi veya zümreyi kastetmeden genel olarak insanların kötülüğünden söz etmek de gıybet olmaz.

Gıybetin yapılması gibi dinlenmesi de haramdır. Bir zarar doğurma ihtimali yoksa sözle veya fiili olarak gıybete engel olunması, bu mümkün olmazsa gıybet edilen yerin terk edilmesi, bu da mümkün değilse gıybete karşı bir hoşnutsuzluk duygusu içinde bulunulması gerekir. Gıybetin sebepleri kin ve

öfke, başkasını kötüleyerek kendi itibarını yükseltme düşüncesi, kıskançlık vb. hususlardır. Tedavisi de bunlardan kurtulmaktır.

Haksızlık yapanı ilgili mercilere şikayet etmek, fetvâ sormak, insanları kötülüklerden korumak, kötülüğe engel olmak için destek aramak, lakabıyla şöhret bulmuş birini lakapla tanıtmak, zulüm ve ahlâksızlığı hayat tarzı haline getirenleri kınamak amacıyla aleyhinde konuşmak gıybet sayılmaz. Gıybetten dolayı tevbe etmek farzdır.

1571) Gıybet etmenin caiz olduğu yerler var mıdır?

Bir kimsenin gıyabında onun olumsuz yönlerinden bahsetmek demek olan gıybet İslam'da kesin olarak yasaklanmıştır. Ancak İslam âlimleri diğer ayet ve hadisleri göz önünde bulundurarak bunun caiz olduğu yerleri tespit etmişlerdir. Bunlar: a) Zulüm ve haksızlığa uğrayan bir kimse, kendisine haksızlık edenin gıyabında yaptıklarını söyleyebilir, b) Her hangi bir göreve ehil ve dürüst olup olmadığını öğrenmek üzere araştırma yapılan kişinin gıyabında kusur ve eksikliklerini söylemek caizdir, c) "Falan kişi şöyle yapıyor, bu doğru mudur? "şeklinde fetva sormak, bilgi edinmek gayesiyle birinin yaptıklarını söylemek caizdir, d) Birinin gıyabında konuşmak, onun kötülüklerden vazgeçmesini sağlayacaksa, bu amaçla aleyhinde konuşulabilir, e) Bir kişiyi tanıtmak, tarif etmek gerektiğinde, başka türlü kim olduğunu anlatmanın mümkün olmaması durumunda "ayağı topal" gibi kusurlarıyla anlatılabilir, f) Bir kişinin verdiği haberlerin, şahitliğinin, rivayet ettiği hadislerin doğruluğunun zedeleyici kusurları da gıyabına söylenebilir.

1572) "Hakikat" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek, bir şeyi gerçekleştirmek" gibi anlamlara gelen hakk kökünden türetilmiştir. Hakikat kelimesi Kur'an'da geçmez. Bazı hadis ve haberlerde yer alan "Allah'ı bilmenin hakikati, takvânın hakikati" gibi ifadelerde (Buhârî, İmân, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16) hakikat kelimesi "en doğru, en mükemmel olan" anlamında kullanılmıştır. Bir mantık terimi olarak hakikat, düşüncenin dış dünyadaki nesnelere uygunluğunu ifade eder. Tasavvufta ise zahirin ardındaki örtülü ve gizli mâna, dînî hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilâhi sırlara âşina olunması gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Böylece dini, sadece şekil ve merasimden ibaret görmeyip, bunların yanı sıra ondan daha önemli olan anlam ve özüne değer vermek gerekir. Bu ise dînî hükümlerin gaye ve hikmetlerine uygun bir şekilde yorumlanması, eksiksiz uygulanması ve yaşanması anlamına gelmektedir. Hakikat ile şeriat bir paranın iki yüzü gibidir. Hakikatsiz şeriat makbul değil, şeriatsız hakikat ise bâtıldır. İkisi arasında tam bir uyum vardır.

1573) "Hakîkat-ı Muahammediyye" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Muhammedî gerçek anlamına gelen bu kavram tasavvufta, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in mânevî şahsiyetini ifade etmek için kullanılır. Mutasavvıflara göre Hz. Peygamber (s.a.s.)'in cismanî hayatından ayrı bir varlığı daha mevcuttur. Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa Hakikat-i Muhammediyye var olmuş, bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için yaratılmıştır. Âlemin var olma gayesi, sebebi ve maddesi bu hakikattir.

1574) "Halvet" ne demektir?

Sözlükte bir yerin boş olması, o yerde hiç kimsenin ve hiçbir şeyin bulunmaması, yalnız kalma veya biriyle baş başa kalma anlamlarına gelen halvet, bir tasavvuf terimi olarak, günahtan korunmak ve daha iyi ibadet edebilmek amacıyla ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek demektir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in zaman zaman Mekke yakınındaki Hira mağarasına çekilip burada inziva hayatı yaşaması ve itikafa girmesi (Buhârî, Bed'ül-vahy, 3; Müslim, İmân, 252), ıssız yerlerde Allah'ı zikredip göz yaşı dökmeyi teşvik etmesi (Buhârî, Ezan, 36; Müslim, Zekât, 91) halvetin dînî açıdan önemini ortaya koymaktadır. Tasavvufta halvet kadar sohbet ve hizmet de önemlidir. Bundan dolayı sohbet ve hizmet için insanların arasında bulunmak ve bütünüyle toplumdan kopmamak gerekir. Fıkıh terimi olarak halvet sahih bir nikahtan sonra kadın ile erkeğin, üçüncü bir şahsın izinsiz muttali olamayacağından emin bulundukları bir yerde baş başa kalmaları anlamına gelir.

1575) Halvetiyye tarikatı hakkında bilgi verir misiniz?

Ömer b. Ekmelüddin el-Halvetî'ye (öl. 800/1397-98) nisbet edilen İslâm dünyasının en yaygın tarikatlarından biridir. Hazar denizinin güneybatısında bulunan Ceylân bölgesindeki Lâhîcân'da doğup büyüyen Ömer el-Halvetî, İbrahim Zâhid-i Geylânî'nin halifesi olarak Hârizm'de irşad faaliyetinde bulunan amcası Ahî Muhammed Halvetî'ye (ö. 780/ 1378-79) intisap etmiş, onun ölümünden sonra da irşad makamına geçmiştir. Ömer el-Halvetî, daha sonra Karakoyunlu hâkimiyetinde bulunan Tebriz'e giderek irşad faaliyetini burada sürdürmüştür. (Geniş bilgi için TDV İslam Ansiklopedisi "HALVETİYYE" maddesine bakabilirsiniz.)

1576) "Hazret" ne demektir?

Sözlükte yakında ve yanında bulunmak, önünde olmak anlamına gelen hazret, bir tasavvuf terimi olarak varlığın genel mertebeleri ve âlemdeki bütün tecellileriyle birlikte ilâhi veya kevni hakikât anlamında kullanılmaktadır. Allah'ın her sıfatı, her ismi ve her fiili bir hazret meydana getirdiği gibi belli bir sıfatın, ismin ve fiilin her bir tecellisine de hazret denilir. Bu kavram daha sonraları sûfi olmayan din ve devlet adamları için de kullanılmaya başlanmıştır. Edebî metinlerde ise daha çok Allah, Peygamber ve veliler hakkında kullanılmıştır.

1577) "Himmet" ne demektir?

Sözlükte meyil, arzu, istek, azim anlamına gelen himmet (çoğulu himem), terim olarak, kendini veya başkasını kemale erdirmek için kalbin bütün ruhanî güçleriyle Allah'a yönelmesi demektir. Tasavvufta bilme gücü şeklinde anlaşılmaktadır. Allah'ın kuluna olan ihsanının, kulun himmeti ölçüsünde olacağına ve yüce mertebelere ancak himmetin yüceliğiyle ulaşılacağına inanan sûfiler, çevresindekilere büyük himmet sahibi olmalarını öğütlemişlerdir.

1578) "Hu" ne demektir?

Arapça'da üçüncü tekil şahıs zamiri olan hû (hüve), Kur'an'da sıkça Allah'a işaret etmesi sebebiyle tasavvufta, Allah anlamında kullanılmıştır. Sûfilere göre zikrin en faziletlisi, bir şey isteme anlamı taşımayan ve Allah'ın zâtî ismi olan hû ile anmaktır.

1579) "Huşû" hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "sâkin olmak, gözünü ve boynunu eğmek", sesini kısmak ve tevâzu göstermek anlamına gelen huşû, din ıstılahında, mütevâzi, sâkin, saygılı, ihlaslı ve itâatkâr olmak, boyun eğmek ve söz dinlemek, Allah'a yönelmek ve ibâdet etmek demektir. Huşû kavramı Kur'an'da; mü'minleri, dağları ve yeryüzünü övme, âhirette kâfirlerin durumunu bildirme bağlamında kullanılmıştır. Zekeriyya ve Yahya Peygamberler, (Enbiyâ, 21/90) îmân eden kitap ehli (Âl-i İmrân, 3/99) hâşiîn vasfi ile övülmüşlerdir. Kur'an'da bu vasıf ile, îmân edip itâat eden, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı saygılı olan, asla kibirlenmeyen, Allah'a karşı gelmekten sakınan ve korkan, Allah'ın va'd ve vaîdini doğrulayan mü'minler kastedilmiştir. Huşû'un aslı, kalpte; tezâhürü, bedende olur. Kalp Allah'a boyun eğerse azalar da boyun eğer. Hadîd sûresinin 16. âyetinde "kalbin huşûu", Mü'minûn sûresinin 2. âyetinde "namazda huşû" söz konusu edilmiştir. Kalbin huşûu, imân edip Allah'a saygı duyması, onu övmesi, anması ve ona karşı gelmekten sakınmasıdır. Zıddı katı kalplilik yani dinî değerler karşısında duyarsız, dinî öğütler karşısında vurdum duymaz olması ve İslâmî inanç ve düşünceyi savunmamasıdır. Namazda huşûu, namazı Peygamberin bildirdiği şekilde, farz, vacip, sünnet ve adabına uyarak, kemal-i edep, huzuru kalp ve ihlâsla kılmaktır. "Dağ ve arzın huşûu" (Haşr, 59/21; Fussilet, 41/39); ilâhî yasalara uymasıdır. Dünyada kibirlenip Allah'a boyun eğmeyen, ilâhî emir ve yasaklara uymayan, Allah ve Peygamber'e baş kaldıran kâfirlerin; suçluluğun göstergesi olarak âhirette zilletten boyunlarını ve gözlerini öne eğecekleri ve seslerini kısacakları "huşû" kavramı ile ifade edilmiştir (Kamer, 57/7-8; Kalem, 68/43; Me'âric, 70/44; Tâ-hâ, 20/108; Şûrâ,42/45).

1580) "İftira" hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "yalan söylemek, uydurmak, asılsız isnatta bulunmak gibi" anlamlara gelen iftira, ahlâk terimi olarak bir kimseye işlemediği bir suçu isnat etmek demektir. Hukuk ve ahlâkta iftira yerine daha çok ifk ve bühtân terimleri, zina iftirası için de kazf kelimesi kullanılır.

Kur'an'da iftira ve aynı kökten gelen kelimeler elli dokuz yerde geçmektedir. Bu âyetlerden birinde Allah'ın, kendisine ortak koşma dışında dilediği kimselerin bütün günahlarını bağışlayacağı ifade

edildikten sonra, *"Allah'a ortak koşan kimse yanlış bir inanç uydurup büyük günah işlemiş olur."* (Nisâ, 4/48) denilmektedir. Bir diğer âyette ise *"Kim bir hata yapar veya kasıtlı günah işler de onu bir suçsuzun üzerine atarsa büyük bir bühtan ve apaçık bir günah işlemiş olur."* (Nisâ, 4/112) buyrulmak suretiyle iftiranın ne denli büyük bir günah olduğuna dikkat çekilmiştir.

Hadislerde, büyük günahlar arasında, kötülükten habersiz iffetli bir kadına zina iftirasında bulunmak da sayılmıştır (Buhârî, Vesâyâ, 23). Mü'minleri kötü huy ve davranışlardan uzak tutma gayreti içinde olan Hz. Peygamber (s.a.s.) onları iftira konusunda da uyarmış, iftiranın insanın âhiret hayatını iflasa götürecek olan kul hakları arasında yer aldığını belirtmiştir (Müslim, Birr, 60). İslâm'da iftira haram kılındığı gibi asılsız olması muhtemel haberler doğruymuş gibi kabul edilerek bunları araştırmadan inanmak da yasaklanmıştır (İsrâ, 17/36; Hucurât, 49/6).

1581) "İlham" ne demektir?

Sözlükte yutturmak anlamına gelen ilhâm, terim olarak, Allah'ın doğrudan veya melek aracılığıyla iyilik telkin eden bilgileri insanın kalbine ulaştırması, feyz yoluyla kalbe gelen özel bir anlam ve bilgi, kalbe konulan iyilik hissi, hayır duygusu demektir. İlhamın kaynağı Allah veya melektir. Veliler, ilhamı Peygamberlere (s.a.s.) vahiy getiren meleğin aldığı kaynaktan alırlar. İlham, bilgi kaynaklarını kullanmadan insanın zihninde (kalbinde) âniden ortaya çıkar. Bir âyette, Allah'ın insan benliğine hem takvâyı hem de fücuru ilham ettiği belirtilmektedir (Şems, 91/8). Hz. Mûsâ'nın annesine yapılan vahyin doğrudan Allah tarafından kalbine ulaştırılan ilham anlamına geldiği genellikle müfessirlerce kabul görmüştür. Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'ın kendisine ilham ettiği övgülerle O'na hamdettiğini açıklamış (Buhârî, Tevnîd, 36), bir sahabiye *"Allah'ım! Bana gerçeği bulma yeteneğini ilham et."* şeklinde dua etmesini öğretmiş (Tirmizî, Daavât, 69), *"Sizden önceki ümmetler içinde ilham olunan kimseler vardı. Eğer ümmetimin arasında böyle birisi varsa o Ömer'dir."* (Buhârî, Enbiyâ, 54) buyurmuştur. İnsan kalbine bazı bilgilerin ilham edilmesi mümkün olmakla birlikte bunlar genel geçerliliği bulunan kesin bilgi kaynağı teşkil etmez ve dini konularda delil olarak kullanılamaz. Zira ilhama dayalı bilgiler kontrolü mümkün olmayan sübjektif bir nitelik taşır.

1582) "İhvân" ne demektir?

Sözlükte erkek kardeş, arkadaş, yoldaş, dost, ortak, meslektaş anlamlarına gelen ah kelimesinin çoğuludur. Tasavvufta, aynı şeyhe bağlı olan müridler, aynı tarikatın veya tarikat kolunun mensupları anlamında kullanılmaktadır. Kur'an'da mü'minlerin birbirinin kardeşi olduğu ifade edilmiş (Hucurât, 49/10), Hz. Peygamber (s.a.s.) de Müslümanları din kardeşliğine bağlı kalmaya çağırmıştır (Buhârî, Nikah, 45). Sûfiler, ilk dönemlerden itibaren birbirlerine kardeş gözüyle bakmışlardır.

1583) "İltimas" ne demektir?

Sözlükte istemek, aramak anlamına gelen iltimas, bir ahlâk kavramı olarak adam kayırma anlamında kullanılmaktadır. İltimâs, dinlerin ve hukuk sistemlerinin genellikle yasakladığı bir davranıştır. Kur'an'da yer alan hak, adalet, dürüstlük gibi ahlâki konulara ilişkin pek çok âyet iltimas yasağını da içerir. Ayrıca insanların belli bir amaca ulaşmak için birbirlerine aracı olmaları anlamına gelen şefaat kelimesi Kur'an'da şefaat-i seyyie ve şefaat-i hasene şeklinde ikiye ayrılmıştır (Nisâ, 4/85). Şefaat-i seyyie Türkçe'deki iltimas anlamındadır. Yine bir âyette, yargı işlerinde iltimas yasaklanmıştır (Nisâ, 4/135). Hz. Peygamber (s.a.s.) de çeşitli vesilelerle iltiması hem yasaklamış hem de böyle bir davranışın helâk sebebi olduğunu belirtmiştir (Buhârî, Hudûd, 11, 12). Kur'an'da "emanet" olarak nitelenen görevlerin ehil olanlara verilmesi emredilirken (Nisâ, 4/58) aynı zamanda görev taksiminde iltiması onaylamayan genel bir ilke de konulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.), görev dağıtımında talepten ziyade liyakât aramıştır.

1584) "İstiğfar" hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte örtmek, örtbas etmek anlamına gelen istiğfâr, dini bir kavram olarak, hata ve günahların Allah tarafından af ve mağfiret edilmesini istemek; kulun işlediği iyi ve güzel amelleri azımsayıp bunları artırmaya çalışması, günahlarını çok bulup bunları azaltmaya gayret etmesi demektir. Aynı kökten gelen "Gufran" ve "Mağfiret" kelimeleri, Allah'ın kulun hata ve günahlarını örtmesi, ona azap etmemesi, günahlarını bağışlaması anlamına gelir. İstiğfar ile "günahtan vazgeçme" anlamına gelen tevbe arasında bazı farklar vardır. Kişi ancak kendi günahından dolayı tevbe edebilirken, başkalarının günahından dolayı da istiğfar edebilir. Yani başkasının affını Allah'tan dileyebilir. Allah'ın güzel

isimlerinden olan "gafur" ve "gaffâr", günahları örten, bağışlayan, affeden demektir. Kur'an'da pek çok âyette istiğfarda bulunmak emredilmiş, Allah'ın mağfiret edici olduğu ısrarla vurgulanmış, özellikle seher vakitlerinde olmak üzere istiğfar edenler övülmüştür (Âl-i İmrân, 3/17; Zâriyât, 51/18).

1585) "İstihzâ" (alay etme) hakkında bilgi verir misiniz?

İstihzâ, sözlükte alay etmek anlamına gelir. Kur'an'da "inananların kardeş olduğu" bildirilmiş ve İslâm kardeşliğine ters düşecek her türlü davranıştan uzak durulması ısrarla istenmiştir. Bir âyette; *"Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; olur ki, alay edilenler alay edenlerden daha hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar; olur ki, alay edilen kadınlar alay edenlerden daha hayırlı olabilirler. Birbirinizi ayıplamayın ve birbirinize kötü lakaplar takmayın. İmandan sonra fâsıklıkla adlanmak ne kötü isimdir. Kim tevbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir."* (Hucurât, 49/11) buyrulmak suretiyle mü'minlerin birbirleriyle alay etmeleri yasaklanmıştır. Bir başka âyette ise *"(İnsanları) diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay edenlerin vay haline!"* (Hümeze, 104/1) buyrulmuştur. İnsan onurunu rencide eden her türlü söz ve davranış İslâm'da yasaklanmıştır. Ayrıca Kur'an'da inançlarla ve mukaddes değerlerle alay edenler de yerilmiştir (Bakara 2/206; Münâfikûn 63/5-6; Tevbe 9/79, 124-125-127; Muhammed 47/16).

1586) "İsraf" (savurganlık) hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte aşırı gitmek, gafil ve cahil olmak, yanılmak gibi anlamlara gelen israf, dini bir kavram olarak, insanın sahip bulunduğu nimetleri gereksiz ve aşırı tüketmesi demektir. İslâm, insanoğlunun yeme, içme ve harcama konusunda dengeli davranmasını istemiştir. Bir âyette *"Ey Ademoğulları, her mescide gidişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi giyiniz. Yeyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."* (A'râf, 7/31) buyrularak israf yasaklanmış, başka bir âyette de *"Elini bağlı olarak boynuna asma. Onu büsbütün de açıp savurma. Sonra kınanmış pişman bir halde oturup kalırsın."* (İsrâ, 17/29) buyrulmak suretiyle hem israftan, hem de cimrilikten kaçınılması öğütlenerek dengeli davranılması istenmiştir.

Cimrilik, kişinin nefsini meşru olan şeylerden yararlanmaktan mahrum bırakmasıdır. İsraf ise gereğinden fazla harcama ve tüketimde aşırı gitmektir. İsraf, fert, aile ve toplum hayatında onulmaz yaralar açar ve toplumsal bozulma ve çürümeye götürür. Bir Müslüman dünya üzerindeki maddi ve mânevî imkân ve nimetleri kendisine emanet edildiği bilinciyle tüketmeli, bu nimetler üzerinde kendisinin olduğu kadar toplumun da hakkı bulunduğunu unutmamalıdır.

1587) "Kaddesallahü sırrahü" ne demektir?

"Allah sırrını kutsal (pak-temiz) kılsın" anlamındadır. Vefat etmiş veliler için kullanılır. Kuddise sırruhû (sırrı kutsal olsun) da denilir.

1588) "Kâdirilik" hakkında bilgi verir misiz?

Kâdirilik Abdulkadir-i Geylânî'ye (ö. 561/ 1165-1166) nispet olunan tarikatın adıdır. Abdulkadir-i Geylânî Hazar denizinin güneybatısındaki Gîlân eyalet merkezine bağlı Neyf köyünde doğdu. Dindar bir kimse olan babası Ebû Salih Mûsâ hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Soy şeceresi Hz. Ali'ye ulaşmaktadır. Dönemin tanınmış zâhid ve sûfilerinden olan Ebû Abdullah es-Savmâî'nin kızı olan annesi Ümmü'l-Hayr Emetü'l-Cebbâr Fâtıma'nın kadın velilerden olduğu kabul edilir. Henüz küçük yaşta iken babasını kaybeden Abdulkadir, annesi ve dedesi Savmâî'nin himayesinde büyüdü. 18 yaşına gelince Bağdat'a gitti. Orada dönemin ileri gelen âlimlerinden hadis, fıkıh ve edebiyat gibi ilimleri okudu. Kısa zamanda usul, fürû ve mezhepler konusunda geniş bilgi sahibi olan Geylânî Ebu'l-Hayr Muhammed b. Müslim ed-Debbâs vasıtasıyla tasvvufa intisap etti. Hocası Ebû Saîd'in kendisine tahsis ettiği Bâbü'lerec'teki medresede hadis, tefsir, kıraat, fıkıh ve nahiv gibi ilimleri okuttu ve vaaz vermeye başladı. Fakat bir süre sonra bütün bunları bırakarak inzivaya çekildi. Ebû Saîd el-Muharrimi ile başlayan tarikat silsilesi, Cüneyd-i Bağdâdî'ye ve nihayet Hz. Ali'ye kadar ulaşır. Bağdat'ta vefat eden Abdulkadir-i Geylânî'nin türbesi buradadır.

Abdulkadir-i Geylânî'nin tasavvuf anlayışı Kur'an ve Sünnete dayanır. Kâdiriliğin beş temel kuralı vardır: Himmeti (niyet ve düşünceyi) yüceltmek, haramlardan kaçınmak, hizmeti güzelleştirmek, azmi arttırmak ve nimete saygı göstermek. Himmeti yüce olanın derecesi yükselir. Haramdan kaçınanları

Allah korur. Hizmeti güzelleştiren, keramet sahibi olur. Azmi arttıranın hidayeti sürekli olur. Nimete saygı gösterenin nimeti artar.

Abdulkadir-i Geylânî tarafından tespit olunan mensuplarının vakit namazlarının ardından okudukları günlük virdleri vardır. Bu tarikatta zikir sesli yapılır. Semâ ve devrâna önem verilir, halvet ve rabıta vardır. Fas'tan Endonezya'ya kadar çok sayıda mensubu bulunan Kadirilik tarikatının pek çok kolu vardır. Kâdirilik Anadolu'ya XV. yüzyılda Hacı Bayram-ı Veli'nin bir müridi olan Eşrefoğlu Rûmî aracılığıyla getirilmiştir.

1589) "Kalp" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte çevirme, döndürme, değiştirme, kalp anlamlarına gelen kalb, tasavvufta, ilâhi hitabın mahalli ve muhatabı, marifet ve irfanın kaynağı, keşf ve ilham mahalli, Allah'ın evi, göklere ve yere sığmayan Yüce Rabb'in sığdığı yer; tecelli aynası, ilâhi isim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecelli ettiği yer; kalp gözü; insan-ı kâmil demektir. Tasavvufun konusu, kalp temizliğidir.

1590) "Kerâmet" hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte değer, kıymet gibi anlamlara gelen kerâmet, dini bir kavram olarak Peygamberlik iddiasıyla bir ilgisi olmaksızın bir mü'minde harikulâde (olağan üstü) bir halin meydana gelmesi demektir. Şayet bu hâl kendisinde meydana gelen kimse amelleri sâlih olan biri diğilse o hârikulâde hale istidrâc adı verilir. Keramet, Allah'ın veli kuluna bir ikramıdır. İki çeşit kerâmet vardır: Büyük kerâmet (kerâmet-i kübrâ); kişinin istikâmet üzere bulunması, hal ve hareketlerinin Kur'an ve Sünnet'e uygun düşmesi. Küçük kerâmet (kerâmet-i suğrâ); Su üzerinde yürüme, ateşte yanmama, uzun mesafeyi kısa zamanda alma vb. durumlar. Sûfiler, bu tür kerâmete önem vermezler. "Keramet zâhir olur, izhâr edilmez" (Hakk'ın dilemesi ile meydana gelir, istenildiğinde ortaya çıkarılamaz, gösterilemez). Bir mü'minin veli olması için bu tür kerameti olması şart değildir.

1591) "Kibir" (büyüklenme) hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte büyüklük ve büyüklenme anlamına gelen kibir bir ahlâkî kavram olarak, kendini büyük görme, büyüklenme, başkalarını küçük görme demektir. Kur'an'da tekebbür ve istikbar kelimeleri de kibir anlamında kullanılmıştır. Kibirli kimselere mütekebbir, müstekbir denilir. Kibir, Kur'an'da yasaklanmış, kibirli kimseleri Allah'ın sevmediği belirtilmiştir.

Kibri ve kibirli kimseleri yeren âyetlerden bazısı şunlardır: *"Doğrusu Allah böbürlenerek küstahça davrananları sevmez."(Nisâ, 36),"O'na kulluk yapmaktan vazgeçecek kadar gurura kapılanlar ve küstahça böbürlenenler (bilsinler ki Hesap Günü) Allah hepsini kendi katında toplayacaktır."* (Nisâ, 172), *"içinde ebedi kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür."* (Nahl, 16/29), *"Allah her kibirli zorbanın kalbini böyle mühürler."* (Mümin, 35) Hz. Peygamber (s.a.s.) de; *"Cehennemlikleri haber vereyim mi? Onlar kaba, katı kalpli, insanlara iyiliği dokunmayan ve kibirli kimselerdir."* (Buhârî, Tefsir, 68, Edeb, 61, Eyman, 9) *"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan cennete giremez."* (Müslim, İmân, 147-149; Ebû Dâvûd, Libas, 26; Tirmizî, Birr, 61) şeklindeki hadisleriyle gerçek bir mü'minin kibirli olamayacağını ifade etmiştir.

Kibirli kimse, rûhen sağlıklı bir yapıya sahip değildir. Zayıf ve âciz bir varlık olduğu bilincinde olan bir kimse ne Allah'a ne de insanlara karşı büyüklenme duygusuna kapılamaz.

1592) "Ledün ilim" ne demektir?

Ledün, zaman ve mekân zarfıdır, "... de, . . da, yanında, nezdinde, zamanda" anlamına gelir. Tasavvufta Allah'tan vasıtasız gelen bilgi, ilhamı ifade etmektedir. Bir âyette şöyle buyrulmaktadır: *"Ve orada kendisine katımızdan üstün bir bağışta bulunarak (özel) bir bilgiyle (ilm-i ledün) donattığımız kullarımızdan birine rastladılar."* (Kehf, 65) Mutasavvıflar bütün ilimlerin Allah katından geldiğine inanırlar. Ancak, zâhiri ilimler melek ve Peygamber aracılığı ile gelirken, ilham doğrudan aracısız olarak Hak'tan gelir. Bu sebeple ilhama da ledün ilmi denilmiştir. İlm-i ledün, çalışmakla öğrenilmez, tamamen ilâhi bir mevhibedir.

1593) "Marifet" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte tanınmak, bilmek anlamına gelen marifet, tasavvufta, Allah'ın zâtı ve sıfatları hakkında şüphe götürmeyecek bir bilgiye sahip olmak demektir. Marifetin kaynağı kalp, ruh, ilham ve keşiftir. İlmin kaynağı ise, akıl, duyu organları ve nakildir. Bu sebeple ilim ile marifet birbirinden farklıdır. İlim sahiplerine âlim, marifet sahibi olanlara da ârif denir. İlmin zıddı cehâlet, marifetin zıddı inkârdır.

1594) "Mâsiva" ne demektir?

Sözlükte başka, gayr anlamına gelen mâsivâ, tasavvufta, Allah'ın dışındaki her şey demektir. İnsanı Allah'tan uzaklaştıran her şey mâsivâdır. Mâsivâdan ilgiyi kesmek, dünya ve dünya nimetlerine değer vermemek, toplumdan uzaklaşmak demek değildir. Tam aksine toplum içinde yaşayarak dünya nimetlerinden faydalanmak, ancak, dünyaya ve içindekilere kalben bağlanmamaktır.

1595) "Menkibe" ne demektir?

Sözlükte "dağların arasındaki geçit" anlamındadır. Çoğulu menâkıbtır. Terim olarak bir kimsenin güzel huy ve davranışları; olgun ve büyük kimselerin örnek hâl ve hareketleri, hayat tarzları anlamında kullanılmaktadır.

1596) "Mürîd" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "irade ve talep eden, isteyen, arzu eden" anlamına gelen mürîd, tasavvufta, kendisi için Allah'ın irade ettiğinden başka bir şey istemeyen, Allah'ın iradesi karşısında kendi iradesini hiçe sayan; tarikate giren ve şeyhe bağlanan, derviş, bende demektir.

1597) "Mürşid" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "yol gösteren, kılavuz, delil, rehber" anlamına gelen mürşid, tasavvufta, insanlara hak yolu gösteren; şeyh, velî, er, eren, pir demektir.

1598) "Nakşibendîlik" hakkında bilgi verir misiniz?

Nakşibendîlik, Bahâuddin Nakşibend Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'ye (ö. 718/1318) nispet edilen tarikatın adıdır. Nakşbend, Buhara'ya 9 km. uzaklıkta bulunan Kasr-ı Arifân'da (eski adı Kasr-ı Hinduvan) doğdu. Nakşibend henüz üç günlük bir çocuk iken Muhammed Baba Semmâsî (ö. 740/1339) tarafından mânevî evlatlığa kabul edildi. Semmâsî, çocuğun ilerideki tasavvufi terbiyesini, yanında bulunan Seyyid Emir Külâle'ye havale etti. Nakşibend, her ne kadar Emir Külâle intisap etmiş ise de, muteber kaynakların verdiği bilgiye göre, onun gerçek şeyhi, kendisinden yıllar önce vefât etmiş olan Abdulhâlik Gücduvânî (ö. 617/1220)'dir.745

Nakşbend, Semmâsî'nin vefâtından sonra Semerkant'a gitmiş, oradaki dervişlerle sohbette bulunmuş, kısa bir süre içerisinde onların saygısını kazanmış ve tekrar memleketi olan Kasr-ı Arifân'a dönmüştür. Hanefi mezhebine mensup olan Nakşibend, halka her fırsatta sohbet eder, va'z ve nasihatte bulunur ve "bizim tarikimiz sohbet üzerinedir" diyerek müritlerini buna teşvik ederdi. Nakşibend, ölümünden bir gün önce müritlerine, kendisinden sonra halifelerinden Muhammed Parsa'ya tabi olmalarını vasiyet etti. Nakşibend'in evrâd'ından başka bir eserine rastlanmamıştır.

Nakşibend'in vefatından sonra, tarikat Alaüddin Attar, Zahid Bedahşi ve Muhammed Parsa tarafından geniş bir alâna, özellikle İmam Rabbânî'nin gayretleriyle Hindistan ve çevresinde yayıldı. Bu tarikat, Fatih Sultan Mehmed zamanında, Molla İlâhî Simâvî (ö. 896/1490) aracılığıyla İstanbul'a girdi. XVIII. yüzyılda Mevlana Ziyaeddin Bağdadî ile Osmanlılarda genişledi ve istikrar kazandı. Osmanlı padişahları Nakşibendiliği himâye ettiler. Daha sonraki yıllarda Nakşibendiyye tarikatının Mevlâna Halid-i Bağdâdî (ö. 1242/1826) tarafından kurulan Halidiyye kolu, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, Suriye ve Irak yörelerinde yayıldı.

Kaynaklarda bu tarikatın üç koldan Hz. Peygamber (s.a.s.)'e kadar ulaştığı ifade edilir. Nakşibendiyye tarikatının esaslarını şu şekilde özetlemek mümkündür: Dini kurallara uyarak zahiri, tarikat ile batını temizlemek, hakikat ile ilâhî yakınlık elde etmek ve marifet ile Allah'a ulaşmak. Bu tarikatta Kur'an ve sünnete bağlı kalmaya büyük önem verilmiş, haramlardan ve kötü alışkanlıklardan korunmak için tövbe, istiğfar, zikir, tefekkür, nafile namazlar, Kur'an okuma ve ilimle meşgul olmak tavsiye

edilmiştir. Bu şekilde nefsi yenerek kalbi kontrol altında tutmaya murakabe adı verilir. Bu tarikatta zikir sessiz yapılır. Topluca yapılan zikre "hatm-i hâcegân" denir.

1599) "Nefis" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Çok kıymetli olmak, cimrilik etmek, haset etmek, nazar etmek, kadın âdet görmek, layık görmemek anlamlarındaki "n-f-s" kökünden türeyen nefs (çoğulu, enfüs ve nüfûs) sözlükte ruh, can, akıl, insanın şahsı, bir şeyin varlığı, zatı, içi, hakîkati, beden; ceset, kan, azamet, izzet, kötü söz, bir şeyin cevheri, arzu ve istek demektir. İnsandaki nefsin mahiyeti hakkında ihtilaf edilmiştir. Nefsin, rûhânî bir cevher ve gözle görülmeyen latîf bir varlık olduğunu, nur ve ziyadan yaratıldığını söyleyenlerin yanında latîf bir cisim, kan ve araz olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bilginlerin çoğunluğuna göre ruh ile nefis ayrı şeylerdir. Ruh ve nefsin aynı şeyler olduğunu söyleyenler de olmuştur. Nefs kavramı Kur'an'da tekil ve çoğul olarak 295 defa geçmiş ve Âdem (a.s.) (Nisâ, 4/1; En'âm, 6/98), anne (Nûr, 24/12), insan (Mâide, 5/45), ehl-i din (Nûr, 24/61), can (Nisa, 4/66), ruh (En'âm, 6/93), beden (Âl-i İmrân, 3/185), bedenle beraber ruh (Bakara, 2/286), Allah'ın zatı (Âl-i İmrân, 3/28), kişi (Bakara, 2/286), kendisi (Fussilet, 41/46), hem cins (Tevbe, 9/128), insanın iç âlemi (Bakara, 2/248), ilâhî tekliflere, emir ve yasaklara, müjde ve uyarıya muhatap olan insanın manevi varlığı (Yûsuf, 12/53; Kıyame, 75/12; Fecr, 89/27) kalp, göğüs (Bakara, 2/77, 109) ve cins (A'râf, 7/118) anlamlarında kullanılmıştır. Nefs, hem insanın maddî varlığını ve hem de insanda var olan fakat gözle görülmeyen, iyi ve kötüyü arzu eden manevî varlığını ifade eder: *"O Allah ki, sizi bir tek nefisten inşa etti."* (En'âm, 6/98); *"Gerçekten nefis kötülüğü emreder."* (Yûsuf, 12/53); *"Hayır daima kendini kınayan nefse yemin ederim."* (Kıyame, 75/2); *"Ey huzura eren nefis! "* (Fecr, 89/29); *"Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz."* (Kaf, 50/16) âyetleri ve *"İnsanın en büyük düşmanı nefsine (heva ve hevesine) uymasıdır."* (Aclûnî, I, 160) hadisinde geçen "nefs" kelimesi bu manayı ifade eder.

Tasavvufta nefs kavramı, kendisinde irâdî hareket, duygu ve hayat kuvveti bulunan latîf bir cevher şeklinde tanımlanmaktadır. Kötülüğü emreden anlamına geldiği gibi, Allah tarafından insana üflenen ve ruh-i Rahmanî, ilâhî ben anlamında da kullanılmıştır. Mutasavvuflar nefsi; nefs-i emmâre, nefs-i levvame, nefs-i kâmile, nefs-i râziye, nefs-i merdıyye, nefs-i mutmainne, nefs-i mülheme, nefs-i zâkiye ve nefs-i sâfiye kısımlarına ayırmışlardır.

Sözlükte "emredici nefis" anlamına gelen nefs-i emmâre, dini bir kavram olarak, kötülüğü ve şerri şiddetle emreden nefis demektir. Kur'an'da Hz. Yusuf'un dilinden şöyle buyrulmaktadır: *"Ben nefsimi temize çıkaramam. Kuşkusuz nefis, kötülüğü durmadan emreder."* (Yûsuf, 12/53) Nefs-i emmâre, kötü fiil ve davranışların kaynağıdır. Gerçekte insan nefsi tek bir şeydir. Ancak o bulunduğu duruma göre çeşitli sıfatlarla nitelenebilmektedir. Şehvete tabi olup, üzerine gazap hakim olduğu zaman sahibine kötülük yapmasını emreder. Kötülüğü şiddetle arzulama, nefsin tabiatındandır. Ancak Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet ederek, ilahi rahmetin gölgesi altına sığınanlar, nefsin arzuladığı haram şeyleri işlemekten kaçınırlar. İyiliğe yönelen kimselerin üzerinde nefsin yaptırım gücü azalır.

Sözlükte "olgun nefis" anlamına gelen nefs-i kâmile, tasavvufta, bütün olgunluk özelliklerini elde etmiş, irşâd durumuna geçmiş nefis demektir. Buna nefs-i kudsiyye, nefs-i sâfiyye ve nefs-i zekiyye de denilir.

Sözlükte "kınayıcı nefis" anlamına gelen nefs-i levvâme tasavvufta, kalbin nuru ile bir parça nurlanmış, o nur ölçüsünde uyanıklık kazanmış nefis demektir. Bir âyette şöyle buyrulmaktadır: *"Hayır, daima kendini kınayan nefse and içerim."* (Kıyame, 75/2) Bu nefis, kıyamet günü dünyada iken yaptığı kötülüklerden ve elindeki imkân ve fırsatları en iyi şekilde değerlendirmediğinden dolayı pişmanlık duyar. Levvâme sıfatını alan nefis, yaptığı kötü işlerin farkındadır, gafletten bir nebze sıyrılmıştır. Yeterince olgunlaşmadığı için kötülükleri işlemeye devam eder. Ancak bununla birlikte nefsini hesaba çeker ve yaptığı kötülüklerden tevbe eder.

Sözlükte "hoşnut olunan nefis" anlamına gelen nefs-i mardiyye, tasavvufta, bütün benliği ile Hakk'a teslim olan, Allah'ın kendisinden razı olduğu nefis demektir. Bu niteliğe kavuşan nefis, insanları sırf Allah rızası için sever, onların kusurlarını affeder, şefkat ve merhamet sahibidir, nefis muhasebesini en iyi şekilde yapar, cömert, hassas ve ince düşünceli bir yapıya sahiptir. Böyle nefisler için Allah kıyamet günü şöyle buyuracaktır: *"Ey huzura eren nefis, sen Allah'tan ve O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) Kullarımın arasına gir! Cennetime gir! "* (Fecr, 89/27-30)

Sözlükte “doyuma, huzura, rahata kavuşmuş nefis”anlamına gelen nefs-i mutmainne dini bir kavram olarak, iman eden, İslâm’ın emir ve yasaklarına uyan, bu konularda hiçbir şüphe ve tereddütü olmayan, neticede Allah ile manevî bir bağ kuran ve bunun lezzetine ulaşan nefis demektir. Fecr sûresinin son âyetlerinde bildirilen ve “Cennetime gir” hitabına mazhar olan bu nefistir (Fecr, 89/27-30). Bu niteliğe kavuşan nefis, cömertlik, doğruluk, alçak gönüllülük, güler yüzlülük, tatlı dillilik gibi güzel huy ve sıfatları kazanmıştır. Daima tevekkül, tefviz, teslim, sabır ve rıza halleri içindedir. İlham edilmiş nefis demektir. Bundan maksat, insana iyiliği ve kötülüğü, hayır ve şerri birbirinden ayırdedebilecek yeteneğin verilmiş olması demektir. Kur’an’da; *“Kişiye ve onu şekillendirene, sonra da ona iyilik ve kötülüğü ilham edene and olsun.”* (Şems, 91/7) denilmektedir.

Sözlükte “razı olan, hoşnut kalan nefis” anlamına gelen nefs-i radiye, tasavvufta, her yönüyle Hakk’a yönelen, Allah’tan gafil olmama şuuruna eren ve O’ndan razı olan nefis demektir. Bu mertebedeki nefis, kendi iradesinden vazgeçip Hakk’ın iradesine tabi olur. Hiçbir şeyden şikâyetçi olmaz. Nefs-i radiye, Allah için ibadet, zikir ve tâat ile meşgul olarak dünyaya gönül vermeyen, hayvâni nefsin arzu ve isteklerini terkeden, Allah’ın sevgi ve rızası dışında bütün arzu ve isteklerini bırakan kamil kimsenin ruhudur. Bu makama erişmiş olan kimse, şüpheli şeylerden uzak durur (vera), keşif ve keramet sahibi olur. Allah Teâlâ bu mertebeye erişenlere, *“Ey huzura eren nefis! Razı olmuş ve (Allah tarafından) razı ve hoşnut olunmuş olarak Rabbine dön! “* (Fecr, 89/27-28) diye hitap edecektir.

1600) “Niyaz” ne demektir?

Farsça bir kelime olup “dua etmek, yalvarmak, tevâzu göstermek, istemek, ihtiyacını bildirmek” gibi anlamlara gelir. Türkçe’ye de aynı anlamda geçmiştir.

1601) Önemli tarikatlar ve kurucuları hakkında ilgi verir misiniz?

Selçuklular ve Osmanlılar döneminde İslam dünyasında yaygınlık kazanan tarikatlardan bazılarının isimleri ve kurucuları alfabetik olarak şöyle sıralanabilir: 1. BayramiyeHacı Bayram Velî (öl. Ankara 833/1430) 2. BedeviyeAhmed b. Ali Bedevî (öl. Tanta 675/1276) 3. BektaşiyeHacı Bektaş Velî (öl. Hacıbektaş 669/1271) 4. CelvetiyeAziz Mahmud Hüdayî (öl. İstanbul 1038/1628) 5. ÇeştiyeMuinüddin Hasan Çeştî (öl. Delhi 633/1236) 6. Desûkiyeİbrahim Desûkî (öl. Mısır 693/1295) 7. EkberiyeMuhyiddin Arabî (öl. Şam 638/1240) 8. HalvetiyeÖmer b. Ekmelüddin Halvetî Lahicî (öl. Herat 800/1397) 9. KadiriyeAbdulkadir Geylânî (öl. Bağdat 562/1167) 10. KübreviyeNecmüddin Kübrâ (öl. Harezm 618/1221) 11. MedyeniyeEbu Medyen Şuayb b. Hüseyin (öl. Tilemsan 590/1193) 748 12. MevleviyeMevlânâ Celaleddin Rûmî (öl. Konya 672/1273) 13. NakşbendiyeBahauddin Nakşbend (öl. Buhara 791/1389) 14. RifaiyeAhmed Rifaî (öl. Vâsıt 578/1183) 15. SadiyeSa’duddin b. Mûsâ Cebbavî (Cibavî) (öl. 700/1300) 16. SühreverdiyeEbû Hafs Ömer Sühreverdî (öl. Bağdat 632/1236) 17. ŞazeliyeEbu’l-Hasan Şazelî (öl. Mısır 656/1258) 18. Yeseviye Ahmed Yesevî (öl. Yesi 562/1167) Zeyniye Zeynuddin Hafî (öl. Malin 838/1434)

1602) Rabıta nedir? Rabıta yapmak caiz midir?

Kur’an-ı Kerim’in bazı ayetlerinde (Kehf, 18/14; Kasas, 28/10; Enfal, 8/11) rabıta kelimesinin türevleri insanı sabır, sükunet ve metanete kavuşturmak, ona bu duyguları vermek ve itmi’nana kavuşturmak anlamında kullanılırken, aynı kelime “savaş için hazırlıklı olma” manasında da (Âl-i İmran, 3/200) kullanılmıştır.

Rabıta, tasavvuf ilminde, müridin, zihni planda, tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak mürşidiyle beraberlik halinde olmasına denir. Rabıtanın bir tarikat terimi olarak bu manada kullanımı, hicri yedinci yüzyıldan sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bazı tarikatlarda ismen olmasa da anlam olarak râbıta vardır. Sûfiler “...sadıklarla beraber olunuz” (Tevbe, 9/119) gibi âyetler ve kişinin sevdiği ile beraber olacağını bildiren hadislerin (Buhârî, Edeb, 96) râbıtanın câiz olduğunu gösterdiğini söylerler. Fakat söz konusu nasların asıl mana ve maksatlarının bu olmadığı açıktır.

Rabıtanın, kelimenin anlam yapısında bulunan “ilgi ve muhabbet” manalarından soyutlanarak, bilgisi olmayan kimseler tarafından yanlış uygulanarak tevhid inancına uymayacak biçimde uygulanma ihtimali dikkate alınmalıdır.Bir Müslüman’ın tarikata girme ve rabıta yapma gibi dinî bir vecibesi yoktur. Müslüman sahip olması gereken dini ve ahlaki bilgiler öğrenmek üzere bu işin ehli olan kişilerden yararlanabilir.

1603) "Rifâilik" hakkında bilgi verir misiniz?

Ahmet Rifaî'ye (ö. 578/1182) nispet edilen tarikatın adıdır. Ahmet Rifaî, Bağdat'la Basra arasında kalan Batâih bölgesinde Ümmüabîde köyünde doğdu. Ahmet Rifaî'nin babası Seyyid Ali Hz. Hüseyin, annesi Fatıma Ebû Eyyûb elEnsârî'nin soyundandır. Babası öldüğünde yedi yaşında olan Ahmet Rifaî'yi devrinin büyük sûfilerinden biri olan dayısı Mansur el-Batâihî himayesine aldı. Kur'an öğrenimini ve hıfzını tamamladıktan sonra, başta Ali Ebu'l-Fazl el-Vâsıtî olmak üzere dönemin âlim ve mutasavvıflarından İslâmî ilimleri öğrendi. "Herkes hocası ile ben ise talebem Rifaî ile iftihar ederim" diyen hocası Vâsıtî ona icazet verdi ve hırkasını giydirdi. Ahmet Rifaî, hocası Vâsıtî'nin ölümü üzerine dayısı Mansur elBatâihî'nin terbiye ve irşad halkasına girdi. Mansur el-Batâihî, Rifaî'ye hilâfet ve "şeyhu'ş-şuyûh" (şeyhlerin şeyhi) unvanını vererek kendisine bağlı bütün tekkelerin şeyhliğini tevdi etti. Ahmet Rifaî'nin birçok eseri bulunmaktadır. Ahmet Rifaî, 578/1182'de vefat etmiştir. Türbesi Bağdat'ın güneyindeki Vâsıt yakınlarındadır.

Âlim, fakih ve müfessir bir sûfi olan Ahmet Rifaî'nin tasavvuf ve tarikat anlayışı, Kur'an ve sünnete dayanır. Ona göre İslâm, "zâhir" ve "bâtın" ile bir bütündür. Bâtın zâhirin özü, zâhir de bâtının zarfıdır. Zâhir olmasa bâtın da olmazdı. Rifaîlik'te de tarikata giriş, belirli kurallara bağlı olarak gerçekleşir. Rifaîler, Allah'a ulaşmanın, nefsin tezkiyesiyle mümkün olabileceğini kabul ederler ve bunun için dokuz merhaleden oluşan bir riyazet ve zikir programı uygularlar. Her bir merhaleye kendisine ait olan zikirle geçilir. Tasavvuf baştan sona edepten ibarettir ve bütün edepler Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetine tabi olarak elde edilir. Rıfaîlerin, havârık adını verdikleri ve senenin belirli zamanlarında bazı dervişlerin, vücutlarına şiş sokmak, kızgın demir yalamak, ateş ve cam yutmak gibi gösterdikleri olağanüstü halleri vardır. Bu tarikat daha çok, Ortadoğuda ve Araplar arasında yayılmıştır

1604) "Rüya" hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "görmek" anlamına gelen rüya, terim olarak, düş, uykuda görülen şeyler demektir. Uykuda görülen şeyler, gerçeğe işaret olabileceği gibi, gerçek dışı şeyler veya uyanık iken zihnini meşgul eden şeyler, arzu edip de ulaşamadığı şeyler de olabilir. Bu itibarla rüyalar, rüyayı sâdıka ve rüyayı kâzibe olabilir. Sâdık rüyalar, Allah veya melekten; yalancı rüyalar ise, şeytan veya nefistendir. Peygamberlere vahiy geliş yollarından biri de, rüyayı sâdıkadır. Peygamberimiz (s.a.s.)'in nübüvvetinin ilk yıllarında gördüğü rüyalar gerçek hayatta aynen vaki olmuştur. Rüyaların gerçek olacağına Kur'an'da da işaret edilmektedir: *"Yusuf babasına: `Babacığım! Onbir yıldız, güneş ve ayın bana secde ettiklerini gördüm' demişti. (Babası) Yavrucuğum! dedi; rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan apaçık bir düşmandır."* (Yusuf, 12/4-5) Sâdık rüya, bazen imtihan için de olabilir: *"Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzerine yatırınca; Ey İbrahim! Rüya'yı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükafatlandırırız."* (Saffat, 37/103-105) Peygamberlerin gördüğü rüyalar doğru ve gerçek olduğu gibi, sâlih insanların gördüğü rüyalar da doğru ve gerçek olabilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de buna işaret etmiştir: *"Her kim rüyasında beni görürse, muhakkak o, hak ve gerçek olarak beni görmüştür. Çünkü şeytan benim şekil ve hilkatime giremez."* (Tecrid, No: 2105) Mahiyeti kesin olarak bilinmemekle beraber insan rüya gerçeği ile sık sık karşılaşmaktadır. İslâm bilginleri iyi rüyaların Allah'tan, kötü olanların şeytandan geldiğini, bazılarının da bedenin fizyolojik ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Ayrıca rüya sahibi sevdiği bir rüya görürse bunun Allah'tan olduğuna güvenmeli ve başkalarına da söylemelidir. Hoşlanmadığı bir rüya gördüğünde de onun şeytandan olduğunu düşünmeli, onun şerrinden Allah'a sığınmalı, başkalarına da açıklamamalıdır. Görülen rüyaların bilgili ve sâlih kişilere tabir ettirilmesi, onların da rüyayı hayra yormaları tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte rüyalar bir delil değildir; bunlarla amel edilmez.

1605) "Sabır" hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte "dayanma, dayanıklılık" gibi anlamlara gelen sabır, ahlâkî bir kavram olarak, başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikayetçi olmamak, yakınmamak, sızlanmamak; nefse ağır gelen ve hoşa gitmeyen şeyler karşısında dünya ve âhiret yararını düşünerek, ruhi dengeyi bozmamak için insanın kalbinde bulunmakta olan sükûnet ve dayanma gücü demektir.

Sabır kavramı Kur'an'da yetmişten fazla âyette geçmektedir. Diğer ahlâkî faziletlere de kaynaklık etmesi sebebiyledir ki Kur'an'da müminlere ısrarla sabırlı olmaları emrolunmuştur (Kehf, 18/28). Mümin belâ ve musibetlere karşı sabırlı olduğu kadar dinin emirlerini yerine getirme ve yasaklarından kaçınma konusunda da sabırlı olmalıdır (Bakara, 2/249; Meryem, 19/65). Peygamberler çevresindekilere daima sabrı tavsiye etmişlerdir. Meselâ, Hz. Mûsâ İsrailoğullarına, *"Allah'tan yardım*

dileyin ve sabredin." (A'râf, 7/128) tavsiyesinde bulunmuş, Hz. Lokman da oğluna; *"Yavrucuğum! Namazı kıl, doğru ve yararlı olanı emret, kötü ve eğriden vazgeçir, başına gelebilecek her belaya sabırla katlan; bu azim ve kararlılık göstermeye değer bir şeydir."* (Lokmân, 31/17) diye öğütte bulunmuştur. Ayrıca Cenab-ı Hak, başına gelen belalara sabırla katlandığı için Hz. Eyyub'u, *"O ne güzel kul."* (Sâd, 28/44) buyurarak övmüştür. Hz. Peygamber (s.a.s.) de müminlere başlarına gelen bela ve musibetlere karşı sabırlı olmaları tavsiyesinde bulunmuş, kendisi de *"Sabret ve senin sabrın ancak Allah'ın yardımıyladır."* (Nahl, 16/127) ilâhî buyruğuna uyarak hayatı boyunca sabır konusunda ümmetine örneklik etmiştir.

1606) "Semâ" ne demektir?

Sözlükte "dinleme, işitme, kulak verme" anlamına gelen semâ, tasavvufta, makam ve nağme ile okunan dini metin ve ilâhileri ve dini musîkiyi dinleme; raksetme, devrân etme, dinlenen dini musikînin etkisiyle coşup dönme demektir. Mevlevî zikir meclisine semâ, bu âyine katılan dervişlere semâ-zen, âyinin icra olunduğu yere semâhâne denir.

1607) "Şeyh" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte yaşlı, pîr, ihtiyâr, bey, önder, kabîle başkanı anlamına gelen şeyh, tasavvufta, nefsinden fâni Hak'ta bâkî, velî, Allah dostu; isteklilere rehberlik etmek ve onları irşad etmek ehliyet ve liyâkatına sahip bulunan kâmil insan, rehber, delil, mürşid demektir. Gerçek şeyh, Allah'ı kullarına, kullarını da hem Allah'a hem de birbirlerine sevdirebilen kâmil insandır. Şeyh, mürîd ve müntesiplerini bir annenin çocuğunu eğitip yetiştirdiği gibi terbiye edip yetiştirir.

1608) "Takva" hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte sakınma, kaçınma, korunma anlamına gelen takva terim olarak; imân edip emir ve yasaklarına uyarak, Allah'a karşı gelmekten sakınmak, dünya veya âhirette insana zarar verecek, ilâhî azaba sebep olabilecek inanç söz, fiil ve davranışlardan ve her türlü günahtan uzak durmak anlamlarına gelir.

Kur'an, baştan sona kadar takva-ittikâ kavramı ile örülmüş, çeşitli formlarda 250 defa kullanılmıştır. 54 defa (ittekullah'a) şeklinde Allah'a karşı gelmekten sakınılması emredilmiştir. Peygamberler de ümmetlerine hep takvayı tavsiye etmişlerdir (Âl-i İmrân, 3/138). Kur'an'da bu kavram; îmân (Şu'arâ, 26/11), tevbe (Mâide, 5/65), itâat (Nahl, 16/52), günahları terk etmek (Bakara, 2/189), korkmak (haşyet) (Hac, 22/1), ibâdet etmek (Nahl, 16/2) ve ihlas (Tevbe, 9/108; Hac, 22/37) anlamlarında kullanılmıştır.

Takvanın üç mertebesi vardır; a) Şirk, küfür ve nifaktan korunarak îmana sarılmak (Fetih, 48/26). Kelime-i tevhid, (Lâilâhe illallah=Allah'tan başka ilâh yoktur cümlesi) kelime-i takvadır (Tirmizî, Tefsîr, 48), b) Büyük günahları işlemekten, küçük günahlarda ısrar etmekten kendini alıkoymak ve dini görevleri, farzları yerine getirmek (A'râf, 7/96), c) Kalbi, Hak'tan meşgul edecek her şeyden temizleyip bütün varlığı ile Allah'a yönelmektir (Âl-i İmrân, 3/102). Takva kavramının kapsamına îmân, ihsân, ihlas, ibâdet, itâat, sâlih amel, birr ve adalet gibi övme ifade eden bütün kavramlar girmektedir. Yani takva kavramı, bu kavramların ifade ettiği bütün anlamları içermektedir. Takva-ittikâ kavramı adalet ve zulmün zıddıdır (Mâide, 5/2, 8; Bakara, 2/189, 237). *"Takva, azıkların en hayırlısıdır."* (Bakara, 2/197)

1609) "Tecelli" ne demektir?

Sözlükte ortaya çıkma, görünme anlamına gelen, tecellî, tasavvufta gaybden gelen ve kalpte ortaya çıkan nurlar; Allah'ın isim ve sıfatlarıyla sûfinin kalbinde tezâhur etmesi demektir. Bu hal sûfinin nefsini arındırmasından sonra gerçekleşir. Mutasavvıflara göre Allah'la kulları arasında yetmiş bin perde (hicab) vardır. Gerçekte Allah her an tecelli etmektedir. Ancak bunu yalnızca kalp aynasını arıtan, parlatan kimseler anlayabilir. Kur'an'da Allah'ın dağa tecellisinden bahsedilmektedir. Bu tecelli esnasında dağ parçalanmış, Mûsâ (a.s.) bayılmıştır (A'râf, 7/142). Bundan da anlaşılmaktadır ki, dünya gözüyle Allah'ın görülmesi mümkün değildir.

1610) "Tövbe" hakkında ilgi verir misiniz?

Sözlükte pişmanlık, dönme, nedâmet anlamına gelen tövbe, İslâmî bir kavram olarak, kulun işlediği kötülük ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah'a yönelmesi, emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak sûretiyle Allah'a sığınarak bağışlanmasını dilemesi demektir. Tövbe, kula nispet edilince, arızî olan günah halini bırakıp asli olan salâh haline dönmek; Allah'a nispet edilince de tali olan gazab bakışından, aslî olan rahmet bakışına dönmek anlamına gelir.

Günahlardan dolayı tevbe etmek farzdır. Kur'an'da tevbe ve türevleri seksen altı defa geçmektedir. Tövbe, Hz. Âdem'le başlar ve kulluğun bir göstergesidir. Bir âyette tevbenin nasûh olması istenmiştir (Tahrim 88/8). Nasûh tövbe ise samimi, ciddi ve günaha bir daha dönmemek üzere yapılan tövbedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de her konuda olduğu gibi tövbe konusunda da ümmetine örneklik etmiş, hem de mü'minleri tövbe etmeye davet etmiştir (Buhârî, Deavât, 4; Müslim, Tevbe, 1, 78). Küfürden imâna dönmek kâfirlerin, kötülüklerden iyiliklere dönmek fâsıkların, kötü huylardan iyi ahlâka dönmek ebrârın (iyilerin), mâsivâdan Hakk'a dönmek nebi ve velilerin tövbesidir. Tövbenin bir kısım şartları vardır. Günaha pişmanlık duymak, günahı derhal terk etmek ve bir daha eski hâle dönmemeye azmetmek. Tövbenin rükünleri ise, farzların yerine getirilmesi, borçların ödenmesi, helâl lokma yenilmesidir.

1611) "Vahdet-i vücûd" hakkında bilgi verir misiniz?

Vücudun birliği anlamına gelen "vahdet-i vücûd", tasavvufî bir terim olarak, bütün varlıkları Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının zuhur mahalli kabul edip gerçek vücud olarak Allah'ı bilme ve tanıma esasına dayanan bir düşünce anlayışının adıdır. Vahdet-i vücûd, bu âlemde gerçek varlık olarak sadece Hakkı kabul edip, öteki varlıkların vücudunu, O'na nispetle bir takım hayal ve gölgelerden ibaret görmektedir. Tasavvuf anlayışına göre vahdet-i vücûd mertebesine ancak hal ile ulaşılabilir. Hal ile ulaşmak, nefs ile mücâhede, sâlih amellere devam, dünyaya karşı meyil ve muhabbeti azaltmak, zikre devam etmek, gönlü mâsivâ kirinden temizlemek ve bu suretle kalbi Allah'ın isim ve sıfatlarının nurlarına ayna olacak bir duruma getirmekle mümkün olur. Vahdet-i vücûd derecesine ulaşan kimse; kalbî keşiflere ve manevî olgunluklara nail olsa bile bunları Hakk'tan bilir ve kendisinde bir varlık görmez. Bu düşünce tarzı bütün tasavvuf erbabınca kabul edilmiştir.

Vahdet-i vücûd fikirinden ilk defa, Bâyezıd-i Bestâmî, Cüneyd-i Bağdâdî ve Hallac-ı Mansûr söz etmiş ise de, bu anlayışı ilk kez sistemleştiren İbn-i Arâbî olmuştur. İbn Arabî'ye göre, varlık bir tek hakîkatten ibaretti. Çeşitlenme ve çoğalma dış duyuların oluşturduğu zâhiri bir şeydir. Allah, mutlak varlıktır. Varlığının sebebi yoktur. O kendi zatıyla vardır. O'nu bilmek varlığını bilmektir. Zatının hakîkatini bilmek mümkün değildir. Allah ezelde vardı ve kendisiyle birlikte hiçbir şey yoktu. Allah bizi bu şeklimizle yaratacağını biliyordu. Eğer bilmeseydi yaratamazdı. Bu şekli başka yerden de almadı. Çünkü kendisinden başka bir varlık yoktu. Demek ki Allah'ın bilgisinde bizim şeklimiz vardı. O halde biz bilkuvve O'nda vardık. Düşünce halindeki varlığımız, yani Allah'ın bizim hakkımızdaki bilgisi kendi kıdemiyle kadimdir. Çünkü bilgi O'nun sıfatıdır. Kendisi gibi sıfatı da ezelîdir. Allah bizi yaratacağını ve şeklimizi sonradan bilmiş olamaz. Allah âlemi yaratmak isteyince kendisinden heba denilen bir hakîkat tecelli etti, göründü, taştı. Sonra Allah kendi nuru ile bu heba'ya tecelli etti. Bütün âlem bilkuvve bu heba'da vardı. Hebâ'da bulunan her şey Allah'ın tecelli nurunu yeteneği nispetinde aldı. Bu nuru en çok alan akıl oldu. Bu suretle Allah'ın nurunun tecellisinden heba, heba'nın tecellisinden âlem meydana geldi. İbn Arabî'ye göre kâinat işte bu şekilde Allah'tan sudur etmiştir. Fakat Allah ile aynı mâhiyette değildir. Mümkün varlıklar önce yok iken sonradan Allah'tan sadır olmuştur. İbn A'rabî'ye göre âlem beş mertebede meydana gelmiştir: Alem-i lâhut, âlem-i ceberût, âlem-i melekût, âlem-i şuhûd ve insan-ı kâmil. Allah'ın isim ve sıfatlarının sonu olmadığı için âlemin de sonu yoktur. Kainat Allah'ın isim ve sıfatlarının yekunu olduğu gibi insan da kâinatın küçük bir örneği olarak Allah'ın isim ve sıfatlarının yekunudur. Allah mutlak gizlilik derecesinden mertebe mertebe inerek varlıkları meydana getirmiştir. Bazı kelâmcılar vahdet-i vücûd anlayışına karşı çıkmışlardır.

1612) "Velâyet" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte idâre etmek, düzenlemek, yaklaşmak, işini üzerine almak, yardım etmek, sevmek, salâhiyet gibi anlamlara gelen velâyet, dinî bir kavram olarak, velîlik, ermişlik, Allah dostu olmak, dostluk, sadakat, başkası üzerinde söz ve tasarruf hakkı manalarını ifade etmektedir.

Tasavvufta velâyet, Hakk'ın kulunu, kulun da Mevlâsını dost edinmesi, Allah ile kulu arasındaki karşılıklı sevgi ve dostluk; Allah'ın kulun, kulun da Allah'ın velisi (vekili) olması demektir. Kur'an'da,

Allah'ın mü'minlerin velisi (dostu), takvâ sahibi mü'minlerin de Allah'ın velisi olduğu belirtilmektedir (Bakara, 2/227; Enfâl, 8/34). Allah'ın kulunu dost edinmesi, kulun tüm işlerini yönetmesi, kulun Allah'ı dost edinmesi ise yalnız O'na kullak etmesi ve boyun eğmesidir. Bir âyette Allah'ın dostlarına korku olmadığı ve onların üzülmeyecekleri bildirilmiştir (Yûnus, 10/62). Hemen peşinden gelen âyette ise Allah dostlarının nitelikleri sıralanmıştır. Bunlar inanmak ve takva sahibi olmaktır (Yûnus, 10/63).

Mutasavvıflara göre dört türlü velâyet vardır; velâyet-i uzma; son Peygamber'in velâyeti, velâyet-i kübrâ, diğer Peygamberlerin velâyeti, velâyet-i vüstâ; Evliyanın velâyeti, velâyet-i suğrâ; mü'minlerin velâyeti.

Birine yaklaşmak, birinin işini üzerine almak, idâre etmek, birine iyilik etmek, yardım etmek ve bakmak anlamlarındaki "v-l-y" kökünden türeyen veli (çoğulu evliya) dost, seven, yardım eden, koruyup gözeten, bakan, birinin işini üzerine alan, idâre eden demektir. Vâli ve mevlâ kelimeleri de aynı anlamdadır. Velî ve mevlâ kelimeleri Kur'anda hem insanlar (Fussilet, 41/34) hem de Allah için, "vâli" kelimesi ise sadece Allah için kullanılmıştır: *"Yoksa Allah'tan başka veliler mi edindiler? Veli yalnız Allah'tır."* (Şûra 42/9), *"O velîdir, hamîddir."* (Şûrâ 42/28), *"Veli olarak Allah yeter, yardımcı olarak Allah yeter."* (Nisâ 4/45) Allah'ın velî vasfı sadece mü'minlere yöneliktir. *"Zâlimlerin ne velîleri ne de yardımcıları vardır."* (Şûra 42/8)

Vâlî ismi sadece bir âyette geçmiştir: *"Onların O'ndan başka koruyup kollayanı (vâli) yoktur."* (Ra'd 13/11) Mevlâ kelimesi Kur'an'da 21 âyette geçmiş olup bunlardan 12'si Allah ile ilgilidir: *"Biliniz ki şüphesiz Allah, mevlanızdır. O ne güzel mevla ne güzel yardımcıdır."* (Enfâl 8/40), *"Allah mevlanızdır. O alîmdir, hakîmdir."* (Tahrim 66/2), *"Allah, îman edenlerin mevlasıdır. Kâfirlerin ise mevlâları yoktur."* (Muhammed 47/11), *"Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et. Sen bizim mevlâmızsın."* (Bakara 2/286) Nasîr, hamîd, şefî', hakîm, alîm, rahmet, mağfiret ve afüvv kelimeleri ile birlikte geçmesi de mevlâ ve velî kelimelerinin anlamını ortaya koymaktadır. Allah'ın velisi ve mevlâsı demek; Allah mü'minleri sever, korur, görüp gözetir, onlara yardım eder, salih amellerinin karşılığını eksiksiz verir, lütfundan ihsanda bulunur demektir.

İnsanın sıfatı olarak velî kavramı, Allah'ın dostu ve sevgili kulu demektir. Kur'an'da salih ve muttaki olan mü'minlerin Allah'ın dostu (velî) olduğu bildirilmiştir (Yûnus, 10/62-63; A'râf, 7/196). Mü'minlerin velisi ancak Allah, O'nun Resûlü, mü'minler ve meleklerdir (Mâide, 5/55; Fussilet, 41/31). Bu sebeple mü'minler, şeytanı ve avanesini, kâfirleri, Yahûdi ve Hıristiyanları, Allah'ın dinini eğelence ve alay konusu edinenleri, imana küfrü tercih ediyorlarsa -baba ve akrdeşlerini bile- dost edinmezler (Âl-i İmrân, 3/28; Nisâ, 4/28, 76, 119; Mâide, 5/51; Tevbe, 9/23). Bir kudsi hadiste Allah'ın veli kullarına olan yardımı şöyle anlatılmıştır: *"Allah bir kulunu sevdiği zaman onun gören gözü, duyan kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olur."* (Buhârî, Rekâik, 38) Veliler; masum değillerdir, günah işlerler, ancak ısrar etmezler; son nefeste imanla vefat etme garantileri yoktur.

1613) Vesvese hakkında bilgi verir misiniz? Vesveseden nasıl uzak kalınabilir?

Sözlükte fısıltı, hışırtı gibi gizli söz, fiskos, kuruntu, işkil gibi anlamlara gelen vesvese, ıstılahta, şeytanın ilkâı, kötü bir işin yapılması, iyi bir işin terk edilmesi veya geciktirilmesi ya da eksik yapılması için insanı kışkırtması, aklını çelmesi, nefsin bayağı arzularına uymaya teşvik etmesi" demektir. Vesvese kelimesi Kur'an'da dört yerde geçmektedir. Vesvesecinin (vesvâs) şerrinden Allah'a sığınılması emredilmiş (Nâs, 114/1-6), şeytanın Hz. Adem ile eşini cennetten vesvese yoluyla çıkardığı bildirilerek mü'minlerin bu konuda duyarlı olmaları ısrarla istenmiştir (A'râf, 7/20). Hz. Peygamber (s.a.s.) de mü'minlere vesvese ile hareket etmemelerini tavsiye etmiş, vesvesenin dini-hukukî bir hüküm doğurmayacağını bildirmiş ve vesvese ile hareket edenin talâkını (boşamasını) geçerli saymamıştır (Buhârî, Talâk, 11).

Vesvese, sistemli bir zihin faaliyetine dayanmayan, zaman zaman kendiliğinden beliriveren hatıra türünden bir psikolojik olaydır. Bazı insanlar yapısı gereği vesveseye düşmeye daha elverişli olabilir. İnsanı dikkate ve uyanıklığa sevk eden vesvese faydalı olabilir, ancak vesvesenin artması ve bir çeşit rahatsızlığa dönüşmesine fırsat vermemek gerekir.

Vesvesenin etkisi önü alınamaz bir güçte değildir. Dikkatli bir dinî şuura, Allah karşısında ahlakî bir sorumluluk duygusuna sahip olan kişilerde bu etki işlemez duruma gelir. Kur'an'daki şu ayet bunu açıkça ortaya koymaktadır: *"Takvaya erenler Allah karşısında hassas bir sorumluluk duygusuna sahip olanlar şeytan tarafından bir vesveseye uğrayınca Allah'ı anarlar ve gerçeği görürüler."* (Arâf 7/201)

İslam âlimleri hastalık haline gelen vesveseden kurtulmanın yollarını şöyle sıralamışlardır: a) Samimiyet içinde Allah'ı anmak, vesvese ve şeytandan Allah'a sığınmak, b) Kişinin kalbinin onaylamadığı düşüncelerin kendi inançları olmadığını bilmek ve kötümserlikten kurtulmak, c) İsteği dışında içinden geçen düşüncelerin kendi inanç ve düşünceleri olmadığını bilip endişe ve korkudan uzak durmak, d) Yılanın aynadaki yansımasının insana zarar vermediği gibi iradesi dışında hayaline gelen sahnelerin kalbine zarar vermeyeceğini bilmek, e) Dinin "kolaylık" olduğunu, Allah'ın kulları için zorluk değil kolaylık dilediğini düşünerek ameli hayatını yürütmek, f) İçinden geçen olumsuz düşünce yahut sahnelere önem vermemek, önem verdikçe rahatsızlığın artacağını dikkate almak.

1614) "Vesile" ne demektir?

Sözlükte araç, vasıta, sebep gibi anlamlara gelen vesîle, dini bir kavram olarak, Allah'a yaklaşmak veya bir dileğin kabul edilmesini ya da bir musibetin defedilmesini sağlamak amacıyla dua esnasında Allah'ın güzel isimlerinden veya yüce sıfatlarından birini, işlediği güzel bir ameli veya yaşamakta olan salih bir insanın duasını vasıta kılmak demektir. Vesile'nin çoğulu vesâildir. Vesile kelimesi Kur'an'da iki yerde geçmektedir (Mâide, 5/35; İsrâ, 17/57). Mâide sûresindeki âyette mü'minlerin Allah'a yaklaşmak için vesîle aramaları istenmektedir. Âyette geçen vesileden maksat da Allah'a boyun eğip O'nun hoşnutluğunu kazandıracak güzel ameller işleyerek O'na yaklaşmaktır. Güzel amellerin vesîle kılınması (Buhârî, İcâre, 12; Müslim, Zikr, 100), yaşamakta olan salih bir kişinin duasıyla tevessül caizdir (Buhârî, Cuma, 34. İstiskâ, 3; Tirmizî: Daavât, 118; İbn Mâce, İkâme, 189). Vefât etmiş zâtlarla, makamla, hürmet, büyüklük ve benzeri şeylerle tevessül ise bid'attir. Allah'tan istenecek şeyleri yatırlardan isteme ise şirk ve küfürdür.

1615) "Vird" ne demektir?

Sözlükte gelmek, getirilen su, su hissesi gibi anlamlara gelen vird, tasavvufta, günlük dualar, düzenli bir şekilde belli zamanlarda okunmak üzere âyet, hadis ve ermişlerin sözlerinden derlenmiş duâlar, ahzab, hizb, ezkâr, zikir demektir. Her tarîkatın kendine özgü bir evrâdı (virdleri) vardır. Bu duaların çoğu Kur'an-ı Kerim'e ve hadislere dayanır.

1616) "Zâhid kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Küçümseyip terkeden, rağbet etmeyen anlamına gelen zahid, tasavvufta, dünyaya rağbet etmeyen, dünyadan el-etek çekerek kendini bütünüyle âhirete ve Hakk'a veren, mala, mülke, makama ve şöhrete değer vermeyen, dünyayı âhirete tercih eden kimse demektir. Kur'an'da bir yerde geçen zahid kelimesi rağbet etmeyen anlamında kullanılmıştır (Yusuf, 12/20).

1617) "Zikir" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte anmak, hatırlamak, yâd etmek anlamına gelen zikir, ıstılahta, Allah'ı anmak ve hatırlamak, onu unutmamak ve gaflet halinde olmamak, Allah kelimesini ve tekbir, tehlil, tesbîh, tahmîd cümlelerini tekrarlamak demektir. Zikir, Allah'ın yüceliğini dile getirmek ve manevi yetkinliğe ulaşmak amacıyla yapılır. Zikrin çoğulu ezkâr ve zükûrdür. Zikir, aynı kökten gelen kelimelerle birlikte, Kur'an'da üç yüze yakın yerde geçmektedir. Bu âyetlerde "Allah'ı zikir" emredilmiş (Bakara, 2/152), Allalh'ı zikreden mü'minlerden övgüyle söz edilmiş ve kendileri için mağfiret ve büyük mükâfatlar bulunduğu müjdesi verilmiştir (Ahzâb, 33/35). Hz. Peygamber (s.a.s.) de zikrin en faziletlisinin lâ ilâhe illallah olduğunu (İbn Mâce, Edeb, 25) söyleyerek tevhid kelimesi ile zikirde bulunmanın önemine dikkat çekilmiştir. Zikir, dil, kalp ve beden ile olmak üzere üç çeşittir. Dil ile zikir, Allah'ı güzel isimleri ile anmak, O'na hamdetmek, tesbihte bulunmak, dua etmek ve Kur'an okumaktır. Beden ile zikir, bütün organların Allah'ın emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınması ile olur. Kalp ile zikir ise Allah'ı gönülden çıkarmamaktır.

1618) "Zühd" kavramı hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte ilgisiz davranmak, yüz çevirmek, rağbet etmemek anlamına gelen zühd, tasavvufta, âhirete yönelmek, dünyaya doludizgin dalmamak; elde mevcut bulunsa bile gönülde mal ve mülk sevgisine yer vermemek demektir. Zühd, dünyayı tamamen terk edip çalışmayı bırakmak, dünya lezzetlerine sırt çevirip, kuru ekmek yiyerek aba giymek değil, lezzet verici şeyleri azaltmak, onlara dalmamaktır. Diğer bir ifadeyle âhireti unutup dünyaya esir olmamaktır. Zühd kelimesi Kur'an'da geçmezse de, dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu, malların ve çocukların birer imtihan vesilesi

olduğunu bildiren âyetler (En'âm, 6/32; Enfâl, 8/28) zühd hayatını destekler mahiyettedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de zühdün helâlları haram kılmak veya malı telef etmek değil, elde bulunana güvenmemek olduğunu bildirmiştir (Tirmizî, Zühd, 29; İbn Mâce, Zühd, 1).

1619) "Zulüm" hakkında bilgi verir misiniz?

Sözlükte; bir şeyi kendine mahsus yerinden başka bir yere koymak, noksan yapmak, sınırı aşmak, doğru yoldan sapmak, meyletmek, hakkını eksiltmek, hakkını vermemek, men etmek ve yapılmaması gereken bir davranışta bulunmak gibi anlamlarına gelir.

Zulüm kavramı, Kur'an öncesi Arap toplumunda insanî ilişkilerde her türlü olumsuz söz, fiil ve davranışları ifâde etmekte kullanılmıştır. Kur'an'da bu kavram insanlar arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade etmekle birlikte çoğunlukla Allah'a karşı görevlerde inkâr ve isyan olan söz, fiil ve davranışları ifade etmektedir. Kur'an'da zulüm kavramı 58 sûrede 266 âyet-i kerimede 289 defa geçmiş ve şirk (En'âm, 6/82), küfür (Bakara, 2/254), nifak (Nisâ, 4/64), günah (Bakara, 2/231), insanlara yapılan haksız muamele (Nisâ, 4/10), noksan yapmak (Kehf, 18/33), azap, işkence (Nuh, 16/41), insan öldürmek (Bakara, 2/35), hırsızlık (Mâide, 5/39), zarar vermek (Şûra, 42/40-42), haksızlık etmek (Âl-i İmrân, 3/182), nefse zarar vermek (Bakara, 2/57), insanlara eziyet etmek (Şûra, 42/41) vb. ilâhî iradeye ters düşen her türlü inanç, söz, fiil ve davranışlar anlamında kullanılmıştır. Zulüm kavramı Kur'an'da tamamen olumsuz anlam ifade etmektedir. En büyüğünden en küçüğüne kadar her türlü günah, isyan ve itaatsizlik zulümdür. Allah'a ortaklar koşmak, âyetleri yalanlamak, içki, kumar, zina, hırsızlık, zulüm olduğu gibi, namaz kılmamak, mazeretsiz oruç tutmamak gibi ibadetleri terk etmek, hatta işlenen günahlara tevbe etmemek (Hucûrat, 11) dahi zulümdür. En büyük zulüm şirktir (Lokman, 31/13).

İnsan zulmü ya başkalarına karşı ya da nefsine karşı işler. Zulüm üç kısımdır: a) İnsan ile Allah arasında vuku bulan zulüm. Bu şirk, küfür, nifak ve isyandır. b) Kişi ile insanlar arasındaki zulüm. Haksızlık, hırsızlık, öldürme, iftira vb. günahlar. c) Kişi ile nefsi arasında zulüm. Bu, Allah'a karşı görevlerini yapmayan ve insanlara zulmeden kimsenin neticede nefsine zulmetmiş olmasıdır Diğer taraftan Kur'an'da ve diğer İslâmî kaynaklarda bütün çeşitleriyle zulmün haram olduğuna ve bunun ahiretteki cezasının da ağırlığına dair pek çok açıklama yer almaktadır.